IVLII CÆSARIS BVLENGERI IVLIODVNENSIS, DOCTORIS THEOLOGI,

SYSTEMATIS OPVSCVLORVM

Tomus Secundus.

IN QVO HABENTVR LIBRI DE Triumpho: de Circo Romano, ludisque Circensibus: de Theatro, & de Venatione Circi.

AVCTORIS OPERA PASSIM AVCTVS, ATQVE accuratè & ad amussim recognitus. Cui accessêre Indices vberrimi Capitum, & rerum notatu digniorum.



LVGDVNI,

Sumptibus Antonij Pillehotte, sub signo Sanctissimæ Trinitatis.

M. DCXXI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.



INDEX CAPITVM
TOMI SECVNDI.



Liber de spoliis bellicis, trophæis, arcubus triumphalibus, & pompa Triumphi.

Liber de Circo Romano, ludísque Circensibus.

Index Capitum.

Tractatus de Equis.

Liber I. de Theatro.

XXXIX. De

Index Capitum.

Liber II. de Theatro.

Liber de Venatione Circi, & Amphitheatri.

* 3 XIX. Qua

Tractatus de Elephantis.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII A CHRISTIANISsimo Rege concessi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate sancitum est, atque patentibus literis cautum, ne quis in Regno suo, aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis primæ inchoandos, ac numerandos, excudat, vendat, excudendum, vendendúmque quouis modo & ratione conetur librum, qui inscribitur, *Iulij Cæsaris Bulengeri Iuliodunensis, Doctoris Theologi, Opusculorum Systema, duobus Tomis digestum. In quibus agitur de instrumento templorum, de veste Pontificum, Episcoporum, & Sacerdotum*, &c. præter ANTONIVM PILLEHOTTE Bibliopolam Lugdunensem, aut illos quibus ipsemet cõcesserit. Prohibitum insuper eadem auctoritate Regia omnibus suis subditis, eundem librum extra Regni sui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere, ac instigare, sine consensu dicti ANTONII PILLEHOTTE. Idque omne sub confiscatione librorum, aliisque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisiis, die decimanona Februarij, anno millesimo sexcentesimo vigesimo.

De mandato Regis,

Signatum,

RENOVARD.

IVLII



IVLII CÆSARIS

BVLENGERI IVLIODVNENSIS

DE SPOLIIS BELLICIS, TROPHÆIS, ARCVBVS TRIVMPHALIBVS, ET POMPA TRIVMPHI,



LIBER VNICVS.

CAPVT I.

A CVM nulla vnquam gloria verior habita sit, quàm quæ virtute & armis quæreretur, omnium animis id semper insitum fuit, vt bellicæ gloriæ memoriam ad posteros transmitterent, eiúsque monumentum aliquod relinquerent ij, quorum virtus præ cæteris emicuisset. Ex eo fonte mos vbique penè gentium obtinuit, vt arma hostibus detepta domi ad postes affigerent, aut in templis è tholo suspenderent, arcus, trophæa, columnas, aras, statuas erigerent, triumphum ducerent, cuius vestigia non leuiter imprimerentur, sed in ære, aut marmore defixa, literísve ac monumentis prodita, in omnem consequentis temporis memoriam perdurarent. Verùm ex his omnibus quod primum in vsum venerit, non vsquequaque notum est. Equidem ita censeo, huius
B rei, sicuti & aliarum, tenuia principia fuisse, primúmque arma domi, aut templis affixa, vel è columnis, & arboribus ruditer, ac sine arte suspensa esse; deinde à paruis initiis, ad eam triumphi majestatem, quæ Roma florente fuit, gliscente in dies ambitione, exiguis incrementis deuentum esse. Nam & in historia sacra Regum lib. 1. cap. 21. ensis Goliath pallio inuolutus (ῥομφαία Γολιὰθ ἐνειλημμένη ἱματίῳ) apud Abimelech Sacerdotem Deo consecratus, & valuis affixus est: & apud Manil. lib. 4. moris fuit,

—— postes ornare superbos
Pellibus, & captas domibus configere prædas.

Virgil. Æneid. 7.

Multáque præterea sacris in postibus arma,
Captiui pendent currus, curuæque secures,
C *Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,*
Spiculáque, clypeique, ereptáque rostra carinis.

Silius lib. 6.

Affixi clypei, currúsque, & spicula nota,
Ædibus in paruis, magni monumenta triumphi.

Seneca in Thyeste:

Affixa inhærent dona, vocales tubæ.

—— hic præda hostium A

Et de triumpho picta barbarico chlamys.

Verosimile est, eos tantùm Romæ, quibus spolia cum armillis & coronis à victore Imperatore donata essent, ea potuisse domi suspendere. διὰ τὸ μόνοις ἐξεῖναι περιτιθέναι κόσμον τοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐπ' ἀνδραγαθίᾳ τετιμημένοις, ἔν τε ταῖς οἰκίαις κατὰ τοὺς ἐπιφανεστάτους τόπους τιθέασι τὰ σκῦλα, vt Polyb. lib. 6. Romæ in Capitolio, &, vt Sueton. cap. 17. in Claudio, in Palatio, ad columnas, affigi moris fuit. Liuius lib. 40. Ab his, inquit, columnis, quæ in Capitolio erant, signa amouit, quæ incommodè posita videbantur. Item, Clypeáque de columnis, & signa militaria, affixa, omnis generis dempsit. ornabatur enim Capitolium signis militaribus. Polyb. pag. 47. τὰ μὲν σκῦλα Ῥώμην ἔπεμψε. λείαν δὲ Consul militibus diuisit prædam. Spolia Romam misit. τὸ δὲ καπιτώλιον ἐκόσμησε τῶν σημαίαις καὶ τοῖς μανιάκοις. In tumultu arma postibus, & templis derepta. Lucanus lib. 1. B

Deripiunt sacris affixa penatibus arma,

Quæ pax longa dabat, nuda iam crate fluentes

Inuadunt clypeos. ——

Legendus Apollon. Argonaut. pag. 167. lib. 1. Anthologiæ Mars queritur sibi arma incruenta, & integra esse suspensa.

Οὐκ ἐμὰ ταῦτα λάφυρα· τίς ὁ θριγκοῖσιν ἀνάψας
 Ἄρηος ταύτην τὴν ἄχαριν χάριτα;
Ἄκλαστοι μὲν κῶνοι, ἀναίμακτοι δ' ἀσπίδες.

Persius satyra 6.

—— ac iam postibus arma, C

Iam chlamydas Regum, iam lutea gausapa captis,

Essedáque, ingentésque locat Cæsonia Rhenos.

Nonnus Dionysiac. pag. 354.

Ὡς δ' ὅτε δυσμενέων μετὰ φύλοπιν, ὀψὲ μολόντες,
Ἀνδρὸς ἀκοντοφόροιο νέης ἀναθήματα νίκης
Ἀσπίδες, ἢ πήλυκες ἐπεκρεμόωντο μελάθρῳ.

Horat. lib. 3. ode 3.

Signa ego Punicis
Affixa delubris, & arma
Militibus sine cæde vidi.

Quanquam spoliis incruentis; vt & reliqua præda aurea & nitente cubilia & thalami ornabantur. Ex hoc more Claudian. in Panegyr. 3. Stiliconis scripsit; D

Quicquid auus senior Mauro, vel Saxone victis,
Quicquid ab innumeris socio Stilicone tremendus
Quæsiuit genitor bellis, &c. ——
Nobilibus gazis, opibúsque cubilia surgent:
Barbaricis omnes thalamo conserte triumphos.

De armis incruentis elegans epigramma est lib. 6. Antholog.

Ὅπλα γανόωντα, ——
 Οἷάπερ οὐκ ἐνοπᾶς, ἀλλὰ χορῶν ἔναρα.
Οἷς θάλαμον κοσμεῖτε γαμήλιον, ὅπλα δὲ λύθρῳ
 Λειβόμενα βροτέῳ σηκὸς Ἄρηος ἔχοι. E

Id est, *arma polita & nitida,*
 Qualia non pugnæ, sed choreæ spolia.
Queis thalamum genialem ornate, sed arma cruore
 Perfusa humano Martia templa tenent.

Nam & moris fuit, vt nitida arma & radiantia è thalamo suspenderentur. lib. 1. Antholog. pag. 3.

Παστάδα τις τοίοις δὲ, καὶ ἀνδρεῶνα, καὶ αὐλὰν
 Κοσμείτω, καὶ τὸν νυμφίδιον θάλαμον.

Emeriti etiam milites annis graues domi suspendebant. lib. 4. Tristium eleg. 7.

Miles vt emeritis non est satis vtilis armis,
Ponit ad antiquos quæ tulit arma lares.

Persius satyra 6. morem ornandi postes spoliis hostilibus egregiè pingit.

O bone

A *O bone, non quæras, missa est à Cæsare laurus*
Insignem ob cladem Germanæ pubis, & aris
Frigidus excutitur cinis, ac iam postibus arma,
Iam chlamydas Regum, iam lutea gausapa captis,
Essedáque, ingentésque locat Cæsonia Rhenos.

Caligula scripsit procuratoribus, narrante Suetonio cap. 47. Triumphum apparatent quàm minima summa, sed quantus nunquam alius fuisset, quando in omnium hominum bona ius haberet. Manilius libro 4.

Hoc habet hoc studium postes ornare superbis
Pellibus, & captas domibus præfigere prædas.

Silius lib. 1.

B *Vnde ire in Martem, quo capta referre solebas,*
Et victor mecum suspendere postibus arma.

Augustus apud Actium locum Castrorum quibus vsus fuerat, exornatum naualibus spoliis Neptuno & Marti consecrauit.

CAP. II.

De Arcu triumphali.

C ARcvs omnis suspensus fornix appellatur, ait Nonius arquus non nisi qui in cælo apparet, quam Irim Poëtæ dixerunt. *Arcere* est continere, authore Festo; vnde & arcus in ædificiis dictus, qui à se ipso continet. Isidorus lib. 14. cap. 8. minus bene Arcus dicti, quod sint arcta conclusione curuati, ipsi & fornices. Ridiculus est in voce *apsidis*, cùm ait; apsida lucida, eo quod lumine accepto per arcum resplendeant. Dicitur ἀψὶς ab ἅπτω, id est, *necto*, quia nectitur è lapidibus iunctis ac suspēsis. Ouid. 3. Metamorph.

Est specus in medio virgis ac vimine densus,
Efficiens humilem lapidum compagibus arcum.
—— nam pumice viuo,
Et leuibus tophis natiuum duxerat arcum.

11. Metamorph. *arcatum curuamen* pro arcu posuit. de Iride,

Dixit, & arcato cælum curuamine signans.

Arcus autem, qui dicti τροπαιοφόροι, per initia fuere rudes, & sine impensiore ornatu, lateritij vt plurimùm, cuiusmodi arcus Romuli Romæ; aut ex rudi lapide quadrato, vt Camilli, aut ex marmore, vt Cæsaris in foro, Gordiani in Viminali, Gratiani & Theodosij non longè à via triumphali. Vsum eorum antiquissimum esse vel ea res argumento sit, quod in historia sacra Regum non vno loco commemorantur. D. Gregorius Nazianzenus scribit Dauidem, D. Hieronymus Saülem sibi arcus & fornices triumphales erexisse. dicuntur tropæophori à Græcis. Dio lib. 53. de M. Vinitio agens ob victos sub Augusto Celtas; ἀψίς τε ἐν ταῖς Ἄλπεσι τροπαιοφόρος οἱ ᾠκοδομήθη Xiphilinus Vespasiano ἀψῖδες, inquit, τροπαιοφόροι ἐψηφίσθησαν. Dicti sunt trophæophori, quod in summo arcu spolia hostibus derepta exaggerarentur, trophæi ritu, aut res ab Imperatoribus gestæ, oppida capta, hostium arma, captiuorum greges in ipso arcu exsculperentur. Claudian. lib. 3. Stilicon.

E *Indutósque arcus spoliis, æquatáque templa nubibus.*

Panegyr. 4.

Aeráque vestitis numerosa puppe columnis.
—— spoliisque micantes,
Innumeros arcus.

Iuuenal. sat. 10.

——& summo tristis captiuus in arcu

Prudent. lib. 2. in Symmach.

Frustra igitur currus summo miramur in arcu
Quadriiugos, stantésque duces in curribus altis,
Sub pedibúsque ducum captiuos poplite flexo
Ad iuga depressos, manibúsque in terga retortis,
Et suspensa graui telorum fragmina trunco.

Exſculpebantur autem variæ rerum imagines;triumphi pompa,ferculorum ordo, cæteráq; A
id genus in marmore exprimebantur,interdum hyalo diſtincta.Prudent. in Hymno Beatorum Apoſt.Petri & Pauli.

Tunc camuros hyalo inſigni variè cucurrit arcus,
Sic prata vernis floribus renident.

Romæ in arcu Titi marmoreo, inter forum Rom. & amphitheatrum, Imperator in curru ſedens ab alata victoria coronatur. Currui præfertur arca fœderis inter Iudaïca ſpolia, præcedentibus 12. faſcibus, Conſul. altera ex parte, tabulæ Moſaicæ, menſa aurea,candelabrum aureum, cum ſeptem lucernis, & varia templi Iudaïci vaſa. In medio arcu Titus ſedens Aquilam alis expanſis vtraque manu ſub genibus tenet, in fronte Iudæi vinctis poſt tergum manibus. In quibuſdam arcubus expreſſæ pugnæ nauales, & terreſtres, cum variis machinis bellicis, & armis, quod in arcu Septimij videre eſt, ad radices Capitolij, B
ad cuius faſtigium per gradus 50. aſcenditur. In arcu Conſtantini Magni, qui poſitus eſt in Palatij radicibus, ad caput viæ Appiæ, bellum in Maxentium exſculptum eſt, cui etiam iacenti Conſtantinus equo admiſſo inſultans minitatur. Arcuum olim lunata forma fuit, & fornicata ſemicirculi inſtar, vnde & qui P. Victori Fabianus arcus eſt. Cicero 2. in Ver. arcus eſt Fabianus. Poſtea quadrati eſſe cœperunt, ita vt in medio ampla eſſet porta fornicata, per quam victor ouans tranſiret. Claudianus Panegyr. 4.

Aſt ego frænabam geminos, quibus altior ires,
Inſignis candoris equos, & nominis arcum
Iam molita tui; per quem radiante decorus
Ingrederere toga. ———

Hinc inde portæ erant minores, vt ſcribit Fabricius in ſua Roma; intra mediæ portæ for- C
nicem victoriæ alatæ, quæ demiſſæ victori tranſeunti coronam imponerent. Ornabantur arcus ſtatuis, imaginibus, columnis, quadrigis, ſignis militaribus, clypeis. Dio, καὶ εἰκόνες αὐτῷ ἐπ' ἀψίδων, ἔν τε τῇ ἱεραδῷ γεφύρᾳ ἐποιήθησαν. *Et factæ ſunt imagines in arcubus in ponte Tiberis.* Liu.lib.41. Fornicibus ſigna aurata inſtituit. De ſtatuis docet Aſconius ad 2. Ver. Fornix, inquit, Fabianus arcus eſt iuxta regiam in ſacra via, à Fabio Cenſore conſtructus, qui à deuictis Allobrogibus Allobrox dicitur, ibíque ſtatua eius poſita. De columnis Plinius lib. 36. Columnarum, inquit, ratio erat, attolli ſupra cæteros mortales, quod & arcus ſignificant nouitio inuento. Nouitium inuentum vocat ornamenta illa exquiſitæ operæ, quæ lenocinia ambitionis, non præmia virtutis fuerunt. arcuum enim rationem non eſſe nouitiam, ſed antiquam, indicio ſunt arcus Romuli, Camilli, & Fabij, quorum hodiéque Romæ veſtigia extant. Plinius lib. 36. c. 5. Ex honore, inquit, apparet in magna D
authoritate habitum Lyſiæ opus, quod in Palatio ſuper arcum D. Auguſtus honori Octauij patris ſui dicauit, in ædicula columnis adornata. i. quadrigas, currúſque, & Apollo, ac Diana ex vno lapide. Ingentem illum arcum fuiſſe oportet, ſuper quem ædicula cum columnis exſtructa eſſet. Columnæ ſæpe in fronte fuerunt, cuiuſmodi Romæ 4 illæ ſunt in arcu Domitiani, in quo & imago vrbis, & victoriæ, tum ipſe Domitianus nudus ſedens corpore procero dormienti ſimilis à Minerua fouetur. Conſtantini Magni ſuperior arcus, & latera Romæ circumquaque ſtatuis ornantur. in Domitiani arcu quadrigæ fuêre. Martial.lib. 8. epigr. 65.

Stat ſacer edomitis gentibus arcus ouans.
Hic gemini currus numerant elephanta frequentes;
Sufficit immenſis aureus ipſe iugis. E

In Arcu triumphali Conſtantini Magni Romæ hic titulus inciſus. Imperatori Cæſari Flauio Max. Pio, Felici, Auguſto Sen. P. Q. Romanus, quod inſtinctu diuinitatis, mentis magnitudine cum exercitu ſuo tam de Tyranno quàm de omni eius factione vno tempore iuſtis Remp. vltus eſt armis, Arcum triumphis inſignem dicauit votis X. votis X X. liberatori vrbis, fundatori quietis. Vbi admonebo, Domitianum plures arcus extruxiſſe per omnes vrbis regiones, & inſignem via Appia, de quo Statius lib. 1. Syl. Sueton. Domit. cap. 13. Ianos, arcúſque cum quadrigis, & inſignibus triumphorum per regiones vrbis tantos ac tot extruxit, vt cuidam Græce inſcriptum ſit arcui, ἀρκεῖ. ſic optimè doctiſſimus Caſaubonus teſtituit. In ſuperiore arcu ſpatia fuêre, vbi conſiſterent tubicines victore tranſeunte, milites trophæa oſtentantes, aliique, qui victoriolas demitterent, flores ſpargerent, carmina canerent, & alia eius generis facerent. Poſiti ſunt arcus ex Senatus decreto,

& plebis

A & plebis scito, vel authoritate Imperatorũ, vt ex hac inscriptione Arcus Titi via sacra perspicuũ est. Senatus P. Q. Romanus D. Tito, Diui Vespasiani filio Vespasiano Augusto. In Arcu Septimij. Imperatoribus Seuero, & filio Antonino ob Imperium P. R. propagatum, insignibus virtutibus eorum, domi forisque, S. P. Q. R. Positus interdum arcus est à corpore aliquo negotiatorum, argentariorum, & cæterorum id genus, vt apparet ex inscriptione Arcus Septimij, in foro boario. Seuero argentarij, & negotiatores boari huius loci, qui inuehant, deuoto numini eorum. Priuati interdum posuêre, gratiæ, vt videtur, Imp. conciliandæ: nam in Arcu Gallieni hæc inscriptio est. Gallieno, & vxori eius M. Aurelius Victor dedicatissimus numini, maiestatique eorum. Liuiæ exemplo factum est, vt fœminis arcus ponerentur, de qua Dio. Senatus Liuiæ Augustæ ἁψῖδα, ὃ μηδεμιᾷ ἄλλῃ γυναικὶ,
B ἐψηφίσατο. In foro boario Arcus est boarius, à Sacerdotum collegio, vt videtur, positus, vbi victimæ, & victimarij, cum malleo, cultro, secespita, aheno, capide, pateris, flagello, candelabro, linteis. Causæ cur ponerentur plures, vt plerumque lætæ res. Nam & ob recepta signa cum Varo amissa, propter ædem Saturni Arcus dicatus est, apud Tacit. l. 2. Annal. & ob victorias; quæ causa sæpe ascripta est in Arcu Constantini. Constantino Max. quod instinctu diuinitatis, mentis magnitudine, cum exercitu suo de Tyranno iustis Rempubl. vltus est armis, arcum triumphalem dicauit S. P. Q. R. Inscriptio enim arcuum & causam, & nomina eorum qui dicarent, quibúsque dicaretur, continebat, vt index ac titulus, qui carmine interdum asculptus, vt apparet ex hoc fragmento in Arcu Drusi Neronis, Cæsaris Augusti priuigni apud Petrarcham.

—— ad diuortia Rheni
C *Peruasi hostiles depopulatus agros.*
Dum tibi Roma decus, æternáque sudo trophæa,
Ister pacatis lenior ibat aquis.

Tacitus plures ponit lib. 2. Decreuere Patres vt Germanicus atque Drusus ouantes vrbem introirent. Structi & arcus circum latera templi Martis vltoris cum effigie Cæsarum. Item de Germanico. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amiano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob Remp. obiisse. Marcus Anton. Philosophus ad Istrum in Pannonia superiori deuictis Marcomanniis arcum excitauit, apud Capitolin. & Iulianus desertor apud Sabatiam Pannoniæ ob deuictos Alemannos, apud Ammian. Marcel. Arcus qui Adriano in eius foro exstructus est, meminit Xiphil. in Adriano. Arcus interdum diruti sunt eo mortuo cui dicati erant, si memoria eius inuidiosa esset. Quod in Domitiano factum, cuius arcus sparsi vbique per vrbem à plebe statim euersi Xi-
D philin. in Nerua; καὶ αἱ ἁψῖδες πλεῖσται ἑνὶ ἀνδρὶ πεποιημέναι καθῃρέθησαν. Interdum restituti. in vet. inscrip. Arcus Cœlimontanos plurifariam vetustate collapsos, & corruptos, à solo, sua pecunia, restituerunt Antoninus Philosophus, & Verus. Consulendus Seruius de Cæsaris Arcu, Sueton. de Drusi.

CAPVT III.

De Trophæis.

GRæci pro arcu trophæis vsi, τρόπαια dixerunt, sicuti & Latini per initia, qui
E deinde aspirationem inseruerunt. Latini enim veteres nunquam nisi in vocali aspirationem vsurpabant, dicebántque, Triumpus, Cetegus, pulcer, pulcros, Kartaginem, ait Cic. in Oratore, & Quintil. lib. 1. & lib. 12. cap. 10. vbi narrat quendam de rustico quæsisse, num Amphiona nosset, quo negante, Ampiona dixisse, qui statim à rustico agnitus sit, quia Latinis aspiratio post consonantem ignota. Græci γράκχον scribunt. Probus quidam inquit; Putant inchoare dici imperitissimè. nam neque post C. literam H. Latina verba regunt, exceptis nominibus tribus, pulcher, orchus, lurcho. Quintilianus lib. 1. cap. 5. Veteribus, ait, aspirationis nullus vsus, dicebant, triumpis, Graccis: erupit breui tempore nimius vsus, vt Choronæ, chenturiones, præchones dicerentur. quod scitè ridet Catullus in epigrammate:

Chommoda dicebat, si quando commoda vellet
Dicere, & hinsidias Arrius insidias.
Ionios fluctus, postquam illuc Arrius isset,

Iam non Ionios esse, sed Hionios. A

Ex eo factum, vt triumphum, trophæum, Enipheum, Calphurnium dicerent, more Siculo, qui literam π in φ mutarunt, cùm Æoles contrà, & quandoque Latini φ in π mutarint: vt in his vocibus σφιγξ, σφιξ, πιξ, pica, id est, gryphes: φάσκωλος, φασκώλιον, pasceolus. Æoles enim tenuiter efferebant, quæ alij aspiratè; dicebántque, ἀπῆκεν, ἀπείλκυζεν, ὅρμος, ὄπος, pro ἀφῆκεν, vt scribit Ioannes Grammaticus. Quod quia vsus euicit, cum Cicerone dicam, conuitio aurium, cùm mihi extorta veritas esset, vsum loquendi populo reliqui: malim itaque triumphum & trophæum cum vulgo dicere, quia suauius ad aures accidit, quàm cũ Lambino Tropæum, & Bosphorum quàm Bosphoron, licèt Græci Bosphoron, & τρόπαιον, ἀπὸ τοῦ τρέπω, καὶ τῆς τροπῆς dicant. Trophæi significationem, apud Nonium, propriam Varro Bimargo ostendit: ideo fuga hostium Græcè vocatur τροπή. hinc spolia capta fixa in stipitibus B appellantur trophæa. Isidorus turbat lib. 18. cap. 2. his verbis: Trophæum dictum ἀπὸ τῆς τροπῆς. nam ab eo quod hostem quis fugasset, merebatur trophæum, quod occidisset, triumphũ (inepta distinctio: nam sæpe cæso hoste tropæum sine triumpho) qui dicitur ἀπὸ τοῦ τελαμῶνος, id est, *exultatione*: (ineptè.) plenæ enim victoriæ triumphus debetur, semiplenæ trophæum, quia nondum plenam est consequutus victoriam, non enim obtinuit, sed fugauit exercitũ: (ineptissimè.) quia trophæa fiebant è spoliis cæsorum hostium; neque fugantur hostes sine cæde. Melius etymologicon de trophæo. εἴρηται ἢ ἀπὸ τοῦ τρέψαι, καὶ διῶξαι τῶν πολεμίους. τρόπαια (reposui vocem hanc, quæ aberat) τὰ ἱστάμενα σύμβολα τῆς νίκης. Vnde & Iuno τρόπαια dicitur, διὰ τὸ τὰ τρόπαια, ὅ ἐστι, τὰ νικητήρια (τῇ Ἥρᾳ, addo) μὴ μόνον τοὺς δὶς ἀνατιθέναι. Fiebant è lapide, marmore, trunco arboris, ære. Pausan. Atticis. λίθον πάριον ἦγον εἰς τρόπαιον ποίησιν. *Lapidem Parium ducebant ad ponendum trophæum.* Plutarch. Alcibiad. πλαίσαιος περὶ ἵφιζον τοῦ Θρασύλλου, τὸ C χαλκοῦν ἀντιστῆσαι τρόπαιον ὑπὸ τῶν Ἐφεσίων, ἐπ' αἰσχύνῃ τῶν Ἀθηναίων. Cic. lib. 2. de Finib. Thebani æneum in finibus statuerunt trophæum. Prope Cemenum montem, quo loco Isara & Rhodanus fluuij confluunt, Q. Fab. Max. Æmilianus ducenis millibus Gallorum cæsis, ibidem statuit trophæum ex albo lapide; καὶ ἔστησε τρόπαιον αὐτόθι λευκοῦ λίθου, ait Strabo lib. 4. Veteres arborum truncis vsi, tudibus, ac sine arte. Sidon. Panegyr.

—— quercúsque trophæis
Curua tremit, placidóque deam sub fasce fatigat.

Deo cuipiam dicabantur. 10. Æneid.

—— exuuiásque viri tua pinus habebit

Claudian. lib. 1. in Ruffin.

—— & hostiles suspendit in arbore cristas D

Stat. Thebaid.

Quercus erat teneræ iamdudum oblita iuuentæ,
Huic leues galeas, perfossáque vulnere crebro
Inserit arma. ——

Plutarchus de Romuli trophæo legendus. Arbores annosæ sacræ habitæ: ideóque ad vota, & donaria magis idoneæ: quò pertinet illud eodem loco.

Incipit; oranti vox & iuga longa resultant.
Bellipotens, &c. ——

Et ad sepulcra fortium trophæum appositum. Virgil. lib. 11.

Ingentem quercum, decisis vndique ramis,
Constituit tumulo, fulgentiáque induit arma, E
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Teláque trunca viri, & bis sex thoraca petitum,
Perfossúmque locis. ——

Prudent. lib. 2. in Symmachum.

Vis decorare tuum ditissima Roma Senatum?
Suspende exuuias armis & sanguine captas,
Congere cæsorum victrix diademata Regum.

Sidon. Panegyr. Majoriani:

Ista micant clypeo, cuspis tabe surgit eburna,
Ebria cæde virûm propter Bellona trophæum
Extruit, vt quercum capti no pondere curuet.

In

A In nummo vetere trophæum ita expressum est: in quercu ramis decisis lacerna Germanica, coriacea duo scuta, vna fistula barbarica, & vexillum Teutonicum. Plin. lib. 3. c. 20. hanc ait inscriptionem fuisse trophæi quod in Alpibus Augusto positum est Imperatori Cæsari Diui fil. Aug. Pontif. Max. Imperatori 14. Tribunitiæ potestatis S. P. Q. R. quod eius ductu auspiciisque gentes Alpium omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub Imperium P. R. sunt redactæ. Herodianus lib. 3. meminit trophæi Alexandri Magni de Dare, Seueri Septimi de Britannis. Diis enim dicata tropæa, vt diximus. Plin. lib. 6. c. 28. Trophæa eodem in loco Iano, & Neptuno statuisse. Vetus etymologicon Ioui, & Iunoni posita esse ait, vnde & Iuno Tropæa dicta: quemadmodum & armorum, spoliorúmque aceruí Diis sacris, qui Marti vt plurimùm cremabantur. Sil. lib. 10.

B *——armorúmque iubet consurgere aceruos,*
Arsuros Gradiue tibi. ——

Liuius lib. 45. Omnis generis arma (Paulus Perseo victo) cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem, Mineruámque, Luámque matrem, & cæteros Deos, quibus spolia dicare ius, fasque est. Initio lib. 8. Spolia Luæ matri dare se Consul dixit. Ibidem; Fabius hostilia arma igne concremauit, seu votum id Deorum cuipiam fuit. Ioui victori interdum arma, & spolia cremata sunt, apud Liu. lib. 10. Virgil. 8. Æneid.

——scutorúmque incendit victor aceruos.

Item Vulcano ex voto. Liuius lib. 23. Spolia hostium Marcellus Vulcano votum cremauit. lib. 30. Arma omnia Scipio Vulcano incendit spolia. &; Arma inutilia cremabantur, quæ vsui erant, & tutò ac facilè domum deportari poterant, asseruabantur. Appianus in
C Ibericis, τὴν λείαν διαδοὺς τῷ στρατῷ τὴν δυνατὴν φέρεσθαι, τὰ λοιπὰ τοῖς θεοῖς τοῖς ἐνυαλίοις ἔκαυσε. Nonnunquam Apollini dicata spolia, & cremata. Herodotus lib. 1. κτήνεα τὰ θύσιμα πάντα τρισχίλια ἔθυσε, κλινάς τε ἐπιχρύσους, καὶ εἵματα πορφύρεα, καὶ χιτῶνας, νήσας πυρὴν μεγάλην, κατέκαιε. Loquitur de Crœso, qui spolia & prædam Apollini cremauit. Plutarchus Marium ait arma hostium insignia triumpho reseruasse, τῶν δ' ἄλλων ἐπὶ πυρᾶς μεγάλης καταφορήσας τὸ πλῆθος, ἔθυσε θυσίαν, καὶ τοῦ στρατοῦ περιεστῶτος ἐν ὅπλοις ἐστεφανωμένου. Hoc idem à Persis factitatum esse docet Xenophon Institut. Cyri pag. 77. ὅπλα ἔκαιον τῶν πολεμίων. & pag. 146. scribit oportere ἐκ τῆς λείας ἐξελεῖν τοῖς θεοῖς, ὁποῖα οἱ μάγοι ἐξηγοῦνται. Romæ Imperatores cùm prædam vrerent discingebantur, vt religione se solui ostenderent: in resolutoriis enim sacris discingi moris fuit. Appianus Punico. Scipio νενικηκὼς Hannibalem, τὰ μὲν ἀχρεῖα τῆς λείας ἐνεπίμπρη, διαζωσάμενος αὐτὸς ὥσπερ εἰώθασι ῥωμαίων οἱ στρατηγοί. & ibidem, ἀποδόμενος δὲ τὴν λείαν τὴν περισσὴν,
D ὅπλα καὶ μηχανήματα, καὶ ναῦς ἀχρήστους ἀρεί, καὶ ἄθλιον διαζωσάμενος αὐτὸς ἔκαιε, κατὰ τὰ πάτρια Quo loco Mineruæ etiam arma cremata esse narrat. pag. 130. Diis bellicis spolia vsta scribit. αὐτὸς ἐνέπρησε τοῖς ἐνυαλίοις θεοῖς, quorum è numero Pallas: quod ex voto fieri solitum monet Liuius lib. 1. Præda, captiuísque Romam missis, spoliis hostium ingenti cumulo accensis. Votum id erat Vulcano à Tarquinio Prisco. Signa militaria nonnunquam, & armillæ in Capitolium inferebantur. Polyb. pag. 76. τὸ καπιτώλιον ἐκόσμησε τοῖς σημαίαις, καὶ τοῖς μανιάκοις. Ea spolia quæ Diis dicarentur, Græci vocarunt ἀκροθίνια, quæ λάφυρα Eustat. lib. 4 Odyss. interpretatur, quasi ἀκροσίνια, παρὰ τὸ σίνεσθαι ἐν μάχῃ πολλάς. Malim ἀπὸ τοῦ θινὸς, id est, *à littore*, dicta, quia prœlio nauali victores in summo littore trophæa statuerent: nam & eodem loco Eustathius ait, ἀκροθίνια interdum dici ἀπαρχὰς ἀναθηματικὰς ἐξ ἐμπορίας, διὰ τὸ ἀπὸ θινὸς θαλαττίου σεσῶσθαι. Herodotus lib. 8. πρῶτα μὲν νῦν τοῖσι θεοῖσι ἐξεῖλον ἀκροθίνια, ἄλλας τε, καὶ τριήρεας τρεῖς
E Φοινίσσας. ibidem, καὶ τὰ ἀκροθίνια ἔπεμψαν τοῖς δελφοῖς. Id est, *primum igitur Diis exceperunt spoliorum primitias alias, tum vero triremes Phœnissas.* Item, *Spolia miserunt Delphos.* Thucydid lib. 1. ἐπὶ τὸν τρίποδά ποτε τὸν ἐν δελφοῖς, ὃν ἀνέθεσαν οἱ ἕλληνες ἀπὸ τῶν μήδων ἀκροθίνιον. Armorum igitur aceruí pro trophæo fuêre. Silius lib. 10.

At tibi bellipotens sacrum, constructus aceruo
Ingenti mons armorum surgebat ad astra.

cui titulus additus, & nomen eius cuius essent auspicia, licèt absentis. id quidem Romæ. Tacit. lib. 2. de Germanico. Laudatis pro concione victoribus Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo; debellatis inter Rhenum Albimque nationibus, exercitum Tiberij Cæsaris ea monimenta Marti, & Ioui, & Augusto sacrauisse. Item: miles in loco prælij Tiberium Imperatorem salutauit (absentem) struxitque aggerem, & in modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus, imposuit. Vnde & trophæa pro spoliis. Virgil. lib. 3. Georg.

Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa. A

Nisi quis eo loco pro victoriis sumat; spoliis enim ornari trophæa moris fuit. Florus lib. 3. cap. 2. exornata armis hostilibus trophæa. Thucydid. lib. 5. Lacones Argiuis victis, περιθέμενοι τῶν πολεμίων νεκρῶν τὰ ὅπλα, τρόπαιον εὐθὺς ἔστησαν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐσκύλευον. *Cæsorum hostium arma cùm proposuissent, illicò trophæum statuerunt, & cæsorum spolia legerunt.* Ouid. lib. 3. de Pont. eleg. 4.

Scuta sed & galea gemmis radientur, & auro,
Sténtque super victos trunca trophæa viros.

Trophæa trunca vocat, quod armis hostium laceris, truncis, ac perfossis insignita essent. Iuuenal. satyr. 10.

Bellorum exuuiæ truncis affixa trophæis,
Lorica, & fracta de casside buccula pendens, B
Et curtum temone iugum, victæque triremis
Aplustre. ——

Virgilius lib. 11. in funere Pallantis, & Stat. suprà. Euripid. in Heraclid.

—— καὶ τρόπαια ἱδρύεται
Πανδαισίαν ἔχοντα τῶν πολεμίων.

Ea speciem quandam crucis præ se ferebant, vt docet Cyprianus in Symbolum, & Octauius in Minutio. Trophæa vestra victricia non tantùm simplicis crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Iustin. Apolog. 2. καὶ τὰ παρ' ἡμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ· λοιπὸν (lego ἄλλως μὲν, καὶ τὰ τρόπαια) καὶ τῶν τροπαίων, δι' ὧν αἵ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. Id est, *& signa vestra militaria figura huius crucis potestatem declarant: ipsa etiam trophæa, per quæ progressus vestri* C *vbique fiunt, imperij & potentiæ signa in his ostendentes* (lego, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως ταύτης τὰ σημεῖα δείκνυσι, id est, *imperij & potestatis huius quæ in cruce est signa ostendunt*) *etiamsi imprudentes hoc facitis.* σύμβολα signa militaria interpretor. Sic Herodian. lib. 4. τὰ τῶν στρατοπέδων σύμβολα dixit Romam interdum parta victoria mittebantur ab Imperatoribus, Dione teste de Pompeio. τρόπαια καλῶς κεκοσμημένα καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ βραχύτατον ἔπεμψε, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἓν μέγα πολυτελῶς κεκοσμημένον τῆς οἰκουμένης ἐπιγραφὴν ἔχον. Id est, *trophæa singula bellè adornata, vel minima quæque Romam mittebat, super omnia verò vnum maius, magnificè instructum, ac ornatum, totius orbis inscriptionem ferens.* Inscriptio hæc vocatur ἐπιγραφὴ à Plutarcho, παράγραμμα ab Aristide, cùm causa trophæi iusta non additur, quasi dicas, quod præter ius ascribitur. Sic enim in Paraphthegmate. ἐν τοῖς τροπαίοις τὸ παράγραμμα, ἀθηναῖοι ἀπὸ θηβαίων, ἢ περσῶν. Ferè enim sine verbo concipiebatur. ἐπίγραμμα verò vocat titulum, quo iusta belli & victoriæ causa ascribitur, quæ propriè ἐπιγραφή. Ibidem, ἐπίγραμμα ἑλλήνων, προμαχοῦντες ἀθηναῖοι μαραθῶνι ἔκτειναν μήδων ἐννέα μυριάδας. Stobæus tit. de fortuna. ὀθρυάδης πολλοὺς σκυλεύσας τῶν πολεμίων, τρόπαιον ἔστησε, καὶ χρησάμενος τῷ τῶν τραυμάτων αἵματι ἐπέγραψε, λακεδαιμόνιοι κατ' ἀργείων. Id est, *Orthyades spoliis ex hoste lectis trophæum statuit, & sanguine qui è vulneribus manabat pro atramento vsus inscripsit, Lacedæmonij victores contra Argiuos,* vel *de Argiuis.* vt Virgil. Æneas; *hæc de Danais victoribus arma;* & suprà Aristides, ἀπὸ θηβαίων. Eò respexit Statius lib. 4. Thebaid. D

Et Lacedæmonium Tyri lectura cruorem.

Florus lib. 2. c. 2. de Calpurnio Tribuno militum. Hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit, & superuixit, licèt nihil scripserit sanguine. Vt plurimum inscriptio insculpta est, vnde & Lucianus, ἐπὶ τοῦ τροπαίου ἐγκολάψαι. Cic. in Pisonem; idémque vt esset quod in basi trophæorum incidi, inscribíque posset. Euripides in Phœnissis. E

Τρόπαια πῶς ἀναστήσεις δορός;
Πῶς δ' αὖ κατάρξῃ θυμάτων ἑλὼν πάτραν;
Καὶ σκῦλα γράψεις. ——

Quanquam autem arcus euerti potuerunt, trophæa tamen, quia Diis dicata, diruere nefas fuit. Dio de Cæsare. Non ausus est, inquit, tropæum Mithridatis καθελεῖν, ὡς καὶ τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερωμένον. Sueton. in Iulio c. 11. Marij trophæa Sylla deiecit; sed deiicere iure non potuit, cùm semel dedicata moueri nefas esset; neque Cæsar restituere. nam ne vetustate quidem consumpta restituebantur. Cuius postremæ rei, causam hanc affert Plutarchus in Romanis c. 36. ὅτι τοῦ χρόνου τὰ σημεῖα τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους διαφορᾶς ἀμαυροῦντος, αὐτοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ καινοποιεῖν ἐπίφθονόν ἐστι, καὶ φιλαπεχθήμον. οὐδὲ γὰρ παρ' ἕλλησιν οἱ πρῶτοι χαλκοῦν στήσαντες τρόπαιον εὐδοκιμοῦσι. Vidi qui legeret (αὐτὰ ἀναλαμβάνειν) malè. αὐτοὺς interpretor, ipsos restituere ea signa. lib. 2. Victruuius. Nefas est trophæa dicata remouere, ideo Rhodij

religione

A religione impediri, &c. Symmachus lib. 9. epist. Marianis trophæis nequaquam manus inui-
das pepercisse. Ea fuêre in via Prænestina, & Flaminia Macedones certè trophæa non
erexêre, narrante Pausania pag. 315. Quod à Carano Macedonum Rege originem duxit,
cuius trophæum à lupis euersum est. Nam neque ab Alexandro gentium omnium victo-
re positum vllum trophæum memoriæ proditum est: & eo fine Cicero in Pisonem conque-
ritur, in Macedonia trophæa excitata esse. Hic, inquit, in Macedonia trophæa posuit, cà-
que quæ bellicæ laudis, victoriæque omnes gentes insignia & monumenta esse voluerunt.
Sed ea trophæa posita sunt à Macedonibus de Romanis. Verùm & in Græcia tandem hunc
statuendi trophæi morem exoleuisse ex eo colligas, quod eodem libro Cicerò scribit, The-
banos apud Amphictionum consilium accusatos esse quod trophæum de Lacedæmoniis
posuissent. Romæ Marij bina fuêre trophæa, vt scribit Valerius Maximus lib. 6. c. 9. quæ
B hodiéque in Esquilino visuntur: moles enim inibi est lateritia, in qua bina trophæa ex mar-
more. Sunt autem trunca corpora cum spoliis, quorum alterum thorace squamoso indu-
tum, cum ornamentis militaribus & clypeis, ante se habens iuuenem captiuum manibus ad
tergum reuinctis, & vndique alatas victorias: alterû armis ornatû, clypeis non vsquequaque
rotundis, galeis duabus, altera aperta cum cono & eristis, altera clausa sine eristis: in eo-
dem inest forma chlamydis, & alia quædam vetustate fugientia. De Pompeij trophæis in
confinio Celticæ & Iberiæ legendus Strabo lib. 3. & 4. Persæ sua habuêre trophæa quæ *ni-
gla* dicta Hesychio, *νίγλα, τρόπαια παρὰ πέρσαις.*

Interdum columnæ, aræ, & turres pro trophæis fuêre. De columnis Isocrates orat. ad
Philippum. *τὰς στήλας τὰς ἡρακλείους καλουμένας ἐποίησαν, τρόπαιον μὲν τῶν βαρβάρων, μνημεῖον δὲ τῆς ἀρε-
τῆς αὐτοῦ* Quod & docet Herodotus de Sesostri lib. 2. Antiquiores columnæ statuis, qualis
C C. Menio victis Latinis, C. Duilio Pœnis, in foro posita est. Plin. lib. 34. c. 5. De aris in-
dicat Cic. lib. 15. ad familiar. In Amano, inquit, monte aræ sunt Alexandri. Tertull. de
Pallio. post trinas Pompeij aras. Orosius lib. 6. Aræ Alexandri in Riphæis montibus. Apud
Dionem Cæsar *βωμὸν λίθων ξεστῶν συνῳκοδομημένων οὐ πόῤῥω τῶν πομπηΐου τροπαίων ἱδρύσατο.* &
apud Arrianum lib. 5. Alexander ex India rediturus aras erexisse dicitur, *ὕψος μὲν κατὰ
τοὺς μεγίστους πύργους, εὖρος δὲ μείζονας ἔτι ἢ κατὰ πύργους, χαριστήρια τοῖς θεοῖς.* De turribus Flo-
rus lib. 3. c. 2. Victis, inquit, Allobrogibus Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus saxeas
erexêre turres, & desuper exornata armis hostilibus trophæa. Apud Eurip. in Phœnissis.

Διὸς τρόπαιον ἵστασαν βρέτας.

Statua est pro trophęo. Dio l. 42. Trophęa quia Diis sacra euertere nefas fuit; *καὶ τρόπαιον ἐπει-
δὴ τῷ ὁ μιθριδάτης ἀπὸ τοῦ τριαρίου ἐνταῦθα που ἐγηγέρκει ἀντανέστησε. καθελεῖν μὲν γὰρ τὸ τοῦ βαρβάρου οὐκ
D ἐτόλμησεν, ὡς καὶ τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς καθιερωμένον.* Victruuius libro 2. Postea autem Rhodij reli-
gione impediti, quod nefas est trophæa dicata remouere, circa locum eum ædificium stru-
xerunt. Xenophon in Hellenic. cap. 4. *καὶ τὸ μὲν τρόπαιον οὐ καθεῖλεν.* Plutarchus in Cæsare; *καὶ
δεικνύουσι ἀρβερνοι ξιφίδιον πρὸς ἱερῷ κρεμάμενον, ὡς δὴ καίσαρος λάφυρον, ὁ δὲ θεασάμενος αὐτὸς ὕ-
στερον ἐμειδίασε, καὶ τῶν φίλων καθελεῖν κελευόντων, οὐκ εἴασεν ἱερὸν ἡγούμενος.* Dio, Cæsar trophæum
erexit eo loco vbi Mithridates de Triario trophæum erexerat. Nec enim ausus est euertere
quod Dijs bellorum præsidibus sacrum esset. Plutarch. Ostendunt Aruerni pugionem in
templo suspensum, vt spolium de Cæsare, quod ille postea intuitus subrisit, & amicis hor-
tantibus vt tolleret, recusauit, quod sacrum esse diceret. Arma Diis bellorum præsidibus
cremata esse diximus. Virgil. libro 11. Æneid.

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis
E *Coniiciunt igni, galeas, ensésque decoros.*

In honorem Martis, Mineruæ, & Luæ matris cremabant. Liuius libro 8. Spolia Luæ matri
dare se Consul dixit. Marcellus Donatus Lunam matrem, non Luam esse vult, nescio
qua coniectura ductus, cùm Luna inter Deos belli præsides nunquam habita sit. Luam
interpretor dictam, quia omnia soluat, à *λύω*. Adde quod Lunam virginem, aut sterilem,
non matrem omnes esse volunt. Sidonius carm. 2.

—— quercúsque tropæis
Curua tremit. ——

Claudianus;

—— si latior adsit
Gloria, vestita spoliis donabere quercu.

Item Panegyr. 2. Stilicon.

Ditibus

Ditibus exſequiis tendentem ad ſydera quercum. A

CAPVT. IV.

De triumphi nomine.

ISIDORVS triumphum dictum eſſe vult ἀπὸ τοῦ θριάμβης, id eſt, *ab exultatione*: inepte paulo infrà hæc habet. Tranquillus autem triumphum Latine dicit potiùs appellatum, quod is qui triumphans vrbem ingrederetur, tripartito iudicio honoraretur: nam primùm de triumpho duci concedendo exercitum iudicare ſolitum erat, ſecundò Senatum, tertiò populum. Meliùs Varro lib. 5. L.L. Sic triumphare appellatum, quod cum Imperatore milites redeuntes clamitant per vrbem in Capitolium eunti, io triumphe io; idque à Thriambo Græco Liberi patris cognomento poteſt dictum eſſe. Zonaras in B
Diocletiano triumphum dici vult à voce Græca θρία, quæ ficus folia ſunt: priùs enim quàm ſcenici perſonas reperiſſent, foliis ficulnis ora tegebant, iambis dicteria fundentes, & milites in triumpho ficulneæ foliis ora tegentes triumphantem dictis & ſalibus aſpergebãt. φασὶν οὖν κληθῆναι τοῦτον ἐκ τῶν θρίων, ἅ ἐστι τὰ τῆς συκῆς φύλλα· πρὸ γὰρ τὰ προσωπεῖα ἐπινοηθῆναι τοῖς σκηνικοῖς, συκῆς φύλλοις τὰ ἑαυτῶν καλύπτοντες πρόσωπα, δι' ἰάμβων ἐποιοῦντο τὰ σκώμματα, &c. Suidas θρία folia ficulna eſſe vult, Libero patri ſacra, qui primus triumphauit; vnde & thriaſis furor poëticus dicitur. θριάσιν λέγουσι τὴν τῶν ποιητῶν μανίαν. θρία φύλλα συκῆς ἀνακειμένης τῷ Διονύσῳ, ὃς πρῶτος ἐθριάμβευσε. Auienus de Baccho;

Ducit laurigeros poſt Indica bella triumphos,
Erigit & geminas telluris fine columnas.

quas ſuprà monuimus pro trophæo fuiſſe. Suidas Bacchum Triambum dici vult, quaſi θηρίαμβον, vt ſit ἐπὶ τῶν θηρῶν, τίγρεων, ἢ λεόντων ἀναβαίνων. Cedrinus triumphum ἀπὸ τῶν ἰπῶν τῶν ἐς τὸν Διόνυσον, & habet ipſiſſima verba quæ Suidas. Arrianus lib. 6. vitæ Alexandri ſcribit, Dionyſium θρίαμβον vocatum eſſe καταστρεψάμενον Ἰνδούς, eundémque triumphi repertorem. Heſychius, θρία φύλλα συκῆς, ἢ ἀμπέλου, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς δεσμούμενα βρώματα. θριάζειν, φυλλολογεῖν, ἐνθουσιᾶν, θρίαι, αἱ πρῶται μάντεις. Alij triumphum quaſi τριῶν ὀμφὴν, quod plebs, equites, Senatus ter io dicerent: aut τρεῖς βαίνουσι τάξεις, vt Zonaras, Senatus, equites, plebs. Pomponius malè à boue auratis cornibus, qui mactatus in triumpho, & θρίοις ficulnis foliis. De militibus ter io canentibus Tibull. lib. 2. eleg. 5. C

Ipſe gerens laurum lauro diuinctus agreſti,
Miles io magna voce triumphe canam.

Horat. ode 2. lib. 4. D

Téque dum procedis,
Io triumphe.

Ouid. lib. 4. Triſt. eleg. 2.

—— Ióque
Miles, io magna voce triumphe canet.

Epodon ode 8. Horat.

Io triumphe, tu moraris
Aureos currus, & intactas boues.

Ouid. lib. 3. de Arte.

——Ter io, ter dicite Pæan.

Eleg. 2. lib. 2. Amor. E

Vulgus io magna voce triumphe canet.

CAPVT V.

De iis apud quos triumphus in vſu fuit.

PRIMVS omnium Bacchus India ſubacta triumphum duxiſſe dicitur. Nonnus p. 143. Sidonius in Burgo.

Fortè ſagittiferas Euan populatus Erythras,
Vite capiſtratas cogebat ad eſſeda Tigres.
Corniger inde noui Ganges it pompa triumphi,

Cernens

A *Cernuus impexam faciem stetit ore madenti,*
Arentes vitreis adiuuit fletibus vndas,
Conieclas in vincla manus post terga reuinxit.

Diodorus Siculus l. 4. p. 147. Bacchum de Indis καταγαγεῖν πρῶτον τῶν ἁπάντων θρίαμβον ἐπ' ἐλέφαντος ἰνδικοῦ. Plin. l. 8. c. 56. de Baccho. Item diadema Regium insigne, & triumphum inuenit. Ægypti Rex Sesostris triumphi speciem quandam exhibuit, apud Plin. l. 33. c. 3. Qui è victis Regibus forte singulos ad currum iungebat, sicque triumphabat. & Diodorus l. 2. de eodem; cùm templa, aut vrbes iniret, τοὺς ἵππους ἀπὸ τοῦ τεθρίππου λύων, quatuor Reges subditos subiungebat. De Cyri triumpho Cedrenus pagina 114. ὁ Κῦρος στήσας Κροῖσον ἐν ξυλίνῳ τρίποδι, ἐν ὕψει διαδεδεμένον, ἐθριάμβευσεν αὐτὸν, καὶ κατήγαγεν ἐν Περσίδι. Pompa fuit, non triumphus, quam duxit Philippus Alexandri Magni pater, ea die qua in conuentu

B Græciæ à Pausania interemptus est; de qua Plutarch. & Diodorus Siculus. Quemadmodum & illa Ptolemæi Philadelphi, apud Athenæum lib. 5. species triumphi fuit, de qua Plutarch. in Alexandro: αὐτὸν μὲν ἵπποι σχέδιον ἐκόμιζον ὀκτὼ, μετὰ τῶν ἑταίρων, ὑπὲρ θυμέλης, ἐν ὑψηλῷ καὶ περιφανεῖ πλαισίῳ πεπηγυίας, εὐωχούμενον συνεχῶς ἡμέρας καὶ νύκτας. Alius apud Q. Curtium lib. 5. de Alexandro Babylonem ineunte victo Dario. Totum iter floribus coronisque constratum erat, argenteis altaribus ab vtroque latere dispositis, quæ thure & omnibus odoribus cumulata erant. Bagophanem arcis custodem sequebantur greges pecorum equorúmque. Leones quoque & pardales caueis præferebantur. Magi deinde suo more patrium carmen canentes: post hos Chaldæi equites, deinde Babylonij. Rex in curru vrbem ingreditur. Herodotus lib. 7. de Xerxe Græciam intrante. Præibat, inquit, exercitus, pòst

C ἱππόται χίλιοι ἐκ Περσέων πάντων ἀπολελεγμένοι, μετὰ δὲ αἰχμοφόροι χίλιοι τὰς λόγχας κάτω ἐς τὴν γῆν τρέψαντες, μετὰ δὲ ἱροὶ Νισαῖοι καλεόμενοι ἵπποι δέκα. ὄπισθεν δὲ τούτων ἅρμα Διὸς ἱρὸν, &c. In Sicilia triumphi quædam imago fuit, cùm Dionem exceperunt Syracusani. Vtrimque enim præter viam victimas, mensas, & crateras disposuerant, eúmque transeuntem mola salsa aspergebant, & tanquam Deo supplicabant. Plutarch. in Dione, ἑκατέρωθεν παρὰ τὴν ὁδὸν τῶν Συρακουσίων ἱερεῖα, καὶ τραπέζας ἱστάντων, &c. Carthaginenses victis hostibus Carthagine triumphatunt, authore Polyb. pag. 35. Constantinopoli quoque triumphus ductus à Bellisario, narrante Zonara. θρίαμβον κατήγαγε τελούμενης ἁμίλλης, ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτοκράτορος προκαθημένου καὶ πεζῇ μὲν ἐκ τῶν τῶν ἵππων ἀφετηρίας ὁ Βελισάριος, &c. Idem in Copronymo, qui cataphractus cum armato exercitu triumphans per mediam vrbem transiit; πανοπλίτης διίων μεθ' ὡπλισμένης τῆς στρατιᾶς. Item Nicetas pag. 10. pag. 77. pag. 79. Constantinopoli actos triumphos de-

D scribit. Sed & Heraclius longo antè tempore victor è Perside venerabilem Christi Domini Crucem referens, triumphum duxit. Zonaras; μετ' εὐφημίας, καὶ κρότων δεχθεὶς, καὶ λαμπρότητος, παρά τε τῆς γερουσίας, καὶ τοῦ πλήθους τῆς πόλεως. Cedrenus: ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως μετὰ τοῦ βασιλέως κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ τοῦ ἡρακλείου, καὶ τοῦ πατριάρχου σεργίου μετὰ κλάδων ἐλαιῶν, καὶ λαμπάδων τοῦτον ὑποδεξάμενοι, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ εἰς τὰ βασίλεια εἰσήγαγον. Id est, *cum acclamationibus, & plausu exceptus splendidè à Senatu & populo. Crux in curru cælo aureo tecta præibat. Sequebatur ipse manu laurum tenens: populus vrbis cum Imperatore Constantino Heraclij filio, & Patriarcha Sergio oleæ ramos manibus gestantes & lampades, Heraclium exceperunt, & Deo gratias hymnósque canentes in Regiam deduxerunt.* Legendus Paulus Diaconus. Procopius lib. 2. belli Vvandalici monet, neminem per 600. annos triumphasse, præter Titum & Traianum Imperatores, cùm Bellisarius Constantinopoli triumphum duxit. Is Consul factus, curuli sella argentea humeris captiuorum inue-

E ctus est. Zonas aureas populo dispersit. A Romulo vsque ad postrema Augusti tempora, extrema triumphi præter propter 312. fuere.

CAPVT IV.

Quis Romæ primus triumphum duxerit.

PRIMVM Romæ triumphi authorem Romulum si quis ambigit, næ ille, meo animo, veteris memoriæ parum est diligens. Is enim Acrone occiso, exercitu victore reducto, spolia ducis hostium cæsi suspensa fabricato ad id aptè ferculo gerens, in Capitolium ascendit; ibíque ea cùm ad quercum pastoribus sacram deposuisset, simul cum dono designauit templo Ioui fines, cognoménque addidit Deo Feretrio. Legendus eâ de re Liuius lib. 1. Plutarchus: δρῦν ἔτεμεν ὑπερμεγέθη, καὶ διεμόρφωσεν ὥσπερ τρόπαιον, καὶ τῶν ὅπλων τοῦ Ἄκρωνος

ἕκαστον

ἕκαστον ἐν τάξει περιήρμοσε, καὶ κατήρτισε· αὐτὸς δὲ τὴν μὲν ἐσθῆτα περιζώσας, δάφνῃ δ' ἐστέψατο τὴν κεφα- A
λὴν κομῶσαν. Id eſt, *quercum excidit proceram, & tropæi more formauit, ſinguláque Acronis arma ordi-*
ne circumaſtruxit: ipſe autem veſte ſuccinctus, caput comatum laurea coronauit. Hoc initium triumphi
ſuit humile, ſine curru, ſine equo, ſpecie veriùs trophæi, quàm triumphi. Tarquinius De-
marati filius primus triumphum ornauit, quanquam alij P. Valerio Publicolæ id tribuunt.
Plutarchus: ῥωμύλον δὲ οὐκ ὀρθῶς φησὶν ἅρματι χρήσασθαι διονύσιος· ταρκύνιον γὰρ ἱστοροῦσι τὸν δημαρά-
του τῶν βασιλέων πρῶτον εἰς τοῦτο τὸ σχῆμα, καὶ τὸν ὄγκον ἐξᾶραι τῶν θριάμβους· ἕτεροι δὲ πρῶτον ἐφ' ἅρματος
θριαμβεῦσαι ποπλικόλαν. Imagines Romuli triumphales pedeſtres ſunt. Plutarchus vocat
εἰκόνας τροπαιοφόρους. Æreas quadrigas ex Camaria Romam intulit Romulus, & in Vulcani
templo dedicauit, ποιησάμενος ἑαυτὸν ὑπὸ νίκης στεφανούμενον. quæ verba ſic accipio, quaſi ipſe
ſtatuam ſuam coronatam in eodem templo poni curauerit, vt Dionyſius lib. 2. καὶ παρ' αὐτῷ B
τὴν ἰδίαν ἔστησεν εἰκόνα ἐπιγράψας ἑλληνικοῖς γράμμασι τὰς ἑαυτοῦ πράξεις. iterum Romulum trium-
phaſſe Veiis captis ſcribit. Primus è Conſulibus quadrigis inuectus eſt Publicola. ἐθριάμ-
βευσε εἰσελάσας τεθρίππῳ πρῶτος ὑπάτων, ait Plutarchus. Dionyſij error lib. 2. pag. 76. de
Romulo. τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο, ἐσθῆτα μὲν ἠμφιεσμένος ἁλουργῆ, δάφνῃ δὲ κατεστεμ-
μένος τὰς κόμας, καὶ ἵνα τὸ βασίλειον ἀξίωμα σώζῃ, τεθρίππῳ παρεμβεβηκώς. *Ipſe vltimus pompæ gra-*
diebatur purpurea veſte amictus, lauro coronatus, & vt maieſtatem regiam retineret, quadrigis inuectus.
Equitum & peditum copiæ ſequebantur ornatæ per ordines, laudantes hymnis patriis Deos, & ducem tu-
multuariis carminibus ornantes; ex vrbe omnes occurrêre cum vxoribus & liberis vtrinque præter viam
lætitiæ participes: vt autem exercitus in vrbem iniit, vbique pro foribus illuſtriorum ædium menſas cibis
omne genus exſtructas, craterâſque vino mixtas repererunt, quibus vti liceret. ἡ μὲν οὖν ἐπινίκιός τε καὶ
τροπαιοφόρος πομπὴ καὶ θυσία, ἣν καλοῦσι ῥωμαῖοι θρίαμβον, ὑπὸ ῥωμύλου πρώτη καταστᾶσα τοιαύτη C
τις ἦν. Triumphum interpretatur pompam victoriæ trophæa ferentem, & ſacrificium. M.
Seruilius apud Plutarchum in P. Æmilian. triumphum vocat τὸν θεῶν τὴν τιμήν. Eutropius lib.
1. Tarquinium Priſcum victis Sabinis primum triumphum egiſſe ſcribit, quod primus curru
in Capitolium inuectus ſit, à quo etiam Florus facit.

CAP. VII.

A quo triumphus decretus.



ROMVLVS triumphi author, vir cùm factis magnificus, tum factorum
oſtentator maximus (vt ait Liuius) arbitratu ſuo regia authoritate ſibi trium-
phum adornauit. quod & à Tarquinio militari, ac regio iure factum non
dubito. Deinde Senatus aut populi decreto, vel vtriuſque conſenſu opus D
fuit. Ipſa etiam ornamenta triumphalia ſub Imperatoribus ex Senatuſconſulto data. Ta-
citus in Agricola. Igitur triumphalia ornamenta, & illuſtris ſtatuæ honorem, & quicquid
pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni Agricolæ in Senatu iubet
Domitianus. Veſpaſiano & Tito à Senatu decretus triumphus. Ioſeph. lib. 7. cap. 16.
κοινῇ δὲ ἑκατέρῳ τῆς βουλῆς ἰδίου ψηφισαμένης (θρίαμβον.) Dionyſ. lib. 9. ἡ δὲ βουλὴ τὴν τοῦ θριάμβου
ψῆφον ἐψηφίσατο. Olim ſolius Senatus authoritate decretus, demum ad populum ea de re
eſt relatum, & prætereà rogatum, vt triumphanti populus ea die Imperium daret. Mili-
tum ſtudium in triumpho petendo ſpectabatur, quod quia defuit P. Æmilio, penè trium-
phus ereptus: milites enim criminantes eum durum & imperioſum fuiſſe, οὐ πάνυ προθύμως
ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου σπουδὴν ἀπήντησαν. Mos fuit, vt milites per vnum aliquem è cen-
turionibus, aut tribunis militum, apud Tribunos plebis qui ſuffragiis populi ſuper trium- E
pho præſederunt, ſi quid haberent de Imperatoribus quererentur, & ei triumphum ne-
gandum cenſerent. Quod in Æmilio clarum, apud Liuiũ lib. 45. cui cùm dies ad petendum
triumphum datus eſſet, extractus eſt à Seruio quodam Galba Tribuno militum, qui cri-
minationibus Æmilium apud Tribunos plebis onerauit: die quæ proximè ſecuta eſt, dilu-
culo milites Capitolium occupant, vbi Tribuni plebis comitium habituri erant: primo
mane ſuffragio dato, prima tribus triumphum abrogauit; quo comperto, præcipui Sena-
tores ſummota turba cùm ad Tribunos plebis acceſſiſſent, petierunt vt tantiſper ſuffragia
inhiberent, dum pauca quædam ad populum dicerent. M. Seruilij oratione permotus po-
pulus omnium tribuum ſuffragiis P. Æmilio triumphum decreuit, ait Plutarch. ex Liuio,
ὥστε πάσαις τὰς φυλαῖς ἐπικυρωθῆναι τῷ αἰμιλίῳ τὸν θρίαμβον. Qua in re Senatus authoritas in
decernẽdo triumpho non eſt interpoſita, vt populi ſuffragiis propriè res permiſſa videatur.

Polybius

A Polybius tamen Consulem ait *οὐ δύναται θριάμβους χειρίζειν, ἐὰν μὴ τὸ συνέδριον συγκατάθηται, καὶ δῷ τὴν εἰς ταῦτα δαπάνην, non posse triumphum obtinere, nisi Senatus censuerit, & sumptum dederit.* Olim authoritas Senatus necessaria fuit. Liuius lib. 3. tum primùm sine authoritate Senatus, populi iussu triumpharum est à M. Valerio, & Horatio. Zonaras t. 2. scribit, Senatum Horatio, & Valerio negasse triumphum, ac ne quidem eam, quæ ad triumphi petitionem dari solita erat, diem dedisse. *τὸ μέν τι πλῆθος ἐπινίκιον ἡμέρας ἑώρταζε, καὶ τοῖς ὑπάτοις τὰ νικητήρια ἐψηφίσαντο.* Tribuni vt plurimùm petentibus triumphum aduersabantur. Liuius lib. 38. & Sallust. Duo Imperatores ad vrbem erant impediti ne triumpharent paucorum calumniis: vsque adeò vt è triumphali curru quidam penè detracti sint. Liu. lib. 38. Tribuni solebant triumphum petentibus aduersari. C. Memmius Tribunus plebis L. Lucullo diem dixit triumphum petenti, nec antè triumphi facultas ei fuit, quàm triennio pòst accusatio-
B nem Memmius remisisset. Plutarch. Valer. lib. 5. cap. 4. Claudia Vestalis cùm patrem triumphalem è curru violentia Tribuni plebis manu detrahi animaduertisset.

CAPVT VIII.

Quibus de causis decretus sit.

VICTORIÆ decretus est triumphus, vnde & *ἐπινίκια* dicuntur Plutarcho, & *νικητήρια*, non tamen victoriæ cuilibet, sed ei qua Imperium auctum, aut quinque hostium millia cæsa. Valer. Maxim. lib. 2. cap. 8. Pro aucto Imperio, non pro recuperatis quæ populi Rom. fuissent, triumphus decernitur. Scipioni ob recuperatas Hispanias
C triumphus non datus. Ammianus Marc. lib. 16. exagitat triumphum Constantij, quod eius idonea causa nulla fuerit. Nec enim gentem vllam bella cientem per se superauit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum, vel addidit quædam Imperio, aut vsquam in necessitatibus summis primus, vel inter primos est visus. Liuius lib. 38. de Manlij triumpho. Et authoritas seniorum valuit, negantium memoriæ proditum esse, vt Imperator qui perduellibus deuictis, confecta prouincia, exercitum reportasset, sine curru & laurea priuatus, inhonoratúsque vrbem initet: de ciuibus triumphare nefas. Valer. Max. lib. 2. cap. 8. Neque Q. Catulus de M. Lepido, aut L. Antonius de Catilina, aut Sylla de Mario, vel Cinna de Carbone, aut Cæsar de Pompeio triumphauit: perdomitam prouinciam exercitu saluo esse oportuit. Liuius lib. 39. Ne quis qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam prouinciam tradidisset successori: ouatio tamen ei data quod hostes cæcidis-
D set. Quinque millia hostium cædi oportuit, ita vt ab hostibus magna clades, ac fœda Romanis non sit illata. Cùm enim Appius Claudius aduersùs Salascos Gallos congressus victus esset, & altero prælio vicisset, ac quinque millia cæcidisset, deinde triumphum peteret ob legem quæ quinque millibus cæsis dat triumphum, denegatus est: is tamen in Albano triumphauit. Orosius lib. 5. cap. 2. Die decima postquam ad vrbem venissent cæsorum hostium numerus renunciatur. Cic. lib. 3. ad Q. Fratrem ep. 17. Ipso decimo die quo ipsum oportebat hostium numerum, & militum renunciare. Valer. Max. lib. 2. cap. 8. Ius triumphi datur ei qui quinque millia hostium vna acie cæciderit. Luc. Matius & M. Cato Tribuni pleb. anno 691. legem tulerunt, qua pœna iis irrogata, qui hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum literis Senatui ausi essent referre, iubérque eos, cùm primùm vrbem intrassent, apud Quæstores vrbanos iurare de vtroque numero verè
E ab his Senatui scriptum.

CAPVT IX.

Quibus decretus.

TRIVMPHI petendi ius tantùm habuerunt Consules, & Prætores qui suis auspiciis bellum gererent. Plutarch. Pompeio, *ὑπάτῳ γὰρ, ἢ στρατηγῷ μόνῳ δίδωσιν ὁ νόμος θρίαμβον.* quod non modò in maiori triumpho, sed & in ouatione seruatum. Liuius lib. 26. quo die ouans in vrbem ingrederetur ei imperium esset, Tribuni plebis ex authoritate Senatus ad populum tulerunt. Valer. lib. 2. cap. 8. triumphanti eo die imperium fuisse scribit. Scipio tamen maior, & Pompeius sine Magistratu re gesta triumpharunt. Lentulus

etiam ouauit. Cic. quid tam inauditum, quàm equitem Rom. triumphare? at Pompeius triumphauit. Liuius lib. 28. Nemo qui sine Magistratu rem gessit, ad eam diem triumphauit: de Pompeio lib. 28. Pompeius 24. annos natus adhuc eques Rom. quod nemini contigerat, ex Africa triumphauit. Zonaras tom. 2. pag. 124. πομπήϊος οὔπω γεγονὼς ἀκριβῶς ἐθριάμβευσεν, ᾧ βουλῆς διὰ τὴν ἡλικίαν οὐ μέτεστι. Prætores triumphasse nemo est qui dubitet. Liuius lib. 39. Prætores triumphasse ex Hispania scribit. lib. 31. exemplum à maioribus non accepisse, vt qui neque Dictator, neque Consul, neque Prætor rem gessisset, triumpharet: pro Consule illum Hispanias obtinuisse, non Consulem. Ouatio tamen Lentulo data. Zonaras in Camillo: καὶ εἰ μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ ὢν ἔτι, ἐν ᾗ τυγχάνων ἐνίκησε, ταύτῃ καὶ πανηγυρίζων εἰσήγετο. Habita est rogatio, vt qui sine Magistratu vicissent, qua die Romam ingrederentur, iis imperium esset: ea rogatio in Capitolio perrogata est. Liu. lib. 45. de Paul. Æmilio, & Octauio: si cùm vicit, aut Consul, aut Prætor fuit, aut alium Magistratum gessit, eodem imperio triumphans vtitur. Si tempus Magistratus abiit, aliunde ei imperium tribuebatur. Zonaras tom. 2. εἰ δὲ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς παρεληλύθει, ἄλλο τι προσφορον αὐτῇ ἐλάμβανεν ὄνομα· ἰδιώτῃ γὰρ νικητήρια πέμψαι ἀπείρητο. tamen apud Dion. lib. 43. Iulius Cæsar καὶ τῷ Φαβίῳ τῷ τε κοιντίῳ, καί τοι ὑποστρατηγήσασιν αὐτῷ, καὶ μηδὲν ἰδίᾳ κατορθώσασι, διεορτάσαι ἐπέτρεψεν. Ei autem decretus est triumphus, cuius auspiciis hostes cæsi, aut Imperium auctum esset, licèt absens fuerit. Valer. lib. 2. cap. 8. Cùm in lectica Consul æger esset, & Prætor obiret eius vices, victoria parta Consul triumphauit, quia eius auspicia potiora sunt. Liuius lib. 28. ait, S. C. decretum fuisse, vt Consulum alter (is Liuius Salinator fuit) quadrigis veheretur, militibus sequentibus, quia eius auspicium die certaminis fuisset, alter equo sine militibus. Notatum ea die plura carmina militaribus iocis in Claudium Neronem, quàm in Consulem suum iactata. Apud eundem tamen lib. 21. Prætori qui Consulis absentis auspiciis rem gesserat triumphus datus, ita vt nulli milites sequerentur, nulli captiui ante currum ducti, nulla spolia. Maiores instituisse, vt legati, Tribuni militum, centuriones, milites denique triumpho adessent, vt veritas rerum gestarum eius publicè videretur. lib. 38. Triumphus naualis fuit, quod alieno auspicio in aliena prouincia pugnasset. Sic exaudienda hæc sunt in Panegyrico Maximiani. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus, cùm belli in Britannia confecti laudem Antonino Principi daret (quamuis in ipso vrbis Palatio residens gerendi eius mandasset auspicium) veluti longæ nauis gubernaculis præsidentem, totius velificationis & cursus gloriam meruisse testatus est. Dio lib. 51. Sed hoc perpetuum fuit sub Imperatoribus, quibus victoria cum triumpho semper ascripta. Præsentem eum esse oportuit ad vrbem cum exercitu cui triumphus decerneretur. Cicero absenti Lepido triumphum decernendum prætet morem curauit. 1. Philippica. Liuius lib. 28. scribit, Scipionem quamuis in Hispania multa oppida ex hostibus vi cepisset, & multas gentes in ditionẽ populi Romani redegisset, & aduersus quatuor Imperatores quatuor victorias duxisset, ob has res tamen gestas magis tentasse triumphandi spem, quàm pertinacirer petiisse, quia neminem ad eã diem triumphasse qui sine Magistratu rem gessisset, constabat. libro 3. Negatur Lucio Lentulo Proconsuli ex Hispania reuerso triumphus, quia neque Dictaror, neque Consul, neque Prætor rem gessisset, sed Proconsul. libro tamen 40. Luc. Æmilio Proconsuli de Liguribus Ingaunis triumphus decretus. libro 39. Cn. Manlius Proconsul de Gallogræcis triumphauit. lib. 36. Marc. Acilius Proconsul de Rege Antiocho & Ætolis triumphum egit, cùm eodem tempore Quinto Minucio Proconsuli de Liguribus triumphus negatus esset. Apud Sextum Rufum Seruilius Proconsul de Cilicibus & Isauris triumphauit. Pompeius Magnus non Senator adhuc adolescentulus Africa & Sertorio victis triumphum duxit, narrante Plinio libro 7. cap. 26. & Liuio in epitome libro 89. Lucius Valerius, & Marc. Horatius victis Sabinis & Volscis primi fuêre qui negante Senatu, populi iussu & auctoritate Romæ triumphum egêre, auctore Liuio libro 2. nunquam antea de triumpho per populum actum, semper æstimationem, arbitriúmque eius honoris penes Senatum fuisse, ne Reges quidem maiestatem summi ordinis imminuisse. Caius Marcius Rutilius Dictator sine auctoritate Patrum, populi iussu Romæ triumphauit, vt Liuius libro 7. M. Atilius Consul Samnio atque Hetruria subactis, negante Senatu triumphum, nec populo iubente, auxilio tantùm Tribunorum plebis trium, aduersus intercessionem Tribunorum 7. & consensum Senatus, celebrante populo diem triumphauit. C. Cicereius Prætor subacta Corsica in monte Albano sine publica auctoritate triumphauit, vt scribit Liuius libro 62. quod & M. Papir.

A Masso fecit apud Plinium libro 15. cap. 20. & Marcus Marcellus apud Liuium lib. 36. & Quint. Minutius libro 33. & Publius Seruilius Priscus apud Dionys. Halicar. lib. 6. Denique capta & oppressa ab Imperatoribus Republ. pro eorum libidine decreti triumphi. Suetonius in Augusto cap. 38. Nec parcior in bellica virtute honoranda, super 30. ducibus iustos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit. Apud Liuium libro 4. Aulo Cornelio Cosso Dictatori ex S. C. & populi iussu in vrbe triumphus datus. Apud Valerium Maxim. lib. 4. summa moderatio C. Claudij Neronis fuit, qui cùm Liuij Salinatoris in opprimendo Hasdrubale gloriæ particeps fuisset, tamen eum triumphantem equo sequi, quàm triumpho quem ei Senatus æquè decreuerat, vti maluit, quia res in prouincia Salinatoris gesta fuerat; quare sine curru triumphauit. Triumphaturi autem iurabant apud Quæstorem de numero cæsorum hostium, auctore Valerio Max. lib. 2.
B cap. 8. qui sub alienis auspiciis rem gesserant spolia Ioui Feretrio non ponebant, eodem teste lib. 3. cap. 2. Drusus vrbe egressus repetendis auspiciis, mox ouans introiit, quia vrbem ingressi auspicia amittebant, & iure triumphi cadebant.

CAPVT X.

Vbi peteretur triumphus.

IMPERATORES olim dicti sunt, quorum auspiciis mille hostes cæsi. *μυρίους πεσεῖν ὅρον εἶναι τῆσδε εὐφημίας*, ait Appian. lib. 2. ciuil. Dio pag. 466. lib. 58. scribit, Claudium parta de Britannis victoria, non semel Imperatorem à militibus
C salutatum præter morem: nefas enim quemquam ex eodem bello plus semel Imperatorem salutari. *αὐτοκράτωρ πολλάκις ἐπωνομάσθη παρὰ τὰ πάτρια· οὐ γάρ ἐστιν ἐν οὐδενὶ πλεῖον ἢ ἅπαξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πολέμου τὴν ἐπίκλησιν ταύτην λαβεῖν.* Imperator tamen pro eo cui belli administratio commissa sit, ponitur apud Liuium lib. 35. Ætoli, inquit, Regem Antiochum Imperatorem appellarunt. Dio lib. 43. *οἷς δ' αὖ καὶ διὰ πολέμων ἄξιόν τι αὐτῆς (ἐπικλήσεως) κατεβράχθη, ὅτι δὴ καὶ ἐκείνην τὴν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου προσλαμβάνουσι· κἂν τοῦτο καὶ δεύτερόν τις, καὶ τρίτον πλεονάκις τε, ὁσάκις ἂν παράσχῃ οἱ αὐτοκράτωρ ἐπονομάζει.* Cæsar lib. 2. ciuilium. Curio vniuersi exercitus conclamatione Imperator appellatur cæsis aliquot equitibus hostium. Eam vbi appellationem duces agnouerant, fasces ac literas laurea ornabant. Quod tamen à Pompeio bello ciuili vsurpatum non est: cùm enim 460. Cæsaris milites occidisset, Imperatórque appellatus esset, neque literis, neque fascibus insignia laureæ adhibuit. Cæsar lib. 3. ciuil.
D Sueton. Nerone cap. 13. Tiridate supplicante Nero Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata. Deinde literas fascésque laureatos ad Senatum, vel desidente Rep. ad Imperatores mittebant. Panegyr. Constantini. Ad socerum laureas mittere, præcepta petere, effecta rescribere decet Constantine. Laurus enim victoriæ nuntia. Victruuius lib. 2. cap. 8. Rhodij cùm prospexissent suas naues laureatas venire, opinantes ciues victores reuerti. Martial. lib. 7. epigr. 5.

Publica victrices testantur gaudia chartæ,
Martia laurigera cuspide tela virent.

Liu. lib. 5. Literæ à Posthumio laureatæ. Tacit. lib. 9. de Luc. Vitellio. ipse lauream gestæ prosperè rei ad fratrem misit. Capitolin. in Maxim. Romam laureatas literas misit. Lamprid.
E Alexand. tabellæ laureatæ. In iis fiebat mentio eorum qui fortiter rem gesserant: quod à Constantino obseruatum non est; vt Marcel. Silius lib. 11.

—— Lauro redimita subibat
Optatos puppis portus. ——

Ii per quos literæ & fasces laureati nunciabantur, *δρομοκήρυκες, ἀγγελιαφόροι*, qui cisiis volabant. Xiphilinus pag. 346. Macrinus, inquit, *ὀχήματος ὡς στρατιώτης τῶν ἀγγελιαφόρων ἐπέβη, καὶ διεξήλασε.* milites enim nuncij victoriæ erant. Plutarchus in Othone *πτεροφόρους* vocat, quasi alatos cursores. Appianus in Mithridat. Lucullus *Ῥωμαίοις περὶ τῶνδε ἐπέστελλε τὰ γράμματα δάφνῃ περιβαλών, ὡς ἔθος ἐπὶ νίκης.* Pers. sat. 6.

—— missa est à Cæsare laurus.

Sueton. in Caligula cap. 44. latores vocat, eósque curriculo vectos ait ad forum vsque & Curiam. Xiphilinus laurum mitti dixit pag. 169. *πρόσεστι δὲ αὐτῷ ταῦτα ἀγγέλια ἐξ Ἀρμενίας, καὶ δάφνη ἐπὶ τῇ νίκῃ ἦλθεν.* Diodoro Siculo lib. 11. dicuntur *βιβλιαφόροι*, Arriano lib. 3. vitæ

Alexand ἐπιστολεῖς, Aristoteli lib. de mundo ἀγγελιαφόροι, ἡμεροδρόμοι, καὶ σκοποὶ, καὶ ἀγγελιαφόροι, καὶ φύλακες, φρυκτωρῶν τ' ἐπόπτηρες. Castoribus vt nunciis triumphi ædes extructa. Prudent. in Symmach. lib. 1. A

> ——— *Celsa duo numina Romæ,*
> *Impendent retinente solo, magnique triumphi*
> *Nuncia suffuso figunt vestigia plumbo.*

Sophocles in Trachiniis ait nuncios rei optatæ coronari solitos,

> ——— ἐπεὶ καταστεφῆ στείχονθ' ὁρῶ
> Τινὰ αὐδρα πρὸς χαρὰν λόγων.

Cic. lib. 7. ad Atticum getones vocat, Hieronymus portitores. Sed ea de re planissimè Zonaras in Camillo. ὅτε τι κατορθωθῇ μέγα, καὶ ἐπινικίων ἐπάξιον, αὐτοκράτωρ αὐτίκα ὁ στρατηγὸς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὀνομάζετο, καὶ κλῶνας δάφνης περιεδέει ταῖς ῥάβδοις, καὶ τοῖς δρομοκήρυξι τοῖς τὴν νίκην καταγγέλλουσι τῇ πόλει κομίζειν ἐδίδου· ἐλθὼν δὲ οἴκαδε τὴν γερουσίαν συνήθροιζε, καὶ ᾔτει ψηφίσασθαι οἱ τὰ ἐπινίκια. Id est, *re bene gesta quæ triumpho digna esset, dux statim à militibus Imperator salutatus, ramis laureis fasces ornabat, eósque per cursores in vrbem mittebat. Domum reuersus conuocato Senatu, decerni sibi triumphum petebat.* Plutarchus scribit, Pompeium bello Mithridatico cum Lucullo copias coniunxisse fascibus laurea virenti reuinctis, cùm Luculli laurus languentes ac marcidæ essent. Cùm vetò ipse Imperator re bene gesta cum exercitu ad vrbem rediisset, Senatus ei in campo Martio intra ædem Bellonæ dabatur, vbi quæ gesserat edissereret, triumphúmque peteret. Cic. lib. 7. ad Attic. epist. 4. Triumphum petentes extra vrbem morari soliti. Liuius lib. 42. ad ædem Bellonæ Senatus ei datus est, postulatóque frustra triumpho, in monte Albano, quod iam in morem venerat, vt sine publica authoritate fieret, triumphauit. C lib. 34. Senatus extra vrbem Flaminio ad res gestas edisserendas datus est. Plutarch. Pomp. οἱ γὰρ ἄρχοντες στρατηγίδων εἰς τὴν πόλιν οὐκ εἰσίασι. lib. 40. Liuius de Q. Fuluio Flacco, qui cùm extra vrbem triumphi causâ esset, Consul est creatus: in æde Apollinis extra vrbem Senatus interdum datus est, triumphúsque decretus. Liu. lib. 37. Dionys. lib. 11. καθεστρατοπεδευκότων ἔξω τῆς πόλεως κατὰ τὸ ἄρειον πεδίον (τῶν τὸν θρίαμβον αἰτησάντων) παρὰ τοῦ δήμου λαμβάνουσι τὴν κατάγωγην τοῦ θριάμβου. Ipsi Imperatores in campo Martio castra metabantur, & à populo apparatum sumptúsque in triumpho accipiebant, ait Dionysius. Apparatus omnis in suburbiis fuit: neque interim in vrbem inibant Imperatores; quod & nomine Imperatoris, & iure triumphi exciderent qui vrbem ingressi essent. lib 2. Ciuil. Appianus de Iulio Cæsare. Cæsar τῆς πομπῆς προσδοκωμένης ἐπὶ τὸ λαμπρότατον ἐντὸς τῆς ῥώμης παρασκευὰς διεκόσμει· εἰσελθόντι δὲ οὐκ ἦν ἔτι ἐπὶ τὸν θρίαμβον ἐπανελθεῖν. Ipsa nocte copias in ordines digerebant in campo Martio, D vt primo diluculo triumphus duceretur. Iosephus lib. 7. cap. 16. ὁ δὲ στρατιωτικὸς πᾶς ἐν κύκλῳ κατὰ λόχους καὶ τάξεις ὑπὸ τοῖς ἡγεμόσι προεξωδευκότες, καὶ περὶ θύρας οὐ τῶν ἄνω βασιλείων, ἀλλὰ καὶ πλησίον τοῦ τῆς Ἴσιδος ἱεροῦ· ἐκεῖ γὰρ ἀνεπαύοντο τῆς νυκτὸς ἐκείνης οἱ αὐτοκράτορες. In genere hoc sub Consulibus obtinuit, vt qui è prouincia cum Imperio rediret, illud ipsum amitteret, vt primùm vrbem introisset. Inde est apud Liuium lib. 26. quod à Senatu decretum est, Q. Fuluio ne minueretur imperium, si in vrbem venisset. Cic. lib. 7. ad Attic. epist. 1. Mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid, & extra vrbem esse cum iustissima causa. Sub Imperatoribus, qui vrbem inierant, decreto triumpho vrbe oportuit egredi ad auspicia repetenda. Tacit. lib. 3. Annal. at Drusus vrbe egressus repetendis auspiciis, mox ouans ingressus est. Legendus Dio lib. 54. vbi Augusto decretum perpetuum proconsulare imperium, quod neque amitteret si vrbem iniisset, nec vrbe egredi opus esset imperio repetendo. Licèt autem extra vrbem apparatus, tamen in vrbe victrice triumphus actus est. Mali ominis fuit triumphantem in alienam vrbem ingredi. Iulius Obseq. de prodig. Pompeius Syllo oppidum Bouianum quod ceperat triumphans inuectus omen victoriæ hostibus ostendit, quia triumphus in vrbem victricem, non victam induci solet, proximo prælio amisso exercitu occisus. Quamuis apparatus triumphi de publico fieret, iι tamen quibus decretus triumphus pleraque de suo conferebant, teste Cicerone lib. 6. epist. ad Atticum: dices nummos mihi opus esse ad apparatum triumphi. lib. 7. ad famil. ad apparatum triumphi quicquid potero nummorum confieiam. Paterculus volumine 2. de Cæsare. Quinque egit triumphos; Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africi ebore, Hispaniensis argento rasili constitit. Pecunia ex manubiis lata paulo amplius sexies millies H S. Polyb. pag. 76. ait, à Senatu sumptus in triumphum datos, è manubiis scilicet & præda. E

CAP.

A

CAPVT XI.

De ouatione.

DVo genera triumphorum fuêre; maior, qui propriè triumphus, & minor, qui ouatio, quem Dionysius lib. 6. πεζὸν θρίαμβον vocat, *peditem triumphum*, à clamore ô ô dictum, vt putat Festus; vel quia Olympionicis acclamarent, ὀλυμπιονίκα εὐα, teste Xiphilino pag. 181. Plutarchus ab oue dici censet. Posthumio Tuberto omnium primo decreta ouatio, qui pedes pompam victoriæ duxit, narrante Plinio lib. 15. cap. 29. sicut & Veru-
B rius apud Dionysium lib. 9. Ita & Sabinus Massurius apud Gellium lib. 5. cap. 6. pedibus ouantes vrbem ingressos scribit. Postea equis ouantes inuecti sunt. Dio de Tiberio, τὰ ἐπὶ τοῦ κελήτος ἐπινίκια ἔπεμψε. Suetonius tamen eum curru vectum scribit lib. 3. cap. 9. his verbis; Cùm ob res & ouans, & curru ingressus est primus, vt quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo, nec antea cuiquam tributo genere honoris. Cassiodorus ad Psal. 19. Duo apud antiquos erant genera triumphorum, vnum maius in curribus, quod laureatum dicebatur; aliud minus in equis, quod ouatio nuncupabatur. Symmachus lib. 10. epist. 22. vt ouantes equorum dorsa gestarent, vt triumphantes currus inueheret. Dio pag. 22. τὰ ἐπινίκια μείζω, maiorem triumphum vocat, minorem, τὰ ἐπινίκια μείω, vel σμικρά. lib. 8. Dionys. μείζονα πομπὴν vocat, μείζονας θριάμβους, τὸν θριάμβων πομπήν. de vtroque Liuius lib. 28. Consulum alter quadrigis veheretur militibus sequen-
C tibus, alter equo sine militibus: quia die pugnæ Liuij auspicia fuêre, maior ei concessus.

CAP. XII.

De donis militaribus.

IN æde Bellonæ cùm Imperator res à se gestas edisseruisset, olim à Senatu nomen Imperatoris ei confirmatum, triumphus decretus, diésque triumpho dictus, quo per vrbem in Capitolium curru inueheretur: interdum inuito Senatu à populo decretus. Zonaras, καὶ εἰ ἔτυχε ψήφου παρά τε τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἐβεβαιοῦτο αὐτῷ, καὶ ἡ ἐπωνυμία τοῦ αὐτοκράτορος. ἐνσκευασάμενος δὲ τῇ ἐπινικίῳ σκευῇ, καὶ περιβραχιόνια λαβὼν, στέφανόν τε δάφνης ἀναδησάμενος,
D καὶ κλάδον κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ, τὸν δῆμον συνεκάλει, καὶ ἐπαινέσας τοὺς συστρατευσαμένους αὐτῷ, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τινὰς, ἐδωρεῖτο μὲν σφισὶ χρήματα, ἐτίμα δὲ καὶ κόσμῳ, περιβραχιόνια τέπισι, καὶ δόρατα παρεῖχε, καὶ στεφάνους τοῖς μὲν χρυσοῦς, τοῖς δ' ἀργυροῦς ἐδίδου. Id est, *triumphali autem habitu ornatus, armillis sumptis, laurea redimitus, & ramum dextra tenens, populum conuocabat; & militibus publicè, quibusdam etiam seorsim laudatis, pecuniam donabat, & ornamenta, armillas, hastas sine ferro, & coronas, alijs aureas, alijs argenteas, expresso in iis nomine, & facinore viri*, τὸ ὄνομα τ' ἑκάστου, καὶ τὸ ἀριστείας φέροντας τὸ ἐκλύτρωμα. Iosephus lib. 7. excidij scribit, Imperatorem solitum Diis thura dare, priusquàm habitu triumphali vrbem iniret, aut milites donaret. Ouidius lib. 2. de Ponto eleg. 1.

Atque ita victorem cum mago vocis honore
Bellica laudatis dona dedisse viris:
Claráque sumpturum pictas insignia vestes,
E *Thura prius sanctis imposuisse viris.*

Liuius lib. 39. Fuluius multos eo die priusquàm in vrbem inueheretur, in circo Flaminio Tribunos, præfectos, equites, centuriones Romanos, sociósque donis militaribus donauit: militibus ex præda 25. denarios diuisit, duplex centurioni, triplex equiti. lib. 38. Flaminius triduum triumphauit: militibus duceni quinquageni æris in pedites diuisi, duplex centurioni, triplex equiti. l. 41. Taciti. vt iratos esse sentires, secuti sunt currum socij, quod dimidio minùs accepissent quàm Romani apud Procop. lib. 2. VVandal. Belisarius zonas aureas populo in triumpho impertitus est. Liuius lib. 40. Q. Fuluius Flaccus Celtiberis victis, militibus de præda quinquagenos denarios dedit, duplex centurionibus, triplex equiti, tantumdem sociis Latini nominis, & stipendium omnibus duplex. Fine lib. 40. diuisit tamen in singulos milites tricenos æris, duplex centurionibus, triplex equiti. lib. 45. de C. Octauio, qui naualem de Rege Perseo triumphum egit. Is triumphus sine captiuis fuit, sine spoliis: dedit sociis naualibus in singulos, denarios septuagenos quinque,

gubernatoribus qui in nauibus fuerant duplex, magiſtris nauium quadruplex. De Paulo A Æmilio lib. 45. pediti in ſingulos dati centeni (æris) duplex centurioni, triplex equiti: tantùm pediti datum fuiſſe credunt, ſi aut non refragari honori eius fuiſſent, aut benignè hac ipſa ſumma nunciata acclamaſſent. Liuius lib. 45. Luc. Anicius victis Illyriis de præda militibus in ſingulos, quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, ſociis nominis Latini quantū ciuibus, & ſociis naualibus dedit, quantum militibus. Vetus inſcriptio eſt Mathelicę Italię. C. Arrio. C.F. Cor. Clemēti, militi 9. cho. Pr. equiti coh. eiuſdem, donis donato ab Imp. Traiano torquibus, armillis, phaleris ob bellū Dacicum, ſingulari Præfect. Pr. Teſſerario, optioni, fiſci curatori, cornicul. Tribun. euocato, Auguſt. coh. 1. vigil. Statiuorū cohortis 14. vrb. coh. 7. Pręt. Tercenario, donis dato ab Imp. Adriano haſta pura, corona aurea, leg. 3. Aug. Primipil duumuir. quinquēnali patrono municip. Ea decora B belli dicuntur Liuio l. 6. Adhæc decora belli nō cōmemoraſſe tantùm, ſed protuliſſe etiam conſpicienda, dona Imperatorum ad 40. in quibus inſignes duas murales coronas, ciuicas octo. Horum autem in ordinibus legendis, qui donis militaribus inſignes eſſent, ratio habita eſt, vt & in Senatum allecti ſint. Liu. lib. 33. Recitato veteri Senatu, inde primùm in demortuorum locum legit qui poſt L. Æmilium, &c. tum ex his qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent. Marius apud Salluſtium gloriatur, quod licèt imagines maiorum ſuorum nullæ ſibi eſſent, dona tamen multa militaria virtutis ergo accepiſſet. Claudius Tribunus militum, poſtea Imperator, à Valeriano Auguſto accepit fibulas argenteas inauratas duas, fibulam auream cum acu Cypria vnam (ita lego, non vt vulgò, *cumacum Cypriam*) baltheum argenteum inauratum vnum, annulum bigemmeum vncialem, brachiale vnum vnciarum ſeptem, torquem libralem vnum, C caſſidem inauratam vnam, ſcuta chryſographata duo, loricam vnam quam refundat, laureas Herculeanas duas, aclides duas apud Trebel. Præfectis virtute illuſtribus ſalarium quintuplex factum, ornamenta militaria geminata, Capitolina palmata promiſſa. Vopiſcus. In concione militum publicè donabantur, interdum & priuatim, vt Polyb. lib. 6. Vopiſcus in Probo. Publicè donatus eſt haſtis puris quatuor, coronis vallaribus duabus, corona ciuica vna, vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo vno, patera ſacrificali quinquelibri vna. Liuius lib. 39. inſignia dona vocat. Marcell. lib. 25. anteactæ viræ inſignia. Aurelius Victor arma inſignia. Lamprid. in Alexandro, cuncta inſignia & honorificentiæ genera. Tacitus inſignia triumphi inſignia Conſularia, Prætoria, Quæſtoria vocat, vt ſuo loco dicemus; vnde vox Gallica *armorum & inſignium*, pro virtutis familiaribus ac gentilitiis notis. Datas pecunias eſſe diximus, non modò ſub Imperatoribus, ſed & ſub D Conſulibus. Tacit. lib. 18. Finis ſermonis in eo, vt quina millia nummûm ſingulis militibus numerarentur ſociis & legatis exterarum gentium data, vt res dederit, oſtendemus. Tacit. lib. 2. Annal. de Arminio; Flauius aucta ſtipendia, torquem & coronam, aliáque dona militaria memorat. Liuius lib. 54. Dum bellum in Macedonia gereur, legati tranſalpini ab Regulo Gallorum, &c. Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia; gratiæ ab Senatu actæ, munerá que miſſa, torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus, armáque equeſtria. Hoc genere militarium inſignium etiam aliæ gentes vſæ, Galli maximè, vt Liu. lib. 34. Plus, inquit, octo millia hominum cæſa, haud multo minùs quàm decem millia capta, & ſigna militaria 58. & ſpolia plura Gallica fuêre, annuli aurei, torques, armillæque. Milites genero ſi, & ſibi virtutis conſcij, non modò in pompa & triumpho, ſed in acie & agmine inſignia ſua in ſplendorem E dederunt. Tacit. lib. 18. & militum phaleræ torquéſque ſplendebant. decora facies, & non Vitellio Principe dignus exercitus. Fuit & baltheus inter dona militaria, cùm à Valeriano Probus inter cætera inſignia baltheo argenteo inaurato virtutis ergo donatus ſit apud Trebellium Ducebatur obliquè ab humero dextro ad ſiniſtrum. Quintilian. lib. 11. Sinus ille qui ab humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur velut baltheus. Tacit. lib. 18. Sed manipuli quoque & gregarius miles viatica ſua, & balthcos phaleráſque, & inſignia armorum argento decora loco pecuniæ tradebant: & fibulæ in dolis. Liuius lib. 49. Quintius alter prætor ſuos equites catellis ac fibulis donauit. Claudio Valerianus donauit. fibulas inauratas argenteas duas Vopiſcus Aureliano; & vt fibulas aureas gregarij milites haberent, idem primus conceſſit, cùm antea argenteas habuiſſent. in Probo; tunicas ruſulas duas, pallia Gallica duo fibulata, interulas paragaudes, duas fibulas ſubnectendæ veſti. Virgil.

Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Hæc

A Hæc dona strenuis militibus duces etiam sub Imperatoribus diuidebant, Imperatores ducibus. Augustus tamen apud Suet. solos triumphales, quanquam & socios expeditionum, & participes victoriarum suarum nunquam donis partiendos putauit, quod ipsi quoque ius habuissent tribuendi ea quibus vellent. Sed de hac re infrà ex Dione. Dio lib. 51. μετὰ δὲ τοῦτο τούς τε ὑποστρατήγους καὶ ἐπῄνεσε, καὶ ἐτίμησε, ὥσπερ εἰώθει, καὶ τὸν μὲν Ἀγρίππαν ἄλλοις τέ τισι, καὶ σημείῳ κυανοειδεῖ ναυκρατητικῷ προσεπεσέμνυνε, καὶ τοῖς στρατιώταις ἐδωκέ τινα, τῷ τε δήμῳ καθ' ἑκατὸν δραχμάς. *Postea Augustus legatos laudauit, & ornauit, vt moris fuit, & Agrippam aliis quibusdam ornamentis, tum verò vexillo cæruleo naualis victoriæ donauit, militibúsque nonnulla dedit, & populo centum drachmas.* Liuius lib. 39. de triumpho Manlij: multi omnium ordinum donati militaribus donis currum secuti sunt. lib. 10. Pedites, equites, insignes donis transiêre, ac transuecti sunt. Multæ ciuicæ coronæ, vallares, ac murales conspectæ. Capitolin. in Maximin.
B dona militibus per ludos etiam data scribit; Seuerum enim Imperatorem militares ludos dedisse, propositis præmiis argenteis, id est, armillis, torquibus, & baltheolis. Vnde colligas, torques argenteos, & aureos, vt & armillas fuisse. Dona quibus donati erant milites, in triumpho & ludis præferebant, aut domi in larario asseruabant, ornamenta generis, vt Magistratus ornamenta Magistratuum quos gesserant. Cic. 3. Philip. insignia & ornamenta generis, nominis, honoris. in Catilin. In animis ergo nostris omnes triumphos nostros, ornamenta omnia honoris, monumenta gloriæ, insignia condi volo Sed dona militaria in triumpho eo habitu gestari solita videntur, qui in duabus priscis imaginibus expressus est, quarum altera vmbonem habet, seu clypeum rotundum, in cuius medio leonis imago, cui galea Romana imposita coronam muralem sustinet, supra quam pilum & baltheus, cum cingulo & pugione, altera ex parte cristata est: in alia pictura clypeo ga-
C lea impendet, cui vexillum Romanum, thorax, campestre, pilum, & hastæ adiunguntur. vnde nata videntur insignia, & arma quibus nobilitas nostra vtitur: quanquam & ab infima antiquitate repeti possunt. Æschyl in ἑπτὰ Θήβαις,

Ἔχει δ' ὑπέρφρον σῆμ' ἐπ' ἀσπίδος τόδε,
φλέγοντ' ὑπ' ἄστροις οὐρανὸν τετυγμένον.

Argumentum & specimen Virgil. vocat 12. Æneid.

——cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt,
Solis aui specimen.——

apud Pausaniam pag. 127. Aristomenis clypei ἐπίθημα αἐτὸς τὰ πτερὰ ἑκατέρωθεν ἐκτεταμένος ἐς ἄκραν τὴν ἴτυν. in clypeo Vlyssis Delphin fuit, ob filium à Delphino seruatum. Lycophron,
D Δελφινόσημον κλῶπα φοινίσσης θεᾶς.

in Iliaco bello quod Cornelio Nepoti tribuitur, lib. 6. hæc in signis & hastis insignia fuisse legimus,

——vndique Iuno
Plurima fraxineo nunc verberat aëra peplo,
Nunc sedet in parmis capitum, nunc surgit in arcus.

Fortè legendum, *in pinnis capitum*, aut *cristis*. Legendus Sueton. in Iulio cap. 38. Donabantur igitur milites armillis, hastis puris, torquibus, phaleris, vexillis, corniculis, coronis. Armillæ quibus Imperatores vsi, & milites ob virtutem donari, dictæ sunt galbei. Festus galbeum ornamenti genus interpretatur. Zonaras ait Imperatorem περιβραχιόνια cepisse cùm
E in currum ascenderet: alij βραχιονιστῆρα, quæ capite leonino in veteribus nummis ac lapidibus exsculpuntur. Galbeos Caro in mundo muliebri numerat, quos nonnulli toros lana fartos esse volunt, qui mulieribus ad zonam vesti subuciuntur, vt habitiores videantur. Suet. in Galb. galbeum interpretatur, remedium lana inuolutum, Armillas ex auro quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt, ab armis dictas esse existimant, quod antiqui humeros cum brachiis armos vocabant, ait Festus. Vnde apparet armillas, colli militare ornamentum fuisse. Video tamen à Græcis authoribus περιβραχιόνια, περιχείρια, ψέλλια verti: nam quod è veteri lapide non valde admodum certo refert Onuphrius de L. Sicinio quem alij Siccium vocant, in hæc verba: L. Sicinius Dentatus, Tribunus plebis, centies vicies præliatus, octies ex prouocatione victor, 45. cicatricibus aduerso pectore insignis, nulla in tergo. idem spolia cepit 34. donatus hastis puris 18. phaleris 25. torquibus tribus & 60. armillis 160. coronis 35. ciuicis 13. aureis 8. muralibus tribus, obsidionali 1. Fisco æris 10. captiuis 20. Imperatores 8. ipsius maximè opera triumphantes sequutus, Dionys. lib. 10.

lib. 10. ita exposuit. ἀριστεῖα δὲ ἐκ τῶν ἀγώνων ἐξενήνεγμαι, τεσσαρεσκαίδεκα μὲν στεφάνους πολιτικούς, οἷς A
ἀνέδησάν με οἱ σωθέντες ἐν ταῖς μάχαις ὑπ' ἐμοῦ, τρεῖς δὲ πολιορκητικούς, πρῶτος ἐπιβὰς πολεμίων τείχεσι,
καὶ καταλαβών, ὀκτὼ δὲ σὺν ἐκ παρατάξεως, οἷς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἐτιμήθην. πρὸς δὲ τούτοις ὀγδοήκοντα μὲν,
καὶ τρεῖς χρυσοῦς στρεπτοὺς περιαυχενίους, ἑξήκοντα δὲ περιβραχιόνια χρύσεα, δόρατα δὲ ὀκτωκαίδεκα, φάλαρα δὲ
ἐπίσημα πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσι, ὧν ἔνια ἦσαν ὡς μονομαχῆσαί τινας ἡμῶν προσκαλεσαμένους ἑκουσίους ὑπο-
στὰς ἐνίκησα. qui locus perturbatus & fœdatus est. ita quæque suo loco restituenda. ὀκτὼ δὲ
σὺν ἐκ παρατάξεως μονομαχῆσαί τινας ἡμῶν προσκαλεσαμένους ἑκουσίους (lego ἑκούσιος) ὑποστὰς ἐνίκη-
σα. πρὸς δὲ τούτοις, &c. deinde ita lege, ὧν ἔνια ἦσαν οἷς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἐτιμήθην. i. *præmia
è prælijs cepi, 14. coronas ciuicas, quibus me coronarunt ij quos in pugna seruaueram, tres murales, cùm
primus hostium mœnia inscendissem cepissemque, octo ex instructa hostium acie qui aliquos è nobis ad sin-
gulare certamen prouocarant* (deleui ὡς) *sponte subsidens vici: ad hæc torques aureos collares 83. aureas
armillas 60. hastas puras 18. phaleras insignes 25. quarum nouem ab ipsis Imperatoribus accepi.* Vetus B
ille lapis mihi non plenè lectus ac cognitus videtur. 63. tantùm torques ascribit, armillas
160. ciuicas 13. Gellius contrà torques tres, & 80. ciuicas 14. armillas plus 160. cum no-
uem Imperatoribus triumphasse. Plinius lib. 7. cap. 28. spolia cepit 34. donatus torquibus
tribus & 80. armillis 160. coronis 26. captiuis 10. & 20. simul. bubus, Imperatores nouem
ipsius maximè opera triumphantes sequutus. Valer. Maxim. lib. 3. cap 2. Sex 30. spolia ex
hoste retulisse, 14. ciues ex media morte raptos seruasse: præferebantur enim aureæ coro-
næ octo, ciuicæ 14. torques 183. armillæ 160. phaleræ 25. Vides non conuenire inter lapi-
dem illum & veteres authores. Putem apud Dionysium legendum ἑξήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν περι-
βραχιόνια: in lapide, ciuicis 14. torquibus tribus & 80. coronis 24. non enim plures 24. co-
ronis referunt Plinius, Valerius, Dionysius; Gellius. Armillæ igitur propriè brachiorum
fuerunt, quas μανιάκας, περίχειρα, & ψέλλια vocari dixi. Polybius lib. 2. de Gallis, περιχείροις C
καὶ μανιάκαις· τοῦτο δ' ἐστὶ χρυσοῦν ψέλλιον, ὃ φέρουσι περὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὸν τράχηλον οἱ γαλάται. dicitur
& spinther, & ἀκροχείριον. & pro torque collari à Polybio etiam poni videtur, quod propriè
περιδέραιον. Plutarch. in Galb. περιδέῤῥαιον κόσμον. Pollux περιδερίδα, περιβραχίλιον, περιαυχένιον.
Gloss. ver. ψέλλιον ἀνδρὸς, *brachionarium.* Petron. dextrum nudauit lacertum, armilla
aurea cultum, & eboreo circulo, laminæ splendente connexum. Tertul. de habit. mul. cap.
11. circulos ex auro, quibus brachia arctãtur. apud Athen. lib. 3. Chares ψέλλια περὶ τὰς χεῖρας,
καὶ σὺν πόδας. item χλιδῶνα περὶ τοῖς βραχίοσι. in feminis dextrocheria. Trebellian. in Quieto,
Capitol. in Maximin. at Tzetz. chil. 13. cap. 461 βραχιονιστῆρας vocat de triũphante loquens, καὶ
βραχιονιστῆρας ἐμβάλλουσιν ἐκείνῳ. Priscianus brachialia, quia ex humero in brachia propẽdebãt,
aut quia in brachiis gerebantur. Liuius lib. 1. Sabinos ait armillas aureas magni põderis bra- D
chio læuo habuisse. lege, in brachio. Doctissimus Lipsius apud Polyb. lib. 6. pro phialia legit
ψάλιον, seu ψέλλιον, id est, *armillas.* Verba, quia faciunt ad Zonaram de triumpho, hîc apponã.
συναγαγὼν ὁ στρατηγὸς ἐκκλησίαν τοῦ στρατοπέδου, καὶ παραστησάμενος σὺν δόξαντας τι πεπραχέναι δια-
φέρον, πρῶτον μὲν ἐγκώμιον ὑπὲρ ἑκάστου λέγει, περί τε τῆς ἀνδραγαθίας, κἄν τι κατὰ τὸν βίον αὐτοῖς ἄλλο συνυ-
πάρχῃ τῆς ἐπ' ἀγαθῷ μνήμης ἄξιον. μετὰ δὲ ταῦτα τῷ μὲν τρώσαντι πολέμιον γαῖσον δωρεῖται, τῷ δὲ καταβαλόν-
τι καὶ σκυλεύσαντι, τῷ μὲν πεζῷ φιάλην, τῷ δὲ ἱππεῖ φάλαρα· ἐξ ἀρχῆς δὲ γαῖσον μόνον. Id est, *conuocans
Imperator concionem exercitus, & præsentes quasi quæ in oculis omnium proponens eos* (doctissimus Li-
psius, *circumponens sibi*; meo animo minùs bene: non enim dixit, περιστησάμενος, sed παραστη-
σάμενος) *qui egregium aliquid patrasse videntur, primùm quidem vnumquemque laudat, & super hoc fa-
cinore, & si quid aliud in omni vita dignum honesta memoria gessit. posthac ei qui hostem percusserit ha-
stam donat, qui deiecerit, & spoliarit, pediti phialam, equiti phaleras, olim hastam tantùm.* bene in- E
quam doctissimus Lipsius pro phiala ψάλιον reposuit, quanquam & patera donatos aliquos
animaduerto. Liuius lib. 30. Scipio Massanissam aurea corona, aurea patera donat, &c. lib.
27. sellam eburneam, pateram auream donatas esse ait. & Probus apud Vopiscum publicè
in concione donatus est patera sacrificali quinquelibri. Amplector igitur illud ψάλιον, aut
ψέλλιον, & armillas interpretor, quas Polybius pediti tantùm donatas ait, Plinius ciui-
bus tantùm, non externis. lib. 33. cap. 2. armillas ciuibus dedêre, quas non habent ex-
terni. Valerius tamen Maximus externis aureas armillas, ciuibus argenteas attribuit. lib.
8. cap. 14. Easque argenteas; nam ex ciuium fuêre, aureæ externorum. contrà Diony-
sius Halicarn. lib. 10. qui Sicinio Dentato περιβραχιόνια χρυσᾶ, *aureas armillas.* Valerius Ma-
xim. equiti aureas armillas. lib. 8. cap. 13. Titus Labienus Scipionem, vt forti equiti au-
reas armillas tribueret, admonuit; eóque negante se id facturum, &c. ipse ex præ-
da Gallica aureas equiti largitus est, &c. quod vt ille accepit, proiecto ante pedes La-

bieni

A bieni auro, vultum demisit. Idem vt audiit Scipionem dicentem; Imperator te argenteis
armillis donat, alacer gaudio exiliit, quia scilicet argenteæ ciuium, aureæ externorum.
Liuius lib. 10. Equites omnes ob insignem pluribus locis operam corniculis, armillísque
argenteis donat. Sabini armillas in brachio læuo ferebant. apud Dionysium lib. 2. τ̃ ψα-
λιων ἃ περὶ τοῖς ἀριστεροῖς βραχίοσιν ἐφόρουν, καὶ τ̃ δακτύλων. lego δακτυλιων. dabantur & torques &
phaleræ. Silius lib. 15.

——phaleris hic pectora fulget,
Hic torque aurato circumdat bellica colla.

Iuuenal. satyr. vlt.

Vt læti phaleris omnes, & torquibus omnes.

Dionysius Halicarn. lib. 10. de Sicinio Dentato, χρυσοῦς στρεπτοὺς περιαυχενίους vocat, *aureos tor-*
B *ques collares.* eodem libro numerat ἀριστεῖα, στρεπτούς, καὶ τὰ ψέλλια, καὶ τὰ δόρατα, καὶ τὰ φάλαρα, καὶ
σὺν τ̃ ὑπάτων στεφάνους, καὶ τὰ ἐκ τ̃ μονομαχιῶν λάφυρα. Herodotus στρεπτὸν περιαυχένιον, quia col-
lum ambibat. Plutarch. ὡς εἶδε περικείμενα ψέλλια χρυσᾶ, καὶ στρεπτούς. in Themistocle apud Suidã,
ὁ δὲ λαβόμενος τῇ λαιᾷ τ̃ στρεπτοῦ, ὃν δὴ χρυσοῦν ἔφερεν ἀμφὶ τῇ δέρῃ, vbi ipse τ̃ περιδεραίου κόσμου
exponit. Xenophon. lib. 1. Cyri pæd. καὶ οἱ στρεπτοὶ περὶ τῇ δέρῃ καὶ τὰ ψέλλια περὶ ταῖν χεροῖν. ar-
millis manus, torque collum inclusum ait. στρεπτοὶ erant tortiles ἀπὸ τ̃ στρέφεσθαι, torques à
torquendo, Serui. lib. 8. Æneid. phaleris collum ornari solitum ait, & esse idem quod in
mulieribus monilia. Plin. lib. 37. cap. 12. phaleras pensiles facit. Vt aureis annulis, sic pha-
leris vsi nobiles. Liuius lib. 9. ob ædilitatem Flauij plerique nobilium aureos annulos &
phaleras deponerent. Doctissimus Lipsius catellas cum torquibus easdem facit. Liuius lib.
C 39. C. Calpurnium donasse equites suos phaleris, Quintium alterum Prætorem suos ca-
tellis. Tacit. lib. 3. torque donat & hasta. Auxiliares, & externos torquibus aureis donauê-
re, ciues non nisi argenteis, ait Plin. lib. 33. cap. 2. dissentit Suet. in August. Qui C. Aspre-
natem lapsu equi debilitatum aureo torque donauit. Veget. lib. 2. cap. 7. Torquati sim-
plares, quibus torquis aureus solidus virtutis præmium fuit. Externis quinque auri pondo
torques donati. Liu. lib. 33. torques duo ex quinque auri pondo facti. Bellisarius apud
Suidam militibus τοῖς εὐδοκιμήσασι ψέλλιά τε, καὶ στρεπτοὺς ἆθλα παρείχετο. Probus torquem inter-
pretatur circulum aureum flexilem, obtortum colli ornamentum, & summi pectoris. Gel-
lius lib. 9. cap. 13. Caput Galli præcidit, torquem detraxit, eámque sanguinolentam sibi in
caput imponit. Cic. 5. in Verrem. Q. Rubrium excellenti virtute, authoritate, torque do-
nasti. Torques etiam brachiales fuerunt. apud Vopisc. in Aurelian. erant catenæ brachia-
D les: dextrocheria feminarum fuêre quasi annuli, non vt catenæ. Maximinus enim dex-
trocherio vxoris vsus est annulo, ait Capitolin. Phaleræ rariores & honoratiores torquibus.
Dionysius vocat φάλαρα ἐπίσημα, quæ 25. tantùm Siccius accepit, cùm torques 83. con-
secutus sit. In pectus eas promitti diximus, & equiti tantùm datas, vt vult Polybius; quan-
quam & Siccio pediti donatas suprà ostendimus: dabantur & hastæ, quæ gæsa vocat Po-
lybius, alij δόρατα. Zonaras δόρατα ἀσίδηρα, Latini hastas puras. Per initia solæ hastæ datæ
sunt, si Polybio fides. Silius lib. 6.

Hæc tunc hasta decus nobis, pretiúmque decori
Sanguinis. ——

Cato vocat hastas donaticas. Suet. in Claudio: quem Britannico triumpho inter militares
viros hasta pura donauit. Plin. lib. 7. cap. 28. Manlij Capitolini spolia, & coronas nume-
E tat, deinde dona 33. ponit, quæ vel pro hastis, vel pro omnibus donis militaribus acci-
pienda. de hasta pura Virgil. 6. Æneid.

Ille, vides, pura iuuenis qui nititur hasta.

lib. 4. Propert.

Pura triumphantes hasta sequatur equos.

Lucius Sicinius donatus est hastis puris 18. δόρατα ὀκτωκαίδεκα. Dionysius lib. 2. cap. 11. Gel-
lius hastas simpliciter dixit, vt & Dionys. Vopiscus hastas puras; Polybius etiam λόγχας.
in donis militaribus fuêre cornicula & vexilla. Liuius lib. 10. Hastatos armillis, aureis co-
ronis, corniculis donat argenteis. Dabantur peditibus, & equitibus. Liu. lib. 10. Equites
corniculis, armillísque argenteis donat. Plinius de vir. illustr. Æmilius Scaurus in Hispa-
nia corniculum meruit. De vexillis Vopiscus in Aureliano; Valerianus Imperator coronas
4. murales donauit, coronas vallares quinque, coronas nauales duas, hastas puras decem,
vexilla bicolora quatuor fuerunt argento texta & auro. Vnde & Polybio apud Suidam di-
cuntur

cuntur ὑφάσματα. σὺν δ' ἐτίμησε ὑφάσμασι καὶ λόγχαις. Vopiſcus vexilla pura vocat in Probo, qui bello Sarmatico donatur vexillis puris quatuor, armillis aureis duabus. Pura interpretor candida, quo modo Virgil. 6. Æneid. A

—— *puráque in veſte Sacerdos.*

Vnde argento ſolo texta ſine auro puto: neque enim pura fuiſſent. Salluſt. bello Iugurth. haſtas, vexillum, phaleras in donis militaribus commemorat. Ea nõ vno modo texta fuiſſe veriſimile eſt; nam & bicolora quædam fuerunt, & Agrippæ Auguſtus poſt naualem victoriam cæruleum vexillum donauit, apud Sueton. purpuræ aliquid admixtum veroſimile eſt, quæ ad cæruleum colorem accedit. nam & Homerus πορφύρεον κῦμα dicit, & mare πορφύρεον. Dio lib. 51. σημεῖον vocat κυανοειδὲς ναυκρατικόν. Trebell. in Claud. ſtatuis, vexillis, coronis, fanis, arcubúſque bonum Principem, aris, ac templis honorauerunt. Valerianus epiſt. ad Probum; veſtes tibi triplices dari iuſſi, ſalarium duplex feci, vexillarium deputaui. Ea dona non ſingulis tantùm militibus, ſed totis etiam manipulis data. Valerius lib. 3. cap. 2. vbi dona Sicinij numerauit, addit, ornamenta etiam legioni, nedum militi ſatis multa. Liuius lib. 10. Papirius Curſor 4. centuriones, manipulúmque haſtatorum armillis, aureíſque coronis donat. Coriolanus cùm à Poſthumo Conſule accurata oratione apud milites laudatus omnibus donis militaribus, & agri centum iugeribus, & decem captiuorum electione, & totidem ornatis equis, centenario boum grege, argentóque quantum ſuſtinere valuiſſet donaretur. Calpurnius Piſo filium ſuum locis aliquot fortiſſimè prœliatum titulo trium librarum aureæ coronæ decorauit. Intellige coronam ei non datam, ſed ſolùm titulum, ait Val. Maximus libro 4. cap. 1. Præclaræ ſunt Sicinnio Dentato aureæ coronæ 8. ciuicæ 14. murales tres, obſidionalis vna, torques 183. armillæ 160. haſtæ 18. phaleræ 25. eodem auctore libro 3. cap. 2. Apronius ciuicam coronam, licèt Proconſul, non tribuit militi, ſed Tiberio tribuendam reſeruauit. ibidem libro 3. cap. 6. Liuius libro 39. Quintium Prætorem ſuos èquites catellis ac fibulis donaſſe ait. Catellam à catena dictum putem ornamentum, quo includerent collum. Ita Plaut. in Curgulione; B C

Delicatum te hodie faciam cum catello vt accubes ferreo.

Catellum & catella ἁλυσίδιον. Horatius lib. 1. epiſt.

Nota refert meretricis acumina ſæpe catellam,
Sæpe periſcelidem raptam ſibi flentis. ——

Fibulis aureis donatos milites & duces oſtendit Trebellius in Claudio, qui à Valeriano Imperatore præceptum Zozimo Syriæ procuratori ait, vt Claudio inter cætera dona daret fibulas argenteas inauratas duas, & fibulam auream. Apud Vopiſcum Aurelianus militibus conceſſit, vt fibulas aureas gererent. Plinius lib. 33. cap. 3. Brutus queſtus eſt fibulas tribunitias ex auro geri. Virgilius; D

Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Donabantur & milites corniculis. Liuius lib. 10. Equites omnes ob inſignem multis in locis operam corniculis, armilliſque argenteis donat. Corniculi illi videntur fuiſſe in galeis militum ornamenta inſtar cornuum eminentia, cuiuſmodi viſuntur in iconibus galearum militarium, quas Gulielmus Choulus libro de caſtrametatione antiquorum poſuit. Ita & in numiſmate argenteo Alexandri Magni caput galeatum eſt cum corniculis. Alij autem fuêre cornicularij, de quibus loquitur Aſconius in Verrem; Accenſi dicebantur attributi Decurionibus, hoc eſt, eorum miniſtri, quos nunc commentarienſes, & corniculatios appellant. Suetonius de claris Oratoribus. Orbilius primò apparitutam fecit Magiſtratibus, deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit. & libro de viris illuſtribus. Marc. Scaurus primò in Hiſpania corniculo meruit, ſub Oreſte in Sardinia ſtipendia fecit. Alij apud Caſſiodorum libro 11. fuêre cornicularij qui præerant corruibus ſecretarij. Ducibus bello nauali victoribus cærulea vexilla data. Sueton. in Auguſto cap. 25. Marc. Agrippam in Cicilia poſt naualem victoriam cæruleo vexillo donauit. Cæruleus color æquoreis, &, vt loquitur Plautus, thalaſſicus, ſeu Venetus. Baptiſta Pius in annotat. poſterior. cap. 77. cornicula vult eſſe virgulas aureas, aut argenteas ſimiles corniculo, quibus ab Imperatore ſtrenui milites donabantur. Corniculo mereri eſt cornicularium Tribuni eſſe. Frontinus libro 3. ſtratag. eius munus attingit. Bello ciuili cùm Ategua vrbs in Hiſpania Pompeianarum partium obſideretur, Martius interim Rex tanquam Cæſarianus Tribuni cornicularius vigiles quoſdam excitauit. Zonaras in Camillo, καὶ οὐ κατ' ἄνδρα μόνον ἀριστεύσασι ταῦτα ἐδίδου, ἀλλὰ καὶ λόχοις καὶ στρατοπέδοις ὅλοις παρεῖχεν. E

CAP.

A

CAPVT XIII.

De coronis.

CORONA dicta olim est Græcis χορωνὲς, vt ait Appio Grammaticus apud Athenæum lib. 15. quod in scena chorus coronatus esset; à quo facit Festus. Corona, inquit, cùm videatur à choro dici, tamen caret aspiratione, siue coronæ dicantur, quod cohonorent eos. Veteres enim post consonantem aspiratione non sunt vsi. Isidorus coronam dictam esse vult, quod initio circum aras curreretur. atque ad imaginem circuitus vel chori formata esset. aræ enim festo die floribus coronatæ, vt Propert. lib. 3. eleg. 8. Ex longæ dictæ sunt apud Ouid. 4. Fastor.

B *Et tegat ornatas longa corona fores.*

Coronæ vocabulum Græcum est. Simonides;

φοῖβος ἰσαγεῖται τοῖς τυνδαρίδησι ἀοιδῆς,
ἂν ἀμέτεροι τέττιγες ἀπημείψαντο χορωνῷ.

Tertullian. de Corona milit. Longæ coronæ quibus coronabantur templa & amphitheatra. Coronarum author apud Athenæum Ianus est, à quo primùm in sactis adhibitæ, deinde in certaminibus, ludis, triumphis & conuiuiis. Plin. lib. 21. cap. 3. Et iam tum coronæ Deorum honos erant, & larium publicorum, & priuatorum, ac sepulcrorum & manium: summáque authoritas pactili coronæ; sutiles Saliorum sacris inuenimus, & solemnes cœnis. Et Athenæus lib. 5. ex eo probat conuiuia honori Deorum instituta, quod coronis quę Diis sacræ sunt in iis vterentur. Certè donaticis coronis coronati lares, authore C Festo. Iuuen. sat. 9.

O nostri, paruíque lares, quos thure minuto,
Aut farre, & tenui soleo exorare corona.

Verba Festi sunt. Donaticæ coronæ dictæ, quod his victores in ludis donabantur, quæ postea magnificentiæ causa institutæ sunt super modum aptarum capitibus, quali amplitudine fiunt, cùm lares ornantur. Iosephus Scaliger genere & literis illustris, donaticas prouinciales interpretatur, à quo facere videtur Tertul. l. de Corona militis. Sūt & prouinciales aureæ, imaginū iam, non vitorum capita maiora quęrentes: prouinciales tamen à ptouincus aureæ datæ. donaticæ ludis ab athlothetis, & editoribus frondeæ, ab Imp. donatæ, quædam aureæ, de quibus lex 12. tabularum. Qui coronam parit ipse, pecuniáve eius, virtutis ergo arduitor, id est, addatur. Coronatos autem rem diuinam fecisse, & ab oraculo D cum corona discessisse, docet Liu. lib. 23. de Q. Fabio legato Delphis, qui dixit se oraculo egressum ex templo; his omnibus Diuis rem diuinam thure, ac vino fecisse, iussúmque ab antistite, sicut coronatus laurea corona, & oraculum ingressus erat, & rem diuinam fecisset, ita coronatum nauim ascendere, nec antè deponere eam, quàm Romā peruenisset: quod more Græco factum esse ostendit Scholiastes Euripidis Hippol. ἔθος γὰρ εἶχον οἱ ἀρχαῖοι τοῦτο, ὅτε ἤρχοντο ἀπὸ μαντείας, ἐστεφανωμένοι ἤρχοντο, καὶ πάντες τοὺς οἴκοι προσεκύνουν αὐτούς. Ferunt primum omnium Liberum patrem imposuisse (coronam) capiti suo ex hedera, vt Plin. lib. 16 cap. 4. Postea Deorum honori sacrificantes sumpsēre, victimis simul coronatis: nouissimè & in sactis certaminibus vsurpatæ, &c. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ, mox & ludis darentur. Antiquitus quidem nulla ni-E si Deo dabatur: ob id Homerus cælo tantùm eas, & prælio vniuerso tribuit, viritim autem ne in certamine quidem vlli. Lego, *choro tantùm eas*; nam Homerus lib. 18. Iliad. choro saltantium coronas tribuit, & bello, lib. 13. quanquam Hesiod. cœlum astris coronari dixit. Apud Græcos olim coronarum nullus vsus fuit; neque enim proci, neque molles Phæaces vsi: in certaminibus primùm munera data athletis, deinde sauor, tum foliorum sparsio, tandem corona post bellum Medicum, ait Clemens lib. 2. Pædag. cap. 8. ἀλλ' οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τῶν Ἑλλήνων ἡ χρῆσις τοῦ στεφάνου ἦν· οὔτε γὰρ οἱ μνηστῆρες, οὔτε οἱ ἁβροδίαιτοι κέχρηνται Φαίακες αὐτοῖς· ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἡ ἀθλητῶν δόσις ἦν, δεύτερον δὲ ὁ ἐπιγερμὸς, τρίτον ἡ φυλλοβολία. meliùs tamen Athenæus lib. 1. ex eo probat coronarum vsum Homero non fuisse ignotum, quod vtitur voce στεφανοῦν, καὶ στέφειν. Odyss. lib. 1.

Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Videor mihi apud Homerum coronarum vsum obseruasse: sic enim Iliad. lib. 18.

Καί ῥ' αἱ μὲν καλὰς στεφάνας ἔχον, οἱ δὲ μαχαίρας.

Loquitur

Loquitur de iuuenibus,& puellis saltantibus quæ pulcras coronas habebant. & Odyss.l.11. A

Νῆσον δὲ περὶ πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται.

Hesiodus in Theogonia scribit cœlum astris coronari.

Ἄστρά τε λαμπετόωντα, τά τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται.

Iliad. lib. 18.

Ἀμφὶ δέ οἱ κεφαλῇ νέφος ἔστεφε δῖα θεάων
Χρύσεον. ———

videtur ad coronam adlusisse. Iliad. 1.

Στέμματ' ἔχων ἐν χερσί. ———

Eustathius στεφάνωμα δάφνινον. Vsus est & voce στεφάνη. Iliad. ν.

Πάντη γάρ σε περὶ στέφανος πολέμοιο δέδηε.

Hesiodus penè Hom. æqualis in Theogonia, B

Ἀμφὶ δέ οἱ στεφάνους νεοθηλέος ἄνθεσι ποίης.

Item, Ἀμφὶ δέ οἱ στεφάνην χρυσέην κεφαλῆφιν ἔθηκεν.

Aristoteles lib. de Symposio apud Athen. Diis coronas offerri ait, quia τὸ στέφειν πλήρωσίν τινα σημαίνει· ὅθεν δὲ κόλοβον προσφέρομεν πρὸς τοὺς θεούς. Quidam è conuiuiis natas volunt, antiquissimúmque coronarum genus fuisse laneum, deinde flores adhibitos, ne fumi ac vapores è vino cerebrum peterent; vnde Theocrit.

Στέφος τὰν κελέβαν φοινικέῳ οἷος ἀωτῷ.

Legendus Plutarchus Symposio 3.quæst.1. Athenæus in fragmentis: οἱ ἀρχαῖοι γὰρ διὰ τοὺς
περὶ τὸν οἶνον πόνους κεφαλαλγιῶν, δεσμοὺς εὕρισκον τοὺς τυχόντας τὴν τῶν κροτάφων συνδέσεως ἀφελεῖν δο-
κούσης. Id est, *veteres enim vt capitis vehementes dolores retunderent, vincula quæcunque adhibuerunt*
ad tempora reuincienda, quæ dolorem arcerent. à quo facit Suidas; τὸ παλαιὸν τοῖς εὐωχουμένοις περιέ- C
κειντο στέφανοι καταψύχοντες τὸ κρανίον ἀπὸ τῆς τοῦ οἴνου θέρμης: *olim conuiuæ vsi coronis refrigerando cere-*
bro, ne vini calore læderetur. Et coronæ in nuptiis & funeribus, qua de re legendi Lucianus
in Nigrino, Clemens lib. 2. cap.8. Pædag. Tertullian. de Corona milit. Minutius in Octa-
uio his verbis. Sanè quod caput non coronamus, ignoscite; auram boni floris naribus du-
cere, non occipitio capillísque solemus haurire: nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc
magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut sentienti facem, cùm & beatus non
egeat, & miser non gaudeat floribus. Sed de militaribus coronis singulare illud est, quod
habet Zonaras in Camillo: καὶ στεφάνους τοῖς μὲν χρυσοῦς, τοῖς δ' ἀργυροῦς ἐδίδου. εἰ γὰρ τείχους τις πρῶτος
ἐπέβη, καὶ τείχους ὁ στέφανος εἶδος ἔφερεν, εἰ καὶ ἐξεπολιόρκησέ τι, καὶ τοῦτ' ἐκεῖνος εἰκόνιστο· ἐναυκράτησέ
τις, ναυσὶν ὁ στέφανος ἐκεκόσμητο· ἱπποκράτησέ τις, ἱππικόν τι ἐξετετύπωτο· ὁ δὲ πολίτην τινὰ ἐκ μάχης ἢ D
ἑτέρου κινδύνου, ἢ ἐκ πολιορκίας σώσας, μέγιστόν τε εἶχε τὸν ἔπαινον, καὶ ἐλάμβανε στέφανον γινόμενον ἐκ
δρυὸς, ὃς πολὺ πάντων καὶ τῶν ἀργυρῶν, καὶ τῶν χρυσῶν ὡς ἐντιμότερος προετετίμητο. *Coronas Imperator aliis*
aureas, aliis dabat argenteas. Si quis enim primus mœnia hostium inscendisset, coronæ muri forma im-
pressa: si oppidum aut castellum expugnasset, eius imago insculpta: si nauali prælio vicerat, nauis: si equo, equi,
aut rei alicuius equestris: qui ciuem è pugna, obsidione, aliòue periculo seruarat, maxima laude, tum ve-
rò querna corona, quæ aureis & argenteis dignior fuit & honoratior, donatus est. Hæc Zonaras opti-
mè, cùm Gellius muralem quasi quibusdam muri pinnis decoratam, Festus vallarem au-
reo vallo distinctam, Tzetzes triumphalem rebus ab Imperatore gestis exsculptam, ro-
stratam aureo rostro ornatam scribant. Quanquam coronæ aliquot frondeæ, gramineæ,
laureæ, quernæ fuerunt, in quibus illæ imagines excudi non potuerint. Dionys. lib. 6. de
P. Valerio Consule: τῇ δ' ἑξῆς τὰ λάφυρα, ὅσα ἐξ ἀμφοτέρων εἴληφε τῶν στρατοπέδων διένειμε τοῖς ἀγω- E
νισαμένοις πολλὰ ὄντα, καὶ τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν ταῖς μάχαις τοῖς εἰωθόσι ἐκόσμει στεφάνοις· ἦν δ' ὁ κράτιστα
πάντων ἀγωνισάμενος δόξας στρατιώτης πρεσβύτης τότε τῷ Οὐαλερίῳ συμπεμφθεὶς, καὶ ἐπὶ τῇ ἀριστείᾳ τῇδε
τὰς νομιζομένας εἶναι μεγίστας παρὰ Ῥωμαίοις δωρεάς· οὗτος ἦν ὁ πρῶτος ἐξενεγκάμενος. Ad eum
morem exsculpendi res gestas in coronis hoc refero è Tzetze chiliad. 13. cap.146. καὶ πάν-
τας ἀριστεύσαντας στεφάνοις στεφανοῦσι ἐξ ἀργυρᾶς τῆς ὕλης γραπτοῖς τὰς ἀριστείας. Polybius lib. 6. de
coronis: τῆς δὲ πόλεως καταλαμβανομένης πρώτοις ἐπὶ τεῖχος ἀναβᾶσι χρυσοῦν δίδωσι στέφανον, ὁμοίως
δὲ καὶ τοὺς ὑπερασπίσαντας, καὶ σώσαντάς τινας τῶν πολιτῶν, ἢ συμμάχων, ὅτε στρατηγὸς ἐπισημαίνεται δώροις,
οἵτε χιλίαρχοι τοὺς σωθέντας, ἐὰν μὲν ἑκόντες ποιῶσι, εἰ δὲ μὴ κρίναντες συναναγκάζουσι τὸν σώσαντα στεφανοῦν.
In expugnanda vrbe qui murum primus inscenderit, ei aurea corona datur, qui ciuem aut socium seruarit,
eum & Imperator donis ornat, & Tribuni militum curant, vt qui seruati sunt sponte & volentes, corona
seruatorem suum induant, si detrectant, cogunt. Legisse videtur doctissimus Lipsius, ἐὰν μὴ ἑκόν-
τες ποιῶσι, κρίναντες συναναγκάζουσι, id est, *nisi id vltrò faciant, cogunt*. Sed genus hoc dicendi

Græci

A Græci πρὸς ἀπάντησιν, cùm priora è posterioribus intelligenda sunt, appellasse videntur. Sic Zonaras in Camillo: καὶ εἰ μὴ μία ἡμέρα ἦν ἐξαρκέσασα πρὸς τὴν πάντων πομπήν. εἰ δὲ μή, καὶ ἐν δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ ἐπέμπετο. Possumus & ita distinguere, vt post ἑκόντες incisio addatur, & ταινιῶσι referatur ad στεφανοῦσι. *Faciunt coronare, si sponte & non renuentes, si renuunt, cogunt.* Coronarum aliæ fuêre obsidionales, ciuicæ, murales, nauales, rostratæ, classicæ, castrenses, militares, aureæ, argenteæ; aliæ laureæ, oleaginæ, palmeæ, frondeæ: de singulis quæramus. Obsidionalis coron[a gr]aminea fiebat ex illo gramine vbi ciues obsidione essent liberati, qua primus Q. Cinc[inn]atus donatus. Liuius lib. 3. auream ei additam ad triumphum scribit. Festus: Obsidionalis corona est, quæ datur Imperatori ei qui obsidione liberauit ab hostibus obsessos. Ea fit ex gramine viridi, ferè ex eo loco decerpto, in quo erant inclusi. Herbam autem victoriæ signum fuisse apud antiquos aliis exemplis docuimus. Quæ corona
B magnæ authoritatis fuit; nam & P. Decio datæ duæ sunt, vna ab exercitu vniuerso, altera ab iis qui fuerunt in præsidio obsessi, & L. Sicinio Dentato, qui Achilles Romæ existimatus est, ac fertur centies & vicies pro Republica depugnasse. Inter obsidionalem & ciuicam hoc interest, quod altera singularis signum salutis est, altera diuersorum (lego vt est in Paulo, vniuersorum) ciuium seruatorum. Liuius lib. 7. Legiones gramineam coronam obsidionalem clamore donum approbantes Deciis donant. Ammian. lib. 24. obsidionalibus coronis donati pro concione laudati. vbi doctissimus Lipsius admonuit optimè, obsidionales pro muralibus positas. Plin. lib. 16. cap. 4. Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, &c. gemmatæ & aureæ, vallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales post hanc fuêre, &c. Graminea nulli nisi ab vniuerso exercitu seruato decreta; cæteras Im-
C peratores dedere, hanc solam miles Imperatori: eadem vocatur obsidionalis, &c. Dabatur hæc viridi è gramine decerpto inde, vbi obsessos aliquis seruasset: namque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra, & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere. lib. 22. cap. 4. 5. cap. 3. Hanc Sicinius Dentatus, Decius Mus, Calpurnius Flamma Tribunus militum, accepêre: bello Cimbrico centurio, cui datum à Mario, vt prætextatus immolaret ad tibicinem foculo posito. Hanc intelligi augurot apud Suidam. ὅτι πρώτῳ Ποπλίῳ ἐλλοχήσεως ἀμοιβῆς δεξιῶς γενομένης (lego ἀμοιβὴ) ὑπὸ Ῥωμαίων ἐδόθη στέφανος ἀγρώστεως χλωρᾶς: *quod primo omnium Publio corona è gramine virenti data est, præmium insidiarum quæ commodè successerant.* Publium Decium intelligit parum ex historiæ fide. Ostendimus enim L. Quintium Cincinnatum primum omnium obsidionali corona donatum, cui auream coronam libræ pondo ab exercitu ignominiæ immemori decretam, patronúmque salutatum Liuius lib. 3. scribit. Insidiæ igitur nihil ad hanc coro-
D nam faciunt, nisi liberato exercitu. Cneus Petreius Atinas est is qui Cimbrico bello à Mario hunc honorem consequutus est. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere, interfecit, legionémque eduxit. Hæc corona Sertorio etiam cessit: Æmilianum quoque Scipionem Varro author est donatum obsidionali in Africa, Manlio Consule tribus cohortibus seruatis, totidémque ad seruandas eas eductis. Quod & statuæ eius in foro D. Augustus adscripsit: ipsum Augustum cum M. Cicerone filio Cos. Idibus Septembribus Senatus obsidionali donauit. Plinius author. De hac egisse videtur Claudian. in Panegyr. Olibrij:

Haud procul exacto latus certamine victor
Cespite gramineo consederat, arbore fultus
E *Accliues humeros. Dominum gens sa coronat*
Terra suum. ——

Festus Gradiuum à quibusdam dictum ait, quia gramine fit ortus: quod interpretantur, quia corona graminea in re militari maximæ est honorationis. Gellius lib. 5. cap. 6. eadem penè habet quæ Festus & Plinius, addítque. Hanc coronam gramineam Senatus Pop. Q. Rom. Q. Fabio Maximo dedit bello Pœnorum secundo, quod vrbem Rom. obsidione hostium liberasset. Videtur interdum frondea pro obsidionali fuisse. apud Plin. lib. 16. cap. 4. P. Decium patrem, inquit, Tribunum militum frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornel. Cosso Samnitium bello. nisi quis putet legendum, graminea, quam Festus P. Decio datam ait. Frondea item pro murali fuit. Plinius ibidem. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quod Fidenam primus irrupisset. Ciuica verò corona appellatur, quam ciuis ciui à quo seruatus est in prælio, testem vitæ salutísque perceptæ dat. Ea

sit è fronde quetua, quoniam cibus victúsque antiquissimus quernus capi solitus sit, etiam A
ex ilice: quod genus superiori proximum est, sicut scriptũ est in quadã Comœdia Cæcilij:

Aduehuntur cum iligna corona, & chlamyde.
Di vestram fidem. ——

Massurius autem Sabinus in vndecimo libro memorialium ciuicã coronam tum dari solitam dicit, cùm is qui ciuem seruauerat, eodem tempore etiam hostem occiderat, neque locum in ea pugna reliquerat, aliter ius ciuicæ coronæ negat concessum. Tiberium tamen Cæsarem consultum, an ciuicam coronam capere posset, qui ciuem in prælio seruasset, & hostes ibidem duos interfecisset, sed locum in quo pugnabat non retinuisset, eóque loco hostes potiti essent, rescripsisse dicit, eum quoque ciuica dignum videri, quod appareret tã iniquo loco eum seruatum, vt etiam à fortiter pugnantibus retineri nõ quiuerit, ait Gellius B
lib. 5. cap. 6. Ciuica certè iligna primò fuit, postea magis placuit ex æsculo Ioui sacra, variatúmque & cum quercu est, ac data vbique, quæ fuerat custodito tantùm honore glandis. additæ leges arctæ, & ideo superbæ, ciuem seruare, hostem occidere, vtque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat (fortè, non obtineat, quia loco demoueri non oportuit) eo die, vtque seruatus fateatur, aliàs testes nihil prosunt; vt ciuis fuerit. Auxilia quamuis Rege seruato decus id non dant, nec crescit honos idem Imperatore conseruato, quoniã conditores in quocunque ciue summum esse voluerè. accepta licet vti perpetuò. Ludos ineũti semper assurgi etiam ab Senatu in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patrique, & auo paterno. 14. eas accepit Sicinius Dentatus, sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam, ait Plinius lib. 16. cap 4. apud Ticinum de Scipione id narrat Seneca cap. 33. lib. 3. de Benefic. C
Valer. Maxim. lib. 5. cap. 4. Tacit. lib. 16. Ostorius coronam ciuicam apud Britanniam meritus. Capitolinus in Marco, cuius auspiciis victoria de Parthis relata: corona, inquit, ciuica oblata est ambobus. apud Vopiscum Probo corona ciuica delata; Suscipe, inquit, ciuicã coronã pro parente. Ex quibus apparet Polybium nimis angustè de ciuili corona loquutũ, qui ciuis seruati præmium esse velit, nullo alio addito: à quo tamen facit Festus. Ciuicam, inquit, coronam ciuis salutis suæ causâ seruatus in prælio dabat, quæ erat iligna, frondem habens perennem; nimis angustè. Polybius contra Plinium, socio seruato datam ait. Sed socium Larinum qui iure ciuis vsus est, accipiendum rectè Lipsius admonuit. Imponitur ab eo qui seruatus est, qui colit seruatorem suum vt parentem, & omnia ei conferre, ac deferre debet, vt si genuisset. Polybius lib. 6. σέβεται τοῦτον καὶ παρ᾽ ὅλον τὸν βίον ὁ σωθεὶς ὡς πατέρα, καὶ πάντα δεῖ τούτῳ ποιεῖν αὐτὸν ὡς τῷ γονεῖ. Cic. pro Plancio. Gregarij, inquit, milites faciunt inuiti, vt coronam dent ciuicam, quod permagnum est alieno debere idem quod parenti. D
Lucan. lib. 1.

—— emeritique gerens insignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum.

Claudian. lib. 3. Stilicon.

Mos erat in veterum castris, vt tempora quercus
Velaret, validis fuso qui viribus hoste
Casurum potuit morti subducere ciuem.

Statius lib. 1. Syluat. de Curtio:

—— meritáque caput venerabile quercu.

Appian. lib. 2. Ciuil. στέφανος ἐκ δρυός, πάλαι οἱ τοὺς ὑπερασπίσαντας ἐγέραιρον οἱ περισωθέντες. E
Plutarch. in Martio Coriolan. vel ob Arcades βαλανηφάγους, vel quia primus hominũ cibus glandes, vel quia διὸς πολιέως ἱερὸς στέφανος ὁ δρύινος. Plinius ait seruatum fateri oportere, aliàs testes nihil prosunt. Polybius contrà, causa cognita cogi à Tribuno militum. Ciuicis murales cedunt, vallarésque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes: cedunt & rostratæ, ait Plinius. Olim ciuicæ apud Tribunum à seruato seruatori datæ, sub Imperatoribus à solo Imperatore. Tacit. 3 Annal. Rufus Heluius gregarius miles seruati ciuis decus retulit, donatúsque ab Apronio torquibus, & hasta. Cæsar addidit ciuicam coronam: fortè quia Imperatoribus sacræ, & in eorum vestibulo positæ. Ouid. 1. Metamorph.

Postibus Augustis eadem fidissima custos.

Item 1. Fast.

Ante fores stabis, mediámque tuebere quercum.
Protegat & nostras querna corona fores.

Lib.

A Lib. 3. eleg. 1. Trist.

En domus hæc, dixi, Iouis est, quod vt esse probarem,
Augurium menti querna corona dabat.

Eius rei origo à Iulio Cæsare esse videtur, cuius in statuis στέφανος ἐκ δρυὸς ἦν, ait Appian. lib. 2. Ciuil. Claudius inter hostilia spolia naualem coronam fastigio Palatinæ domus iuxta ciuicam fixit, Sueton. cap. 17. lib. 4 Fast.

State Palatinæ laurus, prætextáque quercu
Stet domus, æternos tres habet illa Deos.

Sueton. Tiberio cap. 26. Cognoménque patriæ, & ciuicam in vestibulo coronam recusauit. Valer. Maxim. lib. 2 ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi ob ciues seruatos co-
B rona danda est, qua postes Augustæ domus sempiterna gloria triumphant. Dionysius πολιτικοὺς στεφάνους vocat. Muralis est corona qua donatur ab Imperatore qui primus murum subiit, inque oppidum hostium per vim ascendit. Idcirco quasi muri pinnis decorata est, ait Gellius lib. 5. cap. 6. sicut Polybius, & Zonaras. Liuius lib. 33. 36. & 40. Lucret. lib. 2. Ciuicis fuerunt inferiores, authore Plinio, qui frondeam olim pro murali fuisse in Hosto Hostilio scribit, postea fuêre aureæ. Polyb. lib. 10. de Scipione, χρυσοῦς στεφάνους ἐπηγγείλατο τοῖς πρώτοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβᾶσι. & Liuius lib. 23. corona aurea muralis proposita est. Nec aduersatur Sueton. in Augusto cap. 25. Dona militaria aliquando faciliùs, phaleras & torques, & quicquid auro argentóque constaret, quàm vallares ac murales coronas quæ honore præcellerent, dabat. erant enim & hæ ex auro, sed modico: quæ phaleris & torquibus pondere ac pretio cederent, honore præcederent. Lipsius legit; quicquid auro argentóque
C constaret, vallares ac murales coronas, quàm quæ honore præcellerēt, dabat. Nihil muto: nam & ita penè loquutus est Plin. lib. 16. cap. 4. Ciuicis murales cedunt, valláresque, & aureæ. penè inter aureas non fuêre, quia paululo auro constabant. Castrensis est corona qua donat eum Imperator qui primus hostium castra pugnans introiuit ea corona insigne valli habet. Vallaris dicitur Suetonio, & Plinio. Festus; Castrensi corona donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset. cui insigne erat ex auro vallum. Huius meminerunt Vopiscus in Probo, Trebellian. in Claudio, Marcellin. lib. 24 Sidonius parum propriè dixit Panegyr.

—— muralis, vallaris, ciuica laurus.

Silius lib. 13.

Tempora murali cinctus turrita corona.

D Tertull. de Corona milit. Castrenses appellantur munificæ, & ipsæ solemnium Cæsarianorum. Muralis autē, & castrensis, & naualis fieri ex auro solent, ait Gellius. Naualis est quæ donari solet maritimo prælio ei qui primus in hostiū nauim armatus vi transiliuit. ea quasi nauium rostris insignita est, ait Gellius lib. 5. cap. 6. Aureliano Valerianus Imperator coronas murales quatuor donauit, vallares quinque, nauales duas, apud Vopiscum in Aurel. Virgil lib. 8. Æneid.

Tempora nauali fulgens rostrata corona.

Gellius eandem facit rostratam cum nauali. Dio lib. 49. στέφανον χρυσοῦν ἐμβόλοις ἠσκημένον vôcat datum Agrippæ primo omnium ab Augusto, vt Dio putat. Velle lib. 2. Insigne coronæ classicæ, quo nemo vnquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. quanquam Plinius lib. 16. Cedunt (ciuicis) & rostratæ, quamuis in duobus
E ad hoc æui maximè celebres, M. Varrone è piraticis bellis, dāte magno Pompeio, itémque M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piratica fuêre. Verè doctissimus Lipsius rostratam ducum qui classe vicissent, naualem eorum qui in hostilem nauem transiliissent, esse scribit. Liuius lib. 36. C. Lælium præfectum classis corona aurea donatum ait. gemmatas & aureas ponit Plin lib. 16. Liuius lib. 7. pag. 350. de Manlio Torquato. Dictator auream coronā addidit donum. Dabantur eis qui strenuè aliquid gessissent, siue ciues, siue exteri essent. Liuius pag. 830. lib. 30. Massinissam Scipio aurea corona donauit. Dionys. lib. 10. τὸν τῶν ὑπάτων στέφανος vocat. apud Euripid. in Phœniss. χρυσοῦς στέφανος ἀπαρχαὶ πολεμίων σκυλευμάτων dicitur. Iustin. lib. 18. Legatis Rom. à Ptolemæo Rege ad cœnam inuitatis aureæ coronæ missæ. Coronæ Græcis frequentes fuerunt. Pollux lib. 1. cap 9. προσορμίζων τὴν ναῦν περὶ τὸ χῶμα πρῶτος στέφανον ἆθλον ἔλαβε: *in obsidenda vrbe primus appellens nauem ad aggerem, coronam accepit.* De his Claudian. in Panegyr. Olibrij:

Sæpe duces meritis bello tribuêre coronas.

Hunc cingit muralis honos, hunc ciuica quercus A
Nexuit, hunc domitis ambit rostrata carinis.

Aulus Posthumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cuius maximè opera capta essent, primam Romæ coronam auream ex præda dedit. Item L. Lentulus Cos. Seruilio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso frugi filium ex priuata pecunia donauit, eámque coronā testamento Reipub. legauit. Plin. lib. 33. cap. 2. Decius semel aurea corona, decémque bubus à Consule, iterum præter militaria dona, aurea corona, & centum bubus, eximióque vno albo opimo auratis cornibus donatus est, apud Liu. lib. 7. Item Lælio aurea data. Liu. lib. 33. Pharnaces Mithridatis filius auream placando Cæsari coronam obtulit. Cæsar lib. 4. Ciuil. Sic & Saguntini coronam auream Senatui Romano. Liu. lib. 38. Corona aurea in cella Iouis Opt. Max. dicanda 130. millibus Philippeorum facta commemoratur. lib. 54. & lib. 55. corona 20. millibus aureorum facta. lib. 58. aurea corona 50. talentis: sic apud Tacit. lib. 2. Herodian. lib. 8. Vopiscus in Probo de coronis aureis Galliæ. Marcellin. lib. 23. Iuliano Cæsari oblatam auri coronam. lib. 25. Iouiano Imperatori. Eusebius lib. 4. de vita Constantini, cui ex vltimis gentibus coronæ aureæ allatæ. Tacit. lib. 2. cùm apud Regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ, leues Pisoni, & cæteris. Capitol. in Vero, conuiuis coronas datas, lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus. Vlpianus ff. de auro & arg. leg. mensarum coronas vocat. Polyb. lib. 15. aureas coronas mensarum solis Regibus datas. Milites olim myrto redimiri soliti, quia myrtus matris est Æneæ: militia verò à Mineruа olea coronatur, ait Tertul. lib. de Corona milit. Oleaginę coronæ propriè fuêre Olympionicarum. Dio lib. 49. scribit, August. Sexto Pompeio victo πᾶσι μὲν πεντακοσίας δραχμάς, τοῖς δὲ ναυκρατήσασι, καὶ στέφανον ἐλαίας ἔδωκε. Gellius, postremam coronam esse oleaginam, qua vti solent qui in prælio non fuerunt, sed triumphum procurant. Oleaginis coronis apud Festum ministri triumphantium vtebantur, quod Minerua dea belli esse putabatur. Palmæ etiam datæ. Liu. lib. 10. pag. 470. Eodem anno coronati primùm ob res bene gestas ludos Romanos spectauerunt, palmæque tum primùm translatæ è Græciæ more victoribus datæ. Reduces enim in patriam, authore Polybio, ludos pompásque conspicui ineunt, quod iis solis ornatu hoc vti liceat, qui virtutis ergo ab Imperatoribus donati sunt. τάς τε πομπὰς ἐπισήμως πομπεύωσι, &c. B C

CAPVT. XIV.

De corona myrtea ouantium. D

QVALIS corona myrtea, ea vtebantur Imperatores qui ouantes introibant vrbem. Ouandi autem, ac non triumphandi causa est, cùm aut bella non ritè indicta, neque cum iusto hoste gesta sunt, aut hostium nomen humile, & non idoneum est, vt seruorum piratarúmque, aut deditione repentè facta, impuluerea, vt dici solet, incruentáque victoria obuenit. Cui facilitati aptam esse Veneris frondem crediderunt, quod non Martius, sed quasi Venerius quidam triumphus foret. Hanc myrteam coronam M. Crassus, cùm bello fugitiuorum confecto ouans rediret, insolentet aspernatus est, Senatúsque Conf. per gratiam faciundum curauit, vt lauro, non myrto coronaretur. Veteres partum scripsetunt, qui ouaret introire solitum equo vehentem. at Sabinus Massurius pedibus ingredi ouantes dicit, sequentibus eos non militibus, sed vniuerso Senatu. ait Gellius lib. 5. cap. 6. ipse Cicero de laurea corona Crassi orat. in Pisonem. Quid est Crasse, quod coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à Senatu? Claudia. in Eutrop. E

——*illustrat seruilis laurea Crassum.*

Triumphans de Sabinis Posthumius Tubertus, qui primus omnium ouans ingressus vrbē est, quoniam rem sine cruore leuiter gesserat, myrto Veneris victricis coronatus incessit, ait Plin. lib. 15. cap. 29. vnde igitur in mentem ei venit cap. 4. scribere, ouantes olea coronatos esse? Et myrtea corona curru triumphantes vsi, vt Massurius scribit. M. Valetius duabus coronis vtebatur, myrtea & laurea, qui & hoc vouerat. cap. 29. Plutarchus ouationem ab oue dictam putat in Marcello, quam qui ouatione ornati sunt, immolatunt, à quo facit Seruius lib. 4. Æneid. in id,

——*sola fuga nautas comitantur ouantes.*

Qui

A Qui ouationem meretur, inquit, vno equo vtitur, & à plebeiis, vel equitibus Rom. deducitur in Capitolium, & de ouibus sacrificat; vnde & ouatio dicta. Festus; Ouantes, inquit, lętantes dicuntur ab eo clamore, quē faciunt redeuntes à pugna victores milites geminata ô litera. Dionys. Halicarn. lib. 5. καὶ θριάμβοις ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκοσμοῦντο ἀμφότεροι· Μηνήνιος μὲν τῷ μείζονι, καὶ τιμιωτέρῳ, παρεμβεβηκὼς ἐφ' ἅρματος δίφρῳ βασιλικῷ, Ποστόμιος δὲ ἐν τῷ ἐλάσσονι, καὶ ὑποδεεστέρῳ, ὃν καλοῦσιν εὐάστην, παρεκκλίναντες τοὔνομα ἑλληνικὸν ὑπάρχον εἰς τὸ ἀσαφές· τὸ γὰρ πρῶτον εὐάσης οὕτως ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἐλέγετο. Id est, *& triumphis à Senatu ornati sunt vtrique. Menenius quidem maiori & honoratiori, Posthumius minori, quem vocant euasten, inflectentes nomen Græcum in obscurum: nam primùm euastes dictus est ab eo quod accidit.* Lautum ait in ouatione non esse, sed myrtum, de qua Valer. lib. 3. cap. 7. Papirius Masso à Senatu non impetrauit triumphum, in
B Albano monte triumphandi initium fecit, & cæteris præbuit exemplum, próque laurea corona in spectaculis myrtea semper vsus est. Plin. lib. 15. cap. 29. consulendus. Festus; Oualis corona myrtea quam habent qui ouant, id est, cùm bella non sunt indicta aut sine sanguine confecta. Bacchantium vox fuit *euoë*; vnde εὐάζειν Catul. in Nupt. Pelei:

Euoe clamantes, euoë caput inflectentes.

Addit Dionys. διαφέρει δὲ θατέρου· πρῶτον μὲν ὅτι πεζὸς εἰσέρχεται μετὰ τῆς στρατιᾶς προηγούμενος, ὁ τὸν εὐάστην καταγαγὼν θρίαμβον, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἅρματος, ὥσπερ ἐκεῖνος. Hic discedit Dionysius à Massurio, qui Senatum sequi, non exercitum ait: ἔπειθ' ὅτι οὔτε τὴν ποικίλην καὶ χρυσόσημον ἀμφιέννυται στολήν, ᾗ κοσμεῖται τὸν ἕτερον τὸ ἐπιχώριον τῶν ὑπάτων καὶ στρατηγῶν φόρημα, στέφανον δ' ἐπίκειται δάφνης, μεμείωται δὲ καὶ τοῦ σκήπτρου τῇ φορήσει παρὰ τὸν ἕτερον, τὰ δ' ἄλλα πάντα ταὐτὰ ἔχει. *Differt*, inquit, *à maiore minor; primùm quidem quod pedes vrbem init, sequente exercitu, non autem curru. Deinde quod tunica pi-*
C *cta & toga palmata, vel etiam prætexta non vtitur, neque lauro coronatur, nec sceptrum eburneum gerit: cætera paria sunt.* Onuphrius χρυσόσημον στολὴν interpretatur aurei claui vestē, qui peculiaris Consulum amictus. malè. Senatores omnes erant laticlauij. deinde clauus ille in veste Cōsulis non erat aureus, sed purpureus: intelligit togam pictam auro intertextam. Prætexta Consulum erat, Prætorum & Magistratuum maiorum. idem fine lib. 9. de L. Lucretio, & Tit. Veturio, καὶ κατήγαγον ἀμφότεροι τοὺς ἐπινικίους θριάμβους, Λουκρήτιος μὲν ἐπὶ τοῦ τεθρίππου παρεμβεβηκώς, Οὐετούριος δὲ πεζὸς εἰσελαύνων· δύο γὰρ εἰσι θρίαμβοι δίδονται τοῖς ἡγεμόσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, τὰ μὲν ἄλλα ταμεῖα (lego τίμια) ἔχοντες ἴσα, τῷ δὲ τὸν μὲν ἱππικὸν εἶναι, τὸν δὲ πεζικὸν διαφέροντες. Plutarch. ouantem calceatum peditem, tibiis modulantibus, non tubis canentibus vrbem iniisse tradit myrrea coronatū. Onuphrius existimat Dionysium lauream coronam ouanti tribuere, ex illis verbis nō satis intellectis, quæ suprà posui, στέφανον δ' ἐπίκειται δάφνης. malè: nam particula negatiua οὐ, quam initio posuerat, subintelligenda est, vt interpretati sumus. Ouatio
D instituta anno 251 P. Posthumio Tuberto secundùm, & Agrippa Menenio Coss. Tubertū ouasse ait Dionys. quod primo prælio res ei malè cessisset; Plinius, quod sine cruore rem confecisset. Liuius & Dio equo vectos ouantes, Dionysius pedibus. Liuius lib. 3 pag. 180. vt ouans sine militibus vrbem iniret. Interdum victis hostibus, & cæde facta ouatio decreta, vt in Marcello & Crasso; ἐνισταμένων τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸν θρίαμβον, *inimicis id agentibus, ne legitimus triumphus decerneretur.* Plutarch. in Marcello, τὸν δ' ἐλάττω καταγαγεῖν εἰς τὴν πόλιν, ὃν εὐαν ἕλληνες, ὄβαν δὲ ῥωμαῖοι καλοῦσι· πέμπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τοῦ τεθρίππου βεβηκώς, οὐδὲ δάφνης ἔχων στέφανον, οὐδὲ περισαλπιζόμενος, ἀλλὰ πεζὸς ἐν βλαύταις, ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν, καὶ μυρρίνης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος, καὶ ἡδὺς ὀφθῆναι μᾶλλον, ἢ καταπληκτικός· εἰ μὲν γὰρ μετὰ μάχης, καὶ φόνου τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες, τὸν ἄρειον ἐκεῖνον, ὡς ἔοικε, καὶ φοβερὸν εἰσῆγον· τοῖς δὲ πολέμου μὲν μὴ δεηθεῖσι
E στρατηγοῖς, ὁμιλίᾳ δὲ καὶ πειθοῖ, καὶ διὰ λόγου πάντα θεμένοις καλῶς οἷον ἀποπαιανίσαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην, καὶ πανηγυρικὴν ἀπεδίδου πομπὴν ὁ νόμος. Ouantes Imperatores curru in vrbem inuecti sunt. Dio lib. 54. Augustus cùm à Parthis signa recepisset ἀμαχεί, ἐπὶ κέλητος εἰς τὴν πόλιν ἐσήλασε. item pag. 370. lib. 54. de Druso, cui Augustus τάς τε ἐπινικίους τιμάς, καὶ τὸ ἐπὶ κέλητος ἐς τὸ ἄστυ ἐλάσαι dedit. Tacit lib 3. ac Drusus vrbem egressus, repetendis auspiciis, mox vrbem introiit. Tiberio primo omnium triumphalia ornamenta cum ouatione decreta. Suet. c. 9. Tiber & ouans, & curru vrbem ingressus est: primus, vt quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea cuiquam tributo genere honoris. Claudio c. 1. Druso ouatio, & triumphalia ornamenta. Post Neronem ouationis rara mentio. reliqua Plutarchi verba in Marcello sunt hæc; καὶ γὰρ ὁ αὐλὸς εἰρήνης μέρος, fortè μέλος. καὶ τὸ μύρτον ἀφροδίτης φυτόν, ἣ μάλιστα θεῶν ἀπεχθάνεται βίᾳ καὶ πολέμοις. ὄβας δέ, παρὰ τὸν εὐασμόν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν ὁ θρίαμβος οὗτος ὀνομάζεται· καὶ γὰρ ἐκεῖνον (lego εἰ καὶ) ἐφευάζοντες, καὶ ᾄδοντες παραπέμπουσι. Id est, *ouatio autem non dicitur à voce Græca εὐασμός, vt multi autumant: etiamsi ouationem euantes, & canentes dedu-*

cunt (tibias enim adhibent, & cantus lenes, qui in otigiis Bacchi ſolemnes.) Sed *ouationis* A nomen Græci more ſuo detorſerunt ad euantium choros, arbitrati Dionyſium, quem Euiũ & Thriambum vocant, huius honoris partem aliquam ſibi vendicare. ἀλλ' ὑφ' ἑλλήνων εἰς τὸ συνηθὲς αὐτοῖς παρηχηθὲν τοὔνομα, πεπεισμένων ἅμα καὶ διονύσῳ τι τῆς τιμῆς προσήκειν, ὃν Δῖις (lego Δῖον) καὶ θρίαμβον ὀνομάζομεν. οὐχ οὕτω δ' ἔχει τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' ἔθει μὲν τῷ μεγάλῳ θριάμβῳ βουθυτεῖν πάτριον ἦν τοῖς στρατηγοῖς, ἐπὶ δὲ τούτῳ, πρόβατον ἔθυον. ὄβα δὲ πρόβατα ῥωμαῖοι καλοῦσι. Seruius 4. Æneid. Qui ouationem meretur, &c. de ouibus ſacrificat, vnde & ouatio dicta: qui autem triumphat, albis equis vtitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris ſacrificat.

CAPVT XV.

B

De aliis generibus coronarum.

FVERE & alia genera coronarum. Gemmata, de qua Plin. & auctor ad Herennium. Corona aurea magnis fulgentibus gemmis illuminata. Herodian. lib. 5. in luxu Heliogabali. τήν τε κεφαλὴν ἐκόσμει στέφανος λίθων πολυτελῶν χρυσῷ διηνθισμένος. Virgil. 7. Æneid.

—— *duplex auro gemmiſque corona.*

Alia ſtellifera, de qua Suet. in Caligula. Comites autem & participes victoriæ nouo genere ac nomine coronarum donauit, quas diſtinctas Solis ac Lunæ, ſyderúmque ſpecie exploratorias appellabat. Ad muralem coronam ea referenda videtur quam ex auro accepit Soſis Syracuſanus, quo duce nocturno Syracuſas intratum erat, & Mericus Hiſpanus qui Naſſum, quod ibi præſidium erat, prodiderat: præceſſerunt ouantem Marcellum cum aureis coronis. Liuius lib. 36. Plinius lib. 21. cap. 2. corollaria commemorat C quæ è lamina ærea tenui inaurata, aut inargentata dabantur.

Variæ coronæ querceæ ob ciues ſeruatos Imperatoribus poſitæ. De corona ciuica quæ Auguſto ob ciues ſeruatos decreta fuit, conſule Valerium Maxim. lib. 2. cap 3. Dionem lib. 53 Ouid. lib. 4. Faſtor. & lib. 3. Triſtium eleg. 1. In corona quercea quam alij duo rami lauri circumdant, inſcriptio, ob ciues ſeruatos. In corona quercea aſcriptum, ob ciues ſeruatos C Marci L.F. Cenſorin. Aug. I I I. vir. A A A. FF. S.C. Donaticæ coronæ videntur eſſe quas Tertullianus prouinciales vocat, quæ victori à prouinciis ex auro datæ, his verbis: Sunt & prouinciales aureæ imaginum iam, non vitorum capita maiora quærentes. Feſtus. Donaticæ coronæ dictæ, quod his victores in ludis donabantur, quæ poſtea magnificentiæ cauſâ inſtitutæ ſunt ſuper modum aptatum capitibus, quali amplitudine fiunt cùm lares ornantur. Idem in voce, *optionatus*, donaticas haſtas commemorat, quæ militibus ob virtu- D tem darentur. Apud eundem nauali corona donatur qui primus in hoſtium nauim armatus tranſilierit, cuiúſve opera, manúve nauis hoſtium capta fuerit. Adeptus eſt eam Marcus Terentius Varro bello piratico, donante Cneo Pompeio Magno. Item alij, inter quos Atilius bello quod geſtum eſt contra Nabim, vt ſcriptum in carmine Saturnio, quod quidem duces ipſi conſueti ſunt in tabellis publicis ponere, in quo nominabantur qui nauali corona donati erant. Athenienſium vrbs bonos ciues corona decorandi prima conſuetudinem introduxit, duobus oleæ connexis ramulis, clarum periclis cingendo caput, ait Valerius Maximus lib. 2. c. 6. Ammianus lib. 24. coronam πολιορκητικὸν de obſidionali, & murali dixit. Veteres Chriſtiani coronas refugêre. Minutius in Octauio. Floribus & ſparſis vtimur mollibus, ac ſoluris, & ſertis colla complectimur. Sanè quod caput non corona- E mus ignoſcite, auram boni floris naribus ducere, non occipitio, capilliſve ſolemus haurire. Nec mortuos coronamus. Tertullianus de Corona milit. Coronam fortè ſi faſcem exiſtimas florum per ſeriem comprehenſorum, vt plures ſimul portes, vt omnibus pariter vtaris. Iam verò & in ſinum conde, ſi tanta munditia eſt, in lectulum ſparge, ſi tanta mollitia eſt. Tot modis fruere, quot & ſeris. Vſi igitur Chriſtiani floribus ſparſis, ſertis ſolutis ad ſimplicem vſum, non ad aſperginem & φυλλοβολίαν ſolemnem, qua illos Ethnici afficiebant quos honoribus mactabant. Caligula apud Sueton. c. 45. Comites & participes victoriæ nouo genere, ac nomine coronarum donauit, quas diſtinctas Solis ac Lunæ, ſyderúmque ſpecie exploratorias appellauit. Apud eundem Auguſtus raró murales coronas dedit. Graminea corona eſt obſidionalis, quæ fiebat ex gramine Marti ſacro, vt Ouid. lib. 5. Faſtor. ἄγρωστιν Græci vocant, de qua Plinius lib. 22. Tertull. lib. de Corona. Sed & aliàs liberum Principem coronæ planè laureæ, qua ex Indis triumphauit, etiam vulgus agnoſcit, cùm

dies

A dies in illum solemnes magnam appellant coronam. Milites certè cùm donatiuum acciperent, laureati erant. Tertull. ibidem, Expungebantur in castris milites laureati. Item; eadē laurea in donatiui dispensatione denunciatur. Coronant & publicos ordines laureis publicæ causæ, Magistratus insuper aureis, vt Athenis & Romæ. Præferuntur etiam Hetruscæ. Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iouem insignes ad deducendas thensas, cum palmatis togis sumunt. Vulgus post victoriam Principis coronabatur, vt Tertullianus ibidem, coronatur, inquit, & vulgus ex principalium proprietatum exultatione. Apud Silium lib. duodecimo ipsa templa Iouis Capitolini coronari per triumphum dicuntur.

Inque vicem amplexi permixta voce triumphum,
B *Tarpeij clamant Iouis, & delubra coronant.*

CAPVT XVI.

De laurea corona.

LAVREAM ab Apolline esse docet Ælianus lib. 3. cap. 1. ποικιλ. στεφανωσάμενος ἐκ δάφνης τεμπικῆς παρέλαβε μαντεῖον, quia laurus ignita, Soli, & Marti sacra, vt vetus auctor manu scriptus. δάφνη πυρὸς πλήρες φυτὸν, ὅθεν καὶ ἡλίῳ ἱερόν. διὰ τοῦτο καὶ ἀπεχθάνεται τοῖς δαίμοσι καὶ ἔνθα ἦν δάφνη ἐκποδὼν οἱ δαίμονες, κἂν τῆς μαντείας χρῆται· οἱ παλαιότεροι τὸ ἀρχ τὴν δάφνην ἀνάπτειν, ὅθεν οἱ τῶν πολέμων στέφανοι· ἱερὰ νόσος οὐκ ἐνοχλεῖ ὅπου ἐστὶ τοῦτο φυτὸν, οὐδὲ κεραυνὸς ὅπου συκῆ. ὑγιείας δὲ ἐστιν ἐργαλικὸς ἡ δάφνη, ὅθεν καὶ φύλλα αὐτῆς ἐπεδίδοντο τοῖς ἄρχουσι παρὰ τοῦ δήμου τῇ πρώτῃ
C τοῦ ἰανουαρίου μηνὸς καὶ ἰσχάδες. Sacra semper habita est, cuius ramum tenere soliti qui Deorum laudes canunt. Hesychius, αἴσακος ὁ τῆς δάφνης κλάδος, ὃν κατέχοντες ὕμνουν τοὺς θεούς. adeóque in prophanis vsibus pollui laurum fas non est, vt ne propiriandis quidem numinibus accēdi ex his altaria, aræve debeant, ait Plinius lib. 15. cap. 30. ideóque in lustrationibus adhibita, quia sacra, & ignea. Iuuenal. satyr. 2.

—— cuperem lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tadis, aut si foret humida laurus.

Theophrast. de superstit. δεισιδαίμων ἀπονιψάμενος τὰς χεῖρας, καὶ περιρρανάμενος, ἀπὸ ἱεροῦ δάφνης εἰς τὸ στόμα λαβών. Ouid. 4. Fastor.

Vre mares oleas, tædámque herbásque Sabinas,
Et crepet in mediis laurus adusta focis.

D Id causæ fuit cur laurea triumphis amica, ianitrix Cæsarum Pontificúmque. Plinius lib. 15. cap. 30. quia suffimentum est cædis hostium, & purgatio. à quo facit Plutarch. in Marcello: ὥσπερ ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατιωτῶν εἰώθασι, δάφνῃ πολλῇ καταστέψαντες τὰ ὅπλα, καὶ τοὺς ἄνδρας. Qui triumphant, inquit, vt in lustrationibus exercitus solent, arma virósque lauro coronantes. Hæc felix arbor fuit, cuius verbenas è luco Strenuæ Deæ Tatius Kal. Martiis decerpsit. lib. 10. cap. 28. Symmach. cuius ramo ianua Regis sacrorum ineuntis anni auspiciis cingebatur. Ouid. lib. 3. Fastor. cuius è flamma crepitante prima anni die bonum omen captabant. Tibul. lib. 2. eleg. 9.

Vt succensa sacris crepitet bene laurea flammis,
Omine quo felix & sacer annus eat.

E Lauri folia strenæ sunt, quas pop. Rom. Imperatori dare solitus, vt Cæsarianus Bassus in Geoponicis scribit; vnde & Imperatoris ianua lauri ramis prætexta. 1. Metamorph.

Tu domibus latis aderis, cùm læta triumphum
Vox canet, & longas visent Capitolia pompas:
Postibus augustis eadem fidissima custos,
Ante fores stabis, medámque tuebere quercum.

Laurus enim propriè triumphis dicatur, vel gratissima domibus ianitrix Cæsarum Pontificúmque, quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat, ait Plin. lib. 15. cap. 30. Hæc eadem Imperium portendere visa; quod in Alexandro Seuero factum, quo nascente, domi laurus iuxta Persici arburem nata est, quam intra annum vicit. author Lamprid. Victoriæ sacra, & bello. vnde militaris laurea dicitur Tertulliano lib. de Corona milit. Imperatorū triumphis non quæuis laurus adhibita, sed ea tantùm, quæ ex ramo à Liuia depacto nata est. Liuiæ enim præteruolans aquila gallinam albam ramulum lauri rostro tenentem, ita vt

rapuerat, demisit in gremium: cúmque nutriri alitem, pangique ramulum placuisset, ita A
breui propagari cœpit, vt triumphaturi Cæsares inde laureas decerperent; fuitque mos triumphantibus alias confestim eodem loco pangere, & obseruatum est sub cuiusque obitum arborem ab ipso institutam elanguisse. Dio sub finem lib. 48. Plin lib. 15. cap. 30. Suet. in Galba cap. 1. Ex ea coronam sibi pangebant Imperatores, aut fuebant: qui mos à Romulo profectus, vt Dionysius, & Plutarch. qui eum δάφνῃ στέψαι volunt. De laurea corona Tacitus libro 2. Annal. vt adsequi nomen Imperatorium, & deportare lauream posset. Silius lib. 15.

—— Dabit ille coronam
In gremio Iouis excisis deponere Pœnis.

Suetonius in Nerone cap. 13. Eum ob aduentum Tiridatis in vrbem Imperatorem salutatum, lauream in Capitolium latam, & nemo fanus eum triumphasse dixerit propterea. B
Plinius lib. 35. de lauro. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ victoriarúmque nuncia additur literis, & militum lanceis & pilis Ouid. 1. Amor. eleg. 2.

Non ego victrices auro redimire tabellas,
Nec Veneris media ponere in æde morer.

Martialis libro 7. epigram. 5

Publica victrices testantur gaudia chartæ,
Martia laurigera cuspide pila virent.

Dio lib 54 ἔν τε τῷ παλατίῳ τ̀ δῆμον ἠσπάσατο, καὶ ἐς τὸ καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην, ἀπὸ τ̃ ῥάβδων περιελὼν, καὶ ἐς τὰ τ̃ διὸς γόνατα κατέθετο. *In palatio populum salutauit, & in Capitolium cùm ascendisset lauream è fascibus exemptam in genua Iouis deposuit.* Plinius in Panegyr. Allata erat ex Pannonia laurea. Hanc Imperator Nerua in gremio Iouis collocarat. Sueton in Domitiano cap. 6. De Sarmatis lauream modò Capitolino Ioui retulit. De laureatis literis Martialis; C

Victricem laurum quàm venit antè vides.

Tacitus lib. 2 Histor. lauream gestæ prosperè rei vocat. Appian. in Mithridat. τὰ γράμματα δάφνῃ περιβαλὼν, ὡς ἔθος, *literas lauro circumdans, qui mos in victoriis tenet.* Apud Tertull. quidam lib. de spectaculis hunc locum ita legunt; triumphi laurea foliis struitur, atque adoreis & lemniscis inauratur, quia adorea gloriam apud Festum significat. In vet. gloss adoriosus, ἔνδοξος. Egesip. lib. 3. cap 24. de Manlij Torquati filio; stabat hostibus cæsis adolescens amictus adoreis triumphalibus. *Adur & ador* veteres pro farre posuerunt, cuius copia gloriæ fuit. Solinus de Marco Sergio. Beatus profectò tot suffragiis gloriarum, ni hæres in posteritatis eius successione Catilina, tantas adoreas odio damnati nominis obumbrasses. Primus Romulus laurea coronatus est. Factum sequuti reliqui, vsque adeò vt Iulius Cæsar post triumphum vbique & perpetuò laurea coronatus sit. Dio lib. 43. τῷ στεφάνῳ τῷ δαφνίνῳ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ ὁμοίως ἐκοσμεῖτο. Ouid. lib. 4. Trist. eleg. 2. D

Ipse super currum placido spectabilis ore,
Tempora Phœbea virgine nexa tulit.

Ea vt prima, ita & ante Tarquinium Priscum sola in triumpho vsi, authore Dionysio lib. 2. quò pertinet illud Festi; Triumphales coronæ sunt, quæ Imperatori victori aureæ præferuntur, quæ temporibus antiquis propter paupertatem laureæ fuerunt. In epigrammatis Græcis Amphitruo victor laurea coronatus describitur lib. 5.

Ἀλλ' ὁ μαίνης ἔλω, ταφίης δ' ἐπὶ σήματι νίκης
Στέμμα πολυστρέπτοισιν ἐπάρμενον εἶχεν ἐθείραις. E

Sed incertum quod genus coronæ fuerit, plectilisne, quam πλεκτὸν Athenæus lib. 11. vocat, an sutilis. Plectilem olim fuisse auguror, cùm simplici ac rudi corona sine arte vterentur: ideo δάφνῃ στεφανωμένους Dionys. & Plutarch. è natiuo scilicet ramo plectili. Plaut. Bacchid.

Pro insigni sit corona plectilis.

Postea tamen è foliis structam, siue pactilis, siue sutilis fuerit, certum habeo, scribente Tertull. lib. de Corona milit. Triumphi laurea foliis struitur, hanc adumbraris lemniscis, inauratur lamnulis, vnguentis delibuitur. Vidi qui legerent, hinc adoreis lamnulis inaurarur; quod Egesippus lib. 5. c. 4. triumphales adoreas dixerit minùs bene. Sic & Hetruscam coronam foliis quercinis admisceri Tertullianus ibidem scripsit. Sutilem è floribus & herbis necti puto. Horat.

Est in horto nectendis apium coronis.

Ouid.

A Ouidius dixit texere flores. Plutarch. Sympos. 3. ἐκ τῶν φύλλων ἢ τῶν ἀνθῶν ὑφαίνοντες τοὺς στεφάνους. Horat. lib. 1. ode 38.

Displicent nexæ philyra coronæ.

Seneca in Agam. nexiles. Lucret. lib. 5.

—— plexísque caput redimire coronis.

Ouid. 5. Fastor. sutiles coronas. Falluntur qui nexas coronas easdem cum longis esse putant.: sunt enim nexiles ac sutiles. Ouid. lib. 3. Trist. eleg. 3.

Et velet tepidos nexa corona focos.

Inter sutilem & pactilem hoc interesse arbitror, quod in pactili folia pangerentur cum caudice, vel pediculo intorulo rotundo; sutili folia filo stringerentur ac consuerentur. Plin. lib. 21. cap. 3. Summáque auctoritas pactili coronæ, vt in Saliorum sacris inuenimus, &
B solennes cænis. ita legit doctissimus Turnebus. Malim, sutiles Saliorum sacris inuenimus, & solemnes cænis. Transiêre deinde ad rosaria, eóque luxuria processit, vt non esset gratia nisi mero folio, sutilibus mox petitis ab India, aut vltra Indos. Lautissimum quippe habetur è nardi folio eas dati, aut veste serica versicolores vnguentis madidas. Vestem sericam exaudio fila serica, quibus inter se deuinciuntur, & vnguentis madidam, ac, vt Tertull. ait, delibutam, triumphi lauream fuisse non dubito. Mart. de rosacea corona sutili:

Ornentúrque rosis tempora sutilibus.

Malè Isidorus lib. 18. cap. 2. Quicunque, ait, in conflictu vicissent, palma aurea coronabantur, quia palma stimulos habet; qui verò sine conflictu fugientem prostrasset, laurea, eo quod hæc arbor sine spinis est. Milites ipsi, arma, currus, equi, ciues omnes coronati;
C Roma denique laureata ineunte triumpho. lib. 4. Trist. eleg. 2.

Tempora Phœbea lauro cingentur, ióque
Miles, io magna voce triumphe canet.

Appianus lib. de bello Punico in triumpho Scipion. ἐστεφανωμένοι μετ᾽ ἀπάσης. Tibul. lib. 2. eleg. 5

Ipse gerens laurum, lauro deuinctus agresti
Miles, io magna voce triumphe canam.

Laurum enim non capite tantùm, sed & manu gerebant, vt & ipsi cum Imperatore triumphi participes essent; vnde & laurigeri triumphi dicti Martiali lib. 3. epig. 75.

—— laurigeros ageres cùm læta triumphos.

& Imperatoribus στολιώτων δαφνηφοροῦντες, ait Herodian. lib. 1. & 2. Xiphilinus in Nerone Tiridati diadema imponente, τὸ μέσον ἀγορᾶς ὁ δῆμος δαφνηφορῶν, καὶ λευχειμονῶν κατὰ τέλη ἦχε. de militum armis laureatis Claudian. lib. 2. Stilic.

D *Velati galeas lauro. ——*

Statius lib. 5. Syluar.

Omnia nam lætas pila attollentia frondes,
Multáque famosa signatur laurea penna.

Liuius lib. 45. Milites & ipsi laureati, & quisque donis quibus donati sunt, insignes, triumphum nomine cient, suásque & Imperatoris laudes decantant. de equis laureatis Martial. lib. 7. epig. 6.

Festa coronatus ludet conuicia miles,
Inter laurigeros cùm comes ibit equos.

Quò respexit Propert. lib. 3. eleg. 1.

—— & à me

E *Nata coronatis Musa triumphat equis.*

Ouid. lib. lib 4. Trist. eleg. 2.

Vinctáque captiua Reges ceruice ferentes
Ante coronatos ire videbit equos.

Currus ipsi laureati. Claudianus lib. 3. Stilic.

—— currúmque sequutus
Laurigerum, festo fremuisset carmine miles.

Fasces si laureati non erant, laureis induebantur, è lauro plectili, vt Zonaras in Camillo, καὶ κλῶνας δάφνης περιέθη ταῖς ῥάβδοις, cùm vrbem iniret. Dionysius lib. 6. de Seruilio. στεφανῶσαι τὰς ῥάβδους ἐκέλευσε, καὶ αὐτὸς στεφανωσάμενος ἔχων τὴν θριαμβικὴν ἐσθῆτα. Cic. de Diuinat. C. Marius cum fascibus laureatis. Tacit. lib. 13. Laurum fascibus Imperatoris addi apud Iulium Capitol. Gordianus cum pompa regali, & protectoribus & fascibus laureatis. Claudian.

Claudian. 4. Cõsulatu Honor. laurigeras secures vocat. Imperatorũ fasces perpetuò laureati, vt ab aliorum fascibus internoscerentur. Herodian. lib. 7. de Gordiano; ipsa subsellia laureata. apud Vopiscum in Aureliano; & tabernacula lauro cincta. Appian. lib. 2. Ciuil. ὥστε πολλοὶ καὶ τὰς σκηνὰς δάφναις ἀνέστεφον, ἤδη συμβόλῳ νίκης. Sequebantur pedites omnes lauro coronati. Zonaras, ἐστεμμένοι δάφνῃ πάντες ἐβάδιζον. Ipse Imperator laureum dextra ramum tenebat, læua scipionem. Plutarch. in Paulo Æmil. δάφνης κλῶνα τῇ δεξιᾷ προτείνων. Augustus triumphans è laureto Liuiæ ramum in manu tenuit, coronámque capite gessit, ac deinde Imperatores Cæsares cuncti: traditúsque mos est ramos quos tenuerunt serendi, & durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Plin. lib. 15. cap. 30. Tibul. lib. 1. eleg. 8. A

At te victrices lauros Messala gerentem
Portabit nitidis currus eburnus equis. B

Zonaras, στέφανόν τε δάφνης ἀναδησάμενος, καὶ κλάδον κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ. Cùm in Capitolium ascendisset Imperator, laurum fascibus detractam, ramúmque laureum quem manu tenebat, in gremio Iouis Capitolini ex voto deponebat. lib. 4. Trist. eleg 2.

Et dabitur merito laurea vota Ioui.

Ouid. 1. Amor. eleg. 7.

Cinge comam lauro, votáque redde Ioui.

Paeatus in Panegyr. depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri rusticabantur. Ouid. lib. 2. de Pon. eleg. 1.

Dabitur tua laurea templis.——

Lib. 4. eleg. 4. C

Danda Ioui laurus.——

Plin. Panegyr. Allata erat ex Pannonia lantea, hanc Imperator Nerua in gremio Iouis collocarat. Iulius Obsequens de prodig. Antonius victo Catilina fasces laureatos in prouinciam tulit. ibi à Dardanis oppressus est. Apparuit eum hostibus portendisse victoriam, cùm ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capirolio debuerat deponere. Posita est & sine triumpho. Sueton. Domitian. cap. 6. de Sarmatis lauream modò Ioui Capitolino retulit. Sueton. Nerone cap. 13. Tiridate supplicante, Nero Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata. Plin. lib. 15. cap. 30. Romanis lætitiæ victoriarúmque nuncia, additur literis (laurus) & militum lanceis pilísque: fasces Imperatorum decorat, ex his in gremio Iouis Opt. Max. deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit. Stat. lib. 4. Syluar. Syl. 1.

—— Nondum gremio Iouis Indica laurus.

Silius lib. 15. D

—— laurúmque superbam
In gremio Iouis excisis deponere Pœnis.

Panegyr. Theodos. depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri rusticabantur. Seneca ad Elbiam c. 10 Laureámque in Capirolini Iouis gremio reposuerat. ita doctissimus Lipsius pro lance reposuit. Alij in genua deponi scribunt. Interdum & in templũ illata Iouis Feretrij, vbi spolia opima, sed præter institutum maiorum. Dio lib. 54. de Augusto. καὶ ἐς τὸ καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην ἀπὸ ῥάβδων περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ διὸς γόνατα κατέθετο. *Dereptam,* inquit, *fascibus laureã in genua Iouis Augustus deposuit.* lib. 55. καὶ τὴν δάφνην ἐς τὸ τοῦ διὸς Φερετρίου περὶ τὸ νομιζόμενον ἐσήνεγκε. Tota denique Roma lucernata & coronata fuit. Xiphilin. in Nerone. πάσης μὲν τῆς πόλεως ἐστεφανωμένης, καὶ λυχνοκαϊούσης καὶ θυμιώσης. Mart. lib. 8. epig. 5. E

Hic lauro redimita comas, & candida vultu
Roma salutauit voce manúque Deum.

Candidam vocat ob candidatos ciues. l. 8. Herodian. λευχειμονοῦντες, καὶ δαφνηφόροι εὐφημοῦντο καὶ ἐφυλλοβολοῦντο τὸν μάξιμον. Plutarch. Pompeio, quem στεφανηφοροῦντες ὑπὸ λαμπάδων ἐδέχοντο, καὶ παρέπεμπον ἀνθοβολούμενον. Xiphil. in Seuero. ἡ πόλις πᾶσα ἄνθεσι καὶ δάφναις ἐστεφάνωτο, καὶ ἱματίοις ποικίλοις ἐκεκόσμητο, φωτί τε καὶ θυμιάμασιν ἔλαμπε, καὶ οἱ ἄνθρωποι λευχειμονοῦντες. Quibus ex rebus factum vt laurus pro qualibet victorum corona poneretur. Sidonius Panegyric. 2.

—— cùm victor scandere currus
Incipies, crinémque sacrum tibi more priorum
Nectet muralis, vallaris, ciuica laurus.

Hoc postremum addo, nõ esse audiendos eos qui lauream coronã fascia candida, quasi diademate, redimitã volunt, cùm id coronæ genus ne in Cæsare quidẽ ferri potuerit. Sueton. in Iulio.

A in Iulio. Nam cùm sacrificio Latinarum reuertente eo inter modicas ac nouas populi acclamationes quidam è turba statuæ eius coronam lauream candida fascia præligatam imposuisset, & Tribunus plebis Epidius Matullus, Cæsetiúsque Flauus coronæ fasciam detrahi, hominémque in vincula duci iussissent. quod idem refert Appianus lib. 5 fasciam enim candidam Regium insigne fuisse argumento est Plin. lib. 11. cap. 16. Regibus apum in fronte macula quodam diademate candicans. Silius lib. 16. de Siphace:

—— cinguntur tempora vitta
Albente.——

Marcellin. l. 17. Pompeius digito caput vno scalpebat, fasciola candida crus tegendi vlceris causâ deformis colligabat. nihil interesse quâ parte corporis Regiæ maiestatis insigni redimiret. Laurea triumphalis hac fascia caruit, foliis maioribus, baccísque nexa, cuiusmodi in
B veteribus monumentis visitur. Cic. de prouinc. Consul. & lib. 17. Lauream insignem vocant. Victor in Augusto, laureâ, id est, folia infructuosa. Laurea qua populus in triũpho vsus, è foliis lauri fuit, siue baccis: cuiusmodi visitur in monumentis. Appian. lib. 3. bellor. ciuil. Legionibus, quę ab Antonio perfugerant cõcessum ait, solẽnibus diebus florida corona vti.

CAPVT XVII.

De corona aurea triumphantis.

Laureæ olim fuère triumphãtium coronæ, postea prælatæ sunt aureæ, vt Gellius lib. 5. cap. 6. & Festus. minùs plenè, & propriè. Ita enim aureæ esse cœperũt, vt laureis locum suum non ademerint. Quemadmodum enim in triumpho milites laureati fuerunt,
C vt participes triumphi essent, & tamen vallares, murales, nauales aureas, aut ipsi gesserunt, aut præferri sibi curarunt: ita & Imperatores laurea redimiti, & aurea corona ornati. Liu. lib. 10. tunica palmata, corona triumphalis, lauréaque, quam in Camillo Zonaras vocat στέφανον τῶν λίθων τῶν χρυσοδέτων. In ea exsculptæ erant res ab eo gestæ, sicuti in muralibus aureæ pinnæ, in rostratis aureum rostrum, in vallaribus ex auro vallum expressum erat. Tzetzes Chiliad. 13. cap. 461. ὅπως τὸν θριαμβεύοντα ἐφ' ἅρματος ἰδῶν, καὶ στέφανον ἢ χρύσεον τῇ κεφαλῇ τιθέσι, ὁπόσα καλλιεργάσατο φέροντα τυπωθέντα. Paterculus disertè; triumphans, inquit, aurea corona cingitur. hanc intelligi arbitror apud Ouid. lib. 3. eleg. 4 de Ponto:

Prome quod iniicias humeris victoribus ostrum,
Ipsa potest solitum nosse corona caput.

D Iuuenal. satyr. 10.

—— magnaque corona
Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit vna.
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru seruus portatur eodem.

Ingentem fuisse oportet, quæ vix ab homine feriato & forti ferri posset. Tzetzes Chil. 13. καὶ πῶς (lego ὅπως) ἐπὶ τοῦ ἅρματος δημόσιος οἰκέτης, ὄπισθεν τούτου ὕστερον τὸν στέφανον ἀνέχων. Gellius lib. 5. cap. 6. vult à sociis missum, & aurum coronarium dictum. Victor in Caligula. Phalerato equo, insignísque ærea (lego, aurea) corona, quasi triumphans indutus aureo paludamento, curru biiugi decurrit. Plinius lib. 22. cap. 3. gemmatas & aureas ponit. Corona triumphantis aurea dicta est Hetrusca, quod ab Hetruscis Romani magistratuũ insignia mutuati essent. Plin. lib. 33. cap. 1. & cùm corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo. Ea est quam
E cum laurea triumphali coniunxit Tertul. lib. de Corona militis. Prætereuntur etiam illis Hetruscæ: hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis ob Iouem insignes, ad deducendum thensas cum palmatis togis sumunt. Folia quercina ex auro fuère, sicut apud Athenæum lib. 5. στέφανος δάφνης χρυσοῦς. κίσσινοι στέφανοι ἐκ χρυσοῦ. στέφανος χρυσοῦς ἐξ ἀμπέλου καὶ χρυσοῦ εἰργασμένος. Crassus diues primus argento auróque folia imitatus ludis suis coronas dedit: accesserunt quoque & lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat, propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Eas primus instituit P. Claudius Pulcher, bractcásque etiam phyliræ dedit. Plin. lib. 21. cap. 3. Lemnisci fasciolæ erant coloriosæ laneæ, vel aureæ ex coronis dependentes. Festus ex eo dici vult, quod antiquissimum genus fuerit coronarum lanearũ. apud Plinium malè quidã lentiscos pro lemniscis legunt. Celsus lib. 7. cap. 28 lemniscum linamentũ interpretatur. Plaut. Pseudol. vnguenta atque odores, lemniscos, corollas dari dapsiles. Sueton. Nerone. ingestæque aues, & lemnisci,

lemnisci, & bellaria. Cic. pro Roscio Amerino, palmam lemniscatam. Ausonius epig. 20. A

Et quæ iamdudum tibi palma poetica pollet,
Lemnisco ornata est quo mea palma caret.

Hesychius Siculam vocem esse vult, & tæniam angustam dici: λημνίσκους τὰς στενὰς συρραπτοὺς ταινίας. à lana Festus lemniscum, putem à lamina dictum, & lamna quasi lamniscum: erant enim & aurei lemnisci, non tantùm lanei. Plinius lib. 26. Tiliarum tenuissimæ philyræ, coronarũ lemniscis celebres. idem lib. 21. de lemniscis: puri diu fuêre ij. Cælare eos primus instituit Publius Claudius Pulcher, bractéasque etiam philyræ dedit. In his Virgilij verbis,

Puniceis ibant euincti tempora tæniis.

lemniscos Seruius intelligit. Athenæus lib. 5. de Ptolemæo, lemniscos pro filamento posuit, aut lanea fascia. περιστεραὶ λημνίσκοις τοὺς πόδας δεδεμέναι, πρὸς τὸ ῥᾳδίως ὑπὸ τῶν θεωμένων ἀρπάζεσθαι. Seruius lemniscatas coronas esse vult de frondibus, & discoloribus fasciis. Plut. in Sylla ἐγέγραπτο δάφνης στεφάνη τύπον ἔχων ὁ λόγος ὤφθη, καὶ λημνίσκων δύο καθηγημένων. Apud Medicos lemniscus est, quæ vulgò dicitur *vne tente*, quæ inditur in vulnus. Sic suprà Celsus. sic & Ætius lib. 14. & Paul. Æginera lib. 6. cap. 24. Ab Hetruscis ea insignia esse ostendit Silius his verbis lib. 8. B

Mæoniæq; decus quondam Vetulonia gentis,
Bis senos hæc prima dedit præcedere fasces,
Et iunxit totidem tacito terrore secures.
Hæc altas eboris decorauit honore curules,
Et Princeps Tyrio vestem prætexuit ostro.

Dionys. lib. 3. de Hetruscis. κομίζοντες στέφανόν τε χρύσεον, καὶ θρόνον ἐλεφάντινον, καὶ σκῆπτρον ἀετὸν ἔχον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, χιτῶνά τε πορφυροῦν χρυσόσημον, καὶ περιβόλαιον πορφυροῦν ποικίλον, οἷα Λυδῶν τε καὶ Περσῶν ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς, πλὴν οὐ τετράγωνον τῷ σχήματι, καθάπερ ἐκεῖνα ἦν, ἀλλ' ἡμικύκλιον· τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ἀμφιασμάτων, Ῥωμαῖοι μὲν τόγας, Ἕλληνες δὲ τηβέννας καλοῦσι. quæ omnia Consulibus attributa sunt, ἔξω τοῦ στεφάνου, καὶ ποικίλης ἐσθῆτος, nisi per triumphum, vt ibidem scribit. Interim seruus is qui à tergo coronam auream portabat, suggerebat triumphãti, Respice post te; Hominem memento te. Tertullian. Apologet. Hominem se esse triumphans in illo sublimissimo curru admonetur. suggeritur enim ei à tergo; Respice post te, Hominem memento te. Tzetzes Chil. 13. στέφανον ἀνέχων, καὶ λέγων τούτῳ πρὸς τὸ οὖς, καὶ τὸ κατόπιν βλέπε. Isidorus carnificem esse vult (qui Dioni dicitur δήμιος in supplicio Seiani) lib. 18. cap. 2. quod verò à carnifice contingebantur, id erat indicio, vt ad tantum fastigium euecti, mediocritatis humanæ commonerẽtur. Zonaras in Camillo vocat οἰκέτην δημόσιον. Seruum publicũ fuisse arbitror, non carnificem, quem non modò foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu censoriæ leges, atque vrbis domicilio carere voluerunt, vt Cic. ait pro Rabirio: maximè libera Repub. Hunc ritũ attigit Plinius lib. 28. cap. 4. de fascino medico inuidiæ, iubétque eosdem (triumphantes) respicere. Similis medianæ linguæ, vt sit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. C D

CAPVT XVIII.

De habitu triumphantis.

PINGI non potest illustriùs habitus triũphalis, quàm à Iuuenale descriptus est sat. 10.

In tunica Iouis, & picta Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ. —— E
Da nunc & volucrem sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, niueósque ad frena Quirites.

Regum Hetruscorum insignia sunt Imperij. Florus lib. 1. cap. 5. è Thuscia fasces, trabeæ, curules, annuli, phaleræ, paludamenta, prætexta, aureus currus, quatuor equi triumphãrium, togæ pictæ, tunicæ palmatæ, omnia denique insignia Imperij. Dionys. lib. 3. Victi Hetrusci ad Tarquinium Priscum attulerunt auream coronam, sellam curulem, sceptrum in cuius vertice aquila, tunicam purpuream auro insignitam, & togam purpuream pictam, qualem amictum Lydorum, & Persarum Reges gestarunt; hoc demto, quod non quadrangula, sed semicircularis erat. Romani togas, Græci tebennos vocant inde etiam decem secures ad eum attulerunt, singulas è singulis vrbibus accipientes. apud Tyrrhenos enim singuli lictores singulis Regibus præibant, securim fasce virgarum inuolutam gerentes. Si 12. vrbes in vnũ

copias

A copias contraxerant, 12. fasces vni, cui summa rerum delata esset, dabant. Alij volunt à Romulo 12. fasces vsurpatos, quorum tamen Hetrusci repertores. Liuius lib. 1. Me haud pœnitet eorum sententiæ esse, quibus & apparitores, & hoc genus ab Hetruscis finitimis, vnde sella curulis, vnde toga prætexta sumpta est. 11. Æneid.

Et sellam Regni, trabeámque insignia nostri.

Habitus igitur triumphantium toga picta, tunica palmata, sceptrum eburneum, corona aurea, laurea capiti imposita, lauri ramus manu. Liu lib. 10. toga picta, tunica palmata, corona triumphalis. Toga picta Dionysio est περιβόλαιον πορφυροῦν ποικίλον, tunca palmata χιτὼν πορφυροῦς χρυσόσημος. Plutarch. in Paulo Æmilio, & Xiphi. in Nerone pag 181. ἁλουργίδα χρυσόπαστον. propriè toga picta dicitur tunica palmata. Liu. lib. 30. & 31. de Scipione. Massinissam primũ Regem appellatum, eximiísque ornatum laudibus, aurea coroua. aurea patera, sella
B curuli, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Proper. lib. 4. eleg. 4.

Te toga picta decet, non quem sine matris honore
Nutrit inhumanæ dura papilla lupæ.

Dionys. lib. 2. de Romulo. ἐσθῆτα ἠμφιεσμένος ἁλουργῆ. erat in scipione aquila eburnea, quam intellexit Sidon. Panegyr.

——cui læua regebat
Stiuam post aquilas, humili dum iuncta camino.
Victoris fumum biberet palmata bubulci.

Viri enim triumphales sub Consulibus domi palmatas asseruabant, vt & prætextas, cæterásque quibus in Magistratu erant vsi. Liu lib. 5. de capta vrbe à Gallis. Romæ interim satis
C iam omnibus ad tuendam arcem compositis, turba Seniorum domos regressa, aduentũ hostium obstinato ad mortem animo expectabat. Qui eorum curules gesserant Magistratus, vt in fortunæ pristinæ, honorúmque aut virtutis insignibus morerentur, quæ augustissima vestis est thensas ducentibus triumphantibúsve, ea vestiri medio ædium eburneis sellis sedere. Palmatam Imperatores de Capitolio accipiebant (vnde & Capitolina palmata Vopisco dicitur) vel de Palatio. Nemo tum priuatus eã domi habere sibi potuit. Capitolin. Gordianus senior palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus suã propriam habuit, cùm antè Imperatores eam de Capitolio acciperent, vel de Palatio. Sumebãt eam de Iouis templo, vnde & tunicam Iouis Iuuenalis vocauit. Lampridius. Alexander, inquit, prætextam & pictam togam nunquam nisi Consul accepit, & eam quidem, quam de Iouis templo sumptam Prætores & Consules accipiebant. Toga enim picta, quæ triumphantibus olim propria, triumpho sublato, cũ Consulibus & Prætoribus communicata est. Hanc
D Liu. lib. 5. vestem augustissimam vocat; honoris, inquit, insignibus thensas ducentibus triũphantibúsque, quæ vestis augustissima est, ea vestiti. Isidorus lib 19 c. 24. togam pictam cum tunica palmata confundere videtur. Toga, inquit, picta, eo quod victorias cũ palmis intextas haberet. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 6. propriè togam pictam dixit, & à Tullo Hostilio, non à Romulo aut Tarquinio Prisco Romam illatam putauit. Tullus, inquit, Hostilius victis Hetruscis sellam curulem, lictores, togam pictam. Isidor. suprà. Toga palmata dicebatur quam merebantur ij qui reportabant de hostibus palmas. Ea plerumque pro picta sumitur. Martial. lib. 7. epigr. 1.

Palmatæque ducem sed citò redde togæ.

Ausonius in gratiar. actione. Sidon. epist 6. lib. 8. Cassiodor. lib. 6 epist. 1. In iis togis, tunicísque
E que variæ picturæ Babylonico opere textæ. Auson. suprà. Constantinus in argumento vestis intexitur. Festus. Tunica palmata à latitudine clauorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ appellatur. Picta, quæ nunc toga dicitur, purpurea antea vocitata est, eáque erat sine pictura. Eius rei argumentum est pictura (lego, duplex toga sine pictura) in æde Vertũni, quarum in altera M. Fuluius Flaccus, in altera C. Papitius Cursor triumphantes ita picti sunt. vnde agnoscas ὁλοπόρφυρον fuisse sine liciis aureis, aut opere Phrygio: posteà variè pictę sunt. Ouid lib. 2. eleg. 1. Amor.

Claráque sumpturum pictas insignia vestes.

de quibus Plin. lib. 28. cap. 48. Pictæ vestes apud Homerum, vnde triumphales natæ: acu facere id Phryges docuerunt, vnde Phrygiones. aurum intexere inuenit Attalus, vnde Attalicæ. & lib. 13. c. 3. Attalicis aurum iamptidem intexitur inuento Regum Asiæ. Seruius 1. Æneid. eandem tunicam Iouis, & togam triumphalem esse vult, ex Iuuenal. satyr. 10. cùm tamen inter vtramque plurimùm interesse oporteat. Græci στολὴν Φοινίκεον vocant, qua ludis

Cæsar Dictator semper vsus. Dio lib.42. Cæsar ἐπινίκιον στολὴν πάσαις πανηγύρεσι κατὰ δόγμα ἐνεδύετο. laurea vsus est corona specie tegendi caluitij. Paulus item Æmilius victo Perseo, ludis Circensibus triumphali veste ex Senatus decreto vsus est, authore Plin. de viris illustrib. Sed & Pompeio lege concessum, vt is ludis Circensibus corona laurea, & omni cultu triumphantiū vteretur. Velleius l.2. Marius in Senatū triumphali veste venit, quod nemo ante eū fecit, authore Liu.l.67. radiantem togam vocauit Claudian. Panegyr.4. de arcu loquens; A

——per quem radiante decorus

Ingrederere toga.——

Pompeius triumphauit χλαμύδα ἔχων Alexandri Macedonis apud Appianum bello Mithridat. Suetonius cap. 25. Neroni triumphanti chlamys aureis stellis distincta fuit pro toga picta. Non minùs illustris illa Caligulæ, de qua Dio lib.58. pag 448. ἐπὶ θώρακι χλαμύδα σηρικὴν ἁλουργῆ, πολὺ μὲν χρυσίον, πολλοὺς δὲ καὶ λίθους ἰνδικοὺς ἔχουσαν ἐπενέδυ. Item xystis illa, cuius meminit interpres Aristophanis Nebulis. ξυστίδ᾽ ἔχων ἅρμα ἐλαύνεις πρὸς πόλιν. οἱ εἰσελαύνοντες, ait, ἀθληταὶ τοιούτῳ κοσμηθέντες σχήματι, καὶ ἅρματος ἐπιβάντες, διὰ μέσης πομπεύουσι πόλεως· ξυστίδα, πορφυρίδα. item Aristophan. Equit. B

Ὡς ἁλουργίδα ἔχων καὶ τάπητα,

Καὶ στεφάνην ἐφ᾽ ἅρματος χρυσοῦ διώξεις.

Dio lib.58. χιτῶνα χρυσόπαστον vocat triumphantis: cæteri ἐν ἐσθῆσιν ἀνθηραῖς erant. Valer. Max. prætextam in triumpho posuit lib. 7. cap. 1. Speciosissimi triumphi prætextam ei largitus est, togam pictam intelligo. l 5.c. 5. triumphi prætextam excepit. Plinius l.8.c.48. togam regiam vndulatā sic & Dionys.l.8. de Siccio triumphante, βασιλικὴν ἠμφιεσμένος ἐσθῆτα. Iosephus lib. 7. cap. 16. πορφυρᾶς ἐσθῆτας πατρίους ἀμπεχόμενοι. Ostrum Ouid. vocat eleg.4. lib. 3. de Ponto. C

Prome quod inicias humeris victoribus ostrum.

aurum Albanum Martial. lib. 4. epigr. 1.

Hic colat Albano Tritonida cultus in auro.

à purpura auro intexta Ouid. lib.4 Tristium eleg. 2. triumphantem purpureum & aureum vocat. eleg. 2. lib. 1. Amor.

Ibis inauratis aureus ipse rotis.

Tunica aurea Tarquinius triumphauit Agrippina induta paludamento auro textili, sine alia materie. Plin. lib. 33. cap. 3. Trabea purpurata primus Romulus vsus. Tullus Hostilius primus prætexta, & latiore clauo deuictis Hetruscis, ait Plin. lib.9. cap. 39. Sed & trabeæ pro triumphali veste accipiuntur. Sidon. Panegyr. D

Hic igitur proaui trabeas imitata rigentes

Palmatam parat ipsa, pater qua Consul, & idem

Agricolam contingat auum, doceátque nepotes

Non abaui tantùm, sed aui coniungere fasces.

Appianus scribit togam triumphalem purpuream fuisse stellis aureis intertextam, id est, auro clauatam bello Punico, in triumpho Scipionis. ὁ στρατηγὸς ἔστεπται μὲν ἀπὸ χρυσοῦ, καὶ λίθων πολυτίμων, ἐσταλ(ται) δὲ εἰς τὸν πάτριον τρόπον πορφύραν ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασμένων. Zonatas de Romulo, ἁλουργῆ ἐνεδύετο χιτῶνα, καὶ τήβεννον ἡμπίσχετο περιπόρφυρον. Plin. lib. 9. cap. 36. purpura distinguit ab equite curiā, Diis aduocatur placandis, omnémque vestem illuminat, in triumphali miscetur auro. Isidor. lib.19 cap.24. Trabea erat togæ species ex purpura & cocco, qua operti Romanorum Reges initio procedebant. Cornutus mutat, additque, qua operti nobiles Romanorum initio procedebant. Plura fuêre trabearum genera. ὁλοπόρφυρος regia, quæ olim sine pictura fuit, vt Fest. postea toga picta dicta est trossula cocco purpuráque prætexta, vt ait Cornutus, qua equites in transuectione vsi. Consularis, qua amicti Consules Iani fores aperiebant, cùm bellum gerendum esset; de qua Virgil. 7. Æneid. E

Ipse Quirinali trabea, cinctúque Gabino

Insignis reserat stridentia limina Consul.

Segmentata fuisse videtur, trabibus purpura expressis. Sub Imperatoribus toga picta, quæ tunc eadem cum trabea fuit, facta est cōsularis, sublato iam triumpho, vt Sidon. Panegyric. Maioriani. Sueton. apud Seruium. Tria trabearum sunt genera. Vnum, quod Diis sacratur tantùm purpura factum, aliud regium, quod est purpureum, habet tamen aliquid albi; tertium augurale ex purpura & cocco mistum. Seruius 7. Æneid. quibus si addideris consularem, qua Cōsules amicti Iani fores aperiebant, quam auguror aliam fuisse à regia trabea,

& eque

A & equeſtrem ſeu troſſulam, quinque reperies genera trabearum. Statius in epulo Domitian. trabeata agmina, & lib. 5. trabeam Remi pro equeſtri ordine poſuit. Plin. lib. 8 cap. 48. trabeis vſos accipio Reges. Tacit. lib. 3. Annal. de funere Germanici: atrata plebs, trabeati equites. Liuius lib. 2. belli Macedonici. Conſul vere primo trabeatus ad hoſtem ducere pergit. Valer. Max. lib. 2. cap. 2. trabeatorum equitum tranſuectionem fieri idibus Iulis ait. Dionyſ. lib. 2. trabeas fibulatas eſſe togas indicat purpura prætextas, & cocco, quæ veſtis in primis honorata. Salij τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους, φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας. ἔστι δ' ἐπιχώριος αὕτη ῥωμαίοις ἐσθής, ἐν τοῖς πάνυ τιμίοις. malè vertunt φοινικοπαρύφους, *puniceum habentes*: ſunt cocco prætextæ. Deſcribuntur triumphales trabeæ à Claudiano lib. 2. Stilicon.

—— ſuſcipe cinctus,
B *Quos tibi diuino mecum Tritonia duxit*
Pectine, tincta ſimul repetito murice fila
Contulimus penſis, & eodem neuimus auro.

deinde vocat graues auro trabeas. Sub Imperatoribus enim pro triumpho, & togis pictis fuêre auro intertextæ. vnde & palmata trabea dicitur Venantio lib. 2.

Alter palmata trabeæ nitet alter (lego, *altus*) *honore,*
Pingit & ornatum gemma, aurum, purpura, byſſus.

Iuuenal. ſatyr. 6.

Aut latum pictæ veſtis conſiderat aurum.

Æneid. 7.

Ipſe Quirinali lituo, paruáque ſedebat
C *Succinctus tabea, læuáque ancile gerebat*
Picus. ——

deſcribuntur à Suida. ἐν ταῖς ἑορταῖς, καὶ τοῖς ἐπινικίοις, καὶ παρόντων πρέσβεων ἐνεδύοντο χιτῶνας, καὶ χλαμύδας ποικίλας ἀπὸ χρυσοῦ, καὶ πορφύρας, καὶ ἄλλως πως πολυτελεῖς. ἐν δὲ ταῖς κοιναῖς συνόδοις, συναμπελίνας τὸ χρῶμα, ἃς ἐκάλουν ἀτρεβατικὰς ἀπὸ τοῦ χρώματος· τὸ γὰρ μέλαν ἄτρον καλοῦσι, ἢ ὅτι μετὰ τραβέας αὐταῖς εἰώθεσι χρῆσθαι. Id eſt, *feſtis diebus & triumphalibus, & legatis præſentibus amiciebantur tunicis & paludamentis pictis ex auro & purpura, magni pretij. Vulgò verſicoloribus, & ianthinis ſeu viticei coloris, quas vocabant Atrebaticas, ab atro colore, aut quod vterentur iis cum trabeis.* malè. notum quæ ſint Atrebaticæ veſtes ab Atrebatibus. Eunapius in Iuliano περιπόρφυρον pro prætexta, ſeu trabea conſulari poſuit, ἀναπηδήσας αὐθύπατος ἐκ τοῦ θρόνου, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἀνασείων ἐσθῆτα, τήβεννον αὐτὴν ῥωμαῖοι καλοῦσι.

D

CAPVT XIX.

De triumphalibus ornamentis.

MARCO Vinicio primo omnium triumphalia ornamenta decreta, vel, vt Suetonius c. 9. Tiberio: deinde anno vrbis 740. Cn. Lentulo, & M. Craſſo Coſſ. Boſphoranis ab Agrippa ſubactis, decretus ei triumphus: non tamen actus, quia de rebus ab ſe geſtis nihil ad Senatum ſcripſerat. Eius exemplo cæteri nec publicè literas miſerunt, neque triumphũ egerunt, vnde triumphalia ornamenta nata. Velleius lib. 2. erant ei decreta, eum ſpecioſiſſima inſcriptione operum, ornamenta triumphalia ab Auguſto. Suet. in Auguſto cap. 38. nec
E parcior in bellica virtute honoranda, ſuper 30. ducibus iuſtos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit. Dio tamen ſcribit lib. 51. Auguſtũ triũphaſſe, licèt abſentem ab alea belli, ἐπειδὴ ἡ ἀναφορὰ τῆς νίκης τῇ αὐτοκράτορι αὐτοῦ ἀρχῇ προσήκουσα ἦν. Sed audiendus Dio lib. 54. de Agrippa. οὐ μήν τι καὶ τὰ ἐπινίκια, καί τοι ψηφισθέντα αὐτῷ ἔπεμψεν, οὔτε γὰρ ἔγραψεν ἀρχὴν ἐς τὸ συνέδριον ὑπὲρ τῶν πραχθέντων οὐδέν. ἀφ' οὗ δὴ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα νόμῳ τινὶ τῷ ἐκείνου τρόπῳ χρώμενοι, οὐδ' αὐτοὶ τῷ κοινῷ ἔτι ἐπέστελλον, οὔτε τὴν πέμψιν τῶν νικητηρίων ἐδέξαντο, &c. ἀλλὰ μόναις ταῖς ἐπινικίοις τιμαῖς ἐγαυροῦντο. Dio τὰ ἐπινίκια vocat triumphum, τὰς ἐπινικίους τιμὰς, ornamenta triumphalia. ſic lib. 58. de Claudio reduce ex Britannia, qui καὶ τὰ νικητήρια ἔπεμψε, τάτ' ἄλλα κατὰ τὸ νομιζόμενον, id eſt, *triumphum egit*, &c. lib. 43. de Iulio Cæſare: τά τε γὰρ ἐπινίκια οὐ μόνον αὐτὸς ἔπεμψεν, id eſt, *non ipſemodò triumphum duxit.* Alia ſunt inſignia triumphi, faſces ſcilicet laureati, & fercula, ſpoliaque, de quibus Sueton. in Auguſto cap. 29. ædem Marti bello Philippenſi pro vltione paterna ſuſcepto vouerat.

Sanxit ergo vt de bellis, triumphíſque hîc conſuleretur Senatus, prouincias cum imperio A
perituri hinc deducerentur, quíque victores rediiſſent, huc inſignia triumphi inferrẽt. Sed
de triumphalibus ornamentis Tacit. in Agricola. Igitur triumphalia ornamenta, & illuſtris
ſtatuæ honorem, & quicquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata de-
cerni Agricolæ in Senatu iubet Domitianus. Sueton. in Claudio cap. 17. cuius currum ſe-
quuti & triumphalia ornamẽta eodem bello adepti. Dio de Domitiano, συνέπεμψε δὲ σφίσι
τὰ ἐπινίκια. Nero triumphalia ornamenta etiam quæſtoriæ dignitatis, & nõnullis ex eque-
ſtri ordine tribuit. Suetonius in Nerone cap. 15. & in Tiber. cap. 20. à Germania in vrbẽ poſt
biennium regreſſus, triumphum, quem diſtulerat, egit, proſequentibus etiam legatis, qui-
bus triumphalia ornamenta impetrarat; ac priuſquàm in Capitolium flecteret, deſcendit è
curru, ſéque præſidenti patri ad genua ſummiſit. Dio lib. 58. de Claudio. ἔνεμε δὲ τοῖς βουλευ-
ταῖς τοῖς συνεξετασθεῖσιν οἱ τὰς ἐπινικίους τιμάς, οὐχ ὅτι τοῖς ὑπατευκόσι, ὅπως καὶ ἄλλως ἀφθονώτατα καὶ ἐπὶ B
τοῖς ἐλαχίστοις ἐποίει. Tacit. lib. 3. Ann. Neque multo pòſt Cæſar, cùm Iunium Blæſum Procõ-
ſulem Africæ triumphi inſignibus attolleret, dare id ſe dixit honori Seiani, cuius ille auũ-
culus erat. Vnde coniicias, non minùs gratiæ, quàm virtuti ea inſignia collata fuiſſe. Eodẽ
libro Quirinius expugnatis per Ciliciam Homonadenſium caſtellis inſignia triumphi ade-
ptus eſt. lib. 4. de L. Domitio. eáſque ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Sueton. in Nero-
ne cap. 4 de iiſdem exaudio Tacitum lib. 12. & ludicro Circenſium, quod acquirendis vul-
gi ſtudiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veſte tranſuecti ſunt. lib.
11. bis inſignia triumphalia commemorat. Velleius lib. 2. re bene geſta in Germania M. Vini-
cio decreta, cum ſpecioſiſſima inſcriptione operum, ornamenta triumphalia. Inſcriptionẽ
titulum intelligo & elogium in monumento, vel ſtatua. apud eundem, Meſſala Coruinus
triumphalibus ornamentis honoratus eſt. item de Lepido, excisis agris, exuſtis ædificiis, cæ- C
ſis viris, lætus victoria, prædáque onuſtus peruenit ad Cæſarem, & ob ea, quæ ſi propriis
geſſiſſet auſpiciis, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus, conſentiente cum iu-
dicio Principum voluntate Senatus, donatus eſt. Illi, quos Herodianus lib. 7. θριαμβικοὺς
vocat, non à legitimo triumpho, ſed à triumphalibus ornamentis hoc nomen adepti ſunt.
Inter inſignia triumphalia Tacitus ſtatuas laureatas ponit lib. 4. Iámque tres laureatę in vr-
be ſtatuæ, & adhuc reptabat Africam Tarfarinas. Ex his perſpicuum eſt, falli eos qui ſcri-
pſerunt viris triumphalibus, qui ſemel triumphum illum legitimum duxiſſent, ius fuiſſe v-
bique, maximè verò ludis, ac ſpectaculis, triumphali habitu procedendi; cùm id Paulo
Æmilio, Pompeio, Cæſari, & paucis aliis datum ſit. Nec minùs allucinati ſunt, qui puràrũt,
eos quibus triumphalia ornamẽta decreta eſſent, aurea corona redimiros, cum ſcipione &
reliquo habitu triumphali ſpectaculis intereſſe potuiſſe. Interdum & currus elephãtorum D
ac equorum pro triumphalibus ornamentis decreti. Capitolinus. His in Senatu lectis qua-
drigæ elephãtorum Gordiano decretæ ſunt (Perſis victis) Miſitheo autem quadrigæ equo-
rum & triumphalis currus. Non tantùm autem inſignia & ornamenta ſub Imperatoribus
triumphi, ſed etiam aliorum Magiſtratuum data ſunt pro ipſis Magiſtratibus. Tacit. lib. 12.
conſularia inſignia, & prætoria decreta eſſe ait. lib. 11. decreta Narciſſo inſignia quæſtoria.
lib. 13. eodem anno Cæſar effigiem Cn. Domitij, conſularia inſignia Aſconio Labeoni peti-
uit à Senatu. Sueton. Claud. cap. 24. ornamenta conſularia etiam procuratoribus ducena-
riis. Tacit. lib. 12. Cenſentur Oſtorio triumphi inſignia, proſperis ad id rebus eius, mox am-
biguis. lib. 20. ea multo cum honore verborum Mutiano de bello ciuili data, ſed in Sarma-
tas expeditio fingebatur (nec enim triumphus, aut ornamenta triumphalia de bello ciuili
data.) Adduntur primò Antonio conſularia, Cornelio Fuſco, & Arrio Varo prætoria inſi- E
gnia. Huc reſpexit Claudian. lib. 3. Stilic.

Ipſa tibi trabeas vltrò dedit, ipſa curulem
Obtulit, hæc vltrò faſtos ornare coëgit.

quod & de Conſulatu veriùs accipi poteſt. Capitolin. in Marco Aurelio. Multos ex ami-
cis in Senatum allegit cum ædilitiis aut prætoriis dignitatibus; multis Senatoribus, vel pau-
peribus ſine crimine dignitates tribunitias, ædilitiáſque conceſſit. Hoc autem inter ornamẽ-
ta triumphalia, & inſignia Magiſtratuũ interfuit, quod illa cũ eo qui triumphũ deportarat,
commorerentur, hæc ad filios & nepotes tranſirent, vt docet Vlpian. l. fin. ff. de Senatoribus,
Senatores accipiendũ eſt eos qui à patriciis. &c. Nam ſi aliquis equeſtris, vel plebeij ordinis
beneficio Principis in Senatum allectus fuiſſet, ius Senatoriũ ad hæredes non transferebat,
niſi inſignibus illis fuiſſet ornatus Idem. Speciosas perſonas accipere debemus, clariſſimas
perſonas

A perſonas vtriuſque ſexus, item eorum qui ornamentis Senatoriis vtuntur, quod perinde eſt, ac ſi illuſtres dixiſſet. Conſularia enim, quæſtoria, prætoria, præfectoria inſignia, Senatorum ornamenta ſunt. Ita interdum prætorij, quæſtorij dicuntur, iis nati quibus data inſignia prætoria, vel quæſtoria, quemadmodum olim qui geſſerant Magiſtratus, ea ornamenta generis ad poſteros tranſmittebant. Nec audiendi qui contrà ſentiunt. Tacit. lib. 2. Annal. Nã Veſtilia prætoria familia genita. Plinius lib. 26. c. 1. Manilium Cornutum ex prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ. Liuius lib. 32. Conſulares quidam, prætoriique, & ædilitij, id eſt, qui Conſulatum, Præturam, aut Ædilitatem geſſeraut. Plinius l. 26. c. 1. quodam Peruſino, equite Romano, quæſtorio ſcriba. deleo vocem hanc (ſcriba.) Scribatum enim munus infra equitem fuit Dio l. 53. M. Vinicius victis Celtis quibuſdam τὸ ὄνομα καὶ αὐτὸς τὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῷ αὐγούστῳ ἔδωκε, καὶ ἐψηφίσθη μὲν πως καὶ τὰ ἐπινίκια αὐτῷ, &c. ἐπεὶ δ' οὐκ ἠθέλησεν αὐτὰ
B πέμψαι, ἁψίς τε ἐν ταῖς ἄλπεσι τροπαιοφόρος οἰκοδομήθη, καὶ ἐξουσία ἐδόθη τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ, καὶ τῷ τε στεφάνῳ, καὶ τῇ ἐσθῆτι νικητηρίᾳ ἀεὶ χρῆσθαι. Hunc primum abſtinuiſſe triumpho, & triumphalia ornamenta cepiſſe anno vrbis 730. præter propter, M. Viſpanio Agrippa quartùm, & Tauro Statilio Coſſ. dubium nõ eſt. Si veterem memoriam quàm longiſſimè repetas, origo triumphalium ornamentorum eſt à Scipione, qui Maſſiniſſæ auream coronam, ſellam curulem, togam pictam, tunicam palmatam, ſcipionem eburneum, quia triumphum non poterat, donauit. apud Liu. l. 4. 30. Tacitus l. 4. togã pictã, ſcipionẽ eburneũ, antiqua munera vocat; quæ data Porſennæ à Senatu ſcribit Dionyſius l. 5. Toga picta Hetruſcæ eſt originis, purpurea auro intertex a, de qua Florus: Inde faſces, trabeæ, curules, annuli, phaleræ, paludamenta, prætexta, inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur, togæ pictæ, tunicæ
C que palmatæ. Macrobius lib. 1. Tullum Hoſtilium, non Tarquinium Priſcum ab Hetruſcis eam petiiſſe oſtendit. Dionyſius περιβόλαιον πορφυροῦν ποικίλον vocat. Plinius lib. 9. c. 36. purpura in triumphalibus miſcetur auro. Plutarchus in Paulo Æmilio, ἁλουργίδα χρυσόπαστον. Liu. lib 45. Paulus auro purpurâve fulgens. Polybius lib. 6. in triumphali munere purpuram auro intextam vſurpatam ait Plinius; Apud Homerum, inquit, pictas veſtes inueni, vnde triũphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt. Ouidius libro 6. Faſtor.

Vidimus ornatos ærata per atria picta
Veſte triumphales ſuccubuiſſe viros.

Duobus viris admiratione virtutis datum eſt, vt cùm priuati eſſent toga picta vterentur, Paulo Æmilio, & Pompeio, vt ſcribunt Velleius lib. 2. & Dio lib. 37. ἐπινίκιον ἐνδιδύσκειν ἐν τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσι. 61. Expende verba Feſti; Picta, inquit, toga quæ nunc dicitur, purpurea antea vocitata eſt, eáque erat ſine pictura. Eius rei argumento eſt pictura in æde Vertumni
D & Conſi, quarum in altera Marcus Fuluius Craſſus, in altera Lucius Papyrius Curſor triũphantes ita picti ſunt. Non dubito Fuluium Craſſum, & Lucium Papyrium in purpurea toga expreſſos fuiſſe, quia ita ſcribit ex Verrio Flaccus. Hoc tamẽ ſcio, ante Fuluium Craſſum, & Papyrium, togam pictam in vſu fuiſſe, cùm Liuius lib. 10. dicat; quos vos tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureáque honoratis. Plerique omnes tunicã palmatam dicunt, pauci togam palmatam, inter quos Martialis libro 7.

Palmataque ducem ſed citò redde togæ.

Valerius lib. 9. c. 1. Quid ſibi voluit Metellus Pius cùm palmata veſte conuiuia celebrabat? Cùm reliqui tunicis ſyntheſes & veſtes diſcubitorias iniicerent, Metellus togam palmatã iniecit. Auſonius in grat. action. palmatam veſtem cum trabea confundit. Dimica-
E turus palmatæ veſtis meæ ornamenta diſponis. Parum eſt, ſi qualis ad me trabea mittatur interroges te, coram me promi iubes. Hæc eſt picta, vt dicitur, veſtis, non magis auro ſuo, quàm tuis verbis. Trabea toga fuit. Dionyſius lib. 2. de Saliis loquens, χιτῶνας ποικίλους χαλκέαις μίτραις καθεζωσμένοι, καὶ τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας: *tunicas pictas æreis Zonis cincti, & togas fibulis adſtrictas induti purpura prætextas, puniceo colore alternis intertextas, quas vocant trabeas.* Plinius l. 8. c. 48. Trabeis vſos accipio Reges. l. 9. c 39. purpuræ vſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea. Ouidius libro 1. Faſtor.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini.

Iſidorus l. 19. Trabea togæ ſpecies ex purpura & cocco, qua operti Romani Reges initio incedebant. Conſules poſt Reges trabeam vſurparunt. Liu. l. 32. Conſul vere primo trabeatus in continentem ad hoſtem pergit. Omnino tunc temporis trabea conſulatus alia fuit à toga picta. Apuleius in Apologia triumphantibus quadrigas albas, & togam palmatam tribuit. Toga picta auro à Phrygionibus & polymitariis intexta variis hiſtoriis picta erat, qualis illa

eſt apud Corippum lib. 4. A

Iuſtinianorum ſeries vbi tota laborum.

gloſ. Phrygiones, ποικιλταί. Auſonius; Palmatam tibi miſi in qua Diuus parens Conſtantinus intextus eſt. Claudianus lib. 2. de Stilic.

——— Gremióque rigentia profert
Dona, graues auro trabeas, inſigne Mineruæ.
Spirat opus, rutilis hic pingitur aula columnis,
Et ſacri Mariæ partus Lucina dolores
Solatur. ———

Liuius lib. 10. tunicam palmatam aliam facit à toga picta his verbis; quos vos ſella curuli, toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali honoratis. Capitolinus item in Gordianis; palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorũ ſuam habuit. B
Valer. Maximus lib. 7. c. 1. triumphanti prætextam tribuit, quam opinor poſuiſſe pro toga picta. Quinto Macedonico fortuna ſpecioſiſſimi triumphi prætextam tribuit. Pro triũphalibus ornamentis arcus in Alpibus ei exſtructus, & corona cum veſte triumphali decreta, quam Kal. Ianuariis ferret. Triumphalia autem ornamẽta fuêre arcus, vt in Vinicio, θυσίαι & ſupplicationes, vt Dio lib. 54. (καὶ ἐπ' αὐτοῖς θυσίαι μὲν τοῦ τε ἀρχίστου ὀνόματι ἐγίνοντο) laurea, toga picta, ſcipio, ſtatua (vt Rubrio Pollioni apud Dionẽ lib. 58. cui poſuit Claudius εἰκόνα, καὶ ἕδραν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ) currus, & pompa negantur. Imperatoris nomen additum rariſſimè. M. Vinicius recuſauit, & Auguſto reddidit. Tito Blæſo conceſſit Tiberius anno 775. Appianus lib. 2. Ciuilium iis tantùm dari ait qui decem hoſtium millia ceciderint. καὶ τήνδε τὴν τιμὴν οἱ στρατηγοὶ παλαιοὶ μὲν ἐπὶ πᾶσι τοῖς μεγίστοις ἔργοις προσίεντο, νῦν δὲ ὅρον εἶναι τῇδε τῇ εὐφημίᾳ πυνθάνομαι τὸ μυρίους πεσεῖν. Triumphalia ornamenta poſt Domitianum in conſularia tranſierunt. C
apud Vopiſcum Valerianus mittit ad Aurelianum cum aliis donis togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, ſubarmalem profundum, ſellam eboratam.

CAPVT XX.

De curru.

TRIVMPHALIS currus inſtar turris cuiuſdam rotundus fuit, non abſimilis iis quorũ vſus aut in Circo, aut in bellis. Zonaras in Camillo. τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτ' ἀγωνιστηρίῳ, οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν ἐμφερές, ἀλλ' ἐς πύργου περιφερῆ τρόπον ἐξείργαστο. Aureus D
erat, aut eburneus inauratus, gemmis ſæpe ornatus. Belliſarius aureo curru triumphauit. Horat. epod. ode 8.

——— Io triumphe tu moraris
Aureos currus, & intactas boues.

Eutropius lib. 4. Paulus Æmilius triumphauit victo Perſeo in curru aureo. Ammian. Marcel. lib. 16. Conſtantius inſidebat aureo ſolus carpento, fulgenti claritudine lapidum. Rotas inauratas commemorat Ouid. lib. 1. Amor. eleg. 2.

Ibis inauratis aureus ipſe rotis.

Propert. lib. 1. eleg. 16.

Cuius inaurati celebrarunt limina currus.

Appianus Pompeij ἅρμα λιθοκόλλητον. In Aureliani triumpho currus vnus fuit Odenati, argento, auro, gemmis operoſus, atque diſtinctus: alter quem Rex Perſarum Aureliano dedit, ipſe quoque pari opere fabricatus. Vopiſc. Currus aurei & argentei Pharnacis & Mithridatis Eupatoris Romam à Pompeio in triumphum deportati ſunt. apud Plin. lib. 33. cap. 11. Diocletiani currus aureus, gemmatúſque fuit. Nullus eo magnificentior, de quo Sidon. in Epithal. E

Cui dederant cryſtalla iugum, quam frigore primo
Strinxit hyperboreis Tanaitica cruſta pruinis.
Perforat hanc fuluo formatus temo metallo,
Splendet perſpicuo radios rota margine cingens
Marmarica de fauce feræ, dum bellua curuis
Dentibus excuſſis gemit exarmarier ora.

Euripides in Phœniſſis ἅρμα χρυσοκόλλητον vocat. ab Hetruſcis eſt aureus currus quatuor

equis

A equis tractus, ait Florus lib. 1. cap. 5. ad triumphum respexit Cicero cùm in orat. post reditum in Senatu de se ipso dixit; in Senatum curru aurato sumus reportati. fulgentem currum vocat Horat. satyr. 6. lib. 1.

Et fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minùs ignotos generosis. ——

ob seruum publicum. Philostratus in Dione ostendit, triũphantes eos quos diligerent eodẽ secum curru vexisse. sic & Cõmodus triumphans Anterũ. Traianus ἀναθέμενος εἰκόνα ἐπὶ τῆς ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ᾽ ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομπὰς πομπεύουσι. Appianus in triumpho Scipionis ἅρμα καθαρῶς γεγραμμένον ποικίλως. Eburneum currum Tibul. lib. 1. eleg 8.

At te victrices lauros Messala gerentem
B *Portabit nitidis currus eburnus equis.*

Ouid. lib. 4. Trist. eleg. 2.

—— *currus spectat eburnos.*

Dionysius lib. 8. de Siccio, ἅρμασι παρεμβεβηκὼς χρυσοχαλίνων ἵππων. Appianus bello Punico, currum ait variè pictum fuisse, & in curru pueros & puellas fuisse, & in equis iugalibus adolescentes gentiles. proximè sequuntur eos scribæ, apparitores, armigeri, cæterique belli administri, & post illos milites distincti per turmas, & ordines, coronati omnes, & laureati. ἐπιβαίνουσι δ᾽ αὐτῷ ἐπὶ τὸ ἅρμα παῖδές τε, καὶ παρθένοι, καὶ ἐπὶ τῶν παρηόρων ἑκατέρωθεν ἠΐθεοι συγγενεῖς· καὶ παρέπονται ὅσοι περὶ τὸν πόλεμον ἦσαν αὐτῷ γραμματεῖς τε καὶ ὑπηρέται. apud Iuuenalem satyr. 10.

—— *niuei ad frena Quirites.*

Sunt scribæ, administri, apparitores, lictores triumphantis. Pueri igitur prætextati eodẽ curtu cum patre ferebantur, adolescentes in equis circumstabant. Eutrop. lib. 4. de P. Æmilio in aureo curru triumphante cum duobus filiis vtroque latere astantibus. Claud. Panegyr. 6.

C

—— *cùm tu genitoris amico*
Exceptus gremio, mediam veherere per vrbem,
Velarétque pios communis laurea currus.

Capitolinus in Marco. Quo quidem tempore Senatus Imperatoris filio ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit. Commodum Imperatoris filium intelligit. Idem Commodus Romam vt rediit, subactore suo Antero post se in curru locato, ita triumphauit, vt cum sæpiùs ceruice reflexa publicè oscularetur, ait Lampridius in Commodo. Suetonius de Tiberio cap. 6. Dehinc pubescens Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore funali equo, cùm Marcellus Octauiæ filius dexteriore veheretur. funalẽ equum

D σειραῖον, σειραφόρον, παρήορον vocat Dionysius Halic. l. 7. Liu. l. 45. prætextatos vehi in curru cũ patre scribit. Post currũ P. Æmilij inter alios illustres viros filij duo: in curru patris Claudia virgo Vestalis fuit, quæ cùm patrem suum triumphãtem è curru violenta Tribunipleb. manu detrahi animaduertisset, mira celeritate vtriusque (lego, vtrique) se interponẽdo. Val. lib. 5. c. 4. Plutarch. in Fabio. Filium triumphantem Fabius pater ἐφ᾽ ἵππου ἐλαύνων sequebatur. Valer. Max. l. 5. c. 7. Pater triumphantis currum equo insidens sequitur, quem ipse paruulũ triumphis suis gestauerat. Cic. pro Muræna, cùm sedere in equis triumphantium prætextati præsertim pueri soleant, qui mos & sub Imperatoribus. Filij enim Marci Philosophi vtriusque sexus in triumpho patris vecti sunt, narrante Capitolino. Vespasianus quidem & Titus eodem curru trinmpharunt de Iudæis. Oros. lib. 7. c. 6. Zonaras. καὶ οὐ μόνον ἦν ἐν τῷ ἅρματι, ἀλλ᾽ αὖ γε καὶ παῖδας ἢ συγγενεῖς τινας εἶχε, κἀκείνων τὰς μὲν κόρας, καὶ τοὺς ἄρρενας τὰ νεογνὰ ἐν αὐτῷ ἀνεβίβαζε, τοὺς δ᾽ ἀφηλικας ἐπὶ τοὺς ἵππους τούς τε ζυγίους, καὶ τοὺς σειραφόρους. Id est, *solus in curru non fuit triumphans, sed filios aut agnatos aliquos si habuit, eorumque puellas & puellos in curru collocabat: grandiores equis iugalibus & funariis imponebat.* εἰ δὲ πλείους ἦσαν, ἐπὶ κελήτων τῷ πομπεῖ παρέπεμπον συμπομπεύοντες, *si plures filij essent, in equis singularibus victorem comitabantur.* Sed Imperator priusquàm currum inscenderet, è suggestu apud milites vota precésque concipiebat, vt Iosephus lib. 7. ἁλώσ. verba ita concepta fuisse volunt. Dij, nutu & imperio quorum nata & aucta res Romana, eandem placati, propitiatique seruate.

E

CAPVT XXI.

De equis.

CVRRV vecti sunt biiugo, quadriiugo, seiugo: nonnulli elephantis, leonibus, & ceruis. Nam de Sesostri, cuius currum quatuor Reges traherent, suprà diximus. Romæ

primus equis triumphauit Romulus, vt Dionysius, vel vt verius Plutarchus, Tarquinius A
Priscus. bigas malè in triumpho Claudian. Panegyr. 4. commemorat:

Ast ego frenabam geminos quibus altior ires
Electi candoris equos, & nominis arcum
Iam molita tui. ——

de quadrigis Ouid. 1. de Arte,

Quattuor in niueis aureus ibis equis.

apud Dionys. lib. 2. Romulus τεθρίππῳ παρεμβεβηκώς. Plutarch. in Val. Poblic. ἐθριάμβευσε εἰσελάσας τεθρίππῳ πρῶτος ὑπάτων. item Camillus quadrigis inuectus: Caligula seiugibus. Dio l. 58 καὶ τὸ πομπικὸν ἅρμα ἐξ ἵππων ... ἐζευγμένον, ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει. Legitimus numerus quatuor equorum fuit. ij fuêre albi post Camillum, quem Diodor Siculus sub finem lib 14. de Thuscis triumphasse ἐπὶ λευκῷ τεθρίππῳ scribit. Camillus eius rei author, cùm nemo veterum B
quadrigis albis vsus esset, quòd ea Ioui sacræ esse putarentur. Plaut. Asinat.

Numquam edepol quadrigis albis indipiscet postea.

Amphitru.

Quadrigas si nunc inscendas Iouis, atque hinc fugias.

Plutarch. de Camillo. τεθρίππου ὑποζευξάμενος λευκόπωλον ἐπέβη, καὶ διεξήλασε τῆς ῥώμης, οὐδενὸς τοῦτο ποιήσαντος ἡγεμόνος πρότερον, οὐδ᾽ ὕστερον· ἱερὸν γὰρ ἡγοῦνται τὸ τοιοῦτον ὄχημα βασιλεῖ καὶ πατρὶ τῶν θεῶν ἐπιπεφημισμένον. Neminem post Camillum vsum quadrigis albis autumat, quod falsum esse indicat Claudian. lib. 3. Stilicon.

Ipse albis veheretur equis, currúmque sequutus
Laurigerum festo fremuisset carmine miles. C

Panegyr. 4.

Electi candoris equos. ——

Ouid 1. de Arte,

Quattuor in niueis aureus ibis equis.

Liuius lib. 5. de Camillo. Maximè conspectus ipse est curru equis albis iuncto vrbem inuectus, &c. Iouis Solisque equis æquiparatum Dictatorem in religionem etiam trahebant. De Iouis equis Herodot. lib. 7. ὄπισθεν δὲ τούτων ἅρμα διὸς ἱρὸν ἐπεζεύχατο, τὸ ἵπποι μὲν εἵλκον ὀκτὼ λευκοί. Diodorus Siculus lib. 14. p. 356. duobus pòst annis Camillus καθεδικάσθη, quod violatas religiones populus ægrè ferret. Quintius Cincinnatus moderatior fuit. is victor iugum bouũ equis imposuit, victoriámque quasi stiuam tenens subiugatos hostes præ se egit. Diodorus lib. 4. Primus elephante Indico Bacchus, deinde elephantis multi triumpharunt. Pompeius D
elephantis triumphare conatus est. Plutarch. Pompeio. ἐπεχείρησεν ἅρμασιν ἐλεφάντων τεττάρων ἐπιβὰς εἰσελαύνειν. Triumphauit elephantis Iulius Cæsar apud Sueton. cap. 37. ascenditque Capitolium ad lumina, quatuor elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus. Elephanti Romæ iuncti primum subiêre currum Pompeij, Africano triumpho, quod priùs India victa triumphante Libero patre memoratur, ait Plinius l. 8. c. 2. Claudius Imp. Circensi pompa currum elephantorum Augustino similem auię Liuię decernendũ curauit. author Sueton. l. 5. c. 11. Cneus Domitius Allobrogibus, Aruernisque superatis, elephanto per prouinciam inuectus est turba militum quasi inter solemnia triumphi prosequẽte. Sueton. Nerone c. 1. Lampridius ait Alexandri Seueri currum triumphalem quatuor elephantis iunctum. Aurelianus ἐθριάμβευσεν ἐπ᾽ ὀχήματος ἐλεφάντων τεσσάρων. Zonar. Sidonius Metellum elephantis triumphasse scribit. malè. deduxit tantùm, & spectandos præbuit. E

Nec tu cui currum curru superare Metelle
Contigit, ostentans nobis elephanta frequentem,
Grex niger albentes tegeret cùm mole iugales,
Authorémque suum celaret pompa triumphi.

Lucius Cæcilius Metellus est, qui bello primo Punico Hasdrubalis elephantos ad Lylibæũ cæcidit viginti sex, cæpit 104. & per Italiam ducens spectaculum dedit. Primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos, ait Seneca lib. de breuit. vit. Leones M. Antonius ad currum primus subiunxit. Plin. lib. 8. cap 6. Plutarch. in Anton Currus Regij tres fuerunt in triumpho Aureliani apud Vopiscum. Fuit alius currus quatuor ceruis iũctus, qui fuisse dicitur Regis Gotthorum, quo, vt multi memoriæ tradiderunt, Capitolium Aurelianus inuectus est, vt illic cæderet ceruos, quos cum eodem curru captos, vouisse Ioui Opt. Max. ferebatur. Domitianus non quadriiugo curru, sed humeris hominum inuehebatur, ait Plin.

in

A in Panegyr. Alexander pedes Palatium conſcendit apud Lamprid. Leuabatur manibus omnium, vixque illi per quatuor horas ambulare permiſſum. Belliſarius curuli ſella humeris capriuorum inuectus eſt argentea, vt Procop. lib. 2. Vvandal. In Achaia Tyrannos Sicyonios albis mulis inuectos docet Demoſthenes in Midiā, λευκαῖς τε ἐπὶ ζεύγει ἐκ Σικυῶνος: quòd ſi aliò quopiam ire velit, albo Sicyoniorum iugo vehatur quibus verbis Midiam affectatæ tyrannidis incuſat. Eandem ob cauſam Euripides in Hercule furente Zethum & Amphiona Tyrannos λευκοπώλους vocat.

Τὼ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίονα ἠδὲ Ζῆθον ἐκγόνω Διός.

Prius quàm Amphion & Zethus Iouis filij albis equis inuecti tyrannidem huius vrbis inuaſerant. Ita & Hieronymus Rex Syracuſanorum quadrigis albis vehi ſolitus, narrante Liuio lib 24. Suetonius ſcribit, Neronem more Hieronicarum Neapolim quadrigis albis inuectum. Vnde
B colligas, Hieronicas in vrbes ſuas equis albis inuehi ſolitos. Pindarus de Iaſone loquens λευκίπποις πατέρας, & alibi λευκίπποις μυκηναίοις, quaſi Regios appellat.

CAPVT XXII.

De Annulo ferreo, & reliquo triumphantis ornatu.



PLINIVS lib. 33. cap. 1. parem triumphantis, & ſerui publici fortunam dicit, quod triumpharent in annulo ferreo, qui æquè in digito triumphantis erat, & ſerui, fortaſſe coronam ſuſtinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius, aureúmque non ante tertium Conſulatum ſumpſiſſe traditur. ipſa triumphantium corpora minio illi-
C nebantur. Sic Camillus triumphauit. minium enim quondam apud Romanos ſacræ authoritatis. Iouis ipſius ſimulacri facies diebus feſtis minio illini ſolita. Plin. lib. 33. cap 7. Tzetzes Chiliad. 13. cap 461. τὸ θριαμβεύοντα χρίοντες κινναβάρι, ἢ καὶ σανδύκι. Iſidorus lib. 18. cap. 2. Inde & rubro colore perlinebantur, quaſi imitarentur diuini ignis effigiem, aut ætheris, id eſt, Iouis ſimilitudinem, vt Seruius in id Virgil.

Sanguineis ebuli baccis, minióque rubentem.

Pan, inquit, facie rubea propter ætheris, id eſt, Iouis ſimilitudinem. Vnde etiam triumphātes habent omnia Iouis inſignia; ſceptrum, palmatam togam, qua vtebantur ij qui palmam merebantur: faciem quoque de rubrica illinūtur inſtar coloris ætherei. Bullam inſuper geſtabant è collo triumphantes, incluſis intra eam remediis, quæ crederent aduerſùs inuidiā valentiſſima. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 6. Sicut prætexta Magiſtratuum, ita bulla geſta-
D men erat triumphantium, quam in triumpho præ ſe gerebant incluſis intra eam remediis, quæ crederent aduerſùs inuidiam valentiſſima. Sed & res turpiculæ ſub curru ſuſpendebantur, quibus inuidiam auerruncati creditum eſt. Plin. lib. 24. cap. 4. Quanquā religione muratur & faſcinus, Imperatorum quoque, non ſolùm infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphantium ſub his pendens defendit, medicus inuidiæ, iubétque eoſdem recipere. Similis medicina linguæ, vt ſit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. Turneb. lib. 9. Aduerſar. cap. 28. recipere faſcinum & inuidiam interpretatur. alij legunt, reſpicere, vt faſcinus iubeat triumphantes ſeipſos reſpicere. optimè. Faſcinus res erant turpiculæ è collo pueris appenſæ. lib. 6. Varro, pueris turpicula res quædam in collo ſuſpenditur, ne quid obſit bonæ ſcæuæ cauſâ. Faſcinum Tertullian. de veland. virgin. vocat infeliciorem laudis & gloriæ enormioris euētum. Ea mente Græcis Ne-
E meſis culta. Romæ putarunt res teneras aſpectu noxio viroſorum hominum, aut mulierum faſcinari, eóque vt aſpectum effaſcinantium ab oculis puerorum abducerent, ſuſpendunt illis è collo mutinum Deum. Plaut. Milite,

Quaſi puero in collo pendeant crepundia.

Sed & in Græcia res turpiculæ ad hunc vſum. Pollux lib. 7. cap. 23. πρὸ δὲ τῶν καμίνων τοῖς χαλκεῦσιν ἔθος ἦν γελοῖά τινα καταρτᾶν, ἢ ἐπιπλάττειν ἐπὶ φθόνου ἀποτροπῇ. dicitur βασκανία. Ariſtophan. πλὴν εἴ τις πρίαιτο, δεόμενος βασκάνιον, ἐπὶ κάμινον ἀνδρὸς χαλκέως.

CAPVT XXIII.

De porta triumphali.

CVM extra vrbem triumphi apparatus factus eſſet, & dona militibus à triumphante data, triumphali habitu in currum Imperator conſcendebat, & in vrbem porta triumphali

phali ferebatur. Cic. in Pisonem. Quasi verò ad rem pertineat qua tu porta introieris, modò ne triumphali, quæ porta Macedonicis semper Proconsulibus ante te patuit. Hæc porta diu ante tempora Procopij esse desiit. erat in ea murorum parte, qua ab Hadriani sepulcto ad sancti Spiritus portam producti erant, inter Flumentanam portam, & Carulariam, qua iter est ad Septimiani, de qua Iosephus lib. 7. ἄλλως τε. πρὸς δὲ τὴν πύλην αὐτὸς ἀνεχώρει, τὴν ἀπὸ τοῦ πέμπεσθαι δι' αὐτῆς ἀεὶ θριάμβους τῆς προσηγορίας αὐτῶν τετυχυῖαν. ad eam portam fuit Fortunæ reducis templum. Martial. lib. 8. epigr. 65. A

Hic vbi Fortunæ reducis fulgentia latè
Templa nitent, felix area nuper erat.
Hic stetit Arctoi formosus puluere belli
Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar.
Hic lauro redimita comas, & candida vultu B
Roma salutauit voce manúque Deum.
Grande loci meritum testantur & altera dona,
Stat sacer è domitis gentibus arcus ouans.
Hic gemini currus numerant elephanta frequenter,
Sufficit immensis aureus ipse iugis.
Hæc est digna tuis, Germanice, porta triumphis,
Hos aditus vrbem Martis habere decet.

Triumphalis portæ meminerunt, Tacit. lib. 5. Apuleius in Apologia Carbonem vna porta ter triumphum egisse scribit. Sueton. in Augusto cap. vlt. vt inter alia complura censuerint quidam funus triumphali porta ducendum. Dio lib. 56. de funere Augusti. τήν τε κλίνην οἱ αὐτοὶ, οἵπερ καὶ πρότερον ἀράμενοι, διὰ τῆς ἐπινικίων πυλῶν, κατὰ τῇ βουλῇ δόξαντα, διεκόμισαν. Interdum per Capenam portam, quæ nunc D. Sebastiani dicitur, à quibusdam Fontinalis. quò respexit Propert. lib. 4. C

Armáque cùm tulero portæ votiua Capenæ.

malè Onuphrius Capenam portam triumphalem esse vult. Iuuen. satyr. 3.

Substitit ad veteres arcus madidámque Capenam.

Martial. lib. 4.

Capena grandi porta quæ pluit gutta.

Fuit & via triumphalis, quæ à campo Vaticano continuabatur in Capitolium. in lapide Tiburtino. Curatori viarum Aureliæ veteris, & nouæ Corneliæ, & triumphalis. sic apud Pausaniam pag. 162. πομπικὴ μόνη τοῖς πομπεύουσιν ἐστὶν ὁδός. Fuit & Romæ in Tiberi pons triumphalis, cuius pilæ hodiéque ex aqua eminent, inter Ælium & Aurelium põtes. Nero muris effractis more Olympionicarum in vrbem introiuit. Xiphilin. in Nerone, τοῦ τε τείχους καθῃρέθη, καὶ τῶν πυλῶν περιερράγη· ἔθος γὰρ τοῖς ἐκ τῶν ἀγώνων στεφανηφόροις. Athenis cùm Olympionicæ vrbem inirent, muri deiiciebantur. Ælian. lib. 12. cap. 58. D

CAPVT XXIV.

Quæ ante pompam.

Cvm triumphus decretus esset, dies dicebatur pompæ, quæ cùm veneràt, nemo ex infinita multitudine, quæ Romæ fuit, domi manebat; omnes vbique loca, quæ idonea spectando essent, capiebant. Sæpe itum in re læta obuiam victori redeunti. Dionys. lib. 6. de P. Valerio victore Vejentium. καὶ αὐτῷ ὁ μὲν δῆμος πρὸ πολλοῦ τῆς πόλεως ὄντι ἐστεφανωμένῳ ὑπήντα. & lib. 2. in Romuli triumpho. Vniuersus Senatus non ad vrbis portam, cui nomẽ à triumpho, Impetatorem operiebatur, sed in eo loco, vbi è suggestu extra vrbem milites allocuturus, votáque facturus erat; inde ad Capitolium præibat, ibíque cum Magistratibus triumphantem præstolabatur. Lucan. lib. 1. E

Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
Excipit. ——

Iosephus lib. 7. cap. 16. προδιασαφηθείσης δὲ τῆς ἡμέρας ἐφ' ἧς ἔμελλεν ἡ πομπὴ γενήσεσθαι τῶν ἐπινικίων, οὐδεὶς καταλέλειπτο τοῦ ἀμέτρου πλήθους ἐν τῇ πόλει. πάντες δὲ ὅπη καὶ στῆναι μόνον ἦν, εἶον προεληλυθότες τοὺς τόπους κατειλήφεσαν ὅσον τοῖς ὀφθησομένοις μόνον εἰς πάροδον ἀναγκαίαν καταλιπόντες. *Cùm* inquit, *dies antè indicta esset qua pompa futura erat triumphalis, nemo Romæ abfuit ex immensa multitudine.*

omnes

A *omnes autem quasi prævenientes loca vbi vel consistere possent, capiebant, tantum relinquentes duntaxat, quod pompa traducendæ satis esset. Populus tabulatis in circis & circa forum defixis, & alias vrbis partes quæ spectando commoda erant, occupantes, spectabant vestibus candidis amicti. omnia templa aperta, & coronis plena, & suffitibus. multi administri, aliique virgam ferentes, qui cohiberent eos qui in medium temerè confluebant, discurrebántque, vias apertas præbebant.* Plutarch. in Paulo Æmil ὁ μὲν δῆμος ἔν τε τοῖς ἱππικοῖς θεάτροις ἃ κίρκους καλοῦσι, περί τε τὴν ἀγορὰν ἰκρία πηξάμενοι, καὶ τἆλλα τῆς πόλεως μέρη καταλαβόντες, ὡς ἕκαστα παρεῖχεν τῆς πομπῆς Summo diluculo Imperator laurea coronatus, purpuráque amictus in locum commodum pergebat, ait Iosephus, vbi à Senatoribus, Magistratibus, & equitibus expectabatur. ibi ascendebat in suggestum, in quo sella curulis: acclamabat exercitus. περὶ δὲ αὐτὴν ἀρχομένην ἤδη τὴν ἕω προΐασιν Οὐεσπασιανὸς καὶ Τίτος δάφνῃ μὲν ἐστεφανωμένοι, πορφυρᾶς δ' ἐσθῆτας πατρίους ἀμπεχόμενοι, καὶ παρίασιν εἰς τοὺς Ὀκταβίας περιπάτους.
B ἐνταῦθα γὰρ ἥ τε βουλὴ, καὶ τὰ τέλη τῶν ἀρχόντων, οἵ τε ἀπὸ τῶν τιμημάτων ἱππεῖς τὴν ἄφιξιν αὐτῶν ἀνέμενον. πεποίητο δὲ βῆμα πρὸ τῶν στοῶν δίφρων αὐτοῖς ἐλεφαντίνων ἐπ' αὐτοῦ κειμένων, ἐφ' οὓς παρελθόντες καθέζονται, καὶ τὸ στρατιωτικὸν εὐθέως ἐπευφήμει, πολλὰς αὐτοῖς τῆς ἀρετῆς μαρτυρίας ἀποδιδόντες ἅπαντες. Quibus ex verbis colligo, Senatum non expectasse ad portam vrbis triumphalem, sed in eo loco vbi ex suggestu triumphaturus milites alloquebatur, vota faciebat, militibus dona & coronas dabat. quia subdit, ex eo loco Imperatorem ad portam triumphalem processisse, Milites dederunt ipsis virtutis testimonium, qui à tribunis & centurionibus ipsa nocte per turmas & ordines dispositi processerant, & Imperatores ad ianuam Prætorij, vbi somnum ceperant, præstolati erant, ἦν δὲ στρατιωτικὸν πᾶν ἐπὶ νυκτὸς κατὰ λόχους καὶ τάξεις ὑπὸ τοῖς ἡγεμόσι προεξωδευκότος, καὶ περὶ θύρας ὄντος, οὐ τῶν ἄνω βασιλείων, quia extra vrbem consistere ante triumphum Imperatores oportuit; ἀλλὰ καὶ πλησίον τοῦ τῆς Ἴσιδος ἱεροῦ· ἐκεῖ γὰρ ἀνεπαύοντο τῆς νυκτὸς ἐκείνης
C οἱ αὐτοκράτορες. milites interea temporis sine armis erant, vestibus sericis amicti, laureis coronati. κεκοσμημένοι χωρὶς ὅπλων ἦσαν ἐσθήσεσι σηρικαῖς, ἐστεφανωμένοι δάφναις. Imperatores deinde, vbi acclamassent milites, silentio indicto vota faciebant conceptis ita verbis apud Liuium. Dij, nutu & imperio quorum nata & aucta est res Romana, eandem placati propitiatique seruate. Iosephus, δεξάμενος δὲ αὐτῶν τὴν εὐφημίαν Οὐεσπασιανὸς ἔτι βουλομένων λέγειν τὸ τῆς σιγῆς ἐποιήσατο σύμβολον, καὶ πολλῆς ἐκ πάντων ἡσυχίας γενομένης ἀναστὰς, καὶ τῷ περιβλήματι τὸ πλέον τῆς κεφαλῆς μέρος ἀποκαλυψάμενος εὐχὰς ἐποιήσατο τὰς νενομισμένας. ὁμοίως δὲ καὶ Τίτος ηὔξατο. Caput igitur Imperatorum toga picta obuolutum esse oportuit ac velut palliolatum ad vota concipienda: nam Diis faciebant operto capite. μετὰ δὲ τὰς εὐχὰς εἰς κοινὸν ἅπασιν Οὐεσπασιανὸς βραχέα διαλεχθεὶς, τοὺς μὲν στρατιώτας ἀπέλυσεν ἐπὶ τὸ νενομισμένον ἄριστον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων εὐτρεπισθέν. Post vota & preces paucis milites allocutus est Imperator, eósque ad ientaculũ, quod
D ipsis lautum ac splendidum, vt moris fuit, apparauerat, dimisit. deinde processit ad portam triumphalem, vbi cibum cepit. ornamentis triumphalibus amicti vterque, sacrificio Diis facto, quibus ad eam portam templa & delubra, currum egerunt per theatra & circos, vt spectare populus minori negotio posset. πρὸς δὲ τὴν πύλην αὐτὸς ἀνεχώρει τὴν ἀπὸ τοῦ πέμπεσθαι δι' αὐτῆς ἀεὶ τοὺς θριάμβους τῆς προσηγορίας αὐτῶν τετυχηκυῖαν. ἐνταῦθα τροφῆς τε ἀπογεύονται, καὶ τὰς θριαμβικὰς ἐσθῆτας ἀμφιασάμενοι, τοῖς τε παριδρυμένοις τῇ πύλῃ θύσαντες θεοῖς, ἔπεμπον τὸν θρίαμβον διὰ τῶν θεάτρων ἐξελαυνόντες, ὅπως εἴη τοῖς πλήθεσιν ἡ θέα ῥάων. Tacitus lib. 14. extructi qua incederent spectaculorum gradus, quomodo triumphi visuntur. Ammianus lib. 16 de triumpho Constãtij. Cúmque vrbi propinquaret, Senatus officia, reuerendásque patriciæ stirpis effigies ore sereno contemplans, &c. Vnde cùm se vertisset ad plebem, stupebat, qua celeritate omne quod vbique est hominum genus, confluxerit Romam.
E

CAP. XXV.

De pompa triumphi.

VBI currum inscendisset, filij adolescentes in equis patrem comitabantur, cæterorum ciuium equitabat nemo, sed laurea redimiti omnes pedibus incedebant. Trebellius in Aureliano scribit, Senatum secutum triumphantis currum. Zonar. τῶν δ' ἄλλων οὐδεὶς ὠχεῖτο, ἀλλ' ἐστεμμένοι δάφνῃ πάντες ἐβάδιζον. Falsum hoc, aut falsus Cic. in Pisonem. Disseris de triumpho, quid tandem sit iste currus? quid victi ante currum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis & Tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per vrbem? Appian. bello Mithridat. εἵπετο δὲ αὐτῷ (loquitur

tur de Pompeio triumphante) μετὰ τὸ ἅρμα οἱ συστρατευσάμενοι, οἱ μὲν ἐπὶ ἵππων, οἱ δὲ πεζοί. Præibat A
pompæ Senatus in Capitolium. Seruius lib.4. Æneid. Qui triumphat, inquit, albis equis
vehitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolio de tauris sacrificat. tamen Dio lib. 51. scri-
bit, Consules præire solitos triumphanti, Senatum sequi. Secuti etiam qui triumphalia
ornamẽta adepti erant. Crassus frugi sequutus equo phalerato, & in veste palmata, quod cũ
honorẽ iterauerat. Sueton. in Claudio c. 17. Zonaras. οὕτω δὲ σταλέντες εἰσήεσαν ἐς τὴν πόλιν, ἔχοντες
προπέμποντα σφῶν τά σκῦλά τε, καὶ τὰ τρόπαια, καὶ ἐν εἰκόσι τά τε αἰχμάλωτα φρούρια ἐσχηματισμένα, πόλεις τε
καὶ ὄρη, καὶ ποταμούς, λίμνας, θαλάσσας, τά τε σύμπαντα ὅσα ἑαλώκεσαν. *Amicti*, inquit, *ornamentis trium-
phalibus inibant vrbem, spoliis & trophæis antecedentibus in quibus expressa erant castella expugnata,
vrbes, montes, fluuij, paludes, maria, & omnia quæ ceperant. quod si pompa vno die peragi non poterat, secũ-
dus, & tertius addebatur.* καὶ εἰ μὲν μία ἡμέρα ἦν ἐξαρκοῦσα πρὸς τὴν τούτων πομπήν. εἰ δὲ μή, καὶ ἐν δευτέρᾳ, B
καὶ τρίτῃ ἐπέμπετο. in Paul. Æmil. Plutarch. τῆς δὲ πομπῆς εἰς ἡμέρας τρεῖς νενεμημένης: *cùm in tres
dies pompa diuisa esset.* Cæsaris triumpho pompa quatuor diebus ducta est. Dio lib. 43. καὶ τὰ ἐπι-
νίκια τῶν τε Γαλατῶν, καὶ τοῦ Αἰγυπτίου, τοῦ τε Φαρνάκου, καὶ τοῦ Ἰόβα, τετραχῇ χωρὶς τέσσαρσιν ἡμέραις ἔπεμψε.
Pompeius duos dies duxit triumphum. ἐθριάμβευσεν δύο ἐφεξῆς ἡμέρας, ait Appian. in Mi-
thridatico. Quintius Flaminius tres dies triumphauit Liu. lib. 34. Primo loco ante trium-
phantis currum præferebantur imagines, simulacra Deorum erepta victis, Colossi ex hostiũ
præda. Plutarch. ἡ μὲν πρώτη (ἡμέρα) μόλις ἐξαρκέσασα τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνδριᾶσι, καὶ γραφαῖς, καὶ
κολόσσοις ἐπὶ ζευγῶν πεντήκοντα, καὶ διακοσίων κομιζομένοις τοῦτο ἔσχεν θέαν. In Pauli Æmilij triumpho,
ex quo ceteros æstimare licet, *prima dies vix simulacris captiuis, picturis, Colossis transuehendis in
250. boum iugis sufficiens, hoc spectaculum habuit.* Cic. in Pisonem vocat triumphalia vehicula.
Appianus tamen in triumpho Scipionis. ἡγοῦνται δὲ σαλπιγκταί, καὶ λαφύρων ἅμαξαι: *præcedunt* C
tubicines, & spoliis onusta plaustra. tubicines primo loco ponit, quos Plutarchus quinto tantùm
ordine locat. in triumpho Pompeij, θεῶν τε βαρβαρικῶν εἰκόνες, καὶ κόσμοι πάτριοι· καὶ εἰκόνα ὀκ-
τάπηχυν (Eupatoris) ἀπὸ στέρνου χρυσίου παρῆγε. Sigismundus Gelenius interpretatur, *auream-
que ipsius effigiem octo cubitorum pectore tenus* male. Legendum, ἀπὸ στερεοῦ χρυσίου, *statuam eius
octo cubitorum ex auro solido traduxit* Plinius lib. 5. cap. 5. de Africa. Omnia armis Rom. supe-
rata, & à Corn. Balbo triumphata, vnius omnium (lege, vno) externo curru, & Quiri-
tium iure donato, &c. ipsum in triumpho præter Cydamum & Garamam omnium aliarũ
gentium vrbiúmque nomina ac simulacra duxisse, quæ iêre hoc ordine. Tabidũ oppidum,
Niteris natio, &c. Malim tamen hoc loco simulacra vrbium victarum, quàm Deorum in-
telligere. Ipsa etiam Deorum, qui Romæ culti, simulacra præiuisse, quod in pompa Circẽsi
solemne fuit, indicat Iosephus. ἐφέρετο δὲ καὶ θεῶν ἀγάλματα τῶν παρ' αὐτοῖς, μεγέθει θαυμαστά, καὶ
κατὰ τέχνην οὐ παρέργως πεποιημένα. Cicer 3. in Verrem, quæ per triumphum inuexit, nume- D
rum, magnitudinem, figuram, statum contineri signorum oportet. Symmach. lib. 10. epist. 22.
Alij triumphis suis hæc dona seruassent, vt posita lauro nouis actoribus personarent Pom-
peiana proscenia, vt pro captiuis tetrarchis Indicæ currum belluæ præuenirent, vt equorũ
longus ordo instar gẽtium duceretur. Vestet triumphus Arsacidas post tergum reuinctos,
& gazas victæ Babylonis accipiet. Plin. lib. 34 scribit Apollinem à M. Lucullo (lege, à L.
Lucullo, qui in Ponto bellum gessit, cùm M. Lucullus in Macedonia) ex Apollonia Ponti
vrbe 30. cubitorum 150. talentis factum, esse translatum. cap. 7. Plutarch. in Marcello. μάρ-
κελλον δὲ ἠτιῶντο, πρῶτον μὲν ὡς ἐπίφθονον ποιοῦντα τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεῶν οἷον αἰχ-
μαλώτων ἀγομένων ἐν αὐτῇ, καὶ πομπευομένων. Item: τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν
ἀναθημάτων ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν θρίαμβον ὄψις εἴη, καὶ τῇ πόλει κόσμος. Mummius deuicta Achaia
signis repleuit vrbem. multa & Luculli inuexêre. in cella Iunonis, in Capitolio canis ex E
ære vulnus suum lambens dicatus. passim in templis dicabantur signa in triumpho ducta.
Iupiter à Claudio Cæsare in Capitolio dicatus est. P. Lentulus Consul in Capitolio capita
duo dicauit, quæ admirationem habuêre. Cliduchum Phidiæ, & Mineruam Æmilius Pau-
lus ad ædem Fortunæ dedicauit. Catulus in eadem æde duo signa Phidiæ palliata posuit.
Hercules Myronis fuit apud Circum max. in æde Pompeij magni. Pythagoræ Samij signa
Fortunæ 7. nuda in æde Fortunæ fuerunt Metellus Macedonia subacta Alexandrum Ly-
sippi, amicorúmque eius imagines Romam transtulit. Bedas adorantem Batton Apollinẽ
fecit, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Minerua Euphranoris infra Capi-
tolium à Q. Lutatio Catulo dicata est, & simulacrum boni euentus dextra pateram, sinistra
spicam ac papauer tenens. quæ omnia ex spoliis victarum gentium per triumphos Romam
illata Legendus Plin. lib. 34. cap. 8. Secundo loco in pompa triumphi fuêre spolia & arma,
trophæa,

A trophæa, fercula. Plutarc. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν μακεδονικῶν ὅπλων ἐπέμπετο πολλαῖς ἁμάξαις, αὐτά τε μαρμαίροντα, &c. Id est, *altera die pulcherrima & magnificentissima Macedonum arma multis plaustris traducebantur, ipsa quidem fulgentia ære ac ferro recens terso, sed ea arte ac vinctione posita, vt cùm simul veherentur, temerè & sponte locata esse putares. galeæ super clypeos, loricæ super ocreas, & peltæ Creticæ, & threcidica gerra, & pharetræ admixta frenis equorum, & enses nudi tralucentes inter hæc & extantes, & sarissæ affixæ, cùm arma proportione laxarentur, & modico internallo dissita essent, vt inter se agitata dum feruntur sonitum horridum darent, & eorum qui victi essent aspectus formidolosus esset.* Liuius lib. 39. & arma, spoliáque multa Gallica carpentis transuecta. Duces hostium duo, & 50. ducti ante currum Cn. Manlij. In M. Fuluij triumpho signa ænea ducēta 85. signa marmorea 130. arma, tela, cætera spolia hostium, magnus numerus. adhæc cata-
B pultæ, balistæ, tormenta omnis generis. Appianus bello Punico λαφύρων ἁμάξας vocat. Spoliorum quidem magna pars inter milites distribuebatur. Zonaras. καὶ τῶν λαφύρων πολλὰ μὲν τοῖς στρατιώταις διένεμον. ἤδη δέ τινες καὶ παντὶ τῷ δήμῳ διέδοσαν, καὶ ἐδαπάνων εἰς τὴν πανήγυριν καὶ ἐδημοσίευον· καὶ εἴ τι περιελέλειπτο εἰς ναοὺς, εἰς στοὰς, ἢ καί τι ἕτερον δημόσιον ἔργον ἀνήλισκον. *Fuerunt & qui toti populo spolia dispertierint, & in ludos ac publica spectacula impenderint, & publicarint.* (malè VVolfius hunc locum ita vertit, *fuerunt etiam qui toti populo sumptus ad spectacula publica largirentur.* interdum enim præda sub hasta vendita est.) *quod supererat in fana & porticus, & alia publica opera conferebant.* Statius lib. 12. Thebaid. de Theseo:

Ante ducem spolia, & duri Mauortis imago,
Virginei currus, cumulatáque fercula cristis,
Et tristes ducuntur equi. ——

C Ouid. lib. 3. de Ponto, eleg. 4.

Scuta sed & galeæ gemmis radientur, & auro,
Stentque super victos trunca trophæa viros.
Oppida turritis cingantur eburnea muris.

Spolia in Capitolio locabantur interdum. Lamprid. in Alexandro. Tunicis Persicis in Capitolio locatis. Appianus in triumpho Pompeij, καὶ τὴν τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου κλίνην, καὶ τὴν τοῦ Εὐπάτορος αὐτοῦ θρόνον, καὶ σκῆπτρον αὐτοῦ. ἁμάξας δὲ ὅπλων ἀπείρους τὸ πλῆθος, καὶ νεῶν ἔμβολα. Plutarchus de Romulo, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις λαφύροις, καὶ χαλκοῦν ἐνόμιζε τέθριππον ἐκ Καμαρίας· τοῦτο δ' ἀνεστησεν (lego ἀνέθηκεν) ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου. Liuius lib. 38. de Scipione Asiatico; tulit in triumpho signa militaria 234. oppidorum simulacra 134. &c. lib. 34. de Flaminio. triduum triumphauit, die primo arma, tela, signáque ærea, & marmorea transtulit. plura Philippo
D adempta, quàm quæ ex ciuitatibus ceperat lib. 45. de L. Anicij triumpho: Getio Rege Illyriorum victo transtulit in triumphum multa militaria signa, spoliáque alia, & supellectilem Regiam. Plutarch. in Flaminio, καλλίω δὲ καὶ τὰ λάφυρα πομπευόμενα παρεῖχεν ὄψιν, ἑλληνικαὶ κράνη, καὶ πέλται μακεδονικαί, σάρισσαι. Spoliis forum ornari solitum, ibi rostra vetera è nauibus Antiatium à C. Menio posita, & noua è nauibus Actiacis ab Augusto. Florus lib. 11. Extant & parta de Antio spolia, quæ mœnibus in suggestu fori capta hostium classe suffixit. si tamen illa classis, nam sex rostratæ fuêre. Lege quæ Menius. Plin. lib. 34. cap. 5. Antiquior columnarum (vsus) sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ pop. Rom. præstabat, eodémque in Consulatu, in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat anno vrbis 416. de Actiacis lib. 6. Græc. epigr.

—— ἔμβολα χαλκογένεια
Ἀκτιακοῦ πολέμου κείμεθα μαρτύρια.

E Item ad pompam triumphi scuta Cymbrica traducebantur, & in foro ponebantur. Cic. in 2. de Oratore, Scutum pendebat in taberna pro signo. Liuius lib. 9. de Fabij Dictatoris triumpho. Longè maximam speciem captiua arma præbuêre. tantum magnificentiæ visum in iis, vt aurata scuta dominis argentariorum ad forum ornandum diuiderentur (lego, argentariarum) inde natum initium dicitur fori ornandi ab Ædilibus, cùm thensæ ducerentur. & Romani quidem ad honorem Deûm insignibus armis hostium vsi sunt. Cic. 6. in Verrem; Cùm Ædiles forum ornarent, ab exteris gentibus signa, & tabulas sibi commodari petebant forum, & basilicas non spoliis prouinciarum, sed ornamentis amicorum ornatum. Q. Fuluius de Liguribus triumphauit, armorum hostilium magnam vim transtulit, nullam pecuniam admodum. Liu. lib. 40. Plinius Panegyr. Clypeos quos ipse perfoderis.

A neis operum simulacris & ferculis vsi essent. Dio l.43. καὶ ἐὼ μὲν που γέλως ἐπί τε τούτῳ, καὶ ὅτι ξυλίναις, ἀλλ' οὐκ ἐλεφαντίναις ἔργων τέ τινων εἰκόσιν ἄλλοις τε τοιούτοις πομπείοις ἐχρήσαντο. Videntur aliqui cera vsi ad fercula & imagines. Sidon. Panegyr. 2.

Cum vestris Romam spoliis, cum diuite cera
Pinges Cyniphy captiua mapalia Bocchi.

Ouid. lib. 3. de Ponto eleg. 4.

Oppida turritis cingantur eburnea muris.

Claudian. lib. 2. Stilicon.

Hi famulos traherent Reges, hi facta metallis
Oppida, vel montes, captiuáque flumina ferrent.

B De pompæ ferculis Sidonius carmine 22.

Succedit captiua cohors quæ fercula gazis
Fert onerata suis. ———

Seneca cap. 25. de beata vita; In alienum imponar ferculum exornaturus victoris superbi ac feri pompam. Senec. in Herc. Oetæo.

Nec pompæ venies nobile ferculum.

Præibant & in pompa elephanti, si qui ex hostibus capti essent. Apud Eutropium Curius Dentatus anno vrb. cond. 477. primus elephantos de Pyrrho triumphans duxit quatuor. Luc Metellus in triumpho quem de victis in Sicilia Pœnis egit anno vrb. 503. elephantos 120. duxit, vt Liu. in epitome l. 19. & Seneca de breuit. vitæ c. 14. Decretum Tiberij Gracchi apud Valerium Maxim. c. 1. Cùm Luc. Cornelius Scipio die triumphi sui ante currum actos C hostium duces in carcerem coniecerit, indignum & alienum à maiestate populi Rom. videri eodem ipsum duci, itaque id se non passurum. In pompa triumphi ludij & ludi fuére. Cicero in Pisonem; Quid tandem iste currus? quid vincti ante currum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis & Tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? quid vehi per vrbem? Appianus in Libyco graphicè triumphum describit. De titulis ferculorum Propertius.

Et titulis oppida capta legam,
Tela fugacis equi, & braccati militis arcus,
Et subter captos arma sedere duces.

Ea vocantur feretra & fercula. Silius lib. 17.

Antè Siphax feretro residens captiua premebat
Lumina, & aurata seruabant colla catenæ.
D *Mox victas tendens Carthago ad sydera palmas*
Ibat, & effigies oræ iam lenis Iberæ.

Liuius lib. 1. Romulus spolia ducis hostium fabricato ad id ferculo. Claudian. Panegyr. 4.

Iámque parabantur pompæ simulacra futuræ,
Tarpeio spectanda Ioui. calata metallo
Classis. ———
Vt Massyla tuos anteirent oppida currus,
Palladiáque comas innexus arundine Triton
Edomitis veheretur aquis. ———

Prudent. in Symm. lib. 2.

E *Ductáque per mediam spoliorum fercula pompam.*

Notat Strabo victores vocasse turres oppida, vt res gestas exaugerent. τοὺς πύργους καλοῦντα πόλεις, ὥσπερ ἐν ταῖς θριαμβικαῖς πομπαῖς. καὶ γὰρ οἱ στρατηγοί, καὶ οἱ συγγραφεῖς ῥᾳδίως ἐπὶ τὸν φέρον) τὸ ψεῦσμα καλλωπίζοντες τὰς πράξεις Paneg. Theodos. pompam ferculorum modò curru, modò pedibus secutus. Titulus interdũ captiuis, vt dignoratentur, ascriptus. Vopiscus in Aureliano Mulieres quas de Amazonũ genere titulus indicabat. Prælati sunt tituli gentium nomina continentes. Legendus est Suidas in voce Φέρετρα. Sueton. in Iulio cap. 37. Inter pōpæ fercula Pontico triumpho trium verborum prætulit titulum, veni, vidi, vici. Plutarchus in decem rhetorib. de pompa Mineruæ Athenis. τῇ θεᾷ παρασκευάσας κόσμον, νίκας τε ὁλοχρύσους, πομπεῖά τε χρυσᾶ, καὶ ἀργύρεια. Sidonius in Burgo.

Succedit captiua cohors, quæ fercula gazis
Fert onerata suis. ———
——— *Ebur hîc, ebenúsque, vel aurum,*

Vltima nigrantes incedunt præda elephanti. A
in ferculis enim ferebantur & spolia. Statius lib. 12.
——— *Cumu'atáque fercula cristis.*

CAPVT XXVII.

De argento, & pecuniis.

QVARTO loco fuêre argentum, vasa, pecuniæ, vestes, & cætera id genus. Plutarch. μετὰ δὲ τὰς ὁπλοφόρους ἁμάξας ἄνδρες ἐπεπορεύοντο τρισχίλιοι. Id est, *plaustra plena armis proximè sequebantur tria hominum millia nummos argenteos ferentium in vasis 750. quorum* B *singula trium talentorum erant, & à quatuor ferebantur. alij autem crateras argenteos, & cornua, & phialas, & calices*, καὶ κύλικας ἐν διακεκοσμημέναις, πρὸς θέαν ἕκαστα (lego, & interpungo, καὶ κύλικας, ἐν διακεκοσμημένα πρὸς θέαν ἕκαστα) *singula ad spectaculum bene disposita, magnitudine & crassitudine, quâ tornata erant, exsuperantia*. Pecuniæ enim de præda, & manubiis vel ante triumphum in ærarium mittebantur, vel in triumpho præferebantur in ferculis, vt essent ostentatui. post triumphum, vel in milites, vel in ludos, vel in ædificia publica conferebantur. Appianus lib. 2. Ciuil. de triumpho Cæsaris. τὴν ἰβηρίαν ἐς τὸ ὁλόκληρον ἀπέφηνε ῥωμαίοις ὑπήκοον, καὶ χρήματα πολλὰ ἐς ῥώμην ἀπέπεμψε, ἐς τὸ κοινὸν ταμιεῖον. in triumpho Pompeij. ἐς δὲ τὴν πομπὴν τὰ θριάμβου ζεύγη καὶ φορεῖα χρυσοφόρα, καὶ ἐπισήμου ἀργυρίου μυριάδας ἑπτακισχιλίας καὶ πεντακοσίας καὶ δέκα. Id est, *in triumphi pompam traduxit vehicula & fercula onusta auro, & signati argenti 70. millia, & 510. drachmas*. Plutarchus septimo tantùm loco ponit eos qui aurum, aureáque vasa C ferebant, cæteri simul aurum & argentum numerant. Appianus in triumpho Scipionis. εἶτα χρυσὸς καὶ ἄργυρος, ἀσήμαντός τε, καὶ σεσημασμένος. Plutarch. in Flaminio. τότε τῶν χρημάτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον ἦν. ὡς ἀναγράφουσιν οἱ περὶ τὸν ἰτανόν. lego, ἀντίαν. is Valerius Antias est, de quo Liu. lib. 45. ἐν τῷ θριάμβῳ κομισθῆναι χρυσίου μὲν συγκεχωνευμένου λίτρας τρισχιλίας ἑπτακοσίας δέκα τρεῖς. ἀργύρου δὲ τετρακισμυρίας τρισχιλίας διακοσίας ἑβδομήκοντα, Φιλιππείους δὲ χρυσοῦς μυρίους τετρακισχιλίους πεντακοσίους δεκατέσσαρας· χωρὶς δὲ τούτων τὰ χίλια τάλαντα ἃ Φίλιππος ὤφειλεν. pecuniæ non erant exiguæ. in triumpho enim auri facti & conflati tria millia 713. pondo. argenti 43. millia ducentas 70. libras. 14. millia quingentos tres & decem Philippeos aureos. insuper & mille talenta quæ debuit Philippus. Iosephus in triumpho Vespasiani. ἀργύρου τε, καὶ χρυσίου, καὶ ἐλέφαντος ἐν παντοίαις ἰδίαις (lego, ἰδέαις) κατασκευασμάτων ἦν ὁρᾶν, οὐχ ὥσπερ ἐν πομπῇ κομιζόμενον πλῆθος, ἀλλ' ὡς ἂν εἴποι τις τὸν ῥέοντα ποταμόν. Id est, *argenti, auri, eboris in operibus* D *omnis generis numerum videre erat, non quasi traductum in pompam, sed vt aliquis dixerit fluuium exundantem*. Velleius Paterculus libro 2. In triumpho Cæsaris pecuniæ ex manubiis latæ paulo amplius sexies millies sestertium. Liuius lib. 34. in triumpho Flaminij. Secundo die aurum, argentúmque factum, infectúmque, & signatum. infecti argenti fuit decem & 8. millia pondo, & 270. facti. vasa multa omnis generis, cælata pleraque, quædam eximiæ artis, & ex ære multa fabrefacta (Plutarchus, 43. millia pondo infecti: facti 270. sic enim interpretor.) ad hoc clypea argentea decem. Signati argenti 84. millia fuerunt Atticorum. tetradrachmam vocant. trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus: auri pondo fuit tria millia 714. & clypeum vnum ex auro totum, & Philippei nummi aurei 14. millia quingenti 14 Cic. in Pison. Nummus interea mihi, Cæsar, neglectis vehiculis triumphalibus domi manet, & manebit. Liuius lib. 45. in triumpho Pauli Æmilij. Summam omnem ca- E ptiui auri, argentíque translati, H.S. millies ducenties fuisse Valerius Antias tradit. item in triumpho Anicij lib. 45. transtulit in triumphum, &c. supellectilem regiam. auri 20. & 7. argenti 10 & 9. pondo. denarium tria millia, & 120. millia Illyrici argenti. Heluius ouans vrbem est ingressus. argenti infecti tulit in ærarium 14. millia pondo 732. & signati bigatorum 17. millia 23. & oscensis argenti 120. millia 438. ait Liuius lib. 34. Tarquinius Superbus victa & capta Suessa Pometia tãtum prædæ retulit, vt sacratæ Diis decimæ explerent quadringentorum talentorum numerum. Oportuit vniuersam prædam fuisse quatuor mille talentum, id est, vicies quater centena millia Philippicorum, vt scribit Dionysius Halicarn. lib. 6. Triumpho L. Papyrij Cursoris de Samnitibus viginti quinque millia 355. Philippici ex ære graui fuere, argenti quod captum ex vrbibus erat pondo 1330. omne æs argentúmque in ærarium conditum, militibus nihil datum ex præda est, ait Liuius libro 10. Florus lib. 10. cap. 18. de Tarentino triumpho. Nec enim vllus pulchrior, aut speciosior in vrbem trium-

plus

A phus intrauit, cùm ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitium arma vidisset. Tum si pompas aspiceres, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Scipio ex Hispania argenti præ se in ærarium tulit 14. millia pondo trecenta 42. & signati argenti magnum numerum, narrante Liuio libro 28. Idem victa Carthagine intulit in ærarium argenti pondo centum millia 33. eodem auctore libro 30. Scipio Æmilianus diruta Carthagine retulit quater milies 470. millia, pondo, eodem teste libro 33. Lucius Æmilius de Macedonibus bis millies H. S. ærario contulit, vt scribit Velleius libro 1. Summam huius triumphi Plinius imminuit libro 33. cap. 3 & Liuius libro 45. Cornelius Sulla in triumpho transtulit auri pondo 15. millia, argenti pondo 115. millia, Plinio auctore. Pompeius Magnus triumpho de Mithridate 20. millia talentum in ærarium intulit, auctore Plutarcho. Eundem in milites 16. millia talentûm distri-
B buisse narrat Appianus, Cæsarem verò sexaginta quinque millia talentorum in ærarium intulisse, quem numerum imminuit Velleius & reuocat ad sexies millies H. S. id est, quindecim milliones, cùm Appianus 39. ponat. Ex manubiali pecunia Diis dona fiebant. Ouid. lib. 2. de Ponto epist. ad German.

Déque trophæorum quod Sol incenderat auro.

Liuius legẽdus est in triumpho M. Porcij Catonis ex Hispania. & lib. 31. in L. Furij triumpho. & in ouatione L. Lentuli. & lib. 40. in triumpho L Fuluij Flacci. lib. 39. in triumpho M. Fuluij. lib. 33 in triumpho Cn Cornelij Lentuli lib. 38 lib. 26. de M. Marcelli triumpho Inde ouans multam præ se prædam in vrbem intulit. Cum simulacro captarum Syracusarum catapultę, balistæque, & alia omnia instrumenta belli lata, & pacis diuturnæ, Regięque opulentiæ ornamenta, & multa nobilia signa, &c. Punicæ quoque victoriæ signum, octo
C ducenti elephanti, &c. denique multus est vbique Liuius in pecuniis recensendis. De vestibus eodem loco Liuius. argenti, ærisque fabrefacta vasa, & alia supellex, pretiosaque vestis. Appianus in Pompeij triumpho καὶ τὴν δαρεὶς τοῦ ὑστάσπου κλίνην, καὶ τὸν τοῦ εὐπάτορος αὐτοῦ θρόνον, καὶ σκῆπτρον αὐτοῦ. Ioseph. lib. 7. ἁλώσε. καὶ τὰ μὲν ἐκ πορφύρας ὑφάσματα τῶν σπανιωτάτης φερόμενα, τὰ δ' εἰς ἀκριβῆ ζωγραφίαν πεποικιλμένα τῇ βαβυλωνίων τέχνῃ. *Erant & è purpura lectissima, & rarissima texta, alia opere Babylonico belluato variè & accuratè picta. Hæc eiusmodi qui ferebant magno numero auro intertextis vestibus ornati, ad id ex omnibus electi, cultu splendido & opulento.* ἁλουργαῖς ἐσθῆσι καὶ διαχρύσοις κεκοσμημένοι, οἵ τ' εἰς αὐτὸ τὸ πομπεύειν διακεκριμένοι, ἐξαίρετον εἶχον καὶ καταπληκτικὴν περὶ αὐτοὺς τοῦ κόσμου τὴν πολυτέλειαν. Plutarchus in Pauli Æmilij triumpho post argenteos quinto loco ponit aurea vasa & argentea, pocula tornata.

D

CAPVT XXVIII.

De tubicinibus, tauris & popis.

POST aurea vasa & argentea quinto loco sequebantur tubicines, quos & ex Appiano præiuisse toti pompæ diximus. Plutarchus. τῇ δὲ τρίτης ἡμέρας ἕωθεν μὲν εὐθὺς ἐπορεύοντο σαλπικταί, μέλος οὐ προσόδιον καὶ πομπικόν, ἀλλ' οἵῳ μαχομένους ἐποτρύνουσιν αὑτοὺς Ῥωμαῖοι προσεγκελευόμενοι: *tertia die primo diluculo tubicines, non modos Lydios, aut quibus in pompa Circi vtuntur, dantes, sed bellicum canentes.* in ouatione tibiæ tantùm canebant, in triumpho tubæ. Iuuenalis satyr. 10. cornicines vocat. Plutarch. de ouatione Marcelli. οὐδὲ περισαλπιζόμενος, ἀλλὰ πεζὸς ἐν βλαύταις, ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν, &c. καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς εἰρήνης μέλος. Onuphrius tribus locis tubi-
E cines fuisse scribit; in fronte, post aurea vasa, & proxime triumphantẽ. malè. citharistæ enim & citharœdi cum tityristis erant proxime Imperatorem, non autem tubicines, vt Appianus in triumpho Scipionis. Ammianus lib. 16. de Constantij triumpho. Vocum, lituorúmque intonante fragore cohorruit. Post tubicines sequebantur boues auricornes 120. vittis & infulis coronati: qui ducebant eos iuuenes velati lino, & cincticulis bellè prætextis amicti ad sacrificium procedebant, & pueri argenteas pateras, & aureos ferentes cululllos. Plutarch. μετὰ δὲ τούτους ἤγοντο χρυσόκερῳ τροφίαι βοῦς ἑκατὸν εἴκοσι, μίτραις ἠσκημένοι καὶ στέμμασι. οἱ δ' ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι περιζώμασιν εὐπαρύφοις ἐσταλμένοι πρὸς ἱερουργίαν ἐχώρουν, καὶ παῖδες ἀργυρᾶ λοιβεῖα, καὶ χρυσᾶ κομίζοντες. Liuius lib. 34. in triumpho Flaminij, hostiæ ductæ. Horat. Ep. ode 8.

—— io triumphe, tu moraris
Aureos currus, & intactas boues.

Candidæ erant ad Clitumni fluuij pascua eductæ. Claudian. Panegyr. 4.

Quin & Clitumni sacras victoribus vndas, A
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis.

lib. 4. Trist. eleg. 2.

Candidaque adducta collum percussa securi
Victima, purpureo sanguine tingit humum.

Liuius lib. 45. pars non minima triumphi est, victimæ præcedentes. Plin. lib. 33. cap. 3. auratis cornibus maiores hostiæ Sed de his infrà pluribus agemus, in sacrificio triumphantis. Appianus post aureas coronas, quas decimo loco posuit Plutarchus, boues & elephãtes sequutos ait. βόες δ' ἐπὶ τούτοις λευκοί, καὶ ἐλέφαντες ἦσαν ἐπὶ τοῖς βουσί. credibile est ordinem pompæ sæpe variasse. Sequebantur & plerumque feræ barbaricæ, ad triumphi pompam. Iosephus pag. 898. ζώων τε πολλαὶ φύσεις παρήγοντο, κόσμον οἰκεῖον ἁπάντων περικειμένων. Vopiscus in Aureliani triumpho. Præcesserunt elephanti 20. feræ mansuetæ Libycæ, Palestinæ diuersæ ducentæ, B quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne fiscum annonis grauaret: tigrides quatuor, camelopardali, alces, cætera talia per ordinem ducta; gladiatorum paria octingenta. quod postremum alibi nusquam in triumpho reperias. Ludis triumphi Actiaci Rhinocerotem dedit Augustus, quem lib. 51. describit Dio his verbis. ὁ δὲ δὴ ῥινόκερως, τὰ μὲν ἄλλα ἐλέφαντι πῃ προσέοικε, κέρας δέ τι κατ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα προσέχει. lego, προέχει. Id est, *Rhinoceros cætera similis elephanti, cornu autem eminulum habet in nare*. cornu tantùm vnum in Rhinocerote agnoscit Diodorus lib. 3. ἐπὶ δὲ ἄκρων τῶν μυκτήρων φέρει κέρας τῷ τύπῳ σιμὸν, τῇ δὲ στερεότητι σιδήρῳ παρεμφερές: *in extima nare fert cornu repandum, firmitate ferro par.* Vnum etiam agnoscit, vt & Oppianus:

—— ὀλίγον δ' ὑπὲρ ἄκρεα ῥινὸς
Ἀντέλλει κέρας αἰνὸν, ἀκαχμένον, ἄγριον, ἄορ.

Plinius lib. 8. cap. 20. Iisdem ludis & Rhinocetos vnius in nare cornu, qualis sæpe visus. Solinus, in naribus vnicum & repandum cornu. Sic & Strabo cornu vnicum; Pausanias lib. 9. C duo cornua ponit. σφίσιν ἐπ' ἄκρᾳ τῇ ῥινὶ ἐν ἑκάστῳ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ οὐ μέγα. Id est, *illis in summa nare cuique vnum est cornu, & aliud supra illud, non magnum.* à quo facit Eucherius, qui gemina in naribus cornua gestare scribit. Olim in libello de Venatione admonueram, eum qui nuper ad 12. tabulas mera mapalia scripsit, duo cornua Rhinoceroti tribuere, alterum in extima nare, alterum in humeris: vel, vt Gesnerus statuit, in summo dorso. quod tamen propriè cornu esse negat, debile certè & planè inutile est. Hic mihi, vir intemperantissimæ linguæ, inequitat, suauiludium, vituperonem appellat, & mimum, libellos nostros de Circo & Venatione farraginem pompabiliter scriptam vocat. nescio quanti sit illi hæc farrago; sed hoc scio, commentarium eius librum ad Martialem ea farragine exercuisse. Quod verò Pausaniam à se stare, & cornu illud minusculum in humero ponere, maledictis contendit, in hoc genere facilè me vinci patior, & de sententia Pausaniæ literatos omnes arbitros D deposco. minus me dicta eius tangunt, quem nemini vnquam pepercisse, ne suæ quidem famæ sat scio, cùm sit omniũ hominũ ζωιλώτατος καὶ κακηγορίστατος, homo non alienæ modò famæ, sed etiã eloquentiæ, atque adeò puræ putæ Latinitatis corruptor. Certè cornu illud in summo dorso, vel in humeris, cùm pusillũ ac inutile sit, ad Martialẽ nihil facit l. 1. epigr 22.

Namque grauem gemino cornu sic extulit vrsum,
Iactat vt impositas taurus in astra pilas.

Si enim cornu illud in humero inutile est, quî potuit vrsum, quem cornu illo in extima nare apprehenderat, gemino cornu efferre? quî potuit taurus gemino cornu grauis esse, qui extimo illo repando elatus & iactatus fit? Non malè sentiunt, qui geminum cornu, validum interpretantur, quomodo Virgilius, *duplex agitur per lumbos spina.* probatissimi enim autho- E res vnum tantùm cornu, illúdque in extima nare Rhinoceroti tribuunt. Sexto aut septimo loco in pompa triumphi fuerunt, qui ferebant aureos nummos, & aurea vasa. Plutarchus. εἶτα μετὰ τούτους οἱ τὸ χρυσοῦν νόμισμα φέροντες εἰς ἀγγεῖα τριταλαντιαῖα μεμερισμένον ὁμοίως τῷ ἀργυρίῳ· τὸ δὲ πλῆθος ἦν τῶν ἀγγείων ἑβδομήκοντα τριῶν δέοντα. Id est, *deinde post victimarios, & popas sequebantur, qui aureos nummos ferebant in vasa trium talentorum diuisos, vnà cum argento. vasa erant 77. Hos sequebantur qui sustinebant sacram phialam, quam Paulus Aemilius auri 10. talentis & gemmis instruxit: quique ferebant Antigonidas, & Seleucidas, & Thericleas, & cætera Persei vasa escaria ex auro, & pocula.* Octauo loco erant currus è præda. Plutarch. τούτοις ἐπέβαλλε τὸ ἅρμα τοῦ Περσέως, καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὸ διάδημα τοῖς ὅπλοις ἐπικείμενον. Sic in Pompeij triumpho lectus Eupatoris, & sceptrum apud Appianum, & solium. in triumpho Aureliani tres currus regios fuisse scribit Vopiscus. Primum Odenati, alterum Regis Persarum, tertium Zenobiæ.

CAP.

A

CAPVT XXVIII.

De captiuis.

NONO loco sequebantur captiui suo quisque loco vestibus amicti insignibus, sed catenis onusti, Reges quidem aureis, alij pro genere & fortuna. Plutarchus in Paulo Æmil. *εἶτα μικροῦ διαλείμματος ὄντος ἤδη, τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἤγοντο δοῦλα, καὶ σὺν αὐτοῖς τροφέων καὶ διδασκάλων, καὶ παιδαγωγῶν δεδακρυμένων ὄχλος αὐτῶν τε τὰς χεῖρας ὀρεγόντων εἰς τοὺς θεατάς, καὶ τὰ παιδία δεῖσθαι, καὶ λιτανεύειν διδασκόντων. Deinde post currum & arma Persei modico interuallo filij Regis captiui ducebantur, & turba simul nutritiorum, praeceptorum, institutorum, qui manus cum lacrymis ad inspectantes tendebant, & pueros vt populum obsecrarent admonebant.* Erant mares duo, puella vna,
B de quibus Eutrop. lib. 4. Ducti sunt ante currum duo Regis filij, qui per ætatem infortunij sui modicum, aut nullum sensum habebant, vnde & maior misericordia populi super mutata eorum fortuna, vt penè ad Perseum transeuntem oculos non adiecerint, vsque adeò ad pueros attenti erant: & multis lacrymari contigit misericordia ductis, omnibúsque mixtum dolore ac voluptate spectaculum fuit, donec illi præterierunt. Ipse Perseus filios, eorúmque comitatum sequebatur pullatus, & crepidatus more gentis, præ magnitudine malorum stupenti & attonito similis. Hunc sequebatur familiarium cohors deiecto vultu, in Perseum oculos cum lacrymis coniicientium, quasi sortem eius deplorarent, suæ immemores. Virgil. 8. Æneid.

——incedunt victæ longo ordine gentes.

Si res alienis auspiciis gesta, milites non secuti, nulli captiui ante currum ducti, nulla
C spolia, vt ex Liuio docuimus. Vulgus captiuorum ferreis catenis vincti erant. Claudian. lib. 2. Stilicon.

Barbara ferratis innectunt terga catenis
Velati galeas lauro.——

Prudent. lib. 2. in Symmach.

——captiuos poplite flexo
Ad iuga depressos, manibúsque in terga retortis.

Ouid. 1. de Arte.

Ibant ante duces onerati colla catenis.

In ferculis subiecti, vel poriùs oppressi armis repræsentabantur. Tibull. lib. 3. eleg. 3.

Et subter captos arma sedere duces.

D Claudian. lib. 1. Stilicon.

——quam si post vincta reuincti
Tarpeias pressis subeant ceruicibus arces.

non tamen captiui Capitolium ingressi sunt, vt mox ostendam. Ouid. eleg. 2. lib. 1. Amorum.

Mens bona ducetur manibus post terga reuinctis.

Non video, quid voluerit Seneca in Troade qui captiuos sequi currum, non præire dixerit,

——manus post terga dabit,
Currúsque sequens ego Memnonios
Aurea dextra vincula gestans.

Reges certè aureis vinculis onusti. Propert. lib. 2. eleg. 1.

Aut Regum auratis circumdata colla catenis,
E *Actiáque in sacra currere rostra via.*

Silius lib. 17.

Antè Siphax pheretro residens captiua premebat
Lumina, & auratæ seruabant colla catenæ.

lib. 4. Trist. eleg. 2. Ouid.

Vincláque captiua Reges ceruice ferentes,
Ante coronatos ire videbit equos.

Trebellius de Zenobia. Iam primùm ornata gemmis ingentibus, ita vt ornamentorũ onere laboraret. Vincti erant pedes auro, manus etiam catenis aureis, nec collo aureum vinculum deerat, quod scurra Persicus præferebat. Flor. lib. 3. cap. 2. de Allobrogibus à Domitio Ænobarbo, & Fabio Max. victis. Rex in carpento argenteo, quo in bellis vsus, in triumphum ductus. Auson. in ephemer.

E 4 Inter

Inter captiuos trahor exarmatus Alanos. A

Sidon. Panegyr. 1.

Et Regum aspicient Capitolia fulua catenas.

Zonaras scribit Perseo δεσμὰ μετὰ διαδήματος περικείμενα. Non tamen perpetuū fuit, vt vincti in triumphum ducerentur. Pompeij enim triumpho nemo vinctus fuit. Appian. bello Mithrid. de Pompeij ttiumpho. πλῆθος αἰχμαλώτων τε, καὶ λῃστῶν, οὐδένα δεδεμένον, ἀλλ' ἐς τὰ πάτρια ἐσταλμένους· αὐτοῦ δὲ τοῦ πομπῆς προῆγον ὅσοι τῶν πεπολεμημένων βασιλέων ἡγεμόνες, ἢ παῖδες, ἢ στρατηγοὶ ἦσαν, οἱ μὲν αἰχμάλωτοι ὄντες, οἱ δὲ ἐς ὁμηρείαν δεδομένοι, τριακόσιοι μάλιστα, καὶ εἴκοσι, καὶ τέσσαρες. Rarò mulieres ductæ: sed tamen ductæ. Dio lib. 43. in triumpho Iulij. καὶ ἡ Ἀρσινόη γυνή τε οὖσα, καὶ βασιλὶς ποτε νομισθεῖσα ἔν τε δεσμοῖς, ὃ μήποτε ἔν γε τῇ Ῥώμῃ ἐγεγόνει, ὀφθεῖσα, πάμπολυν οἶκτον ἐνέβαλε, &c. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνη μὲν διὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἀφείθη, ἄλλοι δὲ, καὶ ὁ Οὐερκιγγετόριξ ἐθανατώθησαν. Religatis manibus captiui præcesserunt, &c. & decem mulieres quas virili habitu pugnantes B intet Gotthos ceperat. de Zenobia in Aurelian. Vopiscus. Imperatores autem cum de foro in Capitolium currum flectere inciperent, captiuos in carcerem duci iubebant, idémque dies & victoribus imperij, & victis vitæ finem facit, ait Cic. 7. in Verrem. Quod neque perpetuum fuit. Zenobiæ enim ab Aureliano viuere concessum: fertúrque vixisse cum liberis matronæ iam more Romanæ, data sibi possessione in Tiburti, quæ hodiéque Zenobia dicitur, non longè ab Adriani palatio, atque ab eo loco cui nomen est *Conche*, ait Trebellius. Sed neque Pompeius vllum è captiuis necauit, sed publicis impensis remisit quemque domū, exceptis Regibus, & Regiis, è quibus solus Aristobulus mox interemptus est, & post eum Tigranes Tigranis Regis filius. Appian. in triumpho Pompeij. παρελθὼν δὲ ἐς τὸ Καπιτώλιον, οὐδένα τῶν αἰχμαλώτων, ὡς ἕτεροι τῶν θριάμβους παραγαγόντων, ἀλλὰ ἐς τὰς πατρίδας ἔπεμψε δημοσίοις δαπανήμασι, χωρὶς τῶν βασιλικῶν. Moris tamen fuit, vt iuberentur occidi, neque antè Impe- C rator Capitolio exibat, quàm captiuos occisos nunciatum esset. Iosephus lib. 7. ἁλώσεως. ἦν δὲ τῆς πομπῆς τὸ τέλος ἐπὶ τὸν νεὼν τοῦ Καπιτωλίου Διὸς, ἐφ' ὃν ἐλθόντες (Vespasianus & Titus) ἔστησαν. ἦν γὰρ παλαιὸν πάτριον περιμένειν, μέχρις ἂν τὸν τοῦ στρατηγοῦ τῶν πολεμίων θάνατον ἀπαγγείλῃ τις· Σίμων οὗτος ἦν ὁ Γιώρα τότε πεπομπευκὼς ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις. βρόχῳ δὲ περιβληθεὶς εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον. *iniectus est*, inquit, *Simoni Gioræ laqueus, isque in forum tractus, pessiméque habitus à trahentibus, vbi moris fuit noxios capitis damnatos occidi.* alij scribunt, *in carcerem conijci solitos.* Zonaras. εἰς τὴν Ῥωμαίων κομισθεὶς ἀγορὰν, καὶ τῶν αἰχμαλώτων τινὰς εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαχθῆναι, καὶ θανατωθῆναι κελεύσας. & Liuius lib. 45. de C. Octauij triumpho. Senatus deinde habitus est; Patres censuerunt, vt Q. Cassius Persea Regem cum Alexandro filio Albam in custodiam duceret; comites, pecuniam, argentum, instrumentum quod haberet. Plutarch. in Æmil. ἐκ τοῦ καλουμένου κάρκερε παρ' αὐτοῖς εἰς τόπον καθαρὸν, καὶ φιλανθρωποτέραν δίαιταν, ὅπου φρουρούμενος ἀπεκαρτέρησεν. Valer. Max. lib. 4. cap 1. hostium duces ante currum actos in carcerem conieceritaur in D municipia vincti custodiæ tradebantur, vt de Siphace & Perseo. idem l. 5. cap. 1. Post triumphum Reges vincti custodiæ tradebantur. Id quidem adeò rigidè seruatum scribit auctor Panegyrici ad Constantinum, vt in vno Perseo perpetuum id non fuisse velit. eius verba sic habent. Tunc enim captiui Reges cùm à portis vsque ad forum triumphārium currus honestassent, simul atque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. Vnus pro ipso Paulo, qui dedentem se (ita lego) acceperat, deprecante legem euasit; cæteri in vinculis luce priuati. Iosephus. εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον, αἰκιζομένων αὐτὸν ἅμα τῶν ἀγόντων. νόμος δ' ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐκεῖ κτείνειν τοὺς ἐπὶ κακουργίᾳ θανάτῳ κατεγνωσμένους. Falsum hoc, vt literatè scriptum est. Non enim in foro capite plecti sontes id temporis Romæ consuetum, nisi si fortè in carcere necarentur. quod in coniuratis apud Sallu- E stium vsu venit, & in captiuis solemne fuit. Orosius lib. 5. cap. 14. Iugurtha ante currum ductus, mox in carcere strangulatus est. Veiis quidem captis triumphauit Romulus, & ducē Veientium ætate affecta hominem incōsultum, & fortuna imprudenter vsum ante se egit. Vnde mos natus, vt triumphantes senem quemdam per forum in Capitolium agant, prætextatum, puerilem bullam è collo suspensam gerentem. præco tum prædicat Sardos venales. Plutarch. in Romul. βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἀψάμενος κηρύττει δὲ ὁ κῆρυξ Σαρδιανοὺς ὠνίους. Alij ex eo natum volunt, quod Cornel. Gracchus victa Sardinia tantum captiuorum adduxerit, vt longa venditione prouerbium natum sit; Sardi venales. Plinius de viris illustribus. Cicero lib. septimo epist. Sardi venales, alius alio nequior. Festus. Sardi venales, id est, alius alio nequior. Ludis Vicanis, qui fiunt à Vicanis prætextatis, auctio Veientium fieri solet, in qua nouissimus is qui omnium deterrimus producitur à præcone in medium, senex cum

toga

A toga prætexta, bullâque aurea, quo cultu Reges soliti sunt esse Hetruscorum, qui Sardi appellantur, quia Hetrusca gens orta est Sardibus ex Lydia, &c. at Sinnius Capito ait Tit. Gracchum Consulem, collegam Pub. Valerij Fulconis, Sardiniam, Corsicámque subegisse, nec prædæ quidquam aliud quàm mancipia captum, quorum vilissima multitudo fuerit. Legendus Plutarch. in Romaicis cap 53. vbi Sardos Veios interpretatur, & ludis Capitolinis Sardos venales proclamari. Trebellius & Appian. in Scipionis triumpho hunc quasi scurram depingunt. Dionysius libro 4. origin. ait seruos Romanis fuisse iure quod optimum esse potest. ἢ γὰρ ὠνησάμενοι παρὰ τοῦ δημοσίου σὺν ὑπὸ δόρυ πωλουμένους ἐκ τῶν λαφύρων, ἢ τοῦ στρατηγοῦ συγχωρήσαντος ἅμα ταῖς ἄλλαις ὠφελείαις, καὶ δορυαλώτους τοῖς λαβοῦσιν ἔχειν, ἢ πριάμενοι παρ᾽ ἑτέρων κατὰ σὺν αὐτοὺς τρόπους κυρίων γινομένων ἐκτῶντο σὺν δούλους. *Aut enim de publico ementes eos qui de præda sub hasta venirent, aut Imperatore concedente simul cum aliis vtilitatibus, vt etiam bello*
B *captos possiderent ij qui cepissent, aut cùm emissent à dominis seruos possidebant.* libro 7. τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι᾽ ἀρετὴν δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών, ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς τὸ δημόσιον ἀναφέρει τὰ χρήματα. *Spolia ex hostibus quanta vi ac virtute caperere potuerimus, lex iubet publica esse, non vt aliquis priuatus, aut ipse Imperator eorum sit dominus; quæstor autem ea vendit, & in ærarium refert.* Quare milites ad hoc iusiurandum adigebantur apud Gellium lib. 16. cap. 4. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, vtrem, follem, faculam si quid ibi inueneris, sustulerísque quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, vti tu ad Caium Lælium C. filium Cos. Luciúmve Cornelium P. filium Consulem, siue ad quem eorum ius erit, profetas. Apud Liuium libro 5. Fusis Faliscis & Capenatibus prædæ pars maxima ad quæstorẽ
C redacta est, exigua portio in milites tributa. lib. 25. Beneuento capto prædam Consules vendidêre ac diuisêre. & l. 37. Lamia expugnata Acilius Consul prædam partim diuisit, partim vendidit. & lib. 38. de præda ex Gallogræcis, quam Manlius Consul cùm milites omnes conferre iussisset, diuisit, aut vendidit quod eius in publicum redigendum erat. Plautus in Captiuis, actu 1. scena 1.

Scis tu istos captiuos duos,
Heri quos emi de præda de quæstoribus,
His indito catenas singularias.

Apud Valer. Maximum cap. 3. lib. 5. Camillus à Lucio Apuleio Tribuno plebis tanquam peculator Veientanæ prædæ reus factus in exilium missus est Apud Zonarã Lucius Scipio victo Antiocho καὶ ἐψηφίσθη ὡς τάχα πολλὰ ἐκ τῆς λείας σφετερισάμενος, *quod prædam quæ publica erat, ad se magna ex parte auertisset.* leg. 1. & penult. ff. ad leg. Iuliam peculatus, qua cautum
D ne quis ex pecunia sacra, religiosa, publicáve auferret, néve interciperet, néve in rem suam verteret Is quoque qui prædam ab hostibus captam surripuisset, lege peculatus tenebatur, & in quadruplum damnabatur. Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Africanus maior à quæstore suo hastæ subiectos captiuos vẽndente, puer eximiæ formæ, &c. Minutius in Octauio. Templa omnia Romæ de manubiis, de ruinis vrbium, de spoliis Deorum. Ambros. epist. 29. Templa idolorum condita de manubiis & spoliis reliquorum hominum. Liuius lib. 28. Virium Capuanum cùm Romanis Capuam deditum iri existimaret, ita loquentem inducit. Non videbo Appium Claudium, & Quint. Fuluium victoria insolenti subnixos, neque vinctus per vrbem Romam triumphi spectaculum trahar, vt deinde in carcere, aut ad palum deligatus, lacerato virgis tergo ceruicem securi Romanæ subiiciam. Apud Tacitum
E Mithridates lib. 12. non potentiam, neque Regnum precari, sed ne triumpharetur, néve pœnas capite expenderet. Apud Trebellium Æmilianus Tyrannus cùm contra Indos pararet expeditionem misso Theodoro duce, Gallieno iubente dedit pœnas: siquidem strangulatus in carcere captiuorum veterum more perhibetur. Peracto triumpho captiui sub corona vendebantur, vt Dio lib. 52. Synesius libro de Regno; Isidorus lib. 3. lib. 9. origin. Antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta venibant, & idcirco dicebantur sub coronis venire apud Gellium cap. 4. lib. 7. & Dionem lib. 4. de statu hominum. Sic apud Liuium lib. 5. Camillus Veiorum vrbe capta diteptáque libera corpora sub corona vendidit. Ea sola pecunia in publicum redacta fuit. Apud eundem lib. 9 socij Samnitium sub corona venière. & lib. 21. 24. Ita & apud Tacitum lib. 13. in Armeniis imbelle vulgus à Corbulone sub corona venundarum, reliqua præda victoribus cessit. Quintilian. declamat. 13. Igitur quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dederat, iisdem legibus, eadem fortuna, eadem conditione natos, ij fiebant quidem occupantium, non tamen quasi mil.tum,

& sin

& singulorum proprij, sed Imperatorum. Certo iure gentium captiui capientium A serui fuêre, sed iure ciuili Romanorum cùm prædæ loco quæ publica fuit, captiui cederent, ab Imperatore vel sub corona vendebantur, vel militibus diuidebantur, Zonatas tom. 2. Annalium. τῶν λαφύρων πολλὰ μὲν τοῖς στρατευομένοις διενενέμηντο: *ex spoliis multa in milites distribuebantur.* Apud Liuium lib. 44. victo Perseo Paulus Consul spolia militi concessit. Interdum ex captiuorum capite pecunia in publicum coacta est, vt scribit Polybius lib. 2. πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν. *Dabunt pœnas venditi cum vxoribus & filiis vbi victi fuerint. Sed iure belli patiuntur id qui nihil impium fecerint.* Liuius lib. 38. Samæos omnes direpta vrbe sub corona venisse. Gellius lib. 13. cap. 23. In fastigiis fori Traiani simulacra sunt sita circumundique inaurata equorum, atque signorum militarium, subscriptúmque est, ex manubiis, id est, ex præda. Pompa triumphi Galieni describitur à Tre- B bellio his verbis. Iam primùm inter rogatos Patres, & equestrem ordinem, albatos milites, & omni populo præeunte, seruis etiam propè omnium, & mulieribus cum cereis, facibus, & lampadibus præcedentibus Capitolium petiit. Processerunt etiam altrinsecus centeni albi boues cornibus auro iugatis, & dorsualibus sericis præfulgentes. Agnæ candentes ab vtraque parte ducentæ præcesserunt, & 20. elephanti, qui tunc erant Romæ, mille ducenti gladiatores pompaliter ornati cum auratis vestibus matronarum, carpenta cum mimis, & omni genere histrionum, pugiles sacculis, non veritate pugnantes. Cyclopes etiã luserunt omnes Apinarij, &c. Omnes viæ ludis, strepitúque, & plausibus personabant, ipse medius cum picta toga, & tunica palmata inter Patres, vt diximus, omnibus Sacerdotibus prætextatis Capitolium petiit. Hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, vexilla centena. Animaduertis boues istos χρυσοκέρωτας fuisse iugatos. Sacci pugilum, de quibus loquitur, erant farcti tomento. De tauris auricornibus Seneca in Oedip. C

Aureo taurus rutilante cornu.

Virgil.

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Tibul.

Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.

Ouidius lib. 11. Metamorph.

——blandis induta cornibus aurum
Conciderant.——

Iuuenal.

——auratam Iunoni cæde iuuencam. D

Plinius lib. 33. cap. 3. Deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. Reges autem bello captos ante currum auro vinctos præire docet Trebellius de Zenobia in Aureliani triumpho. Vincti erant præterea pedes auro, manus etiam catenis aureis, nec collo vinculum deerat; quod scurra Persius præferebat. Apud Parthos Reges bello capti catenis argenteis, non aureis vincti erant. Ammianus de Arsace Rege à Supore capto; eúmque effossis oculis vinctum catenis argenteis, quod apud eos vanum suppliciorum æstimatur esse solarium. Apud Persas olim catenis aureis vinciebantur. Scribit enim Quint. Curtius Darium aureis compedibus à proditoribus vinctum esse. Ausonius in Sapientibus.

——Cræsum in amicis habet,
Vinctúmque pedicis aureis secum iubet E
Reliquum quod esset vita totum degere.

Sed vt ad tauros triumphales redeamus; omnibus aris tota vrbe in triumpho sacrificia fiebant, ait Donatus ad Adrian. quò pertinet illud Lucillij:

Ne in arce bouem discerpsi magnificè.

Ouidius lib. 3. eleg. 3. de Ponto.

——Totámque per vrbem
Omnis odoratis ignibus ara calet.

Quare Tertullianus libro de Pallio trinas Pompeij aras pro tribus Pompeij triumphis posuit.

CAP.

A

CAPVT XXIX.

De Coronis sociorum.

DECIMO loco prælatæ coronæ, quas socij Imperatori dederant. Plutarch. ἐφεξῆς δὲ τέ-
τοις ἐκόμιζοντο χρυσοῖ στέφανοι τετρακόσιοι τὸ πλῆθος, οὓς αἱ πόλεις ἀριστεῖα τῆς νίκης τῷ αἰμυλίῳ
μετὰ πρεσβειῶν ἐπεπόμφεσαν. Id est, *deinceps ferebantur coronæ aureæ 400. numero, quas socij victoriæ præ-
mia cum legationibus ad Paulum Aemilium miserant.* Virgil. 8. Æneid.

Ipse sedens niveo candentis limine Phœbi
B *Dona recognoscit sociorum, aptátque superbis*
Postibus, incedunt victæ longo ordine gentes.

Liu. l. 39. coronas aureas dona ciuitatũ 45. in triumpho prælatas scribit. l. 34 coronæ aureæ
dona ciuitatũ in triumpho translatę. Plinius l. 16. c. 4. de coronis. nouissimę & in sacris certa-
minibus vsurpatæ, in quibus hodiéque nõ victori datur, sed patriã ab eo coronari pronũtia-
tur. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ. Dio lib. 51 Augu-
stus παρὰ τῶν πόλεων τῶν ἐν τῇ ἰταλίᾳ τὸ χρυσίον τὸ τοῖς στεφάνοις προσῆκον οὐκ ἐδέξατο. & Liuius lib. 39.
in triumpho M. Fuluij. aureę coronæ centum 12. pondo ante currum latæ sunt. Præfereban-
tur coronæ omnium ciuitatum aureæ, titulis eminentibus proditæ, ait Vopiscus in Aureliani
ni triumpho. Liuius lib. 7. Samnitibus victis Carthaginenses quoque legatos gratulatum
misêre, cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio, in Iouis cella poneretur. fuit pondo 25.
C Quandoque dabantur castella in triumpho deferenda. Cic. in Bruto. Castellanos trium-
phos, qui dantur ob castella victa. Coronæ ab exercitu aureæ triumphanti datæ. Appian.
καὶ στέφανοι, ὅσους τὸν στρατηγὸν ἀρετῆς ἕνεκα ἀναδοῦσιν ἢ πόλεις, ἢ σύμμαχοι, ἢ τὰ ὑπ' αὐτῷ στρατόπεδα. vn-
de aurum coronarium. Cic. in Pisonem Lex Cæsaris vetat accipere aurum coronarium, ni-
si decreto triumpho. Suidas στεφανικὸν τέλεσμα· στεφανικὸν λέγουσι πᾶν τὸ ἐν χάριτος λόγῳ διδό-
μενον. Spartian. Adriano. aurũ coronarium Italiæ remisit Adrianus. Antoninus itẽ Pius aurũ
coronariũ, quod adoptionis suæ causâ oblatũ fuerat, Italicis totum, mediũ prouincialibus
reddidit. Sumptum id à Græcis, qui Philippo & Alexandro coronas aureas miserunt Dio-
dor. pag. 357. οὐ μόνον κατ' ἄνδρα τῶν ἐπιφανῶν, ἐστεφάνωσαν Philippum χρυσοῖς στεφάνοις, ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀξιολόγων πόλεων αἱ πλείους. pag. 574. αἱ πόλεις ἅπασαι πρεσβείας ἀποστέλλουσαι χρυσοῖς στεφάνοις ἐτί-
μησαν τὸν βασιλέα ἀλέξανδρον. Longè diuersum est ab ære coronatio, de quo Plinius lib. 33. cap.
9. lib. 34. cap. 8. Hic ordo quem posuimus in triumphi pompa status ac solemnis esse vide-
D tur, cùm Liu. lib. 34. eundem paucis immutatis habeat: sic enim ille. Senatus extra vrbem
Quintio ad res gestas edisserendas datus, triumphúsque meritus ab lubentibus decretus est.
triduum triumphauit. Die primo arma, tela, signáque ærea & marmorea transtulit. Plura
Philippo adempta, quàm quæ ex ciuitatibus ceperat. Secundo die aurum, argentúmque, fa-
ctum, infectúmque & signatum. Infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & 170. fa-
cti, vasa multa omnis generis, cælata pleraque, quædam eximiæ artis, & ex ære multa fabri-
cata. ad hoc clypea argentea decem, signati argenti 84. millia fuêre Atticorum tetradrach-
mam vocant, trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus. auri pondo fuit tria mil-
lia septingenta 14. & clypeum vnum ex auro totum, & Philippei nummi aurei 14. millia
quingenti 14. Tertio die coronæ aureæ, dona ciuitatum, translatæ 114. & hostiæ ductæ, &
E ante currum multi nobiles captiui, obsidésque, inter quos Demetrius Regis Philippi filius
fuit, & Armenes, Nabidis Tyranni filius Lacedæmonius. Ipse deinde Quintius in vrbem
est inuectus. milites sequuti currum frequentes, vt omni ex prouincia exercitu deportato,
&c Præhuerunt speciem triumpho capitibus rasis sequuti, qui seruitute exempti fuerant.
Liuius lib. 45 P. Æmilij triumphum graphicè depinxerat, à quo Plutarchus mutuatus sic
ille. Summam omnis captiui auri argentique translati H. S. millies ducenties fuisse Vale-
tius Antias tradit quæ haud dubiè maior aliquanto summa ex numero plaustrorum, pon-
deribúsque auri, argenti, generatim ab ipso scriptis efficitur, &c. Plutarch. Flaminij trium-
phum sic describit. κάλλιω δὲ καὶ τὰ λάφυρα πομπευόμενα παρεῖχεν ὄψιν, ἑλληνικὰ κράνη, καὶ πέλται
μακεδονικαί, καὶ σάρισαι· τό τε χρημάτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον ἦν, &c. χρυσίου μὲν συγκεχωνευμένου λίτρας
τετρακισχιλίας ἑπτακοσίας δέκα τρεῖς. ἀργύρου δὲ τετρακισμυρίας τετρακισχιλίας διακοσίας ἑβδομήκοντα, φιλιπ-
πείους δὲ χρυσοῦς μυρίους τετρακισχιλίους πεντακοσίους δεκατέσσαρας· χωρὶς δὲ τούτων, τὰ χίλια τάλαντα, ἃ
Φίλιππος ὤφειλε, &c. Apud Liuium lib. 38. ad Cn. Manlium victis Gallogræcis missæ vn-
dique

dique legationes non gratulatum modò venerunt, sed coronas etiam aureas, pro suis quæque facultatibus attulerunt. Fuere coronæ aureæ ducentæ 12. pondo, eodem auctore lib. 39. vt singulæ fuerint librales. In Quinti Flaminij triumpho coronæ aureæ, dona ciuitatũ, translatæ 114. In Scipionis Asiatici aureæ coronæ 234. ait Liuius lib. 34. In Cæsaris triumpho coronæ aureæ bis mille octingentæ 22. eæque pondo 20. millium quadringentorum 14. narrante Appiano. Claudius cùm de Britannia triumphater inter coronas aureas vna 7. pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior; altera 9. quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit, narrante Plinio lib. 33. c. 3. Ex coronæ Festo dicuntur donaticæ, quod his victores in ludis donabantur, quæ postea magnificentiæ causâ institutæ sunt super modum aptarum capitibus. A ludis ad triumphos aureæ traductæ. Dictæ sunt & triumphales, Festo scribente. Triumphales coronæ sunt quæ Imperatori victori aureæ præferuntur, quæ antiquis temporibus propter paupertatem laureæ fuerunt. Eædem dictæ prouinciales Tertulliano lib. de Corona. Sunt & prouinciales aureæ imaginum iam non virorum capita maiora quærentes. Polybius in fragmentis. οἱ γεραῖοι ἐστεφάνωσαν τὸν αὐτίοχον τὸν βασιλέα πεντακοσίοις ἀργυρίου ταλάντοις. *Gerai Antiochum Regem quingentis argenti talentis coronarunt.* Apud Liuiũ Asiatici Manlio ingredienti fines, vt cohiberet à populatione militem, in coronam auream 15. talenta offerunt.

A B

CAPVT XXX.

De triumphante.

VNDECIMO loco triumphans aureo curru laureatus fuit, qualem suprà descripsimus. Liu. lib. 45. de P. Æmilio. Ipse postremò Paulus in curru, magnam cum dignitate alia corporis, tum senecta ipsa maiestatem præ se ferens. post currum inter alios illustres viros filij duo Q. Maximus, & P. Scipio. Iosephus tamen lib. 7. ante currum proximè simulacra eburnea victoriæ ferri scribit. ἐπὶ τούτοις παρῄεσαν πολλοὶ νίκης ἀγάλματα κομίζοντες· ἐξ ἐλέφαντος δ' ἦν πάντων, καὶ χρυσοῦ ἡ κατασκευή· μεθ' ἃ Οὐεσπασιανὸς ἤλαυνε καὶ Τίτος εἵπετο· Δομετιανὸς δὲ παρίππευεν, αὐτός τε διαπρεπῶς κεκοσμημένος, καὶ τὸν ἵππον παρέχων θέας ἄξιον. Plutarchus in Paulo, coronas à ciuitatibus missas proximè insequutum esse Imperatorem ait Simulacta victoriæ, de quibus loquitur Iosephus, pro coronis illis fuisse interpretor. εἶτ' αὐτὸς ἐπέβαλλεν ἅρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκὼς ἀνὴρ, καὶ δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος, ἀλουργίδα χρυσόπαστον ἀμπεχόμενος, καὶ δάφνης κλῶνα τῇ δεξιᾷ προτείνων. ἐδαφνηφόρει δὲ καὶ σύμπας ὁ στρατός. Præibant Imperatori lictores tunicis puniceis amicti, & chorus citharistarũ & satyrorum, Hetruscæ pompæ ritu, cinctorum, ornatorúmque coronis aureis, qui pariter incedunt ordine, cum cantu & tripudio. ludiones ipsi vocant opinor ideo quia Hetrusci Lydorum coloni sunt. Horum in medio quidam talarem purpuram amictus, ornatúsque monilibus & torquibus aureis gesticulatur ad mouendum risum, tanquam insultans hostibus (is est de quo Festus in Sardi venales, & Plutarch. in Rom.) sequuntur deinceps qui suffitum faciunt. mox ipse Imperator inuehitur curru picturato, redimitur corona gemmata aurea, amicitur autem more patrio purpura stellis aureis distincta; manu gestat sceptrum eburneum, & virgam laureã, quæ apud Romanos signum est victoriæ. Appianus in triumpho Scipionis. αὐτοῦ δ' ἡγοῦνται τοῦ στρατηγοῦ ῥαβδοῦχοι φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες. Sigismundus Gelenius in his vertendis parum accuratus fuit. Ante currum triumphantis lictores erant & fasces, quorum numerum in Iulio inuidiosum fuisse scribit Dio lib. 43. τὸ πλῆθος τῶν ῥαβδούχων, ὅτε γὰρ ἀριθμὸς ὁ τῶν ῥαβδούχων ἐπαχθέστατον σφίσιν ὄχλον, ἅτε μήπω πρότερον τοσούτους ἅμα ἑωρακόσι παρέσχε. vt enim suprà monuimus, quisque imperio quo vicerat vsus est in triumpho. Consuli igitur 12. faces, Prætori & Proconsuli 6. Dictatori 24. fasces. Dio lib. 54. Appian. lib. 1. Ciuil. Plutarchus in Fabio. Seruus publicus (vt Zonaras in Camillo) eodem curru vehebatur, coronam gemmis auro vinctis supra caput eius tenens (malè Wolfius, coronam auream gemmis interpolatam) ad eum dicebat; Respice, quo monebat, vt reliquæ vitæ cursum prouideret, neque præsentibus elatus superbiret. & ex curru tintinnabulum flagellúmque suspendebatur, vt ea res indicio esset eum tam aduersa fortuna vti posse, vt vel flagris cæderetur, aut capitis damnaretur. qui enim extremo supplicio afficiebantur, tintinnabula gestare solebant, ne quis inter eundum contactu illorum piaculo se obstringeret. Sic autem exornari vrbem iubebant. Zonar. οἰκέτης μέν τις δημόσιος ἐπ' αὐτοῦ παρωχεῖτο τοῦ ἅρματος τὸν στέφανον τῶν λίθων χρυσοδέτων ὑπερανέχων αὐτοῦ,

C D E

A αὐτοῦ, &c. Ammian. lib. 16. de Constantio. Nam & corpus perhumile curuabat portas ingrediens celsas,& velut collo munito (lego,minuto) rectam aciem luminum tendens, &c.

CAP. XXXI.

De militibus.

POST currum proximè filij adolescentes aut viri, inter alios viros illustes, sequebantur: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæque ordinibus, ait Liu. lib. 45. vnde error Zonaræ manifestus, qui pedites omnes fuisse vult, filiis exceptis. Plutarc. in Paulo. ἐδαφνηφόρει δὲ σύμπας ὁ στρατὸς, τῷ μὲν ἅρματι τοῦ στρατηγοῦ κατὰ λόχους καὶ
B τάξεις ἑπόμενος. ᾄδων δὲ τὰ μὲν, ᾠδάς τινας πατρίους ἀναμεμιγμένας γέλωτι, τὰ δὲ, παιᾶνας ἐπινικίους, καὶ τῶν διαπεπραγμένων ἐπαίνους εἰς τὸν αἰμίλιον. *Lauro coronatus erat vniuersus exercitus currum Imperatoris per cohortes & ordines secutus. canens autem partim quædam carmina vernacula risu admixta: tum verò pæanas victoriæ, & præconia Aemilij.* Sequebantur alij in equis, alij pedibus, vt Appianus, Liuius, Cicero contra Zonarā. Liu lib. 45. de triumpho Luc. Anicij. Lætior hunc triumphum est sequutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus ipsi etiam Tribuni nobiles carmine militari laudari, cùm in sua cohorte currum sequerentur. Liuius lib 7. Sequente Decio insigni eum laude, donisque, cum incondito militari ioco, haud minus Tribuni celebre nomen quàm Consulum esset. Appian. bello Mithridat. αὐτὸς δὲ ὁ πομπήϊος ἐπὶ ἅρματος ἦν, καὶ τοῦδε λιθοκολλήτου, χλαμύδα ἔχων, ὥς φασιν, ἀλεξάνδρου τοῦ μακεδόνος, &c εἵποντο δὲ αὐτῷ μετὰ τὸ ἅρμα οἱ συστρατευσάμενοι τῶν ἡγεμόνων, οἱ μὲν ἐπὶ ἵππων, οἱ δὲ πεζοί. Pomponius in Diocletiano scribit,
C milites Imperatori præiuisse canentes & saltantes, non autem secutos esse. malè, vt appacet. Sueton. in Iulio cap. 49 Inter cætera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt. &c. Vrbani seruate vxores, mœchum caluum adducimus, &c. auro in Gallia stuprum emisti, &c. Ad morem hunc sequendi currum respexit Seneca lib. de beata vita. Non humilior sub alieno curru, quàm in meo steteram. Mos eo inductus, vt milites triumphanti testimonium bene rei gestæ redderent, & ipsi triumphi participes essent. Liu. lib. 31 maiores instituisse vt legati, tribuni militum, centuriones, milites denique triumpho adessent. vt veritas rerum gestarum eius publicè videretur. sequebantur & socij, apud Liuium lib 41. taciti, vt iratos esse sentires, secuti sunt currum socij, quod dimidio minus accepissent quam Romani. lib. 45. milites & ipsi laureati, & quisque donis quibus donati sunt insignes triumphum nomine cient, suásque & Imperatoris laudes canentes per vrbem incedunt. Ordine
D suo quisque gradiebatur, signis ac vexillis fluitantibus ac passis. Ammian. Marc. lib. 16. de Constantio. Alios purpureis subregminibus texti circumdedere dracones, hastarum aureis gemmatísque summitatibus illigati, hiatu vasto perflatiles, & ideo velut ira perciti sibilantes, caudarúmque volumina relinquentes in ventum. ibidem scribit, signa præiuisse. Altrinsecus, inquit, præeuntibus signis, insidebat aureo solus ipse carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum; quo micante lux quædam misceri videbatur. alternúmque potestatis gressus multiplices (lego, alternabantur) alios purpureis, &c. & incedebat hinc inde ordo geminus armatorum clypeatus, atque cristatus, corusco lumine radians, niridis loricis indutus, sparsique cataphracti equites, quos clibanarios vocant, &c. Symmachus epist. 12. triumphantes ab equitibus Romanis, aut à plebe ducebantur. Sequutæ & mulieres sub Cæsaribus. Messalina Claudij currum carpento sequuta est. secuti & triumphalia ornamenta eo-
E dem bello adepti, sed cæteri pedibus, & in prætexta. Sueton. in Claud. Consules præibant triumphanti, sequebantur Senatores. Augustus tamen Consules sequi passus est. Dio lib. 51. τῶν δὲ συνυπάτων, τούς τε λοιποὺς ἄρχοντας παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐπισπωμένους οἱ, μετὰ τῶν λοιπῶν βουλευτῶν τῶν συννενικηκότων· εἰώθεισαν γὰρ οἱ μὲν ἡγεῖσθαι, οἱ δὲ ἐφέπεσθαι. Xiphilin. in Neron. καὶ μετὰ τῶν ἱππέων, τό τε βουλῆς διελθὼν εἰς καπιτώλιον ἀνέβη. Milites non semper Imperatorem secuti sunt, maximè si vel alienis auspiciis, vel alieno exercitu rem gessisset. Liuius lib. 31. de Furij Prætoris triumpho. Neque captiui vlli ante currum ducti, neque spolia prælata, neque milites secuti: omnia præter victoriam penes Consulem esse apparebat. lib. 28. ait, Senatum decreuisse vt Cōsulum alter quadrigis veheretur militibus sequentibus, alter equo sine militibus. Notatum ea die plura carmina (id est, dicta) militaribus iocis in Claudium Neronem, quàm in Consulem suum iactata. id decretum, quia Liuij auspicia die certaminis fuissent. Ei milites magis fauebant, in quem plura carmina dicerent, vt de Decio Tribuno suprà dictum. Signiferos

feros signa tuliſſe indicat Claudian. Panegyr. 6. A

Hi volucres tollunt aquilas, hi picta draconum
Colla leuant. ——

de carminibus militum Martial. lib. 7. epig. 6.

Feſta coronatus ludet conuicia miles,
Inter laurigeros cùm comes ibit equos.

lib. 4. epig. 33.

Conſueuêre iocos veſtri quoque ferre triumphi,
Materiam dictis nec pudet eſſe ducem.

Dio lib. 43. de triumpho Iulij. τούτων γε οὖν ἕνεκα καὶ ὑπερεθαύμαζον αὐτὸν, καὶ ὅτι καὶ παῤῥησίαν τῷ στρατῷ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐνέγκε. τούς τε γὰρ εἰς τὸ συνέδριον σφῶν ὑπ' αὐτοῦ καταλεχθέντας καὶ κατ' ἄλλα, καὶ μάλιστα τόν γε τῆς Κλεοπάτρας αὐτοῦ ἔρωτα, καὶ τὴν παρὰ τῷ Νικομήδει τῷ τῆς Βιθυνίας βασιλεύσαντι διατριβὴν, B ὅτι μειράκιόν ποτε παρ' αὐτῷ ἐγεγόνει διεκερτόμησαν, &c. nec eos tantùm dictis petebant qui triumphum ducerent, ſed illuſtres alios quoſuis, vt Athenis qui plauſtro vehebantur liberalibus. Dionyſ. lib. 7. ἐφεῖται γὰρ τοῖς κατάγουσι τὰς νίκας ἰαμβίζειν τε, καὶ κατασκώπτειν σὺν τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας αὐτοῖς στρατηλάταις, ὡς Ἀθήνησι τοῖς πομπεύταις τοῖς ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν πρότερον ἅμα τοῖς σκώμμασι παρορχουμένους. Diximus olim ficulnis foliis pro perſonis milites vſos, dictis Imperatorem in triumpho proſecuiſſe. Liuius lib. 4. de C. Valerio. Itaque cùm ex S. C. vrbem ouans introiret, alternis inconditi verſus militari licentia iactati, quibus Conſul increpitus. Menenij celebre nomen laudibus fuit, cùm ad omnem mentionem Tribuni fauor circumſtantis populi plauſúque & aſſenſu cum vocibus militum certaret. lib. 5. Inter iocos militares quos inconditos iaciunt, Romulus, ac parens patriæ Camillus dictus eſt. Panegyr. Conſtant. nec deſica (lege, deſita) tota vrbe (vrbs, lege) qua ſuffixum haſta fereba- C tur caput id piaculare, fœdari, cùm interim vt ſunt ioci triumphales, rideretur geſtantis iniuria. Varro lib. 4. L.L. hinc in manipulis caſtrenſibus dicta ducibus. Plin. lib. 19. cap. 8. olus ſylueſtre D. Iulij carminibus, præcipuè iocis militaribus celebratum, alternis quippe verſibus exprobrauêre lapſana ſe vixiſſe apud Dyrrachium. Interim & clamor populi militum carmen adiuuabat, vt Liuius lib. 4. in triumpho C. Valerij. Ammian. lib. 16. de Conſtantio. Auguſtus itaque fauſtis vocibus appellatus, vocum lituorúmque intonante fragore cohortuit, talem ſe támque immobilem, qualis in prouinciis ſuis viſebatur, oſtendens. Claudian. lib. Stilicon.

—— quantos proſcenia plauſus,
Ad cælum quoties vallis tibi Martia ducet
Nomen Auentino, Pallantæóque receſſu. D

omnes enim Imperatori acclamabant, & io triumphe canebant. lib. 2. de Ponto eleg. 1.

Quáque ierat felix adiectum plauſibus omen.

lib. 4. Triſt. eleg. 2.

Quáque ibis manibus circumplaudêre tuorum.

populus erat candidatus, aut Imperatorum ætate in veſtibus anthinis & floridis. Dio lib. 58. cæteri, inquit, erant ἐν ἐσθῆσιν ἀνθηραῖς. Poſt captiuos ſequi populum in Aureliano Vopiſcus ait. Iam populus ipſe Romanus, iam vexilla collegiorum, atque caſtrorum, & cataphractarij milites, & opes Regiæ, & omnis exercitus, & Senatus. Liuius lib. 3. paucis verbis omnia contexuit in Quintij triumpho. Romæ à Q. Fabio præfecto vrbis Senatus habitus, triumphantem Quintium, quo veniebat agmine, vrbem ingredi iuſſit. ducti ante currum hoſtium duces, militaria ſigna prælata, ſecutus exercitus præda onuſtus. Epulæ inſtru- E ctæ dicuntur fuiſſe ante omnium domos, epulantéſque cum carmine triumphali, & ſolemnibus iocis comeſſantium modo currum ſecuti ſunt. Interim roſæ ſpargebantur per vias vrbis. lib. 2. de Ponto eleg. 1.

Saxáque iactatis erubuiſſe roſis.

lib. 4. Triſt. eleg. 2.

Vndique iactato flore tegente vias.

Hoſtiæ paſſim triumphanti cæſæ. Suetonius Nerone cap. 25. triumphanti paſſim victimæ cæſæ ſparſo per vias identidem croco, ingeſtæque aues, lemniſci, & bellaria. Ouid. lib. 1. Amor. eleg. 2.

Læta triumphanti de ſummo mater Olympo
Plaudet, & appoſitas ſparget in ora roſas.

lib. 6.

A lib. 6. Dionyſ. de P. Valerio victis Vejentibus. καὶ αὐτὸς μὲν ὁ δῆμος πρὸ πολλοῦ τῆς πόλεως ὄντι ἐστεφανωμένος ὑπηντία, λιβανωτοῖς θυμιῶν τὴν πάροδον, καὶ κρατῆρσι μελικράτου κεκερασμένοις ὑποδεχόμενος τὴν στρατιάν. Horat. lib. 4. ode 2.

Dabimúſque Diuis thura benignis.

Militibus mulſum datum. Plaut. Bacchid.

—— accipientur mulſo milites.

Liuius lib. 30. mulſum militibus datum eſſe ſcribit. Prætorem Q. Terentium Culleonem adeò amicum Corneliæ familiæ, vt Romæ mortuum, elatúmque P. Scipionem pileatus ſecutus ſit, & ad portam ſecutis mulſum dederit. militibus ficus & mulſum in triumpho dederat. Dion. lib. 2. de Romuli triumpho. ἀπήγαγεν οἴκαδε τὴν δύναμιν ἄγων σκῦλά τε ἀπὸ τῶν ἀποίκων κατὰ τὴν μάχην, καὶ ἀκροθίνια λαφύρων θεοῖς, καὶ πολλὰς ἅμα τούτοις θυσίας ἐποιήσατο· τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο, &c. ἡ δ' ἄλλη δύναμις αὐτοῦ παρηκολούθει, πεζῶν τε καὶ ἱππέων κεκοσμημένη κατὰ τέλη, θεοὺς δ' ὑμνοῦσα πατρίοις ᾠδαῖς, καὶ τὸν ἡγεμόνα κυδαίνουσα ποιήμασιν αὐτοσχεδίοις· οἱ δὲ ἐκ τῆς πόλεως ὑπηντῶν αὐτοῖς ἅμα γυναιξί τε καὶ τέκνοις, παρ' ἀμφω τὰ μέρη τῆς ὁδοῦ, τῇ τε νίκῃ συνηδόμενοι, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἐνδεικνύμενοι φιλοφροσύνην. ὡς δὲ παρῆλθεν ἡ δύναμις εἰς τὴν πόλιν, κρατῆρσί τ' ἐπετύγχανον οἴνῳ κεκερασμένοις, καὶ τραπέζαις τροφῆς παντοίας γεμούσαις, αἳ παρὰ τὰς ἐπιφανεστάτας τῶν οἰκιῶν ἔκειντο, ἵνα τοῖς ἐμφορῆσθαι. Milites dictis Imperarores petiiſſe vulgò ſcitum eſt. Martial. lib. 7.

B

Fas audire iocos, leuioráque carmina Cæſar
Sit tibi, ſi luſus ipſe triumphus amat.

Liuius lib. 39. Multi omnium ordinum donati militaribus donis currum proſequuti ſunt, carmináque à militibus ea in Imperatorem dicta, vt facilè appareret in ducem indulgentē C ambitioſúmque ea dici. Appianus in Libyco, καὶ τὸν ἄρχοντα σὺν μὲν ἐπαινοῦσι, σὺν δὲ σκώπτουσι: *&* *triumphantium alios laudant, alios dictis mordent.*

CAPVT XXXII.

De itinere in Capitolium.

A Porta triumphali Imperator in vrbem ingreſſus, per ea loca quæ ſpectaculo cōmodiora eſſent, vt circos, forum, ſacram viam, in Capitolium ferebatur. Quà triumphus procederet exſtructi ſpectaculorū gradus, narrante Tacito lib. 14. Xiphilin. in Nerone. οὕτω διά τε τοῦ ἱπποδρόμου, καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς, καὶ μετὰ τῶν ἱππέων τῆς τε βουλῆς διελθὼν εἰς Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ παλάτιον. Et quidem ante tribunitia ſubſellia tranſibat, omnéſque aſſurgere iuſ-
D ſi. Sueton. Iulio cap. 78. triumphanti, & ſubſellia tribunitia præteruehenti ſibi vnum e collegio Pontium Aquilam non aſſurrexiſſe adeò indignatus ſit, vt proclamarit; Repete ergo à me Aquila Remp. Tribunus. de ſacra via Propert. lib. 2. eleg. 1.

Aut Regum auratis circumdata colla catenis,
Actiáque in ſacra currere roſtra via.

lib. 3. eleg. 3.

Me ſat erit ſacra plaudere poſſe via.

Horat. ode 3. lib. 4.

—— quandóque trahet feroces
Per ſacrum cliuum merita decorus
Fronde Sicambros.

E Interim pileati currum triumphantis ſequebantur ij qui ſeruitute exempti eſſent. Liuius lib. 33. Pileati currum Cornelij ſequebantur Cremonenſes. lib. 34. de triumpho Flaminij. præbuerunt ſpeciem triumpho capitibus raſis ſequuti, qui ſeruitute exempti fuerant. Plutarchus in Flaminio. ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι χίλιοι καὶ διακόσιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, &c. οἱ δὲ Ἀχαιοὶ λυτρωσάμενοι πέντε μνῶν ἕκαστον ἄνδρα, &c. οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις ἐλευθερωθεῖσι ξύρεσθαί τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πῖλια φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτοὶ, θριαμβεύοντι τῷ Τίτῳ παρείποντο. Terētius Comicus pileatus currum Scipionis maioris ſequutus eſt, cui libertas data, vt ſcribit Oroſ. lib. 4. cap. 18. In Capitolium cùm deueniſſent genibus erepentes gradus, & ſcalaria templum inibant. Dio lib. 43 de Iulio Cæſare. καὶ τότε μὲν καὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀνερριχήσατο. & lib. 48. de Claudio victis Britannis, τὰ νικητήρια ἔπεμψε, καὶ τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀναβὰς, ἀναφερόντων αὐτὸν τῶν γαμβρῶν ἑκατέρωθεν. Labor fuit non modicus in ea geniculatione, cùm in Capitolium non niſi per gradus 365.

ascenderetur. ἐν τῷ καπιτωλίῳ ῥώμης βαθμὸς ἔχοντι τετρακοσίους ἑξήκοντα πέντε, ait Cedren. at Tacitus 100. gradus tantùm lib 19. quâ Tarpeia rupes 100.gradibus aditur. Genus supplicij illud fuit, de quo Iuuenal. satyr. 6. A

——inde superbi
Totum Regis agrum nuda ac tremebunda cruentis
Erepet genibus.——

Seneca lib. de beata vita. Cùm sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, &c. cùm aliqua per viam genibus repens vlulat. Tibul. lib. 1. eleg. 1.

Non ego tellurem genibus perrepere supplex.

In Capitolio preces concipiebant, vota soluebant, Diis operabantur, vbi in captiuos lege actum audissent. Iosephus lib. 7. cap. 18. ἐπεὶ δ' ἀπηγγέλθη τέλος ἔχων, καὶ πάντες εὐφήμησαν, ἤρχοντο μὲν τῶν θυσιῶν, ἃς ἐπὶ τῇ νομιζομέναις καλλιερήσαντες εὐχαῖς ἀπῄεσαν εἰς τὸ βασίλειον. Palatium intelligit, quò re diuina peracta pergebant Imperatores. Trebellius in Aureliano. Denique vix hora nona in Capitolium peruenit: serò autem in Palatium. Priùs in Capitolio spolia cõsecrabant, laurum in gremio Iouis deponebant. lib. 6. Dion. de Seruilio. περιῆλθε εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τοῦ δήμου παντὸς προπεμπόμενος, ἕως εἰς τὸ καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ τὰς εὐχὰς ἀπέδωκε, καὶ τὰ σκῦλα ἀνέθηκε. Lampridius in Alexandro. Dimisso Senatu in Capitolium ascendit, & tunicis Persicis in Capitolio locatis, concionem huiusmodi habuit, &c. post hoc cum ingenti gloria, & comitâte Senatu, equestri ordine, atque omni populo, circumfusisque vndique mulieribus, & infantibus, maximè militum coniugibus, pedes Palatium conscendit, cùm retrò currus triumphalis à quatuor elephantis traheretur. lib. 4. Trist. eleg. 2. B

Altaque velantur fortasse Palatia sacris, C
Thuráque in igne sonant, inficiúntque diem.
Candidáque adducta collum percussa securi
Victima, purpureo sanguine tingit humum.

Claudianus Panegyr. 4.

Quin & Clitumni sacras victoribus vndas,
Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis.

boues enim auricornes & cretatos, qui ad Clitumni pascua in eam rem alebantur, in Capitolio Diis immolabaut. Iuuenal. Satyr. 10.

——duc in Capitolia magnum
Cretatúmque bouem.——

Ibi ita preces concepisse nonnulli tradunt. Gratias tibi Iupiter Opt. Max. Iunoníque Reginæ, & cæteris huius custodibus, habitatoribúsque arcis Diis lubens, lætúsque ago, re Romana in hanc diem & horam per manus, quod voluistis, meas seruata, bene gestáque, eandem & seruate, vt facitis, & protegite propitiati, supplex oro. Sed de cretato boue Lucret. D

Cretatúmque bouem duci in Capitolia magna.

2. Georgic.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.

Silius lib. 4.

——patulis Clitumnus in aruis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.
——Maxima taurus E
Victima Tarpeio frustra nutrita Tonanti.

lib. 6.

Et sedet ingentem pascens Meuania taurum
Dona Ioui.——

Plinius monet animalia quæ aquas Clitumni potant, fœtus albos creare. auricornes Ouid. lib. 10. Metamorph. dixit,

——blandis indutas cornibus aurum.

τροφίας βοῦς vocat Plutarch. quasi dicas altiles, qui domi aluntur, vt opponat armentariis, qui φορβάδες. Ianua per quam Capitolium inibant conqueritur apud Propertium se impudicis seruire tabellis lib. 1. eleg 16.

Quæ fueram magnis olim patefacta triumphis

Ianua,

A *Ianua, Tarpeia nota pudicitiæ.*
Cuius inaurati celebrarunt limina currus,
Captorum lacrymis humida supplicibus.
Nunc mihi non desunt turpes pendere corollæ,
Semper & exclusi signa iacere faces.

CAPVT XXXIII.

De triumphali epulo.

B ADDIT Iosephus, Vespasianum & Titum Imperatores simul ac è Capitolio in Palatium transierunt, protinus aliquos ex viris principibus conuiuio excepisse; aliis autem omnibus magnificum epulum apparasse: illam enim diem pop Romanus festam ac celebrem habuit. idque veteri consuetudine receptum fuisse ostendit in Camil. Zonaras. ἀνήλαυνεν εἰς τὸ καπιτώλιον, καί τινας ἐκεῖ τελετὰς πληρώσας, καὶ προσαγαγὼν ἀναθήματα, καὶ παρὰ τῆς ἐκεῖ δειπνήσας στοαῖς, πρὸς ἑσπέραν οἴκαδε μετ' αὐλῶν, καὶ συρίγγων ἀπήρχετο: *vbi*, ait, *in Capitolio donaria dicasset & spolia, in porticibus templi cœnatus, vespere cum tibiis & fistulis abscedebat.* Iosephi verba sic habent. καὶ τοὺς μὲν αὐτοὶ πρὸς εὐωχίαν ὑπεδέχοντο, τοῖς δ' ἄλλοις ἅπασιν εὐπρεπεῖς κατὰ τὸ οἰκεῖον (id est, *vt iis proprium erat*, ὡς εἰκὸς) αἱ τῆς ἑστιάσεως ἦσαν κατασκευαί. ταύτην γὰρ τὴν ἡμέραν ἡ ῥωμαίων πόλις ἑώρταζεν. dixerat cap. 16. priusquàm triumphantes vrbem subirent, militibus ientaculum splendidum ab Imperatoribus instructum, vt moris est. τοὺς μὲν στρατιώτας ἀπέλυσεν ἐπὶ τὸ νενομισμένον ἄριστον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων εὐτρεπισθέν. Sed ab antiquo id esse
C facilè comperiet qui legerit apud Dionem lib. 43. Iulium Cæsarem τά τε γὰρ ἐπινίκια καί τι μηδενὸς ἀλλοτρίου κρατήσας, &c. οὐ μόνον αὐτὸς ἔπεμψε ἐν αὐτοῖς πάντα τὸν δῆμον, ὡς καὶ ἐπὶ κοινοῖς πᾶσιν ἀγαθοῖς αὖθις ἑστιάσας. pag. 147. ibidem, οὕτω μὲν δὴ τὰ ἐπινίκια ἔπεμψε, καὶ ἐπ' αὐτοῖς τόν τε δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε, καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου, καὶ ἔλαιον προσέδωκεν αὐτοῖς. καὶ τῷ μὲν σιτοδοτουμένῳ ὄχλῳ, τάς τε ἑβδομήκοντα καὶ πέντε δραχμάς, ἃς προϋπέσχετο, καὶ ἑτέρας πέντε καὶ εἴκοσι, τοῖς δὲ στρατιώταις πεντακισχιλίας ὅλας ἔνειμεν. Appianus de Scipione, ἀφικόμενος δὲ ἐς τὸ καπιτώλιον ὁ σκιπίων, τὴν μὲν πομπὴν κατέπαυσεν, εἱστία δὲ τοὺς φίλους, ὥσπερ ἔθος ἐστὶν, ἐς τὸ ἱερόν. i. *cùm autem in Capitolium venisset, finita est pompa, conuiuióque amicos excepit in porticibus templi* (sic Zonaras interpretatur) *vt moris est.* Ea maximè ratio fuit cur Romæ in ornithonibus, & auiariis turdos, aliásque altiles alerent, quòd in triumpho semper epulæ publicæ essent. Varro lib. 3. cap. 5. de re rust. imò ea pars non minima triumphi habita est, epulæ Senatus, quæ in Capitolio eduntur, ait Liuius lib. 45. adde-
D batur minium in vnguenta cœnæ triumphalis. Plin. lib. 33. cap. 7. In eo magnificentia Iulij Cæsaris apparuit, quod triumphi sui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados distribuit. Plinius lib. 14. cap. 15. Cœnatus Imperator à conuiuio domum reducebatur è Capitolio. Varro. Non vt eius qui triumpharet in Capitolio videretur esse proprium, vt ipse potiùs domũ reduceretur à conuiuio. Epulum illud, non in templo Iouis Capitolini, sed in æde Herculis datũ, dictũque Herculeum, si Athenæo fides. In eo mulsum datũ, & mellina potio, ingentes panes, carnes elixæ, & fumo maceratæ, & è recẽtibus victimis tostę dapsiliter. Athen. l. 4. Romę ὅταν εὐωχῶνται ἐν τῷ τοῦ ἡρακλέους ἱερῷ δειπνίζοντος τοῦ κατὰ καιρὸν θριαμβεύοντος, ἡ παρασκευὴ τῆς εὐωχίας, ἡρακλεωτικὴ λέγεται· οἰνοχοεῖται μὲν γὰρ οἰνόμελι· τὰ δὲ βρώματα ἄρτοι μεγάλοι, καὶ καπνιστὰ ἑφθὰ κρέα, καὶ τῶν προσφάτων καθιερωθέντων ὀπτὰ δαψιλῆ. Videtur agere de epulo quod dederunt iis qui decumas Herculi polluxerant. Næuius. qui decumas partes, quantum alieni fuit, pol-
E luxit tibi. Plutarch. in Romaicis. δαψιλῶς ἔθυον τῷ ἡρακλεῖ εὐωχίαν, πολλοὶ τῶν πλουσίων ἐδεκάτευον ἡρακλεῖ τὰς οὐσίας. idem in Crasso sub initium; & in Sylla, ὃς ἀποθύων ἡρακλεῖ τῆς οὐσίας ἁπάσης τὴν δεκάτην τὸν δῆμον εἱστίασε. Plautus Sticho.

Vti decumam partem Herculi polluceam.

Moris erat ab Imperatore triumphum ducturo Consules inuitari ad cœnam, deinde rogari vti venire supersedeant, ne quis eo die, quo ille triumpharet, maioris in eodem conuiuio sit imperij. Valer. lib. 2. cap. 8. Plutarch. Rom. cap. π θριαμβεύοντες ἑστιῶντες ἐν δημοσίῳ, παραιτοῦνται τοὺς ὑπάτους, καὶ πέμποντες παρακαλοῦσι, μηδὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ δεῖπνον. quia καὶ τόπον ἔδει τῷ θριαμβεύοντι, καὶ σίασιν ἐντιμοτάτην ἀποδιδόναι, καὶ προπέμπειν μετὰ τὸ δεῖπνον. ταῦτα δὲ οὐκ ἔξεστιν ἑτέρῳ γίνεσθαι τῶν ὑπάτων παρόντων, ἀλλ' ἐκείνοις. lego, σῖτον. in eo conuiuio adeò immanis insanúsque luxus fuit, vt annonam sæpe, vt Varro loquitur, incenderet. Lucius quidem Paulus Æmilius, demirantibus Græcis, quod in magno splendidóque apparatu non diligens modò,

ſed profuſus eſſet, eiuſdem animi eſſe dixit, & aciem,& conuiuium inſtruere, illam vt formidoloſus hoſtibus, hanc vt amicis gratus eſſet, ait Plutarch. in Rom. apophtheg. Iulius Cæſar adiecit epulum, ac viſcerationem, & poſt Hiſpanienſem victoriam duo prandia. Nã cùm prius parcè, neque pro liberalitate ſua præbitum iudicaret, quinto pòſt die illud largiſſimum præbuit. Sueton. in Iulio cap. 38. Liuius de Manlij triumpho bello Macedonico. Epulæ, inquit, ipſæ, & cura, & ſumptu maiori apparati cœptæ. Plin. lib. 14. cap. 15. Quid? non & Cæſar Dictator triumphi ſui cæna vini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia diſtribuit? Idem Hiſpanienſi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo verò in tertio Conſulatu ſuo, Falernum, Chium, Leſbium, Mamertinum. Vno die in duobus & 20. millibus tricliniorum inſtructis, parariſque menſis, & vini Falerni amphoras centum, & Chij cados totidem dediſſe fertur, & ſex murænarum millia, quas C. Hircus in pondo mutuò dedit. Tiberius triumpho Illyrico prandium populo mille menſis, & congiarium tricenos nummos viritim dedit, ait Sueton. cap. 20. Tiberium prandium triumphale dediſſe indicat Suetonius cap. 19. Prandium dehinc populo mille menſis, & congiarium tricenos nummos viritim dedit. Lucullus acto triumpho, & vrbem, & ſuburbanos vicos conuiuiis excepit; τήν τε πόλιν εἱστίαζε λαμπρῶς, καὶ τὰς περιοικίδας κώμας, ἃς οὐίκους καλοῦσι, ait Plutarchus. Dio lib. 55. τά τε ἐπὶ τοῦ κελτικοῦ ἐπινίκια ἐπέμψε, καὶ τὸν δῆμον τὸν μὲν ἐν τῷ καπιτωλίῳ, τὸν δ' ἄλλοθι πολλαχόθι ἐδείπνιζε, κἀν τούτῳ καὶ ἡ λιουία μετὰ τῆς ἰουλίας γυναῖκας εἱστίασε. *Et equo vectus triumphum Tiberius duxit, & è populo alios in Capitolio, alios alibi multis locis prandio excepit, & eodem tempore Liuia, & Iulia fœminis epulum præbuerunt.* Id epulum dari ſolitũ in porticibus Capitolij oſtendit Zonaras in Camillo, qui corpore miniato triumphauit, vt ſcribit Plinius lib. 33. cap. 7. Apud Dionem lib. 51. Poſt Actiacam pugnã, quibus diebus triumphum Octauius duxit, eorũ vno ſinguli Senatores in ædium ſuarum veſtibulis epulati ſunt; καὶ ἐν αὐταῖς οἱ βουλευταὶ μίαν τινὰ ὡς ἕκαστοι ἡμέραν ἐν τοῖς τῶν οἰκιῶν σφῶν προθύροις εἱστιάθησαν, οὐκ οἶδα ὅθεν ἐς τοῦτο προαχθέντες· οὐ γὰρ παραδέδοται. *Illis triumphi diebus ſinguli Senatores vna die in ædium ſuarum veſtibulis epulati ſunt, neſcio vnde ad id impulſi; neque enim vetus inſtitutum fuit.*

CAPVT XXXIV.

De Ludis.

POST triumphum ludos, & ſpectacula dari moris fuit. Polyb. pag. 269. poſt triumphum οἱ μὲν ἐν τῇ ῥώμῃ κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀγῶνας ἦγον, καὶ πανηγύρεις. Vopiſcus in Aureliano. Sequentibus diebus datæ ſunt populo voluptates ludorum ſcenicorum, ludorum Circenſium, venationum, gladiatorum, monomachiæ. ideo feræ in triumphum deductæ, vt Vopiſcus ibidem de triumpho Aureliani. Ludos autem ſpectabant ob triumphum decretos triumphali habitu, narrante Capitolino in M. Philoſopho. Dio lib. 58. de Claudij triumpho. διατελέσας δὲ ταῦτα τὴν πανήγυριν τὴν τῶν νικητηρίων ἐποίησεν, ὑπάτου τινὸς ἐξουσίαν ἐς αὐτὴν λαβών, &c. καὶ ἄλλην δὲ τινα πανήγυριν ἐπὶ τῇ νίκῃ, καὶ αὐτὴν οἱ περὶ τὴν σκηνὴν τεχνῖται συγχωρηθὲν σφίσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐποίησαν. Lamprid. de Alex. Seueri triumpho. Alia die actis Circenſibus, & item ludis ſcenicis congiarium populo Romano dedit. Ij ludi vt plurimùm fiebant ex voto, vt Liuius lib. 36. 39. 51. & vbique. Zonaras in Camillo de ſpoliis loquens; Imperatores, inquit, ἐδαπάνων εἰς τὴν πανήγυριν. Liuius lib. 40. Vouiſſe quo die poſtremum cum Celtiberis pugnaſſet ludos Ioui Opt. Max & ædem equeſtri Fortunæ ſeſe facturum. in eas res ſibi pecuniam collatam eſſe ab Hiſpanis. ludi decreti. Interdum ſine voto ad triumphi ſpeciem, vt Sueton. in Iulio c. 39. Sequebatur ſæpe congiarium populo donatiuum ſeu clauarium militibus. Lampridius in Alexand. Congiarium populo dedit, donatiuum militibus, rer cathem populo addidit. Plinius in Panegyr. congiarium populo, militibus donatiuum. Claudian lib. 2. in Ruffin.

Nunc epulas tempus ſocij, nunc larga parare
Munera, donandumque nouum legionibus aurum.

Sueton. in Tiberio cap. 20. Triumpho acto dari ludos Romæ ſolitos docet Liuius libro 39. Anno vrbis conditæ 568. Sentio Poſthumio, & Quint. Martio Coſ. à Marco Fuluio ludos quos Ætolico bello vouerat factos refert. Sub annum 5. cap. 608 quo Luc. Mummius de Achæis & Corinthiis triumphauit. Muſici ludi Romæ actitati, vt Tacitus libro 14. imò & gymnici. Sylla triũpho Mithridatico athletas dedit, vt & Pompeius in dedicatione theatri

fui

A fui apud Pompeium. Appianus libro 1. Ciuilium de Sylla. καὶ οὐδενὸς ἐν ὀλυμπίᾳ τότε ἀγωνίσματος πλὴν σταδίου δρόμου γινομένου· σὺν γὰρ ἀθλητὰς καὶ τὰ ἄλλα θεάματα πάντα ὁ σύλλας ἐς ῥώμην μετεκεκλήκει ἐπινίκια τῶν μιθριδατικῶν ἔργων. *Cùm nullum id temporis certamen Olympiæ excepto cursu in stadio, datum fuisset, quod Sylla occasione victoriæ Mithridaticæ athletas & alia omnia spectacula Romam ex Græcia retraxisset.* Herodianus libro 3. Histor. Seuerum scribit Albino superato gymnicos ludos Romæ dedisse. ἐπετέλεσε δὲ καὶ ἐπινίκιον ἀγῶνα σὺν πανταχόθεν μούσης τε ὑποκριτὰς, καὶ ἀνδρείας μαθητὰς μεταπεμψάμενος. Liuius lib. 45. prodit sub annum vrbis conditæ 586. Quinto Ælio Pæto, & M. Iunio Penno Cos. Luc. Æmilium Paulum post res Macedonicas ab ipso compositas Amphipoli ludos magno apparatu dedisse. Romæ euersa Carthagine à Scipione ludos datos Appianus in Libycis docet, ὁ δὲ σκιπίων θυσίας ἐτέλει καὶ ἀγῶνας ἐπὶ τῇ νίκῃ. Polybius in epitome lib. 16. victo Siphace οἱ μὲν ἐν τῇ ῥώμῃ ἀγῶνας ἦγον, καὶ
B πανηγύρεις ἐπιφανῶς, χορηγὸν ἔχοντες εἰς ταῦτα τὴν σκιπίωνος μεγαλοψυχίαν: *qui Romæ erant ludos ediderunt, & celebritates, Scipione sumptus sufficiente, qua erat animi magnitudine.* Apud Athenæum libro 14. Luc. Anitius Prætor ob debellatos Illyrios acto Romæ triumpho ludicrum musicum, & athleticum dedit, ἀγῶνας ἐπιτελῶν σὺν ἐπινικίοις ἐν τῇ ῥώμῃ.

CAPVT XXXV.

De Hercule, & triumphali domo, & statuis.

HERCVLES triumphalis ab Euandro sacratus est in foro boario, qui per triumphos
C vestitur habitu triumphali. Plin lib. 34. cap. 7. triumphales domus fuerunt quæ publico sumptu Imperatoribus fiunt, qualis P. Valerio Publicolæ data, adiectum decreto, vt earum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum reiiceretur. Plinius lib. 36. cap. 15. Dionys. lib. 5 de domo P. Valerij Publ. ταύτης τῆς οἰκίας παρ' ἣν ὁ χαλκοῦς ἕστηκε ταῦρος, αἱ κλησιάδες θύραι μόναι τῶν ἐν τῇ ῥώμῃ δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν εἰς οἴκων τὸ ἔξω μέρος ἀνοίγονται. Cùm vir triumphalis in rogum impositus die funeris cremaretur, potuit quisque os eius aliquod in vrbem inferre, & terræ mandare. Plutarch. Romaic. οθ. διὰ τί δὲ θριαμβεύσαντός τινος εἶτα ἀποθανόντος καὶ καέντος ἐξῆν ὀστέον λαβόντας εἰς τὴν πόλιν εἰσφέρειν, καὶ κατατίθεσθαι. Triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabant Plin. lib. 18. cap. 6. Statuas tamen, quæ argento ornarentur, non negabant. lib. 33. cap. 9. transit inde materia (argentum) & ad triumphales statuas. Iuuenal. satyr. 7.

Huius enim stat currus aheneus, albi
D *Quadriiuges in quadriuiis, atque ipse feroci*
Bellatore sedens. ——

satyr. 8.

—— *pictósque ostendere vultus*
Maiorum, & stantes in curribus Æmilianos.

Serò statuas curules datas esse Romæ scribit Plin. lib. 34. cap. 5. vnde & nostris currus in his qui triumphassent. Setum hoc, & in his non nisi à D. Augusto seiuges, sicut & elephanti. Triumphalis statua dicitur illustris, habitu triumphantis sculpta. apud Tacit. lib. 18. M. Appianus triumphali statua donatus est: item Iulio Agricolæ illustris statuæ honor decretus. Trebellius. Statuam inter triumphales & currus quadriiugos Pisoni decreuerunt. Liu. lib. 8. additus triumpho honos, vt statuæ equestres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur.
E Erant & statuæ laureatæ in vrbe. Tacit. lib. 4. Annal. & lib. 17. populus cum lauro & floribus Galbæ imagines circum templa tulit. Cic. pro Murena, imaginem parentis sui laureatam. Prudent. lib. 2.

Frustra igitur currus summos miramur in arcu
Quadriiugos. ——

Erant aliæ foris, & circa limina animorum ingentium imagines, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabátque etiam dominis mutatis ipsæ domus, & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare. legendus Valer. lib. 2. cap. 5. Plid. lib. 34. cap. 2. 5. 6. 7. triumphum Agrippa repudiauit, contentus ornamentis triumphalibus, authore Dione. Longè antè, anno vrbis 541. Cn. Fuluius Flaccus decretum sibi à Senatu respuit, eóque in exilium pulsus. Valer. Max. lib. 2. cap. 5.

F 4 CAP.

CAPVT XXXVI.

De spoliis opimis.

SPOLIA opima nusquam alibi, quàm Romæ commemorantur. ea dicuntur quasi opulenta quæ duci à duce derepta sunt. Græcis tamen fuit ζῶς νικηφόρος apud Liuium lib. 2. Belli Maced. Festus nomen factum autumat ab Ope Consiua Saturni vxore, quæ in Regia colitur à populo Rom. Plutarchus in Romulo ex Varrone ab opibus, *οὐσίαν*, vel quod ὅπως ἐνομάζε) τ ἔργον. αὐτουργῷ ἢ ἀριστείας στρατηγῷ στρατηγὸν ἀνελόντι δίδοται καθιερώσας ὀπιμιον. *i. ei duci qui generosum aliquod facinus manu ediderit, & duce hostiũ occiderit, datur, vt opima spolia dedicet.* dicunturque vel ab ope, vel ab opere, quod mauult Plutarchus, minus bene Festus Opem Consiuam ait in Regia coli, quia omnes opes humano generi terra tribuit. B
ergo & opulenti dicuntur terrestribus rebus copiosi, & hostiæ opimæ præcipuè pingues, & opima, magnifica, & ampla. Vnde spolia quæ dux populi Romani duci hostium detraxit, quorum tanta raritas est, vt intra annos paulo minus 700. trina tantum contigerint nomini Romano. vna, quæ Romulus de Acrone; altera, quæ Consul Cossus Cornelius de Tolumnio; tertia, quæ M. Marcellus Ioui Feretrio de Viridomaro fixerunt. Tria illa numerantur à Propertio lib. 4. eleg. 10.

Armáque de ducibus trina recepta tribus.
Tempore quo portas Cæninum Acrona petentem
Victor in euersum cuspide fundis equum.
Nunc spolia in templo tria condita. —— C

Triumphator Iupiter τροπαιοῦχος. Seneca in Agamemnone.

Ad quem triumphi spolia victores ferunt.

Valerius Max. lib. 3. cap. 2. opima totidem numerat, Romuli, Cossi, Marcelli, in æde Iouis Feretrij, vt & Plutarch. in Marcello. 6. Æneid.

—— *insignis spoliis Marcellus opimis,*
Tertiáque arma patri suspendet capta Quirino.

Plutarchus. καὶ τρισὶ μόνοις τούτου τυχεῖν ὑπῆρξε ῥωμαίοις ἡγεμόσι. Bretomartum vocat Gallorũ Regem, quem alij Viridomarum. Iulio Cæsari tamen, quasi manu ducem aliquem hostiũ cæcidisset, in æde Iouis Feretrij spolia opima dicata sunt. Dio lib. 44. σκῦλα τέ τινα ὀπιμα ἐς τὸν τοῦ διὸς τοῦ Φερετρίου νεὼν ἀναθεῖναι οἱ, ὥσπερ τινα πολέμιον αὐτοστράτηγον αὐτοχειρία που πεφονευκότι. Certè & M. Crassus Regem Scytharum Deldonem occidit, & spolia eius Ioui Feretrio dicasset, si dux totius exercitus summus fuisset. Dio lib. 54. καὶ τόν γε βασιλέα αὐτῶν δέλδωνα αὐτὸς ὁ κράσσος ἀπέκτεινε, κἂν τὰ σκῦλα αὐτοῦ τῷ Φερετρίῳ διὶ, ὡς καὶ ὀπιμα, ἀνέθηκεν, εἴπερ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ἐγεγόνει. Liuius spolia opima vocat, quæ eques equiti detraxit lib. 23. vbi de Taurea & Asello agit. & apud Festum Varro ait, opima spolia esse etiam quæ manipularis miles detraxerit, dummodo duci hostium. ad ædem Iouis Feretrij poni testimonio esse libros Pontificum, in quibus sit, pro primis spoliis boue, pro secundis solitaurilibus, pro tertiis agno publicè sacra fieri debere. esse etiam compelli Reges (lege, Pompili Regis) legem opimorum spoliorum talem; Cuius auspicio classe procincta opima spolia capiuntur, Ioui Feretrio bouem cædito, ei qui cepit æris ducenta darier oporteto. (ita eruditissimus Scaliger.) Secunda spolia in Martis aram in campo, solitaurilia (vel maiora, vel lactentia) vtra voluerit cædito. Tertia spolia Iano Quirino, agnum marem cædito; centum qui ceperit (ei) ex ære dato: cuius auspicio capta, diis piaculum dato. Plutarch. in Marcello. καί φασιν ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν νόμαν πομπίλιον καὶ πρώτων ὀπιμίων, καὶ δευτέρων, καὶ τρίτων μνημονεύειν· τὰ μὲν πρῶτα λαμβανόμενα τῷ Φερετρίῳ διὶ κελεύοντα καθιεροῦν, τὰ δεύτερα ἢ τῷ ἄρει, τὰ ἢ τρίτα τῷ κυρίνῳ, καὶ λαμβάνειν γέρας ἀσσάρια. Ea ferebantur in ædem Iouis Feretrij, de quo Liuius lib. 1. & 4. de Cosso qui Lartem Tolumnium occiderat. in eum milites carmina incondita æquantes eum Romulo canebant. Spolia in æde Iouis Feretrij prope Romuli spolia, quæ sola tunc erant opima, dono fixit. ibidem opima spolia interpretatur, quæ dux duci detraxerit; ducem dici vult cuius auspiciis bellum geritur. Cossum Consulem fuisse, non Tribunum militum. Plutarch. ἐκείνων μόνων τιμίων ὄντων, ὅσα καὶ παρατάξεως οὔσης, καὶ πρῶτα, καὶ στρατηγῷ στρατηγὸν ἀνελόντι. (fortè, καὶ πρόσετι, id est, *insuper*, vel πρὸς τούτοις.) Feretrius autem Iupiter à Romulo vocatus à ferendis spoliis, cui primo omnium Romæ templum exstruxit. Is quidem pedes in ædem Iouis Feretrij spolia intulit; Cossus & Marcellus quadrigis. Plutarchus, τεθρίπποις

A πεὶς εἰσελαύνων αὐτὸς τρόπαια φέροντες. Quidam à feretro pompæ, alij à feriendo ferettum. Propert. lib. 4. eleg. 1.

—— causa feretri,
Omine quod certo dux ferit antè ducem.
Seu quia victa suis humeris hæc arma ferebant.

Silius lib. 5.

—— quis opima volenti
Dona Ioui portet feretro suspensa cruento?

lib. 12.

Marcellus ferret cùm victor opima Tonanti.

Plutarch. τὸ δὲ τρόπαιον ἀνάθημα Φερετρίου διὸς ἐπωνομάσθη· τὸ γὰρ πλῆξαι φερίρε ῥωμαῖοι καλοῦσι. Li-
B uius lib. 1. Ioui Feretrio templum primum omnium condidit. Plutarch. de Marcello. δρυὸς γὰρ εὐκτέανε πεφυκυῖαν ὄρειον, καὶ μέγα τεμὼν, καὶ ἀσκήσας, ὥσπερ τρόπαιον ἀνέδησαν. i. *quercus enim o. ulentæ* (lego εὐκτεανὸς, *opulenta*, vel εὐκλινδεῦς, *quæ pectines & venarum tractus elegantes habet:* nam ad ttophæum arbotis rami decidebantur*) truncum montanum, & magnum abscindens & instruens, vt trophæum, ex ipso spolia commodè & aptè religauit. procedente pompa, trophæum manu gerens in currum ascendit, & simulacrum tropæophorum ex iis quæ ibi erant pulcherrima per vrbem traducebat* (lego, τῶν σκευῶν κάλλιστον, non σκεύη, vt vulgò, & intelligo ferculum vnum aliquod è pompa triumphali.) *sequebatur exercitus pulcherrimis armis instructus canens carmina, & pæanas triumphales in Deum Feretrium & Imperatorem. Sic procedens, vbi venit in templum Iouis Feretrij, statuit illud & dicauit. Dicitur autem Feretrius Iupiter* ἀπὸ τοῦ φερετρευομένου τροπαίου aut διός ἐστιν ἐπωνυμία κεραυνοβολοῦντος. τὸ γὰρ
C τυπεῖν, φερειν (lego, φερίρε) οἱ ῥωμαῖοι καλοῦσιν. ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολέμου πληγὴν γεγονέναι τοὔνομα λέγουσιν. καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις, ὅτ' αὖ διώκωσι τοὺς πολεμίους, πυκνὸν τὸ φέρι (lego, φερι. retinere solet ipsissimas voces Latinas, vt in Paulo Æmilio dixit κάρκερε, in Romulo φερίρε ὄπεμ, ὅπως) τύπτε παῖε, παρεγγυῶσι ἀλλήλοις. Post Marcellum nemo spolia opima tulit, vt Plutarch.

Cum hæc de triumpho scriberem, venit in manus meas liber commentarius ad Martialis Amphitheatrum hominis maledicendi ingenio notissimi, cuius calumnias enotare hîc mihi libuit, vt veritati sua ratio constet; abstinebo conuiciis, ne eodem in luto, in quo ille, volutari videar. Libro quem de Venatione scripsi anno CIↃ.IↃ.IIC. cap 24. p. 107. admonueram, in venatione direptionis syluas subitarias in arena exhibitas esse, siue arbores cum natiuo cespite vulsæ, arte, & manu hominum destituerentur in humum, siue in automatis & pegmatis repræsentarentur. Ille hîc exclamat, supini erroris manifestum me esse, & inter pancarpum & venationem direptionis hoc discrimen statuit, quod pancarpia (sic enim ille vo-
D car, nullo auctore, quanquam pancarpia corona veteribus dicta:) sine automatis, & sine spectaculo arenarij fuerit, venatio direptionis cum automatis, & cum spectaculo arenarij. vbi solens suo more allucinatur. In pancarpo enim arenarios cum bestiis depugnasse testis est Cassianus cap. 45. collatione 5. vt, inquit, fieri solet ab his, qui coram Regibus mundi huius omnigenis congredi bestiis præmiorum contemplatione consueuerunt, quod spectaculi genus vulgò pancarpum nuncupatur. Hi, inquam, feras quascunque fortiores robore, vel feritatis rabie conspexerint diriores, aduersus eas primæ congressionis certamen arripiunt, quibus exstinctis, reliquas, quæ minus terribiles, minúsque vehementes sunt, exitio faciliori prosternunt. Quid ad ista noster ille mussitabit quibus sibi ipsi, non mihi, supini erroris notã inustam non diffitebitur? Sed de automatis, quæ nulla fuisse in pancarpo scribit, eius rei au-
E ctorem probæ notæ aliquem laudari velim. in pancarpo enim Ptolemæi apud Athenæum lib. 5. & Apuleium lib. 10. & Martial. lib. 1 epig. 21. automata fuerunt. Pancarpum syluam arenariam interpretor, in qua interdum nullæ feræ, vt apud Apuleium lib. 10. vetus interpres apud Cuiatium Nouella 105. pancarpum syluam exponit.

Libri mei cap. 7. pag. 51. hanc Lactantij lib. 6. cap. 20. lectionem probam esse docueram. *Primitus venationes, quæ vocantur munera, Saturno attributa sunt.* addideramque, munera pro naumachiis, ludis scenicis & venationibus poni. notaram locum Vitruuij procemio lib. 10. *In muneribus,* inquit, *quæ à Magistratibus foro gladiatorum, scenisque ludorum dantur.* & Martialis hæc verba lib. 1. de naumachia.

Quisquis ades longis serus spectator ab oris,
Cui lux prima sacri muneris ista fuit.

Ille, homo minimè malus, legit eadem meeum sententia aduersùs doctissimum Lipsium pag. 37. libri ad Amphitheatrum Mart. ad epig. 12. *Venationes, quæ vocantur & munera;* & hoc

postremum

postremum longè melius esse ait: nempe, quia de suo τὸ (*&*) addidit, & de meo, munus pro A quolibet ludorum genere poni, qui à Magistratibus in foro aut Amphitheatro darentur. qua in re iterum insultat doctissimo Lipsio pag. 52. libri sui ad Amphitheatrum, cùm à me hoc quicquid est, mutuatus sit, vt & penè omnia quæ de irritandis feris, de mansuetariis, reliquaque venatione addidit prioribus suis scriptis.

Cap. 7. libri mei p. 16. & 17. docueram venationem Circensem Ioui factam fuisse, ex eo loco Tertull. in Apolog. 8. *Romæ Iupiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine. sed bestiarij, inquitis.* addideram Iouem illum Saturnum Babylone dictum esse. Ioui Latiari hominem mactari ludis solitum, ex Tertulliani Scorpiaco cap. 7. & Minutio in Octauio. Iouem illum Lariarem à quibusdam Ditem putari, ex Prudentij lib. 1. in Symmachum.

Funditur humanus Latiari in munere sanguis,
Consessusque illic spectantum soluit ad aram B
Plutonis fera vota sui. ——

Ille pag. 37. libri sui ad Amphitheatri epigramma 12. hîc mihi nebulam esse pictam in pariete ait, & Ioui Latiari homines tantùm immolatos, non autem venationes dicatas. Quid? nónne hoc ipsum à me priùs annotatũ disertè fuerat? Quid sibi vult apud Prudentiũ Latiate munus, nisi venationes? Quis nescit ante gladiatorum, venationũ, & ludorum scenicorũ munera homines plerumque mactatos? Quid aliud voluit Tertullianus, cùm Iouem bestiarij sanguine prolutum esse dixit c. 8. Apologet. quàm venatione Circensi solitos mactari Ioui bestiarios? quid aliud Cyprianus lib. de spectaculis c. 3. in hæc verba? *Inter quæ nonnunquam & homo fit hostia, latrocinio Sacerdotis, dum cruor etiam de iugulo calidus exceptus patera, quasi sitienti idolo in faciem iactatus crudeliter propinatur.* vbi & latrocinium verè interpretatus sum, quod C ille non fecit, & veriùs legi posse, *patrocinio*, dixit, nec id quidem asseueranter, sed cum dubitatione. quam ille meam lectionem ridiculè risui habet.

Cap 8. libri mei de Venatione p 19. Tertul. c 35. Apologet lectionẽ genuinã esse ostenderã, *schola bestiarum*, quod inibi feræ vel ad mansuetudinẽ, vel ad crudelitatẽ erudirentur, cùm iste *bestiariorũ* rescripsisset. tuetur se tamen authoritate Senecæ, qui ludũ bestiariorũ dixit. Quid tum deinde? quasi verò schola bestiarum minus aptè Tertulliano dicatur, quàm Senecæ ludus bestiariorum, maximè cùm Strabo lib. 15. διδασκάλους feratum, Firmicus lib. 3. ferarum præpositos ac magistros dixerit, & in actis Marcelli Papæ & martyris hæc legantur. Maxentius misit Marcellum in Catabolum, vt bestiarum quæ publicè alerentur curam sustineret.

Cap. 21. libri mei de Venatione pag. 83. legeram cum Pamelio & Iunio apud Tertul. in Valent. c. 37. *cicuria Enniana*, authorem sequutus Hieronymum lib. 2. aduers. Ruffinum, qui D cicures Ennianos dixit, ille *cicurina*, & *cicurinos* legit. Quid? an quia vox, *cicurinus*, proba est, vox, *cicur*, repudianda? an veterum scripta ita sunt interpolanda, vt pro cicuribus Ennianis, *cicurinos* legas, & *Ennianos* deleas? maximè cùm sola coniectura, nullo scripto codice nitaris. Cap. 28. libri mei pag. 127. dixeram, ἐξ ἀντιστάσεως μάχεσθαι, Herodiano in Commodo, & συστάδην μάχεσθαι, *cõtra leonem stare*, Spartiano in Caracal. nihil aliud esse, quàm in loco plano cum belluis pugnare. ille pag. 36. libri sui ad Amphitheatrum, interpretatur ἐξ ἀντιστάσεως μάχεσθαι, *pugnare ex opposito*, aitque aliud esse quàm pugnare συστάδην, *è plano*. oportuit eum qui imponere velit, dicti sui memorem esse, ne falsi teneatur. ecce tibi verba eius pag 7. libri ad Amphitheatrum. *Pugnabant enim vel de superiore loco, siue ἄνωθεν, vel ex æquo, siue plano.* quod Herodianus Commodo dixit, ἐξ ἀντιστάσεως. καὶ θηρίων ἐξ ἀντιστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο. Quid loqueris, ô bone? ἐξ ἀντιστάσεως μάχεσθαι, loco illo Herodiani in Cõmodo, nihil est aliud, quàm ex æquo, E siue plano pugnare cum feris, vt ipse vis, & hanc meam interpretationem, quam pag. 7. sequutus es, pag. 36. infirmare conaris. omnino locus ille Herodiani, vt hoc non nescias, ita accipiendus est, καὶ θηρίων ἐξ ἀντιστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο. τῷ δὲ κομμόδῳ περίδρομος κύκλῳ κατεσκεύαστο, ὡς μὴ συστάδην τοῖς θηρίοις μαχόμενος κινδυνεύοι. Latinè; *Discebat Commodus in loco plano contra feras stare. ei ambitus in orbem extructus erat, ne cominus cum bestiis pugnans, periclitaretur. Cum ceruis quidem, & cæteris animantibus quæ cornua gerunt, tauris exceptis, cominus ex æquo, & plano pugnabat, concursans, persequens, & conficiens: cum leonibus, pardis, & feris generosis ex æquo non concurrebat, sed ex ambitu illo superiore configebat.* Docet hoc Herodianus his verbis. ἐλάφους μὲν οὖν, καὶ δορκάδας, ὅσα τε κερασφόρα, πλὴν ταύρων συνθέων αὐτοῖς, καὶ καταδιώκων ἔβαλλε, φθάνων τε αὐτῶν τὸν δρόμον, καὶ πληγαῖς καιρίοις ἀναιρῶν. λέοντας δὲ, καὶ παρδάλεις, ὅσα τε ζῶα γενναῖα περιθέων ἄνωθεν κατηκόντιζεν. & Xiphilin. in Commodo. ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις τότε μὲν βοτὰ κάτω ἐς τὸ τοῦ κύκλου ἔδαφος καταβαίνων, ἄνωθεν ὅσα ἐπλησίαζε. (puto legendum, ἄνωθεν θηρία) τὰ δὲ προσαγόμενα, ἢ καὶ ἐν

A ἐν ἄλλαις αὐτῆς προσφερόμενα κατέκοψε, καὶ τίγρεις ἔσφαξεν, ἵππους ποταμίους, καὶ ἐλέφαντα. i. *aliis autem diebus, nunc quidem herbatica animalia descendens in circuli planum conficiebat, nunc è loco superiori feras quæcunque propiùs accessissent, iaculo feriebat: quæ verò adducta aut allatæ essent, retibus inclusas concidebat, adeò vt tigrin aliquando, & equum fluuiatilem, & elephantem iugularit.*

Pag. libri mei 147. hunc Lucilij versum,

Concursans vt arenarius, claréque Quiritans.

de venatore arenario accipiendum censueram, ostenderámque c. 8. libri mei, venatores arenarios à Iulio Firmico dictos lib. 8. cap. 10. & gladiatoribus oppositos: quam sententiam meam noster iste ad Amphitheatrum pag. 23. sequutus est; vbi notat in verbis Lucilij *concursare* dici tantùm de gladiatoribus. ineptissimè, vt solet, vel Herodiano teste in Commodo; quem ait συνθέοντα, καὶ καταδιώκοντα, id est, concurrentem, & sequentem feras concidisse, πληγαῖς
B καιρίαις ἀναιρεῖν. Vides concurrisse arenarios cum feris, non tantùm gladiatores cum gladiatoribus.

Pag. 173. libri mei de Venatione hunc locum Suetonij cap. 4. Domitian ita legendum pronuntiaram. *Venerationes, gladiatoresque, & noctibus ad lychnuchos. nec virorum modò pugnas, sed & virorum commisit.* illud (*commisit*) si non apponendum, certè subintelligendum est. Monui autem in epistola, hunc libellum de Venatione, me absente excussum: quæ res ansam aliquot mendis dedit, cùm aduersaria mea legi vix possent. eius rei typographos testes habeo. Lectio quam Marsilius ponit, est vulgata omnium codicum, quam non oppugno, imò probo, quia illud (*commisit*) subauditur.

Pag. 107. cap. 24. libri mei dixeram, ante Gordianum venationem direptionis vsurpatam, quam Antiochus (aut, vt ipse vult, Ptolemæus Philomelor) apud Athen. lib. 5. exhibuerit.
C Athenæi verba laudaueram, & istius errorem indicaueram, qui à Gordiano rem arcessit. Ille contrà p. 46. arguit, pancarpium, me cum venatione direptionis confudisse. homo stolidissimus, & vanissimus, qui vel nō viderit toto illo cap. 24. egisse me de venatione direptionis, ad quam pancarpium pertineat: vel si vidit, improbe dissimulauerit. Hoc igitur aio, Vopiscum in vita Probi, Calpurnium ecloga vlt. Athenæum lib. 5. Martial lib. 1. epig. 21. Apuleium lib. 10. quorum verba pag. 108. & 107. libri mei de venatione reperies, exaudiendos de venatione direptionis. & hos ei locos indicaueram, cùm in prioribus suis scriptis ne attigisset quidem. Nec vitio mihi verti debuit, quod ab illis feris, quas in direptionem Imperatores dederunt, ad missilia & tesseras transierim, cùm maxima inter vtrumque genus consensio sit. vt enim feræ, sic & tesseræ pro feris diripiebantur.

Pag. 136. libri mei dixeram, Carpophorum bis denas feras omnes simul emissas excepisse,
D ac confecisse, apud Martial. lib. 1. epig. 27.

Herculeæ laudis numeretur gloria, plus est,
Bis denas pariter perdomuisse feras.

Iste homo falsi manifestus, scribere ausus est pag. 55. libri sui, dixisse me, vna plaga bis denas feras confectas. Imò, *bis denas feras*, legendum putaui, vt Carpophorus numerum ferarum ab Hercule cæsarum vicerit. & illud Martial.

Bis denas pariter perdomuisse feras.

argumento est, simul omnes emissas. deinde pag. 136. libri mei de Venatione, hos Claudiani versus è Panegyrico Manlij attuleram.

Audaces legat ipsa viros, qui colla ferarum
Arte ligent, certóque premant venabula nisu.

E dixerámque ea verba de mansuetariis accipienda, qui feras ad iugum ligent, & vincula pati doceant; & de bestiariis, qui venabulo eas excipiant. Ille rescripsit,

Audaces legat ipsa viros, qui colla ferarum
Arte legant, certóque premant venabula nisu.

qui destinent, inquit, colla ad ictum. omnino inconcinna est verbi illius (*legere*) in vtroque carmine inculcatio, veriórque est vulgara lectio, quam proposui. neque enim parum audaciæ mansuetariis esse oporruit, qui leonum colla arte ligarent. His ille calumniis famam meam appetiuerat, quem sequutus Heraldus quidam ad Martialis lib. 5. epig. 28. sibi quoque licere impunè calumniari putauit, & scribere ausus est, *subsellia* me pro scamnis in cuneos & gradus illatis accipere in hoc epigrammate Martial.

Bis septem tibi iam non sunt subsellia tanti,
Vt sedeas viso pallidus Oceano.

Docue-

Docueram, scamna, sellas, subsellia, cathedras, pro eodem poni, vt significetur ipse in anfractu ad consessum locus, vt loquitur Tertullianus, idque cap. 35. libri quem de Circo scripsi pag. 92. 93. 94. probaueram optimis authoribus. de scamnis Martialis hos versus laudaueram; A

Sedere in equitum an tibi liceat scamnis
Videbo, Dindyme, non licet maritorum.

de cathedris Calpurnium in venatione Carini;

Venimus ad sedes vbi pulla sordida veste
Inter fœmineas spectabat turba cathedras.

de sellis illud Martial. lib. 5. epig. 15.

Et inter ipsas penè tertius sellas,
Post Caiúmque, Luciúmque consedit.

de subselliis Sueton. in Augusto cap. 43. Parthorum obsides tunc primùm missos per arenam mediam ad spectaculum induxit, supérque se subsellio secundo collocauit. Martial. lib. 5. epig. 8. B

Edictum Domini Deique nostri,
Quo subsellia certiora fiunt.

Addideram, non dubitare me, sellas illatas in cuneos & gradus, id est, ligneas cathedras in quibus sederent, quanquam aliud sellam, aliud cathedram esse non nescio. Laudaueram Sueton. in Nerone cap. 26. interdiu quoque clàm gestatoria sella delatus in theatrum, seditionibus pantomimorum, &c. Item libri mei de Circo cap. 22. ostenderam, scamna in cuneos inferri solita, quæ pedibus sedentium subiicerentur, ex Ouid. lib. 3. eleg. 2. Amorum.

Et caua sub tenerum scamna dedisse pedem.

Ille me *subsellia* pro scamnis in cuneos illatis posuisse, miris exemplis omnia turbasse clamat. hunc ego hominem, quia iuuenis est, monitum velim, vt bene dicendo sibi nomen quærere, quàm maledicendo notam malit.



TO I

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ
ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΕΩΣ,

Εἰς τὸ ἱπποδρόμιον λόγος.

SANCTI IOANNIS
CHRYSOSTOMI
CONSTANTINOPOLITANI
ARCHIEPISCOPI,

ORATIO DE CIRCO.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ
ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

Εἰς τὸν ἱπποδρόμιον λόγος.

ΣΤΑΔΙΟΝ ἡμῖν σήμερον πνευματικὸν, καὶ δρόμος οὐράνιος ἐνήνοχεν, τοὺς ἐντίμως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ πνεύματος ἔχουσιν, οὐ κατὰ τὸν ἐκ γῆς χοϊκὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ πνεύματος ἐπουράνιον ἄνθρωπον. ἐφ' ᾧ δεῖ τρέχειν μὲν κατὰ τὴν γῆν, σκοπεῖν δὲ κατὰ τοῦ οὐρανοῦ. νῦν προσήχθην ἱστορῆσαι πρὸς ἔλεγχον τῶν φιλοθεαμόνων, τὸ τὸ πνευματικὸν τῆς σωτηρίας θεώρημα παρορώντων, καὶ τὸ σωματικὸν τῆς πονηρίας ἱπποδρόμιον, μᾶλλον δὲ σατανοδρόμιον * προτιμώντων θεωρεῖν. τοῦ δὲ σπουδαίως ἀγαπητὸν μᾶλλον τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπερίεργον ἱπποδρόμιον, ἔνθα Παῦλος ἀγωνίζεται, οὐκ εὐρίπου καὶ κάμπτων κύκλους τρέχων, ἀλλ' ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐκπληρῶν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ἔνθα ὁ Ἠλίας ἡνιοχεῖ· περὶ οὗ εἴρηται, ἅρμα, ἅρμα ἡνίοχε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν πυρινοῦ ἅρματος καταπλέων, ἔνθα λαὸς οὐρανοπολιτῶν ἐπὶ τὴν θεωρίαν πάρεστι, καὶ κριτὴς πνευματικὸς καθέζεται, καὶ βασιλεὺς θεωρεῖ, καὶ ἐπινίκιον οὐράνιον δῶρον τέθειται, καὶ μάστιγες φοβερᾶς κρίσεως πρόκεινται. βούλεταί σε ὁ θεὸς δι' ἑαυτοῦ ἀγωνίζεσθαι. διὸ καὶ δεδώ- B

* Putem legendū, σταδιοδρόμιον πεζηπικόν. τὸ δὲ στάδιον ... ἐκκλησίας ἀπερίεργον.

κέν σοι τὸ τῶν εὐαγγελίων * τετράτηρον ἅρμα, ἐν ᾧ ἅρματι ἵπποι λευκοὶ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν. ζυγαῖοι μὲν φῶς καὶ ἀθανασία, ἀκρότητες δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια, οἱ πορευόμενοι κατόπισθεν τοῦ ἅρματος τοῦ πορευομένου εἰς γῆν
1\. Βορρᾶ, περὶ οὗ λέγει ἡ σοφία, σκληρὸς τις ἄνεμος Βορρᾶς. σκληρὸν γὰρ ἀληθῶς πνεῦμα πονηρὸν ὁ διάβολος, ἐν ἅρματι αὐτοῦ ἵπποι μέλανες. ὑποζύγιοι μὲν ὁ ᾅδης, καὶ θάνατος, ἀκρότητες δὲ σκότος καὶ ἀπώλεια, οὓς δεῖ κατηνιοχεῖν τῷ ἅρματι τοῦ Χριστοῦ, ὅτι τὸ ἅρμα, φησὶ, τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων, οὓς δεῖ κατηνιοχεῖν ἐν τοῖς τρικυμίαις τοῦ βίου, ὡς ἐν θαλάσσῃ. ἐπεβίβασαν γὰρ εἰς θάλασσαν σὺν ἵπποις αὐτοῦ ταράττοντας ὕδατα πολλὰ, καὶ καταστρέφοντας τὰ ἅρματα τοῦ νοητοῦ Φαραὼ, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς θάλασσαν ἐρυθράν. ἔχει δὲ καὶ παράπωσιν ἄγγελον τὸν καταδιώκοντα, καὶ προσκόπτοντα σὺν ἵπποις τοὺς ἐχθρούς σου. γενηθήτω γὰρ, φησὶν, ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος, καὶ ὀλίσθημα, καὶ ἄγγελος κυρίου καταδιώκων αὐτούς. ἔχεις ἐξ ἐναντίας σὺν τοῖς δόσεις αὐτοῦ καταγγέλλοντας Χαναναίους, Φαρισαίους, Σαδδουκαίους. ἔχεις καὶ σὺ Μωσέα, Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ, οἱ προκατήγγειλαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου. ἔχει ἐκεῖνος μεταφέροντας C
2\. δαίμονας, Βὴλ, καὶ Δαγὼν, καὶ Βαὰλ, καὶ Χαμὼς, οἱ τὸν Ἰσραὴλ ἔβαλον ἀπὸ σκελῶν, καὶ τὰ κᾶλα αὐτῶν
3\. ἔρριψαν ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἔχεις καὶ σὺ θυρανοίκτας Παῦλον, καὶ Σιλουανὸν, καὶ Τιμόθεον, καθὼς αὐτοί φασιν, ὅτι
4\. θύρα ἡμῖν ἀνέῳγε μεγάλη, καὶ ἐναργὴς, καὶ ἀντικείμενοι πολλοὶ, οἱ καὶ ἐζήτησαν ἵνα δοθῇ αὐτοῖς λόγος ἐν
5\. ἀνοίξει τοῦ στόματος αὐτῶν. ἔχει ἐκεῖνος Φίλητον, Ἰούδαν, Δημᾶν, καὶ Ἑρμογένην, Ὑμέναιον, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα ὑποκρίσεως γέμοντας. ἔχεις καὶ σὺ θεωρητὰς τὸν τῶν ἀγγέλων δῆμον, τὰ τῶν δικαίων τάγματα ἄνωθεν καθορῶντα πῶς μὲν πάντες τρέχουσιν. εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον, εἷς ὁ κατὰ τὴν ἀλήθειαν λαὸς τοῦ Χρι-
6\. στοῦ, εἰς ἐν Χριστῷ βαπτισθεὶς, καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενος, καὶ μηκέτι Ἰουδαῖος, μήτε Ἕλλην, ἄρσεν, καὶ θῆλυ, δοῦλος, ἢ ἐλεύθερος, Σκύθης, ἄρειος, ἄνομος, μαραθωνεὺς, ἀλλ' εἷς ἐν Χριστῷ. ἀξίως τοῦ θεοῦ τρέχε, καὶ πολιτεύου λαὲ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ θεωρίῳ τοῦ παναγίου πνεύματος. μὴ τρεπέτω σε τὰ προιππικὰ κομβινεύματα, ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ πρὸ κρίσεως κινδυνεύματα. εἰ βούλει κομβινεύειν, καὶ διαταράξαι, δύνασαι τοῦτο ποιεῖν μᾶλλον ἐν τῷ θεωρήματι πνευματικῷ· ζεῦξον κατὰ τῶν θηλυμανῶν ἵππων τοῦ διαβόλου σὺν εὐσεβεῖς D
7\. σοῦ λογισμοὺς· ἀντιδιάταξαι κατ' ἰσχυρῶν μακροθυμίαν· κρείττων γὰρ, φησὶ, μακρόθυμος ἰσχυροῦ. κατὰ ἰουδαϊσμοῦ χριστιανισμὸν, καθ' ἑλληνισμοῦ θεοσέβειαν, κατὰ πορνείας σωφροσύνην, κατὰ πλεονεξίας ἐλεημοσύνην, κατὰ ψεύδους ἀλήθειαν, καὶ ὀργῆς πραότητα καὶ ἐπιείκειαν. πάλιν καὶ ὀξέων ζεῦξον καθυπο-
8\. τακτὰς, τουτέστι, κατὰ θυμοῦ καὶ λύπης πραοθυμίαν· πραόθυμος γὰρ, φησιν, ἀνὴρ καρδίας ἰατρός. * κατ' ὀξέων πραοθυμίαν, καὶ ἔχθρας φιλίαν, κατὰ μίσους ἀγάπην, κατὰ θλίψεως εὐχαριστίαν, καθ' ὑπερηφανίας ταπεινοφροσύνην, κατὰ πονηρίας ἀγαθωσύνην, καὶ κατὰ παντὸς ἅπαξ ἐναντίου πράγματος τὴν ὀρθόδοξον καὶ σωτήριον πίστιν ἔχε. δεῖ δέ σε ἡνιοχοῦντα καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἔχειν ἐγκράτειαν, ἵνα μὴ ναυσιασμῷ περιπέσῃς ἀκηδιάσας. ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενος, φησὶ, πάντα ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον. λάβε καὶ τὴν καστίδα τοῦ σωτηρίου, καὶ τὸ φραγγέλλιον ἐν τῇ χειρί σου, ὃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ποιήσας ἐκ σχοινίου ἐξέβαλεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ σὺν τοὺς διαβόλου ἐμπόρους.

* Vide an verius legi possit τετράπωλον ... animalia Ezechielis ferri potest.

* verba illa redundat, & delenda videtur.

D. IOANNIS CHRYSOST.

CONSTANTINOPOLITANI ARCHIEPISCOPI,

ORATIO DE CIRCO.

A STADIVM hodie spiritale, cursúsque cælestis nobis apertus est, si qui fortè ad spiritus spe-
ctaculum animo pulchrè comparati sumus, non quidem illo homine, qui de terra terrenus est,
sed illo cælesti, spiritúsque ductum sequente vigentes. in quo stadio per terram quidem decur-
rere, in cælum autem oculis ferri oportet. Equidem adductus sum ad hunc sermonem, vt ho-
mines arguerem spectaculorum amantes, qui cùm spiritale salutis spectaculum neglectui habeant, corporale
nequitiæ curriculum, magísque Satanæ stadium pietati anteponūt. Vbi verò libentiùs ac studiosiùs, carissime,
versari debes, quàm in eo Ecclesiæ non inutili, nec operoso curriculo, in quo Paulus in certamen venit, non
quidem Euripi, stadiorúmq; orbes decurrens, sed ab Hierusalem circūquaque Illyricum vsque Christi Euan-
gelium explens, ac diuulgans? quàm in eo curriculo, in quo Elias auriga est? de quo dictum est, currus, cur- 4. Reg.
rus auriga Israël, & eques eius: non à linea alba decurrens in milliario ad sphendonem, & metam, sed 3.
à terra cælum vsque igneo curru tendére iter audens, vbi ciuium cælestium populus ad spectaculum adest,
B Iudex spiritalis sedet, Rex spectat, victoria præmiū cæleste positum est, & flagella tremendi iudicij prostant.
Vult te Deus per seipsum certare: ideo tibi dedit Euangeliorum currum 4. animalibus tractum, ad quem equi
candidi adiugati sunt secundùm Zachariam. Iugales quidem lumen & immortalitas, extremi duo iustitia Zachar.
& veritas, qui eunt post currum pergentem in terram Aquilonis, de quo Sapientia dixit; ventus horridus 6.
Boreas. Asper quippe & horribilis ventus est Diabolus. in eius curru atri equi. Subiuges sunt Orcus & mors,
extremi autem & funales caligo & pernicies, quos oportet cum curru Christi componere, contráque aurigari.
quia, sicut ille ait, currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium in ipso: & quidem eos Psal. 66.
oportet in huius vitæ procellis, vt in mari contra vim hostium rectis habenis tendere. Deduxerunt enim in
mare Dei equos aquas multas turbantes, & currus Pharaonis illius spiritalis euertentes, eiúsque copias rubri
maris fluctibus obruentes. Habet autem currus Dei equitem vicinum, & assessorem Angelum, qui tetri illius
hostis equites insequitur, & tenebris inuoluit. Fiant, ait ille, viæ illorum tenebræ, & lubricū, & An- Psal. 34.
gelus Domini persequens eos. Habes altera ex parte Chananæos, Pheresæos, Saducæos, largitiones Dia- Phari-
C boli annuntiantes. Habes & tu Mosem, Samuelem, & Dauidem, qui iusti aduentum prænunciarunt. Habet sæos.
Diabolus à tergo editores Dæmonas, Bel, Dagon, Baal, & Chamos, qui supplantatū populum Israël deturba-
runt, & eorum membra in eremo disiecerunt. Habes & tu qui tibi ianuam aperiant, Paulum, Syluanum, &
Timotheū, sicut & ipsi dicunt; ostium nobis apertum est magnū & euidens, & aduersarij multi, 4. Cor.
qui & ipsi petierunt vt sibi daretur sermo in apertione oris. Habet hostis hominū Philetum, Iudam, Demam, 16.
Hermogenem, Hymenæum, & Alexandrum fabrum ærarium hypocrisi plenos. Habes & tu spectatorem An- Ephes. 6.
gelorum populum, omnésque iustorum ordines intuentes, quomodo omnes decurrant. Vnus autem est qui 1. Tim. 1.
brauium accipit, vnus, inquam, reuera Christi populus, vnus ille Christi sanguine sacróque baptismate tin- 1. Tim. 4.
ctus, qui Christum induit. Et iam non est Iudæus, neque Græcus; non est seruus, neque liber; non est masculus, Galat. 3.
neque fœmina; non est Scytha, Arius, Eunonius, Macedonius: sed vnus est in Christo. Populo Dei, sic curre, sic
D age in Circo sancti Spiritus, vt Deo digna sit tua decursio. Ne te prolusio paribus equis euertat, ne ante iudiciū
in periculum incidas. Si vis paribus equis currere, & designari, hoc magis potes in spiritali spectaculo. Iungito
contra equos Diaboli furentes libidine, pias cogitationes: instruito te cōtra fortes patientia; melior est enim Prouer.
(ait ille) patiens viro forti. Iunge contra robustos longanimitatem; contra Iudaismum, Christi fidē; contra 16.
Græcorum errores, Dei vnius cultum, contra ebrietatem ac proteruiā, iunge temperantiam; contra auaritiam,
eleemosynam; contra mendacium, veritatem; cōtra iram, lenitatem, ac mansuetudinem. Rursùm contra acrio-
res impetus iunge eos motus qui contrarios superent, hoc est, contra iram & dolorē, animi æquitatem: vir enim
lenis cordis est medicus. Contra inimicitias, amicitiam; contra odium caritatem; cōtra afflictionem, gra- Prou. 14.
tiarum actionem; contra superbiā, humilitatem: cōtra malitiam, bonitatē: & vt vno verbo dicā, contra omnia
aduersa, fidē orthodoxam & salutarem habe. Oportet autem aurigantē spiritus habere cōtinentiam, vt ne in
nauseā incidēs à labore deterrearis. Omnis enim qui in agone cōtendit, ait ille, ab omnibus se absti- 1. Cor. 9.
net: & illi quidē vt corruptibilē coronā accipiant, nos autem incorruptā. Accipe & galeā saluta-
ris, & flagellū in manu tua, quod è sparto Christus Dominus cùm fecisset, expulit è tēplo negotiatores Diaboli.

στῆκε ἑδραίως ἐπὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα τοῦ εὐνούχου, ὦ φίλιππε, ὁ ἀπηλλαγμένος A
9. τῆς ἀκαθαρσίας πάσης, ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα ἀμεταμελήτως. ἀτένιζε τὸν τῷ ἀναγνώσματι τοῦ εὐαγγε-
λίου διαπρέποντα μαμπάρειον. μή τίς με δόξῃ γελοιάζοντα λέγειν, οὐ ψεύδομαι. ὡς γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ
πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τὸ μαμπάρειον πεπηγότες τοῦ σημαίνοντος ἀτενίζουσι, ἐκδεχομένων ἐν τῇ βουλῇ
ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα, οὐδὲν ἧττον καὶ οἱ ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεωρίαν εἰς τὸ αὐτὸ ἀθροιζόμενοι, τοῦ διακό-
10. νου ἀνοίγειν μέλλοντος τὸ τοῦ εὐαγγελίου τετράθυρον, πάντες αὐτῷ ἀτενιζόμενοι ἡσυχίαν παρέχοντες, καὶ ἡνίκα τοῦ
δρόμου τῆς ἀναγνώσεως ἄρξῃ), εὐθέως διανιστάμεθα ἡμεῖς ἐπιφωνοῦντες, ἀλλὰ δόξα σοι κύριε. ἀνάβηθι ἐπὶ
τὸ ἅρμα, θρόβιζον, ἀποδρόμιζον, κατάσηλον, ἔκβαλε, ἀπόστρεψον, πίαζον (καὶ ποίησον) ἐκ τοῦ στόματος
τὴν καλὴν ὁμολογίαν, ἀποδρόμιζον κατὰ τοῦ ἐναντίου. ὁ γὰρ πορευόμενος ἁπλῶς, πορεύεται πεποιθώς.
κατάσηλον αὐτὸν ὡς ὁ δαβὶδ τὸν γολιάθ, ἔκβαλε αὐτὸν ὡς ὁ ἐλισαῖος τὸν γιεζί, πίαζον αὐτὸν ὡς ὁ ἠλίας
11. τὸν ἀχαὰβ ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ ναβουθαί, ἀπόστρεψον αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ
ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. πρόσεχε σεαυτῷ. προσέχετε γάρ, φησιν, ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ
καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ. πάντα βάστασον· ἀλλήλων γάρ, φησι, τὰ βάρη βαστάζετε. αὔοδα ἔχων B
(φυλάττου) μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. μὴ ἀποστρεφόμενος εἰς τὰ ὀπίσω, μνημονεύων
τῆς γυναικὸς λώτ. μέσον ἔχε ὁδὸν δικαιοσύνης, μὴ ἐκκλίνῃς εἰς τὰ δεξιά, μηδὲ εἰς ἀριστερά. ἔσωθεν ζήτει
ἐκ τοῦ παραδείσου, ἔσωθεν ζήτει. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι,
κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, καταλαλιαί, βλασφημίαι, τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. μὴ συναναβῇς αὐτῷ
εἰς ἁμαρτίαν σε καλεῖ. αὐτός σε κάμψει· καὶ γίνου πρὸ αὐτοῦ λέγων αὐτῷ, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, ὅτι
οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ἔξω μένων ὡς ἠλίας φεύγων τὴν ἰεζαβέλ. σπεῦδε εἰς τὸ
βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, μή σε καταλάβῃ, ὡς οὐδὲ ἀβεσαλὼμ παῖδες τοὺς περὶ ἰωναθὰν καὶ ἀχιμαὰς
τοὺς ἱερεῖς τοῦ κυρίου φεύγοντας. μή σε πιάσῃ, ὡς οὐδὲ βασιλέως ἱεριχὼ παῖδες τοὺς κατασκόπους ἀλλ'
εἰ δυνατὸν ἀπάτησον αὐτὸν ὡς ῥαὰβ τοὺς ἐρευνῶντας ἡ πόρνη. μή σε καθυποτάξῃ, ὡς οὐδὲ φαραὼ τοὺς
περὶ μωσέα, καὶ ἀαρών. ἀλλὰ περίκαμψον αὐτόν, ὡς οἱ μάγοι ἡρώδην. μὴ ἀγωνιάσῃς· ἔχεις γὰρ τὸν δια-
τάκτην θεόν, καὶ ἰατρὸν τὸν χριστόν. μηδὲν πτοηθῇς· ἔχεις γὰρ ἀλείπτην τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν τοῦ σαμουὴλ
μυστικῷ κέρατι χρίοντά σε τῷ μύρῳ. μηδὲ τὸ δίψος φοβηθῇς· ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπὶ σὲ τῆς ἀναπαύσεως τοῦ C
βαπτίσματος διὰ τῆς κολοκύνθης, ἵνα περιερχόμενόν σοι, τουτέστι διὰ τῆς κηρυκείας τοῦ ἰωνᾶ. ἀνάλαβε σε·
στρέψον τὸ ἅρμα τῆς τυραννίδος αὐτοῦ. βάλε αὐτὸν εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο· βάλε αὐτὸν εἰς τὴν βαθεῖαν
ἐκεῖ. ψαλμικῶς ἀναβόησον, ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι κύριε, κύριε εἰσάκουσον τῆς φωνῆς μου. βάλε αὐ-
τὸν εἰς τὴν βαθεῖαν κατακάμψας μονώτατος ἐκ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ. ἆρον εἰς ὕψος ὁσίους χεῖρας πρὸς
τὸν βασιλέα, λαβὼν βραβεῖον τῶν φοινίκων κατὰ τοὺς παῖδας, καὶ σείσας προσκύνησον αὐτῷ, ἐπέπεσε
βήλ, συνετρίβη δαγών· χάρις δὲ τῷ θεῷ τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χρι-
στοῦ. ταύτῃ τῇ νίκῃ καὶ τὸν παράδεισον, οἷα λουτρὸν πάνδημον, ἀνοῖξαι δυνηθήσῃ, ἔνθα ποταμοὶ τέσσαρες
12. ὕδωρ πολύ, ὡς ἐν λουτρῷ ἐν τῷ ἀπὸ χλόης, ὅπως καὶ σὺ εὐκαίρως λέγῃς, εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κα-
τεσκήνωσεν, ἐφ' ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με· καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις καυχώμενος λέγῃς, τὸν
καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιο-
σύνης στέφανος ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι.

A *Stato firmiter supra vas electionis, ascende Philippe super currum eunuchi ab immunditia omni liberati:*
inscende currum animo minimè elato, oculos dirige in eum qui lectione Euangelij mappam ministrat. Ne
quis me putet per ludum hæc dicere, seriò dico, nec mentior. Vt enim in Circo omnium oculi in mappam signo
*fixo rectà feruntur, * cùm ij qui sunt in consilio editoris potestatem eius signi aperiendi ac promendi ac-* * acci
ceperint, itidem & qui in vnum Ecclesiastici spectaculi causa conuenerunt, Diacono iamiam quatuor Euan- pientiũ
gelij fores aperturo, omnes in ipsum intuemur silentium præbentes, & quando lectionis curriculum ingres- in eius
sus est, confestim exsurgimus & nos acclamantes, gloria tibi Domine. Ascende in currum, venare, excurrito, iactu car
contrahito, iniicito, auertito, premito, mittito ex ore pulcram confessionem, excurrito in aduersarium: qui cerum
enim ambulat simpliciter, ambulat confidenter. *Compescito eum sicut Dauid Goliath, eiicito eum* apertionem.
vt Elisaus Giezi, premito eum sicut Elias Achab in vinea Naboth, auerte eum in tenebras exteriores, vbi Prou. 10.
stridor & fletus dentium. Attende tibi. Attendite enim, *inquit*, vobis, ne quando grauentur corda Luc. 22.
B vestra in crapula, & ebrietate. *Omnia sufferto.* Alter alterius onera portate, *ait. Vias iniuas caue-* Gal. 6.
to, ne offendas pedem tuum ad lapidem. Ne retrò auertaris, sed memento vxoris Lot. Mediam iustitia viam
teneto, ne declines ad dexteram, aut læuam. Interiùs quære de paradiso. Quære apud te quæ Dei sunt. De cor-
de enim exeunt malæ cogitationes, cædes, adulteria, furta, falsa testimonia, obloquutiones, blasphemiæ, quæ
hominem inquinãt. Ne cum Diabolo in currum vnà ascenderis, quemadmodum nec Deus cum Israël ascen-
dit, quia duræ ceruicis fuit. Ne cum eo ascenderis, ad peccatum te vocat; ipse te flectet, eius artem & insi-
dias anteuerte, dicens ipsi, retrò discede à me Satana, quia non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.
Extrà maneto, fugitóque hominum consortium, vt Elias fugiens Iesabel. Curre ad brauium cœlestis voca-
tionis. Non te comprehendet, vt neque famuli Absalon comprehenderunt Ionathan, & Achimaas Sacerdotes
Domini fugiẽtes. Non te Diabolus opprimet, vt neque Regis Hiericho famuli exploratores Hebræos oppresse-
runt. Sed si fieri potest, illudito Diabolo, sicut Raab meretrix iis qui Hebræos ad cædem quærebant. Non te
C *superabit, vt neque Pharao Mosem & Aaron; sed circumuenito eum, sicuti Magi Herodem, & alia via di-*
uerte. Ne in agone deficias: habes enim designatorem Deum, medicum Christum. Ne deterrearis: habes enim
vnctorem Spiritum sanctum, qui te Samuelis mystico vnguento deliniet. Neque sitim metueris: habes enim
aquam super te quietis baptismi per cucurbitulam, vbi designatur sanctus ille fons, & tibi prait, Iona prædi-
cante. Collige te. euerte currum tyrannidis eius, deiiciens eum in foueam quam ipse suffodit, deturbans eum
in profundum quod ibi est. Ex Psalmo exclamato; De profundis clamaui ad te Domine, Domine
exaudi orationem meam. *Deiice eum in profundum, deflectens solus ex eius exitio; tolle in altum ma-*
nus puras ad Regem, accipiens brauium palmarum, vt à pueris olim factum est: & quatiens adorato eum,
quia Bel excidit, Dagon contritus est. Gratia Deo qui nobis victoriam dedit per Christum Dominum no-
strum. Hac victoria Paradisum vt lauacrum publicum, aperire poteris, vbi fluuij quatuor, aqua multa vt in
lauacro, in loco pascua, vt & tu opportunè dicas; In loco pascuæ ibi me collocauit, super aquam Psal. 22.
D refectionis educauit me. *& super hæc omnia dicas exultans;* Pulcrum certamen certaui, cur- 2. Tim.
sum confeci, fidem seruaui. de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ in Christo Iesu Do- 4.
mino nostro, cui gloria in sæculorum sæcula. Amen.

1 Subiiciam huic orationi aliquot animaduersiones, quæ faciunt ad rem. Vbi legitur σφενδόνα, *legendum puto* σφενδόνην, nisi vulgarem ac plebeiam id temporis vocem fuisse σφενδόνα quis putet. Locus ille 4 Reg. 3. in Lxx. ita concipitur. πάτερ, πάτερ, ἅρμα ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ. Ambrosius tamen l. de Nabutha c. 15. sic recitat; *Pater, pater, agitator Israël, & eques eius.*

2 Μυρεοπλάσιον lego.

3 Fortè Φερισαίους.

E 4 Repono, ὑποσκεδῶντες, καὶ τὰ κῶλα αὐτῶν ἔρριψαν, vel ἀποσκελῶντες, vel ὑποσκελίζοντες.

5 Fortè Φιλητὰς, id est, *fautores.*

6 Repono, μακεδόνιος, non μαραθόνιος.

7 Fortè τὰ περιπατικὰ κομβινεύματα.

8 Fortè ἠπιοτάκτας, id est, *motus eos qui lenitatem imperent.*

9 Lego, ἐπὶ τὸν τῷ ἀναγνώσματι.

10 Lego, ἐκδεχομένων ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα, vel ἐκδεχομένων τοῦ ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα.

11 Lego, πίασον καὶ ποίησον ἐκ τοῦ στόματος.

12 Lego, ὡς ἐν λουτρῷ, ἐν τόπῳ χλόης.



VOCES AD CIRCVM PERTINENTES *quibus vtitur Chryſoſtomus, ſunt hæ.*

ΣΤΑΔΙΟΝ & δρόμος pro Circo. fol.72.

θεώρημα ſpectaculum vocat. ibid.

ἱπποδρόμιον pro Circo. ibid.

εὐρίπου καὶ κάμπτων κύκλους vocat ſeptem ſpatia ſeu flexus ad metam. ibid.

ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, à linea alba ad fundam in milio currens. ibid.

ἐπινίκιον οὐράνιον δῶρον τέθειται, victoriæ præmium cæleſte poſitum eſt, quia præter coronam victoribus pecuniæ datæ. vnde & θεματῖται ἀγῶνες dicti.

μάστιγες, quia aurigæ flagella manu tenebant.

τετράθηρον ἅρμα, ſunt quadrigæ.

ζυγαῖοι ἵπποι, equi iugales.

ἀκροτῆρες οἱ προβαλόμενοι κατόπισθεν τοῦ ἅρματος, equi extremi qui ſequebantur currum, vt currentibus animos facerent.

παράιππον ἄγγελον τὸν καθηδιώκοντα, καὶ περισκοτοῦντα τοὺς ἵππους τοῦ ἐχθροῦ σου, Angelum equo inſidentem conſequenrem, & tenebris inuoluentem equos inimici tui. intelligit ſingulatorem, qui ſolitario equo veheretur. ibid.

μεταφέται & θυρεπανοίκται ſunt ij qui demiſſis Hermulis oſtia Circi aperiebant.

θεωρητὰς ſpectatores vocat. ibid.

εἷς λαμβάνει τὸ βραβεῖον, vnus accipit brauium. Tamen in Circo tres præmium accepêre, qui primus, qui ſecundus, qui tertius metam circumflexerat. Sed primus propriè victor tenuntiabatur. ibid.

θεωρεῖον pro Circo, ſeu loco ſpectaculi ponit. ibid.

παριππικὰ κομβινεύματος vocat deſultores qui ex equo in equum inſiliebant. ibid.

θεώρημα vocat ſpectaculum. ibid.

στέφανον φθαρτὸν vocat coronam quæ ab editore capiti victoris impoſita. ibid.

διακονεῖν μαππάριον dicit eum qui mittebat mappam. ibid.

τοῦ διακόνου ἀνοίγειν μέλλοντος τὸ τοῦ εὐαγγελίου τετράθυρον, comparat Diaconum qui legebat quatuor Euangelia, cum eo qui editore ſignum dante aperiebat oſtia Circi.

διαζάκτην vocat deſignatorem.



AD



AD S. CHRYSOSTOMI ORATIONEM DE CIRCO

PRÆFATIO.

A VETERES Patres ludos Circenses ob insaniam, Theatrales ob impudicitiam, Amphitheatrales ob sæuitiam grauissimè insectati sunt. Omnium innocentissimi fuère Circenses, ex quibus nihil detrimenti moribus esse potuit, cùm neque verba obscœna, vt in Theatris, iacerentur, neque impudicæ historiæ exhiberẽtur, neque lasciui, fractique motus essent, neque in mutuam cædẽ sæuirent, neque feris se lacerandos obiicerent; sed solam industriam equis agitandis probarent. Quare & ludi Circenses Constantinopoli ad Imperiũ vsque Alexij Comueni viguerunt, cùm iã olim & venationes, & gladiatores, & pantomimi dari desiissent. Imperatores certè iam inde à Constantini Magni temporibus eos ludos certis diebus ob Christiani nominis reuerentiam B exhiberi prohibuerunt. C. Theodos. de specta. l. Dominico, qui septimanæ totius primus est dies, & Natali, atque Epiphaniorum Christi, Paschæ etiam, & quinquagesimæ diebus quamdiu cœlestis lumen lauacri imitantia nouam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur, quo tempore, & commemoratio Apostolicæ passionis totius Christianitatis magistra à cunctis iure celebratur, omni Theatrorum, atque Circensium voluptate per vniuersas vrbes earumdem populis denegata, totæ Christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur. Si qui etiam nunc vel Iudææ impietatis amentia, vel stolidæ Paganitatis errore, atque insania detinentur, aliud esse supplicationum nouerint tempus, aliud voluptatum. Ac ne quis existimet in honorem numinis nostri, veluti maiore quadam Imperialis officij necessitate compelli, & si diuina religione contempta spectaculis operam præstat, subeundum forsitan sibi nostræ serenitatis offensam, si minus circa nos deuotio- C nis ostenderit, quàm solebat, nemo ambigat. Quod tunc maximè mansuetudini nostræ ab humano genere defertur, cùm virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuersis obsequiũ orbis impenditur. Dat. Cal. Feb. Constantinop. Theod. XI. & Valentinian. Cæs. Coss. Scenica certè spectacula, vt irritamenta vitiorum, studiosè fugienda pietatis doctores admonent. Tertullianus cap. 38. Apologet. Æquè spectaculis vestris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum, quas scimus de superstitione conceptas, cum ipsis rebus de quibus exiguntur, prætetimus. Nihil est nobis dictu, visu, auditu, cum insania Circi, cum impudicitia Theatri, cum atrocitate arenæ, cum xysti vanitate. Idem cap. 15. Apologet. Cætera lasciuiæ ingenia etiam voluptatibus vestris per Deorum dedecus operantur. Dispicite Lentulorum, & Hostiliorum venustates, vtrùm mimos, an Deos vestros in iocis, & strophis rideatis? Mœchum Anubin, & masculum Lunam, & Dianam flagellatam, & D Iouis mortui testamentum recitatum, & tres Hercules famelicos irrisos. Sed & histrionum literæ omnem fœditatem eorum designant, &c. Planè religiosiores estis in cauea, vbi super sanguinem humanum, super inquinamenta pœnarum proinde saltant Dij vestri, argumenta, & historias noxiis ministrantes, nisi quod & ipsos Deos vestros sæpe noxij induunt. Cyprianus epist. 2. lib. 2. Conuerte, ait, hinc vultus ad diuersi spectaculi non minus pœnitenda contagia. In Theatris quoque conspicies quod tibi & dolori sit, & pudori. Cothurnus est tragicus prisca facinora carmine recensere, de parricidis, & incestis horror antiquus expressa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne seculis transeuntibus exolescat, quod aliquando commissum est. Admonetur omnis ætas auditu fieri posse, quod aliquando factum est. Nunquam æui senio delicta moriuntur, nunquam crimen temporibus obruitur, nunquam scelus obliuione sepelitur. Exempla fiunt, quæ iam esse facinora destiterunt. Tunc delectat in mimis turpitudinum magisterio, vel quid domi gesseris recognoscere, vel quid gerere possis audire. Adulterium discitur, cùm videtur, & lenoci-

nante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona A
proceſſerat, de ſpectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ
probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre con-
tra fœdus, iúſque naſcendi patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares,
omnis honor, & vigor ſexus eneruari corporis dedecore, emollitur, plúſque illic placet
quiſquis virum in fœminam magis fregerit. In laudem creſcit ex crimine, & eo peritior,
quo turpior iudicatur. Spectatur hic, prô nefas! & libenter. Tertullianus lib. de ſpe-
ctaculis cap. 4. omnes ſpectaculum concilium vocant impiorum. cap. 8. Animaduerte,
Chriſtiane, quot nomina immunda poſſederint Circum. Aliena eſt tibi religio quam tot
diaboli ſpiritus occupauerunt, &c. Proinde ſi Capitolium, ſi Serapeum ſacrificator, &
adorator intrauero, à Deo excidam, quemadmodum Circum, vel Theatrum ſpectator.
cap. 10. Theatrum propriè ſacrarium Veneris eſt, &c. Nam ſæpe Cenſores tenaſcentia cũ B
maximè Theatra deſtruebant, moribus conſulentes, quorum ſcilicet periculum ingens de
laſciuia prouidebant. Arnobius lib. 4 Quid pantomimi veſtri, quid hiſtriones, quid illa
mimorum, atque exoleti generis multitudo? Nónne ad vſum quæſtus ſui abutuntur Diis
veſtris, & lenocinia voluptatum ex iniuriis attrahunt, contumeliíſque diuinis? Sedent &
in ſpectaculis publicis Sacerdotum omnium, Magiſtratuúmque collegia, &c. Et quod ne-
farium eſt auditu, genitis illa genitrix Martiæ, regnatoris & populi procreatrix amans ſal-
tatur Venus, & per affectus omnes meretriciæ vilitatis impudica exprimitur imitatione
bacchari. Saltatur & magna ſacris compta cum infulis mater, &c. Lactantius lib. 6. cap.
20. In ſcenis, ait, quoque neſcio an ſit corruptela vitioſior Nam & Comicæ fabulæ de ſtu-
pris virginum loquuntur, & amoribus meretricum: & quo magis ſunt eloquentes, qui C
flagitia illa finxerunt, eo magis ſententiarum elegantia perſuadent, & faciliùs inhærent
audientium memoriæ verſus numeroſi, & ornati. Item, Tragicæ hiſtoriæ ſubiiciunt oculis
parricidia, & inceſta Regũ malorũ, & cothurnata ſcelera domonſtrant Hiſtrionum quoque
impudiciſſimi motus quid aliud niſi libidines docent, & inſtigant? quorũ euernata corpora,
& in muliebrẽ inceſſum, habitúmque mollita, impudicas fœminas inhoneſtis geſtibus men-
tiuntur. Quid de mimis loquar, corruptelarũ præferẽtibus diſciplinã, qui docent adulteria,
dũ fingunt, & ſimulatis erudiunt ad vera? Quid iuuenes, aut virgines faciãt, cùm & fieri ſine
pudore, & ſpectari libenter ab omnibus cernunt? Admonẽtur vtique quid facere poſſint, &
inflãmantur libidine, quæ aſpectu maximè concitatur, ac ſe quiſque pro ſexu in illis imagi-
nibus præfigurat: probántque illa dũ ridẽt, & adhærẽtibus vitiis, corruptiores ad cubicula
reuertuntur: nec pueri modò, quos præmaturis vitiis imbui nõ oportet: ſed etiãſenes, quos
peccare iam non decet, in talem vitiorum ſemitam dilabuntur, &c. Vitanda ergo ſpecta D
cula omnia, non ſolùm ne quid vitiorum pectoribus inſideat, quæ ſedata & pacifica eſſe
debent, ſed ne cuius nos voluptatis conſuetudo deliniat, & à Deo, atque à bonis operi-
bus auertat. Nam ludorum celebrationem, Deorum feſta ſunt: ſiquidem ob natales eorũ,
vel templorum nouorum dedicationes ſunt conſtituti. Et primitus quidem venationes,
quæ vocantur munera, Saturno attributæ ſunt, ludi autem ſcenici Libero, Circenſes Nep-
tuno. Paulatim verò & cæteris Diis idem honos tribui cœpit, ſingulíque ludi numinibus
eorum conſecrati ſunt, ſicut Siſinnius Capito in libris ſpectaculorum docet. Si quis igitur
ſpectaculis intereſt, ad quæ religionis gratia conuenitur, diſceſſit à Dei cultu, & ad Deos
contulit, quorum natales & feſta celebrauit. Idem cap. 6. Epitomes. Quid ſcena? num
ſanctior, in qua Comœdia de ſtupris, & amoribus: Tragœdia de inceſtis, & parricidis fa-
bulatur? Hiſtrionici etiam impudici geſtus, quibus infames fœminas imitantur, libidines, E
quas ſaltando exprimunt, docent. an non minus corruptela diſciplinarum eſt, in quo fiunt
per imaginem, quæ non ſunt? Spectant hæc adoleſcentes, quorum lubrica ætas, quæ fre-
nari, aut regi debet, ad vitia & peccata his imaginibus eruditur. Et mox. Fugienda igitur
omnia ſpectacula, vt tranquillum mentis ſtatum tenere poſſimus, renuntiandum noxiis
voluptatibus, ne deliniti ſuauitate peſtifera, in mortis laqueos incidamus. Sanctus Augu-
ſtinus lib. 2. de Symbolo cap. 2. Alius fortaſſis Theatri amator admonendus ſit, quid fu-
giat, & quo delectetur, ac ſi voluntatem ſpectandi non perdat, ſed moritur in Theatris. la-
bes morum, diſcere turpia, audire inhoneſta, videre pernicioſa. Sed vt adiuuante Domi-
no ea ex cordibus noſtris fortiter repellamus, ſingula ſingulis comparemus. Illic intuen-
tur ſpectatores propoſitum neſcio quem confictum Deum Iouem, & adulterantem, & to-
nantem. Et paulo pòſt Chorus illic, ac cantio pantomimi, elicit auditum, ſed expugnat
ſanctum

A *sanctum aspectum.* Chrysostomus homil. 21. in Matth. πονηρὰς τέχνας appellat. καὶ καθάπερ
οἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς πονηρὰς τέχνας εἰδότες ἐκείνας, ἐν μὲν ταύταις πολλὰ τῶν παραδόξων, καὶ ἐπικινδύνων
ὑπομένουσιν, ἐν δὲ ἑτέροις χρησίμοις καὶ ἀναγκαίοις πράγμασι πάντων εἰσὶ καταγελαστότεροι, οὕτω καὶ οὗτοι.
καὶ γὰρ οἱ ἐπὶ σχοίνου τεταμένης βαδίζοντες τοσαύτην ἀνδρείαν ἐπιδεικνύμενοι. *Et vt y qui scena malas artes
norunt, in illis multa sustinent, ac perficiunt stupenda, & periculosa, in aliis rebus vtilibus & necessa-
ris omnium maximè sunt ridiculi: ita & isti. Nam & qui in fune extento ambulantes tantum animi ro-
bur ostēdūt.* Hom. 69. in Matth. καὶ ἡμεῖς τοίνυν φέρε παρεξετάσωμεν τὸν χορὸν τὸν ἐκ τῶν πορνευομένων κορῶν,
καὶ τῶν ἡταιρηκότων νέων συνεστῶτα ἐν τῇ σκηνῇ. διὰ τούτων μὲν γὰρ στομάτων ὁ Χριστὸς, δι' ἐκείνης δὲ τῆς γλώττης ὁ
διάβολος φθέγγεται. ἀλλὰ καὶ σύριγγες συνηχοῦσιν ἐκείνοις ἄσημον φωνὴν, καὶ ἀτερπεῖ τῇ ὄψει τῶν γνάθων αὐτοῖς
φυσωμένων, καὶ τῶν νεύρων διασπωμένων, &c. ἐκεῖθεν μὲν γὰρ εὐθέως πῦρ δέχεται ἔρωτος ἀτόπου ὁ ἀκροα-
της. ὡς γὰρ οὐκ ἀρκούσης τῆς ὄψεως τῆς πόρνης φλέξαι τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φωνῆς προστιθέασι λύ-
B μην, &c. οὐχ ἡ φωνὴ δὲ μόνον, οὐδὲ ἡ ὄψις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια τούτων μᾶλλον θορυβεῖ τοὺς ὁρῶντας. *Et nos,
age, comparemus chorum puellarum quæ se prostituunt, & iuuenum qui meretricium quæstum faciunt in
scena. Per ora sanctorum Christus loquitur, per illam linguam scenicam Diabolus. Sed & tibiæ concinunt
cum illis voce obscura, & aspectu iniucundo maxillarum ipsis tumentium, & neruiarum distracta-
rum. Inde auditor statim excipit ignem amoris absurdi. Quasi enim non sufficiat aspectus scorti ad cogi-
tationem incendendam, addunt perniciem ex voce. Neque vox tantùm & aspectus, sed ipsa etiam ve-
stimenta turbant spectantes.* πάλιν ἐν τῷ θεάτρῳ ὅταν ἴδωσι χρυσία περικειμένην τὴν πόρνην, ὁ μὲν πέ-
νης οἰμώζεται, καὶ θρηνήσει τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὐδὲν τοιοῦτον ἔχουσαν βλέπων, &c. ὅταν γὰρ καὶ σχῆμα, καὶ βλέμ-
μα, καὶ φωνὴν, καὶ βάδισιν, καὶ πάντα διακεκλασμένα ἐκείνη παρέχῃ τοῖς ὁρῶσιν. *Iterum in Theatro cùm
viderint scortum amictum aureis vestibus* (lego, χρυσᾶ) *pauper lamentabitur videns vxorem suam nihil
C eiusmodi habentem. Cùm enim ingerit in oculos spectantium formam, aspectum, vocem, incessum, & reli-
qua omnia fracta in Venerem.* Idem homil. 8. de pœnitent. ὅταν εἰς τὰ θέατρα τῆς παρανομίας ἀνα-
βαίνωμεν. ποῖον κέρδος νηστεύοντες εἰς τὰ θέατρα παρανομίας ἀναβαίνειν, εἰς τὸ κοινὸν τῆς ἀσελγείας δι-
δασκαλεῖον εἰσιέναι, εἰς τὸ δημόσιον τῆς ἀκολασίας γυμνάσιον; &c. καὶ γὰρ καὶ καθέδραν λοιμοῦ, καὶ ἀκολασίας
γυμνάσιον, καὶ διδασκαλεῖον ἀσελγείας, καὶ πάντα τὰ αἴσχιστα τὴν ὀρχήστραν τις προσειπὼν οὐκ ἂν ἁμάρτοι,
τὸ πονηρότατον ἐκεῖνο χωρίον, καὶ νοσημάτων γέμον παντοδαπῶν, τὴν Βαβυλωνίαν κάμινον· καθάπερ γὰρ εἰς
κάμινόν τινα εἰς τὸ θέατρον τὴν πόλιν ἐμβαλὼν ὁ διάβολος, οὕτω κάτωθεν ὑποκαίει, οὐ κληματίδα ὑποτι-
θεὶς, &c. οὐ γὰρ σωμάτων καίει φύσιν, ἀλλὰ ψυχῆς εὐεξίαν λυμαίνεται, καὶ τὸ χαλεπώτερον ὅτι οὐδ' αἰσθάνονται οἱ
καιόμενοι· εἰ γὰρ ᾐσθάνοντο, οὐκ ἂν πλατὺν γέλωτα ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἠφίεσαν. *Quando in Theatra infide-
litatis ascendimus. Quid lucri est* (νηστεύοντας lego) *ieiunātes ire in Theatra perfidiæ, ad cōmune impudicitiæ
auditoriū, ad publicū lasciuiæ gymnasiū? Etenim & cathedram pestilentiæ, & impudicitiæ gymnasiū, & reci-
tabulum lasciuiæ, & orchestrā turpissimis nominibus indigetans non peccauerit, locū illum pessimū, & omnis
D generis morbis refertum, fornacem Babyloniam. Vt enim in fornacē quandā, ita in Theatrum vrbem iniiciens
Diabolus, ita subiicit flammas, non sarmenta supponens. Non enim corporum naturā vrit, sed animæ bonum
habitum perdit, & quod grauius est, qui vruntur, vri se non sentiunt. Si enim sentirent, non in cachinnum
ob ea quæ fiunt soluerentur.* ὅταν διημερεύσῃς ἐκεῖ καθήμενος βλέπων τὴν κοινὴν φύσιν ἀσχημονοῦσαν,
καὶ παραδειγματιζομένην. *Cùm totum diem ibi egeris sedens, videns communem naturam turpiter agen-
tem, & traductam in exemplum.* γυναῖκας πορνευομένας, μοιχείας ὑποκρινομένους ἐκεῖ τοὺς τὰ ἑκάστης
οἰκίας κακὰ συλλέγοντας. καὶ γὰρ καὶ πορνείας, καὶ μοιχείας ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ βλασφημίας ἀκοῦσαι, ἵνα καὶ δι'
ὀφθαλμῶν, καὶ δι' ἀκοῆς ἡ νόσος ἐπεισίῃ τῇ ψυχῇ. μιμοῦνται τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς, ὅθεν αὐτοῖς καὶ τὸ
ὄνομα τῆς αἰσχύνης ἐπίκειται. *Mulieres adulteratas, stupra ludentes ibi eos qui colligunt cuiusque domus mala.
Nam & fornicationes videre datur, & audire blasphemias, vt & per oculos, & per aures morbus in ani-
E mum irrepat. Imitantur mimi alienas calamitates, vnde & nomen turpitudinis illis impositum.* Homil.
15. ad pop. Antioch. τὸ εἰς τὰ θέατρα ἀναβαίνειν πάλιν, καὶ ἵππων ἁμίλλας θεωρεῖν, &c. καὶ γὰρ ἡ ἐν τοῖς
θεάτροις διατριβὴ πορνείαν, ἀκολασίαν, καὶ πᾶσαν ἀσέλγειαν ἔτεκε, καὶ ἡ τῆς ἁμίλλης τῶν ἵππων θεωρία
μάχας, λοιδορίας, πληγὰς, ὕβρεις, ἀπεχθείας διηνεκεῖς ἐπήγαγε. *Ascendere in Theatra, & equorum
certamina spectare. Etenim versari in Theatris, fornicationem, impudicitiam, & omnem lasciuiam generat,
& spectaculum curulium equorum pugnas, conuicia, ictus, contumelias, odia perpetua inducit.* Homil. 21.
ad pop. Antioch. πομπὴ δὲ σατανικὴ ἐστὶ θέατρα, καὶ ἱπποδρομίαι. *Pompa diabolica est Theatrum, &
Circenses ludi.* Homil. 17. ibidem, ὅτι τὴν ὀρχήστραν ἀνέφραξε, ὅτι τὸν ἱππόδρομον ἄβατον ἐποίησεν, ὅτι
τὰς πονηρίας πηγὰς ἀπέκλεισε, καὶ κατέχωσε, &c. ἐντεῦθεν αἱ ῥίζαι τῆς πονηρίας ἐβλάστησαν τῇ πόλει,
ἐντεῦθεν οἱ τὸ ἦθος αὐτῆς διαβάλλοντές εἰσιν, οἱ τὰς αὐτῶν φωνὰς τοῖς ὀρχουμένοις πωλοῦντες, καὶ τριῶν
ὀβολῶν τὴν ἑαυτῶν προδιδόντες ἐκείνοις σωτηρίαν. Orat. 2. aduersus Iudæos, εἰ γὰρ εἰς θέατρον οὐκ ἐπι-
τρέπεις ἀπελθεῖν οἰκέτην, ἢ γυναῖκα. *An quod Imp. Theodosius obstruxit orchestram, & aditum in Circum
ademit, quod flagity fontes occlusit, & obsepsit? Ex his locis radices scelerum vrbis pullularunt, ex his locis*

qui mores eius diſiecerunt, inde ſunt qui voces ſuas ſaltantibus vendunt, & tribus obolis ſuam illis produnt A
ſalutem. Si enim non ſinis vxorem, aut ſeruum tuum ire ad Theatrum. Homil. de S. Phoca. εἰ γὰρ οἱ ἐν τῷ
θεάτρῳ καθήμενοι ἐπικύπτουσι δύο παλαιόντων, τὴν ὄψιν αὐτῶν, καὶ τὴν ἡλικίαν ἐκτείνοντες, ἵνα ἴδωσι
παλαίσματα αἰσχύνης γέμοντα. Si enim qui in Theatro ſedent duobus certantibus, oculos ſuos, & corporis
ſtaturam extendentes proni proſpectant, vt certamina videant probris plena. Homil. 15. ad pop. Antioch. συμβουλεύοντες τὰ θέατρα ἀφεῖναι, καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀκολασίας, τὰς παρανόμους τῶν ὀρχουμένων θεωρίας, τὰς ἐκεῖθεν κραυγὰς μετὰ πολλῆς φερομένας τῆς σφοδρότητος. Conſulentes vt Theatra deſereretis,
& impudicitias quæ inde oriuntur. Spectacula perſida ſaltantium vocat, clamores qui ex eo loco cum multa
vehementia feruntur. De S. Barlaam, οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἀπὸ τῶν θεάτρων καταβαίνοντας μαλακωτέρους γινομένους; &c. καὶ γὰρ ὀφθαλμῶν περιστροφάς, καὶ χειρῶν περιδινήσεις, καὶ ποδῶν κύκλους, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ
διαστροφῇ τοῦ λυγισθέντος σώματος φανέντων εἰδώλων τοὺς τύπους ἐναποθέμενοι τῇ ψυχῇ ἀπέρχονται. B
Non videtis eos qui veniunt ex Theatris molliores effectos? Etenim oculorum verſatiles conuerſiones & manuum circumactus, & pedum gyros ac flexus, & omnes figuras imaginũ in diſtortione corporis flexi ac volubilis, animo perceptos referunt. Homilia de Dauide, τὴν κλίνην τὴν ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας βλέπων, ἔνθα
τὰ μυσαρὰ τελεῖται τῆς μοιχείας δράματα. πόρνης ἀκούων αἰσχρολογούσης. Lectum in orcheſtra intuens,
vbi exſecrandæ fiunt fornicationis fabulæ. Cùm audis meretricem turpia dicentem. De verbis Iſa. homil. 2. τὴν φωνὴν τῆς ἀταξίας; τὰς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας, τὰς εἰκῇ καὶ μάτην ἐπαιρομένας χεῖρας ἐν
τῷ ἀέρι, τοὺς ἱππαζομένους πόδας, τὰ ἄκοσμα, καὶ διακεκλασμένα ἤθη, ἅπερ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ τῶν
ἱπποδρομίαις σχολαζόντων ἐστὶ παίγνια. ἐκεῖθεν αἱ τῶν χειρῶν ἀταξίαι, &c. οἱ τῶν σκηνῶν θεαμάτων μετεωρισμοί. Vocem inordinatam, contentiones inter vos, manus temerè in aëre motas, pedes equitantes, mores fractos & indecoros, quæ ludicra ſunt eorum qui Theatrum, aut Circum frequentant. Inde ſunt manuum agitationes. ἐκ τῶν μυρίων ἐκείνων φιλονεικιῶν, καὶ τῶν εἰκῇ καὶ μάτην καταβαλλομένων ὅρκων ἐπὶ κακῷ τῶν λεγόν- C
των, ἢ ἐκ τῶν ὕβρεων, καὶ βλασφημιῶν, καὶ σκωμμάτων οἷς ἀλλήλους καταντλοῦσι οἱ θεαταὶ τῶν τοιούτων. ἐκ δὲ τῶν
ἀτάκτων πάντως φωνῶν, καὶ τῆς ἀσήμου βοῆς, καὶ τῆς κόνεως ἀναπεμπομένης, καὶ τῶν ὠθούντων, καὶ βιαζομένων,
καὶ τῶν ἀκκιζομένων κατεναντίον γυναικῶν. Ex infinitis illis contentionibus, & iuramentis vanis & temerariis,
ex contumeliis, blaſphemiis, ſcommatis, quibus inter ſe perfundunt ſe ſpectatores. Ex vocibus incompoſitis,
ex confuſo clamore, & puluere excitato, & impellentibus, & impulſis, & iis qui coram mulieribus delicias
faciunt. Ibidem homil. 1. ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων, καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν συνεσκότισθης,
&c. διὰ τοῦτο τὰς ἀσήμους κραυγὰς τὸ τῆς ψυχῆς ἄτακτον δημοσιεύεις, &c. οὐχὶ τὰ μὲν αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς
τριόδοις ἑταιριζομένων γυναικῶν, τὸ δὲ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις φωνούντων ἐστὶν ἔργα; Mens tibi obſcurata eſt
ſpectaculis, & acroamatis Theatri. Ideo publicas inconditis illis clamoribus mentis tuæ ſtatum incompoſitum. An non iſta ſunt mulierum quæ in triuiis meretriciam vitam agunt, aut eorum qui in Theatris vociferantur? Homil. 11 in Ioan. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καθημένους, καὶ ἡνιόχων, καὶ ὀρ-
χηστῶν, καὶ ὀνόματα, καὶ γένη, καὶ πόλεις, καὶ ἐνεργείας λέγειν τρόπους, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἵππων, καὶ ἀρετὴν, καὶ D
κακίαν μετ' ἀκριβείας ἀπαγγέλλειν; Quomodo abſurdum non eſt eos qui ſedent in foro & aurigarum, &
ſaltatorum nomina, gentem, vrbem, & robur, ac induſtriam noſſe, & ipſorum equorum virtutem, aut vitium
accuratè nuntiare? Homil. 6. in cap. 2. Matth. οὐ γάρ ἐστι τὸ θέατρον γέλωτος, οὐδὲ διὰ τοῦτο συνήλθομεν
ἵνα ἀνακαγχάζωμεν, &c. οὐ τοίνυν ἡμέτερον τὸ γελᾶν διηνεκῶς, καὶ θρύπτεσθαι, καὶ τρυφᾶν, ἀλλὰ τῶν ἐπὶ
σκηνῆς, τῶν πορνευομένων γυναικῶν, &c. διὰ τοῦτο καὶ (ὁ διάβολος) θέατρα ᾠκοδόμησεν ἐν ταῖς πόλεσι,
καὶ τοὺς γελωτοποιοὺς ἐκείνους ἀσκήσας διὰ τῆς ἐκείνων λύμης κατὰ τῆς πόλεως ἁπάσης τὸν τοιοῦτον ἐγείρει λοιμόν, &c. ὅταν μὲν γὰρ βλάσφημόν τι εἴπωσιν, ἢ αἰσχρὸν οἱ μῖμοι τῶν γελοίων ἐκείνων, τότε πολλοὶ τῶν ἀνοητέρων γελῶσι, καὶ τέρπονται ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς λιθάζειν ἔδει. Non enim hoc eſt Theatrum riſus; neque ideo conuenimus vt rideamus. Non noſtrum eſt ridere perpetuò, & deliciari, ſed ſcenicorum & ſcortorum. Ideo Diabolus Theatra extruxit in vrbibus, & ridiculos illos cùm excitarit, per eorum contagium in omnem ciuitatem E
hanc peſtem diffundit. Cùm aliquid blaſphemum, & turpe dixerint mimi ridiculi, multi inſipientiores rident in iis ob quæ mimi illi lapidibus obrui deberent. Lege Sanctum Epiphanium ſub finem librorum aduerſus hæreſes. S. Auguſtinus lib. 1. de conſenſu Euangeliſt. c. 33. Theatra caueas turpitudinum, & publicas profeſſiones flagitiorum vocat. Valerius Max. lib. 2. c. 6. Maſſilienſium, inquit, ciuitas ſeueritatis cuſtos acerrima eſt. Nullum aditum in ſcenam mimis dando, quorum argumenta maiore ex parte ſtuprorum continent actus, ne talia ſpectandi conſuetudo, etiam imitandi licentiam ſumat. Chryſoſt. homil. 6. in Matth. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς,
ὅτι ὑπόκρισίς ἐστι τὰ γινόμενα. ἡ γὰρ ὑπόκρισις αὕτη πολλοὺς εἰργάσατο μοιχούς, &c. Neque verò illud
mihi opponas, quod iam, quicquid ibi fit, ſimulatio & fictum argumentum ſit, non etiam veritas rerum.
Etenim ſimulatio iſta plurimos adulteros fecit, & multas domos ſubuertit. Proptereáque maximè gemo, quod
tam grande malum hoc, malum eſſe non creditur: ſed quod eſt multo deterrimum, & fauor, & clamor, &
plauſus adhibetur, & riſus cùm in communem perniciem adulterium tam turpe cõmittitur. Quid ergo ais,

ſimulatio

A *simulatio est illa, non crimen? Et propterea mille illi mortibus digni sunt: quoniam quæ fugere cunctæ prorsus*
imperant leges, ea isti non verentur imitari. Si enim adulterium malum est, malum est sine dubio eius imi-
tatio. Et nondum dico quantos adulteros faciant, qui huiusmodi adulteria histrionica simulatione repræsen-
tant, quemadmodum etiam impudentes horum spectatores efficiant. Nihil quippe obscœnius illo oculo, ni-
hilque lascivius, qui spectare talia patienter potest, ne dicam, libenter. Deinde quale illud est, vt cùm in
platea nudam fœminam nolis aspicere, imò neque domi quidem, sed etiam si id fortè contingat, in iniuriam
tui factum putes: cùm verò ascendis Theatrum, vt violes vtriusque sexus pudorem, obtutúsque proprios pa-
riter incestes, nihil tibi inhonestum credas accidere? Non enim istud dicas, meretrix est quæ nudata est: sed
quia natura ipsa est, idémque corpus & meretricis, & liberæ. Si enim nihil in tali re esse opinaris obscœnum,
qua gratia cùm idipsum in platea videris, à cœpto resilis incessu, & inuerecundiam seueriùs exagitas? nisi
fortè credis, eandem rem non similiter esse turpem, cùm separati sumus, & cùm congregati omnes vnà se-
B *deamus. Verũ istud risus est prorsus, ac dedecus, & extremæ omnino verba dementiæ: potiúsque est luto atque*
cœno omnem suam turpare faciem, quàm tantæ spectaculo fœditatis. Non enim ita cœnum oculis noxium
est, vt impudicus ille vultus, & nudatæ meretricis aspectus. Consulendus Augustinus lib. 1. Con-
fess. cap. 11. Certè Synodo Carthag. I. cap. 15. Christiani spectaculis istis prophanis arcentur.
Lactantius lib. 6. cap. 20. his verbis in Circi insaniam inuehitur. Circensium quoque ludo-
rum ratio quid aliud habet, nisi vanitatem, nouitatem, insaniam? Tanto namque impetu
concitantur animi in furorem, quanto illic impetu curritur: vt iam plus spectaculi exhi-
beant, qui spectandi gratia veniunt, cùm clamore efferri, & exilire cœperint. Idem rursus
Epitomes cap. 6 Circus non innocentior æstimatur: sed maior hic furor est. Siquidem men-
tes spectantium feruntur insania, vt non modò in conuicia, sed etiam in rixas, necnon & in
prælia & contentiones sæpe consurgant. S. Augustinus lib 2. de Symbolo cap. 2. Amator es
C quispiam Circi? Quid delectat in Circo? aurigas videre certantes, populos insana furia an-
helantes, quemlibet celerem præcedentem, aduersarij sui equum frangentem. Ista est om-
nis delectatio, clamare, quia vicit, quem Diabolus vicit, exultare & insultare, quod aduersa
pars perdiderit equum, cùm is qui tali spectaculo delectatur iam perdiderit animum Sed si
te pompa illa, & figura, equorum cõpositio, curruum ornatus, & aurigæ superstantis, equos
regentis, vincere cupientis: si te hæc, vt dixi, pompa delectat, nec hanc tibi denegauit, qui
pompis Diaboli renuntiare præcipit. Habemus & nos spiritalem nostrum aurigam sanctum
Prophetam Heliam. Idem etiam lib. 6. Confession. cap. 6. Circensium subsannat insaniam.
Isidorus lib. 18. etymolog. cap. 27. Ludi, ait, Circenses sacrorum causa Deorum, ac Gentilium
celebrationibus instituti sunt: vnde & qui eos spectant, Dæmonum cultibus inseruire vi-
dentur. Nam res equestris antea simplex, & vtique communis, vsus huius reatus non erat.
D Sed cùm ad ludos coactus est naturalis vsus, ad dæmoniorum cultum translatus est. Itaque
Castori & Polluci deputantur hæ species, quibus equos à Mercurio distributos historiæ do-
cent. Sed & Neptuni equestris ludus est, quem Græci ἵππιον vocant. Sed & Marti & Ioui in
ludis equi sunt consecrati, & ipsi quadrigis præsunt. Iam verò gladiatorios ludos (vt omnia
Gentilium spectacula comprehendam) summa verborum atrocitate Cyprianus prosequi-
tur lib. 2. epist. 2. Paratur, inquit, gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum san-
guis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, & aruina assidui nidoris mem-
brorum moles robusta pinguescit, vt saginatus in pœnam, cariùs pereat. Homo occiditur in
hominis voluptatem: & vt quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est Scelus non tan-
tùm geritur, sed docetur. Quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, vt peri-
mere quid possit, & gloria est quod peremit. Lactantius lib. 6. diuinar. Institution. cap. 20.
E Nam qui hominem, quamuis ob merita damnatum, in conspectu suo iugulari pro volupta-
te computat, conscientiam suam polluit: tam scilicet, quàm si homicidij quod fit occultè,
spectator & particeps fiat. Hos tamen ludos vocant, in quibus humanus sanguis effunditur.
Adeò longè ab hominibus secessit humanitas, vt cùm animas hominum interficiunt, lude-
re se opinẽtur, nocentiores iis omnibus, quorum sanguinem voluptati habẽt. Quæro nunc,
an possint pij & iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis, ac misericordiam depre-
cantes, nõ tantùm patiũtur occidi, sed efflagitant, nec vulneribus satiati, nec cruore conten-
ti. Quinetiam percussos iacentésque repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari, ne quis illos
simulata morte deludat. Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occi-
sus est, & tanquam humanum sanguinem sitiant, oderunt moras: alios illis compares dari
poscunt recentiores, vt quamprimùm oculos suos satient. Hac consuetudine imbuti huma-
nitatem perdiderunt. Itaque non parcũt etiam innocentibus, sed exercent in omnes, quod

in mal

A περιτροπὴ αἰσχρότητος, γέλωτος ὑπόθεσις, ἀσχημοσύνης παραδείγματα, &c. ὁ ἀπὸ τοῦ θεάτρου ἀναχωρεῖ ταῖς ὄψεσι τῶν ἐκεῖ γυναικῶν περιδεθεὶς, παντὸς σιδήρου χαλεπώτερα φέρων δεσμὰ, τὸν τόπον τὸν ἐκεῖ, τὰ ῥήματα, τὰ σχήματα. ἀπὸ θεάτρου ἀηδέστερον ὄψεται τὴν γυναῖκα. *In Theatro risus, turpitudo, pompa diabolica, diffusio, temporis dispendium, & dierum superflua perditio, cupiditatis absurda præparatio, stupri meditatio, gymnasium fornicationis, impudicitiæ schola, exhortatio turpitudinis, risus argumentum, exempla fœditatis. Qui redit à Theatro, redit aspectibus mulierum quæ ibi erant obstrictus, omni ferro duriora vincula ferens, loca Theatri, verba, schemata & figuras. rediens è Theatro iniquis oculis intuetur uxorem.* Constantinus Magnus vbi Christi fidem amplexus est, nihil prius habuit quàm vt munerũ editiones, & gladiatoria munera vetaret; quod Eusebius lib. 4 de ipsius vita scribit. ἔνθεν, ait, εἰκότως ἐπαλλήλοις τε νόμοις, καὶ διατάξεσι τοῖς πᾶσι διεκελεύετο, μὴ θύειν εἰδώλοις μὴ μονομάχων

B μιαιφονίαις μολύνειν τὰς πόλεις, id est, *unde reciprocis legibus, & constitutionibus omnibus inhibuit idolis sacrificare, & gladiatorum inter se commißionibus polluere, atque inquinare ciuitates.* Sozomenus lib. 5. Histor. Ecclesiast. c. 8. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις τότε πρῶτον ἡ τῶν μονομάχων ἐλύθη θέα. Hac de re extat l. vnica de gladiatoribus lib. 11 Codic. Constantini ad Maximum præfectum prætorio, constitutio proposita Kalend. Octob. Paulino & Iuliano Coss. in hæc verba. Cruenta spectacula in otio ciuili, & domestica quiete non placent quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. Quanquam autem simul cum sacrificiis gladiatoria spectacula interdicta fuisse Eusebius innuere videtur, tamen priùs ea, quàm cruenta spectacula prohibita fuisse sciendum est. Nam constitutio ad Valerium Maximum præfectũ vrbis Crispo II. & Constan II. Coss. data, iam antè prohibita fuisse sacrificia domestica demonstrat. At quadriennio demum (vt ex serie Coss. liquet) post eam constitutionem data illa est, qua gladiatorij ludi tolluntur.

C Post Constantini tamen obitum in vsum reuocata gladiatoria spectacula fuisse, argumento est Constantij Aug. & Iuliani Cæsaris ad Orfitum vrbis præfectum relata in l. 11. de gladiatoribus C. Theodosij constitutio, qua munerarios prohibent, auctoratos militiæ, vel palatina præditos dignitate in ludum producere, mulcta proposita iis qui contrà tentauerint. Ex quo colligitur, ad gladiatorum ludum alias personas impunè vocatas fuisse. Quod & aliud Constantij rescriptum ad Catulinum præfectum vrbis relatum in l. quanquam, de paganis, in Codice Theodosij indicat. Habemus verò certum & indubitatum testimonium ex B. Augustini lib. 6. Confession cap. 8. quo sua ætate gladiatorios ludos exhibitos Romæ docet. Sic enim de Alypio agens, qui Romam iuris discendi causa venerat, scribit. Et ibi gladiatorij spectaculi inhiatu incredibiliter abreptus est. Cùm enim auersaretur, & detestaretur talia, quidam eius amici, & condiscipuli, cùm fortè de prandio redeuntibus obuius esset, re-

D cusantem vehementer & resistentem familiari violentia duxerunt in Amphitheatrum, crudelium & funestorum ludorum diebus, hæc dicentem. Si corpus meum in illum locum trahitis, & ibi constituitis, nunquid & animum, & oculos meos in illa spectacula potestis intendere? Adero itaque absens, & sic, & vos & illa superabo. Quibus auditis, illi nihilo secius eum adduxerunt secum, idipsum explorare cupientes verùm posset efficere. Quò vbi ventum est, & sedibus quibus potuerunt, locati sunt, feruebant omnia immanissimis voluptatibus: ille clausis foribus oculorum interdicit animo, ne in tanta mala procederet; atque vtinam & aures obturasset. Nam quodam pugnæ casu, cùm clamor ingens totius populi vehementer eum pulsasset, curiositate victus, & quasi paratus, quicquid illud esset, etiam visum contemnere & vincere, aperuit oculos. Et percussus est grauiore vulnere in anima, quàm ille in corpore quem cernere concupiuit: cecidítque miserabiliùs, quàm ille quo cadente fa-

E ctus est clamor. Denique Prudentius ad ea abroganda, & ex omni memoria euellenda spectacula, ita Honorium cohortatur lib 2. contra Symmachum ad finem,

Arripe dilatam tua dux in tempora famam,
Quódque patri superest, laudis successor habeto.
Ille vrbem vetuit taurorum sanguine tingi,
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari.
Nullus in vrbe cadat, cuius sit pœna voluptas:
Nec sua virginitas oblectet cædibus ora.
Iam solis contenta feris infamis arena,
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.
Sit deuota Deo, sit tanto Principe digna,
Et virtute potens, & criminis inscia Roma.
Quemque ducem belli sequitur, pietate sequatur



IVLII CÆSARIS BVLENGERI IVLIODVNENSIS, DE CIRCO ROMANO, LVDISQVE CIRCENSIBVS,



LIBER

CAPVT PRIMVM.

De origine Circensium, & nomine.

A CIRCI celebritas ea fuit, vt nullum eo splendidius, oculísve gratius spectaculum in Italia, Græcia, reliquóque Imperio Romano dari potuerit. Romæ quidem ab ipsis vrbis initiis magna hominum frequentia decursio Circensis habita est, quæ dicta fuisse equiria id temporis videntur. Ausonius in Eclogis:

Nunc etiam veteres celebrantur equiria ludi:
Prima hæc Romanus nomina Circus habet.

Ea Marti sacra fuerunt, & tertio Kal. Martias celebrata sunt. Ouid. 2. Fast.

Iámque duæ restant noctes de mense secundo,
Mársque citos iunctis curribus vrget equos.
Ex vero positum permansit equiria nomen,
Quæ Deus in campo prospicit ipse suo.

B Agitabantur enim in campo Martio; vel si aquis occupatus esset, in Cælio, authore Varrone lib. 5. de lingua Latina. Equiriorum, inquit, die currunt equi in campo Martio. Festus; Equiria ludi, quos Romulus Marti instituit, per equorum cursum, qui in campo Martio exercebantur; si quando aquæ Martium occuparint, in Martiali monte, qui est in Cælio, equiria fiunt; vnde & Martialis mons dictus est, quod Martio campo aquis occupato, in ea Cælij montis parte ludi equestres Marti sacri fierent. Ouidius 3. Fast.

Altera gramineo spectabis equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus vrget aquis.
Qui tamen eiecta si fortè tenebitur vnda,
Cælius accipiet puluerulentus equos.

Ideo mons cælius dictus est campus minor. Catullus,

C *Te quæsiuimus in minore campo.*

Altera quippe equiria pridie Idus Martias agebantur. Sextus Rufus equiria in via Circi Flaminij ponit, in parte campi Martij, non procul à villa publica, Theatro Pompei, & Amphitheatro Tauri Statilij. Publius Victor equiriorum locum esse vult ad campum Martium, & septa trigaria in 8. regione vrbis. Priora equiria fuere vt equitarus lustraretur: altera, vt numerus integraretur, si licet augurari. Fuerunt eadem cum Consualibus, si spectas originem; quanquam Consualia Conso, qui Neptunus putatur, equiria Marti sacra erant. Certè Idem penè institutum in vtrisque fuit: antiquiora tamen esse videntur Consualia, quæ ab Euandri comitibus agitata sint, & ab Arcadibus petita, authore Dionysio Halicar. equiria à Romulo instituta ad instar Consualium, quæ 20. Augusti habita esse discimus ex veteri Kalen. Rom. cùm equiria Feb. 26. agerentur, vt ibidē notatur. Consualibus iumenta coronata cessasse scribit Plutarc. Sed de Consualibus infrà agemus Hoc igitur

D fixum esto, ludos Circenses olim equiria dictos. Circus ipse à Græcis ἱππόδρομος, à Basilio dicitur θέατρον ἱππηλασίας, id est, *theatrum vbi agitantur equi*, στάδιον, & κάμπτος, id est, *flexus*. Sic ille in Gordio, cum darentur ludi Curules: καὶ δούλους ἀφῆκαν, δεσπόται, καὶ παῖδες ἐκ διδασκαλείων πρὸς τὴν θέαν ἡνιόχων ἔσπευσαν· πλήρες δ' ἦν στάδιον, id est, *dimiserūt domini seruos, & pueri è scholis ad specta-*

ſpectaculum aurigarum currebant:plenum autem erat ſtadium. Heſychius vocem *campi* Siculis propriam ſuiſſe vult,à quibus Romani deinde mutuati ſint. Ait enim, κάμπος ἱππόδρομος σικελοῖς· κάμπτιοι δρόμοι οὐκ εὐθεῖς καὶ ἁπλοῖ, ἀλλὰ καμπὰς ἔχοντες, id eſt, *campus hippodromus Siculis. Campici curſus non recti & ſimplices.ſed flexuoſi.* Ab hoc ſignificatu non abhorret illud Chryſoſt.in Orat.de Circo; οὐκ εὐρίπους, καὶ κάμπτων κύκλους τρέχων, id eſt,*non euripos,& flexuum orbes decurrens.* Cedrenus & Zonaras Circum vocant ἱππικὸν καὶ θέατρον ἱππηλασιάς, Cedrenus κεράτιον. Conſtantinopoli videtur dictum ἱπποδρόμιον, qua voce vtitur Chryſoſt.de Circo.Himerius in fragmentis manu ſcriptis ἱπποδρόμιον ſemper vocat: quanquam vox *hippodromi* ſignificat interdum iter quod vno die conficit eques, aut viam militarem, vt Hieronymus monet in c.48.Geneſ.Sicuti vox ipſa δρόμος non ſemper *curſum*, ſed Tarentinis ὀρχήστραν διονυσιακοῦ θεάτρου ſignificat apud Heſychium. Dio apud Xiphilinum p. 156. Theatrum venatorium pro Circo accipere videtur his verbis; εἰς ἱππόδρομον, καὶ θέατρον κυνηγετικὸν εἰσῆλθον. Auſonius Olympico ſtadio Circi nomen attribuit.ſic enim ille in Idylliis: A B

> *Primus Olympiacæ ſacrauit feſta coronæ*
> *Iuppiter, Argiui ſtadia ad longiſſima Circi.*

Idem epiſt. 18.

> *Oſtia quot pro parte aperit ſtridentia Circus.*

Cicero lib.2 de legibus; Iam, inquit, ludi publici quoniam ſunt cauea, circóque diuiſi ſint corporum certationes curſu,pugilatione,luctatione,curriculiſque equorum, vſque ad certam victoriam circo conſtitutæ.Per circum,ſtadium intelligit.

CAP. II. C

Circus vnde dictus.

CIRCENSE ludicrum in inſula primùm Tiberina datum eſt, nullo ad id certo conſtituto loco; ſed ab altera parte Tiberis pro meta erat, ab altera enſes.Indicat Seruius in id Virgil.3.Georg.

> *Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.*

Olim,ait,in littore fluminis Circenſes agitabantur,in altero latere poſitis gladiis,vt ab vtraque parte eſſet ignauiæ præſens periculum.vndè & Circenſes dicti ſunt, qui exhibentur in circuitu enſibus poſitis.& in id Æneid.8.

> *Conſeſſu caueæ,magnis Circenſibus actis.*

Vbi nunc,ait,metæ ſunt,ibi olim gladij ponebantur.Caſſiodorus lib. 3. variarum cum Seruio ſentit,ſimúlque ortum Circenſium, ac velut incunabula ponit. Primus, inquit, Ænomaus apud Elidem Circum inſtituit, qui à circuitu dictus eſt. Circenſes quaſi circuenſes, inter enſes & flumina locis virentibus agebantur.Iſidorus lib.17.etymolog.Vbi nunc metæ, ait,olim gladij ponebantur, quos quadrigæ circuibant in littore,circa ripas fluminum currus agitantes. Gladios ordine in ripæ littore ponebant, & erat artis equum circa pericula otrquere.Alij Circum à Circe dici volũt.Tertul.l. de ſpectacul. quod ſpectaculũ primùm à Circe habent,Soli patri ſuo editũ,nempe vt curſum Solis,quem quadrigis ferri volunt, deſignaret. Eodem accedit Iſidorus lib. 18. cap. 25. Græci verò, ait, à Circe filia Solis, quæ patri ſuo hoc genus certaminis inſtituit. Equidem Circenſes non ab enſibus qui circùm poſiti eſſent, ſed à Circo dictos autumo, vt à magna Dea, μεγάλῃ θεᾷ, Megalenſes. Circum ipſum à circuitione metæ,quam circum ſeptẽis orbibus ſeſe agebant quadrigarij.Nam & in genere veteres. Grammatici ἀγῶνα τὸν κυκλοτερῆ καὶ γωνίαν οὐκ ἔχοντα τόπον.i. *circularem locum angulis carentem* interpretantur; & circites Feſto dicuntur circuli ex ære facti, & circites anni apud Varronem,& circitores Vlpiano in Pandectis,tit.de inſtitut.act.l.5.Circitores circuitores, quibus veſtiarij vel lintearij dant veſtem circumferendam, & diſtrahendam: & Veget. lib. 3. c.8. circitores vigilias circuunt.Nunc militiæ factus eſt gradus.dicuntur circitores. Et circanea auis Feſto dicitur miluus in orbem volans. Et *circare* eſt *circuire* in vet. gloſſ. & circus dicitur Plauto palus, circa quem humo fixum ſe milites circumagebant per luſum. In milite glorioſo: D E

> *Iámne eſt ante ædes circus, vbi ſunt ludi faciendi mihi?*

Accipitur & pro circulo. Cicero in Arato:

> *Vidiſti magnum candentem ſerpere circum;*

A *Lacteus hic nimio fulgens candore notatur.*

Capella lib. 8.

Quin etiam medios quos nectit culmina circos.

Haud scio an vetus illa in littoribus decursio expressa sit in nummis priscæ notæ, in quibus facies altera equitem præfert equum ad cursum incitantem secundùm fluminis ripam, cum hac inscriptione, DECVRSIO. Hoc scio, plures Romæ equirum decursiones, & peditum fuisse. In veteribus inscriptionibus pag. 35. ponitur decursio Tiberina, quæ & in priscis illis nummis exprimitur. Quod ex Cassiodoro posuimus ludos Circenses ab Ænomao Elidis Rege primùm institutos, ostendit Sidonius in Panegyrico Anthemij;

Græcia, ni pudor est, reparatis ipsa quadrigis
Suscitet Oenomaum, nata quem fraude carentem
B *Cerea destituit resolutis axibus obex.*

Idem carmine 14.

Non hic Oenomai cruenta Circo
Audit pacta Pelops, nec insequentem
Pallens Hippomenes ad ima meta
Tardat Schænida ter cadente pomo.

Fortè meliùs scriberetur Ænomaus, quàm Oenomaus. Item carmine 23.

Quantum auriga suos solebat ille
Raptans Oenomaum tremente Pisa,
Tantum tu rapidos teris iugales.

Varro Circensium originem ab Hercule arcessit, qui apud Elidem Curuli certamine victor oleastro coronatus certamen instituerit. Ausonius Iouem auctorem facit Idyllio vltimo. Tertullianus lib. de spectacul. cap. 8. Circen Solis filiam. Cassiodorus epist. 51. lib. 3. ludicrum Romæ à Romulo institutum indicat his verbis. Primus enim hoc apud Elidem Asiæ ciuitatem (hoc malè. fuit enim Græciæ ciuitas in Peloponeso.) Oenomaus fertur edidisse, quod postea Romulus in raptu Sabinarum nec dum fundatis ædificiis ruraliter ostentauit Italiæ. Statius lib. 6. Thebaidos Herculi ludicrum tribuit.

C

—— Primus Pisæa per arua
Hunc pius Alcides Pelopi certauit honorem,
Puluereúmque fera crinem detersit oliua.
Proxima vipereo celebrauit libera nexu
Phocis Apollineæ bellum puerile pharetræ.
D *Mox circum tristes seruata Palæmonis aras*
Nigra superstitio.——

De ludorum Græciæ institutione Ausonius in Idyl.

Tantalidæ Pelopi mæstum dicat Elis honorem,
Archemori Nemeæa colunt quinquennia Thebæ,
Isthmia defuncto celebrata Palæmone notum.
Pythia placando Delphi statuêre Draconi.

Idē putat ludos Curules primùm in Olympia institutos à Ioue, tum Nemeæos ab Hercule.

Primus Olympiaca sacrauit festa corona
Iuppiter, Argiui stadia ad longissima Circi.
Proximus Alcides Nemeum sacrauit honorem.
E *Hæc quoque temporibus quinquennia sacra notandis*
Isthmia Neptuno data sunt, & Pythia Phœbo.

Idem,

Prima Ioui magno celebrantur Olympia Pisæ.

Phlegon Trallianus Adriani libertus libro de Olympiis narrat, intermissam à Peloponesiis fuisse instituti à Pio, Pelope, atque Hercule Olympici certaminis celebritatē, quæ ab Iphito restituta sit. Velleius Patercul. lib. 1. de Olympiis agens; Hoc sacrum instituisse fertur abhinc annos fermè 1250. Atreus cùm Pelopi patri funebres ludos faceret, quo quidem in ludicro omnis generis certaminum Hercules victor extitit. Pindarus ode 1. Olymp. non ab Atreo, sed ab Hercule ludos Olympicos Pelopi dicatos ait, vt & Hyginus fabula 273. & Diodorus Siculus lib. 4. pag. 155. & 178. Apud Phlegontem hos Pythyæ versus leges de Piso Circi repertore.

A

Ζηνὸς ἐκ πρῶτος μὲν ἱδρύσατο, καὶ θῆτο τιμὴν
Πεῖσος, καὶ μετὰ τόνδε πέλοψ, ὅτε δημονναίαν
Ἑλλάδα, θῆκε δὲ ἔπειτα τ' ἑορτὴν, καὶ ἔπαθλα θανόντι
Οἰνομάῳ, τρίτατος δ' ἐπὶ τοῖς παῖς ἀμφιτρύωνος
Ἡρακλῆς ἔθελεος ἑορτὴν, καὶ ἀγῶν' ἐπὶ μήτρῳ
Πέλοπι ταντα λίδῃ.——

Piſus primus omnium Ioui poſuit honorem, & poſt eum Pelops, cùm Demonnaam Gracam curſu acquiſiſſet, is poſuit feſtiuitatem, & pramia mortuo Oenomao. Tertius poſt hos Hercules fecit ludicrum in honorem aui materni Pelopis Tantalida. Pro *Demonnæa* fortè legendum, *Hippodamia.* ἑορτὴν poſuit pro ἑορτῆς. Oenomaus id certamen in Iſthmo Corinthiaca inſtiruerat, vt ſcribit Pauſanias. Iphitus nepos Herculis certamen Olympicum, quod Hercules in honorem aui materni Pelopis ediderat, intermiſſum inſtaurauit poſt excidium Troiæ anno 408. vt prodit Solinus cap. 2. Diodorus Siculus lib. 4. pag. 178. ait, Herculem Olympiæ ὑποστησάμενον ἱππικὸν ἀγῶνα, καὶ γυμνικὸν, *inſtituiſſe Curule, & gymnicum certamen.* Vetuſtiſſimum Curule ludicrum apud Elidem fuiſſe indicat Nonnus lib. 19. Dionyſiac. pag. 69. B

Οὐ δρόμος ἱπποσυνῆς, οὐκ ἤλιδός εἰσιν ἀγῶνες,
Οὐ δρόμος οἰνομάου γαμβροκτόνος.

Non eſt curſus equeſtris, non Elidis certamina, non curſus Oenomai generos perdens. Ante Tarquinij Priſci ætatem Conſuales ludi appellati, non Circenſes à Conſo conſiliorum Deo, de quo Auſonius in Eclogario.

Aut duplicem cultum quem Neptunalia dicunt,
Et quem de Conſo, conſiliiſque vocant.
Feſta hæc nautigiis, aut quæ celebrata quadrigis, C
Iungunt Romanos finitimóſque duces.

Conſo poſtea in Circo vbi ludi edebantur, ſub terra iuxta primas metas ara dicata fuit, cum hac inſcriptione; CONSVS CONSILIO, MARS DVELLO, LARES COMITIO POTENTES, vt ſcribit Tertullian. libro de ſpectac. Auguſtinus lib. 4. de Ciuit. Dei cap. 11. Conſum conſilij Deum fuiſſe ait, quod eum conſuluerit Romulus. Arnobius lib. 3. quod ſalutaria, & fida conſilia noſtris ſuggerat cogitationibus. Sed de Conſo pluribus agemus cap. 9. Conſualibus propter equorum inopiam alia animalia vel ſingula, vel iuncta ad curſum adhibebantur, vt ſcribit Seruius ad hæc Virgilij verba,

——*magnis Circenſibus actis.*

Muli per initia iuncti, vt docet Feſtus his verbis; Mulis celebrabantur ludi in Circo maximo Conſualibus, quia id genus quadrupedum primum putatur cœptum currui, vehiculóque adiungi. Sed de Circo Tertullian. audiatur lib. de ſpectac. cap. 8. Circenſium, inquit, paulo pompatior ſuggeſtus, quibus propriè hoc nomen, pompa, præcedit, quorum ſit, in ſemetipſa probans, de ſimulacrorum ſerie, de imaginum agmine, de curribus, de thenſis, de armamaxis, de ſedibus, de coronis, de exuuiis, quanta præterea ſacra, quanta ſacrificia, præcedant, intercedant, ſuccedant, quot collegia, quot ſacerdotia, quot officia moueantur, ſciunt homines illius vrbis, &c. Circus Soli principaliter conſecratur, cuius ædes medio ſpatio, & effigies de faſtigio ſedis emicat, quod non putauerint ſub tecto conſecrandum, quem in aperto habent. Quod ſpectaculum primùm à Circe habent, Soli patri ſuo, vt volunt, editum, &c. Oua honori Caſtorum adſcribunt, qui illos ouo editos credendo de Cygno Ioue non erubeſcant. Delphinos Neptunio vouent, columnas Seſſias à ſementationibus, Meſſias à meſſibus, Tutelinas à tutelis fructuum ſuſtinent. Ante has tres aræ tribus Diis parent, magnis, potentibus, valentibus; eoſdem Samothracas exiſtimant. Obeliſci enormitas Soli proſtituta, ſcriptura eius, vnde & cenſus; de Ægypto ſuperſtitio eſt. ſi igebat Dæmonum domicilium ſine ſua matre magna. Ea itaque illic præſidet Euripo. Conſus apud metas ſub terra delitеſcit. Murtiæ quoque idolum fecit. Murtiam enim Deam amoris volunt, cui in illa parte ædem vouere. &c. Nunc de artificio quo Circenſes exhibentur. Res equeſtris retrò ſimplex de dorſo agebatur, &c. Itaque Caſtori & Polluci deputatur hæc ſpecies, quibus equos à Mercurio diſtributos Steſichorus docet. Hæc verba ita interpretor. Olim equos non ephippiis & ſella onerabant, ſed, vt Scythæ & Afri, dorſo nudo inſidebant, nec bigis, aut trigis vectabantur, ſed ſingulatores erant, quales Caſtor & Pollux Cyllaro equo vſi. Sed & Neptunus equeſtris eſt, ait Tertullian. quem Græci ἵππιον appellant. De iugo verò quadrigas Soli, bigas Lunæ ſanxerunt. Sed & D E

Primus

A *Primus Ericthonius currus, & quatuor ausus*
Iungere equos, rapidísque rotis insistere victor.

Ericthonius Mineruæ & Vulcani filius, &c. Si verò Trochilus Argiuus auctor est currus, primò Iunoni id opus suum dedicauit. Si Romæ Romulus quadrigam primus ostendit, &c. Idem est Quirinus. postea de coloribus agit in hæc verba. Ab initio duo soli fuerunt albus, & russeus, albus hyemi ob niues candidas, russeus æstati ob Solis ruborem voti erant. Sed postea tam voluptate, quàm superstitione prouecta, russeum alij Marti, alij album Zephyris consecrauerunt; prasinum verò terræ matri, vel verno, venetum cælo & mari, vel autumno. Subieci verba Tertulliani, subiiciam & Cassiodori lib. 3. variar. epist. 51. quæ paulo planiora sunt. Primus, inquit, hoc apud Elidem Asiæ ciuitatem (lego Græciæ) Oenomaus fertur edidisse, quod postea Romulus in raptu Sabinarum nec dum fundatis ædificiis rura-
B liter ostentauit Italiæ. Sed mundi dominus ad potentiam suam opus extollens mirandam etiam Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Augustus (Murciam lege) vt immensa moles firmiter præcincta montibus contineret vbi magnarum rerum indicia clauderentur. Bissena quippe ostia ad 12. signa posuerunt. Hæc ab Hermulis funibus demissis subita æqualitate panduntur, docentes totum illic, vt putabant, consilio geri, vbi imago capitis cognoscitur operari. (Hoc dicit, quia Hermulæ capita Mercurij erant collo tenus expressa, quæ ostia Circi funibus demissis aperiebant.) Colores autem in vicem temporum quadrifaria diuisione funduntur. Prasinus virenti verno, venetus nubilæ hyemi, roseus æstati flammeæ, albus pruinoso autumno dicatus est, vt quasi per duodecim signa digrediens annus integer signaretur. Biga quasi Lunæ, quadriga Solis imitatione reperta est Equi
C desultorij per quos Circensium ministri missus (ita lege, non missos) denuntiant exituros, luciferi præcursorias velocitates imitantur. Alba linea non longè ab ostiis in vtrumque podium quasi regula directa producitur, vti quadrigis progredientibus inde certamen oriretur, ne dum se properè conantur elidere, spectandi voluptatem viderentur populis abrogare. Septem metis certamen omne peragitur (id est, septeno spatio, seu circuitu circa metam vltimam) in similitudinem hebdomadis reciprocæ. Ipsæ verò metæ secundùm zodiacos decanos ternas obtinent summitates, quas ad instar Solis quadrigæ celeres peruagantur. Rotæ Orientis & Occidentis terminos designant. Euripus maris vitrei reddit imaginem, vnde illuc Delphini æquorei aquas interfluunt. Obeliscorum quoque prolixitates ad cæli altitudinem subleuantur, sed potior Soli, inferior Lunæ dicatus est, vbi sacra priscorum Chaldaicis signis quasi literis indicantur. Spina infelicium captiuorum sortem designat, vbi duces Romanorum supra dorsa hostium ambulantes laborum suorum gaudia percepe-
D runt. Mappa verò quæ signum dare videtur Circensibus, tali casu fluxit in morem. Cùm Nero prandium protenderet, & celeritatem, vt assolet, auidus spectandi populus flagitaret, ille mappam qua tergendis manibus vtebatur, iussit abiici per fenestram, vt libertatem daret certaminis postulanti. Hinc tractum est, vt ostensa mappa certa videatur esse promissio Circensium futurorum. Circus à circuitu dicitur, Circenses quasi circum enses, propterea quod apud antiquitatem rudem, quæ necdum spectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enses & flumina locis virentibus agerentur. Nec vacat quod 24. missibus conditio huius certaminis expeditur; profectò vt diei, noctísque horæ tali numero clauderentur. Nec illud putetur irritum, quod metarum circuitus ouorum erectionibus exprimatur, quando actus ipse multis superstitionibus grauidus oui exemplo genitorum se aliqua profiteretur. Et ideo datur intelligi volitantes, atque inconstantissimos inde mores nasci, quos
E auium moribus aptauerunt, &c. quod illic supra cætera spectacula feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur. Transit prasinus, pars populi mœret, præcedit venetus, potior turba ciuitatis affligitur. Nihil proficientes feruenter insultant, nihil patientes grauiter vulnerantur, & ad inanes contentiones sic descenditur, tanquam de statu periclitantis patriæ laboretur. Lege eadem de re Corippum libro 1. cuius & hos versus accipito.

Solis honore noui grati spectacula Circi
Antiqui sanxêre patres, qui quatuor esse
Solis equos quadam rerum ratione putabant,
Tempora continui signantes quatuor anni,
In quorum specie signis, numerísque, modísque,
Aurigas totidem, totidem posuêre colores.
Ipse ingens Circus plenus ceu circulus anni,

Clauditur in teretem longis anfractibus orbem, A
Amplectens geminas æquo discrimine metas,
Et spatium mediæ qua se via pandit arenæ.

Verba Cassiodori de ouis Circi quæ suprà recitaui mendosa sunt. Ea sic restituenda puto; Nec illud putetur irritum, quod metarum circuitus ouorum erectionibus exprimatur, quando actus ipse multis superstitionibus grauis, oui exemplo geniturum se auem aliquam profitetur. Ludi Circenses graphicè pinguntur à Sidonio in Narbone;

Tunc cœtus iuuenum sed aulicorum
Elæi simulacra torua campi
Exercet spatiantibus quadrigis,
Et iam te vrna petit, eiétque rauca
Acclamatio sibilans corona. B
Tunc quà est ianua, Consulúmque sedes
Ambit quam paries vtrinque senis
Cryptis, carceribúsque fornicatus,
Vno è quatuor axe sortè lecto
Curuas ingrederis premens habenas.
Id collega tuus, simúlque vobis
Pars aduersa facit, micant colores
Albus, vel venetus, virens, rubénsque,
Vestra insignia continent ministri.

Duodecim carceres vel potiùs cryptas, & ostia ponit, & ianuam quâ Consules in suam sedem ascenderent, & parietem vtrinque senis carceribus fornicatum, qui sedem Consulum ambiret. Marcellinus Comes in Chronico Indict. 6. Iustiniano Cos. anno Regiæ vrbis conditæ 198. Regium vestibulum, priscúmque in eo solium ob aspicienda, probandáque in Circo certamina structum, Victor Iustinianus Princeps eminentius, clariúsque quàm fuerat, & vtramque Senatorum ex more spectantium porticum solita magnanimitate redintegrauit. Vnde colligas, in oppido supra carceres vbi Consulibus locus, & ipsi Principi assignatus est, duas fuisse porticus è quibus Senatores spectarent. Eum locum dictum oppidum infrà ostendemus. Varro libro 4. de ling. Latina; In Circo primo vnde mittuntur, nunc dicuntur carceres: Næuius oppidum appellat. Carceres dicti quod coërcentur, ne inde exeant, antequam Magistratus misit. Fest. Oppidum dicitur & locus in Circo vnde quadrigæ emittuntur. Primus Claudius Senatoribus propriam sedem attribuit. Suetonius cap. 21. de Claudio; Circo maximo marmoreis carceribus, auratisque metis exculto propria Senatoribus constituit loca promiscuè spectare solitis. Circum maximum Iulius Cæsar Euripo addito ab vtraque parte produxit, narrante Sueton. cap. 39 Plinius lib. 36. cap. 15. Nam vt Circum maximum à Cæsare Dictatore exstructum longitudine stadiorum trium, latitudine vnius, sed cum ædificiis iugerum quaternum ad sedem 260. millium inter magna opera dicamus. Eundem Circum exornauit Augustus. apud Cassiodor. lib. 3. epist. 51. Sub Tiberio ea pars Circi quæ Auentino proxima est, & ipse collis Auentinus conflagrauit. Tacitus lib. 5. Annal. Idem annus graui igne vrbem affecit, deùsta parte Circi quæ Auentino est contigua. Apud Sueton. cap. 5. Domitianus ex lapidibus naumachiæ maximum Circum deùstis vtrinque lateribus exstruxit. Apud Dionem Traianus Circum maximum collapsum ampliorem & elegantiorem restituit. Quare in eius nummis Circus maximus hodiéque visitur. Circi ruinam Antoninus Pius mirificè instaurauit, vt prodit Capitolinus. Halgabalus Circum columnis pulcherrimis & auro illustrauit, & illius pauimentum chrysocolla renouauit. Alex. Seuerus lenonum, meretricum, & exoletorum vectigal sumptibus publicis ad instaurationem Circi, Theatri, Amphitheatri, & Ærarij designauit, narrante Lampridio. Nazarius in Panegyr. Constantini; Circo ipsi maximo sublimes porticus, & rutilantes columnæ tantum inusitati ornatus dederunt, vt illuc non minus cupidè conueniatur loci gratiâ, quàm spectandi voluptate. Podium murus fuit in ambitum Circi ante gradus, in quo victoriæ gypseæ cum palmis collocabantur, vt docet Spartianus in Seuero. Sidonius in Narbone;

C, D, E (margin letters at successive points of the paragraph above)

Totas ad podium ferens habenas.

Qui accedebat ad podium, recedebat à metis. Hippodromus Græcis non tantùm dictus Circus qualis Romæ, sed locus arboribus hinc & inde consitus, vbi ad cursum incitaren-

tur

A tut equi. apud Plin. lib. 5. epist. 6. Apud Eusebium lib. 1. Ecclesiast. Histor. cap. 8. Herodes morti propinquus τοὺς ἐπισήμους συναγαγὼν εἰς τὸν καλούμενον ἱππόδρομον, *cùm vocasset in Circum nobiles viros.* Lege Balsamonem in cap. 64. Synodi Carthag. & Trullanæ cap. 24. Circus maximus amplissimis ædificiis, porticibus, & templis à Tarquinio Prisco, & aliis viris principibus ornatus est. In fragmentis antiqui Calendarij, Veneris, & Summani templa ad Circum maximum sita fuisse dicuntur. De Veneris æde Liuius lib. 10. Quint Fabius Maximi filius gurges aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multauit, ex quo multatitio ære Veneris ædem quæ prope Circum, faciendam curauit. Idem lib. 36. Iuuentutis ædem in Circo maximo Caius Licinius Lucullus Duumuir dedicauit. Plinius lib. 29. cap. 4. Supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis, & Summani. Ad Circum maximum Cereris & Herculis Pompeiani templa fuisse docet Victruuius lib. 3. cap.
B 2. Apud Plinium lib. 34. cap. 8. Hercules à Myrone factus fuit in æde Pompeij magni ad Circum maximum. Ibidem erant lupanaria. Lampridius de Halagabalo; Omnes de Circo, de Theatro, de stadio, & de omnibus locis, & balneis meretrices collegit. Iuuenal. satyr. 3.

—— & ad Circum iussas prostare puellas.

Ad Circum maximum signum Vortumni fuit in vltimo vico turario sub basilicæ angulo, ait Pedianus ad lib. 3. in Verrem. prope Circum eundem erat & velabrum, vt docet Plutarch. in Romulo, qui eam partem vrbis incoluit, qua ex Circo maximo in palatium itur, iuxta quem locum sunt quos pulcri littoris gradus vocitant. Eodem in loco ferunt sacram Cornum fuisse. Prope Circum erat imago magna Apollinis Carthagine aduecta, & T.
C Quinctij Flaminij, qui Philippum Regem Macedonum vicit ænea statua, cum Græca inscriptione, narrante Plutarcho in Flaminio. Sternebant Circum maximum ramentis lapidis albi, minio, aut chrysocolla. Plinius libro 36. de lapide albo. Inuenere & alium vsum eius lapidis, in ramentis quoque Circum maximum sternendi, vt sit in commendatione & color. Sueton. cap. 18. scribit, Caligulam minio, & chrysocolla strauisse. Torrentius putat ideo factum, vt cùm ipse prasina: us esset concolori panno aurigaretur. mendosè, cùm apud Plinium lib. 33. cap. 5. chrysocolla lutea sit, minium rubeum. Apud Tacitum libro 15. sub Nerone Circus conflagrauit. Initium in ea parte Circi ortum quæ Palatino, Cælióque montibus contigua est. Auson. de Circo;

Amplificata loci species, populíque voluptas
Circus, & inclusi moles cuneata Theatri.

In Circo naumachias editas scribit Dio in Domitiano, qui tamen locum alium effodit
D vbi naumachia fieret. De valle Martia dubitant eruditi viri, quod Claudian. lib. 2. de laudibus Stiliconis dixerit,

—— quoties vallis tibi Martia dicet
Nomen Auentino Pallantæóque recessu.

Symmachus lib. 10. epist. 22. Malo fremitum Martiæ vallis exponere atque illam quadrigarum distributionem. Cassiodorus lib. 3. variar. epist. 5. Mirandam etiam fabricam in vallem Martiam tetendit. Sed cùm Circus maximus situs fuerit inter Auentinum & Palatium colles, vallis Martia exaudiri apud Claudianum nequit, qui vallem Circi maximi non in campo Martio, sed in Auentino & Pallantæo recessu ponat. Quare & apud Symmachum, & apud Cassiodorum, & Claudianum Murcia vallis pro Martia substituenda est, de qua
E Seruius; Cauea, inquit, est vbi populus spectat, vallis autem ipsa vbi Circenses editi sunt, ideo Murcia dicta est, quia quidam vicinum montem Murcium appellatum volunt. Alij quod fanum Veneris Verticordiæ ibi fuerit, circa quod nemus murtetis fuisset, inde mutata litera Murcium appellatum. Alij Murciam à Murco, quod est murcidum, dictam volunt. Pars à Dea Murcia dicit. Tertullianus cap. 8. de spectacul. metas Murtias commemorat. Plinius lib. 10. cap. 29. Romæ ara vetus Deæ Murtæ quam nunc Murciam vocant. Pub. Victor. lib. de regionibus vrbis ponit ædem Murtiæ in 11. regione. Arnobius lib. 4. Deam Murciam præsidem segnium esse ait: vt & Sanctus August. lib. de ciuitate Dei cap. 16. Varro, intimus Circus ad Murtim vocatus. Tertulliani verba sunt lib. de spectac. cap. 8. Consus apud metas sub terra delitescit. Murciam quoque idolum fecit. Item, & nunc ara Conso illi in Circo defossa est ad primas metas sub terra cum inscriptione huiusmodi, CONSVS CONSILIO, MARS DVELLO, LARES COMITIO POTENTES, cap. 5. lib. de spect. Apuleius 6. Milesi. metas Murcias memorat. De valle Circi maximi Ouid.

Ouid.lib.2. Faſtor. A

Quáque iacent valles maximę Circe tuæ.

Claudianus Panegyr.6. Honorij,

Conſenſúque caua ſublatus in æthera vallis
Plebis adorata reboat clamor. ——

Qui notas ſcripſit ad Corippum non vidit, cáueam non tantùm dici vbi gladiatores depugnarent, aut in qua feræ clauderentur, ſed in ipſis etiam gradibus eſſe ſummam, imam, mediam caueam, vbicunque ſpectacula ederentur. Idem apud Claudianum,& Caſſiodorum Marciam vallem pro Murcia legit, inſcitè. Murtiæ meminit Liuius lib. 1. Latinis, vt iungeretur Palatio Auentinum, ad Murtiæ datæ ſedes. Apud Varronem vallis Murcia à proximo colle Murco nomen obtinuit. Is eſt Auentinus, qui Murcus, aliàs Murceus dictus, à ſacello Veneris Murciæ in eodem conſtructo. Feſtus Murciæ Deæ ſacellum ſub B monte Auentino ponit, qui antea Murcius vocitatus, quod è lapidibus velut muro conſtructus ſit. Varro libro 4. de lingua Latina. Intimus Circus ad Murcium (vel Murtim) vocatus, vt Procilus aiebat ab vrceis,quod is locus eſſet inter figulos. Sanctus Auguſtinus libro 4. de ciuit. Deam Murciam quæ præter modum non moueret, ac faceret hominem, vt ait Pomponius, marcidum,id eſt, nimis deſidioſum. Apud Ammianum murci dicti qui ſibi pollices præcidunt ne militent.

CAP. III.

De forma Circi. C



CIRCVS longiori facie fuit, & in orbem aliquo modo ducta, quæ ab oui ſpecie non longè abeſſet, atque ad Amphitheatri formam accederet: quare à Dionyſio Halic.l.4.p.142. ἀμφιθέατρος ἱππόδρομος vocatur, & à Virgil.l.5. Æneid.ita deſcribitur, vt ſpatium interceptum inter duos montes accuruos, aut geminum veluti Theatrum eſſe putes.ſic ille;

Gramineum in campum, quem vallibus vndique curuis
Cingebant ſyluæ, mediáque in parte Theatri
Circus erat. ——

Geminum autem Theatrum, quod & Amphitheatrum dicitur, rotundum fuiſſe in oui ſpeciem, nemo dubitat, Calpurnio canente,

Et geminis medium ſe mollibus alligat ouum. D

Vnde & Circum pro Amphitheatri cauea poſuit Acron in Horat.his verbis; Vadem gladiator ſtans ad crepidinem Circi ſub circulo Amphitheatri, à populo petere, & impetrare ſolebat. Nam & ipſum Theatrum, ait Dio Chryſoſtomus in Euboico, eſt ad inſtar vallis cauum, non tamen vtrinque longum, ſed media ex parte rotundum. τὸ δὲ θέατρόν ἐστιν ὥσπερ φάραγξ κοῖλον, πλὴν οὐ μακρὸν ἑκατέρωθεν, ἀλλὰ στρογγύλον ἐξ ἡμίσεος. Vnde & Circum quaſi circulum appellatum notat Corippus l. 1. & teretem orbem longis anfractibus feciſſe. eius verba ſunt;

Ipſe ingens Circus plenus ceu circulus anni,
Clauditur in teretem longis anfractibus orbem.

Apollonius l.4. Argonaut. ſpatium illud vbi equi decurrerent, εὐρέα κύκλον ἀγῶνος vocat, E id eſt, *latum circulum certaminis.* ſic ille,

Ὡς δ' ὅγ' ἀνὴρ θοὸν ἵππον ἐς εὐρέα κύκλον
Ἀγῶνος στέλλει. ——

Id eſt, *vt autem cùm vir celerem equum mittit in latum circulum certaminis.* Fuit igitur Circus longior quàm latior, vt ex Dionyſ.liquet l.4. κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων ὁ Ταρκυνίος, τὸν μεταξὺ τοῦ αὐεντίνου καὶ τοῦ παλατίνου κείμενον. μῆκος μὲν τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐστὶν σταδίων, εὖρος δὲ τεττάρων πλέθρων. Id eſt, *extruxit autem maximum Circum Tarquinius Priſcus, qui medius eſt inter Auentinum & Palatium, longitudine trium cum ſemiſſe ſtadiorū, latitudine 4.iugerum.* Facit à Dionyſ.Plin.lib.36. qui Circo maximo longitudinem tribuit trium ſtadiorum, latitudinem vnius, cum ædificiis iugerum quatuor, ad ſedem 260. millium. Quare vt ædificia numeres, haud paulo tamen longior quàm latior Circus fuit. Longitudo enim fuit pedū 1890. latitudo 960. tantùm, vt altera parte & 30. pedibus longior quàm latior fuerit. Stadium quippe 126. paſſus & pedes

A pedes 630. iugerum 240. pedes in longum amplectitur, vt Plinius l.1.c.23.l.18.c.3. Tria stadia cum dimidiato efficiunt bis mille ducentos quinque pedes: quatuor iugera nongentos sexaginta pedes continent. Sed hic mihi nota, Plinium ædificiis quatuor tantùm iugera tribuere, Dionysium autem vni porticui 8. stadia: quod si verum est, latior fuit Circus quàm longior. πλέθρον autem hic pro iugero Italico accepit Dionysius. Apud Græcos enim, Suida teste, πλέθρον vltra centum pedes in longum non producitur, aut paulo plures, cùm sit ἕκτον τοῦ σταδίου μέρος, id est, *sexta pars stadij*. Certè Circus latior fuit ad carceres vnde in spatium exibant equi, & quo longiùs procederet, eo angustior fiebat, vt obelisci iacentis figuram redderet. Eius longitudo pariete interiecto in æqua vtrinque latera diuidebatur, hinc dextrum, illinc læuum, dextris & læuis ostiis opposita. paries hic à prima ad vltimam metam pertinebat.

B

CAPVT IV.

De Circo maximo.

ROMÆ non vnus Circus fuit, sed plures. Circus maximus omnium primus & nobilissimus, Tarquinij Prisci opus, ait Dionys. l.4. situs erat inter Auentinum & Palatium colles, vbi Tarquinius 30. tribubus sedes diuisit, vt iam non stantes, sed sedentes spectarent, ait Dionys. Circum maximum colli Auentino vicinum fuisse indicat Martial. l.6. epig.64.

Quíque videt propiùs magni certamina Circi,
C *Laudat Auentinæ vicinus sura Dianæ.*

Tarquinius euripo Circum hunc circumcinxit, tres addidit porticus lapideas, cum subsellijs & foris, sic vt ex tribus vna fieret in ambitu Circi, quæ 150. hominum millia caperet. verba Dionysij alio loco ponemus. Liuius l.1. foros appellat tabulata furcis iuncta 12. pedes alta, è quibus populus spectaret. eius verba sic habent. Tunc primùm Circo, qui nunc maximus dicitur, locus designatus est, loca diuisa Patribus, equitibúsque; vbi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati: spectauêre furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes. ludicrum fuit equi, pugilésque ex Hetruria maximè acciti solemnes: deinde annui mansêre ludi, Romani magníque variè appellati. Quo loco pugiles in Circo datos obseruabis, sicuti & naumachias, & venationes, quod aliàs docebimus. Varro l.4. de ling. Lat. Circum maximum dictum esse ait, quod circùm spectaculis ædificatus est, ibi ludi
D fiunt, & quod ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. Maximum verò, quod Deorum maximo Vortumno sacer est; aut quod in eo magni Circenses aguntur: aut, quod potius duco, quia inter Circos maximus est. quare vocatur à Dionysio Halic. μέγιστος τῶν ἱπποδρόμων. Is igitur à Tarquinio exstructus, à Iulio Cæsare sic restiturus, vt Plinius totam ædificij eius fabricam ei ascribat. Sic enim lib.36. Circum maximum à Cæsare Dictatore exstructum longitudine stadiorum trium. Sueton. in Iulio c.39. Iulius euripum Circo addidit in gyrum, & spatium Circi ab vtraque parte produxit, opus id à Iulio restitutum Augustus & Traianus auxerunt, ornarúntque. Cassiodorus l.3. epist.51. Sed mundi dominus, ait, ad potentiam suam opus extollens, mirandam etiam Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Augustus, vt immensa moles firmiter præcincta montibus contineret vbi magnarum rerum indicia clauderentur. Sed vallem Murtiam est legendum, non Martiam,
E è Seruio manuscripto, cuius verba hæc sunt. Vallis vbi Circenses, editi sunt, ideo Murtia dicta est, quia quidam vicinum montem Murtim appellatum volunt. Idem est error apud Symmachum l.10.c.22. malo fremitum Martiæ vallis. lege Murtiæ. Varro l.4. de lingua Lat. Circum intimum vocat interiorem partem magni Circi ad Murtim, qui à murcis, id est, figulis dicitur. eius rudera hodie visuntur in vinetis Tiberi assitis Romæ, vt notat Fabricius, qui malè Circum ad murum legit. Hic mihi nota, fuisse duas Circi maximi partes, Circum primum, vbi primæ metæ; intimum, vbi metæ vltimæ. Nam à probatissimis authoribus duæ tantùm metæ ponuntur, primæ & vltimæ, quod eæ præcipuæ ac veluti palmares essent. Caligula quoque Circum maximum ornauit, & chrysocolla minióque strauit, authore Suet. Sed & opera Domitiani ad ornatum Circi aliquid attulêre, teste Sueton. in Domitiano, in hæc verba: Item Flauiæ templum gentis, & stadium, & odeum, & naumachiam excitauit; è cuius postea lapide maximus Circus, deûstis vtrinque lateribus, ex-

structus

structus est. Nero nihil addidit, sed potiùs detraxit, authore Sueton. in Nerone c.25. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per velabrum forúmque Palatium & Apollinem periit, cùm è ludis Græciæ victor & ouans rediret. At verò Traianus immensum latus Circi exstruxit; visenda sedes, quæ æquatis fit plebis ac Principis locis: si quidem per omne spatium vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectat. Locorum quinque millia adiecisti, ait Plinius in Panegyr. ad Traian. Demum Heliogabalus columnas addidit auro insignes, & pauimenta ipsa scobe auri & argenti strauit, dolens quòd non posset & electri, teste Lamprid. Plin.l.36. tametsi lapidis candidi Circus maximus sterni solitus. Nero chrysocolla sparsit arenam Circi, cùm ipse coloris panno aurigaturus esset. Caligula minio & chrysocolla, authore Suetonio cap.18. Videntur olim soli victores Principes Circum augendi, & pomerij proferendi ius habuisse, quod de Iulio, Augusto, Traiano, suprà ostendimus. Pompa enim victorum in Circo facta, ludicrúmque Circense datum. Festus sic exaudiendus cùm ait; dicitur auctum spatium Circi, quod supra definitum modum victoriæ adiungitur. A B

CAPVT V.

De aliis Circis Romanis.

CIRCI primum authorem probatissimi scriptores Tarquinium faciunt, quidam à Romulo originem eius petunt. Cyprian. lib. de spectaculis. Romulus Conso quasi consilij Deo ob rapiendas Sabinas Circenses primus consecrauit. Cassiodorus lib. 3. variat. quod spectaculum postea Romulus in raptu Sabinarum nec dum fundatis ædificiis ruraliter ostentauit Italiæ. Cedrenus à Romulo non modò ludicrum Circense datum, sed & Circum exstructum, instructúmque docet pag. 121. ὁ Ῥωμύλος κτίζει πρῶτον ἱππικὸν ἐν Ῥώμῃ, ὃ κερκέσιον καλοῦσιν, εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἡλίου. τυποῖ δὲ τὰς μὲν δώδεκα θύρας τοὺς δώδεκα οἴκους τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, τὸ δὲ πέλμα τὴν γῆν πᾶσαν εἶναι, τὸν δὲ εὔριπον τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῆς γῆς μεσαζομένης, τὸν δὲ ἐπὶ τὰς θύρας καμπτὸν (καμπτῆρα legerem libenter, vt prima meta intelligatur) τὴν ἀνατολήν, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ τὴν δύσιν. Id est, *Romulus condit primum Circum Romæ in honorem Solis. per 12. ostia 12. domos zodiaci designat; per spatium ipsum & solum, vniuersam terrã; per euripũ, mare quod terram mediam amplectitur; per metam quæ est ad ostia, ortum; per eam quæ est in funda iuxta vltimam metam, occasum.* Xylander interpretatur καμπτὸν flexum qui ad fores est. malè, vt infrà cognosces, cùm duas metas ortum occasúmque designasse ostendemus. Facit à Cedreno Georgius Monachus in Chronicis nondum editis, ἔκτισε δὲ Ῥωμύλος καὶ ἱππικόν, θέλων διασκεδάσαι τὸ πλῆθος τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, ὅτι στασιάζοντες ἐπήρχοντο αὐτῷ διὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἐπετέλεσε πρῶτος ἱπποδρομίαν ἐν Ῥώμῃ, εἰς ἑορτὴν φασὶ τοῦ ἡλίου, καὶ εἰς τιμὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων. Id est, *condidit Romulus Circum, volens dissipare multitudinem populi Romani, qui seditione orta in eum ferebatur ob fratris necem, & dedit primus ludicrum equestre Romæ in festum Solis, & honorem quatuor elementorum.* Hoc, meo animo, vult Monachus, non Circum à Romulo exstructum, sed decursionem ad ripam Tiberis habitam, quæ fortè in causa fuit cur Cedrenus & Monachus in errorem inducerentur. res enim Romanæ tum temporis adeò tenues fuerunt, vt ob equorum inopiam diuersis vsi sint animalibus ad cursum, vt Seruius 8. Æneid. nedum ea magnificentia id temporis à Romulo Circus exstrui potuit. Primus igitur Circus à Tarquinio exstructus est, maximus dictus: alter Flaminius appellatus, de quo Varro l.4. de ling. Latina. Circus, inquit, Flaminius dictus est, quod ædificatus est circum Flaminium campum, & quod ibi quoque ludis tauricis equi circum metas currunt. In Circo enim Flaminio taurici ludi facti Tarquinio regnante, cùm grauis pestilentia in mulieres incidisset, fœtus infecti ex carnis putore taurorum immolatorum, ait Festus. ob id taurici ludi fiunt in Circo Flaminio, ne intra muros euocentur Dij manes. Sextus Rufus in Circo Flaminio ædem antiquam Apollinis cum colosso ponit, lauacrum Apollinis, stabula quatuor factionum, sacellum Herculi magno custodi, porticum Philippi, ædem Vulcani, si non in ipso Circo, certè non procul à Circo. Herculis illius custodis meminit Ouid. in Fastis. C D E

Altera pars Circi custode sub Hercule tuta est.

Bellonæ ædes prope Circum Flaminium, qui nomen inuenit à pratis Flaminiis, ait Liuius lib.1. Prata Flaminia olim dicta, Circus Flaminius Apollinaris vocatus à vicino Apollinis templo, quod aliis magis conspicuum fuit in nona regione vrbis. Liuius lib.3. in prata Flaminia

A minia vbi nunc ædes Apollinis est, Circum iam tum Apollinarem vocabant. Plutar. in Romaicis arbitratur, Circum hunc à Flaminio quodam appellatum, qui locum ad ædificium Circi dederit, & reditus Circensibus agendis assignarit. Διὰ τί τῶν ἱπποδρόμων εἷς Φλαμίνιος καλεῖται; ἢ ὅτι Φλαμίνιός τις τῶν παλαιῶν τῇ πόλει χώραν ἐπιδόντος, ἐχρῶντο ταῖς προσόδοις εἰς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας; ἔτι δὲ περιόντων χρημάτων κατεσκεύασαν ὁδὸν, ἣν καὶ αὐτὴν Φλαμινίαν προσηγόρευσαν. Id est, *cur vnus è Circis Flaminius dicitur? an quia cùm Flaminius vnus è priscis illis locum dedisset, vtebantur eius reditibus ad curulia certamina? Cùm autem adhuc superessent pecuniæ (Circo & ludis peractis.) strauerunt viam, quæ & ipsa Flaminia dicta est.* Sed vt vnus aliquis è veteribus Flaminiis locum huic Circo attribuerit, certè alius est, & recentior, qui viam Flaminiam strauit, nempe Cn. Flaminius, qui per Hetruscos Aretium viam Flaminiam duxit. Is Flaminius iterum Consul apud lacum Thrasymenum cum quindecim Romanorum millibus bello Punico secundo ab Hannibale cæsus est, cùm ex hostium Gallorum (de quibus triumphauit)
B manubiis in censura anno vrbis 530. viam Flaminiam strauisset, vt Liuius & Festus docent. Atqui Circi Flaminij nomen fuit penè sub primis Consulibus, vt è l. 3. Liuij constat. Florus tamen l. 20. Epitom. à C. Flaminio Censore exstructum, & appellatum esse vult; idque L. Veturio & C. Lutatio Coss. si Cassiodoro fides. sic enim ille in Chronico. L. Veturio & C. Lutatio Coss. Circus factus, qui Flaminius. Martialis l. 12. eius Circi meminit, in eóque vitri officinam fuisse ait.

Cùm tibi Niliacus portet crystalla cataplus,
Accipe de Circo pocula Flaminio.
Nullum sollicitant hæc, Flacce, toreumata furem,
Et nimiùm calidis non vitiantur aquis.

C Erant ea vitra vilia, sed quæ calidis aquis, vt crystallina & gemmata, non vitiarentur. De iisdem loquitur paulo obscuriùs l. 14.

Non sumus audacis plebeia toreumata vitri,
Nostra nec ardenti gemma feritur aqua.

Erant quasi cælata punctis coloratis, & crystallinis similia, quare toreumata vocantur. Collocatur hic Circus à Sexto Rufo, & P. Victore in regione vrbis nona. In prima regione Circus Antonini Caracallæ fuit cum obelisco. Dictus est hic Circus prætorianus, quod ibi cohortis prætoriæ statio fuerit, extra portam Capenam. Eius vestigia hodiéque extant ad S. Sebastiani in quinta Circus Aureliani cum obelisco in sexta. duo, alter ad portam Collinam, alter Circus Floræ, vel Floralium in valle, inter collem hortulorum, & Quirinalem, de quo Ouid. 5. Fastor.

D *Circus in hunc exit, clamátaque palma Theatris,*
Hoc quoque cum Circi munere carmen erat.

Sextus Rufus Circum Floræ, templum Floræ, templum Salutis, & Serapeum in eadem regione ponit, in nona regione Circus Alexandri Seueri, eo in loco, vbi nunc campus agonius. Idem domum & Circum Alexandri Pij Imperatoris statuit in regione Circi Flaminij, ad hortos & thermas Agrippæ. in regione vndecima Circus maximus, Circus intimus, & Circus Vaticanus, qui Circus dicitur Neronis, in valle inter Ianiculum & Vaticanum. de Vaticano Sueton. in Claudio cap. 21. Circenses in Vaticano frequenter commissi. Apud Lampridium Heliogabalus quadrigas in Vaticano agitauit, dirutis sepulchris quæ obsistebant. Plin. lib. 36. cap. 11. Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caij & Neronis Principum Circo. Tacitus lib. 4. clausúmque valle Vaticani spatium, in quo equos
E regeret haud promiscuo spectaculo. Interdum in hortis aut porticibus agitarunt equos priuatis Circensibus. Nam & priuati & publici Circenses fuêre, vt Lampridius in Heliogab. Sidonius in Narbone, & Sueton. in Nerone cap. 22. Sed & in Capitolio Circenses dari Latinarum feriis, quis victor absynthium bibit. Plin. lib. 27. cap. 7. Circus Flaminius antiquissimus secundùm Circum maximum fuit, cuius meminit Liuius lib. 3. Consules ne criminationi locus esset, in prata Flaminia vbi nunc ædes Appollinis est, Circum iam tum Apollinarem appellabant, auocauête Senatum, sub annum vrbis 300. Vnde animaduertis, Circum Apollinarem, quia erat in pratis Flaminiis, Flaminium dictum. Liuius tamen lib. 20. à Caio Flaminio Consule sub annum 531. Circum Flaminium exstructum scribit, vt & Festus. Asconius ad Catilinar. ait, ædem Apollinis fuisse extra portam Carmentalem inter forum olitorium, & Circum Flaminium. P. Victor; Ædes antiqua Apollinis cum lauacro, & colosso, porta Carmentalis in radicibus Capitolij propter Circum

Flaminium fuit. Pompam in Circo Flaminio fieri solitam docet Valerius Maxim. lib. 1. cap. A
7. Idem lib. 4. cap. 4. Æliæ familiæ in Circo maximo, & Flaminio spectaculis locum fuisse ait. quæ quidem loca ob virtutem publicè donata possidebant. Eius Circi meminit Liuius lib. 39 & Cicero pro Sestio. Idem lib. 1. epist. nundinarum panegyrim in eo Circo actam, & conciones habitas ait. Plutarchus Lucullum triumpho suo Circum Flaminium trophæis exornasse prodit. Augustus aquam in Circum Flaminium induxit in qua 36. crocodili sunt occisi, ait Dio lib. 55. Ante Bellonæ ædem ad Circum Flaminium columna parua fuit, bellica dicta, supra quam iaculum transmittebant cùm bellum indicerent. Ad alteram partem Circi ædes Herculis pertinebat, vt Festus, & Ouid. scribunt, hic lib. 6. Fastor.

Prospicit à tergo summum breuis area Circum,
Est ibi non parua parua columna notæ.
Hic solet hasta manu belli prænuncia mitti, B
In Regem, & gentes cùm placet arma capi.
Altera pars Circi custode sub Hercule tuta est,
Quod Deus Euboico carmine munus habet.

In Circo Flaminio fuêre ædes Herculis magni custodis Circi Flaminij. ædes Martis, Volcani, Bellonæ, delubrum Iouis Statoris, Pietatis, Castoris, Neptuni, de quibus Kalendarium vetus. Varro lib. 8. Macrobius lib. 3. Saturnal. Iulius Obsequens lib. de prodig. Victruuius lib. 4 cap. 7. & vet. inscriptiones. Liuius lib. 28. Ara Neptuni multo manasse sudore in Circo Flaminio dicebatur. lib. 40 Marcus Lepidus Censor ædes Iunonis Reginæ, & Dianæ in Circo Flaminio dedicauit. Consule Plinium lib. 34. cap. 3. lib 36. cap. 5. Tertius Circus agonalis hodiéque est in media vrbe mercatu frequens, à Pub. Victore Circus Alexandri dictus, quod ab eo restitutus sit. Varro lib. 5. de ling. Lat. Agonales dies per quos Rex in regia C
arietē immolat, dicti ab agone, eo quod interrogetur à principe ciuitatis, & princeps gregis immoletur. Festus; Agonium, id est, ludum ob hoc dictum, quia locus in quo ludi initio facti sunt, fuerit sine angulo. Hostiam antiqui agoniam vocabant. Glossæ Isidori; Agones victimæ. Vet. glossæ, ἀγὼν ἀγορὰ παρὰ τοῖς Βοιωτοῖς, ἢ διὰ τὸ ἄγειν, ἢ διὰ τὸ κυκλοτερῆ εἶναι, καὶ μὴ ἔχειν γωνίας. *Agon Bœotiis forum, quia sit orbiculatum, & angulos non habeat.* fortè Circus agonalis orbiculatus fuit. Quartus Circus Sallustianus in hortis Sallustij prope portam Collinam, vbi hodiéque magnus obeliscus literis Ægyptiis insignis, de quo Ammian. lib. 17. Obeliscus vnus in Vaticano in hortis Sallustij, duo in Augusti monumento erecti sunt. Liuius lib. 36. Ita inundauit Tiberis, vt ludi Apollinares Circo inundato extra portam Collinam ad ædem Veneris Erycinæ parati sint. Cęterùm ludorum ipso die serenitate subita orta, pompa duci cœpta, ad portam Collinam reuocata, deductáque in Circum est. Quintus Cir- D
cus floralis fuit in Quirinali, in quo ludi florales editi; cuius meminit Pub. Victor Sextus Vaticanus fuit, vbi hodiéque obeliscus integer suo loco extat, cuius meminit Sueton. in Claudio cap. 21. Circenses frequenter in Vaticano commisit, nonnunquam interiecta per quinos missus venatione. Apud Lampridium Halagabalus elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitauit. Consule Plinium lib. 16. cap. 40. Septimus Circus Neronis dictus trans Tiberim haud longè à Vaticano, prope Adriani molem in hortis Domitiæ Neronis Principis amitæ, à Nerone conditus, ab Adriano restitutus, cùm Mausoleum suum ad Tiberis ripam exstrueret. Octauus Circus hodiéque via Appia tertio ab vrbe lapide penè integer visitur prope fanum S. Sebastiano sacrum, vbi superest ostium maius inter duodecim minora, & binæ metæ cum tetnis per singulas ouis. Nonus Circus extra portas Labicanam, & Prænestinam simul iunctas, non procul ab Amphitheatro castrensi, & templo S Crucis in E
Hierusalem, militari voluptati exstructus. In Italia per vrbes & pagos passim Circi olim erant, quorum vestigia multis locis comparent.

CAP. VI.

De Circis aliarum gentium.

CIRCENSIS omnis ratio profecta est ab Olympia, vnde & Acron Scholiastes Horatij ad hæc verba;

Metáque feruidis euitata rotis.

Circenses Olympiæ ludos vocat his verbis. Circenses agonici in honorem Iouis Olympij

sunt

A sunt inuenti apud Elidem. Inde quadrigarij variis Circis, qui postea toto orbe exstructi sunt, equos agitarunt. Anagniæ in Italia Circum fuisse qui maritimus diceretur, indicat Liu. lib. 9. his verbis: Concilium populorum omnium habentibus Anagninis in Circo quem maritimum vocant. in Circo enim, vt & in Theatro, propter loci amplitudinem conciones habebantur. Alexandriæ Circum fuisse sacræ literæ 2. Machab. docent. Dio Chrysost. Alexandrinum Circum clamosum, Rhodium quietum & bene moratum vocat. Athenis Circus ἐνεχελιδῶν dictus est ab Echelo conditore. Hesych. ἐνεχελιδῶν ὁ ἀθηναίων ἱππόδρομος, ἀπὸ τοῦ ἐχέλου ἥρωος. vide l. nemo C. de spectaculis. Treueris in Gallia nobiles ab Imperatore post vrbis suæ excidium Circenses postularunt, ait Saluian. lib. 6. de prouid. Antiochiæ Circum fuisse docet Chrysost. Homil. 17 ad pop. Antioch. Duumuiri Edessæ ludos Circenses edebant. l. Circensium. C. de decurionib. Circus Gazæ Palæstinæ fuit, authore Hieronymo
B in Hilar. item Alexandriæ, vt est apud Philostr. lib. 5. de Apollonij vita. & Hierosolymis, apud Ioseph. lib. 15. Antiquit. Cæsareæ Augustæ, lib 16. denique in cæteris matricibus vrbibus. Quid attinet oratione singulas orbis partes peragrare, cùm in veteribus vrbium ruinis eius rei alta vestigia defixa hodiéque visantur? Constantinopoli Circus fuit & quidem amplissimus, à Seuero Imperatore factus, authore Manasse in Politicis, vel vt Zozimus, à Constantino Magno, qui templum Castoris & Pollucis in eo locauit, simulacráque eorum addidit. Verba Manassis hæc sunt de Seuero:

Τοῦτον ἀκούω δείμασθαι λουτρὸν τὸ τοῦ Ζευξίππου,
Τὸ μέγα καὶ περίπυστον τῆς Βυζαντίδος θαῦμα·
Καὶ τοῦτο δὴ τὸ θέατρον τῆς ψυχαγωγίας
Τὸ πόλεις ὅλας ἱκανὸν στέγειν, καὶ γενεαρχίας,
C Ἐν ᾧ πρὸς τέρψιν θέουσι ἁμιλλητῆρες ἵπποι.

Id est, *Seuerum audio exstruxisse balneas Zeuxippi, quod vnum est è magnis & celeberrimis Byzantij miraculis; extruxisse quoque hoc Theatrum oblectationis, quod integras vrbes earúmque familias, & ciues continere potest, in quo ad lætitiam currunt equi certatores.* Ismenius fidem astruit Manassi in suis fragmentis, ὁ Ζεύξιππος τὸ λουτρὸν σεβήρου καλεῖται, ὁ σὺν ἱπποδρομίῳ ἔκτισε, id est, *Zeuxippus lauacrum Seueri Imper. dicitur, quod ædificauit cum Circo.* Suidas in Seuero; καὶ παρέσχεν αὐτοῖς θέατρα καὶ κυνηγίων στοὰς, καὶ ἱππόδρομον ᾠκοδόμησεν ἰκρίοις καὶ ἐμβόλοις διακοσμήσας, ἀγοράσας οἰκήματα καὶ κήπους ἀπό τινων ἀδελφῶν ὀρφανῶν, καὶ τὰ περικείμενα τοῦ ἱπποδρομίου διακόψας δένδρα εἰς τὸ νῦν ὁρώμενον διακόσμησε σχῆμα συζεύξας αὐτοῦ, καὶ λουτρὸν ἐν τῷ ἱερῷ διὸς, ὅπερ ἐκάλεσε Ζεύξιππον. Eius rei tantum fuit in ea vrbe studium, vt Circensium natales etiam ætate Tiberij Imperatoris (quod Cedrenus γενέθλιον ἱππικὸν vocat) celebrarentur. qua de re Himerius in suis fragmen-
D tis nondum editis, γενέθλια τῆς πόλεως, καὶ τοῦ μεγάλου ἱπποδρομίου ἅμα εἰς μνήμην αἰώνιον κωνσταντίνου πολλὰ καλὰ εἰς χαρισαμένου. Id est, *natales vrbis, & Circi maximi simul in memoriam æternam Constantini magni, qui magna, & multa in eum locum contulit, celebrabantur.* Fuit is Circus in 3. vrbis regione, duóque in eo obelisci, vt & in Circo maximo Romæ; quorum alter in medio hippodromo, pro meta fuit, vbi & colossus obelisco altior, à Constantino magno si non exstructus, certè auctus, & ornatus est. Is enim non modò tripodes Delphicos in Circo statuit, sed & tripodem illum nobilem, qui Mardonio victo à Græcis Apollini consecratus est, authore Zozimo lib. 2. pag 62. καὶ τὸν ἱππόδρομον, εἰς ἅπαν ἐξήσκησε κάλλος, τὸ τῶν διοσκούρων ἱερὸν μέρος αὐτοῦ ποιησάμενος, ὧν καὶ τὰ δείκηλα μέχρι νῦν ἐστὶν ἐπὶ τῶν τοῦ ἱπποδρόμου στοῶν ἑστῶτα ἰδεῖν, ἔστησε δὲ κατὰ τὸ τοῦ ἱπποδρόμου μέρος, καὶ τὸν τρίποδα τοῦ ἐν δελφοῖς ἀπόλλωνος ἄγαλμα. Eusebius in vita Constantini ait, eum in Circo constituisse tripodem, circa quem serpens in
E spiras volueretur. De hoc loqui eum arbitror Nazianzenum oratione in Arrianos pag. 167. ἱππικὰ καὶ βασίλεια κάλλη στοῶν, καὶ τὸ ἄπυστον τοῦτο ἔργον ὁ ὑποχθόνιος καὶ ἀέριος ποταμὸς, καὶ ὁ λαμπρὸς στύλος οὗτοσὶ καὶ ἀποβλεπτός. Id est, *Circus Imperatorius, & pulchritudines porticuum, & inauditum illud opus, fluuius subterraneus & aëreus, & illustris hæc columna, & spectanda.* Circum numerat, & porticus in Circo, & euripum, quem sub terra labi, & in aëre versari ait, & obeliscum. Fortè per fluuium illum subterraneum aliquem fluuium intelligit, qui per tubos & fistulas in in vrbem induceretur, quasique in aëre penderet. hic ὕδωρ ὁρίζω. Varia certè ornamenta fuêre in Circo Constantinopolitano, statuæ Imperatorum, simulacra plurima, quæ Roma deportanda curauerant. lib. 4. Græc. epig.

Πῶλον ὁμοῦ, καὶ ἄνακτα, καὶ ὀλλυμένην Βαβυλῶνα
Χάλκεος ἀπὸ σκύλων ἔπλασεν ἀσσυρίων.
Ἐστὶ δ' ἰουστινιανὸς. ——

Id est, *Regem equo insidentem, & Babylonem peremptam è spoliis Assyriorum as formauit. est autem Iustinianus.* In Circo enim Iulianus præfectus prætorio Orientis, Iustiniani posuit statuam equestrem. aliam posuit eidem equestrem Eustathius, vt eodem loco notatur. A

——— Πῶλον ὑπὲρ νίκην στεφανηφόρον ἄλλην

Εὐστάθιος. ———

Nec enim duo illa epigrammata de eadem statua accipio, cùm sint diuersi qui posuerunt. Illum Eustathium fuisse arbitror præfectum vrbi Constantinopol. ait enim:

Σῆς ῥώμης γενέτης καὶ παῖς Εὐστάθιος.

Tua Roma pater & filius Eustathius. aut certè patrem & Senatorem vocat. Fuit & Minerua ephippiis aureis insidens, & Dracontæon, quod Arcadij vultus expressit. Vnde in hunc diem oracula non pauca referuntur, ait Himerius Chartularius. Supra Dracontæon Hyæna Antiochia missa, quæ prima Constantinopoli visa est. Verba eius sic habent: ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ εἴδωλα πολλὰ ἐκ τῆς ῥώμης ἥκοντα γεγόνασι. καθεζομένη γυνὴ ἐν σελλίῳ χαλκῷ ἀθηνᾶ. τὸ δρακοντεῖον ἀρκαδίου μὲν ἐκτύπωμά ἐστι, ἔνθεν καὶ χρησμοὶ ἕως τοῦ δεῦρο οὐκ ὀλίγοι γεγόνασι. αὐτόθι δὲ δρακοντείου ὕαινα ἀπ' ἀντιοχείας κωνσταντινουπόλει πρώτη ἐλήλυθεν. addidit deinde, ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ ἀναστάσιος μόναχος δι' ἀλήθειας τρόπων ἀντιλέγων τῷ βασιλεῖ ἐκαύθη. Id est, *in Circo Anastasius Monachus ob probitatem morum arguens Imperatorem, & contradicens ei viuus crematus est.* in Circo enim & Amphitheatro nocentes vrebantur. Zonaras tom. 3. pag. 238. ἐν τῷ τῆς ἱππηλασίας θεάτρῳ καίονται, Id est, *malefici Constantinopoli in Theatro aurigationis comburuntur.* Si antiquiora placent, lib. 2. Machab post epistolam Ptolemæi, elephantes in hippodromum Alexandriæ ad obterendos Iudæos inducuntur. Aliud apud Nicetam habes l. 1. Andronici. de Amphitheatro exempla prostant vbique. Euseb. l. 3. Ecclesf. Hist. καὶ περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου πίνακος αὐτὸν προάγοντος ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ῥωμαϊστί. Id est, *& circumductus in Amphitheatro per orbem & ambitum, præeunte tabella in qua scriptum erat Latinis verbis.* Ibidem ait, εἰς γύργαθον βληθεῖσα ταύρῳ παρεβλήθη. i. *in canistrum coniecta in Amphitheatro, obiecta est tauro.* Suidas clarè; ἐν τῷ κυνηγίῳ καλουμένῳ ἐρρίπτοντο οἱ βιοθάνατοι. ἦσαν δὲ τινες ἐκεῖ στῆλαι, καὶ ἀπελθὼν θεόδωρος ὁ ἀναγνώστης μεθ' ἱμερίου χαρτουλαρίου. Id est, *in Amphitheatrum, vbi venationes dabantur, malefici quibus vis animam extorquebat, conuciebantur. Erant autem quadam ibidem columnæ, & abiens Theodorus lector cum Himerio Chartulario.* κυνήγιον autem Circus est, aut Amphitheatrum, nam vtrobique venationes datæ. Illud notum ex Valerio Maximo de furcifero seruo per Circum domini iussu vapulante, cùm Iupiter respondit, præsultorem Circensi pompa sibi non placuisse. vnde priscum morē agnoscas, seruos cruciarios sub furca per Circum traducendi. Suidas in Valentiniano, τὸν πραιπόσιτον ῥόδανον ἐν τῷ ἱππικῷ πυρὶ παραδίδωσι. *Præpositum*, inquit, *Rhodanum in Circo igne cremat.* Sed in viam redeamus è diuerticulo. In Circo erat simulacrum hominis galea capite tecto, reliquo corpore nudo, & inter geminos Britannos simulacrum id tegebatur. Asclepiodorus sub Anastasio, videns simulacrum maius quod est in Circo, manu vultum tegere, dixit; ô violentia, quia paupertas omnis humana in vnam hominis prudentiam mulctatur. Fortè meliùs vertas, ab vna hominis prudentia damnum accipit. Verba Himerij pono. ἐν ἱππικῷ ἐστὶν ἀνδρείκελον ἄγαλμα ἐπικεφάλαιον ἐπὶ κεφαλῇ περιέχον, γυμνόν τι ὅλως, καὶ ἐν τοῖς διδύμοις βρεττανοῖς ἐπικεκαλυμμένον. ἀσκληπιόδωρος ἐπ' ἀναστασίου ἰδὼν τὸ ζώδιον τὸ μέγα, τὸ ἐν τῷ ἱππικῷ, τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ προσώπου κατέχον, ἔφη, ὦ βία, ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη ἡ ἔνδεια εἰς μίαν ἀνθρώπου φρόνησιν ζημιωθεῖσα. Ad columnam, quæ tabula dicitur, Imperator excipiebat gentium exterarum Principes, eáque erat argentea, vt Sozomenus ait, ἐν στήλῃ τῇ λεγομένῃ ταῦλα βασιλεὺς ἐδέχετο τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν δυνάστας. ἀργυρέα δέ τις ἦν, ὡς σωζόμενος ἔφη. verba sunt Ismenij. In Circo in medio eius loci, qui sessio dicitur, Diocletiani statua est. ibidem & statua est Dianæ, ad quam luctatores exercentur. ἐν ἱπποδρομίῳ ἀναμέσου τοῦ λεγομένου καθίσματος, ἡ τοῦ διοκλητιανοῦ στήλη. ἡ ἀρτέμιδος στήλη ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, ἔνθα γυμνάζονται οἱ παλαίοντες. deinde ait Ismenius, ἡ στήλη πρὸς τῷ ζευξίππῳ ἰουστινιανοῦ ἐστὶν, ἡ καθίδρυται κράζοντος τοῦ πρασίνου μέρους, ἰουστινιανὸς καὶ κωνσταντῖνος νέοι ἀπόστολοι. Id est, *statua ad Zeuxippum est Iustiniani, quæ posita est clamante factione Prasina, Iustinianus & Constantinus noui Apostoli.* Ex Iconio allatæ sunt aliquot statuæ, simúlque Iouis statua, quæ in Circo est. quatuor equulei aurei coloris, qui supra Circum feruntur, ex Chio asportati sunt. ἐξ ἰκονίου στῆλαι ἥκασι, καὶ ἡ τοῦ διὸς ἐν ἱπποδρομίῳ. (illud καὶ in manuscripto desideratur.) τέσσαρα ἱππάρια χρυσόβαφα, τὰ φερόμενα ἄνωθεν τοῦ ἱππικοῦ ἥκασι. Memorabilem habet Himerius historiam, qua te fraudari nolo: nec enim contrita est, quæ fortè non aliàs audita nostro sæculo. Eudocia cùm Theodosio nupsisset, fratres eius cum Philosophis Constantinopolim profecti, in Circum deducti sunt. Nomina Philosophorum B C D E

Cranus,

A Cranus, Catus, Pelops, Apelles, Nerua, Syluanus, & Curuus. Theodosius dixit Philosophis
Circum admirantibus; si miramini, philosophia excidistis. Apelles respondit; Non decet
equos me mirari ob sessorem, cùm sciam certò fore, vt equi in hominum tergo sedeant mu-
tatis Olympiis. Nerua respondit; Infaustam Imperatrici literam video, literam cum literis
concurrentem. Per βασιλίδι fortè Constantinopolim alias vrbibus imperantem intelligit.
Syluanus intuens quoddam animalis ad Austrum simulacrum, in superiori parte genua de-
fessa & callosa; Cameli instar habens, ait, hoc animal indicio est fore, vt tempora quædam
genuum robore priuata Constantinopolim occupent. Curuus populum spectans, dixit; O
plebs, per quam publici, & carnifices abundant! Pelops terminos equorum aspiciens, infit;
Cuius hoc est problema? respondit Theodosius, Constantini. subdit Pelops: Is fuit aut Phi-
B losophus parum probatus, aut Imperator mẽdax. Videbat enim Pelops simulacrum quod-
dam animantis fæmineum, quadripertitis zodiaci literis inscriptum, aitque; O quater finite,
ex quo Constantinus & innumeri proficiscentur! Cranus Atheniensium philosophiæ sectæ
procurator, ridens cachinnauit. Cui Theodosius; Quæ causa est risus & cachinni tui? ait il-
le; ex Magistratuum ac Principis inopia plurimus mihi risus obortus est. Verba Græca ex-
pectas. εἰ θαυμάζετε, καὶ ἐφιλοσοφήθητε. ὁ ἀπελλῆς ἔφη, μὴ θαυμάζειν ἐμὲ τῶν ἵππων τοῦ ἐπιβάτη, εἰδὼς
ἀκριβῶς, ὅτι ἵπποι ἀνθρώπων ἐπιβάται γενήσονται, ἀλλασσομένων τῶν ὀλυμπίων. ὁ νερουὰς ἔφη, κακὸν τῇ βα-
σιλίδι στοιχεῖον ὁρῶ, τὸ στοιχεῖον τοῖς στοιχείοις συντρέχον. ὁ σιλβανὸς ἰδὼν τὸ πρὸς μεσημβρίαν ζώδιον, ἐς τὸ
ἄνω τὸ γόνυ κάμψ (καμήλου lego) δίκην κεκμηκότα ἔφη, καιροὶ ἀπὸ τούτου ἀγόνατοι ἔσονται. ὁ κύρβος
τὸν δῆμον ἰδὼν, ὦ δῆμε, φησὶ, δι' ὧν δήμιοι περισσεύουσι. ὁ πέλοψ τῶν ὅρους τῶν ἵππων ὁρῶν, εἶπε, τίνος τὸ
πρόβλημα; τοῦ κωνσταντίνου, θεοδόσιος ἔφη. πέλοψ ἦ, ἐκεῖνος ἢ φιλόσοφος ἄκυρος, ἢ βασιλεὺς
C οὐκ ἀληθής. ἑώρα γὰρ θηλύμορφόν τι ζώδιον ὁ φιλόσοφος, τετραμερέσι ζωδιακοῖς γράμμασι γε-
γραμμένον, καὶ εἶπε, ὦ τετραπέρατε, ἐξ οὗ κωνσταντῖνος καὶ ἀπέρατοι ἔσονται. ὁ κρᾶνος ἔφη, δυστυχῆ μοι τὰ
πάντα φαίνεται, ὅτι εἰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα ἀληθεύουσι, ἵνα τί ἡ κωνσταντίνου πόλις συνίστηκεν; Id est, *Cranus
ait; Infausta mihi omnia videntur, quia si hæ literæ vera canunt, vt quid Constantinopolis constituta est?*
κρᾶνος ὁ λογιστὴς ἀθηναίων φιλοσοφίας μειδιῶν ἐκάγχασε. ὁ θεοδόσιος εἶπε· τίς ἡ αἰτία; κρᾶνος ἦ,
ἀνεναρχία τὸ πλεῖον γελῶ εἰσκώπτειν. (lego, ἀπ' ἀναρχίας τὸ πλεῖον γέλωτος εἰς τὸ σκώπτειν.) νάρκισσος
ὁ πραιπόσιτος δίδωσι ῥάπισμα, εἰπών, τῷ ἡλίῳ ὡς ἡλίῳ ἀποκρίνου, σκότος ὑπάρχων. τοῦ δὲ καὶ τὴν ἄλλην
στρέψαντος, δίδωσιν ὁ νάρκισσος. κρᾶνος ἔφη, οὐ δὶς ἐλάλησα. Id est, *Narcissus præpositus infligit Cra-
no alapam, dicens, Soli vt Soli responde, cùm sis caligo. Cúmque Cranus alteram genam obuertisset, Narcis-
sus iterum colaphum impingit. Cui Cranus, non bis loquutus sum.* Conquestæ essent de me literæ, si
hoc antiquitatis monumentum domi clausum viris eruditis inuidissem. Interim ex his Hi-
D merij verbis disce, Circum non modò statuis & columnis ornatum fuisse, sed eas statuas vt
plurimum literis exaratas, quæ aliquid significarent, & à Magis, Philosophísque positas,
quibus vrbis fatum contineretur.

In spectaculis igitur noxij traducti, vt desultor ille apud Valerium Maximum, quem
sibi non placuisse Iupiter pronuntiauit. Plutarch. lib. de sera Numinis vindicta scribit, τοὺς
κακούργους ἐν τοῖς θεάτροις ἐν χιτῶσι διαχρύσοις, καὶ χλαμυδίοις ἁλουργοῖς ἐστεφανωμένους, καὶ πυρρίχιζον-
τας θεατρίζεσθαι, καὶ ἐκπομπεύειν τοῖς ὄχλοις, *maleficos traduci in Theatro*, seu *Circo spectante populo, in
tunicis inauratis, & chlamydibus purpureis coronatos, & Pyrrhicam saltantes.* Euseb lib. 5 Histor. Ec-
clef. cap. 1 περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου, *traductus in ambitum Amphitheatri.* Christiani sub Ne-
rone pro cereis nocturno spectaculo in arena arserunt, vt ait vetus Scholiastes Iuuenal. ad
satyr. 1. Tacitus lib. 15. Philo Iudæus in Flaccum, & Hieronymus in Polycarpo, suppli-
E cia in Circis & Theatris habita scribunt. Interdum veteres historiæ in cruciarij, & malefi-
ci supplicio exhibebantur, vt sub persona Laureoli, Orphei, Scæuolæ apud Martialem.
Erant autem Romæ Circensium spectacula matutina & pomeridiana. l. 2. C. Theodos.
de spectacul. Sanctus Augustinus lib. 8. Confess. cap. 6. cùm Imperator pomeridiano Cir-
censium spectaculo teneretur. Tacitus l. 15. ludicrum Circense apud Bouillas actum es-
se ait. Idem lib. 13. cautum scribit, ne Magistratus prouinciæ Circense ludicrum edat. Ea
spectacula dicta deliciæ populi. Martialis epig. 2. Amphith.

—— *Et sunt te præside Cæsar*
Deliciæ populi. ——

Capitolin. in Gordiano; post hæc tamen voluptatibus & deliciis populus Rom. vacauit,
Plures Circos varus Europæ & Asiæ locis fuisse vestigia quæ hodiéque supersunt, & gra-
dus ac cunei abundè restantur. De Circo Mediolanensi Ausonius,

—— *Tum duplice muro*

Amplificata loci species, populique voluptas A
Circus, & inclusi moles cuneata Theatri.

Socrates Eccles. Histor. lib. 5. cap. 26. Theodosium Imper. Mediolani ludos Circenses, quos victoriæ causa ediderat, manè spectasse ait; pomeridie filium Honorium præsidere ludis iussit. quod idem Sozomenus narrat lib. 7. cap. 28. Ammianus de Circensib. Antiochiæ habitis lib. 14. Quod est studiorum omnium maximum, ob ortu ad vesperam Sole fatiscunt, vel pluuiis, præmia aurigarum, equorúmque velut præcipuas delicias scrutantes. De ludis Curulibus Arelate exhibitis, ibidem scribit in hæc verba; Arelate hyemem agens Constantinus post theatrales ludos, & Circenses ambitioso editos apparatu, insolentia pondera grauiùs librabat. Tacitus lib. 15 Decretum à Senatu, vt ludicrum Circense, vt Iuliæ gentis apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur. De Circensibus Constantinopoli editis Ammianus Marcellinus l. 14. Ingressus Gallus Constantinopolim, B tanquam in rebus prosperis & securis editis equestrib. ludis, capiti Coracis aurigæ imposuit coronam vt victoris. lib. 22. Mamertino Consule ludos edente Circenses, manu mittendis ex more introductis Petrus Gilius lib. 2. de Topograph. Constantinop. ait in medio hippodromo pro meta obeliscum extare supra 4. tesseras æneas latas quoquouersus sesquipedem, altas tantumdem, sustentatas basi & stylobate. In latere stylobatæ occidentali obelisci incisum est hoc epigramma,

Κίονα τετράπλευρον ἀεὶ χθονὶ κείμενον ἄχθος
Μοῦνος ἀναστήσας Θεοδόσιος βασιλεὺς,
Τολμήσας Πρόκλος ἐπεκέκλετο, καὶ τόσος ἔστη
Κίων ἠελίοις ἐν τριάκοντα δύο. C

Columnam quatuor lateribus firmam, quod pondus semper antea humi iacuerat, solus Theodosius Imperator cùm erexisset, vocato Proclo qui opus aggredi ausus est, tanta columna triginta duobus diebus est erecta. In alio structili colosso in medio Circo hi versus incisi sunt,

Τετράπλευρον θαυμάτων μεταρσίων
Χρόνῳ φθαρὲν νῦν Κωνσταντῖνος
Δεσπότης ὁ Ῥωμανοῦ παῖς δόξα τῆς σκηπτουχίας,
Κρεῖττον νεουργεῖ τῆς πάλαι θεωρίας.
Ὁ γὰρ κολοσσὸς θάμβος ἦν ἐν τῇ Ῥόδῳ,
Καὶ χαλκὸς οὗτος θάμβος ἐστὶν ἐνθάδε.

Colossum hunc quadrilaterum, qui inter sublimia miracula numerandus est, tempore corruptum, nunc Constantinus Dominus Romani filius, gloria Regum sceptrum gerentium erexit, melior est recens factus antiquo spectaculo. Colossus enim stupendus erat Rhodi, & areus iste stupor est Constantinopoli. Vide si D lubet Gilium nostratem virum doctissimum. De Circo Constant. Coripinop. lib. 2. Iustini.

Protinus in magni surgit fastigia Circi.

Seuerus Augustus exstruxit Constantinopoli hippodromum eo loco, vbi priùs erant horti duorum fratrum, & mulieris viduæ. in Chronico Constantinop. τὸ δὲ μέχρι τοῦ νῦν σωζόμενον ἱππόδρομον ἐκτίσθη παρ' αὐτοῦ Σεβήρου κήπων ὄντων ἐκεῖσε δύο τινῶν ἀδελφῶν καὶ γυναικὸς χήρας. quod idem astruit Suidas in Seuero. Quod autem dixi suprà, fontes Constantinopoli in Circo traductos, aut etiam crematos, indicat Zonaras de Constantino Patriarcha. qui ludis Circensibus in asino per Circum traductus est, ὄνῳ ἐποχηθεὶς ἱπποδρομίας τελουμένης εἰσάγεται εἰς τὸ θέατρον ἐμπτυόμενος. Sæpe noxij ad stipitem surrecti à feris in Circo laniati. Artemidorus lib. 2. de somniis, ἔδοξέ τις μεταμορφωθεὶς ἀκρόχειρ γεγονέναι, καταδικασθεὶς ἐπὶ θανάτῳ E προσδεθεὶς ξύλῳ ἐβρώθη ὑπὸ ἄρκτου. Sic & Mnestheus apud Vopiscum in Aureliano ad palum surrectus à feris laceratus est, & Martyres apud Euseb. lib. 5. cap 1. Verba Artemidori Latina facio. *Quidam somnio sibi visus est transformatus, & summa manuum truncus, is cùm esset capite damnatus, surrectus ad stipitem ab vrso deuoratus est.*

CAP. VII.

An ludi Circenses iidem essent cum magnis Romanis, aut Cerealibus.

VOD Liuius ponit lib. 1. ludos Circenses à Tarquinio institutos, Romanos & magnos esse dictos, adstipulatorem habet Virgilium, qui lib. 8. Æneid. magnos Circenses

A Circenſes vocat etiam eos qui primi à Romulo in raptu Sabinarum editi ſunt.

Nec procul hinc Romam, & captas ſine more Sabinas,
Conſeſſu caueæ, magnis Circenſibus actis.

Quare & Ouidius elegia 23. Amorum maxima ſpectacula Circi vocat;

Maxima iam vacuo Prætor ſpectacula Circo
Quadriiuges æquo carcere miſit equos.

Seruius tamen Circenſes magnos dici ait quantum ad paupertatem priſtinam. Nam ob equorum inopiam diuerſis tum vſi ſunt animalibus. Sabinæ quidem Conſualibus, id eſt, menſe Martio raptæ ſunt. Errant autem qui dicunt, Circenſibus Megaliacis, aut Romanis, qui ſiunt ante Kal. Ianuarias. Hæc ille, meo iudicio, parum commodè, tum quia raptæ ſuut Sabinæ menſe Sextili,, vt ex Dionyſio parebit, & Plutarc. tum quia Conſualia 18.
B Auguſti aut 20. celebrabantur. Ludos autem Romanos Nonis Septembris plus minus habitos indicat Cic. 1. in Verrem, vt infrà docebimus. Seruius falſus eſt ex ſuo æuo priſca ſæcula metiens. Seruij enim ætate Kal. Ianuarijs à Coſſ. Circenſes dabantur ſplendida pompa. Sidon.

Ianus fortè ſuas bifrons Kalendas,
Anni tempora circinante Phœbo,
Sumendas referebat ad Curules.
Mos eſt Cæſaribus die bis vno,
Priuatos vocitant, parare ludos.
Tunc cœtus iuuenum, ſed aulicorum,
Elei ſimulacra torua campi
C *Exercent ſpatiantibus quadrigis.*

Quanquam ludicrum id ab Imperatoribus priuatim eſt datum, idque primùm, ſi Tacito fides lib. 15. Neronis Iuuenalibus. Sidonij tamen ætate Conſules publicum dabant, vt C. Theodoſ. tit. 4. lib. 6. Meliùs Aſconius 1. in Verrem his verbis; Romani ludi ſub Regibus inſtituti ſunt, magníque appellati, quod magnis impenſis dati ſunt. tunc enim primùm ludis impenſa ſunt ducenta millia nummûm. Alij ideo magnos ludos dictos putant, quod Conſo conſiliorum ſecretorum Deo, id eſt, Neptuno Larium regi, & rerum conditarum, & Diis magnis, id eſt, Laribus vrbis Romæ dati ſunt, quibus ludis aiunt Sabinas raptas eſſe, vt videatur propter hoc dicere Virgilius,

—— *magnis Circenſibus actis.*

D Nam magni & Circenſes iidem ſunt. Quo loco Aſconius disertè vult magnos ludos & Circenſes eoſdem eſſe. eius verba malè vulgò leguntur, quæ proximè ad verum repoſui. Eutropius tamen in Breuiario Romanos ludos, & magnos à Tarquinio inſtitutos, theatricos eſſe vult. ſic enim: *θεάτρων τ' ἐνεστήσατο τέρψιν, ῥωμαϊκὴν καλέσας τὴν θέαν, ἥτις ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς τόδε τελεῖται, τὴν αὐτὴν ἔχουσα προσηγορίαν.* vbi errorem eſſe animaduertis, niſi fortè *θέατρον ἱππηλασίας* intellexit. Non autem eadem fuere Conſualia, & ludi magni à Tarquinio inſtituti, quæ diuerſis temporibus agerentur: ſed magni ludi à Conſualibus orti ſunt, in quo lapſus eſt Aſconius. In eo autem quod magnos & Circenſes ludos eoſdem eſſe cenſet, non planè mihi cum illo conuenit. quanquam enim primi Circenſes Romani & magni ludi vocati ſunt, auctore Liuio lib. 1. Circenſium tamen appellatio latiùs patet, & de ludis omnibus dicitur, qui in Circo agerentur, ſiue illi Romani eſſent, ſiue Apollinares, ſiue Cereales: dicun-
E túrque magni Circenſes, vt Cereales Circenſes, Megaleſij Circenſes, Apollinares Circenſes. *κατ' ἐξοχὴν* tamen Circenſes accipi pro Romanis, & magnis non inficias iuerim, quod Romani, & magni ludi primi Circenſes fuerint. Hoc errore inductus Politianus, quod à Tacito, aliíſque auctoribus eos ludos qui Cereri celebrantur, Circenſes appellari animaduerterat, Cereales ludos voluit eoſdem eſſe cum Circenſibus malè. quanquam enim agebantur in Circo, non tamen erant propriè Circenſes, & magni ludi. Ouid. lib. 4. Faſt.

Circus erit pompa celeber, numeróque Deorum,
Primáque ventoſis palma petetur equis.
Hinc Cereris ludi, non eſt opus indice cauſa,
Sponte Deæ munus, promeritúmque patet.

Fiebant enim ludi Cereales, vt eſt in veteri Kal. pridie Idus Aprilis, per dies 8. in Circo, proximo poſt Circenſes die, vt & Ouidius ibidem notat. de Cerealibus Tacitus l. 15. tandem ſtatuta Circenſium ludorum die, qui Cereri celebrabantur, vtque Circenſium Cerea-

lium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur, &c. Certè Cereales ludi non A
erant Circenses magni, & Romani. quia tamen agebantur in Circo, sic erant Circenses, vt
Herodianus pro monstro habitum dicat, quod ludis Cerealibus hoplomachi & gladiatores
dati essent. lib. 1. *δήμαρχος ὁπλομαχίας ἀντὶ ἱπποδρομίας ἀγορανόμος ἐπέδειξεν. Aedilis Cerer.*
gladiatores pro equestri certamine dedit. Dio lib. 47. Apollinaribus Circenses datos indicat p.
253. *ἐν τῇ ἀπολλωνίων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες εἰς τὴν ἱππάδα τελοῦντες θηρία κατέβαλον.* Id est, *Circen-*
sibus Apollinaribus viri equestris ordinis feras confecerunt. Fuêre & nauales Circenses, quibus in
Circo maximo, euripo immisso, naues metis appositis cursu præcipiti currebant.

Vt de ludis Romanis à Tarquinio Prisco institutis tota res pleniùs teneatur, verba Liuij
adscribam, quæ sic habent. Bellum primum cum Latinis gessit, & ibi oppidum Appiolos
vi cepit, prædâque inde maiore, quàm quanta belli fama fuerat reuecta, ludos opulentiùs,
instructiúsque quàm priores Reges fecit. Tunc primùm Circo, qui nunc maximus dicitur, B
designatus locus est, equitibúsque, vbi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati.
Spectauêre furcis duodenos ab terra spectacula alta substinentibus pedes. ludicrum fuit
equi, pugiléque ex Hetruria acciti. Solemnes deinde annui mansêre ludi, Romani, ma-
gníque variè appellati ab eodem Rege. Verba Dionysij lib. 4. pag. 149. sic habent. *κατε-*
σκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων Ταρκυνίος τὸν μεταξὺ τοῦ τ' Αὐεντίνου καὶ τοῦ Παλατίου κείμενον πρῶ-
τον ὑποστέγους περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας, &c. *Exstruxit Tarquinius Circum maximum, qui situs est in-*
ter Auentinum & Palatium, & ante omnia circa eum sedilia tecta fecit. Ad id enim vsque tempus
in tabulatis spectauerant, cùm furcæ ligneis spectaculis, & scenis impositæ essent, & diuisis locis in 30.
tribus singulis tribubus partem vnam dedit, ita vt vnusquisque commodo, ac proprio loco sedens spectaret.
Id opus tractu temporis inter pulcherrima, & maximè admiranda ædificia vrbis futurum erat. Longitudo C
Circi trium stadiorum & semissis, latitudo 4. iugerum. In ambitum eius secundum maiora latera, & se-
cundum latus vnum ex minoribus Euripus ad recipiendas aquas effossus est, latus & profundus decem
pedes. post Euripum ædificatæ sunt tres porticus tribus contignationibus, quarum aliæ aliis impositæ essent.
Harum quæ plana sunt, & in imo solo posita, sedilia habent lapidea paulum prominentia, vt in Theatris
solet, superiores lignea. conducuntur autem in idem inter se, & maiores minoribus contiguæ sunt lunata
forma, ita vt vna porticus ex tribus vnde spectari possit ad octo stadia pateat, & centum quinquaginta
millia hominum capere possit, ἱκανὴν ὑποδέξασθαι πεντεκαίδεκα μυριάδας ἀνθρώπων. Alia minoribus
lateribus sub diuo posita carceres habet arcuatos, ψαλιδωτὰς ἱππαφέσεις, qui simul vna molitione lineæ
omnes aperiri possunt, διὰ μιᾶς ὑσπληγγος πάσας ἀνοιγομένας. Est & alia porticus circa Circum extrin-
secus vnius tecti, seu contignationis, in qua sunt officinæ, seu tabernæ, & cœnacula suprà, per quam ad
singulas officinas sunt aditus, & ascensus iis qui ad spectacula veniunt, vt tot millia ineuntia & exeun-
tia non turbentur, aut impediantur. Quæ autem, & cuiusmodi essent decursiones docet Diony- D
sius Halicarn. sub finem lib. 7. *πρῶτος ὁ τῶν τεθρίππων τε, καὶ συνωρίδων, καὶ τῶν ἀζεύκτων ἵππων*
ἐγένετο δρόμος ὥσπερ Ἕλληνες τὸ ἀρχαῖον Ὀλυμπίασί τε καὶ μέχρι τοῦ παρόντος, &c. *Primus,* inquit, *in*
Circo cursus fuit quadrigarum & bigarum, & equorum singularium, qui iuncti non essent, quod olim
Græci ludis Olympiis factitarunt, & hodiéque faciunt. In certaminibus autem equestribus fuêre vetustio-
rum duo maximè instituta, quæ in hoc vsque tempus à Romanis seruantur, alterum in trigis, περὶ τὰ τρί-
πωλα τῶν ἁρμάτων, quod apud Græcos exoleuit, antiquum & Heroicum institutum, quo apud Homerum in
præliis Græci vsi. Duobus enim equis iunctis, quo modo iungitur biga, tertius adiungebatur funalis equus,
σειραῖος, loramentis adnexus, qui veteribus παρήορος dictus est, quia ad duos adiungaretur, & illis esset
quasi quadam appendix. Alterum institutum fuit, quod hodiéque in quibusdam Græciæ vrbibus inter sa-
crificia prisci moris seruatur, cursus desultorum, qui inter currus se intericiunt. Cùm enim certamina finem E
ceperint, desilientes ex curribus ij qui cum aurigis vehuntur, quos Poëta parabatas, Athenienses epibatas
vocant, ipsi inter se in stadio cursu certant. Perfectis autem equestribus ludis, ingressi sunt ij qui proprio
corpore certant cursores, pugiles, luctatores, quæ tria certamina priscis Græcis in vsu fuêre. Subsellia qui-
bus insidentes ludos spectabant, Liuium foros appellasse suprà ostendimus. eius verba sunt
libro 29. Censores Marc. Liuius & Caius Claudius omnia à foro Boario ad Veneris, & cir-
ca foros publicos facienda locauerunt. lib. 55. Licinio Consuli ad quadrigas mittendas
ascendenti tabellarius qui se ex Macedonia venire diceret, laureatas literas attulisse dici-
tur. Quadrigis missis Consul currum conscendit, & cùm per Circum veheretur ad foros
publicos laureatas tabellas populo ostendit. Item, pro foris publicis denuntiauit populo.
Apud Festum fori sunt Circensia spectacula: foruli minores, fori minora spectacula. Apud
Nonium Marcel. fori sunt spatia in nauibus, vel locus apertus, ac patens. Virgilius 4. Georg.
de apibus,

A *Complebúntque foros, & floribus horrea texent.*
lib. 4. Æneid. de subselliis nautarum,

Impleßémque foros flammis. ——

lib. 6. de Charonte Æneam accipiente in nauim,

Deturbat, laxátque foros, simul accipit alueo.

Toto Circi ambitu, qui pyramidis iacentis forma erat ab initio latior, sub finem angustior, mœniana erant tria ex vtroque latere, vt videre est in veterib nummis, ex quibus Magistratus, & Senatores spectabant, narrante Dionysio. Plinius & S. Rufus Circum ducenta sexaginta millia hominum cepisse aiunt. Sed de Cæsaris Dictatoris Circo loquuntur, cùm apud Dionysium Circus Tarquinij Prisci 150. millia tantùm ceperit. In veteri nummo Memmius Ædilis Curulis Cerealia primus fecit ætate Iulij Cæsaris. Valerius Maximus libro 1.
B cap. 1. ludis Circensib. in templo Iouis Capitolini positum puerum histrionem scribit ad excubias agendas. Ludorum Megalensium & Floralium meminit Arnobius libro 7. Ludi verò quos facitis, quibus Floralibus & Megalensibus nomen est, cæterique omnes alij, quos esse sacros voluistis, & religionum inter officia deputari. Honorantur his Dij, & si quas ab hominibus continent offensionum memorias illatarum abiiciunt. Marcellus Donatus magnos ludos apud Liuium libro 22. & 36. negat ludos appellandos fuisse, sed sacrificium, & libationem ad Deorum iram arcendam. malè; quia, vt Tertullianus libro de spectaculis docet, non tantùm sacrificia, & libationes, sed maximè ludi ad Deorum iram placandam fiebant. Seruius ad librum 7. Æneid. Cùm ludi Circenses Apollini celebrarentur, vt Hannibal nuntiatus est circa portam Collinam vrbi ingruere, omnes raptis armis concurrerunt. reuersi postea, cùm piaculum formidarent, inuenerunt in Circo saltantem senem quem-
C dam, qui cùm interrogatus dixisset se non interrupisse saltationem, dictum est hoc prouerbium; *Salua res est, saltat senex.* Legendus Festus in verb. *Saltat senex*, & S. Augustin. libro 2. cap. 4. de Ciuitate Dei. Marcellus Donatus existimat, magnos Deos fuisse Deos maiorum gentium, quorum sex mares, sex fœminæ. malè. Ostendimus suprà ex Asconio, Deos magnos vocari Lares vrbis Romæ.

CAPVT VIII.

An magni ludi fuerint iidem cum Megaliacis.

D GOVEANVS vir eruditus eosdem esse putat magnos ludos & Circenses cum Megalensibus, non tamen eosdem cum Megaliacis, licèt in Circo nonnunquam haberentur, auctore Iuuenale,

Interea Megaliaca spectacula mappa
Idæum solemne colunt. ——

Quo argumento Megaliacos ludos eosdem esse cum Romanis, & Circensibus vult Modius in Pandectis triumphalibus, tom. 1. lib. 3. cap. 18. Vtrumque parum ex vero, meo iudicio, quod Megalenses A. D. Nonas Aprilis, Romani & magni Circenses A. D. Nonas Septembris celebrarentur. Sed vrget Goueanus, aítque magnos ludos dici, quod magnis Diis sunt instituti, sicut & ludi Megalenses, auctore Donato, qui magnos Deos dici vult μεγαλησίυς, quasi μεγάλυς σιύς. Æoles enim σιύς ϑεύς vocant. Vnde Aristoteles, & Seruius lib. 6. Æneid. Sibyllam dictam volunt quasi σιῦ βυλλιύ. Magnos autem Deos hic accipit Go-
E ueanus, non illos Samothracas, qui Dij potes & magni habentur; sed Deos maiorum gentium, quos duodecim numerant. Multa hic ab homine docto peccantur. primùm quidem, quod magnos Deos eosdem esse velit cum Diis maiorum gentium: deinde, quod magnos ludos faciat eosdem cum Megalensibus, non tamen eosdem cum Megaliacis: cùm tamen Megalenses & Megaliaci. seu Megaleses iidem sint. Meliùs Asconius 1. in Verrem Deos magnos accipit Lares vrbis Romæ. Sic enim Virgil.

Cum patribus, populóque, Penatibus, & magnis Diis.

Varro: Penates, & Dij magni iidem sunt. Nam & in basi scribitur, magnis Diis. Ab his ludos magnos Asconius appellatos esse vult, quod non tantùm Ioui Iunoni, & Mineruæ, qui Dij sunt maiorum gentium, sed etiam Laribus vrbis ludi magni & Romani sacri essent. Et quidem magnos ludos Ioui sacros fuisse ostendit Fest. Magnos, inquit, ludos Romanos vocant, quos in honorem Iouis agunt. Disertiùs Cic. 5. in Vet. Mihi ludos antiquissimos,

mos, qui primi Romani ſunt appellati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, A Mineruæque eſſe faciendos. Sueton. in Octauio cap. 23. vouit & ludos magnos Ioui Opt. Max. Ludi igitur magni Ioui fiunt, Iunoni, & Mineruæ; ludi Megalenſes, ſeu Megaleſes magnæ Deûm matri, quæ μεγάλη θεὰ vocatur. Ludi Romani à Tarquinio Priſco inſtituti ſunt: ludi Megalenſes à Iunio Bruto. Ludi Romani pridie Non. Septembris; ludi Megalenſes A. D. Nonas Aprilis. Quæ ſingula grauiſſimis auctoribus probanda ſunt, vt omnis dubitatio tollatur. Ludos magnos Ioui fieri ſuprà oſtendimus, Megalenſes magnæ Deûm matri auctor eſt Varro l. 5. de ling. Lat. Megaleſia, quod Peſſinunte Megaleſium templum magnæ Deæ. Cic. de Aruſp. reſponſ. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo matris conſpectu Megalenſibus fieri, celebrarîque voluerunt, quibus ludis primum ante populi conſeſſum Senatui locum P. Africanus iterum Conſul ille maior dedit? Ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, vt ex vltimis terris accerſiti, in B hac vrbe conſederint, qui vni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, vt vocabulo ipſo, & appetita religio externa, & matris magnæ nomine ſuſcepta declaretur, hos ludos ſerui fecerunt: tota denique hoc Ædile Megaleſia ſeruorum fuerunt. Vbi Goueanus ineptè ait, Megaleſia Megalenſibus, id eſt, ludis Romanis facta, & alia eſſe Megaleſia à Megalenſibus, cùm è Varrone, Feſto, Gellio, aliiſque conſtet eadem eſſe, & voci Græcæ à Romanis literam (n) additam, vt Megalenſes pro Megaleſibus dicerentur. Iam verò ludos Romanos à Tarquinio Priſco inſtitutos ſatis oſtenſum eſt. Megalenſes inſtituti ſunt anno vrbis conditæ I Ɔ. XLIX. M. Cornel. Cethego & P Sempronio Tuditano Coſſ. A. D. Non. Aprilis. Liu. l. 29. in ædem Victoriæ, quæ eſt in Palatio, pertulêre Deam pridie Non Aprilis, iſque dies feſtus fuit: populus frequens dona Deæ in Palatium tulit, lectiſternúmque & ludi fuêre, Megaleſia appellati. Libro tamen 34. aliquot annis pòſt Megaleſia facta docet his verbis: Megaleſia C ludos ſcenicos C. Attilius Serranus, L. Scribonius Libo Ædiles Curules primi fecerunt. Eoſdem Ædiles iiſdem ludis faciendis edit Pædianus in Cornelianam. lib. 36. Liuius factos primùm Megalenſes à Iunio Bruto indicat his verbis: Per idem tempus ædes matris magnæ Idex dedicata eſt, tredecim annis poſtquam locata erat. Dedicauit eam M. Iunius Brutus, ludíque ob dedicationem eius facti, quos primos ſcenicos fuiſſe Valerius Antias auctor eſt, Megaleſia dictos. Appianus in Hannibaicis Megaleſia inſtituta ſignificat, quo tempore Peſſinuntius lapis Romam è Phrygia tranſlatus eſt. ſic ille. Cùm Scipio in Africam miſſus eſt ad Hannibalem ex Italia retrahendum, γιγνομένων ἐν Ῥώμῃ σημείων ἐκ διὸς φοβερῶν, οἱ μὲν τὰ σιβύλλεια ἐπισκεψάμενοι δέκα ἄνδρες ἔφασαν ἐξ οὐρανοῦ τι ἐς πεσινοῦντα τῆς Φρυγίας πεσεῖσθαι τῶνδε τῶν ἡμερῶν, καὶ δεῖν αὐτὸ εἰς τὴν ῥώμην ἐνεχθῆναι. ἐκομίσθη δὲ τὸ βρέτας, καὶ τὴν ἡμέραν ἑορτάζουσι. Id eſt, *cùm Romæ ſigna, & prodigia ex æthere terribilia eſſent, decemuiri con-* D *ſuluerunt Sibyllæ libros, dixerúntque è cælo aliquid in Peſſinuntem Phrygiæ decidiſſe per hos dies, idque Romam perferendum eſſe & magnæ Deæ ſimulacrum Romam delatum eſt, quam diem feſtam habent.* Liuius l. 29. Cenſores interim Romæ M. Liuius & C. Claudius ædem matris magnæ in Palatio faciendam locarunt, Iunius Brutus dedicauit, Attilius & Libo ludos ſcenicos dederunt De ludorum die quo agebantur, nimium quantum Megaleſia à ludis magnis abſint. Magnos enim pridie Nonas Septembris habitos auctor Cicero 1. in Verrem. Nónne, inquit, ſunt hodie Kal. Sextiles? hora 9. conuenire cœpiſtis, hanc diem ne numerant quidem, decem dies ſunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus eſt. Ij ludi decem dies auferent, deinde Romani continuò conſequentur. Ita propè diebus 40. interpoſitis, tum denique ſe reſponſuros aiunt. Numerato à Kal. Sextilibus ad Septembris octauum diem, penè 40. dies fluxiſſe comperies. à Kal. enim Sextilibus ad ludos votiuos Pompeij numerat decem dies; E ludi Pompeij decem diebus agentur. Iam 20. dies confecti ſunt. adde alios 20. plus minus, ante quos reſpondere nefas erit, quod ante eos dies ludi Romani confecti non erunt. Vnde coniicio, ludos Romanos ætate Ciceronis duobus tantùm diebus actitatos eſſe. Si enim, vt eſt in faſtis veteribus, & poſtea celebrati ſunt, nouem continuos dies à pridie Nonas Septembres vſque ad pridie Idus acti eſſent, fluxiſſent circiter 45. dies, antequam illi qui à Verre faciebant reſpondere tenerentur. Certè ludi Romani primùm vno die facti, deinde biduo, demum per nouem dies. Liu. l. 30. ludi Romani ſcenici eo anno magnificè apparatéque facti ab Ædilibus Curulibus, biduum inſtaurati ſunt. l. 29. ludi Romani ter, plebeij ſepties inſtaurati. l. 23. ludi Romani in Circo, ſcenâque ter inſtaurati, plebeij ſepties. Megaleſia verò pridie Nonas Aprilis agebantur, vt eſt apud Ouid. l. 4 Faſt. tertio die poſt ortum Peleïadum, & Veneris Verticordiæ feſtum.

A *Ter sine perpetuò cælum versetur in axe,*
Ter iungat Titan, térque resoluat equos.
Protinus inflexo Berecinthia tibia cornu
Flabit, & Idææ festa parentis erunt.
Scena sonat, ludíque vocant, spectate Quirites.

Vnde locus restituendus apud Liu. l. 19. in ædem Victoriæ, quæ est in Palatio, pertulêre Deam pridie Nonas Aprilis (malè enim legitur, Idus) ísque dies festus fuit. Populus frequens dona Deæ in Palatium tulit, lectisterniúmque & ludi fuêre, Megalesia appellata. Fiebant per nouem dies à pridie Nonas Aprilis ad 5. Idus. Ælius enim Spartianus 3. Idus Aprilis ipsis Megalensibus interemptum Caracallam narrat. Herodian. l. 1. veris initio, solemníque die pompam matri Deûm Romani celebrant. Adde quod ludi Romani propriè B Circenses fuerunt, quanquam & gymnicos interdum fuisse Liuius ait l. 1. & scenicos l. 31. Megalesia verò propriè scenica, vt Ouid. suprà.

Scena sonat, ludíque vocant ——

Festus; Romani ab initio nulla vsi artificum opera, sed vbi primùm ludos facere cœperunt, tunc acciti artifices ab Hetruscis ciuitatibus. primi fuêre Romani ludi. Alij ponunt primos Megalenses: quidam populares, id est, plebeios Cereris. Vides alios dici Megalenses à Romanis. Circenses igitur ludi non modò primi fuêre, sed & soli ad illud vsque tempus quo grassante peste scenicos ludos medicinæ causa aduocarunt. Liui. l. 7. scenici ludi ob pestem dati sunt. ante eos Circi tantùm spectaculum fuit. Vnde conijcere est, Antiam malè sentire, qui Megalenses primos Romæ scenicos ludos esse voluerit, cùm multis antè C annis ætate Furij Camilli ludionibus ex Hetruria accitis, scenici dati sint; sed inconditè, & sine carmine vllo, ait Liuius. Quæret aliquis, an alij sint ludi plebeij à Romanis magnis. De plebeiis Asconius 2. in Ver. 40. diebus ludi votiui Romani, & plebeij Victoriæ. &, Liuius lib. 29. lib. 33. Valer. lib. 1 cap. 7 pompa per Circum Flaminium Circensibus plebeiis traducebatur. Britannicus in satyr. 3. Iuuenal. eosdem esse vult ludos plebeios, & Romanos. parum commodè; quod Romani qui patricij fuerunt, in Circo maximo; plebeij in Circo Flaminio agerentur, vt Valer. & Romani pridie Nonas Septemb. plebeij ad 13. Kal. Nouembris per triduum, vt testantur veteres fasti. Asconius 1. in Ver. plebeios vult institutos exactis Regibus pro libertate plebeis, aut pro reconciliatione in monte Auentino. Ludis Romanis Attilij Serrani & Scribonij Libonis Ædilium Senatus primùm à populo secretus spectauit, ait Liu. l. 5. decadis 4. Cic. Megalensibus P. Africano auctore, vt suprà posuimus. Ludi Romani sæpe vouebantur, vt Cicero de Pompeio ponit, & Liu. l. 22. maD gni ludi voti æris 333 millibus triente. Iis ludis congiaria populo interdum data. Liuius l. 29. Dio in Halagabalo ludos votiuos, εὐχωλιμαίους θέας vocat, Capitolinus in Marco, votos dies.

C A P V T IX.

Quibus Diis sacer Circus fuerit.

LVdi omnes publici cauea & Circo fuêre diuisi: vel, vt Pollux l. 3. Theatro & palæstra. Pulcrè Cicero l. 2. de legib. Iam ludi publici, quoniam sunt cauea Circóque diuisi, sint corporum certationes, cursu, & pugilatione, luctatione, curriculísque equorum E vsque ad certam victoriam Circo constitutæ. In Circo naumachiæ, venationes, equorum & curruum agitationes editæ sunt, qui omnes ludi, & à Diis profecti, & in Deorum honorem instituti sunt: nonnulli funeribus adhibiti. Tertul. lib de spectac. eruditè, vt omnia, ludos enumerans, qui Romæ solemnes, primo loco Liberalia ponit, deinde Consualia, quæ Romulus Conso dicauit in raptu Sabinarum: tum verò equiria Marti. Reliqui ludorum, inquit, de natalibus & solemnitatibus Regum, & publicis prosperitatibus, & municipalibus fastis, superstitionis causa originem habent: inter quos etiam priuatorum memoriæ legatariæ editiones parentant. Olim ludi bifariam censebantur, sacri & funebres, id est, Diis nationum & mortuis. De Diis autem quibus ludi sacri sunt, non inter omnes conuenit. Arnobius lib. 3 aduersus Gentes, Mercurium in palæstris coli & honorari, vt Mineruam in gymnasiis, Neptunum in Circis, Martem in arenis. Tertullianus l. de spectaculis c. 9 Sed & gymnicas artes Castorum, & Herculum, & Mercuriorum disciplina prodiderūt. Cyprianus lib.

lib. de ſpectac. Deos, aut funeta ludos genuiſſe docet his verbis. Quod ſpectaculũ ſine idolo? quis ludus ſine ſacrificio? quod certamen non conſecratum mortuis? Græca illa certamina vel in cantibus, vel in fidibus, vel in vocibus, vel in vitibus, præſides ſuos habent varia dæmonia. & quicquid eſt aliud quod ſpectantium aut oculos mouet, aut delinit aures, ſi cum origine ſua, aut inſtitutione quæratur, cauſam præfert aut idolum, aut dæmonium, aut mortuum. Certè ſacra certamina mortuis dicata. Auſonius Eclog. A

Tantalidæ Pelopi mæſtum dicat Elis honorem.

In Pythiæ carmine, ante Herculem Pelops Oenomao inſtituit ludos, & præmia, tertius Hercules feſtum celebrauit & agonem Pelopi.

——— Θῆκε δ' ἔπειθ' ἑορτὴν, καὶ ἔπαθλα θανόντι
Οἰνομάῳ, τρίτατος δ' ἐπὶ τοῖς παῖς ἀμφιτρύωνος
Ἡρακλῆς ἐτέλεσσε ἑορτὴν καὶ ἀγῶν' ἐπιμήτρῳ
Ταντᾰλίδῃ πέλοπι. ——— B

Sed omnium pulcertimè Lactantius lib. 6. cap. 20. Ludorum, ait, celebrationes Deorum feſta ſunt: ſiquidem ob narales eorum, vel remplorum nouorum dedicationes ſunt conſtituti. & primitus quidem venationes, & quæ vocantur munera, Saturno attributa ſunt, ludi ſcenici Libero, Circenſes Neptuno. Paulatim & cæteris Diis idem honor tribui cœpit, ſingulíque ludi numinibus eorum conſecrati. Iſidor. lib. 18. cap. 24. ludi Circenſes ſacrorum cauſa, ac Deorum Gentilium celebrationibus inſtituti ſunt. Confeſſum eſt apud omnes, ipſis vrbis initiis Romulum Conſo certamen equorum inſtituiſſe. cuius rei origo ab Euandri comitibus profecta eſt, Dionyſio teſte lib. 1. ἀπέδειξαν δὲ καὶ ποσειδῶνι τέμενος ἱππίῳ, καὶ τὴν ἑορτὴν ἱπποκράτεια μὲν παρ' ἀρκάδων, κωνσάλια δὲ ὑπὸ ῥωμαίων λεγόμενα καλεῖσθαι ἐποίησαντο, ἐν ᾗ παρὰ ῥωμαίοις ἐξ ἔθους ἐλιννύουσιν ἔργων ἵπποι καὶ ὄρεις, καὶ στέφονται τὰς κεφαλὰς ἄνθεσι. Id eſt, *deſignarunt autem fanum Neptuno equeſtri, & feſtum Hippocratea dictum Arcadibus, Conſualia Romanis, inſtituerunt, in quo Romæ de more feriantur equi ab opere & iumenta, & coronantur capita floribus.* Plutarch. in Romaic. cap. 45. Conſualibus, inquit, καὶ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ὄνους στεφανοῦσι, καὶ σχολάζειν ἐῶσι. Varro lib. 5. de ling. Latin. Conſualia dicta à Conſo, quod tum feriæ publicæ ei Deo, & in Circo ad aram eius à ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Conſum Liuius Neptunum facit lib. 1. Romulus, inquit, ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolemnes, Conſualia vocat. veteres gloſſæ Conſum filium Iſidis ponunt. ſic enim, κῶνσος υἱὸς Ἴσιδος, nempe Harpocrates filius Iſidis poſthumus, qui & Sigalion, vt Plutarch. in Iſide. Auſonius epiſt. 68. filium Saturni Neptunum, C

Cenea conuertit proles Saturnia Conſus.

Quibuſdam videtur Conſus vel Coſſus ab *adſtando*, quia terræ adſtat, quomodo eum γαιήοχον vocant; ſicuti & aſſæ αἰαγέτειαι dicuntur, quia aſſunt obſtetrices & nutrices, auctore Nonio. Vel certè à *condo* ſeu *conſo*, vt Tertullianus notat. Attius in Bruto apud Varronem lib. 4. de lingua Latin. Qui recte conſat (id eſt, conſulit, à Deo Conſo conſiliorum præſide) Conſul fuat. vnde & Ops conſiua, & Dij conſentes, qui Conſo adſunt. Hic igitur Conſus eſt Harpocrates, de quo Varro ibid. Harpocrates digito qui ſignificat, ſt. Auſon. ep. 25. D

Aut tua Sigalion Aegyptius oſcula ſignet.

Pingebatur enim digito ad os admoto, quæ nota ſilentij. Cic. lib. 8. familiar. cùm manum ad os appoſuit. De cauſa Conſualium & origine Plutarch. in Romulo rem ita exponit. διεδόθη λόγος ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον ὡς θεοῦ τινὸς ἀνευρηκὼς βωμὸν ὑπὸ γῆς κεκρυμμένον. ὠνόμαζον δὲ τὸν θεὸν κῶνσον, εἴτε βουλαῖον ὄντα, εἴτε ἵππιον ποσειδῶ. καὶ γὰρ ὁ βωμὸς ἐν τῷ μείζονι τῶν ἱπποδρόμων ἐστὶν ἀφανὴς τὸν ἄλλον χρόνον· ἐν δὲ τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσι ἀνακαλυπτόμενος. οἱ δὲ καὶ ὅλως φασὶ τοῦ βουλεύματος ἀπορρήτου καὶ ἀφανοῦς ὄντος, ὑπόγειον οὐκ ἀλόγως τῷ θεῷ βωμὸν γενέσθαι. ἐτολμήθη μὲν οὖν ἡ ἁρπαγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν τοῦ τότε σεξτιλίου μηνὸς, αὐγούστου δὲ νῦν, ἐν ᾗ τῶν κωνσαλίων ἑορτὴν ἄγουσι. Id eſt, *ſparſus eſt rumor, à Romulo primùm profectus, quod aram quandam ſub terra latentem ipſe reperiſſet. Vocabant eum Deum Conſum, vel vt conſiliorum præſidem, vel equeſtrem Neptunum, etenim hodiéque ara reliquo tempore in Circo maximo defoſſa latet, cùm ludicrum in Circo datur, in lucem exit. Alij cenſent, quia tectum conſilium fuerit, ſubterraneam non immeritò aram fuiſſe. Res geſta eſt octauo circiter & decimo die Sextilis, qui nunc Auguſtus eſt, quo tempore hodiéque Conſualia celebrantur.* Ea igitur ara per Conſualia refodiebatur, vt ad eam fierent ſacra ludorum. Varro lib. 5. de ling. Latin. Conſualia dicta à Conſo, quod tum feriæ publicæ ei Deo, & in Circo, ad aram eius ab ſacerdotibus fiunt ludi illi, id eſt, ſacra ludorum cum decurſione equeſtri. Tertul. E

Sacrificant

A Sacrificant apud eam Non. Iulij sacerdotes publici, 15. Kal. Septemb. ita enim legendum, non 12. quia 18. Augusti dies. Plutarchus Dionysij auctoritate ductus videtur, qui libro 2. hæc habet; τὴν ᾗ τότε τῷ ῥωμύλῳ καθιερωθεῖσαν ἑορτὴν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἄγοντες ῥωμαῖοι διετέλουν κωνσουάλια καλοῦντες, ἐν ᾗ βωμός τε ὑπόγειος ἱδρυμένος παρὰ τῷ μεγίστῳ τῶν ἱπποδρόμων περισκαφείσης τῆς γῆς, θυσίαις τε καὶ ὑπερπύροις ἀπαρχαῖς γεραίρεται, καὶ δρόμος ἵππων ζευκτῶν τε καὶ ἀζεύκτων ἐπιτελεῖται. κῶνσον ποσειδῶνα σεισίχθονά φασιν εἶναι. ὑπόγειος βωμός ἐστιν, ὅτι τὴν γῆν ὁ θεὸς οὗτος ἔχει. *Celebritatem*, inquit, *à Romulo id temporis consecratam vsque huc Romani peragunt, & Consualia vocant, in qua subterranea ara in maximo Circo fossa humo sacrificiis, & libamentis ad ignem adhibitis colitur, & cursus equis subiugis & iniugis perficitur. Consum volunt esse Neptunum terræ concussorem. Sub terra latet ara, quia Deus hic terram possidet.* Cyprian epist. 103. de spectaculis. Romulus Conso quasi consilij Deo Circenses; reliqui dum vrbem fames occupasset, ad ad-
B uocationem populi acquisiti. sic ludi scenici & Cereri & Libero dicati Consualibus igitur non ita equi asinique feriabantur, vt quadrigatiorum cursus & singulatorum non esset, quod & ex Varrone suprà posuimus. Cyprian. de idolor. vanit accedit ad Plutarchum, & Consum à consilio dictum autumat, his verbis; Consus, quem Deum fraudis velut consiliorum Deum Romulus coli voluit. Putem equidem Consum, quia reconditus ac humo opertus esset, appellatum: more tamen Græcorum. Neptuno Circenses attributos, cui nusquam gentium ara subterranea, Dionysius auctor. ποσειδῶνι γὰρ ἀφανῆ βωμὸν οὐδαμόθι γῆς, οὔθ' ὑφ' ἑλλήνων, οὔθ' ὑπὸ βαρβάρων καθιδρυθέντα. Consentit Dionysius cum Plutarcho, vt Consualia 18. Augusti acta sint. ait enim, ἡ ἁρπαγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν τοῦ σεξτιλίου ἐγένετο, ἐν ᾗ τὴν τῶν κωνσουαλίων ἑορτὴν ἄγουσι. Id est, *raptus factus est 18 die Augusti, qua Consualia cele-*
C *brantur.* In veteri Kalendario Consualia 20. Augusti statuuntur. mēdosè. Seruius in 8. Æneidos vult Consualibus, id est, mense Martio, Sabinas captas. Meliùs subiunxit; Consus, consiliorum Deus, qui ideo templum sub tecto in Circo habet, vt ostendatur tectum consilium esse debere. Iste Consus & eques Neptunus dicitur. Tertullianus l. de spectaculis; Conso consiliorum Deo in raptu Sabinarum factum est, cui ara in Circo defossa est ad primas metas sub terra, cum inscriptione eiusmodi; CONSVS CONSILIO, MARS DVELLO, LARES COMITIO POTENTES Sacrificant apud eam Nonis Iunij sacerdotes publici, 2. Kal. Septembris Flamen Quirinalis & virgines. Hic mihi nota, alia fuisse Neptunalia, quæ celebrabantur mense Iulio ποσειδῶνος σεισίχθονος, alia Consualia Neptuno equestri, quem ἵππιον Arcades vocant, vt est apud Pausan. Pindarus Pythode 2.

ὀρσοτρίαιναν, εὐρυβίαν καλέων θεόν,
ὅθεν ἅρματα καὶ ζυγνύη σθένος ἵππειον.

D Circus porrò non modò Conso seu Neptuno, sed & Soli, Castori, Polluci, Pollentiæ, pluribúsque aliis sacer est Isidor. l. 18. Neptuno equestri, Castori & Polluci, sed & Ioui, & Marti equi Circensibus quidam consecrantur, & maximo Deorum Vortumno, vt ex Varrone suprà subdit Isidorus. Circus Soli sacer, cuius ædes in medio spatio, & effigies de fastigio ædis emicat. non putarunt sub tecto consecrandum quem in aperto habent. Isidorus è Tertul. hæc exscripsit. Hinc fortè est quod Nero destinauerat qui Apollinem cantu, Solem aurigando æquiparare existimaretur. Victruuius l. 1. Ioui, fulguri, cælo, Soli, Lunæ tēpla sub diuo & in ὑπαίθρῳ fieri oportet. vnde & ludis Apollinaribus, qui Soli tribuuntur, Circenses dantur. Aristides auctor. προαγγέλλει μοί τις ἑορτὴν τοῦ ἀπόλλωνος εἶναι ἀπολλώνια, ἐν ᾗ τὴν ἱπποδρομίαν ῥωμαῖοι ποιοῦσι. Id est, *aliquis mihi denuntiat Apollonia esse, qua die Romani Cir-*
E *cense ludicrum præbent.* Veteres penè omnes Neptuno, & Soli Circum tribuunt. De Neptuno Saluianus l. 8 colitur Minerua in gymnasiis, Venus in Theatris, Neptunus in Circis, Mars in arenis, Mercurius in palæstris. De Sole, qui eius annuum cursum, quadripertitúmque temporum varietatem hoc spectaculo designari asseuerant. Corip. l. 1. Iustin.

Solis honore noui, grati spectacula Circi
Antiqui sanxère patres, qui quattuor esse
Solis equos quadam rerum ratione putabant,
Tempora continui signantes quattuor anni;
In quorum specie, signis, numerisque, modisque
Aurigas totidem, totidem posuère colores.

Cùm enim Circus imaginem quandam & anni, & cœli præ se ferret, Solémque ducem ac moderatorem cælestium orbium esse veteres existimarent, ei spectaculum id dicarunt. Vetus Poëta;

Circus imago poli formam cui docta vetustas A
Condidit, & numeros limitis ætherei.
Namque duodenos ostendunt ostia menses,
Quæque meat cursim aureus astra iubar.

Nonnulli legunt, *duo de annigenas.* viderint quàm probè. lego, *duodenos.* Ad formam Olympiæ Circum Romanum factum vel ex eo deprehendas, quod in medio fuêre Neptuni, Iunonísque equestrium aræ: ad columnam autem quæ pro meta fuit, Dioscurorum, ad carceres Martis & Palladis equestrium. Pausan. in Eliacis pag. 162. ὀλυμπία ἐν ἵππων ἀφέσει ἐν μὲν τῷ ὑπαίθρῳ τῆς ἀφέσεως κατὰ μέσον που μάλιστα ποσειδῶνος ἱππίου, καὶ ἥρας εἰσὶν ἱππίας βωμοί, πρὸς δὲ τῷ κίονι διοσκούρων, τῆς δὲ πρὸς τὸν ἔμβολον καλούμενον εἰσόδου, τῇ μὲν ἄρεως ἱππίου, τῇ δὲ ἀθηνᾶς ἱππίας βωμός. Quinetiam vt in Olympia Mineruæ currus fuit, item & Romæ. Dio pag. 285. ὁ τῆς ἀθηνᾶς ὄχος πρὸς τὸ καπιτώλιον ἐξ ἱπποδρομίας τινὸς ἐπανιὼν συνετρίβη. Id est, *Currus Mineruæ rediens è quadam decursione Circensi, ad Capitolium fractus est.* Idem Iouis currum ponit, vt & in Olympia, qui fractus inauspicatus habitus est. pag. 285. Dio. ὅτι ὄχος τοῦ διὸς ἐν τῇ τῶν ῥωμαίων ἱπποδρομίᾳ συνετρίβη. In Circo fuit & Pollentiæ Deæ signum, id est, Potentiæ, in quod malus instabilis ventorum vi decidit, ait Liuius lib. 3. Fuerunt & oua Castoris, & Delphini Neptuni, & columnæ Sessiæ, Messiæ, Tutelinæ, tres aræ Deorum Samothracum, obeliscus Soli, Euripus matri Deûm, Murciæ Veneri metæ. Tertul. l. de spectac. & P. Victor ædem Murciæ non procul ab æde Consi ponit. Varia denique farrago Deorum in Circum venit. Nam & ad metas ara Larium, ara potentium ac valentiorum Deorum fuit. Ædes item Cereris & Proserpinæ, templum Herculis apud P. Victorem, ædes Liberi & Liberæ, ὃς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις, ait Dionys. Halicarnas. lib. 6. id est, *quæ est in fine Circi maximi, super ipsos sita carceres.* Festus ponit & ædem Mercurij ad metas Murtias. Aliud templum Mercurij, de quo Ouid.

Templa tibi posuêre. patres spectantia Circum,
Idibus ex illo est hac tibi festa dies.

A Græcia ea res petita, vbi Mercurio, Herculi, & Amori statuæ in gymnasiis. Eustath. ad ὀδυσ. θ. διὸ καὶ κατὰ τὰ γυμνάσια ἑρμῇ, καὶ ἡρακλῇ αὐτὸν (ἔρωτα) συνίδρυον. τῷ μὲν λόγου, τῷ δὲ ἀλκῆς προεστῶτι. ὧν μιχθέντων φιλία καὶ ὁμόνοια γίνεται. *Ideo in gymnasiis amorem cum Hercule & Mercurio statuunt, quorum alter robori, alter sermoni præest. è quorum copula generatur amor.* Vide Pausan. in Eliac. lib. 1. & 2. Illa Deorum farrago nihil affert quominus Conso sua res apud Romanos, primúsque Circi honor constet. Qua de re postremum hoc subiungemus ex Hieronymo in Serapione. Hoc si quidem in Romanis vrbibus iam inde seruatur à Romulo, vt propter felicem Sabinatum raptum Conso quasi consiliorum Deo quadrigæ septeno currant circuitu, & equos partis aduersæ fregisse victoria sit. D

Ludi omnes aut ordinarij erant, aut indictiui. Rursus indictiui aut votiui erant, quos εὐχωλιμαίους Dio vocat, aut extraordinarij. Hi omnes vel in Deorum cultum fiebant, vel in Magistratuum, aut Imperatorum victoria parta honorem edebantur, vel in mortuorum memoriam, vt Tertullianus, & Cyprianus de spectacul. docent, & Lactantius libro 6. Votiui fiebant in publicis calamitatibus, si pestilens annus esset, si bello clades accepta, vt Deum pacem exposcerent, aut in publica lætitia, si prosperè aduersus populi Rom. hostem pugnatum esset. Interdum, vt seditio vrbana, vel militaris sedaretur, vt plebecula deliniretur, vt prodigia expiarentur, pro valetudine Principis, pro reditu Imperatoris, in dedicatione templorum; quarum rerum exempla vbique apud Liuium, & Suetonium prostant. Extraordinarij ludi dabantur in templorum, Theatrorum, basilicarum, Amphitheatrorum, & curiarum dedicatione, in victoriis Principum, & natalitiis, adoptionibus, quinquenniis, decenniis, in funere Principum. Sinnius Capito apud Lactantium lib. 6. cap. 20. ludos Circenses Neptuno dicatos esse ait. Minutius Felix in Octauio Consum vernaculum Romanorum Deum vocat. Is Neptunus fuit. Ausonius in Monosyllabis, E

Tunc Iouis & Consi germanus Tartareus Dis.

Item,

Cenea mutauit proles Saturnia Consus.

Sanctus Augustinus lib. 2 cap. 17. de Ciuit. Ad memoriam raptus illius Circensium spectaculum mansit. Hoc ludicrum initio certamen equestre, & Curule fuit. quod Romulus religione aucta, & oblectatione non modò Conso, verùm & Marti dicauit. qui ludi dicti equitia, vt Festus & Tertullianus scribunt. Equitiorum dies solemnes in fastis notari

A rari sunt 4. Kalend. Martij, & pridie Idus Martij. Numa Pompilius eos ludos Marti Gradiuo, & Robigini consecrauit, & Robigalia 7. Kalend. Maij celebrari voluit. Tullus Hostilius Veneri Cluacinæ, Ancus Martius reliquorum Deorum multitudini dicarunt. In Circo plura signa Deorum fuêre cum columnis. Apud Liuium lib. 39. Ludis Romanis, quos Publius Cornelius Cethegus, Aul. Posthumius Albinus faciebant, malus in Circo instabilis in signum Pollentiæ procidit, atque id deiecit. Mali destituebantur in Circo velis sustinendis. Religione moti Patres, ait Liuius, diem vnum adiiciendum ludorum celebtrati censuerunt, & signa duo pro vno reponenda, & nouum auratum faciendum. Pollentia & potentia apud Festum idem significant.

B

CAP. X.

De Circi carceribus.

CIRCVM extitisse nemo ambigit, in partibus Circi controuersia est. Carceres primo loco fuerunt, noménque repererunt, quod illis equi quasi carcere clausi tenerentur. Hanc vocem à Græco vocabulo κάρκαρος factam non immeritò arbitreris, quod *horribilem* sonat, quanquam à *coërcendo* Varro sumit. Alij à *cancro*, vel *cancere*, quæ vox cancellum significat. Festus; Cancri dicebantur ab antiquis qui nunc per diminutionem cancelli. Apuleius; inter Orci cancros iam ipsos adhæsisti. A Tarquinio Prisco Romæ primùm facti videntur, ad Olympiæ exemplum, quò sæpe hominem Græcum & itasse, & decurrisse consentaneum est. Dionysius lib. 3. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν τοῦ
C ἱπποδρόμου αἴθριος ἀνειμένη ψαλιδωτὰς ἱπποαφέσεις ἔχει, διὰ μιᾶς ὕσπληγγος ἅμα πάσας ἀνοιγομένας. Id est, *reliqua pars laterum Circi minorum sub dio posita arcuatos carceres habet, qui per vnam transennam simul aperiuntur.* Cassiodorus lib. 3. variar. omnia ostia simul vna machinatione aperiri dixit. Erant igitur fornicati carceres, & vna tantùm transenna, non multis funibus simul aperti sunt. Constantinopoli quoque fuêre arcuati, sed in fornicum vertice 4. equi æreci auro inducti eminebant. Niceras pag. 60. κάτωθεν αἱ τοῦ ἐπὶ σταδίῳ δρόμου ἀφετηρίαι εἰς ἀψῖδας παραλλήλως κεκλίνασι· ἄνωθεν δὲ ἵπποι χαλκήλατοι τέσσαρες, χρυσῷ ἠλειμμένοι. Id est, *inferius carceres, vnde quadrigarij mittuntur in arcus è regione collocatos, & sibi respondentes hiant. Sursum autem 4. sunt equi ære ducti, auro inducti.* Romæ carceres per initia ex topho lignóque fuerunt, quos marmoreis Claudius permutauit, auctore Suet. in Claud. cap 21. quod ita nolim ac-
D cipi, quasi nihil operis & structuræ in iis fuerit. Nam & picti iam olim carceres, & turriti, & mœnibus clausi fuerunt. Quare Ennius pictas fauces vocat,

—— Spectant ad carceris oras
Quà mox emittant pictis è faucibus currus.

Haud scio an veriùs institutionem carcerum primam Liuius lib. 8 quàm Dionysius posuerit. ait enim, anno vrbis 425. Olympiade 113. cùm tumultus Gallici fama atrox inuasisset, carceres in Circo primùm exstructos. lib. 41. Censores ait scenam Ædilibus, Prætoribúsque præbendam locasse anno vrbis 581. & carceres in Circo, & oua ad notas curriculis numerandas. Eo loco quædam desiderantur, alia corrupta sunt, quæ infrà restituemus. Animaduerte Dionys. Halicarnaf. ponere carceres in fine Circi. sic enim ait lib. 6. ναὸς Δήμητρος ἐστὶν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις. Sylburgius ita ver-
E tit. *Templum Cereris in fine magni Circi, super ipsos situm carceres.* Quod si verum est, sicuti in initio & fine Circi metæ, ita & carceres fuerunt: quod absurdum. Sylburgius lapsus est in voce τέρματος, quæ hoc loco primas metas ad carceres sitas significat, vt postea patebit.

CAP. XI.

De variis carcerum appellationibus.

CARCERES variis nominibus apud auctores designantur: repagula enim dicuntur, oppidum, alba linea, cryptæ, claustra, septa. Repagula, tabulata fuerunt ostiis opposita, feris & ære deuincta, quibus equi Circo excluderentur. Tabulatis enim carceres hinc inde clausi erant. Oppidum, locus conclusus fuit in speciem oppidi, ob muros & pinnas turritas, vnde equi mittebantur, ait Festus. Varro lib. 4 de ling. Latin. Carceres

vocantur à Næuio oppidum, quod à muri parte pinnis turribúsque muniti sint. Næuius, A

Dictator vbi currum insidit, peruehitur vsque ad oppidum.

Lineam pro carceribus positam sæpe reperias. vnde *à linea*, vim prouerbij habet, & ab ini-
rio significat; sicut re à sacris ducta, ἀπὸ τῆς ἑστίας, *à Vesta*, eodem significatu posuerunt. Sui-
das, ἀπὸ γραμμῆς, τουτέστι ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς δρομικῆς ἀφετηρίας καὶ γραμμῆς, ἣν ἄφεσιν καὶ βαλβῖ-
δα καλοῦσι. Harpocration sub exitu viáque equorum hanc lineam ponit. sic enim ait: βαλ-
βὶς λέγεται ἡ ὑπὸ τὴν ὕσπληγγα γινομένη γραμμή, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας. Id est,
balbis dicitur linea quæ est sub repagulis, quod cursores super eam gradiantur in stadium erumpentes. Cur-
su enim patente super eam egressi ferebantur, cùm ad terram in apertione carcerum de-
missa esset. Aristophanis interpres βαλβῖδα cum repagulis confundit: vult enim non
funiculum, sed lignum transuersum esse. βαλβὶς, inquit, τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ δρόμου κείμενον ἐγκαρ-
σίως ξύλον, ὃ ἀφετηρία λέγεται, ὃ ἀφαιρούμενοι σημείου δοθέντος, ἀφιέασι τρέχειν τοὺς δρομέας. Id B
est, *balbis*, seu *valua lignum est quod ex transuerso in principio curriculi positum est, quo sublato,
vbi signum datum est, mittunt in cursum cursores.* vnde à flexione καμπτὴρ dicitur. veter. gloss.
carceres, καμπτῆρες. Lignum igitur transuersum illud erat, obéxque tollebatur cùm
emitterentur currus. Super lineam cursores leuiter primùm, ac pedetentim ingrediebantur;
mox in cursum præcipites effundebantur. De cursoribus id accipe, non quadrigariis, sed
iis qui stadium pedibus emetirentur. Sic enim ait idem auctor: βαλβὶς λέγεται ἡ ὑπὸ τὴν ὕσ-
πληγγα γραμμή, ἐφ' ἧς οἱ δρομεῖς πρῶτον εἰσέρχονται βάδην, εἶτα τοῦ δρόμου ἄρχονται. βαλβὶς ἀπὸ τοῦ εἰσ-
βάλλειν βάδην. balbida dici vult non à voce βαίνω, sed βάλλειν. Cursores enim & quadri-
garij ostiis apertis, sublatísque repagulis curriculum protinus arripiebant, licèt non simul
exirent, sed ordine, prout sors dedisset. 1. Georg.

Vt cùm carceribus sese effudêre quadrigæ, C
Addunt in spatia, & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

De valua, seu balbide Damascenus 1. de imaginib. τοῦ λόγου τὴν βαλβῖδα ἠνέῳξα, καὶ τοῦτον
ὥσπερ ἵππον δικάλινον τῆς ἀφετηρίας παρώρμησα. *Sermonis repagulum aperui, & hunc sermonem quasi
equum freno parentem carceribus emisi.* Alligabatur funiculo βαλβὶς, seu repagulum, aut linea,
qui vbi laxatus esset, stadium parebat. Lycophron in Cassandra.

Ἐγὼ δ' ἄκραν βαλβῖδα μηρίνθου χαλῶν
Ἄνειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπῶν,
Πρώτην ἀράξας νύσσαν ὡς πτηνὸς δρομεύς.

Id est, *ego autem summum repagulum è funiculo laxans egredior ad diuerticula obliquorum verborum,
primam pulsans vt alatus cursor metam.* quem locum Canterus vir doctus ita vertit. *Ego verò val-* D
*uam extremam soluens hunc aggredior obliquorum cursum verborum, prima pulsans tanquam cursor ve-
lox repagula.* Meliùs Iosephus Scaliger,

Ego at solutis carcerum repagulis,
Verborum obibo flexuosos tramites,
Primum propulsans oppidum vt cursor celer.

Optimè illud quidem vt in carmine. vides tamen longè aliud esse in Circo primum oppi-
dum, quod vnum fuit, & primam metam. Lineam hanc à Chrysostomo orat. de Circo
λευκὴν vocari arbitror cùm ait, ὡς ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, & σφενδόνην legen-
dum esse infrà indicabo: vt sit, *à linea alba ad metam in millio decurrens*; quod initium cursus
non à meta ad carceres, sed à carceribus ad metam fieret. Euoluto enim septimo ad me-
tam vltimam spatio, iam nihil erat contentionis. Deinde quod linea alba in carceribus E
Romanis fuerit, Cassiodorus lib. 3. variar. Alba linea non longè ab ostiis in vtrumque po-
dium quasi directa regula producitur, vt quadrigis progredientibus inde certamen orire-
tur; & in Olympiis ipsis ante quadrigas pro repagulis funiculum extendi moris fuerat, nar-
rante Pausania lib. 2. Eliacor. tum verò quòd λευκὴ non minùs accommodatè ad Græci ser-
monis vim & integritatem, *lineam albam*, quàm *cretam & calcem* significet. in vet. gloss. spar-
tum, λευκαία ἐν θεάτροις. Adde quod Græcorum nemo λευκῆς meminit, vt metas indicet,
multi linearum. Pollux lib. 3. omnia penè vocabula Græcorum de metis & carceribus po-
suit. ὕσπληγξ, ἄφεσις, γραμμὴ, βαλβίς. Suidas, βαλβὶς ἀπὸ τοῦ ἅλλομαι, id est, *balbis dicitur ab*
ἅλλομαι, quod est *saliro*, ὥσπερ ἐκ βαλβῖδος τινὸς οἱ τὰ τέθριππα ἀφιέντες ἀλλόμενοι, *qui currus emit-
tunt, velut ex quodam fune salientes.* In veteribus glossis dicitur transenna, βρόχος ἐν ἀφετηρίαις
τιθέμενος, id est, *funis ab vno extremo ad alterum protensus.* Quid si pannus albus fuerit repa-
gulis

A gulis & tabulatis annexus, qui transuersus à podio in podium duceretur? Ea linea cùm extenderetur, spectatores qui erant ad spinam Circi in cuneos se cogebant: priùs enim quàm extenderetur, populus in intermerio ad phalas & delphinos fusus diuinos & mathematicos consulebat, aut vagus otiabatur. Ouid. lib. 3. Amor. eleg. 2.

Quid frustra refugis? cogit nos linea iungi.
Hæc ex lege loci commoda Circus habet.

Iosephus Scaliger huc refert illud Martial. lib. 8.

——*nec cessat linea diues.*

Lineam diuitem interpretor, ordinem dierum, quo missilia dabantur populo ab Imperatore, de quibus agit epig. 77. lib. 8. Martialis. nisi fortè quis lineam accipiat pro spectaculis ipsis, quibus missilia dabantur, quia linea cogebantur in cuneos. Quare dicitur ἀπαλλαγὴ veter. glossis transenna, ὕσπληγξ, ἀπαλλαγή. sic lego, non ὑπαλλαγὴ, quasi dicas *missionem*
B *equorum*. μαππαρίῳ σημεῖον, non quidem quod mappa, & transenna idem esset, sed quod mappa missa linea statim extenderetur. Lineis dirigendis præerant linearores, ait Diacon. lib. 17. ad quas respexisse videtur Tertul. lib. de anima cap. 43. Humani vel maximè initij ac finis lineas cottidie agere. l. aduersus Hermogen. cap. 3. lineam extremam habet, si determinatur, quia spatiorum initium & finis lineis notabatur. De vltima linea, quæ creta & calx dicta est, infrà dicemus. Tertul. lib. 1. in Marcion. cap. 7. lineis claudere. l. aduersus Iudæos cap. 2. lineis certis determinare. Imò & in ipso scammate lineæ interdum ducebantur, quas certantibus transilire nefas. Tertul. lib. 3. aduers. Marcion. video aliquas etiam nunc lineas præducendas, ad quas erit dimicandum. Cic paradoxo tertio dixit lineas transilire. Clemens lib. 5. stromat. πηδᾶν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα. Homer. Iliad. 3. χῶρον μὲν πρῶτον διε-
C μέτρεον, *metiebantur locum certamini.* quo excedere nefas, ait Eustathius. Virgil. limen pro linea posuit 5. Æneid.

——*Signóque repentè*
Corripiunt spatia audito, liménque relinquunt.

Sic Tertul. de pudicitia, eundem limitem liminis figimus. & Statius lib. 6. Thebaid. *liminis ordo.* ἱππάφεσιν, & carceres primus Cleœtas reperisse videtur in Olympia. Testatur epigramma vetus apud Pausaniam in Eliacis pag. 199.

Ὃς τὴν ἱππάφεσιν σοὶ Ὀλυμπίᾳ εὕρατο πρῶτος,
Τεῦξέ με Κλεοίτας υἱὸς Ἀριστοκλέους.

Id est, *qui primus in tua Olympia carceres reperit, Cleœtas filius Aristoclis me fecit.* Sidonius cryptas carceres vocat, quod vt feræ crypris in Amphitheatro, ita & equi carceribus in Circo clau-
D derentur, & emitterentur. Cancelli fuisse videntur in carceribus, & tabulata quædam, quæ Callisthenes nondum editus in vita Alexandri tribuit Olympiæ. ἐξῆλθον αἱ ταυλώσεις τῶν ἵππων, ἠνοίγησαν δὲ ἀφετῆρες τῶν καγκέλλων, προεπήδησαν πάντες ὀξεῖ ἅρματι χρησάμενοι. Id est, *exierunt tabulata equorum, apertáque sunt lora cancellos carcerum laxantia, exsilierunt omnes celeri curru vsi.* Callisthenes hic, non fuit ille Philosophus Alexandri comes, sed recentior aliquis Græcus, vt ex verbis eius apparet, quæ sæpe à Latinis mutuatur, contrà quàm sentit Gesnerus. Non planè mihi liquet an per ταυλώσεις tabulata, an sortitiones quæ fiebant per tesseras & tabellas ligneas significet. tabulata malim. Quæ sequuntur & aliter accipi possunt, vt dicat, *aperti sunt carceres, ante cancellos exierunt omnes.* Quidam metas pro carceribus posuerunt. Apollon. lib. 2. excid Hierosol.

Sic cùm frenatos astringit meta iugales,
E *Ordinéque emissos iussit decurrere Prætor,*
Ire volunt omnes primi, quatit vngula terram
Impatiens, & stare loco vesania nescit.

Carceres vocantur & septa. In equorum egressione signum dabatur, quod quasi vexillum ad cursum tolleret, vt in Olympia delphini prolapsio, aquilæque commotio in oculos aurigarum inuolantis apud Pausan. in Eliacis. argumento est vetus Poëta,

Cardinibus propriis includunt septa quadrigas,
Ianua vexillum, quà iubet ire, leuans.
aut, *quà iuuat ire.*

In Olympia carceres sic exstructi erant, vt proram nauis exprimerent, cuius rostrum ad aquas in curriculo fulcandas obuersum est. vtrumque latus carcerum supra quadringentos pedes longum erat. In iis ædificia quædam, in quæ sortium casu ingrederentur qui curri-

culum confecturi erant. Ante quadrigas pro repagulis funiculus protendebatur. ad proram A
carcerum ara lustro quoque fit, in qua machina quædam est, quam mouer is qui cursui præest, qua mota signum cursui datur. Pausan. l. 2. Eliac. *παρέχεται σχῆμα ἡ ἄφεσις κατὰ πρῶραν νεώς. τέτραπται δὲ αὐτῆς τὸ ἔμβολον εἰς τὸν δρόμον. ἱππαφέσεις*, & carceres quibus equi emittebantur, à *coercendo* dicti, vt vult Varro. *γραμμὴ* in vet. gloss. transenna *βρόχος ἐν ἀφετηρίαις τεταμένος*. Item transenna *ὕσπληγξ, ἀπαλλαγὴ, μαππαρίου σημεῖον*. Ouidius,

—— Cogit nos linea iungi.

Præter duodecim ostia in carceribus, fuit medium ostium maius, per quod Consules in suas sedes ascendebant. Fuit præterea in latere Circi aliud ostium quartũ decimum maius, per quod equi, bigæ, trigæ, quadrigæ, & ludicra pompæ, vt spectaculum sui præberent, inibant, & exibant. Dionysius libro 3. carceres à Tarquinio Prisco arcuato opere positos ait. B
Liuius lib. 8. Lucio Papyrio Crasso secundùm, & Lucio Plautio Venone Coss. carceres in Circo primùm exstructos fuisse prodit. Suetonius in Claudio cap. 21. Claudium ait carceres ex ligneis marmoreos fecisse, & auratas metas. Carceres Circi cancellis clausi erant, vt ex veteribus nummis apparet. Isidorus lib. 18. origin. In ostiis illis Circi erant carceres, siue equorum emissiones cancellis clausæ, quibus bigæ, & quadrigæ certantes emittebantur. Ante quas ex vtraque carcerum parte duo parua Mercurij simulacra fuêre, funem seu catenulam manibus ante carceres tenentia, quibus equi, & quadrigæ apertis iam cancellis, ne ante signum à Magistratu datum currerent, coërcebantur. Signo verò dato, ita funes compositi erant, vt ex Hermularum manibus ministrorum opera statim elaberentur, & equi currerent. De equis ad repagula frementibus Lucan. lib. 1.

—— quamuis iam carcere clauso C
Immineat foribus, pronúsque repagula laxet.

Statius libro 6.

—— Impulsi nequeunt obsistere postes,
Claustráque compressæ transfumat anhelitus iræ,
Stare adeò miserum est, pereunt vestigia mille
Ante fugam, absentémque ferit grauis vngula campum.

Sidonius carmine 5.

—— Multo qui cæspite Circi
Contempto præmissus erat, cùm carceris antro
Emicuit pernix populo trepidante virago.

Catm. 2.

—— spectet de carcere Circi D
Pallentes Atalanta procos. ——

Sanctus Chrysostom. epist. 7. ad Olympiad. carceres *βαλβῖδας* appellat, *ἐξ αὐτῆς βαλβῖδος ἀλλόμενοι κατενήχθησαν*, *ex ipsis valuis carcerum exilientes delati sunt.* Pausanias lib. 2. Eliac. de carceribus Olympiæ, *παρέχεται σχῆμα ἡ ἄφεσις κατὰ πρῶραν νεώς. τέτραπται δὲ αὐτῆς τὸ ἔμβολον εἰς τὸν δρόμον. Carceres forma similes sunt proræ nauis, cuius rostrum ad cursum obuertatur. δελφὶς δὲ ἐπὶ κανόνος κατ' ἄκρον μάλιστα τὸ ἔμβολον πεποίηται χαλκοῦς, Delphin æreus in regula factus est ad summum rostrum.* Canon ille, seu regula, vel linea, est funiculus quo repagula laxantur. Statius lib. 6. Thebaid.

Vt ruit, atque æquum summisit regula limen,
Corripuêre leues spatium. ——

Libet hic adscribere locum Plinij lib. 8. cap. 42. difficilem. Claudij Cæsaris Sæcularium ludorum Circensibus excusso in carceribus auriga albati equi caracem occupauêre, primatum obtinuêre, opposita effundentes, omnia quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente facientes, cùm puderet hominum artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad metam stetêre. Pro eo quod est, *caracem occupauêre*, quidam legunt, *palmam occupauêre*, alij, *cursu occupato primatum obtinuêre.* Vulgatam lectionem veram censeo, & caracem interpretor, seu veriùs characem, vallum, seu spinam Circi, id est, murum quatuor pedes altum, qui à prima meta ad vltimam ducebatur, & Circum in duas partes æquales diuidebat. Qui proximè ad eum murum curreret, cùm ad metam vltimam ventum esset, interior & propior erat metæ, & celeriùs septena spatia quàm alij circumagebat. Si cui hæc minus placent, legat licet me astipulatore, *cursu occupato primatum obtinuêre.* E

CAPVT

A

CAPVT XII.

De vsu repagulorum, & equis ad repagula.

REpagula, vt ex Aristophanis interprete monuimus, propriè transtra erant ostiis opposita, quibus equi frenarentur in ipsis carceribus. Ante fores fuerunt, priúsque laxari oportuit quàm ad ostia veniretur: nec enim tabulata ostiorum ad terram complanabantur, vt egredientes equi ea calcarent, quod nonnullos velle audio, sed cardinibus reserabantur. Ideo Lucanus repagula laxare dicit, non complanare, & Aristophanis interpres vocat κιγκλίδων ἐγκαρσίως ξύλον. Manil. l. 4.

B *Vt cùm laxato fugerunt cardine claustra.*

& Lucan. l. 1.

—— Quantum clamore iuuatur
Eleus sonipes, quamuis iam carcere clauso
Immineat foribus, pronúsque repagula laxet.

In Græcia tamen videntur alicubi tabulata ad terram complanata esse, vt stadium pateret. Lucian. libello de calumnia indicat, ὕσπληγγα καταπεσοῦσαν vocans. Nec tamen repagula ferociores equos à foribus ita diuidebant, vt fronte & pede fores non ferirent. lib. 5. Tristium Ouid.

Vtque fores nondum reserati carceris acer
Nunc pede, nunc ipsa fronte lacessit equus.

C Dum enim sortitio fieret, equi carceribus clausi fremebant ad repagula, ait Sidonius in Narbone:

Illi ad claustra fremunt, repagulísque
Incumbunt simul, ac per obseratas
Transfumant tabulas, & ante cursum
Campus flatibus occupatur absens,
Ardescunt, saliunt, timent, timentur,
Nec gressum cohibent, sed inquieto
Duratum pede stipitem flagellant.

Obseratas tabulas ostia vocat, claustra, repagula, & duratum stipitem transtra transuersa opposita ostiis. Vis equos frementes ad cursum intueri? Lucret. l. 2.

D *Nonne vides etiam patefactis tempore puncto*
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam desubitò, quàm mens auet ipsa?

Nec minus venustè Statius l. 6. Thebaid.

Ora sonant morsu spumísque & sanguine ferrum
Vritur, impulsi nequeunt obsistere postes,
Claustráque compressæ transfumat anhelitus iræ.

Repagulis laxatis puncto temporis fores aperiuntur. Lucian. in calumnia. ἀγαθὸς δρομεὺς ὕσπληγγος εὐθὺς καταπεσούσης, id est, *bonus cursor, repagulis & tabulatis subitò ad terram lapsis, & complanatis*. foribus apertis quadrigæ addunt se in spatia. Virgil. 5. Æneid.

Non sic effusi biiugo certamine campum
E *Corripuère, ruúntque effusi carcere currus.*

Hanc repagulorum ac forium laxationem, aurigarúmque impetum non inscitè Manilius expressit l. 4.

Aut cùm laxato fugerunt cardine claustra,
Exagitare feros, pronúmque anteire iugales.

CAPVT XIII.

De sortitione & ordine cursorum.

FOribus apertis ad missum mappæ, quadrigarij & cursores è carceribus erumpebant, & in spatium se dabant. Sed dubitatur an omnibus portis, quæ simul vna molitione

aperiebantur, omnes simul vno & pari impetu ferrentur, vt casus & fortuna locum dederat; an alius alio prior emitteretur vno tantùm ostio, aut pluribus, & ante mappæ coniectum loca sortirentur. Nam in Olympia quidem, Pausania teste, fuêre ædiculæ in ipsis carceribus ad cursum aliæ aliis commodiores, & propriores, quas aurigæ sortiebantur. Omnes simul prorupisse aliquis existimet prima fronte, cùm audit Virgilium canentem, A

Vt cùm carceribus sese effudêre quadrigæ,
Addunt se in spatia. ——

& alia eius generis crebra apud Poëtas. Certum est tamen, non simul omnes emissos esse, vt arti locus esset, verùm sortem primum ac secundum locum, & ita deinceps adiudicasse. 5. Æneid.

Tum loca sorte legunt. ——

De nautis loquitur in mari quasi in Circo currentibus. paulo pòst addit de cursoribus peditibus, B

Hæc vbi dicta, locum capiunt, signóque repentè
Corripiunt spatia audito, liménque relinquunt.

Videntur eo loco simul exisse ad curriculum; sed loca quæ ceperant alia aliis remotiora fuêre, vt in Olympia, ita vt ordine emitterentur trans lineam, seu limen. Verùm omnem super ea re dubitandi ansam nobis tollit vetus Poëta:

Ast vbi panduntur, fundúntque repagula cursus,
Vnus & ante omnes cogitur ire prior.

quia scilicet sorte & ordine exibant. Apollon. lib. 2. excidij Hierosf. non minùs clarè,

Ordinéque emissos iussit decurrere Prætor.

Totum hoc sortitionis genus accuratè exponit Homer. lib. 23. Iliad. C

Ἂν δ' ἔϐαν ἐς δίφρους, ἐν δ' κλήρους ἐϐάλοντο
Πάλλ' Ἀχιλεύς, ἐκ δ' κλῆρος θόρε Νεστορίδαο
Ἀντιλόχου, μετὰ τὸν δ' ἔλαχεν κρείων Εὔμηλος.

Id est, *inscenderunt currus, & in vrnam aut galeam sortes demiserunt, quas commouit & eduxit Achilles, exsiliítque sors Antilochi Nestoris filij, deinde sors Regis Eumeli.* in eam rem consule Statium 6. Thebaidos, & Silium lib. 16. Callisthenes manu scriptus in eo certamine Curuli, quod ab Alexandro habitum est, sortem vsurpatam indicat his verbis: εἰσῆλθον ἁρματηλάται, ἐτέθησαν τὰ τοῦ ἀγῶνος πάντα, καὶ ἡ κάμπτη ἐκληρώθη, id est, *ingressi sunt agitatores; omnia quæ certamini opus erant, in medio posita sunt, & flexio agitatióque in sortem venit.* Idem auctor videtur indicare priùs tuba signum datum esse, quàm sortitio fieret. ἠλάλαξεν ἡ σάλπιγξ τὸ ἐναγώνιον μέλος, ἐξῆλθον αἱ ζευλώσεις τῶν ἵππων, id est, *tuba cecinit bellicum, exierunt sortitiones equorum.* Stat. lib. 6. D

Et iam sortitus Proteus versarat ahena
Casside, iámque locus cuique est, & liminis ordo.

Ac nequis fortè poëticam hanc fabulam esse putet, à Græcis, non à Romanis vsurpatam, idoneos sententiæ meæ dabo astipulatores. Sidonius de Narbone:

Et iam te vrna petit, ciétque raucæ
Acclamatio sibilans coronæ.

Poëtam esse dices. en tibi qui auctoritatem non defugiat. Tertullian. lib. de spectacul. tardus illi Prætor, semper oculi in vrna eius cum sortibus volutantur. Prætor enim ex vrna quadrigarum missus educebat; hócque editoris munus fuisse vel ex Homero coniicias, qui Achilli hoc tribuit. Eleganter, vt omnia, Symmachus in eam rem lib. 10. epist. 22. Malo fremitum Martiæ vallis exponere atque illam quadrigarũ distributionem, in qua sibi cùm fortunatus videretur, cui electionem mox vrna tribuebat, par vel potior erat, quem sors fecisset extremum. cuius rei causam dabimus, cùm de flexione metæ sermo. Apud Symmachum lego, *Murtia.* In Græcia βραβεῖς & ἑλλανοδίκαι sortitioni præerant. Sophocles in Electra de ludis Delphicis, E

Στάντες δ' ὅτ' αὐτοὺς οἱ τεταγμένοι βραβεῖς
Κλήροις ἔπηλον, καὶ κατέστησαν δίφρους
Χαλκῆς ὑπαὶ σάλπιγγος ἦξαν.

Vbi autem Iudices eos sorti commiserunt, & currus constituerunt, agitarunt currus tuba canente. Quod genus sortitionis in Theatro quoque locum habuit. apud Sueton. in Nerone cap. 21. Nero nomen suum in albo citharœdorum profitentium ascripsit, sorticula cum cæteris demissa in vrnam intrauit ordine suo. Vrnæ in Circensibus adhibitæ sunt, in quas agitatorum nomina

A mina coniecta, vt sortis ordine equorum quadrigæ decurrerent, cuius rei Donatus causam reddit ad hæc verba Virg. lib. 5.

Tum loca sorte legunt. ——

Vt fieri consueuit in Circo. Non est enim idem labor in singulis locis. Er inde sors adhibetur, ne sit in ordine contentio, aut humanum iudicium gratiâ cuiuspiam transducatur. Sed & in cæteris certaminibus sors seruata, vt scribit Suetonius in Nerone cap. 21. Seruius ad libr. 2. Georg. de palæstritis loquens, Gellius lib. 5. cap. 10. Non tantùm autem sortiebantur loca, verùm & quadrigas, de quarum electione Symmach. lib. 10. epist. 22. Malo fremitum Murciæ vallis exponere, atque illam quadrigarum distributionem, in qua sibi cùm fortunatus videretur, cui electionem mox vrna tribuebat, par vel potior erat, quem sors fecisset
B extremum. Quadrigarum electio rarò fuit in vsu. loci sors semper adhibita. Loca in Circo erant ostia ipsa. primus & secundus locus, primum & secundum ostium. A primo ostio rectum ac breuissimum iter ad metam, ab vltimo longissimum. Vetus inscriptio; DIOCLES SVMMA QVADRIGA, ET OSTIO QVARTO MISSVS VICIT. Græci sortiebantur, non tantùm quo ordine quis decurreret, verùm qui inter aurigas esset. In Olympia enim decem tantùm aurigæ decurrebant, qui numerus legitimus. Illi non iudicio, sed forte eligebantur. Quod improbat Apollonius apud Philostratum cap. vlt. lib. 5.

CAPVT XIV.

De ostiis.

C PArs in carceribus vna superest, de carcerum ostiis, sed longè difficillima, de qua nihil penè certi ex auctoribus expiscari possumus. Ostia Romæ 12. fuisse vulgatum est, Constantinopoli 4. τετράθυρον vocat Chrysost. orat. de Circo. Quonam ostio emitterentur quadrigæ adeò controuersum est, vt lucem in ea dispicere vix possimus. vt viam ineamus, si qua est, ostia numeremus sicuti ea veteres ponunt. P. Victor. de regionibus vrbis in Circo maximo 12. ostia seu carceres ponit. Cassiodor. lib. 3. variar. totidem numerat, & vna molitione simul omnia aperiri ostendit. eius verba sunt. Bissena ostia ad 12. signa posuerunt. Hæc ab Hermulis funibus demissis subita æqualitate panduntur. Dionys. lib. 3. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη, ψαλιδωτὰς ἱππαφέσεις ἔχει, διὰ μιᾶς ὕσπληγγος ἅμα πάσας ἀνοιγομένας. Id est, *reliquum è duobus minoribus latus, quod subdiuale est, habet fornicatos carceres, vnde equi mittuntur, qui omnes vno clauduntur & aperiuntur repagulo.* Auson. epist. 18. ad Vrsulum:

D *Ostia quot pro parte aperit stridentia Circus,*
Excepto medium quod patet ad stadium.

Iosephus Scaliger singularis doctrinæ & ingenij vir, quinque ostia in alteram partem concedere, septem in alteram notis in eum locum eruditis asseuerat. Verùm Cassiodorus cum eo pugnat, qui subita æqualitate fores aperiri monet. Hæc æqualitas exigit vt sex in quamque partem discedant, adde quod Ausonij mens eo loco fuit vt senarium numerum reficeret, quod ex eius epistola patet ait enim:

Ergo interceptos regale numisma Philippos
Accipe tot numero, quot duo Geryones.
Quot terni biiuges, demptóque triente Camœnæ.

E Geryon quippe duplex sex corpora, terni biiuges sex iugales efficiunt. quînam ille numerus ex illa apertione reficietur? Nullo negotio, si ponas sex ostia, quæ in alteram partem abeant, sex quæ in alteram, medium excipias ostium, quod fuit maius in mediis carceribus, quóque Magistratus in cuneos suos ac subsellia ititabant. Hoc enim vult cùm ait,

Excepto medium quod patet ad stadium.

id est, præter ostium illud medium quo Magistratus in suos cuneos ibant. Supra enim medium illud ostium editoris sessio erat, & ianua per quam mittebatur mappa, quæ vulgò malè pingitur, vt ex Sidonio patebit. Iosephus Scaliger ostium istud quod patet ad medium stadium, quartum ostium Circi esse vult, per quod emittebantur quadrigæ; quod non video quomodo defendi possit. Quartum enim ostium è numero sex ostiorum fuit, quæ vtrinque subita sigillariorum & Hermularum molitione aperiebantur; nec patuit ad medium spatium, cùm quartum esset: sed medium illud ostium quod fuit inter sena ostia, patuit ad medium. Idem Scaliger asserit, quarto tãtùm ostio missos currus, & veteri inscriptione nititur,

qua

qua Diocles agitator dicitur missus ostio quarto. sed quid attinuit ostium quartum notari, A
si moris fuit, vt quarto omnes ostio mitterentur? Equidem cùm apud Corippum legerē l. 1.

—— Qui quattuor esse
Solis equos quadam rerum ratione putarunt,
Aurigas totidem, totidem posuêre colores.

in eam sententiam adducebar, vt quatuor tantùm currus, quatuor coloribus distinctos vno missu mitti putarem, quatuórque ad eam rem ostia constituta. quam rationem Constantinopoli, vbi quatuor tantùm ostia fuêre, tenuisse non dubito. De Circo Romano idem fuit. omnino n̄ omæ singuli missus quatuor quadrigis fiebant, & viginriquinque missus centum currus continebant. Hoc est quod Virgil. dixit:

Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.

Dicet aliquis, quorsum vna machinatione, vnóque temporis articulo duodecim ostia aperiebantur, nisi vt simul omnibus portis omnes currus effunderentur? Animaduerte, Circensem rationem ab Olympiis petitam, vbi licèt vtraque pars carcerum simul aperiretur, non tamen aurigæ simul ex duabus partibus, sed ex vna tantùm emittebantur, per vices summutatis lateribus, vt Pausanias in Eliacis docet lib. 2. quod in Circo Romano tenuisse mihi persuadeo, vt licèt duodecim ostia vna molitione simul aperirentur, non tamen simul vtrinque currus emitterentur, sed vno tantùm ex latere. Imò Romæ sic ex vno latere decurrisse arbitror, vt podium semper ad dextram, meta ad læuam esset: alioqui interior & sinisterior flexus ad metam non ita commendaretur. Initium igitur currendi fiebat primis illis quatuor ostiis, quæ in dextro latere erant, vt currentibus aurigis ad læuam semper essent metæ, ad dexteram cunei. quare cursus sinisterior erat breuior, dexterior longior, & exterior, quem aurigæ cauebant. Virgil. B C

Quò tantum mihi dexter abis? ——

Non ideo tamen tota dubitatio sublata est. si enim quatuor ostiis emittebantur, cur vetus Poëta dixit?

Vnus & ante omnes cogitur ire prior.

& Apollonius;

Ordinéque emissos iussit decurrere Prætor.

Respondeo, fuisse in carceribus tentores & moratores, qui curarent vt singuli suo ordine currerent, vt infrà ostendemus ex veteribus inscriptionibus. Addo, ostium proximum ianuæ illi mediæ, qua Prætor & Magistratus ibant in cuneos, fuisse propius metæ, quàm cætera ostia. meta enim in medio Circo fuit sub finem Circi, respondebátque medio ostio Magistratuum. Itaque primus locus fuit ostij proximi ianuæ Magistratuum, secundus locus secundi, & sic deinceps. qui enim sortiti erant ostia viciniora mediæ ianuæ, meliori erant conditione quàm alij, quos aliquo interuallo antecederent. Themistius orat. 12. stadiodromos indicat diuersis partibus emissos, vt non eundem cursum efficerent. eius verba sunt. ὥσπερ ᾗ ὑπὸ τ' αὐτὸν ἀθλοθέτην ἵενται μὲν ἅπαντες οἱ σταδιεῖς, οὐ μὴν ἅπαντες τὸν αὐτὸν δρόμον, ἀλλ' οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δ' ἔνθεν. Id est, *vt omnes stadiodromi ab eodem agonotheta mittuntur in stadium, sed non omnes eundem cursum faciunt; hi enim inde, illi inde currunt.* fortè quia ianuæ aliæ ab aliis remotæ essent. Iam verò fuisse inter sena illa ostia quæ vtrinque erant in carceribus, ostium quoddam quo Magistratus in suos cuneos ascenderent, intelligimus ex Sidonio in Narbone, D

Tum qua est ianua, Consulúmque sedes,
Ambit quam paries vtrinque senis
Cryptis carceribúsque fornicatus. E

Audis ianuam fuisse qua sedes suas Consules inirent: audis eam ianuam ambiri vtrinque senis cryptis & carceribus seu ostiis. quæ quia prope metam primam, ideo sellæ curuli locus hic assignatur apud Festum. Hîc autem cryptas non accipio quales in Amphitheatro fuêre sub terram defossæ, vnde feræ mitterentur: sed ipsas ostiorum cameras ad deuexiones Arbitror enim carceribus inædificatas, ac impositas porticus & cameras, aut quasi solaria quædam fenestrata, vnde Consules & editores spectarent. Fenestræ meminit Cassiodorus lib. 3. variar. epist. 51. Cedrenus conuiuium eo loco agitatum docet, quæ opera recentiora fuerunt Dionysius enim lib. 3. ait, latera miniora vbi carceres erant sub diuo sita fuisse Constantinopoli Veneta porta dextrouersus Imperatorio throno respondet, ait Procopius lib. 1. Persic. Nam à coloribus τετράθυρον illud, id est, quatuor portæ Circi Constantinopol. appellabantur. ea porta dicta est mortua, eodem auctore. Glycas lib. 4. Annal. Constantinopoli, inquit,

A inquit, pars Circi dimidia sellæ Imperatoris opposita, mortua dici cœpit, quod ibi sunt reposita cadauera eorum qui tumultu Hypatij in Iustinianum ad 35. millia cæsi sunt. eius portæ mentio fit lib. 4. Græcor. epigram. p. 358.

> *Καίκε πάλιν σαδίοις ποτὶ δείελον ὥριος ἔλθοις,*
> *Ἔγγυθεν ἐγγὺς ἰὼν γείτονος ἐκ θανάτου.*

Id est, *vbi prandium apud me ceperis, rursus in tempore sub crepusculum redire in stadium poteris, è propinquo propè veniens ex vicina morte* (id est, ex porta Circi mortua) *quæ à meis ædibus non longè abest.* Cùm quatuor tantùm ostia essent quibus quadrigæ mitterentur, ostium quod proxime gradus erat, dicebatur quartum, inferius tertium, aliud metas versus secundum, nouissimum vocatum est à pompa. Vetus lapis; DIOCLES MISSVS OSTIO IIII. MISSVS III. MISSVS II. MISSVS A POMPA, CIO. VICIBVS. Varro libro 4. de lingua

B Lat. Carceres dicti quod coërcentur equi ne inde exeant, antequam Magistratus misit. Aristophanes in Ranis lampadem mittendis quadrigis signum sacris certaminibus Græciæ fuisse ostendit;

> —— *ἀφιεμένην τὴν λαμπάδα ἐντεῦθεν.*

Vbi Scholiastes, *ὅτι ἐν τῇ ἀφέσει τῆς λαμπάδος σημεῖον ἦν τοῖς μέλλουσι δραμεῖν, ὡς δεῖ τοῦ δρόμου κατάρξασθαι.* Id est, *inde missam lampada, quia missio lampadis signum erat cursoribus, spatium & cursum arripiendum esse.* Publius Victor Circi maximi duodecim portas fuisse ait. Paulinus epist. 2. ianuas appellat. vet. gloss. carceres, *θύραι ἱπποδρόμου*, *ianuæ Circi.* Himerius, *ἐκ πυλῶν εἰς νύσσαν δρόμον ἰθύνατε*, *ex portis ad metam cursum dirigite.* Supra mediam portam Circi, quæ vtrinque senis ostiis cincta fuit, erat Consulum sedes, vt loquitur Sidonius in Narbone, Prætorum sedes & tribunal, vt Sidonius in Nerone cap. 12. & in Augusto cap. 45.

C

CAPVT XV.

De missibus.

Mappa missa mittebantur equi. Nonnulli autem putant quatuor tantùm missus fuisse, quia Martialis lib. 8. epigr. 12. dixit,

> *Dum te longa sacro venerantur gaudia Circo,*
> *Nemo quater missos currere sensit equos.*

Sed hoc voluit, spectatores ineunte Circum Domitiano auertisse oculos ab equorum cursu, vt eum spectarent, salutaréntque. Ita dum populus officium Imperatori, ac venerationem exhibet, quatuor equorũ missus fuerunt, ad quos populus attentus non fuit. Xiphilinus in

D Commodo septem missus è viginti quatuor numerat. *μέλλοντος γὰρ τὸ ἕβδομον τῶν ἵππων ἀγωνίζεσθαι, πλῆθός τε παιδίων εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσέδραμε.* *Cùm septimus equorum missus futurus esset, turba puerorum in Circum irrupit.* Cassiodorus lib. 3. variar. epist. 51. bene 24. missus numerat his verbis. 24. missibus conditio huius spectaculi expeditur. Idem in Chronic. Philippum Aug. scribit natali vrbis Romæ quadraginta missus dedisse, vt agon mille annorum ageretur. Sed id præter morem. Nam legitimus numerus fuit eodem die 24. missus. Vicesimus quintus erat ærarius, vt scribit Seruius in id Virg. 3. Georg.

> *Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.*

Id est, vnius diei exhibebo Circenses ludos, quia, vt Varro dicit in libris de vita populi Rom. olim 25. missus exhibebant, sed vicesimus quintus dicitur ærarius, eo quod de collatione populi exhibebatur, qui desiit esse postquam conferendæ pecuniæ est consuetudo

E sublata: vnde hodiéque permansit, vt vltimus missus appellaretur ærarius. Centum missus peracti sunt sub Domitiano, narrante Suetonio in Domitiano cap. 4. Circensium, inquit, die, quò faciliùs centum missus peragerentur, singulos à septenis spatiis ad quina corripuit, id est, non septies metam flectere, sed quinquies iussit. quod ipsum habet Seruius in 3. Georgic. Commodus apud Xiphilin. *ἐξαίφνης ποτὲ μετὰ μεσημβρίαν ἐκ τοῦ προαστείου σπουδῇ ἐς τὴν ῥώμην ἐλάσας, τριάκοντα ἵππων ἁμίλλας ἐν δυοῖν ὥραις ἐποίησε.* Id est, *quodam die subitò è suburbio post meridiem Romam regressus, 30. equorum certamina dedit duarum horarum spatio.* Claudius per quinos missus interiicere solitus venationem. Sueton. cap. 21. Locus ille Suetonij de centum missibus & septenis spatiis à nemine, quem mihi videre contigerit, est intellectus. Beroaldus missus equorum circuitiones interpretatur, dum à carceribus ad metas recurrunt. Turnebus lib. 10. cap. 16. spatia septena curricula intelligit. lib. 5. c. 4. illud Seruij in lib. 3. Georg. affert. Centum missus Circenses sunt vnius diei. centum enim currus mittebãtur. Sic habeto,

miſſus dici equorum miſſiones & ἀφέσεις è carceribus, qui fuerunt tantùm 25. quatuor portis 4. currus ſingulis miſſibus mittebantur, & currus ſinguli ſemel tantùm currebant. Vnde apparet centum currus 25. miſſibus agitatos eſſe. Rectè igitur apud Sueton. cap. 4. lib. 8. centum miſſus interpretamur centum currus. Neque enim fieri potuit, vt centum miſſus vno die fierent, ſi pro equorum miſſione è carceribus accipiatur. Spatia autem illa non pro curriculis accipienda ſunt, vt vult doctiſſimus Turnebus: ſed pro ſeptenis ſpatiis quibus meta ſepties circumagebatur ab agitatoribus. Domitianus præcepit, vt quinquies tantùm circumageretur, quò faciliùs centum currus vno die currerent. Ouid. in Halieut. A

Seu ſeptem ſpatiis Circo meruêre coronam.

Alexander ab Alexandro lib. 5. c. 8. multa turbat in his miſſibus & ſpatiis. Exiſtimat currus ab ingenuis pueris agitatos. malè. Circenſibus illis, quos Prætor ederet, vnus fuit miſſus, qui ordinarius dictus eſt. ideo præda caballorum Prætor appellatur à Iuuenale, quia hordeum illo die à Prætore agitatores equis accipiunt. Hoc ſignificat vetus interpres Iuuenalis his verbis: quia Circenſibus illis, quos Prætores edunt, vnus eſt miſſus, qui ordinarius dicitur; quia hordeum pro illo die aurigæ tollunt equorum; aut quoniam multi equi frangebantur iiſdem Circenſibus. hæc ille. Malim Prætorem dici prędam caballorum, quia impenſi ſumptus erant illius editionis. neque vnius diei hordeum potuit Prætorem bonis euertere, ſi alij ſumptus non fuiſſent. Vide an pro *miſſu ordinario* legendum ſit *hordearius*. Hi omnes miſſus vt faciliùs explicarentur, ſtatim orto Sole carceres reſerabantur, quod & aliis ludis ſolemne fuit. Statius lib. 1. B

Vix aurora nouos mouebat ortus,
Iam bellaria adorea pluebant.

Nero palmarum numerum ampliabat, & ſpectaculum multiplicatis miſſibus in ſerum protrahebat, cùm durum eſſet dominis factionum greges aurigarum ducere, niſi ad totius diei curſum. Sueton. in Nerone cap. 22. Caligula natali ſuo Circenſibus 24. interdum miſſus, interdum 20. dedit, vt Dio pag. 441. καὶ ἵπποι δύο ἡμέραις ἠγωνίσαντο· τῇ μὲν προτέρᾳ εἰκοσάκις, τῇ δ' ὑστέρᾳ καὶ τετράκις, intelligo εἰκοσάκις καὶ τετράκις. Id eſt, *equi duos dies in Circo certarunt. prima quidem die vicies, altera die vicies & quater.* addit deinde, πρότερον γὰρ οὐ πλείω τῶν δώδεκα ἄθλων ἐτίθετο, id eſt, *priùs non pluſquàm 12. miſſus dabantur.* malè hoc poſtremum. p. 469. ὑπὸ πενίας πολλοὶ τὴν ὑπατείαν ἀπολείπουσι διὰ τὰ ἀναλώματα τὰ ἐν ἱπποδρομίαις. τετράκις γὰρ καὶ εἰκοσάκις ἡμιλλῶντο. Id eſt, *ob paupertatem multi abſtinent Conſulatu, quod in Circum nimij ſumptus ſint. vicies enim & quater certabant.* Ob hos ſumptus Prætor dicitur præda caballorum à Iuuenale ſatyra 11. C D

CAPVT XVI.

De Mappa.

IN accipiendo ſigno magna populi, maior agitatorum expectatio fuit. Nouel. 105. Iuſtinianus iubet 7. ſpectacula dari à Conſule. Primum Kal. Ianuarij. μετ' ἐκείνην δὲ δευτέραν ἄξει θέαν τὴν τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ μάππαν προσαγορεύουσι· πάλιν δὲ θέαν ἵππων ἁμιλλητηρίων ἐπιτελέσει, ἤτοι τὴν καλουμένην μάππαν. τὸ γὰρ μίαν μετ' ἄλλην μάππαν προσεφεύρηκεν. *Alterum ſpectaculum erit Circenſium equorum, quam mappam vocant. Rurſus edet alios Circenſes, quam mappam vocant:* ἐκείνην ἄγων ταύτην πανήγυριν. *nam vnam aliam mappam adinuenêre.* Quintilianus mappam Circo vſitatam eſſe dicit. Spectaculum autem Circenſe pomeridianum fuit, interdum & matutinum, Auguſtino teſte l. 8. Confeſſionum, & Caſſiod. l. 3. epiſt. 51. & Xiphilino in Commodo. in Olympia tamen curſores manè, pentathlum media die, & grauiora certamina committebantur, vt eſt apud Pauſan. l. 2. Eliac. Quod ſignum Olympiis daretur, diſces è libro 2. Eliacot. Pauſan. p. 299. Romæ mappa deiiciebatur in Circum è ſella editoris. cuius originem à Nerone Caſſiodorus ducit l. 3. variar. Mappa, inquit, ſignum dat Circenſibus. tali caſu fluxit in morem. Nero prandens flagitante populo miſſus, mappam abiici iuſſit per feneſtrã. Ante mappæ miſſionẽ Magiſtratus ſuper fornices carcerũ eo loco vnde ſpectabant, conuiuium agitaſſe auguror, mappámque in tempore mappario mittendã dediſſe. In hanc ſententiam cum Caſſiodoro Cedrenus me veluti manu ducit p. 139. ἔθος ἦν τοῖς ὑπάτοις ἐπὶ τῶν θεάτρων διωχθεῖσι μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τῆς διωχίας τὸ ἐν χερσὶν ἐκμαγεῖον, ὃ καὶ μάππαν καλοῦσι, ἐξ οὗ καὶ μανδήλια ἔρριπτον. ὅπως ὑποδεχόμενος ὁ λεγόμενος μαππάριος τὸν ἀγῶνα παρασκευάζειν. E

Id eſt,

A Id est, *moris erat Consulibus in Theatris ipsis conuiuari. sublatis epulis, mantile, quæ mappa dicitur, iaciebant. quam excipiens qui dicebatur mapparius, certamen adornabat.* Vt fuerit de epulo in carceribus, hoc scio, editores epulum domi viris principibus instruxisse. Imò publicè & priuatim conuiuia agitabantur per ludos. de publicis epulis in Sylla, Agrippa, Caligula, Nerone, Plutarchus, Appianus, Dio docent: de priuatis Cicero 8. in Verrem. Ludis Circensibus (ait) L. Sisenna vir primarius cùm essent triclinia strata, argentúmque expositum in ædibus, domus plena honestissimorum virorum. Si quæras quis mapparius ille fuerit, indicabo ex Suetonio, editorem & Magistratus mappam per se, vel per libertos misisse. sic ille cap. 22. in Nerone; aliquo liberto mittente mappam, vnde Magistratus solent. apud Cedrenum tamen videtur fuisse genus quoddam officij humilis; à quo quadrigarij ad cursum compararentur. Olim per se ipsos Prætores signum mittebant. Martial. lib. 12. epig. 29.

B *Cretatam Prætor vellet cùm mittere mappam,*
Prætori mappam surripit Hermogenes.

Tertul. cap. 36. in Valentin. missæ mappæ meminit. De mappa fueritne mos ille Nerone antiquior, haud liquidò constat. hoc constat, signum mitti solitum aliquot antè sæculis. Ennius,

Expectant veluti Consul cùm mittere signum
Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras.

eò respexit Manilius his verbis;

—— mittunt in tempora signum.

Nonnulli volunt ante Neronem face accensa signum datum. Ea religio mittendi signi fuit, vt si Prætor abesset, Dictator signi mittendi crearetur. lib. 8. Liuius. Dictator creatus, quia

C Prætor morbo implicitus erat, qui signum mittendis quadrigis daret. Idem lib. 22. Exitu anni Tit. Quinctius Consul Dictatore comitiorum, ludorúmque faciendorum causâ creato. quod signum illud fuerit, non liquet, nisi si fortè tuba: quanquam missio signi amplius significat. Quid si fuit descensus editoris è curru, vt quadrigas mitteret? quadrigis missis currum inscendebat, vt ad foros ac cuneos rediret: non enim à sedente signum illud, quodcunque fuit, sed de plano datum est ante Neronem. Auguror ex Liuio lib. 55. vbi descendit curru Consul, vt quadrigas mitteret. quadrigis missis currum ascendit, cùm per Circum reueheretur ad foros publicos. verba sic habent. Caio Licinio Consuli ad quadrigas mittendas exscendenti, tabellarius qui se ex Macedonia venire diceret, reddidisse laureatas literas dicitur. quadrigis missis Consul currum conscendit, & cùm per Circum reueheretur ad foros publicos. Admonebo infrà, curru vectum editorem in Circo. descende-

D bat vt quadrigas mitteret, ascendebat cùm misisset. Turnebus *escendenti* legit pro *ascendenti.* mittit enim Consul quadrigas priusquàm currum ascenderet, more maiorum, deinde quadrigis missis currum inscendit. Non modò editor & Magistratus ante signi missionem epulis operabatur, sed & quædam consilij forma habebatur. sedebat in suggestu Prætor in fornicatis illis cameris quæ carceribus & ostiis impositæ erant; circumstabant assessores & consiliarij. Cuius rei quædam imago in priscis numismatis expressa est. Sed vt excitaretur populi expectatio, ante missum mappæ signum aliquod exigebatur, quo fixo omnes oculum ad mappam quæ mittenda erat vertebant. Chrysostom. orat. de Circo. ὡς γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τὸ μαππάριον πεπηγότος τοῦ σημείου ἀτενίζουσι, ἐκδεχομένων τῶν ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα. Id est, *vt enim in Circo omnium oculi feruntur in mappam postquam signum fixum fuit, cùm ij qui sunt in consilio editoris signi illius aperiendi potestatem acceperint.* Expe-

E ctatione signi huius sic populus erigebatur, vt à carcerum fornicibus oculos non abducerent. Virgil. lib. 5. Æneid.

Intenti expectant signum, exultantiáque haurit
Corda pauor. ——

Tertullianus lib. de spect. Dehinc ad signum anxij pendent, vnius dementiæ vna vox est; misit, dicunt, & nuntiant inuicem quod simul ab omnibus visum est. Non visum est, missum quid sit, mappam putant. Silius Italic. lib. 16.

Fluctuat æquoreo fremitu, rabiéque furentum,
Carceribus nondum reseratis mobile vulgus,
Atque fores oculis, & limina seruat equorum.
Iámque vbi prolato sonuêre repagula signo,
Tollitur in cælum furiali turbine clamor.

Ennius, A

Expectant veluti Consul cùm mittere signum
Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras,
Quâ mox emittat pictis è faucibu' currus.

Per initia Romæ Consul signum dabat mittendis quadrigis, aut Dictator, si Consul morbo impediretur, creabatur qui signum daret. Capta Republica Imperatores ipsi mappam miserunt, aut Prætores, qui dicti ἀφεταὶ: locus ἀφετήρια, *carceres*; κύριος τῆς ἀφέσεως, *editor*: ἀφετικὸς τόπος, *locus vnde emitteretur*. Apud Lampridium Commodus Dalmaticus in publico processit, atque ita signum Circensibus quadrigis committendis dedit. Apud Liuium lib. 8. Prætore graui morbo detento Dictator Megaliacis ludis signum misit. Quintilianus libro 1. cap. 5. Scholiastes Iuuenalis ad satyr. 10. ad hæc verba; *In tunica Iouis, & picta Sarrana.* Mappam mittentem in Circo Consulem describit Poëta. Nam tunicam Iouis togam palmatam dixit, Tyria purpura confectam, hoc est, Sarrana. Alia mappa fuit, de qua Seneca lib. 3. de Ira cap. 39. vrsos leonésque mappa prorirat. Prætores ludos edere, & mappam mittere soliti, qui quia ludis coronati, Martial. lib. 8. epig. 33. dixit; B

De Prætoritia folium mihi Paule corona
Mittis, & hoc fiala nomen habere iubes.

De mappa Quintilianus libr. 1. cap. 5. Et mappam quoque vsitatum Circo nomen Pœni sibi vendicant. Qui scripsit notas ad Corippum putat lucerna datum signum equis, quia Corippus dixit;

—— Prænuntius antè
Signa dedit cursor posita de more lucerna. C

Non vidit Corippum agere de lucerna quæ præferebatur Imperatori. S. Chrysostomus mappam vocat μαππάριον. Apud Cedrenum mapparius est is qui mittit mappam. Cursores ipsi non ponebant signum, sed mapparius iussu editoris, aut ipse editor signum mittebat.

CAP. XVII.

De signo tubæ.

AD signum redeo, quod non mappa modò dabatur, sed & tuba, quam ludis omnibus præcinere Vegetius admonet. Apuleius lib. 10. At vbi discursus reciproci multimodas ambages tubæ terminalis cantus explicuit, &c. Quintilianus in Gladiatore; sonabant ferali clangore tubæ Iuuenalis, D

—— Dignissima prorsus
Florali matrona tuba. ——

id est, quæ in scenam Floralibus produceatur. Plinius lib. 2. epist. qui nunquam castra viderunt, nunquam tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt. Seneca epist. 65. cauea æneatoribus cincta est. Olympiæ signum tuba dabatur, vt ex Pausania constat lib. 2. Eliacor. Sed & cæteris certaminibus. Virgil. 5. Æneid.

Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, prosiluère suis, ferit æthera clamor
Nauticus. ——

Vbi tuba signum datum erat, omnes curriculum accipiebant. Ouid. 10. Metamorph.

Signa tubæ dederant, cùm carcere pronus vterque E
Emicat. ——

Tubicines in Circo arbitror intra eos parietes fuisse qui carceribus impositi erant, vnà cum editoribus, vt signum tuba darent eorum arbitrio. Nam & apud Virgil. in nautico certamine tubicines ponunrur in medio aggere, vnde quasi ex carceribus soluebant.

Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Sidon. in Narbone;

Tandem murmure buccinæ strepentis
Suspensas tubicen vocans quadrigas,
Effudit celeres in arma currus.

Nec canebat modò tuba ante certamen, vt equi prosilirent è carceribus; verùm etiam in ipsa decursione, vt animi equis virésque accenderentur. Pausanias pag. 191. Equa, inquit, Phidolæ

A Phidolæ sessore lapso περὶ τὴν νύσσαν ἐπίστρεψεν, καὶ ἐπεὶ τῆς σάλπιγγος ἤκουσεν, ἐπετάχυνεν τὸν δρό-
μον, id est, *circa metam se circumagebat, & vt audiuit tubam, cursum accelerauit.* Athenis, ante-
quam à Tyrrhenis tuba reperta esset, signum cursui lampade dabatur. exclamabant enim
spectatores, vt dimitterentur ad cursum. Aristoph. in Ranis.

Ἐπειδὰν φῶσιν οἱ θεώμενοι εἶναι.

Vbi interpres, ἐν τῇ ἀφέσει τῶν λαμπάδων σημεῖον ἦν τοῖς μέλλουσι δραμεῖν.

CAP. XVIII.

De Præconibus.

B PRÆCONES ludis omnibus, imò & concionibus adhiberi moris fuit, qui silentium
imperarent. Plaut. Asinaria.

—— Face iam tu præco
Nunc omnem auritum populum.

Polyb. de legat. pag. 19. προελθὼν ὁ κῆρυξ, καὶ σιωπησάμενος τὰ πλήθη διὰ τοῦ σαλπιγκτοῦ, id est,
procedens præco, & imperans silentium multitudini per tubicinem. Præcones tamen quidam erant
ad res sacras, alij ad certamina, alij ad pompam, alij in foro prædicantes venalia. Pollux
lib. 8. Athenis κῆρυξ ὁ μὲν τις τῶν μυστικῶν, ὁ δὲ περὶ τοὺς ἀγῶνας, οἱ δὲ περὶ τὰς πομπάς, οἱ δὲ κατ'
ἀγορὰν τὰ ὤνια προκηρύττοντες. Sed huic rei alius locus. In Græcia non tubæ modò, sed & præ-
cones fuêre qui silentium indicerent Olympiis, missúsque nuntiarent. Vetus auctor præ-
C conem non tantùm homines, sed & omnia animantia, vt in stadium inirent, inuitasse ait,
ὡς τὸν ἐν ὀλυμπίᾳ κήρυκα, μὴ μόνον ἀνθρώπους τοὺς ἀγωνιουμένους καλεῖν (lego, ἰέναι) ἀλλὰ καὶ πᾶσιν
ἐπιτρέπειν τοῖς ζώοις εἰς τὸ στάδιον ἥκειν. Sophocles in Electra de præcone;

Ὅτ' ᾔσθετ' ἀνδρὸς ὀρθίων κηρυγμάτων
Δρόμον προκηρύξαντος, οὗ πρώτη κρίσις.

Id est, *postquam audiuit præconem erectum prædicantem cursum, de quo prima erat disceptatio.* P. Faber
eruditè legit, ὀρθρίων κηρυγμάτων, id est, *matutinorum*, manè enim cursores in Græcia com-
mittebantur. Pausan. Eliac. lib. 2. πρὶν μὲν τὸν ἥλιον ἀνίσχειν συμβαλοῦσι δρομέας. Philost lib.
6. vitæ Apol. meminit μεσημβρινοῦ κηρύγματος, id est, *meridianæ citationis.* Ea prædicario fie-
bat paulo antè quàm cursus emitteretur, vt coronæ expectatio erigeretur. Chrysost. orat. de
sacro baptismate: οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν ὀλυμπίων ἀγώνων, ὅταν ἀγωνοθέτης διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζῃ, στέ-
φανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων, στολὴν ἀναβεβλημένος, ῥάβδον ἐν τῇ χειρὶ κατέχων, ὅση ἡ εὐταξία, τοῦ
D κήρυκος βοῶντος ἡσυχίαν εἶναι μετὰ εὐκοσμίας; πῶς οὐκ ἄτοπον, ἔνθα μὲν ὁ διάβολος πομπεύει,
τοσαύτην εἶναι τὴν ἡσυχίαν; (puto legendum, στολὴν ἀναβεβλημένος πορφυρᾶν.) Is enim ago-
nothetæ habitus fuit, vt Sueton in Domitiano cap. 4. in stadio verò cursu, etiam virgines.
certamini præsedit crepidatus (more Græco scilicet) purpuráque amictus toga Germanica,
capite gestans coronam auream. Dio lib. 68. de Claudio. ἐπεὶ ἔν γε τῇ νεαπόλει ἑλληνικῶς
διῃτᾶτο· καὶ ἐν μὲν μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας· ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον
χρυσοῦν ἐλάμβανε. *Neapoli Græcanicè egit: & quidem in musicis spectaculis pallium & crepidas; in
gymnico agone purpuram & auream coronam habuit.* Locus igitur Chrysostomi ita verti potest:
*Non videtis Olympicis certaminibus, cùm agonotheta per forum ambulat, habens coronam in capite,
stola amictus, virgam manu tenens, quanta sit modestia, clamante præcone silentium cum honesto
modestóque statu? quomodo non absurdum est, vbi diabolus pompam agit, tantum esse silentium?* At
E quidem Græci non modò per præconem silentium impetabant; sed & in Circum perin-
de atque in Theattum citharœdos & tibicines inducebanr. Basil. de Gordio. ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν
κηρύκων σιωπὴ τοῦ δήμου ἐπεσημάνθη, ἐκοιμήθησαν μὲν αὐλοί, κατεσιγάσθησαν δὲ ὄργανα πολυαρμό-
νια ἐν τῇ θέᾳ τῶν ἡνιόχων. Id est, *vbi autem per præcones silentium populo imperatum est, tibiæ con-
quieuerunt, conticuerunt instrumenta symphoniaca in spectaculo quadrigarum.* Mirum certè in Græ-
cia silentium imperari, quod in hoc maximè ludicro haberi non potuisse ostendit Silius
Italicus lib. 6. de spectatoribus loquens.

Tollitur in cælum furiali turbine clamor,
Proníque ac similes certantibus ore sequuntur
Quisque suos currus, magnáque volantibus iidem
Voce loquuntur equis. ——

Sed hæc de re infrà.

Præconis fuit vt sacris adesset, concionem aduocaret, dicturos citaret. Demosthen. de Co- A
rona, ἠρώτα μὲν ὁ κῆρυξ, τίς ἀγορεύειν βούλεται; *Interrogabat præco, quis dicere pro concione vellet.* Pollux κήρυκας ἑρμηνέας vocari scribit, & interpretes. In tutela Mercurij erant. Apud Sophoclem in Trachiniis Lycas præco ait;

Ἑρμοῦ τήνδε πομπαίου τέχνην.

Mercurij hanc artem publicè ostendo. Præco item ἀλεκτρύων dictus, quia præconis laus in vocalitate posita. quare Eustath. κήρυκα ἀπὸ τοῦ γαρύειν, *à clamando*, dici putat. Probabantur præcones si vno spiritu prolixum edictum, quem πόδα vocabant, pronuntiarent. Galenus in Epidemiis, καθάπερ οἱ κήρυκες ὁ τὸν πόδα λεγόμενον ἐκφράζουσι, *vt præcones edictum, cui nomen est pedi, pronuntiant.* Curiones Romæ præconum loco erant in spectaculis, qui iussa Principis, vel populi edicebant. Martialis libro 2.

Epigrammata Curione non egent. B

Plinius libro 4. epist. 7. Scripsit publicè, vt è Curionibus eligeretur vocalissimus aliquis qui legeret eum populo. Trebellius de Gallieno; Ille per Curionem edici iussit, Taurum toties non ferire difficile est. Mirantibúsque cunctis rem tam ridiculam per Curionem edici iussit, imposturam fecit & passus est. Symmach. libro 6. epist. 12. per Curionem præfectus vrbi ludorum Imperialium die oblationem communem populo publicauit. Sidonius libro 1. epist. 11. Curionem nuntium & interpretem vocat.

CAPVT XIX.

De ouis, & Delphinis. C

Reliquæ Circi partes non temerè descriptæ sunt, sed ad vniuersi huius instar, tum ad aurigarum cursum adiuuandum. Oua quidem Polluci & Castori consecrata, quod eos ouo editos fabulentur Poëtæ. Castores Romanos Plinius vocat lib. 7. cap. 12. ædes Castorum Trebellius & Capitolinus. Euripid. in Helena;

——Ζεὺς εἰς Λήδαν ἔπτατο
Κύκνου μορφώματα ὄρνιθος λαβὼν,
Ὅς δόλιον εὐνὴν ἐξεπράξε ὑπ' αἰετοῦ.

Id est, *Iupiter ad Ledam aduolauit Cygni specie, qui concubitum dolosum perfecit sub aquilæ integumento prædam ferens.* Lucianus in dialogo Deorum pro insignibus Dioscuris tribuit dimidiatam oui testam, alba stella illustrem, iaculum in manu, equum vtrinque album. τοῦ ᾠοῦ τὸ ἡμίτομον, ait, καὶ ἀστὴρ ὑπεράνω, καὶ ἀκόντιον ἐν τῇ χειρὶ, καὶ ἵππος ἑκατέρῳ λευκός. Ipsique cùm inter D
homines agerent, galeis vtebantur quæ dimidiati oui figuram haberent. Lycophron in Cassandra;

Σὺν ὀστράκου στρόβιλος ἐντετυμμένῳ
Κόρσην σκεπάζει ῥύμη φοινὶξ δορός.

Id est, *quorum caput diuiduus conus testæ oui operit hastæ cruenta propugnaculum.* Oua igitur in Circo fuerunt Polluci & Castori sacra, non procul ab vtrisque metis, imò metis ipsis imposita. In eam rem iocus est elegans Varronis lib. 1. de re rust. cap. 2. Nam non modò illud sublatum est quod ludis Circensibus nouissimi curriculi finem facit quadrigis, sed ne illud quidem tum vidimus quod in Cereali pompa solet esse primum. Hoc postremum de ouo cænæ eo dictum est, quod confectis ludis Circensibus epulum publicum ab Ædile qui ludos dederat, in templo Telluris præberetur feriis sementinis. Delphinos Romæ & oua non ita fuisse E
antiqua nonnulli putant, & Agrippæ eius rei originem tribuunt, auctore Dione lib. 49. καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὸν διαύλων ἀριθμὸν ὁρῶν, τούς τε δελφῖνας, καὶ τὰ ᾠοειδῆ δημιουργήματα κατεστήσατο, ὅπως δι' αὐτῶν αἱ περίοδοι περιδρόμων ἀναδεικνύωνται. Id est, *& in Circo cùm videret homines decipi in numero cursuum ac recursuum, Delphinos, & opera ouata constituit, vt per ea circuitus flexuum indicarentur.* Circus enim cùm longè latéque pateret, Delphinis, variisque columnis distinctus fuit, quibus spatia notarentur, & iter ad metas dirigeretur. Liuius l. 41. oua ait ad notas curriculis numerandas posita. Sic accipiendus est Cassiodorus l. 3. cùm ait; metarum circuitus ouorum erectionibus exprimitur. Quibus verbis innuitur, oua metis imposita ab Agrippa, vt cùm variæ columnæ in Circo essent, ne erraretur in metis, indicarent oua metam vltimam, quæ & circumflectenda fuit. Liuius autem l. 41. longe ante Augusti & Agrippæ ætatem oua in Circo ponit, vt suprà notauimus. Tertul. l. de spectac. eruditè

in

A in Circo ponit Solis ædem,oua Castorum, Delphinos Neptuni, columnas sessias à sementationibus,messias à messibus, tutelinas à tutelis fructuum. Segestam Plinius, Macrobius Segetiam vocat. Ante has,tres aræ tribus Diis parent,magnis,potentibus, valentibus, eosdem Samothracas existimant. De Diis Samothracibus hic agendi locus non est. consule Varronem l.4.de ling.Lat.& Argonaut.l.1.p.444. Apollonium.

Νῆσον ἐς ἠλέκτρας ἀτλαντίδος, ὄφρα δαείης
Ἀῤῥήκτους ἀγανῇσι τελεσφορίῃσι θέμιστας
Σωότεροι κρυόεσσαν ὑπὲρ ἅλα ναυτίλλοιντο.

Id est, *ad insulam Electræ Atlantidis filiæ Samothraciam, vbi sunt Dij Cabiri, vt scientes leges inuiolabiles dulci euentu salui nauigent in mari horrendo.* quo loco legam libens, ἀῤῥήτους θέμιστας, quia silentio seruabantur, vt mysteria Cereris. sic & apud Orpheum in Argonauticis lego, ἄῤῥητα,
B vbi ait,

—— Ζαθέην σαμοθρήκην,
Ἔνθα καὶ ὄρκια φρικτὰ θεῶν ἄῤῥηκτα βροτοῖσι.

Id est, *Samothracem diuinam, vbi fœdera sacramentáque Deorum hominibus non dicenda.* Non video cur Iunonis occulta sacra Samothracas Deos nónulli dici velint, à voce Hebræa *sathar*, quæ abscondere significat, cùm veteres omnes eos in Samothracia ponant, & nominatim appellent iis nominibus, quæ in Iunonem non cadant. Ad oua redeamus, quorum meminit Isidorus l.17.c.28.oua, inquit, Castori & Polluci. Quinetiam Constantinopoli Castoris & Pollucis simulacra in porticibus Circi visuntur, auctore Zozimo l.2. Sed de columnis illis frumentariorum Deorum alij explicarunt. Plin.l.18 c.2. Seiam à ferendo, Segetiam à segetibus
C appellatas ait, quarum simulacra in Circo sunt. Tertiam ex iis nominare sub tecto religio est. Illa religio quæ fuerit, ostendit Macrob.l.1.Saturnal.c.16. Salutem, Semoniam, Segetiam, Segestam, Tutelinam siquis inauspicatò nominasset, is ferias seruabat. Alia Tutelina fuit, cui tutela pop.Rom.vt & Tutano Deo, siue Tutuno. Arnob.l.4.aduersus Gentes. Huic Tutelinæ ara in Auentino, de qua Varro in Hercule: tuam fidem Tutelina inuoco. Consulatur Augustinus l.4.c 8.de Ciuitat. Pro Seia in manu scriptis legitur Sesia, Seria, & Setia, quæ dicitur & Sessia. Delphinos autem in Circo positos ab Agrippa, vel potiùs restitutos, indicauit suprà Dio. Delphinis erant cymbala ex ore pendentia vt plurimum, quorum sono dabatur signum, vt eodem momento excurrerent, eodémque spatio, vt ex Vitruuio l.10.c.13. Quod genus ab Olympia desumptum auguror, vbi Delphini locum habuêre, sicuti docet Pausanias in Eliacis. Cur autem in Circo positi sint si quis roget, equidem Neptuni famulos domino suo ac Deo attributos existimem. Hyginus in Delphino; qui Neptuno, inquit, simu-
D lacra faciunt, Delphinum aut in manu, aut sub pede eius constituunt. Illis igitur in Circo columnæ assignatæ, super quas Delphini asculpti essent, nisi quis ob miram celeritatem eo loco positos arbitretur, de qua Ælianus de piscibus, & Oppianus p.16.l.1.ἁλιευτικῶν.

Ἀγγελίης δ' ἐνέπεσεν ἐνηέας ὡς θεράποντας,
Κλήρῳ δ' ἐν σφετέρῳ περιώσιον ὤπασε τιμήν.

Id est, *Neptunus laudauit Delphinos famulos suos morigeros ob hunc nuntium, & in suæ sortis imperio supereminentem dedit eis honorem. plurimum enim hos amat.* & Nonnus l.2. Dionysiac. Nereidas Delphinis vehi ait;

Ὡς δ' ὅτε νηρεΐδων τις ὑπερκύψασα θαλάσσης
Ἑζομένη δελφῖνι. ——

Id est, *vt cùm aliqua Nereis emergens è mari insidens Delphini sessorem facit.* l. 1. Thebaidos Statius
E Palæmonem,

—— *Curuo Delphine vagantem*
Arripuit frenis, gremióque Palæmona pressit.

Has columnas Iuuen.satyr.6.phalas vocat.

Plebeium in Circo positum est, & in aggere fatum,
Quæ nudis longum ostendit ceruicibus aurum,
Consulit antè phalas, Delphinorúmque maniplos.

Phalæ, Nonio teste, columnæ vel turres ligneæ, lapidéæve fuerunt. sic enim ille: phalæ sunt & in Circo, quæ apud veteres propter spectatores è lignis erigebantur. Ennius,

Malos defendunt, fiunt tabulata, phalæque.

Festus; Falæ dictæ ab altitudine à falando, quod apud Hetruscos significat cælum. Apud Plautum milites ferritribaces viri, qui trium nummorum causa subeunt sub falas. Has

columnas in Circo priuati homines interdum se posituros recipiebant. l. 1. C. de Pollicitat. A
Si columnas Circensibus promisisti. Iuuenalis Delphinorum maniplos vocat, quia plures
erant in Circo. Isidorus libro 18. oua, inquit, honori Castoris & Pollucis ascribunt. Cassio-
dorus libro 3. variar. epist. 51. ea imponi metis solita esse ait. Varro libro 1. cap. 2. de re rusti-
ca, ouum ludis Circensibus nouissimi curriculi finem facere quadrigis docet. Quidam pu-
tant iuxta postremas Circi metas fuisse septem columnas, quibus puluinus superstructus, &
oua lapidea septena imposita. Columnæ illæ erant ipsæ metæ. Cùm Domitianus septem spa-
tia ad quina reuocasset, quinque tantùm oua poni cœpêre. Locus apud Liuium libro 41.
de ouis mutilus, fortè ita suppleri potest. Et carceres in Circo, & oua ad notas curriculis nu-
merandas, & rhedam, & metarum transitus, & caueas ferreas, per quas transmitterentur
feræ.

B

CAPVT XX.

De obeliscis.

ERant & obelisci in Circo, & euripi. Cassiodorus lib. 3. duos obeliscos numerat. Obe-
liscorum, inquit, prolixitates ad cœli altitudinem subleuantes (fortè, ad cœlum) sed
potior Soli, inferior Lunæ dicatus est. vbi sacra priscorum Chaldaicis signis quasi literis in-
dicantur. P. Victor in regione 11. vbi Circus maximus, obeliscos duos ponit, quorum alter
iacet, alter erectus est. omnes Soli sacros volunt. Cassiodorus Soli & Lunæ. Quid autem
sit obeliscus, indicat Marcellinus l. 17. Obeliscus est asperrimus lapis in figuram metæ cu-
iusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam, vtque radium imitetur, gracilescens C
paulisper, specie quadrata, in verticem productus angustum, manu læuigatus artificis, for-
marum habens innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei vndique videmus in-
cisas, initialis sapientiæ vetus insigniuit auctoritas. Metæ ait instar fuisse, vnde & pro meta
Constantinopoli fuit. Plin. lib. 36. cap. 9. ait obeliscos factos è lapide syenite, qui πυῤῥο-
ποίκιλος dictus. Soli sacri sunt, radiorum eius argumentum in effigie est, & ita significatur
nomine Ægyptio. Vnus in Circo maximo fuit, alter in campo Martio, priore 9. pedibus
minor, à Sesostride factus, cui mirabilem vsum Augustus addidit ad deprehendendas So-
lis vmbras. Ibidem cap. 10. Primus omnium Rex Ægypti Mesetes obeliscum fecit. In-
dicat Isidor. cap. 28. lib. 18. obeliscum Mesetes Rex Ægypti primus fecit, qui in Solis vrbe
regnabat, somnio monitus. Plin. lib. 36. cap. 8. Cùm enim Ægyptum Nilus elauisset, ira-
tus Rex sagittam in fluuium misit. oculis captus duos obeliscos Soli sacrauit. obeliscus D
enim sagitta dicitur. Sed ad rem. Obeliscus quem D. Augustus in Circo magno posuit,
ætate Pythagoræ excisus à Semneserteo Rege Ægypti, ait Plinius lib. 36. cap. 9. & 10. fuit
enim sacer Soli. Tertull. de spectac. Obelisci enormitas Soli prostituta, scriptura eius, vn-
de & census, de Ægypto superstitio est. Literas hieroglyphicas intelligit, quæ Chaldaica
signa vocat Cassiodorus. Plin. lib. 36. cap. 9. Scalpturæ illæ quas videmus, effigiésque, Ægy-
ptiæ sunt literæ. cap 9. inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum philo-
sophia continent. Iulianus Imperator obelisci cuiusdam meminit, qui Antiochiæ fuit. sic
enim in epistola quadam ad Antiochen. ὀβελὸν εἶναι παρ' ὑμῖν ἀκούω λίθινον εἰς ὕψος ἱκανὸν,
εἰρημένον (leg. ἐρερεισμένον) ἐπὶ τοῦ κίονος, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἀτιμοτάτων ἐῤῥιμμένον. ἐπὶ τούτῳ ἐναυ-
πήγησε σκάφος ὁ μακαρίτης Κωνστάντιος, ὡς μέγας ὢν εἰς τὴν ἐμὴν (fortè, ὡς μέγα ζηλῶν) πα-
τρίδα Κωνσταντίνου πόλιν· ἐπεὶ δὲ ἐκείνῳ συνέβη θεῶν ἐθελόντων, ἔνθεν ἐκεῖσε πορευθῆναι τὴν εἱμαρ- E
μένην παροῦσαν, ἡ πόλις ἀπαιτεῖ παρ' ἐμοῦ τὸ ἀνάθημα. Id est, *obelum apud vos esse audio iusta
magnitudinis, statutum in columna, & vt aliquid vile pro derelicto habitum.* (putem abundare
vocem εἰρημένον seu ἐρερεισμένον.) *ob eius euectionem nauem texuit Diuus Constantius, vt magno
zelo in patriam meam Constantinopolim affectus. Postquam autem ei contigit Deo volente, vt hinc
illuc abiret, fato præsenti, ciuitas à me donarium illud efflagitat.* Isidorus lib. 18. cap. 28. obe-
liscus, id est, sagitta Soli in medio Circo, quia per medium mundum Sol currit. Summo
obelisco imposita forma flammæ aurea. Verus Poëta medium centri summa adire obeli-
scum ait, quia in medio velut in centro staret, eiúsque apicem suo vertice tangeret.

Namque his Euripus quasi magnum interuenit æquor,
Et medius centri summa obeliscus adit.

In medio Circi inter vtrasque metas fuit obeliscus longitudine cum basi sua pedum 132.
sacris

A ſacris Ægyptiorum literis inſcriptus. Eius vertici pyropus orbiculatus impoſitus ignes vomens, argumento Solis ignes vomentis. Pyropus autem ille non fuit lapis, ſed ſpecies aurichalci ære & auro mixti, vt docet Plinius lib. 3. cap. 8. Propert. lib. 4. eleg. 3. de Ioue Feretrio:

Picta nec inducto fulgebat parma pyropo.

Ex eo metallo pyropi orbiculati obeliſcis impoſiti erant. In ſummo obeliſcorum vertice roſæ inciſæ, teſte Auſonio de roſa,

Hæc aperit primi faſtigia celſa obeliſci,
Mucronem abſoluens purpurei capitis.

Alter prope metas obeliſcus minor fuit pedum 88. Lunæ dicatus, & ipſe notis hieroglyphicis inſculptus. Apud Dionem Nero coronas, quas in Græcia curru victor obtinuerar, obeliſco in Circo impoſuit. Herodotus lib. 2. obeliſcorum inuentorem facit Seſoſtridis filium Pheronem, qui cœcus decennio cùm fuiſſet, oraculo monitus in templo Solis duos obeliſcos poſuit Plinius libro 36. cap. 8. Circa Syenem Thebaidis lapis eſt ſyenites, quem antè pyropœcilon vocabant. Conſule cap. 9.10.11.12. ibid. & Ammianum Marcell. lib. 17. qui vnum in Vaticano, alterum in hortis Salluſtij, duos in Augusti monumento erectos ait. In Circo iuxta maiorem obeliſcum Solis delubrum fuit, & effigies eius in tympano ædiculæ locata, de qua ſuprà ex Tertulliano diximus. Tacitus lib. 15. Tum decreta dona, & grates Diis decernuntur, propiúſque honor Soli, cui eſt vetus ædes apud Circum; ab alio obeliſci latere erat Iſidis, ſiue Cybeles ſimulacrum diademate turrito, leoni inſidens, altera manu ſiſtrum, altera orbem tenens. Erant & in Circo Pollentiæ & Victoriæ ſimulacra, auctore Liuio lib. 49. Spartianus in Seuero; Die Circenſium cùm tres Victoriæ more ſolito eſſent locatæ gypſeæ cum palmis, media, quæ Seueri nomine aſcripta orbem palmis tenebat, vento icta de podio ſtans decidit, & conſtitit. Ea, quæ Getæ nomine inſcripta erat, corruit. Illa verò quæ Baſſiani titulum præferebat, amiſſa palma, &c. Apud Liuium lib. 33. Luc. Stertinius ex vlteriore Hiſpania reuerſus de manubiis duos fornices in foro Boario, &c. vnum, alterum in Circo maximo fecit, & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Cuius Princeps in Circo pegma duxit, in quo fuêre argenti pondo 124. ait Plinius libro 33. cap. 3. Supra ſpinam Circi erant ſigna, aræ, tripodes, columellæ, vt videre eſt in veteribus monumentis. Ammian. libro 17. de obeliſco; vnde Chamuleis impoſitus, tractúſque leniùs per Oſtienſem portam, piſcinámque publicam, Circo illatus eſt maximo. Chamulci erant inſtrumenta rotis verſatilibus, quibus obeliſcus impoſitus poſtrema terram verrens tractus eſt, non à voce χαμὸς, vt vult Marcellus Donatus, ſed à D χαμαὶ, quia humi attrahebatur. Vetus Poëta de Conſtantio,

Hoc decus exciſa Thebis de rupe reuellit,
Sed grauior Diuum tangebat cura vehendi,
Quod nullo ingenio, niſûque, manûque moueri
Caucaſeam molem diſcurrens fama moneret.

Coloſſum enim ab Ægypto Conſtantius Romam tranſtulit. Tertius obeliſcus in Vaticano fuit, de quo Plinius lib. 36. cap. 11. Tertius obeliſcus Romæ in Vaticano Caij ac Neronis Principum Circo.

E

CAPVT XXI.

De Euripis.

Aquæ emittebantur in Circum ex Euripo qui arenam cingebat. Dio in Augusto. ϑεάς τε ποιῶν ἐς τὸν Φλαμίνιον ἱππόδρομον ὕδωρ εἰσήγαγε, καὶ ἐν αὐτῷ ἓξ καὶ τριάκοντα κροκόδειλοι κατεκόπησαν, id eſt, *in campum Flaminium aquas emiſit, vbi crocodili* 36. *occiſi:* Plinius l. 8. cap. 28. M. Scaurus Ædilis in temporario Euripo crocodilos primus Romæ oſtendit. id autem non in Circo, ſed in Theatro. Is Euripus erat ſubitarius. Seneca epiſt. 9. Euripos ſubito aquarum impetu implet aut ſiccat. Euripus autem propriè dicitur pars illa maris Euboici quæ Plinio & Straboni ſexies reciprocat aquarum æſtum. lib. 1. Græcor. epigramm. p. 51.

Εὐβοϊκοῦ κόλποιο παλινδίνητε θάλασσα,
Πλαγκτὸν ὕδωρ, ἰδίοις ῥεύμασιν ἀντίπαλον·
Ἠελίῳ κἀν νυκτὶ τετυγμένον, εἰς τρὶς ἄπιστον,

Ναυσὶν ὅσον πίμπλῃς χεῦμα δανειζόμενον; A

Id eſt, *Euboici ſinus ô mare reciprocans, aqua erratiles, propriis fluctibus contraria, die & nocte facta ter infida & fallax, quantum fluctum fænore acceptum in naues mittis?* Seneca ſepties reciprocare ait in Hercule Oetæo.

Euripus vndas flectit inſtabiles vagus,
Septémque curſus flectit, & totidem refert.

Liuius l.28. numerum non definit. Euripus non ſepties die temporibus ſtatis reciprocat, ſed temerè in modum venti, nunc huc, nunc illuc verſo mari, veluti monte præcipiti deuolutus torrens, rapitur. nec addit numerum. Seneca in Hercule furente.

Priúſque multo vicibus alternis fugax
Euripus vnda ſtabit Euboica piger.

B

Ab hoc Euripo reciprocante ſepties, lacunæ aquarum inertium ac cõcluſarum in arena vel Circo euripi dicti ſunt. In ſtadiis Græcis non euripus, ſed foſſa fuit, quam Lucian. in Anacharſi ὄρυγμα vocat, ψάμμον ταύτην βαθεῖαν ὑποβαλλόμενοι ἐν τῷ ὀρύγματι, id eſt, *hunc altũ puluerem iacientes in foſſa.* Imò foſſæ plures vel trãſiliendæ ſaltantibus, vel limitis ergo certantibus. vnde & *ſcãma* à σκάπτω, *fodio*, pro ſtadio & arena ponitur. Hieron. ad Pammach. Cur tu omiſſis ſuper quibus pugna eſt, de ſcãmate & loco certaminis egrediens? Laudi fuit ſaltu certantibus ſcamma tranſiliiſſe. Curſu certantibus ſcamma prætergredi, eſt extra limites, extra oleas currere. Euſtath. Iliad. 6. ἐστὶ δὲ κυρίως ὑπερβασία τὸ ὑπερβαίνειν τοὺς τεταγμένους ὅρους τῆς γῆς, καὶ οἷον ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ὅρια πηδᾶν· καταχρηστικῶς καὶ ἐπὶ ἀδικίας ἡ λέξις τίθεται. Id eſt, *propriè hyperbaſia eſt, limites definitos tranſgredi, quaſi tranſilire ſcammata & foſſas: impropriè pro iniuſtitia ponitur.* In Luciani Anacharſi malim legere, ὑπεράλλεσθαι τάφρων, id eſt, *tranſilire foſſas*, quàm τάφων, *tumulos*. Sed ad euripum redeamus. Euripum Circo addidit in gyrum, ait Sueton. de Iulio cap. 39. Euripus enim Circum ambibat præter carceres, vt ait Dionyſius lib. 3. Succeſſit fluminibus ad quos olim Circenſes acti. Plinius l.8. cap. 7. clatris ferreis Circum ait circumdatum, ne feræ eruptionem tentarent. ideo Cæſar Dictator venationem in Circo daturus, euripis arenam circumdedit, quos Nero Princeps ſuſtulit, equiti loca addens. Apud Spartianum Heliogabalus euripis vino plenis nauales Circenſes exhibuit. Sed in Circo noſtro curramus, aut ſi mauis, in euripo natemus. Euripus à Tarquinio omnium primo in Circum deductus eſt. Sic enim Dionyſ. l. 3. περιέξ δὲ αὐτοῦ κατά τε μήκους πλευράς, καὶ κατὰ μίαν τῶν ἐλαττόνων ὀχετὸς εἰς ὑποδοχὴν ὕδατος ὀρώρυκται, βάθος τε καὶ πλάτος δεκάπους. *In ambitum*, ait, *Circi ad latera maiora eius, partémque vnam anguſtiorem euripus defoſſus eſt, ad excipiendas aquas, altus & latus* 10. *pedes*. Fuit is magnæ matri Deûm ſacer, auctore Tertul. l. de ſpectaculis. Caſſiodorus inductum ait in Circum vnà cum Neptuno & Delphinis D eius, quia maris vitrei reddit imaginem. Nam & viridis ac gemmeus vocatur à Plinio epiſt. ad Caninium Rufum. In priuatorum ædibus erant euripi & Nili. Ipſi etiam lacus vbi naumachiæ habitæ ſunt, dicti euripi, quia longiores quàm latiores. Euripi ſitum ſic accipito. Primum à carceribus ſpatium erat patentius, ne in egreſſu concurrerent quadrigæ; inde anguſtior campus ſuccedebat, per quem euripus muro duplici circumdatus. Plinius libro 7. cap. 7. Pompeij altero Conſulatu dedicatione templi Veneris victricis pugnauêre in Circo 20. elephanti, aut, vt quidam tradunt, 17. Getulis ex aduerſo iaculantibus. Vniuerſi eruptionem tentauêre non ſine vexatione populi circumdati clatris ferreis. qua de cauſa Cæſar Dictator poſtea ſimile ſpectaculum editurus euripis arenam circumdedit. Suetonius in Cæſar. cap. 39. Spatium Circi in gyrum euripo addito ab vtraque parte produxit. Plin. ſcribit, E Neronem ſuſtuliſſe euripum, qui vſque ad ea tempora perdurauerat, cùm locum illum equitibus ſpectandi cauſâ conceſſiſſet. Sidonius carmine 22. fuſilem euripum vocat. Vide Victruuium lib. 7. cap. 5. Frontin. libro 2. de aqua virgine, Ammianum lib. 22. In Circo fuiſſe columnas Meſſiæ, & Tutelinæ diximus. Varro apud Nonium. Tuam fidem, non Tutelinam, quam ego ipſe inuoco. Plinius libro 18. cap. 2. Seiam à ſerendo, Segeſtam à ſegetibus appellabant, quarũ ſimulacra in Circo videmus. Tertiam ex iis nominare ſub tecto religio eſt, quam lib. 1. Satur. c. 16. Macrob. Tutilinam vocat. Ibidem erat & oleæ ſurculus pacis argumento. Tertullian. lib. de ſpectaculis; Nam & riuulus tenuis ex ſuo fonte, & ſurculus modicus ex ſua fronde qualitatem originis continent. Ibidem erant Fortunæ & Victoriæ ſimulacra. Erant & in Circo varia ſigna. Liuius libro 40. tempeſtas ſigna in Circo maximo cum columnis quibus ſuperſtabant, euertit. libro 49. Malus in Circo inſtabilis in ſignum Pollentiæ procidit. Sidonius in Narbone de Euripo;

Iam

A *Iam vos ex oculis velut volantes*
Consumpto spatio patentiore
Campus clauserat arctius arte factus,
Per quem longo humilem, duplámque muro
Euripus sibi machinam tetendit.

Sparium enim Circi à carceribus erat patentius, prope metas angustius, vbi euripus fuit. Chrysostomus orat. de Circo, ἐκ δέρπε κὴ κάμπτων κύκλες τρέχων. Super euripum statuæ fuerunt. Tertullianus in Hermogene; Statuæ super euripum, & obeliscus super omnia ferebatur.

B C A P. XXII.

De metis & creta.

MEra Græcis νύσσα dicitur, καμπτὴρ, τέρμα, βατὴρ. Pollux lib. 3. ἵνα ἢ παύονται τέλ☉, κὴ τέρμα λέγεται, κὴ βατὴρ, κὴ βαλβίς. Id est, *terminus vbi finiunt cursum, dicitur bater.* Pacuuius à flexu campterem vocat;

Extremum intra campterem ipsum prætergreditur
Parthenopæum.——

Veteres glossæ versutam τροπλὼ, καμπτῆρα esse volunt. A vetere Poëta axis, obelus, seu veru dicitur Cedreno: Latinis creta, & calx, quæ apta designandis spatiis, vt Isido-
C rus l. 17. c. 37. & Plin. l. 35. c. 17. est vilissima creta qua Circum prædúcere ad victoriæ notam instituerunt maiores. Seneca epist. 108. in Circo creram vocamus aut calcem, quia calce meta designaretur, aut quia vltima in homine est. Varro in Margopoli;

Nemini fortuna currum à carcere intimo missum leui,
Inoffensum per æquor candidam ad calcem betit.

Metam designat Nonnus Heliopolitanus in Dionysiacis p. 189. his verbis.

Στήσας τέρμα δρόμε ζυγαὸν ξύλον, αὐλιπόρε δὲ
Πῆξε τύπον βαλβῖδ☉ ἐπ' ἠόνα θυρσὸν ἀείρας.

Id est, *constituens lignum oblongum vt esset terminus cursus; fixit autem formam oppositæ metæ eleuans thyrsum in littore.*

Item, ——Σταδίῳ μεμετρημένον ὕδας ὁρίζων,
D Δισσὰ διηνεκέης διεμέτρεεν ἄκρα κελεύθε,
ὀρθώσας δεκάδωρον ἐπὶ χθονὶ σῆμα πορείας.

Id est, *definiens solum ad stadium dimensum, duo extrema mensus est viæ quæ conficiebatur, erigens signum decem palmorum decursionis in solo agitandæ.* τέρμα igitur meta est. Dicitur πέρας ab Aristot. lib. 1. ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῆ ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας ἡ ὁδὸς ἐστι, *in stadio ab editoribus ad metam via patet.* Linea enim ducebatur circum metas à calce aut creta, quæ flexionem regeret aurigæ, ne interiori gyro ad metam currus alliderer, quam vltimam lineam Horat. ad Quinrium vocat;

——*Mors vltima linea rerum.*

Tertul. in Hermog. eum ait non intelligere vltimam lineam. Terentius, *extrema linea amare*, id est, impendiò. Eurip.

E ——ἐπ' ἄκραν ἥκομεν γραμμὴν.

Ad vltimam venimus lineam. & in Elect.

Μή μοι τὸ πρῶτον βῆμα ἐὰν δράμῃ καλῶς νικᾶν δοκείτω,
Πρὶν ἂν τέλας γραμμῆς ἵκηται, κὴ τέλ☉ κάμψοι βίε.

Id est, *ne mihi quis, etsi primo ingressu bene decurrit, vicisse putet, priusquàm ad lineam venerit, & vitæ finem circum egerit.* Tertul. in Hermog. dixit, vltra lineã, sicuti Ammian. l. 22. vltra plantã euagari, vltra calcem currere. quod Græci ab Olympicis oleis quibus stadium cingebatur, ἔξω τῆ ἐλαιῶν, id est, *vltra oleas.* Pindarus Pyth. ode 9. γραμμὴν vocat, quod priùs τέρμα, id est, *metam*, dixerat, de Danai filiabus. Hanc lineam quæ ad metas vltimas fuit, cùm ambo cursores fessi eodem temporis articulo attingerent, hieram facere dicti sunt, id est, ibi stare. tenebant enim se immobiles, donec pronuntiarentur victores ab Hellanodicis. Seneca epist. 83. ad Lucil. quomodo tamen hodiernum certamen cesserit; quod tarò cursoribus euenit hieram fecimus. ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in frigidam descendi. Metaphora ducta

ducta est à ludo calculorum, in quo è quinque lineis, media hiera dicta est, vbi inciti cal- A
culi erant. qui ad hieram redactus erat, ad incitas redactus à Romanis dictus est. κινῶ τ
ἀφ' ἱερᾶς, id est, res desperata est. Pollux lib. 9. Alij hieram fecisse aiunt eos quorum esset ex
æquo victoria, quia palmam Deo alicui cõsecrabant. Eustat. Iliad. ζ. Fuit & alba linea quæ
duceretur in lapide & ligno ad discrimen faciendum, sicuti & rubrica. Aristænetus lib. 1.
epist. 26. καθάπερ ἐν λευκῷ λίθῳ στάθμην λευκὴν διατείνων, id est, *quasi in albo lapide lineam albam ducens.* Sophocles;

Οὐ μᾶλλον ἢ λευκῷ λίθῳ λευκὴ στάθμη.

Hanc ob rem Socrates in Charmide dicitur omnes λευκὴ στάθμη & æquè amare. Lucillius
satyr. 29.

Discrimen non facit, nec signat linea alba. B

Plutarch. ἐστὶν ἀτεχνῶς ἡ λευκὴ στάθμη πρὸς τοὺς λόγους ὁ ἀδόλεσχος. ita Gellius albam lineam
accipit de eo qui indiscriminatim omnia probet. ferè enim minio aut rubrica vtuntur fa-
bri, non creta. Socrates ἀτεχνῶς λευκὴ στάθμη εἰμὶ πρὸς τοὺς καλούς. Zetzes à flexione septies
iterata καμπτῆρα vocat. Chil. 8. cap. 160. *Equus*, inquit, *qui vehebat parasitum ad prandium,*
ἔπεσεν εἰς στήλην σχήματι καμπτῆρος, καὶ δόξας ἱππικὸν τὸν τόπον πεφυκέναι, μέχρι ἑσπέρας ἐποιεῖτο τὰς
καμπὰς ῥύμῃ δρόμου, *incidit in columnam metæ forma, & putans Circum esse eum locum, vsque ad
vesperam circum se flectebat cum impetu currens.* Fuerunt autem duæ metæ in Circo, altera ad
carceres, altera ad calcem Circi, quibus ortus Solis & occasus signaretur. Vetus Poëta;

Metarum cogunt circumdare cursibus orbes,

Namque axes gemini ortum obitúmque docent.

Isidor. l. 18. metarum appellatione propriè terminum ac finem mundi designare volunt, siue C
ad testimonium orientis occidentísque Solis. ibidem cap. 28. medio spatio ab vtraque meta
obeliscus constitutus. Erat enim meta in carceribus vna, altera sub finem Circi; quod &
Constantinopoli ponit Corippus lib. 1. Iustin.

——Circus plenus ceu circulus anni,
Amplectens geminas æquo discrimine metas,
Et spatium media qua se via pandit arenæ.

Sphendonem locum fuisse ad metam auguror in formam fundæ, & pro meta accipi. Sic
enim Chrysostom. interpretor orat. de Circo, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, id est,
non à linea alba ad sphendonem in millio decurrens. vbi lego σφενδόνην, quæ vox est apud Cedre-
num in Theophilo, ἐν τῇ σφενδόνῃ τοῦ δρόμου, inquit, & Nicetam lib. 1. regni Andronici Com-
neni, καὶ διεχεῖτο ἡ φλὸξ κατὰ τὴν τοῦ σταδίου σφενδόνην, id est, *diffundebatur flamma per fundam* D
Circi. Cedrenus in Valent. Valentinianus, ait, præpositum iussit cremari ἐν σφενδόνῃ. Meo
igitur animo fuit locus qui dictus est λεῖος ἱππόδρομος, de quo Eustathius, λεῖος ἱππόδρο-
μος ὁ περὶ τὸν καμπτῆρα τόπος, id est, *leuis Circus est locus circa metam*, quia planus est & æquabi-
lis, nudúsque ab omni lapide & salebra. De funda hominem me reperisse arbitror qui au-
ctoritatem non defugiat. sic enim Cedrenus p. 121. ὁ Ῥωμύλος τυποῖ τὸν ἐπὶ τὰς θύρας καμπτῆρα
τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ τὴν δύσιν· τὰ δὲ ἑπτὰ στάδια τὸν δρόμον τῶν ἑπτὰ πλανητῶν, τὸν δὲ
ἀέρα οὐρανόν. Id est, *Romulus per eam metam quæ est ad carceres, ortum designauit, per eam quæ est in fun-
da, occasum: per 7. spatia cursum 7. planetarum, aërem in quo curritur, cælum esse voluit.* Admonui su-
prà, verba Senecæ epist. 83. esse difficillima, quæ sic habent. quod rarò cursoribus euenit,
hieram fecimus. Muretus mediam in stadio lineam fuisse ait, ad quam si cursores sibi oc-
currerent, neuter vicerat. Sed vnde mediam hanc in Circo lineam hauserit, ignoro. Alij à E
ludo calculorum sumunt, in quo quinta linea hiera dicta. Quidam à linea sumi putant, qua
meta præducta erat, vbi præmium victori cessurum fuit. Plutarchus serm. an seni Respubli-
ca attingenda; ἐπειδὴ γὰρ πλεῖστας αἱ πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας ἀποκνήσεις, καὶ μαλακίας προφά-
σεις ἔχουσαι, τελευταῖον ὥσπερ τὴν ἀφ' ἱερᾶς ἐπάγουσιν ἡμῖν τὸ γῆρας. *Quia sunt multa quæ deter-
reant à publicæ rei tractatione, demum nobis senectutem quasi calculum à sacra linea opponunt.* Linea au-
tem alia fuit in carceribus, vnde spatium arripiebant, alia ad metam, quæ conuersionem &
spatia aurigarum regeret. Aristophan. in Acharn.

Πρόβαινε νῦν, ὦ θυμὲ, γραμμὴ δ' αὑτηί.

Progredere nunc, ô anime, hæc est linea. Vbi Scholiastes, ἀρχὴν ἀφετηρία ἡ λεγομένη βαλβὶς ἐκ
μεταφορᾶς τῶν δρομέων. *Principium intelligit, seu lineam in carceribus, vnde cursores emitterentur.* Pau-
san. καμπτῆρα vocat lineam in carceribus lib. 2. Eliac. Statius libro 6. Thebaid. regulam;

Vt ruit, atque æquum summisit regula limen,

A *Corripuère leues ſpatium.* ——

De linea quæ ad metam Pindarus Pyth. ode 9.

Οὕτω δ' ἔδιδε λίβυς ἁρμόζων κόρᾳ
Νύμφιον ἄνδρα, ποτὶ γραμ-
μᾷ μὲν αὐτὰν στᾶσε κοσμή-
σαις τέλος ἔμμεν ἄκρον.

Sic Lybs dedit puellæ ſponſum iungens, ad lineam autem conſtituit eam ornans, vt eſſet ſummus finis. Pollux libro 3. *ἵνα δὲ παύονται τέλος, καὶ τέρμα λέγεται, καὶ βατήρ, vbi finiunt curſum, finis dicitur, & meta.* Statius libro 6.

—— *longè ferit oſtia meta.*

Ad eas lineas reſpexiſſe videtur Valerius Maxim. libro 1. epiſt. 7. Propioribus tamen, vt ita
B dicam, lineis Atetij Rufi equitis ſomnium certo euentu admotum eſt. Seneca epiſt. 50. Nunc incredibilis curſus appatet, ſiue quia admoueri lineis ſentio, ſiue quia attendere cœpi Fuit alia linea, de qua Caſſiodorus lib. 3. Alba linea non longè ab oſtiis in vtrumque podium quaſi regula directa perducitur: vt quadrigis progredientibus inde certamen oriretur, ne dum ſe properè conantur elidere, ſpectandi voluptatem viderentur populis abrogare. Prætor enim ſignum dabat mittendis equis linea alba ad vtrumque podium producta, vt ſpectatores in cuneos ſe cogerent. Ouidius,

—— *Cogit nos linea iungi.*

Gloſſæ, *βρόχος ἐν ἀφετηρίαις τεταμένος, tranſenna funis in carceribus extenſus.* Vir doctiſſimus vult, funem illum à carceribus ad metas produci; Caſſiodorus verò albam lineam non procul ab oſtiis in vtrumque podium quaſi regulam perduci ait. vtri fides habenda? Dicitur
C *ἀπαλλαγή*, quia tunc loci capiendi cauſà erat diſcedendum ad cuneos. Cedrenus dixit, *ἐφ' ἅρματος αὐτοῦ ἱσταμένου, καὶ τοῦ ὑπάρχου μελλόντος αἴρεσθαι, cùm Prætor in curru eſſet, & repagula tollenda eſſent.* Eiuſmodi fuit Athenis funiculus miniatus, cùm populus in concionem veniret. Metæ igitur duæ fuère, quarum prima ſub initium ſpinæ dorſi, vltima ſub finem eiuſdem, vtraque pari interuallo, quibus impoſita erant faſtigia, ſeu capitella ouorum ſimilitudine, triangulari forma, pari vtrinque interuallo collocata. Metæ ſæpe confecto curriculo ſublatæ ſunt, vt venatio faciliùs ederetur, narrante Sueto. in Cæſare cap. 39. Venationes, inquit, in Circo editæ per dies quinque, &c. quò lariùs dimicaretur, ſublatæ metæ, inque earum locum bina caſtra ex aduerſo conſtituta ſunt. Apud eundem Claudius Circum marmoreis carceribus, auratiſque metis, quæ vtraque & tophina, ac lignea antea fuerant, excoluit. cap. 21. Caſſiodorus lib. 3. epiſt. 51. Ipſæ metæ ſecũdùm zodiacos decanos ternas obtinẽt ſummitates, quas
D ad inſtar Solis quadrigæ celeres peruagantur. Ad metam vltimam ſeptem ſimulacra Delphinorum ſeptem columnis impoſita erant. Metam Propertius cretam vocat, quia creta ſignabatur. libro 4. elegia 2.

—— *Hæc ſpatiis vltima creta meis.*

Seneca epiſt. 108. Quoniam fumus ab ipſa calce eius interpellatione reuocati, hanc quam nunc in Circo cretam vocamus, antiqui calcem vocabant. A meta prima ad vltimam ſpina Circi ducebatur, id eſt, murus lateritius, latus 12. circiter pedes, 4. ferè altus, longitudine omnem Circi aream complectens, ſpatio tantùm ad vtramque metam relicto, quo equi ſepteno circuitu eam circumflecterent.

E

CAPVT XXIII.

De metis Murtiis.

FVerunt igitur primæ metæ & vltimæ. primæ in carceribus, vltimæ ſub exitum Circi, & calces. Franciſcus Iunius exiſtimat metas quaſdam fuiſſe medianas. malè. Sueton. in Iulio cap. 38. Nouiſſimè pugna diuiſa in duas acies, quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus, hinc & inde commiſſis. nam quò laxiùs pugnaretur, ſublatæ metæ, inque earum loca bina caſtra ex aduerſo conſtituta erant. Sed vnde dictæ ſint metæ Murtiæ ambigitur. alij enim Murcias, alii Murceas, quidam Murtias, nonnulli Murtheas volunt. Primas metas Murcias dictas ex Tertulliano ſuprà oſtendimus. P. Victor in 11. regione vrbis vbi Circus maximus, ædem Murtiæ conſtituit, vel Murceæ, quam amoris Deam fuiſſe tralatitium eſt. Plin. lib. 15. cap. 29. à myrtis dictam aſſerit, quæ arbor Veneri ſacra. ſic enim ille:

quin

quin & ara fuit Veneri Murteæ, quam nunc Murciam vocant. Murtiæ igitur à duabus myrtis, ante delubrum Quirini positis, nimirum patricia & plebeia. lib. 15. Liu. lib. 1. Plutarch. in problem. Varro item à murteto lib. 4. de ling. Lat. Eadem Dea videtur Verticordia dicta, cuius fanum ad metas Murtias fuit, myrteto consitum, vt est in fragmentis Seruij manu scriptis. Procilius volebat à mureis, id est, figulis vrceis dici, quod is locus esset inter figulos, ait Varro lib. 4. de ling. Lat. Tertul. Murtiam à Murtio quodam statuario Festus; Murciæ Deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antea Mureus vocabatur, apud eas metas Venus colebatur, & ibi prostitisse meretrices videntur. Apul. l. 6. Metamorph. Si quis à fuga retrahere, vel occultam demonstrare poterit fugitiuâ Regis filiam Veneris ancillam, nomine Psychen, conueniat retro metas Murtias Mercurium prædicatorem. nisi fortè quis putet id ex eo dictum esse, quod præco post metas Murcias staret, qui victores pronuntiaret. Sellæ Curuli proximè sacellum Murciæ locus erat, vnde spectabant Magistratus, auctore Festo. Sed & Consi ara ad metas Murtias fuit, apud Tertullianum. Pub. Victor; Ara Consi ad metas ad Septemtrionem, eráque ea defossa, sicut & ipse Consus Deus. ædem ipsam Consi subterraneam facit. Ad Septemtrionem quoque fuit Larium ara iuxta metas. Item ara potentium & valentium Deorum, ait Pub. Victor. eos Tertullianus Samothracas vocat. ibidem fuit ædes Mercurij, auctore Festo. quare Apuleius Mercurium prædicatorem ad eas metas ponit. Meta sudans apud Senecam epist. 56. Romæ ad metam sudantem tibias & tubas experiuntur. ea fuit in decima regione vrbis, vbi templum Pacis. Fuit & alia meta sudans in quarta regione apud Pub. Victorem.

CAPVT XXIV. C

De forma metæ.

METÆ fuerunt κωνοειδεῖς, id est, *orbiculata ad instar coni*, & rotundæ ad cupressi formam. Ouid. 10. Metamurph.

——metásque imitata cupressus.

Interpres Sophoclis in hæc verba, ὑπ' αὐτὴν ἐσχάτην στήλην ἔχων· στήλας, ait, κυβοειδεῖς λίθους ἐπιγράμματα τινῶν ἔχοντες· ἐσχάτην δὲ λέγει, ἐπεὶ καὶ ἄλλαι ἦσαν ἐν μέσῳ τοῦ δρόμου. Id est, *meta sunt lapides cubi instar rotundi, epigrammata quorundam habentes. vltimam verò metam dicit. quia aliæ erant in medio cursu.* Erant quasi turbines inuersi, aut strues πυραμοειδεῖς, vnde & pyramis, & obelus à Cedreno dicuntur: axes gemini à veteri Poëta. & in Circo Constantinopolitano pro meta fuit obeliscus. Ipsæ metæ à solo ad verticem tribus quasi fulcis æquali spatio distinguebantur vndique, vt metas tres simul commissas & arctissimè coniunctas arbitreris. In eam rem locus est Cassiodori, meo iudicio, difficillimus, cui lucem dabo. lib. 3. variar. epist. 51. Ipsæ verò metæ secundùm zodiacos decanos ternas obtinent summitates, quas ad instar Solis celeres quadrigæ peruagantur. Zodiaci enim singulis signis Ptolomæus tres decanos attribuit, id est, tres regiones, quæ singulæ sunt 10. graduum, per quas Sol & reliqui planetæ feruntur. Vt igitur singula zodiaci signa tribus decanis pari singulis interuallo notantur; ita & singulæ metæ tribus quasi fulcis diffindebantur, qui singuli æquali spatio à se inuicem abessent, quasi tres obelisci arctissimè commissi ac coniuncti essent: & sicuti singulos decanos pari spatio Sol decurrit; ita circum illos fulcos aurigæ pari interuallo ferebantur. tres autem illæ summitates metarum erant tria ouorum simulacra metis imposita, vt Isidor. scribit lib. 18. Cæterùm Claudius inauratas metas, carceres marmoreos dedit, quæ vtraque & tophina, & lignea antea fuerant, ait Sueton. in Claudio cap. 21.

CAP. XXV.

De spina Circi.

TOTVM illud spatium, quod à primis metis ad vltimas fuit, intermetium dicitur in glossis veteribus, τὸ μεταξὺ τῶν καμπτήρων, id est, *illud quod intermedium est inter vtramque metam.* Corippus dixit,

Et spatium media qua se via pandit arena

τὸ μα

A πίλμα Cedreno. à Latinis ſpina, quod ad inſtar ſpinæ dorſi producetetur per campum Circi, qui per initia latior, ſub finem anguſtior fuit, vt Sidon. in Narbone. Caſſiodor. lib. 3. epiſt. 51. Spina, inquit, infelicium captiuotum ſortem deſignat, vbi duces Romanorum ſupta dorſum hoſtium ambulantes, laborum ſuorum gaudia perceperunt. Spina murus erat lareritius à prima meta ad vltimam. Hoc equidem eo dictum interpretor, quod expreſſæ eſſent in ſpina Circi tabulis & picturis populi Romani victoriæ: aut certè quia Conſtantinopoli & Romæ deſidente Repub. hoſtes victi in Circo triumphabantur, vt è Zonara in Iuſtiniano diſces, vbi Belliſarij triumphum in Circo deſcribit. idem in Heraclio. & Diaconus lib. 21. per dippium eos in Circo pompauit. Spina igitur totum illud ſpatium fuit inter vtramque metam (ait vetus interpres Iuuen. ſatyr. 6.) vbi ſæpe harioli ſedebant. propriè ſpina murus lateritius fuit 4. pedes altus à prima meta ad vltimam, quia erat inſtar ſpinæ dorſi. Duas
B in Circo metas fuiſſe, primam prope carceres, vltimam ſub finem Circi, docet Cedrenus his verbis pag. 121. τὸ δὲ ἐπὶ τὰς θύρας καμπτὸν τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸ ἐπὶ τὴν σφενδόνην τὴν δύσιν, *metam ad carceres deſignare orientem, metam ad fundam, occaſum.* Metæ primæ ad carceres dictæ Murtiæ. Feſt. ſellæ Curuli proxime ſacellum Murciæ locum fuiſſe ait, vnde ſpectarent Magiſtratus. Varro Circum intimum vocat vbi oppidum & carceres fuêre. Tertull. lib. de ſpectac. cap. 5. Nunc ara Conſo illi in Circo defoſſa eſt ad primas metas ſub terra. Idem cap. 8. Conſus apud metas ſub terra deliteſcit. Murciam quoque idolum fecit. Optimè doctiſſimus Scaliger ita legit; Conſus apud metas ſub terra deliteſcit Murcias. has quoque idolum fecit. Malè tamen purat omnes Circi metas dici Murcias, cùm ſolæ primæ metæ dictæ ſint Murciæ. Varro lib. 4. de ling. Lat. primum Circum, & intimum Circum ad Murtim ponit,
C his verbis In Circo primo, vnde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres. Næuius oppidum appellat. Carceres dicti quod coërcentur equi, ne inde exeant antequam Magiſtratus miſit; oppidum, quod à muri parte pinnis, turribúſque carceres cincti olim fuerunt. Scripſit Poëta,

Dictator vbi currum inſidit, peruehitur vſque ad oppidum.

Intimus Circus ad Murtium vocatus, vt Procilius aiebat, ab vtceis, quod is locus eſſet inter figulos. Alij eſſe dicunt à murteto declinatum, quod ibi id fuerit, cuius veſtigium manet, quod ibi ſacellum nunc Murtiæ Veneris. Apuleius; Si quis à fuga retrahere, vel occultam demonſtrare poterit, fugitiuam Regis filiam, Veneris ancillam, nomine Pſychen, conueniat retro metas Murtias Mercurium prædicatorem. Ibi enim præcones fuêre, qui iuſſu Magiſtratuum victores renunciarent. Cæterùm equi carceribus emiſſi cùm ex vno tantùm latere
D decurrerent ad vltimam metam, verſus eam Circi partem quæ in ſemicirculum deſinebat, ferebantur, vbi metam ſepteno ſpatio circumflectebant; mox alio Circi latere ad carceres & primam metam pro carceribus poſitam recurrebant, vt is victor renunciaretur qui ante alios ſeptimum ſpatium confeciſſet. Horatius lib. 1. ſatyr.

Vt cùm carceribus miſſos rapit vngula currus,
Inſtat equis auriga ſuos vincentibus.——

Varrò apud Gellium libro 3. cap. 10. Ludorum Circenſium curricula ſolemnia ſeptem ſunt. Arnobius libro 7. Cantherios de velocitate certantes replicantes gyros ſeptem, victor proxime primam metam curru deſiliens in ſpinam Circi inſiliebat, & gradibus quibuſdam in locum præmiis dicatum conſcendebat, vt præmium acciperet. Dum agitatores metam circumflecterent, Circenſium miniſtri ſingula oua erigebant, & ſeptem ſpatia ſeptem ouis
E erectis annotabant. Caſſiodorus libro 3. epiſt. 51. quod metarum circuitus ouorum erectionibus exprimatur. Liuius libro 41. oua ad notas curriculis numerandas. Dio lib. 49. Agrippa cùm videret homines decipi in numero curſuum, Delphinos & opera ouata conſtituit, vt per ea circuitus, flexúſque notaretur. Viginti autem & quinque miſſus fuiſſe, cùm ſingulis miſſibus quatuor currus emitterentur, ſuprà oſtendimus. Dio lib. 58. de Caligulæ ludis Heroum Auguſto dicatis, καὶ ἵπποι δύο ἡμέραις ἠγωνίσαντο, τῇ μὲν προτέρᾳ εἰκοσάκις, τῇ δὲ ὑστέρᾳ καὶ τετράκις διὰ τὸ τὰ γενέθλια αὐτοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶναι· ἦν γὰρ ἡ τελευταία τοῦ Αὐγούστου· καὶ τοῦτο μὲν καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν, ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτῷ, ἐποίησε. πρότερον γὰρ οὐ πλείω τῶν δώδεκα ἄθλων ἐτίθετο. *Et equi duobus diebus certarunt, priore vicies, poſteriore Natali ipſius pridie Kalend. Septembris vicies & quater. Idque poſt hæc etiam Caius quoties voluit, fecit, cùm antea duodecies tantùm certaretur.* Fallitur Dio numero, cùm 25. miſſus eſſent. Eodem loco ſcribit, ſumptus ludorum Circenſium immodicè excreuiſſe, quia vicies quater certabatur. Domitianus centum etiam miſſus peregit, apud Suetonium cap. 4. Septem igitur gyris Circi agon peragebatur, qui ſeptimo præibat victor

renunciabatur,quamuis prioribus spatiis posterior fuisset. Quare equorum vires dispensabant,& initio moderatiùs currebant,ne ante septimum spatium deficerent. Inde apud Ausonium Prosphorus equus A

Impreperanter agens primos à carcere currus.

Sic apud Sidonium in Narbone victus quidam est,

Quod velocibus imperans quadrigis,
Exhaustos sibi senserat iugales.

Ideo Chrysostomus epist.7.ad Olympiadem dixit,σὺ δὲ μυριάκις τὴν ἐσχάτην περιελθοῦσα καθ' ἕκαστον δρόμον τὸ βραβεῖον ἥρπασας. *Tu sæpiùs vltimam circumflectens brauium in singulis cursibus rapuisti.*

B

CAP. XXVI.

De forma decursionis.

FORMA decursionis Romæ hæc fuit. Cùm pompa ducta esset, primum certamen quadrigarum fuit, & bigarum,& singulatorum , quod & Olympiæ factum. Romæ item trigæ illæ Heroici temporis actæ sunt,quod genus apud Græcos exoleuit. Duos enim equos iunctos , quomodo bigæ iunguntur , tertius funarius loro deuinctus consequitur, quem παρήορον veteres dixêre , id est, *suspensum.* Alterum in Græcia,cùm Diis prisco more faciunt,nostro sæculo tenet,vt aliqui se iniiciant,& interserant in currus,vt confecto equestri certamine , pedibus ipsi currant. Cùm enim curule certamen finitum est,desilientes è curribus ij qui vehuntur prope aurigas,quos Poëtæ sessores & parabaras dicunt, Athenienses apobatas, stadium corripiũt,cursúque pedites contendunt.Cùm autem cursus equitum finem ceperit, in Circum cursores pedites & athletæ inducuntur. hæc è Dionys. lib. 7. sub finem. λοιπὸν δὲ ἐστί μοι καὶ περὶ τῶν ἀγώνων, οὓς μετὰ τὴν πομπὴν ἐπετέλουν, ὀλίγα διελθεῖν, &c. Paucula tibi annotabo. συνωρίδας vocat bigas ἀζύγους ἵππους, *equos iniuges singulatorum.* Τὰ τρίπολα τῶν ἁρμάτων (lege , τρίπωλα) id est, *trigas.* παρήορον ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι καὶ συνεζεῦχθαι dici vult, quia fune tertius equus funalis ad duos alios equos recto temone iunctos adiungeretur , & quasi suspenderetur.Quod de cursoribus peditibus subiungit,notauit Plinius lib.7.cap.20. Nunc quidem in Circo quosdam cursores 160.millia passuum tolerare non ignoramus ; neque enim tantùm fuit equorum cursus,sed & hominum , vt in Olympia.Suetonius cap. 43. in August.in Circo aurigas cursorésque,& confectores ferarum.Addo,victos interdum populi clamore in stadium rediisse. iactatis enim togis populus eos reuocabat. Ouid. lib. 3. Amor.eleg.2. C D

Iamque patent iterum reserato carcere postes,
Nunc saltem supera. ——

Etiam inter oppugnandum oppida Romani ludicrum hoc vsurpabant. Liuius lib. 44.p 335. mos erat nondum hac effusione inducta bestiis omnium gentium complendi,varia spectaculorum conquirere genera , nec semel quadrigis , semel desultore misso , vix vnius horæ tempus vtrumque circulum complebat. Aurigæ verò ita victoriæ studiosi fuêre , vt sæpe magicas artes aduocarent.Ammian.Marcell.lib. 18. ad aurigam confugit audentem omnia, eúmque vt veneficum curat vrgeri.Arnorb.lib.1.aduers. Gent. magicis artibus in curriculis equos debilitare,incitare,tardare.Cassiodor.l.3.epist.51. frequentia palmarum eum dici faciebat maleficum, inter quos magnum præconium videtur esse ad talia crimina peruenire.necesse est enim ad peruersitatem magicarum referri , quando victoria equorum meritis non potest applicari. Hieronym. in vita Hilarionis. Hic itaque æmulo suo habente maleficum,qui dæmoniacis quibusdam imprecationibus huius impediret equos , & illius incitaret,carcerem,repagula , stabulum , equos suos , aurigas, rhedam aspersit aqua Hilarionis,is qui Circenses equos alebat. E

CAP. XXVII.

De agitatorum industria.

BONIS equis vti,fortunæ erat aut gratiæ , docilibus , industriæ, peritis,vsus & exercitationis,quam in Olympia exigebant Hellanodicæ his verbis ; εἰ πεπόνηται ὑμῖν ἐπαξίως

A ἢ ἐς ὀλυμπίαν ἐλθεῖν, καὶ μηδὲν ῥάθυμον, μηδὲ ἀγεννὲς εἰργασθε, ἴτε θαῤῥοῦντες. Id eſt, *ſi labore veſtro conſecuti eſtis, vt meritò in Olympiam intretis, & nihil deſidioſum aut ignobile egiſtis, ite fidentes.* Iſthmiis dicebant, ἴτε ἐς τὸ στάδιον, καὶ γίγνεσθε ἄνδρες οἷοι νικᾷν. *Ite in ſtadium, & eſtote viri, quales vincere poſſunt*, ait Philoſtrat. lib. 5. Apollonij. Boni agitatoris fuit, non effuſo impetu temerè per Circum ferri, ſed vim equorum diſpenſare, & in fructum ac commodum impendere: vbi flagello & incitatione opus erat, incitare; vbi moderandum, moderatione vti, ad metam flectere, nec offendere, naufragium ab aduerſariis, aut à meta, aut à ſe cauere. Cùm enim in omnibus certaminibus arti locus eſſet, maximè tamen in Circo, ait Euſtath. in Iliad. ψ. ὅτι ποιούμενος ἐπαγωγικῶς διὰ δρυτόμου, καὶ κυβερνήτου, καὶ ἡνιόχου, καὶ πάντα βουλῇ καὶ τέχνῃ κατορθοῦσθαι. *Idem faciens Neſtor per inductionem frondatoris, magiſtri nauis, aurigæ, omnia conſilio & arte bene ſuccedere.* Artem epigrammata Græca σοφίαν vocant lib. 5. Anthol.

B

> Πρέσβυς ὅτι σφριγόωντας ἐν ἱπποδάμοις πλέον ἀλκᾷ
>
> Νικήσας, γέρας δὲ ὤνυνέος ἐν σοφίᾳ.

Quid ſenex vincens iuuenes laſciuientes magis virtute domandi equos, & glorioſos, iuuenem in hac oſtendens ſe eſſe.

> Τοῦτο γέρας σοφίης μνῆμα καὶ ἠνορέης.

Hoc præmium eſt monumentum ſapientiæ & roboris. Ælianus lib. 2. variæ hiſtor c. 27. Anicetis Cyrenæus voluit artis ſuæ ſpecimen Platoni dare. ζεύξας οὖν τὸ ἅρμα περιήλασεν ἐν ἀκαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους, οὕτως ἀκριβῶς φυλάξων τοῦ δρόμου τὸν στίχον, ὡς μὴ παραβαίνειν τὰς ἁρματροχιάς, ἀλλ' ἀεὶ κατ' αὐτὴν ἰέναι, id eſt, *iuncto curru multos curſus circumequitauit, adeò exactè ſeruans verſum curſus, vt nō diſcederet ab orbitis, ſed ſemper eodem tenore iret.* Magnum certè ſpecimen artis & non

C pœnitendum, ſi non apud Platonem Studium agitatorum in ipſo curriculo apparebat cùm ſe attollerent, deprimerent, inflecterent, voce & flagello equos accenderent, quod expreſſit appoſitè Virgil. 3. Georg.

> *Iámque humiles, iámque elati ſublime videntur*
>
> *Aëra per medium ferri, atque aſſurgere in auras,*
>
> *Nec mora, nec requies.*——

Homer 23. Iliad.

> Οἱ δ' ἅμα πάντες ἐφ' ἵπποιιν μάστιγας ἄειραν,
>
> Πέπληγον θ' ἱμᾶσιν, ὁμόκλησάν τ' ἐπέεσσιν.
>
> Ἐσσυμένως οἱ δ' ὦκα διέπρησσον πεδίοιο.

Id eſt, *illi autem omnes ſuper equos flagella ſuſtulerunt, & loris cadebant voce animantes cum impetu. Illi autem velociter per campum currebant.* Videres eos pronos & anhelantes in ipſa iuga pendere, aut

D in axes ipſos referri, vt curſum equorum adiuuent. Sidonius,

> *Inſtant verberibus ſimul regentes,*
>
> *Iámque & pectora prona de couino*
>
> *Extenſi rapiuntur, & iugales*
>
> *Trans armos feriunt vacante tergo,*
>
> *Nec cernas citò cernuos magiſtros,*
>
> *Temones mage ſufferant an axes.*

Statius lib. 6.

> —— *Nunc auidi prono iuga pectore tangunt,*
>
> *Nunc pugnante genu preſſis duplicantur habenis.*

quibus verbis indicat, eos pectore aut iugum, aut genua ſua tetigiſſe. Virgil. 5. Æneid.

E

> *Nec ſic immiſſis aurigæ vndantia lora*
>
> *Concuſſere iugis, pronique in verbera pendent.*

3. Georg.

> ——*Illi inſtant verbere torto,*
>
> *Et proni dant lora, volat vi feruidus axis.*

Qui ſine flagello agerent equos, & vincerent, eorum illuſtrior victoria fuit. In veteri lapide, Diocles cùm ſine flagello viciſſet, inter miliarios agitatores primum locum obtinuit. Apud Dionem, Caracalla flagello deorſum ſummiſſo editores venerabatur aliorum aurigarum more. Martial. lib. 14. epig. 55.

> *Proficies nihil, hoc cædas licèt vſque flagello,*
>
> *Si tibi purpureo de grege currit equus.*

Idem lib. 6. epig. 46.

Vapulat assiduo Veneti quadriga flagello, A
Nec currit, magnam rem Catiane facit.

Aurigæ nobiles apud Asconium, Boculus, apud Plinium, Felix, in veter. inscript. Diocles, Auilius, Terentius, Thallus, Russati, Communis, Venustus, Pontius, Epaphroditus Venetæ factionis, Scorpus, & Musclosus, prasinati. De Scorpo Martialis,

Ille ego sum Scorpus, clamosi gloria Circi.

De Incitato idem lib. 11.

Sed cùm sponsio, fabulæque lassæ
De Scorpo fuerint, & Incitato.

De Passerino & Tigre libro 7.

Vt ipsa magni turba nesciat Circi,
Vtrumne currat Passerinus, an Tigris. B

Victoriæ vsque adeò cupidi fuêre, vt sæpe magicas artes aduocarent, l. 9. Codic. de malefic. Cassiodorus lib. 3. epist. 51. Hieronymus in Hilarione. Ammianus lib. 26. ab Aproniano præfecto vrbi Romæ capite damnatum Hilarium aurigam scribir, conuictum, ac confessum, filium suum venefico tradidisse docendum artium nefariarum secreta legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis.

CAP. XXVIII.

De septeno spatio ad metas. C

PINDARVS in sacris certaminibus duodeno circuitu metam circumactam esse ostendit ode 3. Olymp. strophe 3.

Τῶν νιν γλυκὺς ἵμερος ἔσχε
Δωδεκάγναμπτον περὶ τέρμα
Δρόμου ἵππων φυτεῦσαι.

Quarum arborum eam dulce desiderium cepit, vt circa 12. flexus habentem metam cursus equorum flecteret. δρόμου lego. Controuersum tamen est, an eadem meta septies lustranda esset, an septem metæ septies flectendæ. Dubitationi ansam dedit Cassiodorus lib. 3. variar. cap. 51. Septem, inquit, metis omne certamen peragitur in similitudinem hebdomadis reciprocæ. In hebdomade certè Sol idem eodem spatio septenos dies; non eosdem, sed diuersos circumagit. Adde quod in Græcia septem metæ cursu ambiendæ vno ordine fuerunt, vt quidam putant, qui tamen ex Electra Sophoclis argui possunt, vbi de ἐσχάτῃ στήλῃ, id est, de ex- D
trema meta agens, ait eandem septeno circuitu circumactam.

—— ἐκ δ' ὑποστροφῆς
Τελοῦντες ἕκτον, ἕβδομόν τ' ἐπὶ δρόμον.

Id est, *ex reuersione & occursu conficientes sextum & septimum cursum circa eandem metam.* quanquam in media arena plures metas orbicularas fuisse eo loco tradit interpres vetus. Callisthenes in Alexandro certamen Olympicum plures metas habuisse testatur, quæ flecti & circumagi deberent. ait enim, πρῶτον καμπτῆρα, δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ τέταρτον περιεκάμπτον, id est, *primam metam, secundam, tertiam, & quartam circumflectebant.* nisi quis eo loco καμπτῆρα, non pro meta, sed pro flexione accipiat, vt Cassiodorus, quod malo. In Græcia igitur fortè plures metæ fuêre, Romæ vnam septeno circuitu flectendam demonstrabo. Sed primùm E
omnium hic mihi nota, flexionem illam spatium vocari. Seneca epist. 30. quomodo manifestior notari solet agitatorum lætitia, cùm septimo spatio metæ appropinquant. Disertissimè Cedrenus p. 139. οὐ πλεῖον δὲ τῶν ἑπτὰ κύκλων, ὡς στάδια οἱονεὶ, σταδία καὶ μίσσους ἀντὶ τοῦ ἄθλους περὶ τὴν πυραμίδα, ἣν νῦν ὀβελὸν καλοῦσι, διεπληκτίζοντο οἱ ἀγωνισταὶ, διὰ τὸ ταύτας εἶναι πλανητῶν πόλους. Id est, *non amplius quàm septem circuitus, quot spatia velut, stadia & missus circum metam, quæ nunc obeliscus dicitur, conficiebant aurigæ, quod totidem essent erronum cæli.* Cum eo sentit Isidorus l. 18. septem spatia currunt quadrigæ ob septem planetas, quorum finis est creta. Seneca lib. 4. epist. agitatorum lætitia, cùm septimo spatio palmæ appropinquant. Lactant. lib. 7. Instit. quoniam decursis propositi operis septem spatiis, ad metam prouecti sumus. Propertius disertè metam eandem septies lustratam ostendit lib. 2. eleg. 15.

Aut prius infecto deposcit præmia cursu,
Septima quàm metam triuerit antè rota.

Ausonius

A Ausonius epitaphio equi.

Prosphore clamosi pannosa per æquora Circi,
Septenas solitus victor obire vias.

ita lege. Caue referas ad seprenum spatium p.379. illud Xiphilini in Commodo. μελλόντων δὲ τὸ ἕβδομον τῶν ἵππων ἀγωνίσασθαι, sub Cleandro. Id est, *cùm equi septimùm certaturi essent*, id est, septima vice carcetibus emittendi. Ouid. in halieut.

Seu septem spatiis Circo meruêre coronam.

Domitianus tamen quò faciliùs centum missus peragerentur, non septies metas, sed quinquies modò flecti voluit, vt Sueton. cap. 4. Domiti. vnde septena illa spatia ad metas vltimas in funda Circi euoluta esse liquet. Quorsum igitur metæ primæ? ad ornatum Circi. Sidonius in Narbone.

B *Quinto circite non volens sequentum*
Pondus ferre, prior retorquet axem,
Quod velocibus imperans quadrigis,
Exhaustos sibi senserat iugales,
Iam sexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

Hinc est quod Varro apud Gellium lib. 3. cap. 10. vult cutticula ludorum Circensium solemnia esse. Septimo spatio ad metam confecto victor rediit altero Circi latere ad primam metam, vbi victor renuntiabatur; vt Solinus cap. 57. indicat. Ingenia equorum & Claudij Cæsaris Circenses probarunt, cùm effuso rectore quadrigæ cursus æmulos non minus C astu quam velocitate præuerterent, & post decursa legitima spatia ad locum palmæ sponte consisterent, velut victoriæ præmium postularent. Plinius lib. 8 cap. 42. hoc idem narrat; peracto legitimo cursu ad metam stetêre. Ambrosius in Psalmum 118. serm. 5 ostendit, eos confectis septem spatiis ad metas primas recurrisse, vt illic renuntiarentur victores, & coronarentur. quod verum est. ait enim; Pantomimum aspicis, vanitas est: luctantes aspicis, vanitas est, quia cernis eos de viridi luctantes coronari: equos currentes aspicis, vanitas est. recursus ipse te doceat quia vanè currunt, qui non directum conficiunt iter, obliuiscentes superiora, & ea quæ posteriora sunt appetentes. Idipsum colligi potest ex iis quæ Philo scribit p. 201. ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ᾽ ἑαυτό. ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα τείνεσθαι. ψαῦσαν δὲ ἄκρας ἐπιφανείας ἀνακάμπτει πάλιν, ἄχρις ἂν αὖθις ἀφίκηται τόπον, ἀφ᾽ οὗ τὸ πρῶτον ὡρμήθη. Id est, *deinceps spiritus est rediens in idipsum. incipit enim à mediis ad fines tendere: cùm autem attigerit summam superficiem, reflectit se iterum, donec rursum venerit in locum, vnde primùm* D *erupit.* Sed & apud Homerum l. 23. Iliad & Virg. l. 5. Æneid. Stat. l. 6. Thebaid. redeunt victores ad carceres, vt coronentur. Certè diaulodromi paulisper ad metas quas attigerant, morabantur, vt respirarent, ac resumpto spiritu rapidiùs recurrerent ad carceres. Isidorus Pelusiota; ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς σταδίοις στάσις ἐστὶ ἐφηρέμησις τὴν ἐναντίαν τίκτει κίνησιν. εἰ μὴ γὰρ σταίη, οὐκ ἂν εἰς τοὐναντίον χωρήσειεν. De agitatoribus Olympicis clarè Pausanias l. 2. Eliac. Phidolæ equam excusso domino cursum continuasse, metam, vt decuit, circumobiisse, audito tubæ sono, qui post vltimum flexum dabatur, ad Hellanodicas recurrisse, ibíque constitisse. Certè in Circo Romano euoluto ad metam sexto spatio, palmam victori populus flagitabat. Sidonius in Narbone.

Iam sexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

E

CAP. XXIX.

De flexione metæ.

FLEXIO ad metam à Tzetze & Callisthene καμπὴ & καμπτηρία, à Chrysostomo καμπτὴρ, à Pacuuio καμπτὴρ dicitur; à Cicerone flexus, orat. pro Cœl. in hoc flexu ætatis. Ars autem omnis & industria aurigæ in eo fuit, vt tutò, scienter, promptè, sinisteriore gyro metam circumageret, in quo periculum fuit ne vel allisæ ad metam rotæ effringerentur, si propiùs in sinistrum flecteret; vel ne dexterior longiùs à meta ad podium recederet. quod vtrumque peccatum notat in aurigis Sidon. in Narbone.

Hic compendia flexuosa metæ A
Vnas dum premit incitatus à te,
Elatas semel impetu quadrigas
Iuncto non valuit plicare gyro,
Quem tu, quod sine lege præteriret,
Transijsti remanens, ab arte restans.

Id est, ille cùm inhibere cursum quadrigarum non posset, longiùs abductus est, & sine lege præteriit metas: tu artis scientia manens ac resistens, metam circuisti. Deinde subiicit alterius peccatum alterum.

Alter dum popularitate gaudet,
Dexter sub cuneis nimis cucurrit.

Hanc flexionis peritiam attigit Virgil. Æneid. 5. B

Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis pater, vnde reuerti
Possent, & longos vbi circumflectere cursus.

Statius 6. Thebaid.

Flectere si posset circum compendia metæ.

Ars sub finem sepreni spatij maximè spectabatur. Sophocl. in Electra.

Ἤλαυνε δ' ἔσχατος μὲν, ὑστέρας δ' ἔχων πώλους
Ὀρέστης, τῷ τέλει πίστιν ἔχων.

Id est, *agitabat vltimus Orestes postremos habens equos, spem suam in fine cursus ponens.* Sidon in Narbone. C

Tu conamine duplicatus ipso
Stringis quadriiugos, & arte summa
In gyrum bene septimum reseruas.

Et certè periti aurigatores per initia stadij moderabantur equis suis, vt in septimum gyrum vim equorum integram reseruarent: sustinebántque equos, cùm ad finem venirent. Cic. l. 4. Academ. Ego enim vt agitator callidus, priusquàm ad finem veniam, equos sustinebo. Lucil.

Sustineat cursum vt boni sæpe agitatores, equósque.

vnde apud Silium lib. 16.

At quîs interior cura, & prudentia Circi
Altior, effusas primo certamine voces
Damnare, & cassis longè increpitare querelis
Indispensato lassantem corpora nisu. D

Reseruabant igitur se in septimum maximè cursum. Et hinc fortasse est quod Symmachus dixit, eum qui forte extremus emitteret equos, priore potiorem esse, quia cæteros præ oculis habens, videret quod iter commodius esset, vim equorum & impetum quomodo dispensaret, nec in periculum frangendi currus veniret. quare identidem respectabant post tergum, ne imprudentes à sequentibus opprimerentur. Plaut. Menæchmis:

Næ tu esses agitator probus,
Ne te vxor sequatur respectas identidem.

Si metam axis attingeret, naufragium in Circo fiebat. Nonnus p. 612. Dionys.

Ἀλλὰ λίθον πεφύλαξο, μὴ ἄξονι νύσσαν ἀράξας
Εἰν ἑνὶ δηλήσαιο καὶ ἅρματα, καὶ σθένεν ἵππους.

Id est, *sed caue tibi à lapide, ne axe metam stringens, vno ictu lædas currus, & equos tuos.* apud Homerum l. 23. Iliad. Nestoris præcepta ad filium hæc sunt. E

Τῷ σὺ μάλ' ἐγχρίμψας ἐλάαν σχεδὸν ἅρμα καὶ ἵππους,
Αὐτὸς δὲ κλινθῆναι ἐϋπλέκτῳ ἐνὶ δίφρῳ,
Ἦκ' ἐπ' ἀριστερὰ τοῖιν. ἀτὰρ τὸν δεξιὸν ἵππον
Κένσαι ὁμοκλήσας, εἶξαι τέ οἱ ἡνία χερσίν.
Ἐν νύσσῃ δέ τοι ἵππος ἀριστερὸς ἐγχριμφθήτω,
Ὡς ἄν τοι πλημνή τε δοάσσεται ἄκρον ἱκέσθαι
Κύκλου ποιητοῖο, λίθου δ' ἀλέασθαι ἐπαυρεῖν.

Id est, *cui tu appropinquans age propè currum, & equos, ipse autem inclinare in curru affabrè facto, aut ad leuam horum Cæterùm dexteriorem equum stimulato, hortans voce, & ei laxato habenas. ad metam autem læuus equus tibi appropinquet, donec modiolus videatur tibi ad summum venire circuli affabrè facti; & lapidem*

A *Lapidem fuge attingere, ne equos vulneres, & rumpas currus.* Sophocles in Electra Orestem ait naufragium fecisse, quod interior equus ad metam allisisset:

> Ἔπειτα λύων ἡνίαν ἀριστερὰν
> Κάμπτοντος ἵππου λανθάνει στήλην ἄκραν
> Παίσας· ἔθραυσε δ' ἄξονος μέσας χνοάς,
> Κἀξ ἀντύγων ὤλισθε.

Id est, *Orestes postea soluens habenas sinisteriores flectente se equo imprudens ferit summam columnam: rupit autem axis mediam fistulam quæ subit modiolum, & ex orbe cecidit.* Apud Homerum & Nonnum sinisterior equus erat interior, & ad metam propiùs ferebatur, ideóque dexteriores habenæ aliquantulum erant laxandæ. Nonnus p.742.

B
> Δοχμώσας ὅλον ἵππον ἀριστερὸν ἐγγύθι νύσσης
> Δεξιτερὸν κάμψειε παρειμένοιο χαλινοῦ.

Id est, *incuruans totum equum sinisteriorem prope metam, flecteret dexteriorem laxatis habenis.* eodem pertinent illa Theocriti Idyl. 31.

> Ἵππους δ' ἐξελάσαντ' ὑφ' ἅρματι, καὶ περὶ νύσσαν
> Ἀσφαλέως κάμπτοντα, τροχῷ σύριγγα φυλάξαι.

Equis prospicere vt periculum vitent sub curru, & circum metam tutò flectentem rota modiolum custodire docebat Amphitruo Herculem filium suum. Huc respexit Cic. pro Cœlio: In hoc flexu ætatis fama adolescentis hæsit ad metas. In flexione igitur metæ sinisterior equus fuit interior, qui breuiori gyro metam circumageret: dexterior laxioribus habenis, spatióque remotiori ferebatur. Silius l.16.

C
> *Sed læuo interior stringebat tramite metam.*

hoc vult Horat. sat. 6. lib. 2.

> *Seu bruma niualem*
> *Interiore diem gyro trahit.*

5. Æneid.

> *—— Dum proram ad saxa suburget*
> *Interior, spatióque subit Sergestus iniquo.*

Interiorem sinisteriorem vocat 11. Æneid.

> *—— Magnúmque agitata per orbem*
> *Eludit gyro interior. ——*

Vides interiorem, sinisteriorem, ac breuem in idem incidere. Non enim cùm è carceribus erumperent, ita currebant, vt metam, quæ sub finem Circi fuit medio in loco, & pari interD uallo ad vtrumque podium, haberent ad dextram, sed ad sinistram; propiúsque in cursu accedebant ad dextrum podium quàm ad sinistrum. Apud Ouid. 3. Amorum eleg. 2. admonet fautor aurigam suæ factionis, vt interiore gyro flectat.

> *Me miserum, metam spatioso circuit orbe,*
> *Quid facis? admoto protinus axe subi.*

& infrà;

> *Nunc stringam metas interiore rota.*

Item,

> *Tende precor valida lora sinistra manu.*

Longior in hac flexione sum, quia video viros eruditos in alia omnia hoc loco discessisse. sed audiant Senecam l. de tranquillitate. Non in cursu tantùm, Circíque certamine, sed in
E his spatiis vitæ interiùs flectendum est. In ambulando interior est qui medius incedit inter exteriorem comitem & parietem, siue ad dextram, siue ad læuam. Ouidius,

> *Et medius iuuenum non indignantibus illis*
> *Ibat, & interior, si comes vnus erat.*

id est, si duo essent in comitatu, medius erat vt honoratissimus: si vnus tantùm, erat interior, qui minus honoratus erat, dignioris latus regebat, vt Horat. loquitur,

> *Visne tegam spurco damæ latus? ——*

At in Circo dexteriores à meta abibant, & ad podium tendebant, quod infimos gradus coronamento quodã pinnísque murorũ vallabat, sinisteriores ad metã. Sidonius in Narbone.

> *Cura est id mediis, vt ille primus*
> *Pressus dexteriore concitatu,*
> *Partem si patefecerit sinistram,*

Totas ad podium ferens habenas, A
Curru prætereatur intus acto.

Lucanus l. 8. disertè.

——Nec sic moderator equorum
Dexteriore rota læuum cùm circuit orbem,
Cogit inoffensa currus accedere meta.

In Circo interior læuus erat, quia metæ currentibus ad læuam erant, & in læuam ad eas flexus. Si ad dextram meta esset, & in dextram flexus, interior erat dexter, & sinister exterior. quod accidit in illa quadriga, quam narrat Solinus cap. 46. excusso auriga Iouem Tarpeium terna dextratione lustrasse. Cicero in Arato de Felice & cynosura,

Nam cursu interiore breui conuertitur orbe. B

Interiorem dexteriorem vocat, quia cęli motus polum perpetua dextratione circumagit. In ambulando interior dicitur is qui mędius incedit inter comitem & parietem, siue ad dextram, siue ad læuam. Ouidius,

Et medius iuuenum non indignantibus illis
Ibat, & interior, si comes vnus erat.

Item,

——Ne tamen illi tu comes exterior.

Horatius,

Visne tegam spurci damæ latus?——

Malè Lipsius exteriorem esse vult qui paulum præiret interiori, vt eruditè Iacobus Sirmundus vir doctissimus ad Sidonium adnotauit. Iuuenalis satyr. 3. C

Diuitis hic serui claudit latus.——

Vetus Scholiastes; id est, in medium seruum mittit, aut in sinistrum ambulat. Seneca epist. 2. Nudū erit latus, incomitata lectica. Nudum vocat latus quod exterior nullus comes claudat. Minutius in Octauio; & cum dicto eius assedimus, vt me ex tribus medium lateris ambitione protegerent. Medij latera ab vtroque teguntur. Medius est qui inter comitem, & murum, siue aliud quid quod latus claudit, ambulat. Sed vt ad metæ flexionem redeamus. In Circo alij dextro latere, quod spina Circi quasi pariete intergerriuo à sinistro diuidebatur, quatuor ostiis primis currebant; interdum quatuor sinistri lateris ostiis decursio fieri potuit. Si dextro Circi latere currerent, vt moris fuit, sinistro, seu interiori equo habenas contrahebant, dextro, siue exteriori laxabant; si verò sinistro Circi latere decursio fieret, quod tarò factum, dextro, seu interiori equo habenas adducebant, sinistro, seu exteriori laxabant, quæ dextratio dicta. Nonnus lib. 37. de sinistro equo, D

——Σφίγγε κυβερνητῆρι χαλινῷ.

Stringe habena gubernatrice equum. Ouidius lib. 3. Amor. elegia 2.

Tende precor valida lora sinistra manu.

Nonnus libro 37. de dexterioti equo.

Ἀθλοβόρος μετέπειτα παρημβλύα κύκλα χαλινοῦ.

Sequentem laxos freni non triti circulos. Ouidius lib. 3. Amor. eleg. 2. & Propertius eleg. 15. lib. 2. stringere metam dixerunt. Seneca de tranquillitate cap. 9. Non in cursu tantùm, Circíque certamine, sed in his spatiis vitæ interiùs flectendum est. Silius,

Sed læuo interior sinuabat deuius axem.

Manilius, E

——Nunc dextros ire per orbes
Fidentem campo, nunc meta currere acuta.

Homerus,

Ἐν νύσσῃ δέ τοι ἵππος ἀριστερὸς ἐγχριμφθήτω.

Ad metam sinisterior equus propiùs accedat. Solinus cap. 57. excusso quoque auriga, Ratumenam nominabant, relicto certamine ad Capitolium quadriga prosiluit, nec antè substitit, quàmlibet obuiis occursibus impedita, quàm Tarpeium Iouem trina dextratione lustrasset.

CAP.

A

CAP. XXX.

De naufragio Circi.

IN Circi voluptate nihil oculis gratius fuit, quàm cùm equi currúsque naufragium facerent. Demosth. in erotico, *πολλῶν θρυλλούντων ὡς ἐν τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσιν ἥδιστον παρέχεται τὰ ναυαγοῦντα*. Id est, *multis dicentibus quod in curulibus certaminibus pulcherrimum spectaculum prabent currus fracti & naufragi.* Naufragium illud aut ad metam fiebat cùm detergerentur rotæ ad saxum, aut in spina Circi, cùm currus & equi fortè inter se concurrerent, & quasi arietarent. De naufragio ad metam in Oreste Sophoclis exemplum modò
B recitauimus. de incursu equorum in equos Sil.lib.16.

Donec confisus primæuæ flore iuuentæ
Duriùs obliquum conuersus pronus habenis
Opposuit currum, atque euersum propulit axem
Atlantis senio smaraldi.

subiungit:

——Perfracto voluitur axe
Cernuus, ac pariter fusi miserabile campo
Discordes sternuntur equi.——

Rem ex Callisthene non vulgatam hoc loco subiiciam, vt Alexandri scientiam in aurigatione recognoscas. *οἱ μὲν ὑστεροῦντες ἠτόνιζον τῶν ἵππων λειποψυχησάντων, πεσόντων τῶν πρώτων ἐλαυ-*
C *νόντων ὑπ' ἀλλήλων, ἀλέξανδρος συνεχώρησε νικόλαον παρελθεῖν αὐτόν· ὁ δὲ νικόλαος ἤλαυνε πρῶτος. μετὰ δὲ δύο καμπτῆρας σπονδυλίζει ὁ δεξιὸς ἵππος τοῦ νικολάου ἐπὶ τῷ ἅρματι τῷ πρώτῳ πεσόντι, καὶ συμπεσόντων τῶν ἵππων καταπίπτει ὁ νικόλαος. στεφανοῦται δὲ ὁ ἀλέξανδρος, καὶ διαβαίνει τὸν νικητήριον ἐστεμμένος. στεφανοῖ γὰρ αὐτὸν ὀλύμπιος ὁ βραβευτὴς τὸν κότινον στέφανον παρὰ τῷ ὀλυμπίῳ διΐ, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ τοῦ διὸς μάντις, ἀλέξανδρε προμηνύει σοι ὁ ὀλύμπιος τὸν κότινον στέφανον παρὰ τῷ ὀλυμπίῳ διΐ. θάρσει, ὥσπερ νικόλαον ἐνίκησας, οὕτως πολλοὺς νικήσεις ἐν πολέμοις. ὁ δὲ ἀλέξανδρος λαβὼν τὴν κληδόνα ταύτην ἔχαιρεν.* Id est, *illi quidem tardiores defecerunt cùm eorum equos spiritus desereret, & ij qui priori loco currebant in se mutuò incurrentes cecidissent; Alexander passus est Nicolaum anteuertere: Nicolaus autem primus agitabat. post duo spatia confecta offendit dexterior equus Nicolai ad currum, & cùm prior equus cecidisset, aliique cum eo, cecidit & Nicolaus. Coronatur autem Alexander, & transit per stadium victorum more coronatus.* (legerem τὸ νικητήριον, nisi τὸν νικητήριον subaudias στέφανον.) *Coro-*
D *nat autem eum Olympius iudex oleastri coronâ apud Iouem Olympium, & dicit ei vates Iouis: Alexander, denuntiat tibi Olympius oleastri coronam apud Iouem Olympium: confide* (per Olympium dantem coronam accipio eum qui Olympiis præerat, designator ac iudex) *vt vicisti Nicolaum, sic multos vinces bello. Alexander hoc omine lætus abiit.* Romæ quidem cùm equorum aurigarúmve vitio currus fracti essent, alij clamore populi deposcebantur. Plut. in Sylla. *ἐκκρούσαντες ἅρματα μετὰ γέλωτος ῥωμαῖοι, ἄλλα ᾔτουν, ὥσπερ εἰώθεσι ἐν ταῖς θεατρικαῖς ἱπποδρομίαις.* Id est, *cùm euertissent currus Romani cum risu, alios petebant, vt solent curulibus spectaculis.* quod vsu veniebat aurigis qui bonitate equorum freti ad tria aut quatuor præmia aspirarent: alios enim currus quibus compararentur deposcebant. Ex composito currus aduersæ factionis aurigæ euertere conabantur, eo maximè loco vnde sedens spectaret Imperator. Chrysost. sermone de humanitate; Aurigæ, inquit, prætercurso totius populi Theatro, contendunt eo loci aduersa-
E riorum currus subuertere, vbi Regem viderint sedentem, & vnum oculum tot vultibus digniorem putant. In eam rem plura pete ab Homero lib. 23. Statio lib. 6. Silio lib. 16. Virgilio lib. 5. de casu cursorum, & nauium errore, ac naufragio. Hoc interim adiuuo ex Sidonio in Narbone:

Hic te incautiùs assecutus hostis
Transuersum venit impudens in axem.
Incurruntur equi, proterua crurum
Intrat turba rotas, quatérque terni
Arctantur radij, repleta donec
Interualla crepent, volubilísque
Frangat margo pedes: ibi ipse quintus
Curru præcipitatus obruente

Montem

Montem multiplici facit ruina, A
Turpans prociduam cruore frontem.

Arnob.lib.7.qui cantherios frustra, & sine vlla ratione currentes spectatum proficiscantur è cælo,gaudeántque ex his alios transiri pronos, & cernuos ruere cum curribus, resupinos vehi,trahi alios debiles,& cruribus elaudicare præfractis. Siqui fortè curru excussi ac obtriti essent,fimo aprugno sanabantur,ait Plin.lib.28.cap.17. cinerem aprugni fimi reuerentiotes ex aqua bibunt,& Neronem hac potione recreari solitum, cùm sic quoque se trigarium vellet approbare.

CAP. XXXI.

De aspersione equorum. B


CVRSV confecto equos sudore oblitos halantésque spiritu mox requieto, ac sedato aquæ aspersione reficiebant. Stat.lib.4.Thebaid. Alpheum in Olympia sudorem equis abluisse ait,

—— *Et Eleis auriga laboribus actos*
Alpheo permulcet equos. ——

Spartor dicitur in vet. inscripr.qui equis aquam spargit. apud Callimachum Minerua puluerem excutit equis fumantibus,inde aquis Oceani eos lauat.sic in hymno Palladis;

Οὐ πὸκ' ἀθηναία μεγάλως ἀπενίψατο πάχεις,
Πρὶν κόνιν ἱππείαν ἐξελάσαι λαγόνων. C

Id est, *non antè Minerua ingentes cubitos lauat,quàm puluerem ex equorum latere deterserit.*

—— αὐχένας ἵππων
Λυσαμένα, παγαῖς ἔκλυσεν ὠκεανῶ
Ἱδρῶ καὶ ῥαθάμιγγας. ——

Id est, *colla equorum soluens, fontibus abluit Oceani sudorem & guttas.* Oleo iunctos ostendit Hometus post lotionem.Iliad.24.

—— ἵπποις πολλάκις ὑγρὸν ἔλαιον
Χαιτάων κατέχευε, λοέσσας ὕδατι λευκῷ.

Id est, *in iubas equorum effundebat sæpe humidum oleum, vbi abluisset aqua pura.* Nasiterna dictum est vas illud, quo equos perfunderent, auctore Festo, quasi vas esset trium nasorum. sic enim Martialis & Iuuenal.ansas vocant. περιδάνιον Græcis dicitur, quæ vox latiùs patet. Eustat. περιδάνιον ἀγγεῖον ἐν ᾧ ἄρδουσι καὶ περιζέουσι τοὺς ἵππους, καὶ τὰ θρέμματα. Cortina vas fuit aquæ D non perfundendis equis in Circo, sed ferendæ per cuneos ac vendendæ sitienti popello. Plautus Pœnulo.

Itaque replebo atritate, atrior multo vt fiet
Quàm Aegyptij, aut qui cortinam ludis per Circum ferunt.

Cortina propriè dicitur lebes vestibus tingendis Varroni, à forma cortis, vnde cæli cortina Ennio, & tripus Delphicus cortina dicta. Cæterùm qui aquam equis spargebant non erant infames D.lib.3 leg. 4.tit.2.De his qui not.infam. S.Hieronymus scribit, Italicum aurigam stabulum & equos aqua sparsisse quam à Sancto Hilarione accèpetat. In Circo non tantùm fuêre qui bigis & quadrigis,verùm & qui pedum celeritate certarent,cuiusmodi apud Virgilium libro 5.Æneid. Euryalus, & Nisus,& alij apud Homerum in funete Patrocli,& Statium libro 6.Thebaid.Cursotibus is honor habitus,vt diluculo primi omnium in arenam à E præcone ac tubicine citarentur, vt docet Sophocles in Electra de Oreste ad ludos Delphicos progresso,qui cursu diaulo vicerit,

Κεῖνος γὰρ ἐλθὼν εἰς τὸ κλεινὸν Ἑλλάδος
Πρόσχημ' ἀγῶνος, Δελφικῶν ἄθλων χάριν,
Ὅτ' ᾔσθετ' ἀνδρὸς ὀρθίων κηρυγμάτων
Δρόμον προκηρύξαντος, οὗ πρώτη κρίσις.

Ille enim cùm venisset in illustrem Græciæ certaminis amplitudinem, vt præmia Delphica reportaret, vbi sensit matutinam (lego cum Fabro doctissimo, ὀρθρίων) *prædicationem præconis cursum denuntiantis, cuius prima est denuntiatio.* Vbi Scholiastes; εἰσήγετο γὰρ ὁ δρόμος πρῶτος τῶν ἄλλων ἄθλων, πυγμῆς, πάλης, δίσκου, ἅλματος· ὅτι δὲ ἐγίνετο διὰ τὸ παῖδας τοὺς ἀγῶνας πορείας δηλοῦν. ἔστι δὲ ὁ δρόμος οὐκ ἄλλο τι ἢ μόνον πορεία, καὶ τάχος ποδῶν. *Inducebatur enim cursus ante alia certamina, pugilatum.*

A *pugilatum, luctam, discum, saltum, quia omnes agones incessu egent. Cursus autem non est aliud quàm incessus, & velocitas pedum.* Cursores autem, vt pugiles, inungi soliti erant. Statius libro 6. de Parthenopæo,

Ipse tamen formæ laudem aspernatur, & arcet
Mirantes, tunc Palladios non inscius haustus
Incubuit, pinguíque cutim fuscatur oliuo.
Proximus & forma, nec multum segnior Idas
Cursibus, atque æuo iuxtà prior.——

In Circo & ipsi arena iniecta currebant. Lucianus in Anacharsi. τ̃ γυμνασμάτων ἢ τέτων τὸ μὲν ἐν τῷ πηλῷ ἐκεῖνο πάλη καλεῖται, οἱ ἢ ἐν τῇ κόνῃ παλαίουσι κ̓ αὐτοὶ, κ̓ ὁ δρόμος ὁ πρὸς στερρὸν ἀντίτυπον, ἀλλ' ἐν ψάμμῳ βαθείᾳ, ἔνθα ὔτε βεβαίως ἀπερεῖσαι τὴν βάσιν, ὔτε ἐπιστηρίξαι ῥᾴδιον
B ὑποσυρομένου πρὸς τ̃ ὑπείκον τ̃ ποδός. *Harum exercitationum ea quæ est in luto dicitur lucta, ipsi autem in puluere luctantur, & cursus non fit supra solidum quod resistat, sed in arena alta, vbi neque firmiter pedem figere, neque firmare gradum facile est, subducto pede ad id quod cedit.* Romæ in Circo ex quatuor cursoribus vnus ex singulis factionibus sumebatur, qui circum metas Circi currerent, & ille qui primus omnium certa curricula confecisset, palmam obtinebat, vt is qui apud Græcos primus stadij meram attigisset. In Græcia cursores ab iisdem carceribus progressi non idem, sed contrarium iter tenuerunt, vt ad metas obuiam alij aliis fierēt, dum ad Athlothetas reuerterentur. Themistius orat. 12. ὥσπερ ἢ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀθλοθέτην ἵενται μὲν ἄπαντες οἱ σταδιεῖς, κ̓ μὲν ἅπαντες τὸν αὐτὸν δρόμον, ἀλλ' οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ ἢ ἔνθεν, ἀπαίτη ἢ ἀγέρας ὁ ἡττώμενος, &c. Id est, *vt omnes cursores mittuntur ab eodem Athlotheta, non tamen omnes eundem cursum conficiunt, sed hi ex hac, illi ex illa parte currunt, & vbique qui vincitur sine præmio est. Ita existimas vnum tantum esse verum Agonothetam, ad quem non vna via eatur.*
C Cursores item antequam seriò currerent, prolusionis gratiâ membra inflectebant, agitabant, & pedes ad cursum comparabant quò pertinet illud Statij libro 6.

——*Tunc ritè citatos*
Explorant, acuúntque gradus, variásque per artes
Exstimulant docto languentia membra tumultu.

Isidorus lib. 18. cap. 20. ait, eos nudos cucurrisse recto spatio. Dionysius libro 7. sub finem scribit, cursorum Romæ duo genera fuisse, quorum alij parabatæ, qui cùm ab aurigis curru vecti essent, desiliebant vt pedibus currerent. Alij fuere, qui curru non veherentur, sed solis pedibus fiderent, de quibus Sueton. in Augusto cap. 43. In Circo aurigas cursores, confectorésque ferarum nonnunquam ex nobilissima iuuentute produxit. Cursores Ælij Veri
D alati ad cursum ad Circenses referri possunt, aut ad eos qui literas, aut mandata Principis ferrent, apud Spartianum, vt alibi ostendimus. In veteribus inscriptionibus annotabis, alios primas, quosdam secundas, nonnullos tertias in cursu pedestri tulisse. In veteri lapide; AQVILON AQVILONIS VICIT 130. SECVNDAS TVLIT 88. TERTIAS 37. In alio lapide; HIRPINVS N. AQVILONIS VICIT 114. SECVNDAS TVLIT 56. TERTIAS TVLIT 36. Apud Græcos erant diaulodromi, & stadiodromi. Diaulon esse volunt geminum cursus ad eandem stadij partem retracti spatium. Diaulodromi, qui cùm ad metam peruenissent, flectentes rursus recurrebant vnde cursum inierant. Aristoteles libro 2. de generatione; ὥσπερ τ̃ φύσεως διαυλοδρομούσης, ἐ ἀνελιττομένης ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὅθεν ἦλθεν, *vt natura recurrente, & reuoluta ad principium vnde uenerat.* Domitianus apud Dionem edidit spectaculum quo virgines cursu decertauerunt. Alexander Seuerus curso-
E rem nunquam nisi seruum suum dedit, dicens ingenuum currere nisi in sacro certamine non debere. Onuphrius scribit, Suidam meminisse cuiusdam generis cursus, quod διαυλον, hoc est, *per duo stadia* vocat, fugit eum ratio. Verba Suidæ sic habent. διαυλος ὁ διπλοῦν ἔχων τὸν δρόμον ἐν τῇ πορείᾳ τ̃ πληρῶσαι τ̃ στάδιον, ἐ ὑποστρέψαι. *Diaulus qui duplicem cursum habet in decursu, vt impleat stadium, & recursu.* Cucurrēte interdum in Græcia armati. libro 4. Æthiop. Histor. de Theagene in agone Pythio, παρελθὼν τε εἰς μέσους, ὁ δρόμου τὴν χώραν ἐκληρῶτ, ἐ τὴν παρεστῶσαν ὁδὸς, ἐφεστήκει τῇ βαλβῖδι τ̃ δρόμον ἀσθμαίνων, ἐ τὸ παρὰ τ̃ σάλπιγγος ἐνδόσιμον ἄκων, ἐ μόγις ἀναμένων. *Progressus in medio, sortitus est locum cursus, & cataphractus institit carceribus, cursum anhelans, & tuba signum inuitus, & ægrè expectans.* Pausan. in Corinthiacis, θύουσι ἢ Ἀργεῖοι τῷ Διὶ, ἐ ἐν τῇ Νεμέᾳ, κ̓ Νεμείου Διὸς ἱερέα αἱροῦνται, κ̓ δὴ κ̓ δρόμου προτιθέασιν ἀγῶνα ἀνδράσιν ὡπλισμένοις. *Argiui sacrificant Ioui, & in Nemea, & eligunt Nemei Iouis Sacerdotem, & cursus proponunt certamen viris armatis.* Granianum Sicyonium diaulum cum clypeo decurrisse, ac victorem fuisse, scribit

scribit Pauſ.ibid. vocantur ὁπλιτόδρομοι. In Phocicis vocat ὁπλίτην δρόμον. Romæ cursores A
Principum nudis pedibus currebant, in Græcia calceati, vt Pollux libro 3. cap. 30. τὰ τῶν δρο-
μέων ὑποδήματα ἐνδρομίδες ἐκαλοῦντο, *cursorum calces dicti endromides.* Pausanias libro 2. Eliac.
κνημῖδας ἐπὶ τοῖς ποσί, *ocreas in pedibus.* Stadiodromi autem cùm metas attigissent, ibi pau-
lisper constitisse videntur, vt brauium acciperent, vt & diaulodromi cùm reuersuri ad car-
ceres essent, vnde cursum instituerant, ad metas paululum morabantur, vt interquiescerent.
Isidorus Pelusiota libro 1. epist. 144. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς σταδίοις στάσις, καὶ ἐφησυχασμὸς τὴν ἐναντίαν τίκτει
κίνησιν. εἰ μὴ γὰρ στείη, οὐκ ἂν εἰς τοὐναντίον χωρήσειεν. *Vt in stadiis statio, & quies contrariam parit motio-
nem; nisi enim staret, non in contrarium iret.* Apud Græcos cursus, & leuiora certamina anteme-
ridianis horis fiebant, quinquertio lucta, pugilatus pomeridianis, vt docet Pausan. lib. 2.
Eliac. Post renouatum ab Iphito agonem Olympicum cursus primùm præmia proposita, B
quæ Corœbus victor reportauit. Deinde circa Olympiadem 14. additus diaulus. Plu-
tarch. quæst. 5. lib. 1. sympoſiac. τοῖς γὰρ ὀλυμπίοις πάντα προσθήκη πλὴν τοῦ δρόμου γέγονε. *In Olympia
antiquissimum certamen cursus fuit, cætera sunt eius additamenta* Strabo lib. 8. μέχρι τῆς ἕκτης καὶ εἰκοστῆς
ὀλυμπιάδος ἀπὸ τῆς πρώτης ἐν ᾗ Κόροιβος ἐνίκα στάδιον, *vsque ad vicesimamsextam Olympiadem à pri-
ma in qua vicit stadium Corœbus.* Pausanias in Messenicis; τετάρτην ὀλυμπιάδα ἦγον Ἠλεῖοι, καὶ ἀγώ-
νισμα ἦν σταδίου μόνον. *Quartam Olympiadem agebant Messenij, & solùm stadij, seu cursus certamen erat.*
In Græcia tres cursus fuêre, vt ait Plato libro 8. de legib. ἐν παιδικῶν, ἐν δὲ ἀγενείων, ἐν δὲ ἀν-
δρῶν, *vnum puerorum, alterum impuberum, tertium virorum.* Teletias puer Cleonensis coronatus
est apud Plutarchum lib. de tarda Dei vindicta, idque Pythiis ludis Cùm tantus cursoribus
honor ludis Græciæ haberi solitus esset, non mirum Ladam, Philippidem, Anistium, &
alios cursores velocissimos fuisse. Plinius libro 7. cap. 20. & Solinus cap. 5. Cucurrisse mille C
ducenta 40. stadia ab Athenis Lacedæmonem biduo Philippidem magnum erat, donec
Anistius Lacon cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri magni à Sicyone Elim
vno die mille ducenta stadia cucurrerunt. Polymnestor Milesius puer cùm à matre locatus
esset ad caprarios pastus, ludicro leporem consequutus est, & ob id statim productus à gre-
gis domino Olympiade 46. victor in stadio meruit coronam, ait Boëtius. Subiicerem hic
de Athletis qui in Circo dati, nisi hanc partem Petrus Faber Tolosani Senatus princeps, &
Mercurialis accuratè pertractassent. Adscribam locum S. Ambrosij, qui pertinet ad naufra-
gium Circi, in Apologia Dauid. Plerique, inquit, equorum cùm ceciderint, se iactare con-
sueuerunt, & quos casus non læserit, iactando se debilitant, & frangunt. Alij, qualis Curu-
lium equorum fertur natura, cùm in certamine Curuli elisi fuerint, vel fortuitò ceciderint,
nequaquam mouere se consueuerunt, & quandam tenent quietis & patientiæ disciplinam.
His si casus non nocuit, quies prodest. certè non acerbatur offensio. D

CAP. XXXII.

De cauea & porticibus Circi.

CAVEA, auctore Seruio in 8. Æneid. dicitur vbi populus spectat. Plautus in Amphit.
Vt conquisitores singuli in subsellia eant per totam caueam.
Quidam caueam ad Theatrum referunt, eámque à Circo distinguunt: alij etiam ad Cir-
cum. Cicero lib. 2. de legib. iam ludi publici, quoniam sunt cauea, circóque diuisi. Pru-
dent. lib. 1. & 2. Statius lib. 6. Thebaid. caueam de Circo dicunt. Erant ex caueæ fornica-
tæ, ne qui in ima cauea sederent, officerent eorum lumini qui in media & summa. Cassio- E
dor. pag. 107. caueas illas Theatri saxis pendentibus absidatas ita iuncturis absconditis con-
uenisse, vt cryptas montis, non arte, sed natura. Amphitheatri cunei speciem oui redde-
bant, Circus in ambitu porticibus extructus erat, & ædificiis ingentibus, vnde populus
spectaret. De gradibus, cuneis, podio, subselliis, hic aliquid apponerem, nisi Lipsius accu-
ratè eam partem executus esset. Paucissima, quæ ille, in alieno scilicet argumento, non
attigit, & ad Circum accommodata dabo. Sellæ Curuli ac Magistratibus locus spectaculo
fuit ad metas Murtias: populi corona in ambitu Circi, & porticibus per subsellia diffun-
debatur: equitum ac Senatorum subsellia propiùs ad Circum accedebant, quàm popula-
ria, quibus anteponebantur, ait Tac. lib. 15. quod à Nerone institutum. In ambitu Circi
ianuæ fuerunt frequentes, quibus in cuneos populo aditus pateret, ait Dionysius Halicar-
nasseus lib. 3. Quis autem Circum ornarit subselliis, non est absque controuersia. ante
ætatem

A ætatem Tarquinij Prisci nullas sedes vbi populus sederet, in spectaculis fuisse Dionysius autumat, sed in tabulatis stantes spectasse, cùm hastæ oblongæ scenis ac tabulis ligneis impositæ essent, ad æstum & pluuiam, vt interpretor, arcendam, vmbraculis extructis sic enim lib. 3. ὁ Ταρκύνιος ἐν ἱπποδρόμῳ πρῶτος ὑποστέγους περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας. τέως γὰρ ἑστῶτες ἐθεώρων ἐπ' ἰκρίων, δοράτων ξυλίναις σκηναῖς ἐπικειμένων· καὶ διελὼν τοὺς τόπους εἰς τριάκοντα φράτρας, ἑκάστῃ φράτρᾳ μοῖραν ἀπέδωκε μίαν, ὥστε ἐν τῇ προσηκούσῃ χώρᾳ καθεζόμενον ἕκαστον θεωρεῖν. Id est, *Tarquinius Priscus in Circo tectas in ambitum extruxit cathedras. ante id enim tempus stantes spectabant in tabulatis, cùm hastæ vmbraculis & scenis ligneis insiderent; & loca diuidens in 30. tribus, singulis tribubus partem vnam attribuit, ita vt quisque suo loco sedens spectaret* Liuius lib. 10. paulo aliter. A Tarquinio, inquit, loca diuisa Patribus equitibúsque, vbi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Spectauère furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinen-
B tibus pedes. hoc differunt Liuius & Dionysius, quod ille ætate Scipionum populo in spectaculis data subsellia; hic cathedras populo à Tarquinio extructas ait: ille Patribus equitibúsque diuisa loca, hic 30. curiis attributas sedes. Fori dicta sunt ea subsellia. Festus; fori dicuntur Circensia spectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Virg. 6. Æneid.

—— Impléntque foros.

id est, vectorum sedes. Liuius lib. 45. cùm per Circum reuehetetur ad foros publicos. Post eum priscum exædificauit Tarquinius porticus ternis tabulatis tectísque extructas: è quibus cùm tres essent aliæ aliis impositæ, quæ planæ fuerunt & solum attigerunt, lapideas habuerunt, sicut in Theatris cathedras, modicum à terra elatas. quæ in sublimi contignatione fuerunt, veluti cænacula, lignea subsellia habuerunt. In idem verò & vnum conuenie-
C bant, maiorésque porticus inter se deuinciebantur sub minore, formámque circularem ac conclusam efficiebant, ita vt ex tribus fieret porticus vna, instar amphitheatri stadiorum 8. quæ 15. hominum millia capere posset: reliqua pars laterum minorum sub diuo sita carceres habebat. Assertorem huic rei dabimus Dionysium lib. 3 μετὰ δὲ τὸν εὔριπον ᾠκοδόμηνται στοαὶ τρίστεγοι. τούτων δὲ αἱ μὲν ἐπίπεδαι λιθίνας ἔχουσι ὥσπερ ἐν τοῖς θεάτροις, ὀλίγον ὑπεραναστηκυίας καθέδρας, αἱ δ' ὑπερῷοι ξυλίνας. συνάγονται δὲ εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ συνάπτουσι ἀλλήλαις αἱ μείζους ὑπὸ τῆς ἐλάττονος, μηνοειδεῖς ἔχουσαι τὸ σχῆμα συγκλειόμεναι, ὥστε μίαν ἐκ τῶν τριῶν γίνεσθαι στοὰν, ἀμφιθέατρον ὀκτὼ σταδίων, ἱκανὴν ὑποδέξασθαι πέντε καὶ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων· ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη, ψαλιδωτὰς ἱππαφέτεις ἔχει. Ad ætatem tamen vsque Tarquinij Superbi Circus nihil extra basim habuit proiecturæ, nullas culcitas aut thoros vbi populus sub tecto assidere posset. Tarquinius Superbus omnium primus cubis quibusdam ac segestri-
D bus ab aëris imbriúmque iniuria tectis concludere aggressus est, ait idem Dionysius lib. 4. τὸν δὲ ἀμφιθέατρον ἱππόδρομον οὐδὲν ἔξω τῆς κρηπῖδος ἔχοντα, παστάσιν ὑποστέγοις περιλαβεῖν ἤρξατο. quæ verba mihi dubitationem mouent. dixerat enim lib. 3. Tarquinium Priscum in ambitum Circi subsellia tecta tribubus triginta posuisse, dixerat tres porticus conclusas & tectas ab eo extructas cum cathedris: quìnam igitur extra basim & crepidinem Circi ad Superbi ætatem nulli thori recti fuerunt? Hæc verba sic audio, podium à Superbo in circuitum Circi cum lectulis positum esse, tecto vndique comprehensum. In ipsa enim crepidine & basi Circi vbi podium fuit, thorulos & sedilia vndique tecta & clausa extruxit Superbus. Zozimus lib. 2. in Circo Constantinopolitano porticus fuisse commemorat. Fuit & in ambitum Circi extrinsecus alia porticus vnius tecti, officinis referta, tabernísque inferiùs, sursum habuit ædificia quædam & habitationes, per quam porticum patet aditus & ascen-
E sio spectatoribus ad quamque officinam, vt tot hominum millia vel ineuntia, vel deeuntia sibi nihil molestiæ afferant. Sic enim Dionysius; ἔστι δὲ καὶ περὶ τὸν ἱππόδρομον ἔξωθεν ἑτέρα στοὰ μονόστεγος ἐργαστήρια ἔχουσα ἐν αὐτῇ, καὶ οἰκήσεις ὑπὲρ αὐτὰ, δι' ἧς εἰσὶν εἴσοδοί τε καὶ ἀναβάσεις τοῖς ἐπὶ τὴν θέαν ἀφικνουμένοις παρ' ἕκαστον ἐργαστήριον, ὥστε μηδὲν ἐνοχλεῖσθαι τὰς τοσάσδε μυριάδας εἰσιούσας τε καὶ ἀπολυομένας. De bis ædificiis Varro loquutus est lib. 4. de ling. Latin. Circus maximus dictus, quod circùm spectaculis ædificatus est, id est, foris & subselliis. Sedebat autem populus in leuconio, quod & luconicum dicitur, & gnaphalium Circense, è concisis arundinibus. Plinius lib. 27. cap. 10. Gnaphalium, alij χαμαίζηλον vocant, cuius foliis albis mollibúsque vtuntur pro tomento. Martial. lib. 11. epig. 22. de leuconico,

Culcita leuconico quàm viduata suo.

Seneca lib. de vita beata cap. 28. Circense tomentum vocat. Super Circense, inquit, tomentum per suturas veteris lintei effluens incubabo. Martial. lib. 14.

Tomentum concisa palus Circense vocatur: A
Hoc pro lingonico stramine pauper emit.

Erant ad cuneos præcinctiones, & quem baltheum Tertullianus vocat, & cancelli, quibus sedilia separata erant, quibus pedes transmitti possent. Ouid. lib. 3. eleg. 2. Amorum:

Sed pendent tibi crura, potes, si fortè iuuabit,
Cancellis primos inseruisse pedes.

In cuneis ita sedebant, vt superioris genua dorsum inferius sedentis attingerent. Ouidius 1. de Arte:

——— Post nos quicunque sedebit,
Ne premat opposito mollia terga genu.

Videnturque in ipsis cuneis fuisse scamna quædam humilia & caua, quæ pedibus subiici possent. nec enim verosimile est, viros eiusmodi scamnula secum in Circum intulisse. B
Ouidius ibidem:

Et caua sub tenerum scamna dedisse pedem.

nisi fortè fœminæ per seruos ea scamna intulerunt. Porticus in quibus gradus & cunei, fornicatæ erant etiam Constantinopoli. Marcellinus Comes; Gradus, ait, Circi septemtrionalis sua cum fornice sunt incensi sub Anastasio. Podium, id est, murus in pede graduum humilior cuneos munibat, & solum attingebat. Sidon. in Narbone:

Totas ad podium ferens habenas.

Ex quo loco aurigæ coronari spectabant. Sidonius lib. 8. epistol. Nostrum puluerem spectans veluti coronatus auriga de podio, eóque loco sæpe statuæ, simulacra, & imagines Deorum ponebantur. Spartian. in Seuero: Victoria de podio stans decidit; id quidem maximè in pompa. C

CAP. XXXIII.

De popularibus & equestribus in Circo.

SED in sessione quæramus quinam ordo fuerit: num vt in Theatro media cauea, summa, ima? num equestria? num popularia? de quibus agere pluribus non est animus, quod Lipsius vir eruditissimus in amphitheatro suo cæteris ansam scribendi præciderit. ea tantùm attingam quæ ad Circum. Theatra Romæ inchoata sunt à Messala & Cassio Censoribus; sed auctore Scipione Nasica omnis apparatus operis eorum hastæ subiectus est; Senatusconsulto cautum nequis in vrbe, propiúsve passus mille subsellia posuisse, sedénsve ludos spectare vellet. Per 558. annos Senatus populo mixtus spectaculo interfuit: D sed hunc morem Atti'ius Serranus, & Lucius Scribonius Ædiles ludos matri Deûm facientes, superioris Africani sententiam secuti, discretis Senatus & populi locis soluerunt, ait Valer. Maximus lib. 1. Quid hoc ad Circum? inquies. maximè, inquam, & propriè facit. Liuius enim lib. 5. decadis 4. ludis Attilij Serrani & Luc. Scribonij loca Senatus, & populi Rom. discreta indicat, eósque ludos Romanos, id est, magnos, & Circenses fuisse. Postea lege Othonis pleniùs discreta sunt. De lege Othonis & 14. ordinibus consule Petrum Fabrum libro 2. Semestr. cap. 8. Quatuordecim illi gradus equites omnes capere non poterant, vt indicat Seneca libro 4. de benefic. cap. 12 Non mentiar si dicam me habere in equestribus locum Sed cùm in Theatrum veni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, quia sedere est mihi liberum, & non habeo, quia ab his cum quibus ius E mihi loci commune est, occupatus est. Interdum loca equitum occupantur à plebeiis, quos excitari mos fuit. Quintilianus lib. 3. cap. 6. Instituit. Si accusabitur theatrali lege, depulsio erit rei. Si excitatus fuerit de spectaculis, & aget iniuriarum. Appianus lib. 5. Ciuilium scribit. Cæsarem suscitasse militem qui in equestribus sederat, καὶ ὁ καῖσαρ τὸν στρατιώτην ἀνέστησεν. Qui ius sedendi haberent, si excitati essent, agebant iniuriarum. Erant & gratuita loca, quæ de nocte occupabantur à plebecula. Suetonius in Caligula cap. 26. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit. Designatores, quos Græci ἀποδέκτας vocant, loca demonstrabant, & populo sessùs venienti locabant, quos & locarios aliqui vocant. Designatori in ludis toga prætexta fuit, lictoribus sagula punicea, vt vult Iosephus Scaliger. Sed non persuadet. quia de designatoribus dubitarum, an artem ludicram facerent. l. 4. D. de iis qui not. infam. Designatores

A gnatores autem, ait Vlpianus, quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celsus probat, quia ministerium, non artem ludicram exerceant. Petronius equestria vocat gradus in quibus equites ius sedendi habent. In equestribus, inquit, sedeo. In cuneis autem viæ fuêre circa balthea quæ Thearrum cingebant, & in popularibus per procliuum. Viri enim nobiles loca distincta habebant, & cardinibus obsepta, ne vulgus irrumperet: popularia verò non ita occlusa erant. Tertullianus libro de spectaculis cap. 3. Nam apud spectacula & in via statur. Vias enim vocant cardines balthicorum per ambitum, & discrimina popularium per procliuum. Martialis libro 5. epig. 4.

Et hinc deiectus in viam.

Illis ipsis initiis Circi Liuius lib. 1. loca Patribus, equitibúsque diuisa monet, vnde equestria, B senatoria, popularia. Nec enim cum Lipsio sentio, qui ad ærarem Augusti Senatum, equitem, plebem indiscretos spectasse putat ob religionem ludorum, & antiquitatem, cùm Liuius à Tarquinio loca diuisa Patribus equitibúsque dicat (vt suprà monuimus) & ludis Circensibus Senatorum loca sedilibus plebis anteposita ætate Scipionis Africani. deinde mos irrepsit in Circum, vt mixti Patres plebeiis spectarent. quod ægrè ferens Augustus, Cornelio Cinna & Valerio Messala Coss. mutauit. Dio l. 55. καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταὶ, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. Seorsum vt spectaret Senatus & eques à plebe, edixit Augustus, non tamen certa loca attribuit. postea, teste Suetonio in Claudio cap. 21. Claudius propria Senatoribus constituit loca promiscuè spectare solitis, integrúmque fecit eis, vt quocunque loco vellent spectare possent, etiam in veste priuata. Dio pag. 459. καὶ πρόσπ τις ἐθέλοι σφῶν ἐτέρωθι πη, καὶ ἐν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεᾶσθαι C ἐπέτρεψε. Plin. lib. 9 epistol. Narrabat (Cornelius scilicet Tacitus Senator) sedisse se Circensibus proximum equiti Rom. in veste priuata. Ipse Nero equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud Circum, ait Tacit. lib. 15. namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de 14. ordinibus sanxit. Roscius enim legem tulerat, vt equitibus Rom. in Theatro 14. primi gradus assignarentur. De Circo cautum nihil, ait Liuius in epitome lib. 99. sed & Iulia theatralis de scena tantùm cauerat. Plinius lib. 8. cap. 7. euripos Nero sustulit, equiti loca addens. Claudius enim Senatui loca assignarat, auctore Dione his verbis. ἐν δὲ τῷ ἱπποδρομίῳ ἐώρων μὲν πρότερον ἰδίᾳ καὶ καθ᾽ σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τό τε βουλευτικὸν, καὶ τὸ ἱππικὸν, καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ᾽ οὗ γε ὠνομάσθη· οὐ μήν τι καὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδεικτο, ἀλλὰ τότε ὁ κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπένειμε, καὶ πρόσιν. Id est, *in Circo spectabant priùs separatim & per se singuli ordines, Senatus, equites, plebes, iam inde ex quo id institutum est; non tamen certæ illis sedes constitutæ erant, sed tunc Claudius spe-* D *ctacula quibus nunc vtitur, Senatui secreuit, non tamen equiti.* Nero equiti assignauit. Suetonius in Nerone cap. 11. Circensibus loca equiti secreta à cæteris tribuit. Ante Neronem & Claudium Caligula Senatoribus puluillos decreuit, vt ne in nudis tabulatis assiderent. Dio lib. 57. τά τε προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν σανίδων καθίζωσι. Augustus Circenses ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis spectabat: interdum è puluinari. id enim temporis quisque in Circo sibi cœnacula exstruebat, cùm loca certa Senatoribus & plebi nondum descripta, ait Sueton. cap. 45. Idem primùm subselliorum ordinem Senatoribus assignauit. quod in Circo seruatum non est ante Claudium, nisi si fortè patriciis ac principibus viris locus in prima fronte spectaculorum nominatim daretur. Patet ex eo quod Augustus noluerit Claudium adolescentem stolidum, qui pòst Imperator fuit, spectare Circenses ex puluinari, ne expositus in prima fronte spectaculorum conspiceretur. E Traianus in Circo æquauit plebis, ac Principis loca, locorum quinque millia adiecit. editores autem locum in Circo & foro dabant amicis & tribulibus. Nam & à Muræna spectacula sunt tributim data, vt suffragia à populo eblandiretur, ait Pædianus pro Muræna: & Cicero viros primarios in Circo toras tabernas tribulium causa comparasse significat.

CAP. XXXIV.

De viis, baltheis, cathedris cuneorum.

HANC partem Lipsius eruditè executus est, vt tanto viro dignum fuit. Pauca tamen hic apponere nihil vetat, in quibus non vsquequaque cum eo nobis conuenit. Viam in cuneis triplicem fuisse coniicio. Vnam transuersam in podio quo arena cingebatur,

tur, vbi ſedebant Magiſtratus, qua per ambitum euntibus iter fuit. Alteram circum gradus ipſos & cuneos, quæ diſcrimina popularium vocat Tertullianus, vt eſſet initus ad gradus & exitus. Tertiam veluti per procliuum aſcendentibus in popularia, aut in equeſtria, orcheſtrámque deſcendentibus. Ambitus orcheſtræ baltheis & cardinibus diſtinctus fuit: balthei diſcrimina fuère quibus ordines diſtincti erant, vt commodè ſpectare poſſent. ſingulis autem baltheis ſui erant cardines, id eſt, fores verſatiles cardinibus impactæ, ad vtramque viam bini, quibus hinc & inde inibant ſpectaturi, & ingreſſi claudebant, vt alij excluderentur. conſulatur Victruuius lib. 5. cap. 6. 7. Tertullian. de ſpectac. Nam apud ſpectacula & in via ſtatur. vias enim vocant cardines baltheorum, per ambitum & diſcrimina popularium per procliuum. Cathedra quoque nominatur ipſe in anfractu ad conſeſſum ſitus. Calpurnius tamen cathedras pro ſubſelliis poſuit. A B

Inter fœmineas ſpectabat turba cathedras.

Martial. ſella, ſubſellia, ſcamna. lib. 5.

Et hinc miſer deiectus in viam tranſit,
Subſellióque ſemiſultus extremo.

epig. 29.

Bis ſeptem tibi iam non ſunt ſubſellia tanti,
Vt ſedeas viſo pallidus Oceano.

Non dubito ſellas illatas in cuneos & gradus. Victruuius lib. 5. gradus vbi ſubſellia componantur. Iuuenal.

——& duo fortes
De grege Mæſorum qui me ceruice locata
Securum iubeant clamoſo inſiſtere Circo. C

Sueton. in Nerone cap. 26. geſtatoriam ſellam vocat.

CAP. XXXV.

De ſeßione & gradibus.



POPVLVS aliquandiu ſtans ludos ſpectauit, ait Liuius lib. 48. aut ſi fuère gradus, exiſtimem cæſpititios per initia fuiſſe, vt Ouid. 1. de Arte.

In gradibus ſedit populus de caſpite factis,
Qualibet hirſutas fronde tegente comas.

aut ſubitarios gradus. Tacit. lib. 14. Erant qui Pompeium accuſarent, quod manſuram Theatri ſedem poſuiſſet. Nam antea ſubitariis gradibus, & ſcena in tempus ſtructa ludos edi ſolitos: vel ſi vetuſtiora repetas, ſtantem populum ſpectauiſſe. Sed conſultum parſimoniæ, quod perpetua Theatro loca ſint. Certè ante Carthaginem deleram, cùm Theatrum à Cenſoribus locatum exſtrueretur, Cornelio Naſica auctore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex Senatuſconſulto deſtructum eſt, populúſque aliquandiu ſtans ludos ſpectauit, ait Liu. lib. 48. Idem penè narrat Auguſtin. lib. 1. de Ciuit. c. 31. Naſica Pontifex maximus caueam Theatri conſtruere molientem compeſcuit, perſuaſitque ne Græcam luxuriem virilibus patriæ moribus pateretur obrepere: Senatus etiam ſubſellia quibus ad horam congeſtis in ludorum ſpectaculo iam vti ciuitas cœperat, deinceps prohiberet apponi. cap. 32. quia populo bellicoſo, & ſolis antea ludis Circenſibus aſſueto, ludorum ſcenicorum delicata ſubintrauit inſania. Cn. Pompeius ædem Victoriæ dedicauit, cuius gradus in vicem Theatri eſſent, Gellio auctore lib. 10. cap. 1. Theatro enim ſuo, ne deſtrueretur, Veneris ædem ſuperpoſuit, & ad dedicationem populum vocans, non Theatrum, ſed Veneris templum vocauit, cui ſubiecit gradus ſpectaculorum, ait Tertul. lib. de ſpectac. Cùm igitur nulli eſſent Theatri gradus ante Pompeium, niſi fortè ſubitarij & repentini, an promiſcuè ſpectabant Senatores cum plebe, an Senatoria loca diſcreta à popularibus? Liuius lib. 34 pag. 87. auctor eſt, ludis magnis S. Ælium Pætum, & C. Cornelium Cethegum, Ædilibus curulibus imperaſſe (eos ludos poſtea Romanos vocat) vt loca Senatoria ſecernerent à populo. nam antea ſpectabant in promiſcuo. Idem Pædianus in oratione pro Cornelio pag. 92. Megaleſia ludos ſcenicos C. Attilius Serranus, & L. Scribonius Libo Ædiles primi fecerunt. Horum Ædilium ludos Romanos primùm Senatus à populo ſecretus ſpectauit. ait Liuius, ad quingenteſimum octauum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe. Sed equitum an habita ratio? non putem ante legem Roſciam, quæ D E

equitibus

A equitibus integræ famæ & fortunæ quatuordecim primos gradus attribuit. Cic. 2. Philip. Sedisti in 14. ordinib. cùm l. Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamuis fortunæ vitio decoxissent. Plut. in Cic. Othonem narrat 14. primos gradus equitibus attribuisse. Verùm lex illa sæpe neglecta, sæpe restituta ab Imperatoribus. ideo frequenter in ius vocati, qui in 14. sederent, sæpe excitati à lictoribus. Sueton. in Iulio: ludis Decimus Laberius eques Rom. mimum suum egit. sessum in 14. è scena per orchestram transiit. Lex fuit, ne sedeat in 14. ordinibus, qui ludicram artem exercuerit: qui se Prætori in hortis ostendetat, neque erat productus (in scenam) sedit in 14. ordinibus. Si accusabitur theatrali lege, si excitatus fuerit de spectaculis, & aget iniuriarum. vide Quintilianum in id argumentum. Eam legem prolapsam restituit Domitianus, plebe promiscuè loca equitum occupante. Martialis l. 5. epig. 8.

B *Edictum Domini Deique nostri,*
Quo subsellia certiora fiunt,
Et puros eques ordines recepit,
Dum laudat modo Phasis in Theatro,
Illas purpureas & arrogantes
Iussit surgere Lectius lacernas.

epig. 26.
Quadringenta tibi non sunt Chæreſtrate, surge,
Lectius ecce venit, sta, fuge, curre, late.

epig. 24.
Iura theatralis dum siluêre fori.

C Eadem conticuisse sub Iuliano Didio vidêtur, etiam in Circo. Spartianus: Ad Circense spectaculum itum est. sed occupatis indifferenter omnium subselliis, populus geminauit conuicia in Iulianum. Mart. l. 5. epig. 15.
Sedere primo solitus in gradu semper,
Tunc cùm liceret occupare Mannetus,
Bis excitatus terque transtulit castra,
Et inter ipsas penè tertius sellas,
Post Caiumque Luciúmque consedit.

Lictores ministri designatorum excitabant occupantes, quorum è numero fuêre Lectius & Oceanus. Martial lib. 5. epig. 29.

D *Bis septem tibi iam non sunt subsellia tanti,*
Vt sedeas viso pallidus Oceano.

Formula enim qua lictores excitarent, fuit, surge, vt suprà ostendimus è Martiali lib. 5. epig. 8. & epig. 26. Lipsius designatores, lictores, locarios, eosdem fuisse censet. pace tāti viri dixerim, hic obdormiuit aliquantulum, aut ego vigilans dormio. Honoratum enim officium designatorum fuit in funeribus & spectaculis, qui principibus viris loca certa assignarent, vt discimus è l. 4. ff de his qui notant. infamia. Designatores autem, quos Græci brabeutas appellant, artem ludicram non facere Celsus probat, quia ministerium, non artem ludicram exerceant. & sanè locus iste hodie non pro modico beneficio datur. Designatori lictores adhibiti, vt in ordinem cogerentur, si qui reluctati vellent. Horat. l. 1. epist. 7.
—— Dum ficus prima calórque
Designatorem decorat lictoribus atris.

E Plautus prologo Pœnoli.
Neu lictor verbum aut virgis mutiant,
Neu designator præteriens obambulet.

Locatios autem esse putem homines paupertinos, qui loca commoda spectaculis in popularibus occuparent, quæ deinde locarent ditioribus. apud Vatronem l. 4. de ling. Lat. locarium quod datur in stabulo, & taberna. Quid si locarij fint ij qui redimebant à Censoribus officinas quæ erant in porticibus Circi, & cænacula quæ deinde spectatoribus locarent? Martial.
Hermes diuitiæ locariorum.

Dicas fortè, quæ igitur fuerunt gratuita in Circo loca, de quibus in Caligula Sueto. c. 26. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit. Certè equestria & senatoria gratuita fuerūt, quæ fœminis & maritis etiam gratuita.

Aliquid Romæ solutum designatoribus aut lictoribus pro locario, non memini me lege- A re. gratuita libenter accipiam ipsa popularia, quæ primò occupanti concessa, vnde pretium reficere soliti tenuiores, si cederent tardè aduentantibus. Dices, quò igitur pertinet illud Plautini prologi?

Serui ne obsideant, liberis vt sit locus,
Vel æs pro capite dent: si id facere non queunt,
Domum abeant. ——

Putem cùm gradus essent subitarij, æris aliquid exactum ab iis qui promiscuè spectarent. tum enim & fœminæ prope viros assidebant, vt acciderat Syllæ apud Plutar. ἤπω γὰρ τῶν τόπων διακεκριμένων, ἀλλ' ἔτι τοῦ θεάτρου συμμιγοῦς ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ὄντος, ἔτυχε πλησίον τοῦ σύλλα καθεζομένη γυνή. *Cùm loca nondum discreta essent, sed in Theatro promiscuè viri fœminæque spectarent,* B *fortè prope Syllam sedit mulier.* Maritis autem loca fuisse attributa ostendit Gellius l. 11. c. 15. post legem Pappiam Poppæam multa quæ senibus honoris causa deferri solita erant, ad maritos translata. Martial.

Sedere in equitum an tibi liceat scamnis
Videbo, Dindyme, non licet maritorum.

De fœminis ex Ouidio suprà ostendimus, olim promiscuè in Circo cum viris spectasse, quod vetuit Augustus. Calpurnius in venatione Carini.

Venimus ad sedes vbi pulla sordida veste
Inter fœmineas spectabat turba cathedras.

Propert.

Colla caue inflectas ad summum obliqua Theatrum. C

Seneca de tranquil. verba ad summam caueam spectantia, id est, ad fœminas. Equites exclusi 14. ordinibus ob turbam in popularibus sedebant, & fortè locariis aliquid numerabant. Seneca de beneficiis l. 7. c. 12. Equestria si plena sunt ab equitibus, iure locum in equitibus habeo, nec habeo si tardiùs veni. Orchestra Senatoribus assignata. Ausonius ludis sapientum.

Tu qui orchestræ proximus,
Gradibus propinquus in 14. sedes.

quatuordecim gradus prope orchestram fuêre; in orchestra Senatores. Sueton. in Augusto c. 43. Parthorum obsides tunc primùm missos per arenam mediam ad spectaculum induxit, supérque se subsellio secundo collocauit. Subsellium secundum supra orchestram interpretor. nam in orchestra legatos sedere vetuit Augustus, permisit Claudius, apud Sueton cap. 25. Germanorum legatos in orchestra sedere permisit, quod in popularia deducti D iam animaduertissent Parthos & Armenios sedentes in Senatu. Sessionem in Senatu, & in orchestra, pro eodem accipit Cic. de prouinciis; nunc in orchestra helluatur, antea post siparium: id est, iam inter Senatores sedet, qui priùs histrioniam fecerat. Iuuenalis transcurria patriciorum vocat, quia patricij ad orchestram transière. Sed audiendus Sueton. in Augusto cap. 44. Romæ legatos liberarum sociarúmque gentium vetuit in orchestra considere, cùm quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. militem secreuit à populo: maritis è plebe proprios ordines assignauit: prætextatis cuneum suum, & proximum pædagogis, sanxítque ne quis pullatorum media cauea sederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscuè spectare solemne olim erat, nisi è superiori loco spectare concessit solis. Orchestram igitur primum subselliorum ordinem accipio, secundum vbi legati supra orchestram. Petron. satyr. Ex hac nota Domina est mea. vsque ab orchestra 14. transilit, & in extrema parte quærit quod diligat. Sueton. in Augusto c. 44. facto igitur decreto Patrum, vt quoties E quid spectandum vsquam publicè ederetur, primus subselliorum ordo vacaret Senatoribus. Primum ordinem intelligo, in quo Imperator ipse sederet cum Senatoribus, vt Sueton. in Augusto cap. 43. secundo enim supra se subsellio collocauit obsides. Imò & orchestram, & podium ipsum, primum subsellium interpretor. sed in podio, seu primo subsellio alia aliis loca fuêre digniora, vbi suggestus Imperatoris, tribunal editoris, & sella Vestalium esset: ideo Prudentius podij meliore in parte sedentes eas ait spectare. Imperator igitur in orchestra primo subsellio inter Magistratus & Senatores, vbi suggestus exstructus instar tribunalis Sueton. in Iulio c. 76. suggestum in orchestra. c. 44. in Augusto. Solis virginibus Vestalibus locum in Theatro separatim, & contra Prætoris tribunal dedit cap. 45. ipse Circenses ex amicorum fere libertorúmque cœnaculis spectabat, interdum è puluinari, id est, è prima fronte subselliorum, vt interpretatur Suetonius in Claudio cap. 4. Puluinar illud & suggestus

A gestus Imperatoris dicitur cubiculum à Sueton.in Nerone cap. 12.Icarus,inquit, primo sta-
tim conatu iuxta cubiculum eius decidit,ipsúmque cruore respersit.Plin.in panegyr.Traia-
ni : Nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus,quàm propria quæ spectet. Licebit er-
go ciuibus tuis in vicem contueri. dabitur non cubiculum Principis, sed ipsum cernere in
publico in populo sedentem.Sed quid est apud Sueton.in Nerone, accubantem paruis fo-
raminibus spectate ? an cubiculum illud conclusum, fenestris distinctum ? Puto suggestum
velo inclusum , quod rettahi aut conttahi potuit. Nero enim primùm paruis foraminibus,
deinde toto podio adapetto spectare consueuerat. Græci vocant οὐρανίσκους & κωνώπεα. Plu-
tarch. in Alex. vita. *καθίσαντος αὐτοῦ πρῶτον ὑπὸ τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ.*
vbi nota,solium ipsum non dici propriè οὐρανίσκον, sed velum illud conuexum instar forni-
cis & cameræ,quod ipsum solium obtegebat,sicuti cœlum terram tegit,& obumbrat: ideo
B cubiculum dictum existimato,quia sit cameratum & testudinis specie fornicatum. Tzetzes
οὐρανὸν vocat in Chiliad. de Chosroë. *ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῖς αὐτοῦ οὐρανὸν ἔχων τεχνηθέντα, ἐξ οὗ
βρονταί, καὶ κεραυνοὶ μηχανητοί, καὶ ὄμβροι ἐσθιωμένων πρέσβεων ἐρρήγνυντο πρὸς θάμβος.* Id est, *Chos-
roës sub Heraclio in regia cœlum habuit artificiosè elaboratum,vnde tonitrua,fulmina,pluuiaque machina-
tione quadam erumperent ad stuporem omnium , cùm legati exterarum gentium ad mensas accumberent.*
Cœlum illud opinor conopeum fuisse , aut cubiculum,aut tentorium. οὐρανίσκον Plutarchus
in Themistocle vocat σκιάδα χρυσῆν, *vmbraculum aureum.* De conopeo Propert. lib.3.

Fœdáque Tarpeio conopea tendere saxo.

Fuit tentorium regium belli,domíque.Iudith c. 5.accipitur pro lecto in tricliniis,imò & pro
lecto cubiculari,aut certè velo quo tegeretur. Sed ad rem , suggestus Imperatorum in spe-
ctaculis aureus fuit. Dio in Tiberio : *δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἀμφοῖν ἐσέφερον*, Scia-
C no & Tiberio. Casaubonus,vir eruditus & iudiciosus,primam frontem spectaculorum,seu
primum subsellium,quod in Theatro diximus in orchestra fuisse , in Circo euripum esse
censet,qui medium stadium cingeret , & locus honoratissimus esset. Equidem existimem
euripum,vt suprà ex Sidonio indicaui,à medio Circo post metas vltimas pertinuisse,deinde
euripum ipsum podio conclusum vndique , vnde spectarent Imperatores, & Magistratus è
puluinari. nam auctore Festo,sellæ Curuli proxime sacellum Murtiæ locus erat, vnde spe-
ctabāt Magistratus. Augustus ex amicorum cænaculis spectabat,non vt Nero postea accu-
bans , sed sedens. quod & à Tiberio factitatum est. Dio lib. 57. *καὶ τούς γε τῶν ἵππων ἀγῶνας ἐξ οἰ-
κίας καὶ αὐτὸς τῶν ἀπελευθέρων πολλάκις ἑώρα.* Cænacula fuêre in suprema ædium parte , imò , vt
loquitur Liuius lib. 39. supra ædes. fuisse enim docuimus ex Dionysij lib. 3. in ambitum Cir-
ci porticum alteram vnius tecti,vbi officinæ essent & cænacula supra officinas, vnde specta-
D rent ij qui conduxissent à locariis , quibus Censores locabant. Ita fortè & in Theatro , & in
amphitheatro fuêre cænacula , quæ cænaculariam facientes & locatij locarent , auctoribus
Censoribus. Sicuti autem Romæ primus subselliorum gradus Magistratibus attributus est,
& Senatoribus,ita & in Græcia προεδρία. Aristophan.in Equitib.

Νῦν δ' ἐὰν μὴ προεδρίαν φέρωσι, καὶ τὰ σιτία, οὐ μαχεῖσθαί φασι.

Id est , *nunc autem nisi antesessio eis dabitur , & cibi , non pugnaturos se aiunt.* vbi Scholiastes.
*τιμῆς δὲ οὗτος τρόπος· ἐξῆν δὲ τοῖς τιμῆς ταύτης τυχοῦσι, καὶ ἐν βουλευτηρίῳ, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν θεάτρῳ,
καὶ ἐν ἄλλῳ παντὶ συλλόγῳ τοὺς προλαμβάνοντας, οἵτινες ἦσαν, ἐξεγείραντας αὐτοὺς εἰς τὸν ἐκείνων τόπον
καθίσαι.* vbi mihi nota, vocem *excitandi* seu *suscitandi* natam à Græcis. Appianus in Augu-
sto ἀνιστάναι dixit. *καὶ ὁ Καῖσαρ τὸν στρατηγὸν ἀνίστησι.* Iuuenalis lib. 1. satyra 3.

——Et de puluino surgat equestri,
E *Cuius res legi non sufficit.——*

Adde Senatoribus puluillos suppositos in subselliis , ne in nudis asseribus sederent. id Ro-
mæ à Caligula primùm. Dio. *τὰ προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν τῶν σανίδων
καθίζωνται, πρῶτον τότε ὑπετέθη, καὶ πίλους σφίσι τὸν θεσσαλικὸν τρόπον εἰς τὰ θέατρα φορεῖν ἐπετράπη.*
quod & à Græcis mutuatos arbitror. Theophrast. in character. *κόλαξ δὲ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ
ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια, αὐτὸς ὑποστρῶσαι.* Fuêre togati in spectaculis : si ruerent imbres,
lacernati. Lampridius in Commod. qui contra consuetudinem penulatos iussit specta-
tores , non togatos ad munus conuenire , quod funeribus solebat , ipse in toga pulla præ-
sidens. Xiphilin. in Commod. *μέλλων αὖθις μονομαχῆσαι παρήγγειλεν ἡμῖν ἔν τε τῇ στολῇ τῇ ἱππά-
δι, καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν. ὃ μὲν οὐκ ἄλλως ποιοῦμεν εἰσιόντες εἰς τὸ θέατρον, εἰ μή τις
αὐτοκρατόρων μετηλλάχει.* Vsi ludis tenuiores veste prasina , aut viridi , lautiores conchyliatis
lacernis. Martialis lib. 5. epig. 24.

Herbarum fueras indutus Basse colores, A
Iura theatralis dum siluêre fori.
Quæ postquam placidi Censoris cura renasci
Iussit, & Oceanum certior audit eques:
Non nisi vel cocco madida. ——

epig. 8.

Illas purpureas & elegantes
Iussit surgere Lectius lacernas.

equites enim se conchyliatis lacernis mentiebantur. lib. 2. epig. 29.

——*Vides illum subsellia prima tenentem,*
Quaque Tyron toties epotauêre lacernæ.

lib. 5. B

Non nisi vel cocco madida, vel murice tincta
Veste nites, & te sic dare verba putas.

Si tamen Imperator vestem pullam in Theatrum aut Circum inferret, non fuit integrum populo veste conchyliata vti. Dio in Tiberio pag. 103. πολλοὶ ἐσθῆτι ἁλουργεῖ ἐχρῶντο. ὑετοῦ δ' ἐν πανηγύρει τινὶ γενομένου ὁ Τιβέριος φαιὰν μανδύην ἐπενέδυ. κἀκ τούτου οὐκ ἔτ' οὐδεὶς ἀλλοῖον ἔσθημα λαβεῖν ἐτόλμησε. *Multi*, inquit, *vtebantur veste conchyliata. cùm autem quodam spectaculo pluuia esset, Tiberius nigram penulam induit. ex eo nullus alia veste vti ausus est.* Ludis publicis Principes, Senatores, virgines Vestales, sacerdotes, aut præsidebant, aut loco illustri sedebant. Arnobius lib. 4. Sedent in spectaculis publicis sacerdotum omnium, Magistratuúmque collegia, Pontifices maximi, maximi Curiones, 15. viri laureati, Diales cum apicibus, C Flamines, Augures, interpretes diuinæ mentis, & voluntatis, castæ virgines, perpetui ignis nutrices, & conseruatrices; sed & cunctus populus, & Senatus, Consularibus functi Patres, Diis proximi, & augustissimi Reges. Spectabant interdum coronati. Liuius lib. 10. Lucio Papyrio, & Sp. Caruilio Coss. coronati primùm ob res bello bene gestas ludos Romanos spectauerunt. Spectabant togati, eodem auctore lib. 40. Negotium Ædilibus datum, ne quem post hæc paterentur in foro Circóue, nisi positis lacernis, togarum consistere. Fœminæ pileatæ ad ludos ferebantur, apud eundem lib. 5. In re læta populus nitidis vestibus ornatus spectauit, narrante Plutarcho in Paulo Æmilio. Iulio Cæsari datum vt è Tribunitio subsellio cum Tribunis ludos spectaret, ait Dio lib. 44. Augustus ex amicorum libertorúmque cænaculis ferè spectabat, interdum è puluinari, ait Suetonius. Idem in Claudio cap. 4. ex epist. Augusti ad Liuiam. Spectare Claudium Circenses è puluinari non placet nobis. Expositus enim in prima sede spectaculorum conspicietur. Iuuenalis D lib. 1. satyra 3.

Et de puluino surgat equestri.

In Circo Constantinopolitano erant cancelli quibus viri principes spectantes incumberent. Ammianus lib. 21. Postridie ludis Circensibus idem ex aduerso Imperatoris vbi consueuerat spectans, repentino clamore sublato, cùm certamen inopinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus vnà cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vnum excussis, læsísque leuiter paucis, interna compage disrupta, efflasse spiritum repertus est solus. Oportuit eum spectasse è porticu quæ carceribus imposita erat, &, vt Romæ loquebantur, Senatoribus attributa oppido incumbebat.

E

CAP. XXXVI.

De honore in Circo viris fortibus delato.



IAM pridem viris fortibus locus in Circo spectaculis exceptus est. Super cæteros enim honores locus in Circo Valerio Dictatori, posterísq; ad spectaculum datus, sella in eo loco Curulis posita, auctore Liuio. Festus ea de re; Sellæ, ait, Curuli locus datus est Valerio Dictatori, posterísq; eius honoris causa, vt proxime sacellum Murtiæ spectarent, vnde aspiciebant spectacula Magistratus. Plerisque datum est honoris causa, vt corona aurea in Circo vterentur. Titus Ampius & Titus Labienus Tribuni plebis legem tulerunt, vt ludis Circensibus corona aurea, & omni cultu triumphantium Cneus Pompeius magnus post bellum Mithridaticum vteretur, scenicis etiam prætexta, coronáqı aurea

A aurea, vt scribit Velleius lib. 2. Dio lib. 37. ait, decretum esse post victoriam Mithridaticam, vt Pompeius omnibus ludis solemnibus lauream gestaret. Apud Velleium pro *corona aurea*, legendum putem, *laurea*. quod idem datum esse Iulio Cæsari Dio scribit lib. 43. vt laurea corona vteretur, & omnibus ludis vestem triumphalem gestaret. lib. 44. Datum Cæsari, vt ludis in Tribunitio subsellio cum iis qui Tribunatum id temporis gererent, sederet. lib. 51. vt in hymnis iuxta Deos immortales ipse adscriberetur. Lucius Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum, auctore Plinio lib. 15. cap. 29. Statuæ illustrium virorum in Circo positæ apud Xiphilinum in Seuero pag. 397. formis Commelini. & fœminarum in Theatro, vt Faustinæ, ibidem pag. 371. Capitolinus in M. Antonino. Iussítque vt statua tantummodo filio mortuo decerneretur, & imago aurea Circensibus per pompam
B ferenda, & vt Saliari carmine nomen eius inscriberetur. Idem in Antonino. post mortem meruit & Circenses, & flaminem, & tēplum, & sodales Antoninianos. Funeribus enim Circenses dati. Festus, indictiua funera quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores. Viri etiam fortes non per interludia modò (Dionys. pag. 354. formis Stephani, *ἐν τοῖς διὰ μέσα τῶν ἀθλημάτων χρόνοις*) laudabantur, eorúmque quorum beneficia in populum constitissent, coronæ ostendebantur: sed & coronati procedebant in Circum. Plinius de viris illustribus. L. Æmilio qui Perseum Macedonum Regem vicit, datum fuit à Senatu, vt ludis Circensibus triumphali veste vteretur. Patercul. 1. volum. Labienus Tribunus plebis legem tulit, vt ludis Circensibus corona laurea, & omni cultu triumphantium Pompeius vteretur. *lauream* reposuit Lipsius, scitè ex Dione lib. 37. *δαφνοφορεῖν τε αὐτὸν διὰ πάσας τὰς*
C *πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν τὴν μὲν ἀρχικὴν ἐν πάσαις μὲν αὐταῖς, τὴν δὲ ἐπινίκιον ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύνειν.* Id est, *ipsum ferre laurum in capite per omnes ludos, & togam prætextam: triumphalem autem per ludos Circenses.* Quinetiam in Circo viris fortibus vita functis honos habebatur, eorum imaginibus aut in Circum ferendis, aut sella Curuli ornandis. Dio pag. 351. *τοῦ μαρκέλλου δίφρον ἀρχικὸν ἐς τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι. Marcello,* inquit, *sellam Curulem in Theatrum Romano spectaculo inferri placuit.* Primo omnium Iulio Cæsari Senatus decreuit sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompa, auctore Suetonio. Vnde mos natus, Principum imaginis in pompa Circensi cum simulacris Deorum inferendæ, in thensa & ferculo, sicut imagines Deorum solent. Germanico mortuo decreti honores, vt nomen eius Saliari carmine caneretur, ludos Circenses eburnea effigies præiret, narrante Tacito lib. 2. Sueton. in Tito: qui statuam Britannico auream in palatio posuit, & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa hodié-
D que præfertur, dedicauit. Seuerus Imperator auream imaginem Pertinacis in curru elephantum in Circum induci, & in reliqua Theatra, & sellas tres inauratas ipsi inferri iussit. Herodian. lib. 4. *προσέταξε χρυσῆν εἰκόνα τοῦ Περτίνακος ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσάγεσθαι, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ θέατρα, θρόνους τε τρεῖς καταχρύσους αὐτῷ εἰσκομίζεσθαι.* Die Circensium cùm tres Victoriæ more solito essent locatæ gypseæ cum palmis, media, quæ Seueri nomine adscriptum orbem cum palmis tenebat, de podio stans cecidit, ait Spartian. in Seuero. Senatores ipsi dignitatem Probi consecrandam vultibus, ornandam templis, celebrandam ludis Circensibus iudicarunt, vt est apud Vopiscum in Probo. Hîc addam, Constantinopoli duas in Circo fuisse porticus, vnde Senatores spectarent. nec enim tantùm ima cauea, sed tota porticu à populo distinguebantur. Sic enim Marcellinus Comes: Regium vestibulum, priscúmque in eo solium ob aspicienda probandáque in Circo certamina stru-
E ctum, victor Iustinianus Princeps eminentius clariúsque quàm fuerat, fecit, & vtramque Senatorum ex more spectantium, porticum solita magnanimitate redintegrauit. respondebat solium Imperatoris in Circo portæ mortuæ.

CAP. XXXVII.

De reliquo ornatu Circi.

HABES vniuersum Circum à veteribus depictum. hoc addo, auro Circum ab Imperatoribus quibusdam, minióque constratum magnificentiæ causa. Sueton. in Caligula cap. 18. Caligula minio & chrysocolla constrato Circo. Nero chrysocolla strauit arenam Circi, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba, teste Plinio

Plinio lib. 33.cap.5.quod & Heliogabalus fecit,doluítque quod electri ramentis ſterni non A
poſſet,ait Lampridius. Vulgò Circus maximus ramentis lapidis candidi ſternebatur. Plin. lib. 36.cap. 22. Inuenêre & alium vſum in ramentis quoque lapidis candidi, Circum maximum ludis Circenſibus ſternendi,vt ſit in commendatione candor.

C A P. XXXVIII.

De pompa Circi.

AD ornatum Circi pertinent imagines, victoriolæ, thenſæ, ac cætera pompæ ornamenta,quæ ante curſum in Circum induci ſolita erant, de quibus Varro l.4. de ling. B
Lat.Circus maximus,inquit, dicitur, quod ibi circum metas pompa fertur,quæ populo ingrata fuit,quia ludis mora.Seneca præfat. controuerſ. non ignoras quàm ſit odioſa Circenſibus pompa.Quis ornatus pompæ fuerit,è Dionyſio lib.7. ſub finem pleniſſimè diſces. Hic pauca ſummatim delibabo ex aliis auctoribus, quæ ad Circum propriè faciant. Deorum exuuiæ thenſis,id eſt, ſacris vehiculis ferebantur ad puluinar in Circum. vehicula thenſarum ex ebore & argento fuerunt. Feſtus; thenſa vehiculum eſt quo exuuiæ Deorum ludis Circenſibus in Circum ad puluinar feruntur. Fuit ex ebore & argento. Ouid. lib. 3. Amor. eleg. 2.

Sed iam pompa venit, linguíſque animíſque fauete,
Tempus adeſt plauſus, aurea pompa venit.
Prima loco fertur ſparſis victoria pennis. C

Plautus in Milite;

Quæ me ambæ hodie obſecrauerunt,vt te hodie quaſi pompam ducerem.

Deinde imagines aliorum numinum ponit,Neptuni,Martis, Apolliuis, Dianæ, Mineruæ, Cereris, Bacchi,Pollucis & Caſtoris.

Plaudite Neptuno nimiùm qui creditis vndis,
Plaude tuo Marti miles, nos odimus arma.
Auguribus Phœbus,Phœbe venantibus adſit,
Artifices in te verte Minerua manus.
Agricolæ Cereri, teneróque aſſurgite Baccho,
Pollucem pugiles, Caſtora placet eques.

Apud Suetonium Auguſtus è pompa Circenſium Neptuni imaginem ſuſtulit,quia naufra- D
gium fecerat.Imagines illæ Deorum ſacris vehiculis ferebantur. Cicero de Aruſpic diſcip. omnéſque Dij qui vehiculis thenſarum ſolemnes cœtus ludorum initis.alij legunt, *ite ſuſiſtis*,minùs bene.Ouid.l.4 Faſtor.

Circus erit pompa celeber, numeróque Deorum,
Primáque ventoſis palma petetur equis.

Erant in ea pompa currus, armamaxæ,thenſæ,coronæ,ſedes, exuuiæ Deorum. Pontifices, flamines, augures, ſacerdotes, & ſacrificuli omnes ſequebantur pompam, vt Dionyſ.l.7. Equi Soli ſacri in pompa circumducebantur,qui πομπικοὶ, vel ἀφετήριοι, vel ἀποπομπαῖοι dicti.eos Curopalates συρῶν vocat. in pompa Solis à Curtio ponuntur. apud Sueton.in Iulio cap. 81. Tacitus lib. 3. ſed rum ſupplicia Diis ludíque magni ab Senaru decernunrur, quos Ponrifices, & augures, & quindecim viri cum ſeptemviris, & ſodalibus auguſtalibus ede- E
rent Coronas ſumebant cum palmatis togis ad deducendas thenſas,ait Tertul.l de corona militis,ſed eruditè lib de ſpectaculis. Circenſium paulo pomparior ſuggeſtus, quibus propriè pompa præcedit,probans ipſa quorum ſit de ſimulacrorum ſerie, de imaginum agmine,de curribus,de thenſis,de armamaxis,de ſedibus,de coronis,de exuuiis;quanta præterea ſacra,quanta ſacrificia præcedant,intercedant, ſuccedant, quot collegia, quot ſacerdotia, quot officia moueantur, ſciunt ipſi.& ſi vnam thenſam trahat, Iouis tamen plauſtrum eſt. ideóque cùm pompa veheretur,honos Diis reuerentiáque habita eſt: aut ſi quid retri dirique fuiſſet,inſtaurari ludos oportuit. Valer.cap.7.lib.1. Iupiter ſignificauit,cùm ſeruus à domino per Circum ſub furca ductus eſſet,ſibi non placuiſſe præſultorem illum,ludos inſtaurari oportuit. Macrob.lib. 1. Saturnal. cap. 11. in Circenſibus erat dies inſtauratitius ob ſeruum, qui à domino per Circum verberibus affectus fuit. Deorum igitur imagines pompa

Circenſ.

A Circensi thensis vehebantur, & ferculis ferebantur. Cic. 1. de offic. ne pomparum ferculis similes esse videamur, si tarditatibus vtamur in ingressu mollioribus. In eo Deorum numero fuit & Apollo Heliopolitanus, ait Plutarch. In Circo Atheniensi equitum pompæ fiebant. Xenophon in hippiatr. ὅπως τὰς πομπὰς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἀξιοθεάτους ποιήσῃ· ἔπι δὲ καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἐπιδεικνύναι δεῖ τῇ πόλει, ὅπως ᾗ δυνατὸν κάλλιστα ἐπιδείξῃ· ταῦτα ἐν ἀκαδημίᾳ, καὶ τὰ ἐν λυκείῳ, καὶ τὰ ἐν φαλαροῖς, καὶ τὰ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, &c. Id est, *vt faciat pompas in festis spectatu dignas. præterea & alia quæ ciuitati ostendenda sunt, quàm fieri possit pulcherrima exhibeat: tum quæ in Academia, Lyceo, phaleris, ac Circo. Ac pompas quidem arbitror Diis & spectatoribus fore gratissimas, si ab Hermis incipientes in orbem circa forum circumequitent, quotquot Deorum templá & simulacra sunt in foro* vbi mihi nota, ætate Socratis Circum Athenis fuisse. Ne quid desideretur, placet è Dionysio pompæ ordinem hic apponere Priusquàm ludorum inirentur certamina, viri penes quos summa erat

B potestas, pompam Diis à Capitolio per forum deducebant in Circum maximum. in qua præibant filij eorum pubertati proximi, qui iam per ætatem pompæ interesse possent, equísque vehebantur ij quorum patres in equitum censu erant: cæteri pedites incedebant; qui aliquando in pedestrem militiam accensendi essent, illi per alas & turmas distincti, hi per classes & ordines distributi, perinde ac si ludum literarium peterent, vt cernerent hospites quàm insignis forma & numero pubes breui in virilem ætatem transitura esset. Hos sequebantur quadrigarij, bigarij, & iniugum equorum agitatores: post quos athletæ grauiorum, leuiorúmque certaminum, nudi cætera, pudenda tantùm tecti subligaribus campestribus, qui mos Romæ mansit ad mea vsque tempora, sicut olim fuit in Græcia, in qua nunc antiquatus est, orto à Lacedæmoniis initio. Primus autem nudauit totum corpus, nudúsque in Olympico stadio decurrit, Acanthus Lacedæmonius, Olympiade quintadecima. Antea

C verò turpe habebatur apud omnes Græcos, totum corpus in certaminib nudare, sicut colligere licet ex Homero testium omnium grauissimo & antiquissimo, dum succinctos inducit heroas. Certè Aiacis & Vlyxis luctam ludis in Patrocli honorem funebribus narrans, sic ait:

Hi duo succincti medium in certamen iêre.

atque etiam manifestiùs idem indicat in Odyssea, vbi Iri, & Vlyxis luctam exponens, sic ait;

——Et cunctis laudantibus acer Vlyxes
Pannis præcinxit genitalia, magna venustáque
Enudant femora, & pectus validósque lacertos,
Ac latos humeros.——

D Mendicum porrò metu tergiuersantem introducens sic canit;

His dictis Iro deferbuit ardor: at illi
Inuitum cogunt, cingúntque pauore trementem.

Hunc igitur priscorum Græcorum morem dum hodiéque seruant Romani, satis apparet illos eum à nobis, non posteriori tempore desumpsisse, sed ne mutasse quidem, vt nos progressu temporis. Porrò athletas sequebantur saltatorum chori diuisi trifariam, primò virorum, deinceps impuberum, postremò puerorum. Post quos tibicines inflantes antiqui moris tibias breues, quarum hucusque permansit vsus, citharistæque pulsantes eburneas septem fidium lyras, & quæ vocantur barbyta: quorum verus apud Græcos vsus meo tempore desiit, apud Rom. verò adhibentur omnib. antiquis sacris. Saltatorum habitus erat tunicæ puniceæ baltheis æreis astrictæ, gladiis dependentibus: gestabántque breuiores mediocri-

E bus lanceas, viri verò etiam æreas galeas insignib. cristis & pinnis exornatas. Quemque chorum præcedebat vnus vir, qui præibat cæteris saltationis formulas, repræsentans bellicos ac concitatos motus rythmis plerumque proceleusmaticis. Id genus exercitij apud Græcos olim cumprimis erat celebre, armata saltatio, quæ vocatur Pyrricha: siue id Mineruæ inuentum est, quæ post deletos Titanas in victoriæ lætitia fertur prima cum armis saltauisse, choreásque duxisse: siue priùs etiam institutum à Curetibus, dum Iouem quem nutriebant, mulcerent armorum sonitu rythmicóque membrorum motu, vt habent fabulæ. Quem ipsum quoque morem priscis Græcis vernaculum fuisse indicat Homerus cùm alibi sæpe, tum in cælatura clypei Achillis à Vulcano donati. fingens enim in eo duas ciuitates, alteram pace florentem, alteram bello diuexatam, feliciorem illam describit festos dies agentem, vacantémque nuptiis (vt fieri solet) atque hilaritatibus. carmen sic habet;

In gyrum saltat pubes, quot flatilis inter

Tibia

Tibia cum citahara modulamina dulcia fundunt. A
Stant in vestibulis nuptæ, spectántque choreas.

Rursus alium chorum Creticum constantem ex virginibus & iuuenibus, in eodem clypeo pati elegantia cælatum indicans, sic ait;

Atque chorum varia calarat Mulciber arte,
Formosæ qualem celsa Minois in arce
Effinxisse ferunt Adriadna Dædalon olim.
Illic florentes iuuenes, nitidæque puellæ
Saltabant, alterna manu ceu vincla tenentes.

Deinde ornatum chori describens, vt mares armatos saltasse intelligamus, hæc subiicit;

Atque has ornabant radiantia serta, sed illos
Fascia ab argentea dependens aureus ensis. B

Saltationis etiam duces, qui & choreas inciperent, & saltandi modulos præirent cætetis, his verbis introducit;

Circumfusa chorum spectabat turba, duóque
In caput atque manus lepidè saltare periti,
Exorsi modulos, cibant medio agmine gyros.

Nec tantùm è meditata ista certaminibúsque apta chororum saltatione, qua in cæremoniis pompísque Romani vtebantur, eorum cum Græcis perspicitur cognatio: verùm etiam è scurrili & ludicra. Post armatos enim choros in pompa sequebantur chori satyristarum, sicinnem referentes Græcanicam; è quibus qui Silenos repræsentabant, amicti erant tunicis villosis, quas quidam appellant scorteas, amiculísque consertis ex omni florum genere: qui verò satyrorum speciem induerant, hircinis se pellibus incinxerant, horrentésque in capite gerebant setas, & alia his similia. Hi serios illos motus ludicra imitatione magis in risum detorquebant. Sed & triumphorum deductio arguit, Romanis iam olim vernaculos fuisse scurriles istos & satyricos lusus. permittitur enim victores deducentibus, iambos & dicteria iacere in clarissimos viros, & ipsos Imperatores, quemadmodum Athenis solebant pompam in plaustris ducentes, & scommatibus obuios impetere: nunc autem extemporalia canunt poëmata. Quin & in illustrium virorum funebribus pompis inter cæteros feretrum præcedentes, vidi choros satyricos qui sicinnem saltarent, maximè in diuitum exequiis. Lusus autem satyricos, & saltationes satyricas, non Ligurum, nec Vmbrorum, nec aliorum barbarorum Italiam habitantium, sed Græcorum esse inuentum, si prolixiùs enincere velim, vereor ne molestus aliquibus esse videar, cùm res sit in confesso. Post hos choros transibat agmen citharistatum ac tibicinum: post quos alij gestantes acerras argenteas aureásque, tum sacras, tum publicas. Extremum pompæ agmen claudebant Deorum simulacra, quæ humeris baiulabantur à viris, eámque præferebant formam qua finguntur apud Græcos, eundem etiam habitum, eadémque insignia: munera item, quæ singuli inuenisse, atque hominibus donasse traduntur: nec solùm Iouis, Iunonis, Mineruæ, Neptuni, aliorúmque quos Græci inter 12. Deos numerant, sed antiquiorum etiam, è quibus duodecim illos fabulantur ortos, vt Saturni, Opis, Themidis, Latonæ, Parcarum, Mnemosynes, & cæterorum omnium quorum fana & aræ exstant apud Græcos: tum eorum qui postea, ex quo scilicet Iupiter accepit imperium, exorti perhibentur; Proserpinæ, Lucinæ, Nympharum, Musarum, Horarum, Gratiarum, Liberi, semideorúmque, quorum animæ relictis corporib. mortalibus, in cœlos ascendisse, Diísque pares honores adeptæ esse perhibentur; Herculis, Æsculapij, Castorum, Helenæ, Panis, & aliorum innumerorum. Atqui si barbari fuissent Romæ conditores, & festi huius institutores, quorsum attinebat Græcanicos Deos geniósque omnes colere contemptis patriis? aut ostendat nobis aliquis præter Græcos nationem aliam cui sacra hæc sint domestica, & tum demum probationem hanc vt putidam calumnietur. Certè ex iis apparet ordo pompæ, de quo Athenæus lib.6. sub finem, aut potiùs de sacrificiis; ὁδούς τε γὰρ πορευόμεθα τεταγμένας καὶ ὡρισμένας, καὶ τεταγμένα φέρομεν, καὶ λέγομεν ἐν ταῖς εὐχαῖς. *Certis enim quibusdam viis nos incedimus ac præfinitis: præstituta quædam gestamus, & dicimus in precibus.* De ordine pompæ Græcanicæ idem auctor lib.5. in enarratione pompæ Philadelphi. ἐπόμπευσαν δὲ καὶ θρόνοι πολλοὶ ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ κατεσκευασμένοι, ὧν ἐφ' ἑνὸς ἔκειτο στεφάνη χρυσῆ· ἐπ' ἄλλου δὲ κέρας χρυσοῦν, ἐπ' ἄλλου δὲ ἦν στέφανος χρυσοῦς, καὶ ἐπ' ἄλλου δὲ κέρας ὁλόχρυσον. ἐπὶ δὲ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ σωτῆρος θρόνου στέφανος ἐπέκειτο, ἐκ μυρίων κατεσκευασμένος χρυσῶν. *Omnium*, inquit, *quotquot apud homines vel creduntur*, vel

dicuntur

A *dicuntur esse Dij aut dæmones, atque adeò heroum simulacra gestabantur. In Bacchica pompa ante omnes prodierunt Sileni quidam lanis purpureis induti, alij phœniceis turbam arcentes. Euectæ sunt & in pompa sellæ regiæ multæ ex auro & ebore compactæ: super vna harum iacebat aurea corona.* Locus ille est locupletissimus. Sit mihi satis adnotasse. studiosi perquirant. Arnob. lib. 4. Conmissio contracta est piaculi, si cursu in solemnibus ludis curriculisque diuinis per imprudentiam quis deerrauerit, commissum statim in religiones clamatis sacras. si ludius constitit, aut tibicen repentè conticuit, aut si patrimus ille qui dicitur puer, omisit per ignorantiam locum, aut thensam tenere non potuit. De ludiis Apuleius lib. 10. nam pueri puellæque, virenti florentes ætatula, forma conspicui, veste nitidi, incessu gestuosi, Græcanicam saltantes pyrrichen, dispositis ordinationibus decoros ambitus inerrabant, nunc in orbe rotatum flexuosi, nunc in obliquam seriem connexi, & in quadratum patorem
B cuneati, & in cateruæ dissidium separati. at vbi discursus reciproci multimodes ambages tubæ terminalis cantus explicuit. Aliud habes de pompa lib. 11. Ecce pompæ magnæ paulatim procedunt anteludia, vocibus cuiusque studiis exornata pulcherrimè. hic incinctus baltheo militem gerebat. consulatur. Et pompæ meminit Herodianus lib. 1. ἦρος ἀρχῇ ἑκάστου ἔτους ὡρισμένας ἡμέρας μητρὶ θεῶν πομπὴν τελοῦσι ῥωμαῖοι, καὶ πάντα ἴσα παρ' ἑκάστοις πλούτου σύμβολα τῆς θεοῦ προπομπεύει. Id est, *initio veris, singulis annis, die dicta Romani matri Deûm pompam ducunt, & ante pompam ex æquo ab omnibus omnia opum argumenta feruntur.* Conferebant igitur priuati si quid in auro, aut argento haberent, vt pompæ matris Deûm præiret. Iuuenes autem Volsci, de quibus Dionysius loquitur, sunt ij de quibus Ouid. 1. de Arte.

Dúmque rudem præbente modum tibicine Thusco
C *Lydius æquatam ter pede pulsat humum,*
Rex populo prædæ signa petenda dedit.

Ludij, adolescentes imberbes, impuberes, glabri, tunicis amicti insignibus, galeas, parmas, gladios gestantes, in pompis theatralibus ordinatim incedebant, & in numerum saltabant vt Salij. Nonius. Qui etiam in pompa triumphi adhiberi soliti, vt indicat Appia. pag. 33. in Libycis. αὐτοῦ δὲ ἡγοῦνται τοῦ στρατηγοῦ ῥαβδοῦχοι φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες, καὶ χορὸς κιθαριστῶν τε καὶ τιτυριστῶν, ἐς μιμήματα τυρρηνικῆς πομπῆς, περιεζωσμένος τε, καὶ στεφάνην χρυσῆν ἐπικείμενοι, ἴσα τε βαίνουσι ἐν τάξει μετ' ᾠδῆς, καὶ μετ' ὀρχήσεως. λυδοὺς αὐτοὺς καλοῦσιν, ὅτι, οἶμαι, τυρρηνοὶ λυδῶν ἄποικοι. τούτων δέ τις ἐν μέσῳ πορφύραν ποδήρη περικείμενος, καὶ ψέλια, καὶ στρεπτὰ ἀπὸ χρυσοῦ, σχηματίζεται ποικίλως ἐπὶ γέλωτι, ὡς ἐπορχούμενος τοῖς πολεμίοις. *Lictores*, inquit, *in triumpho coccinati viam Imperatori præeunt, & chorus citharœdorum & tityristarum, in speciem Tyrrhenicæ pompæ,*
D *cincti baltheis, & corona aurea tecti, æquo passu ingrediuntur ordine cum carmine & saltatione. Lydos vocant eos, opinor, quia Tyrrheni Lydorum sunt coloni. Horum autem aliquis in medio purpuram talarem gerens, & viriolas, & torques aureas, variè ad risum formatur, vt illudens hostibus.* Id genus saltationis quo vsi ludij, Curetricum fuit erat enim vernacula Romanis, & valdè honorata saltatio Curetica, vt licet intelligere cùm ex aliis rebus multis, tum maximè è Circensibus, atque theatralibus pompis ac spectaculis. In his enim omnibus pubescentes pueri decoris induti tuniculis, cum galeis, ensibus, & parmis incedunt ordine: suntque hi pompæ ductores, & ex ludicro à Lydis (vt videtur) inuento, ludiones à Romanis appellantur, referentes, mea sententia, quandam Saliorum imaginem. nam Curetas non æquè imitantur vt Salij, nec cantu, nec saltatu. Et oportebat eos esse ingenuos atque indigenas, patrimósque ac matrimos, cùm illi qualiscunque fortunæ essent. de
E quibus quid opus est plura scribere? Dionys. Halicarnas. lib. 2. ἐπιχώριον δὲ ῥωμαίοις, καὶ πάνυ τίμιον ὁ κουρητισμὸς, ὡς ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐγὼ συμβάλλομαι, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν περὶ τὰς πομπάς, τάς τε ἐν ἱπποδρόμῳ, καὶ τὰς ἐν τοῖς θεάτροις γινομένων. ἐν ἁπάσαις γὰρ ταύταις πρόσηβοι κοῦροι χιτωνίσκους ἐνδεδυκότες εὐπρεπεῖς, κράνη τε καὶ ξίφη, καὶ πάρμας ἔχοντες, στιχηδὸν πορεύονται. καὶ εἰσὶν οὗτοι τῆς πομπῆς ἡγεμόνες, καλούμενοι πρὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς παιδιᾶς τῆς ὑπὸ λυδῶν ἐξευρῆσθαι δοκούσης λυδίωνες, εἰκόνες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν σαλίων. ἐπεὶ τῶν γε κουρητικῶν οὐδὲν, ὥσπερ οἱ σάλιοι δρῶσιν, οὔτ' ἐν ὕμνοις, οὔτ' ἐν ὀρχήσει· ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἐλευθέρους τε εἶναι, καὶ αὐθιγενεῖς, καὶ ἀμφιθαλεῖς· οἱ δ' εἰσὶν ἐξ ὁποιασδήποτε τύχης. Ad pompam aliqua ex parte pertinet quod scribit Capitolinus in M. Antonino; quo quidem tempore sanè & Imperatoris filius ad triumphalem currum in Circo cucurrit. Quanquam autem pompa & de aliis dicitur, propriè tamen de Circo. eius series à Tertul. ita enarratur. Primò Deorum simulacra: deinde agmen imaginum quæ ad Deorum histo-

riam pertinerent: tertiò currus: quartò thensæ loro trahuntur, tenduntúrque sine opera A iumentorum: quintò armamaxæ manibus & humeris circumferuntur (apud Herodotum lib.7. de eo qui ex curru in armamaxam deponebatur:) sextò sedes in quibus simulacra interquiescerent: septimò coronæ victoriarum insignia: octauò exuuiæ de hostibus.

Dictæ sunt thensæ quod ante eas tenduntur lora, auctore Asconio tertia in Verrem, quæ gaudent manu tenere & tangere religionis ergo qui eas deducunt ipsi, absque iumentorum opera. Plaustrum vocat, quo vehuntur exuuiæ Deorum ludis Circensibus in Circum ad puluinar, vt Sisinnius Capito apud Festum exponit. De thensis quas religiosissimas fuisse docet Liuius p. 477. thensæ vehicula eùm ducuntur, ornatur forum ab Ædilibus. Cic. 5 in Verrem, qui ex thēsarum orbitis prædari sit ausus. 3. in Verrem, à signo Vertumni in Circum maximum venit. quam tu viam thensarum atque pompæ eiusmodi exegisti. Tantæ religionis fuit thensas ducere, vt Augustus votiuis Circensibus correptus valetudine, lectica cubans thensas duceret. Sueton. in Augusto cap. 43. effigies arguta & loquax ridiculi gratia in pompa circumfertur, quæ citeria dicitur. Festus ex Catone; quem credo in pompa vectatum in ludis pro citeria. Imò & petreia dicta quæ pompam præcedens, aut in coloniis, aut in mancipiis imitabatur anum ebriam, ab agri vitio petra. B

Monuimus è Suetonio, Cæsaris imaginem decreto Senatus in pompa Circi thēsa & ferculo gestatam. adstipulatur Dio in Iulio; *καὶ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχον εἰσάγεσθαι ἐψηφίσαντο*, *in aurigationibus thensam induci decreuerunt.* Nam & de Vestalibus quæ in Circum curru, sicut imagines Deorum, vectæ, Prudentius in Symmach.

Fertur per medias vt publica pompa plateas,
Pilento residens molli. —— C

Sed quæ mens Tertulliani cap. 10. lib. de spectaculis? nam à templis & aris, & illa infelicitate thuris & sanguinis. inter tibias & tubas itur, duobus inquinatissimis arbitris, funerum & sacrorum, designatore & aruspice. Hoc vult, meo animo, ludos non edi nisi auspicatò, & à templis pompam in Circum duci inter tibias, quæ sacrorum fuerunt, & tubas, quæ ludorum. Qui ire aderat aruspex, vt exta inspiceret, dissignator, vt loca ludis assignaret, qui assignare solebat in funeribus. tibiam enim ad sacra adhibitam vel ex eo apparet quod Plutar. de poët. leg. *θυσίας* quasdam *ἀχόρους καὶ ἀναύλους* esse ostendit. Idem 2. sympos. *ἡ ἰσμηνία τῇ θυσίᾳ προσαυλοῦντος οὐ καλλιερεῖ.* Velabantur autem ea loca per quæ pompa duceretur, ne sacra profanorum oculis paterent. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 6. Circensium die puer de cænaculo pompam despexit, & patri retulit quo ordine secreta sacrorum in area pileati composita vidisset. Placuit velari ea loca per quæ pompa duceretur. Multus sim omnino, si quæ de pompa dici possunt, huc omnia congeram. Consulatur Diodorus Siculus in pompa D Philippi p. 558. libri Henrici Steph. *ἅμα δὲ ἡμέρᾳ τῆς πομπῆς γινομένης εἴδωλα τῶν δώδεκα θεῶν ἐπόμπευε, τῇ τε δημιουργίᾳ περιττῶς εἰργασμένα*, &c. Adeatur item Demosthenes in Midiam, vbi Vlpianus, *ἔθος ἦν ἐν ταῖς πομπαῖς προηγεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας.* in verbis Demosthenis, *ὑπάρχειν ὀρχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς ταῖς πομπαῖς οὐ δυνάμενον*, legendum *ὀχεῖσθαι*. In Græcia plaustris ferebantur in pompis, vt dicteria iacerent. Dionysius libro 7. pompæ celebritatem bello Latino pro restituendis Tarquiniis victoria parta, & per Castorem & Pollucem, vt creditum est, nuntiata, institutam esse tradit, quæ anniuersariis, ac solemnibus sacris, ludísque Idibus Quintilibus celebraretur. Aliis tamen ludis pletisque pompa in Circum inducta est. Liuius libro 30. Ita abundauit Tiberis, vt ludi Apollinares in Circo Veneris Erycinæ parati sint. Cæterùm ludorum ipso die serenitate subitò orta, pompa iam cœpta ad portam Collinam reuocata, deductáque in Circum est, cùm decessisse inde aquam nuntiatum esset. Festus; bellicrepam saltationem dicebant quando cum armis saltabant, quod à Romulo institutum est, ne simile pateretur quod fecerat ipse, cùm in ludis Sabinorum virgines rapuit. E Liuius libro 21. A porta Carmenta è iugario vico in forum venere, in foro pompa constitit, per manus reste data, virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt. In pompa post satyricos erant manduci, de quibus Festus. Manducus effigies in pompa antiquorum inter cæteras ridiculas, formidolosáque ire solebat, magnis malis latè dehiscens, & ingentem dentibus sonitum faciens, de qua nos libro de Theatro pluribus agimus. De ferculis pompæ Macrobius libro 1. Saturn. vehitur simulacrum Dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa ludorum Circensium Deorum simulacra. De thensis Festus; Thensam ait vocari Sisinnius Capito vehiculum quo exuuiæ Deorum ludicris Circēsibus in

A in Circum ad puluinar vehuntur. Fuit & ex ebore, vt est apud Titinnium in Barbato, & ex argento. Apud Liuium lib. 5. Per Gallorum irruptionem qui Curules gesserant Magistratus, vt in fortunæ pristinæ, honorúmque, aut virtutis insignibus morerentur, quæ augustissima vestis est thensas ducentibus, triumphantibúsue, & vestiri mediis ædibus, eburneis sellis sedêre. Cicero de Aruspicum resp. Te appello, Lentule, tui sacerdotij sunt thensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæque ludorum publicorum. Augustus votiuis Circensibus correptus valetudine lectica cubans thensas deduxit, narrante Suetonio cap. 43. Dio in Caracalla; Romæ ludis Circensibus simulacrum Martis quod erat habitu triumphali, decidit. lib. 47. Currus Mineruæ ad Capitolium ex Curuli quodam certamine reuectus confractus. Idem prodigij loco habitum ait, quod thensa Iouis Curulibus ludis Romanis est fracta. Apud Suetonium cap. 26. lib. 1. Circensi pompa Cæsar thensam cum
B reliquis Deorum imaginibus obtinuit. Ibidem cap. 37. Cæsar Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, veni, vidi, vici. Acron fercula interpretatur pulpita super quæ Deorum imagines reponebantur in pompa Circensi. Cicero lib. 1. offic. Cauendum ne tarditatibus vtamur in ingressu mollioribus, ac similes pomparum ferculis esse videamur. De reliquo pompæ ornatu lege Dionysium Halicarnass. sub finem lib. 7. Circenses Constantinus magnus non sustulit, pompam certè sustulit, quo superstitiosè Deorum simulacra thensis, & vehiculis sacris ferebantur, vt scribit Zozimus lib. 2. Circenses ludi Constantinopoli dari vsque ad Alexium Comnenum. In pompa Circi victoria cum aliis Deûm simulacris præferri solita. Ouidius,

Prima loco fertur sparsis victoria pennis.

C Ab Apuleio graphicè pingitur Milesf. 2. Atria longè pulcherrima, columnis quadrifariam per singulos angulos stantibus attollebant statuas palmaris Deæ. facies quæque pinnis explicitis sine gressu pilæ volubilis instabile vestigium plantis roscidis decitantes, id est, decorantes. Victoriæ simulacrum erat in Senatu. Lampridius in Seuero: pater eadem nocte in somnis vidit alis se Romanæ victoriæ, quæ est in Senatu, ad cælum vehi. Claudianus in 6. Consulatu Honor.

—— Quæ diuite penna
Patricij reuerenda fouet sacraria cœtus.

Ausonius,

Hoc mihi præpetibus victoria nuntiet alis.

Claudianus lib. 3. Stiliconis,

D *—— Cùm totis exsurgens ardua pennis*
Ipsa duci sacras victoria panderet ædes.

De simulacris quæ in pompis Romanorum & Græcorum ferebantur, vide Gellium cap. 6. lib. 6. Demosthenem de falsa legat. Plutarchum in Dione, Aristidem in exorchumenis, Dionem Chrys. in Tharsico 2. Clement. Alexand. lib. 2. pædag. cap. 3. Vlpian. in Midiam, οἱ πομπεύοντες τῷ διονύσῳ κατὰ μίμησιν, τὸ περὶ αὐτὸν θεραπείας ἐποιοῦντο, οἱ μὲν τὸ τῶν σατύρων σχῆμα σώζοντες.

E

CAP. XXXIX.

De Circensium studio.

MAGNVM in populo Circensium studium fuit, maximum in Principibus. Auctor libri de causis corruptæ eloquentiæ; Iam verò propria & peculiaria huic vrbi vitia. Penè in vtero matris concipi mihi videtur histrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque studia. quotumquemque inueneris, qui domi quicquam aliud loquatur? Nero quidem equorum studio vel præcipuè ab ineunte ætate flagrauit, plurimúsque illi sermo, quanquam vetaretur, de Circensibus erat, ait Sueton. cap. 22. De illa Circi insania & equorum studio Lucianus in Nigrino εἰ δὲ τούτων ἀποσταίη, τῶν ἄλλων αὖθις ἀνθρώπων ἐμέμνητο, τὰς ἐν τῇ πόλει ταραχὰς διεξιὼν, καὶ τὸν ὠθισμὸν αὐτῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὸν ἱππόδρομον, καὶ τὰς τῶν ἡνιόχων εἰκόνας, καὶ τὰ τῶν ἵππων ὀνόματα, καὶ τοὺς ἐν τοῖς στενωποῖς περὶ τούτων διαλόγους. Id est, *quod si inde digressus, aliorum hominum meminisset, turbas, quæ in vrbe, commemorabat, & tumultus ac impulsus, & theatra, &*

Circum, & aurigarum imagines, & equorum nomina, & sermones de iis apud angiportus. Tantum A fuit equorum studium, vt multi per solam Hipponam quæ præest equis, iurarent. Iuuenalis,

—— Iurat

Solam Eponam, & facies olida ad præsepia pictas.

eo quod mirificè Circensibus oblectarentur. quare Tertul. lib. 1. in Marcionē voluptates vocat Circi furentis, caueæ sæuientis, scenæ lasciuientis. l. de pudicitia: in spectaculum quadrigarij furoris, & gladiatorij cruoris, & scenicæ fœditatis. Ad hos ludos si pecunia deesset, populus conferebat. Plin. lib. 33. cap. 10. in ludos stipem spargere cœpit populus Romanus Spurio Postumio, Q. Martio Coss. Tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferrent L. Scipioni, vt is ludos daret Ex eo studio multis res ad rastrum rediit. Cyprian. lib. de opere & eleemos. rebus suis vel obligatis in muneris apparatione, vel vēditis: ac nisi editio bona successerit, conuiciis & sibilis eiiciuntur, & furore populari nonnunquam ferè lapidantur. Libro de spectacul. hanc insaniam exaggerat his verbis. Quàm vana sunt ista certamina, lites in coloribus, contentiones in curribus, gaudere quod equus velocior fuerit, mœrere quod pigrior, annos pecoris computare, Consules nosse, ætates discere, prosapiam designare, auos ipsos atauósque commemorare. Vide Claudian. 8. Panegyrico. B

CAP. XL.

De editoribus.

HESYCHIVS, ἀθλοθέτης ὁ μόνα γυμνικά: ἀγωνοθέτης ὁ τὰ μουσικὰ ἀκροάματα διατιθέμενος. C
propriè in Circo ἀφέται, vt est in vet. gloss. quia signum mittendis quadrigis darent; βραβευταὶ, designatores. Clemens lib. 7. stromat. ἀγωνοθέτης ὁ θεὸς, ὅτε βραβευτὴς υἱὸς θεοῦ, θεαταὶ δὲ οἱ ἄγγελοι. Iudicem hoc loco intelligo βραβευτὴν: vt & in Protreptico, ἐν τῷ σταδίῳ γνησίως ἀγωνιζόμεθα, βραβεύοντος μὲν τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου, ἀγωνοθετοῦντος δὲ τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων. *In legitimo,* inquit, *stadio certamus, iudice & cognitore verbo Dei, editore vniuersi huius Domino.* Tertul. l. de spectaculis auctores & administratores spectaculorum vocat ἀγωνοθέτας καὶ βραβευτάς. in vet. Scholiaste ἀφετηρία carceres dicuntur; editores, κύριοι τῆς ἀφέσεως. à quo planetæ apud Mathematicos ἀφέται, καὶ κύριοι τῆς ἀφέσεως, quasi dominos dicas, qui signum dant mittendis equis. οἱ κυρίαν τῆς ἀφέσεως λαβόντες ἀστέρες, *astra quæ dominantur.* In Olympia ludi curabantur ab agonotheris, qui & ἀθλοθέται, quos nonnulli cum ἑλλανοδίκαις & βραβευταῖς eosdem esse D
volunt. Eos Pausanias in Eliacis primùm duos, deinde nouē, tum decem constitutos narrat. Pollux in Onomastic. ἀγωνοθέται, ἀγώνων διαθέται, ἄθλων ἐπιμεληταί. Homer. Odys. θ. αἰσυμνήτας, quos Eustathius ἀγῶνος ἐπισκόπους, καὶ βραβευτὰς interpretatur. Asiatici ἀλυτάρχας, οἱ μαστιγοφόροις πεδιστανται. Suetonius curatores muneris. Editores, munerarij, brabeutæ in stadio humi assidebant: ac si qua paria longiùs recessissent, in medium manu retrahebant. Sueton. in Nerone cap. 53. Circenses autem dabantur natalibus Principum, quinquenniis, decenniis, vicenniis, vt & cætera lætitiæ documenta. Dio in Domitiano scribit, eum Titi fratris sui natalium Circenses sustulisse. ἀμέλει καὶ τὴν ἱπποδρομίαν τὴν τῶν γενεσίων αὐτοῦ κατέλυσε. In August. ἀγῶνα μουσικὸν, καὶ γυμνικὸν, ἱπποδρομίας τε, πεντετηρικὸν ἱερὸν (οὕτω γὰρ τὸν τὴν σίτησιν ἔχοντα ὀνομάζουσι.) Id est, *Augustus edidit certamen musicum, & gymnicum, Circenses, quinquennale sacrum. (sic enim vocant agones quibus visceratio præbetur.)* Quod si verum est, fallitur Suet. in Nerone E
cap. 12. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellauit Neronia. Dio p. 400. libri Steph. docet etiam in castris natali Cæsaris Circenses editos. ἐν τοῖς στρατοπέδοις τὰ τοῦ Αὐγούστου γενέθλια ἑορτάσαντες, καί τινα ἱπποδρομίαν ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν ἑκατοντάρχων ποιήσαντες, ἐπανῆλθον. Id est, *in exercitu cùm natales Augusti celebrassent, & Circensium aliquod genus per centuriones edidissent, abierunt.* lib. 55. 57. 58. Augusti natalibus Circenses in perpetuum decreti sunt. ἐς δὲ δὴ τὰ γενέθλια ἱπποδρομίαν ἀΐδιον ἔλαβε. Deorum festis edidit Circenses, vt ludis Apollinaribus, Saturnalibus, & aliis. Dio p. 251. ἐν τῇ τῶν Ἀπολλωνείων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες ἐς τὴν ἱππάδα τελοῦντες θηρία κατέβαλον. *Circensibus*, inquit, *Apollinaribus equites aliquot Romani cum feris depugnarunt.* De Saturnalibus, aut potiùs de Circensibus ante Saturnalia Xiphilin. in Seuero. ἦν μὲν γὰρ ἡ τελευταία πρὸ τῶν Κρονίων ἱπποδρομία, καὶ συνεδεδράμηκει ἐς αὐτὴν ἄπλετόν τι χρῆμα ἀνθρώπων. pag. 406. libri Commelini. Id est, *erant enim vltimi Circenses ante Saturnalia, & eò conuenit infinita vis hominum.* Si ludi in

multam

A multam noctem protraherentur, editor abeuntibus faces præferri iubebat. Dio de Seiano, qui vt Tiberium Caluum irrideret, per pueros caluos faces præferentes, abeuntes deducebat. φῶς τις ἀπιὼν ἐκ τοῦ θεάτρου διὰ πεντακισχιλίων παίδων ἀπεξυρημένων παρεῖχε. Quod si aquis occuparetur Circus, extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris equi currebat. Liuius lib. 30. Imperatores cùm ludos ederent, epulum sæpe populo dederunt, narrante Suetonio in Caligula cap. 18. Sed & libera Repub. & postea oppressa populus sub meridiem surgebat, vt cibum caperet. Dio libro 37. in anno 697. καὶ ὁ δῆμος ἀπαυστὶ μέχρι τότε τὰς ὁπλομαχίας θεώμενος ἐξανέστη τε μεταξὺ τοῦ ἔργου, καὶ ἄριστον εἵλετο, καὶ τοῦτ' ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ νῦν ὁσάκις ὁ τὸ κράτος ἔχων ἀγωνοθετεῖ γίνεται. *Et populus post Ciceronis Consulatum, qui gladiatorum certamina ad id vsque tempus sine intermissione spectauerat, surrexit inter hæc, & sumpsit ientaculum,*
B *qui mos ex eo cœptus seruatur hodie, quoties Princeps ludos edit.* Editores ludis peractis ad amicos absentes munuscula mittebant, quæ Symmachus vocat apophoreta libro 2. epist. 81. lib. 9. epist. vlt. lib. 10. epist. 100. Dona quæstoria, diptycha, apophoreta, auro circumdatum diptychum ad Imperatorem misit, eburneos pugillares, canistellos argenteos. lib. 1. C. Theod. de expens. ludor. Imperator ipse in spectaculis sæpe præsidebat, vt Augustus apud Suet. cap. 45. Nero cap. 18. Claudius apud Tacit. libro 12. Herodianus in Commodo dixit προκαθίσαι ἐν τῇ βασιλείῳ ἕδρᾳ, *præsidere in sella Imperatoria*, quæ fuit inter duos Consules, vt ait Dio libro 53. & 54. Editionum autem fuêre tanti sumptus, vt plerisque res ad rastrum per eam magnificentiam rediret; quare appetente editionum tempore vrbe abibant ob grauitatem sumptuum Nihilominus si Prætores, aut Quæstores designati non adessent, quo tempore ludos populo exhibere tenebantur, condemnatione triticaria plectebantur lib. 1. & 2. C. Theodos.
C de Prætor. & Quæstor. fiscus eorum nomine expendebat sumptus, quos absentes postea refundere cogebantur. lib. 6. ibidem. Lactantius libro 6. cap. 11. Munerum editores populari leuitate ducti opes vel magnis vrbibus suffecturas impendebant. Cyprianus libro de opere, & eleemos. rebus vel obligatis, vel venditis in muneris apparatione, nisi editio bona succedebat, conuiciis ac sibilis eiiciebantur. Basilius in Psal. 116. ὁ δεῖνα ἢ τὸν πλοῦτον ἑαυτοῦ θηριομάχοις προσαναλίσκων, καὶ ταῖς ματαίαις τῶν δήμων φωναῖς ἐπαγαλλόμενος φυσᾶται ταῖς ἐπαίνοις. *Iste opes suas in bestiarios expendens, & vanis populi vocibus exultans laudibus tumet.* Sumptus tamen definiti l. 1. C. de spectac. lib. 11. C. de Prætor. & Quæst. C. Theodos. lib. 2. de expens. ludor. C. Theodos. nulli ludi minoris stetêre septingesies, aut millies HS. Ambrosius sect. 81. Magistratus in Theatris, mimis, athletis, gladiatoribus, aliísque huiusmodi generibus hominum, totum patrimonium suum largitur, & prodigit, vt vnius horæ fauorem vulgi acquirat. Editores ludorum Græci vocant ἀγωνοθέτας, ἀθλοθέτας ἀγώνων, διαθέτας ἄθλων, ἐπιμελητὰς ἐφόρους,
D ἐπόπτας, προστάτας, ἡνιόχους, ait Pollux libro 3 cap. 30. quia brauia constituunt, certamina instituunt, præmia procurant, ludorum præsides, censores, inspectores, speculatores. Arnobius lib. 7. Magistratum appellat ludorum exhibitorem. Imperatores ludis præsidere soliti erant. Augustus sæpe totos dies aberat petita venia, commendatísque qui sua vice præsidendo fungerentur, ait Suetonius cap. 45. Neque Caligula spectaculis semper ipse præsedit, sed interdum aut Magistratibus, aut amicis præsidendi munus iniunxit, eodem auctore cap. 18. Claudius præsedit nonnunquam spectaculis in Caij vicem, auctorante populo, vt prodit Suetonius in Claudio cap. 7. Apud Cassiod. sub Regibus Gothis cura spectaculorum ad præfectum vrbis pertinuit lib. 6. in formula præfect. vrb. Caligula edidit Circenses plurimos à manè ad vesperam, narrante Suetonio cap. 18. Sanctus Augustinus libro 8. Con-
E fess. spectaculum Circensium pomeridianum vocat. quanquam & sæpe matutinum fuit. Apud Tacitum libro 1. Annalium, decretum vt Tribuni plebis ludis Augustalibus per Circum triumphali veste vterentur, curru vehi haud permissum. Tribuni enim plebis ludos Augustales celebrabant, ait Dio libro 56. Editores è longinquis prouinciis aurigas in Italiam terra marique arcessebant, & antè studiosè erudiebant, quàm publicè spectandos se præberent, vt populi studia conciliarent. Symmachus libro 6. epist. 41. Aurigas nostros, & aliquot scenicos naui impositos, & secundùm præceptum meum missos ad Campaniam nuntiauit. longè ante ludos & ipsos iungendis equis erudire debemus, & nouitate eorum fauorem plebis allicere. Idem libro 2. epist. 79. scribit, vt gratiam populi inirent, plerosque curulibus stabulis vrbis quina, aut plura mancipia largitos esse. Idem libro 7. epist 21. editionem muneris vocat libro 9. epist 123. editionem ludorum. libro 7. epist. 106. editionem prætoriam, vt & Cassiodorus lib 5. variar. epist. 42. Symmachus epist 61. libro 4. curule certamen. Lampridius in Halagabalo, primo in certamine curuli socios habuit Ammianus libro 21.

edito curuli certamine cum gaudio plebis. Arnobius lib. 2. quid curſores, quid pugiles, quadrigarios, deſultores, quid bigarios? Ij omnes dabantur ad fauorem populi eliciendum. Seruius ad librum 5. Æneid. In ſacris taciturnitas, in ludis neceſſarius eſt fauor. lib. 2. Cod. Theod. de expenſis ludor. admonentur cuncti Iudices, vt ludis eliciant populi fauorem. lib. 4. epiſt. 12. Symmachus vocat plauſus, & læta vocum ſuffragia. Verus Imperator frequenter prouincialibus literas cauſa Circenſium & miſit, & accepit, apud Capitolinum, vt equos curules pararet. Symmachus lib. 4. epiſt. 63. ſcribit, tanto ſtudio Circenſes actitatos Antiochiæ, vt ſæpe Antiochienſium ſummates ad mercādas quadrigas vſque in Hiſpaniam mitterentur. Editores & ipſi etiam Imperatores Circum, aut alia ſpectacula intrantes, populum adorabant. Imò & Principes eos qui ludos ederent voce & manu venerabantur. Suetonius in Claudio cap. 12. Conſules ſpectacula edentes ſurgens & ipſe cum cætera turba voce ac manu veneratus eſt. quò reſpexit Claudianus Panegyr. 6. Honorij; B

Conſenſúque caua ſublatus in æthera vallis
Plebis adoratæ reboat fragor. ——

Adoratam plebem vocat quæ à Principe adoraretur. Tacitus lib. 16. de Nerone, hiſtrioniam faciente, alia mente dixit; & cœtum illum manu veneratus, ſententias operiebatur ficto pauore. Caracalla apud Dionem editores flagello venerabatur, & victor aureos ab iis petebat. ἀγωνοθέτην δὲ ἢ τῶν ἐξελευθέρων τινὰ, ἢ τῶν ἄλλων τῶν πλουσίων ἐκάθισεν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ἀναλίσκηται, καὶ προσεκύνει αὐτὸν κάτωθεν τῇ μάστιγι, καὶ χρυσοῦς ὥσπερ τις τῶν ταπεινοτάτων ᾔτει, καὶ ἔλεγε κατὰ τὸν ἥλιον τῇ ἁρματηλασίᾳ χρῆσθαι. *Caracalla editorem aliquem ex ſuis libertis, aut aliis qui valde diuites eſſent, faciebat, vt hos ſumptus ſuſtinerent, & adorabat eo ex loco inferiori flagello ſuo, & aureos petebat pro brauio vt aliquis infimæ ſortis, dicebátque ſe Solis exemplo aurigari.* C

CAP. XLI.

De Circenſibus priuatis.

FVERE & Circenſes priuati, quos Imperatores, cæteríque editores in hortis intra priuatos parietes ederent. Lampridius in Heliog. fertur in euripis vino plenis nauales Circenſes exhibuiſſe, pallia de œnanthio fudiſſe, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitaſſe, dirutis ſepulcris quæ obſiſtebant: iunxiſſe etiam camelos quaternos ad curſus in Circo priuato ſpectaculo. Sidonius in Narbone: D

Mos eſt Cæſaribus die bis vno,
Priuatos vocitant, parare ludos.

Lampridius in Heliogab. quadrigas Circenſium in tricliniis, & in porticibus ſibi ſemper exhibuit, pranſitans & cænitans. Item: inde itum eſt in hortos, vbi varius inuenitur, certamen aurigandi parans. Sed & in Circo priuatum fuit interdum ſpectaculum, vt eodem loco ſcribit Lampridius. Ludis illis priuatis, non modò publicis, vt plurimum intererat Prætor, veluti curator. Quintilian. lib. 3. Inſtit. cap. 6. Qui artem ludicram exercuerit, in 14. primis ordinibus ne ſedeat. qui ſe Prætori in hortis oſtenderat, neque erat productus (in ſcenam ſcilicet, aut arenam) ſedit in 14. ordinibus. Sueton. in Nerone cap. 21. non dubitauit etiam in priuatis ſpectaculis operam inter ſcenicos dare, quodam Prætorum HS decies offerente. Item flagitantibus cunctis cæleſtem vocem, reſpondit quidem in hortis ſe copiam volentibus facturum. In hortis accipe, in priuato. Sic apud Tacit. lib. 15. Annalium. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis. Publicos autem ludos curari à Prætore, ſcitum eſt è Plutarcho in Bruto, & l. 1. C. de Prætoribus. E

CAP. XLII.

Qui Circenſes ederent.

PER initia Romæ, celebritate pompáque Deorum Circenſe ludicrum à Regibus, pòſt à Prætore curabatur, qui ſi abeſſet, Dictator, qui ſignum mittendis quadrigis daret, creabatur. Cùm Romanum nomen auguſtius iam eſſet, victores Imperatores, Conſules, Proconſules, Ædiles, cæteríque viri principes, qui plebeculam emereri vellent,

A vellent, editores fuerunt. Ipſi etiam ſacerdotes apud Tertul.l. de ſpectacul. Plin.l.7. epiſt. ludos ſacerdotales. in Auguſto Sueton.cap.44.ludi pontificales. apud Lamprid.in Alexan. ærarij editores. Deinde lapſu temporis oppreſſa vnius dominatu Rep. Imperatorum illud munus penè ſingulare fuit,aut certè virorum illuſtrium. Corippus lib.1.

Chriſtus vbi eſt natus, tunc munere Solis adempto,
Principibus delatus honos, munúſque Latinis,
Et iucunda noua Circenſia munera Roma.

Suet.cap.18.in Calig.commiſit & ſubitos, cùm è Gelotiana apparatum Circi proſpicientem pauci ex proximis Mænianis poſtulaſſent. Munera Circenſia vocat Corippus, vt Lactantius.lib.6.cap.20. venationes quæ vocantur munera, cùm tamen munera de gladiatoribus
B propriè dicantur. Proprium fuit Ædilium curulium ſub Conſulibus, vt ludos omnes populi Romani procurarent. Cicero 5.in Verrem: mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum cærimonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos, mihi Floram matrem populo plebique Rom. ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt appellati. Et ſub extremis penè Imperatoribus Romæ ab Ædilibus munera & ludi edebantur. Capitolinus in Gordiano: Ædilitatis ſuæ tempore 12. populo Rom. munera,id eſt, per ſingulos menſes ſingula, de ſuo exhibuit. Liuius lib. 33. ludi Romani ab Ædilibus in Circo ſcenáque. Et quidem Ædiles ludos ſuis ſumptibus faciebant; vnde multi abſtinebant petitione ædilitatis ob ſumptus ludorum; auctor Cicero lib.2. offic. Boëtius lib.3. de conſolatione. Imperatores cùm darent ludos, non ſemper ipſi ſpectaculis præſidebant, ſed interdum aut amicis, aut Magiſtratibus præſidendi munus iniungebant. Sueton. in Caligula cap.18. in Auguſto cap.45. commendatíſque, qui ſuam vicem præſidendo funge-
C rentur. Imperatores rarò ſuo nomine ludos faciebant: alieno nomine, ſi qui onus ferre non poſſent, aut abeſſent, ſæpe. Sueton. in Auguſto cap. 43. Auguſtus Cæſar feciſſe ludos ſe ait ſuo nomine quater; pro aliis Magiſtratibus, qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter & vicies. Munus igitur Ædilium fuit, vt ludos darent. & quidem Varro cùm Ædilis Circenſes ageret, eximia facie puerum hiſtrionem ad excubias tenendas poſuit in Iouis Max templo, ait Valerius Max.lib.1.cap.1.Sub Imperatoribus, quia Conſulum opes ludis exhauſtæ eſſent, vtvt amplæ,omnes clariſſimi,quoties Romæ ludi haberentur,confluebant, vt in ſumptum ludorum aliquid conferrent. ſi qui abeſſent,fiſcus pendebat: illi cùm rediiſſent, fiſco rependebant. Deſignabantúrque quotannis aliqui ad edendos ludos, qui ſi locoac tempore Romæ non comparuiſſent, 50. millia modiorum tritici vrbis Romæ horreis ſoluebant. lib.6.Cod.Theodoſ.tit.4.omnes clariſſimi,ait,qui per diœceſim tuæ ſublimitatis
D degunt, Romam veniant cum impenſis ſuis, vbi ludi ſcenicorum, vel Circenſium, vel muneris ratio poſcit. Sumptus enim omnibus ludis maximi ſuſtinendi. quare Symmachus lib.5 epiſt.57. multum, ait, rebus omnibus additurus quas ciuium voluptati animoſo impendio præparamus. l. 1. C.de ſpectaculis, vt integra ſit voluptas quæ volentium celebratur impenſis. Martialis,

Das gladiatores ſutorum Regule cerdo,
Quódque tibi tribuit ſubula, ſica rapit.

Ab Imperatore adiuti editores apud Symmachum lib 2. epiſt.45.lib.4. epiſt.12. quod enim in venatione obtinuit, & in aurigatione ſeruatum eſt, vbi non minores ſumptus. Honorio, inquit, diuinæ ſtirpis Auguſto, benefaciendi ſemper addis calorem, docéſque inuictum
E Principem, Senatorum mediocritatem muneribus incitare. Item; in futuros Magiſtratus imperialem etiam prouocas largitatem. Cùm priuatorum pecuniæ non ſufficerent ad ludos edendos in Magiſtratu, prouinciæ aliquid pendebant: imò certum æs erat conſtitutum prouinciis. Cic. epiſt. ad Quint. fratrem. quanta pecunia penderetur, ſi omnium nomine qui Romæ ludos facerent, quod erat inſtitutum erogaretur? Ab amicis etiam in ludorum impenſam, ſi oneri eſſent impares, pecuniam accipiebant. Seneca lib.2. de benefic.cap.21. Chryſoſt. de Circo μεζαφίζας vocat, qui ſoluant aliquid ad Circenſes,vt iuuent Prætorem. Editores vocantur iidem lib.6. Cod.Theod.tit.4.leg.7.Certè ludi omnes magnorum ſumptuum fuerunt, ait Laërt. in Solone: ἀθληταὶ δὲ καὶ ἀσκούμενοι πολυδάπανοι, καὶ νικῶντες ἐπιζήμιοι, καὶ στεφανοῦνται, κατὰ πατρίδος μᾶλλον ἢ κατ᾽ ἀνταγωνιστῶν. *Atleta & qui exercentur magnas faciunt impenſas, & vt vincant multantur, coronantúrque magis in detrimentum patria quàm aduerſariorum.* Iam olim multi abſtinebant Conſulatu, ne ludorum magnificentia res iis ad raſtrum veniret. Dio pag.469. ὑπὸ πενίας πολλοὶ τὴν ὑπατείαν ἀπολείπουσι, διὰ τὰ ἀναλώ-

μαλλον ἐν τῇ ἱπποδρομίαις. Id est, *ob paupertatem multi Consulatum omittunt, ob sumptus Circensium.* A Iustinianus in nouella 105. sumptus contraxit, ac definiuit, καὶ ἐπειδὰν καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον ἔδοξεν εἶναι, ὡς τῶν ἐφ' ἑκατέρων ἄκρων κινδυνευόντων εὐθὺς εἰς ἀμετρίαν ἐκβλῆναι, ᾠήθημεν καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου διορίσασθαι τὸ πρέπον, ὥστε μηδὲ ἄμετρον, μηδὲ ἄτακτον εἶναι, μηδὲ τῶν ἡμετέρων νόμων ἀνάξιον. Id est, *quia visum est superioribus Imperatoribus mediocritatem esse tenendam, quasi iij qui in altero extremo essent, peccarent, putauimus nobis ea de re constituendum esse quod decet, vt nihil sit immodicum, aut inordinatum, aut legibus nostris indignum.* Voluit à Consule septem dari spectacula: primum Kal. Ianuariis: alterum ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ μάππαν λέγουσι. Tacitus lib. 4. monet, Tiberium cauisse ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res. Antoninus Pius & Marcus Philosophus sumptibus muneratiorum modum posuerunt. Martianus cauit ne Consules missilia darent. B nouel. 105. Dio lib. 54. τοῖς μὲν στρατηγοῖς συνέταξεν τὰς πανηγύρεις πάσας, ἔκ τε τοῦ δημοσίου δίδοσθαι τι αὐτοῖς κελεύσας, καὶ προσαπειπὼν μήτε εἰς ἐκείνας οἴκοθεν τινὰ πλεῖον τοῦ ἑτέρου ἀναλίσκειν, μήτε ὁπλομαχίαν, μήτε ἄλλως, εἰ μὴ βουλὴ ψηφίσαιτο, μήτε αὖ πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει. *Prætoribus,* inquit, *assignauit curationem omnium editionum, præcepitque, vt eis aliquid à populo daretur, vetans ne alius alio plus in ludos de suo impenderet: neque gladiatorium munus daretur, nisi ex decreto Senatus, neque amplius quàm bis quoque anno.* aliàs idem Augustus arbitratu editoris sumptus fieri permisit. lib. 54. καὶ τοῖς βουλομένοις τῶν στρατηγῶν τριπλάσιον τοῦ παρὰ τοῦ δημοσίου σφίσιν εἰς τὰς πανηγύρεις διδομένου προσαναλίσκειν ἐφῆκε. Id est, *permisit Prætoribus si vellent impendere triplum de suo supra id quod de publico in ludos conferebatur.* lib. 55. τὸ ἀργύριον τοῖς στρατηγοῖς τοῖς τὰς ὁπλομαχίας ποιοῦσιν ἐκ τοῦ δημοσίου διδόμενον, ἐκώλυσε μηκέτι ἀναλίσκεσθαι. Id est, *vetuit, ne Prætoribus gladiatores edentibus de publico in posterum sumptus sufficerentur.* Claudius legem tulit, vt vnum tantùm diem equi C secundò currerent; re ipsa hoc ipsum, vt nimium, prohibuit. Dio p. 459. νόμῳ μὲν ἔταξε μίαν ἡμέραν τοὺς ἀγῶνας τῶν ἵππων δεύτερον γίγνεσθαι· ἔργῳ δὲ καὶ τοῦτο, ὡς πλῆθος, ἐπέσχεν.

CAP. XLII.

De habitu editoris.

IAM tibi magnificum Prætoris habitum cultúmque ludos edentis dabo, vt nouum in eo triumphatorem recognoscas. Curru Prætor in Circo vehebatur, non vulgari toga, sed picta, & tunica palmata. eburneum sceptrum, in vertice cuius erat aquila, manu gerebat. In eodem curru seruus publicus capiti editoris quasi triumphantis coronam auream imponebat, aut suspensam potiùs tenebat. Iuuenalis satyr. 10. D

Quid si vidisset Prætorem curribus altis
Extantem, & medio sublimem in puluere Circi
In tunica Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnaeque coronæ,
Tantum orbem quanto ceruix vix sufficit vlla?
Quippe tenet sudans hanc Publius, & sibi Consul
Ne placeat, curru seruus portatur eodem.
Da nunc & volucrem sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niueos ad frena Quirites.

In Olympia agonothetæ purpurea veste insignes erant, ait Lucian. in Anacharsi: τεκμαίρομαι δὲ τῇ πορφυρίδι τῶν ἀρχόντων τινὰ τούτων εἶναι. E Chrysostomus coronatum editorem esse, virgámque manu tenere ait. vestem purpuream, coronam auream fuisse suprà monuimus. Xiphil. in Commod. εἰσιὼν δὲ ὁλοπόρφυρον χρυσῷ καταπαστον, χλαμύδα θ' ὁμοίαν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον λαμβάνων, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων ἰνδικῶν, καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον, κηρυκεῖον τε τοιοῦτον φέρων ὁποῖον ἑρμῆς. *Iniens autem tunica amictus tota purpurea, & chlamyde simili more Græco, sumens coronam auream gemmis insignem, caduceúmque ferens, qualem Mercurius.* Virga enim editoris caducei instar erat Plutarch. in Antonio, qui μετὰ τῶν γυμνασιάρχων ῥάβδων ἐν ἱματίῳ καὶ φαικασίοις προῄει. *Antonius cum virgis gymnasiarchæ in pallio, & phacasiis præcedebat, vt moderator agonis.* Iuuenalis satyr. 11.

——similisque triumpho
Præda caballorum Prætor sedet.——

sic lege,

A sic lege,non *pradonem*, quia ludicro Circensi bonis elauerat. Hoc habitu cultúque curru insidens, siue is Prætor esset,siue Dictator mittendis quadrigis, siue Ædilis, ad oppidum vsque prope metas primas peruehebatur. Varro; Dictator vbi currum insidit, peruehitur vsque ad oppidum. Suprà ex Chrysostomo ludis Olympicis, seu Circensibus magnifico cultu inambulantem editorem tibi notauimus. Caligula ludicro Circensi produit in Circum seiugibus vectus, quod non antè visum erat: vtque nulla excusatio esset, qua Circo abesse liceret, iudicia retulit in alium diem, & luctus omnes. Dio p.442. τὸ ἅρμα τὸ ἱππικὸν ἐφ' οὗ ἠνέχθη ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν, ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει· ὅπως τε μηδεμία τινὶ τοῦ μὴ συμφοιτᾶν εἰς τὰ θέατρα πρόφασις εἴη, τάς τε δίκας ἁπάσας ἀνεβάλετο, καὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέσχεν. Moris tamen fuit, vt bigis ferretur per Circum editor, non quadrigis, aut seiugibus. Symmachus lib. 6. epist. 4. Natali vrbis, ait, Suffectum Consulem currus quo vehebatur euoluit per ferociam bigarum

B quæ triumphum vehebant. Editori currus negatus est sub Augusto, toga palmata, tunica picta & triumphalis concessa. Tacitus lib. 1. Tribuni petiêre, vt proprio sumptu ludos Augustales ederent, vtque per Circum triumphali veste vterentur. curru vehi haud permissum. decreta pecunia ex ærario. Dio fine lib. 55. καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο, οὐ μέντοι καὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβησαν. Id est, *Tribuni qui præerant ludis Augustalibus, triumphali veste in Circo vsi sunt; non tamen currum inscenderunt.* Sub aliis Imperatoribus curru vecti sunt. Plinius panegyrico; nos augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina & vota certantia quæ præsenti tibi conferentur (ludis iis qui natali Traiani erunt) vehemur alacres, & incerti ex vtra parte maior auribus nostris accidat clamor.

C

CAP. XLIII.

De familia quadrigaria.

EDITOREM in campum vnà cum triumpho deduximus, iam ministros editionis, & vniuersam familiam quadrigariam intueamur. in veteribus inscriptionibus ea descripta est. Familia quadrigaria Titij Capitonis, mulio, villicus, conditor, sellarius, agitator, succonditor, medicus, sutor, tentor, auriga, spartior (an strator) morator, viator, sarcinator, aurigator. & pag. 47. 48. Vipsanio mulioni, aurigatori, succonditori, vllico, conditori, sellario, agitatori, primo, medico, tentori, sutori, moratori, viatori, fulloni, sarcinatori. Quadrigarum dominus apud Plin. lib. 10. cap. 24. Cæcinna Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus comprehensas in vrbem secum afferens victoriæ nuncias amicis

D mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore, de hirundinibus. Alibi, medicus factionis Veneræ. Turnebus tentores vult esse ἀφέτας. Malè. nam ἀφέται sunt editores, quos & Chrysostomus θυρεπανοίκτας vocat. tentores fuerunt qui equos currúsque tenebant antequam vices cursus eorum venissent. De quibus Sidonius in Narbone:

Vestra insignia continent ministri,
Ora & lora manus iubásque tortas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortantúrque obiter, iuuántque blandis
Vltrò plausibus, & voluptuosum
Dictant quadrupedantibus furorem.

E De iisdem videtur accipiendus Statius lib. 6.

Circumstant fidi, nexúsque & torta iubarum
Expediunt, firmátque animos, & plurima monstrant.

Mulio, ὀρεοκόμος. Seneca epist. 86. mulio excalceatus non propter æstatem. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, vnius omnes coloris? Moratores dicti sunt, qui morabantur: agitatores ne cursum anticiparent, sed suo ordine currerent: viatores erant ministri qui cursitabant huc illuc iussu agitatorum. Conditor in veteri gloss. dicitur πωλῶν ἀλείπτης, qui inungit oleo aurigas, aut equos, si opus est. Subconditor qui conditori paret, vt submulio qui est sub mulione farraneo, Plin. malè Turnebus subconditores accipit qui sub iugum & currum se conderent, si fortè malè iuncti essent equi. Conditor factionis est magister, & dominus gregis, vt alibi ostendo. Apud Sueton. ministrator vnus fuit è familia quadrigaria. cap. 17. in Vitel. ministratorem auriganti Caio cùm exhiberet villicus, qui

qui familiæ veluti procurator præeſſet vice domini. Agitator, auriga, aurigator pro eodē accipiuntur. Equidem agitatorem quadrigarium ipſum in Circo decurrentem exaudio; aurigatorem & agitatorem facio eoſdem. Apud probatos auctores auriga, aurigator, agitator, quadrigarius, vnum & idem ſonant. Spartor is eſt qui ſparto ſellam & ephippia inſtruit, fortè an ſtrator. Deſignator, vel, vt aliubi eſt, diſſignator, à Chryſoſtomo dicitur διαθέτης. Sic enim ille in Circo: μὴ ἀγωνιάσῃς· ἔχεις γὰρ τὸν διαθέτην θεὸν, καὶ ἰατρὸν τὸν χριστόν· ἔχεις ἀλείπτην τὸ πνεῦμα ἅγιον. μηδὲ ἱδρῶτα φοβῇς· ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπί σε. Id eſt, *ne animum deſpondeas: habes enim Deum deſignatorem, & medicum Chriſtum: habes conditorem & aliptam Spiritum ſanctum. ne ſudorem metuas: habes enim eum qui aquam in te fundat.* Vt enim equis, ita & ſibi aquam dabant. Deſignatores dicuntur βραβευταὶ Græcis, nec iidem ſunt cum editoribus, ſed qui decurſionem ordinant, & cuneos, cæteráque in Circo comparant ac diſponunt. non tamen coronam & præmium victoribus addixêre Romæ, vt in Olympia, βραβευταὶ καὶ ἑλλανοδίκαι. lib. 3. B
ff. tit. 2. l. 4. Deſignatores autem, quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere, quia miniſterium, non artem ludicram exerceant. Et ſanè locus iſte hodie à Principe non pro modico beneficio datur. Procuratorem dromi in veteribus inſcript. accipio curatorem & exercitorem curſus publici, aut Circenſis. Vnus erat deſignator in Circo, quatuor erant procuratores dromi. In veteribus enim inſcripr. dicitur procurator dromi factionis Venetæ. ſicut & quatuor erant tribuni quatuor factionum, de quibus ſuprà attigimus, quos putem tribunos fuiſſe non quadrigariorum modò, ſed plebeculæ factioſæ quæ in partes diſceſſerat. Erant & magiſtri ac domini factionum. Suetonius in Nerone cap. 22. Domini factionum aurigarum greges ducere dicuntur in Circum. Lamprid. in Commod. Circenſes multos addidit libidine potiùs quàm religione, vt dominos factionum ditaret. In veter. inſcript. MAGISTRO ET SOCIO, DOMINO ET AGITATORI FACTIONIS VENETÆ. Putem has partes datas exercitato & veteri alicui agitatori, qui rei Circenſis peritiſſimus eſſet. Inſcriptio illa poſita eſt ab aliquo domino factionis Venetæ, & collega ac ſocio defuncti. Conſtantinopoli fuit ampliſſimus Magiſtratus procurator dromi publici, non Circi, quem & Romæ ponit Symmachus lib. 10. epiſt. 36. Zonaras p. 128. λογοθέτης τοῦ δρόμου, ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως, id eſt, *procurator curſus publici, tutor Imperatoris.* In familia quadrigaria varij miniſtri fuêre, Quæſtores, qui pecunias cuiuſque gregis adminiſtrarent. Medici, conditores, ac ſucconditores, qui curarent gregem. Procuratores dromi, qui curricula curarent. Margaritarij, qui gemmas agnoſcebant quas aurigæ ad ornatum emebant. Moratores ludi, qui equos ad finem certaminis ſiſtebant. Sellarij, ſellarum opifices. Tentores, qui currus tenerent. Spartores, qui aquam equis aſpergerent. Sutores, ſarcinatores, viatores, qui aurigas accibant, villici. quæ nomina miniſtrorum ex vet. inſcriptionibus D
petes. Erant & qui oua erigerent, qui controuerſias de victoria inter aurigas diiudicarent, qui curricula numerarent. In veteribus lapidibus multæ ſunt inſcriptiones quæ ad factiones, & aurigas pertinent, vbi magiſtri, domini, ſocij, agitatores, patres factionum laudantur, cuiuſmodi hæ ſunt.

A M. AVRELIO LIBERO . G
R PATRI, ET MAGISTRO E
A ET SOCIO, DOMINO N
M ET AGITATORI FACTIONIS T
A PRASINÆ I
N AVRELIVS CÆCIL. PLANETA NI
T PROTOGENES OB III. PAL- C E
I MAS HOC DONVM VOVIT A
NI NATIONE AFR.
CA. Id eſt, Aram antinica, gentinica, βωμὸν αὐτῷ νίκης Aram pro victoria genti victrici poſuit. Alia. CL. AVRELIO POLYPHEMO DOMINO, ET AGITATORI FACTIONIS RVSSATÆ TOGENI (fortè DIOGENI) CÆSARIVS, SVI TEMPORIS PRIMO ET SOLO FACTIONARIO OB GLORIAM. Onuphrius has inſcriptiones habet. C. Appuleius Diocles agitator factionis Ruſſatæ Hiſpanus Luſitanus annorum 32. menſ. 7. 523. agitauit in factione Alb. Acibio Auiola, & Cornelio Panſa Coſſ. Ibidem dicitur agitaſſe ſumma quadriga, viciſſe præmia maiora, ſeiuges, ſepteiuges agitaſſe, equos centenarios feciſſe, omnium agitatorum eminentiſſimus fuiſſe, omnium factionum agitatores præceſſiſſe. Meritò annotatum eſt, quod vno anno alieno principio duobus

introiugis

A inttoiugis Cotyno & Pompeiano vicit. Tres agitatores miliarios factionis Venetæ vicit. Nouis coactionibus, & nunquam antè titulis scriptis Diocles eminens, quod vna die seiuges LTS. XL. missus bis vtraque victor eminuit. Idem primus septem equos agitasse, inter singulares vicisse dicitur. In veteri lapide. C. Appuleius Diocles summa quadriga agitauit annis 24. Summa quadriga dicebatur, quæ spinæ Circi & metis propior esset; ima quæ remotior, ad podium & gradus magis pertineret. Summa meta erat difficilior, & minus commoda propter metæ viciniam, ad quam sæpe naufragium factum. Cursu singularum vincere dicebantur, cùm ex prouocatione duo agitatores, aut tres simul aurigarentur. Diebus enim solemnibus quatuor factionum agitatores currebant: cùm ex prouocatione certarent sæpe duo. In veteri lapide. Diocles cursu singularum vicit. Inde præmia maiora vicit. Præmia maiora erant 30. aut 32. millia nummorum, id est, nongen-
B totum aureorum nostratium. Binarum quadrigarum certamine vicit, cùm duas quadrigas prouocasset. Ternarum quadrigarum certamine vicit, cùm ternas quadrigas prouocasset. Præmia igitur aurigarum amplissima fuêre; vnde & ditissimi euaserunt. Iuuenalis satyra 7.

Si libet, hinc centum patrimonia causidicorum,
Parte alia solùm russati pone Lacertæ.

Martialis lib. 10.

Cùm Scorpus vna quindecim graues hora
Feruentis auri victor auferat saccos.

Qui gregibus aurigarum præerant. præfecti, magistri, domini, & conditores factionum & gregum dicebantur. Sueton. in Nerone cap. 22. Domini factionum non dignabantur
C nisi ad totius diei cursum greges ducere. Vet. inscriptio. D. M. C. POMPEIO EVSCENO CONDITORI FACTIONIS RVSSATÆ PATRONO BENE MERITO, OPTIMO ET PIENTISSIMO, LIBERTI ET HÆREDES FECERVNT DE SVO. Alius lapis. D. M. CLAVDIA HELICE FECIT L. AVIL. L. DIONYSIO CONDITORI GREGIS RVSSATI, CONIVGI DIGNISSIMO. Alius lapis. M. AVRELIO LIBERO, PATRI, ET MAGISTRO, ET SOCIO, ET AGITATORI FACTIONIS PRASINÆ, AVRELIVS CÆCILIVS PLANETA PROTOGENES OB III. PALMAS HOC DONVM VOVIT NATIONE AFR.

D

CAP. XLIV.

De spectatoribus.

CIRCENSIBVS ita capti sunt Romani, vt tres interdum dies in eo spectaculo somni ædiúmque obliti funalibus accensis posuerint. Imò & solidum diem sine cibo frequenter assedêre: anno tamen vrbis conditæ frangere diem cœperunt, diuertentes ad epulum ab editore datum. Dio lib. 37. καὶ ὁ δῆμος ἀπαυστὶ (lego ἀπαστὶ) μέχρι τινὸς τὰς ὁπλομαχίας θεώμενος ἐξανίστη τε μεταξὺ τοῦ ἔργου καὶ ἄριστον εἵλετο· καὶ τοῦτ' ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ νῦν ὁσάκις ἂν ὁ τὸ κράτος ἔχων ἀγωνοθετῇ, γίνεται. *Et populus sine cibo vsque adhuc munera spectans exsurrexit in medio spectaculo, & prandium cepit; & ab eo principio, quoties Imperator editor est, hodiéque idipsum fieri assolet.* Sidon. lib. 3. epist. vlt. Postridie iussit Augustus, vt epulo suis Circensi-
E bus ludis interessemus. Primus iacebat cornu sinistro Consul ordinarius. De frequentia Cic pro Sext. Equidem existimo nullum tempus esse frequentioris populi quàm illud gladiatorium, neque concionis vllius, neque verò vllorum Comitiorum. Item; Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maxima delectatur. Ammian. Marcellinus lib. 28. mirum in modum eum furorem exaggerat his verbis. Nunc ad otiosam plebem veniamus, in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimessores, Statarij, Semicupæ, & Setapini, & Cicimbricus cum Gluturino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similésque innumeri. hi omne quod viuunt, vino & tesseris impendunt, & lustris, & voluptatibus, & spectaculis: eísque templum, & habitaculum, & concio, & spes omnis, Circus est maximus. Clamitant Remp. stare non posse si futura concertatione quem quisque vindicat, carceribus non exsoluerit Princeps, & circumflexerit metam. Exoptato die equestrium ludorum

ludorum illuceſcente, nondum Solis puro iubare, fuſiùs omnes feſtinant præcipites, vt velocitate curtus ipſos anteeant certatutos. ſuper quorum euentu diſciſſis votorum ſtudiis anxij plurimi agunt peruigiles noctes. Item: vt in vno ſpectaculo, exodiario cænatori (forte, ſcenico, niſi exodiarius iſte cænator comedendo riſum moueat) aurigæ clametur aſſiduè, per te ille diſcat. Ob hunc populi concurſum ſicuti in Græcia conciones in Theatro habebantur; ita & Romæ in Circo, ſi fides Herodiano lib. 8. qui docet, Romanos vbi de Maximi morte nuntius allatus, protinus ad aras & templa iuiſſe: ſed vt lymphati gratantes inuicem in Circum veluti futura concione concurrebant. ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ὡς οὐ μὴ πρὸς τοὺς βωμούς τε καὶ τὰ ἱερὰ ἠπείγετο, οὔτε τις ἔμενεν οἴκοι, ἀλλ' ὥσπερ ἐνθουσιῶντες ἐφέροντο συνηδόμενοί τε ἀλλήλοις, καὶ ἐς τὸν ἱππόδρομον συνθέοντες ὥσπερ ἐκκλησιάζοντες, χωρίῳ (ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ.) lib. 2. enarrans militum odiũ in Iulianum; ἐς τε τὸν ἱππόδρομον ὅπου μάλιστα τὸ πλῆθος συνιὸν ἐκκλησιάζει, τὸν ἰουλιανὸν ἐβλασφήμουν. niſi forte quis ἐκκλησιάζει pro conuentu populi accipiat, licèt nulla oratio habeatur. Chryſoſtomus quoque hanc inſaniam exagitat his verbis homil. de eccleſ. καὶ ἐν μὲν ἱπποδρόμῳ οὐκ ὀροφῆς ἐπικειμένης τούτῳ στέγουσα, οἱ πλείους πολλῶν ὄμβρων καταφερομένων ἑστήκασι μαινόμενοι: *& in Circo vbi tectum non eſt, & ſi ruit imber, ſtant furentes ac perdurant.* Sed hoc metu, afferebant vmbellas, lacernas, gauſapinas, quibus defenderent imbres. Martial. lib. 11. B

Vmbellam luſcæ, Lygde, feras Dominæ.

aut cauſiam Macedonicam. Plautus in Perſa.

Cape tunicam, atque zonam & chlamydem afferto, & cauſiam.

Græci tholium vocant & ſciadium. Pollux l. 7. θολία (fortè θόλιον) πλέγμα τι θολοειδὲς, ᾧ ἀντὶ σκιαδίου ἐχρῶντο αἱ γυναῖκες. Id eſt, *tholium, reticulum quoddam faſtigatum ac fornicatum, quo pro vmbella mulieres vtuntur.* Euſtathius anthelia & paropia vocat, quæ Soli opponuntur, vt vmbra captetur. τὰ χάριν σκιᾶς προβεβλημένα τῶν προσώπων τοῖς ἡλιαζομένοις. Ariſtophanes in Equitibus. C

Τὰ δ' ὦτα νὴ Δία ἐξεπετάννυτο ὥσπερ σκιάδειον.

Interpres. σκέπασμά τι ἔχουσι γυναῖκες θύσαι, ὑπὲρ μὴ καίεσθαι τὰς ὄψεις ὑπὸ τοῦ ἡλίου. ἐκτείνεται δὲ καὶ συστέλλεται πρὸς τὸν κατεπείγοντα χρόνον. Martial. in Apophoret.

Accipe quæ nimios vincant vmbracula Soles,
Sit licèt & ventus, te tua vela tegent.

Iuuenalis ſatyr. 9.

En cui tu viridem vmbellam, cui grandia mittas
Succina. ——

Illud Martial. in Apophoret. D

In Pompeiano tectus ſpectabo Theatro,
Nam populo ventus vela negare ſolet.

Lipſius erudititiſſimus de cauſia accipit. vulgata lectio verior de gauſapa, ſeu birro, id eſt, vt interpretatur Iuuenalis vetus interpres, lacerna, fimbriato pallio, ſeu penula. Vopiſcus in Carino. donati ſunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri canuſini. Ita igitur perdurabant ſpectaculis, vt qui ante alios exiret, aut ſurgeret, colaphis cæderetur. quod ætate Philippi accidiſſe legimus Eam populi inſaniam carpſit Iuuenal ſatyr. 3.

Si potes auelli Circenſibus, optima Sora,
Aut Fabrateria domus, aut Fruſinone paratur.

Nam ne rebus quidem putidiuſculis ac pudendis, quarum neceſſitas incumbit, vt diſcederent adducebantur. aquam enim per canaliculas in oculis omnium non modò in Amphitheatro, ſed & in Circo petebant. Tertul. de ſpectacul. Sic euenit, vt qui in publico vix neceſſitate veſicæ tunicam tenet, idem in Circo aliter non exultet, niſi totum pudorem in faciem omnium intentet. Hac turpitudine furotéque offenſi aliquot Imperatores, ratò ſpectaculis interfuerunt, aut aliud inter ſpectandum egerunt. Iulius Cæſar epiſtolas ſubinde lectitabat, ait Suetonius. Iulianus perfuga quidem à fide & deſultor, ſed philoſophiæ grauitatis ſtudioſus, infrequens in Circo fuit, neque totum ibi diem ponere ſuſtinuit. In miſopogon. de ſe teſtatur. ὀλιγάκις εἰς ἱπποδρομίας φοιτῶ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν θεῶν, οὐδὲ διημερεύω καθάπερ εἰώθεσαν ὅ τε ἀνεψιός ὁ ἐμὸς, &c. Id eſt, *rarò in Circum venio Deorum celebritatibus, neque totum diem ago, vt ſoliti erant patruelis meus, & pater eius. vbi ſpectaui ſex miſſus, abeo.* ἐξ δὲ τοὺς παῖδας θεώμενος δρόμους, ἀπαλλάττομαι. Confluebat igitur populus ſingulari alacritate in Circum: & ſi qua re opus eſſet, illud ſumma libertate ab Imperatoribus flagitabant. Illi vt plerumque populo E

gra

A gratificabantur. Iosephus lib. 19. cap. 1. ῥωμαῖοι συνιᾶσι προθύμως εἰς τὸ ἱππόδρομον, καὶ ἐφ' οἷς χρήζοιεν, ἀξιοῦσι τῶν αὐτοκρατόρων κατὰ πλῆθος συνελθόντες. οἱ δὲ ἀναντιλέκτως τὰς δεήσεις κρίναντες οὐδαμῶς ἀχαριστοῦσι. Id est, *Romani conueniunt promptè in Circum, & si quid volunt, rogant Imperatores multi simul collecti. Illi autem ita de iis quæ rogantur iudicant, vt contradicere nefas sit, nunquam tamen populo non gratificantur.* Tertullian in Marcion. Quid? non in omnem libidinem ebullis? non frequentas solemnes voluptates Circi furentis, & caueæ sæuientis, & scenæ lasciuientis? Saluian lib. 6. Quicquid immoderationis in Circo, quicquid furoris in caueis. Illud in insaniente populo studium Circensium mirificè expressit Iuuen. satyr. 11.

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.
Nam si deficeret, mœstam attonitamque videres
B *Hanc vrbem, veluti Cannarum in puluere victis*
Consulibus: spectent iuuenes, quos clamor, & audax
Sponsio, quos cultæ decet assedisse puellæ.

Spectatores omnes, maximè Constantinopoli, eo colore cui fauerent, induebantur, & hirundines ac columbas in Circum inferebant, quibus domum victoriam alligaro filo, aut panno indicij causa denuntiarent. Cæcinna Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas hirundines in Circum secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore, Plinius lib. 10. cap. 24.

C
CAP. XLV.

An pileati & discalceati spectarint.

SVB Caligula mos inductus, vt in Circo, sicut in Theatris, pileos ferrent ad aëris, vel Solis inclementiam arcendam. Romæ quippe, & Constantinopoli, & vbique gentium Circi erant sine tecto. Chrysostom. quod non sit contemnenda Ecclesia. καὶ ἐν μὲν ἱπποδρόμῳ οὐκ ὀρόφου ἐπικειμένου τοῦτον σκέποντος, οἱ πλείους πολλῶν ὄμβρων καταφερομένων, καὶ ἀνέμου τὸ ὕδωρ εἰς ὄψεις ῥιπίζοντος ἑστήκασι μαινόμενοι: *& quidem in Circo vbi non est tectum, maxima pars imbres deciduos ferunt, & ventum à quo imber in vultum ventilatur.* Omnibus certè celebritatibus pileati Romani fuerunt. vnde pileatam Romam Saturnalibus Martialis vocat libr. 11. epig. 8.

Permittis puto pileata Roma.

D De causiis in Theatro Dio p. 442. πίλους τὸν θετταλικὸν τρόπον εἰς τὰ θέατρα φορεῖν, ἵνα μὴ τῇ ἡλιώσει ταλαιπωρῶνται ἐπέτρεψε· καὶ εἰ γέ ποτε εἰς ὑπερβολὴν ἐπίφλεξε, τῷ διριβιτωρίῳ ἀντὶ τοῦ θεάτρου ἰκριωμένῳ ἐχρῶντο. Id est, *Caligula Senatoribus causias Thessalicas in Theatra ferre permisit, ne insolatione torquerentur: & si quando æstus esset intolerabilior, vtebantur diribitorio pro Theatro.* & p. 459. non pileati modò si nimius ardor esset, verùm & discalceati cùm ad aucupandum frigus, tum ad delicias in Circum ibant. Idem lib. 57. ἐξὸν καὶ ἀνυποδέτοις βουλομένοις θεᾶσθαι, νομιζόμενόν πως ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει, καὶ πολλάκις, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐγούστου ἐν ταῖς θερειναῖς πανηγύρεσι γινόμενον, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ τιβερίου. Id est, *licebat iis qui vellent discalceatis spectare, qui mos iam olim tenuerat, & iudicia exercere per æstatem. quod ab Augusto in celebritatibus æstiuis seruatum erat, sed à Tiberio planè omissum.* ἀνυποδέτους caue intelligas nudis planè pedibus. sed more Græco soleatis, aut crepidatis. Sic apud Plutarchum Cato ἀνυπόδητος am-
E bulasse dicitur crepidatus. Tacit. Germanicum ait intectis pedibus. Tertul. de Pallio; ant pedes nudi. magis certè virile quàm in calceis. Ex hoc loco Suetonij Franciscus Modius ostendere conatur, Circenses per plateas & fora vulgò celebratos malè, meo animo. Quamquam enim cęnacula propriè dicuntur superiores domus contignationes, pauperum domicilia, non tamen inde efficitur, in plateis & foris vulgò Circenses habitos, cùm varij Circi Romæ fuerint, in quibus decursiones curules è cænaculis ædificiorum vrbis prospici possent. Equidem cænacula pro foris & spectaculis libertorum & amicorum Cæsaris, id est, locis quæ ad spectandum sibi extruxerant, accipio. Cænacula item pauperiorum fuere. Prudentius,

Omnis qui celsa scandit cænacula vulgus.

Iuuenalis,

—— Rarus venit in cænacula miles.

Horatius, A

Quod pauper mutat cœnacula?

Cœnationes diuitum, apud Senec. epist. 78 & 90. In Circo & Theatro quia sine tecto fuêre, inducebant lacernas aduersùs iniuriam frigoris aut pluuiæ. Martial. libr. 14. epigram. 37.

Amphitheatrales nos commendamur ad vsus,
Cum tegit algentes nostra lacerna togas.

Tertullianus in Apologet. Video & Theatra nec singula satis esse, nec nuda. Nam ne vel hyeme voluptates impudicæ frigerent, primi Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Ideo Sole fatiscere, & pluuiis Romanos in Circo ait Ammianus libro 14. Quod est, inquit, studiorum omnium maximum, ab ortu ad vesperam Sole fatiscunt, vel pluuiis, præmia aurigarum equorúmque velut præcipuas delicias scrutantes. quod idem ostendit Chrysostomus homil. ad eos qui deserunt synaxes, ὅταν πᾶσα ἡ πόλις πρὸς τὸ ἱππόδρομον μετάστῃ, καὶ οἰκίαι, καὶ ἀγοραὶ εἰς τὴν παράνομον θεωρίαν ἐκινήθησαν ἐκείνην. ἐκεῖ δὲ οὐ τὸ ἱππόδρομον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερῷα, καὶ οἰκίας, καὶ δώματα, καὶ κρημνούς, καὶ μυρίους ἑτέρους ἄνωθεν καταλαμβάνουσι τόπους. ἐκεῖ δὲ καὶ ἥλιον γυμνῇ δεχόμενοι τῇ κεφαλῇ, καὶ πατούμενοι. *Cùm omnis ciuitas transierit in Circum, & domus, & fora ad spectaculum illegitimum commota sint. Illic autem non tantùm Circum, sed & cænacula, & domos, & cacumina, & infinitos alios in excelso capiunt locos. Ibi autem Solem nudo capite excipientes, & obtriti.* B

CAP. XLVI.

De Circi clamoribus. C

MIRI erant in spectatoribus animorum motus pro varietate, casúque certaminis. Nam & manus mouebant, & togas iactabant, & clamabant, ac tumultuabantur præmia flagitantes ante victoriam, si fortè aliquem iam victorem spe præciperent. De manuum agitatione Varro l. 2. de rustic. manus mouere malunt in Circo & in Theatro, quàm in segetibus. Philostr. l. 2. βοῶσι γοῦν ἀναπηδήσαντες τῶν θάκων, καὶ οἱ μὲν τὼ χεῖρε ἀνασείουσι, οἱ δὲ τὴν ἐσθῆτα, οἱ δὲ αἴρονται ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ δὲ τοῖς πλησίον ἱλαροὶ προσπαλαίουσι. *Clamant exilientes sedibus, & alij manus mouent, alij vestem, alij tolluntur à terra, alij alacres luctantur cum propinquis.* Gregorius Nyssen. lib. de vita Mosis: Vt qui certamen equorum non sine voluptate spectant, etsi nihil ad cursum diligentiæ illi prætermittant quos vincere optant; oculis tamen cursum ipsorum sollicitì prospicientes, clamant atque hortantur, incitantéque ac efficere se putant, vt velociùs equi peruolent, cùm huc atque illuc vnà cum equis flectantur, & manum quasi flagellum in ipsos extendant, atque incutiant. De iactatione togarum maximè cùm aurigam aliquem ad cursum reuocarent, Ouid. l. 3. eleg. 2. Amorum: D

—— Sed eum reuocate Quirites,
Et date iactatis vndique signa togis.

De præmij flagitatione Silius lib. 16.

Euolat ante omnes, ventos post terga relinquit:
Conclamant, plausúque fremunt, votique peractam
Maiorem credunt præcepto limite partem.

Plato lib 7. de legib. ait exclamasse spectatores in ipsis agonibus, & non sine victoris laudibus, victorem appellasse, non expectata tubicinis aut præconis renuntiatione. ἐν ὀλυμπίᾳ θεόντων ἵππων ἢ δολιχοδρόμων ἀνδρῶν διανοούμεθα πέρι, καὶ προσηγορεύομεν τὸν μὲν τάχιστον, ὡς βραδύτατον, τὸν δὲ βραδύτατον, ὡς τάχιστον, ἐγκώμιά τε ποιοῦντες. *In Olympia cogitamus de currentibus equis, & de viris stadium sexies obeuntibus, & appellamus celerrimum, vt tardissimum, tardissimum, vt celerrimum, encomia facientes.* Disertiùs Sidonius in Narbone: E

Iam sexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

Iuuenalis,

—— & duo fortes
De grege Mœsorum qui me ceruice locata
Securum iubeant clamoso insistere Circo.

Item,

—— exultat rauco victoria Circo.

Eustat.

A Eustat. Iliad. ψ. παρακολούθημα καὶ αὐτὸ ἀγῶνος ὡς τῶν θεάτρων συναγωνιώντων τοῖς πιστοῖς οἱ συνδιαπιθέμενοι ὀρχοῦσι, ἰάχουσι, σιωπῶσι αὖθις, ἤδη γελῶσι, ἄχθονται, παιανίζουσι, καὶ ὅλως παντοῖοι γίνονται. Dio Chryſ. in cynego. οἱ δὲ ἄρχοντες εἰς τὸ θέατρον ἐβάδιζον, ὅ ἐστιν ὥσπερ φάραγξ ἐξ ἡμίσεος, οὐκ αὐτόματον, ἀλλ' ᾠκοδομημένον λίθοις. ὁ ὄχλος ἐβόων ποτὲ μὲν πρᾴως καὶ ἱλαρῶς πάντες, ἐπαινοῦντες τινάς, ποτὲ δὲ σφόδρα καὶ ὀργίλως. Vide Cicer. 2. Philip. in ſtadio curſores exclamãt quàm maximè poſſunt, faciunt idem cùm exercentur athletæ. De Circi clamore qui toto curriculo frequentabatur, maximè verò inter laxandum repagula, res mira, vſque adeò vt furor & inſania, non clamor, appellaretur. Tertul. de habitu mulier. Circi furoribus, arenæ atrocitatibus, aut ſcenæ turpitudinibus. & in Apologetic. Nihil eſt nobis cum inſania Circi, cum impudicitia Theatri, cum atrocitate arenæ, cum xyſti vanitate. Vide quàm bellè & accommodatè ſingulis ſua tribuat. Sed eleganter ac iucundè lib. de ſpectaculis. In Circo

B propriè furor præſidet. aſpice populum ad id ſpectaculum iam cum furore venientem, iam tumultuoſum, iam cæcum, iam de ſponſionibus concitatum; tardus eſt illi Prætor, ſemper oculi in vrna eius cum ſortibus voluntantur. Furorem igitur vocat Tertullianus, inſaniam Arnobius lib. 8. Ludis curulibus quis non horreat populi in ſe rixantis inſaniam? Lactantius lib. 6. cap. 20. tria vitia Circi ponit, inſaniam, leuitatem, vanitatem. Sic enim ait: Circenſium enim ludorum ratio quid aliud habet niſi leuitatem, vanitatem, inſaniam? tanto namque impetu concitantur animi in furorem, quanto illic impetu curritur, vt iam plus ſpectaculi exhibeant qui ſpectandi gratiâ veniunt, cùm exclamare, & efferri, & exſilire cœperint. Sponſiones, conuicia, rixæ feruebant ac fremebant. De ſponſionibus nuper Tertullianus auditus. apud Homerum lib. 23. Iliad. Idomeneus ira percitus Aiacem ſic

C appellat:

> Αἶαν νεῖκος ἄριστε, κακόφραδες, ἄλλα τε πάντα
> Δεύεαι Ἀργείων, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής·
> Δεῦρο νῦν ἢ τρίποδος περιδώμεθον, ἠὲ λέβητος,
> Ἵστορα δ' Ἀτρείδην Ἀγαμέμνονα θείομεν ἄμφω
> Ὁππότεραι πρόσθ' ἵπποι, ἵνα γνοίης ἀποτίνων.

Id eſt, *Aiax conuicio fortis, inconſulte, in aliis omnibus infimus es Græcorum, quia tibi animus eſt immoderatus; agedum certemus ſponſione aut tripodis, aut lebetis, & Atridem cognitorem & arbitrum conſtituamus, vtri equi ſint priores in curſu, vt quod eſt noris impenſa tua.* rem attigit Martialis.

> *Sed cùm ſponſio fabulæque laſſæ*
> *De Scorpo fuerint, & Incitato.*

D Sponſionibus igitur certabant, conuiciis, tumultu, rixis. Virgil. 5. Æneid.

> *Tum plauſu fremitúque virûm, ſtudiíſque fauentum*
> *Conſonat omne nemus, vocémque incluſa voluntant*
> *Littora, pulſati colles clamore reſultant.*

Nazianzen. pag. 184. conqueritur de Epiſcopis. οὐ φέρω σου ἱππικοὺς ἡμῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὴν ἀντίρροπον ταύτην τὴν μανίαν, ἔν τε δαπανήμασι καὶ σπουδάσμασι· μεταζευγνύμεθα, ἀντιζευγνύμεθα, ἀντιφρυασσόμεθα, μικροῦ καὶ τὸν ἀέρα παίομεν, ὥσπερ ἐκεῖνοι, καὶ βάλλομεν κόνιν εἰς οὐρανόν, ὥσπερ ἐξεστηκότες, καὶ ὑπ' ἄλλοις προσώποις τὰς ἡμετέρας ἐκπληροῦμεν φιλονεικίας. *Non fero,* ait, *curules noſtros ludos, & Theatra, & furorem hunc contrà ponderantem in ſumptu & ſtudio. ſimul iungimus equos, contrà iungimus, contrà ferocimus, & parum abeſt, quin vt theatrici, aërem verberemus, & iaciamus puluerem in aërem, vt extra nos rapti, & ſub alienis perſonis noſtras explemus*

E *æmulationes.* De conuiciis Tertul. lib. de ſpectac. inde (poſt miſſam mappam) maledicti conuicia, odij ſuffragia ſine merito amoris. nam ne ab ipſis quidem Senatoribus in Circo abſtinebant. Caſſiodor. lib. 1. variar. à populo quæ vel Senatoribus in Circo dicteria figuntur, non vindicantur. Imò Deos ipſos conuiciis lacerabant, ait Dio Chryſoſtomus oratione ad Alexandrinos: ἀλλ' ὅταν εἰς τὸ στάδιον ἔλθητε, τίς ἂν εἰπεῖν δύναιτο τὰς ἐκεῖ κραυγάς, καὶ θόρυβον, καὶ ἀγωνίαν, καὶ σχημάτων μεταβολάς, καὶ χρωμάτων, καὶ βλασφημίας; Id eſt, *cùm in ſtadium veneritis, quis dicere poſſit clamores & tumultus, contentiones, geſtuum mutationes, & colorum, & conuicia?* mox vbi Rhodios docuit ſine tumultu ac rixa ſpectare, ſubiungit. ἡμεῖς δὲ πηδῶντες, μαινόμενοι, παίοντες ἀλλήλους, ἀπόρρητα λέγοντες, καὶ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς πολλάκις λοιδοροῦντες, καὶ γυμνοὶ βαδίζοντες ἀπὸ τῆς θέας ἐνίοτε, id eſt, *nos autem exſilientes, furentes, cadentes in vicem, fanda & infanda dicentes ore opico, & Deos ipſos ſæpe conuiciantes, nudique interdum è Circo exeuntes.* & cùm in varia ſtudia diſtracti fremerent ac digladiarentur, fauere dicebantur. Plin. lib. 9 epiſt. nunc fauent panno, ſtudium fauórque tranſiuit, & repentè agitatores relinquent illos equos

quorum clamitant nomina. Fauor is interdum pretio redimebatur. Hieronymus epist. 83. A
fauorem populi in aurigarum morem pretio redimere. vnde & fauorabilem aurigam Ammian. Marcellinus lib. 29. Athanas. fauorabilis tunc auriga suspectus ei (Valentiniano) vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur, si quid tentasset huiusmodi, id est, si equos militares publicos mutasset. Fauor dicitur Martial. lib. 10. epig. 50.

Plange fauor sæua pectora nuda manu.

Vide epig. 50. & 53. In cursu quidem fauentes regebant clamorem pro fortuna currentium. Sidon. in Narbone:

Instabant alij manu, atque voce
Passim, & deciduus in arua guttis,
Rectorum alipedúmque sudor ibat:
Raucus corda ferit fragor fauentum. B

(sic lege.)

Atque ipsis pariter viris equísque
Fit cursu calor, & timore frigus.

Clamorem illum cùm repentina res, aut victoria naufragiúmve accidisset, mirè attollebant. Sidonius,

Miscet cuncta fragor resuscitatus
Quantum non cyparissifer Lycæus,
Quantum non nemorosa tollit ossa,
Crebras inrequieta per procellas.

Ita lege. Ipsi equi veniebant ad partes, & clamoribus incendebantur. Hieron. lib. 2. epist. 18. Equorum cursus fauore pernicior (non perniciosior) cùm fit, pugilum fortitudo clamoribus incitatur. Plinius lib. 8. cap. 42. nam in Circo ad currus iuncti non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur equi. Seditiones in Circo frequentes fuisse ostendimus ob studia fautorum. Cassiodorus lib. 1. epist. ad Albinum & Auienum; Partis Prasinæ insinuatione comperimus seditiones turbulentas à quibusdam scelestissimis incitari, & causam lætitiæ publicæ ad furoris certamina prorupisse. Item eodem lib. epist. 27. ad Speciosum; Mores graues spectaculis quis requirat? Ad Circum nesciunt conuenire Catones. quicquid illic populo gaudente dicitur, iniuria non putatur. locus est qui defendit excessum. garrulitas si patienter accipitur, ipsos quoque Principes ornare monstratur. Respondeant nobis certè qui talibus studiis occupantur, si tranquillos optant aduersarios suos? Certè nolunt eos esse victores, quando ad iniurias nunc prosiliunt, cùm se superatos turpiter erubescunt. epist. 31. spectacula voluptatum lætitiam esse volumus populorum. epist. 32. ad Agapitum D
præfectum vrbis Circumspicere te decet, ne qua in spectaculis seditionum causa nascatur. Statius libro 5. syluar. ad vxorem.

——— *Nec aut rapidi mutent te prælia Circi.*

Fautorum erant factiones, *αἱρέσεις*. Pollux *τάξεις* vocat. ἐφ' ἣν καταθέντες τὴν σφαῖραν *ἑτέρας δύο γραμμὰς κατόπιν ἑκατέρας τῆς τάξεως καταγράψαντες. In quam lineam deposita pila duas lineas pone vtramque factiones non descripserint.* factores in ludo pilæ fuêre. Plaut. in Curg.

Tum isti qui ludunt datatim serui scurrarum in via,
Datores, & factores omnes subdam sub solum.

Factiones dictæ & partes. Martialis epigr. 20. Amphitheatri;

Dum peteret pars hæc Myrinum, pars illa triumphum.

Cassiodorus epist. 32. lib. 1. spectaculorum studia, partésque. Tacitus Annal. 1. certamina. E
Veteres Ecclesiæ Patres ob impudentiam, & factionum certamina, ludos Circi, Theatríque improbarunt. Cyrillus Catechesi 1. *πομπὴ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανίαι, καὶ ἱπποδρομίαι, κυνηγέσια*, &c. *μὴ περισπούδαστος σοι ἔστω ἡ θεατρομανία, ἔνθα τὰς ἀσελγείας τῶν μίμων ὄψῃ ὕβρεσι πεπραγμένας*, &c. *Pompa est diaboli Theatri insania, Circi cursus, venationes. Ne studio tibi sit furor Theatri, vbi conspicias mimorum petulantias omni contumelia & impudicitia refertas, & virorum effaminatorum choreas secteris. Nec illos admireris qui vt ventri seruiant, efferatis bestiis se exponunt.* Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας τὸ ἐμμανὲς θέαμα, καὶ ψυχὰς ἐκτραχηλίζον: *fuge & equorum curricula, spectaculum furiosum, quod animas quasi ruptis ceruicibus perdit.* Ad Circenses tamen ludos quanto studio Christiani ipsi ferrentur, vide apud S. Basilium in Gordio. *πᾶσα ἡ πόλις ἑορτὴν ἄγουσα φιλοπολέμῳ δαίμονι, κατειλῆφθε θέαν ἀγῶνα ἱππικὸν θεωμένη. οὐ ἰουδαῖος ἀπῆν, οὐχ ἕλλην, οὐ χριστιανῶν δὲ πλῆθος. ἀλλὰ καὶ δοῦλοι ἀνῆκαν δεσπότας, καὶ παῖδες ἐκ διδασκαλείων πρὸς τὴν θέαν ἔτρεχον.*

pag 205.

A pag. 205. *Omnis ciuitas festum celebrans Marti bellatori, conuenerat spectatura curule certamen. Iudæus non aberat, non Græcus, & multi erant Christiani. Sed & domini seruos remiserant, & pueri ex ludis literariis currebant ad spectaculum.* Fuêre igitur fautores in Circo, à quibus clamores & rixæ. Ouidius lib. 3. Amor. eleg. 2.

Cui tamen ipsa faues, vincat vt ille precor.

libro 1. Artis,

—— Quisquis erit cui fauet illa, faue.

Tertullianus libro de spectaculis cap. 25. Ipsa in fauoribus aut conspiratio, aut dissensio inter se de commercio scintillas libidinum conflabellant. Plinius libro 9. epist. 6. fauent panno, pannum amant, & si in ipso cursu, medióque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium fauórque transibit. Corippus,

B *—— Studiorum iurgia cessent,*

—— Studiorum gaudia surgunt.

Vetus inscriptio,

Factionis Venetæ Fusco sacrauimus aram,
De nostro certè studiosi, & bene amantes.

Alia inscriptio,

Fausti viuo forsitan ipse mihi.

Claudianus de sexto Consulatu Honorij,

—— Flagrans studiis concordia vulgi,
Consensúque cauæ sublatus in æthera vallis
Plebis adoratæ reboat fragor. ——

C libro 2. de laudibus Stiliconis,

—— quoties vallis tibi Murcia ducet
Nomen Auentino, Pallantæóque recessu.

Lucanus libro 4.

—— Vires in valle retentat.

Ouidius libro 2. Fastorum,

Quáque iacent valles maxime Circe tuæ.

Plinius libro 2. cap. 44. libro 15. Cassiodor. lib. 3 epist. 51. Ausonius de ταῖς ἕξ.

Hinc fora dissultant clamoribus, hinc furiosi
Iurgia sunt Circi, cuneati hinc læta Theatri
Seditio. ——

D Tertullianus libro de spectac. cap. 21. Nunquid ergo & extra limites Circi furori studemus, & extra cardines Theatri impudicitiæ intendimus, & insolentiæ extra stadium? Idem, in Circo aliter non exultet, nisi totum pudorem in faciem omnium intentet. Ad comprimendas populi turbas ludis statio militum excubabat, qui stationarij milites dicti. Prætor interdum factiosos in carcerem compingebat. Tacit. lib. 13. Vibullius Prætor immodicos fautores histrionum in vincula duxerat, comprobauêre Patres. Item, fine anni statio cohortis adsidere ludis solita demouetur, quò maior species libertatis esset, vtque miles theatrali licentia non permixtus incorruptior ageret. Suetonius libro 6. Sed adiuuante vulgi preces militum statione quæ tunc excubabat. Vlpianus de officiis præfecti vrbis. Debet dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem. Popularia, loca intelligit populi in media cauea. Ammianus libro 28. Exoptato die equestrium ludorum illucescente E nondum Solis puro iubare fusiùs omnes festinant præcipites, vt velocitate currus ipsos anteeant certaturos, super quorum euentu discissis votorum studiis anxij plurimi agunt peruigiles noctes. Lactantius in Epitom. Circus innocentior æstimatur, sed maior hic furor est. Si quidem mentes spectantium tanta feruntur insania, vt non modò in conuicia, sed etiam in rixas, nec non & in prœlia, & contentiones sæpe consurgant. Senec. epist. Ecce Circensium obstrepit clamor, subita aliqua & immensa voce feriuntur aures meæ.

CAP. XLVII.

De factionibus.



N Circo tot factiones fuêre quot colores, id est, quatuor, qui quatuor anni tempestates signarent, ὥρας vocant, αἱρέσεις, συναιρέσεις. Quadrigatij ipsi in veteribus inscriptionibus dicuntur boni factionatij. Sui

temporis primus, & vnus factionarius. In ludo item pilæ factiones, & factores. Latini A
partes. Ouidius de nuce,

At cùm maturas fisso noua cortice rimas
Nux agit, ad partes pertica sæpe venit.

Greg. Nazianzenus pag. 192. ὁρᾶτε οὖν τοὺς περὶ τὰς ἱπποδρομίας ἐσπουδακότας, τούτους οἳ ἀπὸ τῶν χρω-
μάτων ὀνομάζονται, καὶ τῶν μερίδων αἷς συνεστήκασι. *Videte eos qui student Circo, eos, inquam, qui no-
minantur à coloribus, & à partibus à quibus faciunt.* Iuuenalis satyr. 4.

——& est mihi sæpe vocandus
Ad partes.——

in veterib. glossis partiosus, φατλος, nimirum vt factiosus. Capitolinus in Pertinace, à par-
tibus remotus est, id est, à societate. Poëtæ vbique hoc frequentant. Seneca in Thebaide, B

Placidaque amantem pacis
Ad partes vocat.——

Ouid. lib. 3. de Ponto eleg. 1.

——& ad partes prima venire tuas.

περιχειρέται dicuntur qui sunt contrariæ partis. καθυποτάκτας vocat Chrysost. orat. de Circo.
Ouid 5. Metamorph.

Quandoquidem in partes (ait) abstrahor, accipe Phineu.

Philo in Flaccum. Alexandriæ sunt synodi, & κλίναι, seu θίασοι factiosorum, in quibus
ὁ πρωτεῖα φέρων dicitur συμποσίαρχος, κλινάρχης, ταραξίπολις. pag. 676. ἀλειφόβιοι, οἱ τὰς κα-
ταβοήσεις, ὥσπερ ἐπ' ἀγορᾶς, πεπρακότες. Ab illis partibus factiones ac rixæ in Circo ad mul-
tum sanguinem non semel exortæ sunt, de quibus explicauit eruditè Lipsius in Amphi- C
theatro. Hoc tamen è Manassis politicis haud adhuc vulgatum afferam de seditione Circi
notissima sub Hypario, qua supra hominum millia 35. perierunt: αὐτὸν δὲ τὸν ἄνακτα μέλλοντα
κινδυνεύειν, καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ ζωὴν ἀθλίως ζημιοῦσθαι, μέσων ἀφήρπασε χειρῶν τοῦ στασιώδους ὄχλου, ἡνίκα
συγζυγνύουσιν ἵππους ἁρματοστρόφους, καὶ δρόμους ἐρεθίζουσι πεπαμιλλητηρίους, βοὰς ἀφῆκαν κατ' αὐτοῦ
τοῦ κρατοῦντος. κακοῖς κακὰ δὲ προσθεὶς, ἐλάττοσι τὰ μείζω, καὶ κράτος προσβάλλεται, δεικνύων αὐτο-
νάρχην πατρίκιον Ὑπάτιον ἄνδρα τῶν ἐπισήμων Ἀναστασίῳ προσγενῆ τῷ προβεβασιλευκότι. ἐνταῦθα
Βελλισάριος τίμπραται τὴν καρδίαν, καὶ δορυφόρων σὺν πολλοῖς ἀλκίμοις ὑπερθύμοις τοῦ μωραί-
νοντος λαοῦ συνέκοψε τὸ σμῆνος. τῶν γὰρ πεσόντων ἡ πληθὺς εὑρέθη περιζωμένη εἰς πέντε πρὸς τριάκοντα
χιλιάδας ἐγγυτάτω. Id est, *ipsum autem Imperatorem periculo proximum ne Imperio & vita miserè
mulctaretur, Bellisarius è medeis manibus seditiosæ turbæ eripuit, quando coniungunt equos à quibus
currus vertuntur, & cursus exercent certatores, voces emiserunt contra ipsum Imperatorem. Populus* D
*autem malis mala addens, minoribus maiora, etiam potestatem Imperatoris noui contrariam opponit,
ostendens patricium Hypatium virum de gente Anastasij Dicori qui priùs imperarat, & eum Impe-
ratorem salutant. Ibi Bellisarius vritur in corde, & cum multis protectoribus fortibus ac audacibus
insani populi examen dissecuit. numerus eorum qui ceciderunt 35. millia hominum.* Procopius lib. 1.
Persic. Mulieres, quamuis aliàs in Theatrum Constantinop. non incant, maritos tamen ad
factiones Prasinas & Veneras sequuntur. tribus diebus signum hoc sibi dedêre, vince.
Illa grauis & atrox concertatio fuit, ioculares vt plurimum cùm inter se temerè spectato-
res contenderent pro coloribus & aurigis. Tertul. de spectacul. pacem habebit cum ami-
co contendens pro auriga. Nemo meliùs hunc populi æstum exponit Cassiodoro lib. 3.
epist. 51. Is enim (inquit de Thoma quodam) frequenter victor per diuersorum ora volita-
uit, plus vectus fauore quàm curribus, suscepit partem populi protinus inclinatam. Dein-
de subiungit; spectaculum expellens grauissimos mores, imitans leuissimas contentiones, E
euacuator honestatis, fons irriguus iurgiorum. Stupendum est quod illic supra cætera
spectacula feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur: transit Prasinus, pars populi
mœret: præcedit Venetus, & potior turba ciuitatis affligitur; nihil proficientes feruen-
ter insultant, nihil patientes grauiter vulnerantur, & ad inanes contentiones sic descen-
ditur, tanquam de statu periclitantis patriæ laboretur. Eas factionum commotiones sæpe
accendebant ad cædem vsque Imperatores. Iosephus lib. 19. cap. 3. οἰκοδομὰς στάσεων τοῦ ἱππικοῦ
vocat, id est, *substructiones seditionum Circi,* ad quas acuendas Caligula manum militarem
adornabat. Εὔτυχος ἡνίοχος τοῦ καλουμένου πρασίνου φιλεταιρίδατος Γαΐῳ, καὶ περὶ τὰς οἰκοδομὰς τῶν
στάσεων τοῦ περὶ ἐκεῖνον ἱππικοῦ τὸ στρατιωτικὸν ἔτριβεν ἀτίμοις ἐργασίαις ἐπικείμενον. Id est, *Eutychus
auriga Prasinæ factionis Caio carus, & circa molitiones seditionum illius Circi milites tempus terebant
inhonestis operibus occupati.* Caligula enim Prasinæ factioni ita addictus erat, vt cœnaret in sta-
bulo

A bulo assiduè, & maneret. Incitato equo equile marmoreum, præsepe eburneum instruxit, auctor Sueton. in Calig. cap. 55. Dio aliquid amplius habet pag. 446. καὶ ἕνα γέ τινα τῶν ἵππων, ὃν Ἰγκιτάτον ὠνόμαζε, καὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλει, χρυσᾶς τε αὐτῷ κριθὰς παρέβαλλε, καὶ οἶνον ἐν χρυσοῖς ἐκπώμασι προύπινε, καὶ προσυπισχνεῖτο καὶ ὕπατον αὐτὸν ἀποδείξειν. Id est, *Caligula vnum è suis equis, quem Incitatum appellauit, ad prandium vocabat, & inauratum ei hordeum apponebat, & vinum propinabat in aureis poculis, & pollicebatur Consulem se renuntiaturum.* Vitellius Venetæ factioni sic addictus erat, vt eos qui partes alias fouerent, aut Venetis obtrectarent, occidi iuberet. Caligula & Nero dediti Prasinæ. Caligula sestertiûm vicies agitatori Euthyco contulit. Caracalla cùm in aurigam cui studebat, populus cauillatus esset, exercitum immisit, & pœnas exegit. Alterius fautoris insaniam accipe, vsque eò prouectam, vt in rogum aurigæ Russati cui fauebat, se coniiceret, Plinio teste lib. 7. cap. 57. Prasiuos Imperatores
B in deliciis & amoribus penè semper habuête. Nero quidem Prasino habitu aurigabatur: Caligula in stabulo Prasinorum cænitabat. De Nerone Xiphilinus; ὁ Νέρων ἡρματηλάτει τήν τε στολὴν πράσινον ἐνδεδυμένος, καὶ τὸ κράνος τὸ ἡνιοχικὸν περικείμενος: id est, *Nero agitabat indutus vestem viridem, & galea aurigantium tectus.* Vbi obseruato, fuisse quoddam capitis tegmen aurigis solemne, quod galeæ instar esset. De Caligula Dio lib. 57. ἰσχυρῶς τε τὴν βατραχίδα ἐνδυοῦσαν προσέκειτο, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ χρώματος τοῦ πρασίνου λεγομένου, ὥστε καὶ νῦν Γαϊανὸν ἀπ' αὐτοῦ τὸ χωρίον ἐν ᾧ τὰ ἅρματα ἤσκει καλεῖσθαι. Id est, *Caligula bene animatus erat in eum qui viridi panno vteretur, qui & à colore Prasinus dicebatur, ita vt hodiéque locus ab ipso dicatur Caianus vbi currus exercebat.* Verus Imperator hunc colorem sic adamarat, vt Volucris Prasini equi aureum simulacrum fecerit, in cuius equi gratiam primùm cœperunt equi aurei, vel
C brauia postulari, ait Capitolin. in Vero. Sed à quibus postularentur non indicat à populo puto, nisi si fortè ab aurigis. Verùm & plebecula in eo panno insaniebat. Iuuenalis satyr. 11.

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.

Vnde Circensibus virides vmbellæ. Iuuenalis satyr. 9.

En cui tu viridem vmbellam, cui grandia, mittas
Succina.——

πράσον porrum esse, vnde prasinus color dictus sit viridis, vulgò scitum est. Dioni βατραχίδα ἐνδυῶν dicitur qui prasino colore vtitur.

D

CAP. XLVIII.

De coloribus.

COLORES Diis & elementis attributi sunt; russei equi Soli (sic legendum apud Isidor. cap. 17. non rosei) id est, igni, albi aëri, prasini terræ, veneti mari. Item russeos æstati currere voluerunt, albos hyemi & Zephyris, veri prasinos & floribus, venetos aquis, Marti luteos, & croceos igni & Soli, purpureos Iri, ait Isidorus. Luteos, croceos, purpureos, pro russeis accipe. nam quatuor hi tantùm in Circo fuêre colores. Si vis *roseum* legere apud Isidorum, vt purpureum & russum intelligas, non prohibeo: maximè cùm apud Corippum & Cassiodorum ita legatur. Tertullianus russeum æstati ob Solis ruborem. Solis equi apud Martialem & Fulgentium lib. 10. Mythol. russum colotem sonant. Hic enim qua-
E tuor ponit, Erythræũ, Æthona, Lampum, & Phlogea. Cedrenus pag. 121. paulo aliter colores interpretatur. ἐπέθηκε τοῖς μέρεσι τὰ ὀνόματα ταῦτα· τῇ γῇ τὸ πράσινον ὅ ἐστι χλοῶδες. τῇ θαλάσσῃ τὸ Βένετον, καθό εἰσι τὰ ὕδατα· τῷ πυρὶ ῥούσιον, καὶ τῷ ἀέρι τὸ λευκόν. τὸ δὲ πράσινον ἐκάλεσε ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ πρασίντου (lego, τοῦ πράσου, quod *porrum* significat, vnde πράσινος *porraceus* ac *viridis.*) ἴδιον γὰρ τῆς γῆς τὸ χλοῶδες διὰ παντός. τὸ δὲ Βένετον ἀπὸ τῆς Βενετίας. καὶ προσεκόλλησε τῇ γῇ τὸ λευκὸν, τουτέστι τὸν ἀέρα, διότι ἑκάτερα τῆς ἀλλήλων συγκράσεως δέονται. Id est, *Romulus imposuit partibus ista nomina: terra viride & porraceum: mari venetum, quia aquæ sunt cæruleæ: igni russeum, & aëri album. Prasinum vocauit à metaphora porri. proprium enim est terræ vt herbis vireat. Venetum dicitur à venetia; & coniunxit album cum viridi, id est, aërem cum terra, quia inter se misceri ac temperari vtraque debent. itidem russeum subiunxit cæruleo, quia igni aqua supposita est.* sic enim hæc lego: ὁμοίως τὸ κύανον τῷ ῥουσίῳ ὑπέταξε, διότι τὸ ὕδωρ ὑπόκειται τῷ πυρί. Colotis purpurei meminit Cedrenus in Tiberio Iustini, qui vetuit factiones purputeo colote vti. ἠθέλησε δὲ τοῦ ἱππικοῦ ἀγομένου, καὶ τῶν μερῶν φορούν-

των στολὰς συλλωτὰς ἀπὸ βλαττίου ἐξέφερον, καὶ χλαμύδας παραπλησίας τοῦ βασιλικοῦ, ἔπαυσε ταύτας φορεῖν ὁ Τιβέριος. Id est, *cùm ageretur natalis Circi,& partes ferrent vestes canaliculatas purpureas, & chlamydes Imperatoris asimiles,Tiberius vetuit ne eas ferrent.* Cassiodorus lib.3. variar.suo modo colores hos interpretatur,nec vsquequaque cum aliis sentit. Colores, ait , in vicem temporum quadrifaria diuisione funduntur.Prasinus virenti verno,venetus nubilæ hyemi, roseus (russeum intelligo,aut lego)æstati flammeæ , albus pruinoso autumno dicatus est, vt quasi per duodecim signa digrediens annus integer signaretur.Quid si locus corruptus sit, & legendum? Venetus nubilo autumno,roseus æstati flammeæ,albus pruinosæ hyemi dicatus est. Vetus auctor vult rubentem diei à rubo,russum à russo virgulto. Vide Tertul.lib.de resurrect.carnis cap.12.Duobus versiculis & colorum,& equorum, & ipsam aurigæ significationem expressit vetus Poëta. A

Tempora cornipedes referant, elementa colores, B
Auriga vt Phœbus quattuor aptat equos.

In Dioclis inscriptione , οἱ λευκῇ, καὶ πυῤῥῇ στολῇ χρώμενοι , καὶ τῇ πρασίνῃ , καὶ βενετίων. A Dione dicuntur βενέτων , πρασίνων , ῥουσίων , λευκῶν μέρη , καὶ δῆμοι. Plinius in epist. diuersorum colorum tunicas, στολὰς ποικίλας Græci.Corippus lib.1.Iustinian.

Et fecère duas studia in contraria partes,
Vt sunt æstiuis brumalia frigora flammis.
Nam viridis vernis campus ceu concolor herbis,
Pinguis oliua comis,luxu nemus omne virescit,
Æstatis roseus,rubra sic veste refulgens,
Vt nonnulla rubent ardenti poma colore,
Autumni venetus ferrugine diues & ostro, C
Maturas vuas,maturas signat oliuas,
Aequiparans candore niues,hyemisque pruinam,
Albicolor viridi socia coniungitur vrna.

Olim duo colores,albus & russeus hyemi & æstati:postea russeum Marti, ait Tertul. de spectaculis,album Zephyris,prasinum terræ matri vel verno,venetum cœlo & mari. Domitianus duos colores addidit,argenteum & aureum. Xiphilinus p. 219. τοῖς δὲ ἁρματηλάταις δύο γένη ἕτερα, τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δὲ ἀργυροῦν ὀνομάσας προσκατέστησε. Sueton. cap. 7. Domitianus duas Circensibus gregum factiones aurati purpureique panni ad pristinas addidit. Non conspirant Dio & Suetonius.hic enim purpureum,ille argenteum à Domitiano institutum ait ; sed ij colores paulo pòst interciderunt. rediit purpureus ætate Tiberij , & in reditu ipso extinctus est,vt est apud Cedrenum.Martialis notat,in Circum à fautoribus illata coccina, quæ media quodammodo inter viridem & cæruleum essent , vt pro alterutro accipi possent.illi,si vinceret Venetus,se Venetos clamabant:si viridis,se Prasinos.Martialis, D

Si Veneto Prasinóve faues qui coccina sumis,
Ne fias ista transfuga veste vide.

Capitolin. Verus Imperator Circensium tantam curam habuit , vt frequenter prouincialibus literas causâ Circensium & miserit & acceperit. Denique etiam præsens , & cum Marco sedens,multas à Venetianis est passus iniurias , quod turpissimè contra eos faueret. nam & Volucri equo Prasino aureum simulacrum fecerat , quod secum portabat. Longè ante Verum Nero Prasino fauit.Martialis lib.11.epig.34.

Sæpiùs ad palmam Prasinus post fata Neronis
Peruenit,& victor præmia plura refert. E
I nunc liuor edax : dic te cessisse Neroni.
Vicit nimirum non Nero,sed Prasinus.

Prasini & Veneti non modò Romæ & Constantinopoli,sed & per Orientem ac Ægyptum volitabant,seditionésque ac tumultus sæpe excitabant.Paulus Diacon lib.4.Langobard.histor.huius tempore Prasini & Veneti per Orientem ciuile bellum fecerunt,ac se mutua cæde prostrauerunt. Licèt autem quatuor colores essent , & totidem factiones, duæ tantùm vbique penè factiones notantur,aut vt palmariæ,aut quia,vt interpretor,albus cū viridi sæpe coniungeretur,russeus cum veneto,vt ex Cedreno & Corippo suprà posuimus. Antoninus Imperator in vita sua duarum modò meminit: τὸ μήτε πρασίνου, μήτε βενετιανὸς, μήτε παρμουλάριος. Et vt Romæ Principes addicti Prasinæ,ita & alij Venetæ,eò vsque vt equos principes viri in veneta veste sæpe fricarent. ἐν ἡνιόχων σὺν ἀγωνιστὰς ἵππους ἐν τῇ βενετίων ἐσθῆτι ψήχοντα,

A χοντα, ait Xiphilin. in Vitell. Ea factionum natio eò vsque processerat, vt tota penè Constantinopolis in Venetam & Prasinam diuisa esset, ait Zonar. in Iustin. ὡμονόησαν ἄμφω τὰ μέρη τό τε βένετον, τό τε πράσινον, καὶ τὰ ἀεὶ ἀλλήλοις ἐναντιούμενα, καὶ στάσεως ἦρξαν. Iustinianus in Theatrum ἱππήλατον concionem vocauit, vt ad populum verba faceret, & tumultum sedaret. Id est, *factio Veneta & Prasina, quæ semper sibi aduersantur, tunc temporis concordarunt, & seditionem inchoarunt.* Eas enim partes sibi semper oppositas fuisse indicat epigram. lib. 5. epig. Græcor.

Οἱ βένετοι πρασίνοισιν ἐναντίοι αἰὲν ἐόντες.

Theodoretus lib. 2. cap. 7. histor. duas tantùm factiones numerat Constantinopoli. διχῆ γὰρ διαιρεῖσθαι τοὺς θεατὰς ἀπὸ τῶν χροιῶν τὰς ἐπωνυμίας ἔχοντας, id est, *spectatores diuidi bifariam à coloribus nomina sortitos.* quod è Græcis epigrammatis iam liquebit. Alba tamen & russata
B Constantinopoli vigebat, sed obscuriùs, aut coniunctim cum duabus aliis. epigram. Græc. pag. 409.

Λευκῆς χροιᾶς τέθριππον ἐλαύνων εὐστρόφως,
Λευκὰ μεθέλκων ἡνίας Κωνσταντῖνος,
Τοὺς τρεῖς ἐνίκα πρῶτος αἰθέρα φθάνων.

Id est, *quadrigas trahens peritè albi coloris, albas habenas adducens Constantinus, tres vicit aduersarios primus per aerem anticipans.* Vnde manifestum est quatuor colores tum in cursu fuisse: nec enim minus vnquam è quatuor portis, quàm quatuor currus emittebantur ad septem spatia. Agitatores petaso, vel galea, alba, viridi, russa, veneta distinguebantur alij ab aliis, petasum vocat Athenæus lib. 5. Xiphil. in Heliogabalo κράνος. currus ipsi coloribus & pannis distincti erant. Ibidem russati fit mentio,
C ——— μεθέλκων ῥουσίου τὰς ἡνίας.

Quatuor colores disertè ponit Cedrenus Constantinopoli in Michaële Theodoræ filio. ἐνεδιδοῦντο τὸ βένετον, καὶ πράσινος ἦν ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου Κωνσταντῖνος, λευκὸς ὁ χείλας, καὶ ῥούσιος κρατερὸς. In veteribus inscriptionib. Diocles agitauit primò in factione prasina, postea albata, russata. Sidonius:

Micant colores, albus, vel venetus, virens,
Rubénsque.———

Aurigæ quidam fuêre quos ab artem & peritiam vtraque factio sibi deposceret, quíque velut ἀλλοπρόσαλλοι, ab vtraque parte per vices facerent. lib. 5. Græc. epigr.

Πολλάκι δ' ἀμφοτέρων μέρεων ἔρις ἔμπεσε δήμῳ
Τίς μιν ἔχοι.———

D Id est, *sæpe contentio fuit inter vtrasque factiones de auriga illa quem sibi quæque deposcebat.* Duatum tantùm partium meminit ibidem.

——— κείνῳ δόσαν κρίσιν ἐκ δύο πέπλων,
Ἀμφοτέροις εἷς μοῦνος ἀριστεύσας παρὰ δήμοις.

Id est, *illum indicarunt è duobus pannis, in vtraque factione solus vicit.* factiones illæ δημάρχους, & tribunos suos habebant. Zonaras in Phoca δήμαρχον βενέτων vocat. Diaconus lib. 17. Demarchi vtriusque partis Venetorum ac Prasinorum Constantinopoli. δήμους vocabant factiones. lib. 5. epigram. pag. 403.

Ἔνθεν ἐλευθερόπαις Βενέτων σοὶ πῆξατο δῆμος
Δοιά, τὰ μὲν τέχνης ἆθλα, τὰ δὲ σθένεος.

Id est, *inde puer ingenuus cùm sis qui senes vicisti, factia Veneta duo fixit tibi præmia, altera artis,*
E *altera roboris.* Non modò autem locum habuerunt in Circo hi colores, sed & in Theatro. Cassiodorus lib. 1. var. epist. 2. epist. 27. 33. Partis Prasinæ insinuatione comperimus, quoniam hoc introductum est, vt populi de colore vocitentur, seditiones turbulentas à quibusdam sceleratissimis incitari, & causam lætitiæ publicæ ad furoris certamina prorupisse. quapropter à vobis Prasini pantomimus constituatur. Apud Dionem lib. 59. Caius Prasina factione summopere delectabatur, ita vt locus in quo aurigaretur hodiéque ab eo Caianus appelletur. ἰσχυρῶς γὰρ τῇ τὴν βατραχίδα ἐνδεδυκυίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ χρώματος τῷ πρασίνῳ καλουμένῃ προσέκειτο, ὥστε καὶ νῦν ἔτι Γαϊανὸν ἀπ' αὐτοῦ τὸ χωρίον ἐν ᾧ τὰ ἅρματα ἤσκει καλεῖσθαι. Commodus quoque domi prasino ornatu currus agebat, narrante Xiphilino. Halagabalus apud eundem currus agitabat prasino vestitu domi. Iuuenalis satyr. 11.

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.

In vete

In veteribus inscriptionibus multa de Prasina factione, & aliis coloribus adnotabis. Plinius lib.7.cap.4. Inuenitur in actis Felicis Russati aurigæ, iam igne illato in togum eius, vnum è fauentibus iniecisse se. Vetus inscriptio Præneste; CAIO APPVLEIO DIOCLI AGITATORI PRIMO FACT. RVSSAT. NATIONE HISPANO, FORTVNÆ PRIMIGENIÆ D.D. CAIVS APPVLEIVS NYMPHIDIANVS ET NYMPHIDIA FILII. Plinius libro 8.cap.42. Claudij Cæsaris sæcularium ludorum Circensibus excusso auriga Albani equi cursu occupato primatum obtinuêre, opposita effundentes, omnia quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente facientes. Cùm puderet hominum artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad metam stetêre. Venetus color dictus est cæruleus à mari Veneto; vnde & apud Lampridium in Halagabalo, pisces veneta conditura cocti dicuntur in marina aqua cum colore suo, quasi viui in aquis maris adhuc essent. Verba sic habent; Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditura veneta comedit. Apud eundem Halagabalus æstiua conuiuia coloribus exhibuit, vt hodie prasinum vitreum, alia die venetum, & sic deinceps exhiberet. vbi venetum à vitreo, & ὑαλοειδῆ diuersum facit. Vegetius libro 2. nautas veste veneta indui debere ait, & vela nauium exploratoria cum colore veneto esse pingenda, vt similitudine coloris marini facilius lateant. Apud Dionem Caracalla ἡρματηλάτει τε τῇ βενετίῳ στολῇ χρώμενος, *currus agebat ornatu veneto vsus.* Septemiuges equi rarò adhibiti sunt. In veteri lapid. Diocles septem equis in se iunctis nunquam antè hoc numero equorum certamine victor eminuit. Purpurei panni, quem Domitianus instituerat, meminit Martialis lib. 14.epigram.55. A B

Proficies nihil, hoc cædas licèt vsque flagello,
Si tibi purpureo de grege currit equus. C

Vulgò Romæ in Circo quatuor tantùm currus quatuor ostiis per singulos missus emittebantur; sub Commodo sex etiam currus missos esse docet Dio in Seuero. In veteri inscripr. pannus Chelidonius est viridis seu prasinus, quia chelidon hirundo veris amica est. Quàm addictus Nero fuerit Circensibus ab ineunte ætate, indicat Suetonius lib.6.cap.22. Equorum studio vel præcipuè ab ineunte ætate flagrauit, plurimúsque illi sermo, quanquam vetaretur, de Circensibus erat, &c. Sed cùm inter initia Imperij eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes etiam minimos Circenses commeabat secessu, primò clàm, deinde propalàm, vt nemini dubium esset eo die vtique affuturum. Ita & Lampridius Heliogabalum sibi in triclinio quadrigas pransitantem, & cænitantem semper exhibuisse. Auctor de causis corruptæ eloquentiæ; Iam verò propria, & peculiaria huius vrbis vitia penè in vtero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque studia. Lucianus in Nigrino; καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει ταραχὰς διεξῄει, καὶ τὸν ὠθισμὸν αὐτῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὸν ἱππόδρομον, καὶ τὰς τῶν ἡνιόχων εἰκόνας, καὶ τὰ τῶν ἵππων ὀνόματα, *& turbas seditionésque in vrbe commemorabat, & impulsus, ictúsque si qui fuerant, & Theatra, & Circum, & aurigarum statuas, & equorum nomina.* Nero Prasino fauisse dicitur cap. 22. apud Sueton. Et quondam tractum Prasinum agitatorem inter condiscipulos querens, id est, conquestus, & ægrè ferens, quod Prasinus agitator tractus, & vulneratus in Circi naufragio esset. Ita Plinius lib.28.cap.17. tractos quadrigis agendis, totáve vulneratos dixit. Neque dissimulabat Nero velle se palmarum numerum ampliare. Cùm enim tria palmarum genera Circensibus essent, vt suprà ostendimus, primæ, secundæ, tertiæ, voluit quartas addere. Vetus lapis; Vicit CXXX. Secundas tulit LXXXVIII. Tertias tulit VII. Sextus Rufus in lib. de region. Vrbis, in nona regione vrbis, vbi Circus Flaminius fuit, stabula quatuor factionum ponit. Tacitus lib.1.histor. Vitellius sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere intentus. Aurigæ autem vt plurimum serui, aut liberti, aut aduenæ fuêre. Xiphilinus de Traiano, ἐπεὶ ἔν τινι θέᾳ βοῶν ὁ δῆμος ἁρματηλάτην τινὰ ἐλευθερωθῆναι ἰδεῖν, ἀντεῖπε διὰ πινακίου γραφῆς, &c. *Cùm spectaculo quodam clamans populus rogaret eum, vt agitator libertate donaretur, per libellum recusauit, scripsítque; Non decet vos aut à me petere, vt alienum seruum manumittam, aut dominus eius id facere cogatur.* Quemadmodum autem greges vænalitiorum, sic & aurigarum dicebantur. Suetonius in Nerone; Domini factionum non dignabantur nisi ad totius diei cursum greges ducere. Apud Sidonium in Narbone, priuatis ludis Aulici, seu Augustales currus agitant. Alexander Seuerus dicebat, ingenuum currere nisi in sacro certamine non debere, narrante Lampridio. Aurigæ non sunt infames. D. de his qui notant. infam. l. athletas. Apud Lampridium Alexander dicebat, & venatores, & scenicos, & aurigas sic alendos quasi seruos nostros, aut venatores, aut muliones, &c. Item, venatores domesticos, D E

A amphitheatrales, muliones, aurigas Circenses. In Actis Concil. Arelat. I. de Circissariis agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos quamdiu agitant, à communione remoueri. Agitandi munus vocatur lib. 7. C. Theodos. de scenicis.

CAP. XLIX.

Aurigæ an infames.

AVRIGÆ, ait Isidorus lib. 18. dicti sunt quasi eurigæ, siue quod feriant iunctos equos. nam *haurit, ferit* dicimus, vt,

—— latus haurit apertum.

B Malim quasi oreigas, vel aureigas, quia aureæ & oreæ freni sunt apud Festum, quibus equorum aures rediguntur. & aurea dicitur auriga, seu ἡνίοχος: aut quasi ὀρείγας. ὀρεὺς enim *mulum* significat. Olim infames fuêre, vt scenici ac gladiatores. Theophilus enim ἡνίοχον & κυνηγέτην famosos facit in suis Institr. & Xiphilin. in Nerone. εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσῆλθον ὥσπερ αἰχμάλωτοι, καὶ ἵππους ἤλασαν ἱππεῖς καὶ βουλευταί. Id est, *in Circum interunt vt viliss.mi quique, & equos agitarunt equites & Senatores*. lib. 11. Cod. tit. 40. l. 4. inhonestæ personæ vocantur, his verbis: Si quis publicis porticibus, vel in his ciuitatum locis in quibus nostræ solent imagines consectari, pictura pantomimum veste humili, & rugosis sinibus agitatorem aut vilem offerat histrionem, reuellantur ex honesto loco inhonestæ personæ. In veteri Ecclesia cœtu piorum arcebantur. Clemens lib. 8. Constit. εἴ τις θεάσηται ἢ κυνηγίοις, ἢ ἱπποδρόμοις, ἀποβαλλέσθω, ἢ παυσάσθω. *Qui spectat venationes, aut Circenses, eiiciatur, aut ludis valedicat.* In aditu verò Circi,
C vel in Theatri prosceniis imagines aurigarum poni possunt. Non infames modò, sed quadruplatores aurigæ. Ammian. Marcellinus lib. 28. Alius si creditorem suum flagitare molestiùs aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, cúmque vt veneficum curat vrgeri. vnde non, nisi reddita cautione, dispendióque afflictus graui discedit. Vlpianus tamen l. 4. D. de iis qui not. infam. Agitatores, inquit, non sunt inter famosos. Paulo pòst athletas ait artem ludicram non facere, vt neque thymelicos, neque xysticos, neque agitatores, neque qui aquam equis spargunt. Certè in iure pro infamibus non habentur, nec in eos præfectus vrbis, vt in viles personas, si quid in Circo peccauerint, animaduertere potest. lib. 11. Cod. tit. 41. l. 3. Præfectus vrbis eos qui agitandi munus exercent, propter Circense certamen nullis afficiat suppliciis. Eos tamen infames facit Tertull. l. de spectac. Quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios damnant ignominia, & capitis minutio-
D ne, arcent res curia, rostris, Senatu, equite, cæterísque honoribus omnibus simul ac ornamentis. quanta peruersitas? amant quos multant, depretiant quos probant: artem magnificant, artificem notant, &c. Fabius lib. 3. cap. 6. qui artem ludicram exercuerit, in 14. primis ordinibus non sedeat. Rebus quidem Imperatorum vitio prolapsis, equites & Senatores, ipsi etiam Principes quadrigarij fuêre, non Romæ modò, sed & Constantinopoli, vltimis etiam penè temporibus. Quódque flagitiosius est, Patriarcha repertus est, sed ex aula, qui currus in Circo ageret, & rem diuinam ad pullos equæ inuisendos interrumperet, vt ex Zonara & Cedreno comperies. Senatores certè iam olim currus agitarunt. Asconius in orat. contra Antonium verba Ciceronis habet ita literata. Antonium in exercitu prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium. Cùm enim, ait Pedianus, Sylla victor Circenses facetet, Antonius & honesti homines quadrigas agitarunt. Suetonius in Augusto cap. 43. in Cir-
E co aurigas cursorésque, & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissima iuuentute produxit. Antonius redemptas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemptionem Senatori habere licuit per legem. Nero etiam decem iugem aurigauit in Olympiis, ait Sueton. in Nerone cap. 24. & pallio Græco amictus est in cursu. sic enim locum illum Xiphilini accipio p. 176. ἱμάτιον ἀνέβαλλεν ἐν τοῖς δρόμοις. Quàm studiosi viri principes agitationis fuerint, vel ex his Iuliani Apostatæ disces in encomio Eusebiæ, quod nondum in vulgus exiit. παραπλήσια πέπονθεν ἀνδρὶ σφόδρα ἀπείρως ἡνιοχικῆς ἔχοντι, εἶτα ἀναγκαζομένῳ καλὸν καὶ γενναῖον κομίζειν ἅρμα ἡνιόχου πολλὰς μὲν συνωρίδας, πολλὰ δ' οἶμαι τέτρωρα τρέφοντος, καὶ ἅπασι μὲν ἐπιβεβηκότος διὰ γενναιότητα ἔχοντος οἶμαι τὰς ἡνίας πάντων ἐγκρατῶς, εἰ δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτουργὸς μένοι, οὐ μὴν ἀεί γε ἐπ' αὐτῆς μένοντος, μεταφερομένου δὲ πολλάκις ἔνθεν ἐκεῖσε, ἀμείβοντος δίφρον ἐκ δίφρου, εἴ ποτε τῶν ἵππων πονουμένους ἢ καὶ ὑβρίζοντας αἴσθοιτο· ἐν δὲ τοῖς ἅρμασι τοῖς δὲ κεκινημένου τέτρωρον ὑπ' ἀμαθίας καὶ θράσους ὑβρίζον, πιεζόμενον τῇ συνεχεῖ ταλαιπωρίᾳ, οὐ δεχόμενον ἄλλως

ἄλλως ἐπὶ τὸν ἡνίοχον προβῆναι, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ αὐτὸν ὁρῴη διὰ τέλους, χαλεπαίνον ἢ τὴν ἐλάττω, A
στολὴν οὐ ἡνιοχικὴν ἄνθρωπον φέροντα· ὁ δ᾽ οἶμαι παραμυθούμενος αὐτοῦ τὴν ἄνοιαν ἄνδρα ἐπιστήσας, δὶς φέρειν τοιαύτην ἐσθῆτα, καὶ σχῆμα περιβαλὼν ἡνιόχου σεμνοῦ καὶ ἐπισήμου. Id est, *itidem ei accidit, atque viro artis agitandi imperito, deinde coacto regere currum boni & generosi aurigæ, qui multas bigas, multas quadrigas alit; & omnes inscendit ac insidet, quia generosus est, & omnium habenas fortiter tenet, licèt in vno tantùm orbe maneat, non tamen in eodem semper manentis, sed transeuntis sæpe ex hoc in illum, summittentis currum ex curru, si fortè equos fessos aut calcitrantes sentiat. Inter hos autem currus habet quadrigas ob indocilitatem & audaciam contumaces, & assidua vexatione pressas, non sustinentes aliter ire ad aurigam quàm si eundem semper videant, indignantes si magis aut minus videant aliquem veste auriga tectum* (lego, εἰ τήγε μείζον ἢ ἐλάττω στολὴν ἔνδυα.) *ille (opinor) peritus auriga consolatus imperiti illius aurigæ stultitiam, cum in currum euchit, dans eandem vestem vt ferat, & amiciens eum habitu aurigæ honesti & periti.* Comparat regnum Iu- B
lianus cum quadrigis illis equorum indomitorum, Constantium cum veteri auriga & perito: se, qui missus in Gallias Cæsar appellatus sit, cum rudi nouitióque agitatore. Xiphil. ἐν μὲν τῷ δημοσίῳ οὐδαμόθεν ἅρματα ἤλασεν, πλὴν εἰ μὴ ἐν ἀσελήνῳ νυκτί· ἐπιθυμήσας δὲ καὶ δημοσίᾳ ἁρματηλατῆσαι, αἰσχυνθεὶς δὲ καὶ ὀφθῆναι τοῦτο ποιῶν, οἴκοι συνεχῶς τοῦτο ἔπραττε, τῇ πρασίνῃ στολῇ χρώμενος. *Commodus in publico currus non agitabat, nisi fortè nocte illuni. cupiens autem & publicè currum agere, pudore deterritus, domi aurigabatur, prasino habitu.* Nero tamen aurigarios mercede palmarum fraudabat. Erant igitur equorum & Circensium studiosi, & sibi belli videbantur qui eo genere quod equorum gloria viguisset, prognati essent, vt Basilius in Iullitta, quem locum alibi recitamus.

C

CAP. L.

An equis de publico vterentur.

ANIMADVERTO equos publicos fuisse quibus aurigæ vterentur. Cod. lib. 11. tit. 40. l. 2. 3. qui equos Circenses in suos vsus conuerterit, vnius libræ auri multam ferat. Addo & quasdam prouincias fuisse quæ vectigales equos, ac quadrigas populo Romano penderent, quod vectigal non redimebant modò equites, sed & Senatores. Asconius in oratione contra Antonium: Antonius, inquit, redemptas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemptionem Senatori habere licuit per legem. Putem equidem interdum, & vt plurimum equos ab editoribus datos esse, interdum ipsos quadrigarios habuisse equos proprios, quos ad cursum probè instituissent. in Olympiis suis aut alienis D
equis certabant. Pausan. Eliac. 1. ἦν δὲ ἄρα ἐκ παλαιοῦ καθεστηκὸς ἀγωνίζεσθαι καὶ ἀλλοτρίοις ἵπποις. *Erat autem integrum ab antiquo alienis equis certare.* Hieron. in Hilar. Circenses equos nutrire functio publica, ad quam cogitur qui nutrit. Certè singulis factionibus sui erant equi, licèt de publico. De editoribus dubium non est, maximè cùm illi non equos modò, sed interdum vrsos, camelos, & alias feras ad cursum darent. Dionys. p. 459. ἐν δὲ τῷ ἱπποδρόμῳ κάμηλοι ἅπαξ, καὶ ἵπποι δώδεκα ἠγωνίσαντο, ἄρκτοι τριακόσιαι, καὶ λιβυκὰ θηρία. Id est, *in Circo cameli semel, & equi 12. certarunt, & vrsi 300. & leones ex Libya.* Imò hæ maximè partes editorum erant, vt equos conquirerent. quam in rem euectiones à Principe petebant, quibus possent tutò & liberè ex Italia, Hispania, Cappadocia, cæterisque regionibus præstantes equos conuehere. Symmachus lib. 4. epist. 6. Euectionem impetraui, ami- E
cos in Hispaniam misi ob curulium equorum coëmptionem. epist. 60 61. ab Hispania equos quadrigarios Quæstores & Prætores arcessisse comperies: sed & laudicianos equos. epist. 64. & 105. lib. 7. impetratas dicit à comite euectiones in adminiculum prætoriæ functionis. diem proximum functionis vocat editionis. epist. 81. Motiua officia editionis quæstoriæ. à Cappadocibus arcessebantur equi à villa Pampati. Vetus Itinerarium sub Constantino. In Cappadocia mansio Andauillis, vbi est villa Pampati, vnde veniunt equi curules prope Tyanam. Plinius equos Italicos, qui vernaculi dicti sunt, in Circo probatissimos fuisse ait lib. vlt. cap. vlt. ne equos quidem in trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto. Vt igitur Ædiles olim, aliique editores suis sumptibus ludos cæteros curabant: ita & Circenses. Constantinopoli equos fuisse publicos reor ab Imperatore ad eam rem attributos. imò & Romæ. Symmach. lib. 12. epist. 77. quæstor

curulibus

A curulibus ſtabulis vrbis æternæ quina mancipia largitus eſt ſponte. Cod. lib. 11. tit. 41. l. 1. qui equos Circenſes in ſuos vſus conuerterit, vnius libræ auri mulctam ferat. Ante quinquennium equi in Circum non inducuntur; aliàs bini ſubiugantur. à Circo poſt viceſimum annum mittuntur ad ſobolem reparandam. Proprios habuiſſe putem viros illuſtres & copioſos, quos vel ipſi agitarent, vel aurigis agitandos darent, vt conſtat ex Hieronymo in vita Hilarionis, & Plin. lib. 10. cap. 24. qui Cæcinnam Volaterranum equitem quadrigarum dominum fuiſſe ait. Item è Iuliani verbis quæ ſuprà poſui, quod Olympiis ſeruabatur, vt nemo niſi ſuis aut amicorum equis curreret. Plutarchus in Alcibiad. Aurigæ præſtantes, ne bonitati equorum victoria tribueretur; ſæpe cum aduerſa factione ſummutabant equos. lib. 5. epigram. Græcorum,

B

—— ἤμειψε μὲν ἵππους ἀντιπάλοις.

Id eſt, *mutauit equos cum ſuis aduerſariis*. & pag. 398.

Ὅς καὶ ἑὺς ἵππους καὶ ὁμόφρονος ἡνίοχος
Ἐξ ἑτέρων ἑτέρους αἰὲν ἀμειβόμενος.
Ὀλβίη ἡ Βενέτων πανελεύθερός ἐστι γενέθλη,
Ἥ σε μέγας βασιλεὺς δῶρον ἔνδωσεν ἔχειν.

Id eſt, *qui ſuos equos & auriga ſecum facientis ex aliis alios ſemper commutabat. Beata eſt Veneta natio planè ingenua, cui te magnus Imperator dono dedit.* Hîc mihi nota, bonos agitatores interdum ab Imperatore certis factionibus addictos. Ibidem;

—— Ἀμφοτέροις ἀμειβόμενος ἐπὶ πώλοις
Κυδαίνει νίκαις οἷς πόρεν, οἷς ἔλαβεν.

C

Id eſt, *Porphyrius in ſuis & aduerſæ partis equis currens honoratus eſt victoria equorum ope, quos dedit, & quos accepit.*

Πολλάκι γὰρ νικήσας ἑὺς πόρεν ὠκέας ἵππους,
Λάζετο δ' ἀντιπάλων, καὶ πάλιν ἐστέφετο.

Id eſt, *ſæpe victor ſuos equos celeres dedit, & accepit equos aduerſariorum, & rurſum coronabatur.* Pro equis interdum elephantos in Circum induxerunt. Sueton. in Claud. cap. 11. Lampr. in Heliogabalo. Nero commiſit camelorum quadrigas. Sueton. Plura nomina equorum Circenſium in veteri inſcriptione leges quam ex Onuphrio hîc adſcripſi.

Fragmentum veteris inscriptionis, quæ in Basilica Principis Apostolorum de Vrbe in tabula marmorea Romæ visitur, in qua multorum equorum Circensium nomina inscripta sunt ita.

NITIDO. ALB. LVP. H. TVSCO. CIN. FEST. II. DECORATO. B. PINN. II. ITEM. AFRIS. DLXXXIIII.
RAPTORE. R. IVN. I. PVGIONE. B. QVAR. I. VIRILE. R. FVLV. I. ROMANO. R. SEN. I. PASSARINO. N. POMP. I.
SVPERBO. B. PRIM. I. BVBALO. R. ROM. I. POMPEIANO. B. HER. I. POLYNICE. N. R. APOLL. I. ROMVLO. B. | P
CRESC. I. ADSERTORE. R. ITEM. ARMATO. N. DAT. I. ADSERTORE. N. DAT. I. DRAVCO. R ꝗ. ANDRIC. I.
VASTATORE. N. ITEM. II. DERECTORE. B. QVINT. III. PVGIONE. B. THALL. III. VALENTINO. N. THAR. IIII. | R
HILARO. R. CATVLL. I. FASTIDIOSO. F. CAT. III. LIBERO. B. VICT. I. POMPEIANO. N. VICT. III. VALENTINO.
N. HEREN. N. MVRINO. M. P. EROT. I. FLORINO. R. EROT. IIII. SÆCLARE. B. ANT. VI. PETVLANTE. N. | V.
FORT. II. PECVLIARE. R K. FORT. IIII. VICTORE. R. HERM. II. TIBERE. R. HERM. IIII. FRVENDI. FELICISSIMO.
N. I. IVVENE. B. I. LVCIDO. B. I. TYRRHENO. F. III. ITEM. CELS. FRVGIFERO. B. I. CVPIDINE. R. II. EXSORIENTE.
R ꝗ. II. DELICATO. R. II. ITEM. SATVRO. B. I. SANCTO. R. I. PATRONO. R. I. GENTILE. R. II. HILARO. R. IIII.
ONES. I. MARONE. B. I. VALENTINO. N. I. FLORIDO. B. II. FELICE. B. VII. DELICATO. B. MATVR. XV.
LOLL. VIRILE. R. I. BARBARO. B. I. VICTORE. R. I. HEDERATO. B. I. PVRPVRIONE. H. II. SVPERBO. B. III.
GEMMVLA. R. VII. SVA. LYBIO. N. I. PRÆSIDIO. B. XV. IVVEN. CIRRATO. R. II. SIGNIFERO. RVFO ꝗ. XVI.
FELIC. TVRRHENO. F. I. AVNARA. B. I. PONTIFICE. B. XI. ADSERTORE. R. XII. TELESP. COTYNO. B. I.
BARBARO. B. IIII. ÆGYPTO. N. IIII. POMPEIANO. N. XVI. LICENTIOSO. R ꝗ. XI. P. XXXV. LEON. LVIII.
MVRRA. N. B. I. ARISTA. B. V. NITIDO. M. R. VI. NITIDO. M. R. VIII. OCEANO. B. VIII. COTYNO. B. XXX.
FAVST. CXXVIII. VALENTINO. N. I. CALLIDROMO. R. I. LVDIDO. B. I. CIRRATO. R. II. CENTAVRO. B. III.
MVRRA. R. XXI. EMINENTE. B. XXVIII. CALLINICO. B. LXXI. OLYMP. CLII. COTYNO. B. III. MAVRO.
N. X. VIRILE. R. XXIII. INDO. N. CXVI. ITEM. HISP. ∞ CCCLXXVIII. NOTATO. B. GAI. I.
CALLINICO. K. GAI. I. ACCEPTORE. BK. CALL. I. CHRYSIPPO. R. SEST. I. REGALE. B. SABIN. I. PALLADIO. BK.
BASILL. I. MVRINO. M. P. BASILL. III. NOBILE. B. HEBEN. I. DECORATO. R. HVMEN. I. ROMVLA. R. PRISC. II.
PARATO. K. PRISC. V. PHÆDRO. N. FVSC. VI. SIRICO. R. TYR. VII. AMORE. K. AVIT. X. ITEM. REBVR. XXV.
NORICO. R. I. MYSTICO. R. IIII. ACEREO. B. XX. IT. ACHILL. XXI. NICOLAO. K. I. GELOTE. R. I. PERDICE. R. I.
PALMATO. CIN. I. CELTIBERO. K. XVII. IT. MARC. LVI. INCLVTO. R. I. I. LICENTIA. N. I. LVPERCO. N. K. I.
DOMITIO. N. K. I. LATINO. N. K. IIII. GARRVLO. N. K. X. INGENVO. B. XXXVIII. ITEM. RELIQVOS. MAGN.
SVPPEDES. IPSIVS. PERLEGES.

Hanc tabellam, quò faciliùs percipiatur, ita descripsimus, vt primùm equi nomen, deinde colorem, postea domini aurigæ appellationem, nouissimè præmiorum notas adiunxerimus.

A In Circo singulatores fuêre & desultores, bigarij, trigarij, quadrigarij, seiuges currus, septemiuges, decemiuges. Apud Suetonium in Nerone cap. 24. Camelos item iunxêre, & elephantos. Suetonius in Nerone cap. 11. Commisit camelorum quadrigas ludis quos pro æternitate Imperij susceptos appellari maximos voluit. Lampridius in Halagabalo, iunxisse etiam ferunt camelos quaternos ad currus in Circo priuato spectaculo. Suetonius ibidem; Notissimus eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decurrit. Halagabalus fertur elephantorum quadrigas quatuor in Vaticano agitasse, ait Lampridius. In veteribus nummis aurigarum currus singularis equus antecedit, vt aurigis fortè hortamento esset. De desultorib. Liuius libro 44. Nam Circensi ludicro semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tempus vtrumque curriculum complebat. Imperatores dabant equos & elephantos ad cursum. Symmachus epist. 22. lib. 10. Ergo cùm
B expectari munera Principum soleant, nunc accita venerunt. Præterea illum diem quo elephantos regios per conferta agmina equorum nobilium pompa præcessit. Malo fremitum Murciæ vallis exponere, atque illam quadrigarum distributionem. Equos arcessebant ex Hispania, Sicilia, Africa, & aliis locis ad cursum, sed non nisi bona venia Principis, qui tractorias dabat, id est, diplomata quibus concessa facultas mouendi equos duplicis cursus; apud Symmachum lib. 9 epist. 23. & C. Theodos. de tractoriis & statiuis. Cassiodorus lib. 4. epist. 47. cursualem tractum vocat. Tractoriis illis definiebatur commeatus in itinere præstandus. lib 9 C. Theodos. de cursu publico. qua de re vide, si tanti est, quæ scripsimus libris de Imperio Romano. Quatuor stabula equorum fuêre. Vetus inscript. Hic in quatuor stabulis agitauit. Equi autem quinquennes non ante certamen inibant in Circũ,
C narrante Plinio libro 8. cap 42. Idem libro vlt. cap. vlt. nullos equos in trigariis præferri vernaculis, id est, Italicis scribit. Alij petebantur ex Hispania, apud Symmachum libro 4. epist. 60. & 64. Apuleius Milesia 4. de velocitate equorum curulium; Cursu me concito propero, vt Hercule ipse sentirem me non asinum, verùm etiam equum curulem, nimia velocitate refectum. A Phrygia equi curules plerumque petebantur. lib. 19. C. Theodos. de prætor. & quæst. Sanciunt dari maximarum editionum Prætoribus fatos de Phrygiæ gregibus equos quadrigis Circensibus subiugandos. Vbi mihi nota, maximas editiones, Prætoribus tribui. Symmachus libro 4. epist. 8. de equis ob natalem Domini nostri Honorij & inuictissimi Principis largiendis opinor votum meum non potuisse reprehendi. Equi curules dicuntur C. Theod. tit. de equis curulib. & à Symmacho lib. 4. epist 61. Festus quadrigales equos appellat, alij Circenses. epist. 60. quadrigarum curulium nobilitatem præparandam esse ait. Ammian. lib. 14. 16. & 28. equestres ludos. Erant hordeariæ quadrigæ
D ex eo dictæ, ait Seruius, quod victori agitatori hordeum daretur. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad satyr. 11. Circensibus illis quos Prætores edunt est missus qui hordearius dicitur.

——*Infundit iumentis hordea lassis.*

Hordearios gladiatores à cibo vocatos scribit Plinius lib. 18. cap. 7. Ideo præda caballorum Prætor à Iuuenale dicitur, quia hordeum, vt ait vetus Scholiastes ad satyram 11. pro illo die aurigæ tollunt equorum. Suprà ostendimus, non tantùm equos, sed & elephantos, & camelos agitatos. Lamprid. Halagabalum scribit elephantorum 4. quadrigas in Vaticano agitasse dirutis sepulcris quæ obstiterant; iunxisse etiam camelos quaternos in Circo priuato spectaculo, vt suprà monuimus.

E

CAP. LI.

De agitatoribus miliariis.

QVÆRI potest qui sint agitatores miliarij, de quibus in veteribus inscriptionibus; TRES AGITATORES MILIARII FACTIONIS VENETÆ, NOVIS COACTIONIBVS, ET NVNQVAM ANTE TITVLIS SCRIPTIS. Equidem eos à milio, seu milliario Constantinopolitano dictos arbitror, quorum nouæ coactiones dicuntur, quia Constantinopoli Romani euocati sunt titulis nunquam antè scriptis, quod priùs Romæ miliarij agitatores visi, aut scripti non essent. quæ res quia obscura, & à fronte remota, penitiùs inquirenda est, & è situ ac puluere eruenda. Video enim hac in parte viros eruditos excutire, nec quid sit μιλιοδρομῶν apud Chrysostomum, satis intelligere. Milium

aut milliarium aureum Romæ fuisse nemo est vel è literionum plebe qui nesciat, in quod A
omnes viæ quæ per totam Italiam ferrent, conuenirent. Plutarch. in Galb. ἐν ἀγορᾷ εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσι. Id est, *in foro Romano stabat columna, in quam omnes viæ Italiæ sectæ desinunt.* Hanc columnam auream, aut, quod vero propius est, inauratam Augustus statuit, vnde viæ ducerentur. Dio p. 357. μίλιον χρυσοῦν ἔστησεν ὁ σεβαστὸς, id est, *Augustus statuit milliarium aureum.* fuit sub æde Saturni. Sueton. in Othone c. 6. in foro Saturni ad milliarium aureum. Eiusmodi milium in foro Constantinopolitano fuisse mihi persuadeo prope ὡρεῖον, quod horreū esse aio in Basil. car. 7. eclog. 8. & 56. statuis ornatum, ac ludis & quadrigis accommodum. quemadmodum & Romæ ludos in foro sæpe habitos animaduertimus. Nam aliud fuisse milium à Circo vel è verbis Suidæ discas. ἐν
ἐν τῷ μιλίῳ ἐν τετράσιν ἵπποις πυρίνοις ἅρμα ἱπτάμενον παρὰ δύο στηλῶν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ὑπῆρχεν, ἔνθα εὐφημήθη κωνσταντῖνος μετὰ τὸ νικῆσαι ἀζώτιον. ἐπειδὴ καὶ βῆσας ἐκεῖσε εὐφημήθη. κατενεχθὲν δὲ τὸ ἅρμα ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ δορυφορούμενον, ἔνθα στηλίδιον καινὸν παρὰ κωνσταντίνου παρασκευασθὲν ὑφ' ἡλίου φερόμενον, τύχη πόλεως εἰς τὸ στόμα εἰσῄει, &c. Id est, *in milio erat ab antiquo currus 4. equis igneis, à duabus columnis volans, vbi Constantino acclamatum est victo Azotio. eò enim profectus vocibus bene ominatis acceptus est. delatus currus in Circum spiculatoribus Constantini comitatus, vbi statua parua noua à Constantino præparata in Sole agitata, in os Fortunæ vrbis ingressa est, & coronata egressa. Posita est autem in Senatu vsque ad natales vrbis. Iulianus hanc statuam in scrobem defodit, quia in eius capite Constantinus Crucem exsculpendam curarat* Imerius Chartularius in suis fragmentis nondum vulgatis hæc ipsa verba habet, paucis immutatis, & additis: ait enim. ἐν τῷ ὡρείῳ μιλίῳ ἡλίου, διὸς ἅρμα ἐν τετράσιν ἵπποις πυρίνοις ἱπτάμενον παρὰ δύο στηλῶν ἐκ παλαιῶν χρόνων ὑπάρχον, ἔνθα κωνσταντῖνος ὁ μέγας εὐφημίσθη κράζοντος τοῦ βενέτου μέρους, εἴληφες ἱμάσθλην: ὡς δὲ δὶς ἥβησας, μέσον ἐν σταδίῳ, τοῦ δὲ πρασίνου μέρους λέγοντος, οὐ χρήσομεν σαλοῦ, οἱ θεοὶ αἰώτεροι αὐτοῦ εἶλον. Ita lego, non vt est in manuscripto, οὐ χρήσομεν σταλοῦ. Id est, *in oræo miliario Solis, Iouis currus in 4. equis igneis volans à duabus columnis est ex antiquo. vbi Constantino magno acclamatum est, clamante Veneta factione, accepisti flagellum: vt autem bis pubescens mane in stadio, viridi panno dicente, non dicemus, salue, Dy ipso maiores salue nostrum acceperunt.* Contrariæ igitur factiones contraria exclamabant, vt quibus inter se conuenire non posset. Quid fuerit illud oræum Constantinopoli disces è Suida in voce ὡρεῖον. cuius hæc verba sunt; ὡρεῖον τὸ ταμεῖον. ἐν τῷ καλουμένῳ ὡρείῳ ὅ ἐστι μόδιος, ἔνθα νῦν ἵστανται κίονες πρὸ τοῦ οἴκου τοῦ κρατεροῦ, ὃς νῦν ἐστι τοῦ μυρελαίου ἵσταται μόδιος χαλκοῦς. Item, μαυιανὸς στρατηγὸς ὁ νικήσας τοὺς σκύθας, οὗ ἡ στήλη ἵσταται ἐν τῷ καλουμένῳ ὡρείῳ ὅ ἐστι μόδιος. *Horreum, conditorium. propriè est modius, vbi nunc stant columnæ ante Crateri ædes, qui nunc est Myrelei. Modius erat æreus iusta mensura triticum vendentium.* ἦν δὲ δίκαιον μέτρον, ὡς αὐτῷ χρήματα αὐτοῦ πωλῶσι πάντες οἱ σιτοπράται, καὶ ἀγοράζωσιν οἱ σιτῶναι. Omnino vox *horrei* Latina est, & non modium propriè significat, sed tritici conditorium. Putauit, opinor, Suidas *oræum* dictum ab ὠρέω, *custodio*, quare & ταμεῖον interpretatur ærarium, seu conditorium, & modium. in Imerio lege, ἐν τῷ ὡρείῳ μιλίῳ. ærarium enim illud ὡρεῖον erat in foro iuxtim miliarium: & fortè ὡρεῖον ab ærario dictum est, corrupta voce. quid si legas ὡρέῳ μιλίῳ? quod Constantinopoli, vt Romæ, vocaretur aureum milliarium? Milium igitur erat ornatum statuis, vt & septimum milliarium, cuius fit mentio l. sancimus. C. de sacros. Eccles. l. 30. C. de fideicom. Id verò palatium fuit in suburbio Constantinopoleos, quod & simpliciter septimum dicitur lib. 34. C. de donat. à quibusdam Septimilium. Imerius; ἄνωθεν τῆς χαλκῆς ἐν τῷ μιλίῳ τῷ πρὸς ἀνατολὴν, κωνσταντίνου καὶ ἑλένης στῆλαι ἄνωθεν τῆς καμάρας (deerat vox στῆλαι) ἔνθα καὶ σταυρός· ἐν τοῖς πλησίον τοῦ μιλίου ἀρκαδίου καὶ θεοδοσίου υἱοῦ αὐτοῦ στῆλαι ἔφιπποι, ὅτε καὶ σιτηρέσια ἐδόθη πολλὰ, ἐξαιρέτως δὲ τῷ πρασίνῳ μέρει, κράζοντος τοῦ δήμου, ὁ γόνος θεοδοσίου κωνσταντῖνον ἐνίκησεν. Id est, *supra æream portam in parte mily quæ est ad ortum, Constantini & Helenæ statuæ sunt infra fornicem, vbi & Crux: non procul à milio, Arcady & eius fily Theodosij statuæ equestres, quo tempore frumenti largitio magna facta est, maximè factioni Prasinæ, clamante populo; filius Theodosij Constantinum vicit.* Meminêre & alij harum statuarum. Cedrenus pag. 265. ἐπάνω τοῦ μιλίου ἀψῖδος ἵσταντο στῆλαι δύο, τοῦ τε μεγάλου κωνσταντίνου, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἔχουσαι σταυρὸν, ὄπισθεν τραϊανὸς ἔφιππος ἔχων συνεγγὺς τὸν αἴλιον ἀδριανὸν ἱππότην. Id est, *super Circum mily stabant statuæ duæ Constantini magni, & matris eius habentes Crucem: ponè erat Traianus eques habens proximè Aelium Hadrianum equitem.* Suidas, ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ μιλίου στῆλαι ἵστανται κωνσταντίνου, καὶ ἑλένης, ἔνθα καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ ἡ τύχη τῆς πόλεως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ σοφίας τῆς γυναικὸς τοῦ ἰουστινιανοῦ, καὶ ἀραβίας τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, καὶ ἑλένης τῆς ἀνεψιᾶς αὐτῆς, ἀρκαδίου τε καὶ θεοδοσίου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ πλησίον θεοδοσίου στήλης, ἔφιπποι ἀμφότεροι. Id est, *in fornice mily stant statuæ Constantini, & Helenæ, vbi & Crux & fortuna vrbis: ibidem Sophiæ vxoris Iustini*

Margin letters: B beside line beginning "ἐν τῷ μιλίῳ ἐν τετράσιν"; C beside "ἑρχον, ἔνθα κωνσταντῖνος ὁ μέγας"; D beside "μέτρον, ὡς αὐτῷ"; E beside "σια ἐδόθη πολλὰ".

A *Iustini* (lego, ἰυςίνυ) *& Arabia filiæ eius, & Helenæ consobrinæ eius, Arcady & Theodosij fily eius pro-*
pe statuam (lego, πλησίον σήλας ἐφίππων) *duæ, vtraque equestris.* In veteri manuscripto ἀνωνύμῳ
legi, ἐν ᾗ τῷ λεγομένῳ μιλίῳ θεοδοσίυ σήλη ἵσατ᾽ ἐφίππυ χαλκῆ, ὧν σιτηρέσιον πολλὰ σιτηρέσια τῇ
πόλει παρέσχηκεν. Id est, *in milio Theodosij statua ærea equitis, quam cùm posuit frumenti copiosam lar-*
gitionem vrbi fecit. Addit Imerius, in milij altero fornice fuisse impij Maxentij simulacrum,
de quo cùm vilis plebecula ignoraret, opinio quasi Dei cuiusdam equestris ac Circi præsi-
dis fuit. τὸ δ᾽ ἐν τῇ δευτέρᾳ καμάρᾳ γεγονὸς ἄθεσμον ὐ σιωπήσομεν. τὸ τῦ μοίχυ μαξεντίυ εἴδωλον ἐκεῖσε
προσκυνεῖτο λατρευόμενον, καὶ τοῖς πολλοῖς εἰδωλολάτραις ἀγνοούμενον θεὸς ἱππόσωος ἐλατρεύετο. Id est,
quod autem infandum fuit in altera camera non tacebimus, idolum mœchi Maxentij eo loco adorabatur,
& à multis idololatris ignoratum vt Deus equestris colebatur. In illis fragmentis plausuum & accla-
mationum sæpe fit mentio, quæ à factionibus Veneta & Prasina fiebant Imperatoribus. πρῶ-
B τος ὕπατος ἐν τῷ φόρῳ καλλίςρατος ἐτιμήθη, καὶ ἕως βασιλείας κωνςαντίνυ ὕπατοι κωδικέλλυς ἐν τῷ φόρῳ
ἐλάμβανον. ὁ δὲ καλλίςρατος ὕπατος μεγάλως ἐτιμήθη ἐν τῷ φόρῳ, ὡς πρῶτος τὴν ἀξίαν ὑπάτυ
δεξάμενος, τῦ πρασινῦ μέρυς βοῶντος, καλλίςρατος εὐτυχὴς, καὶ εἰς ἄλλο προκόψει· ὁ δὲ φοβηθεὶς εἰς
τὸν ναὸν φεύγων γίγνεται ἐπίσκοπος. Id est, *primus Callistratus in foro Consul honoratus est, & vsque*
ad Imperium Constantini Consules in foro codicillos accipiebant. Callistratus autem Consul valde honoratus
est in foro, vt qui primus Consulis dignitatem consequutus sit, clamante Prasina factione, Callistratus fe-
lix, & alio progredietur. ille autem territus in templum fugiens Episcopus factus est. Verba illa, ἕως
βασιλείας κωνςαντίνυ, sic audio, vt significent, *& iam inde à Constantini Imperio.* Hoc certè vo-
luit Imerius: nam ante Constantinum magnum nulli Consules Byzantij. Quod autem ac-
clamationibus factionis Prasinæ territus in templum fugit, eo factum est, quod acclamatio-
nes iam tum, & deinceps solis Imperatoribus darentur. timuit autem Callistratus, ne affe-
C ctati Imperij aut maiestatis reus ageretur. De acclamationibus illis alius historiæ vetus au-
ctor nondum editus, in partibus ciuitatis recensendis. τὰ δὲ τείχη τῆς δύσεως τῆς μεγάλης πορτῶν
ἐπὶ λέοντος τῦ μεγάλυ κατεςήσαν, ἐν αἷς λιτανεῦσαι, καὶ τὸ κύριε ἐλέησον μ. ἐβόησαν, ἐν ᾧ ὁ δῆμος τῦ πρασινῦ
ἔκραξαν, λέων κωνςαντῖνον εἰς κράτος ἐνίκησεν. Id est, *mœnia magnarum portarum quæ ad occidentem*
pertinent, sub Leone magno extructa sunt, vbi precationes publicæ fuerunt, populúsque quadragies excla-
mauit, Kyrie eleison, factióque Prasina acclamauit, Leo Constantinum potentia vicit. Clamor enim ille
dabatur Imperatori in omnibus locis illustribus, & publicis, in foro, Theatro, Amphithea-
tro, Circo, & aliis. De Amphitheatro seu κυνηγίῳ, vt vocat Suidas, sic Imerius: ὁ κύσας ἐν τῇ
κωνςαντίνυ πόλει τὸ κυνήγιόν ἐςι μαξιμιανὸς, καὶ ἀριςείδης ὁ καταμετρήσας, ὅτε (forte, ἔνθα) βασι-
λίσκος ἔςεψε τὸν ἀδελφὸν βερίνης κράζοντος τῦ πρασινῦ μέρυς, βερίνης ὀρθοδόξυ ἑλένης πολλὰ τὰ ἔτη.
Id est, *Maximianus Constantinopoli, quod tunc Byzantium fuit, Amphitheatrum condidit, Aristides men-*
D *sus est, in quo Basiliscus Verinæ Imperatricis fratrem diademate regio coronauit, Prasina factione clamante,*
Verinæ orthodoxæ Helenæ multos annos. Hunc clamorem Imperatores tanti fecerunt, vt in acta
publica diem ac clamorem plausúmque populi referendum curarent. hęc enim quæ adhuc
ex Imerio & aliis historicis veteribus, ex actis publicis sumpta sunt. Factiones illæ non tan-
tùm acclamabant Imperatoribus, aut in Circo currebant; verùm & in palatio Imperatorum
saltationes obibant, vt Imerius docet. ἐν τῷ παλατίῳ τῷ τριβυναλίῳ εὐδοκίας γυναικὸς θεοδοσίυ τῦ
ἐκγόνυ θεοδοσίυ, ἔνθα καὶ ὀρχήσεις πλεῖςαι ἕως ἡρακλείυ, τῦ τε πρασινῦ καὶ βενέτυ μέρυς. Id est, *in*
palatio tribunalis Eudociæ vxoris Theodosij nepotis Theodosij magni, vbi saltationes plurimæ Prasinæ &
Venetæ partis vsque ad Heraclium. Hæc quidem omnia ad Circum in parte faciunt, & digna
fuêre quæ in hominum manus oculósque venirent. De foro Constantinopolitano idem
penè fuisse putem, quod de milio. Imerius enim, ἐν τῷ φόρῳ μ. ἡμέρας κωνςαντῖνος ἐδο-
E ξάσθη, καὶ εὐφημεῖσθη παρὰ τοῖς μέρεσι καὶ τοῖς ἄρχυσι τῆς αὐτῆς πόλεως. Id est, *in foro 40. dies Constan-*
tinus laudatus est, & ei acclamatum à factionibus & Magistratibus vrbis.

CAP. LII.

De insignibus agitatorum.

AGITATORES habuerunt insignia quædam & velut argumenta, quibus alij ab aliis internoscerentur, & vterentur velut ornamentis. Sidonius in Narbone:

Vestra insignia continent ministri,
Ora & lora manus, iubásque tortas
Cogunt flexilibus latere nodis,

Hortantúrque obiter.—— A

Insignia puto gentis vel familiæ fuisse, qualia sunt quæ nostratibus arma dicuntur, qui mos antiquissimus. 12. Æneid. de Circe.

—— *Cui tempora circum*
Auratis bis sex radij fulgentia cingunt,
Solis aui specimen.——

Æschylus in 7 Thebis.

Ἔχει δ' ὑπέρφρον σῆμ' ἐπ' ἀσπίδος τόδε,
φλέγονθ' ὑπ' ἄστροις οὐρανὸν τετυγμένον.

Habet hoc insigne superbum in clypeo, cælum stellis ardens expressum. 7. Æneid. Virgil.

——*Clypeóque insigne superbum,*
Centum angues.—— B

Argumentum vocat sub finem lib. 7.

At leuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos,
Argumentum ingens, & custos virginis Argus.

CAP. LIII.

De elogiis agitatorum, & de iugis.

IN veteribus inscriptionibus elogia agitatorum in basi ita concepta sunt; vicit seiuge, septeiuge, bigas, trigas, vno anno, alieno principio, duobus introiugis. Diocles præcedens cum introiugis tribus. Diocles septem equis in se iunctis nunquam antè hoc numero spectato equorum certamine, sine flagello, aliis certaminibus vicit, inter singulares vicit. Dio tamen 12. equos decurrisse notat pag. 459. Sed quod sine flagello cucurrit, insolens erat, vt suprà ostendimus. Elogia illa vocantur tituli in veterib. inscript. nouis actionibus, & nunquam antè titulis scriptis. In veteribus inscriptionibus elogia præclara, quibus victorum memoria consecrabatur in basi lapidum & statuarum, quæ in Circo. non enim victoribus modò brauia, præmia, coronæ, sed & statuæ, & tituli, ac elogia, victoriæ indicio decernebantur. De statuis Martial. epig. 26. lib. 5. C

Quàm non sensuro dare quadringenta caballo,
Aureus vt Scorpi nasus vbique micet.

Significat equites Scorpo statuas equestres æreas posuisse. lego *æreus.* de Scorpo lib. 8. D

Ille ego sum Scorpus, clamosi gloria Circi,
Plausus Roma tui, deliciæque breues.

Sub Vero Imperatore primùm dari sunt equis aurei. lib. 5. epigram. Græcor.

Ἔστησαν νίκης ἐγγύθι πορφύριον.

Vt plurimum enim prope Victoriæ simulacra, statuæ ponebantur victorum, aut victoriolæ cum titulo.

Τοῦτό σοι ἡ δίζῳ νίκη γέρας.

Id est, *victoria tibi hoc præmium honoris peperit*: aut, *victoriola hac tibi iuueni honorarium.*

Οἱ νίκης παῖδες πορφύριον βενετοῦ αὔξησαν.

Id est, *filij Victoria Porphyrio Veneto statuam posuerunt.* Sed eæ statuæ non in foro & porticibus publicis, locísque illustribus; at in aditu Circi collocabantur. quod edictis Imperatorum cautum. lib. 11. Cod. tit. 40 leg. 4. Si quis in publicis porticibus, vel in his ciuitatum locis. in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pantominum veste humili, & rugosis sinibus agitatorem offerat, reuellatur, neque vnquam posthac liceat inhonestas in loco honesto adnotare personas. In aditu verò Circi, vel in Theatri proscenijs vt collocentur non vetamus. lib. 15. tit. 7. lib 12. Cod. Theodos. & tit. 5. lib. 3. Hoc interim mihi nota. in veteribus inscriptionibus tria iuga vocari tres equos tribus introiugis, id est, equis tribus subiugalibus, nullo funario. Ausonius, E

Funis eat, quartum det tibi Castor equum.

Id est, si funali currere licet, addat Castor tibi Cyllarum funalem, quia erant tres subiugales; & ita potiùs trigæ currunt, quàm quadrigæ. sic enim apud Ausonium legendum.

CAP.

A

CAP. LIV.

De præmiis.

AVRIGARVM induſtriæ honor propoſitus, & fructus vulgaribus aurigis ſolidus vnus vel alter menſtruus fuit iuſſu Principis, ait Caſſiodor. pag. 37. variarum. In Olympia coronabantur domini equorum, licèt abſenres, tum etiam agitatores præſenres qui alienis vſi equis. Pauſan. lib. 2. Eliac. auctor eſt, Lycham Lacedæmonium nomine Thebanorum Olympicis ludis emiſſo curru coronaſſe ipſum aurigam ſuum victorem. lib. 1. Iolaus equis Herculis victor ab Hercule coronatus. Hieron. abſens ſæpe coronatus, vt Plu-
B tarch. in Them. Cyriſca Lacæna coronata, ait Pauſan. in Lacon. item Euryleonis Lacæna, & Beliſticha Macedo, reſte Pauſan. in Eliac. Per initia tamen præmia ampla & honeſta priuſquàm inirent curſum, in carceribus exponebantur. Homer. 23. Iliad.

> Ἱππεῦσιν μὲν πρῶτα ποδώκεσιν ἀγλα' ἄεθλα
> Θῆκε, γυναῖκα ἄγεσθ' ἀμύμονα, ἔργ' εἰδυῖαν,
> Καὶ τρίποδ' ὠτώεντα δύω. ——

Id eſt, *Achilles agitatoribus primùm pernicibus illuſtria munera poſuit, mulierem inculpatam abducere, operum ſcientem, & duos tripodas auritos.* Virgilius in medio Circi proponi air.

> *Munera principio ante oculos, Circóque locantur*
> *In medio, ſacri tripodes, viridéſque coronæ,*
> *Et palmæ, pretium victoribus.* ——

C Statius lib. 6. Silius lib. 16. conſulantur. Statuæ ponebantur victoribus, vt ſuperiori capite monuimus & Plin. lib. 34. c. 4. in Olympia ſtatuæ fuêre equeſtres. conſule Sueton. in Nerone c. 29. Sed & ſupplicationes decretæ, teſte Philoſtr. lib. 5. c. 3. in vita Apoll. hoc tamẽ in Nerone ſingulare fuiſſe auguror. Poſtulabat ſæpe populus præmiũ victori ſeu brauium. Capitol. in Vero. Conſtantinopoli aurigis præmia propoſita. Chryſoſt. homil. 55. in Matth. Imperatores in equorum certamine & curſu coronas, veſtes, cæteráque munera in ipſo agone ante oculos certantium ponunt. Olympiæ corona victori ornamento fuit, & honor renuntiationis in conſeſſu totius Græciæ, iuſque ſolenne triumphi cuiuſdam cùm in ſuas vrbes victoria læti redirent. muri enim diſiecti quâ curru vectus Hieronica vrbem iniret, faculæ prælatæ tubicine præeunte. Ælian. lib. 12. variar. Victruuius præfatione lib. 9. Suet. in Nerone
D cap. 9. dicebantur εἰσελαύνειν. Ælian. lib. 12. vnde Plinio εἰσελαστικὸν certamen. Sacri autem agones fuêre aut thematici, ſeu ἀργυρῖται, air Pollux lib. 3. cap. 30. aut ſtephanitæ, imò ſimul thematici & coronarij fuerunt. Dabantur enim præmij loco ænea vaſa, argenteæ phialæ, clypei, veſtis mollicina. Pindar. Nem. ode 10.

> Σικυωνόθεν δ' ἀργυρω-
> θέντες σὺν οἰνηραῖς φιάλαις ἐπέβαν,
> Ἐκ δὲ Πελλάνας ἐπιεσσάμενοι
> Νῶτον μαλακαῖσι κρόκαις.
> Ἀλλὰ χαλκὸν μυρίον οὐ δυνατὸν, &c.

E Sicyone argento donati cum vinariis phialis proceſſerunt, ex Pellene autem induti tergum mollibus filis; at infinitum æs Tegea. Apud Scirrhas calix victori in curſu datus. Athenæus lib. 11. ὁ νικήσας λαμβάνει κύλικα τὴν λεγομένην παντάπλοον. Clemens lib. 2. pædag. ἐν τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἡ τῶν
E ἀθλητῶν δόσις ἦν, δεύτερον δ' ὁ ἐπικροτισμὸς, τρίτον ἡ φυλλοβολία, τελευταῖον ὁ στέφανος. *In certaminibus primùm largitio erat in athletas, deinde plauſus, tertiò foliorum coniectus, poſtremò corona poſt Medos in acie victos.* Chryſoſt. in orat. de Circo δόσεως meminit, item Pindarus ode 8. Pythior. & 10. Tacit. lib. 12. Annal. ſtipes vocat, vbi de ludis Iuuenalib. loquitur. dabantúrque ſtipes, quas boni neceſſitate, intemperantes gloria conſumerent. Tertull. in Scorpiaco, dotes. Nemo tamen agonis præſidem ſuggillans erit, quod homines violentiæ objectet, iniuriarum actiones extra ſtadium. Sed quantum liuores illi, & cruores & vibices negotiantur, intendis coronas ſcilicet, & gloriam, & dotem, priuilegia, publica ſtipendia ciuica, imagines & ſtatuas. nota mihi locum illum. Heroum ætate tripus victori datus. Strabo lib. 8. Statuæ cùm ponerentur, erant æquales ſtatu & proceritate aurigis, non maiores. Lucian. de imaginib. ἰσομετρήτας vocat, & Plato in Phædro; Plin. & Sueton. iconicas vocant imagines, hic in Caligula cap. 22. ille lib. 34. cap. 4. & c. 5. Cleoſthenes primus equeſtrem ſtatuam Olympiæ

posuit victor, ait Pausan. lib. 2. Eliac. In basi statuæ nomen victoris & patria scribebantur, A auctor Dionys. Halic. in Protrept. athlet. Status, habitus, cultúsque victoris statua exprimebatur. Consule lib. 4 epig. Græc. tit. ἀγωνιστῶν. Addo non homines modò coronatos, sed & equos victores, quos Homerus ἀθλοφόρους ideo vocat. Plutarch. sympos. 2. καὶ τῶν ζώων μόνῳ τῷ ἵππῳ μετουσία στεφάνου καὶ ἀγῶνος. quare Plato l. 6. de legib. agonosticen hominum & equorum esse ait. Theocrit. Idyl. 16. equos στεφανηφόρους vocat. Pollux lib. 1. cap. 11. ἀθλητὰς ἵππους, ἀγωνιστὰς, ἁμιλλητηρίους, νικηφόρους dici ait. Honos sepulturæ iis equis datus, qui ter Olympiis vicissent. Ælianus lib. 12. de animantib. cap. 40. Plutarch. in M. Catone. Quinetiam statuæ iconicæ positæ. Ælian. lib. 9. var. hist. cap. 32. καὶ αἱ κίμωνος δὲ ἵπποι χαλκαῖ καὶ αὗται ἀθλήνησιν εἰκασμέναι, ὅτι μάλιστα τοῦ κίμωνος ἵπποις εἰστήκεισαν. Imò & equis nimio cursu debilibus assignata ex horreis fisci alimenta. l. 1. C. Theodos. de equis curulibus. Ab omni ciuili muuere immunitatem hieronicis Alexander Imperator constituit. Cod. lib. 10. de Athlet. B leg. 1. Sed Romæ moris fuit victoribus aurigis aurum postulare, quod postea etiam equis victoribus cœptum postulari. Capitol. in Vero Imp. Volucri equo Prasino mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. In huius equi gratiam primùm cœperunt equis aurei vel biluia postulari (non equi) In tanto autem equus ille honore fuit, vt & ei à populo Prasinianorum sæpe modius aureorum postularetur. Suet. in Claudio cap. 21. nec vllo spectaculi genere communior aut remissior erat, adeò vt oblatos victoribus aureos prolata sinistra pariter cum vulgo voce digitísque numeraret. Scholiastes Iuuenalis in illud,

——Victori populus quod postulat aurum.

Vt in Theatro, inquit, solent petere quinque aureos: nam non licet amplius dare. Igitur editores ingentia præmia ludis omnibus dare soliti iis qui operas locarent. Xiphil. in Commod. ἐκεῖνοι μὲν ὀλίγον τι λαμβάνοντες εἰσῄεσαν. τῷ δὲ δὴ κομμόδῳ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν μονομαχικῶν χρημάτων ἐδίδοντο. *Alij gladiatores in arenam descendentes exiguum aliquid accipiunt. Commodo è pecuniis gladiatoriis singulis diebus aureorum decem millia dabantur*, vt interpres Xiphilini. Putem tamen 25. myriades efficere tantùm 300. sestertia, quæ summa ad septem millia aureorum nostratium vix mihi videtur assurgere. Vopiscus in Carino non tantùm aurum, sed & vestes datas ostendit. Vide Cassiodorum lib. 5. cap. 42. Sed vos quibus necesse est talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, vt hæc miseris faciatis esse votiua. Consules alloquitur, & editores de venatorum præmiis. Dabantur interdum aurigis equi ad cursum vtiles post alia præmia. Marcellinus Comes; Numerosos præterea phaleratósque in Circo caballos iam donatis quoque impertiuit aurigis, vna duntaxat, vltimáque mappa insanienti populo denegata Donabatur & palma. 4. Fastor. Ouid. D

Primáque ventosis palma petetur equis.

Plutarch. sympos. 8. cap. 4. omnibus certaminibus palma data. lib. 4. ode 2. Horatius,

Quos Elea domum reducit
Palma calestes.——

Lamprid in Commod. tantùm palmarum gladiatoriarum confecerat, vt mille contingeret. Cic. pro Rosc. multas eius esse infames palmas, hanc primam lemniscatam. Post illa munera & palmas si quando artem desinerent, zonam soluebant. lib. 5. Græcor. epigram.

Πορφύρεον λήξαντα πόνων, λήξαντα τε μίτρην.

Coronæ igitur ludis omnibus victori fuêre & palmæ, quarum mercede in Prætura aurigarios Domitius Neronis pater fraudauit, vt est apud Sueton. cap. 5. quo loco & de Dominis factiouum agit. Coronatum mentio fit in epigram. Græcis.

——————ἵππους E
λάζετο δ᾽ αὐτοπάλαν, καὶ πάλιν ἐστέφετο.

Tertull. de spectac. auriga vt sacerdos coronatus, vel coloratus vt leno. Ammianus Marcellinus p. 1434. Coracis aurigæ capiti coronam Cæsar imposuit Editores enim, aut in Græcia iudices & Hellanodicæ ac brabeutæ victorem renuntiabant, & coronabant; mox à præcone in concione populi renuntiabantur. Callisthenes suprà docuit in Alexandro. Hesychio ῥαβδονόμος βραβευτής, qui victori præmium dabat. Imperatores alienis ludis præmia plerumque dabant & corollaria. Suetonius in Augusto cap. 45. Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de suo offerebat. Sacris certaminibus victores è Republica perpetua vita constitutis vectigalibus fruuntur, ait Vitruu. præfat. lib. 6. Plin. lib. 10. epist. 119. ad Traian. Athletæ, Domine, ea quæ pro iselasticis certaminibus constituisti, deberi putant sibi statim ex eo die quo sunt coronati. nihil enim

A referre quando ſint in patriam inuecti, ſed quando certamine vicerint, vt inuehi poſſint Sidonius,

Hic mox præcipit æquus Imperator
Palmis ſerica, torquibus coronas
Coniungi, & meritum remunerari,
Victis ire iubens ſatis pudendis,
Villis verſicoloribus tapetas.

Hic tamen aduerte, ſecundum & tertium locum in victoria honori habitos. neque enim tantùm renuntiabatur is victor qui primo loco 7. ſpatia confecerat, ſed & qui ſecundo, & tertio, vt Ariſtid. in Panath. ὅλ χρὴ καὶ πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην αὐτὴν ἐν τοῖς ἄλλοις κηρύττειν, ὥσπερ ἐν ἁρμασι. *Debet prædicari prima, ſecunda, tertia apud Græcos, vt in Curuli certamine fieri ſolet.*
B Aurigis victoribus in Olympia hic honor habitus eſt, vt coronati diſiecta muri parte in ſuas vrbes redirent, qui ter viciſſet iconica ei imago ex membrorum eius ſimilitudine expreſſa poneretur, ait Plinius. Apud Philoſtratum lib. 1. de vita Apollonij Nero victor ſibi per vrbes ſupplicationes decerni voluit. Victores è Republica perpetua vita conſtitutis vectigalibus fruuntur, vt ſcribit Victruuius in præfat. lib. 6. Apud Suetonium Nero præmia quæ priùs omiſerat, contentus ſolis coronis, ſolóque honore victoriæ, pecuniis exhauſtus cœpit repetere. Iſelaſtici agones dicti, cùm Hieronicæ parte murorum deiecta in ſuas vrbes intrarent. Vetus inſcript. IMP. CÆS. D. ADRIANI FILIO, D. TRAIANI PARTHICI NEPOTI, D. NERVÆ PRONEPOTI, T. ÆLIO HADRIANO ANTONINO AVG. PIO PONTIF. MAX. TRIB. POT. V. IMPER. II. CONS. III. P. P. CONSTI-
C TVTORI SACRI CERTAMINIS ISELASTICI SOCII, LICTORES, POPVLARES, DENVNTIATORES PVTEOLANI. Plutarch. libro 2. ſympoſ. 2. quæſt. τὸ τοῖς νικηφόροις ἐλαύνουσι τῶν τειχῶν ἐφιέναι μέρος διελεῖν, καὶ καταβαλεῖν, *quod qui victores vrbem ſuam ineunt pars iis murorum deijcitur*, eam ſententiam habet, non opus eſſe muris vrbi quæ viros habet pugnare, & vincere ſuetos. Victruuius libro 9. Olympionicæ cùm reuertuntur in ſuas ciuitates quadrigis in mœnia inuehuntur. Suetonius de Nerone; Neapolim, quod in ea primùm artem protulerat, albis equis introiit diſiecta parte muri. Plinius lib. 10. epiſt. 119. Eiſelaſticum tunc mihi primùm videtur incipere, cùm ingreſſus quis in ſuam ciuitatem eſt. Romæ aurigis victoribus datæ coronæ, aurei nummi, veſtes ſericæ. l. 1. C. Theodoſ. vetitum ne veſtes ſericæ, oloſericæ, ſubſericæ victoribus in ludis darentur. Ammianus libro 23. Non tantùm ij qui primo loco viciſſent, ſed & qui ſecundo, aut tertio, palmam
D accipiebant. Vetus inſcript. Vicit 130. Secundas tulit 88. Tertias tulit VII. Nero ampliare voluit numerum palmarum, vt eſt apud Suetonium cap. 22. & cap. 5. de patre Neronis, qui tantæ perfidiæ fuit, vt in Prætura mercede palmarum aurigarios fraudauerit, id eſt, auro quod præter palmas aurigariis dabatur. Vetus inſcript. de Diocle agitatore; centum victorias conſequutus eſt victor C. III. ſingularum vicit 83. Adhuc augens gloriam tituli ſui; præceſſit Thallum factionis ſuæ, qui primus in factione Ruſſata. Item; factionis Praſinæ victor ∞ X X V. Et Flauius Scorpus victor II. XL. VII. Martialis libro 14. epig. 147.

Prætor ait, ſcis me Scorpo, Thallóque daturum.

Statuæ equeſtres agitatoribus poſitæ. Martial lib. 4. epig. 67.

Quas non das equiti, vis dare, Prætor, equo.

E Victores aurigæ coronati manu editoris. Ammianus lib. 14. Ingreſſus Conſtantinopolim Gallus tanquam de rebus proſperis, & ſecuris, editis equeſtribus ludis capiti Coracis aurigæ impoſuit coronam vt victoris. Sidonius epiſt. 9. libro 8. aurigam coronatum vocat. l. commodis. D. de re iudicata. Commodis præmiorum quæ propter coronas ſacras præſtantur, condemnato placuit interdici. Paradoxi, id eſt, aurigæ victores de podio coronas accipiunt. Seruius ad hæc verba Virg. lib. 5. Æneid.

Puniceis ibant euincti tempora palmis.

Omnes qui vicerant ſcilicet puniceis tæniis, id eſt, vittis roſeis, euincti erant: & ſignificat lemniſcatas coronas, quæ ſunt de frondibus, & diſcoloribus faſciis. Feſtus; lemniſci, id eſt, faſciolæ coloriſſæ dependentes ex coronis. Idem; Donaticæ coronæ dictæ quod his victores in ludis donabantur. Æmil. Probus in Alcibiade coronas commemorat ſacras. Paradoxi dicebantur qui vicerant, quaſi admirabiles. Victores autem meridiano tempore à præcone renuntiabantur Philoſtratus cap. 4. lib. 6. de vita Apoll. ἀθληταὶ ἀποχωροῦσι τὸ μεσημβρινὸν κήρυγμα.

κήρυγμα. Athletæ victores meridianam præconis vocem expectant. Virgil.lib.5.Æneid. A

> *Victorem magna præconis voce Cloanthum*
> *Declarat, viridique aduelat tempora lauro.*

Vetus lapis; MARC. AVRELIVS POLYNICES NAT. VERNA QVI VIXIT ANNOS XXIX. MENSES IX. DIEBVS QVINQVE, QVI VICIT PALMAS N. 739. SIC IN RVSSEO N. 635. IN PRASINO LV. IN VENETO XII. IN ALBO XVII. PRÆMIA XXX. N. III. XX. XXVI. PVRA N. XI. OCTOIVGE N. VIII. DECEMIVGE N. VIII. SEIVGE N. III. Alter lapis.; M. AVRELIVS MOLLICIVS TATIANVS NAT. VERNA QVI VIXIT ANN. XX. MENS. VIII. DIEBVS VII. QVI VICIT PALMAS 195. SIC IN RVSSEO 89. IN PRASINO XXIII. IN VENETO N. V. IN ALBO N. VII. PRÆMIA XXX. N. II. Senatus inter alios honores Cæsari delatos decreuit vt in omnibus equestribus B certaminibus præmia victoribus distribueret, ait Dio libro 43. qui & Neronem scribit præmia equis posuisse ludis Circensibus. Contrà Seuerus Alexand. apud Lampridium spectacula frequentauit cum summa donandi parsimonia, dicens scenicos, venatores & aurigas sic alendos quasi seruos nostros. Nerua iam olim ludorum sumptus imminuerat, narrante Dione. Commodus Circenses multos addidit, vt Dominos factionum ditaret, auctore Lampridio. Dio lib. 56. sub fin. de August. ἐψηφίσθη ὅπως αὐτοῦ τὰ γενέσια οἱ ὕπατοι ἐξ ἴσου τοῖς Ἀρησίοις ἀγωνοθετῶσι, οἱ δήμαρχοι τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο. *Senatus decreuit vt Consules ludos, & præmia darent natali Augusti ex æquo cum natali Romuli. Tribuni triumphali veste Circensibus vsi, curru abstinuerunt.* Liuius lib. 10. Sp. Caruilio, Lucio Papyrio Coss. coronati primùm ob res bello bene gestas ludos Romanos spectauerunt, palmæque tum primùm translato è Græcia more victoribus datæ. Suetonius in Nerone cap 22. Neque C dissimulabat Nero velle se palmarum numerum ampliare. De coronis consule Plinium libro 21. cap. 3. apud Xiphil. Nero ἐν τοῖς ὀλυμπιονίοις ἅρμα ἐλάσας καὶ πεσὼν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὀλίγου δεῖν συντριβεὶς ὅμως ἐστεφανώθη, *in Olympia cùm aurigaretur cecidit, & penè obtritus, tamen ab Hellanodicis coronatus est.* Præconium victoriæ his verbis enuntiabatur; Nero Cæsar victor huius certaminis coronat populum Romanum, & suum orbem terrarum. Augustus apud Suetonium cap. 45. corollaria, & præmia alienis quoque muneribus, & ludis, & crebra, & grandia de suo offerebat. In veter. inscriptionib. Diocli, Scorpo, & aliis aurigis victoribus sæpe 30. 40. aut 60 millia nummorum donata, quæ præmia maiora dicta. Vidimus proxime Consulatum Furij Placidi tanto ambitu in Circo editum, vt non præmia dari aurigis, sed patrimonia viderentur, cùm darentur tunicæ subsericæ, lineæ paragaudæ, darentur equi, ait Vopiscus in Aureliano. Plutarchus in Alcibiade ait, eum vicisse, & primum, secundum, & tertium cucurrisse. D

> Πρῶτα δραμεῖν, καὶ δεύτερα, καὶ τρίτα.

Isocrates in orat. de Cur. πρῶτος, καὶ δεύτερος, καὶ τρίτος ἐγένετ' ὁ Ἀλκιβιάδης. *Primus, secundus & tertius fuit Alcibiades*, quia ex eius equis alij primam palmam, alij secundam, & tertiam reportarunt. Qui autem sumptus in editione Circensium fierent, ostendunt literæ Valeriani apud Vopiscum in Aureliano. Valerianus Augustus Ælio Xiphidio præfecto ærarij. Aureliano cui Consulatum detulimus, ob paupertatem qua ille magnus est, cæteris maior, dabis ad editionem Circensium aureos Antonianos trecentos, argenteos Philippeos minutulos tria millia, in ære HS quinquagies, tunicas multicias viriles decem, lineas Ægyptias 20. mantelia Cypria paria duo, tapetia Afra decem, stragula Maura decem, porcos centum, oues centum; conuiuium autem publicum edi iubebis Senatoribus, & equitibus E Romanis. Dubito an omnia ad Circum pertineant. fortè argentei, & ærei isti nummi ad missilia in populum spargenda.

CAP. LV.

De mißilibus Circi, scortis, mathematicis, furtis.

HOc caput pauca quædam ad Circum pertinentia simul infarciet. Nuces mittebantur Cerealibus, id est, missilia in Circo. nuces enim diliguntur supra alia missilia, præsertim flamma cùm sint vstæ quæ sparguntur, ait Festus. Plaut. in Pœnol frictæ nuces populo vendebantur, sicut & aqua, & à seruis circumferebantur, vt & cicer, lupini, & fabæ. Horatius lib. 2. satyr. ab editoribus donari innuit.

In cicere,

A *In cicere, atque faba bona tu, perdásque lupinis,*
Latus vt in Circo spatière, aut aneus vt stes.

Martialis lib. 1.

——Quod otiosa
Vendit qui madidum cicer corona.

Perf. satyr. 5.

——Vigila, & cicer ingere largè
Rixanti populo.——

Martialis,

Asse cicer tepidum constat, & asse Venus.

Horat. in Arte,

B *Nec si quid fricti ciceris probat, aut nucis emptor.*

Satyr. 6. lib. 2.

——Neque illi
Sepositi ciceris, neque longæ inuidit auenæ.

Plaut. coctum seu tostum cicer. Varr. sexagesi. qui nobis ministrarunt pueri diebus festis cicer viride. frictum cicer, tostum, coctum, madidum, tepidum, Dusa pro cocto accipit. Purem cicer viride interdum datum, sæpe coctum, nonnunquam frictum. lib. 1. epist. Cic. ad Attic. epist. 1. locus est elegans in hanc rem. quæ cùm erit absoluta, sanè facilè tum & libenter thermum ciceri cusili accuderim. Restituit hunc locum Bosius Lemouix, cicer cusile accipit pro Consulatu, luditque in voce *thermi*, quæ Græcis lupinum est. Hoc vult: quæ via cùm erit absoluta, mihi Consuli facilè Thermum Consulem adiecerim. Propiùs ad ver-
C ba loci huius corrupti accedit, si legas; sanè facilè tum & libens thermum ciceri cusili accederim. Ludit in voce *Ciceronis* Acro in lib 2. satyr. Horat. Cicer, faba, & lupini à Magistratibus ludis Floralibus iactabantur, vel in Circo ab Ædilibus. Excidit mihi suprà de aqua in Circo illud Lucian. in Peregrino. ὕδωρ ἐπηγαγέ τις ἀνὴρ πλούσιος ὀλυμπία (cùm Epictetus viueret) καὶ ἔπαυσε δίψῃ σὺν πανηγυριστὰς ἀπολλυμένους. Id est, *vir quidam opulentus induxit aquam in Olympiam, & sitim corona sedauit.* Plin. lib. 35. 33. 19. Cn. Pompeius ante omnes aquæ per semitas decursu æstiuum minuit feruorem (in Theatro.) Vt autem in Theatro, sic & in Circo prostibula fuerunt. Vetus Poëta:

Deliciæ populi, magno notissima Circo
Quintia.——

Lampridius in Vero: omnes de Theatro, de Circo, de stadio, & omnibus locis, & bal-
D neis meretrices collegit In cellis antrísque subterraneis prostabant ad metas maximè Muttias; vnde ganea quasi γήϊνα. Hieronymus in cap. 2. Isai Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt, publicæ libidini expositi, donec sub Constantino Imperatore turpitudo deleta est. Certè ad omnia penè gymnasia, & spectacula erant popinæ & ganeæ vtrique Veneri, masculæ & fœmineæ. Ganea pathicorum ἐφηβεῖα dici videtur lib. 2. cap. 4. Mach. ἐὰν ἐπιχωρηθῇ διὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ γυμνάσιον, καὶ ἐφηβείαν αὐτῷ συστήσασθαι. quem locum Hieronymus ita vertit: *si potestati eius* (Iasonis) *concederetur gymnasium, & ephebiam sibi constituere, & eos qui Hierosolymis erant, Antiochenos scribere.* ἀσμένως γὰρ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν γυμνάσιον καθίδρυσε, καὶ τοὺς κρατίστους τῶν ἐφήβων ὑποτάσσων ὑπὸ πέτασον ἦγε. Hieronymus hæc ita reddit: *Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere.* Lyranus ἐφηβεῖον *lupanar* vertit. Hesychius πέτασον εἶναι τῶν ἐφή-
E βων φόρημα monet, vt Romæ flauus galerus in prostibulis fuit. Iuuenalis satyr. 6.

Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Hesychius alio loco πέτασον ῥιπίδα ἐκ σχοίνων vocat. *flabellum* interpretor, aut *galerum ex viminibus.* Fortè vmbella fuit, aut causia Macedonica, quam recentiores Græci καμελαύκιον vocarunt, ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν τὸ καῦμα, quod mollitiem cynædicam arguit. Cedrenus pag. 139. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα κατασκευὴ συνεργὸς αὐτῇ πῖλος τῇ κεφαλῇ τιθεμένη, καλεῖται δὲ παρ' Ἰταλοῖς καμέλα, ἐξ οὗ καμελαύκια. fortè pathicis his petasus ob mollitiem datus. Malim tamen ἐφηβεῖον esse gymnasium quò iuuenes confluerent ad palæstram: id enim verba lib 2. cap. 4 Machabæorum euincunt. petasum autem palæstritarum galerum. nam & hoc extorquet vox, κρατίστους τῶν ἐφήβων, id est, *fortissimos epheborum*: non enim dixit, καλλίστους τῶν ἐφήβων, quod in cynædis aptius fuit Sed & in Circo mathematici, & diuinaculi. Iuuenalis,

Consulit

Consulit antè phalas. —— A

Horatius l. 1. satyr. 6.

Assisto diuinis. ——

Acro *diuinaculis* interpretatur. olim quippe ad metas Samardæ & mathematici steterant. Samardieis, ait Acro, assisto aut sortilegis. Verus interpres Iuuenalis ait, eos stetisse in spina Circi. Cicero l. 1. de diuinat. non vicanos aruspices, non astrologos de Circo, non Isiacos coniectores, non interpretes somniûm. Et in Circo res furto subtractæ sub crepusculum vænibant. Acro in id Horat. satyr. 6. l. 1.

Fallacem Circum, vespertinúmque pererro
Sæpe forum. ——

vnde homo de Circo vilis dicitur. Suet in August. triuiales ex Circo ludios vocat, qui, vt alij multi diobolares, quia priuato carerent, in Circo morabantur. Apud Ciceronem homo B de Circo dicitur vilis & infimæ sortis. Nicetas de Circo Constantinopol. ἦν δ' ὁ ζιντζιφίτζης ἀνδράριον εἰδεχθέστατον τῶν τῶν σταδιοδρόμων ἵππων ἀμφιπεριστρεφόμενον αὐτυξι. *Zinziphitzes erat homuncio deformis, qui circa rotas curulium equorum versabatur.*

Dio lib. 37. in anno 697. scribit, Pisone & Messala Coss. cùm populus olim ludos ἀπαυστὶ & sine intermissione spectaret, anno ab vrbe condita 697. morem introductum, vt sub meridiem interquiesceret, & prandium sumeret. Arianus in Epicteto vocat κιρκήσια δοῦναι, καὶ σπυρίσι δειπνίζειν, *Circenses ludos dare, & sportulis prandere.* Caligula sparsit missilia variarum rerum, & panaria cum obsonio viritim diuisit. qua epulatione equiti Romano contra se hilariùs, auidiúsque vescenti partes suas misit, ait Sueton cap. 18. Apud eundem Cæsar Dictator adiecit epulum, ac visceratione, & post Hispaniensem victoriam duo prandia. cap. C 38. Aurelianus apud Vopiscum; Conuiuium, inquit, publicum edi iubebis Senatoribus, & equitibus Romanis. Non fuerunt epulæ publicæ. Ita & Sidonius epist. 11. lib. 1. Postridie iussit Augustus, vt epulo suo Circensibus ludis interessemus, quia, vt loquitur Donatus ad lib. 5. Æneid. spectaculorum gratiam debet etiam refectio corporum sequi. Ludis funebribus epulum datum esse docet Dio lib. 37. qui Faustum Syllam ludicro partis funebri λαμπρῶς εἱστίασε. Item in triumphis. Sueton. in Tiberio cap. 19. prandium deinde populo mille mensis. Lucullus apud Plutarch. post triumphum τήν τε πόλιν εἱστίασε λαμπρῶς, καὶ τὰς περιοικίδας κώμας, *vrbi & vicis epulum splendidum dedit.* Apud Dionem libro 58. A Tiberio Senatus cum vxoribus, & populus εἱστιάθη, θέαι τε παντοδαπαὶ ἐγένοντο, *epulo acceptus est, & omnis generis spectacula data.* Apud Suetonium in Domitiano cap 4. Domitianus inter spectacula muneris largissimum epulum dedit. Claudius meridie dimisso ad prandium populo spectaculis præsidebat, apud eundem cap 34. Dio lib. 58. περὶ τὸ τοῦ ἀρίστου καιρὸν interpretatur. Athenis per D ludos in Theatris edebant bellaria, vt Aristoteles libro 10. Ethic. cap. 5. Romæ olim, vt ait Acro ad librum Horat de Arte poët. vbi pauperiores erant Romani, nuces & cicer dabantur, & spargebantur in vulgus ab his qui ludos Florales exhibebant. Sicinnius Capito nuces pro omnibus missilibus dici ait, quia inter omnia missilia hæ à populo diliguntur, præsertim flamma cùm sint vstæ. Plautus in Pœnolo;

Obsecro Hercule vt mulsa loquitur?
Nihil nisi laterculos, papauerémque, triticum, & frictas nuces.

Cicer dabatur aut tostum, aut elixum, vt suprà monuimus.

CAP. LVI. E

De singularibus equis.

IN Circo singulares equos cucurrisse diximus, quos Castori, & Neptuno sacros esse volunt, à quibus singulatores dicti. Seneca lib. 2. de benefic. cap. 23. pararij in beneficiis, & singulatores. A Græcis celetes dicti sunt equi singulares, quæ vox frequens apud Pindarum. Festo celsus equus dicitur celes, id est, μονάμπυξ, freno vno ductus, non iugatus. κέλης ἵππος μονάμπυξ, καὶ δρομικὸς, ὃς νῦν σελλάριος λέγεται, ait Scholiastes Græcus, id est, *celes equus non iugatus, sed cursor, qui nunc sellarius dicitur.* In veteribus glossis, aura exsolitarius, ἱππασὶς, lego, aurcax solitarius singulator caballarius, κέλης ἱππεύς. Aristophanis interpres in Pace, μονάμπυκες ἵπποι κέλητες, id est, *singulares equi celetes.* Pollux μονίππους vocat lib 1. Papias in vocabulario, aurcax equus solitarius. Tertul. de spectacul. res equestris retrò simplex de

dorso

A dorso agebatur, id est, singuli sessores singulis equis sine sella dorso nudo insidebant. Ibid. Itaque Castori & Polluci deputatur hæc species, quibus equos à Mercurio distributos Stesichorus docet. Theocr. ἀμφω ἱππῆς κιθαρισαί. Equi singularis domituram & agitationem aliàs posuimus, & de Totila mira narrauimus. à Silio lib. 16. videtur depictus multis antè annis.

Milite non illo quisquam felicius acri
Insultarat equo, vel si resupina citato
Protectus dorso ferret cùm membra, vel idem
Si nudo staret tergo, cùm rapta volucri
Transigeret cursu sonipes certamina campi.

Fuit enim industriæ equestris in equi currentis dorso consistere immotum, aut ad terram
B manum demittere, festucas equo currente legere ab humo, quæ Totilas mira varietate faciebat. Manil. lib. 4.

—— *& stabiles poterit defigere plantas*
Per quos vadit equos, ludit per terga volantum,
Aut solo vectatur equo. ——

Firmicus lib. 8. cap. 6. Ast erit auriga aut equorum domitor, aut qui saltu quadrigas transeat, vel qui in dorso stans equorum mirifica se moderatione sustentet, atque apprimè vectus equo militares armaturas exerceat. Equis singularibus in Olympia locus fuit & præmia. Plato lib. 8. de legib. μονίπποις τ' ἆθλα τιθέντες, πώλοις τ' ἀβόλοις. τοξότης δὲ ἀφ' ἵππων κρὴς οὐκ ἄχρηστος, οὐδὲ ἀκοντιστής. Id est, *equis singularibus præmia ponentes, & pullis qui nondum ediderunt dentes. Sagittarius autem ex equo non inutilis est Creticus, neque inutilis iaculator.* Equitate an-
C tiquis fuit publicum equum mereri, ait Festus. Sed celetibus alius locus.

CAP. LVII.

De paribus equis.

PARES equi dicti sunt equi duo, quibus desultores vsi. nam pares pro duobus vsurpantur, vt notat Seruius in id Virgilij,

—— *& in cælum paribus se sustulit alis.*

Vnde pararij qui paribus equis vehuntur, apud Senecam lib. 2. de benefic. & pararium æs dictum, quod equitibus duplex stipendium pro binis equis datur, ait Festus, quibus vsi Romani in prælio, vt altero deficiente transilirent in recentem. ἅμιπποι dicuntur Hesychio.
D ἁμίππους ἐκάλουν δύο ἵππους συνεζευγμένους, id est, *hamippos vocant equos pares coniunctos, sine iugo tamen.* Suidas, ἀμφιπποι οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀστρώτων ἵππων συνδεδεμένων ὀχούμενοι, οἱ μεταπηδῶντες ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον ὅταν ἡ χρεία καλῇ. Id est, *hamippi dicuntur, & desultores, qui duobus equis iunctis sella & ephippiis carentibus vehuntur, qui transiliunt ab alio in alium cùm res vocat.* Sueton. in Iulio cap. 39. Circensibus spatio Circi ab vtraque parte producto, & in gyrum euripo addito, quadrigas, bigásque, & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. In hamippis auriga in altero equo sedebat, in paribus equis miles. παρόχους ἵππους vocat Sozomenus lib. 5. historiæ, quasi qui ad manum sint & in promptu. ἐν τινὶ τῶν παρόχων ἵππων ἐπιβιβάσας τῆς μάχης ὑπεξήγαγε. Desidente Republica combinatos equos vocarunt qui & in Circi prolusione adhibiti. Chrysost. de Circo. μὴ τερπέτω σε τὰ περὶ ἱππικὰ κομβινεύματα, ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ πρὸ κρίσεως κινδυνεύματα, εἰ βούλει κομβινεύειν καὶ ἀγωνίσασθαι. Id est, *ne te prolusio paribus in equis*
E *delectet, ne ante iudicium, legitimúmque certamen in discrimen venias, si paribus equis currere vis.* August. Confessionum lib. 8. cap. 6. Treueris cùm Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, atque illic vt fortè combinati spatiabantur. combinatos dixit par ambulantium. Desultores vocati sunt & vertumni. Propert. lib. 4. eleg. 2.

Est etiam autumni species vertumnus, & eius
Traiicit alterno qui leue pondus equo.

Id genus exercitationis eo animo suscipiebatur, vt milites ab equo desilire & transilire in hostium equos aut suos recentiores ac siccos possent. Desultorij & desultores inde appellari. Liuius l. 23. Numidæ in dextro cornu collocati, sed quibus desultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso armatis transsultare mos erat. tanta velocitas ipsis, támque docile equorum genus est.

lib.30. pag. 109. equites binos secum trahentes equos. lib.28. armatus eques frenatos stratósque tenetet equos. Seneca in suasor. desultorium bellorum ciuilium Dellium vocat, qui à Dolabella ad Cassium, à Cassio ad Antonium, ab Antonio ad Cæsarem transierit. Cic. pro Muræna, tanquàm desultorius equus in quadrigarum currum incurristi. Interdum enim desultores qui in Circum ad nuntiandos missus præmissi erant, in quadrigarum currus incurrebant, magno suo & occurrentium periculo. Desultores pileatos præmissos in Circum qui nuntiarent missus, indicat Cassiodorus lib. 3. qui desultatorios equos vocat (legerem libentiùs *desultorios*) quibus non honestissimi aurigæ, sed Circensium ministri, missus denuntiarent exituros. Sub Iulio Cæsare equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. Sueton. in Iulio cap.39. Castoribus erant sacri desultores, & alternis ex equo in equum transiliebant, vt alternis è cœlo ad inferos euntes ac redeuntes Castores, sedémque per vices summutantes ostenderent. Hyginus fabula 80. Pollux stellam quam à Ioue B
acceperat, cum fratre communicauit, idcóque dicitur Castor alterna morte redemptus. vnde etiam Romani seruant institutum, cùm desultorem mittunt, vnus duos equos habet, pileum in capite, ex equo in equum transilit, quod ille sua & fratris vice fungatur. Id genus equitum ætate Homeri, atque adeò Heroum in vsu fuit. Iliad. ο.

Ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ ἵπποισι κελητίζειν εὖ εἰδώς,
Ὅς τ' ἐπεὶ ἐκ πολέων πίσυρας συναγείρετο ἵππους,
Σεύας ἐκ πεδίοιο μέγα προτὶ ἄστυ διώκει
Λαοφόρον καθ' ὁδὸν, πολέες τέ ἑ θηήσαντο
Ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες· ὁ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ
Θρώσκων ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον ἀμείβεται, οἱ δὲ πέτονται.

Id est, *vt cùm vir equo celete equitare peritus, qui vbi ex vrbibus quatuor congregauit equos, agitans è campo ante magnam vrbem insequitur per viam militarem. Ille autem firmiter vsque saliens ex alto in altum alternat, illi verò volant.* ait eum per conquaternatos equos volasse. Manil. lib. 4. C

Nec non alterno desultor sidere tergo
Quadrupedum. ———

Quod Hesychius suprà posuit equos hamippos συνεζευγμένους, fraudi fuit nonnullis, qui iugales hamippos esse voluerunt eosdem cum synoride & biga. Sed audiant illi Eustathium Hesychio lucem dantem: ἅμιπποι κέλητες ἵπποι ὁμοῦ συνεζευγμένοι ἄνευ δίφρου, id est, *hamippi sunt equi celetes simul iuncti sine curru.* quæ sequuntur apud Eustathium ab aliis dissentiunt: ait enim, ἐφ' ὧν ὁ μὲν τις ἡνιοχῶν, ὁ δ' ὡπλισμένος ἐκάθητο. οἱ καὶ αὐτοὶ διὰ τὸ χωρὶς ἑκάτερος ἱππεύειν, ἅμα δ' ὅμως ἅμιπποι. Duos sessores facit, vnum famulum inermem, D
alterum dominum armatum. Sic & Gallos olim tres equos in prælia, vel plures duxisse Pausanias docet, quibus famuli inermes insidebant. Interdum tamen vnus & idem equo insidens alterum, aut tertium adiunctos loro trahebat. Suidas: οἱ δὲ φασὶν ὅτι ζεύγνυνται μέν τινες ἵπποι. καὶ ὁ ἐπελαύνων αὐτῶν, τῷ μὲν ἐποχεῖται, τὸν δὲ παρέλκεται. πεζοὺς δὲ τοὺς ἀμίππους ὁ Θουκυδίδης, καὶ Ξενοφῶν δηλοῦσι, καὶ μή ποτε πρόδρομοί τινες εἰσὶν, οἱ ἅμα τοῖς ἱππεῦσι τεταγμένοι. Id est, *alij dicunt iungi solitos aliquot equos, quorum vni sessor insidebat, alteros adiunctos loro trahebat. Thucydides tamen dixit hamippos, & Xenophon. vide an præcursores aliqui sint, qui simul cum equitibus describerentur in ordines.* Quid si Thucydides dixerit hamippos, quia vir virum legat, & sociatis animis in bella eant? Cum Eustathio sentit Callisthenes, atque morem eum ætate sua seruatum ait apud Afros zeugitas, vt famulus inermis in altero, eques armatus in altero sederet. sic ille in Alexand. καὶ τὸ παλαιὸν ἐλέγοντο δύο ἵπποι συνεζευγμένοι τῷ τραχήλῳ ἅμιπποι· ἦν δ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἑτέρου ἡνίοχος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ὁπλίτης. καὶ νῦν δὲ χρῶνται περὶ ταῦτα σπουδαίως οἱ Λίβυες οἱ προσαγορευόμενοι ζευγῖται. Id est, *& quidem olim equi duo per collum coniuncti dicebantur hamippi. erat autem in altero auriga, in altero miles armatus. & hodiéque vtuntur Libyes Zengitæ hoc equorum genere studiosè.* E

CAP. LVII.

De funariis equis.

QVADRIGARVM currus olim duplici temone erant, perpetuóque, & quod omnibus equis iniiceretur, iugo: postea funarij adhibiti, qui fune per foramina

iugi

A iugi transmisso in fronte cum duobus iugalibus vincirentur. Heroës trigis maximè vsi sunt, quibus duo equi adiuncti sub iugum mitterentur, tertius funarius. funes enim per foramina iugi ad vinciendos equos transmittebantur. Dicitur ab Homero ζυγὸς ὀμφαλοεὶς. Eustathius vmbilicum iugi vocat vmbonem quendam ac tumorem in medio iugo, aut sculpturam animantium vmbilico non absimilem. ὀμφάλιον ζυγὸν ἔχοντ' ἐξοχὴν κατὰ τὸ μέσον, ἢ γλύμμα ἀνάλογον τῷ τῶν ζώων ὀμφαλῷ. Quid si legas apud Eustathium ὀμφαλόεντα ζυγὸν? vmbilicus quippe dictus est foramen illud. Varro lib. 6. de lingua Lat. Delphis foramen est thensarum specie, quem ὄμφαλον vocant. Equus funarius παρήορος, παράορος, παράσειρος dicitur, qui extra currum currit, ὁ ἐκ τοῦ ἅρματος (lego ἔξω) τρέχων, ait Hesychius. Dionysius Halicarn. sub finem libri 7. duos, inquit, equos iungunt, quomodo bigæ iunguntur, tertius funarius loro deuinctus, aut fune consequitur, quem παρήωρον veteres dixe-
B runt, quasi dicas suspensum, ἀπὸ τοῦ παρηωρεῖσθαι καὶ συνεζεῦχθαι, quia fune tertius equus funalis ad duos alios recto temone iunctos adiungeretur, & quasi suspenderetur. Funalem παρεζευγμένον τοῖς ζευγίταις interpretatur Eustathius, id est, *fune alligatum ad iugales.* Funes è iugo ducti, quibus funalis equus vincitur, dicuntur παρηορίαι παρηρτημέναι τοῦ ζυγοῦ σειραὶ εἰς δεσμὸν τοῦ παρηόρου ἵππου, vt loquitur Eustath. ad παρήορον illum, & quasi suspensum appositè allusit Statius lib. 6. Thebaidos.

—— Flauus Arion
Stat, sociúmque iugi, comitésque laboris
Secum altè suspendit equos. ——

Funales posuit Ausonius in epitaphio equi Prosphoti.

Pegasus hinc dexter currat tibi, lauus Arion,
C *Funis, & ad quartum det tibi Castor equum.*

Lege *funis eat.* Interdum enim vnus tantùm erat funarius, duo iugales, à quibus equorum trigarios Plinius lib. 2. vocat. Interdum duo iugales, totidem funarij. τετράορος vocat Eustathius, id est, τετρατόρους ἵππους. Suidas iugales & παρασείρους opponit, id est, funarios. sic enim ille, ζύγιοι ὑποβαλλόμενοι τῷ τοῦ ἅρματος ζυγῷ, τουτέστι ὁ μέσος ἀριστερὸς, καὶ μέσος δεξιὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ μὴ παράσειρος οὕτως λέγεται. Id est, *iugales sunt qui iugo subiiciuntur, id est, medius dexterior, & medius sinisterior, & omnino qui non est funarius dicitur iugalis.* Erant currus in quibus sub iugum equi duo venirent, pone currum equi duo sequerentur, quomodo hodiéque in lecticis ac basternis fœmineis, quæ antè & retrò ab equis sustentantur. qui mos non nuperus & nouitius, sed Homeri ætate frequens: ait enim Iliad. ω.

Πρόσθε μὲν ἡμίονοι εἷλκον τετράκυκλον ἀπήνην,
D Τὰς Ἰδαῖος ἔλαυνε δαΐφρων, αὐτὰρ ὄπισθεν
Ἵπποι τοὺς ὁ γέρων ἔφεπεν μάστιγι φαεινῇ.

Fieri potuit, vt hi equi quos Priamus insederat, non ponè ad temonem iuncti essent, sed sine temone à Priamo agerentur. Tu locum expende. Verba sonant, *in fronte quidem muli trahebant currum rotas habentem quatuor, quos Idæus prudens auriga agebat; sed ponè erant equi quos Priamus senex agitabat flagello insigni.* Vnde conicias duos fuisse temones quibus equi iugarentur, duas sedes duobus agitatoribus, quatuórque in curru rotas. Auriga tamen in temone aliquando sedit. Claudianus,

Iungit amor, latámque vehens per nubila matrem
Gemmato temone sedet. ——

Eques vt plurimum currum comitabatur, qui πάριππος dictus: de quo Chrysostomus
E de Circo.

CAP. LVIII.

De studio alendorum equorum.

IN Græcia olim in pretio erant ij qui studiosi equorum essent. Laërtius in Empedocle: οἰκίαι ἱπποτροφοῦσαι λαμπραὶ ἦσαν, id est, *familiæ quæ alerent equos erant illustres.* Vitio vertebatur si quis equos nullius pretij aleret: vnde Isæus pag. 55. οὐ γὰρ πώποτε ἐκτήσω ἵππον πλείονος ἄξιον ἢ τριῶν μνῶν, id est, *nunquam equum habuisti pluris quàm trium minarum.* Talento Romæ generosi equi emebantur. Varro, sesquiulisse nunc emunt trossuli nardo nitidi vulgò Attico talento equum. Mille assibus publicus equus æstimatus. Varro lib. 7.

de ling. Lat. equum publicum mille assariorum esse. Nec dubito alios pluris, alios minoris fuisse pro bonitate equorum. A Equitum Romanorum equi probabanrur à Censoribus, vt notum est. hoc autem studium honori fuisse, vel ex eo discas, quod iam olim non viri modò, sed & fœminæ nobiles Spartæ & aliis in vrbibus equos alerent, qui Olympiis currerent, qualis fuit illa Pherenice apud Ælianum lib.10.variar.cap.1.quæ præter morem mulierum Olympiis spectauit. Hoc nomine illustris fuit Alcibiades, vt est apud Thucydidem & Plutarchum; nec enim alius meliores equos aluit, aut septies Olympus cucurrit, vicitque, secundúsque & quartus fuit. ἑπτὰ γὰρ ἄλλος οὐδεὶς καθῆκεν ὀλυμπιάσι ἰδιώτης, οὐδὲ βασιλεὺς, μόνος δ᾽ ἐκεῖνος· καὶ τὸ νικῆσαι δὲ, καὶ δεύτερον γενέσθαι, καὶ τέταρτον. Eurip. sic ea de re.

> Κάλλιστον ὃ μηδεὶς ἄλλος ἑλλάνων,
> Ἅρματι πρῶτα δραμεῖν, καὶ δεύτερα, καὶ τρίτα, B
> Βῆναι δ᾽ ἀπόνητι δὶς στεφθέντα ἐλαίᾳ,
> Κάρυκι βοὰν παραδοῦναι. ———

Id est, *pulcherrimum est in eo, quod in nullo alio Græcorum, curru victorem esse, ac primo loco, secundo, & tertio currere, iréque nullo labore, bis coronatum olea, præconi clamorem dare.* Vterque locus difficilis. alicui enim videri possit, Alcibiadem ter aut quater Olympiis vicisse. Ego sic interpretor, vt iisdem ludis Olympiis equi eius primi, secundi, & tertij fuerint variis cursibus. Plutarch. enim ait: αἱ ἱπποτροφίαι περιβόητοι μὲν ἐγένοντο καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁρμάτων, id est, *aluit equos cum splendore & nomine, etiam ob multitudinem curruum.* Huius studij admiratione plurimum ei vel hostes ipsi detulerunt. Ephesij enim tabernaculum ei pulchrè instructum adornarunt, pabula equis, & hostiarum copiam Chiotum vrbs, vinum Lesbij. Plutarch. ἔτι μὲν τοι τὸ λαμπρὸν ἐπιφανέστερον ἐποίησεν ἡ τῶν πολεμίων φιλοτιμία. C σκηνὴν μὲν γὰρ αὐτῷ κεκοσμημένην πρεπόντως ἔστησαν ἐφέσιοι, τροφὰς δ᾽ ἵπποις, καὶ πλῆθος ἱερείων παρεῖχον ἡ χίων πόλις, οἶνον δὲ λέσβιοι. Nimis efflictim deperiit equum Prasinum Verus Imperator, de quo Capitolin. in Vero. Nam & Volucri equo Prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat, cui quidem passas vuas, & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat, quem sagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianam ad se adduci iubebat: cui mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. Sic & Adrianus canibus & equis sepulcra posuit. Spartian. Ipsi principes viri equilia sedulò pascebant, vnde equos antiquæ & generosæ notæ ac nominis, & ad Circum, & ad bella haberent. Cassiodorus libro 1. epistol. Tanta patrimonij vbertate gloriatus est, vt inter reliqua bona equinis gregibus Principes vinceret. & ij cùm in Græcia, tum in Italia nobilissimi habebantur, quorum maiores alendis equis famam quæsissent. Basilius in Iulitta. ἀνιᾶται ὅτι μὴ εὐπατρίδης, μηδ᾽ ἑπτὰ πάππους ἔχει ἀριθμεῖν εἰς αὐτὸν ἱπποτρόφοις ἢ μονομάχοις τὸν βίον ἐξαναλώσαντας. Id est, *dolet, quia non est patricia, neque septem è maioribus suis numerare potest, qui fortunas omnes alendis equis aut gladiatoribus exhauserint.* D Nonnulli etiam greges equorum de suo nomine appellabant, vt ad posteros sui memoriam equorum propagatione transmitterent, tantus aurigandi furor fuit. Basil. pag. 48. ἤδη δὲ τινὲς καὶ ἀγέλαις ἵππων τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας ἐνσημηνάμενοι, ἐπὶ πολὺ συμπαρακαθελκύσαι τῷ βίῳ τὴν μνήμην αὐτῶν ἐπενόησαν. Arbitrabantur se ornamento esse festiuitatibus, sacris certaminibus, ac conuentibus publicis, cùm equos bene curatos producerent & citos, ait Philo de Agricultione.

Desultor est qui cùm ad cursum venit, desilit, & de equo in equum transilit, ait Seruius. Ouid. lib. 1. Amor. eleg. 4.

> *Non mihi mille placent, non sum desultor amoris.*

Gloss. desultor, μεταβάτης, ζεύξιππος. Liuius lib. 33. quibus desultorum in modum binos tra- E hentibus equos inter acerrimam pugnam in recentem equum ex fesso armatis transsultare mos est. Varro libro 2. de re rustic. peritus belli alios eligit, atque alit, ac docet, aliter quadrigarius, ac desultor. Vlpianus libro 32. ad edict. Apud Labeonem quæri, si tibi equos vænales experiendos dedero, vt si in triduò displicuissent redderes, túque desultor in his cucurreris, & viceris, deinde emere nolueris. Liuius libro 44. Nam Circensi ludicro semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tempus vtrumque curriculum complebat. Omnino quidam singularores fuêre qui præmio currerent, alij qui nullo victoriæ præmio quadrigas vt ministri, & adhortatores comitarentur. In nummis & marmoribus bigis, & quadrigis Circi præcurrit singulator eques palmam, aut coronam manu elatam demonstrans. Is autem eques non fuit desultor, contrà quàm putat Marcellus Donatus, quia desultores ipsi certabant. Singulator vno equo vtebatur, desultor duobus.

Alij

A Alij fuêre παραβάται, & ἀποβάται apud Dionysium Halicarn. lib. 7. qui de quadrigis desiliebant. Vetus inscrip. PVBLIO ÆLIO DECIMINO B. M. MIL. A. XVIII. EQVITI SINGVLATORI AVGVSTI. Alia inscript. M. VLPIO VIATORI EQVITI SINGVLATORI AVGVSTI. Alia; TITO HORTENSIO MVCRONI NATIONE MARSO Q. V. A. 35. ÆLIVS VERNVS ARM. CVS. EQVES SINGVLATOR AVGVSTI. Alia; M. VLPIVS EQVES SINGVLATOR AVGVSTI. Videntur fuisse equites Augustales singulatores. Glossæ *combinare* ζευγνύειν esse volunt. προΐππια τῶν ζευξίππων, *præludia desultorum*. Ælianus apud Istros desultores ponit, τοὺς περὶ Ἴστρον βαρβάρους μεταβαίνειν ἀπὸ ἵππων εἰς ἄλλους ἵππους, *barbaros ad Istrum ex equo in equum insilire*. Apud Homer. Iliad. ο.

B
—— ὁ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ
θρώσκων ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον ἀμείβεται, οἱ δὲ πέτονται.

Ille firmiter saliens ex equo in equum alternat, equi autem volant. Valerius Flaccus libro 6. comites equos vocat, Romani pares.

—— Comitúmque celer agitator equorum
Marsus. ——

Plinius libro 34. cap. 5. celetas commemorat singulares equos. verba sic habent. Sed illi celetas (non celatas, vt vulgò legitur) tantùm dicabant in sacris victores. Suprà monui, equos Curules mercari, fetas ad venationes coëmere, sine Imperatoris permissu neminem potuisse, vt docet Capitolinus in Gordiano. Equos Siculos cētum permittentibus Imperatoribus factionibus diuisit. Symmachus lib. 7. epist. 122. Nobiles equos in Vaticano sepultos docet Capitolinus in Vero. Generosos equos in Hirpinis fuisse ostendit Iuuenalis satyr. 8.
C versu 60.

Quis generosa putet nisi fortia? Nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Feruet, & exultat rauco victoria Circo,
Nobilis hic quocumque venit de gramine, cuius,
Clara fuga ante alios, & primus in æquore puluis.
Sed vænale pecus Corithæ, posteritas &
Hirpini si rara iugo victoria sedit.

Denique alij equi bello vtiles fuêre, alij Circo, vt docet Varro lib. 2. de re rust. Horat. lib. 2. ode 17.

Tibi tollit hinnitum
D *Apta quadrigis equa.*

Equi in Circo ad currus iuncti non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur, ait Plin. lib. 8. cap. 46. Solin. cap. 46. Voluptatem equis inesse Circei spectacula prodiderunt. Quidam enim equorum cantibus tibiarum, quidam saltationibus, quidam colorum varietate, nonnulli etiam accensis facibus ad cursum prouocantur. Ingenia equorum Claudij Cæsaris Circenses probarunt cùm effuso rectore quadrigæ cursu æmulos non minus astu quàm velocitate præuerterunt, & post decursa legitima spatia ad locum palmæ sponte constiterunt velut victoriæ præmium postularent. Columella lib. 6. de re rust. Equinum pecus tripartitò diuiditur. Est enim generosa materies quæ Circo, sacrísque certaminibus equos præbet. Statius lib. 5. syluarum, protreptico ad Crispinum,

—— Qualis per iugera Circi
E *Cùm pulcher visu, titulis generosus auitis*
Expectatur equus, cuius de stemmate longo
Felix demeritos habet admissura parentes,
Illum omnes acuunt plausus, illum ipse volantem
Puluis, & incurua gaudent agnoscere metæ.

Equi Circenses olim à Censoribus sedulò prospiciebantur. Liuius lib. 24. Cùm Censores M. Atilius Regulus, P. Furius Philus ob inopiam ærarij se iam locationibus abstinerent, ædium sacrarum tuendarum, curulúmque equorum præbendorum, ac similium his rerum, conuenêre ad eos frequentes qui hastæ huius generis assueuerant. Principes aliquot priuatos equos habuête, Caligula Incitatum apud Sueton. cap. 55. Verus Imperator Volucrem apud Capitolinum. Sub Commodo fuit equus nomine Pertinax Prasinæ factionis, narrante Dione. Sed equorum varia nomina ex veteri inscriptione suprà posuimus. Huic de Circo

libello visum est tractatum perbreuem de equis subiicere, vt pleniùs tota res equestris accipiatur. A

CAP. I.

De equo.

GENEROSVM animal equus, & homini haud paulo vtilius, quàm oliua, à quo Scythæ potum in siti, & cibum in fame sumunt; quare & iniuriam Neptuno factam putes, cuius equus infra oliuam Mineruæ habitus sit. Equus domi, belli, ad feria, ad ludicra, in otio, in negotio, in Scythia, in Græcia vtilis est, oliua non omnium gentium, vt nec acipenser, omnium hominum, quæ nulla in plerisque regionibus, equus vbique, omni hominum generi propè domesticus, & familiaris est, quo & ad vecturam, ad pugnam, ad cibum, potúmque pleræque gentes vtuntur. B

CAP. II.

De equis marinis, & fluuiaticis.

EQVORVM autem alij sunt marini, quos Neptuno tribuunt, alij fluuiatiles, quidam terrestres. Equi marini dicti hippocampi, de quibus Philostratus in Neptuno; ἐνταῦθα δὲ ἱππόκαμποι τὸ ἅρμα ἔφυδροι τὰς ὁπλὰς, καὶ νήχεσθαι, καὶ γλαυκοὶ, καὶ νὴ Δία ὅσοι δελφῖνες. *Ibi autem hippocampi currum Neptuni trahebant, quorum vngulæ in aqua erant, ipsi natantes, & cærulei per Iouem quales Delphines.* Ibidem marinos equos vocat epirotas. χαλκόποδας ὠκυπέτας, οὓς μάστιγι πλήττεσθαι φησὶ, *æripedes pernices, quos flagello verberari ait.* Idem in Pelope equos epirotas Neptuno tribuit. Festus; Campas equos marinos dicunt, & omnia cetacea. Menander hippocampum pro hippopotamo dixit, à flexu caudarum, apud Nonium Marcellum. Næuius; Citiùs Delphino iunctis vehiculis, hippocampísque asperis. Dioscorides hippocampum minutum animal esse prodit. Apud Plinium lib. 35. cap. 5. Nereides supra Delphinos, & hippocampos sedent. Statius lib. 2. Thebaidos de Neptuni equis. C

Illic Ægæo Neptunus gurgite fessos
In portum deducit equos, prior haurit habenas
Vngula, postremi soluuntur in æquora pisces. D

Aurigam Neptuni esse vult Palæmonem Nonnus lib. 8. Dionysiac.

—— θαλασσαίοιο δὲ δίφρου
Δέξεται ἡνιοχῆα παλαίμονα κυανοχαίτης.

Currus marini aurigam Neptunus cærulea coma insignis Palæmonem accipiet. Idem Melicertam Neptuno currum iungere, ἴσθμιον ἅρμα, Tritonem buccina canere, Glaucum aurigam esse ait lib. 43 pag. 739.

Καὶ διερῇ μάστιγι θαλασσαίῃ παρὰ φάτνῃ
Ζεύξας ὠκυπόρῳ πεφορημένον ἅρμα θυέλλῃ
Γλαῦκος, ἀνικμοπέδων λοφιὴν ἐπιμάστιεν ἵππων.

Et humido flagello ad præsepe æquoreum iungens currum qui fertur præcipiti turbine Glaucus, iubas equorum quibus pedes madidi non sunt, flagellauit. Apollonius lib. 4. Argon. E

Ἐξ ἁλὸς ἤπειρον δὲ πελώριος ἄνθορεν ἵππος
Ἀμφιλαφὴς χρυσέῃσι μετήορος αὐχένα χαίταις.

Ex mari in continentem ingens exsiluit equus vtrinque iubatus, ceruices aureis iubis attollens. Ita & Homerus Iliad. 13. de Neptuno.

Ἔνθ' ἐλθὼν ὑπ' ὄχεσφι τιτύσκετο χαλκόποδ' ἵππω
Ὠκυπέτα χρυσέῃσιν ἐθείρῃσιν κομόωντε.

Eustathius Eriolen, Glaucum, Enceladum, Srhenarum equos Neptuni esse ait. Certè in Illyrico quatuor equos in mare nono quoque anno Neptuno Hippio iacere soliti erant, vt ait Festus. Fuerunt & equi fluuiatiles quos hippopotamos vocant. Isidorus lib. 12. origin. Hippopotamus est equo similis dorsi iuba & hinnitu, sed dentibus apri, cauda tortuosa, &c. Plutarchus in χερσαίοις, equos fluuiatiles ait patres occidere, vt cum matribus coëant,

A coëant, ἵπποι ποτάμιοι πατέρας ἀποκτιννύουσι, ὅπως μητέρας ὀχεύωσι. Equum fluuiatilem describit Diodotus Sicul. lib. 1. pag. 22. τετράπους ὤν, καὶ δίχηλος ὢν χαυλιόδοντας ἔχει μείζους τῶν ἀγρίων ὑῶν, ὦτα δὲ, καὶ κέρκον, καὶ φωνὴν ἵππῳ παρεμφερῆ. *Quadrupes est bisulcus, seu vngua scissa, dentes exertos maiores habet dentibus aprorum, aures, caudam, vocem equo similem.* Auctor manuscriptus, ἱπποπόταμος ἵππου μὲν ὢν πόδας ἔχει καὶ τὴν γαστέρα, τὴν δ᾽ ὁπλὴν ῥαγεῖσαν, ἢ δίχηλον, οὐρὰν παχεῖαν, καὶ ψιλὴν τριχῶν, ὅλα καὶ τὸ πᾶν τοῦ σώματος οὕτως ἔχει, κεφαλὴν περιφερῆ μικρὸν τοῦ ἵππου παρειάς. ἔχει κοιλότατον μυκτῆρα πυρώδη κάπνον ὡς ἐκ καμίνου προχέοντα. γένυν πλατεῖαν, μέχρι γὰρ τῶν κροτάφων ἀνοίγει τὸ στόμα, ὀδοῦσι δὲ ἔνδον τριχῶς πεπύκνωται, ἔχων πρὸς τούτοις δύο ὀδόντας ἐπικαμπεῖς ὡς συός. ἐστὶν ἀδηφαγώτατον, ὅλον λήιον ποιεῖται προφήν. βοὸς ἔχει τὸ μέγεθος. ἐπιτηροῦσιν αὐτοῦ τὰς διατριβὰς, καὶ ὄρυγμα ποιοῦσι, καὶ καλάμην αὐτὸ στεγάζουσι, καὶ ἐπιχωννύουσι ψάμμον, καὶ ξύλον ἱστῶσι. Nicand.

B Ἢ ἵππου τὸν Νεῖλος ὑπὲρ Σάιν αἰθαλόεσσαν
Βόσκει, ἀρούρῃσι δὲ κακὴν ἐπιβάλλεται ἅρπην.

Aut equi quem Nilus super Saim æstuosam & exustam alit, & falcem exitialem agris immittit. Nonnus lib. 26. Dionysiac. de fluuio Indiæ Hydaspi loquens pag. 453.

Κεῖθι μελαμψηφῖδι διαξύων ῥόον ὁπλῇ
Νήχεται ὑδατόεις ποτάμιος ἵππος ἀλήτης,
Οἷος ἐμοῦ Νείλοιο θερειγενὲς οἶδμα χαράσσων.

Ibi fluuiatilis equus sulcans fluctum nigra vngula natat vagus, qualis equus ille qui mei Nili æstiuam aquam findit.

C CAP. III.

De equis Deorum.

EQVVM non oliua modò, verùm & boue vtiliorem homini esse Carthaginenses existimarunt, qui cùm de vrbe condenda cogitarent, & bouis caput in fundamentis iaciendis reperissent, augurium pacifici animalis auersati sunt, cùm equi caput effodissent, quia bellicosum animal, auspicatum esse censuerunt. Equi autem non tantùm Neptuno, verùm & Soli, & Marti, aliísque Diis tribuuntur. Ouidius de Solis equis lib. 1. Metamorph.

Interea volucres Pyrois, Eous, & Aethon
Solis equi, quartúsque Phlegon. ——

D Vide Hyginum fab. 183. Eustathius, ἵππος τῷ ἡλίῳ ἀνάκειται ὡς ταχυτάτῳ ταχύτατος, καὶ τοῖς ποταμοῖς ὠκείαις διὰ τὴν ταχυτῆτα. Ouidius,

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

Virgilius Marti biiuges equos tribuit,

Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graij meminère Poëtæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipse iubam ceruice effudit equina
Coniugis aduentu pernix Saturnus. ——

E Quare & Romani equum octobrem Marti immolarunt. Plutarchus in Romaic. Idibus Decembris Marti equum immolari ait. ἱπποδρομίας γενομένης ὁ νικήσας δεξιὸς ἱερὸς Ἄρει θύεται. qua de re consule Festum in equo octobri. Sed & auroræ dantur equi λάμπων, & φαέθων. quidam Pegasum tribuunt. Eustathius συνωρίδα vocat, quia vt Lunæ, sic & auroræ dant bigas. lib. 7. Æneidos,

Aurora in roseis fulgebat lutea bigis.

Sed & nocti bigæ dantur. lib. 5. Æneid.

Et nox atra polum bigis subuecta tenebat.

Lunæ bigis equum alterum album, alterum nigrum adiugabant, quod de die, & de nocte appareat. Bigas à Phrygibus repertas Plinius scribit lib. 7. cap. 56. Isidorus à Cyristhene Sicyonio. Iugo, inquit, primus Cyristhenes Sicyonius equos iugauit, eósque singulos ex vtraque parte simplici vinculo applicauit, quos Græci seiraphoros, Latini funales vocãt, à genere vinculi quo priùs alligabantur. Dexterioris verò bigæ victor Marti immolari solebat.

R 4 Plinius

Plinius lib. 34. cap. 5. Non vetus bigarum celebratio fuit in iis qui Præruta functi eutru A vecti eſſent per Circum. Iſidorus trigas Diis inferis ſacras eſſe ait, quod ex tribus ætatibus hominum raperentur infantes, iuuenes, ſenes. Tertullianus Romulum trigas Romæ primum oſtendiſſe prodit. De Ericthonio Plinium lege lib.7.c.56. & lib.8.c.42. Seiuges Ioui ſacri fuêre.Olympiis Nero decemiugem aurigauit, narrante Suetonio c. 24. Plinius lib. 7. c. 57. equo vehi primum Bellerophontem docet, Pelethronium frenos & ſtrata equorum inueniſſe.Iſidorus lib. 18.c.38. orig.quadrigas Soli,bigas Lunæ,trigas inferis, ſeiuges Ioui, deſultores Luciſero,& Heſpero ſacros eſſe ſcribit.Fulgentius de Lunæ tauris biiugis,

Aſtrigeróque nitens diademate Luna bicornis
Bullatum biiugis conſcenderat æthera tauris.

Tertullian.lib.de ſpectac. cap.9. de iugo verò quadrigas Soli, bigas Lunæ ſanxerunt. Claudianus quadrigam Diti.Manilius, B

Quadrigis vt Phœbus equis, & Delia bigis.

Caſſiodorus lib. 3. variar. equos deſultorios Luciſero, alij iuuencas Lunæ tribuunt. Auſonius,

Iam ſuccedentes quatiebat Luna iuuencas.

Prudentius,

Nunc biiugas frenate boues. ———

Alij mulas Lunæ,quidam tauros; Claudianus ceruos,

——— *Cerui currum ſubière iugales.*

Lucre.l.5.ſingulatores bigariis,& triariis priores eſſe ſcribit.

Et priùs eſt armatum in equi conſcendere coſtas, C
Et moderarier hunc frenis, dextráque ciere,
Quàm biiugo curru belli tentare pericla,
Et biiugo priùs eſt quàm bis coniungere binos,
Et quàm falciferos inuentum aſcendere currus.

Vetetes ſtapedæ,ſeu ſtapedis,vſu cùm carerent, inſiliebant in equos,vel à ſtratore attollebantur.Xenophon lib.de re equeſtri,ſtapedis non meminit.Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis oſtendit, equites, quod tibiæ pendeant, articulorum dolores ſæpe experiri.Suetonius lib. 4. ſcribit, Germanicum vt crurum gracilitatem emendaret,à cibo ſtatim equitare ſolitum, vt pendentes tibiæ intumeſcerent. Srapedes ætate Hieronymi fuêre in vſu; air enim in epiſtolis ſe equum conſcenſurum iam pedem habuiſſe in biſtapia. Romæ vetus eſt inſcriptio. D. M. Quiſquis lecturus accedis caue ſi amas,at ſi non amas penſicula. Miſer D qui ſine amore viuit, dulce exit nihil. Aſt ego tam dulce anhelans me incautè perdidi, & amor fuit.Equo dum aſpectui formoſiſſimæ Durmioniæ puellæ virgunculæ ſumma puluotia placere cuperem,caſu deſiliens pes hæſit ſtapiæ,tractus interij. In rem tuam iam maturè propera.Vale. Alij ſtapedem,ſtapedam,ſtapham,biſtapiam,ſtreppam,ſtapiam vocant, Græci ἀναβολεα optimè.

CAP. IV.

De equis terreſtribus & eorum inuentore.



NEPTVNVM è terra primum equum excitaſſe ferunt. Virgilius, E

——— *Túque ô cui prima frementem*
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti.

Quare Pamphos verus Poëta apud Pauſaniam pag. 227. Neptunum vocat ἵππων δοτῆρα, νηῶν ἰθυκρηδέμνων. Et qui per Neptunum iurarent, equorum iubas attingere ſoliti erant. Homerus lib.23.Iliad.

ἵππων ἁψάμενος γαιήοχον ἐννοσίγαιον
ὄμνυθι. ———

Eum equum alij Arionem,quidam Scythium,nonnulli Schironem dictum volunt, vt Seru. ad lib.1.Georg. quidam in Arcadia,nonnulli in Theſſalia,vnde & à Theſſalis dictus ἵππιος Ποσειδῶν. Pauſanias pag. 257. Neptunus in equum mutatus è Cerere in equum mutata equum Ariona ſuſcepit.Alij Saturno equum pro Neptuno deuorandum, vt betulum lapidem pro Ioue datum ſcribunt.Antimachus,

———ἐρέεινα

A ——— *ἀρείονα θελπουσαῖον*
Τόν ῥά τε γαῖ' ἀνέδωκε σέβας θνητοῖσιν ἰδέσθαι.

Statius lib. 6. Thebaid.

——*Rutilæ manifestus Arion*
Igne iubæ, Neptunus equo, si certa priorum
Fama patet, primus teneris læsisse lupatis
Ora, & littoreo domitasse in puluere fertur.

Apollodorus lib. 3. de Diis, *ἀρείονα ἐκ ποσειδῶνος ἐγέννησε δημήτηρ εἰκασθεῖσα ἐριννύι κατὰ τὴν συνουσίαν.* Primum in Thessalia equum extitisse docet Lucanus à Neptuno editum lib. 6.

Primus ab æquorea percussis cuspide saxis
B *Thessalicus sonipes bellis feralibus omen*
Exiluit, primus chalybem frenósque momordit,
Spumauitque nouis Lapithæ domitoris habenis.

Virgilius lib. 3. Georg.

Primus Ericthonius currus, & quattuor ausus
Iungere equos, rapidísque rotis insistere victor.
Frena, Pelethronij Lapithæ, gyrósque dedêre
Impositi dorso, atque equitem docuêre sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Seruius Centauros dictos esse ait quia equis vecti *κεντοῦντες ταύρους*, *stimulabant boues.* Lysias C orator scribit, primas Amazonas equis vsas, quod & docet Ammianus Marcel lib. 22. Lysias in epitaph. Amazones *πρῶται τῶν πάντων ἐφ' ἵππους ἀναβᾶσαι, οἷς ἀνελπίστως ᾕρουν τοὺς φεύγοντας, ἀπέλιπον τοὺς διώκοντας.* Aristides in Panathenaico Palladem Athenis primam currum prodidisse ait; *ἀθηνᾶ ἵππων ἁμιλλητηρίων, καὶ πολεμιστηρίων ἔφηνεν ὀχήματα, καὶ ζεύγνυσι ἐν τῇ γῇ πρῶτος ἀνθρώπων ὁ τῆς γῆς καὶ τοῦ θεοῦ πάρεδρος ἅρμα τέλειον σὺν τῇ θεῷ, καὶ φαίνει πᾶσι τὴν τελείαν ἱππικήν.* Alij Triptolemum à Cerere curru vectum per totum orbem aiunt sementi docendæ, Hesychius Barcæos primos currum iunxisse à Neptuno doctos. *φασὶ βαρκαίους πρώτους ἅρμα ζεῦξαι διδαχθέντας ὑπὸ ποσειδῶνος. τὸ δὲ ἡνιοχεῖν ὑπ' ἀθηνᾶς.* Hyginus lib. 2. scribit, Triptolemum primum omnium rotam vnam curtui adiunxisse. Theon Arati Scholiastes Trochilum Argiuum Callirheæ sacerdotis Iunonis filium primum quadrigas iunxisse scribit, quem Eusebius in Chronicis Argilum, Tertul. Acrosilum, Hyginus Orsilochum, alij Argulum vocanr. Theon, *οἱ δὲ μυθολόγοι τὸν ἡνίοχον λέγουσιν εἶναι εἴδωλον βελλεροφόντου, ἢ τροχίλου τοῦ καλλιθίας παιδὸς τῆς πρώτης ἐν ἄργει γενομένης ἱερείας, ἅρμα πρώτου ζεύξαντος.* D Pausan. in Atticis, *ὕστερον δὲ τρόχιλον τὸν ἱεροφάντην φυγόντα ἐξ ἄργους κατ' ἔχθος ἀγήνορος ἐλθεῖν φασὶν εἰς ἀττικήν, καὶ γυναῖκα ἐξ ἐλευσῖνος γῆμαι, καὶ γενέσθαι οἱ παῖδας εὐβουλέα, καὶ τριπτόλεμον.*

CAP. V.

De regionibus equorum feracibus.

MVLTÆ tegiones equis generosis nobiles fuêre, Thessalia, Venetia, Hispania, Argolis. Horarius,

E *Aptum dicit equis Argos.*——

Sanctus Hieronymus tomo 5. Equitatu gaudent Persæ, & Chaldæi. Eustathius, *νισαῖοι ἵπποι μέγιστοι, καὶ ἄριστοι*, *Nisæi equi maximi, & optimi*, quibus vtitur Rex Persarum, vt Herodotus, Arrianus, & Q. Curtius. Xenophon, *πονηρὸν ἐστι νυκτὸς στράτευμα περσικόν. οἱ γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται.* Suidas, *τοῖς πέρσαις ὡς ἐπὶ πολὺ οἱ ἵπποι πεπεδημένοι εἰσὶ τοῦ μὴ φεύγειν.* Nicetas Choniates pag 93. Arabum equi in prœliis *περιηρτημένους ἔχοντες κώδωνας ἠχητικούς*, &c. Strabo lib. 8. laudat equos Thessalicos, Arcadicos, Argolicos, Epidaurios. Oppianus lib. 1. Cyneget. commendat velocirate Siculos, Armenios, Parthos.

Ὅσσοι δ' ἱππαλέοισι ἀριστεύουσι ὁμίλοις
Τυρσηνοὶ, σικελοὶ, κρῆτες, μάζηκες, ἀχαιοὶ,
Καππαδόκαι, μαῦροι, σκυθικοὶ, μάγνητες, ἐπειοὶ,
Ἴονες, ἀρμένιοι, λίβυες, θρήϊκες, ἐρεμβοί.

Oracu

Oraculum apud Suidam, A

ἵππον Θεσσαλικὴν, Λακεδαιμονίην τε γυναῖκα.

Equos Thessalicos laudat Varro lib.2.de re rustic. Lucanus lib.6. Trogus lib.9. scribit, Philippum Macedonem deuictis Scythis sub Rege Athea 20.millia nobilium equarum ad genus propagandum in Macedoniam è Scythia traduxisse. Erembi equi sunt Arabici. De Venetis equis Hesychius, ἐνετίδας πώλους στεφανηφόρους ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀδρίαν Ἐνετῶν. διαφέρουσι γὰρ ἐκεῖ. Eustathius, ἔθνος ὅθεν ἐνετίδες ἵπποι. Virgilius de Epiroticis,

Et patriam Epirum referat, fortésque Mycenas,

Neptunique ipsa deducat origine gentem.

Varro lib.2.de re rustica cap. 7. In Græcia Thessalici equi nobiles, à terra Appuli, ab Rosea, Roseani, Hispani. Plinius lib.4.cap.20. Circa Olyssiponem, & Tagum equæ sine vlla admissura à solo Fauonio concipiunt. Idem scribit Silius lib.16. de vectonibus, & Peloro equo, B

——Memorabile dictu,

Nullus erat pater, ad Zephyri noua flamina campis

Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe.

——Genitore, Pelore,

Te Zephyro eductum nunc nunc ostendere tempus.

Aristoteles dixit equas ἐξανεμοῦσθαι. Varro lib.2. de re rustica. In Lusitania ad Oceanum in ea regione vbi est oppidum Olysippo, monte sacro quædam è vento concipiunt certo tempore equæ. Virgilius lib.3. Georg. de equabus Lusitaniæ,

Ore omnes versa in Zephyros stant rupibus altis. C

Eustathius, ἵπποι συλλαμβάνουσαι πρὸς Βορρᾶν τετραμμέναι, ὅτι κάλλιστα τίκτουσι, διὸ καὶ τοῖς ἀνέμοις συγγίνεσθαι μυθεύονται. Alij, non ad Boream, sed ad Fauonium, & Zephyrum concipere aiunt. Agrigenti complures equorum tumuli pyramides habent. Vniuersus Sibaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam mouetur, ait Plinius lib.8. cap.42. Thessali cùm tauros fugientes apprehendere non possent, insilierunt in equos, & stimulis foderunt tauros, vnde Centauri dicti, ait Palæfatus lib.1.& Hippocentauri. Absyrtus de variis diuersarum gentium equis hæc habet cap. ξε. οἱ Πάρθοι μεγάλοι, καὶ εὐμεγέθεις, θυμοειδεῖς τε, καὶ εὐειδεῖς τῷ εἴδει, τοῖς ποσὶ χρησιμοὶ διαφερόντως, οἱ Μῆδοι τῷ μεγέθει ὑπερβάλλοντες, Ἀρμένιοι καὶ Καππάδοκες βαρυκέφαλοι, οἱ σπάνιοι δὲ μεγάλη τῇ ἕξει τοῦ σώματος, εὔρυθμοι, ὄρθιοι, εὐκέφαλοι, ἔντομοι, οὐκ εὔισχοι, ἰσχυροὶ ἐν ταῖς ὁδοιπορείαις, καὶ μὴ ἰσχναινόμενοι τῷ σώματι, εὔδρομοι, καὶ ἀκέντροι ἐν τῇ ἱππασίᾳ. εἰσὶ δὲ καὶ εὐήθεις ἀπὸ τῆς φύσεως, ἄχρι τοῦ καταρτισμοῦ, τὸν λοιπὸν δὲ χρόνον πονηροὶ καὶ δηκταί. ἑλλάδικοι δὲ εὔποδες, εὐμεγέθεις, εὐκέφαλοι, ὄρθιοι τῷ προτομῷ, καὶ εὔρυθμοι, οὐκ εὔισχοι, θυμοειδεῖς, καὶ δρομικοί. ἐν ὅλῃ δὲ τῇ ἑλλάδι διαφέροντες οἱ Θετταλοί. οἱ ἠπειρωτικοὶ πονηροί, καὶ δηκταί. Θρᾷκες δὲ, &c. Thraces turpes, corpore ligneo, demissis humeris, curui spina, blæsi, parum ambulationi apti, aut cursui. Cyrenaici magni sunt, restrictis ilibus, & lateribus paruis, pernices, bonis pedibus, prolixo anhelitu inter equitandum. Istrij firmis pedibus, ingentes, turpi corpore, spina insecti, & caui, cursores. Sarmatæ grati, & bene compositi, pernices, simplices, capite & collo firmo, proceri. Argolici bonis pedibus, infirmis femoribus, bono capite, spina insecti, & caui, quorum alij proceri, alij breues. εἰσὶ δὲ ἀετώδεις τῶν ἵππων ἐν τοῖς ὤμοις, καὶ τῷ κόκκῳ παραλαμβάνουσιν οἱ Σαρμάται, ὡς ἀγαθούς. εἰσὶ δὲ καὶ δρομικοὶ παρ' αὐτοῖς. *Qui aquilas habent in humeris, & dorso, eos Sarmatæ sumunt, vt bonos & pernices: eos qui aquilas habent in femoribus aut cauda, respuunt.* pro κόκκῳ, lego, νώτῳ. Oppianus lib.1.de venatione, vbi equum generosum descripsit. D E

Τυρσηνοὶ πιστοὶ, καὶ Ἀρμένιοι, καὶ Ἀχαιοί,
Καππαδόκαι τε κλυτοὶ, Ταύρου προπάροιθε νέμονται.

De Cappadocibus,

Κραιπνότεροι δὲ πέλουσι ὅσῳ μάλα γηράσκουσι.
Ἵππων δ' ὅσα φῦλα τεθήλατ' μυρίος αἶα,
Σικύζαι σικελοί. ——
Κραιπνότεροι σικελῶν δὲ παρ' Εὐφρήταο ῥοάων
Ἀρμένιοι, πάρθοι τε βαθυπλόκαμοι τελέθουσι.
Ἀλλ' ἄρα καὶ πάρθοισι μέγα προφέρουσι Ἴβηρες,
Μαύρων δ' αἰόλα φῦλα πολὺ προφέρουσιν ἁπάντων,
Καὶ λίβυες μετὰ τοὺς δολιχὸν δρόμον ἐκτελέουσι.

Κάλλει

A Κάλλει δ' ἐν πάντεσσι πέλεται πανυπείροχος ἵππος
Νισαῖος τὸν ἄγουσι ἐριχθέες βασιλῆες.

Tales enim Tyrrheni, & Armenij, & Achiui, & Cappadoces qui ad Taurum pascuntur, qui quo magis senescunt euadunt velociores. Siculi ad Lilybæum omnium equorum citissimi sunt. Excipe Armenios ad Euphratem, & Parthos iubis prolixis, qui Siculis perniciores sunt. Iberi Parthis velociores, & varia sæcla Maurorum omnibus præstant, secundùm Mauros Libyci longum curriculum conficiunt, Nyssæus equus omnium pulcherrimus est, quem Reges opulenti ducunt.

CAP. VI.

De equorum ingenio.

B EQVI matrum concubitus refugiunt, & hanc reuerentiam naturæ deferunt. Incredibile est quod in agro Reatino vsu venit. Cùm equus matrem vt saliret adduci non posset, & eum capite obuoluto perotiga abduxisset, & coëgisset matrem inire, cùm descendenti dempsisset ab oculis velum; ille impetum fecit in eum, ac mordicus interfecit, ait Varro. Equum adamatum à Semiramide vsque ad coitum Iuba auctor est. Scythæ quidem equitatus & equorum gloria strepunt. Occiso denique ipsorum Regulo ex prouocatione dimicante, hostem, cùm victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsúque confectum. Docilitas tanta est, vt vniuersus Sibaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lacrymásque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede Rege,
C equus eius inedia vitam finiuit. Equus Antiochi occisi Centaretum è Galatis ouantem indignatione succensus domitis frenis, ne regi posset, præcipitem in abrupta tulit, & vnà exanimatus est, ait Plinius lib. 8. cap. 42. Oppian.

—— αἰὲν γινώσκουσι ἑὸν φίλον ἡνιοχῆα,
Καὶ χρεμέθουσιν ἰδόντες ἀγακλυτὸν ἡγεμονῆα,
Καὶ πολέμοισι πεσόντα μέγα στενάχουσιν ἑταῖρον.

Semper cognoscunt suum aurigam, & hinniunt eo viso, & si in bello ceciderit lamentantur. Ælianus lib. 12. de animalib. cap. 44. λιβύων ἵππους ἐς τοσοῦτον αἱρεῖ ἡ αὔλησις, πραΰνονται, καὶ ἡμεροῦνται, &c. *Libycos equos tantum capit tibiarum cantus, vt ad homines mansuescant, & insultare, ac lædere desinant, & quocunque eos cantiuncularum blanditiæ inuitauerint, eò pastorem consequantur.* Euripides scribit, pastores Hymenæos ad tibiam canentes ad Venerem equos ad saliendas fæminas incitare.
D Iulius Africanus in Cestis; Sibaritæ Neptuni Tætaxippo faciunt, ὅτι εἰς τὸ συμπόσιον τοὺς ἵππους εἰσῆγον. οἱ δ' ἀκούσαντες αὐλήματος ἀνίσταντο ἐπὶ τοὺς πόδας, καὶ προσθίους ὥσπερ χειρονομοῦντες ὠρχοῦντο. lib. 3. cap. 8. Ælian. Pullos equarum quos matres imbecillos deseruerint, aliæ equæ miseratæ cum sobole propria alunt. Darius equas à partu recentes relictis domi pullis aduersùs Alexandrum duxit. lib. 6. cap. 48. Equarum impetus ad Venerem iuba detonsa sedatur. Equisonem cum equa coëuntem pullus equæ lacerauit. lib. 4. cap. 8. Lenei equus iussu Serapidis oculo fomentis redintegrato saltans, hinniens, ante aram se volutans, medico suo gratias egit. lib. 11. cap. 31. lib. 6. cap. 10. Equus cùm freni crepitum, & strata videt, fremit, vngulis supplaudit, & ex eorum conspectu quasi quodam furoris afflatu ad iter incenditur. Voce equisonis excitatur, aures erigit, naribus anhelat. Sibaritarum equi instituti erant, vt inter epulas ad tibias saltarent. Crotoniatæ tibicines aduersùs eos in prœlium ducunt, qui-
E bus auditis equi Sibaritani saltant, & dominis cladi ac exitio sunt. lib. 16. cap. 23. Lycospades equi rostrum habent breue, simum, contortum, Græcos amant, palpantibus se præbent, barbaros calcibus feriunt, aut refugiunt. lib. 16. cap. 24. Equi tela humi collecta equiti porrigunt, ait Plinius lib. 8. Amissa parente in grege armenti reliquæ fœtæ educant orbum; quo quis acrior est, in bibendo profundiùs nares mergit.

CAP. VII.

De generosis equis.

GENEROSVM equum graphicè pingit Virgilius,
Continuò pecoris generosi pullus in aruis

Altiùs

Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit, A
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti.
Nec vanos horret fremitus. Illi ardua ceruix
Argutúmque caput, breuis aluus, obesáque terga,
Luxuriátque thoris animosum pectus, honesti
Spadices, glaucique color deterrimus albis.

Varro lib.2. de re rust cap. 7. Equi boni futuri signa sunt, si eum gregalibus in pabulo contendit in currendo, aliave qua re, quò potior sit; si eùm flumen trauehendum est gregi, in primis prægreditur, ac non respectat alios; si caput habet non magnum, nec membris confusis; si est oculis nigris, naribus non angustis, auribus applicatis, non angusta iuba, crebra, fusca, subcrispa, subtenuibus setis, implicata in dexteriorem partem ceruicis, pectus latum, & plenum, humeris latis, vẽtre modico, lumbis deorsum versum pressis, scapulis latis, spina maximè duplici, sin minus non extanti, cauda ampla, subcrispa, cruribus rectis, & æqualibus, genibus rotundis, nec magnis, nec introrsus spectantibus, vngulis duris, toto corpore, vt habeat venas quæ animaduerti possint. Oppianus, B

Βαιὸν ὑπὲρ δολιχῆφι μετήορον ὕψι κάρηνον
Ἀείροι μέγας αὐτὸς ἐὼν περιμήκεα γυῖα,
Ὕψι κάρη, νεάτην δὲ γένυν ποτὶ δειράδα νεύοι,
Εὐρὺ πέλοι, φαιδροῖσι μετώφρυον, &c.——

Argutum supra ceruices, arduum, sublime caput erigat, magnus ipse teretibus membris, alto capite, extremam genam ad collum inclinet, amplum sit, latúmque intercilium, ex capite circa frontem densa quatiantur caprona, oculus sit ei toruus, flammeus, supercilius truculentus, latæ nares, os amplum, breues aures, reflexum collum sit hirsutis ceruicibus, equi latum pectus, oblongum corpus, latum dorsum, ex spina duplici in medio coxas pinguefaciens procurrat, prolixa à tergo, & pilosa cauda, femora bene compacta, musculosa, at infernè recta prolixaque pedum tibia, qualia sunt pernicibus ceruis, & talus inclinet, currat rotunda vngula altè admodum à terra, densa, cornea, firma. Pollux lib. 1. ὁπλαὶ κοῖλαι ὡς εἶναι ἐν βάθει τὴν χελιδόνα, καὶ μηδὲν αὐτὴν τὸ ἐκ τοῦ ἐδάφους λυπεῖν. ἡ γὰρ τοιαύτη ὁπλὴ ὥσπερ κύμβαλον πρὸς τὸ δάπεδον ψοφεῖ. κυνήποδες κνῆμαι ἄσαρκοι, ἔγκοιλοι, γονὺ λαγαρὸν πρὸς τὴν συγκοπήν, σκέλη ὑγρά, ὀσφὺς διπλῆ, ἀμείνων ὁ ἵππος ὁ μὴ ἐνάλλαξ, ἀλλὰ διὰ πολλοῦ τὰ σκέλη διαφέρων. vide Pollucem. Virgilius lib. 3. Georg. C

——& solido grauiter sonat vngula cornu.
Carpere mox gyrum incipiat, gradibúsque sonare
Compositis, sinuétque alterna volumina crurum. D

Xenophon lib. de re equestri; ἵππου πόδας καὶ ὄνυχας πρῶτον δεῖ σκοπεῖν, &c. *Primùm inspicere oportet pedes & vngues equi. Vngues crassi, & solidi meliores sunt tenuibus. alta vngula quæ longè à terra testudinem habeant. Ossa sint supra vngulas, infra κυνήποδας, tibias graciles instar canium, clunibus latior, & profundior.* Vide Xenophontem. χελιδὼν Xenophontis non est concauitas vngulæ, sed qui ranunculus Vegetio dicitur. Deme equo soleam, præstò occurrit chelidon, seu ranunculus. Vult Xenophon ranunculum longè à terra extare, quod non accidit nisi vngulis altè à terra exstantibus, & eminulis, quæ sunt argumenta κοιλότητος, & concauitatis, quæ in vngula equi requiritur. Bonum equum Virgilius lib. 7. Æneid. vocat exsortem, egregium, eximium. lib. 9. Thebaid. Statius,

Colla sedent nodis, & castigata iubarum E
Libertas, nemorisque nota sub pectore primo
Iactantur, niueo lunata monilia dente.

Virgilius,

Densa iuba & dextrum iactata recumbat in armum.

Propertius lib. 4.

Ille equus, ille meos in castra reponet amores,
Cui Tatius dextras collocat ipse iubas.

Ouidius lib. 2. Metamorph.

——— Crines
In dextras abiêre iubas.——

Fest captonæ equorum iubæ à capite pronæ.

CAP.

CAP. VIII.

De nomine ἵππου, caballi, feri.

VETVS glossa veturium κτῆνος vocat, animalia veterinaria, à vehendo dicta. ἵππος Græcis dicitur ἀπὸ τοῦ ἵπτασθαι τοῖς ποσὶ, *quia pedibus volet*: caballus ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν τὰς ὁπλὰς, *quod deiiciat altè in terram vngulas.* Hesychio καβάλλης ἐργάτης ἵππος, *caballus equus operosus.* Glossæ, cantherius, καβάλλης μηχανικὸς, *caballus mechanicus, pistrinarius.* Hesychius, γίννον τὸν καβάλλην ἵππον. Achmes dixit καβαλλικεύειν, *equitare.* Glossæ Isidori, caballarius alaris. Lucillius lib.2.

Succussatoris tetri, tardíque caballi.

B Varro in Parmenone. Alius caballum arboris ramo in humili alligatum reliquit. Virgilius lib.7.Æneid. cornipedem equum. Sil.lib.7.

——Iam nullis cursibus instat
Prendere cornipedis.——

Virgilius sonipedem.

Stat sonipes, & frena ferox spumantia mandit.

Iuuenalis bellatorem pro equo posuit. vet. gloss. veredus, πῶλος, veterina bestia, ὑποζύγιον. Iuuenalis,

——Atque ipse feroci
Bellatore sedens.——

Dicuntur & feri. Prudentius hymno II.

C *Martyris ad pœnam verbera, vincla, feros,*
Instigant subitis clamoribus, atque flagellis.

Iunius Pannonius;

Nec nisi duratum lambro thoraca volebam,
Nec nisi ferrato ferreus ire fero.

Quadrupes pro equo. Ouid.lib.1.de Arte,

Quadrupedem ferula dum malus vrget eques.

Silius l. 1.

Queîs inter geminas per ludum mobilis aures
Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.

Equitem pro equo dixit Virgilius,

D *——Atque equitem docuêre sub armis*
Insultare solo.——

Dicitur & veredus Martial. lib. 12.

Parciùs vtaris moneo rapiente veredo.

lib.14. *Stragula succincti venator sume veredi,*
Nam solet à nudo surge ficus equo.

Quanquam enim veredus à vehenda rheda dictus, tamen pro equo celere, & solitario accipitur. Varro cap.7.lib.2.de re rust. Cantherij equi castrati vt sint quietiores Cato vehebarur cantherio cum ippoperis, vt secum vtilia ferret. quia vt Scythæ, ita & Romani equos, vt magis dociles haberent, castrabant. Strabo lib.7. εὐπειθείας χάριν ἐκτέμνουσι ἵππους σκύθαι.

E

CAP. IX.

De equis quibus nota inusta.

ANACREON, ἐν ἰσχίοις μὲν πυρὸς χάραγμα ἔχουσι. *Equis generosis in femore candenti forcipe nota inuri solita.* Itaque alij Bucephali, Samphoræ, Coppatiæ dicti. Hesychius, βουκέφαλος ἵππος ἐγκεχαραγμένος ἔχων τοῖς ἰσχίοις βούκρανον. *Bucephalus equus cui inustum esset bouis caput.* γλαυκοφορβιάδας ἵππους εὐγενεστάτους, *glaucophorbidas equos maximè generosos*, quasi equos Neptuni intelligas, quos Glaucus alat. Equus Alexandri Bucephalus cùm ephippiis, & phaleris ornatus esser, non alium sessorem admisit, quàm Alexandrum, eos calcibus & dentibus quos Alexander feriret, lacerabat. Eius simulacrum Lysippus ære dedit. Statius lib.1. syluat.

Cedat equus Latiæ qui contra templa Diones
Cæsarei stat sede fori, quem tradere es ausus
Pellæo Lysippe duci, mox Cæsaris ora
Aurata ceruice tulit. —— A

Arrianus in Alexand. Bucephalo Alexandri σημεῖον ἦν βοὸς κεφαλὴ ἐγκεχαραγμένη, *signum erat bouis caput inustum.* Alij dicunt, ὅτι λευκὸν σῆμα εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μέλας ὢν αὐτὸς ἐς βοὸς κεφαλὴν μάλιστα εἰκασμένον, *quia cùm ipse niger esset, signum in capite habuit capiti bouis non absimile.* Callisthenes in Alexandro, ἐκλήθη δὲ Βουκέφαλος, ἐπειδὴ ἐν τῷ μηρῷ εἶχεν ἔγκαυμα βοὸς κεφαλὴν, ὃν ὁ πατὴρ ἐνέκλεισε διὰ τὸ ἀνθρωποφάγον εἶναι. *Dictus Bucephalus, quia in femore habuit inustum bouis caput, quem Philippus pater eius inclusit, quia homines comedebat.* Cùm domari non posset, quia domitores eum ad Solem obuerterant, Alexander à Sole auersum domuit, vt scribit Plutarchus. Plinius lib. 8. Bucephalum eum vocarunt siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum. Neminem hic alium quàm Alexandrum regio instratu ornatus recepit in sedem, alios passim reiiciens. Nec Cæsaris Dictatoris quemquam alium recepisse dorso equus traditur, idémque humanis similes pedes priores habuisse hac effigie locatus ante Veneris genitricis ædem. Suetonius lib. 1. cap 61. Vtebatur autem equo insigni pedibus propè humanis, & in modum digitorum vngulis fissis, quem natum apud se cùm aruspices Imperium orbis terræ significare Domino pronuntiassent, magna cura aluit, nec patientem sessoris alterius primus adscendit. Manasses in Chronico, ἵππος βοείαις ἐγγλυφαῖς τοὺς πόδας ὡπλισμένος, μόνον δὲ αὐτὸν ἐδέχετο γάϊον ἀναβάτην, καθάπερ τὸν ἀλέξανδρον ἵππος ὁ βουκέφαλος. *Equus bouis sculptura pedes armatos habens, solum Caium sessorem ferebat, vt Alexandrum Bucephalus.* Non video cur pedes equi Cæsaris sculptura bouis armatos dicat, nisi pedes pro femore posuit, & ἐγγλυφὰς ἀντὶ ἐγγλαμμάτων. Meliùs de Bucephalo Plutarchus, tu eum consulito. Samphoræ autem dicti equi quibus litera, σ, inusta esset, quia, vt Hesychius, σ, σὰν dixerunt, κοππατίας quibus κόππα, vel κάππα. Scholiast. Aristoph. in Nebulis, κοππατίας ἵππους ἐκάλουν οἷς ἐγκεχάρακται τὸ κάππα στοιχεῖον, σαμφόρας δὲ οἷς ἐγκεχαραγμένος τὸ σίγμα. ἵπποι βουκέφαλοι διὰ τὸ οὕτως κεχαράχθαι. vide Suidã in verbo κοππατίας, τὸ, σ, καὶ τὸ, ν, χαρασσόμενον σὰν ἔλεγον, καὶ συζευγνύμενον τὸ, κ, τῷ, σ, τὸ σχῆμα ϛ. ἀριθμοῦ καταγνοεῖσθαι δίδωσι, οὐ ϛ. πρότερον, κ, ὃ λέγεται κόππα. Hesychius, κοππατίας ἵππος κεκαυμένος ἐντετυπωμένον ἔχων σημεῖον τὸ κόππα, ὅ ἐστι ἀπεστραμμένον ρ, καὶ σ. Lucianus ad indoctum, ἵππος μηδὸς, ἢ κενταυρίδης, ἢ καππαφόρος. *Centaurides equus, cuius femori Centaurus asculptus esset.* Equi Lycospades fuêre, alij Lycophori, de quibus Strabo lib. 5. Eustathius, λυκοσπάδες ἵπποι πίνοντες καθιᾶσι τὸ ἥμισυ προσώπου εἰς τὸ ὕδωρ. Lycospades dictos vult Ælianus, quod cùm lupus à rusticis captus à quodam redemptus, & liberatus esset, is ad domum redemptoris gregem equorum compulerit, qui dicti Lycospades. Idipsum scribit Strabo lib. 5. Equis illis vir ille Φιλέχυος qui se vadem præbuerat, lupi καυτῆρα inussit. Hesychius, ἔνδυες ἵπποι ἐν τῷ ἀδρίᾳ, καὶ λυκοσπάδες, καὶ λυκοφόροι. fortè ἐνετοὶ, *Veneti*, vel ἐνετίδες. Nonnulli existimant, si pes lupi appendatur è collo equi, fieri citissimum. Iulius Africanus in Cestis, περισπούδαστον ἱππόταις κτῆμα λύκου πόδες, καὶ ἀπαρτηθεὶς ἀστράγαλος τοῦ αὐτοῦ θηρίου ἐπιστομίζει τρέχοντα. *Equites studiosè conquirunt talum lupi qui suspensus ex equo eum currentem retinet.* οἱ κυνόδοντες λύκου ζῶντος ἐξαιρεθέντες τοῖς περιδεραίοις ἐμπλέκονται, καὶ εἰς ἀμφότερα συμβάλλονται, ἀνύποπτός τε εἶναι τάχους βοήθεια, καὶ φαλάρων κόσμος ἐναγώνιον. καλὸν μὲν οὖν εἰ τῷ τετραγώνῳ τις παντὶ προσαρτήσειεν. *Canini dentes lupi viuentis auulsi monilibus equorum implicantur, & prosunt in vtramque partem, cùm ad cursum occultè iuuent, & phaleris ornatum præbeant. Pulcrum si quadrangulo cuique appendantur.* Plutarch. sympos. scribit, equos à lupis lacessitos esse animosiores, ἐπιχειρηθέντας ὑπὸ τῶν λύκων, & vocari Lycospades.

B C D E

CAP. X.

De equis bonis, aut malis.

VT quidam equi generosi sunt, ita & quidam timidi, succussatores, nullius pretij. Hesych. κραυγίας ἵππος ὑπὸ κραυγῆς, καὶ ψόφου ταρασσόμενος. *Equus craugias qui sonitu turbatur.* Virgilius,

—— *Color deterrimus albis,*
Et giluo, tum si qua sonum procul arma dedêre,

Stare

A *Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,*
Collectúmque premens voluit sub naribus ignem.

Hesychius, πεδαωρεῖς ἵππος φρυγμαλίας, equus pauidus. ἀδδηφάγοι σὺν τελείως ἵππους ἔλεγον Ἀθηναῖοι πρὸς τὴν κώλων διάκρισιν. *Addefagos perfectos equos Athenienses dixêre ad membra discernenda.* χαλάμβρεοι ἵπποι ἀπὸ τόπου Λιβύης. *Chalambry equi ex quodam loco Libyæ.* Gelani equi ex duobus generibus, qui ad bellum sunt inutiles. εἶδος ἵππων δύο γενῶν, καὶ εἰς πόλεμον οὐκ ἐπιτήδειον. τέρυας ἵππους λέγουσι ὅσοι ἀδδηφάγοι. *Teryas vocant equos manducones.* προωχὴς ἵππος ὁ ἐκ τῶν ὄπισθεν μετέωρος, ἢ τῷ ἀναστήματι. *Prooches equus ponè sublimis, aut statu,* καὶ τῇ ἱππασίᾳ, *insurgendo, & currendo.* ἵπποι ζύγιοι ὑποβαλλόμενοι τῷ τοῦ ἅρματος ζυγῷ, τουτέστι μέσος ἀριστερὸς, καὶ μέσος δεξιὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ μὴ παρασείριος οὕτω λέγεται. Suidas; *Equi iugales qui iugo*
B *adiungantur, id est, medius leuus, aut dexter, & absolutè qui non est funalis, dicitur iugalis.* Hesychius, παρήορος, σειραφόρος, παρασείριος ὁ ἐκ τοῦ ἅρματος τρέχων (malim, ἔξω τοῦ ἅρματος.) *Funalis qui extra currum currit.* Eustathius, σειραῖος ἵππος ὁ τῷ σειρᾷ αὐτερρύδων, τετράοροι, τετράοροι ἵπποι. Lucillius,

Hic strigosus, bouinatórque ore improbus duro.

Equus gradarius Lucillius,

Si omne iter euadit, stadiúmque accline tolutim.

Tolutarius, qui tolutim badissat. Thieldones Plinius vocat, Germani Telleners; *tellen* est numerare: fortè Tellones. Plinius lib.8. cap.42. In eadem Hispania, Gallaica gens, & Asturica equini generis, quos Thieldones vocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt, quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis, alterno crurum explicatu glo-
C meratio. vnde equis tolutim capere incursus traditur arte. Plautus in Asinar. *tolutim ni badissas.* Varro; Nam vt equus qui ad vehendum est natus, tamen hic traditur magistro, vt equiso doceat tolutim. Martial. lib. 14.

Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit vngues,
Venit ab auriferis gentibus Astur equus.

CAP. XI.

De equis vietis, & pistrinariis.

FVERE & equi pigri, aut senio fracti qui relegabantur in pistrinum. Ausonius
D ep. 21.

Cui subiungabo de molarum ambagibus
Qui machinali saxa voluunt pondere,
Tripedes caballos terga ruptos verbere.

Catullus,

Et non pistrino traditur, atque asino.

Lucianus de iis qui docent mercede, τοῖς γεγηρακόσι ἵπποις οὐδὲ τὸ δέρμα ὁμοίως χρήσιμον. *Senibus equis pellis non est æquè vtilis.* Vetus verbum est;

Ἵππῳ γηράσκοντι τὸν μείονα κύκλον ἐπίβαλλε.
Equo senescenti minorem circulum admoue.

Pollux lib.7. τοῖς ἀπηγορευκόσι τῶν ἵππων βαλλόμενον σημεῖον τρύσιππον. *Equis defectis rotula è ferro*
E *candenti iniiciebatur.* Hesychius, γλοιὰς ἡ κακοήθης ἵππος, *glœas equa maligna.* Magistratus equis defectis notam inurebant, ne in bello peccarent. Hesychius, τοῖς γεγηρακόσι ἵπποις ἐχάρασσον ἐπὶ τὴν γνάθον σημεῖον τροχοῦ σχῆμα ἔχον, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ τρυσίππιον. ἵπποι στομίαι ἀπειθοῦντες τοῖς χαλινοῖς. *Equi stomiæ qui frenis non parent.* qui parent dicti κεντρηνεκεῖς, πειθόμενοι τοῖς κέντροις, ait Eustathius. Clemens Alexandrinus in Protrept. κύνες πεπλανημένοι ὀδμαῖς ἐκπλαγέντες ἐξιχνεύουσι τὸν δεσπότην, καὶ ἵπποι τὸν ἀναβάτην ἀποσεισάμενοι ἑνί που συρίγματι ὑπακούουσι τοῦ δεσπότου. *Errabundi canes olfactu vestigia domini sectantur, & equi excusso domino vno sibilo eum audiunt.* Hesychius, τρυσίππιον τὸν χαρακτῆρα τὸν ἀπὸ τῆς βουλῆς ἐν τῇ δοκιμασίᾳ, τοῖς ἀδυνάτοις, καὶ τετρυμμένοις, ἵνα μηκέτι στρατεύωνται.

A

CAP. XII.

De deſultoribus.

DESVLTORES dicti qui ex equo in equum inſilirent. vet. gloſſ. Deſultor, μεταβάτης, ζεύξιππος. Seneca in ſuaſor. deſultorem bellorum ciuilium Deillium vocat, qui à Dolabella ad Caſſium, à Caſſio ad Antonium, ab Antonio ad Cæſarem tranſierat. Cicero, quaſi deſultorius in quadrigarum currum incurriſti. Habuerunt equos pares in bello, & in Circo. vet. gloſſ. Caballatius, κέλης, ἱππεύς, *ſingulator.* aureax, eques ſolitarius. Scholiaſtes Ariſtoph in Pace, κέλητες ἵπποι μονάμπυκες. Suidas, ἅμιπποι οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀστρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι, οἱ μεταπηδῶσι ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον, ὅταν ἡ χρεία καλεῖ. *Hamippi deſultores qui ex equo non ſtrato in alium minimè ſtratum inſiliunt.* Feſtus, aureax, auriga. Iſidorus in gloſſis, aureax, eques ſolitarius. vet. gloſſ. ſingulator, ἱππαστής, κέλης. Pueri Athenis ἐκελήτιζον. In Acropoli in ſphæriſtra ſtatua fuit Iſocratis pueri κελητίζοντος. Vertumnus deſultor. Feſtus, pararium æs, quod equitibus duplex pro binis ſeu paribus equis datur. Propert. lib. 4. eleg. 2. B

Eſt etiam auriga ſpecies vertumnus, & eius
Traiicit alterno qui leue pondus equo.

Heſychius ἀμίππους δύο ἵππους συνεζευγμένους interpretatur ἀμφίππους.

CAP. XIII.

De equorum gregibus, & de innis, mannis. C

ITALI ſub Gotthis equos ſtudioſè alebant, vt equorum greges inter diuitias non poſtremum locum tenerent. Caſſiodorus lib. 1. epiſt. Tanta patrimonij vbertate gloriatus eſt, vt inter reliqua bona equinis gregibus Principes vinceret. Sanctus Baſilius homil. 10. in Examer. ἤδη δέ τινες καὶ ἀγέλαις ἵππων τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας ἐνσημηνάμενοι ἐπὶ πολὺ συμπαρατείνεσθαι τῷ βίῳ τὴν μνήμην ἑαυτῶν ἐπενόησαν. *Iam autem & aliqui greges equorum nominibus ſuis inſignientes excogitarunt, vt memoriam ſuam diu multúmque vitæ prorogarent.* Heſych. ἵππον ἀμφιδέξιον τὴν ἑκατέροις μέρεσι τῆς μήτρας ἄρρεν, καὶ θῆλυ γεννᾷν δυναμένην. *Amphidexium equam vocant quæ vtraque parte vuluæ marem & fœminam generare poſſit.* ἰννὸς ὁ πῶλος ὁ ἐξ ἵππου πατρὸς καὶ ἡμιόνου. *Innus pullus ex equo patre & matre aſina.* Ariſtoteles vocat ἰννὸν ἡμίονον ἄρσενα, τουτέστι ὀρέα τὸν ἐπὶ θηλείας ἀναβαίνοντα, *innum aſinum qui fœminas ſalit.* Alij innum ἡμίονον, ἢ ἵππαρον ἀναυξῆ, *mulum, aut equum puſillum.* Alij hinnulum τὸν ἐξ ἵππου καὶ ὄνου. Optimè Varro lib. 2. de re ruſtic. Muli & hinni bigeneri, atque inſitij non ſuopte genere ab radicibus. Ex equa enim & aſino fit mulus, contrà ex equo & aſina hinnus. Aſinos illos Latini vocant burdones. Hinnus minor quàm mulus, corpore plerumque rubicundior, auribus vt equinis, iubam, & caudam ſimilem aſini habens. Seneca epiſt. 87. partem equi ſarcinæ dependentes ab vtroque latere occupabant mannis obeſis, aſturconibus, & tolutariis. Manni, & mannuli ſunt equi puſilli, ex eo dicti quod manum ſequuntur, vt Acron ad epod. 4. D

Et Appiam mannis terit.

Martialis lib. 12.

Nuſquam eſt mulio, mannuli tacebant. E

Plinius epiſt 67 lib. 1. habebat puer mannulos multos, & iunctos, & ſolutos. Nonnulli burdones mulos eſſe volunt. Vlpianus de legatis 3. Item legato. Iumenta, vel lectica, vel ſella, vel burdones. Græci, τῷ λεγάτῳ τῶν βουρδωνίων καὶ αἱ μοῦλαι περιέχονται. *Legato burdonum & mulæ continentur.* Sanctus Hieronymus lib. 2. Reg. *vt tollam onus duorum burdonum.* Porphyrio mannos burdos, & buricos eoſdem eſſe vult. Paulinus; macro & viliore aſello burico ſedentem. Hieronym. ad Pammachium de obitu Paulinæ; feruentes buricos mannos. Vetus gloſ. mannis, βούριχοις. Muſimones dicuntur Lucillio. Publius Conſentius; omne peregrinum ſi quidem id iam receptum eſt, vt Gallorum manni, vult vocem eſſe Gallicam. Euſtathius, ἄβολος ἵππος μήπω ἐκβεβληκὼς τὸν γνώμονα ὀδόντα. *Abolus equus qui nondum eiecit dentem quo ætas cognoſcitur.* πρωτόβολος ἵππος ἀντίκειται τῷ λειπογνώμονι. *Equus protobolus opponitur ei qui gnomonem abiecit.* Erant & equi admiſſarij. Virgil. lib. 3. Georg.

——quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis.

Item,

A Item,

Quem legêre ducem, & pecori dixêre maritum.

Varro lib.2.de re rustic.Equum admissarium, asinum admissarium amplissimum, formosissimúmque ex Reatino agro. Vetus glos. mannus equus breuior, quem vulgò buniriunt vocamus. Suidas, ἀστράβη ὄνος, ἢ ἡμίονος, *astrabe asinus, aut mulus.* Ἔσχα δὲ καὶ πᾶν ὑποζύγιον ἐφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι ὀχοῦνται, οὕτως ἐκάλουν. *Fortè & omne iumentum quo vtuntur homines, dicitur astrabe.* τὸ νωτοφόρον ὑποζύγιον, *dorsuarium iumentum.* οἱ δὲ τὸν σωματηγὸν ἡμίονον ἀστράβην λέγουσι. *Alij mulum qui corpora fert, vocant astrabem.* Astrabe dicitur & lignum in equo, quod sessores tenent, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι.

B

CAP. XIV.

De pretio equorum.

ROMANI ad Reges cum scipione eburneo phaleratum equum mittere soliti erant, vt alibi docuimus. Regis Persarum dona quæ fuerint, ostendit Xenophon pag. 196. Κῦρος ἐκείνῳ δῶρα ἃ νομίζεται παρὰ βασιλεῦσι τίμια, ἵππον χρυσοχάλινον, καὶ στρεπτὸν χρυσοῦν, καὶ στολὴν περσικήν. *Cyrus illi dona dedit quæ pretiosissima habentur apud Reges, equum auro phaleratum, & torquem aureum, & vestem Persicam.* Equos talento emptos ostendit Varro in sesquiulisse; Nunc emunt trossuli nardo nitidi vulgò Attico talento equum. Idem lib.2. de re rust. vnam equorum quadrigam Romæ quadringentis millibus scribit emptam. Isæus

C ridet eum qui equum non pluris quàm tribus minis emerat. οὐ γὰρ πώποτε ἐκτησάμην ἵππον πλείονος ἄξιον ἢ τριῶν μνῶν. Bucephalum equum à Philippo Macedone 16. talentis emptum suprà ostendimus. Vetus glos. dorsuaria, νωτοφόρα. equus cernuus, κατωμιστής, *qui cadit in faciem.* Equus nobilis & generosus describitur lib.1. Anthol. cap. 33.

Ὁ πρὶν ἀελλοπόδων λάμψας πλέον αἰετὸς ἵππων,
Ὁ πρὶν ὑπαὶ μίτραις κῶλα καθεψάμενος.

Equus ob velocitatem aquila dictus, qui inter volucres equos velut aquila splendebat, cuius membra vittis & coronis deuincta erant. Generosos tamen illos equos, vbi senuissent, pistrino damnabant. In Anthol.

Νῦν κλοιῷ δειρὴν πεπεδημένος οἷα χαλινῷ
Καρπὸν ἐλᾷ Δηοῦς ὀκρυόεντι λίθῳ.

D Item,

Νῦν δὲ βάρος πέτρης νισυρίτιδος ἔγκυκλον ἕλκω
Λεπτύνων Δηοῦς καρπὸν ἀπ' ἀσταχύων.

Veteres habuerunt equos Diis sacros. Sueton. lib.1. cap. 81. Proximis diebus equorum greges quos in traiiciendo Rubicone flumine consecrarat, ac vagos & sine custode dimiserat, comperit pertinaciter pabulo abstinere. Eustathius ad lib. Odyss. 13. ἀγέλας ὅλας ἡμέρων ζώων Ἕλληνες ἀφιέναι δαίμοσι, ὧν οὐκ ἦν θεμιτὸν ἅπτεσθαί τινας. dicebantur ἄφετα ζῶα. Ouid. lib. 2. Amorum eleg. 7.

Mittitur in saltus carcere liber equus.

Virgilius lib.3. Æneid.

Quattuor hic, primum omen, equos in littore vidi
Tondentes campum latè, candore niuali.

E Plutarchus in Lucul. boues Dianæ Persicæ vltra Euphratem sacras lampadis nota insignitas scribit; & apud Homerum fuêre boues Solis.

CAP. XV.

De ornatu equorum.

EQVI stragulis purpureis, monilibus, frenis aureis, gemmis ornabantur. Statius lib. 9. Thebaid.

——Venator equus, quem discolor ambit
Tigris, & auratis aduerberat vnguibus armos.

Claudianus in epigramm. A

Sanguineo virides morsu vexare smaragdos,
Et Tyrio dignum terga rubere croco.

Item,

—— Virides spumis perfunde smaragdos,
Luxurient tumido gemmata monilia collo,
Nobilis auratos iam purpura vestiat armos,
Et medium te zona liget, variata colorum
Floribus, & castæ manibus sudata Serenæ.

Silius libro 17.

—— Nullo decorare tapete
Cornipedem Nomas assuetus.—— B

Virgilius 7. Æneid.

Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendent,
Tecti auro fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Apuleius lib. 10. phaleris aureis, fucatis ephippiis, purpureis tapetis, frenis argenteis, pictilibus baltheis, tintinnabulis perargutis exornatum equum. 3. Æneid.

—— ostróque insignis, & auro
Stat sonipes. ——

Iliad. 4.

Ὡς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ
Μῃονὶς, ἠὲ Κάειρα παρήϊον ἔμμεναι ἵππων. C
Κεῖται δ᾽ ἐν θαλάμῳ, πολέες τέ μιν ἠρήσαντο
ἱππῆες φορέειν· βασιλῆϊ δὲ κεῖται ἄγαλμα.

Vt cùm mulier Mæonis, aut Caria ebur purpura tinxit, vt equi maxillis ornamentum esset. Iacet autem in thalamo, multi autem id cupierunt ferre equites. Sed Regi positum est insigne. Dicitur παραγναθίδιον, ἢ χαλιναρίον. Codicis lib. 11. tit. 12. Nemini licere in frenis equestribus, sellis, & baltheis margaritas, smaragdos, & hyacynthos aptare. Aliis autem gemmis frena, sellas, & baltheos suos priuatos exornare permittimus; de cucurmiis omnes gemmæ amoueantur. Hesychius, δερέειστὴρ περιδέῤῥαιον ἵππου. Plutarchus in Gamicis, ἵππων περιδέῤῥαια.

CAP. XVI. D

De frenis.

Frena dicuntur oreæ. Cæcilius in Ariolo, deprandi leonis obdas oreas. λύκος, *ferrum vncum.* lupi, frena. Ouidius,

—— & duros accipit ore lupos.

τρίβολος τοῖς ἵπποις ἐν τοῖς χαλινοῖς ἐντιθέμενος. *Tribulus equis in frenis appositus*, ait Hesychius. Fest. Aureas dicunt frenos quibus equorum aures religantur: orias fræna quibus ora religantur. Ælian. lib. 13. ὅτι γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν ἐν ἔθει χαλινῷ ἄρχειν αὐτῶν, καὶ ῥυθμίζειν αὐτοὺς, καὶ ἰθύνειν, κημοῖς δὲ ἄρα κεντρωτοῖς ἀκόλαστον ἔχουσι τὴν γλῶτταν, καὶ τὴν ὑπερῴαν αἰκαστάϊστον. *Indi freno equos sustinere, regere, & moderari assueuerunt, & quamquam nullis lupatis aculeatis os, & palatum eorum vrgeant, cogunt tamen eos vtcunque effrenes equestris tractationis bene periti in gyrum circumagi.* E
Apud Pindarum Olymp. ode 13. Minerua dixit Perseo cùm Pegasum equum inscenderet, ἄγε φίλτρον τόδ᾽ ἱππεῖον δέκευ, καὶ δαμαίῳ μιν θύων ταῦρον ἀργὸν πατρὶ δεῖξον, *hoc philtrum & amatorium equinum accipe, & domitori Patri mactans taurum candidum ostende.* Frenum idem vocat δαμασίφρονα χρυσὸν, *aurum domans animos.* Bellerophon ἔλαβε φάρμακον πραῢ τείνων ἀμφὶ γένυι. *Accepit pharmacum, & extendit circa genam lenem.* Vide Pollucem lib. 1. cap. 35. 36. Virgil. lib. 3. Georg.

Frena Pelethronij Lapithæ, gyrósque dedêre.

Silius l. 1.

Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.

CAP.

A

CAP. XVII.

De aliis equorum instrumentis.

FVERVNT & alia varia instrumenta quibus equi procurati. Camus, prostomis, chiloter, anthelia, soleæ, antella, calcaria, flagellum, pausicape, κημός. De camo Hesychius, ὁ περιτιθέμενος τοῖς ἵπποις κημὸς εἰς ὃν αἱ κριθαὶ βάλλονται. *Camus qui equis circumponitur, in quo hordeum iacitur.* αὐλωτοὶ φιμοὶ οἱ κημοὶ διὰ τὸ τοῖς κημοῖς κώδωνας προσηρτῆσθαι, εἰς οὓς ἐμφυσῶντες οἱ ἵπποι φωνὴν τῆς σάλπιγγος ποιοῦσι. *Capistra fistulosa cami, quibus appensa sunt tintinnabula, in qua inspirantes equi vocem tubæ mittunt.* Apud Nonium prostomis dicitur ferrum quod ad cohibendam equorum tenaciam naribus, vel morsibus imponitur. Callisthenes in Alexandro, ὁ Φίλιππος ἐκέλευσε τοὺς ἐπὶ τοῖς ἵπποις αὐτοῦ ποιῆσαι σιδηροῦν κάγκελλον, καὶ Βουκέφαλον ἐγκλεῖσαι ἀχαλίνωτον. *Philippus iussit equorum præfectis vt clatrum ferreum facerent, & Bucephalum sine freno includerent.* Quærendum an ferreus ille clatrus fuerit pro capistro, an pro præsepi. Eustathius, αὐλωτοὶ φιμοὶ οἷς κώδωνες προσῆπτον, οἷς ἐμφυσῶντες οἱ ἵπποι αὐλῶν ἔμφασιν ἐνεποίουν τοῖς ἀκούουσι. *Fistulati cami habuêre adiuncta tintinnabula, quibus inspirantes equi sonitum tibiarum edidêre.* φιμὸς περιστόμιον. Suidas, οἱ Πάρθοι στρέφουσι ὀπίσω τοὺς ἵππους περὶ τοῖς αὐτῶν αὐχέσι τὰς κάμακας ἑλίξαντες. *Parthi retrò flectunt equos circa eorum colla inuoluentes perticas.* χιλωτὴρ verò est τὸ τοῖς ὑποζυγίοις ἀπὸ κορυφῆς ἐξαρτώμενον, ἐν ᾧ ἡ τροφή. *Chiloter* est ferrum quod in os equi inditur, vt quidam volunt; sed vt Suidas, est *capistrum à capite suspensum in*

C *quo cibus ponitur.* φορβειά, φορβιά, φόρβιον, *capistrum.* Vetus glos. ἀγωγεὺς, seu ῥυτήρ, *ductarium*; postilena, ἱμὰς ὁ ἐκ τοῦ ἐφιππίου ἢ σάγματος ὑπὸ τὴν οὐρὰν εἰρόμενος, *lorum è sella sub caudam tractum.* Leo constitut. 6. pag. 10. meminit sclopuggij, quod est sellæ marsupium. εἰς δὲ τὰς σέλας τὰς δύο σιδηρᾶς σκάλας, καὶ λωρόσακκα, πέδικλον καὶ σελοπούγγιον, ἐν ᾧ καιροῦ καλοῦντος δυνατόν ἐστι καὶ τριῶν καὶ τεσσάρων ἡμερῶν δαπάνην χωρῆσαι καὶ τυφία δὲ εἰς τὰς ὀπισθελίνας τέσσαρα, καὶ κορυφαίαν τοῦ ἵππου τυρὸν καὶ ὑποσχέσιον ὁμοίως. *Ad sellas duas ferreas scalas, & lorosacca, & pedicelum, & sellæ marsupium*, &c. Hesychius, παρώπια τὰ τοῖς ἵπποις περιτιθέμενα δέρματα, ἃ τινες αὐθήλια λέγουσι παρὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς. *Paropia pelles quibus oculi equorum teguntur, quæ dicuntur anthelia.* Eustathius, αὐθήλιον καὶ παρώπιον δέρμα περὶ τὰς ὄψεις τῶν ἵππων τιθέμενον. Pollux lib. 10. ἐν τοῖς μονίπποις δεῖ τις ἔχειν σάγην. *In equis solitariis opus sago, seu sellis, ephippio, fimo, freno, phaleris aureis, ocularibus, calcaribus,* ἐπόχου ἐφίππου, φιμοὺς, πηγέας, φάλαρα, παρώπια, αὐθήλια, ἐγκεντρίδας τοῖς ποσί. Strigiles, ψήκτρα, σκορπίς, *lupia, frenum, habena*, φορβειά, *capistrum*, κρύ-

D φαλος, ῥυταγωγεύς, *ductarium.* Euripid. in Rheso, χρυσῆ δὲ πλάστιγξ αὐχένα χρυσοφόρων ἵππων ἔκλῃε. *Libella aurea ceruices equorum claudebat.* Γοργὼ χαλκῆ μετώποις προσδέτη ἱππικοῖσι πολλοῖσι σὺν κώδωσι ἐκτυπεῖ φόβον. *Gorgo ærea alligata fronti cum multis tintinnabulis terrorem facit.* Lucillius,

——Prostomis huic ingens de naribus pendet.

Pollux lib. 1. τὰ ἀπὸ τῶν ῥυμῶν ἀπηρτημένα, τὰ ὑπὸ τοὺς αὐχένας τῶν ἵππων ἑλιττόμενα, λέπαδνα, ὧν τὰ ἄκρα λεπαδνιστῆρες, τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς ὤμους τῶν ἵππων μασχαλιστῆρες. ὁ δὲ ὑπὸ κορυφῆς τοῦ ἵππου ἐκτεταμένος ἱμὰς ἐπὶ τὸν χαλινὸν κορυφαία, ὁ δὲ περὶ τὰς γένυς, γενειαστήρ. Vide librum primum cap. 28. apud eundem cap. 27. vide de partibus curuum. Induebant soleas equis, ne vngulam corrumperent. Plinius lib. 33. cap. 11. Poppæa Neronis soleas aureas iumentis suis induebat. Catullus,

E *——In graui derelinquere cœno,*
Ferream vt soleam tenaci in voragine mula.

Artemidorus, ἔδοξέ τις ὑποδήματα ἵππου ὑποδεδέσθαι. Xiphilinus, τὰς ἡμιόνους σπάρτα ἐπίχρυσα ὑποδεδέσθαι. Pollux lib. 1. πέδην κρικωτὴν, *vinculum annulatum* inter instrumenta equi ponit. Hesychius, μακκούρα χεὶρ σιδηρᾶ ᾗ χρῶνται πρὸς τοὺς ἵππους. *Maccura manus ferrea qua vtuntur ad equos destringendos.* Calcaria, κέντρα. Virg. ferratam calcem dixit,

——Equum ferrata calce fatigat.

Statius lib. 5. syluar.

——Vexantémque ilia nudo
Calce ferocis equi, vultu dextráque minacem.

Græci, πρὸς κέντρα λακτίζειν. Vsi & flagello, vel virga. Martialis,

Et Massylaum virga gubernat equum.

Agathias lib. 3. ſcribit, ducem Perſarum fugientem *μάστιγι τὸν ἵππον ἐλάσαι*, *flagello equum incitaſſe*. A Procopius lib. 1. Perſic. Perſa flagellum quo equum impellebat, ſublatum quatiens ad certamen eum prouocabat. Ouidius 1. Artis,

> *Quadrupedem ferula dum malus vrget eques.*

Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. Craſſus virgam qua regebat equum in vnius barbari oculum direxit. Herodotus lib. 7. *νομάδες χαλινῶν ἄνευ ῥάβδῳ μόνῃ τὸν δρόμον τῶν ἵππων κυβερνῶσι*. lib. 6. Antholog.

> —— *οἰσυΐνην ῥάβδον, τήν τ' ἐπὶ νώτων*
> *Μάστιγα ῥοίζου μήτερα θαρσαλέην.*

Virgam vimineam, non *στοίνην*, vt vulgò legunt. Plutarchus de Sylla, ruens in hoſtes *ἱππικῇ μαστίζαντος τὸν ἵππον*. Oppianus lib. 4. de venat. ait, Afros virga regere equos. Alij facibus vſi. B
Seneca lib. 2. de Ira; equos tardè conſurgentes ad curſum ſtimulis, facibúſque ſubditis concitamus. Herodotus pag. 340. ſcribit, *φάτνην τῶν ἵππων Μαρδονίου ἐοῦσαν χαλκέην πᾶσαν, καὶ θέας ἀξίαν, τὴν περιέφερε σὺν τῇ σκηνῇ*, *præſepe equorum Mardonij æreum, quod ille circumferebat cum tabernaculo*. Papias in vocabulario; Antella ornamentum equi ante ſellam, poſtella poſt ſellam. *ἀναβολεὺς* interdum *ſtatorem*, ſeu *ſtratorem* ſignificat, interdum *ſtapedam*, ſeu *ſtapedem*, *ſtapham*. Suidas, *ἵππου χωρὶς ἀναβολέως ἐπέβαινε*, *equum ſine ſtratore aſcendebat*. Plutarchus in Craſſo, *ἀναβολεῖς αὐτὸν δρομάδην παρεβίβασαν*. *Stratores Craſſum in equum extulerunt*. Euſtathius, *ἀναβολεὺς εἰς ὃν ἐνθέντες τοὺς πόδας ἔφιπποι γινόμεθα*. *Anaboleus ſtapeda, in quam poſito pede inſilimus in equum*. *ἀρδάνιον ἀγγεῖον ἐν ᾧ ἀρδεύσι, ἢ ποτίζουσι τοὺς ἵππους, καὶ τὰ θρέμματα*. *Ardanium vas quo lauant, aut potant equos, aut pecora*. Suidas, *παυσικάπην μηχάνημα τροχοῖς ἐμφερὲς δι' οὗ τὸν τράχηλον διεῖρον τῶν ὑποζυγίων ὥστε μὴ ἐσθίειν*. *Pauſicape machina rotæ ſimilis quam inſerebant collo* C
animalium ne comederent. vet. gloſ. mandibulum, *φάτνωμα*, vbi comedunt. Xenophon de re equeſtri, *ὁπλίζειν δεῖ τὸν ἵππον προμετωπιδίῳ, καὶ προστερνιδίῳ, καὶ παραπλευριδίοις*. *Armare oportet equum frontali, pectorali, & munimento laterum*. *ἐποχον ὡς τὴν ἕδραν τοῦ ἵππου μὴ σίνεσθαι*, *ſellam impone, vt dorſo equi conſulas*. Heſychius, *κύνες τοῦ ἵππου τῆς ὁπλῆς μέρος, καὶ ἧλοι*. *Canes, equi vngulæ pars, & claui*. Cingula in inſtrumento equeſtri fuit, qua ſella equo ſubcingebatur. Ouidius 1. de Remed.

> *Aſpicis vt prenſos vrant iuga prima iuuencos,*
> *Et noua velocem cingula lædat equum.*

Claudianus,

> *Et medium te Zona liget, variata colorum*
> *Floribus, & caſtæ manibus ſudata Serenæ.*

D

CAP. XVIII.

De morbis equorum, & medicis.

MEDICOS veterinariæ rei peritos Firmicus lib. 8. Aſtronom. vocat equitiarios, & mulomedicos. vet. gloſ. equitiarius, *ἱπποκόμος*. Varij autem equorum morbi fuêre. Heſych. *μαλὶς τὸ περὶ τὰ ὑποζύγια πάθος, ὅ τε βήξ*. *Malia iumenti morbus, qui dicitur & tuſſis*. *θερμόπλα ἵππου νόσημα περὶ τοὺς πόδας*. *Thermopla equi morbus, vngularum calor*. vet. gloſ. Pantex, *ἕλκος κτηνῶν ἐπιτραχήλιον*, pantices, *ἕλκη κτηνῶν ἐν τραχήλῳ*. *Pantex vlcus iumenti in collo*. vulgò malè *panceps*. Petumen, *κτήνους ἕλκος*. Suidas, *νοσοῦσι οἱ ἵπποι ποδάγρα, εἰλεῷ, τετάνῳ, ἐμπυήσει, κριθιάσει, τουτέστιν ὠμότητι μετὰ στροφῆς. τέτανος σπασμὸς, εἰλεώδης νόσος, κοιλιακὴ διάθεσις, ἐμπύησις ἀπόστασις ἐν ὑπογαστρίῳ*. *Laborant equi podagra, ileo, quæ ventriculi affectio eſt, tetano, qui eſt* E
ſpaſmus, & contractio neruorum, empueſi, quæ eſt ſuppuratio ſanioſa, ſeu abſceſſus in abdomine, & crithiaſi, quæ eſt cruditas cum vertigine. Pollux lib. 1. *οὗτος καθαιρέτω τὴν χελιδόνα, καὶ τὴν κοιλότητα τῆς ὁπλῆς θεραπευέτω, καὶ τὴν κνήμην τριβέτω κατὰ τὴν φύσιν τῆς τριχός*. Vide longè pulcherrima apud Pollucem lib. 1. cap. 37. 38. 39 40. & Abſyrtum Baſileæ Græcis typis excuſſum anno 1536.

CAP.

A

CAP. XIX.

De coloribus equorum.



QVORVM varij colores, quorum alij probantur, alij damnantur. Virgil.

——— Honesti
Spadices glaucíque, color deterrimus albis,
Et giluo. ——

Palladius lib. 4. de re rust. Colores equorum præcipui, badius, aureus, albineus, russeus, mureus, ceruius, giluus, scurulatus, albus, guttatus, candidissimus, niger pressus, sequentis
B meriti varius cum pulcritudine, nigro, vel albineo, vel badio mistus, canus cum quouis colore, spumeus, maculosus, mureus obscurior. Isidorus lib. 12. origin. Ceruinus, giluus, glaucus, scurulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Varius dicitur ex nigro, badióque, badius; id est, spadix, giluus, melinus color subalbidus. Scutulatus propter orbes quos habet candidas inter purpuras. Ceruinus vulgò gauraneus, æraneus, id est, æreus, myrteus pressus in purpura, dosinus, id est, cinereus. Equi badij quasi balij varij, vel ἀπὸ τ̃ βαΐων, *à ramis palmarum* qui colorem spadiceum referunt. Aureus, roseus, myrteus. Hesych. ἰερακαὶ, ἵππος οἰνωπὸς χρώματι. παρωαὶ, ἵπποι τινὲς τὸ χρῶμα πυῤῥοὶ, γαλοὺς χρῶμα ἵππων τὸ ὑπόλευκον. Albis equis triumphauit Camillus apud Plutarch. Plautus Asinar.

Nunquam pol indipiscet quadrigis albis.

Propertius lib. 4. eleg. 1.

C *Quattuor hinc albos Romulus egit equos.*

Horatius satyr. 7. lib. 1.

——Barros vt equis præcurreret albis.

CAP. XX.

De hinnitu, equili, & aliis.

HINNITVM Hesychius μιμιγμὸν vocat, φωνεῖν ἵππυ, hippitare, hippicare. Fest. anhelitum vehementem edere; ilia ducere Horatio. In equili Hippona Dea picta. Apu-
D leius Milesia 3. Respicio pilæ mediæ quæ stabuli trabes sustinebat in ipso ferè meditullio Hipponæ Deæ simulacrum residens ædiculæ, vel, vt vult Lipsius, sediculæ. Arnobius lib. 4. quod si haberent in sedibus suis proprios præsides. Tertullian. lib. de spectac. Cæterùm & plateæ, & forum, & balneæ, & stabula, & ipsæ domus nostræ sine idolis non sunt. Iuuenalis satyr. 8.

—— Facies olida ad præsepia pictas.

CAP. XXI.

De equitibus, & equorum domitoribus.

E EPOREDICAS Galli bonos equorum domitores vocant, ait Plinius lib. 3. cap. 17. Xenophon lib. de re equestri, πωλοδάμνον, ἱπποκόμον. Hesychius, apud Lacones ἱππαγρέτης διδάσκαλος ἱππικῆς τῶν νέων. Virgilius lib. 3. Georg.

Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito, namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prensíque negabunt
Verbera lenta pati, & duris parêre lupatis.
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituósque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonantes:
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare.

Vet.

Vet. glos. aureax, eques solitarius; singulator, ἱππαστής, μεταβάτης, ζεύξιππος, desultor. He- A
sychius Regum filios ait olim impositos arietibus equitare solitos, ἐπιβῆναι, ἐφιππάζειν. οἱ
γὰρ τῶν βασιλέων υἱοὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν κριῶν ἱππεύειν ἐμάνθανον. Xenophon lib. de Hippice, πρῶτον μὲν τὸ
ῥυταγώγιον χρὴ ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας, ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου ἠρτημένον εὐτρεπὲς εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν.
ἱππασίαν δὲ ἐπαινοῦμεν τὴν πέδην καλουμένην. ἐπ' ἀμφότερα γὰρ τὰς γνάθους στρέφεσθαι ἐθίζει. ἐπαινοῦμεν
δὲ καὶ τὴν ἑτερομήκη πέδην μᾶλλον τῆς κυκλοτεροῦς. πέρσαι καὶ ὀδρύσαι ἅπαντες τὰ κατάντη ἁμιλλώμενοι
οὐδὲν ἧττον τῶν ἑλλήνων ὑγιεῖς ἵππους ἔχουσι, &c. *Primum quidem oportet habenas sub freno aptatas, vel
ex armilla manu læua commodas, & versatiles apprehendere. laudamus autem equitationem quæ dici-
tur pede, quæ in vtramque partem maxillas flectere equum assuefacit. Nobis autem magis probatur ea
pede, quæ in longum ducitur, quàm quæ in circulum. Persæ, & Odrysæ omnes agitantes equos in
decliuia, & prona non minus sanos, & integros equos habent, quàm Græci. Hippastices primum ca-
put est, vt eques spatium arripere, & velut in circo, aut stadio directum cursum decurrere sciat, B
deinde vt facilè, quoties lubet, equum sistat, & in vtramque partem leui freno flectat, tum in gy-
rum læuum agere sciat; denique vt erigere priores pedes aduersùs hostem, aut saltu in hostem ere-
ctis pedibus inuolare equum doceat. Nam illæ succussationes, & subsultationes quas hodie polodam-
ni vsurpant, frangunt equum, & sunt inutiles.* χρὴ οὖν μὲν δυοῖν χαλινοῖν κεκτῆσθαι, τούτων δὲ ἔστω ὁ μὲν
λεῖος τοὺς τροχοὺς εὐμεγέθεις ἔχων, ὁ δὲ ἕτερος τοὺς μὲν τροχοὺς καὶ βαρεῖς, καὶ ταπεινούς, τοὺς δὲ ἐχίνους
ὀξεῖς, ἵνα ὁπόταν μὲν τοῦτον λάβῃ ἀσχάλλων τῇ τραχύτητι διὰ τὴν ἄφιν, ὅταν δὲ τὸν λεῖον μεταλάβῃ τῇ μὲν
λειότητι αὐτοῦ ἥδηται, ἃ δὲ ὑπὸ τοῦ τραχέος πεπαίδευται, ταῦτα καὶ ἐν τῷ λείῳ ποιῇ, &c. *Oportet non mi-
nus duobus habere frenis, quorum aliud læue sit, rotas ingentes habens, alterum rotas graues, &
humiles, & erinaceos, seu aculeos acutos, vt quoties illud ceperit offensus asperitate dimittat, cùm
autem læue apprehenderit, eius læuitate oblectetur, & in eo faciat quæ in aspero didicit. Quod si
crebrò spreta læuitate illud commanducabit, læui freno magnas rotas addimus, vt hiare coactus di- C
mittat lupatum.* Vide Xenophontem. Idem ait, ἵππον ποππυσμῷ ἐγείρειν, καὶ κλωσμῷ πραΰνειν,
poppysmate excitare equum, & mitigare sibilo, aut sclopo. Pollux lib. 1. dixit, κλωγμῷ ἐξεγείρειν τὸν
ἵππον, καὶ ῥοίζῳ, ποππυσμῷ παραμῦναι καὶ καθιστάναι. Vide ibidem cap. 37. 38. 39. lib. 1. quomodo
fit formandus equus. Suidas, ποππύσματα εἰς τοὺς ἀδαμάστους ἵππους κολακείας. Xenophon
pag. 367. ἱπποκόμοι ψήχοντες τοὺς ἵππους ψόφον ἱεῖσιν. Ausonius in gratiarum act. Cùm idem
arcum intenderes, & habenas remitteres, aut equum segniùs euntem verbere concita-
res, vel eodem verbere intemperantiam coërceres. Suidas, καὶ τοὺς ἵππους προσελαύνειν προ-
σείσας ὡς διαλύσειν αὐτοῖς τὸ ὑπὸ τοῦ παράπλου ναρκῶδες ὑπ' ἀκινησίας. Hesychius, κάλπης ἵπ-
πος βάδισις, καὶ εἶδος δρόμου. Dicitur & κάλπη, quæ vox *motum temperatum & compositum*
significat. Leo Consti 7. §. 37. ἐπελαύνειν ἀτάκτως κινήματι συμμέτρῳ τῷ λεγομένῳ κάλπα, καὶ μὴ
βιαίως τρέχειν, *procedere composito gradu, qui dicitur calpe, & non violenter currere.* Suidas, D
καλπάζειν τὸ ἀβρῶς βαδίζειν, *molliter & suspenso pede incedere.* Interdum παρακαλπάζειν, est
ad latus equi procurrere. Plutarchus in Alexandro, μικρὰ δ' οὕτω παρακαλπάσας, καὶ καταψήσας,
ὡς ἑώρα πληρούμενον θυμοῦ, καὶ πνεύματος ἀποῤῥίψας ἡσυχῇ τὴν χλαμύδα. *Alexander statim ac-
currens ad equum Bucephalum accepta habena conuertit ad Solem, & ita paulum à latere equi procur-
rens, & palpans ceruices, vt vidit plenum ardore, & spiritus, abiecta sensim clamyde, & seipsum at-
tollens insiluit.* Pelagonius Mulomedicus, δρόμῳ τῷ διὰ κάλπης γύμναζε, ἤτοι τῷ λεγομένῳ
τριπόδῳ. *Sessore in equum imposito eum cursu calpes, aut tripedo exerce.* Pausanias in Eliacis,
μήτε κάλπης τοῦ λοιποῦ, μήτε ἀπήνης ἔσεσθαι δρόμον, *neque calpes, neque vehiculi cursum fore.* In eo
cursu eques desiliebat ex equo, & apprehenso freno pariter cum eo currebat. Agathias
lib 2. Decurrere Narses milites suos iubebat, & in equos agiliter insilire, armatósque tri-
pudiis agitari. Procopius lib. 3. Gotthic. Totilas in orbem equum agiliter agebat, obequi- E
tando telum in auras sursum versùs aptè diuerberans, & ad terram delatum impigrè exci-
piens, momentóque exceptum vibrans supinando se super equum, & vtrinque inclinan-
do ad terram, & vicissim in latera. Silius lib. 10.

Milite non illo quisquam felicius acri
Insultarat equo, vel si resupina citato
Proiectus dorso ferret cùm membra, vel idem
Si nudo staret tergo, cùm rapta volucris
Transigeret cursu sonipes certamina campi.

Virgilius 7. Æneid.

Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis. ——

Pollux

A Pollux lib. 1. ἀνθιππεύων ἑτέροις ἀκοντίοις ἐσφαιρωμένοις κέχρησο, καὶ δόρατι ὁμοίως πεπραγματευμένῳ σφαιρωτῷ, ὥστε εἶναι τὴν πληγὴν ἀσινῆ. *Contrà equitans aliis iaculis præpilatis vtere, & hasta præpilata, vt ictus sit sine vulnere.* Xenophon in Hippic. de iaculis præpilatis agit. Fuit quoddam prœlij genus datis, & acceptis tergis, de quo Silius lib. 4.

Nunc Itali in tergum versis referuntur habenis,
Aut illi dextros lunatis flexibus orbes,
Aut illi læuos sinuant in cornua gyros,
Ac cædem refugam cedentes arte resoluunt.

De puerorum exercitatione, quod Troianum ludicrum dicitur, Virgilius lib. 5. Æneid. Dio pag. 148. παῖδες τὴν ἱππασίαν τὴν Τροίαν καλουμένην οἱ εὐπατρίδαι κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐποιήσαντο, καὶ ἐφ' ἁρμάτων οἱ νεανίσκοι ὁμότιμοι αὐτοῖς ἡμιλλήσαντο. *Sub Iulio Cæsare pueri nobiles veteri more Troiam*
B *in equis decurrerunt, & iuuenes patricij curribus certarunt.* Sueton. lib. 1. cap. 39. lib. 2. cap. 43. Dio lib. 48. & 51. Erant & equestres decursiones in castris, de quibus Suetonius in Tiberio cap. 72. Claudianus de sexto Consf. Honorij.

Hic & belligeros exercuit alea lusus,
Armatos hic sæpe choros, certáque vagandi
Textas lege fugas, inconfusósque recursus,
Et pulcras errorum artes, iucundáque Martis
Cernimus. ———

Fuit & Mæander genus equitationis apud equorum domitores. Hesychius, μαίανδρος· εἶδος ἱππασίας παρὰ ἱπποδαμασταῖς. In campo Martio exercebantur equis. Horatius,

Cur neque militaris inter æquales equitet
C *Patiens pulueris atque Solis.*

Virgil. 7. Æneid.

Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitántque in puluere currus,
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent. ———

Fœminæ equitabant olim, non vt viri diuaricatis tibiis amplexæ sellam equi, sed insidentes sellæ, subiecto assere suppedaneo pedibus sustinendis. Nicetas pagin. 31. θηλείαι δὲ συμβάδην τῆς ἐφεστρίδος τὼ πόδε διαχαλῶσαι, ἀλλὰ περιβάδην ἀναιδῶς ἐποχούμεναι. *Fœminæ sellis insidentes non coniungebant simul pedem vtrumque, sed impudenter diuaricatis feminibus amplectebantur equum.* In Italia alterum pedem ligno suppedaneo committunt, alterum in ceruice equi reponunt.
D Ita Gubazes apud Agathiam lib. 2. apposito pede ceruicibus equi insidebat. Apud Homerum equi vino procurantur. Iliad. 9.

Οἶνόν τ' ἐγκεράσασα πιεῖν, ὅτε θυμὸς ἀνώγοι
ἵπποις. ———

Diodorus Siculus lib. 6. cap. 15. scribit, à Neptuno, qui ἱππάτης Atheniensibus dictus, omnium primo equum domitatum, & artem equitandi traditam; vnde Equiria Romæ in campo Martio celebrata, vt nos lib. de Circo ostendimus. Plato in Menone; Themistocles Cleophantum filium ἱππέα μὲν ἐδιδάξατο ἀγαθόν. ἐπέμενε γοῦν ἐπὶ τῶν ἵππων ὀρθὸς ἑστηκώς, καὶ ἠκόντιζεν ἀπὸ τῶν ἵππων ὀρθός. De exercitatione cum contis præpilatis vide Platonem lib. 8. de legib. & Xenophontem de Hippice. Ericthonius ad pedum deformitatem velandam primus quadrigam inuenit, vt scribit Plinius lib. 7. cap. 56. Isidorus lib. 18. cap. 34. Hyginus in Auriga.

IVLII

A

DESCRIPTIO THEATRI ROMANI, ET GRÆCI.



DVÆ præcipuæ ſunt Theatri partes, ſcena & cunei. ſcena triplex eſt, Tragica, Comica, Satyrica. In ſcena tres portæ, media, vbi regiæ aulæ, ſiniſtra, & dextera, vbi humiliora ædificia. Vtrinque ad mediam portam aliæ duæ portæ fuêre, quarum valuis affixæ machinæ περίακτοι. In ima ſcena aditus & ſcalaria, quibus in ſuperiorem ſcenam aſcenderetur. Poſt ſcenam porticus, vbi choragia laxamentum haberent ad chorum parandum. In ſcena item Epiſcenia, Paraſcenia, Hypoſcenia, Proſce-
B nium, Pulpitum, Machinæ, Aræ, ἐσχάρα, Columnæ, & alia pleraque. Epiſcenium Heſychio fuit τὸ ἐπὶ σκηνῆς καταγώγιον, id eſt, *domicilium ſuper ſcena*. Paraſcenia, αἱ εἰς τὴν σκηνὴν ἄγουσαι εἴσοδοι, id eſt, *aditus ad ſcenam*. Didymus aditus eſſe vult vtrinque in orcheſtram, τὰς ἑκατέρωθεν τῆς ὀρχήστρας εἰσόδους. vel vt Harpacratio, ὁ περὶ τὴν σκηνὴν ἀποδεδειγμένος τόπος τοῖς εἰς τὸν ἀγῶνα παρασκευαῖς, id eſt, *locus circa ſcenam vbi ludi præparantur.* Hypoſcenium in Græco Theatro ſub thymele ſeu pulpito orcheſtræ fuit, de quo Athen. lib. 14. Aſopodorus Phliaſius tibicine magno plauſu laudato, moratus adhuc in hypoſcenio, quid hoc rei? inquit. διατρίβων αὐτὸς ἔτι ἐν τῷ ὑποσκηνίῳ. Scenam Iſidorus eſſe vult infra Theatrum, meo animo minus bene, cùm Victruuius lib. 5. cap. 7. ſcribat, tectum porticus quod eſt in ſumma gradatione, cum ſcenæ altitudine libratum perfici oportere, id eſt, ſcenæ altitudini exæquandum eſſe. Ita au-
C tem interdum ſcena exaggerata fuit, vt tres ſcenæ aliæ aliis impoſitæ eſſent, quam tertiam ἐπίσκηνον Victruuius vocat, parietibus ſuffultæ, & in imo, medio, ſummo, variis ornatæ columnis, nonnunquam vſque ad trecentas. Longitudo ſcenæ eſt, vt ab vno cuneorum cornu ad alterum cum coopertura ducatur, & dimidia parte longitudinem orcheſtræ ſuperet. Proſcenium locus patens & liber fuit in fronte ſcenæ, ait Iſid. in quo actores hiſtrioniam agebant, quorum etiam imagines in proſcenio poſitæ. C. Theod lib. 15. tit. 7. Diomedes lib. 3. Mimi Latinè Planipedes dicti quod actores planis pedibus, id eſt, nudis proſcenium introirent, non vt Tragici actores cum cothurnis, neque vt Comici cum ſoccis. Olim non in ſuggeſtu ſcenæ, ſed in plano orcheſtræ poſitis inſtrumentis muſicis agitabant Suggeſtus ille ſcenæ vocatur à Victruuio pulpitum proſcenij, quia infra ſcenam proſcenium fuit; pulpitum autem quinque pedes altum ſupra proſcenium. Itaque ſcena pulpito eſt altior, pulpi-
D tum proſcenio, proſcenium orcheſtra. Seruius lib. 2. Georgic. ait, proſcenia fuiſſe pulpita ante ſcenam vbi ludicra exercentur. Per proſcenium in ſcenam aſcenſum fuiſſe docet Syneſ. lib. 2. de Prouident. εἰ δή τις εἰς τὴν σκηνὴν εἰσβιάζοιτο διὰ προσκηνίου, &c. Certè in Græcia ſcena proſcenio altior fuit, proſcenium pulpito, quod in orcheſtra decem pedes altum: pulpitum ipſum orcheſtra altius, quæ cum imis gradibus exæquabatur, & ſcena breuior fuit longitudinis dimidia parte. In proſcenio fuerunt aræ, vt Plaut. indicat in Amphitr. Prologo,

Etiam hiſtriones anno cùm in proſcenio hic
Iouem inuocauerunt, venit. ——

Item ædificia, eodem teſte in Trucul. Prologo,

Athenæ iſtæ ſunt ita vt hoc eſt proſcenium,
Tantiſperdum tranſigimus hanc Comœdiam.

E E proſcenij faſtigio actores qui in pulpito erant, ſpectari poterant, vt Sueton. in Nerone cap. 12. Tragœdi igitur & Comici in pulpito proſcenij Romæ agebant, Thymelici, in proſcenio aut pulpito ipſo, vt ſcribit Seneca epiſt. 84. & ex pulpito, inquit, omne tibiarum genus organorúmque conſonuit. Pulpitum ideo Romæ latius quàm in Græcia fuit, quod omnes Romæ artifices in ſcenam dant operam, vt Victruu. lib. 5 cap. 6. Athen. lib. 14. Ludis, inquit, quos Luc. Anicius Rom exercitus Imperator edidit in Circo ampliſſima ſcena extructa, tibicines omnes in proſcenio conſtituit, vt vnà cum choro canerent. Apud Græcos verò, vt Victruu. lib. 5. cap 8. Tragici & Comici in ſcena peragunt, reliqui autem artifices ſuas per orcheſtram præſtant actiones. Orcheſtra autem in qua Senatorum ſunt ſedibus deſignata loca, Romæ inter cuneos & ſcenam intercecta erat, præducta muro pedem vnum alto, quod podium dicitur, qui columnis tres pedes altis ornabatur, quibus ſpecta-

tores inniti poſſent. Ea erat graduum quatuor, aut quinque, alta pedes duodecim, lon- A
ga dimidiam ſcenæ partem. Gradus orcheſtræ digniſſimus imus fuit, podio proximus &
ſcenæ. Inter podium & gradus orcheſtræ fuit ſpatium aliquod latius, in quo ſellæ curules
Magiſtratuum, tribunalia editorum, ſedes Veſtalium, ſuggeſtus & cubilia Imperatorum,
ſellæ abſentibus repoſitæ, lictoribúſque Magiſtratuum, & viatoribus locus. Hi orcheſtræ
gradus Suetonio primi ſubſelliorum gradus dicuntur, quos proximè ſequuntur equeſtria.
Græcis amplior orcheſtra fuit, ſcena receſſior, minoréque latitudine pulpitum, quod lo-
geum appellant, in quo Thymelici canebant, chorus ſtabat, hiſtriones ſaltabant. Logæi al-
titudo pedum decem apud Græcos, cùm Romæ pulpitum proſcenij altum ſit pedes quin-
que. Orcheſtra ipſa primis gradibus altitudine exæquabatur. Ab ea erant gradationes, qui-
bus in ſcenam aſcenderetur, aut deſcenderetur. Quare & Suetonius ſcribit in Iulio, De-
cimum Laberium ſeſſum in quatuordecim ſcena per orcheſtram tranſiiſſe. In Græcia or- B
cheſtra licèt extra ſcenam procurrerit, cum ſcena tamen coniuncta fuit, nec podio inclu-
ſa, vt Romæ, ſed obuerſa imis gradibus vnde ſpectabant, cùm orcheſtra Romæ initium
graduum & cuneorum fuerit, ſcenæ obuerſa, vt à Senatoribus omnium agentium geſtus
ſpectari poſſent. Gradus autem alij fuêre humiliores ad aſcenſum & deſcenſum, quas gra-
dationes, & ſcalaria, ſeu ſcalas, & ſcalarum gradus Victruuius vocat, alij altiores in quibus
ſpectatoribus locus & in anfractu quaſi cathedræ, ait Tertul. lib. de ſpectaculis. Gradus
illi alti palmo pede & digitis ſex, lati duos pedes & ſemis, ita collocati, vt in imo acuti,
ſurſum latiores cunei formam redderent, vnde & cunei vocantur. Doctiſſimus Lipſius
vult ſcalas ipſas cuneos vocari, quia, inquit, ſcalarum directio talis, vt ab imo ordiens magis
diffunderetur in altum, redderentque cunei formam. malè, meo animo, cùm Victruuius
lib. 5 cap. 7. dicat, gradationes ſcalarum inter cuneos & ſedes dirigantur ad primam præcin- C
ctionem; & ſpectatores in cuneis ſediſſe certum ſit. Sueton. Auguſto cap. 44. Adſignauit
prætextatis cuneum ſuum, proximum pædagogis. Graduum initium Romæ à podio &
orcheſtra, in qua tres primi ſubſelliorum ordines Senatoribus attributi. Gradus autem di-
ſtincti erant tribus præcinctionibus, quæ graduum interualla & diuiſiones quædam in or-
bem fuerunt, vnde & tres caueæ dictæ, quia fornicata graduum ſtructura erat in ima, me-
dia, ſumma cauea. In ſingulis gradationibus, & ſcalaribus erant aditus, ſeu portæ & vomi-
toria, per quæ ab exterioribus porticibus venientes in ſedilia ſe funderent. Aſcenſu ſca-
læque, ait Victru. inter cuneos ad primam præcinctionem. Item, aditus in cornibus orche-
ſtræ ad inferiores ſedes, vbi itinerum ſupercilia. Gradus ſcalarium ad aſcenſum, erant
alti ſemipedem, & vnciam, lati duos pedes. Quas via fuiſſe arbitror, directas ab orcheſtra
ad equeſtria vbi deſinebant. Nam ab equeſtribus ad popularia erant aliæ viæ quæ ibi deſi- D
nerent. Inde etiam aliæ viæ, à popularibus ad ſuperiorem porticum, & tectum, quæ ſum-
ma cauea fuit. Calpurnius,

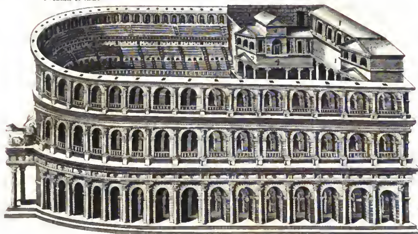
Nam quæcunque patent ſub aperto libera cælo,
Aut eques, aut niuei loca denſauêre Tribuni.

In ſingulis præcinctionibus cunei ſecabantur lateralibus viis, & diuidebantur præcinctio-
num itineribus. E porticibus ſuperioribus tenuiores ſpectabant, quam τὴν ἀνωτάτω διάζω-
σιν Dio vocat. Eæ porticus fuêre cum tecto, vt Solis ardorem defenderent, ideóque
dicuntur Tertul. lib. de ſpectac. apuliæ, ἀπὸ τοῦ ἡλίου, quaſi à Sole auerſas dicas, vt ſolaria &
heliocaminii Soli exponuntur. Hæc mea mens de tota Theatri conformatione. Si quid ſe-
cus ſcriptum à nobis, dictúmve eſt, inſcriptum, indictúmque eſto.

IVLII

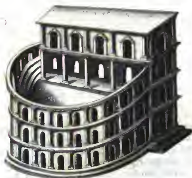
1. ſcena.
2. pulpitum.
3. Chorus.
4. proſcenium.
5. Orchestra
6. cauea et cunei.

THEATRVM.

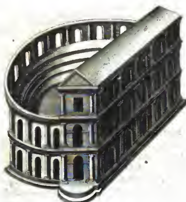


Scenam pulpito, pulpitum proſcenio ſuperius Romano more excludi.

THE. LAPIDEVM. THE. MARCELLI.



Pars Theatri quæ a latere cernitur.



Pars Theatri quæ pone cernitur.



IVLII CÆSARIS BVLENGERI IVLIODVNENSIS DE THEATRO,



LIBER I.

CAP. I.

De ludorum theatralium & ſcenicorum origine.



LVDI ſcenici humilia initia, ſicuti pleræque aliæ res, habuêre. A ruſticis enim profecti ſunt, qui per dies feſtos in honorem Deorum cùm ad aras ſine arte ſaltarent, & ab ortu in occaſum, ab occaſu in ortum vltrò citróque in chori formam mouerentur, incondita carmina canebant, aut in pratis bene poti, & fæcibus inuncti in vtres inſiliebant, ludóſque cernui ſibi faciebant. Sic enim Varro lib. 1. de vita Pop. Rom. Etiam pelles bubulas oleo perfuſas percurrebant, ibique cernuabant. A quo ille verſus verus eſt in carmine; A

Sibi paſtores ludos faciunt cernui Conſualia.

Virgil. 2. Georg.

Præmiáque ingentes pagos, & compita circum
Theſeidæ poſuêre, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos ſaliêre per vtres. B

Iidem minio vultus obliti choros ducere inſtituerunt. Tibul. lib. 2. eleg. 1.

Agricola & minio ſuffuſus Bacche rubenti
Primus inexperta duxit ab arte choros.

Imò & certis pedibus omnium primi cantilenas ſuas aſtrinxerunt, alternísque canentes per eam ludorum licentiam feſcennina dicta iacere cœperunt. Tibul. l. 2. eleg. 1.

Agricola aſſiduo primùm laſſatus aratro,
Cantauit certo ruſtica verba pede.

Horatius lib. 2. ep 1.

Feſcennina per hunc inuenta licentia morem C
Verſibus incomptis opprobria ruſtica fudit.

Hæc verba præmiſerat.

Agricolæ priſci fortes, paruóque beati
Condita poſt frumenta, leuantes tempore feſto
Corpus, & ipſum animum.——

qui locus quia elegans adeundus. Siue in compito ludi fierent, ſiue in pratis. Calpurnius Buc. 5.

Vt quoque turba ſuo plaudat ſaginata magiſtro,
Qui facit egregios ad peruia compita ludos. D

In Attica res primùm vſurpata, auctore Virgilio, & ab agris in vrbem traducta, vt Caſſiodorus lib. 4. variar. epiſt. 51. Cùm, inquit, agricultores feriatis diebus ſacra diuerſis numinibus per lucos, vicóſque celebrarent, Athenienſes primùm agreſte principium in vrbanum ſpectaculum collegerunt, Theatrum Græco vocabulo viſorium nominantes, quod eminus à ſtantibus turba conueniens ſine aliquo impedimento videatur. Regio Atticæ vbi primùm hi ludi acti, Icarium dicta eſt, cui nomen ab Icario Erigones patre, qui primus vini vſum docuit. Athen. lib. 2. ἀπὸ μέθης καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας εὕρεσις ἐν Ἰκαρίῳ τῆς Ἀττικῆς εὑρέθη, καὶ κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρυγῆς καιρὸν, ἀφ᾽ οὗ καὶ τρυγῳδία τὸ πρῶτον ἐκλήθη κωμῳδία. Id eſt, *à crapula & ebrietate Comœdia & Tragœdia reperta ſunt, eo ipſo tempore quo vindemia fiebat. Vnde & Comœdia primùm dicta eſt Trygodia.*

A *Trygodia.* Vinum enim olim τρὺξ dictum est, à quo τρύγητος, *vindemia.* Aristoph. Scholiast. in
Nub. scribit, olim fabularum actores τρυγοδαίμονας dictos, quia τὴν τρύγα χριόμενοι ἵνα μὴ
γνώριμοι γένωνται, οὕτω τὰ αὐτῶν ᾖδον ποιήματα κατὰ τὰς ὁδοὺς ἁμάξαις ἐπικαθήμενοι. Id est, *quia
fæcibus obliti ne agnoscantur per vias in plaustris sedentes canunt.* Icario autem propter iustitiam
& pietatem existimatur Liber Pater vinum, & vitem, & vuam tradidisse, vt ostenderet ho-
minibus quomodo sereretur, & quod ex eo nasceretur, & cùm esset natum id, quomodo
vti oporteret. Qui cùm seuisset vitem, & diligentissime administrando floridam falce fe-
cisset, dicitur hircus in vineam se coniecisse, & quæ ibi tenerrima folia videret, decerpsisse.
Quod factum Icarium animo irato tulisse, cúmque interfecisse, & ex pelle eius vtrem fecis-
se, ac vento plenum præligasse, & in medium proiecisse, suósque sodales circa eum sal-
tare coëgisse. Qua de re Eratosthenes,

B ἰκαριεῖς τόθι πρῶτα περὶ τράγον ὠρχήσαντο.

Legendus Hyginus lib. 2. Astron. in Arctophyl. Alij Dionysio, qui liber Pater est, ludos sce-
nicos attribuunt, cúmque volunt Theatra primum inuenisse, & musicum certamen insti-
tuisse. Idem immunes eos esse voluit in exercitu, qui musicam attigissent. Vnde & poste-
ri musicos conuentus artificum Dionysij fecerunt, eósque immunes esse voluerunt. Diodo-
rus Siculus lib. 4. τὸν διόνυσον θυμελικῶν ἀγώνων φασὶν εὑρετὴν γενέσθαι, καὶ θέατρα καταδεῖξαι, καὶ
μουσικῶν ἀκροαμάτων σύστημα ποιῆσαι. πρὸς δὲ τούτοις ἀλειτουργήτους ποιῆσαι τοὺς ἐν ταῖς στρατείαις με-
ταχειριζομένους τι τῆς μουσικῆς ἐπιστήμης, ὅθεν μεταγενέστεροι μουσικὰς συνόδους συστήσαντο τῶν περὶ τὸν διόνυσον
τεχνιτῶν. καὶ ἀτελεῖς ἐποίησαν τοὺς ταῦτα ἐπιτηδεύοντας. Tertul. l. de spectacul. Cùm promiscuè
ludi Liberalia vocarentur, honorem Liberi Patris manifestè sonabant, Libero enim à rusti-
C cis primò fiebant ob beneficium quod ei ascribunt pro demonstrata gratia vini. Dionysia
quidem Athenis bis quoque anno fiebant in honorem Liberi Patris. Prima in astu vere
cùm vectigalia in vrbem inferrentur. Altera in agris, quæ in Lenæo dicta, quando peregrini
iam Athenis non aderant, quod hyems aduentaret. ὁ τῶν διονυσίων ἀγὼν ἐτελεῖτο δὶς τοῦ ἔτους.
τὸ μὲν πρῶτον ἔαρος ἐν ἄστει, ὅτε οἱ φόροι ἀθήνησι ἐφέροντο. τὸ δεύτερον ἐν ἀγροῖς, ὁ ἐπὶ ληναίῳ
λεγόμενος, ὅτε ξένοι οὐ παρῆσαν, χειμὼν γὰρ λοιπὸν ἦν. Aristoph. interpres in Acharn. in id,

ὁ ἐπὶ ληναίῳ ἀγὼν, κοὔπω ξένοι πάρεισι.
οὔτε γὰρ φόροι ἥκουσι, οὔτε ἐκ τῶν πολέμων οἱ σύμμαχοι.

Id est, *certamen est super Lenæo, & nondum hospites adsunt: neque enim adhuc vectigalia veniunt, ne-
que ex bellis socij.* Per eos dies in pratis saliebant mystæ, clamabántque; *Bacche veni per pra-
tum saltaturus, coronam myrteam copia fructuum refertam capite quatiens.* Aristophan. in Ranis,
ἴακχ' ὦ ἴακχε, ἐλθὲ τὸν ἀνὰ λειμῶνα χορεύσων, πολύκαρπον μὲν τινάσσων ἀμφὶ κρατὶ σῷ βρύοντα
D στέφανον μύρτων. *Excita flammeas lampades, venis enim manibus Bacche quatiens.*

ἔγειρε φλογέας λαμπάδας. ἐν χερσὶ γὰρ ἥκεις
τινάσσων ἴακχε. ——

Vbi Scholiastes, ἐν τῷ λειμῶνι τὰς χορείας ἐποιοῦντο διὰ τὰ ἄνθη. μυρσίνης στεφάνῳ ἐστεφανοῦντο οἱ
μεμυημένοι, οὐχ ὥς τινες νομίζονται κισσινῷ. τῆς τελετῆς δὲ οὐ μόνον χορευτὴς, ἀλλὰ καὶ ἔξαρχος ἦν
ὁ διόνυσος. καὶ μὲν δὴ διονύσου ἐν ἐλευσῖνι ἱερόν ἐστι καὶ ἐν διονυσίοις ἐτελεῖτο τὰ μυστήρια. Id est, *in pra-
to florido choreas ducebant mysteriis, & myrtea corona coronabantur mystæ, non autem hederacea, vt qui-
dam malè autumant. Mysteriorum autem non modò choreuta Liber Pater erat, sed etiam dux ac prin-
ceps. Eleusi Dionysij templum, & per Dionysia celebrari mysteria moris fuit.* Athenis id temporis
comici Poëtæ, & tragici, tibicines & histriones certabant, qui & Dionysiaci τεχνῖται, seu
artifices dicti sunt. Plutarchus in Alexandro scribit, Athenodorum histrionem ab Athe-
E niensibus multatum, quod Dionysiaco certamini non interfuerat, ζημιωθεὶς ὑπ' ἀθηναίων,
ὅτι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν διονυσίων οὐκ ἀπήντησε. Ea celebritas olim fiebat populariter & hilariter.
Amphora vini, & flagellum vitis in medio ponebatur: deinde vnus aliquis trahebat hir-
cum, alius sequebatur ficuum arculam ferens, super omnia fallus. Quæ cuncta exoleue-
runt, & in eorum locum successerunt auro distinctæ vestes magnificæ, iugis agitatis, &
personis. Plutarch. de Auaritia. ἡ πάτριος τῶν διονυσίων ἑορτὴ τὸ παλαιὸν ἐπέμπετο δημοτικῶς, καὶ
ἱλαρῶς· ἀμφορεὺς οἴνου, καὶ κληματίς· εἶτα τράγον τις εἷλκεν, ἄλλος ἰσχάδων ἄρριχον ἠκολούθει κομίζων.
Lenæum autem Bacchi festum in agris celebratum, κατ' ἀγροὺς διονύσια dicuntur Aristoph.
quia eo primùm loco torcularis, seu præli lacus positus sit, auctore Scholiaste Aristoph.
τοῦτο διὰ τὸ πρῶτον ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ληνὸν τεθῆναι. Eo certamine qui Dionysij laueus, seu
daduchus erat, manu lampadem tenens, dicebat, vocare Deum. quo audito clamant, Se-
meleie Bacche, opum dator. Scholiastes Aristophan. ἐν τοῖς ληναϊκοῖς ἀγῶσι τοῦ διονύσου ὁ δα-

δοῦχος κατέχων λαμπάδα λέγει, καλεῖτε θεόν. Addidi è Plutarcho Dionysiis fallum geri so- A
litum pone virgines canephoras, & fallicum cani. Erat autem fallus lignum oblongum, in cuius vertice fascinum scorteum fuit. Suidas, φαλλικὰ τὰ ἐπὶ τῷ φαλλῷ ᾀδόμενα μέλη. φάλλον δὲ μόρια δερμάτινα, ἢ ξύλον ἐπιμηκὲς ἔχον ἐν τῷ ἄκρῳ σκύτινον αἰδοῖον. Id est, *phallica sunt carmina quæ ad phallum canuntur.* Canephoræ, virgines erant ingenuæ, quæ canistra capite gererent, in quibus omnes primitiæ repositæ essent. Aristoph. in Acharn.

> Πρόιθ' ὡς τὸ πρόσθεν ὀλίγον ἡ κανηφόρος.
> Ὁ ξανθίας τὸν φάλλον ὀρθὸν στησάτω,
> .. Ἐγὼ δ' ἀκολουθῶν ᾄσομαι τὸ φαλλικόν.

Vbi Scholiastes, ἐν ἀθηνάαις αἱ εὐγενεῖς παρθένοι ἐκανηφόρουν τοῖς διονυσίοις. ἦν δὲ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένα τὰ κανᾶ, ἐφ' ὧν τὰς ἀπαρχὰς ἁπάντων ἐτίθεσαν. A Phallicis ortæ Comœdiæ, vt Aristo- B
teles agnoscit l. de Poët. cap. 2. & 3. sicut à Dithyrambis Tragœdiæ profluxerunt. Athenis certè maximus Magistratus fuit, cui cura Dionysiaci certaminis, vsque adeò, vt Adrianus, qui postea Imperator, hoc munus administrare non detrectauerit. Xiphilin. in Adriano, ἐπὶ διονύσια, τὴν μεγίστην παρ' αὐτοῖς ἀρχὴν, ἄρξας ἐν τῇ ἐσθῆτι ἐπιχωρίῳ λαμπρῶς ἐπετέλεσε. Ea non Athenis modò, verùm & in Ægypto celebrabantur magna hominum frequentia, qui musica certamina obirent. Theocr. Idyl. 17.

> Οὐδὲ διονύσου τις ἀνὴρ ἱεροὺς κατ' ἀγῶνας
> ἵκετ' ἐπιστάμενος λιγυρὰν ἀναμέλψαι ἀοιδὰν,
> Ὧ οὐ δώτιναν ἀντάξιον ὤπασε τέχνης.

Neque aliquis per sacros agones Dionysij venit canendi peritus, cui munus arte sua dignum non dede-
rit. Sed Dionysia propriè Atheniensium fuêre, qui olim in pagis habitarunt, in quibus Li- C
beralia celebrabant, vt scribit Thucydid. Quò respexit Virgilius,

> *Præmiáque ingentes pagos, & compita circum*
> *Theseidæ posuêre, atque inter pocula læti*
> *Mollibus in pratis vnctos saliêre per vtres.*

Theseus ex agris in vrbem eos retraxit, vt prodit Thucydides lib. 2. cùm tota Attica in pagos & vicos frequentes diuisa esset, διονύσια ἀρχαιότερα, *Liberalia vetustiora decimo quoque anno celebrata mense Anthesterione.* Alia fuêre recentiora, vt notat Scholiastes Thucydidis. Libanius Rhetor contra Midiam; ἑορτὴν ἦγον οἱ ἀθηναῖοι τῷ διονύσῳ ἣν ἐκάλουν ἀπὸ τοῦ θεοῦ διονύσια. ἐν δὲ ταύτῃ τραγικοὶ, καὶ αὐλητικοὶ, καὶ κωμικοὶ χοροὶ ἠγωνίζοντο, καθίστασαν δὲ χοροὺς αἱ φυλαὶ δέκα τυγχάνουσαι· χορηγὸς δὲ ἑκάστης φυλῆς ὁ τὰ ἀναλώματα παρέχων τὰ περὶ τὸν χορόν. *Festum agebant Athenienses in honorem Bacchi Dionysia, quo Tragici, Comici, tibicinum*
chori certabant. Choros constituebant decem tribus, & choragos totidem, qui sumptus suppeditarent in D
chorum. Apud Laërtium Diogenes Cynicus τοὺς διονυσιακοὺς ἀγῶνας μεγάλα θαύματα μωροῖς ἔλεγε, καὶ τοὺς δημαγωγοὺς ὄχλου διακόνους, *Dionysiaca certamina dicebat magna esse stultorum miracula, oratores autem turbæ ministros.*

CAP. II.

De auctore Tragœdiæ, & Comœdiæ.

LVDI scenici à paruis initiis ad eam magnificentiam, quæ hodiéque est, ascenderunt. Primus omnium Thespis è situ & puluere Tragœdiam in lucem hominum eduxit,
& scenicos fæcibus oblitos in plaustra inuexit, vnde dicta iacerent in obuios, & cantilenas E
suas decantarent. Alij volunt Theomin quendam qui ætate Orestis floruerit, Tragœdiam reperisse, quem Minos, & Auleas secuti sint. vetus Scholiastes, ἐν τοῖς χρόνοις ὀρέστου ἐθαυμάζετο παρ' ἕλλησι θέομις, ὃς πρῶτος ἐξεῦρε τραγῳδικὰς μελῳδίας, καὶ ἐξέθετο πρῶτος δράματα, καὶ μετ' αὐτοῦ μίνως, καὶ μετὰ μίνωα αὐλέας χοροὺς τραγικοὺς συνεστήσατο. Auleas choros tragicos instituit, Thespis expoliuit. Suidas tamen primum Tragœdiæ auctorem facit Epigenem Sicyonium, à quo Thespis decimussextus tragicus Poëta fuerit. ὁ θέσπις ἑκκαιδέκατος ἀπὸ πρώτου γενομένου τραγῳδοποιοῦ ἐπιγένους σικυωνίου. De Thespi Horat. in Arte,

> *Ignotum tragicæ genus inuenisse Camœnæ*
> *Dicitur, & plaustris vexisse poëmata Thespis,*
> *Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.*

Suidas scribit, eum ante alios omnes cerussa & minio vultum obduxisse, deinde portulacæ

folus

A foliis texisse in agendo, postea sola tunica vsum personas reperisse. *πρῶτος χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμμυθίῳ, εἶτα ἀνδράχνῃ ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν, ἐν μόνῃ ὀθόνῃ κατασκευάσας.* Plaustris autem vtebantur Dionysiis quæ lenæa dicuntur, ait Aristophanis Scholiastes, quibus Poëtæ ridiculi causâ poëmata sedentes è plaustro canebant. *ποιήματα ἐπ' ἁμαξῶν ᾄδοντες καθήμενοι.* Demosthenes *ἐξ ἁμάξης ᾄδοντας* vocat. Sidonius paneg. 4.

Pictum fæcibus Aeschilon sequutus,
Aut plaustris solitum sonare Thespin,
Qui post pulpita trina sub cothurno,
Ducebat olidæ marem capellæ.

B Dicebantur *μορμογυεῖν*, qui fabulas plaustro ferrent. Pollux l. 7. *μορμογυεῖν, δράματα ἐστιν ἐπ' αὐτῷ μόρμῳ φέρειν. ὁ δὲ μόρμος καλεῖται περίφραγμα ὑπὲρ τὴν ἅμαξαν, ὃ περιλαμβάνεται διὰ δικτύων.* Id est, *mormogeuein, est fabulas in mormo gerere. est autem mormus septum quoddam super plaustro, quod retibus includitur.* Inde *μορμολυκεῖα, terricula*; & apud Theocritum mater, vt filiolo terrorem iniiciat, dicit ei, *μορμὼ δάκνει ἵππος.* Igitur è plaustro dicta iaciebant; quò respexit Lucian in Eunucho, *καὶ ὅλας ἁμάξας βλασφημιῶν κατεσκέδασαν ἀλλήλων.* In Ioue Tragœdo, *δαιμόνων οὐδενὸς φείδεται, ἀλλ' ἐξ ἁμάξης παρρησιάζεται, καὶ μάρτυς ἐξ ἧς ὅτι αἰπόλος, ὅτι καὶ ἔχει.* Qui veteris mos Comœdiæ fuit, quem attingit Hieronymus ad Rusticum. Ego, inquit, neminem nominabo, nec veteris Comœdiæ licentia certas personas eligam, atque perstringam. Palàm enim & liberè veteris Comœdiæ Poëtæ quemque lacerabant, maximè per Dionysia, quibus inter se certabant, vt Scholiastes Aristoph. *ἐν τῇ διονυσίων ἑορτῇ ἠγωνίζοντο οἱ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ποιηταί.* Tragœdiam igitur Theomis, Minos, Auleas, & Thespis in cu-
C nis aluerunt, Æschylus eduxit in aspectum hominum, cultu decoro ac splendido, & numeris omnibus propemodum expleuit. Nam & eam syrmate ornauit, & cothurnis ac pulpito excelso, & Heroum formis, nuntiis, internuntiis, & iis omnibus, quæ in scena aut sub scena vulgò adhibentur. Philostratus in Sophistis, *ὁ Αἰσχύλος τραγῳδίαν ἐσθῆτι κατασκευάσας, καὶ ὀκριβάντι ὑψηλῷ, καὶ ἡρώων εἴδεσι, ἀγγέλοις τε, καὶ ἐξαγγέλοις, καὶ οἷς ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς τε χρὴ πράττειν.* Idem primus instituit, vt tragici fæcibus aut minio inunctas personas gererent, & cothurnis aut embatis vterentur, cùm à Thespi vultus quidem fæcibus inuncti essent, sed nullæ personæ inductæ. Quintil. l. 10. Instit. c. 1. Successit Æschylus, rudémque ac impolitam Tragœdiam aliquantulum illustrauit, &c. Suidas, *πρῶτος εὗρε προσωπεῖα δεινὰ κεχρισμένα ἔχειν τοὺς τραγικούς, καὶ ταῖς ἀρβύλαις ταῖς καλουμέναις ἐμβάταις κεχρῆσθαι.* Idem contraxit choros nimiùm productos, & histrionum diuerbia, refugiens monodias illas prolixas, & cæ-
D des sub scena, non in omnium oculis patrari instituit. Et cothurnos histrionibus addidit, vt gradientes Heroas repræsentarent, & vestes Heroibus idoneas attribuit; vnde & Athenienses eum patrem Tragœdiæ putarunt, & mortuum ad Dionysia vocarunt. Philostratus lib. 6. Apollon. *συνεστάλη τοὺς χοροὺς ἀποτάδην ὄντας, καὶ τὰς τῶν ὑποκριτῶν ἀντιλέξεις εὗρε, παραιτησάμενος τὸ τῶν μονῳδιῶν μῆκος, καὶ τὸ ὑπὸ σκηνῆς ἀποθνήσκειν ἐπενόησεν, ὡς μὴ ἐν φανερῷ σφάττοιεν. ὀκρίβαντας δὲ τοὺς ὑποκριτὰς ἐνεβίβασεν, ὡς ἴσα ἥρωσι βαίνοιεν, ἐσθήμασί τε πρῶτος ἐκόσμησεν, ἃ προσφορεῖν ἥρωσι. ὅθεν Ἀθηναῖοι πατέρα μὲν τραγῳδίας αὐτὸν ἡγοῦντο, ἐκάλουν δὲ καὶ τεθνεῶτα ἐς Διονύσια.* Ea autem fuit Atheniensis Tragœdiæ gloria, vt nemo nisi qui Athenis probatus esset, Poëtæ nomine dignus censeretur. Plato in Lachete. *ὃς ἂν οἴηται τραγῳδίαν καλῶς ποιεῖν οὐκ ἔξωθεν κύκλῳ περὶ τὴν Ἀττικὴν κατὰ τὰς ἄλλας ἐπιδεικνύμενος περιέρχεται, ἀλλ' εὐθὺς δεῦρο φέρεται.* Iam verò Comœdiam alij à Sicilia profectam, vbi primùm inuenta sit, autumant, ait
E Solinus cap. 11. Fortè, quia Syracusis Epicharmus eam excoluerit, qui & ipse sporram repererit. *Ἐπίχαρμος εὗρε κωμῳδίαν ἐν Συρακούσαις ἅμα Φόρμῳ*, vt loquitur Suidas. Nonnulli scribunt, eundem Epicharmum in insula Co exulantem primum Comœdiam docuisse, & à Co Comœdiam vocasse; auctor Diomed. l. 3. Romæ primus Liuius Andronicus Latino sermone Comœdiam scripsit. Verus Scholiastes Aristophanis existimat, Sannyriona primum in Attica Comœdiam dedisse, & personas induxisse, ita vt præter risum nihil quæreretur. *καὶ τὰ πρόσωπα εἰσῆχθαι ἀτάκτως, καὶ μόνος ἦν γέλως τὸ κατασκευαζόμενον.* Sunt qui Susarionem quendam auctorem esse velint. *τὴν κωμῳδίαν εὑρῆσθαι ὑπὸ Σουσαρίωνος*, ait verus Scholiastes. Diomedes scribit l. 3 primos Comicos fuisse Susarionem, Rullum, Magnetem, vnde ista olim canebantur. *ἀκούετε λεῷ, Σουσαρίων λέγει τάδε, κακὸν γυναῖκες.* Id est *audite sermonem; hæc dicit Susarion; malum mulieres.* Varro scribit, iuuentutē Atticam circum vicos ire solitam, quæstus sui causâ hoc genus carminis pronuntiasse. Vt vt sit, haud dubium est, è rustico-

T 4 rum

rum lasciuia ludos Theatrales esse natos, siue illi per ignes se traiicerent, quod Romæ solemne fuit Palilibus. Tibull. lib. 2. eleg. 5. A

Ille leuis stipulæ solemnes potus aceruos
Accendet, flammas transiliétque sacras.

Siue in vtres insilirent cernui, canerêntque incondita carmina, & agrestia lenæis aut chois in Attica, tuba canente. Aristophan. in Acharnan.

κατὰ τὰ πάτρια τοὺς χοὰς πίνειν ὑπὸ σάλπιγγος.
ὃς δ' ἂν ἐκπίῃ πρώτιστος, ἀσκὸν κτησιφῶντος λήψεται.

Hesychius, λύσια τελεταὶ λυσίου διονύσου. ἀσκὸς νικητήριον ἐτίθετο, ἐν δὲ σάλπιγγος ἔπινον νικητήριον στέφανον. *Lysia*, inquit, *mysteria erant liberi Dionysij; victori brauium vter, bibebant autem ad tubam poculum, cui victrix corona addita erat.* Qui primus poculum obduxerat, vtrem in quem insilierat accipiebat, ait Scholiastes Aristoph. βασιλεὺς ἐπιμελητὴς τοῦ χοὸς τὸν ἀσκὸν δίδωσι τῷ νικήσαντι, τήνελλα καλλίνικε ᾄδοντες σε, καὶ τὸν ἀσκόν. τήνελλα, μίμημά ἐστι ἐπιφθέγματος αὐλοῦ. *Rex Chytris curator congij dabat vtrem victori, canebant autem; Tenella victor canimus te, & vtrem. Tenella est imitamentum modi tibiæ.* Chois ponebatur vter inflatus, ait idem, in quo stabant ad certamen qui biberant. Qui prior ebiberat, vtrem victor accipiebat. ἔπινον δὲ μέτρον οἶον χόα, *bibebant congium.* Dies Baccho sacer, vt Chytri, quæ vtraque celebritas eodem die fuit. Scholiast. Aristoph. ἑορτὴ χύτρων ἤγαγετο ἀνθεστηριῶνι τρίτῃ ἐπὶ δέκα ἑρμῇ χθονίῳ, καὶ διονύσῳ. τῶν δὲ χύτρων οὐδεὶς γεύσεται ἱερεῖ. *Eo die semina omne genus in olla coquebant, & Baccho, Mercurióque sacrificabant; vetitum autem ne quis degustaret ea quæ in olla.* Sed de auctore Tragœdiæ. Plato cum Horatio non sentit, & ante Phrynicum, Thespim, Æschylum, eam Athenis viguisse ait. ἡ δὲ τραγῳδία ἐστὶ παλαιὸν ἐνθάδε, οὐχ ὥσπερ οἴονται ἀπὸ θέσπιδος ἀρξαμένη, οὐδὲ ἀπὸ φρυνίχου, ἀλλ' εἰ θέλεις ἐννοῆσαι πάλαι παλαιὸν αὐτὸ εὑρήσεις ὂν τόδε τῆς πόλεως εὕρημα. Per initia chorus tantùm in honorem Deorum hymnos canebat. Diogenes Laërtius in Platone, ὥσπερ δὲ τὸ παλαιὸν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ πρότερον μὲν ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ θέσπις ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορὸν, καὶ δεύτερον αἰσχύλος, τὸν δὲ τρίτον σοφοκλῆς, καὶ συνεπλήρωσαν τὴν τραγῳδίαν. Donatus cum Aristotele ab Homero rem arcessit his verbis. Quamuis autem retrò prisca voluentibus reperiatur Thespis Tragœdiæ primus inuentor, & Comœdiæ veteris pater Eupolis cum Cratino, Aristophanéque esse dicatur; Homerus tamen, qui ferè omnis poëticæ largissimus fons est, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quadam suorum operum lege præscripsit, qui Iliadem instar Tragœdiæ, Odysseam ad imaginem Comœdiæ fecisse monstratur. Postremum hoc falsum, quia Comœdiæ exitus lætus est, Odysseæ tristis & cruentus. Comœdiæ autem principium fuit, auctore Donato, chorus circa aras fumantes nunc ambulans, nunc reuoluens gyros, & cum tibicine canens. A veteri Comœdia, eodem teste, aliud fabulæ genus, id est, satyra sumpsit exordium, quæ à Satyris, quos illoros semper, & petulantes Deos scimus esse, vocitata est, etsi aliunde nomen traxisse praue putent alij. Hæc eiusmodi fuit, vt in ea quamuis duro, & veluti agresti modo de vitiis ciuium, tamen sine vllo proprij nominis titulo carmen esset. In satyra Demetrium Tharsensem floruisse, qui ex eo satyricus dictus sit, docet Laërtius, & Menippum Varro. Apud Romanos satyra noua Lucillium patrem habuit. Horat. B C D

—— *Quid cùm Lucillius ausus*
Primus in hunc operis componere carmina morem?

Sed de toto hoc genere nihil doctius audiri potest quàm quod ab Aristotele scriptum est cap. 4. de Poët. ἐοίκασι δὲ γεννῆσαι μὲν ὅλως τὴν ποιητικὴν αἰτίαι δύο τινὲς, καὶ αὗται φυσικαί, &c. *Poeticen duæ primùm causæ naturales produxisse videntur imitatio, & ex imitatione voluptas.* Nam & imitatio à teneris insita est hominibus, & hoc ipso à reliquis homo differt, quod ad imitandum maximè aptus est, & primas ex imitatione percipit disciplinas, & quod omnes imitatione delectentur. Argumento huic rei sunt ea, quæ in artificum operibus contingunt. Quæ enim non nisi cum dolore videmus, eorum imagines graphicè expressas libenter videmus, vt formas ferarum maximè truculentarum. Quia non Philosophis tantùm, verùm & aliis discere aliquid iucundum est, quanquam hi ad breue tempus gaudio illo fruuntur. Ideo enim imagines spectantes gaudent quod inruentes discere, & ratiocinari contingit quid quidque sit, vt, verbi causâ, hunc esse Achillem aut Vlyssem. Cùm autem naturalis imitatio sit nobis, sicut harmonia, & rythmi, quorum metra sunt particulæ, naturales sunt, initio qui ad harmoniam & rythmos maximè nati erant, paulatim progrediendo ex rudi versu poëticen fecerunt. Ita secundùm ingenium, & mores cuiusque poësis in varia distracta est. Nam E

qui

A qui nati ad grandia erant, præclaras illustrium virorum actiones imitabantur, qui verò ad
humiliora, vilium & improborum. Primò enim vituperia scripserunt, sicut illi grandiores
hymnos, & encomia. Ante Homerum neminem habemus qui eiusmodi scripserit. Is Mar-
gitem edidit, cui metrum Iambicum commodissimũ visum. Vnde & ἰαμβεῖον dicitur, quod
hoc carminis genere se mutuò mordere solerẽt malim, ἰαμβίζειν. Quare ex antiquis alij He-
roicis, alij Iambis sunt vsi. Vt autem in re grandi Homerus princeps fuit, ita & proprias Co-
mœdiæ primus ostendit formas in Margite ridicula repræsentans. Quã enim Ilias, & Odys-
sea proportionem ad Tragœdiam, eandem ad Comœdiam habebat Margites. Cùm igitur
quisque pro ingenio, hoc aut illud Poëseos genus amplecteretur, alij pro Iambis comicam,
nõnulli pro epico carmine tragicam Poësim sequuti sunt, vt quæ grandior esset, quam ab iis
qui Dithyrambum canebant mutuati sunt, vt Comœdiam à Phallicis quæ hodie variis
B locis canuntur, & tandem omnibus numeris expleuerunt. Mox histrionum numerum
auxit Æschylus, pro vno enim duobus vti cœpit, chorica contraxit, ac prologum, seu pro-
tagonistem introduxit. Tres histriones, ac pingendæ scenæ rationem Sophocles. ἔτι δὲ τὸ
μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων, καὶ λέξεως γελοίας διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη.
*Tandem iusta illa magnitudo ex paruis fabulis, & ad risum facto sermone, quod è satyrico mutationem
hanc acceperat, ad splendorem suum peruenit.* Sed & metrum ex tetrametro Iambicum est fa-
ctum. Priùs enim tetrametro vtebantur, quod satyrica sit ista, & magis saltationibus conue-
niens poësis. imò Iambicum metrum à natura est, cùm multos in mutuo sermone Iambos
vulgò profundamus. Ex his apparet, ex Aristotelis sententia Tragœdiam à Dithyrambico,
& satyrico profectam, vt Comœdiam à Phallico, & Margite Homeri. Idem Aristoteles
cap. 1. Quemadmodum, inquit, coloribus ac figuris multum imitantur homines. cùm ali-
C quid exprimere conantur, alij ex arte, alij ex consuetudine, quidam & arte simul, & con-
suetudine; ita in Epica, Tragica, Comica, & iis artibus quæ tibiis ac cithara vtuntur, om-
nes imitantur, aut rythmo, aut oratione, aut harmonia, & his quidem, vel seorsim, vel
commixtis. Ita harmonia & rythmo solùm vtuntur tibicines, & citharœdi. Solo rythmo
siue harmonia plerique saltatores, qui mores, affectus, actiones gestibus, & rythmo expri-
munt. Epica vel sermonibus nudis, vel metris, seorsim vel coniunctim. Quædam artes
rythmo, concentu, seu μέλει, & metro, vt Dithyrambica, Mimica, Tragica, & Comica
Poësis. Vbi animaduerte, Epicam non tantùm accipi de Poësi quæ fit heroico carmine: sed
etiam de soluta oratione. Vetus Scholiastes, νεωτέρων δὲ ἡ τοῦ ἔπους χρῆσις ἐπὶ τῶν ποιητικῶς με-
τρέντων. οἱ παλαιοὶ τὰ ἑξάμετρα οὐ πάνυ ἠξίουν ἔπη καλεῖσθαι. *Recentiorum est vocem epos pro metro
poëtico accipere. Veteres exametra non omnino vocabunt epe.* Homerus ipse *epos* pro *verbo* posuit;
D ——ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων.

CAP. IV.

De harmonia, rythmo, metro.

QVÆ ex Aristotele posuimus satis intelligi non possunt, nisi quid sit harmonia, ryth-
mus, metrum intelligatur. Suidas, ἁρμονία λόγος ἐστὶ τῶν μιχθέντων, ἢ σύνθεσις. *Harmonia
ratio est, aut compositio mixtorum,* quæ dicitur duobus modis. propriè, cùm corpora inter se ita
iuncta sunt, vt nihil interseri possit; deinde in iis quæ miscentur inter se, vt si vinum cum
aqua miscetur, aut cùm in musica ex pluribus & diuersis sonis fit concentus. Harmonia
E enim est plurium quæ mixta sint, & diuersa sentiant, coniunctio. Ideo fieri non potest ex
vno solo sonus. Cùm canimus, lingua dentes impellimus, cùm chelym pulsamus, digitis,
vel pectine neruos impellimus. ἡ γὰρ ἁρμονία πολυμιγέων ἐστὶ, καὶ δίχα φρονεόντων ἕνωσις. διὸ καὶ
ἀδύνατον ἑνὸς ὄντος γενέσθαι ψόφον. Rythmus est ordo melodicus consentaneæ harmoniæ, con-
centus vocalis, τάξις ἐμμελὴς ἀκόλουθος ἁρμονίας, μέλος εὔφωνος, ait Suidas. Rythmus est
pater metri, à quo differt vt genus à specie, διαφέρει ῥυθμὸς μέτρου τῷ τὸν μὲν γενικώτερον εἶναι, τὸ δὲ
μέτρον ὑπάρχειν εἶδος τοῦ ῥυθμοῦ. Aristoteles cap. 4. de Poëtica metrũ partem esse rythmi dixit.
ὁ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἄλλων ῥυθμὸς κατὰ τὸ βραχὺ, καὶ βραδὺ χαρακτηρίζεται, ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου κα-
τὰ τὸ μακρὸν καὶ βραχὺ, ὅσπερ μόνος καὶ μέτρον λέγεται. *Rythmus in aliis per breue, & tardum exprimitur,
in sermone qui profertur per longum, & breue, qui sermo solus metrũ dicitur.* Spectatur autem rythmus
in iis maximè qui manibus, aut pedibus plaudunt, quoties cita, aut tarda pedũ elatione inter
se respõdent, & proportionem habent, vnde per metaphoram syllabarũ contextus quem su-

minus ad metra facienda pedes vocati sunt. Et in tibiis, & aliis eiusmodi rythmus dicitur, A quæ est dimensio temporis in quo motio fit. Etenim digiti foramina quædam tibiarum diutiùs claudunt, quædam breuiori tempore, & ita sonos alios longiores, alios breuiores faciunt, & foraminum alia maiora sunt, alia minora, alia propiora linguæ, siue epiglottidi, alia remotiora. quæ angustiora, latioribus acutiora sunt. Ideo mulierum, & puerorum voces acutiores. Latiora sonum grauiorem efficiunt, sic propiora remotioribus, quorum proportione harmonica fit melos, rythmus verò per tardiorem aut velociorem sonum. Denique metrum rythmi pars est pedibus & numeris constans, qui versus, & carmen dicitur. Tragica, Comica, Satyrica, Dithyrambica constant harmonia, rythmo, metro.

CAP. V.

B

De poëmatum, & canticorum appellatione.

POEMATA Græcis dicuntur odæ, ᾄσματα, μέτρα, λόγοι ἔμμετροι, ἔπη, cantica, metra, heroica, ἡρῶα, exametra, rapsodia, elegia, pentametra, trimetra, epigramma, iambi, iābæa, anapæsta, mele, chorica, tetrametra, strophe, antistrophe, epodos, hymni, prosodia, pæanes, daphnephorica, Tripodisoria, Dithyrambi, Ithyphallica, Oschoforia, Parœmia, Hyporchemata, Triambi, Epilenia, Epilœmia, quæ canuntur cùm pestis sæuit, aut sedatur, τὰ ἐπὶ λοιμῷ ᾀδόμενα, ἢ ἀφέσει λοιμοῦ, Parthenæa, epithalamia, encomia, epinicia, scholia, Threni, Silli, Parodus, Stasimon, Emmelia, Comaticum, Exodus, Euctica, embateria, hymenæus, Nomi, procemia, Proauliæ, Ptonomia, Iuli, vlami, ospingi, Linus, Epimyrios, Imerus, Imadus, ait Pollux. Canticum autem apud Ægyptios Maneros agriculturæ inuentor, Mu- C sarum discipulus, Lityerses Phrygum Midæ filius, qui prouocatus in certamen à metentibus eos flagellis cædebat qui deficerent, aut remitterent; is cùm incidisset in tempus metendi violentiùs mortuus est, βιαιοτέρῳ ἢ ἀμητῇ περιπεσόντα θάνατον παθεῖν. Alij eum ab Hercule occisum ferunt. Adonimacedus, & Borimus cantica Mariandenorum. Borimus Iollæ, & Mariandeni frater, qui ob æstum in venatu periit. Erat & canticum Horis sacrum poëma Theodori Colophonij. Erat & epilenium alterum, quod canebatur ad tibiam, alterum ptisticum. Phrynicus, τερετίζω πτιστικόν, *saltabo ptisticum.* Erant & remigum, ac pastorum cantica ad tibiam, ἐρετικὰ αὐλήματα, καὶ ποιμενικά. Epicharmus canticum bubulcorum, & subulcorum ad tibiam cani ait, βουκολικόν μέλος (malè ποιητικόν) αὐλεῖσθαι φασὶ καὶ συβωτικόν. Phallica in Bacchum, Ityphallica in Priapum canebantur, ait Aristophanis Scholiastes. lege Athenæum lib. 14. D

CAP. VI.

De scriptoribus historiæ Dramaticæ.

HISTORIA Dramatica ferè nobis ignota est, quod eorum scripta qui eam exposuerant, perierunt. Suidas in voce *Herodianus* auctor est, Dionysium Halicarnasseum scripsisse 36. libros de Musica historia, in quibus tibicinum, citharœdorum, & Poetarum omnium meminit. Apud Photium in Bibliotheca Rufus scripserat Dramaticam historiam, & Musicam, in qua de Tragicis, Comicis, Dithyrambicis, tibicinibus, & aliis omnibus qui in Theatris certarant explicuerat. Scholiastes Aristophanis in Vespis laudat Demarchum de E Dionysiacis certaminibus. Athenæus lib. 14. Dicæarchum de Musicis certaminibus. Idem lib. 10. auctor est, Amaranthum scripsisse de Scena, Nestorem commentarios de Theatro. libro 3. commemorat Protagoridis libros de comicis historiis. lib. 6. & 12. prodit Theophrastum, & Chamæleontem Heracleotem, & Lycophronem scripsisse de Comœdia. Galenus in interpretatione glossarum, seu verborum Hippocratis citat Eratosthenem de veteri Comœdia. Vlpianus ad orationem Demosthenis de falsa Legat. laudat anonymi cuiusdam Theatricas historias. Athenæus lib. 14. citat Menæchmi Sicyonij de artificibus, in quibus historiam Theatralem tradiderat. Laudat & Iubæ Theatricam historiam, & Hieronymum de citharœdis. Apud Suidam Philochorus scripsit de agonibus qui Athenis fuerunt. Varro scripsit de scenicis originibus. apud Censorin. cap. 17. de die natali Charisius laudat librum Varronis de Poëtis Latinis, & actionibus scenicis. Gellius lib. 3. c. 11. citat Attij didascalica, in quibus

A in quibus agitur de generibus poëmatum, & fabularum. Attius didascalica vocauerat, quia Poëtæ qui fabulam populo spectandam darent, *διδάσκειν δρᾶμα* dicebantur. Plutarchus, *ἀντιοχὶς ἐνίκα, ἀριστείδης ἐχορήγει, ἀρχέστρατος ἐδίδασκε. Antiochus tribus vincebat, Aristides choragus erat, Archestratus fabulam docebat.* Idem in Cimone, *πρώτην γὰρ διδασκαλίαν τοῦ σοφοκλέους ἔτι νέου, primam fabulæ exhibitionem Sophoclis iuuenis.* Victruuius lib. 7. Primùm Agatharchus Athenis Æschylo docente Tragœdiam scenam fecit. Aristophanes Grammaticus in hypothesi Antigonæ Sophoclis; Aiunt, inquit, Sophoclem honestatum esse administratione Sami, *εὐδοκιμήσαντα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἀντιγόνης, quod in docenda Antigone operam suam probasset.* Scholiastes Aristophanis in Pluto; Euphronium Tragicum Poëtam fuerunt *διδάξαι τοὺς ἡρακλείδας, docuisse fabulam Heraclidas* Harpocration scribit, Poëtas Dithyrambicos, Comicos,
B Tragicos vocari *διδασκάλους, doctores.* Scholiastes Aristoph. *τῶν γὰρ κυκλίων χορῶν εἰσὶ διθυραμβοποιοὶ διδάσκαλοι.* Comici delectant, & docent, ideo dicuntur *κωμῳδοδιδάσκαλοι.*

CAP. VII.

De fabulis Græcis & Latinis.

POEMATIS Dramatici quatuor apud Græcos genera sunt, Tragicum, Comicum, Satyricum, Mimicum: apud Romanos fabulæ prætextatæ, togatæ, tabernariæ, planipediæ. Comœdiæ dicebantur togatæ, Tragœdiæ prætextatæ. Afranius & Tirinnius togatarum Poëtæ dicuntur, Ennius, Pacuuius, Attius prætextatarum. Ennius enim Scipionem, Pacuuius
C Paulum, Attius Brutum, & Æneadas, seu Decium Tragœdias docuerunt. Quare non audiendi sunt, qui togatas de vitis togatis, prætextatas de pueris, ac puellis prætextatis compositas fuisse autumant. Diomedes libro 3. Togatas tabernarias in scenam dederunt præcipuè duo Afranius, & C. Quinctius. Quinctius Atta primus togatarum scriptor fuit. Horatius lib. 2. epist. 1.

Rectè necne crocum, floréſque perambulet Attæ,
Fabula si dubitem. ——

Atta scripsit Conciliatricem, & Ædilitiam. Diomedes lib. 3. Cuius planipedis Atta togatarum scriptor ita in Ædilitia fabula meminit,

Daturin' estis aurum? exultat planipes.

Asconius Latinas fabulas per pauciores personas agi scribit, vt Atellanas, & togatas. Cur
D autem ludi scenici Romæ instituti sint ostendit Liuius lib. 5. Cùm vis morbi nec humanis consiliis, nec ope diuina leuaretur, victis superstitione animis, ludi quoque scenici noua res bellicoso populo inter alia cælestis iræ placamenta instituti sunt. Fest. Scenici antiquitus appellabantur, qui Megalenses nunc ludi. Scenicos verò ludos primum fecisse C. Atilium, M. Popilium Ædiles memoriæ prodiderunt historici. Solebant autem prodire in orchestra, dum intus actus fabulæ componerentur, cum versibus obscœnis. Sed vt ad Græcos redeamus, olim versus Homericos in Theatralibus circulis cum baculó, id est, virga pronuntiabant, qui ab eo dicuntur Homeristæ. Initium autem Tragœdiæ, & Comœdiæ à rebus diuinis ductum est, quibus pro fructibus vota soluentes operabantur antiqui. Nam incensis altaribus, & admoto hirco id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero Patri, Tragœdia dicebatur, vel *ἀπὸ τοῦ τράγου*, hoc est, *ab hirco* hoste vinearum, & à cantilena, cuius rei
E meminit Virgilius Georg. lib. 2.

Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem,
Carminibus patriis, lancéſque, & liba feremus,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Vel quod hirco donaretur Poëta; vel quod vter musti plenus solemne præmium cantoribus fuerat; vel quod ora fæcibus perlinerent scenici, ante vsum personarum ab Æschylo repertum. Fæces enim dicuntur *τρύγες*, vel quod chori tragici *τετραγώνου* formam obtinerent: vel quod Satyri qui tragi vocantur, ob libidinem choris adiungerentur: vel quasi *τραχεῖα ᾠδὴ* ob vocis asperitatem.

Eam autem iam olim in pretio fuisse vel ex eo constat, quod ad Thesei sepulcrum Tragici certabant. Legendus Plato in Minoë, *ἡ δὲ τραγῳδία ἐστὶ παλαιὸν ἐνθάδε*, &c. At verò nondum coactis in vrbem Atheniensibus, cùm Apollini Nomio, id est, pastorum, vicinorúmque præsidi Deo, constructis aris in honorem diuinæ rei circum Atticæ vicos, villas,

villas, pagos, & compita festum carmen solemniter canerent, orta est Comœdia, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, καὶ ᾄδειν, quod est, *comessatum ire cantantes.* Tragœdia igitur prior Comœdia, quia paulatim ab incultis & feris moribus ad mansuetudinem, qua vrbes conditæ sunt, peruentum est. Comœdia autem vetus, vt ipsa quoque olim Tragœdia, simplex carmen fuit, quod chorus circa aras fumantes, nunc spatiatus, nunc reuoluens gyros cum tibicine concinebat. Sed primò vna persona substituta est cantoribus, quæ respondens alternis choro, locupletauit, variauitque rem musicam, tum altera, tum tertia: & ad postremum crescente numero per actores diuersos, personæ, pallæ, cothurni, socci, & cæteri ornatus, atque insignia sceniorum reperta; & ad hæc, vnicuique suus habitus, & ad vltimum, qui primarum partium, qui secundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quintarum actores essent. Vnde & in quinque actus tota fabula distributa est. In veteri Comœdia non ficta vt nunc argumenta, sed res gestæ à ciuibus, palàm & nominatim exponebantur. Cùm autem Poetæ abuterentur licentiùs stylo, lege lata, ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, Comœdia vetus siluit. Ex hoc deinde Satyra nata est, quæ tacito nomine vitia ciuium carperet. Quæ cùm exoleuisset, exorta est noua Comœdia, concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Comœdia vetus ab initio chorus fuit, paulatim in quinque actus processit. In noua Comœdia choro nullus locus est, quod canente choro spectatores fastidiosi abirent. Tragicus chorus dicit aut quæ ab actione remota sunt, aut quæ ex ipsa actione petuntur, qui ab Aristotele συναγωνίζεσθαι τῷ ποιητῇ dicitur, id est, *facere cum Poeta, & eius partes tueri.* Horatius, A B

Actoris partes chorus, officiúmque virile
Defendat. ————

Sophocles chorum semper ex re, Euripides sæpe extra rem inducit. Aristoteles chorum vnum esse debere ait ex histrionibus, vt loquatur ad rem quasi histrio, καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ εἶναι τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ. Quod autem veteres Grammarici aiunt Tragœdiam priorem esse Comœdia, eo dicunt quod priùs omnibus numeris absoluta sit, quàm Comœdia, quæ tamen origine apud agricolas & villaticos prior fuit. Fabularum autem, sicuti suprà dictum est, aliæ dicuntur togatæ à scenicis, atque argumentis Latinis: aliæ prætextatæ à dignitate personarum, & Latina historia: aliæ Atellanæ à ciuitate Campaniæ, vbi actitatæ sunt plurimæ: aliæ Rhintonicæ ab actoris nomine, cuius meminit Stephanus lib. de vrbibus, αὐτογράφει καὶ Ῥίνθων Ταραντῖνος φλύαξ, τὰ τραγικὰ μεταρρυθμίζων εἰς τὸ γελοῖον. aliæ tabernariæ ab humilitate argumenti, & styli. Mimi à diuturna imitatione vilium rerum, & leuium personarum. Paulo aliter Diomedes lib. 3. Togatarum, inquit, prima species prætextatæ, in quibus Imperatorum negotia agebantur, & publica. Altera species tabernariæ, humilitate personarum, argumentorum similitudine Comœdiis pares, ex eo quod olim tabulis tegerentur tabernariæ dictæ. Tertia species fabularum Latinarum, quæ à ciuitate Oscorum Atella Atellanæ, argumentis dictísque iocularibus, similes satyricis fabulis Græcis. Quarta species planipedis, cuius Atta togatarum scriptor in Ædilitia fabula meminit, C D

Daturin' estis aurum? exultat planipes.

Si quas tamen ex soccis fecerant, palliati pronuntiabant. Togata prætextata à Tragœdia differt, in qua Heroës, cùm in illa Brutus, Decius, Marcellus. Tabernarias togatas in scenam duxerunt præcipuè duo Afranius, & Q. Ennius. In Comœdia ritus Græci inducuntur, personæque Græcæ. Latina Atellana à Græca Satyrica differt, quod in Satyrica satyricæ personæ, similésque inducuntur, vt Autolycus Burtis: in Atellana obscœnæ personæ, vt Maccus. Mimus est sermonis cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorum cum lasciuia imitatio. Horatius, E

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Cornutus & Festus paulo aliter. Comœdia, inquit ille, aut palliata est, aut togata, aut tabernaria, aut Atellana, aut mimus, aut Rhintonica, aut planipedia. Comœdiæ togatæ priuatum argumentum habent, prætextatæ publicum, quod togis prætextis Remp. administrant, ait Fest. tabernariæ mixtum è tenuibus, & excellentibus. Ver. gloss. φιλολόγοι interpretantur *palliatum.* Planipedes dicti, quia non cothurno, socco, aut pulpito, sed plano pede agerent. Palliatæ Græcum habitum ferentes, quas nonnulli tabernarias vocant, initio togatæ Comœdiæ dicebantur, quod omnia in publico honore confusa cernebantur, ait ille, id est, vt interpretor, quod plebis, Senatus, & omnium penè Magistratuum togæ essent

in

A indiſtinctæ. Togatæ poſtea in prætextatas, & tabernarias diuidebantur. Horatius tamen togatas prætextatis opponit;

Vel qui prætextas, vel qui docuêre togatas.

Comœdiam,& Tragœdiam togatam primus Liuius Andronicus reperit, aiûntque Comœdiam eſſe quotidianæ vitæ ſpeculum,quæ à Græcis Romam traducta ſit. Athenienſes namque in vicos & compita læti conuenientes,eorum qui grauiùs offendiſſent nomina publicè notabant, idque primùm in pratis mollibus in honorem Liberi. Nec deerant victori præmia: caper namque pro dono his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur, à quo *Tragœdia* nomen exortum eſt, aut ab amurca olei fæce, quæ eſt humor aquatilis. Horatius in Arte, vbi egit de Theſpi,

B *Poſt hunc perſonæ, pallæque repertor honeſtæ*
Aeſchylus,& modicis inſtrauit pulpita tignis,
Et docuit magnúmque loqui, nitíque cothurno.
Succeſſit vetus his Comœdia,non ſine multa
Laude,ſed in vitium libertas excidit,& vim
Dignam lege regi,lex eſt accepta, chorúſque
Turpiter obticuit ſublato iure nocendi.

Hæc nos è Donato,Cornuto, Diomede, Aſpero, & Feſto collegimus, quibus è Græcis alia ſubiungimus. Plato libro 3. de Rep. tria maximè poëmatum genera,quò cætera referantur, enumerat. Dramaticum,quod varietate perſonarum ea quæ δρῶνται, id eſt, *aguntur*, oratione imitatur. Exegematicum, in quo nulla perſonarum eſt varietas, ſed auctoris perpetuus
C ſermo, cuiuſmodi ſunt elegiæ, hymni, Epithalamium, quas monodias vocant. Tertium ex vtroque mixtum, cuiuſmodi eſt Homeri Odyſſea. Mixtum illud vocatur ab aliis κοινόν. alia duo dicuntur mimetica Diomedes lib. 3. Poëmatis genera ſunt tria, actiuum,vel imitatiuum,quod Græci dramaticum vel mimeticum; enarratiuum vel enunciatiuum, quod Græci exegeticon vel apologeticon dicunt; aut commune, ſiue mixtum, quod Græci κοινὸν, μικτὸν appellant. Ariſtot. lib. 2. Poët cap. 1. & 2. de dramatico genere, ὅθεν καὶ δράματα καλεῖσθαι τινὲς αὐτά φασι ὅτι μιμοῦνται δρῶντας. Certè tota poëſis in imitatione eſt. Nam & ſcriptio heroici carminis, quam epopœam vocant,& Tragœdiæ, & Comœdiæ, & Dithyramborum, & ars ipſa tibicinum, & citharœdorum in imitatione verſantur. cap. 1. Ariſtot ἐποποιία δὲ καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας ποίησις, ἔτι δὲ κωμῳδία, καὶ ἡ διθυραμβοποιητικὴ, καὶ τῆς αὐλητικῆς ἡ πλείστη, καὶ κιθαριστικῆς, πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μιμήσεις τὸ σύνολον. Vnde & Dores, auctore Ariſtotele, Tragœdiam ac Comœdiam apud ſe natas eſſe dicunt, & Siculi ac Megarenſes, quod Rei-
D publicæ ſtatu populari vtuntur, Comœdiam ſibi vindicãt. Inde enim oriundus eſt Epicharmus Chonnida & Magnete antiquior: & Peloponneſij Tragœdiam ſibi aſcribunt. Megarenſes quidem & Siculi, quod *comas* vocent pagos, & vicos (περιοικίδας) Athenienſes verò *comas* populos,aut tribus (δήμους) Comœdos dici aiunt, non à comeſſatione per vicos, ſed quod eiecti ex vrbe per ignominiam in pagis vagarentur, & vicis. Adde quod Athenienſes *facere* ποιεῖν dicunt, Dores δρᾶν, ait Ariſtoteles; vnde veroſimilius eſt à Doribus δράματα originem ſumpſiſſe. Tragœdia autem, ſi Caſſiodoro fides, ex vocis vaſtitate nominatur (quaſi τραχεῖα ᾠδὴ) quæ concauis repercuſſionibus roborata talem ſonum videtur efficere, vt penè ab homine non credatur exire. Erigitur autem in hircinos pedes, quia ſi quis inter paſtores tali voce placuiſſet, capri munere donabatur. Comœdia à pagis dicta eſt; comos enim pagus vocatur, vbi ruſtici geſtientes humanos actus lætiſſimis car-
E minibus irridebant. Hæc ille à Græcis mutuatus eſt, & κῶμον pro κώμη poſuit. Græci ſic. τὸ παλαιὸν οἱ ἐν ταῖς κώμαις ἀδικούμενοι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, νυκτὸς ἀπήρχοντο παρὰ τὸν δῆμον ἐκεῖνον ἔνθα ὁ ἀδικήσας ἦν, καὶ ἔλεγον, ὅτι ἐστί τις ἐνθάδε ποιῶν εἰς τοὺς γεωργοὺς τάδε. καὶ οὕτω ποιοῦντες ὑπεχώρουν λέγοντες καὶ τοὔνομα. μεθ' ἡμέραν δὲ ὁ δράσας ἐξητάζετο, καὶ οὕτως αἰσχυνόμενος ἀνεστέλλετο τοῦ ἀδικεῖν. ὁρῶντες οἱ πολῖται τοῦτο χρήσιμον τῇ πόλει, καὶ ἀδικίας ἀποτρεπτικὸν, ἐκέλευσαν τοὺς ἀδικουμένους ἐπὶ μέσης ἀγορᾶς τοὺς ἀδικήσαντας κωμῳδεῖν. οἱ δεδιότες αὐτοὺς τοὺς πλουσίους, πηλῷ χρίοντες καὶ τρυγὶ, ἐπὶ μέσης ἀγορᾶς τοὺς ἀδικοῦντας ἐκωμῴδουν. ἐπεὶ δὲ μεγάλα ἡ πόλις ὠφελεῖτο, ἐκ τούτου ποιητὰς ἔταξαν ἐπὶ τοῦτο κωμῳδεῖν, οὓς ἂν βούλοιντο ἀκωλύτως. Olim (inquit) ij *qui iniuria in vicis affecti erant à ciuibus, noctu ventitabant in eum pagum, vbi morabatur is qui læſerat, dicebántque, in hoc pago quidam eſt, qui agricolas vexat: hoc facto diſcedebant eius nomine citato qui iniuriam intulerat. Vbi illuxiſſet, qui læſerat in quæſtionem vocabatur, & ſic pudore affectus ab inferenda vi deterrebatur. Cùm igitur ciues viderent hoc vtile oppidis, quod prohiberet iniuriam, iuſſerunt eos qui*

qui læsi essent traducere vexatorum nomina in foro medio. Sed tamen cùm metu potentiorum terrerentur, facibus inuncti ne agnosci possent, in foro eos traducebant. Quod quia vtile & fructuosum vrbibus visum est, Poëtis id dederunt, vt impunè quemlibet in publico irriderent. Alius sic habet. Vocabant angiportus comas, in quibus hi lusus, vnde Comœdia, aut quia reperta sit eo tempore quo Libero comessantur, aut à comate, quæ vox somnum significat, quia noctu ibant obuagulatum ad ædes Tyrannorum. Canebantur autem Comœdiæ Dionysiacis initio veris. κώμας ἐκάλουν στενωπούς, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐν ταῖς κωμάσεσι τοῦ Διονύσου πρῶτον ἐπινενοῆσθαι ταύτας, ἢ παρὰ τὸ κῶμα ὕπνος. ᾔδοντο δὲ αἱ κωμῳδίαι ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς ἔαρος ὥρᾳ. Comœdia, quia quasi è comis & vicis congregati hoc genere carminis vterentur. κωμῳδία, ὅτι οἱ ἀπὸ κωμῶν συναγόμενοι ᾖδον ταῦτα. ἢ ὅτι ἐν καιρῷ κώματος ᾖδον. Comœdiæ partes ab Aristophane Grammatico primùm distinctas fuisse docet Athenæus lib. 6. Suidas auctor est, Hephæstionem scripsisse κωμικῶν καὶ τραγικῶν ἀπορημάτων λύσεις, *solutiones dubitationum comicarum & tragicarum*, & Ptolemæum τὰ ὁμοίως εἰρημένα τοῖς τραγικοῖς, *ea quæ similiter Tragicis dicta sunt.* Apud Athenæum lib. 13. Herodicus Cratetius scripserat περὶ τῶν κωμῳδουμένων, Antiochus Alexandrinus περὶ τῶν ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ κωμῳδουμένων ποιητῶν. Apud Clementem in Protrept. Demaratus scripserat τραγῳδούμενα. Apud Diog. Laërtium Heraclides plurimos libros reliquerat, quibus verus Comœdia illustraretur. Habuerunt autem Comœdiæ, & Tragœdiæ suas hypotheses. Sextus Philosophus aduersùs mathematicos; hypothesis vno modo dicitur dramaticum argumentum, vt Tragicam & Comicam dicimus hypothesim, & quasdam Dicæarchi hypotheses fabularum Euripidis, & Sophoclis. Epirrhema fuit pars Comœdiæ, in qua chorus ad spectatores respiciens, vtilia quædam suadet, aut improbos reprehendit, ac notat. Scholiast. Aristophanis, ἔθος ἦν ἐν τῷ ἐπιρρήματι χρηστὰ συμβουλεύειν τῇ πόλει, ἢ ἐλέγχειν τοὺς πονηρευομένους. in Nubibus, & in Ranis. διὰ τὸ ἐπιρρεῖν αὖθις τὸν χορὸν πρὸς τοὺς θεατάς, καὶ παραβάσεως μέρος ἐστί, καὶ ἐν τετραμέτροις ἐπάγεται, ait Pollux lib. 4. *Epirrhema dicitur quod loquatur iterum* (malim ἐπιρρεῖν) *chorus ad spectatores, & pars est parabaseos, & in tetrametris inducitur.* Pollux lib. 4. Inter cantica chori est parabasis, quoties ea Poëta dicit, quæ chorus dicere debuit. Parabaseos comicæ septem sunt partes, commation, parabasis, macrum, strophe, epirrhema, antistrophe, antepirrhema. Commation est propositio breuissimæ partis, parabasis fit anapæsto, macrum est breue carmen vno spiritu cantatum. Epirrhema fit tetrametris, strophe, & antepistrophe sibi respondent; vltimum est antepirrhema. Sed de his pleniùs infrà agemus.

CAP. VIII.

Quid sit Tragœdia.

NIHIL doctius, aut verius de Tragœdia scribi potest, quàm quod ab Aristotele scriptum est cap. 6. de Poëtica. τραγῳδία μίμησίς ἐστι πράξεως σπουδαίας, καὶ τελείας μέγεθος ἐχούσης ἡδυσμένῳ λόγῳ, &c. *Tragœdia est imitatio actionis seriæ, & perfectæ magnitudinem habentis sermone constanti ad voluptatem facto, ita vt singula genera seorsim in singulis partibus habeant locum, vtque non enarrando, sed per misericordiam & metum inducat similium perturbationum expiationem. Per sermonem factum ad voluptatem eum intelligo, qui rythmo constat, harmonia, & numeris. Addidi, vt singula genera seorsim in singulis partibus habeant locum, quia quadam numeris tantùm, alia cantu perficiuntur. Necesse autem est vt Tragœdia sint sex partes: fabula quæ est actionis imitatio, & rerum constitutio; mores eorum qui agunt, quia tales sunt actiones, quales agentium mores; tertiò, sententiæ quibus in dicendo mentem nostram declaramus; quartò, dictio, id est, ipsa numerorum compositio; quintò, apparatus externus; sextò, modulatio. Est autem Tragœdia imitatio non hominum, sed actionum, & vitæ prosperæ, aduersæque. Ratione morum homines boni, aut mali, ratione actionum fortunati, aut infortunati dicuntur. Felicitas enim in actione est. Non igitur agimus vt mores exprimamus, sed agendo mores complectimur. Quapropter res, & fabula finis Tragœdiæ esse dicuntur. omnium autem maximum est finis. Sine actionibus fieri Tragœdia non potest, sine moribus potest. His accedit, quod ea quibus maximè oblectat Tragœdia, sunt mutationes in contrarium, agnitiones, & aliæ fabulæ partes. Præcipuum igitur Tragœdiæ est fabula, quæ est actionis imitatio, & eorum qui agunt. Secundum est mores, tertium sententia, quæ dicendo res explicat. Mores vocamus qui voluntatem eius qui loquitur explicant. Dictio est interpretatio mentis quæ fit per appellationes rerum. Apparatus externus est potiùs choragi, quàm Tragœdia; modulatio omnium maximè oblectat. Et hæ quidem Tragœdiæ partes sunt qualitatis. Partes verò quantitatis sunt prologus, episodium, chorus. Chori pars altera dicitur parodus, altera stasimon. Prologus est tota*

pars

A *pars Tragœdiæ ante primum chori ingressum. Episodium tota pars Tragœdiæ quæ est inter choricos cantus. Exodus tota pars Tragœdiæ, post quam nullus chori cantus extat. Chori parodus est id quod primum à toto dicitur choro. Stasimon est carmen chori quod sine anapæsto & trochæo canitur. Commus est communis chori, & scenicorum questus. Sufficiens fabulæ magnitudo erit si tanta sit quantam vel secundum verisimile, vel secundum necessitatem partibus actionis ordine procedentibus ex infelicitate in felicitatem, vel ex felicitate in infelicitatem, actionis mutatio requirit. Cùm autem Tragœdia sit imitatio vnius actionis, vna actio ita intelligenda est, cuius partes ita inter se cohærent, vt sublata, aut mutata vna totum mutari necesse sit.* Capite 10. Aristoteles hoc interesse ait inter Poëtas, & historicos, quod hi describunt illa quæ fiunt, illi quæ fieri debent, aut possunt. Quare magis graue est, & philosophicum Poëtæ munus, quàm historici, quia historicus in singularibus, Poëta in vniuersalibus versatur. Considerat enim quæ, & à quo dicenda, aut facienda sint. Poëta autem non est

B ob numeros sed ob ipsam rerum constitutionem, quæ absoluta est, si episodium rectè cohæret. Si enim malè cohæreret, dicitur ἐπεισοδιώδης μῦθος, *fabula episodica*, aut si series rerum peruertitur. Et quia non modò absolutæ actionis sed & eorum quæ terrorem, ac miserationem mouere possunt, Tragœdia imitatio est, hæc ipsa maximè admirationem mouent, si præter expectationem alterum alterius causa est. Sicut autem actiones humanæ aut sunt simplices, & sui similes procedunt vsque ad finem, aut mutationem aliquam illustrem habent; ita fabula est aut simplex, aut implexa. Implexæ partes sunt duæ, quarum alteram περιπέτειαν, quæ est manifesta in contrarium mutatio; alteram agnitionem vocant. Quæ vtraque ex ipsis rebus nasci oportet, vt vel necessariò, vel verisimiliter eueniant. Certè omnes Tragœdiæ, & Comœdiæ fabulæ sunt implexæ, quarum tres præcipuæ partes, peripetea, agnitio, perturbatio, quæ est actio cum cruciatu animi, & dolore coniuncta, vt mortes quæ

C palàm exhibentur, acres dolores, & vulnera. Hæc Aristoteles, quem tu consulito. Diomedes verò lib. 3. Tragœdiam heroicæ fortunæ in aduersis comprehensionem, vel, vt Theophrastus loquitur, ἡρωικῆς τύχης περίστασιν esse ait. Quatuor autem Tragœdiæ genera ponuntur à quibusdam, vt alia sit πεπλεγμένη, ἧς τὸ ὅλον ἐστὶ περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις, id est, *implicata quæ tota est in fortuitis euentibus & agnitione.* Alia παθητική. *plena affectibus*, vt Aiaces, Ixiones. Tertia ethica & moralis, cuiusmodi sunt Philoctetæ & Peleus. Quarta Theologica, quales sunt Phorcides, & Prometheus. Quamquam autem Comœdia videtur antiquior Tragico dramate, priùs tamen hoc excultum est quàm Comœdia, quæ διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς ἔλαθε, αἱ δὲ τῆς τραγῳδίας μεταβάσεις, καὶ δι' ὧν ἐγένοντο οὐ λελήθασι, id est, *quæ per initia latuit, quia minori in pretio, studióque fuit. Notum autem est per quos Tragœdia suos progressus habuit.* Suidas, Φόρμος συρακούσιος κωμικὸς σύγχρονος Ἐπιχάρμῳ, οἰκεῖος Γέλωνι τῷ Σικελίας τυράννῳ, καὶ

D τροφεὺς τῶν παίδων αὐτοῦ ἐχρήσατο πρῶτος ἐνδύματι ποδήρει, καὶ σκηνῇ φοινίκων δερμάτων. *Phormus Epicharmi ætate Geloni Siciliæ Tyranno familiaris fuit, & educator filiorum eius, primus veste talari vsus est, & scena pellibus Phœniceis tecta.* De reliquis Tragœdiæ auctoribus ac excultoribus suprà abundè diximus. Hoc addo, discrimen id esse inter Tragœdiam, & Comœdiam, quod Tragœdia vitam soluit, Comœdia constituit. ἡ μὲν τραγῳδία λύει τὸν βίον, ἡ δὲ κωμῳδία συνίστησι. λέγονται κωμῳδίαι, ὅτι ὑπὸ τὰς κώμας παρόντες ᾖδον, καὶ ἐπιδείκνυντο, μήπω πόλεων οὐσῶν. *Comœdiæ dicuntur quod in villis & vicis agebantur, cùm nondum vrbes essent conditæ, aut quia in viis comessabantur,* ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, & ᾠδὲς, ἐπεὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκώμαζον. Tragœdia dicitur, quod iis qui lenæis laudem consequuti essent mulsum dabatur, quod τρύγα vocant. τρυγῳδίαν διὰ τὸ τοῖς εὐδοκιμοῦσι ἐπὶ τῷ ληναίῳ γλεῦκος δίδοσθαι, ὅπερ ἐκάλουν τρύγα. aut quia, cùm nondum personæ repertæ essent, fæce vultum inungerent. ὅτι μήπω προσωπείων ηὑρημένων τρυγὶ διαχρίοντες

E τὰ πρόσωπα ὑπεκρίνοντο. Aristophanes Acharnan. τρυγῳδίαν ποιῶν. Scholiastes Comœdiam interpretatur. τρὺξ γάρ ἐστι νέος οἶνος ἔπαθλον τοῖς κωμῳδοποιοῖς. Est autem Tragœdia rei grauis & perfectæ imitatio, quæ sit magni ponderis, grata oratione, ita vt singulæ partes conuenientem habeant actionem desinentibus vniuersis in misericordiam aut terrorem. Orationem gratam voco quæ habeat rythmum, & harmoniam, & melos: ita vt singulæ partes congruentem sibi habeant actionem, eo quod quædam solo metro fiant, quædam per melos. Aristot. cap. 6. Poët. ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας, καὶ γελοίας, μέγεθος ἐχούσης ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων, καὶ οὐ δι' ἐπαγγελίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. λέγω δὲ ἡδυσμένον μὲν λόγον ἔχοντα ῥυθμὸν καὶ ἁρμονίαν, καὶ μέλος. τὸ δὲ χωρὶς τῶν εἰδῶν, τὸ διὰ μέτρου ἔνια μόνον περαίνεσθαι, καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους. Plutarchus sympos. 7. τραγῳδίαν σεμνότερον βοῶσαν, καὶ σκευωρουμένην πραγμάτων ὑποκρίσεις πάθος ἐχόντων καὶ οἶκτον, παραιτητέον ἀκροαμάτων συμποτικῶν. *Tragœdiam grauiùs ac digniùs*

exclamantem, & in iis rebus, quæ affectibus plenæ sunt imitandis occupatam, & omnia quæ nos ad commiserationem commouent rescindere oportet à conuiuio. Vt vt sit, nemini obscurum esse potest poëticam in genere imitari aut res grandes, cuiusmodi sunt ea quæ Iliade Homerica continentur, aut tenues, quas idem auctor in Margite Iambico carmine depingit, cui respondet Comœdia, vt Iliadi & Odysseæ Tragœdia, quæ olim αὐτοσχεδιαστικὴ fuit, & à Dithyrambis orta est, sicuti Comœdia à Phallicis. Comœdia casus priuatorum hominum exequitur, Tragœdia Regum, illa verbis humilioribus, & ridiculis, hæc grandioribus. Horatius, A

Versibus ornari Tragicis res comica non vult.
Indignatur item priuatis ac propè socco
Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.

Epopœa igitur cum Tragœdia conuenit in eo, vt sit rerum seriarum versu & sermone imitatio. Differt autem à Tragœdia, quod versum habeat Epopœa simplicem, & narrationem, nec tempore definita sit; Tragœdia diei vnius spatium non excedat. Aristoteles, B ἡ μὲν ἐποποιία τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου μίμησις εἶναι σπουδαίων ἠκολούθησεν. τῷ δὲ τὸ μέτρον ἔχειν ἁπλοῦν καὶ ἐπαγγελίαν εἶναι διαφέρουσι. Quemadmodum autem in Tragœdiis res agebantur grandes, ita & grandi, ac contenta voce ab histrionibus exhibebantur, quæ grandi cothurno à Poëta expressa erant. Ideo Horatius dixit lib. 1. epist. 3.

An Tragica desæuit, & ampullatur in arte?

Persius satyr. 3.

Fabula seu mæsto ponatur hianda Tragœdo.

Athenæus dixit actores Tragicos ἐμβοᾷν, Tatianus δαιμονᾷν. Vox Tragica clamosa, de qua Horatius in Arte,

——Et populares C
Vincentem strepitus.——

Dio Chrysostomus orat. 4. de Regno, histriones ait ὀξὺ, καὶ διάτορον βοᾷν, *acutum & contentum, penetrán sque clamare.* Lucian. in Anacharsi, μεγάλα κεκραγέναι, *magnum clangere.* Philostrat. lib. 5. de vita Apollonij, γεγωνὸν φθέγγεσθαι. Comœdus ἧττον βοᾷ, *minus vociferatur.* Crantor apud Diogenem Laërtium dicebat, ἀπελέκητον φωνὴν ἔχειν, καὶ φλοιοῦ μεστὴν, *vocem habere securi minimè rescissam, & cortice plenam.* Arnobius lib. 7. ait, scenicos frustra vociferari. Demosthenes Æschini vt histrioni φωνασκίας ἐπίδειξιν obiicit. Tertull. lib. de spectac. sed Tragœdo vociferante. Iuuenalis satyr. 6.

Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu.

Prudent. lib 1. in Symmachum,

Vt Tragicus cantor ligno tegit ora cauato, D
Grande aliquid cuius per hiatum carmen anhelet.

Quia personæ ore hianti, & cauo erant. Ideo Lucianus Tragœdos vocat μέγα κεχηνότας, *magnum hiantes.* lib. de gymnasiis, κράνη κεχηνότα παμμεγέθη, *galea magnum hiantes.* Philostratus lib. 5. βαδίζοντα μέγα, κεχηνότα ποιεῖν. Symmachus epist. 47. lib. 3. Sic se habet ratio, vt res maximæ magnos hiatus oris requirant. Fuerunt & Tragicorum verbosæ complorationes, quas irridet Plato lib. 10. de Repub. μακρὰν ῥῆσιν ἀποτείνειν ἐν τοῖς ὀδυρμοῖς, *verbosum esse in complorationibus*, qualis est apud Sophoclem in Trachiniis, & plus iusto apud Senecam. Accusatur & Euripides διὰ τὸ μακρὰς ἐπάγειν ῥήσεις τῶν συμφορῶν, ἤγουν διηγήσεις. Ideo Tragœdos per risum vocabant τετωδούς, καὶ θρηνωδούς. Tragici Poëtæ septem nobiles fuêre sub Ptolemæo Philadelphi filio, quos ob claritudinem pleiadas dixerunt. Sunt autem hi, Homerus filius Mytus Byzantinæ Poëtriæ, Sositheus, Lycophron, Alexander, Æantides, Sosiphanes, Philiscus, vt scribit Scholiastes Hephæstionis, οὓς πλειάδας ἐκάλεσαν διὰ τὸ λαμπροὺς εἶναι ἐν τραγικῇ. Dioscorides lib. 14 sub finem, ἦν δ᾽ ἀγαθὸς ποιητὴς εἴπερ τις ἄλλος τῶν μετ᾽ αὐτοῦ ἑπτά. Strabo lib. 14. ποιητὴς δὲ τραγῳδίας ἄριστος τῶν τῆς πλειάδος καταριθμουμένων. Meminit Tzetzes ad Lycophronem, & Eustathius. In Tragœdiis autem quæ fas non erat intueri, narrabantur, non exhibebantur. Nuntij qui quascunque res nuntiant, dicuntur ἄγγελοι, qui voce supplent quod in scena fieri non potest, ἐξάγγελοι. Æschylus primus reperit nuntios. Philostratus in Gorgia, εἰ τὸν Αἰσχύλον ἐνθυμηθείημεν ὡς πολλὰ τῇ τραγῳδίᾳ συνεβάλετο, ἐσθῆτι αὐτὴν κατασκευάσας, καὶ ὀκρίβαντι ὑψηλῷ, καὶ ἡρώων εἴδεσιν, ἀγγέλοις τε, καὶ ἐξαγγέλοις. Quæ ὑπὸ σκηνῆς, id est, *intra scenam* fiunt, ea δι᾽ ἐπαγγελίας, & narratione nuda exponenda sunt. Aiax tamen apud Sophoclem suam ipsius calamitatem exponit, vbi Scholiastes; μεταβέβηκεν ἡ σκηνὴ ἐπὶ ἐρήμου τινὸς χωρίου, ἔνθα ὁ Αἴας διαπείρας τὸ ξίφος ῥῆσίν τινα πρὸ τοῦ θανάτου προφέρεται·

ἐπεὶ

A ἐπεὶ γελοῖον ἦν κωφὸν πρόσωπον εἰσελθόντα περιπεσεῖν τῷ ξίφει. ἔτι δὲ τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῖς παλαιοῖς σπάνια. εἰώθασι γὰρ τὰ πεπραγμένα δι᾽ ἀγγέλων ἐπαγγέλλειν. Æſchylus in Threſſis Aiacis necem per nuntium expoſuerat. Id eſt, *trans ſita eſt ſcena in deſerto quodam loco, deinde Aiax cùm adornaſſet enſem, narrationem quandam, & complorationem ante mortem profert; quia ridiculum erat mutam perſonam inductam in enſem incumbere. Talia autem apud veteres rara ſunt. Solent enim res geſtas per nuntios renuntiare.* Porrò agebantur Romæ fabulæ ludis Megalenſibus, qui magnis Diis conſecrati ſunt. Funebribus item ad retinendum populum inſtituris, dum pompa funeris decreta in honorem patricij viri plenè inſtruitur, plebeiis & Apollinaribus. Sulpitius Galius, vt Santra ſcribit, Conſualibus ludis initium fecit fabularum dandarum. Primus Æſchylus actores duos in Scena exhibuit, cùm priùs vnus tantùm eſſet, & chori partes imminuit, & ſermonem apparauit. καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε, καὶ τὸν λόγον παρεσκεύασε,
B ait Ariſtoteles lib de Poëtica. Sophocles tres perſonas induxit, & σκηνογραφίαν, *Scena picturam & deſcriptionem*, ac cùm antea poëſis eſſet Satyræ proprior, & ad ſaltationem accommodata, eam grauitate condiuit, & à tetrametro quo olim vſi, ad Iambum traduxit. μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖον, *Iambicum enim carmen omnium accommodatiſſimum eſt ad ſermonem*, vt Ariſt. ait. Suidas de Sophocle, οὗτος πρῶτος τρισὶν ἐχρήσατο ὑποκριταῖς, καὶ τῷ καλουμένῳ τριταγωνιστῇ, καὶ πρῶτος τὸν χορὸν ἐκ πεντεκαίδεκα εἰσήγαγε νέων, πρότερον δυοκαίδεκα εἰσιόντων. Id eſt, *Sophocles primus tribus vſus eſt actoribus, & eo qui dicitur tritagoniſtes; & primus chorum ex quindecim induxit, cùm priùs duodecim introducerentur.* Laërtius lib. 3. in Plat. ὥσπερ δὲ τὸ παλαιὸν ἐν τραγωδίᾳ πρότερον μὲν ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ Θέσπις ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν, ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορόν, καὶ δεύτερον Αἰσχύλος, τὸν δὲ τρίτον Σοφοκλῆς, καὶ συνεπλήρωσαν τὴν τραγωδίαν, οὕτως ἐκεῖνοι τέτρασι δράμασιν ἠγωνίζοντο, Διονυσίοις, Ληναίοις, Παναθηναίοις, Χύ-
C τροις, ὧν τὸ τέταρτον ἦν σατυρικόν. τὰ δὲ τέτταρα δράματα ἐκαλεῖτο τετραλογία. Id eſt, *vt olim in Tragœdia*, inquit, *primùm quidem chorus fabulam peragebat, poſtea Theſpis vnum actorem induxit, vt conquieſceret chorus, Aeſchylus alterum, Sophocles tertium, & Tragœdiam expleuerunt, quemadmodum & illi quatuor fabulis certabant, Dionyſiis, Lenæis, Panathenæis, Chytris, quarum quarta ſatyrica fuit. Quatuor illæ fabulæ tetralogia dicebatur.* Exemplum ſatyricæ fabulæ habemus in Euripidis Cyclopibus. Tres tantùm perſonæ exiguntur ad abſolutionem fabulæ. Quod ab Horatio probatum eſt in Arte,

Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit, nec quarta loqui perſona laboret.

Quod tamen ex Donato non ſemper obſeruatum eſſe docuimus, cùm quarta & quinta perſona introductæ ſint. Vnde factum, vt Tritagoniſtes vltimas fabulæ partes ageret in vita
D Æſchinis, γενόμενον δὲ μειράκιον φασὶν ὑποκρίνασθαι τραγωδίας, ὥστε τριταγωνιστεῖν. quod ei probro obiicit Demoſthenes pro Corona, qui τριταγωνιστὴν vocat. Quamquam Vlpianus τριταγωνιστεῖς interpretatur, πολλάκις ἠγώνιζες. Idem in falſa Legatione ait, τριταγωνισταῖς fuiſſe tamquam γέρας ἦν ἐξαίρετον πρὸς τοὺς τυράννους, καὶ τοὺς τὰ σκῆπτρα ἔχοντας εἰσιέναι, *Tritagoniſtis fuiſſe hoc quaſi ſingulare & proprium, vt ad Reges eis pateret aditus.* Optimè Suidas ait Tritagoniſten Æſchinem vocari à Demoſthene quaſi hiſtrionem infimum, qui tertio tantùm loco diceret, ὡς ἀδοκιμώτατον τῶν ὑποκριτῶν ἐν τρίτῃ τάξει καταριθμῶν. Demoſthenes de falſa Legat. τρίτα λέγων dixit, pro τριταγωνιστεῖν, *tertiarum eſſe partium.* ὅτε δὲ τὸ δρᾶμα ὑπεκρίναντο, οἷς οὗτος τὰ τρίτα λέγων διετέλεσεν. Id eſt, *hanc autem fabulam agebant, quibus iſte tertio loco dicere perſeuerauit.* Erant enim actores primarum partium laudatiſſimi, tum verò ſecundarum. Euripid. in Andromach.

τὰ δεύτερα ἀεὶ τὴν γυναῖκα δεῖ λέγειν.

E *Mulierem ſecundo loco par eſt loqui.* Cicero 2. in Verrem; Vt in Græcis actoribus videmus ſæpe illum qui eſt ſecundarum, aut tertiarum partium, cùm poſſit aliquanto clariùs dicere, quàm ipſe primarum, multum ſummittere. Terentius in Phormione,

Primas partes qui aget is erit Phormio.

Secundarum partium, qui ſecundo loco in ſcenam procedit. Horatius epiſt. lib. 1.

——Mimum partes tractare ſecundas.

Vbi Porphyrio; ſecundarum partium actores omnia ſubmiſsè agunt. Feſtus Iambos eſſe ait, qui ſinguli ex proſcenio loquuntur, triambos qui terni. Valerius Maxim. lib. 9. cap. 14. hiſtriones ſecundarum & tertiarum partium commemorat. Lentulus, inquit, Spintheris cognomen ex quodam hiſtrione ſecundarum traxit. Metello ſimilis Pamphilus tertiarum. Aſconius ad illa Ciceronis verba, *ſæpe illum qui eſt ſecundarum*, &c. Comœdia, inquit, quin-

que actus habet. Eſt ergo perſona primarum partium, quæ ſæpiùs de actis regreditur, & quæ A
ſubnectit. In vet. gloſſ. qui ſecundas agit in ſcena dicitur ſubdiga. Secundas agere eſt ſupparaſitari. Seneca lib. 3. de Ira; optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundas agere. Sueton. in Caligula cap. 57. Et cùm in Lauteolo mimo in quo actor proripiens ſe ruina ſanguinem vomuit, vt plures ſecundarum certatim experimentum artis darent, cruore ſcena abundauit. Horat. lib. 1. epiſt. 18.

Alter in obſequium plus æquo pronus, & imi
Deriſor lecti, ſic nutum diuitis horret,
Vt puerum ſæuo credas dictata magiſtro
Reddere, vel partes mimum tractare ſecundas.

Eum qui primas partes agebat, cæteri obſeruabant, quos ſecundarios, tertiarióſque dixêre. Cicero in Bruto; Quod idem faciebat Q. Arrius, qui M. Craſſi quaſi ſecundarius. Secundas B
igitur hic agere, non eſt proximum à primo locum tueri, ſeu poſt primum cæteris frequentiùs in ſcenam prodire; quod vult Aſconius, vt ſi in Andria Terentij primas Dauo, ſecundas Simoni, tertias Pamphilo tribuamus: neque enim hi inuicem imitantur, cùm ſuo quiſque loco agat, ſed ſecundas agunt, qui vetè vocantur hypocritæ, & cùm certam nullam ea in fabula perſonam gerant, alios exprimunt, & ſola imitatione oblectant. Quò pertinet illud Horat. ſat. 3. lib. 2.

——*Catienis mille ducentis*
Mater te appello clamantibus.——

Iſti enim Catieno ſecundas agebant. Atque ita Neroni in actu quodam Tragico adſtat hypocrita apud Suetonium cap. 24. Plaut. in Captiuis;

Iam nunc ſecundas agis mihi. C

In Mimis paraſiti ferè ſecundarum erant partium. Alij ſunt πρωτολόγοι, ὑστερολόγοι. Bion, *καὶ γὰρ ἡ τύχη ὥσπερ ποιήτρια ὅτε μὲν πρωτολόγου, ὅτε δὲ ὑστερολόγου περιτίθησι πρόσωπον. Etenim fortuna vt poëtria interdum primum dicendi locum, interdum ſecundum tribuit.* Erant enim qui primo loco dicerent, qui ſecundo, quæ primæ, & ſecundæ partes dicebantur. Horatius,

Hinc vos mutatis diſcedite partibus. ——

Mutat partes qui protologo dat ſecundas, deuterologo primas, vel adoleſcenti partes ſenis, ſeni partes adoleſcentis. Terentius,

Ne cui ſit mirum cur partes ſeni
Poëta dederit, quæ ſunt adoleſcentum.

Græci dicunt περιθεῖναι πρόσωπον. Ariſtoteles in Poët. καὶ τό τε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο πρῶτος αἰσχύλος ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασε· τρεῖς δὲ καὶ σκηνογραφίαν ὁ σοφοκλῆς. Per initia vnus tantùm fuit Tragicus hiſtrio, qui idem tribus D
rebus imitaretur, cantu, harmonia, & ſaltu, vt docet Ariſtoteles de Dithyrambicis; deinde Æſchylum tibicinem ab eo qui caneret, & ſaltaret, ſeiunxiſſe, poſtremò Sophoclem à ſaltatore. Lucianus, *πάλαι μὲν γὰρ αὐτοὶ καὶ ᾖδον, καὶ ὠρχοῦντο. εἶτα ἐπειδὴ κινουμένων τὸ ἆσθμα τὴν ᾠδὴν ἐπετάραττεν, ἄμεινον ἔδοξεν ἄλλους αὐτοῖς ἐπᾴδειν. αἱ δὲ ὑποθέσεις κοιναὶ ἀμφοτέροις, καὶ οὐδὲν τι διακεκριμμέναι τῶν τραγικῶν αἱ ὀρχηστικαί, πλὴν ὅτι ποικιλώτεραι αὗται, καὶ πολυμαθέστεραι, καὶ μυρίας ἔχουσαι μεταβολάς.* Athenæus lib. 14. συνέστηκε δὲ καὶ ἡ σατυρικὴ πᾶσα ποίησις τὸ παλαιὸν ἐκ χορῶν, ὡς καὶ ἡ τότε τραγῳδία. διόπερ οὐδὲ ὑποκριτὰς εἶχον. Igitur Sophocles inuenit τριταγωνιστὴν, id eſt, *tertium hiſtrionem.* Protagoniſtes dictus prologus. Ariſtoteles, τίς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν, ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἠγνόηται. δευτεραγωνιστὴς ſecundò loquebatur, τριταγωνιστὴς tertiò. Quod verò attinet ad illas τετραλογίας de quibus Diogenes Laërtius ſuprà
egit, legendus eſt Suidas in voce τετραλογία. vbi admonebo plurimum laudis reportaſſe, qui E
τετραλογίᾳ vicerant, deinde qui τριλογίᾳ. Æſchyli Trilogia, Agamemnon, Eumenides, Cœphori. legendus Varro lib. 6. Cæterùm non vſquequaque conſtat, quis primus & perſonas, & prologos, & multitudinem actuum exhibuerit. Hoc conſtat, Epicharmum & Phormium primos omnium fabulas, μύθους feciſſe, cùm priùs res geſtæ eſſent, vnde & è Sicilia primùm id genus fluxiſſe certum eſt. Athenis Crates eius rei auctor fuit, vt ſcribit Ariſtot. lib. de Poëtic. c. 5. μῦθος eſt σύνθεσις τῶν πραγμάτων, *conſtructio rerum quæ aguntur.* Dictio, ſeu lexis eſt verſuum compoſitio, ἡ τῶν μέτρων σύνθεσις. Melopœa eſt quæ vim omnem manifeſtam habet, & omnium oculis expoſitam, ἡ τὴν δύναμιν φανερὰν ἔχει πᾶσαν. Partes Tragœdiæ ſunt, prologus, epiſodion, exodus, choricum, commos. πρόλογος μέν μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου, ait Ariſtoteles. *Prologus eſt ea pars quæ viam præit choro.* Epiſodion pars eſt quæ

interiici

A interiicitur choricis canticis, quæ μέλη dicuntur. Exodus est ea pars quam nullum chori canticum consequitur. Initus chori dicitur prima chori dictio. Chori pars immobilis, & cõsistens est canticum chori sine anapæsto & trochæo. Commus à voce κόπτω, est luctus communis chori & Sceuæ. μέλος cõcentum vocamus; quomodo exaudiendus est Arist. lib. Poët. c. 1 ἡ τῆς διθυραμβικῶν ποίησις, καὶ ἡ τῆς μίμων, καὶ ἥτε τραγῳδία, καὶ ἡ κωμῳδία χρῶνται ῥυθμῷ, μέλει, καὶ μέτρῳ, αἱ μὲν ἅμα πᾶσι, αἱ δὲ κατὰ μέρος. Id est, *Poësis dithyrambica, mimica, tragica, comica, vtitur rythmo, concentu, & versu, aut simul, aut per partes.* ἐπεισόδιον, ait Aristot. μέρος ὅλον ἐστὶ τραγῳδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν, &c. in Comœdia, prologus prima pars est antequam in orchestram chorus prodeat. τὸ μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ χοροῦ μέρος. Altera pars canticum chori. δεύτερον χορικὸν τὸ τοῦ χοροῦ διδόμενον μέλος. τρίτον ἐπεισόδιον τὸ μεταξὺ δύο χορικῶν μελῶν. *Tertia episodium quæ pars inter duo cantica chori interiicitur.* Quarta exitus est, ea scilicet pars quæ
B sub exitum chori ad finem fabulæ dicitur, vel agitur, ἔξοδος τὸ ἐπὶ τέλει λεγόμενον τοῦ χοροῦ, vt vetus Scholiastes scribit. In noua Comœdia choro nullus locus est, quod canente choro spectatores fastidiosi abirent. Græci prologos non habent. Græci & Latini Deos ἀπὸ μηχανῆς habent argumentis explicandis, Terentius non habet. Adhæc προτατικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas non facilè cæteri habent, quibus Terentius sæpe vtitur, vt per harum inductiones facilè pateat argumentum. Comœdias autem Latini per quatuor partes diuidunt, prologum, protasin, epitasin, catastrophen. Prologus est velut præfatio quædam fabulæ. Protasis primus actus est, initiúmque dramatis. Epitasis incrementum turbarum, ac totius erroris motus. Catastrophe conuersio rerum est ad iucundos exitus. Seruius protasin diuerbium esse vult. Quanquam alij diuerbia esse volunt partes Comœdiarum vbi plures personæ versantur, à personarum varietate dicta, quas
C ἀντιλέξεις Philostratus vocat, quæque quia sententiis illustribus refertæ sunt, pro γνώμαις ponuntur. Liuius lib. 7. inde ad manum cantari histrionibus cœptum, diuerbiáque tantùm ipsorum voci relicta. Ausonius,

Tu quoque qui Latium lecto sermone Terenti
Comis, & astricto percurris pulpita socco,
Ad noua vix memorem diuerbia coge senectam.

Diomedes paulo aliter. Membra, inquit, Comœdiarum tria sunt, diuerbium, canticum, chorus. In canticis vna tantùm est persona, aut altera latet. In choro iunctim omnes loqui debent, quasi voce confusa, & concentum in vnam personam reformantes. Latinæ Comœdiæ chorum non habent; olim omnia quæ in scena versabantur in Comœdia agebantur. Nam & pantomimus, & choraules in Comœdia canebant. Verùm actores Comœdiarum pro facultate & arte potiores principatum sibi artificij vindicabant. Sic factum est vt
D nolentibus cedere mimis cum artificio suo cæteris, separatio fieret reliquorum. Indicio sunt, quod tibiis paribus, imparibus, serranis agebantur Comœdiæ. Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id est, choraulicis artifex concinebat. In canticis autem choraulici responsabant, quod paribus, aut imparibus tibiis dicitur. Si quando monodio agebat, vnam tibiam inflabat, si quando synodio, duas tibias. Denique in Tragœdiis & Comœdiis quinque sunt actus. Horat. in Arte,

Neue minor quinto, neue sit productior actu.

CAP. IX.

De vetere Comœdia.

E COMOEDIA, definientibus Græcis, est perioche periculi expers, rerum priuatarum & publicarum, ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. Dicta est à vicis in quibus agebatur rudi & incondito carmine, admisto pronuntiationis modulo, quo, dum actus commutantur, populus detinebatur. Comœdiæ autem aut motoriæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ turbulentæ, statariæ quietiores. Terent. in Heautontim.

Vt mihi statariam agere liceat per silentium.

Mistæ ex vtroque constant. Comœdia autem variè summutata est. Nam ætate Aristophanis, Cratini, & Eupolidis populus Atheniensis plurimum poterat, & eorum qui vitia publicè ac nominatim carperent ἐλευθεροστομίαν alebat. Populi statu imminuto, cùm Eupolis Baptas docuisset, & in mare mersus esset ab iis quos perstrinxerat, vetus Comœdia desiit

vnà cum choragiis, ἐπὶ τῷ διδάξαι σὺν βασιλεῖς τὴν πόλιν, καὶ ἀποπνιγῆναι εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ A
ἐκείνων εἰς οὓς κατέστησε σὺν βασιλεῖς. Nec enim Athenienſes cùm 30. Tyranni dominatu ſuo
omnia teuerent, choragos creare ſuffragiis ſuis, qui choricis ſumptus ſuppeditarent, iam
ſuſtinebant, προθυμίαν εἶχον σὺν χορηγοὺς σὺν τὰς δαπάνας τοῖς χορευταῖς παρέχοντας χειροτονεῖν.
Quare & Ariſtophanes τὸν αἰολοσίκωνα ἐδίδαξεν, ὃς οὐκ ἔχει τὰ χορικὰ μέλη, οὐδὲ τὰς παραβάσεις.
Eſt autem parabaſis excurſio quædam, & quaſi digreſſio, qua, vbi hiſtriones è ſcena diſ-
ceſſerant, chorus apoſtrophen habebat ad populum, vel de ſe, vel de Repub. vel certè de
ſingulorum peccatis. ἡ δὲ παράβασις ἐπληροῦτο ὑπὸ μελυδρίου, καὶ κομματίου, καὶ στροφῆς, καὶ ἀντιστρόφου,
καὶ ἐπιρρήματος, καὶ ἀντεπιρρήματος, καὶ ἀναπαίστων. *Parabaſis autem implebatur breui concentu, &
inciſo, & ſtropha, & antiſtrophe, & epirrhemate, & antepirrhemate, & anapaſto.* Heſychius, ἀνά-
παιστα τὰ ἐν ταῖς παραβάσεσι τῶν χορῶν ᾄσματα. Parabaſis, ait Scholiaſtes Ariſtoph. dicitur ana-
pæſtus, quia fit anapæſtis verſibus. Perfecta parabaſis quaſdam habet verſuum cæſuras, cu- B
ius pars dicitur commation. Parabaſes Comœdorum, ait ille, multa vtilia præcepta ha-
bent, quod ſcilicet ſententiis grauibus condiantur, & vitia ciuium carpant. Olim ſex pa-
rabaſes adhibebantur quo tempore populus dominabatur. Vbi populus oppreſſus eſt,
chorus intercidit, & à peccatis ciuium arguendis ad veteres hiſtorias irridendas deuentum
eſt, ἐπὶ τὸ σκώπτειν ἱστορίας ῥηθείσας ποιηταὶ ἦλθον. Comœdiarum, ait Plutarchus ſympoſ. 7. cap.
8. vetus quidem, quod ſit inæqualis, non eſt apta potantibus. Nam & parabaſes grauita-
te conditæ, & libertas loquendi valde effrenis, & contenta eſt, facilitáſque ad ſcommata,
& ſcurrilitates faſtidioſa, & prolixa, & plena verbis inhoneſtis, & nominibus laſciuis.
τῶν κωμῳδιῶν ἡ μὲν ἀρχαία διὰ τὴν ἀνωμαλίαν ἀνάρμοστος ἀνθρώποις πίνουσι. ἥτε γὰρ ἐν ταῖς λεγομέναις
παραβάσεσιν αὐτῶν σπουδή, καὶ παρρησία λίαν ἄκρατος ἐστι, καὶ σύντονος. ἥτε πρὸς τὰ σκώμματα καὶ
βωμολοχίας εὐχέρεια δεινῶς κατάκορος, καὶ ἀναπεπταμένη, καὶ γέμουσα ῥημάτων ἀκόσμων, καὶ ἀσελγῶν C
ὀνομάτων. Comœdia autem noua conuiuiis interſeritur, quæ faciliùs vino quàm Menan-
dri fabulis carere poſſunt. Dictio enim ipſa ſuauis, & pedeſtris rebus interſeritur, vt ne-
que à ſobriis repudietur, neque madidis moleſta ſit; ſententiæ pulcræ & ſimplices affluunt,
& auſteritatem morum, quaſi ferrum igne, ſic vino mitigant, flectúntque ad humanita-
tem, ait Plutarchus ibidem. Dictionem tamen mimicam improbat Phaleræus his verbis,
ἐναγώνιος ἴσως μᾶλλον, ἡ διαλελυμένη λέξις. ἣ δὲ αὐτὴ καὶ ὑποκριτικὴ καλεῖται. διὰ τοῦτο καὶ μέναν-
δρον ὑποκρινόμενοι λελυμένον ἐν τοῖς πλείοσι. φιλήμονα δὲ ἀναγινώσκουσι διὰ σὺν συνδέσμους. ὅτι δὲ ὑπο-
κριτῶν ἡ λύσις, παράδειγμα καὶ τόδε· ἐδεξάμην, ἔτικτον, ἐκτρέφω φίλε. εἰ δὲ συνδήσεις ἀπαθὴς ἐστι. Id
eſt, *magis apta eſt certaminibus, quàm diſſoluta dictio, quæ & hiſtrionica dicitur. Quare & Menan-
der hiſtrioniam agens in pleriſque diſſolutus eſt. Philemona autem legunt ob copulas. Hiſtrionum autem
ſolutum eſſe ſermonem vel hoc argumento ſit: Suſcepi, peperi, alo amice. Sed hoc genus dicendi ſo- D
lutum conuiniis aptum eſt. Noua Comœdia ſub Alexandro Macedone orta eſt, vetus Peloponneſiaco
bello viguit.* ἡ νέα κωμῳδία ἐπὶ ἀλεξάνδρου, ἡ δὲ παλαιὰ ἐπὶ τῶν πελοποννησιακῶν εἶχε ἀκμήν. Sanny-
rion primus in Attica Comœdiam dedit, Cratinus omnium primus tres perſonas inſtituit,
ait vetus Scholiaſt. Vetus Comœdia & Baiis olim vſurpata. Silius lib. 14.

Littora Thermarum priſca dotata Camœna.

Apud Græcos maximè in pretio fuit. Liuius lib. 24. *Ariſton Tragicus actor genere honeſto, nec ea
res, quia apud Græcos pudori eſt, deformabat.* Victores ἐπινίκια ſacrificabant. Plato ſympoſio,
παίδων ἡμῶν ὄντων, ὅτε τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ ἐνίκησεν ἀγάθων, τῇ ὑστεραίᾳ, ἢ ᾗ τὰ ἐπινίκια ἔθυεν
αὐτός τε καὶ οἱ χορευταί. Id eſt, *cùm pueri eſſemus, quo tempore prima Tragœdia vicit Agathon, po-
ſtridie quàm epinicia ſacrificauit ipſe, & eius actores.*

E

CAP. X.

De Satyra, Sillis, & Atellanis.

DIOMEDES lib. 3. duo genera Satyrarum facit, quorum alterum Latinum mordax,
alterum Græcanicum ridiculum à Tragicis repertum ad detergendam mœſtitiam
ex rebus Tragicis conceptam. Ille igitur Satyram eſſe ait carmen apud Romanos, non
quidem apud Græcos maledicum, & ad carpenda hominum vitia archææ Comœdiæ cha-
ractere compoſitum, quale ſcripſerunt Lucillius, & Horatius, & Perſius. Sed olim car-
men quod ex variis poëmatibus conſtabat, Satyra dicebatur, quale ſcripſerunt Pacu-
uius, & Ennius Idem; Satyra eſt apud Græcos fabula, in qua item Tragici Poëtæ non Reges,
aut

A aut Heroas,sed Satyros induxerunt, ludendi causâ, iocandíque simul,vt spectator inter res tragicas, feriásque Satyrorum quoque iocis, & lusibus delectaretur. Horatius lib. de Arte Poët.

Carmine qui Tragico vilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudauit, & asper
Incolumi grauitate iocum tentauit, eo quod
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator. ———

Ita Euripides in Cyclope inducit Satyros saltantes,dicta dicentes,bibiturientes.Philostratus in Mida; σατύρων ἡ ἡδὺ μὲν τὸ σφοδρὸν ὅτε ὀρχῶνται, ἡδὺ τὸ βωμολόχον ὅτε μειδιῶσι, καὶ ἐρῶσι οἱ γενναῖοι, καὶ ὑποποιοῦνται τὰς Λυδὰς αἰκάλλοντες. *Satyrorum iucunda est vehementia cùm saltant, iucun-*
B *da est scurrilitas cùm rident,& amant generosi illi,& arte blandientes sibi Lydias conciliant.* De habitu eorum legendus Dionysius lib. 7. in descriptione pompæ Romanæ. Finguntur ὀξεῖς τὰ ὦτα, φαλακροί, κερασφόροι, Φρύγες, οὐρὰς ἔχοντες, ait Lucianus in concione Deor. *acutis auribus, calui,cornigeri,Phryges,caudati.* Dicuntur à voce, σάθη,quæ *salacem putum* significat, quia λυττῶσι εἰς τὰ γύναια, *depereunt mulierculas*, vt loquitur Philostrarus in vita Apollonij. Quintilianus Satyram Latinam à Græca Satyra petitam negat. Satyra,inquit,tota nostra est in qua primus insignem laudem adeptus est Lucillius. Scripsit quidem Ennius ante Lucillium Satyram, sed ridiculam,& edentulam,Lucillius dentatam,& mordacem.Horatius,

——— *Est Lucillius ausus*
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere & pellem nitidus qua quisque per ora
C *Cederet introrsum turpis.* ———

Item,

——— *Secuit Lucillius vrbem,*
Te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis.

Imitatus est Eupolin, Cratinum, Aristophanem veteris Comœdiæ scriptores, vt Horatius monet.Plinius scribit, primum Lucillium condidisse styli nasum. Sed stylus humilis fuit à Comœdiæ socco non alienus, quam pedestrem Musam, & sermonem Horatius vocat. Apuleius in Floridis; Mimus hallucinatur, Comœdus sermocinatur, Tragœdus vociferatur. Ideo Isidorus lib. 8. Satyricos à quibus vitia carpuntur ad Comœdiam pertinere ait. Quanquam Comœdia tota dramatica est, Satyra ferè διηγηματικὴ, vel dramatico, & diegematico mixta,vt & Silli ad quos propiùs accedit. σιλλαίνειν enim *subsannare* est.Strabo lib. 14.
D Ξενοφάνης ὁ φυσικὸς ὁ τοὺς σίλλους ποιήσας διὰ ποιημάτων, *Xenophanes Physicus qui Sillos versibus, & poëmatis scripsit.* Apuleius Sillos Satyras interpretatur in Floridis. Canit Empedocles carmina,Plato Dialogos,Socrates hymnos, Epicharmus modos, Xenophon historias, Xenophanes Satyras. Atellanæ fabulæ à Græcorum satyricis fabulis non longiùs absuisse videntur. Diomedes; Tertia species est fabularum Latinarum,quæ à ciuitate Oscorum Atella in qua primùm cœptæ Atellanæ dictæ sunt,argumentis, dictisque iocularibus similes satyricis fabulis Græcis.Marius Victorinus lib.2. de Græcorum satyricis metris loquens; quod genus nostri in Atellanis habent.Et lib.3.Hoc metrum Atellanarum scriptores appetiuerunt. Est enim iocosis motibus emollitum, gestibus agentium satis accommodatum. Valerius Max Atellani ludi ab Oscis acciti sunt, quod genus delectationis Italica seueritate temperatum,ideóque vacuum nota est:nam neque tribu mouetur, neque à militaribus stipendiis
E repellitur. Liuius lib. 7. Satyras appellat. Cæterùm parua hæc quoque, vt fermè principia omnia,& ea ipsa peregrina res fuit,sine carmine vllo,sine imitandorum carminum actu, ludiones ex Hetruria acciti,ad tibicinis modos saltantes haud indecoros motus more Thusco dabant.Imitari deinde eos iuuentus simul,inconditis inter se iocularia fundentes versibus cœpêre,nec absoni à voce motus erant. Accepta itaque res, sæpiúsque vsurpando excitata. Vernaculis artificibus,quia hister Tusco verbo ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum, qui non sicut antè fescennino similem compositum temerè ac rudem alternis iaciebant, sed impletas modis Satyras descripto iam ad tibicinem cantu, motúque congruenti peragebant. Omnino Satyræ illæ Græcanicis fuêre similes, quæ in Tragœdiis ad detergendam ex tristiori spectaculo nauseam adhibebantur, cuiusmodi sunt Satyri illi muti quos scripsit Sophocles,laudante Scholiaste Apollonij lib.2.Argonaut. ἐν κωφοῖς σατύροις. Vnde & apud Victruuium cap. 8. lib. 5 scenam triplicem esse monuimus, Tragicam, Comicam, Satyricam.

Satyricam. Satyrica *δράματα* Origenes vocat lib. 7. contra Celsum. *τὰ σατυρικὰ δράματα ἐμ-* A *ποιεῖ γέλωτας*, *satyricæ fabulæ risum mouent.* Tzetzes ad Lycophron. *ἡ μὲν τραγῳδία θρήνους μόνον ἔχει καὶ οἰμωγάς, ἡ δὲ σατυρικὴ συγκιρνᾷ τὰς ὀλοφύρσεις ἱλαρότητα, καὶ ἀπὸ δακρύων εἰς χαρὰν καταντᾶν εἴωθε.* *Tragædia lamentationes tantùm & fletus habet, Satyrica hilaritate temperat complorationes, & à lacrymis in gaudium occurrere solet.* A Satyris primus omnium Poëta Liuius ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit, ait Valerius Max. A quo facit Liuius his verbis; Liuius post aliquot annos ab Satyris ausus est primus argumento fabulam serere. Postea exodia dicta quæ priùs Satyræ. Liuius ibidem; Postquam lege hac fabularum ab risu ac soluto ioco res auocabatur, & ludus paulatim in artem verterat, iuuentus histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus iactitare cœpit, quæ inde exodia postea appellata, conserráque fabellis potissimùm Atellanis sunt. Exodia & Satyræ ad diluendam mœstitiam post Tragœdias productæ. B Scholiastes Iuuenalis; Exodiarius apud veteres in fine ludorum intrabat, quod ridiculus foret, vt quicquid lacrymarum atque tristitiæ coëgissent ex tragicis affectibus, huius spectaculi risus detergeret. Atellanicum exodium Suetonius vocat in Tiberio cap. 45. In Atellanis satyrica Græcorum metra vsurpata sunt. Victorinus lib. 3. Hoc metrum Atellanarum scriptores appetiuerunt: est enim iocosis motibus emollitum, gestibus agentium satis accommodatum. Sed vt Diomedes scribit, Latinis Atellana à Græca Satyra differt, quod in Satyrica ferè Satyrorum personæ inducũtur, aut si quæ sunt ridiculæ similes Satyris, Autolicus, Busiris, in Atellana obscœnæ personæ, vt Maccus. in qua tamen ioci Romana seueritate condiebantur, vt ex Valerio suprà ostendimus. Athenæus lib. 6. Atellanas vocat Comœdiam satyricam de Sylla loquens, quem ridiculis delectatum esse prodit. *ἐμφανίζουσι δὲ αὐτοῦ τὸ περὶ ταῦτα ἱλαρὸν αἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγραφυῖαι σατυρικαὶ κωμῳδίαι τῇ πατρίῳ φωνῇ.* C *Indicant hilaritatem eius in istis Comœdiæ satyricæ quas lingua patria scripsit.* Interdum adhibiti Satyri in Latinis fabulis, vt ex hoc versu apparet apud Marium Victorinum,

Agite, fugite, quatite Satyri.

In pompa triumphi Satyri iocularia dicta funditabant, quam Dionysius Halicarnasseus lib. 7. *κέρτομον καὶ σατυρικὴν παιδιὰν* vocat, *mordacem & satyricum lusum.* *μετὰ δὲ τοὺς ἐνοπλίους χοροὺς οἱ τῶν σατυριστῶν ἐπόμπευον χοροί, τὴν Ἑλληνικὴν εἰδοφοροῦντες σίκιννιν.* *Post choros armatos chori satyrici transibant in pompa, speciem sicinnæ Græcanicæ exhibentes.* *νῦν δὲ ποιήματα ἄδειν αὐτοσχέδια*, *nunc autem rudia, & incondita poëmata canunt.* Diomedes Ennij Satyram varietate carminis, Lucillij Satyram iocis & dicacitate constitisse scribit. vnde inter vtramque discrimen. Vtrique originem à Græcis esse putes. *σατύραι* enim, vt docet Hesychius, *σκάφαι βοτρύων παρὰ λάκωσιν*, *Satyræ sunt scaphæ racemorum apud Lacones.* Varro, *Satyra est vua passa, & polenta, & nuclei pinei* D *mulso conspersi: adhæc alij addunt, & de malo punico grana*, vt refert Diomedes. Laconibus *σαυρίδδειν τὸ παίζειν*, *ludere.* Hesychius, *διασαυρίδδειν, διαπαίζειν λάκωνες.* Glossæ veteres, *σαυριστής*, *ludio.* Tzetzes Pratinam Poëtam Satyricum vocat. *σαῦραι* fœminæ elegantes & dictiosæ. Eluidius *σαυρώματα* scenicos lusus suos dixit, à voce *σαυρεῖν*, quod est *σατυρίζειν*. Aliis dicitur Elpidius, qui in carmine de Christi beneficiis ait,

Hinc etiam nostro nugata est Scena dolori,
Garrula mendosis fingens satyromata Musis.

Satyram Persius ingenuum ludum interpretatur.

——Ingenuo culpam defigere ludo.

Horatius de Satyris suis,

——Hæc ego ludo E
Quæ nec in æde sonent certantia iudice Tarpa.

Quamquam *ludere* de quocunque amœno carmine sumitur. Catullus,

Multum lusimus in meis tabellis.

Seneca Satyram cui nomen *ἀποκολοκύντωσις* fecit, ludum in Claudium indigetauit. Aristoteles satyricum poëma in grauitatem Tragicam serò vertisse ait, *ἡ δὲ τραγῳδία, διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη.* Vnde colligas satyricos lusus Tragœdia priores. Fuêre *αὐτοσχεδιάσματα* tetrametris scripta. Aristoteles, *τό τε μέτρον ἐκ τετραμέτρου ἰαμβεῖον ἐγένετο. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρῳ ἐχρῶντο, διὰ τὸ σατυρικὴν καὶ ὀρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν.* *Metrum ex tetrametro iambicum factum est. Primò enim tetrametro vsi, quod poësis esset satyrica & saltatoria.* In pompa triumphi Satyros & Sillenos fuisse qui dicta dicerent, indicat Dionysius lib. 7. Quem morem Romanos ait neque à Liguribus, neque ab Vmbris, neque ab aliis Italiæ populis,

A populis, ſed à Græcis mutuaros. σατυρικὴ παιδιὰ καὶ ὄρχησις ὄνομα ἑλλήνων, ἢ λιγύων, ἤτ' ὀμβρικῶν. Vnde liquidò apparet, Satyram Romanam, vt à Græcis orta eſt, ſic & ab iiſdem appellatam; quanquam choro adempto ad aliud genus traducta eſt, quod Latinis peculiare eſt. Diomedes; Satyra dicta ſiue à Satyris, quod ſimiliter in hoc carmine ridiculæ res pudendæque dicantur, quæ velut à Satyris proferuntur, vel à Satura lance, quæ referta variis multiſque primitiis in ſacris Cereris inferebatur, & à copia & ſaturitate rei Satura vocabatur, cuius generis lancium & Virgilius in Georg. meminit;

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Siue à quodam genere farciminis, quod multis rebus refertum *Saturam* Varro vocat. Doctiſſimus Caſaubonus Saturam illam defendit, eámque Latinum vocabulum, non Græcum eſſe aſſeuerat. Nihil definit Diomedes, nec ego. Veroſimilius eſt, & rem, & vocem
B Græcæ originis eſſe. Quærit Caſaubonus, ſi à Satyris *Satyræ* vox deriuata eſt, cur Græca formatio non ſit retenta. Debuit enim à Satyro dici Satyrica, ſicut à Rhetore Rhetorica. Et ego de Caſaubono quæro, cur à Satyris non modò ſatyricus, ſed etiam ſatyrus ludio dicatur. Cur à Salluſtio terra Gallia, ab Horatio Sulpitia horrea vocentur, cùm terra Gallica, horrea Sulpitiana dici debuerint. Cur Satyra dicatur Græcis meretricula elegans & faceta. Cur non eodem modo Satyra dici poſſit poëſis elegans & dictioſa. Dicet libros plutearios, & veternoſos *Saturam* dicere, & *Satiram*, quomodo *maxumus* & *maximus*, *optumus* & *optimus*, *citumus* & *citimus*, *ſupare*; *ſipare*, *genuclare*, *geniclare*. Admitto, Saturam lancem in ſacris miſcellis fuiſſe, quæ Græcis πανσπερμία dicta, πάγκαρπος θυσία, πυανια, πυανεψία, aut εἰρεσιώνη. Porphyrio ad Horatium; Lanx plena diuerſis frugibus in templo Cereris infer-
C tur, quæ Saturæ nomine appellatur. Satur color διάζωστος. Verrius Flaccus; Satura cibi genus ex variis rebus conditum; vt κυκεὼν potio miſcella Græcis, Arnobio cinnus. Feſtus, Satura eſt lex multis aliis legibus conferta. vet. gloſ. Satura, νόμος πολλὰ περιέχων. *Lex multa continens.* Prouerbium, *per Saturam legem ferre*, cùm raptim, neque viritim dictis ſententiis aliquid Senatores decernebant, & vt apud Feſtum loquitur Lælius, quaſi per Saturam exquiſitis ſententiis. Salluſtius in Iugurtha; Deinde quaſi per Saturam ſententiis exquiſitis in deditionem accipitur. Lucillius in primo;

Per Saturam Aedilem factum qui legibus ſoluat.

Lactantius lib. 1. cap. 21. Peſcennius Feſtus in libris hiſtoriarum per Satyram. Vt Græci ποικίλης ἱστορίας, ἀμαλθείας κέρας, τῶν σποράδην λεγομένων libros ſuos inſcribebant, παντοδαπῆς ἱστοριῶν, alij πίνακας, *lances*, πινακίδια. Porphyrio; Ergo, & hoc carmen propterea Saturam appellauerunt, quia multis & variis rebus refertum eſt. Iſidorus; Aut à Saturis nomen *Sa-*
D *turæ* dictum, qui multa habent, vel ob ea quæ per vinolentiam dicunt vt ebrij. Hæc ego non improbo quæ à Diomede, Porphyrione, & aliis probantur; ſed à Satyris ſatyricum carmen ortum, & appellatum exiſtimo, quemadmodum & Sillos qui proximè ad Satyram Romanam accedunt. Euſtathius ad Odyſſ. σ. λογιστέον δὲ καὶ ὡς ἐκ τῆς ὀδυσσειακῆς διαμεθόδου σιλλογραφίας, ὅπη παρήκοι παραμιγνύσης ἀστεῖα τοῖς σπουδαίοις εἰκὸς ἐπινενοῆσθαι τοῖς ὕστερον τὴν σατυρικὴν ποίησιν, ἧς τὴν μέθοδον παραδηλοῖ ὁ μέχρι νῦν διασωζόμενος Εὐριπίδειος κύκλωψ. *Conſiderandum eſt quomodo ex ſcribendi ratione qua in Odyſſea vtitur Poëta, & quæ ad Sillorum naturam propiùs accedit, ſummáque eam arte exprimit, ſi quidem vrbanitatem rebus grauibus admiſcet ſubinde, veriſimile eſt excogitatam à poſterioribus ſatyricam Poëſin, cuius methodum Cyclops Euripidis qui hodiéque exſtat, oſtendit.* Silli autem ſæpe ſcribebantur verſu Heroico, cuiuſmodi ſunt
E Silli Timonis Phliaſij,

Ἔσπετε νῦν μοι ὅσοι πολυπράγμονές ἐστε σοφισταί.

Qui cùm ſectam Pyrrhonicam profiteretur, ſcripſit Sillos, ſeu Philoſophorum vituperationes. Suidas, τίμων ὁ φλιάσιος φιλόσοφος τῆς πυῤῥωνικῆς ἀγωγῆς ὁ γράψας τοὺς καλουμένους σίλλους, ἤτοι ψόγους τῶν φιλοσόφων. Heſychius lib. περὶ σοφῶν, in Arceſilao, τίμων δὲ ὡς φιλόχλον παίζει λέγων.

Ὣς εἰπὼν ὄχλοιο περιστάσιν εἰσκατέδυνεν,
Οἱ δέ μιν ἠΰτε γλαῦκα περιτερετίζοντες
Ἤλεμα τὸν δεικνύντες, ὅθ' οὕνεκα ὄχλῳ ἀρέσκεις,
Οὐ μέγα πρᾶγμα; τάλας τί πλατύνεαι ἠλίθιος ὥς;

Timon Sillographus ludit in eum., vt popularis auræ captatorem his verſibus.

Sic fatus medium turbæ ſeſe intulit, illi
Ceu fringillæ vlulam circumgarrire loquaces,

Et mox

Et monstrare leuem; sed quæ causa impulit auram A
Captares populi non magni ponderis auctor?
Quid magnos sumendo animos vesane ferocis?

Versus isti sunt meti satyrici. Stephanus in Φλιοῦς, καὶ τίμων ὁ περὶ σίλλων γεγραφὼς Φλιάσιος ἐχρημάτιζε. Suidas, σιλλαίνει, μυλλαίνει, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν σκώπτει, καὶ μυλλίζει· σίλλος γὰρ ὁ μίμος ἢ ὁ μῶμος, καὶ ἡ κακολογία, καὶ ὁ χλευασμὸς, καὶ ὁ ταῦτα γράφων σιλλογράφος. σιλλεὺς ὁ σαλὸς, καὶ φλυαρὸς ἐκ τοῦ σιλλαίνω τὸ φλυαρῶ. Vnde Silli apud Græcos pro Satyra Romana fuêre. Apud Laërtium Bion Satyricus fuit, βίων ποιητὴς τραγῳδίας τῶν σατυρικῶν λεγομένων. Horatius,

Ille Bionæis sermonibus, & sale nigro.

Fuit & Satyricus Poëta Lycophron Chalcidensis, qui satyrico carmine Menedemum Philosophum lacceauit. Athenæus lib. 2. λυκόφρων δὲ ὁ χαλκιδεὺς ἐν σατυρικῷ δράματι ὃ ἐπὶ καταμωκήσει ἔγραψεν εἰς μενέδημον τὸν φιλόσοφον. Laërtius lib. 2. ὁ λυκόφρων ἐν τοῖς πεποιημένοις σατύροις αὐτῷ. Apud Appianum in Libyco σατυρισταὶ sunt gesticulatores Satyri, καὶ χορὸς κιθαριστῶν, καὶ σατυριστῶν ἐς μιμήματα τῆς τυρρηνικῆς πομπῆς. Ælianus, οἱ συγχορευταὶ διονύσου σάτυροι ἦσαν, οἱ ὑπὸ ἐνίων τίτυροι ὀνομαζόμενοι. Scholiastes Theocriti, τίτυρος πίθηκος ὁ μικρὰν ἔχων οὐρὰν, *Tityrus Simius paruam habens caudam.* Aristoteles Satyros ante Tragœdiam fuisse ait, & à Satyrico Tragœdiam absolutam. Poëseos satyricæ inuentionem alij Thespidi, alij Prasinæ ascrisunt. κωμῳδεῖν & σατυρίζειν, *mordere.* Dionys. Halicarn. lib. 7. δηλοῦσι δὲ αἱ τῶν θριάμβων εἴσοδοι παλαιαὶ, καὶ ἐπιχώριον οὖσαν ῥωμαίοις τὴν κέρτομον καὶ σατυρικὴν παιδιάν. Romani quoque in triumphis suis choros Silenorum, & satyristarum inducebant, vt in Satyris Græci, & poëmata tumultuaria, seu αὐτοσχεδιάσματα canebant, quale illud fuit,

Galliam Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem. C

Lusus erat similis τοῖς πομπευταῖς ἀθλοῦσι τοῖς ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν πρότερον ἅμα τοῖς σκώμμασι παρορχουμένοις. Certè Cratinus Satyros Aristophanis equitibus opposuit. Satyricos autem mordaces esse neminem fugit. Sidonius lib. 8. epist. 11. in Satyra mordax. epist. vlt. lib. 1. versuum plena mordacium. epist. 8. lib. 5. piperatam facundiam vocat. epist. 11. lib. 8. In materia sollicitus & mordax; in tragica sæuus & flebilis, in comica vrbanus multiformisque, in fescennina vernans verbis, æstuans votis, non pauca piperata, mellea multa, omnia tamen salsa. Arnobius lib. 1. Illos omnes qui conscriptione voluminum multiformi maledictis mordacibus carpunt publicos mores, qui luxurias ac vitas vestras secant, vrunt, dilacerant, qui sui temporis posteris notas scriptorum perpetuitate prolatant, ad cæli sustolliris sydera. Lactantius lib. 1. cap. 9. Non enim ista Lucillius narrat, aut Lucianus, qui Diis aut hominibus non pepercit. lib. 2. cap. 4. Flaccus vt satyrici carminis scriptor derisit hominum vanitatem. Iuuenalis satyr. 1. D

Ense velut stricto quoties Lucillius ardens
Infremuit, rubet auditor cui frigida mens est,
Criminibus tacita sudant præcordia culpa.

Iulius Firmic. lib. 8. cap. 7. Alienas vitas amati sermonis licentia pulsent. Horatius,

Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est,
Iudiciúmque. ———

Cicero lib. 4 de Rep. Nostræ contrà XII. Tabulæ cùm perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putauerunt, si quis actitauisset, siue carmen condidisset, quod infamiam afferret, flagitiúmve alteri. Iidem probris & iniuriis Poëtarum subiectam vitam, famámque habere noluerunt, capite etiam puniri sancientes, tale carmen condere si quis auderet. Apud Augustin. lib. 2. de Ciuit. cap. 9. & 12. Horat. epist. ad Augustum, E

——— *etiam lex,*
Pœnáque lata malo quo nollet carmine quenquam
Describi, ———

Arnobius l. 4. carmen malũ conscribere, quo fama alterius coinquinetur & vita, Decemuiralibus scitis euadere noluistis impune. Romæ iã olim fescennini versus, & ante fescenninos Saturnij ad Satyrã Græcam accedebãt. Erant enim festiui fescenninos cantaturi prætextram ponebant, vt pudorem exuerent. Dicti sunt à Fescennino vetusto Hetruriæ oppido. Saturnij erãt versus Iambici trimetri hypercatalectici, hoc est, vnica syllaba senarij legem superãtes, quos ab Hipponacte maledicentissimo Poëta Hipponacteos vocant. Festus versus antiquissimos esse ait quibus Fauni fata hominibus cecinêre, quo genere versuũ Lucius Poëta bellũ Punicum scripserit. Varro l. 6. de ling. Lat. Ita vt Faunus & Fauna sit in his versibus quos vocant Saturnios. Ennius, ———*Scripsêre*

A ——— *Scripsère alij rem*
Versibus quos olim Fauni vatésque canebant,
Cùm neque Musarum scopulos quisquam superarat,
Nec dicti studiosus erat. ———

Asconius hoc Næuij carmen refert.

Fato Metelli Romæ fiunt Consules.

Cui Metellus Consul iratus senario respondit hypercatalecto, qui & Saturnius dicitur,

Dabunt malum Metelli Nænio Poëtæ.

Horatius epist. 1. lib. 2.

Græcia capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
B *Defluxit numerus Saturnius, & graue virus*
Munditiæ pepulère. ———

Terentianus veteres existimasse ait Saturnium dictum versum tãquam ab Italis repertum; Græcam tamen originem censeri debere. Fescennini versus Saturniis posteriores à pueris canebantur in nuptiis, quos à Fescennino oppido Sabinorum, vel, vt alij volunt, Hetruriæ dictos autumant. Seruius ad hæc Virgilij lib. 7. Æneid.

Hic Fescenninas acies. ———

Fescenninum oppidum est, vbi nuptialia inuenta sunt carmina. Catullus fescenninam loquutionem vocat, quam intellexit Lucanus lib. 2. de nuptiis Catonis & Marciæ,

Non soliti lusère sales, nec more Sabino
Excepit tristis conuicia festa maritus.

C Alij fescenninum dici putant, quia cùm pronuba sponsum laudásset, statim subdebat, præfiscini. Titinnius,

Paula mea amabo pol tu ad laudem addito præfiscini.

Seneca in Medea,

Festa dicax fundat conuicia fescenninus.

Cuiusmodi est illud apud Catullum,

Diceris malè te à tuis vnguentate glabris marite
Abstinere, sed abstine.

Ausonius epist. ad Paulum laudat quendam Ananum fescenninorum scriptorem. Claud.

Permissisque iocis turba licentior
Exultet tetricis libera legibus.

D Liuius lib. 7. & Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. ab Hetruscorum ludicro motu corporum ac gestu Satyram Romanam profectam esse volunt. Liuij verba suprà posuimus, Valerij verba hæc sunt, de Hetruscis loquentis; & quia ludius apud eos histrio appellabatur, Scenico nomen histrionis inditum est. Paulatim deinde ludicra ars ad Satyrorum modos perrepsit, à quibus primus omnium Poëta Liuius ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit. Vterque Satyras intelligit non Lucillij mordaces, sed Græcorum ludicras & ridiculas, à quibus & Satyra mordax postea orta est.

CAP. XI.

De ludis.

LVDI, si originem spectas, ad voluptatem, & animi, corporísque remissionem reperti sunt, neque rusticos, & agricolas quibus eorum origo debetur, mores, aut institutio-
E nem respexisse putem, sed hilaritatem. Postea in Theatris aliquid quod ad mores faceret, aspergi cœpit. Aristophanes omnia ad voluptatem, & apud Latinos Plautus dirigunt. Ideo Aristides aduersùs eloquentiæ corruptores, *σκεψώμεθα δὴ καὶ τόδε, ὅτι οὔτε οἱ δῆμοι τὰ θεάματα ταῦτα ὧν μάλιστά τις αὐτῶν ἡττᾶσθαι φήσειεν, πάντῃ τοῦ θυμοῦ φιλοῦσιν, οὐδ᾽ ἀσπάζονται. ἀλλὰ ἐν μὲν τῷ παρέχεσθαι γαργαλίζονται, ἀπελθόντες δ᾽ αὐτῆς καταγελῶσι. Hoc item consideremus, neque plebeculam spectacula ista, quibus maximè capitur, penitus amare; sed dum aguntur, titillatur, abeuntes irrident.* Ita ludi ludicra res, & voluptuaria. Aspice Romam, & Theatra, & amphitheatra, & Circi ad populi voluptatem pertinebant. Hodie vbique gentium vbi ludi scenici, & curules aguntur, sola voluptas spectatur. Ideo l. 5. C. Theodos. de spect. Theatrorum, & Circensium voluptates vocantur. Symmachus lib. 10. epist. 10. scenicas voluptates. Cassiodorus lib. 1. epist. 31. spectaculorum gaudia. Athanasius homil. de semente, *θεατρομανεῖς ἡδονάς.*

Minutius in Octauio; Vos verò suspensi iterum, atque solliciti honestis voluptatibus ab- A
stinetis, non spectacula visitis, non pompis interestis, conuiuia publica absque vobis. Aristoteles lib. de Poet. fabulam sine moribus esse posse fatetur; & verò per initia fuit. Non nescio τὸ γελοῖον μόριον εἶναι τοῦ αἰσχροῦ, *ridiculum partem esse turpis*, & ea maximè risum mouere, quæ in dictis hominum, & factis turpissima sunt. Negem tamen sermonem omnem ad risum compositum pugnare cum recta ratione, quia recta ratio sæpe imperat, vt ægroti, defessi, afflicti dicto aliquo ridiculo recreentur. De origine autem ludorum scenicorum Romæ Tertull. lib. de spect. scribit, Lydos ex Asia transuenas in Hetruria consedisse duce Tyrrheno, qui fratri suo cesserat regni contentione. Igitur in Hetruria inter cæteros ritus superstitionum suarum spectacula quoque religionis nomine instituunt Inde Romani accersitos artifices mutuantur, tempus, enuntiationem, vt ludi à Lydis vocarentur. Varro ludos à ludo, id est, à lusu interpretatur, sicut & lupercos ludos appellabant, quod ludendo B
discurrant. Nam & cùm promiscuè ludi Liberalia vocarentur, honorem Liberi Patris manifestè sonabant. Libero enim à rusticis primò fiebant ob beneficium, quod ei ascribunt pro demonstrata gratia vini. Hoc igitur modo etiam à Theatro separantur, quod est priuatum consistorium impudicitiæ. Ludi Romæ dati cùm dedicaretur Theatrum, vt Suetonius in Claudio cap. 21. Ludos dedicationis Pompeiani Theatri, quod ambustum restituerat, è tribunali posito in orchestra commisit, cùm priùs apud superiores ædes supplicasset. Edebantur autem ludi libera Republica, vel ab Ædilibus, & Prætoribus, vel etiam à Consulibus, demum ab Imperatoribus. Ædiles noui prætextati ludis Theatralibus præsederunt, vt est apud Ciceronem act. 7. in Verrem, curabántque ludos suis impensis, eodem auctore pro Muræna. Oppressa, & capta Rep. Imperator præsidere solitus, vt Augustus apud Suetonium cap. 45. Nero cap. 12. Domitianus cap. 4. Claudius apud Tacitum lib. 12. Herodianus in C
Commodo dixit προκαθίζεσθαι ἐν τῇ βασιλείῳ ἕδρᾳ, *præsidere in regia sella*, quæ inter duos Consules vt plerumque ponebatur, vt Dio lib. 53. 54. Interdum in podio habuêre cubiculum, seu vraniscum, vnde spectarent. Plutarchus in Phocione, ἐνταῦθα δὴ θεὶς ὁ πολυτεχνῶν τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον, καὶ ἐκάθισεν ὑπ᾽ αὐτῷ τὸν βασιλέα. Horatius conopeum vocat, Nicetas βασιλικὸν ἱδρίασμα. Tanti autem sumptus in ludos fiebant, vt vix ab alio quàm ab Imperatore sustineri possent. Consules interdum ludos dabant. Nouella 105. Prætores maximè ex officio ludos edere cogebantur. C. Theodos. tit. de Prætor. & Quæst. Constantius A. ad Senatum; Primæ præturæ, quæ Flauiali nuncupatione signatur, viginti & quinque follium, & quinquaginta librarum argenti erogationem, sumptúsque præscripsimus; in secunda verò Constantiniana 20 millia follium, & 40. libras argenti largiendas esse censemus; tertia triumphalis 15. millia follium. & 30. argenti libras siue incommodo editoris expendat. D
Idem ad Mecilium PP. Omnes clarissimi qui per diœcesim sublimitatis tuæ degunt nostri auctoritate præcepti ad vrbem Romam redire cum impensis suis, vbi ludorũ scenicorũ, vel Circensium, vel muneris ratio poscit, cogantur. Editores si tempore stato sui copiam non fecissent, quinquagena millia modiorum tritici vrbis Romæ horreis inferebant. Pro absente expendebat fiscus, cui cùm Romam venisset editor prærogata exsoluebat. Boëtius lib. 3. de consolat. Philos. Atqui prætura olim magna potestas, nunc inane nomen, & Senatorij census grauis sarcina. Theodosius, & Valentinianus in Nouella; Ne Decurio ad Senatoriam dignitatem adspiret, scribunt patrimonia curialium exhauriri solita esse, si quando Senatores facti præturæ munus gererent. Lege Valentiniani, & Marciani Nouel. ad Tacianum. Basilius ad Psal 61. ὁ δεῖνα τὸν πλοῦτον ἑαυτοῦ θηριομάχοις προσαναλίσκων, *iste in gladiatores opes suas consumens*. Ambrosius lib. 2. offic. cap. 21. Prodigium est popularis fauoris gratiâ exinanire proprias opes, quod faciunt qui ludis Circensibus, vel etiam Theatralibus, & muneribus E
gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant suum, vt vincant superiorum celebritates. Lampridius de Alexandro Seuero; Pretiosas vestes quas Heliogabalus Scenicis dederat, sustulit. Vopiscus in Carino; Donatum est & Græcis artificibus, & gymnicis, & histrionibus, & Musicis, aurum & argentum, donata & vestis serica. Iulius Messala patrimonium suum Scenicis dedit, hæredibus abnegauit. Matris tunicam dedit Mimæ, lacernam patris Mimo, & rectè, si auiæ pallio aurato, atque purpurato pro syrmate Tragœdus vteretur. Inscriptum est adhuc in choraulæ pallio Tyrianthino, quo ille velut spolio nobilitatis exultat, Messalæ nomẽ, & vxoris. Iam quid lineas petitas Ægypto loquar? quid Tyro, & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles? Donati sunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri canusini, Africanæ opes in Scena nõ priùs visæ. Gordiani diuitiæ

A diutiæ ex eo innotuêre quod in omnibus ciuitatibus Campaniæ, Hetrutiæ, Vmbriæ, Flaminiæ, Piceni, de proprio per quatriduũ ludos scenicos, & Iuuenalia edidit, ait Capitolinus. Iuuenalia illa Nero instituerat Suetonius in Nerone c. 12. Instituit & quinquennale certamen primus omniũ Romæ more Græco triplex, musicum, gymnicũ, equestre, quod appellauit Neronia. Tacit. Annali 16. Senatus propinquo iam lustrali certamine, vt dedecus auerteret, offert Imperatori victoriam cantus, adiicit facundiæ coronam. Institutum est Romæ Nerone quartùm, Cornelio Cosso Cos. (vt Tacitus Annali 4.) Neapoli quinquennale illud certamen iam erat, vt Sueton. in Augusto c. 98. Strabo l. 5. Neapoli quinquennale ludicrum, πενϑετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν μουσικὸς, καὶ γυμνικὸς. fuit & in Iudæa in honorem Augusti, apud Suet. lib. 2. cap. 11. & 98. Iosephus lib. 15. Philostratus in Præfat. ad Iconas. Statius lib. 2. Syl. in Surrentino Pollij, & lib 3. in Hercule Surrent.

Huc me post patrij lætum quinquennia lustri.

B Sueton. in Claudio cap. 10. in Nerone c. 40. Statius l. 5. Syl. in Epicedio patris. Vide Plutarchũ in Lysandro de agone musico Sami, quæ Lysandria dicta. In omnibus penè Græciæ oppidis erãt eiusmodi agones. Gordianus egit Neronia, & vt in posterũ quinto quoque anno agerẽtur, sicut Nero instituerat, sanxit. Aurelius Victor; Gordianus solus Regnũ obtinuit, eóque anno lustri certamine, quod Nero Romã inuexerat, acto firmatóque in Persas profectus est. Zozimus eadem de re, ὁ βασιλέως σκηνικοῖς τε, καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσι τοὺς πολίτας ἀπαγαγόντες. Vnde Neronia coniicias ludos scenicos, & gymnicos fuisse. Capitolinus in Maximo, & Balbino ait, eos periisse die illo, quo ludis Capitolinis Musici, & scenæ artifices certabant. Capitolini enim ludi, vt scribit Suetonius, erant musici, equestres, gymnici. Apud Suetonium cap. 4. Domitianus instituit & quinquennale certamen Capitolino Ioui triplex, musicũ, equestre, C gymnicũ, quod durauit vsque ad Constantini tẽpora, quia ab eo magnus annus, seu lustrum obseruari cœpit, vt ait Censorinus. Vide Pliniũ l. 4. epist. 22. De ludis Capitolinis Ausonius,

Sertum coronæ præferens Olympiæ
Puer celebrasti Iouem.

Hanc coronam Poëtæ victores Capitolino agone merebant. Ludi Capitolini à Domitiano primùm instituti, in quibus omne genus artifices certabant. Iuuenalis,

An Capitolinam speraret Pollio quercum.

Martialis,

O cui Tarpeias licuit contingere quercus.

Vet. inscript. L. SVRRED. L. FIL. C. I. V. FELICIS PROCVRATORI AB SCENIC. THEATR. IMPERAT. CÆSAR. DOMITIA. PRINCIPI CORONATO CONTRA OMNES D SCENICOS. Alius fuit Albanus agon à Domitiano institutus. Magnum annum numerabant non per lustra, vt antea, sed per agonas Capitolinos vsque ad Censorinum, ipso teste libro de die natali. Corona, & ramo lemniscatis, aut torque inuolutis donabantur qui primo loco renuntiati erant: qui secundo, coronis, & palmis sine lemniscis. Ausonius,

Et quæ iam dudum tibi palma poëtica pollet,
Lemnisco ornata est, quæ mea palma caret.

Sidonius; Hîc mox præcipit æquus Imperator palmis serica, torquibus coronas coniungi, & meritum remunerari. Sub Imperatoribus, vt diximus, Prætores ludos curabant publicos. lib. 1. Cod. de Prætor. l. 7. D. de manumiss. vindicta. Priuata quoque spectacula interdũ in conspectu Prætoris actitata. Quintilian. lib. 3. Institut. Qui artem ludicram exercuerit in 14. ordinibus ne sedeat. Qui se Prætori in hortis ostenderat, neque etat productus, sedit in 14. ordinibus. Quia qui in hortis, & priuatis spectaculis operam inter Scenicos dedit, E lege theatrali de infamibus non tenetur. l. 2. §. vlt. D. de iis qui notantur infamia. Sueton. in Nerone cap. 21. Non dubitauit in priuatis spectaculis operam inter Scenicos dare, quodam Prætore HS decies offerente. Flagitantibus cunctis cœlestem vocem, respondit quidem in hortis se copiam volentibus facturum. Tacit. lib. 15. Ca. Lexanio, M. Licinio Consulibus acriore in dies cupiditate adigebatur Nero, promiscuas Scenas frequentandi. Nam adhuc per domum, aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis, quos vt parum celebres, & tantæ voci angustos spernebat. Iuuenales enim ludi priuati erant. lib. 14. Ne tamen adhuc publico Theatro dehonestaretur, instituit ludos Iuuenalium vocabulo in quos passim nomina data. Iuuenalium, ac priuatorum ludorum Sidonius meminit in Narbone,

Mos est Cæsaribus die bis vno,
Priuatos vocitant, parare ludos.

Igitur qui priuatæ scenæ operam exhiberet infamis non fuit, qui publico Theatro, & promiscuo spectaculo, infamis. Atellanarum actores infames non sunt, vt Valerius Maximus lib.2.cap.1. Liuius lib.7.Suetonius in Nerone cap.39. Propter seditiones statio cohortis ludis assidere solita erat, ait Tacitus lib.13.Vlpianus lib.1. de offic. præf. vrbi. Et sanè debet etiam dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid vbi agatur. lib.6. Sueton. Sed adiuuante vulgi preces statione militum quæ tunc excubabat, repræsentaturum se pollicitus est, ac sine mora nomen suum in albo profitentium citharœdorum inscribi iussit. Vlpianus popularia vocauit loca è quibus populus spectabat. Cæterùm moris fuit vt ludos pingerent ad tradendam posteris magnifici apparatus memoriam. Vopiscus in Carino; Ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus. Basilius homil. in Psalm.61. ὁ δεῖνα τὸν πλοῦτον ἑαυτοῦ θηριομάχοις προσαναλίσκων, καὶ ταῖς ματαίαις τῶν δήμων φωναῖς ἐπαγαλλόμενος, &c. ὃς καὶ ἔγραφον ἐν τοῖς περιφανέσι τόποις τῆς πόλεως τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν ἐπὶ τῶν πινάκων δείκνυσι. *Iste opes suas in gladiatores impendens, & inanibus populi clamoribus tumens, &c. qui & pictum in locis oculatissimis vrbis peccatum suum in tabulis ostendit.* Hæc verba intelligi possunt de libello munerario, qui publicè proponebatur. Hoc amplius ludorum causâ Romæ epulum Ioui dabatur, auctore Liuio. Lucillius, B

Idem epulo cibus, atque epulæ Iouis omnipotentis.

Erant autem in ludis istis scenicis Romæ mirum in modum superstitiosi, vt ait Arnobius lib.4. Nam si ludius constitit, aut tibicen repentè conticuit, commissum omnes statim in religiones clamatis sacras. Cicero de Aruspic. responsis; si ludius constitit, & tibicen repentè conticuit, aut puer ille patrimus matrimus si thensam non tenuit, aut lorum amisit, aut si Ædilis verbo, aut si nutu aberrauerit, ludi sunt non ritè facti, eáque errata expiantur, & ludorum instauratione placantur. Ita huuc locum lege. C

CAP. XII.

De Theatro.

AB agris demum, & pratis ludicra spectacula in vrbes deducta sunt, frequenti hominum consessu cùm Theatra exstrui cœpissent. Theatrũ autem propriè dicitur locus tabulatis, aut lapidibus structus, vnde ludi spectari possunt, à voce Græca θεάομαι, vt vult Isidorus, Cassiodorum sequutus lib.4.epist.5.qui *visorium* interpretatur. Seruius lib.5.Æneid. omne spectaculum Theatrum dici posse ait, ἀπὸ τῆς θεωρίας. nec enim speciale nomen esse. Quanquam Plutarchus lib. de Musica ducit etymon à voce θεὸς, quia ludi agerentur in honorem Deorum. minus bene. Sed audiendus Isidorus lib.18.c.42. Theatrum à spectando nuncupatum, ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, quod in eo populus stans desuper, atque spectans ludos contemplaretur. Donatus in prolog. Hecyræ. Ideo Theatrum, ideo spectatores, ideo actores, quia maior pars in gestu est, quàm in verbis. Quò referri potest illud Plauti in Milite; D

Spectacula ibi ruunt. ——

nisi pro foris, & tabulatis accipias. Certè ipsum Theatrum pro spectatoribus sæpe ponitur. Cic.lib.13.epist ad famil. Magnum Theatrum habet ista prouincia, non vt hæc nostra, adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem, atque gloriam. Pro Rabirio Posthumo; Multas quidem C. Cæsaris virtutes magnas, incredibiles cognoui, sed sunt cæteræ maioribus quasi Theatris propositæ. Ab eadem voce dicti θεαταὶ, vt ab ἀκροᾶσθαι ἀκροαταὶ, de quibus Synes. lib. 2. de Prouident. θεατὴς ἐκεῖνος ὅστις ἐν τῇ χώρᾳ περιμένει τὰ δεικνύμενα, θεᾶται καθ᾽ ἕκαστον ἐν τάξει προκύπτοντα τοῦ παραπετάσματος. εἰ δέ τις εἰς τὴν σκηνὴν εἰσβιάζοιτο, καὶ τὸ λεγόμενον, εἰς ὧν κυνοφθαλμίζοιτο διὰ τοῦ προσκηνίου, τὴν παρασκευὴν ἀθρόαν ἅπασαν ἀξιῶν ἐποπτεῦσαι, ἐπὶ τοῦτον ἐλλανοδίκαι σὺν μαστιγοφόρους ὁπλίζουσι. *Spectator qui suo loco manet, omnia quæ aguntur, prout extra siparium prodeunt, distinctè perspicit. Quod si velit irrumpere in Scenam per proscenium, omnia simul conferta cupiens intueri, in hunc Iudices mastigophoros armant.* Clemens lib.6. stromat. καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν θεάτρων γίνεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἑκάστου μέρων, κατὰ τὴν ἐνόρασιν, καὶ περιόρασιν, καὶ συνόρασιν, &c. Id est, *& quod in Theatris fieri solet, & in singulis eius partibus inspiciendo, circumspiciendo, conspiciendo, hoc in Deo aliter euenit, qui omnia vno obtutu intuetur.* ab eadem voce Aristides κύκλου διηρημένου θέαμα vocat. E

CAP.

A

CAP. XIII.

De Theatris Atheniens. & Roman.

THEATRA erant Athenis Draconis ætate, qui Atheniensibus plures petasos & tunicas iniicientibus in Theatro suffocatus est. Suidas in voce πέτασος, ἐπιρρίψαντων δράκοντι τῷ νομοθέτῃ τῶν ἀθηναίων πετάσους πλείονας, καὶ χιτῶνας, ὡς ἀποπνιγῆναι ἐν τῷ θεάτρῳ. In Theatro cunei fornicati erant, & curui, quare Ouidius dixit,

Sed tu præcipuè curuis venare Theatris.

& Seuerus in Ætna,

B *—— Magni cortina Theatri.*

Erant autem Theatra Athenis tumultuaria, & lignea, quæ solui possent, vbi spectaculorum dies exisset, dicebantúrque ἴκρια. Hesychius, τὰ ξύλινα ἐφ' ὧν ἐθεῶντο ἀθηναῖοι, πρὸ τοῦ τὸ ἐν διονύσῳ (legendum, ἐν διονύσου) θέατρον γενέσθαι, ἐλέγοντο ἴκρια. Id est, *tabulata lignea, in quibus spectabant Athenis priusquàm Dionysi Theatrum exstructum esset, dicebantur ἴκρια*. Qua voce vtitur Aristoph. in Thesmophor.

ὥστ' οὐδεὶς εἰσιόντες ἀπὸ τῶν ἰκρίων ὑποβλέπουσι.

Vbi vetus Scholiastes idipsum notat iisdem penè verbis, & Eustath. l. 3. Odyss. ἴκρια προπαροξυτόνως ἐλέγοντο καὶ τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀφ' ὧν ἐθεῶντο τὸ παλαιὸν τοὺς διονυσιακοὺς ἀγῶνας πρὶν ἢ σκευασθῆναι τὸ ἐν διονύσου θέατρον. ὅτι δὲ τὰ τοιαῦτα θέατρα θάλασσα κοίλη ἐλέγοντο παυσανίας δηλοῖ. Vide an Theatrum illud sit, quod ædificatum est in Lenæo, vbi Dionysi Lenæi erat

C templum, & ludi acti sunt olim, vt ostendimus cap. de Odeo. Eustat. ἐκ ξυλίνων, inquit, ἰκρίων θέατρα, πρὶν σκευασθῆναι τὰ λίθινα. Quo loco ait Theatrum vocari & mare cauum, θάλασσαν κοίλην, ob cuneorum, & cauearum altitudinem. Athenis verò vocabatur ἑκατόμπεδον, quod centum pedibus fortè definiretur, auctore Hesychio. Valerius Maximus lib. 2. c. 1. castra vrbana vocat, quia in Theatrum velut in castra pop. Rom. conflueret. Erant & Romæ subitaria, & lignea Theatra, quæ Magistratus darent. Victruuius initio l. 10. In muneribus quæ à Magistratibus foro gladiatorum, scenisque ludorum dantur, quibus mora non datur, sed tempore definito perficiuntur, vt sint sedes spectaculorum, velorum inductiones, quotannis prætores & ædiles ludorum causâ machinationes præparare debent. Imò omnia olim erant subitaria, nulla perpetua. August. lib. 1. cap. 6. de Ciuit. Nasica Pontifex maximus caueam Theatri Senatum construere molientem compescuit, persuasitque, ne Græcam lu-

D xuriam virilibus patriæ moribus paterentur obrepere, & id egit, vt Senatus subsellia quibus ad horam congestis in ludorum spectaculo iam olim vti ciuitas cœperat, deinceps prohiberet apponi. Hoc idem paulo planiùs narratur à Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. vbi & scenicorum originem exponit. Romæ, inquit, Theatra inchoata sunt à Messala, & Cassio Censoribus, sed auctore P. Scipione Nasica omnem apparatum operis eorum subiectum hastæ venire placuit. Atque adeò Senatusconsulto cautum est, ne quis in vrbe, propiúsve passus mille subsellia posuisse, sedénsve ludos spectare vellet, vt scilicet remissioni animorum iuncta standi virilitas propria Romanæ gentis nota esset. Per quingentos autem, & quinquaginta annos Senatus populo mistus spectaculo ludorum interfuit. Sed hunc morem Attilius Serranus, & L. Scribonius Ædiles ludos matri Deûm facientes, superioris Africani sententiam secuti, discretis Senatus & populi locis soluerunt. Eáque res auertit vulgi animum, & fauo-

E rem Scipionis magnopere quassauit. In veteribus fastis M. Valerius Messala, & Caius Cassius Censores fuerunt anno vrbis Romæ 599. qui Theatrum in vrbe inchoauerunt. Deinde hæc subiungit Valerius. Nunc causam ludorum ab origine sua repetam. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone Coss. intoleranda vis orta pestilentiæ, ciuitatem nostram à bellicis operibus reuocatam, domestici, atque intestini mali cura afflixerat. Iámque plus in exquisito & nouo cultu religionis, quàm in vllo humano consilio positum videbatur. Itaque placandi cælestis numinis gratiâ, compositis carminibus vacuas aures præbuit, vsque ad id tempus Circensi spectaculo contenta, quod primus Romulus raptis virginibus Sabinis Consualium nomine celebrauit. Verùm, vt est mos hominum, paruula initia pertinaci studio prosequendi, venerabilibus erga Deos verbis iuuentus rudi atque incomposito motu corporum iocabunda gestus adiecit, eáque res ludium ex Hetruria accersendi causam præbuit, cuius decora pernicitas, vetusto ex more Curetum, Lydorúmque, à quibus Hetrusci origi-

nem traxerunt, nouitate gratiæ Romanorum oculos permulsit. Et quia ludius apud eos histrio appellabatur, Scenico nomen histrionis inditum est. Paulatim deinde ludicra ars ad Satyrarum modos perrepsit, à quibus primus omnium Poeta Liuius ad fabularum argumenta spectantium animos transtulit. Isque sui operis actor, cùm sæpiùs à populo reuocatus vocem obtudisset, adhibito pueri, & tibicinis concentu gesticulationem tacitus peregit. Atellani autem ab Oscis acciti sunt. Quod genus delectationis Italica seueritate temperatum, ideóque vacuum nota est. Nam neque tribu mouetur, neque à militatibus stipendiis repellitur. Quod de Scipione Nasica scribit, adstipulatorem habet Appianum lib. 1. bel. ciuil. qui Scipionem Consulem sustulisse Theatrum ait, quod Caius Cassius inchoarat, iámque absolutum erat, quasi seditionibus nouis ea res originem daret, aut veriùs, quia populum Romanum Græcis voluptatibus assuescere parum commodum esset. τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ Σκιπίων ὕπατος καθεῖλε τὸ θέατρον, ὃ Λεύκιος Κάσσιος ἦρχεν, καὶ ἤδη που τέλος ἐλάμβανεν, ὡς καὶ τόδε στάσεων ἄρξον ἑτέρων, ἢ οὐ χρήσιμον ὅλως ἑλληνικῆς ἡδυπαθείας ῥωμαίους ἐθίζεσθαι. Restitue, Γάϊος Κάσσιος ex Plinio & Paterculo. Liuius lib. 48. in Epitome. Ante Carthaginem deletam, inquit, cùm Theatrum à Censoribus locatum exstrueretur, Corn. Nasica auctore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus destructum est, populúsque aliquandiu stans ludos spectauit. Quod licet euersum fuerit, sæpe tamen restructum est, ac denuò destructum. Tertullian. lib. de spectac. cap. 10. Sæpe, inquit, Censores renascentia cùm maximè Theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lasciuia prouidebant. & in Apologet. Quonam illæ leges abierunt, quæ Theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant? Primi omnium M. Valerius Messala, & C. Cassius Longinus Censores, quinquennio ante censuram L. Cornelij Lentuli Lupi, & L. Marrij Censorini Theatrum lapideum inchoauerant à lupercali palatium versùs, cui moliendo eximia ciuitatis seueritas, & Consul Scipio restitêre, inquit Velleius. Consule Plinium lib. 17. cap. 25. L. Mummij triumpho primùm id genus spectaculi datum est, ait Tacit. lib. 14. intellige apparatu Græcanico. Nam T. Sulpitio Pætico, & C. Licinio Stolone Coss. ludi primùm scenici instituti, vt ex Liuij lib. 7. probauimus; sed Mummius diruto Theatro Corinthiorum eius ænea vasa Romam deportauit, auctore Vitruuio lib. 5. cap. 5.

CAP. XIV.

De Theatris perpetuis Romæ.

VICTRVVIVS lib. 5. cap. 5. scribit, ætate sua multa quotannis Romæ Theatra exstructa è ligno, quæ mox destruerentur. Primus omnium Q. Gallio, vel, vt Ausonius vocat, Q. Gallus, cùm præturæ candidatus esset, vt monet Iosephus Scaliger, quia in Ædilitate sua, quam ante annum gesserat, bestias non habuisset, gladiatorium munus dedit, cùm hoc titulo, se patriæ hoc dare. Is Theatrum saxeum in Ædilitate sua exstruxit. Ausonius in ludo Sapientum,

Aedilis olim Scenam tabulatam dabat
Subitò excitatam, nulla mole saxea.
Muræna sic, & Gallus; nota eloquar,
Postquam potentes, nec verentes sumptuum
Nomen perenne crediderunt, si semel
Constructa moles saxeo fundamine
In omne tempus conderet ludis locum,
Cuneata creuit hæc Theatri immanitas.

Imò lex proposita fuit, vt tumultuaria Theatra essent, non perpetua, apud Tertull. in Apologet. Pub. Scipio Nasica S. Consulto vetuit Theatrum perpetuum ædificari. Valer. Maximus lib. 2. cap. 3. Liuius lib. 48. Augustin. lib. 1. cap. 3. de Ciuitate Dei In verbis Ausonij quæ suprà posuimus non parum est dubitationis. Ita enim concepta sunt,

Aedilis olim Scenam tabulatam dabat
Subitò excitatam, nulla mole saxea.
Muræna sic, & Gallus; nota eloquar.

Videtur Ausonius velle Murænam & Gallium Scenam tabulatam dedisse sine mole saxea. Doctissimus Scaliger verba quæ sequuntur,

Postquam

A *Postquam potentes, nec verentes sumptum.*
de Muræna, & Gallio accipit, quasi ipsi primi lapideum Theatrum exstruxerint. Non persuadet, nisi veterem auctorem adstipulatorem afferat Omnino Pompeius, vt monet Tacitus lib. 14. primum perpetuum Theatrum, &, vt ipse loquitur, mansuram Theatri sedem primus posuit. Verius est, primum Romæ Theatrum perpetuum in Circo Flaminio nona vrbis regione à Pompeio magno anno ab vrbe condita 699. conditum esse, vt scribit Plutarchus in Pompeio, & Plin. lib. 8. cap. 7. Deinde in eodem Circo Flaminio quatuor Theatra posita sunt. Primum Theatrum Pompeij ad Pantheon, Cn. Pompeio magno secundùm, & M. Licinio Crasso Coss. Alterum Marcelli sub Augusto, P. Fabio Max. & Q. Ælio Tuberone Coss. Tertium Theatrum Balbi, quod Claudius Cæsar dedicauit, à vicinitate dictum, quod crypta Balbi in propinquo esset. Quartum Trajani in campo Martio, quod Adria-
B nus paulo pòst contra omnium vota destruxit, auctore Lampridio: deinde summa cura redintegratum est. Strabo lib. 5. in campo Flaminio tria tantùm Theatra ponit, πλησίον δ' ἐστὶ τοῦ πεδίου τούτου καὶ ἄλλο πεδίον, καὶ θέατρα τρία, καὶ ἀμφιθέατρον. Prope campum Martium est & alius cāpus (Flaminiū intelligo) in quo tria Theatra, & amphiteatrū. Theatrum Balbi ante Marcelli ætatem viguit, narrante Plinio lib. 36. cap. 7. In eo quatuor columnæ ex ophite lapide pro miraculo fuère. Primus omnium L. Mummius exacto Achaico triumpho Theatrum temporaneum more Græco, & scenam lignea compage posuisse fertur. Cúmque apud Fidenas Theatrum memorabili casu cum magna hominum pernicie, & ingenti strage corruisset, S. C. cautum fuit, ne quis in posterum Theatra nisi solidæ firmitatis efficeret. Theatrum à Pompeio cœptum Caligula perfecit, Nero in aduentu Tiridatis Armeniorum Regis inaurauit, iuxta quod Iouis statua visenda magnitudine. Claudius ludos dedicationis Pompeia-
C ni Theatri quod ambustum restituerat, è tribunali posito in orchestra commisit, cùm priùs apud superiorem ædem supplicasset, pérque mediam caueam sedentibus ac silentibus cunctis descendisset, ait Sueton. in Claudio cap. 21. Dio de Claudio, ἀπέδωκε τῷ πομπηΐῳ τὴν τοῦ θεάτρου μνήμην καὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ τοῦ τιβερίου ὄνομα ἐν τῇ σκηνῇ προσθεὶς ἔγραψεν, ἐπειδὴ καυθεῖσαν αὐτὴν ἀνῳκοδομήκει. τὸ γὰρ ἑαυτοῦ ἐκείνῃ μὲν οὐχ ὅτι κατεσκευάκει, ἀλλ' ὅτι καθιέρωσεν αὐτὴν, ἄλλως δ' οὐδενὶ ἐνεκόλαψεν. *Claudius,* inquir, *Pompeio ipsi memoriam Theatri restituit, & Tiberij nomen Scenæ ascripsit, quod eam cùm exusta esset, restruxerit. Nomen enim suum Scenæ incidit, non quasi eam construxisset, sed quia dedicasset.* Certum tamen est, Claudium eandem Scenam, quam Tiberius, refecisse, & dedicasse. Fuit & Iulij Cæsaris Theatrum lapideum iuxta Capitolium, cuius hodiéque semiruta vestigia extant, item Marcelli Theatrum magnificentissimum ad infimum Argiletum iuxta templum Pietatis. Fuit & Theatrum lapideum
D iuxta ædem equestris Fortunæ. Erant qui Pompeium incusarent quod mansuram Theatri sedem posuisset. Nam antea subitariis gradibus, & scena in tempus structa ludi edebantur, vel si vetustiora repetas, stantem populum spectauisse, neque quenquam Romæ honesto loco ortum ad theatrales artes degenerasse ducentis iam annis à L. Mummij triumpho, qui primus id genus spectaculi in vrbe dedit. Sed consultum parsimoniæ, quod perpetua Theatro loca sint, ait Tacitus lib. 14. Theatrum Pompeij Plinius Veneri victrici, Tiro Tullius Victoriæ dedicatum esse volunt. Plinij verba lib. 8. cap. 7. sic habent: Pompeij quoque altero Consulatu dedicatione templi Veneris victricis. Titonis verba lib. 10. cap. 1. apud Gellium; Cùm Pompeius ædem Victoriæ dedicaturus foret, cuius gradus vicem Theatri essent, noménque eius & honores inscriberentur, quæri cœptum est, vtrùm Consul tertiò inscribendum esset, an tertiùm. In eodem nunc Theatro non est ita scri-
E ptum. Nam cùm multis annis postea Scena quæ prociderat refecta esset, &c. Tertullianus cum Plinio, & Plutarcho in Pompeio, Veneris ædem esse vult, sed victricis. l. de spectacul. cap. 11. Itaque, inquit, Pompeius magnus solo Theatro suo minor, cùm illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animaduersionem, Veneris ædem superposuit, & ad dedicationem edicto populum vocans, non Theatrum, sed Veneris templum nuncupauit, cui subiecimus, inquit, gradus spectaculorum. Id ædificium Demetrij liberti eius pecuniis exstructum est, quas ille per causam bellorum corrogarat. Dio pag. 68. Pompeius, inquir, Theatrum, quo hodiéque nobilitamur, dedicauit. τὸ θέατρον ᾧ καὶ νῦν λαμπρυνόμεθα, καθιέρωσε. θέατρον δὲ τοῦτο οὐχ ὁ πομπήϊος ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ὁ δημήτριός τις ἀπελεύθερος αὐτοῦ, ἐκ τῶν χρημάτων, ὧν συστρατευόμενος οἱ ἐπεπόριστο. Theatrum verò quod Marcelli nomine dedicatum est ab Augusto Cæsare, Iulius Cæsar inchoauerat, teste Dione p. 157. ὁ ἰούλιος θέατρον προκατεβάλετο μὲν, οὐκ ἐξετέλεσε δέ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ αὔγουστος

μετὰ ταῦτα ἐκποιήσας ἀπὸ μάρκου μαρκέλλου τοῦ ἀδελφιδοῦ ἐπωνόμασε. Sueton. lib. 2. cap. 29. A Augustus Theatrum Marcelli exstruxit, Tarpeio monti accubans, eo loco quò Cęsar Dictator illud destinauerat. Id Theatrum marmoreum ab Ouidio dictum est, siue quod marmore exædificatum est, siue quod eò quatuor columnæ insigni magnitudine, quæ fuerant in atrio domus Scauri, quem Cicero defendit, translatæ sunt. Auctor Asconius Pædianus in oratione pro M. Scauro, qui ex eo regiam Theatri Marcelli vocat. Ouidius lib. 2. Amor. eleg. 7.

Siue ego marmorei respexi summa Theatri.

Martialis meminit Esquilini Theatri, Tacitus C. Cæsaris, Ausonius Balbi, & Gallij, Spartianus Traiani, S. Aurelius Neronis. Ætate Augusti Cæsaris terna Theatra in pretio erant. Ouid. lib. 3. Amor. eleg. 12. B

Scena viget, studijsque fauor distantibus ardet,
Cùmque tribus resonant terna Theatra foris.

Seneca lib. 1. de Clement. In hac ciuitate tribus eodem tempore Theatris viæ postulantur. Cic. 3. in Verr. Ludis forum & comitium signis, & tabulis ornatur. De Theatris Scauri, & Curionis hoc loco nihil pono, quod è Plinij lib. 35. cap. 15. res nota sit, tum verò quia solutilia fuêre, & exemptilia, sicut & illud de quo Iosephus lib. 9. cap. 1. origin. quod in palatio quotannis fiebat ludis Augustalibus, cui fuêre ostia duo, quorum alterum exeuntibus sub diuum, alterum in porticum euntibus, aut egredientibus patebat, ne turbarentur qui intus conclusi erant, & vt actores ex eodem tugurio exeuntes liberum regressum haberent. θέατρον ἐγίγνετο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, θύρας ἔχον δύο, φερούσας, τὴν μὲν εἰς αἴθριον, τὴν δὲ εἰς στοὰν, εἰσόδοις καὶ ἀποχωρήσεσι, ὅπως μὴ ταράσσοιντο οἱ ἔνδον ἀπειλημμένοι. ἐκ δὲ αὐτῆς τῆς καλύβης ἐνδοτέρω διαφραγμένῳ ἑτέραν ἀπειληφυίας ἐπαναστροφὴν τοῖς ἀγωνισταῖς, καὶ ὅπως τὰ ἀκροάματα. Certè in C septis perpetuum fuisse Theatrum autumo, quod à Caligula exstructum sit. Dio lib. 58. In septis, inquit, plurima, & maxima ædificia desigens, Tauri Theatrum neglectui habuit. πλεῖστα καὶ μέγιστα οἰκοδομήματα πηξάμενος, ταύρου θέατρον ὑπερεφρόνησεν.

CAP. XV.

De forma Theatri.

THEATRA vt plurimum fuêre foro, & gymnasiis contigua. Strabo lib. 14. τοῦ δὲ θεάτρου νύσης δύο ἄκραι, ὧν τῇ μὲν ὑπόκειται τὸ γυμνάσιον τῶν νέων, τῇ δὲ ἀγορὰ, καὶ τὸ γεροντικόν. Id est, *Theatro Nysæ duo sunt vertices, quorum vni gymnasium subest, alteri forum & senaculum.* D Theatrum autem est, quo scena includitur, semicirculi figuram habens, ait Isidor. lib. 18. cap. 42. Cuius forma primùm rotunda erat, sicut & amphitheatri, postea ex medio amphitheatro Theatrum factum est, ait ille. Seneca in Troade,

——& cliuo lenis
Erecta medium vallis includens locum
Crescit Theatri more.——

Cassiodorus lib. 5 epist. 42. Cùm, inquit, Theatrum, quod est hemisphærium, Græcè dicatur amphitheatrum, quasi in vnum iuncta duo visoria, rectè constat esse nominatum. Virgilius lib. 5. Æneid. videtur velle mediam partem Theatri Circum efficere, quasi Theatrum, vt suprà Isidorus adnotauit, olim rotundum fuerit, & Circus semicirculi, aut Lunæ diuiduæ formam expleuerit. sic enim ille; E

Gramineum in campum, quem vallibus vndique curuis
Cingebant syluæ, mediáque in parte Theatri
Circus erat.——

Nisi quis putet enallagen esse casuum, quæ frequens est apud Poëtam, quasi dixerit, mediáque in parte Circi Theatrum erat, quia Circus rotundus fuit, Theatrum semicirculum expleuit, amphitheatrum circulum. Seruius circum Theatri, spatium spectaculi interpretatur. Enallage casuum fuit cùm dixit,

——quem vallibus vndique curuis
Cingebant sylua.——

pro, quem valles curuæ vndique cingebant syluis, vt notat Seruius. Ideo caueas vocat Cassiodorus, quia fornicati cunei, vt Lunæ diuiduæ formam reddant. Ita Virgilius Æneid 5.

Hic

A *Hic totum caueæ concessum ingentis.* ——

libro 8.

Consessu caueæ magnis Circensibus actis.

& Lucretius initio l.4. Tacit. l.13. κύκλον vocat Dio in Commodo, circum Virgil. l.5. Æneid.

—— *mediáque in parte Theatri*

Circus erat. ——

Ammian. Marcellin. circulum. Cauea prima, seu ima Senatui & equitibus, media plebi, summa & vltima fæminis attributa, vt Seneca l.1. de tranquil. Verba Lucretij sic habent;

Namque ibi concessum caueai subter & omnem
Scenai speciem. ——

Cicero lib. de Senect. Vt Turpione Ambiuio magis delectatur qui in prima cauea spectat, B delectatur etiam tamen qui in vltima. Tertullian. in Apologet. caueam pro arena amphitheatri posuit. Planè religiosiores estis in cauea, vbi super sanguinem humanum. lib. de spectacul. Credo Circo, & vtraque cauea, & omni stadio gratiora. caueam pro Theatro & amphitheatro ponit. Cauea pro cuneorum parte apud Plinium epist. ad Traian. Huic in Theatro multa debentur ex priuatorum collationibus, vt basilicæ circa, vt porticus supra caueam. Vnde & discas quod docuimus, basilicas circa caueam fuisse. Plaut. Amphytr.

Vt his in cauea pignus capiatur toga.

Statius lib. 1. Syluar.

—— *Caueas subit per omnes*
Insignis specie, decora cultu
Plebes altera non minor sedente.

C Dio Chrysostomus in Cyneg. Theatrum describit cauum, ac depressum instar vallis, sed media parte rotundum, non natura, sed arte & manu hominum. οἱ δ' ἄρχοντες ἐς τὸ θέατρον ἐβάδιζον, ὅ ἐστιν ὥσπερ φάραγξ κοῖλον, πλὴν οὐ μακρὸν ἑκατέρωθεν, ἀλλὰ στρογγύλον ἐξ ἡμίσεος, οὐκ αὐτόματον, ἀλλ' ᾠκοδομημένον λίθοις. Calpurn. Bucol. 7.

Qualiter hæc patulum vallis contendit in orbem,
Et sinuata latus, resupinis vndique syluis,
Inter continuos curuatur concaua montes,
Sic tibi planitiem curua sinus ambit arena.

Quare Cassiodorus lib. 4. cap. 51. Caueas illas saxis pendentibus apsidatas, ita iuncturis absconditis in formas ait pulcerrimas conuenisse, vt cryptas magis excelsi montis crederes, quàm aliquid fabricatum esse iudicares. Theatrum tamen non constitisse solo hemicyclo D figura eius quod Romæ est M. Marcelli ostendit. Cùm enim flexis post semicirculum lineis vretentur, ex integro circuli ambitu quartam partem adimentes, quod reliquum erat Theatro dabant. Si verò hemicycli cornua rectis & æqualibus lineis producerentur, Theatrum erat semicirculi pars dimidia, & eo amplius diametri quarta pars.

CAP. XVI.

An Theatra tecta fuerint.

FERE Theatra vt plurimum nuda, & sine tecto. Quare velis & carbasis tegi necesse fuit, vt æstus defenderetur. Chrysost. homil. 4. in id Isaiæ; *Vidi Dominum.* Sudant, E inquit, in Theatro, nudo capite Solis ardorem excipiunt, vt fiant captiui mortis, & scorti mancipia. Vnde & Maximus Tyrius serm. 38. Atlantem montem apertum esse scribit mare versùs, sicuti Theatra in aërem aperta sunt. ἄτλας ὄρος ἀνεωγὸς πρὸς τὸ πέλαγος, ὥσπερ τὰ θέατρα πρὸς τὸν ἀέρα. Quare sæpe factum, vt imbri maderent, gausapináque, aut lacernas arcendæ aëris iniuriæ, aut penulas in Theatra inferrent. Tertul. in Apologet. Video & Theatra, nec singula satis esse, nec nuda. nam ne vel hyeme voluptas impudica frigeret, primi Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Dio de Domitiano ὑετοῦ ἐξαίφνης γενομένου μανδύας ἀλλασσόμενος. Martialis lib. 2.

—— *Spectabat*
Nigris munus Horatius lacernis,
Toto nix cecidit repentè cælo,
Albis spectat Horatius lacernis.

Item

Item lib.14.epig.137.de Amphitheatro. A

Amphitheatrales nos commendamur ad vsus,
Cùm tegit algentes nostra lacerna togas.

Nam & è Theatro columbæ, & hirundines emissæ liberè patente cælo reuolabant, domúmque redibant, quia nudum, & sine tecto erat. Fuêre tamen alicubi Theatra cum fornice, & tecto. Philostratus in Herode; ὅδε ἀνέθηκε καὶ τὸ ἐπὶ Ῥηγίλλῳ θέατρον, κέδρου συνθεὶς τὴν ὀροφὴν. ἀλλὰ καὶ τοῖς Κορινθίοις θέατρον ὑπωρόφιον ἐδείματο. Id est, *Herodes Athenis dedicauit Theatrum in Regillo, & è cedro fastigium, tectúmque fecit. Aedificauit quoque Corinthiis Theatrum tectum.* Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis primus Theatrum texit, auctore Plinio lib.36. cap.15. Statius lib.3. Syluar.

Et geminam molem nudi, tectique Theatri.

Cùm tecto carerent vela intendebantur aut carbasina, & linea, aut serica, magnificentiæ causâ. B Quod à Cæsare Romæ factitatum est, qui defendendo ardori Solis παραπετάσματα σηρικὰ ὑπερπετάσας, ait Dio lib. 43. Catulus in Ædilitate sua vela primus suspendit, auctore Plinio. Quam lasciuiam à Campanis profectam scribit Ammianus Marcell. lib. 14. Plebeij, inquit, multi velabris vmbraculorum theatralium latent, quæ Campanam imitantur lasciuiam. Vela nauium ad eam rem sæpe adhibita. Lampridius in Commodo; A militibus classiariis qui vela ducebant, populum in amphiteatro interimi. Ea vela lutea, russa, ferruginea fuerunt, malis nauium, trabibúsque alligata Lucret. lib.4.

Et vulgò faciunt id lutea, russaque vela,
Et ferrugina, cùm magnis intenta Theatris
Per malos volgata, trabésque trementia flutant.

& lib. 6. C

Carbasus vt quondam magnis intenta Theatris
Dat crepitum, malos circum iactata, trabésque.

Lentulus Spinther primus in Theatro carbasina vela dedit, narrante Plinio lib.19. cap.1. cuius verba sic habent. Postea in Theatris tantùm vmbram fecêre, quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in Theatro duxisse traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viámque sacram ab domo sua ad cliuum vsque Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum est. Plura petere potes ex eodem loco. Per initia tamen nullus velorum vsus fuit, sed nudo capite Solis ardorem excipiebant. Propert. lib. 4. eleg 1.

Nec sinuosa vago pendebant vela Theatro,
Pulpita solemnes, non oluêre crocos. D

Si vela ventus auerteret, causia, gausape, & lacerna tegebantur. Martial. lib.14.

In Pompeiano tectus spectabo Theatro,
Nam ventus populo vela negare solet.

lib. 11. & 12.

——— *tam laxus*
Quàm Pompeiano vela negata Noto.

Alia erant aulæa, & siparia, de quibus Iuuenalis satyra 6.

——— *Quoties aulæa recondita cessant,*
Et vacuo, clausóque sonant fora sola Theatro.

E

CAP. XVII.

Quibus Diis sacrum Theatrum.

THEATRA reperta sunt, ait Valerius Maximus lib.2.cap.1. vt Diis cultus, & hominibus oblectatio quæreretur. Colitur autem Minerua in gymnasiis, Venus in Theatris, auctore Saluiano lib.6. Quicquid est immunditiarum, hoc exercetur in Theatris, quicquid luxuriarum, in palæstris, ait idem. Tertul. lib. de spectac. Veneri & Libero sacrum esse censet, quia sedes impudicitiæ. Theatrum, inquit, priuatum est consistorium impudicitiæ. Aristides orat. de Baccho; ὁ Βάκχος ἀφροδίτῃ κοινωνήσας θέατρά τε ἀνοίγνυσι, καὶ συμποσίων, καὶ θιάσων ἔξαρχος γίγνεται. Tertullian. Spurcitiam Atellanus gesticulator, quam mimus

etiam

A etiam per mulieres repræsentat, sexum pudoris exterminans, vt faciliùs domi, quàm in scena erubescant, quam pantomimus à pueritia patitur in corpore, vt artifex esse possit. Ipsa etiam prostibula, publieæ libidinis hostiæ, in scena proferuntur, locus, stipes, elogium, etiam quibus opus non est, prædicantur. Ipsæ illæ pudoris sui interemptrices, de gestibus suis ad lucem, & populum expauescentes, semel anno erubescunt. Vt enim Isidorus lib.18.origin. Post ludos exactos meretrices prostant, ideò lupanar dicitur, quia floralibus, & cæteris ludis à lupanaribus in Theatra migraretur, teste Arnob. lib. 7. Quare Iustinianus Nouel. 105. Scenam vocat πορνείας. De prostibulis nudis histrioniam agentibus ludis floralibus legendus Seneca epist 98. Martial.lib.2. Valerius Maximus lib 2. Marco Porcio Catone ludos florales, quos Messius Ædilis faciebat, spectante populus vt mimæ nudarantur postulare erubuit. Cyprianus epist.103. Cereri & Libero sacrum esse Theatrum autumat. Romulus, inquit, Conso quasi consilij Deo Circenses, &c. Reliqui, dum vrbem fames

B occupasset, ad aduocationem populi adquisiti ludi scenici, & Cereri, & Libero dicati postmodum, &c. Lactantius à Tertulliano facit, qui Dionysio ludos scenicos sacros esse velit, locum ipsum Veneri. Ludi, inquit lib.6. cap.20. amphitheatri sacri Saturno, locus Veneri. Ideo Pompeius Theatrum Veneri victrici inscripsit. Theatrum, vt loquitur Tertul.lib. de spectacul. propriè sacrarium Veneris est. Sed & Veneri, & Libero conuenit: nam & alios ludos scenicos Liberalia propriè vocabant. Et est planè in artibus scenicis Veneri, & Libero patrocinium, quæ propria sunt Scenæ de gestu, & corporis fluxu. Nam mollitiem Veneri & Libero immolant, illi per sexum, isti per fluxum dissoluti. Quæ voce, & modis, & organis transfiguntur, Apollines, Musas, Mineruas, & Mercurios mancipes habent. Vnde & in Theatris Apollini, Dianæ, Mineruæ, & Musis locus fuit, Aristide te-

C ste in hæc verba. ὅγε μὴν ἀπόλλων, καὶ ἄρτεμις, καὶ μουσῶν χορὸς οὔποτε διαλείπει σὺν ὑπηρέταις ἐν τοῖς θεάτροις καθορῶν. Idem in Mineruam. αὐλῳδίαν τοίνυν καὶ λυρῳδίαν, καὶ κιθαρῳδίαν ἐξευροῦσα, τὴν μὲν τῶν μουσῶν μιᾷ δωρεῖται, τὴν δὲ τῷ ἑρμῇ, τὴν δὲ τῷ ἀπόλλωνι. διόσκουροι δὲ ὑπ' αὐτῇ πυῤῥιχίζουσι, ἴακχος δὲ καὶ ἐλευσίνιαι τὼ θεὼ χορὰς διώκουσι. Id est, *chorus Apollinis, & Dianæ, & Musarum nunquam deficit, famulos in Theatris spectans.* Item, *Minerua cum inuenisset tibiæ, lyræ, & citharæ cantum, hunc quidem vni ex Musis largitur, illum Mercurio, istum Apollini. Dioscuri autem sub Minerua pyrrichen saltant, Bacchus & Eleusiniæ, Deæ choros sequuntur.*

CAP. XVIII.

De partibus Theatri.

D DE Theatro diximus ἐν πλάτει. Iam de eodem pressiùs & per partes agamus. Deorum immortalium diebus festis, vt commodè ludi spectari possint, eligendus est locus Theatro quàm saluberrimus, ait Vitruuius. Per ludos enim cum coniugibus, & liberis persedentes delectationibus detinentur, & corpora propter voluptatem immota patentes habent venas, in quas insidunt aurarum flatus. Primùm omnium super fundamenta lapideis & marmoreis copiis gradationes ab substructione crescunt in semicirculum. Graduum superiorum ab inferioribus diuisiones dicuntur præcinctiones, totáque gradatione in tres partes diuisa, tria cuneorum genera sunt, sicuti tres præcinctiones: Cuneos verò graduum, & subselliorum ordines vocant. In singulis diuisionibus fit gradus duplo cæteris latior quo cæteri gradus præcinguntur. Sed quàm latum est iter præcinctionis, tam alta est ipsa præ-

E cinctio: quia si esset altior, repelleret vocem in superiorem partem, quæ ad eorum aures qui in summis sedibus supra præcinctiones sunt, certa significatione non accederet. Gradus igitur ita structi sunt, vti funiculus cùm ad imum gradum, & ad summum extentus fuerit, omnia cacumina graduum, angulósque tangat, ne vox impediatur. Aditus complures, & spatiosi sunt ad gradus, nec coniuncti superiores inferioribus, sed ex omnibus locis perpetui, & directi, sine versu & inflexuris, nec in angulis, dum diuertendum & flectendum est, quando è spectaculis descendit populus, confluentes se comprimant. Aditus ad gradus amphitheatri iidem omnino erant. Sed aditus ad amphitheatrum erat tenebricosus. Herodianus lib. 1. ἀμφιθεάτρῳ εἴσοδος. ζοφώδης δὲ αὐτή. Lege Lipsium in Amphiteatri descriptione de cuneis. Illi aditus ad gradus vomitoria dicuntur Macrobio lib. 5. Saturnal. Vomitoria, inquit, in spectaculis dicimus, vnde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundunt. Scandentes autem sunt Theatrorum gradationes, vt quæcunque

vox

vox est in Scena, clarior & suauior ad spectantium perueniat aures. Caueæ sunt apsidatæ A saxis pendentibus, ita iuncturis absconditis, vt cryptæ montis videantur non arte, sed natura, vt loquitur Cassiodorus lib.4. cap.51. Tectum porticus quod est in summa gradatione, respondet Scenæ altitudini, vt vox crescens æqualiter ad summas gradationes, & tectum perueniat. Orchestra cum imis gradibus exæquatur, ne altior aut inferior sit. In cornibus orchestræ, circúmque aditus inferiores sedes constituuntur, quæ sextam diametri partem occupant. Ibi constituuntur itinerum supercilia. Scenæ longitudo ad orchestræ diametrum duplex est. Podij altitudo, in quo sitæ sunt primæ columnæ, respondet altitudini pulpiti, cum corona, & lysi, id est; non altior quàm duodecima pars diametri orchestræ. Supra podium columnæ sunt cum capitulis & spiris, altæ quarta parte orchestræ diametri. Epistylia, & ornamenta earum columnarum, altitudinis quinta parte. Pluteum insuper cum vnda, & corona inferioris plutei dimidia parte, id est, exiguus murus secun- B di ordinis columnarum, qui supra podium est, altus dimidiam partem podij. Supra id pluteum columnæ quarta parte minore altitudine inferiores. Epistylia, & ornamenta earum quarta parte. Item, si tertia episcenos, id est, tertius columnarum ordo est, mediani plutei summum dimidia parte inferius est eo pluteo de quo suprà egimus. Columnæ summæ medianarum minus altæ sunt quarta parte. Epistylia cum coronis earum columnarum item habent altitudinis quintam partem. In pusillo, & magno Theatro gradus, diazomata, plutei, itinera, ascensus, pulpita, tribunalia semper fiunt eadem magnitudine propter vsum, ob tertiam episcenon. Videsis an tertia illa episcenos triplex altitudine scena sit in M. Scauri Theatro, quam Plinius commemorat lib.36. cap.1. De Theatri columnis Tertul.lib.de spectac. Ipsæ exstructiones locorum quod saxa, quod cæmenta, quod marmora, quod columnæ Dei res sunt. Trecentas 60. columnas M. Scauri Ædilitate ad Sce- C nam Theatri temporarij, & vix vno mense futuri in vsu viderunt portari silentio legum. lib.35. Plin. cap.2. lib. 34. cap. 7. M. Scauri Ædilitate tria millia signorum in Scena tantùm fuêre temporaria. cap. 6. lib.35. Marmoreos parietes habuit Scena M. Scauri non facilè dicerim sectos, an solidis glebis politos, sicuti est hodie Iouis tonantis in Capitolio. Nondum enim secti marmoris vestigium erat in Italia. Statius lib.6. Thebaid.

——— & opaca Theatri
Culmina. ———

Tacit.lib.12. Montium edita in modum Theatri. Plinius lib.4 cap.8. Montes Theatri modo inflexi. Strabo lib.9. Parnassi latus vbi oraculum Apollinis, vocat θεατροειδῆ. Calpurnius eclog.7.

Qualiter hæc patulum contendit vallis in orbem, D
Et sinuata latus resupinis vndique syluis,
Inter continuos curuatur concaua montes.

In Theatra Athenis ferebant ceruicalia. Theophrast in charact. καὶ τὸ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια αὐτὸς ὑποστρῶσαι. Nero apud Dionem Theatrum totum, non scenam eius tantùm auro illeuit & obtexit. Sed & quicquid illatum fuit, & omne instrumentum, ac chotagium aureum, itémque vela quæ supernè contra Solem obumbrabant, purpurea tota, & aureis stellis interstincta, ex quo & dies ille aureus appellatus. Plinius lib.33. cap.vlt. Nero Pompeij Theatrum operuit auro in vnum diem, quo Tiridati Regi Armeniæ ostenderet. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Iunius Messala patrimonium suum Scenicis dedit, hæredibus abnegauit; apud Vopiscum in Carino. Matris tunicam dedit Mimæ, lacernam partis Mimo, & rectè, si auiæ E pallio aurato atque purpurato pro syrmate Tragœdus vteretur. Iam quid lineas petitas Ægypto loquar? quid Tyro & Sidone tenuitate perlucidas micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles? Donati sunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri canusini, Africanæ opes in Scena non priùs visæ. Et hæc quidem idcirco ego in literas misi, vt futuros editores pudor tangeret, ne patrimonia sua proscriptis legitimis hæredibus, mimis & balatronibus deputarent. Quia autem Theatra erant sine tecto, Caligula apud Dionem populo Rom. dedit πίλους θετταλικὸν τρόπον εἰς τὰ θέατρα φορεῖν, *pileos Thessalicos quos in Theatra ferrent*, ne Solis æstu offenderentur. Olympiæ certè cùm neque tectum, neque vela essent defendendo Soli, nudo capite spectabant. Chrysostomus orat.2. ἅπερ ἐν ὀλυμπιακοῖς μὲν καθημένους θεάτροις ἐκ μέσων νυκτῶν εἰς μεσημβρίαν μέσην καρτερεῖν, ἀναμένοντας ἰδεῖν εἴς τινα ὁ στέφανος πεσεῖται. Lege Lucianum περὶ γυμνασίων.

CAP.

A

CAP. XIX.

De Scenæ significatione.

SCENA frons Theatri, seu locus actorum obstructus peripetasmatis (id est, aulæis, & spatiis) vnde in proscenium prodibant histriones acturi, vt scribit Cassiod. vel vt Isidorus lib. 18. orig. cap. 43. Scena locus erat infra Theatrum, in modum domus instructa cum pulpito, qui pulpitus orcistra vocabatur, vbi cantabant Comici, Tragici, atque saltabant histriones. Dicta autem Scena Græca appellatione, eo quod in speciem domus erat instructa, vnde & apud Hebræos tabernaculorum dedicatio à similitudine domiciliorum
B σκηνοπηγία appellabatur. Vbi parum commodè pulpitum idem esse vult cum orchestra, quam ille vocat aspiratione sublata orcistram, cùm è Victruuio constet, pulpitum orchestra fuisse altius, & ipso proscenio, in quo pulpitum Romæ fuit, quinque pedes altum, quod Græci θυμέλην, & λογεῖον vocant. Scena interdum faciem & speciem alicuius rei significat. Sidonius lib. 7. epist. 1. Scena mœnium publicorum. Tertull. lib. de anima cùm ip am corporis scenam tempus aboleuerit. Apuleius Milef. 5. scenam quam sponte sumpserat. Scena autem propriè fuit tabernaculum frondibus & ramis tectum, cuiusmodi fuêre olim cubæ militares ante vsum pellium. Virg. 1. Æneid.

—— Tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus incubat vmbra.

Per initia enim ludiones ex eiusmodi vmbraculis in proscenium prodibant. Hesychius
C σκηνὴν exponit *ἀπὸ ξύλων περιβολαίων οἰκίαν*, id est, *domum è lignis, aut tegetibus circumiectis.* Apud Athenæum lib. 2. *σκηνὴ ὀρεινοφόρος αἰθήρ, tentorium floridum*, seu *viride cælum ferens.* lib. 5. *σκηναὶ λευκῆ κιττῷ, καὶ ἀμπελώνων, vmbracula ex hedera alba, & vitibus.* Labeo apud Vlpianum in Pandect. lib 3. tit de iis qui notantur infamia. Scena, inquit, est ea, quæ ludorum faciendorum causâ, quolibet loco, vbi quis consistat, moueatúrque spectaculum sui præbiturus, posita sit, in publico, priuatóque, vel in vico, quò tandem passim homines spectaculi causâ admittantur. Placidus Grammaticus ait, cameram hinc inde compositam esse, quæ vmbræ loco in Thea ro erat, in quo ludi actitabantur. Item, scenam vocari arborum in se incubantium quasi concameratam densationem, vt subter positos tegere possit. Igitur è ramis ac frondibus cum racemis ac corymbis per initia scenæ fiebant, seu vmbracula, quæ parietes non haberent. Ouid.

D *Illic quas tulerant nemorosa palatia frondes*
Simpliciter posita scena sine arte fuit.

Postea casæ cum cellis & gradibus factæ sunt ex tabulatis, quæ statim destruebantur. Papias in vocabular. Anabathra, pulpita vel gradus scenæ. Aristides in Paraphthegmate. Scenã, inquit, admiratus appendices eius incusasti. Legendus Athenæus lib. 14 Scena certè olim parietem non habuit, sed de frondibus vmbracula quærebant, postea tabulata componere cœperunt in modum parietis. Ausonius ludo Sapientum,

Aedilis olim Scenam tabulatam dabat
Subitò excitatam, nulla mole saxea,
Muræna sic, & Gallius. ——

Is est Quintus Gallius Ædilis, quem reum ambitus Cicero defendit, vt ait Asconius orat.
E contra Anton. & Catilin. quique præturæ candidatus cùm esset, quia in Ædilitate sua quam ante annum gesserat, bestias non dederat, gladiatorium munus edidit, cum hoc titulo, se patriæ hoc dare. Ab hoc Gallio Iosephus Scaliger saxeum Theatrum primo omnium structum esse ex hoc loco arguit. Eodem argumento à Muræna lapideum excitatum dici posset, quem tamen tumultuarium & ligneum cum scena argentea dedisse certum est. Imò ex hoc Ausonij loco Murænam & Gallium tabulatam scenam dedisse contendo. Verba Ausonij euincunt, sic enim ille.

Muræna sic & Gallius; nota eloquar,
Postquam potentes, nec verentes sumptuum
Nomen perenne crediderunt, si semel
Constructa moles saxeo fundamine,
In omne tempus conderet ludis locum,

Cunctata creuit hæc Theatri immanitas. A
Pompeius hanc, & Balbus, & Cæſar dedit
Octauianus, concertantes ſumptibus.

Agatarchus Æſchylo docente primus Tragœdiam ſcenam fecit, vt ſcribit Victruuius lib. 7. Quæ per initia ſimplex, & ſine ornatu exquiſito fuit, poſtea aucta eſt ad magnificentiam palatiis, turribus, & prætoriis, Comica proiectis & mœnianis. Cùm enim tria Scenarum ſint genera, Comicæ, Tragicæ, Satyricæ, Tragicæ deformantur columnis, faſtigiis, & ſignis, reliquiſque regalibus rebus. Comicæ, ædificiorum priuatorum, & mœnianorum habent ſpeciem, perſpectúſque feneſtris diſpoſitos imitatione communium ædium rationibus. Satyricæ ornantur arboribus, ſpeluncis, montibus, reliquiſque agreſtibus in topiarij operis ſpeciem deformatis, vt Victruuius ſcribit. Adduntur Comicis aræ duæ, dextra Liberi, ſiniſtra eius Dei cui ludi fiebant, auctore Donato. Quia autem in Scena non res geſta, vt olim, ſed B
ficta vt plurimum aguntur, obtinuit vt Scena pro figmento interdum ponatur. Sic Apul. l. 8. noui ſceleris ſcenam vocat, Tertul. ſcenam erroris. Poſt Scenam erant porticus quò populus ſe reciperet è Theatro cùm imbres repentini ludos interpellarent, & vbi choragia laxamentum haberent ad chorum inſtruendum, & ornandum, cuiuſmodi fuit porticus Pompeiana, & Odeum Athenis, quod Pericles lapideis columnis ornauit. Lege Victruuium l. 5. cap 8 & lib. 3. cap. 9. Circa Theatra ſunt porticus, & ambulationes hypæthræ, ornatæ viridibus inter ſpatia porticuum.

CAP. XX.

De Scenæ partibus. C



SCENA frons eſt Theatri, id eſt, ea Theatri pars quæ ab vno eius cornu ad alterum cum coopertura ducitur. Ea aut verſatilis fuit, cùm ſubitò tota machinis quibuſdam verteretur, & aliam picturæ faciem oſtenderet, aut ductilis, cùm tractis tabulatis hàc atque illàc ſpecies picturæ nudaretur interior, vt Seruius lib 3. Georg. ad hæc,

Vel ſcena vt verſis diſcedat frontibus, vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

Animaduerte Victruuium in deſcriptione Scenæ, atque adeò totius Theatri, non ſemper diſtinguere ea quæ Romanæ Scenæ erant, à Græcanica Scena; ſed interdum vtraque confundere. Scena eſt altior pulpito, pulpitum orcheſtra. Extenditur autem Scena inter duo Theatri cornua, cùm orcheſtra interiecta ſit inter cuneos & Scenam, in eàque pulpitum D
quinque pedes altum exſtruatur, in quo & citharœdi, & tragœdi, & chorus ſaltant. Eſt enim pulpitum pars orcheſtræ: vnde & ab Iſidoro cum orcheſtra confunditur, quaſi vna & eadem Theatri pars ſit. Fuit idem cum proſcenio, quod Romæ latius quàm in Græcia, quia omnes artifices Romæ in ſcenam dabant operam, cùm in orcheſtra Senatorum ſedibus loca deſignata eſſent. Pulpiti altitudo pedum eſt quinque, non amplius, vt ij qui ſedent in orcheſtra ſpectare poſſint omnium agentium geſtus. Certè Romæ pulpitum proſcenij ad eoſdem vſus fuit, ad quos orcheſtra Græcorum. Ipſum proſcenium locus erat liber ante Scenam aulæis tectam, in quo hiſtrioniam agebant. Liuius lib. 4. Cenſor Lepidus Theatrum & proſcenium ad Apollinis ædem exſtruxit. Heſychio λόγιον, ſeu λογεῖον, idem eſt cum pulpito, τῆς σκηνῆς τόπος ἐφ' ᾧ ὑποκριταὶ λέγουσι. Oſtia ſunt in Scena hinc inde à læua & dextra ſimili ratione facta, ait Varro lib. 8. L. L. Aſcenſus & ſcalæ inter cuneos ad primam præcin- E
ctionem, alterna item itinera quibus medij cunei diriguntur. Cunei qui ſunt in imo, & dirigunt ſcalaria, ſunt numero ſeptem. Scenæ compoſitio deſignatur è quinque cuneis, quorum medius contra ſe valuas regias habet, qui ſunt dextra & ſiniſtra hoſpitalium deſignant compoſitionem. Extremi duo ſpectant itinera verſurarum & flexuum. Gradus ſpectaculorum vbi ſubſellia componuntur alti ſunt non minus palmo pede, non plus pede, & digitis ſex, lati non plus duos pedes ſemis, non minus pedes duos. Hæc è Victruuio, quibus de meo addam, Scenæ duas partes fuiſſe, aliam aulæis tectam, vbi Scenici, & totus apparatus fuit; alteram apertam, quæ proſcenium fuit, vbi agebant hiſtriones. in proſcenio Romæ pulpitum fuit quinque pedes altum. nam in orcheſtra ſedebat Senatus. Addam è Plutarcho, in Scena fuiſſe aditus, vnde ex alto Tragœdi in pulpitum deſcenderent. Sic ille in Demetrio; κελεύσας εἰς τὸ θέατρον παῖζειν, ὅπλοις μὲν συνέφραξε τὴν σκηνὴν, καὶ δορυφόροις τὸ λογεῖον περιέλαβεν.

A λαὸν. αὐτὸς ἢ κατέβαις ὥσπερ οἱ τραγωδοὶ διὰ τ ἄνω παρόδων. Id est, *cùm iussisset omnes congregari in Theatrum, armis circumsepsit Scenam, & speculatoribus logeum seu pulpitum complexus est. Ipse autem descendens, quemadmodum Tragœdi, per aditus superiores.* Sed vt vnde egressa est, eò redeat oratio, Scenæ per initia è ramis & frondibus, cum racemis ac corymbis fuerunt, quasi vmbracula quædam quæ parietes non haberent, ait Seruius Ouidium sequutus,

Illic quas tulerant nemorosa palatia frondes
Simpliciter positæ Scena sine arte fuit.

Postea casæ cum cellis effectæ, postremò magnificè exornatæ sunt regiis, & tentoriis. In regiis erant διστεγίαι, & οἶκος διώματον, ait Pollux lib. 4. cap. 19. *domicilium duobus tectis, & diuisæ ades.* Patentibus enim locis, Scenarum frontes exedris, propter amplitudinem parietum, tragico more, aut comico, aut satyrico designabant. Vitruuius lib. 7. cap. 5. In satyrica B Scena fontes, speluncæ, ambulacta, viridaria, syluæ, recessus, topiaria erant. In Comœdia, scenæ tres erant partes, quarum media superbas potentiorum ædes complectitur. Satyricæ medius locus spelunca est. In media scena latet ὁ πρωταγωνιστής, in dextero diuersorio ὁ δευτεραγωνιστής. Sinistra humillimam quamque personam capit, aut fanum desertum, aut omnino vacua est. In Tragœdia, dextra porta peregrinum, aut hospitem emittebat, in sinistra carcer. Media, regia, auctore Polluce. Victruuius paulo aliter. Mediæ valuæ ornatus habent aulæ regiæ, dextra ac sinistra hospitalia. In Græca Comœdia sæpe κλισίη, seu tentorium ponebatur, vbi iumentorum statio designaretur. Idcirco aditus erant ostio latiore, quæ ostia ex eo dicuntur κλισιάδες. per ea transmittebant carros & iumenta. Alij eiusmodi partem ad officinæ vsum transtulêre, sicut Anripho in Acestriis. Victruuius abacum in podiis vocat planitiem quæ sedilis vicem præbet. Basilius Seleuciæ in Thecla, καC τέφερε τ θεάτρε πρὸς τῶν ἀβακας. vet. gloss. ἄβακες πτ... ἐπὶ ... καλύμμα.

CAP. XXI.

De Scenæ ornatu.

SCENÆ varius ornatus fuit. auro enim, argento, columnis, signis, Centauris, epistyliis, & cæteris eius generis rebus ornabatur: collatitia tamen, & ad dominum reditura ornamenta erant, vt ait Seneca epist. ad Martiam. Religionem enim ludorum crescentibus opibus secuta est lautitia. Mutæna Scenam argenteam dedit, apud Cic. Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam primus spectantium consessum velorum D vmbraculis texit. Cn. Pompeius ante omnes aquæ per semitas decursu æstiuum minuit feruorem. C. Pulcher Scenam varietate columnarum adumbrauit, vacuis antè pictura tabulis extentam, quam totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Q. Catulus prætexuit. Versatilem fecerunt Luculli. argenteis choragiis P. Lentulus Spinther adornauit. Translatum antè Phœniceis indutum tunicis M. Scaurus exquisito genere vestis cultum induxit, vt est apud Valer. lib. 2. cap. 1. Picturæ magnus ornatus, auctore Victruuio lib. 7. cap 5. Ex eo, inquit, moniti Democritus & Anaxagoras de eadem re scripserunt, quemadmodum oporteat ad aciem oculorum, radiorúmque extensionem, certo loco, centro constituto, ad lineas ratione naturali respondere, vti de incerta re certæ imagines ædificiorum in Scenarum picturis redderent speciem, & quæ in directis, planísque frontibus sint figurata, alia abscedentia, alia prominentia esse videantur. Sed erat in Scena plerumque mira signorum varietas. Temporario Theatro Ædilitate M. Scauri tria millia signorum E fusilium in Scena fuêre, trecentæ sexaginta columnæ marmoreæ ad Scenam, vix vno mense futuræ, marmoreos parietes Scena habuit. Legendus Plinius lib. 34. cap. 7. l. 36. c. 2. 5. 6. 15. M. Scauri, qui Sullæ gener fuit, Theatro Scena triplex fuit 360. columnarum. Ima pars Scenæ è marmore, media è vitro, summæ tabulis inauratis columnæ, imæ duodequadraginta pedum. Signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum 80. millia. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæterôque choragio fuit, vt in Tusculanam villam reportatis quę superfluebant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab iratis seruis, concremarentur ad sextertium millies Pro miraculo insigni quatuor modicas ex onyche columnas in Theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in Scena quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentissimus exædificauerat. C. Curio qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, funebri

patris munere cùm opibus, apparatúque non posset superare Scaurum, Theatra duo A
iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent Scenæ, & repentè circumactis, vt contrà starent, postremo iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coëuntibus faciebat amphitheatrum. Sed ad ornatum Scenæ redeamus. Scenam columnis, & imaginibus ornatam fuisse diximus. Martian. Capella l.9. Læua harmoniæ virgines quamplures, auro assimilatæ, patuæque effigies theatralium voluptatum, religatæque pendebant. Liuius l.40. Theatrum, inquit, & proscenium ad Apollinis ædem, Iouis in Capitolio, columnas circà poliendas curauit. Trallibus cùm Apaturius Alabandeus eleganti manu finxisset Scenam in minusculo Theatro, quod ἐκκλησιαστήριον apud eos vocitatur, in eóque fecisset pro columnis signa, Centaurósque sustinentes epistylia, tholorum rotunda tecta, fastigiorum prominentes versuras, corónásque B
capitibus Leoninis arcuatas, quæ omnia stillicidiorum habent rationem, præterea supra eam nihilo minus episcenium, in quo tholi pronai semifastigia, omnísque tecti varius picturis fuerat ornatus. Illa Scenæ conformatio minus probata est, auctore Victruuio lib.7. cap. 5.

CAP. XXII.

De machinis Theatri.

SCENA tragica tres vt plurimum portas habuit, dextram, sinistram, mediam. Vtrinque aliæ interdum portæ, quarum postibus affixæ machinæ περίακτοι dictæ, quia pro- C
te ac tempore circumagebantur, vt subitò nuntij, peregrini, ciues peregrè reuertentes comparerent. Itaque dextra machina afferebantur ea quæ extra vrbem acta essent, aut agenda intus forent ex præscripto, propter iura suburbiorum, oppidorum, coloniarum. A læua machina reddebantur, quæ in vrbe iussu, permissúque populi, aut Principum, vel iis inuitis gesta essent. Id quod factum est ab Euripide in Oreste. Item si qua è portu afferrentur, cuiusmodi est in Amphitruone, & Mercatore Plauti. Prisci Tragici Deos aquaticos per eam introduxêre, Acheloum, Thetin, Proteum, Arethusam. Si quæ personæ machinis non circumagebantur, sed pedibus accedebant, per alteram introducebantur. Duo hæc machinarum genera. Tertium ἐγκύκλωμα nominabant, alij ἐξώστραν Erat hæc sedes sublicis elata, strata longuriis, super quibus sella. Destinabatur locus is ad ea recitanda, quæ secretò patrata essent in ædibus. Qualia in Oedipode Sophoclis, Amphitruone, & Casina Plauti, & aliis. Pollux, ἐγκύκλημα ἐπὶ ξύλων ὑψηλὸν βάθρον, ᾧ ἐπίκειται θρόνος. δείκνυσι D
δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τὴν σκηνὴν ἐν ταῖς οἰκίαις ἀπόρρητα πραχθέντα, καὶ τὸ ῥῆμα τοὔργου καλεῖται ἐγκυκλεῖν. Quartum genus quod in summa trepidatione remedia arcessebat humanis maiora. Demissa namque machina Deos ostendebat ex improuiso. Id quod etiam ad prouerbium rerum desperatarum traxêre, θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Alterum eiusdem machinæ officium, cùm veheret per aërem Heroas, veluti Tlepolemum, Medeam, Perseum. Ideo Pollux lib.4.cap.19. ponit θεολογεῖον, vnde Dij è sublimi super Scenam apparebant, κεραυνοσκοπεῖον, versatilem machinam altam ex qua fulmina Iupiter eiaculabatur, & βροντεῖον, locum post Scenam in quo vtribus calculis confertis & per aëra versatis tonitru fiebat.

CAP. XXIII. E

Iterum de partibus Theatri.

THEATRI partes ex Polluce lib.4. cap.19. sunt ostiolum, arcus, catatome, seu sectio, pectines, seu kerkides, scena, orchestra, logeum, proscenium, parascenia, hyposcenia. Scena quidem histrionibus propriè attributa est. Orchestra choro, in quo & thymele, siue suggestus quidam sit, siue ara. Latini certè Comœdi aram in proscenio constituunt in Apollinis honorem, cui sacra faciunt, vt Libero Patri Tragœdi. Terent. in Andria actu 4. scena 4.

Ex ara hinc sume verbenas tibi.

Vetus Scholiastes: ex ara scilicet Apollinis, quem Delium Menander vocat. Græci artifices

A in Scena statuebant aram quæ dicta est ἀγυιεὺς, stantem pro foribus, Apollini Viali sacram, & mensam placentas & bellaria habentem, quæ θεωρὶς, aut θυωρὶς appellata. Eleos mensa erat antiqua, in quam vnus aliquis ascendens ante ætatem Thespidis respondebat iis qui chorum agebant. Hyposcenium columnis & sigillis ornatum erat, obuersum ad Theatrum, sub logio situm. Cùm autem tres essent in Scena ianuæ, media quidem erat regia, aut spelæum, aut domus magnifica, vbi versarentur omnes ij qui primas fabulæ partes agerent. Dextera cella eius qui secundas ageret. Læua aut personam habet tenuissimam, aut fanum desertum, aut sine domo est. In Tragœdia autem dextera ianua hospitale est (*ξενὼν, metatorium, ædes hospitibus excipiendis*) læua carcer. In Comœdia autem tabernaculum (τὸ δὲ κλίσιον) ædibus adsitum est, quod velo cognoscitur, aut vmbraculo. Et est statio iumentorum, & ostia eius maiora videntur, κλισιάδες dicta. per ea transmittebant carros & iumenta. Alij
B eiusmodi partem ad officinæ vsum transtulêre, sicut Antipho in Acestriis. Media duas alias habebat portas: vnam vtrinque, quibus affixæ erant machinæ versatiles περίακτοι dictæ. Dextera quidem ea quæ extra vrbem erant demonstrabat: læua ea quæ intra vrbem, maximè quæ à portu erant, & Deos æquoreos inducebat; sed ea quæ maioris oneris erant machina ferendo non est. Si autem conuertantur versatiles periacti, dextera quidem mutat locum, ambæ regionem summutant Machinæ versatiles periacti, cùm aut mutationes fabularum sunt futuræ, seu Deorum aduentus, cùm tonitruis repentinis versentur, inuéntque species ornationis in frontes, vt apud Plautum;

Sed quid hoc? quàm valde tonuit.
Dij obsecro vestram fidem.

Plutarch. lib. de gloria Athenienſ. μηχανὰς ἀπὸ σκηνῆς περιάκτους, id est, *machinas versatiles à*
C *Scena.* Aditum autem dexter ex agro, portu, aut vrbe ducit. Qui aliunde pedites veniunt, alia via incunt. Ingredientes per orchestram in Scenam per scalas ascendunt. scalæ gradus climateres dicuntur. Sunt etiam partes Theatri encyclema, & machina, & exostra, & specula, seu scope, & murus, & turris, & phryctorium, & distegia, & ceraunoscopeon, & bronteum, & theologeum, & geranos, & eoræ, & catablemata, & semicirculus, & stropheum, & hemistropheum, & charoniæ scalæ, & anapesmata. Et quidem encyclema sedes excelsa est, lignis imposita, cui thronus insidet. Ostendit autem ea quæ sub Scena occultè in ædibus fiunt. Verbum quo res ipsa significatur est ἐγκυκλεῖν, id est, *in circulum agere*, de quo suprà egimus. Id autem in quod agitur encyclema, dicitur εἰσκύκλημα. Quod in qualibet ianua debet intelligi, sicuti in qualibet domo. machina quæ dicitur, Deos ostendit, & Heroas in aëre, Bellerophontem, aut Perseum. Et ea machina ad læuum aditum vocatur Scenæ fasti-
D gium, aut supra Scenam altitudo. Quod autem est machina in Tragœdia, id est crade in Comœdia, quia ficus imitatio est, & ficum Attici cradem vocant Hesych. κράδη κλάδος ἢ ἄργυρις, ἐξ ἧς ἐπήδιον (lege, ἀνεπήδων) οἱ ἐν ταῖς τραγικαῖς μηχαναῖς ἐπιφαινόμενοι. Id est, *crade ramale est & argyris, vnde emergebant qui subitò in machinis tragicis apparebant.* Crade pegmatis species, ad ficulneæ arboris imaginem, quam Hesychius Tragicis, Pollux Comicis solis attribuit. Exostra eadem est cum encyclemate. Specula fit speculatoribus, aut aliis qui prospectant. Murus, & turris ideo sunt, vt ex alto despectus sit. Phryctorium specula est, vnde ignis sublatus hostium aduentum significat. Distegia interdum in regia domuncula est, quæ duas contignationes habet, aut duo tecta. Qualis est illa in Phœnissis, vnde Antigone exercitum prospectat. Interdum distegia est tetra figularis, vnde & fetiunt terra figulari In Comœdia è distegia leones quidam despectant. Ceraunoscopeon est machina versa-
E tilis excelsa, vnde fulgura, tonitrua, fulmina existunt Bronteum sub Scena, recessim & ponè vtres calculis pleni feruntur agitati contra ærea vasa. Ex theologeo verò quod est supra Scenam, in alto apparent Dij, vt Iupiter, & assessores eius in disceptatione. Grus seu γέρανος, machina quædam est ex alto delata ad raptum corporis, qua vtitur Aurora in Memnone. Grus fuit de qua Martialis lib. 1.

Raptus abit media quod ad æthera taurus arena,
Non fuit hoc artis, sed pietatis opus.

Acrobatica machina est è tignis, & transuersariis compacta, quibus in altum ascendant qui tutiùs spectare volunt. Eoras dixeris rudentes qui ex alto suspensi sunt, vt sustineant eos qui aëre ferri videntur, Heroas aut Deos. Catablemata erant texta, aut tabulæ, habentes scriptutas accommodatas vsui fabularum. Deiicitur autem in machinas versatiles mons ostendens aut mare, aut fluuium, aut aliquid eiusmodi Hemicyclio figura nomen dedit; consti-

tuitut ad orcheſtram,eius vſus eſt,vt oſtendat à longè locum aliquem vrbis, aut eos qui in mari natant,ſicuti & ſtropheum,quod Heroas habet in Deos tranſlatos,aut eos qui in mari aut bello moriuntur. Charoniæ ſcalæ, κλίμακες, ad graduum aditus ſitæ ſimulacra & vmbras emittebant. Funium quæ dicuntur anapeſmata, alius eſt in Scena vt fluuius aſcendat, aut aliqua eiuſmodi perſona,alius ad gradus imos, vnde furiæ aſcendebant. Hæc nos è Polluce,quibus addemus alia è Vitruuio lib.5.cap.6.Quinque cunei in imo, Scenæ compoſitionem deſignant,& vnus medius contra ſe valuas regias habere debet, & qui erunt dextra ac ſiniſtra,hoſpitalium deſignabunt compoſitionem. Extremi duo ſpectabunt itinera verſurarum, id eſt, flexionum. Vbi aduerte in media Scena regiam fuiſſe, quia medius locus honoratior eſt,dextra læuáque minuſculas ædes & hoſpitalia. c.7. Ipſæ,inquit, Scenæ ſuas habeant rationes explicatas,ita vti mediæ valuæ ornatus habeant aulæ regiæ,dextra ac ſiniſtra hoſpitalia.Secundùm autem ea ſpatia ad ornatus comparata, quæ loca Græci περιάκτους dicunt,ab eo quod machinæ ſunt in iis verſatiles trigonos habentes,&c.Secundùm ea loca verſuræ ſunt procurrentes, quæ efficiunt vna à foro, altera à peregrè, aditus in Scenam. Apud Athenæum περίακτοι δίφροι ſunt verſatiles. Suidas de Scena paulo aliter agit. Scena, inquit,media eſt ianua Theatri. Paraſcenia vtrinque mediam ianuam Scenæ attingunt, &, vt clariùs dicam,poſt Scenam & paraſcenia ſtatim orcheſtra exiſtit (μετὰ τὴν σκηνὴν lego, non autem σκηνῶν.) Orcheſtra autem locus eſt è tabulatis, habens ſolum, vnde Mimi agunt. Poſt orcheſtram eſt ara Dionyſi quæ dicitur à ſacrificando thymele. θύειν enim eſt *ſacrificare*. Poſt thymelem eſt coniſtra,id eſt,infimum ſolum Theatri; dicitur arena & cauea. Scenetes dicitur,qui præeſt Scenæ. Hæc ille. Fuêre machinæ quædam in Scena, in quibus noxij tragicam pœnam ſuſtinerent,qualem Poëtæ fabulantur Ixiona, Tityon, Siſiphum. Diodorus Siculus p. 453. lib. 14. ἔδησε Διονύσιος Φίλωνα πρὸς τὰς ὑψηλοτάτας μηχανάς, οἱονεὶ τραγικὴν τιμωρίαν λαμβάνων. Id eſt, *obligauit Dionyſius Philonem ad machinas altiſſimas, veluti tragicum ſupplicium ſumens.* Fuêre aliæ machinæ præſtigioſæ, μάγγανα dictæ, vnde in medium homines deiicerentur. Euſebius lib.6.hiſt.Eccleſ. ὥσπερ ἐκ μαγγάνου τινὸς εἰς τὸ μέσον ῥιφείς, id eſt, *quaſi ex machina quadam præſtigioſa in medium deiectus.* ἐγκύκλημα illud de quo Pollux ſuprà, dicitur ab aliis ἐκκύκλημα, ἐγκύκλωμα, ἐκκύκλωμα. μηχάνημα ξύλινον apud Suidam, τροχοὺς ἔχον, ὅπερ περιστρεφόμενον τὰ δοκοῦντα ἔνδον ὡς ἐν οἰκίᾳ πράττεσθαι, τοῖς θεαταῖς ἐδείκνυεν. *Machina eſt lignea rotas habens,quibus conuerſa,quæ intus agi videntur, ea ſpectatoribus ſubitò oſtendit.* Heſychius ἐξώστραν, τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐκκύκλωμα eſſe vult. Euſtath. τὸ ἐγκύκλημα, ὃ καὶ ἐγκύκληθρον λέγεται, μηχάνημα ἦν ὑπότροχον, ὑφ' οὗ ἐδείκνυτο τὰ ἐν τῇ σκηνῇ. *Pegma ſcenicum ſubiectis rotis,quo circumacto,ea quæ ſunt in ſcena oſtenduntur.* De exoſtra Polybius, τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες ἐπὶ τὴν ἐξώστραν ἀναβιβαζούσης τὴν ὑμετέραν ἄγνοιαν. *Fortuna*, inquit, *veluti conſultò in exoſtram producente veſtram inſcitiam.* De machina qua Heroës per aërem vecti,Euripides apud Suidam; D

Ἄγε ὦ φίλον μοι πηγάσου ταχὺ πτερόν.
Μετέωρος δὲ αἴρεται ἐπὶ μηχανῆς.

Τοῦτο δὲ καλεῖται ἐώρημα. ἐν αὐτῇ δὲ κατῆγον τοὺς θεούς, καὶ τοὺς ἐν ἀέρι πολοῦντας. *Age ô penna mihi cara Pegaſi. fertur autem ſublimis in machina. Hoc verò vocatur eorema. in ea machina deducebant Deos, & eos qui in aëre verſantur*; vt Medeam, Perſeum, Bellerophontem. αἰῶραι ſunt funes quibus alligantur qui auolant. Sophocl.in Oedipo Tyranno,

——— πλεκταῖς αἰώραις ἐμπεπλεγμένην.

Reſte implicitam cùm ſe ſuſpenderet. De gerano ver. etymolog. γέρανος ὁ ἐν τῇ σκηνῇ ἅρπαξ. *Grus eſt machina in Scena, qua rapitur aliquis in altum.* Sed non abs re quæri poteſt an per exoſtram & encyclema Scena verſatilis eſſet,an tota ipſa conſtitutione. Seruius enim lib.3. Georg.in id Virgilij, E

Vt Scena inuerſis diſcedat frontibus, vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

docet duo fuiſſe Scenarum genera: verſatilem & ductilem. Verſatilis fuit, cùm ſubitò tota machinis quibuſdam verteretur, & aliam picturæ faciem oſtenderet. Ductilis, cùm tractis tabulatis hâc atque illâc ſpecies picturæ nudaretur interior. Hoc certè ad exoſtram nihil pertinere arbitror. Picturæ autem in Scena fuêre frequentes, & aulæa picturâ belluatis Babylonicis,de quibus ſuo loco. Vt ad machinas redeamus, machina propriè dicitur, qua Dij veniunt in Theatrum, quoties argumenti exitum explicare non poſſunt, ait Cic.l.10. de nat.Deor.ex ea Dij effata ſæpe fabantur, reſponſa dabant, homines ad virtutem excitabant, à vitio deterrebant. vnde machina θεολογεῖον Polluci. Iulian. encomio Conſtantini.

οἱ δὲ

A οἱ δὲ ὥσπερ ἐκ τινὸς μηχανῆς φασὶ χρῆναι προαγορεύειν τοῖς ἐντυγχάνουσι, σπεύδειν μὲν πρὸς ἀρετὴν, ἀποφεύγειν δὲ τὴν πονηρίαν. Id est, *illi autem quasi ex quadam machina dicunt oportere admonere obuios quosque, vt properent ad virtutem, & fugiant vitium.* Plato Clitoph. ἐπιτιμῶν τοῖς ἀνθρώποις, ὥσπερ ἐπὶ μηχανῆς τραγικῆς ὁ θεὸς λέγων, ποῖ φέρεσθε ὦ ἄνθρωποι; (malim ἀπὸ μηχανῆς.) Id est, *increpans homines vt è machina Deus, & dicens, quò ruitis homines?* In rebus autem quæ præter opinionem, & rationem acciderent, vsurpari solitum est vetus verbum, ἀπὸ μηχανῆς, ait Suidas. Tragici enim Poëtæ cùm in Scenam inducerent tam insignem audaciam, vt spectatores ad ea quæ dicerentur exhorrescerent, ac confunderentur in eorum casu qui præter meritum aliquid paterentur, aut odissent mali auctores, soliti erant Deos inducere, non ex eadem Scena prodeuntes, sed ex alto è quadam machina, quam priùs videbant spectatores, sed eo tempore conuersa ostendebat Dei vultum; idque dicebatur καταστροφὴ fabulæ, ait Sui-
B das, ἀπὸ μηχανῆς ἐπὶ τῶν παραδόξων καὶ παραλόγων. οἱ γὰρ τῶν τραγῳδιῶν ποιηταὶ ὅταν εἰσῆγαγον εἰς τὴν σκηνὴν ἢ τόλμαν (deest aliquid, fortè, ἢ δεῖγμα, ἢ τόλμαν, &c.) Aristoteles existimat exitum fabularum ex ipsis rei visceribus petendum esse, & non de machina, vt in Medea. Sed machina vtendum ad ea quæ sunt extra fabulam, aut ante, quæ ab homine sciri nequeunt, aut quæ cùm futura sint, egent prædictione, & nuntio. lib. de Poët. cap. 15. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, &c. Horatius,

> *Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus*
> *Inciderit.* ————

Eius maximè vsus fuit cùm aliter exitus fabulæ expediri non posset, vt apud Euripidem in morbo Philoctetis aduentus Herculis. Plato in Cratylo; ὥσπερ οἱ τραγῳδοποιοὶ, ἐπειδάν τι ἀπορῶσι, ἐπὶ τὰς μηχανὰς καταφεύγουσι θεοὺς αἴροντες.

C ————————

CAP. XXIV.

De vasis Theatri.

ROMÆ Victruuij ætate multa Theatra quotannis fiebant publica, in quibus nulla vasa sonitum facientia erant, quia cùm lignea essent, tabulationes habebant complures, quas necesse est sonare. Hoc verò licet animaduertere à citharœdis, qui superiore tono cùm volunt canere, aduertunt se ad Scenæ valuas, & ita recipiunt ab earum auxilio consonantiam vocis. Cùm autem ex solidis rebus Theatra constituuntur, id est, ex structura cæmentorum, lapide, marmore, quæ sonare non possunt, vasa sonitum edentia curari necesse est. Auctorem habemus L. Mummium, qui diruto Theatro Corinthiorum,
D eius ænea Romam deportauit, & de manubiis ad ædem Lunæ dedicauit. Multi etiam solertes architecti, qui in oppidis non magnis Theatra constituerunt propter inopiam, fictilibus doliis ita sonantibus magna præstiterunt, ait Victruuius lib. 6. cap. 6. Fiunt autem vasa ærea mathematicis rationibus, vt cùm tanguntur sonitum facere possint inter se διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, ex ordine ad dis diapason. Postea inter sedes Theatri constitutis cellis ratione musica ibi collocantur, ita vti nullum parietem tangant, circáque habent locum vacuum, & à summo capite spatium, ponuntúrque inuersa, & habent in parte quæ spectat ad Scenam suppositos cuneos ferreos altos semipede, quibus sustinentur, contráque eas cellas relinquuntur aperturæ inferiorum graduum cubilibus, longæ pedes duos, altæ semipedem. Ea vasa dicuntur ἠχεῖα, aut potiùs sonituum discrimina, de quibus Victruuius lib. 1. cap. 1. his verbis. Item Theatris vasa ærea, quæ in cellis sub gradibus mathematica ratione collocan-
E tur, & sonituum discrimina, quæ Græci ἠχεῖα vocant, ad symphonias musicas, siue concentus componuntur, vti vox scenici sonitus conueniens in dispositionibus tactu cùm offenderit aucta cum incremento, clarior & suauior ad spectatorum perueniat aures. Vox enim ab Scena vti à centro profusa se circumagens, tactúque feriens singulorum vasorum caua, excitat auctam claritatem, & concentu conuenientem sibi consonantiam. Consule Victruuium l. 5. Græci habuêre tonitrua sua in Theatris; βροντὴν, & βροντεῖον vocant. Amphora statuebatur sub Scena calculos littoreos habens. Erat lebes æreus in quem calculi demittebantur, & volutati sonum efficiebant tonitrua imitantem, ait Suidas, ὑπὸ τὴν σκηνὴν δὲ ἦν ἀμφορεὺς, ψηφίδας ἔχων θαλαττίας. ἦν δὲ λέβης χαλκοῦς εἰς ὃν αἱ ψῆφοι κατήγοντο, καὶ κυλιόμεναι ἦχον ἀπετέλουν ἐοικότα βροντῇ. Pollux, τὸ δὲ βροντεῖον ὑπὸ τὴν σκηνὴν ὄπισθεν, ἀσκοὶ ψήφων ἐμπλεοι διωκόμενοι φέρονται κατὰ χαλκωμάτων. Ponebatur Triton in Theatris cum ἠχείοις,

vt & apud Virgil.in Ætna Triton ponitur inter hydraulica, qui aquarum aſſultu conceptas A
voces edit vt buccina.

Nam veluti reſonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ, victúſque mouere
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carminéque irriguo magni cortina Theatri
Imparibus numeroſa modis canit arte regentis.

Doctiſſimus Scaliger legit,

Nam veluti ſonit aura diu.——

De doliis illis fictilibus egit Ariſtoteles in problem ſect.10. Si quis, inquit, dolium, & fictilia vacua defoderit, & operculum appoſuerit, magis ſonant ædes, & ſi puteus, aut lacus ſit in ædibus. Quia tunc echo fit repulſus aëris, oportet aërem conceptum eſſe denſum & confertum, & habere aliquid læue ac politum, ad quod accidens refringatur. B δεῖ περιειλημμένον ἀθρόον εἶναι τὸν ἀέρα, καὶ ἔχειν πρὸς ὃ ἀνακλασθήσεται περιστάτην καὶ λεῖον. Ideo cellæ frequentes in Theatris, vnde aër repulſus maiorem ſonitum efficeret. quanquam & ad alios vſus eæ cellæ fuerunt. Marcellinus Comes in Anaſtaſio; Conſtantino, inquit, præfecto vrbis ludos theatrales meridiano tempore ſpectante, pars in eodem ſpectáculo cerealis ſub diuerſis cellulis occultas præparauit inſidias. Nam enſes & ſaxa vaſis incluſa fictilibus, eadémque arma, diuerſis pomis deſuper cumulatis ſub theatrali porta ritu vendentium poſuit. Cellæ eæ, an cryptæ? Sueton. in Caligul. Cùm in crypta per quam tranſeundum erat, pueri nobiles ex Aſia ad edendas in Scena operas euocari præparentur. Romæ fuêre βροντεῖα, Claudiana tonitrua; quia Claudius Pulcher inſtituit, vt ludis poſt Scenam collectus lapidum ita fieret, vt verum tonitru imitaretur. Nam antea leues admodum & parui ſonitus fiebant, cùm C claui & lapides in labrum æneum conijcerentur, ait Feſtus. Ariſtophanis interpres in Nebulis; βροντεῖον ἐν σκηνῇ μηχάνημά τι, ἀμφιφορεῖς μεστοὶ ψηφίδων ἀποβαλλομένων εἰς λέβητα.

CAP. XXV.

De Græcorum Theatris.

ROMÆ pulpitum pro orcheſtra Græcorum fuit, in quo canebant chorici, & thymelici. In Græcia pulpitum ſeu thymele & logeum orcheſtræ impoſitum fuit. Quare Græcis amplior eſt orcheſtra, Scena receſſior, minoréque latitudine pulpitum, quod logeum appellant, ideóque apud eos tragici, & comici actores in Scena peragũt, D reliqui autem artifices ſuas per orcheſtram præſtant actiones. Itaque ex eo ſcenici, & thymelici Græcè ſeparatim nominantur. Logei altitudo non minus eſt pedum decem, non plus duodecim. gradationes ſcalarum inter cuneos & ſedes diriguntur ad primam præcinctionem. Ab ea præcinctione inter eas ſedes iterum mediæ gradationes diriguntur: denique quot ſunt præcinctiones, tot ſunt gradationes ſcalarum quibus ad cuneos eatur. Poſt Scenam ſunt porticus, vti cùm imbres repentini ludos interpellauerint, habeat populus quò ſe recipiat è Theatro, choragiáque laxamentum habeant ad chorum parandum, vti ſunt porticus Pompeianæ, itémque Athenis porticus Eumenici, Patriſque Liberi fanum. Choragia dicuntur ij qui ludorum inſtrumentum ſuppeditant; interdum locus, vnde totum inſtrumentum promitur. Solebant indumenta à choragis ſumi, quæ Ædiles præbenda locabant. Plaut. in Perſa; E

Noſtin ornamenta? abs chorago ſumito.
Dare debet, præbenda Ædiles locauêre.

Exeuntibus è Theatro ſiniſtra parte eſt Odeum, quod Athenis Pericles columnis lapideis diſpoſuit, nauiúmque malis & antemnis è ſpoliis Perſicis pertexit. Idem etiam incenſum Mithridatico bello Rex Atiorbarzanes reſtituit. Circa Theatra ſunt porticus, & ambulationes ita collocatæ, vt duos ordines columnarum habeant, quarum exteriores doricæ ſunt, cum epiſtylus & ornamentis. Duo illi ordines columnarum tantum à ſe diſtant, quantum altæ ſunt exteriores columnæ, quæ quidem à muro cingente porticum eodem illo ſpatio diſtant. Media ſpatia quæ ſub diuo, inter porticus adornantur viridibus, quod hypæthræ ambulationes habent magnam ſalubritatem, ait Vitruuius.

CAP.

A

CAP. XXVI.

De Odeo.

CERTAMEN musicum vel in Odeo, vel in Scena Theatri præsertim Pythici, vel
Isthmici, aut in Gymnasiorum exedris committebatur. Theatrum Pausanias Athe-
nis vocari Odeum scribit. Erat enim minusculum Theatrum (θεατρίδιον) gradatim stru-
ctum, vnde spectabantur certamina musica. Plutarchus in Pericle auctor est, in Odeo musi-
cos agonas celebratos esse. *ἐθεῶντο δὲ ἐν ᾠδείῳ μουσικοὺς ἀγῶνας.* Fuit forma regij tabernaculi,
eodem auctore, *τῇ ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον, καὶ πολύστυλον.* Intus multæ sedes collocatæ, mul-
B ta tecta, multæ columnæ. Theoph. in character. *πόσοι εἰσὶ κίονες τοῦ ᾠδείου.* Artificum Dionysi
senaculum vocatur ab eodem in Philargyr. *παρῆλθεν εἰς τὸ τῶν τεχνιτῶν βουλευτήριον, ὃ δὴ ᾠκο-
δόμηται περὶ τὰς τοῦ κεραμεικοῦ πύλας οὐ πόῤῥω τῶν ἱππέων.* In Odeo, vt & in Theatro, disputatio-
nes interdum à Philosophis habitæ, Aristide narrante Ægyptium in Odeum venisse, vt ibi
disputaret, Hierico 3. Certè olim antequam Athenis perpetuum esset Theatrum, in Odeo
rapsodos, & citharœdos certare inter se moris fuit. Hesych. *ᾠδεῖον τόπος ἐν ᾧ πρὶν τὸ θέατρον
κατασκευασθῆναι οἱ ῥαψῳδοὶ, καὶ οἱ κιθαρῳδοὶ ἠγωνίζοντο.* In eo tribunal fuit Prætoris. Sed & fa-
rinas ibidem admetiebantur, & per annonæ caritatem frumenta vendebant, & Philosophi
disputabant, auctore Suida, qui & Odeum à Pericle exædificatum scribit. *ᾠδεῖον ὥσπερ θέα-
τρον, ὃ πεποίηκεν, ὥς φασι, Περικλῆς, εἰς τὸ ἐπιδείκνυσθαι τοὺς μουσικούς. διὰ τοῦτο καὶ ᾠδεῖον ἐκλήθη ἀπὸ
τῆς ᾠδῆς. ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ καὶ δικαστήριον τοῦ ἄρχοντος. διεμέτρουν δὲ καὶ ἄλφιτα ἐκεῖ.* Demosthenes *δί-
C κην σίτου εἰς ᾠδεῖον δικάσασθαι* dixit. tamen Ciceroni odeum & pulpitum pro eodem ponun-
tur, vt sit locus in Scena vbi caneretur. lib. 4. ad Atticum ostendit, odeum partem ædificij
esse laxam, quæ longè lateque explicaretur. Pro Odeo fuit Athenis ingens quædam & ma-
gnifica domus in tribu Meliteorum, vbi Tragœdi exercitationes, & scholas habebant. Ei-
dem vsui fuit lenæum, locus amplo ambitu, cum Dionysi Lenæi delubro, vbi certabant
Musici antequam Theatrum exstructum esset. *ληναῖον περίβολον ἔχον μέγα, καὶ ἐν αὐτῷ Διονύσου
ληναίου ἱερὸν, ἐν ᾧ ἐπετελοῦντο οἱ ἀγῶνες πρὸ τοῦ τὸ θέατρον οἰκοδομηθῆναι.* Aristid. in oratione, *ὅτι
μὴ μελέτη. ἀλλ' ἐν ἐλάττοσι, ἢ ἐπὶ ληναίῳ τὰ τῆς παῤῥησίας ἐστί.* Id est, *sed aut inter paucos, aut in
lenæo quidlibet dicere integrum erit.* Romæ Odea quatuor fuêre: vnum in Auentino, alterum
inter Palatium & Cœlium ad metam sudantem, tertium prope Theatrum Pompeij, quar-
tum Domitiani, de quo Sueton. cap. 5. & Ammian. lib. 16. Horti Cæsaris prope Tiberim fuê-
D re pro Odeo, vbi exercitationes suas habebant, priusquàm in Theatro Pompeij recitarent,
vt scribit Plin. lib. 37. cap. 2. Horatius,

Trans Tiberim longè cubat is prope Cæsaris hortos.

Romæ quoque pueri in cryptis ad edendas in Scena operas instituebantur, vt Athenis in
Odeo, ait Sueton. in Caligula.

CAP. XXVII.

De proscenio & pulpito.

IN Theatro Scena inter duo Theatri cornua extensa erat, aulæis & peripetasmatis
hinc & inde tecta, ne ea quæ intus latebant, oculis hominum exponerentur, ante-
E quam in proscenium prodirent, ait Isidorus lib. 18. Proscenium fuit locus patens & liber in
fronte Scenæ in quem exibant actores, & histrioniam agebant. In proscenio fuit pulpitum,
quod altius orchestra, è quo tibicines & citharœdi musica actione populum detinebant:
vel, vt Victruuius ait, orchestra inter cuneos & Scenam fuit, in qua pulpitum quinque pe-
des altum, quod Græci θυμέλην dicunt, & logeum, in quo & chorus Tragœdorum saltabat.
Victruuius lib. 5. cap. 6. Ab eo, inquit, loco per centrum parallelos linea ducatur, quæ disiun-
gat proscenij pulpitum, & orchestræ regionem. Plutarchus in Lycurg. *προσκήνια θεάτρων.*
Idem ferè est cum parascenio, qui locus fuit ab vtraque parte Scenæ ante ipsam Scenam, in
cuius medio θυμέλη erecta erat, vt Suidas. Harpocrationi *παρασκήνιον ὁ περὶ τὴν σκηνὴν ἀποδε-
δειγμένος τόπος τῇ εἰς τὸν ἀγῶνα παρασκευαῖς. Parascenium locus circa Scenam præparando certamini
destinatus.* Virgil. lib. 2. Georg. de proscenio,

——& veteres

—— & veteres ineunt proſcenia ludi. A
Liuius lib. 10. belli Macedon. Theatrum & proſcenium ad Apollinis ædem. De pulpito Iu-
uenalis ſatyr. 14.

—— Prætoris pulpita lauti.

θυμέλην Victruuius lib. 5. eſſe vult αὐλητικήν. Pollux in orcheſtra βῆμά τι εἴτε βωμόν, *ſuggeſtum
aut aram.* Vnde & Thymelici artifices ab aris, quod ibi aræ Apollini & Baccho exſtructæ
erant. Alij autem erant Thymelici, alij Scenici. Thymelici enim non erant infames, teſte
Vlpiano l. 4. de his qui notantur infamia. Omnes tamen erant infames qui quæſtus causâ
in Scenam prodibant. l. 2. eod. titulo. Apuleius Apolog. thymelicum choragium, & ſceni-
cum vocat. In thymele chorus fuit, cæterique perſonam non habentes, vt fabulæ ſubſer-
uirent, hiſtrionibúſque in Scenam abditis populum geſticulatione retinerent. Suidas, μετὰ
τὴν ὀρχήστραν βωμός ἐστι τοῦ Διονύσου, ὃς καλεῖται θυμέλη. μετὰ δὲ τὴν θυμέλην κονίστρα. Etymologicon, B
θυμέλη ἡ τοῦ θεάτρου μέχρι νῦν ἀπὸ τῆς τραπέζης ὠνόμασται, παρὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς τὰ θύη μερίζεσθαι, τουτέστι
τὰ θυόμενα ἱερεῖα. τράπεζα δὲ ἦν ἐφ' ἧς ἑστῶτες ἐν τοῖς ἀγροῖς ᾖδον μήπω τάξιν λαβούσης τραγῳδίας.
Id eſt, *Thymele menſa eſt in qua ſtantes in agris canebant, cùm in ordinem quo nunc eſt, Tragœdia
nondum digeſta eſſet. Ab ea menſa thymele Theatri dicta eſt, quod in ea ſacrificia diuiderentur.*
Martialis l. 1. ad Domitianum,

Qua thymelem ſpectas, deriſorémque Latinum,
Illa fronte precor carmina noſtra legas.

Logium, ait Heſychius, ὁ σκηνῆς τόπος ἐφ' ᾧ ὑποκριταὶ λέγουσι, *locus in proſcenio vbi dicunt
hiſtriones.* Vet. gloſſæ pulpitum, θυμέλην, tabulatum planum, σανίδωμα ἐπίπεδον interpretan-
tur. Thymelica Phornuto acroamata dicuntur; quæ Baccho adhiberi conſueuerant, διὰ
τὴν πρὸς τὰς θαλίας αὐτῶν οἰκειότητα. γυμνικοὺς ἀγῶνας παρασκευάζουσι ἠλεῖοι, θυμελικοὺς κορίνθιοι, C
σκηνικοὺς ἀθηναῖοι, id eſt, *quod conuiuiis & feſtiuitatibus ea conſentanea ſint. Elei autem gymnicos
agonas præparant, Corinthij thymelicos, Athenienſes ſcenicos.* ὀκρίβας pro logio ponitur. Suidas,
ὀκρίβας τὸ λογεῖον ἐφ' οὗ ἵστανται οἱ τραγῳδοί, ἢ ὑποκριταί, καὶ ἐκ μετεώρου ἔλεγον. *Ocribas logeum
eſt, in quo ſtant Tragœdi, aut hiſtriones, & ex alto loquuntur.* Heſych. ὀκρίβας λόγιον, ἐφ' οὗ οἱ
τραγῳδοὶ ἠγωνίζοντο. τινὲς δὲ, κιλλίβας τρισκελὲς, ἐφ' οὗ ἵσταντο οἱ ὑποκριταί, καὶ τὰ ἐκ μετεώρου
λέγουσι. *Quibuſdam*, inquit, *ocribas dicitur lignum tribus tibiis ſuffultum, in quo ſtant actores, &
loquuntur ex alto.* Pollux lib. 7. cap. 28. ocribanta & cillibanta vult eſſe lignum tribus tibiis,
quo fulciuntur tabulæ cùm pinguntur. ξύλον τρισκελὲς, ἐφ' οὗ αἱ πίνακες ἐρείδονται, ὅταν γρά-
φονται. Eius meminit Plato in ſymposio, vbi Socrates ad Agathonem Poëtam ait; Videns
tuam magnificentiam, cùm in pulpitum aſcendis, vnà cum actoribus, & intueris tantum
Theatrum. ἰδὼν τὴν σὴν μεγαλοφροσύνην, ἀναβαίνοντος ἐπὶ τὸν ὀκρίβαντα μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, καὶ D
βλέψαντος ἐναντίον τοσούτου θεάτρου, μέλλοντος ἐπιδείξεσθαι σαυτοῦ λόγους. Martialis lib. 1. epig. 71.
pulpitum vocat ſuggeſtum, vnde Poëtæ & Oratores recitarent.

Illic æra ſonant; at circum pulpita noſtra,
Et ſteriles cathedras baſia ſola crepant.

Iuuenalis ſatyr. 6.

Longa per anguſtos figamus pulpita vicos.

Epictetus lib. 3. cap. 23. puluinum vocat. δεῖ τεθῆναι χίλια βάθρα, καὶ παρακληθῆναι τοὺς ἀκου-
σομένους, καί σε ἐν κόμψῳ στολίῳ ἀναβαίνοντα ἐπὶ πουλβῖνον διαγράφειν.

CAP. XXVIII.

De orcheſtra. E

ORCHESTRA dicitur ἀπὸ τῆς ὀρχήσεως, *à ſaltatione*, quod in ea Thymelici Athe-
nis ſaltarent. Iſidorus lib. 18. cap. 44. Orcheſtra pulpitus erat Scenæ, vbi ſaltator
agere poſſet, aut duo inter ſe diſputare. Ibi enim Poëtæ, Comœdi, & Tragœdi ad certa-
men conſcendebant, iiſque canentibus alij geſtus edebant. Suidas; orcheſtra τόπος ἐκ
σανίδων ἔχων τὸ ἔδαφος, ἀφ' οὗ θεατρίζουσιν οἱ μῖμοι. Id eſt, *locus eſt ex tabulatis ſolum ha-
bens, vnde Mimi agunt.* malim, ἐφ' οὗ, *in quo.* Ita προσκήνιον interpretatur vetus Scholiaſtes
Ariſtoph. ἐν ᾧ θεατρίζουσιν οἱ μῖμοι. Victruuio locus eſt orcheſtra inter Scenam, & cuneos
Senatoribus ad ſpectandum aſſignatus. ſic ille lib. 5. cap. 6. In orcheſtra autem Senatorum
ſunt ſedibus loca deſignata, & eius pulpiti altitudo ne ſit plus pedum quinque, vt qui in
orcheſtra

A orchestra sederint, spectare possint omnium agentium gestus. Ampliorem habent orchestram Græci, & Scenam recessiorem, minoreque latitudine pulpitum, quod logeum appellant. Ideòque apud eos tragici & comici actores in Scena peragunt, reliqui autem artifices suas per orchestram præstant actiones. Romæ tamen ipsi etiam planipedes in orchestram descendebant, si Festo fides. Orchestra, inquit, locus in Scena, quò antea qui nunc planipedes, non admittebantur histriones, nisi tantùm interim dum fabulæ explicarentur, quæ sine ipsis explicari non poterant. In Græcia lineæ ducebantur in orchestra, vt chorus ordine staret. Hesych. γραμμαὶ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ἦσαν, ὡς τὸν χορὸν ἐν στοίχῳ ἱστάναι. Orchestræ genus fuit, cùm Oratores & Poëtæ apud amicos recitarent scripta sua. Tum enim cathedræ in tabulatis, quæ pro orchestra erant, reponebantur. Iuuenalis satyr. 7.

—— Quanti subsellia constent,
B *Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,*
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.

Vbi vetus Scholiast. orchestram spatium in Theatro dicit esse, quod pantomimo saltanti vacat. Eiusmodi autem & Poëtæ legitur, in quo stans recitet; id est, eiusmodi spatium Poëta sibi legit, in quo stans recitet. Tarentinis orchestra Theatri Dionysiaci dromos dicta est, à cursu, & saltatione. Hesych. δρόμος ἡ ὀρχήστρα διονυσιακοῦ θεάτρου παρὰ Ταραντίνοις. Græci tripodes Baccho sacros in orchestra posuêre, vbi staret chorus. Aristid. orat. de concord. ad Rhod. ἀποβλέψατε δὲ καὶ πρὸς τοὺς τρίποδας τοὺς διονύσου τουτουσί, πάντως δὲ χαίρετε αὐτοὺς προσορῶντες. ἆρ' οὖν ποτε ἂν ἔτι σταθῆναι δοκοῦσιν ὑμῖν τῶν χορῶν ἐν αὐτοῖς μαχομένων; Id est, *aspicite hos tripodas Libero sacros, omnino gaudetis eos aspicientes. An vobis illi constitui posse videntur, si chori inter se pugnent?* Cauebant ne orchestris scobs, aut arena superiiceretur, quod ea superiecta vox deuotaretur, & in rudi parietum circumiectu doliis etiam inanibus. Currit autem,
C auctore Plinio, vox concauo, vel recto parietum spatio. lib. 11. cap. 51. Admonui Romæ Senatores sedisse in orchestra. Cic. de Prouinc. Consul Piso nunc in orchestra helluatur, antea post siparium. Auson. ludo Sapientum,

—— Tu qui orchestræ proximus
Gradibus propinquus in quatuordecim sedes.

Sueton. in Iulio cap. 39. Decimus Laberius sessum in quatuordecim scena per orchestram transiit. Caligula etiam equites, & equitum vxores in orchestram induxit, quod deinde Claudius fecit, vt factum Caligulæ argueret. Dio l. 58. p. 495. de Claudio. εἰσήγαγε δὲ ἐς τὴν ὀρχήστραν ἄλλους τε ἱππέας, καὶ γυναῖκας τῶν ὁμοίων, οἵπερ που καὶ ἐπὶ τοῦ Γαΐου τοῦτο ποιεῖν εἰώθεσαν. Nero in orchestra poëmata sua legere solitus erat. Xiphilin. in Nerone; ἐπὶ τὴν τοῦ θεάτρου ὀρχήστραν ἐν πανδήμῳ τινὶ θέᾳ καλέσῃ, καὶ ἀνέγνω Τρωϊκά τινα ἑαυτοῦ ποιήματα. Hoc addo ex Suida de
D Scena quod exciderat, Scenam dici Suidæ medianam Theatri portam, parascenia ab vtroque latere spatia, proscenium locum ante Scenam expositum, velis & peripetasmatis ornatum; vnde & res exteriùs ornatæ, interiùs fœdæ vocantur proscenia. Sic enim apud Athen. Nannium meretrix appellata est. σκηνή ἐστιν ἡ μέση θύρα τοῦ θεάτρου. παρασκήνια δὲ τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς μέσης θύρας, ait Suidas. μετὰ τὴν σκηνὴν εὐθὺς καὶ τὰ παρασκήνια. *Post Scenam*, inquit, *statim erant parascenia.*

CAP. XXIX.

De Aulæis.

E AVLÆVM propriè tragicum est, siparium scenicum ac comicum, vt Apuleius lib. 1. Metamorph. acceptio tamen sæpe confunditur. Aulæum est περιπέτασμα quo regiæ sternuntur, ἀπὸ τῆς αὐλῆς. Siparium quasi separium dicitur, velum quod in Theatro obducebatur, deducebaturque, pro commodo actuum, ne spectatoribus omnia paterent. Iuuenalis satyr. 8.

Consumptis opibus vocem Damasippe locasti
Sipario, clamosum ageres vt phasma Catulli.

Mimicum enim & comicum erat. Seneca lib. de tranquillit. cap. 11. de Publij mimo. Inter multa alia cothurno, non tantùm sipario fortiora. Donatus siparium esse vult velum sub quo latent paradoxi cùm exeunt. Aulæa, inquit, in Scena intexta sternuntur, quod pictus ornatus erat ex Attalica regia Romam vsque perlatus, pro quibus ætas posterior siparia accepit.

accepit. Est autem mimicum velum quod populo obsistit dum fabularum actus commutantur. Festus; Sipario Mimi in Scenis vtuntur, id est, aulæo. Donari verba ex manu scripto exemplari ita restituenda sunt vt posui, quia in vulgatis sunt corrupta. In veteri glossario, oppansum velum est in Scena, quia vndique panditur. Singula è Scenæ vmbraculis in proscenium ordine prodibant, vt spectarentur, nec fuit integrum in Scenam irrumpere trans aulæa, vt retegerentur qui laterent. Synesius 2. de Prouœa. θεατὴς ἐκεῖνος ὅστις ἐν τῇ χώρᾳ περιμένει τὰ δεικνύμενα, θεᾶται καθ' ἕκαστον ἐν τάξει προκύπτοντα τοῦ παραπετάσματος. εἰ δέ τις τὴν σκηνὴν εἰσβιάζοιτο, καὶ τὸ λεγόμενον, εἰς τὸ κρυπτὸν ὀφθαλμίζοιτο διὰ τοῦ προσκηνίου, τὴν παρασκευὴν ἀθρόαν ἅπασαν ἀξιῶν ἐποπτεῦσαι, ἐπὶ τοῦτον οἱ ἑλλανοδίκαι τοὺς μαστιγοφόρους ὁπλίζουσι. *Spectator*, inquit ille, *qui suo loco expectat ea quæ ostenduntur, singulatim ordine prodeuntia ex vmbraculis, modestus est. Quod si per vim irrumpat in Scenam, & quod dicitur, in id quod latet oculos emissitios inferat, postulans confertim apparatum omnem per proscenium intueri, in hunc Hellanodicæ mastigophoros armant.* Fortè legendum, καθ' ἕκαστον ὁρᾷ, id est, *spectator qui suo loco manet, singillatim ea cernit.* Puto tamen, quod hodiéque fit, omnes actores antequam singuli agerent, confertim, & in turba in proscenium prodiisse, vt sui expectationem commouerent. Quod voluisse videtur Clemens Alexand. lib. 6. strom. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν θεάτρων γίνεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἑκάστου μερῶν, κατὰ τὴν ἐνόρασιν, καὶ περιόρασιν, καὶ συνόρασιν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ θεοῦ γίνεται. ἀθρόως γὰρ πάντα καὶ ἕκαστα ἐν μέρει μιᾷ προσβολῇ προσβλέπει. Id est, *& quod in Theatris fieri solet, & in singulis cuiusque partibus intuendo, contuendo, circumspiciendo, vt omnia in oculos incurrant, idem & in Deo fit. Confertim enim omnia, & singula vno obtutu cernit.* Quæ verba possunt de Theatri structura accipi. Sipario igitur Mimi in scenis vtuntur, id est, aulæo, vt interpretatur Festus, quod ideo tragicum & comicum esse dicitur. Iuuenalis satyr. 6.

——Quoties aulæa recondita cessant,
Et vacuo, clausóque sonant fora sola Theatro.

Idem satyr. 14.

——Omnia Floræ
Et Cereris licèt, & Cybeles aulæa relinquas.

Horatius lib. 2. epist. 1.

Quattuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ, peditúmque cateruæ.

lib. de Arte,

Si plausoris eges aulæa manentis, & vsque
Sessuri, donec cantor vos plaudite dicat.

Cæterùm aulæa ducebantur, reducebantur, deponebantur, vt Scenæ interioris picturæ apparerent. Ammianus Marcell. Aulæo, inquit, deposito Scenæ. Ouidius lib. 3. Metamorph.

Sic vbi tolluntur festis aulæa Theatris,
Surgere signa solent, primósque ostendere vultus,
Cætera paulatim, placidóque educta tenore
Tota patent, imósque pedes in margine ponunt.

Erant enim picturæ & imagunculæ in Scena frequentes ad ornatum, & aulæa ipsa acu picta. Virgilius,

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

Imagunculanum meminit Martianus Capella lib. 9. de nuptiis. Læua, inquit, harmoniæ virgines quamplures, auro assimilatæ, paruæque effigies theatralium voluptatum religatæ pendebant.

CAP. XXX.

De foris & spectaculis.

LOCA in quibus sedent spectatores in cauea Theatri dicuntur ἴκρια, fori, spectacula, sedes, tabulata, subsellia, ἴκρια, θεωρεῖα, cunei, κερκίδες vet. gloss. Calpurnius Bucol. 7.

Vidimus in cælum trabibus spectacula textis
Surgere, Tarpeium propè despectantia culmen,
Immensósque gradus, & cliuos lene iacentes.

Venimus

A *Venimus ad sedes vbi pulla sordida veste*
Inter fœmineas spectabat turba cathedras.
Nam quæcunque patent sub aperto libera cælo,
Aut eques, aut niuei loca densauêre Tribuni.

Aristoph. Scholiastes in Nebulis. θῶκος καλεῖται ὁ τόπος ἀθλικῶς, ἔνθα πολλοὶ συνέρχονται σκεψόμενοι. Id est, θῶκος *locus dicitur in quem multi conueniunt spectaturi.* Ponitur pro Theatro, quemadmodum & ἔλαιον pro loco vbi vænale oleum. In summa cauea mulieres, & capite censi. Dio Chrysost. orat. 32. δῆμος γάρ ἐστιν ἄκρον τὸ θέατρον. Olim promiscuè spectabant plebeij cum Senatoribus, viri cum mulieribus, vt est apud Valerium Maxim. lib 4. cap. 5. & quidem stantes. Augustinus lib. 1. de Ciuit. cap. 31. Senatus etiam subsellia, quibus ad horam congestis in ludorum spectacula iam olim vti ciuitas cœperat, deinceps prohiberet apponi.
B Orosius lib. 4. cap. 20. Senatus auctore Nasica subsellia ludis poni vetuit. Cùm vulgo per cuneos in sedilia se cogerent, arbitror funem album duci solitum, vt in Circo, quæ λευκὴ ve. gloss. dicitur. Vide quæ in eam rem diximus libello de Circo. Ver. gloss. spartum, λευκὴ ἐν θεάτροις, transenna, βρόχος ἐν ἀφετηρίοις τεταμένος, *funis in carceribus extentus.* Ouid. lib 3. Amor. eleg. 2.

Quid frustra refugis? cogit nos linea iungi.

Athenis mulieres & hospites spectabant ex loco qui dicitur κερκίδες, id est, *radij*, seu *arbores stipite oblongo instar radij*. Etymologicon κερκίδα εἶδος φυτοῦ esse vult, id est, *speciem plantæ*. Hesychius κερκίδα τὴν τῆς πίτυος κορυφὴν, ἢ αἰγείρου, id est, *cacumen pinus, aut populi*, seu *alni*. Polluci lib. 4. cap 19. κερκὶς ἡ παρ' αἰγείρῳ θέα. Id est, *cercis est spectaculum ad alnum vbi hospites sedebant*. Sphyromachus enim legem tulerat, vt mulieres, & hospites ad cercidas
C sederent. Quò respexit Alexis in Gynæcocratia his verbis, δεῖ ἐνταῦθα περὶ τὴν κερκίδα ὑμᾶς καθιζούσας θεωρεῖν ὡς ξένας. Id est, *oportet hîc vos circa alnum sedentes spectare vt hospites ac peregrinas*. legendus Aristoph. Scholiastes in Concionant. Alnus autem erat supra Theatrum in summa cauea, vnde qui excuneati erant spectabant. Spectaculúmque ab alno remotissimum erat à Scena. Suidas, ἀπ' αἰγείρου θέα, ἡ ἀπὸ τῶν ἐσχάτων. αἴγειρος ἦν ἐπάνω τοῦ θεάτρου, ἀφ' ἧς οἱ μὴ ἔχοντες τόπον ἐθεώρουν. Erat & Athenis alnus prope delubrum, vbi foros & tabulata ludis figebant, priusquàm Theatra essent, ait Hesych. αἴγειρος ἦν ἀθήνησι πλησίον τοῦ ἱεροῦ, ἔνθα πρὶν γενέσθαι θέατρον τὰ ἴκρια ἐπήγνυον. ἴκρια τὰ ἐπὶ τοῖς ξύλοις κατασκευαζόμενα θεωρεῖα, καὶ τὰ ξύλινα οὕτως ἔλεγον τὰ ἀθήνησι ἐφ' ὧν ἐθεώρουν πρὸ τοῦ τὸ ἐν Διονύσου θέατρον γενέσθαι. Aristoph. Scholiastes in Nub θῶκος καλεῖται ὁ τόπος ἔνθα πολλοὶ συνέρχονται σκεψόμενοι. Atheanis nemo gratis spectabat nisi tesseram ab artificibus accepisset. Theophrast. in charact. καὶ μάχεσθαι τῷ τὸ
D σύμβολον φέροντι, καὶ πίνακα θεωρεῖν ἀξιοῦντι. Item, καὶ ξένοις δὲ αὐτοῦ θέαν ἀγοράσας μὴ δοὺς τὸ μέρος θεωρεῖν. Plutarchus in Gracchis dixit θεωρητήρια ἐκμισθοῦν, θέαν ἀγοράζειν, θέαν καταλαμβάνειν. Theophrast. καὶ ἐπὶ θέαν ἡνίκα ἂν δέῃ πορεύεσθαι οὐκ ἐῶν τοὺς υἱεῖς, ἡνίκα δὲ προῖκα ἀφιᾶσιν οἱ θεατρῶναι. Lucar Athenis pendi solitum ab iis qui locum in Theatro habere vellent. Pericles primus fecit τὰς τόπους ὠνητοὺς, *loca venalia*. Propterea viritim accipiebant de ærario certam pecuniam, vt pauperes spectarent. Lucar illud pendebatur θεατρώνῃ, qui Aristophani dicitur θεατροπώλης. θεατρῶναι, *redemptores qui exstruenda subitaria Theatra conducebant*, θεατροπῶλαι οἱ θέαν ἀπομισθοῦντες, ait Pollux. Duobus obolis spectabant, vt Demost pro Corona. Eum qui exigebat Lucar, Demosthenes pro Corona vocat architectum. Scholiastes Aristoph. in Vesp. ἰκρίοις θεωροῦντες τοὺς δύο ὀβολοὺς παρεῖχον. Hesychius sub Diophanta Lucar drachmam fuisse ait in voce δραχμὴ χαλαζῶσα. Romæ merces vulgaris actoris denarij
E quinque. Seneca epist. 81. Ille qui in Scena elatus incedit, seruus est, 5. modios accipit, & 5. denarios. Septem denarios attribuit Icaro Menippus Luciani, ἑπτὰ δραχμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον. Tiberius ludorum ac munerum impensas corripuit mercedibus Scenicorum rescissis. Marcus Antoninus temperauit Scenicas donationes, iubens vt qui nos aureos Scenici acciperent Sed vnde Æsopo, & Roscio ex histrionia diuitiæ? Lucar erat vel ab editoribus, vel à fisco. Glossæ, Lucar, μισθὸς ἀπὸ φίσκου.

CAP. XXXI.

De iure sedendi ac præsidendi.

REPVBLICA Romæ constituta, ne turbæ essent in Theatro, suus cuique locus attributus est, orchestra Senatoribus, quatuordecim ordines equitibus, media cauea

viris, ſumma fœminis, viatoribus quoque tribunitiis ſuus locus, auctore Tacito lib. 16. A
Liberto, inquit, accuſatori præmium operæ locus in Theatro inter viatores tribunitios da-
tur. Diſſignator viros illuſtres ſeſſum ducebat, priuſquàm hiſtriones in Scena ſtarent. Plaut.
in Pœnolo;

Ne deſignator præter os obambulet,
Ne ſeſſum ducat, dum hiſtrio in Scena ſtet.

Athenis quidem erant νεμέσεις, καὶ προεδρίαι, id eſt, *priuilegia, & præſidendi iura.* Heſychius, νε-
μέσεις τὰς ἐν τῷ θεάτρῳ καθέδρας, ψηφίσματι νενεμισμένας προεδρίας ἱερεῦσι, &c. Id eſt, *nemeſes
vocant ſeſſiones in Theatro, iúſque præſidendi plebiſcito Sacerdotibus datum, & iis qui de Rep. bene me-
riti eſſent.* Ariſtoph. in Equitib.

Νῦν δ᾽ ἐὰν μὴ προεδρίαν φέρωσι,
Καὶ τὰ σιτία, οὐ μαχεῖσθαί φασι. B

Id eſt, *nunc autem niſi ius præſidendi ferant, & cibum, dicunt ſe non pugnaturos.* Licuit autem iis
qui hunc honorem adepti eſſent, in Senatu, concionibus, Theatro, & alio quolibet conuen-
tu eos qui anticipaſſent excitare, & eorum loco ſedere. Martialis lib. 6.

In Pompeiano dormis Leuine Theatro,
Et quereris ſi te ſuſcitat Oceanus.

Scholiaſtes Ariſtoph. in Equitib. τιμῆς καὶ οὗτος τρόπος. ἐξῆν γὰρ τοῖς τιμῆς ταύτης τυχοῦσι καὶ ἐν βου-
λευτηρίῳ, καὶ ἐν ἐκκλησίαις, καὶ ἐν θεάτρῳ, καὶ ἐν ἄλλῳ παντὶ συλλόγῳ τοὺς προλαμβάνοντας, οἵτινες
ἦσαν, ἐξεγείροντας αὐτοὺς εἰς τὸν ἐκείνων τόπον καθίσαι. Suidas paulo aliter hæc verba habet; τοὺς
προλαμβάνοντας μεταθεῖναι, καὶ ἐξεγείροντας αὐτοὺς εἰς τὸν ἐκείνων καθίζεσθαι τόπον, id eſt, *eos qui antè
occupaſſent alio traducere licuit, & excitare eos, ac eorum loco ſedere.* Ariſtides in Miltiade, Μιλτιάδην
δὲ πῶς χώρας τάξομεν, ἢ τάξιν τινὰ δώσομεν, ἢ δηλονότι τὴν πρὸ τοῦ θεάτρου, καὶ οὐ πᾶσιν ἐν καλῷ τῆς θέας C
ἔσται. πλήν γε ὅσον οὐκ ἀριστεροστάτης αὐτὸς μᾶλλον, ἢ τοῦ δεξιοῦ τοῖς ἄλλοις κέρως. Theophraſt. de
Areſcia, καθῆσθαι πλησίον τοῦ στρατηγοῦ. Ius προεδρίας Athenis hæreditarium fuit, tranſibátque
ad maximum natu. Plutarchus in Demoſthene pſephiſma Democharis laudat, quo actum
eſt, vt id ius Demoſtheni daretur. Fuit & Athenis ſuus cuique locus attributus, buleuticus
Senatoribus, ephebicus ephebis. Ariſtophanes in Auibus,

Ὁρᾷ ἄνδρα τῆς γυναικὸς ἐν βουλευτικῷ.

Id eſt, *vide virum mulieris in buleutico.* vbi Scholiaſtes, οὗτος τόπος τοῦ θεάτρου ὁ ἀνειμένος τοῖς
βουλευταῖς, ὡς καὶ τοῖς ἐφήβοις ἐφηβικός. Id eſt, *hic locus in Theatro Senatoribus conceſſus, vt ephebis
ephebicus.* Pollux lib. 1. cap. 19. id ipſum notat. Mulierum & virorum ſedes diuiſæ erant, cuius
rei auctor Sphyromachus. Impudicæ ſeorſum ſpectabant à pudicis, vt ſcribit vetus Scholia-
ſtes Ariſtoph. Prima ſeſſio dicitur primum lignum, vbi Iudices ſedebant. Epicrates Comœ-
dodidaſcalus eum qui primus ſedet inter Iudices vocat πρωτόβαθρον. Pollux, πρῶτον γὰρ ξύλον ἡ D
προεδρία, μάλιστα μὲν δικαστῶν, ἐφ᾽ ᾧ καὶ τὸν πρῶτον καθίζοντα πρωτόβαθρον Ἐπικράτης λέγει. Quia ſci-
licet prima illa ſeſſio πρῶτον βάθρον in concione, & foro dicta eſt. Heſych. ξύλον πρῶτον. πρῶτον
βάθρον ἡ προεδρία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ δικαστηρίῳ. Haud ſcio an proëdriam quinque Iudi-
ces qui ius Comicis reddebant, habuerint. Heſych. πέντε κριταί. τοσοῦτοι τοῖς κωμικοῖς ἔκρινον
οὐ μόνον Ἀθήνησι, ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ. ἐν πέντε κριτῶν, τουτέστιν ἐν ἀλλοτρίᾳ ἐξουσίᾳ. Romæ Imperatoris
προεδρίαν deſcribit Sueton. in Nerone cap. 12. Icarius primo ſtatim conatu iuxta cubiculum
eius decidit, ipſúmque cruore reſperſit. Nam perrarò præſidere, cæterùm accubans primùm
paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto ſpectare cõſueuerat. Cubiculum illud fuit
ὑπερῷον, vnde ſpectabant viri principes. Tacit. lib. 4. Decretum & quoties Auguſta Thea-
trum introiſſet, vt ſedes inter Veſtalium conſideret. Auguſtus, Auguſta, Editor, Veſtales in
podio ſedebant. Senatus in orcheſtra ſeu in duobus primis ſubſelliis, equites in 14. ordini- E
bus, populus in popularibus. Spectabant olim Romæ in foro è mænianis. Mænius enim, au-
ctore Iſidoro, collega Craſſi in foro proiecit materias, vt eſſent loca in quibus ſpectantes
inſiſterent, quæ ex eo nomine mæniana appellata. In Græcia diuites penè omnes in Thea-
tro cùm ſederent ſibi puluillos ſubſternebant. Theophraſtus in charact. de adulat. κόλαξ τοῦ
παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια, αὐτὸς ὑποστρῶσαι. Dio ſcribit, Caligulam
puluillos Senatoribus indulſiſſe; qua de re & nos libello de Circo egimus. Honori fuit
apud Græcos in Theatro prædicari, dedecori in foro, in quo qui prædicantur, dicuntur ἀπο-
κηρύττεσθαι, qui in Theatro, κηρύττεσθαι. Dio Chryſoſt. de gloria. τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς κηρυττομένους
ἀθλίους ἅπαντας νομίζουσι, τοὺς δὲ ἐν θεάτρῳ μακαρίους. καὶ τούτους μὲν κηρύττεσθαι φασὶ, ἐκείνους δὲ ἀπο-
κηρύττεσθαι. Romæ mortuis ſella in Theatrum inferebatur. Dio in Auguſto, μαρκέλλῳ δίφρον

ἀρχικὸν

A ἀρχικὸν εἰς τὸ θέατρον ἐν τῇ Ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι. Id est, *Senatus censuit vt Marcello celebritate ludorum sella curulis in Theatrum inferretur.* Iulius Cæsar sibi suggestum in orchestra posuit, apud Suetonium in Iulio cap. 76. Seiano & Tiberio sellas inauratas (non vt vir doctus, aureas) in Theatra inferebant. Dio, δίφρους τε ἐπιχρύσους εἰς τὰ θέατρα ἀμφοῖν εἰσέφερον. Item lib. 44. Cæsari mortuo ἐψηφίσαντο τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον εἰς τὰ θέατρα, καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον, καὶ διάχρυσον εἰσάγεσθαι. Xiphilin. in Pertinace, καὶ χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσάγεσθαι, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐκέλευσε θέατρα. Id est, *decreuerunt vt Iulij Cæsaris sella inaurata in Theatra, & corona lapillis distincta & inaurata inferretur.* Item, *& auream imaginem Pertinacis in curru elephantino in Circum inuehi, & in reliqua Theatra iussit.*

B

CAP. XXXII.

De concionibus in Theatro.

THEATRVM in Græcia non modò ludis vsui fuit, sed & concionibus & suppliciis, atque adeò factionibus, quod nullus esset locus frequentioris populi. Quare Theatra Valerius Maxim. vocat vrbana castra. Auson. ludo Sapientum,

—— Et Atticis quoque,
Quibus Theatrum curiæ præbet vicem,
Vna est Athenis atque in omni Græcia
Ad consulendum publici sedes loci.

Apuleius Florid. 1. Bono enim studio in Theatrum conuenistis, vt qui sciatis non locum au-
C ctoritatem derogare orationi, sed cum primis hoc spectandum esse, quid in Theatro deprehendas. Nam si mimus est, riseris, si funerepus, timueris, si Comœdia est, faueris, si Philosophus, didiceris. Cicero pro Flacc. Cùm in Theatro Græci consederant, tum bella ciuilia suscipiebant. Tacit. lib. 18. Antiochenses in Theatro de rebus maximis consultare solent. Liu. lib. 24. omnes Græcorum conciones in Theatro. Iuuenalis satyr. 10.

—— & pleni moderantem frena Theatri.

Dio de legatione. Tarentini legatos in Theatro audiunt. Actus Apostol. cap. 19. τινὲς δὲ καὶ τῶν ἀσιαρχῶν παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. *Quidam ex Asiarchis consulebant Paulo ne se daret in Theatrum.* Philostratus in Phylargo; Athenis in Theatro dicebant αὐτοσχεδιάζοντες concione conuocata. Varro apud Nonium; Vos ex Theatro qui voluptatem auribus huc occupatum concurristis domo, adeste, & à me quæ feram cognoscite, domum vt feratis è
D Theatro literas. Dio Chrysost. orat. 32. δῆμος ἀκολεῖ τὸ θέατρον. Denique passim apud optimæ notæ auctores eius rei luculenta testimonia prostant. Supplicia in Theatro habita indicat Philo in Flaccum p. 671. ἐν μέσῳ θεάτρῳ πληγαῖς αἰκίσαι, καὶ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ βασανίζαι. *In medio*, inquit, *Theatro plagis deturpare, & igne, ferróque torquere.* Hoc addo, quo die spectacula in Theatro Pompeij eduntur, Senatum in Curia Pompeij habitum. Appian. θέαι δὲ ἦσαν ἐν τῷ πομπηΐῳ θεάτρῳ, καὶ βουλευτήριον ἔμελλε τοῦ τινὸς περὶ αὐτὸ οἴκου ἔσεσθαι, εἰωθὸς ἐπὶ τοῖς θέαις ὧδε γίνεσθαι. Suet. in Iulio cap. 8. Postquam Senatus Idibus Martiis in Pompeij Curiam indictus est, facilè locum & tempus prætulerunt. Is dies propter Annæ Perannæ festum solitus.

CAP. XXXIII.

E

De factionibus Theatri.

DE factionibus quæ in Amphiteatro, copiosè & doctè Iustus Lipsius, de iis quæ in Circo, & nos plenè diximus libello de Circo. De factionibus quæ in Theatro, ne sæpius eandem incudem versem, hoc tantùm dico, fuisse & in Theatro factiones, partiúmque duces qui cœtus histrionali studio miscerent. Tacitus lib. 1. Percennius quidam dux olim theatralium operarum, miscere cœtus histrionali studio doctus. Sueton. in Nerone cap. 26. legendus, & Tacit. lib. 13. Nero fautores histrionum velut in prælium conuertit impunitate & præmiis. Iosephus lib. 19. cap. 1. χαρᾷ φέροντος τοῦ γαΐου τὴν ἐπὶ θεωρίαις τῶν πολλῶν σπουδήν. παρὰ καὶ διακέκριτο οὐδὲν οὔτε τῇ συγκλήτῳ χώρων, οὔτε τοῖς ἱππεῦσι, φύρδην ἵζοντο καὶ τοῖς ἀνδράσιν ὁμοῦ αἱ γυναῖκες, καὶ τῷ δούλῳ ἀναμεμιγμένον ἦν τὸ ἐλεύθερον. *Studium*, inquit, *plebeculæ*

in spectacula voluptati erat Cato. quare neque Senatui, neque equitibus sedes diuisa erant: omnes verò promiscuè sedebant viri cum fœminis, serui cum liberis. A

CAP. XXXIV.

De missilibus Theatri.

De largitione quæ in publico fiebat ab Imperatoribus, & alij dixerunt, & nos nonnihil libello de Circo attigimus. Missilia enim è loco edito dabantur, tesseræ spargebantur in populum, pecuniæ, aues, cariotides, & cætera id genus, de quibus Statius l. 1. Syluar. syl. vltim. Martialis lib. 11. epig. 32. l. 8. epig. 57. & 77. Xiphilin. in Caligul. Sueton. in Nerone cap. 11. 41. 43. 78. in Caligula cap. 17. 18. 36. Persius satyr. 6. B

——Oleum, artocreásque popello
Largitur.——

Sueton. in Domit. cap. 4. Septimontiali sacrorum die Senatui equitíque panaria. E Theatri superiori parte missilia iactata. Dio de Tito, σφαιρία ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν ἐς τὸ θέατρον ἐρρίπτει. Item è basilica siue regia quæ foro imminebat. Iosephus lib. 19. c. 1. καὶ ὑπὲρ τῆς βασιλικῆς ἱστάμενον, καὶ δήμῳ χρυσίου καὶ ἀργυρίου χρήματα διαρρίπτοντα ὥσπερ κατὰ κεφαλῆς πασῶν. ὑψηλὸν γὰρ εἶναι τὸ στέγος εἰς τὴν ἀγορὰν φέρον. Corippus l. 4. Iustini,

——Medióque fori quo diuite dextra
Egrediens Princeps sacra trabeatus ab aula
Diuitias vulgo solemni munere donans,
More niuis sparsurus erat, noua fabrica surgit, C
Turbatur tota lignorum venditor vrbe.

Quod iam olim factitatum esse apparet ex Liuio, qui scribit, Attilium Glabrionem qui Antiochum vicerat, multa congiaria dedisse quibus gratiam populi emeritus sit. In spargendis missilibus verbera frequentia, & cædes erant. Ideóque prudentissimus quisque, ait Seneca, cùm induci videt munera, fugit à Theatro, & scit magno parua constare. Nemo ferit exeuntem. Nouel. Iustiniani 105. In sparsionibus istis plebeij factiosi πληγὰς διὰ ῥοπάλων, καὶ ξύλων, καὶ λίθων εἰσέφερον. Dicebantur operæ theatrales. Tacitus lib. 1. Annalium. Percennius quidam dux olim theatralium operarum, miscere cœtus histrionali studio doctus. Aliæ fuerunt operæ scenicæ, de quibus vet. inscriptio. MAR. SEPTIMIO MAR. FILIO HORATIO SEPTIMIANO EQVO PVBLICO IIII. VIR. I. DEC. PRÆFEC. FABR. ROMÆ DECVR. IIII. SCAMII. LAR. OPERÆ VETERES A SCENA PATRONO OB MERITA EIVS L. D. D. D. Operas à Scena Scenicos vocat. Sagatorum munus aliquod fuit in Theatro, vt indicat vet. inscriptio. IMP. CÆSARI D. NERVÆ F. NERVÆ TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO PONT. MAX. TRIBVNIT. POTEST. OCTAV. IMPER. IIII. COS. P. P. OPTVMO PRINCIPI SAGARI THEATRI MARCELLI CVLTORES DOMVS AVGVSTÆ. Item, C. TERENTIO C. L. PAMPHILO SAGARIO POST ÆDEM CASTORIS. Martialis lib. 8. epig. 58. D

Cùm tibi tam crassæ sint Artemidore lacernæ,
Possum te sagarum iure vocare meum.

Sagaria negotiatio l. 52. §. quidam. D. pro socio. non de Theatri ministeriis accipienda est, sed de sagorum negotiatione.

E

CAP. XXXV.

Qui præter Scenicos, & histriones in Scena, aut orchestra agerent.

Scenam propriè histrionibus & ludiis, orchestram choro, & thymelicis addictam fuisse vulgò notum est. Paulo ignotius, quinam alij vel in Scenam ascenderint, vel in orchestram descenderint, vt voluptati populo essent per interludia, si fabula daretur; vel in ipso fabulæ decursu, si eorum opera vsui esset actoribus. Ingens vtrique huiusmodi hominum sylua fuit, quorum alij miracula patrarent, Græci vocant θαυματοποιὰς, Latini præstigiatores, acetabularios; alij per catadromum decurrerent, cernuarent, petauristæ essent, petaminarij, grallatores, phonasci, pantomimi, crotochoraulæ, citharœdi,

A cirharœdi, ſatyri, Lentuli, tibicines, paraſiti, Atellani, dictioſi, ridiculi, rapſodi, vrbicarij, pſaltriæ, fabulones, planipedes, mimi, maſtigophori, apinarij, moriones, miriones, ſanniones, chorcuræ, Iambi, ſalij, Muſici, Poëtæ, cutiones, præcones, agonarchæ, de quibus ſingulatim agendum, vt res appareat.

CAP. XXXVI.

De voce miraculi, *& miraculorum patratoribus.*

MIRACVLA Romæ olim in rebus turpibus fuêre. Miraculæ meretrices Plauto in Neruolaria dicuntur, diobolares, ſchœnicolæ, miraculæ. Varro Marcipore, eodem
B conijcit miracula neſcio quæ. Arnobius l. 5. ſtatuit exhilarare miraculis. Græci θαύματα vocant, quaſi θεάματα, à voce θεάομαι, *ſpectacula ſtupenda.* Ariſtoteles l. 2. de generat. τὰ αὐτόματα τῶν θαυμάτων, id eſt, αὐτόματα θαύματα, & *ſpontanea miracula*: vnde & θαύματρον merces quæ datur quaſi Lucar præſtigiatori. Sophron, φέρε τὸ θαυμάτρον. & thaumatopœi, ſeu mirifici dicti homines proiectæ audaciæ, qui ſummo vitæ periculo ſtupenda in vulgus patrarent, per rotas & ignes ſe traiicerent, tenuiſſimis & aduerſis funibus currerent, ingentia onera ſupra hominis vires portarent, in immenſam altitudinem mergerentur, & ſine vlla reſpirandi vice maria perpeterentur, vt ſcribit Seneca l. 2. de Ira. Dio Chryſoſtomus in Diogene, Corinthi Iſthmiis πολλῶν θαυματοποιῶν θαύματα ἐπιδεικνύντων, πολλῶν δὲ τερατοσκόπων τέρατα κρινόντων, *cùm multi miraculorum editores miracula patrarent, multi miraculorum ſpectatores de miraculis iudicarent, multi prodigiorum interpretes portenta interpreta-*
C *rentur.* Erant qui è loco ſuperiori machina lignea deſcenderent, vnde flammam ſpargerent in Scenam, quæ varios orbes efficeret, ac tabulata comprehenderet. Alij rotabantur in chori ſpeciem flammas ore, vel manu iactantes, ſibi & alijs innoxij. Claudianus Panegyric. 8.

Mobile ponderibus deſcendat pegma reductis,
Inque chori ſpeciem ſpargentes ardua flammas
Scena rotet, variòſque effingat Mulciber orbes
Per tabulas impunè vagus. ——

Erant qui contum in fronte, quaſi arborem radicibus humi defixam, immotam gererent, aut puerulos in ſumma pertica luctantes inter ſe exhiberent. Chryſoſtom. de iureiuran. τί ἄν τις εἴποι περὶ ἐκείνων τῶν ἀθύρων, οἱ κόντον μετώπῳ βαστάζοντες, καθάπερ δένδρον ἐρριζωμένον ἐπὶ
D τῆς γῆς, οὕτως ἀκίνητον διατηροῦσι, παιδία μικρὰ ἐπ' ἄκρου τοῦ ξύλου παλαίειν ἀλλήλοις παρασκευάζουσι; τὸ μέτωπον μόνον δεσμοῦ παντὸς ἀσφαλέστερον. *Frons*, inquit, *ſola quolibet vinculo tutior eſt.* Athenæus l. 1 pag. 10. meminit Cratiſthenis cuiuſdam Phliaſij mira patrãtis, qui ignem ſponte ſua exoriri, ac exiſtere faciebat, & multa alia oculis omnium ſubiiciebat, quibus homines obſtupeſcerent, & quodam modo externarentur. ὃς πῦρ τ' αὐτόματον ἐποίει ἀναφύεσθαι, καὶ ἄλλα πολλὰ φάσματα ἐτεχνᾶτο, ἀφ' ὧν ἐξίστη τῶν ἀνθρώπων τὴν διάνοιαν. Legendus Ælian lib. 9. cap. 62. variæ hiſtor. & Athen. l. 1. qui & Nymphodori cuiuſdam thaumatopœi meminit. Nicephorus Gregoras lib. 8. τερατοποιὸς vocat. Alius, inquit, equo inſidens ad curſum illum incitabat, eóque currente nunc erectus in ſella ſtabat, nunc in equi iuba, in fronte, clunibus, pedibus ſemper aptè, & concinnè commutatis. εὐφυῶς ἀεὶ παραλλάττων τοὺς πόδας, καὶ ὥσπερ ἱπτάμενος δίκην πτηνοῦ. Erant qui per flammas illæſi ſe traiicerent, Delphinum imitarentur
E natando in arido, & ſine alis in aëre volarent. Manil. l. 5.

Membráque per flammas, orbéſque emiſſa flagrantes,
Delphinúmque ſuo per inane imitantia motu,
Et viduata volant pennis, & in aëre ludunt.

Æſchylus in ipſo ingreſſu fabularum ſuarum eiuſmodi miracula patrabat, vt ſcribit Suidas; σεμνότητος ἕνεκα ἐπὶ πολὺ ἐσιώπα ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς θεάτροις εἰσιὼν, καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν δραμάτων ἐτερατεύετο. Fuêre qui pede tela vibrarent, ſcriberent, cibos caperent, nares emungerent, manus abſtergerent, pilam pede quaſi manu exciperent, quod hodiéque à pleriſque fieri ſcimus. Manil. l. 5. vt legit doctiſſimus Scaliger,

Ille pilam celeri fugientem reddere planta,
Et pedibus prenſare manus, & ludere ſaltu,
Mobilibúſque citos ictus glomerare lacertis.

Ille potens turbam perfundere membra pilarum, A
Per totúmque vagas corpus disponere palmas,
Vt teneat tantos orbes, sibique ipse reludat,
Et velut edoctos iubeat volitare per ipsum.

Apud Homerum pila ludunt saltantes & pedibus pilam reddunt. Ille potens fundere per
membra turbam pilarum, correptas vtraque manu pilas, quot poterat, à tergo altera manu
capiebat, quas ab antè altera proiecerat, contrà ab antè accipiebat quas à tergo proiecerat,
& ita per totum corpus pilis ludebat, quasi duo essent qui datatim pila luderent, ait Scali-
ger. Aristides in Minerua scribit, in aula thaumatopœon Deos induci solitos qui armis de-
cernant, Iouem & Mineruam iisdem vti. οἷα δὴ ἐν αὐλῇ θαυματοποιῶν ἅμα αὐτοῖς ὅπλοις ὅτε
Ζεὺς, καὶ ἡ θεὸς χρῆται. Id est, Iouem & Mineruam eadem Ægide vti. Theophrastus θαύματα
vocat ludicrarum artium artifices miraculorum; καὶ ἐν θαύμασι χαλκοῦς ἐκλέγειν. Præstigia- B
tores Athenæus lib. 12. inter Dionysij artifices recenset. Eius generis archimimi, cubistetæ,
neuropastæ, machinatores. Dio Chrysostomus, πολλῶν θαυματοποιῶν θαύματα ἐπιδεικνύντων.
Erant vrinatores qui maris ima scrutarentur, quos Firmicus Orciscopularios vocat, vt legit
Scaliger, quasi Orci scopuli sint ὕφαλοι, petræ & latentes quos describit Manilius lib. 5.

Illis in ponto iucundum est quærere pontum
Corpora qui mergunt vndis, ipsúmque sub antris
Nerea, & æquoreas conantur visere Nymphas.

Erant & cleropæctæ, & thaumaturgæ mulieres, quæ in enses insilirent, & ignem ex ore eii-
cerent. Pro *Orciscopulariis* fortè meliùs legas *Orchistopalarios*, qui in palis & sudibus præacutis
transiliant. ὀρχησταὶ enim *saltatores*, quos Cassiodorus oreistas vocat. Athen. lib. 4. In conui-
uium, inquit, postea ingressi ἰθύφαλλοι, κληροπαίκται, θαυματουργοὶ γυναῖκες εἰς ξίφη κυβι- C
στῶσαι, καὶ πῦρ ἐκ τοῦ στόματος ἐκριπίζουσαι. κληροπαίκτας, ψηφοπαίκτας, vocat acetabularios. Alij
è machina tonitrua excitabant. Plutarch. symp. 4. cap. 2. ἐμοῦ δὲ παρακελευομένου, καὶ λέγοντος
καιρὸν εἶναι, καθάπερ ἡ κωμῳδία, μηχανὰς αἴροντας, καὶ βροντὰς ἐμβάλλοντας, παρὰ πότον διαλέ-
γεσθαι περὶ κεραυνῶν. *Me autem*, inquit, *exhortante, & dicente, tempus esse, quod solet Comœdia, vt ma-
chinas sumentes, & tonitrua inicientes, in vino & ioco de fulminibus ageremus.* Alij, quod hodiéque
fit, in enses insiliebant, & in rota versabantur illæsi. Plato in Euthydemo, εἰς μαχαίρας κυβιστᾶν,
καὶ ἐπὶ τροχοῦ δινεῖσθαι, id est, *saltu supra enses in caput præcipitem ferri, & in rota versari.* Clemens
Alex. lib. 7. stromat. τοὺς θαυματοποιοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς μαχαίρας κυβιστῶντας ἐξ ἐμπειρίας τινός.
Id est, *miraculorum patratores, qui capite prono, ac præcipiti supra enses transiliunt, vsu & exercitatione
docti.* κυβιστᾶν enim est *præcipitem se in caput deuoluere*, sicuti hodiéque cernuatores corpore
sinuato, & in spiram contracto in caput se prouoluunt. Hanc vocem Etymologicum ἀπὸ τῆς
κύβης, id est, *à capite* deriuati ait, vt sit ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πηδᾶν, *in caput insilire*, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν D
κύπτοντα κυλίεσθαι, id est, *pronum in caput deuolui.* Xenophon in sympos. κύκλος εἰσηνέχθη περίμε-
στος ξιφῶν ὀρθῶν. εἰς μὲν οὖν ταῦτα ἡ ὀρχηστὶς ἐκυβίστατε, καὶ ἐξεκυβίστα ὑπὲρ αὐτῶν. Id est, *cir-
culus illatus est plenus ensibus directis, supra quos saltatrix præcipiti capite transiliebat, & resiliebat.*
Pilarij, & ventilatores vsu docti miracula in Scena patrabant, vt ea quæ emitterent, vltrò
venire in manus credas, & quâ iubeuntur decurrere. Consule Quintilianum lib. 10. Instit.
cap. 7. Rota certè vsitata fuit in miraculis, siue per eam se traiicerent, siue in ea se versarent.
Xenophon in sympos. εἰσεφέρετο τῇ ὀρχηστρίδι τροχὸς τῶν κεραμεικῶν, ἐφ' οὗ ἔμελλε θαυματουργή-
σειν. Id est, *illata est saltatrici figularis rota, per quam se traiiceret, & miracula patraret.* Cùm au-
tem in rota versarentur thaumatopœi, legebant, scribebāt, ludebant cum admiratione spe-
ctantium, interdúmque ita corpus contorquebant, vt rotam imitarentur. Ibidem Xeno-
phon; τὸ ἐπὶ τοῦ τροχοῦ ἅμα περιδινουμένου γράφειν, καὶ ἀναγινώσκειν, θαῦμά ἐστι. τό γε διαστρέφον- E
τας τὰ σώματα, καὶ τροχοὺς μιμουμένους. Id est, *scribere, & legere in rota quæ simul versatur, monstri loco
est. contorquentes autem corpora, & rotas imitantes.* Ibidem hæc habet; ὅτι δὲ ἡ παῖς εἰς τοὔπισθεν
καμπτομένη τροχοὺς ἐμιμεῖτο, ἐκεῖνος ταῦτα εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἐπικύπτων μιμεῖσθαι τροχοὺς ἐπειρᾶτο.
Id est, *quia puella in dorsum curuata rotas imitabatur, ille prono capite se flectens rotas imitari conaba-
tur.* Athenæus lib. 1. meminit cuiusdam Xenophontis, qui emicantem sponte ignem elicie-
bat, & aliis id genus multis spectris, quæ ingeniosè machinabatur, hominum obstupentium
animos externabat: ξενοφῶν θαυματοποιός, ὃς πῦρ τ' αὐτόματον ἐποίει ἀναφύεσθαι, &c. Idem
penè de Cratisthene Phliasio commemorat Eustathius lib. 4. Odyss. in hæc verba ex veteri
auctore.

Πάντα δὲ γινόμενος πειρήσεται ὅσσ' ἐπὶ γαῖαν,

ἑρπετὰ

A ἑρπετὰ γίνεται, καὶ ὕδωρ, καὶ θεσπιδαὲς πῦρ.

Id est, *omnia existens tentabit se conuertere in omnia reptilia, vel aquam, vel ignem.* Nonnulli, ait Eustathius, Proteum præstigiatorem fuisse autumant, & artem factitasse quam factitauit Cratisthenes Phliasius, ὃς πῦρ τέ φασιν αὐτόματον ἀνέφαινε, καὶ ἄλλα ἐτεχνᾶτο φάσματα, δι' ὧν ἀνθρώπων ἐξίστα διάνοιαν. ἦν δὲ τοιοῦτος καί τις Ξενοφῶν, καὶ Σκύμνος ὁ Ταραντῖνος, καὶ Φιλιππίδης ὁ Συρακούσιος, καὶ Νυμφόδωρος, id est, *qui spontaneum ignem existere faciebat, aliáque monstra per artem procudebat, quibus hominum animi extra se raperentur. Erat & talis Xenophon quidam, & Scymnus Tarentinus, & Philippides Syracusius, & Nymphodorus.* Erant & nobiles apud Alexandrum thaumatopœi, ait Athenæus lib. 1. qui Philistidem Syracusium, non Philippidem vocat, & Heraclitum Mitylenæum apud Alexandrum miracula patrasse ait. Idem Philippidem ridiculum scurram fuisse scribit. Apud Xenophontem verò saltatrix mulier miracula B patrat. Ei subministrantur duodecim orbes, quos illa sumens simul saltabat, & iactabat sursum volutabundos, facilè coniectans in quantam altitudinem iacere oporteret, vt decenter eos exciperet. ὁρῶ γὰρ ἐγώ γε τὴν δὲ τὴν ὀρχηστρίδα ἐφεστηκυῖαν, &c. Hunc orbem esse putem de quo Cyprianus epist. 103. Ecce tibi alter nudus salit, alter orbem æneum contentis in aërem viribus iactat. Quidam reperti sunt qui enses deglutirent. Plutarchus in Apophtheg. τὰ ξίφη καταπίνουσι οἱ θαυματοποιοί, id est, *præstigiatores enses deglutiunt.* Quid si tibi canes ipsos, & elephantas miracula parrasse commemorem? Apud Diaconum certè lib. 16. Andreas habuit canem rufum, & cœcũ, qui cùm staret in turba, suos cuique annulos reddebat, & adulteros prægnantésque indicabat. Legendus ea de re Zonaras in Iustinian. & Cedrenus in eodem. ἀνεφάνη τις χαλκεύς, ἀνδρέας ὄνομα, ἔχων μετ' ἑαυτοῦ κύνα ξανθὸν καὶ τυφλὸν, ὃς ἐποίει τέρατα. Id est, *visus est faber quidam nomine Andreas, habens secum canem rufum & cæcum, qui miracula* C *patrabat.* Cùm autẽ ea fierent, moris fuit, vt in Theatro & foro præstigiatores includerent se septis quibusdam, ne à turba obtuerentur. Plato lib. 7. de Rep. ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δείκνυσι. Id est, *quemadmodum thaumatopœi septis se includunt, supra quæ miracula ostentant.* Ex eo igitur loco à longè miracula sua populo exhibebant, ne ars deprehenderetur, ministrísque ad eam rem vtebantur vafris, & exercitatis, qui rem in maius tollerent. Aristides in puteo Æsculapij, ὥσπερ γὰρ οἱ παῖδες οἱ τῶν ἰατρῶν, καὶ τῶν θαυματοποιῶν γεγυμνασμένοι πρὸς τὰς διακονίας εἰσὶ, καὶ συμπράττοντες ἐκπλήττουσι τοὺς θεωμένους. Id est, *quemadmodum famuli Medicorum, & præstigiatorum exercitati sunt vt dominis suis subseruiant, & adiuuantes in stuporem rapiunt spectatores.*

D

CAP. XXXVII.

De Petauristis.

PETAVRISTÆ in eorum numero fuerunt, qui miracula patrarent, dicuntúrque πρὸς τὰς αὔρας πετόμενοι, quasi *qui per aërem volant.* Aristophanes μηχανοποιοὺς vocat, Lucillius mechanicos, Seneca machinatores.

Sicut mechanici cùm alto exsiluêre petauro.

Lucianus πετόμενον volantem hominem vocat in Toxari; πετόμενον, ἢ λιθούμενον ἄνθρωπον τῶν μαγευόντων, id est, *hominem magum volantem, aut in lapidem versum.* Suidas πέταυρον οἷον πετεύδον dici vult, παρὰ τὸ πετεινὰ ἐν αὐτῷ εὕδειν, *petaurum quasi peteudon, quod volatilia in eo dormiunt.* A quo facit Varro lib. 3. de re rust. Petaurum, inquit, mutuli, id est, pali affixi quibus E incubent aues Nicander,

ὄρνιθα ἐξ ὕπνοιο καθαρπάζουσα πετεύρων.

Id est, *Gallinam somno consopitam è petauro abripiens.* Gallinæ autem quia in petaurum, seu palum parieti affixum vespere ad quietem inuolant, & ex eo deuolant, inde est vt petauristæ dicantur, qui ligno oblongo, quod stipiti transuerso impositum esset, inequitantes, vel vt gallinæ incubantes, se iam in altum efferrent alternis, iam deorsum demitterent. Fuerunt qui per aërem rotarum pulsu iactarentur. Alij per rotas & circulos se transmittebant, vt scribit Iulius Firmicus in Astronomicis. Turnebus lib. 8. Aduers. c. 4. ait, petauristas tignum altius aliquando suspendisse, & inde saltus ad stuporem spectantium dedisse. Nonius optimè petauristas esse ait, qui saltibus & schemis leuioribus mouerentur. Ælius Stilo cos dici vult, ὅτι πρὸς ἀέρα πέτονται, apud Festum, id est, *quod in aere volant.* Varro; Nec minus in

alio genere sunt ludi velitis, Galli, Germani, petauristæ. Iuuenalis petauristas cum funambulis coniunxit satyr. 14. A

An magis oblectant animum iactata petauro
Corpora, quique solet rectum descendere funem?
Hic tamen ancipiti figens vestigia planta.

Martialis lib. 2. epig. 88.

Quid si per graciles vias petauri
Inuitum iubeas subire Ladan?

Vias petauri graciles vocat spatium angustum rotæ, per quod petaurum traiiciebatur, id est, tignum. Existimen enim petauristas è loco superiore tignum, séque ipsos per rotam traiecisse. Martialis lib. 11. epig. 22.

Quàm rota transmisso toties impacta petauro.

Similis huic ludus fuit, qui Polluci dicitur *Scaperda*, cùm in fune per arrectarium tignum traiecto ipsi se transmitterent. Vel certè exsiluisse è machina sublime suspensa, ita vt ferè ex ipso aëre deuolare viderentur. Manil. lib. 5. B

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora, quæ valido saliunt excussa petauro,
Alternósque cient motus, elatus & ille
Nunc iacet, atque huius casu suspenditur ille.

Videtur rota in sublimi posita fuisse, quæ à duobus versaretur, altérque supernè, alter infernè niteretur. Ita fiebat, vt alternis deiecti nunc penderent, nunc erecti sederent. Aliud genus est de quo Claudianus Paneg. 8.

Vel qui more auium sese iaculantur in auras, C
Corporáque ædificant celeri crescentia nexu,
Quorum compositam puer augmentatus in artem
Emicet, & vinctus plantæ, vel cruribus hærens,
Pendula librato figat vestigia saltu.

Videntur alij aliorum humeris recti institisse, donec ex multis hominibus quasi arx fieret, puérque in humeros insiliret. Sæpe autem factum vt petauristæ in rota se traiicerent desperata audacia; vnde Aristophanes in Dædalo,

ὁ μηχανοποιὸς, ὁπότε βούλη τὸν τροχὸν
Ἐᾶν αὐτκὰς, λέγε, χαῖρε φέγγος ἡλίου.

Id est, *ὁ petaurista (ὦ μηχανοποιὸς* lego vocandi sensu) *quo*[illegible]*s vertere rotam, dic, vale lumen Solis.* Varro epist. ad Cæsarem vocat Ptolemæum cinædum petauristam, id est, saltatorem. Verba Var. apud Non. sic habent. Conuocat Ptolemæum cinædologum, Nicona petauristen, Diona *αὐλοποιόν*. Eodem pertinent petaminarij, ephalmatores, & alij id genus, de quibus Firmicus lib. 8 cap. 15. petaminarius, ephalmator (non ephelmator, ab *ἄλλεμαι*) orciscopalarius (doctissimus Scaliger legit, *orciscopularius*, ab Orci scopulis qui sunt in mari, id est, occultis) petauristarius. Saluianus l. 6. de Prouid. Longum est nunc dicere de omnibus, amphitheatris scilicet, odeis, lusoriis, pompis, athletis, petaminariis. *ἀεροβάτας*, & petaminarios eosdem esse puto. Salomon in Prouerb. *ἐπὶ πέταυρον ἀδυ σωματῇ, ἀλλ' ἀποπάδησον.* Neurobatas quidam dici volunt quasi *νεβροβάτας* ab hinnulorum agilitate, quos Græci *νεβροὺς* vocant. Vospiscus in Catino; Nam & neurobaten qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit. Alij erant tichobatæ. Vopiscus, & tichobaten qui per parietem vrso eluso cucurrit, & vrsos mimum agentes, & item centum salpistas vno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum, etiam pithaulas centum. E
τειχοβάτης, qui per parietem incedit, σαλπιστὴς, buccinator, τειχοβάτης, qui muros inscendit; neurobatæ, oreibatæ, anemobatæ, qui per aërem volarent, aut in summa rupium, domuúmque ascensu euaderent. Stat. lib. 2. Achilleid.

Nunc caput aërij scandentem prendere montis
Quo fugitur per plana gradu. ——

Firmic. aërobatem, qui per aërem volaret. Vopiscus; nam & neurobaten (fortè meliùs anemobaten) qui velut in ventis cothurnatus ferretur. Iustinus Martyr, *κεχηνέναι πρὸς τὸν σχοινοβάτην, ἐπὶ τῶ σχοινίου βαδίζειν, hiare ad funambulum, in fune ambulare.* Existimem neurobatas eosdem esse schœnobatis. In pegmatis ignes accendebant per quos petauristæ membra strenuè transmittebant. Pegmata autem quid essent indicat Seneca epist. 89. His annumeres

licet

A licet machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata taciè in sublime crescentia, & alias ex inopinato voluptates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coëuntibus, aut his quæ eminebant paulatim in se residentibus. Phædrus,

Dum pegma rapitur, concidit casu graui.

Claudianus,

Inque chori speciem spargentes ardua flammas
Scena rotet. ———

Vopiscus in Carino; pegma cuius flammis Scena conflagrauit. Hos vocant parabolos. Firmicus lib. 4. cap. 15. faciet auctores audaces, periculosos, παρακεκινδυνευμένους. Pegma igitur erat contabulatio quæ sponte sensim surgebat, & dissoluebatur, ideo Claudianus dixit descendere pegma ponderibus reductis, quia dissolui potest. Vnde & pegmares gladiatores Suetonio qui in eo pegmate depugnabant, & si ad ferrum damnati essent, in caueam ferarum præcipites dehiscente machina ferebantur. Strabo de Seleuco latrone; Hunc, inquit, in foro cùm gladiatorium certamen esset, vidimus à feris laceratum. ἐπὶ πήγματός τινος ὑψηλοῦ τεθεὶς ὡς ἂν ἐπὶ τῆς Αἴτνης, διαλυθέντος αἰφνιδίως καὶ συμπεσόντος κατηνέχθη, καὶ αὐτὸς εἰς γαλεάγρας θηρίων εὐδιαλύτους ἐπίτηδες παρεσκευασμένας ὑπὸ τῷ πήγματι. *Cùm positus esset in tabulato alto instar Aetnæ, cùm id derepentè dissolutum concidisset, Seleucus ipse in caueas ferarum solubiles de industria paratas sub pegmate absorptus est.*

C A P. XXXVIII.

C

De cernuatoribus & ascoliastis.

CERNVARE & κυβιστᾶν dicuntur, qui prono ac cernuo capite saltant. Apuleius Milesf. 1. In flumen, inquit, penè cernuat. Prudent. l. 1. in Symmachum,

Cernuat ora senex barbatus, & oscula figit.

Sidonius Panegyr. Auiti,

———*Curuato cernua collo*
Ora gerens. ———

Vnde cernuatores, & ascoliastæ, qui vno pede in vtrem inflatum, & inunctum, vt lubricus esset, insilirent, quibus sæpe accidebat vt laberentur & caderent, non sine risu spectantium. Eius rei vsum ab Icario Erigones patre accessit Hyginus l. 2. Astro. in Arctophylace; Cui propter iustitiam & pietatem existimatur Liber Pater vinum, & vitem, & vuam tra-

D didisse, vt ostenderet hominibus quomodo sereretur, & quid ex eo nasceretur, & cùm natum esset id, quomodo vti oporteret, qui cùm seuisset vitem, & diligentissimè administrando floridam fecisset, dicitur hircus in vineam se coniecisse, & quæ ibi tenerrima folia videret decerpsisse. Quod factum Icarium animo irato tulisse, & ex pelle eius vtrem fecisse, ac vento plenum præligasse, & in medium proiecisse, suósque sodales circa eum saltare coëgisse. Ex eo fluxisse ascoliastæ videntur, de quibus Tzetzes in Hesiodum his verbis. ἀσκοὺς πεφυσημένους, καὶ πνεύματος πεπληρωμένους τιθέντες κατὰ γῆς, ἑνὶ ποδὶ ἐφαλλόμενοι ἄνωθεν τούτων ἐφέροντο, καὶ πολλάκις κατολισθαίνοντες εἰς γῆν ἔπιπτον. τοῦτο δὲ ἐποίουν τιμῶντες Διόνυσον. ὁ δὲ ἀσκὸς δέρμα τράγου ἐστί. ὁ δὲ τράγος διὰ τὸ τράγους τὰς ἀμπέλους τρώγων λυμαίνεσθαι. Id est, *vtres inflatos, & spiritu plenos humi deponentes, & vno pede insilientes super iis feruntur, & sæpe labentes in terram cadunt. Hoc autem faciunt in honorem Dionysi. Vter autem est pellis hirci, quia hircus*

E *vitis germina comedens eam lædit.* Aristophanis interpres paulo aliter, ἐν μέσῳ θεάτρῳ ἀσκοὺς πεφυσημένους καὶ ἠλειμμένους τιθέντες, &c. id est, *in medio Theatro vtres inflatos, & oleo inunctos ponentes,* &c. vt in Tzetze. Eustathius l. 15. Odyss. in id,

——— οἶνος γὰρ ἀνώγει
Ἠλεὸς, ὅστ' ἐφέηκε πολύφρονα περ μάλα ἀεῖσαι.

Id est, *vinum lene iubebat, quo impelluntur etiam viri prudentes canere*; hæc habet. Veteres vitis repertorem honorantes morem canendi, & per vicos dicta dicendi induxerunt, vnde Comœdia dicta. Capram præmium victori posuêre, quod ea vitibus noceret, vnde Tragœdi appellati. Victores in vtrem insiliebant, quod dicitur ἀσκωλιάζειν. Qui victi erant, alium hircum in hunc vsum excoriabant. Choragus mercedem iis numerabat, qui in vtrem insiluissent. Sed victores hoc onere

leuabantur,

leuabantur. καὶ οἱ νικήσαντες ἐνήλλοντο τῷ ἀσκῷ, καὶ ἦν τὸ ἀσκωλιάζειν. Hæc ille à Pausania mu- A
tuatus est. Idem in lib. 11. Odyss. ἀσκωλιάζειν κατὰ κυριολεξίαν ἐν ἀσκῷ ἅλλεσθαι, ὧ πεφυσημένῳ ἐμπηδῶντες οἱ βουλόμενοι, ἐν τινὶ ἑορτῇ, οὐκ ἀμφοῖν ποδοῖν, ἀλλ' ἑνὶ, καὶ ὡς εἰκὸς οὐκ εὐστοχοῦντες, ἀλλά πως καταπίπτοντες ὑπεκίνουν γέλωτα τοῖς θεωμένοις. *Ascoliazein*, inquit, *est in vtre se curuare, ac flectere, in quem inflatum insilientes, quibus id cordi fuit, die festo, non vtroque pede, sed altero, & parum sibi cauentes, cadentésque risum spectatoribus concitabant.* Aliud fuit κυβιστᾶν, vt suprà monuimus. Athen. lib. 4. θαυματουργοὶ γυναῖκες εἰς ξίφη κυβιστῶσαι, id est, *mulieres mirificæ prono capite supra enses transilientes.* Hom. Iliad. π.

Ἦ ῥα, καὶ ἐν Τρώεσσι κυβιστητῆρες ἔασι.

Certè, inquit, *& apud Troianos sunt cernuatores, qui se in caput præcipites conuoluere sciant vrinatorum more.* Iliad. ρ.

—— δοιὼ δὲ κυβιστητῆρε κατ' αὐτοὺς
Μολπῆς ἐξάρχοντες ἐδίνευον κατὰ μέσσους. B

Duo, inquit, *cernuatores inter ipsos cantum incipientes per medios se versabant.* Artemidor. lib. 1. cap. 68. τροχοπαικτεῖν, ἢ μαχαίρας περιδινεῖσθαι, ἢ ἐκκυβιστᾶν. Id est, *in rota ludere, circum enses volui, aut supra enses capite præcipiti transilire.* Apud Hesychium lege, κυβιστίνδα παίζειν, ἐπὶ κεφαλὴν κυβιστᾶν. Id est, *cubistinda ludere, est in caput se præcipitem deuoluere.* Sic & apud Polluceem cubistinda intelligitur. Plato in symposio, ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες, καὶ εἰς ὀρθὸν τὰ σκέλη περιφερόμενοι κυβιστῶσι κύκλῳ. Item, ἐφ' ἑνὸς πορδίσαντας σκέλους ἀσκωλιάζοντες. Id est, *vt qui in caput saltant, & in altum crura, & tibias circumferunt, in circulum saltant.* Hoc pueri nostrates factitant, capite prono, tibiis erectis, manibus aut ipsi capiti insistentes. Item, *vno crure ingrediuntur cernuantes.* Aliud item esse *amburuare*, vel vt alij legunt, *amtruare*, certum est.
Lucillius, C

Præsul vt amburuat, sic volgu redamtruat olli.

Doctissimus Scaliger ita legit,

Præsul vt amptruat, inde & vulgu redamptruat olli.

Festus; Redamtruare dicitur in Saliorum exultationibus, cùm Præsul amptruauit, quod est motus edidit, & referuntur inuicem iidem motus. Pacuuius,

——*promerendæ gratiæ*
Simul cùm videam Graios nihil mediocriter
Redamptruare, opibúsque summis persequi.

Qui *amburuare* legunt, ab vruo deducunt, quæ pars aratri sursum versus reflexa. vruum, τὸ ἀνάσιμον. *Amptruare* à trua deriuant, qua confutatur olla feruens, apud Festum. Lucillius,

Modò sursum, modò deorsum, tanquam collus cernui. D

Vel vt Plautus in Astraba;

Quasi tolleno, vel pilum Græcum reciproces.

Certè *amptruare, cernuare, corustare*, κυβιστᾶν, penè eandem vim habent In vet. glos. κυβιστηταὶ, *cernui ludij*, κυβιστᾷ, *cernulat.* Seneca epistol. 8. Non vertit fortuna, sed cernulat, & allidit. Cernui, & cernuli, perauristæ, in vet. glos. Varro; etiam pelles bubulas oleo perfusas percurrebant, ibique cernuabant. Idem lib. 1. de vita populi Rom. Sibi pastores ludos faciunt coriis cernualia, vel vt vulgò legitur, cernui Consualia. Virg. lib. 2. Georg.

—— *Atque inter pocula læti*
Mollibus in pratis vnctos saliêre per vtres.

vbi Seruius; Libero vtrique caper immolatur, quia vites quæ in honore ipsius fuerant, ab eo comestæ sunt. Iratus Liber Pater eum occidi fecit, & ei tolli vtrem, in quo mitti vinum fecit pro eius vindicta. Primi ludi theatrales ex Liberalibus nati sunt apud Athenienses, qui E
primi ludos instituêre Liberales. Vtres verò fiebant ad insultationem etiam mortuorum caprorum, ne quid ex his esset, quod non sentiret iniuriam. Virgil. lib. 2. Georg.

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Caditur, & veteres ineunt proscenia ludi.

Aristophanis Scholiastes ludum hunc ἀσκώλια vocat. Hesychius, ἀγκωλιάζων, ἀλλόμενος τῷ ἑτέρῳ ποδί. lege, ἀσκωλιάζων, *qui vno pede saltat.* Pollux lib. 9. ἀσκωλιασμὸν ἑορτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἦγον τὰ ἀσκώλια. *Athenienses*, inquit, *ascoliasmum festum agitabant. ea dicta ascolia.* Eubulus, καὶ πρός γε τοῦτο ἀσκὸν εἰς μέσον καταθέντες εἰσάλλεσθε, καὶ καγχάζετε ἐπὶ τοῖς καταρρέουσι. Id est, *insuper vtrem in medio ponentes insiliebant, & cachinnabantur si caderent in armos.* Eum vtrem alij spiritu inflarunt, alij vino replerunt. Aristoph. Scholiast. ἀσκὸν οἴνου πληροῦντες ἑνὶ ποδὶ

τούτου

A ἀσκὸν εἰσεπήδων. ὁ πηδήσας ἆθλον εἶχε τὸν οἶνον. Id est, *vtrem vino replentes in eum altero pede insiliebant. qui insilierat vinum pro præmio habuit.* Aristoph. in Pluto,

Ἀσκωλίαζ' ἐνταῦθα πρὸς τὴν αἰθρίαν.

Addo ex Festo, cernuum esse calceamenti genus, de quo Lucillius,

Cernuus extemplo plantas conuestit honestas.

Quid si de cernuatore accipias, & legas?

Cernuus extemplo plantas conuertit honestas.

Quia capiti prono insistentes plantas pedum in altum conuertebant. De coruitoribus habes apud Festum. Simplitudearia, inquit, funera sunt, quibus adhibentur duntaxat ludij, coruitorésque. Quidam ea dixerunt esse, quibus neutrum genus interesset ludorum, cùm indictiua sunt, quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores, quæ sunt amplissima. Simpliludiaria igitur, cùm simpli ludi adhibentur, id est, saltatores, vel coruitores,
B quia vt corui, & cornices, modò sursum, modò deorsum saliunt. Inde Plauti iocus in Casina;

Ego noui illas estrices, coruitant vbi comisse possunt.

Corbitores fortè dicti à sodalibus naualibus qui ad corbes insignia nauium repebant funibus, vt vela legerent. Ammianus lib. 14.

CAP. XXXIX.

De Oscillis.

C FESTVS oscilla esse ait festa in honorem Bacchi, in quibus homines se per funes iacerent. Alij putant Erigones & Icari festa esse, de quorum origine Hyginus lib. 2. Astron. in Arctophyl. Cùm in finibus, inquit, Atheniensium multæ virgines sine causa suspendio sibi mortem conscisceret, quod Erigone moriens erat precata, vt eodem letho filiæ Atheniensium afficerentur, quo ipsa foret obitura, nisi Icari mortem persecuti, & eum forent vlti. Itaque cùm id euenisset, petentibus eis Apollo responsum dedit, si vellent euentu liberari, Erigonæ satisfacerent. Qui quod ea se suspenderat, instituerunt, vti tabula interposita pendentes funibus se iactarent, vt qui penderent, vento mouerentur. Oscilla facta Liberalibus. Oscilla Santra dici vult, quod os cillent, id est, inclinent, præcipitésque in os ferantur. *Cillere* mouere significat, & ciere. Oscillantes, ait Cornificius, ab eo quod os cillere sint soliti personis propter verecundiam qui eo genere lusus vtebantur. Causa autem eius ia-
D ctationis proditur Rex Latinus, quod prælio quod ei fuit aduersus Mezentium Cæritum Regem nusquam apparuerit iudicatúsque sit Iupiter factus Latiaris. Itaque per sex eos dies feriatos liberos, seruósque requirere eum, non solùm in terris, sed etiam quia videretur cælum posse adiri, per oscillationem, velut imaginem quandam vitæ humanæ, in qua altissima ad infimum, interdum infima ad summum efferuntur, atque ideo memoriam quoque redintegrari initio acceptæ vitæ per motus cunarum, lactísque alimentum, quia per eos dies feriarum & oscillis mouerentur, & lactata potione vtantur. Oscilla igitur interdum dicuntur αἰῶραι, & pensiles gestationes de arboribus per sex feriarum Latinarum dies, quibus lac in sacrificiis adhibetur. Virgil. lib. 2. Georg.

Nec non Ausonij Troia gens missa coloni
Versibus incomptis ludunt, risúque soluto,
E *Oráque corticibus sumunt horrenda cauatis,*
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibíque
Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu.

Vbi Seruius eum Hygino penè eadem habet, sed paulo immutata. sic enim ille. Respondítque oraculum sedari posse illam pestilentiam, si Erigones, & Icari cadauera requirerentur. Quæ cùm diu quæsita nusquam inuenirentur, ad ostendendam deuotionem suam Athenienses, vt etiam in alieno ea viderentur quærere elemento, suspenderunt de arboribus funem, ad quem se tenentes homines hâc atque illâc agitabantur, vt etiam quasi in aëre illorum cadauera quærere viderentur. Sed cùm inde plerique caderent, inuentum est, vt formas, vel personas ad oris sui similitudinem facerent, & eas pro se suspenderent, & mouerent, vnde & oscilla dicta sunt, ab eo quod in illis cillerentur, id est, mouerentur ora. Nam cillere,

cillere, est mouere; vnde furcillæ dictæ sunt, quibus frumenta cillentur. Alij dicunt oscilla A
esse membra virilia de floribus facta, quæ suspendebantur per intercolumnia: ita vt in ea homines acceptis clausis personis impingerentur, & ea ore cillerent, id est, mouerent, ad risum populo commouendum. Et hoc in Orpheo lectum est. Probus scribit, oscillorum ritum in Italia ab Atticis quoque sumptum esse, qui ritus celebrabatur festis sementitis. Propriè oscilla dicuntur parua ora. nam Columella oscilla lupinorum dixit. in veter. gloss. oscillum, σιμάτιον. sunt enim laruæ & personæ, ait Macrobius, quas in æoris & cernuationibus ludicris rustici ori apponebant, vt essent magis ridiculi. Erant & oscilla sigillatiola sic apta & coagmentata, vt articuli, vertibulæque quibus commissa erant, in omnem partem flecterentur, & figuras omne genus exprimerent. Ea in conuiuia inferebantur, quibus breuitatis vitæ moneretur. Petronius in Satyr. Potantibus ergo, & accuratissimè lautitias nobis mirantibus, laruam argenteam attulit nobis seruus sic aptam, vt articuli eius, vertebræque locatæ, in omnem partem flecterentur. Hanc cùm super mensam simul iterúmque abiecisset, B
& catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adiecit;

Heu, heu, nos miseros, quàm totus homuncio nil est!
Sic erimus cuncti postquàm nos auferet Orcus,
Ergo viuamus dum licet esse bene.

Oscillorum meminit Ausonius Idyl. 13. Simile vt dicas ludicro, quod Græci σιμάτιον vocauêre. Oscilla ea sunt. Ad summam quatuordecim figuras Geometricas habent. Sunt enim æquilatera, vel triquetra, extentis lineis, aut rectis angulis, vel obliquis, isoscele, vel isopleura: orthogona quoque, vel scalena. Harum vertibularum varius coagmentus simulantur species mille formarum, elephantus, belua, aut aper bestia, anser volans, & mirmilio in armis subsidens, venator, & latrans canis. Quin & turris, & cantharus, & alii huiusmodi C
innumerabilium figurarum, quæ alius alio scientiùs variegat. Sed peritorum concinnatio miraculum est, imperitorum iunctura ridiculum. Tertullianus l. de pal. oscillum penduli impetus vocat. lib. de anima, vniuersitatis oscillum de animi axe suspendens. Æoræ oscillis sunt eædem, si rem ipsam intuearis. Oscillum Ennodius σιμάτιον eburnum vocauit epist. 131. Erat capsa virginum in qua varia oscilla, quibus elephas, aper, anser, & alia finguntur. Ennodius,

Angusta norunt res mille includere capsa,
Omne ebur, hic mulier pectoris arca tui est.
Frangunt marmaricis elephas quod misit ab aruis,
Per micas sparsum mox solidatur opus.

Athenæus de æoris lib. 14. ᾠδή τις ἐπὶ ἠριγόνῃ, ἣν καὶ ἀλῆτιν λέγουσιν ᾠδήν. *Carmen quoddam* D
erat ob Erigonem quam vocant Aletin. Aristoteles in Colophoniorum Republica scribit de Theodoro, καὶ νῦν αἱ γυναῖκες ᾄδουσι αὐτοῦ μέλη περὶ τὰς αἰώρας, *& nunc mulieres canunt eius carmina circum æoras.* Fauorinus in voce αἰώρα vocat hos ludos ἀλῆτιν. Pollux, ἣν ἢ καὶ ἄλλο τι ᾆσμα ταῖς αἰώραις προσαδόμενον Θεοδώρου ποίημα τοῦ κολοφωνίου. Germanicus in Aratum; Cùm Athenas pestilentia opprimeret, ex oraculo responsum est, cessaturam pestilentiam, si per annos singulos de frugibus & vindemia Icaro, & Erigonæ primum delibaretur. Oscillationem Petronius vocat mobilem catenationem. lege Aristot. de mundo, Senecam epist. 89. Æoræ igitur erant pensiles iactationes quibus suspenso fune ex arbore homines se iactabant. Hesychius, αἰώρα ἑορτὴ Ἀθήνῃσι, ἣν οἱ μὲν ἐπὶ τιμῇ λέω τυράννου θύειν φασί, οἱ δὲ ἐπὶ κλυταιμνήστρας, καὶ αἰγίσθου, οἱ καὶ ἐπὶ ἠριγόνῃ ἀλήτιδι τοῦ ἰκάρου. Id est, *Aeora festum Athenis, quod in honorem Lei Tyranni, aut Clytæmnestræ, & Aegisthi, aut Erigones ancillæ Icari pistrici* E
sacrificio celebrari aiunt. Germanicus hæc addit. Quod factum ab Atheniensibus, qui diebus festis institutis æoras constituerunt, ideo quia illam pendentem aspexerunt. Ex quo factum, vt soli oscillo iactarentur homines. Mica Martialis oscilli aliquid habuisse videtur. Fuit cœnatio Domitiani, quam micam auream vocat, quia mortui cranium è tholo suspensum esset. Martialis lib. 2. epig. 59.

Mica vocor, quid sim cernis, cœnatio parua:
Et me Cæsaribus prospicis esse tholum.
Frange thoros, pete vina, rosas cape, tingere nardo:
Ipse iubet mortis te meminisse Deus.

lib. 2. Græcor. epigram.

Καὶ τὸ φθιμένοιο πέτασον ἱερὸν ἔσχισα,

Ἐγκεφά

A Ἐγκεφάλου ψυχῆς φρένες ἀκρόβατον.
Πῖνε λέγει τὸ γλύμμα, καὶ ἔσθιε, καὶ περίκειζο
Αὐθια, τοιοῦτοι γινόμεθα ἐξαπίνης.

Qui mos profectus ab Ægyptiis apud Herod. l. 2. In conuiuiis, inquit, περιφέρει ἀνὴρ νεκρὸν ἐν σορῷ ξύλινον πεποιημένον, μεμιμημένον ἐς τὰ μάλιστα καὶ γραφῇ, καὶ ἔργῳ, μέγα δὲ ὅσον πηχυαῖον. πῖνέ τε καὶ τέρπεο, ἔσεαι γὰρ ἀποθανὼν τοιοῦτος. Id est, *vnus aliquis inter epulas circumfert cadauer ligneum in arca, pictura, & arte graphicè expressum, cubiti magnitudine, dicitque; bibe & oblectare, vbi enim mortuus fueris, eiusmodi eris.* Meminit Plutarch. in sympos. σκελετὸν ἐπιεικῶς εἰσφέροντες αἰγύπτιοι.

CAP. XL.

B
De grallatoribus.

GRALLATORES καλοβάται Græcis dicuntur, & calobathrarij, qui ligneis pedibus ingrediuntur, vt grandiores appareant. Pollux, οἱ δὲ γύπωνες ξυλίνων κώλων ἐπιβαίνοντες ὠρχοῦντο διαφανεῖ ταραντινίδι ἀμπεχόμενοι. Id est, *gypones, seu grallatores, qui ligneis pedibus ingrediebantur, saltabant pellucida veste Tarentina amicti.* Nonius *grallas* interpretatur fustes quibus innituntur. Varro, grallatores qui gradiuntur. Grallæ perticæ sunt ligneæ. Ab hominis quoque vi istæ agitantur. Romæ grallatores dicti pantomimi, qui vt in saltatione imitarentur Ægipanas, adiectis perticis furculas habentibus, atque in his superstantes ad similitudinem crurum eius generis gradiebantur, vtique propter difficultatem con-
C sistendi. Plautus,

Vinceretis cursu ceruas, & grallatorem gradu.

Festum adi ver glos. grallatores, πανικὰ φορουῦντες. Imò vt Heroas exprimerent, aut ligneis pedibus, aut cothurnis altis incedebant. Iustinus Martyr. epist. ad Zenam; σκηνοβατοῦντας ἄνω καὶ κάτω καθάπερ ὁ λίαν μεγαλοφώνως τὸν ὀρέστην ὑποκρινόμενος φοβερὸς εἶναι, καὶ μέγας παρὰ τοῖς ἀνοήτοις διὰ τῶν ξυλίνων ποδῶν, καὶ κοιλίας ἐπιπλάστου, καὶ στολῆς ἀλλοκότου, καὶ προσώπου τερατώδους ὑπειλῆφθαι. Id est, *vt qui clamore ingenti Orestis personam agens terribilis, & maximus ab insipientibus esse putatur, ob pedes ligneos, & ventrem factitium, & vestem peregrinam, & faciem monstrosam.*

CAP. XLI.

D
De acetabulariis, præstigiatoribus, circulatoribus.

ACETABVLARIOS Græci ψηφοπαίκτας vocant, qui celeritate, ac dexteritate manuum è pluribus acetabulis quæ in mensa exponunt, efficiunt, vt quos calculos sub vno acetabulo conditos putes, sub altero reperias. Seneca epist. 45. Præstigiatorum acetabula, & calculi, in quibus fallacia ipsa delectat. Plinius lib. 28. acetabula pyxidas vocat. Idem Polipi acetabula & calyculos dixit. Sicuti in argutis Logicorum cauillationibus, quas ob eam causam Arcesilaus τοῖς ψηφοπαίκταις comparat, vt est apud Stobæum sermone 70. Sextus Empyric. καθάπερ οἱ ψηφοπαῖκται τὰς τῶν θεωμένων ὄψεις δι' ὀξυχειρίαν κλέπτουσι, οὕτως οἱ ῥήτορες διὰ πανουργίαν τὰς τῶν δικαστῶν διανοίας ἀμαυρώσαντες τοὺς νόμους συγκλέπτουσι. *Sicuti*, inquit, *acetabularij spectantium oculos agilitate manuum suffurantur ac illudunt, ita & Rhetores suis cauillationi-*
E *bus Iudicum animis tenebras offundentes suffurantur leges calculos suos.* In vet. gloss. præstigiator ψηφοπαίκτης dicitur, qui Suidæ ψηφολόγος, ψηφοκλέπτης, κληροπαίκτης, id est, *ludens calculis, legens calculos, calcularius, circulator, suffurans calculos, sorte ludens.* Athenæus lib. 1. cap. 15. Θεοδώρου, inquit, ψηφοκλέπτου ἐν τῷ θεάτρῳ χαλκῆν εἰκόνα ἀνέθηκαν ψῆφον κρατοῦσαν. Id est, *Theodori acetabularij in Theatro æreum simulacrum populi decreto dedicarunt.* Suidas, ψηφολόγοι εἰσὶν οἱ ψηφοπαῖκται, ψηφολογικοὶ γοῦν οἱ πλανοῦντες, καὶ ἀπατῶντες, ὥσπερ οἱ ψηφολόγοι σὺν ὀφθαλμοὺς τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως τῶν ψήφων ἀπατῶντες συναρπάζουσι. Id est, *psephologi sunt acetabularij, psephologici qui decipiunt, plani, quemadmodum acetabularij oculos celeritate transpositionis calculorum decipientes suffurantur.* vet gloss. ψηφοπαιξία, *præstigiæ.* Pollux de Lysia, ψηφοπαικτεῖν, τὸ δίκαιον, id est, *quasi calculis, ita cauillationibus ius frustrari.* Artemidorus l. 1 θαυματοποιοὺς pro psephologis & calculariis posuisse videtur, his verbis. ναύταις, ὀρχησταῖς, καὶ θαυματοποιοῖς μὴ ἔχειν τὰς χεῖρας οὐκ ἀγαθόν,

ἀγαθὸν, ἐπεὶ μὴ αὐτοὶ τούτων οὐκ εἰσι τέ εἰσι ἐργάζεσθαι. Id est, *nautis, saltatoribus, pantomimis, & miraculorum patratoribus carere manibus, in quiete sibi fortè si visi fuerint, inauspicatum est, quia sine manibus operari non possunt.* Manibus enim acetabula versant psephologi, & calcularij, cùm cæteri thaumatopœi ore, pede, reliquóque corpore frequentiùs vtantur. Artemidor. lib. 3. c. 6. ψηφοπαικτεῖν παραλογιζόμενοι, καὶ ψευδόμενοι διὰ τὸ πολλὰς ψήφους κλέπτειν, καὶ ταύτας ἄλλοτε ἄλλας δεικνύειν, οὐ κατά τινα ἁπλοῦν λόγον, ἀλλὰ πανούργως. Id est, *acetabularium agere paralogismis vtentem, & mentientem, eo quod multos calculos suffuretur, & iam hunc, iam illum ostendat, non secundum vnum aliquem simplicem sermonem, sed subdolè.* Athenæus lib. 12. κυβιστητὰς, νευροσπαστὰς, ψηφοπαίκτας penè eodem loco ponit, *acetabularios, machinatores, qui præstigias, & offucias faciunt.* iidem fortè & circulatores, qui propriè ἀγύρται, & μητραγύρται. vet. gloss. circulator, ὀχλαγωγὸς, ἀγύρτης. Tertullian. de præscr. circulatores, & astrologos. Greg. Nazian. in Athanas. ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφοις τι παίζειν τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις καὶ ἀνδρογυνώδεσι λογισμοῖς, καὶ περὶ θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. Id est, *sed idem erat calculis ludere decipientibus oculos celeritate transpositionis, aut omni genere effæminatarum rationum insultare auditoribus, & de Deo aliquid nouum dicere, & audire.* Apuleius lib. 1. de Asino; Circulatorem aspexi equestrem spatham præacutam mucrone infesto deuorasse. Paulus Iurisconsult. de extraordinariis criminib. In circulatores qui serpentem circumferunt, & proponunt, si cui ob eorũ metum damnũ datum est, pro modo admissi actio dabitur. Martial. l. 10.

Et fœda linguæ probra circulatricis.

Victorinus Afer; circulatores qui animos hominum, sensúsque quadam specie veritatis illudunt. Lege Celsum lib. 5. de Medic. cap. 26. Porphyr. lib. 1. Horat. satyr. 2. Prudentium in Romano martyre, Hieronymum epist. ad Paulin.

CAP. LXII.

De Funambulis.

INTER eos qui miracula patrarent non postremum locum tenuerunt funambuli, qui longa exercitatione docti, & agilitate corporis subnixi suspenso vestigio in funibus currerent. Tertullianus lib. de pudicitia scribit, eos filum tenuissimum suspenso vestigio aggredi. cap. 10. Iustinus ad Zenam, ἐπὶ τῆς σχοινίων βαδίζειν. Item, σχοινοβατεῖν ἄνω καὶ κάτω. nisi quis legere malit σχοινοβατεῖν. *Sursum, deorsumque per funem ire.* Nicephor. Greg. ἐπειτα μύων τοῖν ὀφθαλμοῖν, καὶ λαμβάνων ἐπὶ τῶν ὤμων παιδίον, ἐναέριόν τινα πορείαν ἐβάδιζεν ἐπὶ τοῦ σχοίνου ἐξ ἑνὸς ἱστοῦ πρὸς τὸν ἕτερον. Id est, *deinde clausis oculis, assumpto in humeros puero, per aërem quasi ingrediebatur in fune ex altero ad alterum malum.* Manil. lib. 5.

Aut tenues ausus sine limite figere gressus,
Certa per extentos ponit vestigia funes,
Et cæli meditatus iter vestigia perdit,
Et penè vt pendens populum suspendit ab ipso.

Arnobius lib. 2. Quid pantominos? quid mimulos, histriones, cantores tuba, tibia, calamóque flatantes, cursores? quid pugiles, quadrigarios, grallatores, funabulos, præstigiatores? Apul. lib. 4. Floridor. Funerepus periclitatur. Messala Coruinus orator primus duxit funambulos, vt Acro in Horat. satyr. 10. lib. 1. vet. gloss. καλοβάται, σχοινοβάται. Firmicus lib. 8. cap. 15. 17. Ephalmatores, orcistopalarij, oribatæ, neurobatæ, schœnobatæ? de quibus egisse videtur Chrysost. his verbis in oratione de iureiurando, τοὺς δὲ ἐπὶ ὀρχήστρας πάλιν καὶ ἐπισυρομένους, καὶ καθάπερ πτεροῖς τοῖς κώλοις κεχρημένους τοῦ σώματος, τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη; Id est, *eos autem qui in orchestra trahuntur, & membris quasi alis vtuntur, quis non admiretur?* Sed paulò pòst disertiùs de iisdem agit. ἕτερον πάλιν ἐπὶ σχοίνου στενοτάτης μετὰ τοσαύτης ἀδείας βαδίζειν μεθ' ὅσης οἱ τὰ ὕπτια παιδία καταπρέχοντες. *Alium rursum in angustissimo fune ingredi eadem securitate, qua ij qui per supinos pueros currunt.* fortè legendum πεδία. A schœnis illis Cœlius epist. ad Cic. schœnobaticam facere ait. Perron.

Stuppea suppositis tenduntur vincula lignis,
Quæ super aërius prætendit crura viator,
Brachia distendens gressum per inane gubernat.
Ne lapsa è gracili planta rudente cadat.
Ecce hominis cursus funis & aura regunt.

Artis

A Artis enim fuit suspendere, ac librare vestigia, ne alteram in partem flecterent. Quod vt faciliùs, tutiúsque fieret, pondera manibus apprehensa exæquabant, vt pari libramento ingrederentur. Nazianzen. in Apologet. καθάπερ τοῖς ἐπὶ κάλω μετεώρου, καὶ ὑψηλοῦ βαίνουσι, τῇ μὲν ἢ τῇ δὲ ἀποκλῖναι οὐκ ἀσφαλὲς, οὐδὲ εἰς μικρὸν φέρουσα ἡ ῥοπὴ, κἂν μικρὰ φαίνηται, ἀσφάλεια δὲ αὐτοῖς ἡ ἰσοῤῥοπία καθίσταται. Id est, *vt iis qui in ligno alto, & suspenso ambulant, non tutum est in hanc, vel illam partem propendere vel leuiter, securitatem autem affert iis æquale libramentum.* In hoc periculo tardè ingredi funambulos necesse fuit. Quintil. lib. 2. cap. 3. Patiantur necesse est illam per funes ingredientium tarditatem. Cyprianus de ieiunio Christi funambulum in excelso pendulum vocat. verba sic habent. Quasi nouus funambulus in excelso pendulus se deorsum ad spectaculum vulgi iactet intrepidus. Epictetus apud Arrian. lib. 3. cap. 12. ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν. Symphosius in ænigmatis,

B *Inter luciferum cælum, terrásque iacentes*
Aëra per medium docta meat arte viator.
Semita sed breuis est, pedibus nec sufficit ipsis.

Hæc ad ἀκροβάτας pertinent. vet. gloss. καλοβάτης, *funambulum*, Hesych. κρημνοβάτην interpretatur νευροβάτην, *qui funibus arreptis in alta & prærupta nititur.* Interdum populus studio stupidus in funambulo, vt loquitur Terent. in Hecyra, ita occupabat animum, vt fabula neque spectari posset, neque cognosci. Illos cremnobatas, & neurobatas eosdem esse putem cum iis quos Lucianus in Dea Syria φοινικοβατέοντας indigitat, qui palmas pedibus manibúsque tenentes quasi ἡνιοχεῦντες inscenderent. ἡ δὲ ἄνοδος τοιήδε. σειρῇ μακρῇ ἑωυτόν τε ἅμα, καὶ τὸν φαλλὸν περιβάλλει. μετὰ δὲ ἐπιβαίνει ξύλων προσφυῶν τῷ φαλλῷ, ὁκόσον ἐς χώρην ἄκρου ποδός. ἀνιὼν δὲ ἅμα ἀναβάλλει τὴν σειρὴν ἀμφοτέρωθεν, ὄχος ὥσπερ ἡνιοχέων. εἰ δέ τις τάδε μὲν οὐκ ὄπωπε, ὄπωπε

C δὲ φοινικοβατέοντας ἢ ἐν Ἀραβίῃ. *Ascensus*, inquit, *talis est. Catena longa se ipsum pariter & fallum circumdat, deinde ascendit in ligna quædam ipsi fallo adnata & adsita, spatio quantum ad summum pedem capiendum sufficit. Ascendens autem pariter catenam vtrinque attollit, quasi auriga habenam moderans* (malim vertere, *pariter vtrinque attollit catenam, pedibus, cruribúsque eam inequitans.*) *Si quis autem hoc non vidit, vidit verò eos qui palmas ascendunt in Arabia.* Auienus Erembos omnes κρημνοβάτας facit his verbis,

Barbara montiuagos tellus extendit Erembos,
Hi vitam duris agitant in montibus omnes,
Intectique artus erepunt ardua semper
Culmina saxorum. ——

Cremnobatæ igitur sunt qui in prærupta nituntur, & per præcipitia ingrediuntur. Na-

D zianzenus,

——τερπόμενός τε, καὶ ἐν θεάτροισι χορεύων,
Κρημνοβάτης ἐπέων ἀντικρυστομένων.

Id est, *voluptati deditus, & saltans in Theatris, inscensor arduus verborum pugnantium.* Aristoph. in Pace ἀναῤῥιχᾶσθαι vocat. vbi Scholiastes, ἀναῤῥιχᾶσθαι τὸ πρὸς τοίχους ἀναβαίνειν χερσὶ καὶ ποσί. Id est, *anarrhichasthai, est muros inscēdere pedibus & manibus.* Suidas, ἀναῤῥιχᾶσθαι τὸ πρὸς ἄναντες ἀναβαίνειν, ἅμα ταῖς χερσὶ ἀντιλαμβανόμενον, καὶ στηριζόμενον. Id est, *anarrhichasthai, est in prærupta, & ardua ascendere manibus apprehendentem, & subnixum.* Quod factitatum ætate sua scribit Nicephorus Gregoras lib. 8. p. 198. funambuli enim ex Ægypto venêre Constantinopolim, qui malos tres nauis onerariæ, seu corbitæ sumentes, & rectos in solo statuentes, funibus firmabant. ὁλκάδος ἱστοὺς τρεῖς λαμβάνοντες, καὶ ὀρθοὺς ἐπὶ δαπέδου ἱστῶντες, καλωδίοις ὑπήρειδον. Deinde alte-

E rum funem ex vnius mali culmine in alterius culmen extendebant, insuper alium funem à solo ad verticem mali circumplicantes gradus aliquot ad ascensum faciebant, per quos vnus cùm in altum euasisset, nudo mali vertici insistebat, nunc alterum pedem, nunc vtrumque in altum erigens capite prono, deinde exsiliens derepentè, & manu funem apprehendens ex eo pendebat, séque subinde rotabat turbinis instar sursum, & deorsum, mox erecto statu in medio fune stans arcum arripiebat, & ad scopum longè positum collimabat. Haud scio an apud Arrian lib. 3. cap. 12. Epictet. φοίνικας ἱστάναι sit, *destituere*, ac *erigere palmas*, vbi liceat φοινικοβατεῖν. Id esse arbitror, ligna præcelsa erigere, ad quorum culmen fune arrepto pedibus manibúsque eniti & euadere possis. verba sic habent; ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν οὐ μόνον δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνόν ἐστι, φοίνικας ἱστάναι, ἀνδριάντας περιλαμβάνειν. τί οὖν ὧδε ποιεῖ τὸ φοίνικα στῆσαι, ἢ στλεγγίδα δερμάτινην, καὶ ὅλμον, καὶ ὕπερον περιφέρειν; *In fune ambulare non solùm difficile est, sed etiam periculosum palmas erigere, statuas complecti. Quid igitur sic efficit palmam erigere,*

aut tectum coriaceum, & mortarium circumferre? Chrysost. orat. de humilitate. Vt schœnobatæ, A
inquit, qui in funibus sursum, deorsúmque ferri solent, si tantillum despexerint, præcipites in orchestram decidunt. Plinius l.9.epist. Vides qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores cùm iam iam casuri videantur. Prudentius in Symmachum,

Inde per aërium pendens audacia funem
Ardua securis scandit proscenia plantis,
Inde feras volucri temeraria corpora saltu
Transiliunt, mortísque inter discrimina ludunt.

Horatius lib. 2. epist.1.

Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire Poëta.———

Id est, arduum quiduis audere. Elephantes quoque funambuli dati sunt. Plinius lib.8 cap.2. B
Postea & per funes incessêre lecticas etiam ferentes. Suetonius in Galba cap.6. in Nerone cap. 11. catadromum vocat funem per quem elephas decurrit. Dio in Nerone. ἐπὶ σχοινίων κατίδεσμον ἀναβάτην φέρων. *Elephas per funem decurrit sessorem ferens.* Nicetas pag. 145. οἱ διὰ μηρίνθου εἰς ὕψος ἀναῤῥιχώμενοι, καὶ ὑπὸ μικρῷ, καὶ λεπτῷ τῷ συνέχοντι καλωδίῳ ἐπορχήμενοι διαέριοι, ἔτι δὲ οἱ πτηνόποδες λαγῶναι. *Qui per funem*, inquit, *in altum erepunt, & sub paruo, & tenui fune continente saltant per aërem meantes, alipedes aues.* λαγωνὸς Hesychio ὄρνις ποιός. λαγῶναι quid sit nescio; malim, λαγωνοί.

CAP. XLIII. C

De apinariis & ridiculis.

APINARII dicti sunt ab Apina magnæ Græciæ vrbe prope Argyrippum, quam deleuit Diomedes, auctore Plinio lib.3. cap. 11. Diomedes, inquit, deleuit Apinam, & Tricam, quæ ansam prouerbio dederunt, scilicet vt tricæ, & apinæ dicerentur nugæ, affanniæ. Apud Manil. lib.5. Vergiliarum exortu generantur vinosi, mulierosi, apinarij, vt ait Iulius Firmicus in Astronomicis. Aut apinæ sunt gerræ, nugæ, quasi afannæ, aut afaniæ. Stephanus, ἀφάνναι χωρίον σικελίας ἄσημον, ἀφ' οὗ, εἰ εἰς ἀφάννας, ἐπὶ τῶν ἀδήλων, καὶ ἐκτετοπισμένων. Hesychius Afannas ponit in Attica; ἀφάνναι χωρίον τῆς ἀμαρυσίδος φυλῆς. vet. glos. Apinæ, ἀφάνναι. Apuleius lib. 9. Hæc, & similes affanias. lib.10. ore semiclauso effutiens nescio quas affanias. Stephanus; Afannæ locus Siciliæ obscurus, vnde vulgò dicitur; abi ad Afannas, de rebus incertis, & extra locum positis. Hesychius Afannas locum esse D
ait Amartidis tribus in Attica. Manilius,

In lucem eduntur Bacchi, Venerísque sequaces,
Pérque dapes, mensásque super petulantia corda,
Et sale mordaci dulces quærentia risus.

Capitolinus in Vero scurras mimarios vocat, qui dicteria funditabant, qualia scurræ, hoc est, vrbicarij in mimis: fuerunt enim duo genera mimorum, γελοῖοι, *ridiculi*, & σπουδαῖοι, *graues, & honesti.* Demosten. 2. Olynthi. καὶ γὰρ οὓς ἐνθένδε πάντες ἀπήλαυνον, ὡς πολὺ τῶν θαυματοποιῶν ἀσελγεστέρους ὄντας, καλλίαν ἐκεῖνον τὸν δημόσιον, καὶ τοιούτους ἀνθρώπους μίμους τῶν γελοίων, καὶ ποιητὰς αἰσχρῶν ᾀσμάτων, ὧν εἰς τοὺς συνόντας ποιοῦσιν ἕνεκα τοῦ γελασθῆναι, τούτους ἀγαπᾷ. Id est, *etenim eos amat, quos hinc omnes abegerunt, quasi præstigiatoribus multo procaciores, Calliam illum vulgò notum, & eiusmodi homines mimos ridicula scribentes in eos, cum quibus versantur, vt risui sint.* E
Vbi Vlpianus, μίμους γελοίων. ἀναγκαῖον τὸ τῆς προσθήκης. οὐχ ἅπασα γὰρ μίμησις γελοία τυγχάνει, ἀλλ' ἐστὶ καὶ σπουδαία. ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησίς ἐστιν ἠθῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἡ κωμῳδία μίμησις, καὶ οἱ μῖμοι σώφρονος. Id est, *necessariò dixit mimos ridiculorum, quia non omnis imitatio ridicula est, sed & studiosa. Tragœdia enim imitatio est morum, & affectuum, & Comœdia imitatio est, & mimi Sophronis.* Sophron Mimus, vt Publius Mimus apud Rom. sententiis grauibus plenus. Arist. l. Poët cap.5. ait, Comœdiam in ridiculo versari. γελοῖον δέ ἐστιν ἁμάρτημά τι, καὶ αἶσχος ἀνώδυνον, καὶ οὐ φθαρτικόν, οἷον εὐθὺς τὸ γελοῖον πρόσωπον, αἰσχρόν τι, καὶ διεστραμμένον ἄνευ ὀδύνης. *Ridiculum,* inquit, *est peccatum quoddam, & turpitudo doloris expers, & innoxia, veluti ridicula persona turpe aliquid, & distortum habens sine dolore.* Ridiculi Græcis dicuntur γελοιάζειν, παρῳδεῖν, σκώπτειν. Iulianus in Cæsaribus, πέφυκα γὰρ οὐδαμῶς ἐπιτήδειος σκώπτειν, οὔτε παρῳδεῖν, οὐδὲ γελοιάζειν.

A λοιδάζειν, *Non enim ita natura comparatus sum, vt commodè dicta iaciam, ridicula fundam, parodiis vtar.* Demetrius Phalereus, πλατέα μὲν λαλοῦσι πάντα οἱ Δωριεῖς, διόπερ οὐδ' ἐκωμώδουν δωρίζοντες, ἀλλὰ πικρῶς ἠττίκιζον. ἡ γὰρ ἀττικὴ γλῶσσα συνεστραμμένον τι ἔχει, καὶ δημοτικόν. Id est, *Dores omnia pingui & lata pronuntiatione efferunt, quare & ij qui carpebant alios in Comœdia non Doricè loquebantur, sed Atticè, & acerbè.* Larini dictiosos vocanr, mordaces, vrbicos, vrbicarios, vrbanos, Apollinis parasitos, ridiculos, scurras, ioculatores, coprias, qui dente Theonino quemque roderent. Pers. satyr. 1.

——& genuinum fregit in illis.

Dens genuinus, ait Festus, qui à genis pendet, ὀδοὺς σωφρονιστήρ. Sidon. Appollinar. Si genuinum & molarem inuidia non fixerit. Horat. epod. ode 6.

Aut si quis atro dente me petiuerit,
B *Inultus vt flebo puer.*

Hieronym. l. 2. epist. 19. Tabido ore sæuite, & tincta facie viperinis orbibus, dentibus pumicatis earpere. Horat. lib. 1. epist. 2.

Dente Theonino cùm circumroditur.——

Theon enim Poëta fuit maledicentissimus. satyr. 4. lib. 1.

——Absentem qui rodit amicum.

Cic. pro Balbo, dente maledico carpere, quod faciunt φιλόμωμοι & διασύρται. Sed alia sunt dicta iocularia, & mimica, quæ risum excitant, & ab iis dicuntur, quos Græci εὐτραπέλους, *facetos* vocant, & *salsos*, aut si effusè & impudenter ridiculi sint, βωμολόχους, *scurras*. Aristot. Nicomach. l. 2. οἱ μὲν οὖν ἐν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ φορτικοί, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον στοχαζόμενοι τοῦ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τοῦ λέγειν εὐσχήμονα. οἱ δὲ
C ἐμμελῶς παίζοντες εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὔτροποι. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν, καὶ τῶν καινῶν. τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἡ αἰσχρολογία, τοῖς δὲ μᾶλλον ἡ ὑπόνοια. Id est, *qui nimy sunt in ridiculis, parasiti videntur esse, & molesti, appetentes cuiusuis ridiculi, & magis studentes risum efficere, quàm apta & honesta dicere. Qui autem concinnè iocantur, dicuntur faceti, & elegantes. Hoc videre est ex antiquis Comœdiis, in quibus turpia dictu risum mouebant, in nouis autem suspicio turpium risum excitat.* Fulgentius l. 2. Mytholog. vrbicarium mimologum vocat. Vrbium honores similiter peraguntur vrbicario mimologo. Firmicus l. 2. Astrolog. ioculatores viros. Alij parasitos Apollinis. Martialis l. 9. epig. 30. de Latino histrione,

Vos me laurigeri parasitum dicite Phœbi.

In Aureliano Volcatius scurras mimicos, qui dicta dicunt scurrilis dicacitatis, vt loquitur Cic. 2. de Orat. Plaut.

Dico vnum dictum de dictis melioribus
D *Quæ solebant menstruales epulas antè adipiscier.*

Depinguntur à Claudiano.

Qui lætis risum salibus mouisse facetus.

Artemidor. l. 3. ridiculos ad læuam amictos ait, ἐπ' ἀριστερὰ περιβεβλημένους, ὡς οἱ γελωτοποιοί. Hesychius Itymbos vocat γελοιαστὰς. ἴτυμβος, inquit, γελοιαστής, ἀπὸ τῶν ἰθύμβων, ἅτινα ποιήματα ἦν ἐπὶ χλεύῃ καὶ γέλωτι συγκείμενα, καὶ ᾠδὴ μακρὰ καὶ ὑπόκενος. Id est, *Itymbus ridiculus, ab itymbis, quæ poëmata erant ad subsannandum, & irridendum, & cantilena longa & vacua.* Eosdem putem vocari διονυσοκόλακας, μουσοκόλακας, à veteri Scholiaste. Vrbanos & vrbicos Horatius lib. 1. epist. 5.

——Vrbanus cœpit haberi
Scurra vagus.——

E & lib. 1. epist. 9.

Frontis ad vrbana descendit præmia.——

Martialis,

Quod non optimus vrbicus Poëta.

Iuuenalis,

——Mimum agit ille,
Vrbani qualem fugitiuus scurra Catulli.
Vrbicus exodio risum mouet Atellanæ.

Catullus hic Mimographus fuit, apud quem seruus fugitiuus. Xiphilin. pag. 347. κωμάζων. ὅτι γὰρ τοὔνομα ἐκεῖ μίμων, καὶ γελωτοποιίας ἔσχε. Id est, *dictus est comazon, quod mimus esset, & ridiculus.* Dicuntur & vrbicarij. Damascius de Isidoro; ὁ δὲ ἐπίχαρις ἦν, εὐτραπελίας μὲν καὶ

βωμολοχίας ὅτι πορρωτάτω. vbi animaduertis lepidos & salsos, quos vocat ἐπιχάρεις, in laude A
esse, eutrapelos, scurras, parasitos in vitio. Hesychius γελοιασταὶ interpretatur τοὺς παίζοντας.
Legendus Demetrius Phalereus de γελοίῳ καὶ εὐχάρει, & Cicero lib. 2. de Oratore. Eustathius
scribit ex Laërtio, cùm ridiculi in conuiuium inducti essent, Anacharsim risu abstinuisse,
simio introducto risisse, cum his verbis; hoc quidem natura ridiculum, homo studio, non natura. ἐν συμποσίῳ γελωτοποιῶν εἰσαχθέντων, ἀγέλαστος ἀνάχαρσις διέμεινε, πιθήκου δὲ εἰσαχθέντος ἐγέλασε, εἰπὼν ὅτι τὸ μὲν φύσει γελοῖον εἶναι ζῶον, ἄνθρωπον δὲ ἐξ ἐπιτηδεύσεως. Plautus in Captiuis,

Ita iuuentus ridiculos plagipatidas abs se absgregat.

Arnobius lib. 4. Et vt spectatoribus vacuis risus possit atque hilaritas excitari, iocularibus feriuntur cauillationibus numina, conclamant, & assurgunt Theatra. Geloropœi, parasiti Apollinis, qualis fuit Erasinus apud Ausonium. Vetus inscriptio. M. AVRELII AVG. LIBERTO AGILIO SEPTEMTRIONI, PANTOMIMO SVI TEMPORIS PRIMO, SACERDOTI B
SYNODI, APOLLINIS PARASITO. Item, L. ACILIO L. FILIO POM. CATICLÆ, NOBILI ARCHIMIMO, COMMVNI MVNERE ADLECTO DIVRNO PARASITO APOLLINIS, TRAGICO COMICO. *μυκτηρίζειν, irridere, naso suspendere adunco.* Martialis,

Nasutus sis vsque licèt, sis denique nasus.

Gregor. Nazianz. μυκτὴρ ὕβριν πνέων, καὶ περιφρόνησιν. Lucian. μυκτῆρα ἀστικόν. Pollux, καὶ τὴν εἰρωνείαν τινὲς μυκτῆρα καλοῦσι. Simplicius, μῶμος δέ ἐστιν ὁ μυκτηρισμός. Athenæus lib. 4. μυκτηρίζοντας ἀλλήλους τωθάζοντας. Pollux, χλευάζειν, λοιδορεῖν. Aristophanes in Pluto, χλευάζειν με ποιεῖς. Artemidor. lib. 2. cap. 8. χλευάζειν, ἐλέγχειν. Plaut. Cistell.

Frigidam subdolè suffundunt. ———

Horat. satyr. 4.

E quibus vnus auet quauis aspergere inunctos C
Præter eum qui præbet, aqua. ———

Seneca epist. 123. Varus eques Romanus cœnarũ bonarum assectator, quas improbitate linguæ merebatur. Isidorus in glossis, scurra, parasitus, assecula buccellarius. Iuuenalis satyr. 3.

Perpetui comites, notæque per oppida buccæ.

Hesychius, τρέβαλλοι. Clemens lib. 2. Pædag. cap. 6. καὶ γὰρ αὐτῇ τῇ φωνῇ δικαιοσύνης μεταδοτέον, τοῖς τε κικράκταις ἐπιστομιστέον. ταύτῃ γὰρ αὖ θερσίτην πληγαῖς ᾐκίσατο ὁ σώφρων ὀδυσσεύς. *Etenim ipsa hac voce communicanda iustitia est, & os occludendum clamatoribus. Hac enim Thersiten prudens Vlysses inhibuit, & verberibus affecit.* Conuicia & dicta parasitorum dicuntur & fatigationes. Sidonius epist. 8. lib. 1. facetè, & fatigationum salibus admixtis. Acron lib. 1. sat. 7. Solent vindemiatores cum viatoribus salsa fatigatione contendere. Victor in Caro; condiscipulis qui taxauerant eum verbi fatigatione perniciosus fuit. Sulpicius Seuerus dialogo 1. D
cap. 1. dum fatigationem accepit. quia nos edacitatis fatiges. Euripides,

Ἀνδρῶν δὲ πολλοὶ τοῦ γέλωτος ἕνεκα
Ἀσκοῦσι χάριτας κερτόμους, ἐγὼ δέ πως
Μισῶ γελοίους, οἵτινες μὲν ἐπὶ σοφῶν
Ἀχάλινα ἔχουσι στόματα. ———

Martialis ridiculum vocat lib. 2.

Mimos ridiculi Philistionis.

χαριεντίζεσθαι, *cavillari* vet. glos. Plutarchus in Epitome τῆς συγκρ. αἱ μὲν μενάνδρου κωμῳδίαι ἀφθόνων ἁλῶν καὶ ἱερῶν μετέχουσι, ὥσπερ ἐξ ἐκείνης γεγονότων τῆς θαλάττης, ἐξ ἧς ἀφροδίτη γέγονεν. οἱ δὲ ἀριστοφάνους ἅλες πικροὶ, καὶ τραχεῖς ὄντες ἑλκωτικὴν δριμύτητα, καὶ δηκτικὴν ἔχουσι. Martial. lib. 1.

Vrbanus tibi Cæcili videris.
Non es, crede mihi, quid ergo? verna es. E

Vernaculi dicaces erant; vnde & *vernilitas* pro dicacitate. Martial. lib. 10.

Vernaculorum dicta sordidum dentem,
Et fæda linguæ probra circulatricis.

Seneca lib. 2. de tranquil. Quidam in hoc mercabantur procaces pueros, & eorum impudentiam acuebant, & sub magistro habebant, qui probra meditatè effunderent. lib. 6. de benefic. Alter apud proximum circulatorem resedit, & dum vagus, atque erro vernaculis congregatur, & ludit. Athenæus lib. 14. ἐν τῷ διομείῳ, ἢ ἡρακλείῳ συνελέγοντο ἑξήκοντα ὄντες τὸν ἀριθμόν. *Athenis ridiculi numero 60. congregabantur in Diomeo, aut Heracleo.* Festus Comœdiam iocosam ex Plauto vocat. Sidonius epist. 1. lib. 4. Comicus iocosus. Fulgentius in Prooemio Mythologic. Comœdica solitus vernulitate mulcere. Comœdico fasmate delectabant.

A Apud Iuuenalem, *fasma Catulli.* δεικηλιςής, *irrisor.* Tarrhæus in Apollonium, δίκηλον κυρίως τὸ δὶ ἐοικὸς ἄγαλμα. καταχρηστικῶς ἢ πᾶν ὁμοίωμα, καὶ δικηλιςὰς ἢ τοὺς σκωπτικοὺς τοὺς ἐν τῷ σκώπτειν ἄλλον τινὰ μιμουμένους. Suidas, δικηλιςῶν, καὶ μιμηλῶν εἶδός ἐςι κωμῳδίας. Latini dicta, & dicteria dixêre. Macrob. lib. 2. Satur. cap. 2. Mihi ex libro Furij Bibaculi notus est, & inter alia eius dicta celebratur. loquitur de ioco. Macrobius; Iocos enim veteres nostri dicta appellabant. Cic. lib. 2. de Orat. dicta illa breuia non habuit. Liuius lib. 7. In dictis non minus libertatis, quàm suæ dignitatis memor. lib. 2. ad Cornel. Nepot. Itaque nostri cùm omnia quæ dixissemus dicta essent, quæ facetè, & breuiter, & acutè locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicta voluerunt. vnde dictiosus. Plautus in Pseudolo, *dictis dapsilis.* De scommatis, & dictis mordacibus lege Macrobium lib. 7. cap. 3. Saturnal. Salisber. in Polycrat lib. 1. cap. 6. lib. 7. cap. vlt. lib. 8. cap. 10. Iulium Firmicum lib. 8. c. 7. Mathes. Coprologi dicti scurræ, ac ridiculi, B quasi stercoracei, à *copros*, quæ vox de rebus vilissimis dicitur. Sidonius car. 23.

Mimos, schœnabatas, Gelasianos,
Cannas, plectra, iocos, palen, rudentem,
Coram te trepidanter explicare.
Hic cùm Amphioneæ studebat arti,
Plectro, pollice, voce, tibiâque
Thrax vates, Deus Arcas, atque Phœbus
Omni carmine post erant.
Hic si syrmate cultus, & cothurno
Intrasset semel Atticum Theatrum,
Cessissent Sophocles, & Euripides.
C *Et si pulpita personare socco*
Comœdus voluisset, huic leuato
Palmam tu digito dares Menander.

Plautus Rudente;

Nequeo leno quin tibi saltim dem staticulum.

Apud Macrobium, voces demutat, staticulos dat. Cato, staticulos dare, ridicularia fundere. De ridiculis Sidonius lib. 2. epist. 2. absunt ridiculi vestitu, & vultibus histriones. Apuleius l. 4. Miles. Nec quod hic aliàs mimus hallucinatur, funerepus periclitatur, Comœdus sermocinatur, Tragœdus vociferatur, histrio gesticulatur, cæterique omnes ludiones ostentant populo quod cuiusque artis est. Vopiscus in Carin. mimos, & balatrones coniungit. Apud Apuleium mimi centunculi, quibus vtuntur ad mouendum risum. Anaxandrides in Gerontomania Radamanthum, & Palamedem scribit ridiculorum repertores fuisse. Xenophon in conuiuio γελωτοποιοῦ, seu ridiculi Philippi meminit. Mandrogenes, & Straton Atticus in eo numero fuerunt. Athenis sexaginta ridiculi in Diomeum, aut Herculis templum conuenire soliti erant, narrante Athenæo; cuiusmodi fuit apud eundem Cephisodorus Athenis dictus planus, τὴν σχολὴν εἰς ὅτι τὸ μέρος τοῦ βίου καταχρώμενος. ὅτον ἐντυχόντα πρὸς τὸ σίμον ἀνατρέχειν, ἢ συγκαθεῖναι τῇ ὁδῷ τῇ βακτηρίᾳ, *otium in eo vita genere sectando abusus, ac solitus vbi cliuus esset sursum cursu contendere, baculo verò subnixus descendere.* Legendus Athenæus lib. 14. de Simodis, Ilarodis, Cinædologis, Magodis, Dicelistis, Phallophoris, Ityphallis, Autocabdalis agit. Plaut. in Sticho,

Vides ridiculos nihili fieri.

Pollux lib. 6. cap. 28. εἴρων χλευαστικὸς, θὼψ, ὑποκριτὴς, id est, *Iron subsannator, adulator, simulator.* Ridiculi & mimi propriè dicteria funditare dicebantur, & cata dicta dicere apud E Varron. lib. 6. L. L. & lib. 5. Dictum in mimo, & dictiosus. Cicero, delectant me dicta mimorum. Dicterium verbum scenæ est. Varro, ὄνος λύρας.

Et orthopallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Græcia dicteria
Qui fabularum collocant exordia,
Vt comici, cinædici, scenatici.

Cùm enim scurra vrbicarius prodiret in scenam, citharam aut psalterium afferebat, aliquid proludij loco præcenturus ad colligendum studia spectatorum. Volcatius scurra vrbicarius cum cithara exiliuit. Vnde & *psalterium* pro dicterio, & probro accipitur. Paulus lib. 5. sentent. de iniuriis. Psalterium quod vulgò dicitur canticum in alterius infamiam compositum, & publicè cantatum. Hinc & *cantor* pro mimo. Horatius,

 ——*Donec*

——*Donec cantor vos plaudite dicat.* A

Illa cantica si ante fabulam erant, dicebantur exodia, εἰσόδια, εἰσθέσεις, ἀναβολαὶ, ἐνδόσιμα. Dicteria quasi δείγματα, vt in arte fidicina προκιθαρίσματα, *probationes*, πρόχορδα ᾄσματα. Ammian. Marcell. *exodiarium*. Suid. ἐπεισόδιον τὸ εἰς τὰ δράματα εἰσαγόμενον, κατὰ προσθήκην καὶ αὔξησίν τινα τοῦ δράματος. vel, τὸ εἰσφερόμενον τῷ δράματι γέλωτος χάριν ἔξω τῆς ὑποθέσεως ὄν. Hesych. προαύλιον, *pracentio tibicinis*, προοίμιον, εἰσόδιον. at ἐξόδιον post fabulam totam ἐπικιθάρισμα. Tertullianus in Valentinian. cap. 33. Producam itaque velut ἐπικιθάρισμα post fabulam totam. Si in media fabula, dicebantur ἔμβολα. vnde l. 48. mulier embolaria Plinio, ἡ θυμελική, vt vult doctissimus Scaliger. Meliùs tamen embolaria copa est, quæ transuehendis annonis operam dat. Embola enim transuectionem publicarum specierum, copiarum, annonarum significat. l. 10. de sacrosanctis Eccles. l. vlt. C. de nauib. non excus. Iustinian. in Edicto 13. ἐμβολὴν στρατιωτικὴν vocat. Cantica mimorum. Horatius, B

——*Donec cantor vos plaudite dicat.*

Glossæ, cantator, τραγῳδητής. Firmicus cantores vocat calliopicos, odicos, musicarios. vetus lapis, CALOCASIO VERNÆ DVLCISSIMO, ET MVSICARIO INGENIOSISSIMO. Si dicteria in fine adhiberentur, dicebantur exodia. Iuuenalis,

Vrbicus exodio risum mouet Atellanæ.

Firmicus l. 6 exitus fabularum vocat. Cum effæminatis, inquit, corporis mollitie, cinædos efficient, & qui veterum fabularum exitus in scenis sæpe saltantes imitentur. Iuuenalis personam manduci pro exodio ponit satyr. 3.

——*magno manducus hiatu.*

Varro *exodium* pro exitu; quæ seruitutis, inquit, ab origine ad exodium ductæ. C

CAP. XLIV.

De parasitis.

AD ridiculos proximè accedunt parasiti, quos & βωμολόχους, & γελοίους Græci appellant. Hesychius βώμακας, vnde & βωμάκευμα, & βωμολόχευμα. & parasiti Apollinis, vt è Martiali ostendimus, à quo facit vetus Poëta,

Laudatus populo, solitus mandata referre,
Adlectus scenæ, parasitus Apollinis idem,
Multarum in mimis saltantibus vtilis actor. D

Vet. inscriptio. AGILIO PANTOMIMO SACERDOTI SYNODI, APOLLINIS PARASITO. Parasiti Apollinis in scena dicebant; *Salua res est, dum cantat senex*, ait Festus. Verrius existimat Apollinis parasitos appellari, quod C. Volumnius qui ad tibicinem saltarit (cùm redeuntes è victoria dixêre; *Salua res est, senex cantat*) secundarum partium fuerit, quia ferè omnibus mimis parasitus inducatur. Cùm autem inducerentur in scenam, habebant στλεγγίδα, καὶ λήκυθον, καὶ λαγωβόλον, *strigilem*, *lecythum & pedum*. Dicuntur ἐγερσιγέλωτες, κέρκωπες. Nicetas lib. 3. Isaaci. Plutarchus de audiendo vocat eos αὐτοληκύθους, καὶ τραπεζέας, καὶ μετὰ τὸ καταχεῖσθαι ὕδωρ ἀκουομένους, *autolecythos qui guttum olearium semper gererent, mensarios, qui audiuntur vbi manus lotæ sunt vt accumbatur*. Adulatrices, Cypriæ climacides dictæ sunt, quod se subiicerent fœminis principibus, vt dorso suo insidentes in plaustra inferrent; τὰς κύπρου κολακίδας, κλιμακίδας προσαγορευθείσας, ὅτι ταῖς γυναιξὶ τῶν βασιλέων ἀναβαίνειν εἰς τὰς ἁμάξας δι' αὐτῶν παρεῖχον. Parasitum Aristophanes in Nebulis στωμύλλεσθαι κατὰ τὴν ἀγορὰν, τρυβολεκτράπελον. in Ranis βωμολόχον, δημοπίθηκον. Vox Græca βώμαξ & βωμολόχος ab aris ducta est. βώμαξ ὁ ἀπὸ τῶν βωμῶν πρὶν καρπωθῆναι αἴρων. βωμολόχοι κυρίως ἐλέγοντο οἱ ἐπὶ τῶν θυσιῶν ἐπὶ τοὺς βωμοὺς καθίζοντες, καὶ μετὰ κολακείας προσαιτοῦντες. ἔτι δὲ καὶ οἱ παραλαμβανόμενοι τοῖς θυσίαις αὐληταὶ καὶ μάντεις. Verus Scholiast. βωμολόχοι, *scenatici homines*. Clemens l. 2. Pædag. c. 5. μιμηλοὺς ἀνθρώπους τῶν γελοίων. Id est, *qui ab aris sumit priusquàm sacrificatum sit. Bomolochi propriè qui in sacrificiis super aras considentes, & cum adulatione petentes; item ij qui assumebantur ad sacrificia, tibicines & vates*. Clemens homines vocat ridicula imitantes. Martial. l. 9. epig. 30. de Latino histrione,

Vos me laurigeri parasitum dicite Phœbi.

Certè in mimis ferè secundarum partium fuêre parasiti, vnde apud Senecam l. 3. de Ira. Opti

A Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi,& secundas agere,id est,assentari,supparasitari. Horatius,

——*Mimum partes tractare secundas.*

Cicero in Bruto secundarium. Sueton. in Augusto togatarium. vet. gloss. secundarius, subdiga, ὑποκελής. Parasitorum erat in conuiuiis canere & assentari. Iuuenal. satyr. 14.

—— *& cantus pernoctantis parasiti.*

lib.1.Græcor. epigram.

Ὦ γαστὴρ κυνόμυια δι᾽ ἣν κόλακες παράσιτοι
Ζωμοῦ πωλοῦσι θεσμὸν ἐλευθερίης.

Id est, *ô venter impudens per quem parasiti adulatores iusculo vendunt leges libertatis.* Eos Plautus in Capriuis cocleis comparat. *Parasiti* nomen nunc sordidum & infame est, apud antiquos B sanctum.perinde autem erat ac si dixissent coëpulonem. Sacerdos Athenis quoque mense cum parasitis sacris operabatur. Athen.l.6. τὸ δὲ τοῦ παρασίτου ὄνομα νῦν μὲν ἄδοξόν ἐστι, παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις εὑρίσκομεν τὸν παράσιτον ἱερόν τι χρῆμα, καὶ τῷ συνθοίνῳ παρόμοιον. Caduceatores duo ex caduceatorum stirpe per annum Deli parasiti erant Athenis missi. Parasiti Herculis duodecim viri nobiles eligebantur cùm ei epulum fieret. In Pallenide, τοῖς ἀναθήμασι ἐπιγέγραπται τάδε. ἄρχοντες καὶ παράσιτοι ἀνέθεσαν στεφανωθέντες χρυσῷ στεφάνῳ. ἀρχεῖον ἦν τὸ παρασίτιον. παράσιτοι οἱ ἐπὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ σίτου ἐκλογὴν αἱρούμενοι. Id est, *donariis inscriptum est; hæc Prætores & parasiti dedicarunt aurea corona coronati. Prætorium erat parasition.parasiti, qui electi sunt ad eligendum sacrum frumentum.* Idem auctor hæc habet, ἐν ᾧ τὰς ἀπαρχὰς ἐτίθεσαν τοῦ ἱεροῦ σίτου οἱ παράσιτοι, τοῦτο παρασίτιον προσαγορεύετο. παρασίτια τοῖς μὲν ἄρχουσι δύο καθ᾽ ἕκαστον ἦσαν, τοῖς δὲ πολεμάρχοις εἷς. Id est, *locus is in quo parasiti primitias sacri frumenti ponebant, dice-*
C *batur parasition. Singulis Prætoribus duo erant parasitia, polemarchis vnus.* Postea viluit nomen, ex eo, vt opinor, quia certum accipiebant ab aliis quibusdam, tum verò à piscatoribus obsonium, quod postea impudentiùs exegerunt. τεταγμένον ἐλάμβανον παρ᾽ ἄλλων τέ τινων, καὶ τῶν ἁλιέων ὄψον. vnde muscæ dicti veteri verbo. Vetus Poëta,

Δειπνεῖν ἄκλητός εἰμι μυῖα.

Id est, *vt non vocatus prandeam musca sum.* Iidem dicti sunt τρεχέδειπνοι, *currentes ad conuiuia*, κόλακες, *adulatores*, Homero φίλοι εἰλαπιναστοί, *amici epulones.* Alexis de parasitis,

Συνδειπνεῖν τῷ λῶντι, καλέσαι δεῖ μόνον,
Καὶ τῷ γαμηλιῶντι. τῷ γὰρ κ᾽ οὐδὲν δεῖ καλεῖν.
Τηνικα δὲ χαρίεις τ᾽ εἰμί, καὶ ποιῶ πολὺν
Γέλωτα, καὶ τὸν ἑστιῶντα ἐπαινέω.

D Id est, *vt simul prandeam cum eo qui velit, vocet me modò oportet, & qui nuptiale epulum celebrat. Illi enim non est necesse vt me vocet, inuocatus adero. Tunc autem facetus sum, & multum risum excito, & eum qui conuiuium præbet laudo.* legendus Athen.l.6. Muscæ igitur dicti parasiti, quia non vocati alienas cænas captant, vmbræ, copriæ. Lactant. lib.5.cap.2. Cyprianum copriam vocatum ab hostibus Christiani nominis ait. Sueton. in Tiberio: adstante, inquit, mensæ inter coprias. In Claudio, interdum ferula, flagróue, velut per ludum excitabatur à copriis. Dio in Pertin. κοπρίας τινάς, καὶ γελωτοποιούς, αἰσχροὺς μὲν εἴδη, αἰσχίω δὲ τὰ ὀνόματα, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ἔχοντας. Id est, *coprias quosdam, & ridiculos, quod genus turpissimum, nomina ipsa etiam turpiora, & studia habentes.* Isidori glos. scurrula qui incopriat. veteres glossæ δρανιστὴν *scurram* interpretantur, δρανίζειν, scurrari. Scurræ alij fuêre quibus vnum præsepe. apud Arrian.lib.1. Epict.c.26. φάτνη, id est, *Regis culina.* Alij vagi quibus multæ cu-
E linæ. Martial.lib.5.epig.45.

Quem maior rapuit canem culina.

Prioris modi fuit Curculio apud Plautum scena 5. qui

Tormento non retineri potuit ferreo
Quin reciperet se huc cessim ad præsepiam suam.

Idem in Captiuis,

Prolatis rebus parasiti venatici
Sumus, quando res redierunt Molossici.

Diogenes rogatus qualis canis esset; πεινῶν, ἔφη, μελιταῖος, χορτασθεὶς δὲ μολοττικός. *Famelicus canis sum, inquit, Melitæus, satur Molossicus.* Scenatici homines βιολόγοι, ἀχρειογέλωτες. Parasitorum nomina apud Comicos, Gnatho, Gelasimus, Saturio, Artotrogus, Peniculus, Curgulio, Colax. Tria autem parasitorum genera fuêre, quorum alij adulatores, alij dictiosi,

dictiosi, quidam qui verberum patientia cibum emerent, quos flagriones vocant, & Laco- A
nes, quod Laconica animi fortitudine plagas concoquerent. De alapis Scenicorum Tertul-
lianus libro de spectac. cap. 23. Qui vultus suos nouacula mutat, infidelis erga faciem suam,
quam non contentus Saturno, & Isidi, & Libero proximam facere, insuper contumeliis ala-
patum sic obiicit, quasi de præcepto Domini ludat. Sidonius l. 3. epist. 13. Hoc solùm come-
dens domi, si quid è raptis inter alaparum procellas præmisit obsoniis. Plautus in Captiuis,

Et hic quidem Hercle nisi qui colaphos perpeti
Potest parasitus, frangique aulas in caput.

Terentius Eunucho,

At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.

Sidonius lib. 3. epist. 13. parasitum vocat fractorem ferularum. Tertullian. in Apologet. flagra
rumpentes. Plagipatidas vocat Plautus Apud Suidam κοπρολόγοι dicti, quos Suetonius co- B
prias vocat. ἀστυνόμοι εἰς ἔμελλε περί τε τῶν αὐλητρίδων, καὶ ψαλτριῶν, καὶ κοπρολόγων. Id est, *astry-
nomi dicti sunt, quibus cura erat de tibicinis, psaltriis, & coprologis.* Heraclius apud Strabonem, &
Plutarchus, νέκυες κοπρίων ἐκβλητότεροι, id est, *mortui viliores sunt, & magis reiiciendi quàm sterquili-
nium.* Varro in Menip. Omnes videmur nobis esse belli, festiui, saperdæ, cùm simus copros,
id est, cùm simus sterquilinium. De vmbris (quo nomine dicti sunt ij qui alios in conuiuia
sequerentur, quemadmodum vmbra sequitur corpus) Horat. lib. 1. epist. 5. dixit,

——— *Locus est & pluribus vmbris.*

Plutarchus lib. 7. sympos. σκιὰς vocat. τὸ δὲ τῶν ἐπικλήτων ἔθος ὃς νῦν σκιὰς καλοῦσιν, οὐ κεκλημένους
αὐτοὺς, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῶν κεκλημένων ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἀγομένους, ἐζητεῖτο πόθεν ἔσχε τὴν ἀρχήν. ἐδόκει δὲ
ἀπὸ Σωκράτους, &c. Id est, *consuetudo eorum qui supra numerum vocantur, quos nunc vmbras vocant,
non quod vocati sint, sed quod sint adducti ad cænam ab iis qui vocati sunt, quærebatur vnde originem* C
*duxisset. Opimo fuit à Socrate hoc inductum, qui Aristodemum non vocatum persuasit secum in domum
Agathonis ad cænam ire, vbi dicto facetorum acceptus est.* Hac mente Horat. satyr. 8. lib. 2. dixit,

——— *Quos Mecænas adduxerat vmbras.*

Iidem vocantur scurræ, vt diximus. Isidorus lib. 10. orig. scurras dici vult, quia currant ad
escas, quasi escuras. malim ἀπὸ τοῦ συγκυρεῖν, id est, *occurrere, & forte fortuna reperire.* Nonnulli
quasi succurtas, aut securas, quos Græci δραπέτας. Phocylides vocat eos τραπεζοκόρους κόρα-
κας, id est, *coruos qui è mensa saturantur.* Pollux lib. 6. cap. 28. λιχνοτένθης, τενθεύων, τραπέζης φί-
λος, μῖμος, γελοίων ποιητής, αἰσχρολόγος, κορδακίζων, μώθων, τωθαστής, κύων περισαίνων ἐπιτρα-
πέζιος, *cupes, catillo, amicus mensarius, mimus, ridiculorum Poeta, turpiloquus, saltator infamis, derisor, adu-
lator, canis mensarius adulans.* ἀσύμβολος, *qui symbolam non confert.* πᾶνα παθών, τὸν γελωτα πᾶνα
εἰπών, id est, *qui Panem patitur, risum vocans Panem.* vet. gloss. assecula toluberna, ἐυτράπελος.
vetus auctor apud Suidam ἐφελκίδας. ὁ γοῦν βλαισὸς ἐπὶ τὴν θοίνην κληθεὶς, εἶτα ἐφελκίδα D
ἄκλητον ἐπάγεται ἀσκώνιον τὸν παιδίον. Id est, *Blæsus igitur ad epulum vocatus Asconium adducit non
vocatum quasi ephelcida, & attractitium.* Vocati sunt & lari. Eustath. τοῖς λάροις εἰκάζετο διὰ τὴν
κατὰ λιχνείαν ὁμοιότητα πρὸς τὸ ὄρνεον. λάρος οἰκείωται Ἡρακλεῖ διὰ τὸ πολύφαγον. Id est, *laris assi-
milis erat ob similitudinem edacitatis cum aue. Larus sacer est Herculi ob voracitatem.* Iidem dicun-
tur viuere de magdalia, id est, iusculo quodam, vel frustulo, ad quod inter comedendum
extergentes manus suas, obiiciebant canibus. Asinus piscis in ventre cor habens vocatur
eutrapelogaster, & voraces homines eutrapelogastri, id est, facetiis ventrem alentes. ἀπὸ
μαγδαλιᾶς ζῆν. μαγδαλιὰ ζώμευμά τι, ᾧ διὰ τὸ δεῖπνον ἀποματτόμενοι τὰς χεῖρας ἔρριπτον τοῖς κυ-
σίν. Dicti sunt & feles, & muscæ. Clemens lib. 2. cap. 1. Pædagog. λιχνείαν, λαιμαργίαν, ὀψο-
φαγίαν, ἀπληστίαν, ἀδηφαγίαν. μυῖαι τούτοις οἰκεῖαι τοῖς ὀνόμασι, καὶ γαλαῖ, καὶ κόλακες, καὶ μονομά-
χοι, καὶ τὸ ἄγριον τῶν παρασίτων. quia mulieres ob cibum in conuiuiis digladiatæ. Dicti iidem E
ἐκτραπελόγαστροι. Ita Epicharmus vocat ὄνον, ἰχθὺν ἐν τῇ γαστρὶ τὴν καρδίαν ἔχοντα. Id est,
muscæ his nominibus conueniunt, & mustellæ, & adulatores, & gladiatores, & agrestes parasiti.

CAP. XLV.

De morionibus & sannionibus.

ON in Theatro modò moriones, sanniones, miriones, & cætera eiusmodi homi-
num propudia in scenam inducebantur, sed etiam in diuitum ædibus alebantur ad
risum & ludibrium. Clemens Alex. lib. 3. cap. 4. Pædag. conqueritur, mulieres fasti-
diosas

A diosas συνανακλίνεσθαι τοῖς φόξοις, παίζοντας, σικίννοις τέρασι γανυμένας, καὶ τὸν μὲν Θερσίτην ἀκούσας γελᾶν; id est, *accumbere iisdem in lectulis cum morionibus capite acuto, ludentes cum iis, & se oblectantes sicinnis illis portentosis, & Thersiten audientes ridere.* Easdem ait Arnobius lib. 7. delectari stupidorum capitibus rasis. Sanniones nonnulli dictos putant à Sannis Asiæ populis. Augustus pumilos, atque distortos, & omnes generis eiusdem, vt ludibria naturæ, malique ominis abhorrebat. Iurisconsulti eos esse liberos negant, qui contra formam humani generis conuerso more procreantur, purà monstrosa, aut prodigiosa. l. non sunt. D. de statu homin. Meliùs hodie Theologi existimant, si eiusmodi forma sit in qua mens, & ratio vigeat, hominum numero eiusmodi fœtum accensendum. Androgyni verè homines sunt, & ij quibus caput humanum, licèt pedes, digiti, manus, brachia plura aut pauciora sint, quia in capite ἡγεμονικόν, in cerebro mens animi. Olim in malam sæuam acceptum quod Claudus ferret legem. Cicero lib. 1. ad Atticum, de quodam Tribuno plebis qui legem de ambitu
B promulgarat, ironicè dixit; Lurco autem Tribunus plebis, qui Magistratum simul cum lege Ælia iniit, solutus est & Ælia, & Fusia, vt legem de ambitu ferret, quam bono auspicio claudus homo promulgauit. Claudus tamen erat Agesilaus qui Rempublicam fortissimè gessit. Sed vt ad sanniones, & moriones redeamus, apud Tertullianum miriones sunt qui ad singula velut attoniti obstupescunt. Solent, inquit, isti miriones de quibusdam personis ab hæresi captis ædificari in ruinam. Plinius epist. 17. lib. 7. moriones fatuos vocat. Græcis μωρὸς, *stultus.* Macci dicti sanniones, & fatui. Apul. in Apolog. Macci prorsus, & buccones. Titulus veteris Comœdiæ Macci, ab anu Macco delira. μακκοᾷ, *desipit.* Diomedes lib. 3. maccum pro fatuo. In Atellanis maccos inseri. Apud Photium μακκοᾶν, μὴ ἀκούειν, ἢ τὸ μὴ νοεῖν, ὥσπερ τὸ νῦν ἰδιλυ. Pomponius bucconem auctoratum vocat; maccos geminos. Plautus,

Fungi, bardi, blenni, buccones.

C Nouius maccum exulem. In Atellanis macci, & buccones sordidæ personæ. Lampridius de Alexandro Seuero; Nanos, & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos (quos Halagabalus in deliciis habuerat) populo donauit. Sidonius lib. 1. epist. 1. Illic non organa hidraulica sonant, nec sub phonasco vocalium concentus meditatum acroama simul intonat. Sanniones nonnulli dictos putant à Sannis Asiæ populis. Aristophanes Grammaticus notat, Cratinum Comicum ex omnibus Græcis scriptoribus σάννας vocem posuisse pro stulto. Theodoretus lib. 9. de curand. Græcorum affectib. Lazi, inquit, Sanni, Abasgi, populi γελοῖοι. Eustath. Sannæ ἔθνος ἀπαίδευτον ἀσιατικόν. alibi putat Eustathius Sannam proprium nomen hominis esse fatui. Odyss. lib. 10. lib. 16. lib. 18. Puto in verius sanniones à sanna dictos. Sanna enim os est distortum cum vultu, auctore Probo. Iuue-
D nalis satyr. 6.

——— *Quæ sorbeat aëra sanna*
Iulia. ———

Martian Capella lib. 5. de nuptiis,

Seu sanna typhinaris imum torserit.

Cic. 2. de Orat. *Quid potest esse tam ridiculum quàm sannio est? Sed ore, vultu, imitandis moribus, voce denique, corpore ridetur ipso.* vet. gloss. μῶκος, *hac sanna.* Sanna, subsannator, μῶκος. Dicuntur & moriones, & miriones. Martialis lib. 6. epig. 41.

Hunc verò acuto capite, & auribus longis,
Quæ sic mouentur, vt solent asellorum,
Quis morionis filium nescit Cyrtæ?

lib. 8. epig. 13.

E *Morio dictus erat viginti millibus emptus.*

lib. 14.

Non mendax stupor est, nec fingitur arte dolosa.

Miriones eosdem esse arbitror cum morionibus. Varro lib. 5. L. L. à miris, id est, monstris appellatos esse vult, vnde miraculæ meretrices. nam miracula, auctore Festo, in rebus pudendis ponuntur. Tertullianus mirionem distorti oris vocat. Sidonius in Narbone Gelasianos, qui de industria ridiculi erant, cuiusmodi est apud Plautum Gelasinus ridiculus. Sed moriones & fatui à Græcis dicuntur βλιτομάμαντες, ἐκ τοῦ βλίτου εὐτελοῦς λαχάνου καὶ τοῦ μάμμαν. τὸν ἄρτον γὰρ οὕτω φασὶ τὰ βρέφη, ait Tzetzes in Chiliad. & μαμμάκυθοι, id est, *blitomamantes, à blito vili olere, & mamman, id est, pane, quæ vox infantium est.* dicuntur & *mammacythi.* Fatui celebres ac vulgò noti Morychus, Melitides, Corœbus, Margites, Mammacythus, Sannas, Amphietides,

tides, Polyotus, Butilio, vt Suidas docet ex Scholiaste Aristoph. in Ranis, in hæc verba. κεχλωοτες μαμμάκυθοι, καὶ μελιτίδαι κάθηντο. Eustathius scribit quemlibet fatuum vocari Corœbum, & Sannam. ἐκεῖθεν τὸν μωρὸν εἰδαμὲν σάνναν καλεῖσθαι, ὡς ἀπὸ κυρίου ὀνόματος, καὶ περγίλαι κρατῖνος κωμῳδῶν τίθησι τὸν ἡροδότου σάνναν. De Corœbo legendus ibidem Eustat. μαθόντες τινὰ κόροιβον εὐήθη μυγδόνα, Φρύγα τὸ γένος ὕστατον τῶν ἐπικούρων ἀφικόμενον πριάμῳ δι' εὐήθειαν. Id est, *cùm didicissent Corœbum quendam Mygdonium stolidum, qui ob stoliditatem vltimus vt Troianis opem ferret venerat.* Virgil. 2. Æneid. A

Non tulit hanc speciem furiata mente Corœbus.

Item,

——Iuuenísque Corœbus
Mygdonides, illis qui ad Troiam fortè diebus
Venerat, insano Cassandræ incensus amore.

Motologi sunt penè iidem cum morionibus, sed latiùs patent, vt omnes stulta dicentes significent. Plaut. Pseud. sermones motologos vocat. Athen. lib. 6. τέτλαθι δὴ πενίῃ, καὶ ἀνάσχεο μωρολογοῦντος. Id est, *sufferto paupertas, & tolerato stulta dicentem.* B

CAP. XLVI.

De variis histrionum generibus.

QVÆ origo ludis scenicis fuit, eadem & histrionibus, siue ab agricolis res nata sit, siue ab iis qui è plaustro dicta iacerent. Romæ certè ab Hetruscis accersiti artifices motus inconditos dederunt. Liuius l. 7. T. Sulpicio Pætico, & C. Licinio Stolone Coss. ludi scenici instituti. Legendum, *Caio Sulpicio*, ex Diodoro, Cassiodoro, Plutarcho, Valerio Maximo. Sine carmine vllo, sine imitandorum carminum actu ludiones ex Hetruria acciti, ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus more Tusco dabant. Imitari deinde eos iuuentus, simul inconditis inter se iocularia fundentes versibus cœpêre, nec absoni à voce motus erant. Accepta itaque res, sæpiúsque vsurpando excitata vernaculis artificibus, quia hister Thusco verbo ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum, qui non sicut antè, fescennino similem versum, compositum temerè ac rudem alternis iaciebant, sed impletas modis satyras, descripto iam ad tibicinem cantu, motúque congruenti peragebant. Liuius post aliquot annos, qui ab satyris ausus est primus argumento fabulam serere, idem scilicet (id quod omnes tum erant) suorum carminum actor dicitur, cùm sæpiùs reuocatus vocem obtudisset, venia petita puerum ad canendum ante tibicinem cùm statuisset, canticum egisse, aliquanto magis vigenti motu, quia nihil vocis vsus impediebat; inde ad manum cantari histrionibus cœptum, diuerbiáque tantùm ipsorum voci relicta. Postquam lege fabularum ab risu ac soluto ioco res auocabatur, & ludus in artem paulatim verteret, iuuentus histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus iactitare cœpit, quæ inde exodia postea appellata, consertaque fabellis potissimùm Atellanis sunt. Quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit iuuentus, nec ab histrionibus pollui passa est. Eo institutum manet, vt actores Atellanarum nec tribu moueantur, & stipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant. Admonui apud Liuium legendum Caium Sulpicium. sic enim Plutarch. in Romaic. c. 107. φησὶ γὰρ ἐν τοῖς πάνυ παλαιοῖς χρόνοις γαΐῳ σουλπικίῳ, καὶ λικιννίῳ στόλωνι ὑπατευόντων λοιμώδη νόσον ἐν ῥώμῃ γενομένην πάντας ὁμαλῶς διαφθεῖραι τοὺς ἐπὶ σκηνὴν προερχομένους. δεηθεῖσιν οὖν αὐτοῖς ἐκ τυῤῥηνίας ἐλθεῖν πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς τεχνίτας, ὧν τὸν πρωτεύοντα δόξῃ καὶ χρόνῳ πλεῖστον ἐνευημεροῦντα τοῖς θεάτροις ἴστρον ὀνομάζεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο πάντας ἱστρίωνας ἀπ' ἐκείνου προσαγορεύεσθαι. Id est, *dicunt enim iam olim C. Sulpicio, & Licinnio Stolone Coss. pestilentem annum Romæ omnes eos qui in scenam ascenderent corrupisse. Cùm autem precibus id contenderent, ex Tyrrhenia multi artifices venêre, quorum princeps, qui felicissimè omnium in Theatris versatus erat, ac diutissimè, dicebatur Ister, à quo cæteri dicti histriones.* Vult ille Istrum fuisse nomen proprium artificis eximij à quo cæteri dicti sint histriones, cùm Liuius Istrum à Thuscis dici velit quemlibet ludionem. Deinde antiquiores ætate Sulpicij Pætici artifices Dionysi Romæ fuisse existimat Plutarchus, cùm Liuius id temporis Romam accitos putet. Festus histriones appellatos esse vult, quia profecti sint ex Istria. Valerius Maximus à Liuio facit, sed Caium Sulpicium Pætum, non Pæticum vocat. Caio, inquit, Sulpicio Pæto, C. Licinio Stolone Coss.

C

D

E

A Cons. orta pestilentia carmina composita. Iuuentus rudi atque incomposito motu corporum gestus adiecit. Ludius ex Hetruria accersitus, cuius decora pernicitas vetusto ex more Curetum Lydorúmque, à quibus Hetrusci orti, nouitate aures permulsit. Dein ad satyras deuentum. Liuius autem secum ipse, & cum cæteris pugnat lib. 36. in hæc verba. Per idem ferè tempus (quo bellum cum Philippo Macedone gerebatur) ædes matris magnæ Idææ dedicata est, &c. ludique ob dedicationem eius facti, quos primos scenicos fuisse Valerius Antias est auctor, Megalesia appellatos. Appianus in Hannib. Megalesia instituta scribit, quo tempore Pessinuntius lapis Romam è Phrygia translatus est. sic enim ille. Quo tempore Scipio in Africam missus est ad Hannibalem ex Italia retrahendum, *γιγνομένων ἐκ διὸς σημείων φοβερῶν, οἱ μὲν τὰ σιβύλλεια ἐπισκεπτόμενοι δέκα ἄνδρες ἔφασαν, ἐξ οὐρανοῦ τι εἰς πεσινοῦντα τῆς Φρυγίας πεσεῖσθαι αὐτῶν ἐν ταῖς ἡμέραις, καὶ δεῖν αὐτὸ εἰς τὴν ῥώμην ἐνεχθῆναι. ἐκομίσθη τὸ βρέτας, καὶ τὴν ἡμέραν ἑορτάζουσι,*
B *cùm de cælo signa tristia essent, decem viri, qui libros Sibyllinos inspiciebant, è cælo aliquid Pessinuntem Phrygiæ cecidisse dixerunt illis diebus, idque in vrbem deferendum. simulacrum autem illatum est, & diem feriantur.* Iterum à seipso discedit Liuius lib. 34. Megalesia ludos scenicos C. Atrilius Serranus, L. Scribonius Libo Ædiles Curules primi fecerunt. Tertiò secum pugnat lib. 29. Populus frequens dona Deæ in palatium tulit, lectisterniúmque & ludi fuère Megalesia appellati. Festus; Romani ab initio nulla vsi sunt artificum opera, sed vbi primùm ludos facere cœperunt, tunc asciti artifices ab Hetruscis ciuitatibus. Primi fuère ludi Romani, auctore Liuio l. 7. & l. 33. Ludi Romani ab Ædilibus Circo, Scenáque. l. 24. Ludos scenicos per quatriduum eo anno primùm habitos ab Ædilibus Curulibus. Vopiscus in Philippo Imperat. Scenicos ludos in Pompeij Theatro tribus diebus, & totidem noctibus populus peruigil spectauit, funalibus atque lychnis tenebras vincentibus. Vnde scenici artifices, & simpliciter scenici vocantur, & scenatici. Cic. 1. of-
C ficior. *Scenicorum quidem mos tantam habet verecundiam, vt in Scenam sine subligaculo prodeat nemo.* Varro; *vt comici, cinædici, scenatici, quibus suam delectet ipse amasiam, & auiditatem spebus lactet suis.* Artimedor. l. 2. fine, *θεατροκόπας*, & *λογεμπόρους* scenicos vocat. Quamquam & eæ voces de circulatoribus, declamatoribus, & iis qui tumultum & turbas in Theatro faciunt, accipi possunt. Artifices, & *τεχνῖται* histriones, & thymelici vocantur. Plutarchus in Alexandro, *πάλιν δὲ ἦν ἐν θεάτροις, καὶ πανηγύρεσι, ὅτε δὴ τρισχιλίων αὐτῷ τεχνιτῶν ἀπὸ τῆς ἑλλάδος αὐτῷ ἀφιγμένων. Rursum erat in Theatris, & panegyribus, quo tempore cùm tria millia artificum è Græcia venissent.* Arist. lib. 8. Politic. Thymelicos vocat *τοὺς τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μεταχειριζομένους.* Cicero pro Archia, scenicos artifices. Liuius l. 39. multi artifices è Græcia venerunt honoris eius causâ. Pollux l. 3. *τεχνίτας τοὺς περὶ τὸν διόνυσον, τεχνίτας διονυσιακούς, διονυσιακοὺς ἀγωνίας*
D *ἀθλητάς*, siue Scenici essent, siue Thymelici. Plato lib. 6. *τοὺς περὶ τὴν μουσικὴν ἀθλητάς.* Athenæus l. 13. *τεχνιτῶν ἐπισημοτάτων χορῷ μεγάλῳ, καὶ παντοίοις ὀργάνοις, καὶ συμφωνίαις παρέπεμπε τὸ σῶμα.* Id est, *commisit corpus choro maximo, & organis omnis generis artificum nobilissimorum.* Gellius lib. 20. cap. 4. Tragœdos, Comœdos, tibicines vocari ait artifices Dionysiacos. Histriones autem dicuntur Clementi Alex. lib. 3. stromat. *θεατρικοὶ ἀσελγεῖς.* Dicuntur & artifices. Seneca epist. 11. Artifices scenici qui imitantur affectus, qui motum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur verecundiam. Deiiciunt enim vultum, verba summittunt, figunt in terram oculos, & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt. Plutarch. in Romaic. quærit, cur *οἱ περὶ τὸν διόνυσον τεχνῖται* vocentur histriones. Athen. l. 14. per artifices, Thymelicos & histriones intelligit, quos omnes Romæ in proscenium descendisse ait, cùm in Græcia Thymelici canerent in orchestra tantùm. *μεταπεμψάμενος τοὺς ἐκ τῆς ἑλλάδος ἐπιφανεστάτους τεχνίτας, καὶ σκηνὴν κατασκευάσας μεγίστην ἐν*
E *τῷ κίρκῳ.* Id est, *cùm euocasset è Græcia nobilissimos artifices, & in Circo maximam Scenam extruxisset.* Imò propriè *οἱ περὶ τὸν διόνυσον τεχνῖται* dicuntur Thymelici, si Diodoro Siculo fides l. 4. *ὅθεν μεταγενέστεροι μουσικὰς συνόδους συνεστήσαντο τῶν περὶ τὸν διόνυσον τεχνιτῶν.* Id est, *vnde posteri conuentus musicos artificum Dionysi constituerunt.* De istis talibus dicitur grex histrionum Terentio in Heautontimor. & Plauto in Prologo Asinar. Macrobius lib. 2. cap. 10. gregales vocat histriones eiusdem gregis. Histriones egregios Symmachus edecumatos actores lib. 10. epist. 12. Magnis enim negotiis itidem vt magnis Comœdiis edecumati apponuntur actores. Non idem honor in pronuntiandis fabulis Publio Pollioni qui Ambiuio fuit; neque par Æsopo, & Roscio fama processit. Plautus in Bacchidib.

Quam fabulam æquè ac me ipsum amo,
Nullam æquè inuitus specto, si eam agit Pollio.

Luc. Ambiuius actor Comœdiarum celebris egit Terentij Andriam, Eunuchum, & Hecyram. A Auctor libri de Orator. Si quis in Scena Roscij, aut Turpionis, aut Ambiuij exprimere gestus velit. Actores Tragici Comicis grauiores fuêre. Quintilianus lib. 11. cap. 3. Roscius citatior, Æsopus grauior fuit, quod ille Comœdias, hic Tragœdias egit. Athenis ipsi Poëtæ sæpe actores erant. Diogenes Laërtius in Eudoxo, εὔδοξος σικελιώτης ποιητὴς κωμῳδίας νίκας εἷλεν ἀστικὰς μὲν τρεῖς, ληναϊκὰς πέντε. Excidere dicebantur victi. Horatius,

Securus cadat, an recto stet fabula talo.

Aristoteles lib. de Poët. ἐπὶ δὲ τῆς σκηνῆς ἐξέπεσε δυσχεραινόντων ἔτι τῶν θεατῶν. Item, ἐκπίπτουσι, οἱ κακῶς ἀγωνιζόμενοι. Terentius fabulam stare dixit. Erant & histriones publici aut priuati. Apud Spartianum Adrianus histriones publicos postulauit. Aristot. problem. 30. cap. 10. διὰ τί οἱ διονυσιακοὶ τεχνῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσι; ἢ ὅτι ἥκιστα λόγου κοινωνοῦσι. Id est, *quare Dionysiaci artifices vt plurimum mali sunt? an quia minimum ratione vtuntur.* Plutarchus lib. de vtilitate B quam ex hostibus percipere licet, τοὺς περὶ τὸν διόνυσον τεχνίτας, χορδολογοῦντας, καταυλοῦντας. id est, *artifices Dionysi, fidicines, tibicines.* ita & Athen. l. 9. τοὺς περὶ τὸν διόνυσον τεχνίτας dixit. Quod genus Romæ tenue fuit, & sine honore. Philostrat. in Herodiano. Herodianus, inquit, Romæ ἐπιταχθεὶς καὶ τοῖς ἀμφὶ διόνυσον τεχνίταις: τὸ δὲ ἔθνος τοῦτο ἀγέρωχον, καὶ λεπτὸν ἄρχεσθαι. Tertul. lib. de idololat. histriones non manibus solis, sed totis membris victum elaborare ait. Scenicorum autem alij dicuntur ludiones, seu ludij, satyristæ, ethologi, mimi, alij planipedes, δεικηλισταί, Lentuli, Atellani, ἀποκηλισταί, satyri, morologi.

CAP. XLVII.

De ludiis, seu ludionibus. C

LVDII, sicut & ludi ipsi, à Lydis profecti, & appellati sunt, auctore Herodoto lib. 1. quos graphicè describit Appianus his verbis. χορὸς κιθαριστῶν, καὶ σατυριστῶν ἐς μίμημα τυῤῥηνικῆς πομπῆς, περιεζωσμένοι τε, καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐπικείμενοι, ἴσα τε βαίνουσι ἐν τάξει μετ᾽ ᾠδῆς, καὶ μετ᾽ ὀρχήσεως. λυδοὺς αὐτοὺς καλοῦσι, ὅτι εἰμαι τυῤῥηνοὶ λυδῶν ἄποικοι. *Chorus,* inquit, *erat citharistarum, & satyrorum ad instar pompæ Tyrrhenicæ. Omnes baltheo accincti, coronam auream capite gerebant, & æquo gradu gradiebantur ordine, cum cantu & saltatione. Ludios eos vocant, quia Tyrrheni Lydorum coloni sunt.* De rudi eorum saltatione, & tibiæ cantu Ouidius lib. 1. Artis,

Dúmque rudem præbente modum tibicine Thusco
Lydius æquatam ter pede pulsat humum.

Erant igitur ludij adolescentes imberbes, impuberes, glabri, tunicis amicti insignibus, galeas, D parmas, gladios gestantes, qui in pompis theatralibus ordinatim incedebant, & in numerum saltabant vt Salij: vel, vt ait Nonius, ludij, quod ludis pueri præsules essent glabri, ac depiles propter ætatem, quos antiqui lydios appellabant, vt est in lib. 1. Varronis de vita pop. Rom. Plautus Aulul.

Glabriorem reddes mihi quàm volsus lydius est.

Fuêre & ludiæ. Statius lib. 1. Syluar.

Hoc plaudunt grege ludiæ tumentes,
Illic cymbala, tinnulaque Gades,
Illic agmina confremunt Syrorum.

Martialis lib. 5. epig. 25. E

Hermes cura, labórque ludiarum.

Erant vt plerumque Gaditanæ. Martialis,

Ludiam quandam Gaditanam
Saltantem vidimus semicinctam.

Ludiorum meminit Cicero pro Sextio. Ipse ille maximè ludius, non solùm spectator, sed actor & acroama, qui omnia sororis embolia nouit. Dionysius Halicar. l. 2. origin. κουρητισμὸν, id est, morem Curetum in ludicris saltationibus à Romanis obseruatum indicat his verbis. ἐν ἁπάσαις γὰρ αὐταῖς πρόσηβοι κοῦροι χιτωνίσκους ἐνδεδυκότες ἐκπρεπεῖς, κράνη τε, καὶ ξίφη, καὶ πάρμας ἔχοντες στοιχηδὸν πορεύονται, καὶ εἰσὶν οὗτοι τῆς πομπῆς ἡγεμόνες καλούμενοι πρὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς παιδιᾶς τῆς ὑπὸ λυδῶν ἐξευρῆσθαι δοκούσης λυδίωνες. Eosdem puto intelligi lib. 7. in descriptione pompæ. σκευαὶ δὲ τῶν ὀρχηστῶν ἦσαν χιτῶνες φοινίκεοι, ζωστῆρσι χαλκέοις ἐσφιγμένοι, καὶ ξίφη παρηρτημένα,

A *μθία, καὶ λόγχαι βραχύτεραι τῶν μετρίων.* Id est, *in omnibus pompis inuestes pueri tunicas excellentes induti, galeísque & enses, & parmas habentes ordine ingrediuntur, iidémque sunt pompæ duces à Lydis auctoribus ludiones appellati.* lib. 7. *ornatus saltatorum erant tunicæ puniceæ baltheis æreis accincta, & enses suspensi è baltheis, & hastæ modicis breuiores.* Vnde & insulæ ludianorum, de quibus Varro lib. 3. de re rust. cap. vlt. quas saltatorias insulas Plin. lib. 2. vocat. Martian. Capella lib. 9. In Lydia Nympharum insulas dici, quas Varro se vidisse testatur, quæ in medium stagnum à continenti procedentes cantu tibiarum primò in circulum moræ, dehinc ad littora reuertuntur. Ludij pro histrionibus, & ludiones sæpe ponuntur. Fest. Piaculum erat non tantùm si cœpti ludi alicuius rei interuentu interpellarentur, sed & si ludius subitò constitisset. Hesych. *λυδίζων, χορεύων, διὰ τοὺς Λυδοὺς, οἳ σώζονται μὲν, διεσκεδασμένοι δ᾽ εἰσί. Lydizon, saltans, propter Lydos, qui seruantur adhuc, sed huc illuc sparsi sunt.*

B

CAP. XLVIII.

De planipedibus.

PLANIPEDES dicti sunt, quia non in podio, sed de plano agerent, pedibus tamen nudis; & vt pedaneus curuli opponitur, sic planipes mimo. Riciniati autem in Scenam prodibant planipedes Fest. Orchestra locus in Scena, quò antea qui nunc planipedes appellantur, non admittebantur histriones, nisi tantùm interim dum fabulæ explicarentur, quæ sine ipsis explicari non poterant Ricinia portabant qui æquiori habitu prodirent, atque vt inde nomen ducerent. Ricinium autem muliebre fuit pallium breue, quo in luctu mulie-
C res vsæ. Varro lib. 1. de vita pop. Rom. Et quod mulieres in aduersis rebus ac luctibus, eùm omnem vestitum delicatiorem, ac luxuriosum postea institutum ponunt, ricinia sumunt. Diomedes lib. 3. fabulas planipedias in genere togatarum reponit, & ex Attio hæc refert;

Daturin' estis aurum? exultat planipes.

Vultque eundem esse mimum cum planipede. Quarta, inquit, est species planipedis, qui Græcè dicitur μῖμος, ideo Latinis planipes dictus, quod actores planis pedibus, id est, nudis in proscenium introirent (sine cothurnis scilicet aut soccis) quod olim non in suggestu Scenæ, sed in plano orchestræ positis instrumentis musicis actitabant. Planos pedes pro nudis pedibus Latinè dici posse non dubito; quanquam aliud viro docto videtur, quod *planus* interdum apertum significet. Plaut. in Persa,

Satin' hæc tibi sunt plana & certa?

D Cicero : in Verrem; nisi vobis planum fecero. Plani etiam dicuntur Græcis impostores, qua voce vtitur Cic. pro Cluentio, Gellius lib. 16. cap. 7. Athenæus lib. 1. *γεγόνασι δὲ καὶ πλάνοι ἔνδοξοι, ὧν Κηφισόδωρος, καὶ Παντάλεων.* Id est, *fuêre & plani nobiles, è quorum numero Cephisidorus, & Pantaleon.* Excalceatos pedes planipedis intelligit Seneca lib. 1. epist. 8. Planipedia autem fabula, inquit Donatus, dicta est ob humilitatem argumenti eius, ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut socco vtuntur in Scena, aut pulpito, sed plano pede. Vel ideo quod non ea negotia continet, quæ personarum in turribus, aut cænaculis habitantium sunt, sed in plano & humili loco Planipedes enim ipsis etiam mimis inferiores. Auson. ep. 11.

Nec de mimo planipedem, nec de Comœdis histrionem.

Quia mimi erant digniores planipedibus, & Comœdi histrionibus. Erant autem planipedes distorta facie. Fab lib. 5. cap. 11. Vt Cassius quis istam faciem planipedis senis torquens. Saltabántque ad tibicinem. Gellius lib. 1. cap. 11. Quid enim foret ista re ineptius, si vt plani-
E pedi saltanti, ita Graccho concionanti numeros, & modos, & frequentamenta quædam varia tibicen incineret? Et verba obscœna iaciebant. Macrob. lib. 2. Saturnal. cap. 1. Vicem planipedis, & fabulonis impudica, & prætexta verba iacientis.

CAP. XLIX.

De Mimis.

MIMI honestiori loco fuêre quàm planipedes (quamquam & ipsi plerumque obsceni) quibus ἠθολόγων Græci appellationem attribuerunt, quia dicta & facta hominum ita imitarentur, vt actionem suam grauitate sententiarũ iocis interpositis conditent.

Cic.2. de Orat. Mimorum est ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscœnitas. Mimo- A
rum igitur alij fuêre ridiculi & obscœni, alij graues ethologi. Vlpian. 2. Olynth. *οἱ μῖμοι Σώ-
φρονος τοῦ ποιητοῦ σπουδαῖοι εἰσι· ἄλλοι δὲ μῖμοι γελοίων.* Id est, *mimi Sophronis Poetæ graues sunt; alij
mimi ridiculi.* Demosth. tales homines mimos ridiculos, & Poëtas turpium carminum vocat.
τοιούτους ἀνθρώπους μίμους γελοίων, καὶ ποιητὰς αἰσχρῶν ᾀσμάτων. Propriè tamen mimi ridiculi.
Diomedes l. 3. Mimus est sermonis cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorum cum la-
sciuia imitatio. Ouidius,

> *Scribere si fas est imitantes turpia mimos.*
> *Quid si scripsisses mimos obscœna iocantes?*

Vnde & mimus interdum pro fabula ponitur quæ res obscœnas repræsentet. Aristoteles l. 1.
c. 1. Poët. ait, Sophronem & Xenarchum *μίμους* scripsisse. Iuuenalis satyr. 13.

> *———— Mimum agit ille,* B
> *Vrbani qualem fugitiuus scurra Catulli.*

Alterius mimi Iosephus meminit l. 19. c. 1. *καὶ γὰρ μῖμος εἰσάγεται καθ' ὃν σταυροῦται λῃστὴς ἡγεμών.*
Ineptè Iunius in c. 14. Tertul. in Valentinian. vult Laureolum illum Iudicem fuisse, quia
vocatur latro princeps à Iosepho. Legendus Martialis l. 1. de pœna Laureoli. Iuuenalis
satyr. 8.

> *Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,*
> *Iudice me dignus vera cruce. ————*

Martialis lib. 2. epig. 7.

> *Componis bellè mimos. ————*

Mimi sæpe inter homines diobolares reponuntur. Herodot. lib. 5. *ἡνιόχοις τε, καὶ κωμῳδοῖς,
καὶ μίμων, ὑποκριτῶν.* Plutarchus pro circulatore posuit; cui canis fabulæ partem peregerit. C
lib. de animant. solert. *παρὼν γὰρ κύων μίμῳ πλοκὴν ἔχοντι δραματικὴν, καὶ πολυπρόσωπον, ἄλλας
τε μιμήσεις ἀπεδίδου τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι προσφόρους, καὶ ὅμοιος ἦν ὑποτρέμοντι, καὶ σφαλλο-
μένῳ, καὶ καρηβαροῦντι, τέλος δὲ προτείνας ἑαυτὸν ὥσπερ νεκρὸς ἔκειτο, καὶ παρεῖχεν ἕλκειν, καὶ μεταφέ-
ρειν.* Cùm, inquit, *adesset canis mimo fabulam agenti pluribus personis constantem, & alios gestus
agebat rebus idoneos, & similis erat trementi, lapsanti, & ebrio pharmaco sumpto; denique seipsum
extendens, quasi mortuus iacebat, præbebátque se trahendum, & circumferendum.* Plutarchus
sympos. 7. c. 8. *μῖμοι τινές εἰσι, ὧν τοὺς μὲν ὑποθέσεις, τοὺς δὲ παίγνια καλοῦσι. ἁρμόζει δὲ οὐδέτερον
εἶναι συμποσίῳ γένος. τὰς μὲν ὑποθέσεις διὰ μήκη τῶν δραμάτων, καὶ τὸ δυσχορήγητον, τὰ δὲ παίγνια
πολλῆς γέμοντα βωμολοχίας, καὶ σπερμολογίας,* &c. *Mimi*, inquit, *alij sunt, qui vocantur ar-
gumenta, alij ludicra. Quorum neutrum conuiuiis idoneum est; argumenta quidem, seu hypotheses,
ob prolixitatem fabularum, quæ vix expediri possunt; ludicra autem quia scurrilitate abundant, &
dictis ridiculis.* De hoc postremo genere Diomedes lib. 3. Mimus effictor, quia vel intra, D
vel extra scenam gesticulationes exercet, imitatúrque dicta, factáque, moresque homi-
num, & naturas cum lasciuia. Mimi etiam, ait ille, dicuntur poëmata sine reuerentia
lasciuiam imitantia. Nam cùm & alia poëmata idem faciant, solus tamen Laberius, quasi
quodam priuilegio, possedit. Erant & archimimi. Sueton. in Vespasiano c. 19. Fauo ar-
chimimus personam eius ferens, sustinénsque, vt mos est, facta ac dicta viti, interrogatis
palàm procuratoribus, quanti funus, & pompa constaret. Viri patricij Romæ mimos egêre.
Iuuenalis satyr. 8.

> *Consumptis opibus vocem Damasippe locasti*
> *Sipario, clamosum ageres vt phasma Catulli.*
> *Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,* E
> *Iudice me dignus vera cruce; nec tamen ipsi*
> *Ignoscas populo, populi frons durior huius*
> *Qui sedet, & spectat triscurria patriciorum,*
> *Planipedes audit Fabios. ————*

Vetus interpres *triscurria* dici vult, quia tres simul mimi exeant, aut quia tribus locis dis-
currant, fortè in pulpito, in orchestra, in Scena. Malim, vt vulgati habent, *transcurria.* De
mimicis autem actoribus Petronius,

> *Grex agit in Scena mimum, pater ille vocatur,*
> *Filius hic, nomen diuitis ille tenet.*
> *Mox vbi ridendas inclusit pagina partes,*
> *Vera redit facies, dissimulata perit.*

vbi

A vbi malim cum Duza, *assimulata perit.* Mimi autem Laconibus dicuntur δικηλισταί, auctore Eustathio. Suidas δίκελα interpretatur διὸς εἴκελα, μιμήματα διὸς, id est, *quasi simulacra, & imitamenta Iouis.* Suetonio c.75. August. vocantur aretalogi. nisi quis aretalogos viles Philosophos esse velit, qui viros principes inter cœnandum oblectarent philosophicis sermonibus, qui Græcis epigram. vocantur δειξομαλακοσοφοι, ζητορεῖν παίδας ab Hegesandro vetere Poëta. Calui erant vt plurimum. Nonius; calui mimi capite raso. Habebántque suum auctorem, ait Isidorus, qui antequam agerent, fabulam pronuntiaret. Erant multi in risu, & iocis scurrilibus, vnde mimici vocantur ludicri, proterui, obscœni. Cic. lib. 2. de Orat. Vitandum est oratori vtrumque, ne aut scurrilis iocus sit, aut mimicus. Mimorum, & γελωτοποιῶν rasa capita fuêre. Arnob. lib. 7. delectantur stupidorum capitibus rasis. Artemidorus lib. 1. Onirocr. cap. 23. ξυρεῖσθαι δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλὴν αἰγυπτίων θεῶν ἱερεῦσι, καὶ γελωτοποιοῖς ἀγαθόν. Iuuenalis satyr. 5.

B
—— Omnia ferre
Si potes, & debes, pulsandum vertice raso,
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati. ——

In epigramm. Græcis μωρὸς φαλακρός. Capitolinus in M. Antonino; Cùm Tertullum etiam prandentem cum vxore deprehenderit, de quo mimus in Scena præsente Antonino dixit, cùm stupidus nomen adulteri vxoris à seruo quæreret, & ille diceret ter Tullus, & adhuc stupidus quæreret, respondit ille; iam dixi ter, Tullus dicitur Stupidi illi salaputis obiurgabantur. Arnob delectantur stupidorum capitibus rasis, salapurarum sonitu. Tertul. lib. de spectac. c. 23. Placebit & ille qui vultus suos nouacula mutat, infidelis er-

C ga faciem suam, quam non contentus Saturno, & Isidi, & Libero proximam facere, insuper contumeliis alaparum sic obiicit, quasi de præcepto Domini ludat. Vet. gloss. salapitta, ῥάπισμα. Mimus metaphoricè ponitur apud Salisberiensem; mundus mimum implet, exercet histrioniam. Palladas, σκηνὴ πᾶς ὁ βίος. Fulgentius, honores somnialiter peragi vrbicario mimologo. μῖμος ὁ βίος. In mimis postremus erat exodiarius, de quo Persij Scholiastes; Exodiarius apud veteres in fine ludorum intrabat, qui ridiculus foret, vt quicquid lacrymarum, ac tristitiæ collegissent ex Tragicis affectibus, huius spectaculi risus detergeret. Mimos muliebres, & viriles Sophron Syracusius scripsit Dorica Dialecto. Hesychius lib. de sapient. σώφρων συρακούσιος ἀγαθοκλέους ἔγραψε καταλογάδην δωρίδι διαλέκτῳ μίμους ἀνδρείους καὶ γυναικείους. Et Platonem aiunt Philosophum semper illis dum agerentur, interfuisse. Statius lib. 5 Syluar.

——Sophronáque implicitum, tenuísque arcana Corinnæ.

D Nicandri Scholiastes in Theriacis; σώφρων ἐν μίμοις, παιδικὰ ποιφύξας. Aristot. lib. de Poët. c. 1. σώφρονος καὶ ξενάρχου μίμους. Generalis omnium inscriptio erat, *Mimi viriles, Mimi feminei.* Specialis apud Pollucem lib. 10. c. 24. νυμφοπόνος σώφρονος. Athenæus lib. 8. σώφρων ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ νυμφοπόνῳ. Etymologicon, σώφρων ἐν θυννοθήρᾳ. Germanicus in Arati Phænomena, Sophron in Mimo qui nuntius inscribitur. Quintilianus lib. 1. cap. 10. Sophron Mimorum scriptor, quem Plato adeò probauit, vt suppositos capiti libros eius cùm moreretur habuisse credatur. Valerius Maxim. lib. 8. cap. 7. Diogenes Laërt lib. 4. Videtur Plato libros Sophronis Mimographi neglectos primus Athenas intulisse, ἐκ ἠθοποιῆσαι πρὸς αὐτῶν, *& mores ex iis finxisse*, qui sub capite eius reperti. Tzetzes Chiliad. 10. cap. 355. Athenæus lib. 11. Fuerunt & Mimi Philistionis quorum meminit Martialis lib. 2. epig. 41.

E *Mimos ridiculi Philistionis.*

Cassiodorus lib. 4 epist. 51. Mimus etiam qui nunc tantummodo derisui habetur, tanta Philistionis cautela repertus est, vt eius actus poneretur in literis. Epiphanius lib. 1. Panar. ἀπὸ τῆς φιλιστίωνος μιμολογίας. Scripsit φιλόγελων, vt Tzetzes Chiliad. 8. cap. 250. Epiphan. lib. 2. hæres. 66. Sidonius lib. 2. epist. 2. Philistionis supellectilem mentientes. Ammianus lib. 30. Et Iudices pariuntur interdum doctos ex Philistionis, & Æsopi cauillationibus. Hieronymus in Apologia contra Rufinum; & quasi mimum Philistionis, vel Lentuli, ac Marulli stropham eleganti sermone confictam. Eusebius in Chronico; Philistion Mimographus natione Magnesianus Romæ clarus habetur sub Tiberio. Symmachus lib. 2. epist. mimicam technam. Tertul. in Apologet. iocos & strophas mimorum. Lamprid. in Heliogab. In mimicis adulteriis ea quæ solent simulatò fieri, effici ad verum iussit. Catullus,

Turpe incedere mimicè, ac molestè. A

Mimos & pantomimos cinædos appellarunt à corporis motu. Nonius ex Plauti Milite, vt est in scripto codice; Tum ad saltandum non cinædus malacus æquè est. Quia cinædorum exossis & eneruata in incessu mollitia, quam in embasicœta expressit Petronius. In Scena Mimi & Mimæ Gaditanæ assiduo motu caudæ motacillam imitatæ, cinædos expressêre. Galenus autem κίναιδον vocat. Ethologi, & ethopœi Mimi erant morum imitatores. Suidas, ἠθολόγος θυμελικός, ἠθοποιὰ μίμησις ἠθῶν ὑποκειμένων προσώπων. Ethologi dicti non sunt quia de virtute ethica, & morali agerent, sed quia mores hominum, & facta repræsentarent, vt plerumque obscœni. Quintilian. lib. 9. Instit. Ethos vno verbo Latinè dici non potest: hoc enim omnes mentis habitus continentur. Apud eundem Ethopœa est morum alienorum imitatio, quam depingit Cicero lib. 2. de Orat. Hæc est enim huius generis virtus, vt ita facta demonstres, vt mores eius de quo narres, vt sermo, vt vultus omnis exprimatur, vt his qui B audiunt tum geri illa, fierique videantur. Seneca epist. 11. Artifices Scenici qui imitantur affectus, qui motum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur verecundiam. Deiiciunt enim vultum, verba summittunt, figunt in terram oculos, & deprimunt. Lactantius lib. 6. cap. 20. Quid de Mimis loquar corruptelarum præferentibus disciplinam, qui docent adulteria, dum fingunt, & simulatis erudiunt ad vera? Minutius in Octauio; Mimi conuicia digna ista sententia. Lactantius lib. 7. cap. 12. sententia deliri hominis ridicula, Mimo dignior quàm schola fuit. Prudentius in Laurent.

Impunè tantas furcifer
Strophas cauillo mimico
Te nexuisse existimas.

Mimi & histriones varias personas induebant. Lucianus in Necromant. εἶμαι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς C σκηνῆς πολλάκις ἑωρακέναι σὺ τοὺς τραγικοὺς ὑποκριτὰς, τούτους πρὸς τὰς χρείας τῶν δραμάτων ἄρτι μὲν κρέοντας, ἐνίοτε πριάμους γιγνομένους, ἢ ἀγαμέμνονας. καὶ ὁ αὐτὸς εἰ τύχοι μικρὸν ἔμπροσθεν μάλα σεμνῶς τὸ τοῦ κέκροπος, ἢ ἐρεχθέως σχῆμα μιμησάμενος, μετ' ὀλίγον οἰκέτης προῆλθεν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κεκελευσμένος. ἤδη δὲ πέρας ἔχοντος τοῦ δράματος, ἀποδυσάμενος ἕκαστος αὐτῶν τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην, καὶ τὸ προσωπεῖον ἀποθέμενος, καὶ καταβὰς ἀπὸ τῶν ἐμβατῶν πένης, καὶ ταπεινὸς περιέρχεται, οὐκ ἔτι ἀγαμέμνων ὁ ἀτρέως, οὐδὲ κρέων ὁ μενοικέως, ἀλλὰ πῶλος χαρικλέους σουνιεὺς ὀνομαζόμενος, ἢ σάτυρος ὁ θεογείτονος μαραθώνιος. *Vidisti sæpe in Scena Tragicos istos actores, qui vt res postulat, iam Creontes sunt, Priami, aut Agamemnones. Idem paulo pòst Cecropē, aut Erecthenm agens, iussu Poetæ mendicus procedit. Fabula autem finita, exuta veste auro intexta, & persona deposita, & coturnis, pauper ac humilis errat, non iam Agamemnon, aut Creon, sed Paulus Suniensis filius Charicleis, aut Satyrus Marathonius filius Theogitonis.* Cassiodorus lib. 4. var. Mimorum inuentorem facit Philistionem. Malè. Sophron eo est antiquior. Epiphan. de Manich. τὰ δὲ ἄλλα εἰπεῖν τίς οὐκ ἂν D γελάσειν, ὡς ταχὺ τὰ τοῦ Φιλιστίωνος εἶναι ἀναγκαιότερα, ἢ τὰ τούτου μυθολογίας; Suidas Philistionem in ipso risu mortuum ait. Sidonius lib. 2. epist. 2. Philistionis meminit. Seneca in fragmentis; Docimus Archimimus senex iam decrepitus quotidie in Capitolio mimum agebat, quasi Dij libenter spectarent, quem homines deserant. Inter Mimos maximi nominis fuit Sophron, qui scripserat Mimiambos, sed prosa oratione. Eius imitatione Mimiambos scripsit Herodotus, vel Herodes quidam vetus scriptor versibus Hipponacteis, quem sequutus Mattius Romanus Poëta. Maurus Terentianus,

Hoc Mimiambos Mattius dedit metro,
Nam vatem eundem est Attico thymo tinctum
Pari lepore consequutus vt metro.

Mattius in Mimiambis citatur à Gellio. Stobæus scazontas Herodoti citat, apud quem pro E ἡμιάμβοις, lege μιμιάμβοις. Sidonius epist. 2. lib. 2. mimicos sales vocat. Sanè inter cœnandum intromittuntur mimici sales, ita vt nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. In Mimis interdum crudelia exempla fuêre, vt de Laureolo docet Martialis lib. 1. epig. 7.

Nuda Caledonio sic pectora præbuit vrso,
Non falsa pendens in cruce Laureolus.

De eo legendus Suetonius in Caligula cap. 57. Vetus Scholiastes Iuuenal. In ipso Mimo Laureolo figitur crux. Meminit Laureoli Tertullian. cap. 14. aduersùs Valentinian. Hieronym. epist. ad Sabinianum Mimos, & Lentulos coniungit, quia Lentulus Laureolum egerat. Iosephus orig. lib. 19. cap. 1. ὅτε ὀρχηστὴς δρᾶμα εἰσάγει κινύραν, ἐν ᾧ αὐτός τε ἐκτείνετο, καὶ ἡ θυγάτηρ μύρρας, αἷμα τε ἦν τεχνητὸν πολὺ, καὶ περὶ τὸν σταυρωθέντα ἐκκεχυμένον, καὶ τὸ περὶ τὸν κινύραν.

Saltator

A *Saltator inducit fabulam Cinyram, in qua ipse occidebatur, & filia Myrrha, & multus sanguis arte factus erat, & circum latronem cruci affixum effusus, & circa Cinyran.* Cùm enim cædes fieret in Scena, sæpe noxij adhibiti in quorum corpora sæuitetur. Sæpe sanguis erat fictitius. Horatius Mimum balatronem vocat sat. 2. lib. 1.

Mendici, mimæ, balatrones, hoc genus omne
Mæstum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli.

Item,

Ridetur fictis rerum balatrone secundo.

Balatronem vocat mimum, qui risus causâ gestum alicuius exprimit;

——— *Mimum partes tractare secundas.*

non eas quæ sunt δευτερολόγου, aut δευτεραγωνιστοῦ, sed ipsius Mimi, cùm alicuius exprimit
B verba. Cicero in Brut. deuteragonistas vocat secundarios. Q. Arrius id faciebat M. Crassi secundarius. Qui imitatur, secundus est ab eo quem imitatur. Plato Homerum vocat τρίτον ἀπὸ ἀληθείας, quia primò est idea, secundò Deus, tertiò Homerus. Mimi autem, vt diximus, planipedes erant excalceati, auctore Seneca, qui Publium ipsum excalceatum, & planipedem fuisse ostendit epist. 8. Quantum disertissimorum inter Mimos iacet, quàm multa Publij non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt. Hieronymus in Sabinianum Diaconum, & epist. 75. Repertum est facinus quod nec Mimus fingere, nec scurra ludere, nec Atellanus possit effari. Tertullianus in Apologet. Lentulos, & Hostilios vocat. Cætera lasciuiæ ingenia etiam voluptatibus vestris per Deorum dedecus operantur. Dispicite Lentulorum, & Hostiliorum venustates, vtrùm Mimos, an Deos vestros in iocis, & strophis ridentes, mœchum Anubim, & masculum Lunam, & Dianam flagellatam. Mimicos iocos, quia
C obscœni sunt, vitandos oratori docet Demetrius Phalereus, μιμικώτερα γὰρ ταῦτά ἐστιν αἰσχρά. Vnde & Eutychiano cuidam nomen fuit κωμάζοντι. Xiphilin. p. 347. κωμάζων. καὶ τοῦτο γὰρ τοὔνομα ἔκ τε μίμων, καὶ γελωτοποιίας ἔσχε. Id est, *comessans. hoc enim ei nomen ex mimis, & ridiculis.* Minutius in Octauio; Mimus vel exponit adulteria, vel monstrat. Mimus interdum pro figmento ponitur. Sueton. cap. 3. Othon. Et satis visum, ne pœna acrior omnem mimum diuulgaret. Cic. pro Cœlio; Mimi ergo est iam exitus non fabulæ. Quia mimi per interludia tantum prodibant in orchestram, dum intus actus fabulæ componerentur. Legendus Sueton. in Vespas. cap. 19. Cassiodorus epist. 20. lib. 1. epist. 51. l. 4. Zozimus l. 1. Manil. lib. 5. Tatian. in Apolog. Tertul. de spectacul. Erant & mimauli qui mimum agerent ad tibiam; vnde & Hesychius μιμαυλεῖν interpretatur μιμεῖσθαι, ὑποκρίνεσθαι, id est, *imitari, repræsentare in scena,* & *agere.* Athen. lib. 10. κλέων ὁ μιμαυλὸς ἐπικαλούμενος, ὅσπερ καὶ τῶν ἰταλικῶν μίμων ἄριστος γέγονεν, αὐτοπρόσωπος ὑποκριτής. Id est, *Cleon mimaulus vocatus, qui Italicorum mimorum optimus*
D *fuit, histrio per seipsum personatus.*

CAP. L.

De Scenæ & orchestræ obscœnitate.

MIMI, pantomimi, & ludij turpitudine, & flagitio Scenam fœdarunt. Nihil enim fermè flagitiorum est, ait Saluianus lib. 6. quod in spectaculis non fit. Illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obscœnitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum fœditates, &c. Quo factum est, vt cùm artem ludicram, Scenámque totam in pro-
E bro ducerent Romani, genus id hominum non modò honore ciuium reliquorum carere, sed etiam tribu moueri notatione censoria voluerint, ait Augustin. lib. 2 de Ciuit. cap. 17. Iidem & communione ac cœtu piorum in fide Catholica expulsi sunt, auctore Cypriano epist. 37. Histrionem qui in artis suæ dedecore perseueraret, & magister perdendorum puerorum, id quod malè didicit, cæteris insinuat, non debere cum cæteris communicare: cùm in lege prohibeantur viri induere muliebrem vestem, docent quemadmodum masculus frangatur in fœminam. Hoc dicendi genus imitatus est Hieronym. in epist. ad Marcel. & in Hilarione. In Scenis theatralibus, inquit, vnus atque idem histrio nunc mollis in Venerem frangitur, nunc tremulus in Cybelem. Arena sæuiat, Circus insaniat, Theatra luxurient. Quod luxuriæ genus notat Augustin. l. 2. de Ciuit. cap. 2. Nonnullæ pudentiores auertebant faciem ab impuris motibus Scenicorum, & artem flagitij videre erubescentes furtiua intentione discebant. Tertul. lib. 1. in Marcionem. Voluptates Circi furentis, caueæ insanientis,

ſcenæ laſciuientis. Aug. lib. 6. cap. 7. & lib. 2. cap. 6. de Ciuit. Quales nec thymelica in ſe A admittit obſcœnitas. Loca vbi ludi agerentur obſcœnis vocibus ac motibus hiſtrionum perſtrepebant, vbi Floralia celebrarentur effuſa omni licentia turpitudinum. Lactant. lib. 6. c. 20. Docent adulteros cùm fingunt mimi. Arnob. lib. 7. Delectantur, vt res eſt, Dis ſtupidorum capitibus raſis, ſalaputarum ſonitu, atque plauſu, factis & dictis turpibus, facinorum ingentium rubore. Iam verò ſi viderint in fœmineas mollitudines eneruantes ſe viros. Item, facinorum ingentium ruborem clunibus fluctuare criſpatis. Item, exiſtimatur tractari ſe honorificè Flora, ſi ſuis in ludis flagitioſas conſpexerit res agi, & migratum ab lupanaribus in Theatra. Cyprian. epiſt. 103. Agentium in ſcena ſtrophas, adulterorum fallacias, mulierum impudicitias, ſcurriles iocos, paraſitos ſordidos, ipſos quoque patresfamilias togatos, modò ſtupidos, modò obſcœnos, in omnibus ſtolidos, certis nominibus inuerecundos. Superinducetur homo fractus omnibus membris, ac vir vl- B tra muliebrem mollitiem diſſolutus, cui ars ſit verba manibus expedire, vt deſaltentur fabuloſæ antiquitatis libidines. Quid multa? Auctores omnes cùm ſacri, tum prophani ſpurcitiam Scenæ exagitant, non modò quod fabulæ obſcœnæ in Scena agerentur, ſed etiam quod motus, geſtúſque eſſent impudici, atque adeò proſtibula ipſa in Scenam ſæpe venirent, & ſub Scena proſtarent. Vnde & obſcœnum ait Varro, quod non niſi in Scena palàm dicitur. Tacit. l. 14. Ne adhuc publico Theatro dehoneſtaretur, inſtituit ludos Iuuenalium vocabulo. Non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quominus Græci, Latinique hiſtriones artem exercerent, vſque ad geſtus motúſque haud viriles. Quin & fœminæ illuſtres deformia meditatæ. Auguſt. lib. 2. de Ciuit. cap. 8. & 9. Comœdiæ nunquam probare ſua flagitia Theatris potuiſſent. Statius l. 1. Syluarum, C

Huc intrant faciles emi puellæ.

Tertullian. in Apologet. Diſpicite Lentulorum & Hoſtiliorum venuſtates, vtrùm mimos, an Deos veſtros in iocis & ſtrophis rideatis, mœchum Anubim, & maſculum Lunam, & Dianam flagellatam, & Iouis mortui recitatum teſtamentum, & tres Hercules famelicos irriſos. Sed & hiſtrionum literæ omnem fœditatem eorum deſignant. Item, nihil eſt nobis dictu, viſu, auditu cum inſania Circi, cum impudicitia Theatri, cum atrocitate arenarum, xiſti vanitate. Hieronymus in epiſt. ad Marcel. & Hilar. Non Circi furoribus, non arenæ ſanguine, non Theatri luxuria delectabatur. Auguſtin. epiſt. 119. ad Iannar. theatricas affectate luxurias. Caſſiodor. l. 6. epiſt. 19. l. 7. epiſt. 10. proſtitutas vocat, quæ hiſtrioniam agunt. Iure igitur populus Rom. notauit turpes, fecit infames hiſtriones, ait Auguſtin. l. 2. c. 13. 14. 17. de Ciuit. Lactantius l. 1. c. 20. Præter verborum licentiam quibus obſcœnitas D omnis effunditur, exuuntur etiam veſtibus populo flagitante meretrices, quæ tunc mimorum funguntur officio, & in conſpectu populi, vſque ad ſatietatem impudicorum luminum, cum pudendis motibus detinentur. Flora illa genitrix, & ſancta, obſcœnitate ludorum benè curat, vt arua floreſcant. Non igitur de nihilo eſt, quod Iuſtinianus voluit, vt qui adigerent mulieres ſacramento perpetuo ſe facturas hiſtrioniam in Scena, decem auri libris plecterentur, illæ iureiurando non obligatentur, vt eſt Nouel. 51. Certè apud Græcos in ſcenam prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini fuit turpitudini, apud Romanos infame, & ab honeſtate remotum, ait Probus in præfatione de viris excellen. & leg. Prætoris verba, in Pandectis, tit. de iis qui notantur infam. & Tacit. dial. de Orator Auguſt. l. 2. c. 10. de Ciuit. Arnob. l. 7. aduerſus gentes. Cod lib. 3. tit. 41. l. 3. Scenici dicuntur Thymelici, vt mimi, hiſtriones, ludiones, qui famoſi, & tribu mouentur. Thymelici tamen, & cantores, qui modos faciunt, & ſaltationes, non ſunt famoſi. Atiſtides ἐξορχεῖμ. τίς γὰρ E ἐστιν ὅστις οὐκ ἄξιος βελτίων ὀρχηστοῦ παντὸς εἶναι; ἢ τίς αὖ τῷ μίμῳ συγχωρήσειεν ἔξω φθέγξασθαι; Id eſt, *quis eſt qui non dignus ſit, vt ſaltatore quolibet ſit melior? aut quis mimo concedat vt extra Scenam loquatur?* Legendus Philo in Cain. Demetrius Phalereus tibicinas, ſcorta, tibicines, cantores, ſaltatores eodem omnes numero habet, vt ſint dira nomina. Τὰς ἐν τῷ πειραιεῖ αὐλητρίας, καὶ τὰ πορνεῖα, καὶ τοὺς αὐλοῦντας, καὶ ᾄδοντας, καὶ ὀρχουμένους, ταῦτα πάντα δεινὰ ὀνόματα. Cod. tit. 41. l. 11. l. 4. Pantomimum veſte humili, & rugoſa agitatorem, aut vilem offerat hiſtrionem. Auſon. in ludo Sapientum,

Nobis pudendum, non & Atticis quoque,
Quibus Theatrum curia præbet vicem.

Sed illud de proſtibulis in Theatro videtur fuiſſe antiquiſſimum, cùm Liuius l. 2. ita loquatur.

A quatur. Eo anno Romæ cùm per ludos ab Sabinorum iuuentute per lasciuiam scorta raperentur. Isidot. l. 18. Idem verò Thearrum, idem & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prostituerentur. Cassinæ Prolog.

Transacta, inquit, fabula, argentum si quis dederit,
Vt ego suspicor, vltrò ibit nuptum, non manebit auspices.

Pœnoli Prolog.

Scortum exolctum nequis in proscenio sedeat.

Pompeius ideo Theatro suo Veneris ædem superposuit. Tertull. de spectac. quod Venus in Thearris coleretur, vt ait Saluianus l. 6. Legendus in eam rem Victruuius l. 5. cap 3. Seneca epist. 7. & 84. Columella præfat. ad Syluin. Cyprian. l. 2. epist 2. ad Donatum, Minutius in Octauio sub finem, Arnobius sub finem lib. 4 Clemens pædag. lib. 3 c. 11. Chrysost. homil. B de spectacul. Dauid. homil. 7. & 74. in Matth. August. epist. 119. ad Ianuar. Quæ cùm ita habeant, minus mirum videri deber, si Apostolorum interdicto ludis scenicis Christiani arcentur. Verba sic habent apud S. Clementem l. 8. constit. c. 32. τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ, ἀνὴρ ἢ γυνή, ἡνίοχος, ἢ μονομάχος, ἢ σταδιοδρόμος, ἢ λουδεμπιστής, ἢ ὀλυμπικός, ἢ χοραύλης, ἢ κιθαριστής, ἢ λυριστής, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. Id est, *Si quis scenicus ad Ecclesiam aggregatus sit, vir muliérve fuat, aut si quis agitator, aut gladiator, aut cursor, aut ludo præfectus, aut athleta, aut choraules, aut citharista, aut lyristes, aut saltare doctus, aut caupo, desinant artem suam, aut cœtu piorum pellantur.* Itaque ludi Theatri ob impudicitiam à Christianis adeò damnati sunt, vt vir vxorem repudiare posset, quæ præter eius voluntatem scenicas voluptates aucuparetur Nouella Iustin. 22. γυναῖκα ἀποπέμπειν παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἱπποδρομίαις χαίρουσάν τε, καὶ παραγινομένην, ἢ θεάτροις παρα- C βάλλουσαν, φαμὲν δὲ τοῖς ἔνθα σκηναί, καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστι, ἢ καὶ ὅπου θηρίοις πρὸς ἀνθρώπους ἡ μάχη. *Vir dimittere vxorem potest, si præter voluntatem suam circenses, & theatricas voluptates captet, vbi scenici ludi sunt, aut vbi feræ cum hominibus pugnant.* l. consensu. C. de repud. mulier quæ contra vetitum viri scenicos ludos frequentat, repudiari potest. Nouella 117. ἐὰν ἱππικοῖς, ἢ θεάτροις, ἢ κυνηγίοις παραγίνηται, ἐπὶ τῷ θεωρῆσαι ἀγνοοῦντος, ἢ καὶ κωλύσαντος τοῦ ἀνδρός, ἀποπέμπεται γυνή. Iulianus in Misopogone, ὡς οὐκ ἔστιν ἰδίᾳ σωφρονεῖν οἴκοι καὶ λάθρα, τὸν δημοσίᾳ καὶ φανερῶς ἀκόλαστον εἶναι θέλοντα, καὶ τερπόμενον τοῖς θεάτροις. *Non potest domi temperans esse, & castus, qui publicè incontinens, & impudicus esse vult, è Theatris voluptatem captans.* Augustinus lib. 2. de Ciuit. Dei cap. 27. hanc talium numinum placationem petulantissimam, impurissimam, nequissimam, immundissimam fuisse ait. Arnobius lib. 4. Quid pantomimi vestri? quid histriones? Nónne ad vsum quæstus sui abutuntur Diis vestris, & lenocinia voluptatum ex iniuriis attrahunt, contumelisque diuinis? Tertullianus in Apologet. cap. 15. D sed & histrionum literæ omnem fœditatem eorum designant. Luget Sol filium iactarum de cælo lætantibus vobis, & Cybele pastorem suspirat fastidiosum, non erubescentibus vobis. Theophilus ad Autolycum lib. 3. Nec extera spectacula spectare audemus, ne oculi nostri inquinentur, & aures nostræ hauriant, aut prophana quæ ibi decantantur carmina, nempe dum Thyestæ Tragica facinora commemorant, & Terei liberos deuoraros recitant, nec fas nobis est audire adulteria Deorum, quæ suaui cantu modulantur. Martialis lib. 1. epig 3.

Nosses iocosæ dulce cùm sacrum Floræ,
Festósque lusus, & licentiam vulgi,
Cur in Theatrum Cato Seuere venisti?

Ausonius,

E *Nec non lasciui Floralia læta Theatri,*
Quæ spectasse volunt qui voluisse negant.

Minucius in Octauio; Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in se rixantis insaniam? in gladiatoriis homicidij disciplinam? In scenicis etiam non minor furor, turpitudo prolixior Nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monstrat. Nunc eneruis histrio amorem dum fingit, infligit. Idem Deos vestros, inducendo stupra, suspiria, odia, dedecorat. Idem simulatis doloribus lacrymas vestras, vanis gestibus, & nutibus prouocat. Lactant. Epitom. c. 4. Quid Scena? in qua Comœdia de stupris, & amoribus, Tragœdia de incestis, & parricidiis fabulatur. lib. 6. c. 20. In Scenis Comicæ fabulæ de stupris virginum loquuntur, & amoribus meretricum, & quo magis sunt eloquentes qui ista flagitia finxerũt, eo magis sententiarum elegantia persuadent. Impudicitia igitur Theatri damnata. Sidonius lib. 3. epist. 13. sermones prostitutos, & theatrales vocat. Chrysost. homil. de Saüle, Theatra

παρὰ

παρανομίας. καὶ ταῖς ὄψεσι τῶν ἀτιμωμένων γυναικῶν ἐκείνων περιπλώμενοι, καὶ διημερεύσαντες ἐκεῖ, ὅπου A καὶ ῥήματα διακεκλασμένα, καὶ ἄσματα πορνικά, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαί, καὶ ἐπιτρίμματα παρειῶν, καὶ στολὴ περιεργότερον συγκειμένη, καὶ σχῆμα γοητείας γέμον, καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγγανεῖαι, καὶ ἡ παρὰ οὐ τῆς πρὸς ἀσέλγειαν παράκλησις, καὶ ἡ τῶν θεασαμένων, καὶ ἡ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκουσμάτων, καὶ ἡ διὰ συρίγγων, καὶ ἡ διὰ τῶν αὐλῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μελῳδία καταγοητεύουσα. Item, τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν κλίνην τὴν ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας βλέπων, ἔνθα τὰ μυσαρὰ τελεῖται τῆς μοιχείας δράματα, καὶ τὴν τράπεζαν ταύτην ἱερὰν. τῆς αὐτῆς ἀκοῆς πόρνης ἀκούων αἰσχρολογούσης, καὶ προφήτου. Saluianus lib. 6. In Theatris nihil nisi obscœnum, & inuerecundum à Scenicis profertur. Tertullian. in Marcionem lib. 1. solemnes voluptates Circi furentis, & caueæ sæuientis, & scenæ lasciuientis Hieronym. epist. ad Marcell. Theatra luxuriantur. In Hilarione; non Circi furoribus, non arenæ sanguine, non Theatri luxuria delectabatur. Tertull. de spectac. Nam sæpe Censores tenascentia tum maximè Theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascinia prouidebant. Quonam leges illæ abierunt, quæ Theatra stuprandis mori- B bus orientia destruebant? Hoc igitur modo etiam à Theatro separantur, quod est priuatum consistorium impudicitiæ, vbi nihil probatur, quàm quod alibi non probatur. Ita summa gratia eius de spurcitia plurimum concinnata est quam Atellanus gesticulator, quam Mimus etiam per mulieres repræsentat, sexum pudoris exterminans, vt faciliùs domi, quàm in Scena erubescant: quam denique pantomimus à pueritia patitur in corpore, vt artifex esse possit. Ipsa etiam prostibula, publicæ libidinis hostiæ, in Scena proferuntur, locus, stipes, elogium etiam quibus opus non est prædicatur. Ipsæ illæ pudoris sui interemptrices de gestibus suis ad lucem, & populum expauescentes, semel anno erubescunt. Vide cap. 17. 18. de impudicitia Theatri; vide Cyprianum epist. 2. & lib. de spectac. cap. 5 ó. Lactant. lib. 6. cap. 20. August. lib. 2. de Ciuit. cap. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Ludi scenici vocantur πόρναι Nouella 105. C Iustiniani, καὶ πεμπτὴν τε ποιεῖ πρόοδον τὴν ἐπὶ τὸ θέατρον ἄγουσαν, ἣν δὴ πόρνας καλοῦσι, &c. *Quintum quoque processum in Theatrum faciet, quas sanè pornas, seu scorta appellant, vbi & ridiculis in scena locus est, tragicisque & thymelicis choris, & spectaculis omnis generis, & auditionibus Theatrum apertum est,* ἔνθα τοῖς ἐπὶ σκηνῆς γελωτοποιοῖς ἔστι χώρα, τραγῳδοῖς τε, καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς θυμέλης χοροῖς, θεάμασί γε παντοδαποῖς, καὶ ἀκούσμασι ἀνεῳγμένον ἐστὶ τὸ θέατρον. Eadem verba habentur Nouella 98. Procopius in Anecdotis, ἐπειδὴ δὲ τάχιστα εἰς τε τὴν ἥβην ἀφίκετο, καὶ ὡραία ἦν ἤδη, ἐς τὰς ἐπὶ σκηνῆς καθῆκεν αὐτὴν· ἑταίρα δὲ εὐθὺς ἐγεγόνει, οἵαν περ οἱ πάλαι ἄνθρωποι ἐκάλουν πεζήν. οὐ γὰρ αὐλήτρια, οὔτε ψάλτρια ἦν, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ εἰς τὴν ὀρχήστραν αὐτῇ ἤσκητο, ἀλλὰ τὴν ὥραν τοῖς ἀεὶ περιπίπτουσιν ἀπεδίδοτο μόνον, ἐκ παντὸς ἐργαζομένη τοῦ σώματος. εἶτα τοῖς μίμοις τὰ ἐς τὸ θέατρον πάντα ὡμίλει, καὶ τῶν ἐνταῦθα ἐπιτηδευμάτων μετεῖχεν αὐτοῖς γελωτοποιοῖς τισὶ βωμολοχίαις ὑπηρετοῦσα. Id est, *vbi primùm pubes facta est, & forma erat ingenua, se ipsam in earum nume-* D *ro quæ in Scena prostabant censeri voluit. Meretrix itaque illicò fuit, ex earum numero quæ olim pedestres, aut pedaneæ dictæ sunt, quia pedibus sine musicis instrumentis in conuinia ventitarent, aut potiùs, quia ad terram se subigendas mœchis substernerent. Non enim erat tibicina, aut psaltria, neque in orchestra saltare didicerat, sed formam omnibus in quos incidisset vendebat modò, ex omni corpore quæstum faciens. Deinde Mimis ad ea quæ in Theatro fiunt operam dedit, & cum ridiculis ac scurris particeps facta est eorum studiorum quæ in Scena, iocis dictisque scenicorum seruiens.* πολλάκις δὲ ἐν τῷ θεάτρῳ ὑπὸ θεατῇ παντὶ τῷ δήμῳ ἀπεδύσατό τε, καὶ γυμνὴ διὰ μέσου ἐχώρει, ἀμφὶ τὰ αἰδοῖα, καὶ τοὺς βουβῶνας διάζωμα ἔχουσα μόνον, vt ex notis doctissimi viri, ac integerrimi Francisci Pithoëi exscripsimus. Id est, *sæpe autem in oculis totius populi nudabatur, & nuda erat in medio, cùm tamen subligaculo pudenda eius & inguina tegerentur.* Seneca Florales ludos nudandarum meretricum vocat. nudabantur enim dato tubæ signo, ait Lactant. lib. 1. Instit. Iuuenalis satyr. 6. E

—— Dignissima prorsus
Florali matrona tuba.——

Persius,

—— Nostra vt Floralia possint
Aprici meminisse senes.——

Legendus Varro lib. 1. de re rust. cap. 13. Plin. lib. 18. cap. 29. Ouid. 4. Fastor. Gellius lib. 10. cap. 13. Nonius, & Fortunatianus lib. 2. artis Rhetoricæ, qui monet, Catonem librum scripsisse de re floria, concisa oratione, vt indignationem Magistratuum in Florales excitaret, vt Lactantius lib. 1. de falsa relig. cap. 20. Chrysost. homil. 12. in Epist. 1. ad Corinth. θέατρα συνάγουσι, καὶ πορνῶν ἐκεῖ γυναικῶν χοροὺς εἰσάγοντες, καὶ παῖδας πεπορνευμένους, καὶ εἰς τὴν

φύσιν

A *φύσιν αὐτὴν ἐνυβρίζοντας. Theatra congregant, & meretricum choros illic inducentes, & pueros pathicos qui iniuria ipsam naturam afficiunt.* καὶ μετ' ὀρχηστῶν, καὶ μαλακῶν, καὶ μίμων, καὶ πορνῶν γυναικῶν εὐφημίας ἀπολαύειν θέλεις, *& cum saltatoribus, mollibus, & mimis, & meretricibus vis acclamationibus, & plausu frui.* Cyrillus catech. 1. μὴ περισπούδαστός σοι ἔστω ἡ θεατρομανία, ἔνθα τὰς ἀσελγείας τῶν μίμων ὄψῃ, ὕβρεσι πεπραγμένας, καὶ πάσῃ ἀσχημοσύνῃ, ἐκτεθηλυσμένων τε ἀνδρῶν ἐμμανεῖς ὀρχήσεις. *Non ergo studiosus esto furoris theatrici, ubi conspicias mimorum impudicitias contumelia patratas, & omni fœditate, & hominum mollium & effœminatorum saltationes.* Chrysostom. in Epist. 1. ad Corinth. homil. 12. τί οὖν ἡταιρηκότας σκηνικοὺς εἰσάγεις; καὶ οὐκ εἰσάγεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμᾷς μυρίαις καὶ ἀφάτοις δωρεαῖς, καὶ ὡς εὐεργέτας κοινοὺς τῆς πόλεως, καὶ χρήματα ἀναλίσκεις, καὶ ἐκ τῶν δημοσίων αὐτοὺς τρέφεις δαπανημάτων. *Quid ergo illos inducis cinædos, & exoletos? Neque solum inducis, sed etiam infinitis & ineffabilibus muneribus honoras, & ut in benefactores communes urbis, in eos pecunias impendis, & publicis sumptibus ipsos alis.* Basilius homil. 4. in Examer. εἰσί

B τινες πόλεις παντοδαποῖς θεάμασι θαυματοποιῶν ἀπὸ βαθέος ὄρθρου μέχρις ἑσπέρας αὐτῆς ἐπιβόσκουσαι τὰς ὄψεις, καὶ μὴν γε καὶ μελῶν τινῶν κεκλασμένων, καὶ διεφθαρμένων, καὶ παντάπασι πολλὴν ἀκολασίαν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτόντων, &c. ὀρχήστρα ἐνθουσιασμένη θεάμασιν ἀκολάστοις, κοινὸν, καὶ δημόσιον διδασκαλεῖον ἀσελγείας τοῖς συγκαθημένοις ἐστὶ, καὶ τὰ παναρμόνια τῶν αὐλῶν μέλη, καὶ ᾄσματα πορνικὰ ἐγκαθεζόμενα ταῖς τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς, οὐδὲν ἕτερον ἢ πάντας ἀσχημονεῖν ἀναπείθει. *Quædam urbes ab orto Sole ad occasum spectaculis præstigiatorum omne genus pascunt oculos, & canticorum fractorum, ac corruptorum, quæ intemperantiam animis ingenerant. Orchestra quæ abundat spectaculis impudicis publica est, & communis schola impudicitiæ iis qui assident, & tibiarum cantus, & cantica meretricia insidentia audientium animis, nihil aliud persuadent, quàm ut omnes fœditati studeant, & imitentur citharistarum, aut tibicinum pulsus.* Chrysostomus in Epist. 1. ad Corinth. homil.

C 12. ἀλλ' ἄτιμοί εἰσι· τί οὖν διὰ τῶν ἀτίμων τὸν βασιλέα τιμᾷς; τί δὲ εἰς αὐτοὺς τοσαῦτα δαπανᾷς; εἰ γὰρ ἄτιμοί εἰσιν, ἀπελαύνεσθαι ἐχρῆν τοὺς ἀτίμους. *Sed sunt infames. Quid ergo per infames honoras Regem? cur in eos tot sumptus facis? Si enim sunt infames, oportuit eos urbe exigi, non de publico ali.* Arnobius lib. 7. Ludi quos facitis, quibus Floralibus, & Megalensibus nomen est, quam rationem habent? Ponit animos Iupiter, si Amphitruo fuerit actus, pronuntiatúsque Plautinus, aut si Europa, si Læda, Ganymedes fuerit saltatus, aut Danae motum compescit irarum, tranquillior, lenior mater magna efficitur, si Attyadis conspexerit priscam refricari ab histrionibus fabulam. Obliterabit offensam Venus, si Adonis in habitu gestum agere viderit saltatoriis in motibus pantomimum. Existimatur tractari se honorificè Flora, si suis in ludis flagitiosas conspexerit res agi, & migratum ab lupanaribus in Theatra.

D

CAP. LI.

De infamia Theatri.

OMNES scenicos infames esse ostendit Tertullianus lib. de spectac. cap. 22. Ipsi auctores, & administratores spectaculorum quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos amantissimos, quibus viles animas fœminæ, aut illi etiam corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt, quæ reprehendunt, ex eadem parte quam magni faciunt, deponunt, & deminuunt, imò manifestè damnant ignominia, & capitis minutione arcentes curia, rostris, Senatu, equite, cæterísque honoribus omnibus simul, ac ornamentis. D. de his qui notantur infamia. l. 1. Infamia notatur qui artis ludicræ, pronun-

E tiandíve causâ in Scenam ascenderit. l. 2. §. ultimo. Ulpianus; Eos enim qui quæstus causâ in certamina descendunt, & omnes propter præmium in Scenam prodeuntes, famosos esse Pegasus, & Nerua filius responderunt. Sueton. in Cæsare cap. 39. Munere in foro dimicauit A. Calpenus Senator quondam. lib. 2. cap. 43. Ad scenicas & gladiatorias operas, & equitibus Romanis aliquando usus est, verùm priùs quàm Senatusconsulto interdiceretur. Nouella 51. Fœminæ quæ in Scenam descendunt impudicitiæ damnantur. ἀσεβῆ ἐργασίαν ἣν πληροῦσι αἱ γυναῖκες κατιοῦσαι εἰς σκηνήν. Scenici ab iis quos in Scenam admitterent exigebant iusiurandum nunquam eos infamem hanc artem ciutaturos. ὅρκον ἀπαιτοῦσι ὡς οὐδέποτε παύσονται τῆς ἀσεβοῦς ἐκείνης καὶ ἀσχήμονος ἐργασίας. Valerius Maxim. lib. 2. cap. 6. Massilia seueritatis custos acerrima est, nullum aditum in Scenam mimis dando, quorum argumenta maiori ex parte stuprorum continent actus, ne talia

talia ſpectandi conſuetudo etiam imitandi licentiam ſumat. cap. vlt. Catone ludos Flora- A
les quos Meſſius Ædilis faciebat, ſpectante populus vt mimæ nudarentur, poſtulare eru-
buit. Scenici maximè immodeſti erant. Tacit.lib.4. Cæſar de immodeſtia hiſtrionum re-
tulit. lib.11.At Claudius munia cenſoria vſurpans theatralem populi laſciuiam ſeueris di-
ctis increpuit. Tacit. lib.14. Ne publico Theatro dehoneſtaretur, Nero inſtituit ludos Iu-
uenalium vocabulo. Ratúſque dedecus amoliri ſi plures fœdaſſet, nobilium familiarum
poſteros egeſtate vænales in Scenam deduxit. Non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti
honores impedimento, quo minus Græci, Latinive hiſtrionis artem exercerent vſque ad
geſtus, modóſque haud viriles. Poſtremò ipſe Scenam inſcendit multa cura tentans citha-
ram, & præmeditans. Item; Maiores quoque non abhorruiſſe ſpectaculorum oblecta-
menta, pro fortuna quæ tum erat, eóque à Thuſcis accitos hiſtriones, &c. Neque quen-
quam Romæ honeſto loco ortum ad theatrales artes degenerauiſſe ducentis iam annis à B
L. Mummij triumpho, qui primus id genus ſpectaculi in vrbe præbuerit. leg. tamen 4. D.
de iis qui notantur infam. Vlpianus ait; Vtile videtur, vt neque Thymelici, neque xyſtici,
nec agitatores, &c. ignominioſi habeantur. Arnobius tamen lib. 7. Scenicos fuiſſe infames
oſtendit his verbis; quarum fabularum actores inhoneſtos eſſe ius veſtrum, & inter ca-
pita computari iudicauit infamia. Auguſtinus lib.2.de Ciuit.cap.14. Romani ab honoribus
omnibus repellunt Scenicos. cap.27. Cuius actores laudanda Romanæ virtutis indoles ho-
nore priuauit, tribu mouit, agnouit turpes, fecit infames. Tertullianus in Apolog. cap.
51. Mimos capita ignominioſa, & famoſa appellat. Idem lib. de ſpectac. manifeſtè damnant
ignominia, & capitis minutione, &c. Æmilius Probus; In Scenam verò prodire, & populo
eſſe ſpectaculo, nemini in iiſdem gentibus fuit turpitudini, quæ omnia partim humilia,
atque ab honeſtate remota ponuntur. Agitatores dicuntur inhoneſtæ perſonæ l. 4. C. de C
ſpectac. & tamen non ſunt infames l. 4. D. de his qui notantur infamia. Qui quæſtus causâ
in Scenam prodeunt famoſos eſſe, & pro ſe tantùm, non pro aliis poſtulare poſſe dicitur l. 1.
D. de poſtulando. l. 1. D. de iis qui notantur infamia. Qui operas ſuas locauerit vt prodiret
artis ludicræ causâ, neque prodierit, non eſt infamis, quia non eſt ea res adeò infamis, vt
etiam conſilium puniri debeat. l. 3. D. de iis qui notantur infamia. Ij qui ludicras artes exer-
cent, interdum ſeruis, aut libertinis comparantur. Nec enim Senatoris filia, neptis, vel pro-
neptis libertino, vel ei qui artem ludicram exercuit, legitimè nubere poteſt. Senatoris filia
quæ artem ludicram fecit, impunè liberto nubit. l. 42. l. 47. D. de ritu nuptiar. Miles æquè
puniendus eſt capite, ſi artem ludicram fecerit, ac ſi in ſeruitutem ſe venire paſſus ſit. l. quæ-
dam delicta. D. de pœnis. Præterea ad accuſationem ex lege Iulia Maieſtatis, vt hiſtriones,
& reliqui famoſi, qui ius accuſandi propter delictum proprium non habent, ita ſerui quo- D
que ac liberti admittuntur. l. famoſi ad l. Iuliam Maieſtatis. Scenicæ mulieris macula re-
ſcripto Principis tolli poteſt, vt ſeruilis macula, ſi ſeruus natalibus reſtitutus fuerit. l. Im-
perialis. C. de nuptiis. Quintilianus Declamatione 302. Qui artem, inquit, ludicram exer-
cuerit, in 14. primis ordinibus non ſedeat. Vitellius cauit nec Senatores, equitéſque gladia-
toriam, aut ludicram artem exercerent. Zonaras, ἀπηγόρευσε ἢ ἐκ τῆς βουλῆς, ἢ τῆς ἱππάδος
μονομαχεῖν, ἢ ἐν ὀρχήστρᾳ θέαν τινὰ παρέχειν. Scenicas, & ex Scenicis natas, quæ fidem Chri-
ſtianam complexæ fuerint, ſi pudicè vixerint, ad Scenam reuocari non potuiſſe docetur C.
Thodoſ. de Scenicis. l. 2. & 4. vbi tamen mulieres quæ ex viliori ſorte progenitæ ſpectacu-
lorum debentur obſequiis, ſi ſcenica officia declinarint, ludicris miniſteriis deputantur. l.
11. Mimæ quibus interdictum gemmis, ſericis vti, textis auratis, cruſtis veſtibus, quibus
puri muricis rubor alij colori admixtus inardeſcit. Vti ſanè cruſtis ſcutulatis, & verſicolo- E
ribus ſericis, auróque ſine gemmis collo, brachiis, cingulo non vetantur. Cruſtas veſtes
κρουστὰς Græco nomine dici ait. l. 12. fidicinam nulli liceat vel emere, vel docere, vel vende-
re, vel conuiuiis, aut ſpectaculis adhibere. Hiſtriones Romæ ſæpe coërciti. Tacit. lib. 1. An-
nal. Theatri licentia proximo priore anno cœpta grauiùs tum erupit, occiſis non modò è
plebe, ſed militibus, & Centurione, vulnerato Tribuno Prætoriæ cohortis, dum probra in
Magiſtratus, & diſſenſionem vulgi prohibent. Actum de ea ſeditione apud Patres, diceban-
túrque ſententiæ, vt Prætoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet. Interceſſit Halerius Agrip-
pa. valuit tamen interceſſio, quia D. Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam
reſponderat. Sueton. cap. 45. Coërcitionem in hiſtriones Magiſtratibus omni loco, & tem-
pore lege veteri permiſſam ademit, prærerquàm ludis & Scena. Aduersùs hiſtriones reli-
cta exilium, & carcer. lib. 4. pulſi tum hiſtriones Italia. lib. 13. in vincla ductos fautores
hiſtrionum.

A histrionum. Imò ius virgatum relatum apud Paulum lib. 5. sentent. tit. 26. Tacitus lib. 1. de modo Lucaris,& aduersùs lasciuiam fautorum multa decernuntur, ex quîs maximè insignia; ne domos pantomimorum Senator introiret, ne egredientes in publicum equites Romani cingerent, aut alibi quàm in Theatro spectarentur,& spectantium immodestiam exilio multandi potestas Prætoribus fieret. Ante id Senatusconsultum nobilissimi iuuenes pantomimorum mancipia erant, ait Seneca epist. 47. lib. 1. nat. quæst. sub finem. mares inter se, vxorésque contendunt vter det illis latus. Tertullian. lib. de spectacul. Etenim ipsi actores,& administratores spectaculorum quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos amentissimos, quibus viri animas, fœminæ autem illis corpora sua substernunt. Tacit. lib. 13. Inter Vibullium Prætorem, & Tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum à Prætore in vincla ductos omitti iussisset. comprobauêre Patres.
B Vide l. 28. D. de pœnis. Legendus Augustinus l. 1. de Ciuit. c. 32. l. 2. c. 8. Quintilian. l. 3. Institut. c. 8. Plutarch. sympos. 5. problem. 3. Plato lib. de Repub.

CAP. LII.

De pantomimicis, & aliis saltationibus.



ALTATIO cùm in rebus sacris ad aras Deorum vsurpata sit, vt cursum Lunæ ac Solis ab ortu in occasum imitaretur, extra res sacras certè nunquam probata est. Artemidorus l. 1. ἐπεὶ δ' ὠπότερον ὀρχοῦνται, εἰ μὴ ὥσπερ διατέτη ἀπερύμω τῇ ἀρχῇ (lego, τῇ γαστρὶ) τὴν ἀποφορὰν ἀποδῶσι. τότε ὀρχοῦνται, καὶ ἀπλοῦνται τὸ σῶμα. Id est, *quoniam non priùs saltant, quàm ventri exactori, & domino præfracto, atque indemito reditum exsoluerint.*
C *Tunc enim saltant, & corpora consternunt.* Has præstigias Scipio Æmilianus vocat oratione in Tiber. Virgines, inquit, docentur præstigias inhonestas, cum cinædis & sambuca, psalterióque eunt in ludum histrionum. Imprimis inhonesta fuit saltatio Ionica. Horatius,

> *Motus doceri gaudet Ionicos*
> *Matura virgo.*——

Plautus in Pseudolo;

> *Qui probè Ionica perdidici, sed palliolatus.*

Dicitur βαύκισμος, ἰωνικὴ ὄρχησις Hesych. Legendus Pollux l. 4 τὸ δὲ ἰωνικὸν, &c. Molles habebantur ὀρχηστρίδες omnes, & αὐλητρίδες, ait Ælian. var. l. 6. quíque iis frequens vsi, sicut & γυναῖκες μαστροποί. Sed vt ad Theatrum propiùs accedamus, variæ saltationes in Theatro vsurpatæ sunt; tragica quæ dicitur ἐμμέλεια, comica quæ cordax, satyrica quæ sicin-
D nis, armatæ quoque saltationes, pyrriche & telesias, à Pyrrhico & Telesia repertoribus. Sueton. l. 1. c. 39. Pyrricham saltauerunt Asiæ, Bithyniæque Principum liberi. Dio de ludis Claudi. πυῤῥίχην ἀπαιδὶς παῖδες μεθ' ἄτρωτοι ὠρχήσαντο. *Pyrricham Asiani pueri euocati saltarunt.* Iosephus l. 7. excidij. ἐνιοι δὲ κατὰ πυῤῥιχισμοὺς, οἱ ἐν τοῖς θεάτροις, id est, *nonnulli secundum pyrricham saltationem, qua fit in Theatro.* Solin. c. 16. Pyrrichen Pyrrhus docuit, vel, vt vult Pollux l. 4. c. 14. Pyrrhicus. ἐνόπλιοι, inquit, ὀρχήσεις πυῤῥίχη, καὶ τελεσιάς, &c. Plato lib. 7. de legib. scribit χορῶν ἐνόπλια παίγνια χρήσιμα εἶναι τοῖς κρησὶ, κατὰ λακεδαίμονα τῶν διοσκούρων. Athenis κόρη καὶ δέσποινα ἐϋφρανθεῖσα τῇ τῆς χορείας παιδιᾷ, πανόπλια παντελῆ κοσμηθεῖσα, οὕτω τὴν ὄρχησιν διαπεραίνει. Consule Athenæum l. 14. Lucian. lib. de saltatione. Hoc addo ex Platone in sympofio, cursoribus in stadio crura crassiora fieri, humeros extenuari, pugilibus contrà humeros augeri mole, crura exilia fieri, saltatoribus autem omnia ex
E æquo euenire, quod toto corpore laborent. ὀρχηστὴς δὲ παντὶ διαπονῶν τῷ σώματι πᾶν ἰσόῤῥοπον ποιεῖ. Verba Pollucis & Platonis quæ suprà posuimus, ita Latinè reddi possunt. *Armata saltationes pyrriche & telesias. Curetum lusus armati vtiles sunt Cretibus, Lacedæmone Dioscurorum saltatio. Athenis Proserpina & domina Ceres oblectata saltatione, omnibus armis ornata, saltationem perficiunt.* Sed cùm variæ & celebres saltationes fuerint, nulla illustrior aut gratior fuit saltatione pantomimica, quam licèt Suidas sub Augusto natam velit, multo tamen antè fuisse constat, cùm Lesbonax auctor vetustissimus ὀρχηστὰς χειροσόφους appellarit eos qui manuum agitatione res gestas imitantur: & Aristoteles lib. 1. cap. 1. Poëtic. dixerit, ipso rythmo sine vocum, ac cantus modulatione res gestas saltatores imitari. Rythmum scilicet vocat dimensionem motionum manuum, ac pedum. αὐτῷ δὲ τῷ ῥυθμῷ μιμοῦνται χωρὶς ἁρμονίας οἱ τῶν ὀρχηστῶν. καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τῶν σχηματιζομένων ῥυθμῶν μιμοῦνται καὶ ἤθη, καὶ πάθη, καὶ πράξεις.

Saltatores, inquit, *ipso gestu, sine concentu & harmonia imitantur. Quia per gestus & motus imitantur* A
& mores, & affectus, & actiones. Plutarch. cap. vlt lib. 9. symp. ex Simonide; Pictura, inquit, est
saltatio muta, & saltatio loquens est pictura tacens. Saltatio est poësis tacens, & loquens. ζω-
γραφία ὄρχησις σιωπῶσα, ἡ φθεγγομένη ὄρχησις ζωγραφία σιωπῶσα. ὄρχησις ποίησις σιωπῶσα, καὶ
φθεγγομένη. ποίησις καὶ ὄρχησις μιμούμεναι περὶ τῶν ὑπορχημάτων γένος ἐνεργὸν, τὴν διὰ τῶν σχημάτων
καὶ τῶν ὀνομάτων μίμησιν ἀποτελοῦσι. *Poësis & saltatio genus*, inquit, *efficacissimum in moribus per gestus
ac cantica imitandis, perficiunt imitationem per figuras, & nomina.* Lucianus de saltatione, au-
ctor est Deli puerorum choros, ac choreas fuisse, in quibus optimi quique, Iudicum arbitra-
tu, saltatione res imitabantur. Cantica autem quæ à saltatoribus corporis ac motuum agi-
tatione depingebantur, dicta sunt ὑπορχήματα, id est, saltationes quæ voci subseruiunt. κο-
νισαλος dicta est σκίρτησις σατυρικὴ, ἢ τῶν ἐντεταμένων τὰ αἰδοῖα, ait Hesychius. *Consalus est sal-
tatio satyrica, aut eorum qui pudenda intendunt.* Emicuit ea ars sub Augusto, vt diximus, Ba- B
thyllo & Pylade ducibus, quos Paris, Hylas, Caramallus, sequuti sunt. Pyladis saltatio fuit
tumens, incitata, & turbulenta, varios vultus ac personas exhibens, Bathylli comica, aut sa-
tyrica, lusus Panis, aut Satyri comessantis repræsentans. Plutarchus sympos. 7. cap. 8. ἀποπέμ-
πων δὲ τῆς ὀρχήσεως τὴν πυλάδειον, ὀγκώδη, καὶ παθητικὴν, καὶ πολυπρόσωπον οὖσαν, δέχομαι τὴν βα-
θύλλειον αὐτόθεν πίζαν τοῦ κόρδακος, ἀπτομένην ἠχοῦς, ἢ πανός, ἢ σατύρου, σὺν ἔρωτι κωμάζον-
τος, ὑπορχήματος αὐτὴν ἐπιλαμβάνω. Id est, *amittens conuiuiis saltationem Pyladis, tumentem, & vehe-
mentem, & multas facies habentem, amplector saltationem Bathylli, quæ fundamen est cordacis, attin-
gentem Echo, aut Panem, aut Satyrum cum amore comessantem, & sibi vendicantem canticum quod gestu
saltantis repræsentetur.* Pylades, ait Seneca lib. 3. controuers. in Comœdia, & Bathyllus in Tra-
gœdia multum à se aberant, quia scilicet Bathylli proprium fuit, vt comicam saltationem
venustè perageret, Pylades tragicam; sic enim locum illum ex Plutarcho interpretor. Dio C
lib. 54. scribit Pyladem διὰ στάσιν ἐξεληλαμένον, *ob seditionem in exilium pulsum*, ab Augusto re-
uocatum, & Bathyllum ὁμότεχνον, id est, *eiusdem artis*, in deliciis Mæcenatis & Pyladæ fuis-
se; quod paulo secus à Suetonio narratur in Augusto cap. 42. Qui, inquit, vrbe & Italia Py-
ladem summouerit, quod spectatorem, à quo exsibilabatur, digito demonstrasset, Hylam
quoque pantomimum flagellis verberarit. Sed audiendus Macrobius l. 2. Satur. c. 7. Pylades,
inquit, clarus in opere fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum vsque ad æqualitatis
contentionem eruditione prouexit, &c. Et cùm canticum quoddam saltaret Hylas, cuius
clausula erat, τὸν μέγαν ἀγαμέμνονα, *magnum Agamemnonem*, sublimem, ingentémque Hylas
velut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamauit è cauea, σὺ μακρὸν, οὐ μέγαν ποιεῖς, id est,
tu procerum, non magnum facis. Pylades, quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum,
quæ apud maiores viguit, & venustam induxisse nouitatem, interrogatus ab Augusto, quæ
saltationi contulisset, respondit; D

Αὐλῶν, συρίγγων τ' ἐνοπὴν, ὅμαδόν τ' ἀνθρώπων.

Id est, *tibiarum, & fistularum strepitum, & hominum fragorem.* In vet. inscript. hæc habentur. P.
ÆLIVS AVGVSTI LIBERTVS PYLADES, PANTOMIMVS, HIERO-
NICA INSTITVIT. Item, VLPIVS AVGVSTI LIBERTVS, MAXIMVS
PANTOMIMORVM, CORONATVS ADVERSVS HISTRIONES OMNES
SCENICOS ARTIFICES HIERONICA. Thebis Ægyptiis profectus est. Epi-
gram. Græc. p. 363. lib. 4.

——————— βάκχας
Ἐκ θηβῶν ἰταλὴν ἤγαγε πρὸς θυμέλην
Ἀνθρώποις πυλάδης. ———

Id est, *quando Bacchas ex Thebis ad pulpitum Italicum hominibus Pylades adduxit.* Bathyllus autem E
Alexandrinus fuit, Mæcenatis libertus, vt notat Scholiastes ad Pers. satyr. 5.

Tres tantùm ad numeros satyri moueare Bathylli.

Iuuenalis,

Chironomon Ledam molli saltante Bathyllo.

lib. 1. Zozimus genus hoc saltationis à Pylade & Bathyllo profectum putat, quia scilicet nu-
meris omnibus absolutum est iisdem ducibus, & expolitum. ἥτε γὰρ παντόμιμος ὄρχησις ἐν
ἐκείνοις εἰσήχθη τοῖς χρόνοις οὔπω πρότερον οὖσα, πυλάδου καὶ βαθύλλου πρώτων αὐτὴν μετελθόντων. Id est,
*saltatio pantomimica illis temporibus inducta est cùm nondum antea fuisset, Pylade & Bathyllo aucto-
ribus.* Suidas, τὴν παντόμιμον ὄρχησιν ὁ αὔγουστος ἐφεῦρε, πυλάδου καὶ βαθύλλου πρώτων αὐτὴν με-
τελθόντων. Id est, *saltationem pantomimicam Augustus inuenit, cùm eam artem Pylades & Bathyllus*

primi

A *primi factitassent.* Ea saltatio fuit tumens, affectibus & planctu plena, vt Athenæus lib. 1. cap. 17 qui eam vocat ὀγκώδη, παθητικήν τε, καὶ πολύκοπον, ob κοπετὸν & planctus plangentium. Meminit Tacit. lib. 1. Seneca lib. 1. quæst. natural. Stat per successores Pyladis & Bathylli domus. Harum artium multi discipuli sunt, multíque doctores, priuatim vrbe tota sonat pulpitum. in hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter se, vxorésque contendunt, vter det illis latus. Bathylli saltationem satyricam expressit Horat. lib. 2. epist. 2.

Ludentis speciem dabit, & torquebitur, vt qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa mouetur.

Pyladis saltationem significat Artemidorus lib. 1. cap. 78. *βασιλικὰ μὲν πρόσωπα μιμεῖται, καὶ πολλοὺς ὑπηρέτας ἔχει ὁ ὀρχηστής.* Id est, *regias personas imitatur, & multos habet qui subseruiant saltator.* Fuerunt & alij plures, iíque celebres pantomimi, Caramallus, Phabaton, Mnester, Ore-
B stes, Helladius, Theodorus, & alij. Sidonius in Narbone,

Coram te Caramallus, aut Phabaton,
Clausis faucibus, eloquente gestu,
Nutu, crure, genu, manu, rotatu,
Toto in schemate vel semel latebit.

Aristænetus lib. 1. epist. 25. ἕνα δὲ μόνον προσφυῶς μεμνημένη τὸν καράμαλλον τὸν πάνυ ἁπάντων τὴν μίμησιν ἀκριβῆ. Id est, *vnum autem obnixè Caramallum, qui maximè omnium in imitando exactus fuit, imitata.* eius mentio fit in veteribus inscriptionibus. Videtur vixisse sub Iuliano desertore, aut paulo infrà, quam nonnulli puellam, non virum, saltatricem, non saltatorem fuisse volunt. Ita enim sentit Leontius Scholasticus lib. 4. Græc. epigr.

Μουσάων δεκάτη, χαρίτων καράμαλλε τετάρτη,
C *Τερπωλὴ μερόπων, ἄστεος ἀγλαΐη,*
Ὄμματά σοι, καὶ ταρσὰ πεδιλώματα, καὶ σοφὰ χειρῶν
Δάκτυλα, καὶ μουσῶν κρείσσονα, καὶ χαρίτων.

Id est, *Caramalle Musarum decima, Charitum quarta, oblectatio hominum, vrbis lætitia, oculi tibi & plantæ sunt vento agiliores, & digiti manuum arguti, doctiores Musarum & Charitum digitis.* Lemma epigrammati est, εἰς εἰκόνα ὀρχηστρίδος, *in simulacrum saltatricis.* Puellæ enim plures in hoc saltationis genere nobiles fuerunt, cuiusmodi & Helladia Byzantina, de qua lib. 4. Anthologiæ,

Εἰμὶ μὲν ἑλλαδίη βυζαντίας, ἐνθάδε δ' ἔστην
Ἧχι χορεστασίην λαὸς δῆμος ἄγει.

Id est, *sum Helladia Byzantina, hîc autem steti, vbi populus vere choreas agitat.* Eidem & statua po-
D sita, sicut & inaurata Anthusæ saltatrici Byzantij, ad quam auri specie aduenisse Iupiter dicitur lib. 4 Anthologiæ, abstinuisse tamen eius congressu,

——ἐπεὶ νόον ἔλλαβεν αἰδὼς
Μή τινι μουσάων μίσγεται οὐκ ἐθέλων.

Quandoquidem veritus est, ne cum vna aliqua ex Musis imprudens, inuitúsque misceretur. Ipsæque puellæ saltationem armatam desaltabant, vt de Helladia proditur Hectorem saltante,

Ἦν δὲ πόθος, καὶ δεῖμα παρ' ὀρχηθμοῖσιν ἐνυοῦς.
Ἄρσενι γὰρ ῥώμη θῆλυν ἔμιξε χάριν.

Id est, *erat autem amor, & terror in saltatione Enyus. Miscuerat enim Helladia fœmineam gratiam robori virili.* In eo item genere nobilis fuit Xenophon Smyrnæus, de quo lib. 4. Anthologiæ,

Αὐτὸν ὁρᾶν ἰόβακχον ἐδόξαμεν, ἡνίκα ληνοῖς
Ὁ πρέσβυς νεαρῆς ἦρχε χοροιμανίης.

E Id est, *ipsum Iobacchum videre nobis visi sumus, cùm laneis senex Xenophon iuueniles choreas instituit.* Cassiodorus Helladij & Theodori saltatorum meminit lib. 1. epist. 20. Conuocatis ergo spectatoribus, de Helladio & Theodoro qui lætitiæ publicæ aptior fuerit æstimatus, constituatur à vobis (Prasinos alloquitur) pantomimus. Vnum tantùm in orchestra saltasse indicat hoc loco Cassiodorus, cùm olim paria pantomimorum prodirent, vt Seneca docet lib. 3. controuers. Macrob. tamen lib. 2. Satur. cap. 7. vnum Hylam in pulpito saltasse scribit, deinde solum Pyladem, de quo hoc adiuuo ex Eusebij Chronico; Pylades Cylix pantomimus, cùm veteres ipsi canerent atque saltarent, primus Romæ chorum & fistulam sibi præcinere fecit. Itaque Cylix fuit Pylades. Quanquam Ægyptus Thebis profectus esse dicitur lib. 4. Anthologiæ. Et si autem ex Plutarcho docuimus Pyladis saltationem fuisse tragicam, Bathylli satyricam & comicam; existimo tamen vtrumque hanc & illam sæpe saltationem peregisse,

ſed alterum in altera excelluiſſe, Pyladem tragica, Bathyllum ſatyrica. De Pyladis ſaltatione ſatyrica ſimul & tragica lib. 1. Anthologiæ. A

Εἰ τοῖος διόνυσος ἐς ἱερὸν ἤλυθεν ὄλυμπον,
Κωμάζων λιναῖς σὺν ποσὶ καὶ σατύροις,
Οἷον ὁ τεχνήεις πυλάδης ὠρχήσατο κεῖνον
Ὀρθὰ κατὰ τραγικῶν τέθμια μουσοπόλων.

Id eſt, *ſi talis Bacchus aſcendit in ſacrum Olympum, comeſſans cum Bacchis & Satyris, qualem Pylades artificioſus eum ſaltauit, ſecundùm leges rectas Poëtarum tragicorum.* Inter veteres pantomimos non poſtremum locum tenuerunt Paris, & Mneſter, de quo Dio lib. 58. Is cum Meſſalina conſueuiſſe putatus eſt, populo propter artificium gratus. Vſque adeò autem peritus ſaltandi artifex fuit, vt quadam fabula cùm populus magno ſtudio eum depoſceret, vt ſaltaret, ex Scena ſe oſtenderit, dixeritque; iam ſaltare commodè non poſſum, quod cum B Oreſte concubuerim. τοῦ δήμου διὰ τὴν τέχνην ἤρεσκεν. οὕτω γὰρ τι δεινὸς σοφιστὴς ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, ὥστε ἐπειδή ποτε ὁ ὅμιλος μεγάλῃ σπουδῇ δράματι αὐτὸν ἐπιβοῶντες ὀρχήσασθαι ἐδέοντο, παρακύψαντα ἐκ τῆς σκηνῆς, καὶ εἰπεῖν, ὅτι οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, τῷ γὰρ ὀρέστῃ συγκεκοίμημαι. Hunc Caligula etiam inter ſpectacula oſculabatur, ac ſi quis ſaltante eo vel leuiter obſtreperet, detrahi iuſſum manu ſua flagellabat, ait Sueton. in Caligula c. 55. Sequuti ſunt duo Parides, quorum alterum vt æmulum ſuæ artis Nero ſuſtulit, ait Sueton. alterius amore captam Domitiam Domitianus repudiauit, apud Sueton. Iuuenalis ſatyr. 6.

——*Paridem, ludóſque relinquit.*

ſatyr. 7. de Statio Papinio,

Eſurit intactam Paridi niſi vendat Agauen.

Martial. l. 11. epig. 14. C

Vrbis deliciæ, ſaléſque Nili,
Ars, & gratia, luſus, & voluptas,
Romani decus, & dolor Theatri,
Hoc ſunt condita quo Paris ſepulcro.

Vetus eſt inſcriptio in Quirinali. L. THENODORVS XYSTICVS PARIDI THYMELICO BENE MERENTI FECIT. Huic hominum generi tantum corrupto ſæculo honoris habitum eſt, vt equites, & Senatores, atque adeò fœminæ primæ nobilitatis latus iis darent. Quod ne in poſterum fieret edicto cautum eſt, ne domum pantomimorum Senator introiret, ne egredientes in publicum equites Romani cingerent, ait Tacit. l. 13. Saltabant cum palla, & tunica talari, non cum toga. Martial. epiſt. l. 2. noli togam ſaltanti inducere perſonæ. Sueton. in Calig. c. 54. Cum palla, tunicáque talari proſiluit, & deſaltato cantico abiit. Aut certè D cum eo genere veſtis quod fabulæ opportunum eſſet. l. 4. Anthologiæ,

Ἕκτορα μὲν τις ἄεισε νέον μέλος, ἑλλαδίη δὲ
Ἑσσαμένη χλαῖναν πρὸς μέλος ἠντίασεν.

Id eſt, *Hectorem aliquis canebat, nouum canticum, Helladia autem induta lænam ſeu chlamydem ad cantum occurrit, illúdque geſtibus expreſſit.* Alio enim canente, alius geſticulabatur, oculis, pedibus, manibúſque fabulas exprimens, ac repræſentans, vt eſt in Epigram. Leontij de Caramallo, quod ſuprà poſuimus. Vnde & Antipater in Antholog. de Pylade ait.

Οὗτος ὁ παμφώνοις χερσὶ λοχευόμενος.

Id eſt, *hic Pylades manibus omnia loquentibus veluti à quadam obſtetrice in lucem eductus eſt.* Duo enim in ea ſaltatione palmaria fuêre, motus, & geſtus. Prout enim res poſceret, oculos totabant, nictabant, nutum capite dabant, tibias, crura, genua, totum denique corpus variè E flectebant, manibus loquebantur. Oportuit autem alium voce canere, aut recitare poëma tragicum, aut epicum, & alterum geſticulari. Ouid. l. 3. Triſtium epiſt. 8.

Carmina quod pleno ſaltari noſtra Theatro,
Verſibus & plaudi ſcribis amice meis.

Certè ſaltatio omnis è geſtu, & motu conſtar. Φορὰς τὰς κινήσεις ὀνομάζουσι, σχήματα δὲ σχέσεις καὶ διαθέσεις, εἰς ἃς φερόμεναι τελευτῶσιν αἱ κινήσεις, ὅταν ἀπόλλωνος, ἢ πανὸς, ἤ τινος βάκχης σχῆμα διαθέντες, ἐπὶ τοῦ σώματος γραφικῶς τοῖς εἴδεσιν ἐπιμένωσι. *Moueri*, ait Plutarchus, *vocant ferri, ſchemata ſeu geſtus vocant habitus & ſtatus, in quos deſinunt motus, quoties Apollinis, aut Panis, aut Mænadis alicuius habitum & ſchema diſponentes, in corporis formis graphicè permanſerint.* Schema quidem imitatur formam & ideam, & rurſum motus ac impetus affectum aliquem indicat, aut actionem, aut virtutem. Demonſtrationibus autem propriè ipſas res demonſtrant,

A ſtrant, terram, cælum, eos qui propè ſunt, vicinos; quod ordine quidem & numero cùm fit, ſimile eſt propriis nominibus quæ ſunt in Poëtica. Tres igitur ſaltationis ſunt partes, φορὰ, σχῆμα, δεῖξις, *motio, geſtus, oſtenſio*, vt Plutarchus docet ſympoſ. vlt. cap. vlt. τὸ μὲν σχῆμα μιμητικὸν ἐστι μορφῆς, καὶ ἰδέας, καὶ πάλιν ἡ φορὰ πάθους τινὸς ἐμφαντικὸν, ἢ πράξεως, ἢ δυνάμεως. τῇ δὲ δείξει κυρίως αὐτὰ δηλοῦσι πράγματα, τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν, αὑτοὺς τὸν πλησίον, ὃ δὴ τάξει μὲν καὶ ἀριθμῷ γινόμενον, ἔοικε τοῖς ἐν ποιητικῇ κυρίοις ὀνόμασι. Ita & Athenæus lib. 14. καὶ ἐχρῶντο τοῖς σχήμασι σημείοις μόνον τῶν ᾀδομένων, *& vtebantur*, inquit, *ſchematis quæ ſigna ſunt eorum quæ canuntur.* Canebant enim alij, & alij geſticulabantur, vt diximus. διατιθέναι τὴν σχηματοποιίαν apud eundem, id eſt, *diſponere geſticulationem.* Sidon. Apollin.

Toto in ſchemate vel ſemel latebit,
Clauſis faucibus, & loquente geſtu.

B Athen. λέγειν κατὰ τὴν ὄρχησιν, id eſt, *loqui per ſaltationem.* Deſcribitur hoc ſchema eleganter à Nonno Panopol. pag. 231. Dionyſiac.

Ὀφθαλμοὺς δ' ἑλέλιξεν ἀλήμονας, εἰκόνα μύθων,
Κοίμαλε τεχνήεντα νοήμονα ῥυθμὸν ὑφαίνων,
Καὶ κεφαλὴν ἐπίαξε.——

Rotabat oculos vagos, texens geſtum intelligentem, verborum imaginem, nutu artificioſo, & caput mouit. Item,

Ἔγραφε φωνήεντι τύπῳ Τιτῆνα φύτλην.
——γανυμήδεος ἔγραφε μορφὴν,
Χερσὶν ἀφωνήτοισι πολύτροπα δάκτυλα πάλλων.

Depingebat gentem Titanum geſtu loquaci. Ganymedis pingebat formam, mouens digitos verſatiles manu
C *muta.* Alij vocant manum loquacem. Petronius,

Tinctus colore noctis,
Manu puer loquaci,
Anus recocta vino,
Trementibus labellis.

Totam hanc corporis conformationem delineat Claudian. in Eutropium l. 2.

Quis melius vibrata puer vertigine molli
Membra rotet, verrat quis marmora crine ſupino?
Quis magis enodes laterum detorqueat artus?
Quis voci digitos, oculos quis moribus aptet?

Hanc partem muſicæ diſciplinæ mutam nominauêre maiores, ſcilicet quæ ore clauſo ma-
D nibus loquitur, & quibuſdam geſticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua, aut ſcripturæ textu poſſit agnoſci, ait Caſſiodorus. Iuuenalis,

Geſtibus Autonoes. ——

Fuêre olim, quos hodiéque frequenter in publico ſpectauimus, iuuenes & viri, quorum corpora ita mollia, flexilia, lenta eſſent, vt reſupinato dorſo, & capite ponè decliui, ac propendulo terram lamberent, & rotæ inſtar flecterentur, de quibus egit Chryſoſt. orat. de iurejurando. ὅταν τις νέος τοῖς βουλομένοις καταμαλάττειν αὐτὸν, καὶ λυγίζειν αὐτοῦ τὰ μέλη παραδιδοὺς ἑαυτὸν φιλονεικοίη πρὸς ἀκρίβειαν τροχοῦ δίκην τὸ σῶμα ἅπαν κάμπτειν, καὶ στρέφεσθαι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ διὰ τῆς τῶν χειρῶν περιαγωγῆς, καὶ τῆς ἄλλης δινήσεως εἰς τὸ θῆλυ γένος ἐκβαίνειν βιάζηται. Id eſt, *cùm iuuenis aliquis ſeipſum tradiderit iis qui corpus eius mollire ac frangere, membráque inflectere voluerint, certaueriſque accuratè corpus omne conuoluere rotæ inſtar, & volu-*
E *tare in terra, & coëgerit per oculorum manuúmque motum ac circulationem, aliámque volubilitatem in ſexum muliebrem abire.* τοὺς δὲ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας πάλιν καὶ ἐπισυρομένους, καὶ καθάπερ πτεροῖς τοῖς κώλοις κεχρημένους τοῦ σώματος, τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη; οἱ δὲ μαχαίρας ἐναλλὰξ εἰς τὸν ἀέρα ἀκοντίζοντες, καὶ πάσας ἀπὸ τῆς λαβῆς δεχόμενοι, τίνα οὐκ ἂν καταισχύνειεν; Id eſt, *eos quis non admiretur qui in orcheſtra attrahuntur, & membris quaſi alis vtuntur? Qui autem alternis enſes in aërem iaculantur, & omnes manibus excipiunt, cui pudorem ſuffundere non poſſint?* Theodoret. l. 4. c. 22. Eunuchum ſaltantem ἐν κύκλῳ τῇ στροφῇ, ὧδε κἀκεῖσε τὼ χεῖρε σχηματιζόμενον, id eſt, *in circulo, conuertendo ſe, huc & illuc manus conformantem.* Schema igitur, & rythmus pro geſtu ſaltantis accipitur. Suidas, καθενόπλιον εἶδος ῥυθμοῦ, πρὸς ὃν ὠρχοῦντο σείοντες τὰ ὅπλα. Heſychius, πανὸς σκῶλον, ὄνομα σχήματος, ὅταν ὁ ἀπὸ σκώλου ἢ πασσάλου πληγῇ. Id eſt, *cathenoplion genus eſt rythmi, ad quem ſaltabant commouentes arma. Panis ſcolon eſt nomen ſchematis, & geſtus, cùm ab offendiculo, aut ligno præacuto fuerit læſus.* Ariſtænetus l. 1. epiſt. 25. Et res depingis, & omne

genus ſermones indicas,& vniuerſæ naturæ euidens imago exiſtis,manu multiformi,& variis geſtibus pro coloribus & lingua vtens, & quaſi quidam Proteus Phatius aliàs ad alia mutatus eſſe videris, ad canticum elegans, ac conſonum hypotchematum. καὶ πράγματα γράφεις, καὶ λόγους παντοδαποὺς ὑποφαίνεις, καὶ φύσεως ἁπάσης ἐναργὴς ὑπάρχεις εἰκὼν, αὐτῇ χειρὶ μάτων, καὶ γλώττης χειρὶ πολυσχήμῳ, καὶ ποικίλοις ἤθεσι κεχρημένη, καὶ οἷά τις Φάριος Πρωτεὺς, ἄλλοτε πρὸς ἄλλα μεταβεβληκὼς δοκεῖς, πρὸς τὴν ἔμμουσον τῶν ὑπορχημάτων ᾠδήν. ὑπορχήματα cantica erant quæ geſtibus & motibus ſaltantis repræſentabantur. Athenæus lib 4. κρητικὰ καλοῦσι τὰ ὑπορχήματα. Id eſt, *Cretica vocant hyporchemata.* Vetus epigram. A

O quoties imitata meo ſe fæmina geſtu
Vidit, & erubuit, totáque mota fuit!
Motibus ac dictis, tragica quoque voce placebam,
Fingebam vultus, habitus, ac verba loquentum,
Vt plures vno crederet ore loqui. B

Geſtum vocat σχῆμα, & ῥυθμὸν. Arnob. lib. 7. ſi Adonis in habitu geſtum agere viderit. Erant eo habitu,& geſtu quem repræſentarent, vt Apud Velleium Plancus, cùm cæruleatus & nudus,capútque redimitus arundine,& caudam trahens, genibus innixus Glaucum ſaltaret in conuiuio.Iulius Firmicus lib. Aſtrolog. ſaturum geſtum pantomimi vocat, vt & Manil.lib. 5. id eſt, πολύσχημον, *varium.*

Nunc ſaturo geſtu, referétque affatibus ora,
Et ſua dicendo faciet, ſolúſque per omnes
Ibit perſonas, & turbam reddet in vno,
Iam magnos Heroas aget, ſceniſque togatas,
Omnes fortunæ vultus per membra reducet. C

Ea dicitur chironomia, id eſt, manuum ac corporis agitatio ad veteres fabulas exprimendas,vel vt Fabius loquitur lib. 1. cap. 11. chironomia lex geſtus ab Heroicis profecta temporibus, à Socrate probata. Heſychius χειρονομίαν eſſe vult ὄρχησιν κωμικὴν, κόρδακα, κορδακισμὸν, *chironomiam ſaltationem comicam, quæ dicitur cordax, & cordaciſmus.* Euſtathius χειρονομίαν πυρρίχην interpretatur, quæ penè eadem fuit cum ſaltatione pantomimorum,vt indicat Sueton. in Nerone cap. 12. Inter pyrricharum argumenta, taurus Paſiphaën ligneo iuuencæ ſimulacro abditam iniit,vt multi ſpectantium crediderunt. Icarus primo ſtatim conatu iuxta cubiculum eius decidit,ipſúmque cruore reſperſit. Euſtathius dixit ὀρχεῖσθαι χερσὶ, χειρονομεῖν σκέλεσι, id eſt, *ſaltare manibus, geſtum agere cruribus.* Plutarch. in Herot. ἱπποκλείδης ὁ τοῖς σκέλεσι χειρονομῶν. & lib. 9. ſympoſ. cap. 15. ὠρχήσατο γὰρ πιθανῶς τὴν πυρρίχην καὶ χειρονομῶν ἐν ταῖς παλαίστραις ἐδόκει διαφέρειν τῶν παίδων. Id eſt, *Hippoclides cruribus ſaltans.* Item, *ſaltauit induſtriè pyrrichen, & arte pantomimum agens in palaſtris, pueris ſuperior videbatur.* Paulo aliter vocem *chironomias* vſurpat Ariſtænetus lib. 1. αἱ δὲ τῆς παιδὸς ἡλικιώτιδες ἔνεργον ὑμέναιον ᾖδον, οὐκ ἀναβαλλόμενον ἔτι, οὐδὲ διακοπτόμενον νόσῳ, καὶ ἡ διδάσκαλος ἐπέβλεπε τὴν ἐπᾴδουσαν (lego, ἀπᾴδουσαν) καὶ εἰς τὸ μέλος ἱκανῶς ἐνεβίβαζε χειροτονοῦσα τὸν τρόπον. Id eſt, *puellæ æquales hymenæum efficacem canebant, qui non amplius differretur, aut morbo diſcinderetur, & magiſtra oculos ad diſcordantem ſubinde adiiciebat, & in melos deducebat manu tonum aſſignans.* Mercerus ita vertit. *Spectabátque chori magiſtra incinentem, & ſaltatricis in modum ad verſus cantici greſſum accommodabat.* Malè, meo animo,quia non hîc agit de ſaltatione pantomimi,ſed de hymenæi cantico. Verùm ad pantomimos Achilles Tatius reſpexit lib. 3. ἱκετεύειν μὲ χρὴ τοῖς νεύμασι, καὶ τὴν δέησιν δηλοῦν τῇ χειρονομίᾳ. Id eſt, *ſupplicare nutu me oportet, & geſticulatione poſtulata mea indicare.* Quas partes ſibi vendicare dicitur inter Muſas Polyhymnia. Caſſiod. lib. 4. epiſt. 5. Polyhymnia orciſtarum artem reſpexit. E

Signans cuncta manu loquitur Polyhymnia geſtu.

Epigram. Græc. pag. 363. lib. 4.

Θῆλυς ἐν ὀρχηθμοῖς κρατέει φύσις, εἴξατε κοῦροι,
Μοῦσα καὶ Ἑλλαδίη τοῦτον ἔθεντο νόμον.
Μοῦσα ὅτι πρώτη κινήσιος εὗρετο ῥυθμούς.

Fæminea natura in ſaltationibus potior eſt, cedite pueri. Muſa & Helladie hanc legem poſuerunt. Muſa quidem quia geſtus motionum reperit. Hos geſtus graphicè depinxit vetus Poëta;

Maſcula fæmineo deriuans pectora geſtu,
Atque aptans lentum ſexum ad vtrumque latus,
Ingreſſus ſcenam populum ſaltator adorat:

Solerti

A *Solerti pendet (tendit, fortè) prodere gesta manu.*
Nam cùm grata cohors diffundere cantica dulcis,
Quæ resonat cantor motibus ipse probat.
Pugnat, ludit, amat, bacchatur, vertitur, astat,
Illustrat verum, cuncta decore replet.
Tot linguæ quot membra viro, mirabilis est ars,
Quæ facit articulos ore silente loqui.

Claudianus in Mallio;

Qui lætis risum salibus mouisse facetus,
Qui nutu manibúsque loquax, cui tibia flatu,
Cui plectro pulsanda chelys, qui pulpita socco
B *Personat, aut altè graditur maiore cothurno.*

Interiùs alius est, exteriùs alium se præbet, ac quod non est simulat, omnino mollis, delicatus, ac fractus, & hoc quidem oculis, illud manibus indicans, gesticulans, inflectens se, & vario aspectu cerritum ac fanaticum agens. & modò Venerem, modò Apollinem imitatus, cædium actor, stuprorum commentator, cinædorum doctor, ait Tatianus ad Græcos. Tibia & naribus sonant turpia, mouentur autem motibus, quibus moueri non oportuit. ἔσωθεν μὲν ἐστιν ἄλλος, ἔξωθεν δ' ὅπερ οὐκ ἐστὶ ψευδόμενος, ἀβρυνόμενος σφόδρα, καὶ παντοίως διακλώμενος, καὶ ὅτε μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς μαρμαρύσσων, ὅτε δὲ τὼ χεῖρε λυγίζων, καὶ διὰ πηλίνης ὄψεως δαιμονῶν. καὶ ποτὲ μὲν ὡς Ἀφροδίτη, ποτὲ δὲ ὡς Ἀπόλλων γινόμενος, φόνων ὑποκριτής, μοιχειῶν ὑπομνηματιστής, κιναίδων παιδευτής. Item, ῥινανλοῦσι τὰ αἰσχρά, κινοῦνται δὲ κινήσεις ἃς οὐκ ἐχρῆν. lego, ποικίλης ὄψεως. nisi πηλίνην esse putes *fecibus inunctam*, aut *vinosam*, quia πηλὸς *vinum* esse Tzetzes Chiliade 6.
C docet. Arnobius lib. 7. saltatoriis in motibus Adonim. Voce λυγιζομένω vtitur & Nazianzenus in Arrianos, ὑμῶν ποῖον κατωρχήσατο μειράκιον ἀσελγές, αἰσχρὰ λυγιζόμενον, καὶ καμπτόμενον; Id est, *quis adolescens intemperans vos desaltauit, turpiter se mouens, ac inflectens?* id est, ridicula saltatione expressit. Hoc enim proprium saltationis rythmicæ fuit. Plato lib. 2. de legib. ἐπειδὴ μιμήματα τρόπων ἐστὶ τὰ περὶ τὰς χορείας ἐν πράξεσί τε παντοδαπαῖς γιγνόμενα, καὶ τύχαις, καὶ ἤθεσι, καὶ μιμήμασι διεξιόντων ἑκάστων. *Quia saltationes*, inquit, *imitamenta sunt, quæ in actionibus omnis generis occupantur, & fortunis, & moribus, singulis percurrentibus.* Tale illud est Ausonij epig. 83.

Histrio saltabat qui Capanea ruit.

Iuuenalis satyr. 8. de Nerone,

Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.

D Interualla motuum & gestus ipsos diximus à Græcis appellari ῥυθμούς. Plato lib. 2. de legib. μέλος δὲ καὶ ῥυθμὸς, ἄνευ ῥημάτων, ψιλῇ κιθαρίσει, καὶ αὐλήσει προσχρώμενοι. *Assa cithara*, inquit, *& tibia canentes sine verbis, melos & gestus edunt.* Ita & Plutarch. in Theseo; γερανὸς dicitur Deliis χορεία, μίμημα τῶν ἐν τῷ λαβυρίνθῳ περιόδων, καὶ ἐξόδων ἔν τινι ῥυθμῷ παραλλάξεις, καὶ ἀνελίξεις ἐχούσῃ. Id est, *geranus*, siue malis, *grus*, *dicitur Deliis saltatio, imitamentum exituum & ambagum Labyrinthi, quodam gestu mutationes & inuolucra habenti.* Hi rythmi & gestus erant vt plurimum obscœni. Saluianus lib. 6. Longum est dicere de amphitheatris, &c. pantomimis, illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obscœnitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum fœditates. Cyprianus epist. 103. Superinducitur homo fractus omnibus membris, & vir vltra muliebrem mollitiem dissolutus, cui ars sit verba manibus expedire, vt desaltentur fabulosæ antiquitatis libidines. Clemens lib. 2. Pædag. cap. 10. τῶν κατεαγότων τούτων δὴ τῶν τὴν κιναιδίαν τὴν ἄφωνον ἐπὶ τὰς σκηνὰς μετιόντων ὀρχηστῶν ἀπορρίψασαι εἰς γῆν ὕβρεως τὴν
E ἐσθῆτα, οἷς οἱ ἐπιμελεῖς στολισμοὶ, καὶ τῶν κρασπέδων ἀναπαιωρήσεις, καὶ τῶν σχημάτων οἱ περίεργοι ῥυθμοὶ, βλακείας μικρολόγου ἐπίσυρμον ἐμφαίνουσι. Id est, *saltatorum illorum mollium & fractorum, qui cinædicam mutam artem in pulpita inducunt, vestem tam contumeliosè defluentem, quibus studiosi vestitus, & fimbriæ sublatæ, & gestus curiosi schematum, desidiæ pusillanimæ attractionem ostendunt.* Idem lib. 3. Pædag. vocat τὰς κατεαγυίας τῶν ὀρχηστῶν κινήσεις, id est, *fractos motus saltatorum.* Fuêre qui nudi saltarent. Cyprianus epist. 103. Ecce tibi alter nudus saltat, alter orbem æneum contentis in aërem viribus iactat. Hanc, de qua dixi, verborum ac motuum turpitudinem designauit Iuuenalis satyr. 11.

——— *Ille fruatur*
Vocibus obscœnis, omníque libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem.

Id est, vir dines & luxu perdirus, qui mensas marmoreas, aut tessellas ac emblemata Lacedæmonij marmoris in pauimento musiui operis pitysmate & sputo inficit. Prudentius eadem de te, A

Cygnus stuprator peccat inter pulpita,
Saltat tonantem tauricomem ludius.

Consulendi Athenæus l.1. Plutarchus l.6. sympos. Apuleius Apolog. & l. 10. Metamorphos. vbi Paridis iudicium in Scena bellè expressum est. Plato l. 2. de legib. Lucianus de saltat. ἀκούω ἄνθρωπε ἃ ποιεῖς, οὐχ ὁρῶ μόνον, ἀλλά μοι δοκεῖς ταῖς χερσὶν αὐταῖς λαλεῖν. Id est, *audio, ô homo, quæ facis, non cerno tantùm, sed mihi videris manibus ipsis loqui.* Elegans est epigramma Palladæ l.2. Anthol. in pantomimum ineptum, & artis suæ ignatum.

Δάφνην καὶ νιόβην ὠρχήσατο μέμφις ὁ σιμός,
ὡς ξύλινος δάφνην, ὡς λίθινος νιόβην.

Id est, *Memphis simus saltauit Nioben & Daphnen, vt ligneus Daphnen, vt saxeus Nioben.* Cinædi dicti sunt apud veteres saltatores vel pantomimi, ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὸ σῶμα, vt vult Nonius, vel vt ego malim, ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὴν αἰδῶ, vel τὰ αἰδοῖα, id est, *quod pudenda commouerent.* Plautus in Milite, B

Tum ad saltandum non cinædus malacus æquè est quàm ego.

vt ex veteri manuscripto restituit doctissimus P. Pithoeus. In Aulularia,

Ita fustibus sum mollior magis quàm vllus cinædus.

Idem in Sticho,

Lepidam & suauem cantionem aliquam occipito cinædicam.

Id est, quæ ad saltandum mouere possit. Lucillius lib.2.

Stulte saltatum te interuenisse cinædos.

Var. ὄνος λύρας. Mœtor quietus, ac demissior probandus ἀχιλλέως ἡρωϊκῶς, ἰωνικῶς κιναίδε. *Achillis Heroicè, cinædi Ionicè.* Ita lege, quia Ionici motus infames. Arnobius l.7. Si viderint in fœmineas mollitudines eneruantes se viros. Hieronymus ad Marcel. epist. 8. In theatralibus Scenis idem histrio nunc Herculem robustus ostendit, nunc mollis in Venerem frangitur. Lactan. in Epitome cap.14. Histrionici etiam impudici gestus, quibus infames fœminas imitantur, libidines quas saltando exprimunt, docent. lib.6. cap.20. Histrionum quoque impudicissimi motus quid aliud nisi libidines docent, & instigant, quorum eneruata corpora, & in muliebrem habitum, incessúmque mollita, impudicas fœminas inhonestis motibus mentiuntur? Columella libro 1. de re rust. Attonitique miramur gestus effœminatorum, quod à natura sexum viris denegatum muliebri motu mentiuntur, decipiúntque oculos spectantium. Pantomimi ergo repræsentabant nobilem aliquam personam in quam scriptum erat à Poëta canticum, quod dicitur ὑπόρχημα, quámque veste, habitu ac manuum gestu referebant. Quæ saltatio à Scena traducta est ad cœnas Principum. Iuuenalis, C D

Structorem interea, nequa indignatio desit,
Saltantem videas, & chironomonta volanti
Cultello.———

Quintilian. Dial. de Orator. Plerique iactant cantari, saltarique commentarios suos; vt oratores nostri tenerè dicere, histriones disertè saltare dicantur. Propert. lib.2. eleg.22.

Siue aliquis molli deducit candida gestu
Brachia, seu varios incinit ore modos.

Stephanio togatarius primus togatam saltationem reperit ludis sæcularibus Augusti. Plin. lib.7. c.48. Sueton. in Calig. c. 57. Pantomimus Mnester Tragœdiam saltauit, quam olim Neoptolemus Tragœdus ludis quibus Rex Macedonum Philippus occisus est, egerat. Interdum & in cauea Amphitheatri huiusmodi historiæ desaltatæ, in quibus si cædes facienda esset, noxij adhibiti in quorum corpora sæuiretur. Tertullianus in Apologet. cap. 15. Planè religiosiores estis in cauea, vbi super sanguinem humanum, super inquinamenta pœnarum perinde saltant Dij vestri, argumenta, & historias noxiis ministrantes, nisi quod & ipsos Deos vestros noxij sæpe induunt. Vidimus aliquando castratum Atym, & qui viuus ardebat, Herculem induerat. Lege Tatianum oratione pro Christ. Tertull. cap.10. de spectacul. Zozimum lib. 1. Item pantomimi chorum suum habebant, cuius carmen apro, & composito gestu exponebant. Sidonius epist.8. lib.8. chotos pantomimorum vocat. Manilius lib 5. E

Omnes fortunæ vultus per membra reducet,

At qua

A *Aequabitque choros cantu.*——

Cassiodorus lib. 4. epist. vlt. Pantomimo cùm primùm in scenam aduenerit, assistunt consoni chori diuersis organis eruditi. Vetus lapis. MARCI AVR. AVG. LIBERTO AGILIO SEPTEMTRIONI, PANTOMIMO SVI TEMPORIS PRIMO, SACERDOTI SYNODI APOLLINIS, PARASITO, ALVMNO FAVSTINÆ, AVGVSTANO, PRODVCTO AB IMPER. MARCO AVREL. COMMOD. ANTONINO PIO, FELICE, AVGVSTO, ORNAMENTIS DECVRIONATVS DECRETO ORDINIS EXORNATO, ET ALLECTO INTER IVVENES S. P. Q. LANVVINVS. Arnobius pantomimos cum præstigiatoribus coniungit lib. 2. Quid pantomimos? quid mimulos, histriones, cantores tuba, tibia, calamóque flatantes, grallatores, funambulos, præstigiatores? Festus, flator, tibicen. glossæ, flator, αὐλητής. Veteres canebant simul, & saltabant. Pylades, & Bathyllus chorum, & fistulam sibi

B præcinere voluerunt. Zozimus lib. 1. Euseb. in Chron. Cyprianus de spectac. nulla enim obscœnis motibus membra distorquens desaltauit Græcæ libidinis fabulam. Mesochorus pertinebat ad pantomimos cordaeistas, qui turpem saltationem desaltabant. Is enim qui crotalis, vel manuum plausu signa dabat, quia in medio choro erat, mesochorus dictus. Vetus Scholiast. ad satyr. Iuuenalis 11. Plinius lib. 2. epist. mesochorum vocat eum qui in auditorum corona cæteris ad laudandum oratorem conductis plaudendi dat signum. Choraules in choro tibia canebat. Sidonius epist. 13. lib. 9. Dare tauulos choraulas. Cyprianus de spectac. tibiarum foramina modulans. Tertull. lib. de spectacul. quid de pantomimo iudicabit, qui etiam muliebribus curat? Cyprianus epist. 61. ad Eucharium de histrione; sed & gestus quoque turpes, & molles, & muliebres, magisterio impudicæ artis exprimere. Saltarionem pantomimicam eleganter expressit Non. lib. 2. Dio-

C nysiac.

——— ἀγχομένῳ ᾗ
Ὄμματα μοῦνον ἔθελγεν, ὅτε στροφάδεσσιν ἑρωαῖς
Ὀρχηστὴρ πολύκυκλος ἐλίσσετο λαίλαπι ταρσῶν,
Νεύματα μῦθον ἔχων, παλάμην στόμα, δάκτυλα φωνήν.

Solos oculos demulcebat congregatis, quando volubili impetu saltator multos orbes voluens agitabatur celeri planta, habens nutum pro sermone, manum pro ore, digito pro voce. Saltabant vt plerumque veteres Deorum fabulas. Arnobius lib. 4. Et quod nefarium est auditu, gentis illa genitrix Martiæ, regnatoris & populi procreatrix amans saltatur Venus, & per affectus omnes meretriciæ vilitatis impudica exprimitur imitatione bacchari. Saltatur & magna sacris comta cum infulis mater, & contra decus ætatis illa Pessinuntia Dindimene in bubulci vnius amplexu flagitiosa fingitur appetitione gestire, &c. Etiam mimis, & scurrilibus

D ludicris sanctissimorum personæ interponuntur Deorum. Augustinus lib. 7. cap. 26 de Ciuit. Dei; Veneris lasciuiam, stupra, & turpitudines, cæterorúmque proferremus de libris, nisi cottidie cantarentur, & saltarentur in Theatris. Quanquam autem pleræque saltationes in Theatris exhibitæ, maximè impudicæ, & salaces, quædam tamen & in conuiuiis, & in nuptiis vsurpatæ, in quibus minus fœditatis esset. Aliæ in rebus sacris. Euripides in Troadib.

Νύχιον ἐπὶ κνέφας παρῆν,
Λιβύς τε λωτὸς ἐκτύπει,
Φρύγιά τε μέλεα. παρθένοι
Δ' ἀείρον ἀνὰ κρότον ποδῶν
Βοάν τ' ἔμελπον εὔφρονα.

E *Nocturnum crepusculum aderat, Lybicáque tibia sonabat, & Phrygiæ modulationes. Virgines autem aërco cum plausu pedum lætam cantionem canebant.*

Ἐγὼ δὲ τὴν ὀρεστέραν
Τοτ' ἀμφὶ μέλαθρα παρθένον
Διὸς κόραν ἄρτεμιν
Ἐμελπόμαν χοροῖσι.

Ego autem monticolam tunc in domo virginem Iouis filiam Dianam celebrabam choreis. Item,

Μόλπαν σκήπτρῳ πριάμου διερειδομένα
Ποδὸς ἀρχεχόρου πληγαῖς φρυγίαις
Εὐκόμποις ἐξῆρχον θεούς.

Incepi cantum innixa sceptro Priami ictu Phrygio decenti pedis chorum ducentis in honorem Deorum.

Salta

Saltationis modum luculenter expingit Lucretius lib. 1. A

—— In numerum procedere, membra mouere.
Mollia mobiliter cùm alternis brachia mittunt,
Et repetunt oculis gestum pede conuenienti.

lib. 5.

—— Agrestis enim tum Musa vigebat,
Atque extra numerum procedere, membra mouere
Duriter, & duro terram pede pellere matrem.

Arbitratur Lucretius & saltationem, & ludorum voluptates ab agricolis ortas.

At liquidas auium voces imitarier ore
Antè fuit multo, quàm lenia carmina cantu
Concelebrare homines possent, aurésque iuuare, B
Et Zephyri caua per calamorum sibila primùm
Agrestes docuêre cauas inflare cicutas,
Inde minutatim dulces didicêre querelas
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Auia per nemora, ac syluas saltúsque reperta,
Per loca pastorum deserta, atque otia dia.
Sic vnum quicquid paulatim protrahit ætas
In medium, ratióque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant, atque iuuabant,
Cum satiate cibi; nam tum sunt omnia cordi.
Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli C
Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ
Non magnis opibus iucundè corpora habebant,
Præsertim cùm tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridantes floribus herbas,
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerunt, &c. ——

Homerus Odysseæ 8. *βητάρμονας* vocat eos qui solemni epulo saltarent, quibus Iudices præmia pro merito decernebant.

Αἰσυμνῆται δὲ κριτοὶ ἐννέα πάντες ἀνέσταν
Δήμιοι, οἳ κατ' ἀγῶνας ἐυπρήσσεσκον ἕκαστα.
Λείηναν δὲ χορὸν, καλὸν δ' εὔρυναν ἀγῶνα, D
Πέπληγόν τε χορὸν θεῖον ποσί. ——

Iudices electi nouem omnes surrexerunt publici, qui in certaminibus omnia bene ordinabant. Leuigarunt autem chorum, & pulcrum locum certaminis dilatarunt, & diuinum chorum pedibus percusserunt. Pedum exsilientium motus vocat *μαρμαρυγὰς ποδῶν*. Ibidem Homerus saltationis genus quoddam commemorat, in quo alius orbem purpureum in altum euibrabat, alius saltabat in sublime, & orbem recidentem manu excipiebat, priùs quàm ipse ex saltu terræ se redderet.

Οἱ δ' ἐπεὶ οὖν σφαῖραν καλὴν μετὰ χερσὶν ἕλοντο
Πορφυρέην. ——
Τὴν ἕτερος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα
ἰδνωθεὶς ὀπίσω, ὁ δ' ἀπὸ χθονὸς ὕψοθ' ἀερθεὶς
ῥηϊδίως μεθέλεσκε πάρος ποσὶν οὖδας ἱκέσθαι. E

Illi postquam sphæram pulcram purpuream inter manus ceperunt, alter iecit sphæram ad nubes vmbrosas retrò se reflectens, alter autem à terra in sublime se tollens facilè sphæram apprehendebat priùs quàm pedibus in terram recidisset. Inter res igitur sacras, aut in vino, saltationes adhibitæ. Homerus ibidem,

Αἰεὶ δ' ἡμῖν δαίς τε φίλη, κίθαρίς τε, χοροί τε.

Semper nobis epulæ cordi, & cithara, & choreæ.

Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα,
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστύν τε, καὶ ἱμερόεσσαν ἀοιδήν.

Alij dedit Deus bellicam virtutem, alij saltationem, & cantiunculam amabilem. Odysseæ 1.

Μολπή τ' ὀρχηστύς τε. τὰ γάρ τ' ἀναθήματα δαιτός.

Cantúsque

A *Cantúſque & ſaltatio. Hæc enim ſunt ſolemnia, & donaria conuiuij.*

Οἱ δ᾽ εἰς ὀρχηστύν τε, καὶ ἱμερόεσσαν ἀοιδὴν
Τρεψάμενοι τέρποντο. ———

Illi autem ad ſaltationem, & cantum amabilem conuerſi delectabantur. Locus eſt elegans apud Nonnum Dionyſiac. lib. 10.

Εἰ θρασὺ αὐλὸς ἄειρε λιβυστίδος ὄργανον ἠχοῦς
Οἰδαλέῃ φύσημα παρηΐδι λεπτὸν ἰάλλων,
Μυγδόνιος αὐλητῆρος ὀΐετο Βάκχος ἀκούειν,
Ὃν τέκε θεῖος ὕαγνις, ὃς εἰς κακὸν ἤρισε Φοίβῳ
Τρητὸν ἐπιθλίβων διδυμόθροον αὐλὸν Ἀθήνης.

Si tibia ſuſtulerat audax organum Libycæ Echus tumenti maxilla flatum tenuem emittens, Bacchus
B *putabat ſe audire tibicinem Mygdonium, quem genuit Hyagnis, qui in perniciem ſuam certauit cum Apolline, foratilem duplici ſonitu tibiam Mineruæ terens, &c. vbi verò profundæ ſaltationis deſiderio impulſus furenti Ampelus ſaltatrice pedum voluebatur vibratione.*

Εἰ δὲ βαθυσκάρθμοιο πόθῳ πεφορημένος οἴστρῳ,
Ἄμπελος ὀρχηστῆρι, ποδῶν ἐλελίζετο παλμῷ,
Καὶ Σατύρῳ παίζοντι συνέπλεκε χεῖρα χορεύων
Δόχμιον ἐκ ταρσοῖο μετήλυδα ταρσὸν ἀμείβων.

Et cùm Satyro ludente ſaltans manus implicaret tranſuerſam ex planta plantam aduenam alternans. Plato χορὸν dici vult ἀπὸ τῆς χαρᾶς, *à lætitia.* χορείαν veteres appellarunt τὴν μετ᾽ ᾠδῆς ὄρχησιν, ait Suid. χοροβατεῖν, *ire ad choreas.* κορυφαῖος ἡγεῖται χοροῦ, *præſultor choreas ducit.* χοροδέκτης ὁ τοῦ χοροῦ ἐξάρχων, χοροστάτης, χοροποιός, *præſultor.* Heſychius, χορηγὸς ὁ τοῦ χοροῦ ἡγούμενος καὶ δοτήρ, *dux chori.* χορικὸς ὁ τοῦ χοροῦ ἐξάρχων. χοροτύπης, χοροδιδάσκαλος, χοροκιθαριστής, χοραύλης, apud
C Suidam, Heſych. Pollucem, *qui in choro terram pede pellit, chori doctor, qui in choro cithara, vel tibia canit.* Nonnus Dionyſiac. lib. 18.

Κύμβαλα δὲ πλατάγησε, παρ᾽ εὐκελάδῳ δὲ τραπέζῃ
Πανιάδες σύριγγες ἐβόμβεον, ἔβρεμον αὐλοὶ
Συμπλεκέες, καὶ κύκλος ἐριγδούποιο βοείης,
Διχθαδίοις πατάγοισιν ἐπεσμαράγησε μελάθρῳ,
Καὶ κτύπος ἦν κροτάλων ἐπιδόρπιος. ἐν δ᾽ ἄρα μέσσῳ
Οἰνοβαρὴς τρομεροῖο φέρων ποδὸς ἄστατον ὁρμὴν
Ἤϊεν ἔνθα καὶ ἔνθα Μάρων δεδονημένος οἴστρῳ.

Cymbala ſonabant, fiſtulæ autem Panicæ ad menſam bene ſonantem bombum edebant, tibiæ fremebant implexæ, & circulus grauiter ſonantis tympani duplici ſtrepitu tinniebat in ædibus, & ſonus erat
D *crotalorum ad cœnam. In medio autem vino grauis Maro ferens inſtabilem impetum tremuli pedis ibat huc & illuc æſtro agitatus.*

Ὄρθιον ἐκ δαπέδοιο παλίσσυτον ἴχνος ἑλίσσων
Χεῖρας ἑὰς διδύμων Σατύρων ὑπὲρ ὦμον ἐρείσας
Μεσσοφανής. ἑτέρου δὲ ποδὸς κούφιζετο παλμῷ
Ἀλλοτρίου ξανθωπὸν ἔχων χρόα, μεσσόθι πέμπων
Πορφυρέας ἀκτῖνας ὅλῳ στίλβοντι καρήνῳ,
Ἀντίτυπον μίμημα σεληναίῃσι κεραίαις.

Volutans veſtigium rectum reciprocum à terra, manus ſuas ſuper humeros duorum Satyrorum firmans ipſe in medio apparens: & alterius pedis vibratione alleuabatur flauum colorem habens, medio mittens purpureos radios toto capite ſplendenti, quod ſimulacrum erat oppoſitum lunaribus cornibus. De-
E ſcribit ſaltationem ſatyricam quæ in Tragœdiis per interludia vſurpabatur.

Καὶ Στάφυλος σκίρτησε ποδῶν βεβαρημένος παλμῷ
Βότρυος ὀρχηστῆρος ἐπ᾽ αὐχένι πῆχυν ἐρείσας.

Et Staphylus ſaltauit vibratione pedum agilis cubito nixus ſupra collum Botruyis ſaltatoris.

——— Χόρευε καὶ αὐτὴ
Πῆχυν ἐπικλίνουσα καὶ υἱεῖ, καὶ παρακοίτῃ,
Μεσσατίη Σταφύλου καὶ Βότρυος. ———

Ipſa etiam ſaltabat inclinans cubitum ad filium, & virum ſuum, media inter Staphylum & Botryem. Conſule librum 19. vbi pantomimorum ſaltationes graphicè deſcribuntur.

——— ἐχόρευε Μάρων, ἑλικώδεα
Δεξιὸν ἐκ λαιοῖο μετήλυδα ταρσὸν ἀμείβων,

Σιγὴν

Σιγηλὴ ποικιλόμυθον ἀναυδέϊ χειρὶ χαράσσων. A
Ὀφθαλμοὺς δ' ἐλέλιζεν ἀλήμονας εἰκόνα μύθων,
Νεύματι τεχνήεντι νοήμονα ῥυθμὸν ὑφαίνων,
Καὶ κεφαλὴν ἐτίνασσε.——

Saltabat Maro planta errabunda & volubili dextrum pedem aduenam ex finistro alternans, silentiúmque variè loquax manu muta signans. Oculos autem rotabat errones imaginem verborum, nutu artificioso subtexens rythmum intelligentem, & caput motabat.

Τοῦτο σοφῇ παλάμῃ κεραὸς Σιληνὸς ὑφαίνων
Δεξιτερὴν μὲν ἔπαυσε, &c. ——

Hoc corniger Silenus manu erudita texens, dextram quidem cessare fecit, multum autem saltante pede ex terra tollebatur, & in aëra mittebat oculos, interdum pedes pedibus innectens, interdum separans, alterna arte vibrabatur, interdum multum volubilis solo insultans rectus in pectus vibrabatur volubiliter. Pes dexter firmus stabat, neque flectebatur alterius pedis summum digitum tenens, aut genu B *flectens collatis manibus, aut femora complicata extendens Silenus genibus grauis, pedis rectum impetum habens, sinistrum pedem sustulit à latere & humero eleuans volutim.* Cætera require ex libro 19. vbi iucunda saltatio pantomimica describitur. ὄρχησιν & ὀρχεῖσθαι Eustathius dici vult ἀπὸ τοῦ ὀρίγειν, vt significet *κίνησίν τινα χειρῶν καὶ ποδῶν, motum manuum pedúmque.* Alij *ἀπὸ τῶν ὄρχων, à vinearum ordinibus*, in quibus inter vindemiam primitias Baccho offerentes choreas agebant. Alij παρὰ τὸ ὁρμὴν ἔχειν, aut ὀρύειν, *moueri*, σκιρτᾶν, κινεῖσθαι. Xenophon, ὀρχεῖσθαι ἐν ῥυθμῷ, *ad numerum saltare.* ὀρχεῖσθαι πρὸς αὐλὸν, *ad tibiam saltare* Athenæus l. 4. in cœna πρὸς ὅπλα ὠρχοῦντο, *in armis saltabant.* ἔνοπλοι ὀρχήσεις, *saltationes armatæ.* Plato in Cratylo, ὀρχεῖν καὶ ὀρχεῖσθαι, μετεωρίζειν ἢ ἀπὸ τῆς γῆς, ἢ ἐν ταῖς χερσὶ πάλλειν τε καὶ πάλλεσθαι, *attollere se à terra, aut in manibus vibrare, aut vibrari*; vnde dicta sit Pallas. χορεύειν, *saltare cum cantu*, ὀρχεῖσθαι, C *rythmicè moueri etiam sine cantu.* Plato lib. 2. de legib. χορεία γε μὴν ὄρχησίς τε καὶ ᾠδὴ ξυνόλον ἐστί. *Chorea, & saltatio, & cantus simul.* ἅλλεσθαι, βαλλίζειν, κωμάζειν, *saltare.* Athenæus lib. 8. ὅτι βαλλίζουσιν οἱ κατὰ τὴν πόλιν ἅπαντες τῷ θεῷ. *Omnes per vrbem Deo saltant.* Athenæo βαλλισμὸς, *saltatio ad cymbala.* Suidas, βαλλίζειν, τὰ κύμβαλα κτυπεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων κτύπον ὀρχεῖσθαι. *Cymbala pulsare, & ad eorum sonum saltare.* Horatius od. 18. lib. 3.

Gaudet inuisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Ouid. lib. 6. Fastor.

Pars viridem celeri ter pede pulsat humum.

Eusebius in Chronico; Phidamon vir nobilis Delphis apud Pythium delubrum primus choreas instituit, tempore Gedeonis. Pyrricham Curetes, & Corybantes, qui Cnossum D condiderunt ætate Mosis. Romæ Romulus bellicrepam saltationem in armis instituit. Vide Isidorum lib. 18. c. 47. Liuium lib. 7. qui ab Hetruscis saltationes & modos Romam influxisse ait; Lucianum lib. de saltat. Galen. lib. 1. de conseru. sanit. ὀρχηστῶν αἱ σύντονοι κινήσεις, ἐν αἷς ἅλλονται μέγιστα καὶ περιδινοῦνται στρεφόμενοι τάχιστα, καὶ ὀκλάσαντες ἐξανίστανται, καὶ προσύρουσι, καὶ διαχίζουσι ἐπιπλεῖστον τὰ σκέλη. *Saltatorum motiones contentæ, quibus saltant maximè & circumuertuntur celerrimè, & inflectentes se exsurgunt, & protrahunt, & diuaricant crura.* Saltatio fune apprehenso significatur ab Horatio lib. 1. epist. 10.

Tortum digna sequi potiùs quàm ducere funem.

Terentius Adelphis,

Tu inter eas restim ductans saltabis.

Lucretius lib. 2. E

Hic armata manus inter se fortè catenas
Ludunt. ——

Choroaca esse volunt, in qua funem seu chordam præsultor ducebat. Armatam saltationem describit Dionysius Halicarnass. lib. 7. sub finem, his verbis; Virorum chorus galeas æreas cristis insignibus, pennísque ornatas ferebat, præcedebant autem singulos choros singuli viri, qui sequentibus saltandi rationem præirent, & bellicos motus agitarent. Vnus ex singulis choris militares, ac concitatos modulos præcinebat rythmis plerunque proceleumaticis, qui in sacris Mineruæ adhiberi, & in celeumate nautico à portisculis vsurpari. Pyrricham saltationem vocant, quam alij à Pallade repertam parta de Titanis victoria, quidam à Curetibus Creticis, quos & Corybantas vocant, ait Dionysius. Plinius lib. 7. cap. 7. à Pyrrho quodam in Creta primùm repertam ait; Strabo lib. 10. à Pyrrhico,

A à Pyrrhico, à quo & pyrricha dicta. Eiusmodi saltationes Homerus in clypeo Achillis exposuit, & puellis coronas, iuuenibus gladios tribuit.

Καὶ ῥ' αἱ μὲν καλὰς στεφάνας ἔχον, οἱ δὲ μαχαίρας
Εἶχον χρυσείας ἐξ ἀργυρέων τελαμώνων.
——δοιὼ δὲ κυβιστητῆρε κατ' αὐτοὺς
Μολπῆς ἐξάρχοντες ἐδίνευον κατὰ μέσους.

Fest. Bellicrepam saltationem dicebant, quando cum armis saltabant, quod à Romulo institutum est, ne simile pateretur, quod fecerat ipse, cùm in ludis Sabinorum virgines rapuit. Apuleius lib.10. sub finem. Nam puelli, puellæque florenti virentes ætatula, forma conspicui, veste nitidi, incessu gestuosi Græcanicam saltantes pyrricham, dispositis ordinationibus decoros ambitus inerrabant, nunc in orbe rotarum flexuosi, nunc in obliquam
B seriem connexi, & in quadratum patorem cuneati, & in catervæ dissidium separati. Plato lib.7. de legib. Pyrricha est quæ motiones corporis imitatur, ictus, iactúsque declinantis, & vitabundi, omnifariámque cedentis, in altum etiam subsilientis, & sese succiduo poplite demittentis; rursus contrarios his motus pyrricha imitatur, eos scilicet qui in habitus corporis actuosos feruntur, quales eius sunt, qui sagittarum, missilúmque iaculationes effingere motu corporis, plagarúmque & perictionum multiplicium imitamenta assequi, impleréque contendit, quibus tela, plagæque vitantur. Apud Dionem lib. 58. pueri quos ad pyrricham saltationem ex Asia Caius euocauerat, semel duntaxat ea saltata, ciuitate donati dimissi sunt. Ammianus lib. 16. Cùm exercere præludia disciplinæ castrensis Philosophus cogeretur, vt princeps, artémque modulatiùs incedendi per pyrricham concinentibus disceret fistulis. Solinus cap. 16. Pyrrho repertore equestres turmas Creta primùm
C docuit, & lasciuas vertigines implicare, ex qua disciplina bellicæ rei ratio, & vsus est datus. Impudicam saltationem cordacem fuisse diximus. *κορδακίζειν, αἰσχρῶς κινεῖν τὴν ὀσφύν, mouere turpiter lumbos crispantes, & fluctuantes.* Hesychius, *κορδακισμοὶ τὰ τῶν μίμων γελοῖα, καὶ παίγνια.* Apud Martianum cordacistæ saltatores quasi *χορδικισταί*. Aristophanes in Nubibus dixit; *κόρδακα ἑλκύσειν, κόρδακα ἕλκειν.* Theophrastus in charact. *ὀρχεῖσθαι νήφων τὸν κόρδακα ἐν κωμικῷ χορῷ.* *Saltare ad restim.* Liuius lib. 27. Et per manus reste data virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt. Comica enim cordax saltabatur ad restim, vt scribit Scholiastes Aristoph. ad Nubes. Apuleius in Apolog. In iuuentute saltandis fabulis exossis, & eneruis negatur quidquam histrionis habuisse præter impudicitiam. Seneca lib. 1. nat. quæst. cap. 16. obscœnitatis vsque in scenam productæ. Suetonius in Tito, quosdam è gratissimis delicatorum saltationis artifices. In Asia, & Græcia saltatio probro non fuit. Æmil. Probus
D in Epaminonda; Scimus enim Musicen nostris moribus abesse à Principis persona: saltare enim in vitio poni, quæ omnia apud Græcos, & grata, & laude digna ducuntur. Homerus saltare, & canere vocat *ἀναθήματα δαιτός*. Saltabant & in conuiuiis nudi. Cicero pro Muræna, Deiotarum elatum vino se obruisse, in conuiuióque nudum saltasse. In Pisonem: Cùm collegæ tui domus cantu, & cymbalis personaret, cúmque ipse nudus in conuiuio saltaret. Idem Apronio obiicit, quod accubante prætextato Prætoris filio in conuiuio saltare nudus cœperat, lib. 7. in Verrem. Horatius,

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus.——

Apud Velleium Plancus nudus cæruleatus atque arundine redimitus saltauit. Saltatio impudica, & turpis fuit cùm fallos, & fascinos ex pellibus rubris ex collo sibi appenderent, aut inter femora ponerent, saltaréntque. Suidas, *Φαλλὸς αἰδοῖον σύκινον, ὕστερον δὲ ἐκ δερμάτων*
E *ἐρυθρῶν, σχῆμα αἰδοίου ἔχον ἀνδρὸς, ὃ ἑαυτοῖς περιθέμενοι ἔστιν οἷς τραχήλοις, καὶ μέσοις τοῖς μηροῖς ἐξωρχοῦντο τιμὴν τῷ Διονύσῳ ἐν τοῖς Διονυσίοις ἄγοντες.* Phallica saltatio in honorem Bacchi. Pollux lib. 4 cap. 14. *Φαλλικὸν ὄρχημα ἐπὶ Διονύσῳ.* Hesychius, *Φαλλικὸν ὄρχημά τι, οἱ δὲ μέλος, ἄλλοι ᾠδὴν αὐτοσχέδιον ἐπὶ τοῦ Φαλλοῦ ᾀδομένην.* Seneca in Hercule furente,

Permistæ maribus nurus
Solemnes agitent choros,
Pingues cædite victimas.

Bassarides, seu Bacchæ nebride amictæ saltitabant, de quibus Seneca in Oedipo,

Te Bassaridum comitata cohors
Nunc Edoni pede pulsant sola.

Saltabant & sicinnidem, de qua Athenæus lib.14. cap.12. Virgil. lib. 11. Æneid.

Aut vbi curua choros inducit tibia Bacchi. A

Ennius,

——Bacchico insultans modo.

Plato sub finem lib.2.de legib. ὀρχήσεως ἢ ἄλλην μὲν μούσης λέξιν μιμουμένων, τό τε μεγαλοπρεπὲς
φυλάττοντας ἅμα, καὶ ἐλεύθερον, ἄλλην δ' εὐεξίας ἐλαφρότητος ἕνεκα, *saltationem aliam esse eorum
qui Musæ dictionem imitantur, grauitatem, & libertatem simul seruantes, aliam eorum qui valetudini,
& agilitati consulunt.* Galenus lib.de Diæta 2. & lib. 1. de curandis chronic. cap.1. saltatorum
contentos motus esse ait, quibus saltant maximè, & circumuoluuntur celerrimè, & in ge-
nua procumbentes exsurgunt, & protrahunt, & diuaricant genua. Apud Xenophontem
Socrates ait in sympofio, οὐδὲν ἀργὸν τοῦ σώματος ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, ἀλλ' ἅμα καὶ τράχηλος, καὶ
σκέλη, καὶ χεῖρες ἐγυμνάζοντο, ὥσπερ χρὴ ὀρχεῖσθαι τὸν μέλλοντα εὐφορώτερον τὸ σῶμα ἕξειν, &c. *In
saltatione nulla pars corporis est otiosa, sed simul ceruix, crura, & manus exercentur, itáque saltandum* B
ei est qui corpus agilius, & firmius habere velit. Pantomimica saltatio iam olim à Teleside, seu
Telesta sub Æschylo factitata erat, de qua Nonnus lib. 19.

——ἡμετέρη γὰρ
Νύσσα χορὸς, βαλβῖδες ἐπὶ σκιρτήματα ταρσῶν,
Χεὶρ τροχαλὴ, καὶ σκαρθμὸς ἕλιξ, καὶ νεῦμα προσώπου,
Ἄρρητα κινυμένοιο, καὶ αὐδήεσσα σιωπὴ
Δάκτυλα δινεύοντα, καὶ ὀρχηστῆρος ὀπωπή.

Vide pag.341.Item de iis qui in capita cernuant, quos cybisteteras vocant.

Καὶ κεφαλὴ περόωντο παρῆορος, οἷά περ αἰεὶ
Ἀπτομένη δαπέδοιο, καὶ οὐ ψαύουσα κονίης,
——πιεζομένης ἢ καρήνου
Ὕπτιος αὐτοκύλιστος, ἐπωλίσθησεν ἀρούρῃ. C

Sophocles post nauale prœlium ad Salaminem circa trophæum cum lyra saltauit nudus,
& vnctus, narrante Athenæo lib. 1. Inter saltandum autem seruabant numeros, & in nume-
rum, ad numerum saltabanr. Virgil.ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunósque, ferásque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.

Numeri enim dicebantur & de pantomimica saltatione, & de luctatoribus. Seneca epist.
98. Omnes exequi numeros non potest. epist. 71. habet numeros suos, plena est. Marcus
lib. 3. de vita sua, τοὺς τοῦ καθήκοντος ἀριθμοὺς ἀπαρτίζειν, *numeros decori ex arte implere.* Stobæus,
καθῆκον πάντας ἐπέχον τοὺς ἀριθμοὺς, *decorum quod omnes numeros habet*, vt Cicero lib. 3. de
offic. Omnes ludij qui ad cantum, & tibiam in sacris ludunt, Salij, & Salisubsuli di- D
cuntur. Virgil.

Tum Salij ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Qui primi in Italia armatam saltationem saltarunt Salij dicti. vet.gloss. Salius, ὑμνῳδός. Pa-
cuuius, pro imperio sic salisubsulus vestro excubet Mars. Ludij luperci dicti. Vetus Poëta,

Saluete vósque ludiæ lacus vndæ.

Ouidius,

Ludius equatam ter pede pulsat humum.

Statius ludias rumentes. Tertullian. lupercos ludios. Plautus,

Fite causa mea, ludij barbari subsilite.

Varro lib.2.de re rust. Cùm insulas ludiano ritu χορεύσας vidisses. ὀρχηστὴς, χορευτὴς, σατυριστὴς,
σκελιστὴς, *ludio.* Stellæ in cauda Cynosuræ χορευταὶ Græcis, ludentes Germanico dicun- E
tur. Ouidius,

Si vox est, canta, si mollia brachia, salta.

Pollux lib.4. βίβασις εἶδος λακωνικῆς ὀρχήσεως ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἅλλεσθαι, καὶ ψαύειν τοῖς ποσὶ πρὸς τὰς
πυγάς. Oribasius lib.collect.6.cap.31. πιτυλίζειν est summis pedibus ingredi tensis in sublime
manibus, hanc quidem antrorsum, illam retrorsum celerrimè mouendo. Cicero in Piso-
nem; cúmque ipse nudus in conuiuio saltaret, cùm illum suum saltatorium orbem versa-
ret. Idem Paradoxo 2. saltare mimicè dixit. Seruius ad hæc,

Tum verò in numerum Faunósque, ferásque videres
Ludere.——

In numerum ludere, hoc est, saltare in modum rythmi, & cantilenæ. Persius satyr. 5.

Tres

A *Tres tamen ad numeros satyri moueare Bathylli.*

Cicero Paradoxo 2. extra numerum se mouere. De Bathyllo Seneca in proœmio lib. 1. controu. Recitabit rescriptum Labieni pro Bathyllo Mæcenati, in quo suspicietis adolescentis animum illos dentes ad mordendum prouocantis. Mæcenas enim scripserat pro Bathyllo, Labienus responderat illi scripto. Bathyllus Alexandrinus libertus, & delicium Mæcenatis, vt scribunt Athenæus lib. 1. Plutarchus sympos. 6. cap. 8. Seneca initio lib. 3. controu. & vet. glossæ ad Persium. Suidas in voce ὄρχησις παντόμιμος. ταύτην ὁ αὐγουστος καῖσαρ ἐφεῦρε πυλάδου καὶ βακχυλίδου (lege, βαθύλλου) πρώτων αὐτὴν μετελθόντων. Anagallis Corcyræa Grammatica saltationem cum orbe repertam à Nausicaë Alcinoi filia tradit. τὴν τῆς σφαίρας εὕρεσιν ναυσικάᾳ ἀνατίθησι. Balimachiæ saltationes Concilio Tolet. III. cap. vltimo vetantur, vt & balationes Concil. Bracar. cap. 8. Ballistea dicuntur cantiunculæ ad quas B pueri saltant. Vopiscus de Aureliano; adeò vt etiam ballistea pueri, & saltatiunculas in Aurelianum tales componerent. Athenæus lib. 8. βαλλίζειν, *saltare*, βαλλισμὸς, *saltationis genus*: quæ vox hodie frequens in Italia, & Gallia. Photius in Nomocanone tit. 13. περὶ τοῦ μὴ βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι ἐν γάμοις, *de non saltando in nuptiis.* Concil. Laodiceno cap. 53. οὐ δεῖ χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν, ἢ ὀρχεῖσθαι. Vetus interpres, *non oportet Christianos ad nuptias euntes vel ballare, vel saltare.* Paulus Roman. 13. ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις, καὶ μέθαις, *vt in die honestè ambulemus, non in comessationibus, & ebrietatibus.* Glossæ Cyrilli, κῶμος ὄρχησις μετ' ᾠδῆς, καὶ μέθης. *Comus saltatio cum cantu & ebrietate.* Suidas, κῶμος ἡ μέθη καὶ ὀρχησμός. *Comus ebrietas & saltatio.* κωμὸς ἐστι μεθυστικὸς αὐλὸς ἐγχρονίζεται τοῦ εἶναι ἐρεθίζων τὴν ἡδυπάθειαν, καὶ ἐπάγειν, ἀσχημον ποιεῖν τὸ συμπόσιον κυμβάλοις ποτὲ, καὶ ὀργάνοις καταθέλγειν σὺν δαιτυμόνας. *Comus est tibia inter ebrios vino diutiùs durante irritans libidi-* C *nem, & theatrum, inhonestum faciens conuiuium, cymbalis, & aliis organis conuiuas demulcens.* Cæterùm saltatorem plausu & crepitu Mesochorus iuuabat. Lucianus in Eræric. ἤδη δὲ προχωρέντος τοῦ ποτοῦ ἐγὼ μὲν ἐπήχησά τι τῶν λυδίων, ὁ γεωργὸς δὲ ἤδη ἀνίσταιτο ὀρχησόμενος, ἡ κροκάλη δ' ἐκρότει, καὶ παιδιὰ ἦν ἡδεῖα, ἐν τούτῳ δὲ κτύπος ἠκούετο, καὶ αὔλειον ἐψόφει. *Iam autem procedente epulo ego insonui aliquid Lydium, agricola autem iam surrexit saltaturus, Crocale plaudebat, & omnia iucunda erant, interea sonitus auditus, & stabulum pulsatum est.* Martial. lib. 4. epig. 5.

Plaudere nec Cano, plaudere nec Glaphyro.

Ferreis item calceis terram pulsabant. Lucianus de saltat. ἑνὸς γὰρ τῶν τῷ σιδηρῷ ὑποδήματι κτυπούντων τὴν ἐσθῆτα κατέῤῥηξε. *Vestem vnius qui ferrea solea crepabat, rupit.* Caligula saltabat nonnunquam etiam noctu, & quondam tres consulares secunda vigilia in palatium accitos, multáque, & extrema metuentes super pulpitum collocauit, deinde D repentè magno tibiarum, & scabillorum crepitu, cum palla, tunicáque talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit; apud Sueton. cap. 54. Spectatores sæpe plausum dabant. Ouidius lib. 1. de Arte,

Dúmque rudem præbente modum tibicine Thusco
Ludius æquatam ter pede pulsat humum,
In medio plausu, plausus tunc arte carebat.

Lucianus lib. de saltat. *Ista barba & canitie sedere inter mulierculas & furentes spectatores, κροτοῦντά τε προσέτι, καὶ ἐπαίνους ἀπρεπεστάτους ἐπιβοῶντα ὀλεθρίῳ τινὶ ἀνθρώπῳ εἰς οὐδὲν δέον καταγλωττίζοντι, plausum dantem, & indecora præconia acclamantem perdito cuidam homuncioni ad impudicitiam fracto.* De pyrrhica saltatione Athenæus lib. 1. & lib. 14. Plato lib. 7. de legib. Plin. cap. 56. lib. 7. à Pyrricho vno ex Curetibus dicta, vt Pausan. Dionysius Halicar. lib. 7. Eu- E stathius interdum Pyrricho Laconi Creticam istam saltationem, interdum Pyrrho Achillis filio tribuit. Militares pyrrichas vocat Spartianus; Princeps habuit gladiatores fiscales, & postulatitios, militares pyrrichas populo frequenter exhibuit. Ammianus lib. 16. Artem modulatiùs incedendi per pyrricham concinentibus didicit fistulis. Pyrricharij dicti qui pyrricham saltabāt. Vlpianus l. damnum. §. quicunque. D. de pœnis. Instituuntur venatores, aut pyrricharij, aut in aliam quoque voluptatem gesticulandi, vel aliter se mouendi gratiâ. Sunt motus ὀρχηστῶν pantomimorum. Cassiodorus lib. 4. epist. vlt. His sunt additæ orchestarū loquacissimæ manus (orcistatum vulgò legitur, & bene, pro vt Cassiodori tempora ferebant) linguosi digiti, silentium clamosum. Saluianus, in Theatris nihil bonū, nihil reatu vacat, quia & cōcupiscentiis animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa sunt, vt etiam explicare ea quispiā, aut eloqui saluo pudore non valeat. Quis

enim integro verecũdiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac A
verborum obscœnitates, illas morum turpitudines, illas gestuum fœditates, quæ quanti sint criminis vel hinc intelligi potest, quod relationem sui interdicunt? Cyprian. lib. 2. epist. 2. Morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum histrionicis gestibus inquinatur. Videre contra fœdus, iúsque nascendi patientiam incestæ turpitudinis elaboratam. Euirantur mares, honor omnis, & vigor sexus eneruati corporis dedecore mollitur, plusque illic placet, quisquis virum in fœminam magis fregerit. in laudem crescit ex crimine, & peritior quo turpior iudicatur. Arnobius lib. 2. Ideo vt res sanctissimi, atque augustissimi numinis symphonias agerent, & fistulatorias hic artes vt inflandis bucculas intenderent tibiis, cantionibus vt præirent obscœnis numerositer, & scabillorum concrepationibus sonoris, quibus animarum alia lasciuiens multitudo incompositos corporum dissolueretur in motus, saltitaret, & cantaret, orbes saltatorios verteret, & ad vltimum lum- B
bis & coxendicibus subleuatis, lumborum crispitudine fluctuaret. In fœminis fierent meretrices, sambucistriæ, psaltriæ, vænalia vt prosternerent corpora, vilitatem sui populo publicarent, in lupanaribus promptæ, in fornicibus obuiæ, nihil pati renuentes, ad oris stuprum paratæ. Heliodorus de Thisbe psaltria, ἡ δὲ Θίσβη τὴν ἀσχολίαν τὴν ἐκείνου σχολὴν ἑαυτῆς ἐποιεῖτο, καὶ τοῖς συμποσίοις ἑαυτήν τε καὶ τὴν τέχνην ἐξεμίσθου. *Negotium eius suum otium faciebat, & conuiuiis se ipsam & artem locabat.* Artemido. lib. 1. cap. 8. οὐδὲν ἀρνησάμεναι παρέχουσιν ἑαυτάς, *nihil recusantes seipsas præbent.* Apud Homerum variæ sunt saltationes, vna eorum qui se in caput prouoluerent, altera pilariorum, quam Aristonicus Carystius cum Alexandro magno saltauit, vt docet Eustathius ad lib. 9. Odysseæ, ὅτι δὲ τὸ σφαιρίζειν οὐκ ὀλίγην μοῖραν ἐνομίζετο γυμναστικῆς, καὶ συμβάλλει ἔτι καὶ ἐκ τῆς Ἡροφίλου τοῦ ἰατροῦ εἰκόνος· παράκειται γὰρ αὐτῇ σὺν ἑτέροις τισὶ γυμναστικοῖς ὀργάνοις καὶ σφαῖρα. παιδιὰ ὀρχηστικὴ καὶ τὸ καλούμενον διὰ τῆς σφαίρας ἁρπαστόν, ὡς ἡ εἰρημένη φαι- C
νίνδα, ἄφεσιν ἔχουσα, καὶ φυγήν, ἔμελεν εὐρυθμίας τοῖς σφαιρίζουσι. *Pila ludere non minima pars gymnasticæ esse censebatur, quod conicere licet ex imagine Erophili Medici. Assita enim est ei & pila inter alia instrumenta gymnastica. Sed & harpastum in pila fuit exercitatio saltatrix, vt & phaeninda, quæ habuit missionem & fugam. Pila ludentes curam habuerunt rythmi, & numeri elegantiæ.* Apud Athenæum lib. 12. Sophocles Thamyrim fabulam agens cithara cecinit, & cùm Nausicaam exhiberet, egregiè assumpta pila saltauit. Athenæus lib. 14. tres saltationes ponit, pyrrichen, gymnopædicen, hyporchematicen. Pyrrichen apud solos Lacedæmonios perseuerasse ait, quam ab anno ætatis quinto omnes discerent. ἐκμανθάνουσι δὲ πάντες ἐν τῇ Σπάρτῃ ἀπὸ πέντε ἐτῶν πυρριχίζειν. ἐκτέον δὲ ἐπὶ τῆς πυρρίχης τὰ κάλλιστα μέλη καὶ τοὺς ὀρθίους ῥυθμούς. Lacedæmonij item gymnopædicen saltabant nudi gesticulantes manibus ad numerum, ait Athenæus. πυρρίχη καλεῖται χειρονομία. ἡ δὲ ὑπορχηματική ἐστιν ἐν ᾗ ᾄδων ὁ χορὸς ὀρχεῖται. ἐστὶ δὲ ὄρχησις ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Saltationis comicæ Bathyllum Romæ auctorem fuisse diximus. Italica saltatio D
conflata erat è cordace, emmelia, & sicinnide, apud Plutarchum sympos. 7. q. 8. & Athenæum lib. 1. Socrates Memphiticam saltationem adamauit, in qua deprehensus ab amicis, dixit omnium corporis membrorum exercitationem esse, τῆς δὲ μέμφιος ὀρχήσεως ἤρα καὶ Σωκράτης. Pollux duas saltationis partes fuisse ait, τὸ μὲν χειρῶν κίνησιν ἀσκοῦν, τὸ δὲ πηδητικόν, *alteram quæ moueret manus, alteram quæ saltaret.* Pilarios certis rythmis adhibitis inter saltandum prehensa manibus pila, & iacta in aërem, atque inuicem transmissa certasse nudos, & solo campestri, aut subligaculo tectos discimus ex nummis Gordiani. III. in quibus ita expressi sunt. Certum est illos pilicrepos subsultim pedes in altum extulisse, πηδῶντας ἐξάρσει τοὺς πόδας, vt docet Eustat. ad lib. 9. Odyss. qui eiusmodi sphæromachiam Lacedæmone vsurpatam ostendit. οὕτω ἀναπηδήσαντες εἰς ὕψος πρὸ τοῦ κατενεχθῆναι ἐπὶ γῆν παραλλαγὰς πολλὰς τοῖς ποσὶν ἐποίουν, ὃ δὴ θερμαυστρίζειν ἔλεγον. *Ita saltantes in altum priùs quàm in terram relaberentur varias pedum transmutationes faciebant, quod dixêre thermaustrizare.* Idem scribit, hyporche- E
mata sub Xenophonte viguisse, id est, saltationem pantomimicam, quæ sit imitatio rerum quæ dictione explicantur, de qua ille in expeditione Cyri commemorans saltationes in armis, & saltus sublimes, & leues, inter, aut supra enses ponit. ἐναρμόνια δηλαδὴ καὶ αὐτὰ ὁποῖα καὶ τὰ τῶν ἐνταῦθα βητάρμων. *Ha saltationes fiebant ad rythmum, & numerum, vt saltatorum qui dicuntur Betarmones*; quorum artis exemplum fuit Telestes saltator Æschyli tam accuratus artifex, vt saltans 7. duces ad Thebas res ipsas per saltationem expresserit. Athenæus lib. 1. Telesin, seu Telesten saltatorum doctorem, ὀρχηστοδιδάσκαλον, multa scribit inuenisse schemata, quæ manibus exprimerent ea quæ dicebantur. Fuêre autem saltationes propriæ certis gentibus, Lacedæmoniæ, Trœzeniæ, Epizophyriæ, Cretenses, Ionicæ, Mantiniacæ,

eodem

A eodem libro, in quibus erat manuum motio. Erat & Atheniensis ſaltatio, per quam cubiſteteres, ſeu cernuatores in caput ſe prouolnebant, vt indicat Herodotus lib. 6. de Hippoclide, qui defixo capite ſuper menſam erectis in altum pedibus *σκέλεσι ἐχειρονόμησε*, *cruribus ſaltauit, & geſtum egit*. Plato lib. 7. de legib. Cæterum ludicra armata vtilia eſſe Cretibus ait, Laconibus Dioſcurorum pyrrichen, Athenis Proſerpinam & Dominam armis omnibus ornatam ludicro ſaltationis oblectari, & ita ſaltationem peragere. Pyrriches genus vſurparunt Salij, qui armati per vicos ſaltabant. Plutarch. in Numa dictos Salios eſſe vult, non ex nomine Salij viri Samothracis, vel Mantinæi, qui armatam ſaltationem docuerit; ſed ab ipſo potiùs tripudio quod ſaltando obeunt, cùm menſe Martio ſacras peltas per vrbem ferunt trabeati, baltheis latis ſuccincti, æneis galeati, ære ac minutis pugionibus ad peltas concrepantes. *ὅτεν τὰς ἱερὰς πέλτας ἀναλάβωσι ἐν τῷ μαρτίῳ μηνὶ φοινικοῦς μὲν ἐνδεδυ-*
B *μένοι χιτωνίσκους, μίτραις δὲ χαλκαῖς ὑπεζωσμένοι πλατείαις, καὶ κράνη χαλκᾶ φοροῦντες, ἐγχειριδίοις δὲ μικροῖς τὰ ὅπλα κρούοντες. ῥικνῶσαι τὴν ὀσφῦν, φορτικῶς περιάγειν* Polluci, *lumbis criſpantibus fluctuare* Arnobio. Bactriaſmus, Apocinus, Strobilus, apoſeſis, ſaltationes *ἀσελγεῖς ἐν τῇ τῆς ὀσφύος περιφορᾷ*, *lumbis fluctuantibus*. Grus dicta ſaltatio cùm multi ſaltant, quiſque apud ſe ordinem ſeruans, ductoribus extrema vtrinque habentibus, & quæ Theſeo contigerunt repræſentantibus, primùm circum aram Deliam, imitantibus exitum ex labyrintho, ait Pollux lib. 4 cap. 14. Leo ſaltationis genus fuit terribile, & formidoloſum. Fuit & Laconibus ſaltatio terribilis, in qua Sileni, & Silenis Satyri impoſiti ſubtus in orbem ſaltabant, *ὑπότροχα ὀρχούμενοι*. Itymbi ſaltatio fuit Baccho ſacra, Cariatidis Dianæ, Baryllichica à Baryllicho dicta repertore, in qua ſaltabant mulieres, Apollini, & Dianæ. Suidas voce *ὄρχησις* meminit Baryllici aut Bathylli potiùs. Apud Pollucem dicitur Batyllica. malè.
C Hypogypones ſcipionibus ſenes imitabantur. Gypones grallatores ſaltabant ligneis tibiis pellucida Tarentina amicti. vet. gloſſæ, gypones, *ταντινὰ φοροῦντες*. *Armaturæ dicuntur cùm armati currunt, ἐνοπλορχησταί, ὡς καλοῦσι ἀρματούρας, οἷοί περ εἰσι οἱ μετ᾽ ὅπλων ὀρχούμενοι, quales ſunt qui cum armis ſaltant*. Artemidorus, *τὸ λεγόμενον ὅπλον τελευταῖον τῶν ἀγωνισμάτων*, *armata ſaltatio eſt vltima in certaminibus*. Apud Pollucem *καλλίνικος* ſaltatio in honorem Herculis; vnde cantilenæ ad tibiam callinici dictæ apud Athenæum lib. 14. Pollux ſaltationem partem Muſicæ eſſe ait, *μέρος μουσικῆς. ὀρχηστοδιδάσκαλον, σχηματοποιήσασθαι, σχηματίσασθαι*, *geſticulari*. In ſaltando ſeruari debet *εὐρυθμία, νεῦσαι, συναπονεῦσαι, τὴν κεφαλὴν περιενεγκεῖν, τῶν χειρῶν περιαγωγὴν, ὀρχηστὴν ὑγρομελῆ, εὐκαμπῆ, ἐπικλώμενον, ἐξυγραινόμενον, ταχύχειρα, ταχύπουν, δικέφαλον λυγιστικὸν, λυγισμὸν, περιαγωγὴν, κάμψιν, περιφορὰν*, ait Pollux lib. 4 *ἐξυχειρίαν, εὐποδίαν ἐπίδειξιν, παρενδείξασθαι, παρεπιδείξασθαι*. Chorus Suidæ, *οἱ χορευταὶ, καὶ ὁ τόπος*, *ſaltatores, & locus in quo ſaltatur*. Homer. Odyſſ. 9.
D *Πέπληγον δὲ χορὸν θεῖον ποσί.* ——

Horatius,

Nympharumque leues cum Satyris chori.
Iam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna,
Iunctæque Nymphis gratiæ decentes
Alterno terram quatiunt pede.

Virgil. lib. 6. Æneid.

Et pedibus plaudunt choreas. ——

Pollux lib. 4 cap. 15. locum in quo choreæ ducuntur, *χορηγεῖον, χορεῖον, χορήγιον, χοραγεῖον* vocat. Saltationum autem genera apud Pollucem Emmelea tragica, Cordaces comicæ, Sicynnis ſatyrica, armatæ ſaltationes Pyrriche, & Teleſias à Pyrrhico & Teleſia ludicibus ſal-
E tatorum dictæ, Xiphiſmus ab enſibus, & podiſmus. Comus eſt genus ſaltationis, tetracomus ſaltatio militaris Herculi ſacra. Comaſtice pugnam & verbera habet. Hedycomus, Cniſmus, oclaſma ſaltatio Perſica vehemens, & humida per Theſmophoria, *σωτρὸς καὶ ὑγρά*. Colabriſmus Thracica ſaltatio, & Carica armata. Bauciſmus delicata ſaltatio, *τὸ σῶμα ἐξυγραίνεσθαι*, à Bauco ſaltatore. Moton nautica, & moleſta ſaltatio. Dipodia ſaltatio Laconica. Gingras ſaltatio ad tibiam. Ecaterides, & Thermauſtrides contentæ ſaltationes, quarum Ecateris manus mouebat, Thermauſtris pedes. Eclactiſmata fœminarum tripudia in quibus oportuit ſupra humerum calces iacere, *ὑπὲρ τὸν ὦμον ἐκλακτίσαι*. Pinacidas ſaltabant in tabulis, & aſſeribus, aut aſſeres ferentes. Cernoforum ſaltatio fuit quam ſaltabant crateras tenentes, *ἐσχαρίδας καὶ κέρνα*. Ionicum Siculi ſaltabant in honorem Dianæ. Angelicum imitabatur ſchema nuntiorum. Morphaſmus erat imitatio omne genus

animantium. Scops, & ſcopia ſaltatio habuit quandam ceruicis circumductionem ſimilem A
aui ſcopi, quæ obſtupeſcens ad homines ſaltantes capitur. Charinon ſaltatio fuit. Turbaſia, ſaltatio dithyrambica. Mimitice, ſaltatio in qua imitantur eos qui deprehenſi ſunt in furto rancidarum partium, ἑώλων μερῶν. Lamproteram ſaltabant nudi cum turpibus verbis. χρεὼς ἕλκειν, erat ſaltatio chorica in qua ſaltantes alternabant crura. Tragicæ ſaltationis ſchemata fuêre Sima, Chirocalathiſcus, manus deorſum, errans, καταπλανής, ligni apprehenſio duplex, cubiſteſis, tranſcendere quatuor. Pollux, χεὶρ καταπλανής, ξύλου παράληψις διπλῆ, θερμαυστρὶς, κυβίστησις, παραβῆναι τέτταρα. Tetracomus ſaltatio fortè pertinuit ad quatuor pagos Athenienſium, Piræenſes, Phalerenſes, Oxypeteonas, Thymœtiadas. Lucianus lib. de ſaltatione exiſtimat, ſaltationem ortam ab obſeruatione diuerſi motus ſtellarum errantium, & fixarum. Alij à ſacris in quibus ad aras ſaltabatur, aut grauiter ſe mouebant ambulantes. Quò reſpexit Virgil. lib. 4. Æneid. B

Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras.

Ariſtoteles lib. Poëtic. c. 4. à natura eſſe harmoniam, rythmum, metrum, & ipſum corporis motum rectè putat. Saltationis auctorem quidam Orpheum, alij Muſæum faciunt, nonnulli Eratô Muſam, quidam ad Hieronem referunt Siciliæ Tyrannum, qui cùm populo mutuis colloquiis interdixiſſet, motibus & geſtibus corporis cœperunt Siculi ſenſus ſuos exprimere. Molles ſaltationes, & impudicos motus Iones reperêre. Sumuntur autem ſaltationum genera vel à cantu, vel à motu, vel à regionibus, vel ab inuentoribus, vel ab argumento, vel à partibus corporis, vel ab imitatione, vel ab inſtrumentis, vel ab habitu, vel à ſexu, vel ab ætate, vel ab vſu. Vetuſtiſſima ſaltatio ſine cantu fuit, quæ κωφὴ ὄρχησις, *muta* dicta: altera vocalis, quæ propriè χορεία, ἡ μετ᾽ ᾠδῆς ὄρχησις. A motu ſunt duæ ſaltationes, ſtataria, quæ tam leniter mouetur vt ſtare videatur; motoria, quæ vehementiùs. Motum Ariſtoteles fieri ait C
ἐξ ἕλξεως ἢ ὤσεως, *ex impulſu & tractu*, quæ ſunt ſummæ motus differentiæ. Appellabant hos motus σχηματισμούς. Plato libris de Repub. ſaltationem aliam militarem & armatam eſſe ait, aliam pacificam, quæ dicitur emmelea, ad quam reuocat gelaſticen, & ſatyricam, ſeu comicam. Nonnulli quatuor ſaltationum genera ponũt, religioſum, militare, theatricum, conuiuale. Religioſum Lucianus vocat exercitium diuinum, ac myſticum, quod in Deorum honorem celebraretur. Nulla enim ſacra olim, nulla initia ſine ſaltatione peracta. Ideo Corybantes in Phrygia, Curetes in Creta ſaltationibus vſi, ait Lucian. lib. de ſalt. Deli puerorum chori ad tibiam, & citharam ſaltabant, quos optimi quique facto delectu choreis excipiebant. Itaque cantica choris conſcripta ὑπορχήματα vocabant, quod inter aras deſaltarentur. vnde ἐξορχεῖσθαι dicti qui myſteria enuntiabant, vt Demoſthenes in Androtion. Manè cùm euigilaſſent precibus functi ad Solis ortum ſaltabant Indi maximè, & Brachmanes. Ducebant autem Græci choreas in ſacris ſuis à læua aræ ad dextram, vt motum cæli ab ortu in D
occaſum imitarentur; poſtea redibant à dextra in ſiniſtram, vt errantium ſtellarum curſum exprimerent, ait Lucianus; Virgil. 4. Æneid.

Inſtauràtque choros, miſtìque altaria circum
Cretéſque, Dryopéſque fremunt, pictique Agathyrſi.

Vide Platonem lib. 7. de legibus. Certè in ſacris literis Pharaone mari merſo Maria, & virgunculæ, Goliathe interempto puellæ, ipſe Dauid ante Arcam lætitia geſtiens ſaltat. Militari ſaltationis genere vſi Lacedæmonij à Caſtoribus docti καρυατίζειν. quæ vox facta à Caryis Laconum vrbe, vt Lucianus ſcribit. Tertium genus ſaltationum fuit theatricum, de quo ſuprà diximus. Apud Theſſalos viri fortes dicti προορχηστῆρες. Antiochus magnus in vino cum amicis pyrrichen deſaltauit. Æthiopes in hoſtes euntes armatæ ſaltationis lege incedebant, nec quiſquam ſagittam capite auulſam, quo pro pharetra vtebantur, in hoſtem mit- E
tebat, niſi priùs ſaltatione hoſti terrorem inieciſſet. Plato lib. 7. de legib. Palladem ſaltatione armata vſam ait. Athenæus lib. 14. ſaltationis, inquit, in choris fuit genus εὔσχημον, καὶ μεγαλοπρεπὲς, καὶ ὡσανεὶ τὰς ἐν τοῖς ὅπλοις κινήσεις ἀπομιμούμενον. Idem ſaltationem quandam fuiſſe ait ἐξοπλασίαν, *armorum instructionem*. Staticuli ſaltatores è genere pantomimorum fuiſſe videntur, quieti tamen geſtu & ſaltu. Vetus Poëta,

Cinædus contra ſtaticulos ſtare nobis
Non magis potis eſt, quàm fungus imbri.

Propriè tamen ſtaticuli ſaltatores ſunt, qui iam conſiſtunt, iam proſiliunt. Cato apud Macrob. lib. 3. Saturnal. Deſcendit de cantherio, inde ſtaticulos dare, ridicularia fundere. Item iocos dicit, voces demutat, ſtaticulos dat. Plaut. in Perſa,

Nequeo

A *Nequeo leno quin tibi saltem staticulum dem*
Quem Hegea faciebat. ——

Plinius Panegyrico scribit Domitianum pantomimos sustulisse, quos deinde Nerua restituerit, Traianus iterum sustulerit.

CAP. LIII.

De præside ludorum theatralium.

LVDI theatrales primùm ab Ædilibus dati, mox & à Consulibus, Imperatoribus, aliisque, qui ludos darent. Ædiles autem noui prætextati ludis theatralibus præsederunt, vt est apud Cicer. 7. in Verr. curabántque ludos suis impensis, eodem auctore pro
B Muræna, & lib. 2. de offic. eorum arbitratu mimi ac histriones vapulabant, vt Plaut. in Trinum. scen. 13. & Apul. Flor. 1. Olim Ædilibus coërcitio in histriones fuit omni tempore, & loco, Augustus hanc eis potestatem ademit, præterquàm in ludis & scena. Sueton. in August. cap. 45. Iidem palmam dabant mimis qui excelluissent. Tertull. lib. 4. in Marcion. Pœna histrionum duplex, ornamenta enim conciduntur, virgis cæduntur. Plaut. in Prolog. Amphit. Tacitus tamen lib. 1. scribit, D. Augustum immunes verberum histriones quondam respondisse. Erant apud Græcos ἀγωνάρχαι, ἀγωνοθέται, ἀθλοθέται. Xiphilinus scribit, Neronem agonothetas timuisse, & Lucianus in Necricis monet, histriones qui aliquid peccarint, ab agonothetis flagellis cædi. Sophocl. in Aiace Mastigoph.

Καὶ τ' ἀμὰ τεύχη μήτ' ἀγωνάρχαι τινὲς
C Θήσουσ' ἀχαιοῖς. ——

Id est, *mea armea neque vlli certaminis præsides Achiuis proponent.* ἀγωνοδίκης Hesychio βραβευτὴς dicitur, quasi *index certaminis.* munerarij, seu editores, Græcis ἑλλανοδίκαι. Xiphil. in Nerone, qui ἑλλανοδίκαις τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἔδωκεν, id est, *decem & quinque myriadas nummorum sextertium dedit editoribus.* Lucian. in Nigrino, ληφθέντα γάρ τινα τῶν πολιτῶν ἄγεσθαι παρὰ τὸν ἀγωνοθέτην, ὅτι βαπτὸν ἔχων ἱμάτιον ἐθεώρει. Id est, *ciuem quendam captum duci ad agonothetam, quia tincta veste spectaret.* Sed de his infrà pluribus agetur.

CAP. LIV.

De personis.

D PERSONÆ dictæ sunt à personando. Nam caput, & os cooperimento personæ tectum vndique, vnáque tantùm vocis emittendæ via peruium, quoniam non vaga, neque diffusa est, in vnum tantummodo exitum collectam, coactámque vocem, & magis claros, canorósque sonitus facit, ait Gellius lib. 5. c. 7. Columella lib. 7. c. 18. & Plin. lib. 21. cap. 15. scribunt, personam herbam esse pastinacæ similem (hodie lappa maior dicitur) quæ foliis latis faciem tegat. Zonaras herbæ nomen mutat, scribítque, θρῖα ficus folia fuisse, quibus triumphum secuti vultum tegerent, vnde etiam triumphus nomen inuenerit. Græci προσωπεῖα vocant, quia πρόσωπον tegunt. Vnde & Athenis προσωπεῖα, ἀγγεῖον χαλκοῦν, ἐχίνῳ παραπλήσιον, περὶ τὸ στόμα πρόσωπα ἔχον λεόντων, καὶ βοῶν, id est, *prosoputta vas aeneum est, echino assimile, cui ad os affecti vultus leonum, & boum,* vt scribit Pollux lib. 2. Personas autem repertas volunt ab Æschylo. Horat in Arte,

E *Post hunc personæ, pallæque repertor honestæ*
Aeschylus. ——

Quas autem personas repererit, Suidas indicat. αἰσχύλος πρῶτος εὗρε προσωπεῖα δεινὰ καὶ χρώμασι κεχρισμένα ἔχειν τοὺς τραγικοὺς, καὶ ταῖς ἀρβύλαις ταῖς καλουμέναις ἐμβάταις κεχρῆσθαι. Id est, *Aeschylus primus reperit personas horrificas oblitas, quibus Tragici, sicut & calceis embatis, seu cothurnis, vterentur.* Nam ante eum personis abstinuêre, contenti minio vultus, aut fæcibus oblinere, auctore Thespi. Horatius,

—— *Et plaustris vexisse poëmata Thespis,*
Quæ canerent, ageréntve peruncti fæcibus ora.

Suidas, Θέσπις πρῶτος χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμμυθίῳ ἐτραγῴδησεν, εἶτα ἀνδράχνῃ ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὀθόνῃ κατασκευάσας.

Thespis, inquit, *primus minio vultum inunxit, deinde portulaca texit in scena cùm ageret, postea & personis vti instituit, tunica sola vtens.* A Certè Aristoteles eius rei auctorem ignorare se fatetur lib. Poët. c. 5. τίς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκε, ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν, ἠγνόηται. Id est, *ignoratur quis personas repererit, aut prologos, aut plures histriones.* Romæ ante Liuium Andronicum galeris, non personis vtebantur, vt qualitas corporis indicium faceret ætatis, cùm essent aut albi, aut nigri, aut ruffi. Personis primus vti cœpit Roscius Gallus, oculis peruersis, nec satis decorus in personis, nisi parasitos pronuntiaret, vt scribit Diomed. l. 3. Personati primi egêre Comœdiam Cincius & Faliscus, Tragœdiam Minutius, & Prothonius, auctore Donato. Vlysses semper palliatus inducebatur, quia Ithacenses & Locri palliati; Priamus rasus. Hesychius, πριαμοθήσομαι, ξυρήσομαι, ἐπειδὴ τὸ τραγικὸν τοῦ πριάμου πρόσωπον ξυρίας ἐστί. *Priamotesomai*, id est, *radar, quia tragica persona Priami rasa est.* Achilles & Neoptolemus diademata habent, quamuis regalia sceptra nunquam tenuerint. B Comicis senibus candidus vestitus inducitur, adolescentibus discolor, serui comici amictu exiguo teguntur, parasiti cum intortis palliis veniunt. Læto vestitus candidus, ærumnoso obsoletus, purpureus diuiti, pauperi Phœniceus, militi chlamys purpurea, puellæ habitus peregrinus. Leno pallio varij coloris tegitur, meretrix lutea veste, ait Donatus. Dabantur & scortis syrmata, vestes oblongæ more Græcanico, quæ terram verrerent; nam vulgò Romæ prostibula togata, non stolata, aut cum veste breuiori, quæ infra genua non demitteretur. Terentij ætate histriones personati agebant. Donatus in Adelph. Hæc sanè acta est ludis scenicis funebribus L. Æmilij Pauli, agentibus L. Ambiuio, & L. Turpione, qui cum suis gregibus etiam tunc personati agebant. In veteri quidem Comœdia personæ similes erant iis quos in Scena traducebant, vt agnosci possent primo aspectu, priusquàm actores aliquid dicerent. In media autem, & noua Comœdia de industria personas ludicras, & ad risum accommodatas finxerunt, metu Macedonum, ne vni alicui è Principibus personæ assimiles essent, vnde Poëta in discrimen capitis veniret. C Videmus igitur apud Menandrum qualia supercilia, quantáque personæ habeant, quàm absono, peruerso, ac distorto sint corpore, & à natura hominum alieno. Crates Atheniensis primus ebrios in Comœdiam induxit. Aristophanis Scholiastes in hæc verba; μὴ δείδιθι, οὐ γάρ ἐστιν ἐξῃκασμένος. εἴκαζον γὰρ τὰ προσωπεῖα τοῖς κωμῳδουμένοις, ἵνα πρὶν τι καὶ τὸν ὑποκριτὰς λέγειν ὁ κωμῳδούμενος ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς ὄψεως κατάδηλος ᾖ. ἐν δὲ τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ κωμῳδίᾳ ἐπίτηδες τὰ προσωπεῖα πρὸς τὸ γελοιότερον ἐδημιούργησαν, δεδοικότες τοὺς μακεδόνας, καὶ τοὺς ἐπηρτημένους ἐξ αὐτῶν φόβους, ἵνα μὴ ἐκ τύχης τινὸς ὁμοιότης προσώπου συμπέσῃ τινὶ μακεδόνων ἄρχοντι, καὶ δόξας ὁ ποιητὴς ἐκ προαιρέσεως κωμῳδεῖν, δίκας ὑπόσχῃ. ὁρῶμεν οὖν τὰς ὀφρῦς ἐν τοῖς προσώποις τῆς μενάνδρου κωμῳδίας ὁποίας ἔχει, καὶ ὅπως ἐξεστραμμένον τὸ σῶμα, καὶ οὐδὲ καθ' ἀνθρώπων φύσιν. κράτης ἀθηναῖος πρῶτος μεθύοντας ἐν τῇ κωμῳδίᾳ κατήγαγε. D Eiusmodi personæ terrificæ dicuntur à Græcis μορμολυκεῖα, γοργεῖα (γοργονεῖα melius, quàm γοργεῖα) ἐξυόδοντες, à Latinis manduci, gumix. Pollux l. 10. μορμολυκεῖον, γοργεῖον πρόσωπις, ὀθόνιον πρόσωπον. Illud postremum quid sit non satis capio, nisi quis ὀθνεῖον legendum putet, id est, *peregrinum*, aut fuerit Otho aliquis vultu distorto. Scholiastes Aristophan. in Pace, μορμὼ, μορμολυκεῖον κωμῳδικόν. Theocritus,

Μορμὼ δάκνει ἵππος. ———

Id est, *mormo equus mordet*, ait mater puellulo. Dio Chrysost. de gloria. καθάπερ τῶν παιδαρίων ἕκαστον ἰδιότροπόν τινα μορμὼ δέδοικε. Id est, *quemadmodum singuli pueri timent singulare aliquod terriculum.* Docet autem Festus, manias quas nutrices minitantur paruulis, esse laruas, id est, manes, quos Deos, Deásque putabant. Idem manias interpretatur turpes, deformésque personas, vt sint ficta quædam ex farina in hominum figuras, quia turpes E fiant, quas alij maniolas vocant. Erant ore hianti μορμολυκεῖα. Aristophanes in Nebulis,

Ἄπολλον ἀποτρόπαιε τοῦ χάσματος.

Id est, *Apollo auerrunce, quantus est oris hiatus.* Iuuenalis satyr. 3.

—— Ipsa dierum
Festorum herboso colitur si quando Theatro
Maiestas, tandémque redit ad pulpita notum
Exodium, cùm personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans.

Item,

——magno manducus hiatu

Pruden

A Prudentius in Symmachum,

> *Vt tragicus cantor ligno tegit ora cauato,*
> *Grande aliquid cuius per hiatum crimen anhelet.*

Ita describitur à Luciano de saltat. εἰς μῆκος ἄρρυθμον ἠσκημένος ἄνθρωπος, ἐμβάταις ὑψηλοῖς ἐποχούμενος, πρόσωπον ὑπὲρ κεφαλῆς ἀνατεινόμενον ἐπικείμενος, καὶ στόμα κεχηνὸς παμμέγα, προστερνίδια, καὶ προγαστρίδια παντελῆ παχύτητα [illegible]ποιοῦντα. Id est, *homo quidam exstructus in proceritatem absonam, & absurdam, qui calceis altis quasi quodam equo inueheretur, personam faciémve habens supra caput sublatam, & os hians maximum, fascia ante pectus, & ventrem, pinguitudinem exuberantem assimulant.* De iisdem Festus, manducus inter cæteras ridiculus, formidolosúsque ire solebat, magnis malis latè dehiscens, & ingentem sonitum dentibus faciens. Pollux l.4.c.20. in personis ὄγκος ἐστὶ τὸ ὑπὲρ πρόσωπον, id est, *tumor dicitur supra vultum.* Suidas, ἀναπολῃκεῖν τὸ εἴδωλον κροῦον τοῖς δακτύλοις. ἀνακροταλεῖν, ὥσπερ ἀπολῃκεῖν δακτύ-
B λοις. & in voce Sardanapalos, τὸ γὰρ ἐφεστὸς τῷ μνήματι ἄγαλμα, ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς ἔχον τὰς χεῖρας πεποίηται, ὥσπερ ἀπολῃκεῖν τοῖς δακτύλοις. Id est, *apolecon, aut anapolecon, est simulacrum strepitum edens digitis* (pollice nimirum & medio.) Item, *simulacrum quod in monumento situm est, ita factum, vt supra caput manus habeat, quasi digitis crepans.* In personis sæpe Bataui, Æthiopes, Germani, quasi absurdæ & horrificæ personæ repræsentabantur. Personara fabula quædam Næuij inscribitur, quam putant quidam primùm actam à personatis histrionibus. Sed cùm post multos annos Comœdi & Tragœdi personis vti cœperint, verisimilius est eam fabulam propter inopiam Comœdorum actam nouam per Atellanos, qui propriè vocantur personati, quia ius est iis non cogi in scena ponere personam, quod cæteris histrionibus pati necesse est, quoties exsibilarentur, neque placerent. Vnde Macrobius
C loquens de Pylade histrione, cùm in Herculem furentem prodiisset, & nonnullis incessum histrioni conuenientem non seruare videretur, deposita persona ridentes increpuit, μωροί, μαινόμενον ὀρχούμεθα, id est, *stulti, furentem saltamus.* Festus; Mæson persona comica appellatur, aut coci, aut nautæ, aut eius generis, ab inuentore eius Mæsone Comœdo, ait Aristophan. Grammaticus. Athenæus, ἐκάλουν δὲ οἱ παλαιοὶ τὸν μὲν πολιτικὸν μάγειρον μαίσωνα, &c. μαίσωνα ἀπὸ τοῦ μασᾶσθαι, οἷον τὸν ἀμαθῆ καὶ πρὸς γαστέρα νενευκότα, &c. μαίσων γέγονε κωμῳδίας ὑποκριτὴς μεγαρεὺς τὸ γένος, ὃς καὶ τὸ προσωπεῖον εὗρε τὸ ἀπ' αὐτοῦ καλούμενον μαίσωνα, &c. εὗρε γὰρ καὶ τὸ τοῦ θεράποντος πρόσωπον, καὶ τὸ τοῦ μαγείρου. *Veteres,* inquit, *vocarunt politicum cocum Masona, à μασᾶσθαι, quasi indoctum, & ventri deditum. Mæson fuit Comœdiæ actor Megarensis genere, qui personam inuenit Masona dictam, & personam famuli & coci.* De personis Tertull. lib. de spectac. c. 23. Iam verò ipsum opus personarum quæro an Deo placeat, qui omnem similitudinem vetat fieri, quanto magis imaginis suæ? Non amat falsum auctor veritatis.
D Adulterium est apud illum omne quod fingitur. Proinde vocem sexus, ætates mentientem, amores, iras, gemitus, lacrymas adsueuerantem non probabit, qui omnem hypocrisim damnat. Pollux lib. 4. cap. 18. πρόσωπον, προσωπεῖον, προσωπὶς, μορμολύκειον, γοργόνειον. Demosthenes in orat. παραπρεσβ. Cerybio ἐν ταῖς πομπαῖς ἄνευ τοῦ προσωπείου κωμάζει, quod erat impudentiæ. Romæ histriones, si minus placerent, cogebantur in Scena ponere personam. Pollux lib. 4. cap. 20. ὁ δὲ συρίας ἀνὴρ, πρεσβύτατος τῶν γερόντων, λευκότατος τὴν κόμην, προσκείμενας τῷ ὄγκῳ αἱ τρίχες. ὄγκος δέ ἐστι τὸ ὑπὲρ τὸ πρόσωπον ἀνέχον εἰς ὕψος λαμβδοειδεῖ τῷ σχήματι· τὸ δὲ γένειον ἐν χρῷ κουρίας ἐστὶν ὁ συρίας ἐπιμήκης ὢν τὰς παρειάς. λαυροστόμοι, *qui magna crepant.* Vide apud Pollucem omnes personas tragicas, comicas, satyricas. λαβδοειδὲς σχῆμα figura est quæ λ literam exprimit, quam vocem apud Pollucem retineo. De personis quibus Bataui expressi, Martialis,

E
> *Sum figuli lusus, russi persona Bataui,*
> *Quæ tu derides, hæc timet ora pater.*

Dixi vocari manducos, gumias, oxyodontas, lamias. Manduci dicuntur mattici; ματτύας enim σαγόνας vocant. Plautus in Rudente,

> *Quid si aliquando me pro manduco locem?*
> *Quia pol clarè crepit dentibus.* ———

Pomponius, magnus manducus, camelus, cantherius, Lucillius,

> *Illo quid fiat lamia & pytho.*
> *Oxyodontes qui veniunt illa gumia.*

Festus, degumiare, deuorare. Accius manducos illos, & gumias vocat personas distortas, oribus deformes. Eiusmodi autem personatum multa sunt nomina apud Græcos, κωλῆν, μορμώ,

μομβρώ, σιλλὸς, σιμὴ χεὶρ, κύριθρα, βρυδαλίχα, βρυλλοχισταί. κώθιον Hesychio persona est li- A
gnea, πρόσωπεῖον ξύλινον. μομβρώ terticulum est, φόβητρον. σιλλὸς ἀναφάλαντος, μωμὸς, id est,
sillus caluus, irrisor Hesychio, licèt hanc vocem in singulari numero reperiri quidam negent.
Propriè ἴλλος *oculum* significat. vnde & Pollux, οἱ δὲ καὶ ἴλλους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἰωνικῶς ὠνόμασαν.
σιλλαίνειν δὲ τὸ ἐπὶ χλευασμῷ σείειν τοὺς ὀφθαλμούς. Id est, *sillainein est suggillare, siue per risum oculos
mouere.* σιλλὸς, τὸ χλευαστικὸν ποίημα, *est poëma ludicrum quo aliqui risui habentur.* σιμὴ χεὶρ, σχῆμα
τραγικὸν, *gestus est tragicus.* Pollux σίμην refert inter gestus tragicæ saltationis. σίμη σχῆμά ἐστι
τραγικῆς ὀρχήσεως. κύριθρα dicuntur πρόσωπεῖα ξύλινα. κύριττοι οἱ ἔχοντες τὰ ξύλινα πρόσωπεῖα
κατ' Ἰταλίαν, καὶ ἑορτάζοντες τῇ κορυθαλλίᾳ γελοιασταί. Id est, *curithra sunt personæ ligneæ. Curitthi sunt
qui habent ligneas personas in Italia, & ridiculi qui corythelia celebrant.* βρυδαλίχα persona est mu-
liebris ridicula & turpis, πρόσωπον γυναικεῖον, διὰ τὸ γελοῖον καὶ αἰσχρόν. vnde & Lacones mœ-
chas vocant brudalichas. ὅθεν καὶ τὰς μοιχαλίδας βρυδαλίχας καλοῦσι λάκωνες. βρυλλοχισταί, οἱ αἰσχρὰ B
πρόσωπεῖα περιτιθέμενοι, γυναικείους ὕμνους ᾄδοντες. Id est, *bryllochistæ, qui personas turpes assumunt, &
canunt hymnos muliebres.* Nonnulli putant legendum apud Hesychium βρυλίχα, βρυλλιχισταί,
non βρυδαλίχα, βρυλλοχισταί. Hesychius certè βρυαλίγμον sonitum, ἦχον interpretatur, βρυα-
λίκτας saltatores militares ex Ibyco & Stesichoro. Quid si βρυλλοχιστὰς ebriosos meribibones
intelligas? nam βρύλλω, id est, *pitisso, bibo.* βρύλλας Hesychius interpretatur μυρήματα, id est,
fontus, aut gemitus. μυρεῖν, nihil est aliud quàm ὕδωρ ῥεῖν, aut κλαίειν. Sunt & aliæ personæ de
quibus Hesych. ἐκσκεύα τὰ παρεπόμενα πρόσωπα ἐπὶ σκηνῆς. Id est, *ecscena dicuntur personæ as-
seclæ, vel sequentes in scenis.* fortè legendum, ἐκσκηνα. in vet. gloss. ἰαχνὸς, *micus*, à quo mica
appellata, quas nugas glossarium Arabicolarinum interpretatur. Martialis,

Mica vocor, quid sim cernis, cænatio parua.

Erat, vt videtur, cænaculum, vbi testa mortui foco incubans, aut lectulo, quam laruam C
argenteam vocat Petronius, quæ vertebris, & articulis variè flecteretur, & in mensa propo-
neretur conuiuis, cum hoc disticho;

Sic erimus cuncti postquam nos ceperit Orcus,
Ergo viuamus dum licet esse bene.

Fuerunt personæ quæ vultum illustrium virorum, aut fœminarum repræsentarent. Sueton.
in Nerone cap. 21. Tragœdias quoque cantauit personatus, Heroum, Deorúmque, item
Heroidum, ac Dearum personis effictis ad similitudinem oris sui, & fœminæ, prout quam-
que diligeret. & Xiphilin. in Nerone; ὁπότε καὶ ἐπὶ τὰς ἐμβάτας ἀναβαίνων ὁ νέρων, καὶ ἐξέπιπτε τοῦ
κράτους, καὶ τὸ πρόσωπεῖον ὑποδυόμενον τὰ τῶν γυναικῶν πρόσωπα πάντα πρὸς τὴν σαβίναν εἴκαζε.
Id est, *quando & cothurnis sumptis, & excidit imperio, & personas induens, omnes personæ ad vultum
Sabinæ erant expressæ.* Eiusmodi personæ erant ex ligno, fæce, foliis, cortice, restis, & cæteris
eius generis rebus. Virgilius, D

Oráque corticibus sumunt horrenda cauatis.

Arrianus in Epicteto lib. 3. cap. 22. πρόσωπεῖα ὀστράκινα, *personas testaceas.* Tzetzes Chiliade 6.
πηλὸς, τουτέστιν οἶνος, ὅθεν προπηλακισμὸς ἀπὸ τοῦ τρυγὸς τοῦ οὐ πηλοῦ, ᾗ κατ' ἀρχῆς οἱ κωμῳδοὶ τὰ πρό-
σωπα χρισθέντες πολλοὺς κατεκωμῴδησαν ἐν μέσαις ταῖς ἀθήναις. *Pelus, id est, vinum, vnde propela-
cismus, seu conculcatio, à fæce vini, qua Comœdi ora inungebant, vt traducerent Athenis eos qui pec-
cassent.* Personas, & cætera histrionum ornamenta describit Lucianus lib. de saltatione, & in
Ioue Tragœdo. πρόσωπεῖα, ὑποδήματα, ἐμβάδας, ποδήρεις χιτῶνας, χλαμύδας, χειρίδας, προ-
γαστρίδια, σωματεῖα, *personas, calceos, cothurnos, tunicas talares, chlamydas, manuum, ventris, & cor-
poris integumenta;* quæ subligaria lata significatione vocauit Iuuenalis satyr. 6.

Personam, thyrsúmque gerens, & subligar Acne.

Indignè acceptum est quod Nero viros nobiles personas deponere iusserit, cùm tibia in Sce- E
na canerent, apud Xiphilinum. Idem vetuit ne personati histriones in Scenam prodirent:
καὶ ἐπειδή τινες αὐτῶν πρόσωπεῖα ὑπ' αἰσχύνης ἵνα μὴ γνωρίζωνται περιέθεντο. Legendus est pag.
157. 176. libri typis excussi Henrici Stephani. Certè apud Græcos qui in Theatro aliquid
vile obirent, personati erant. Theophrast. in charact. ἀπόνως πρόσωπεῖον ἔχων ἐν κωμικῷ χορῷ,
καὶ ἐν θεάμασι δὲ τοὺς χαλκοὺς ἐκλέγειν καθ' ἕκαστον παριὼν, καὶ μάχεσθαι τοῖς τὸ σύμβολον φέρουσι, καὶ
προῖκα θεωρεῖν. Id est, *à spectatoribus personatus æs exigit in spectaculis vnumquemque conueniens, &
cum iis concertat qui tesseram afferunt, & gratis spectare volunt.*

CAP.

A

CAP. LV.

De monitoribus, curionibus, lictoribus in Scena.



ERANT in Scena monitores, qui actoribus verba suggererenr, si fortè memoria laberentur. Festus, histriones in Scena suos habent monitores. Plutarchus in Politic. μιμεῖσθαι καὶ τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ ὑποβολέως ἀκούοντας, καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ῥυθμοὺς, καὶ τὰ μέτρα τῆς διδομένης ἐξουσίας. Id est, *imitari oportet histriones qui monitorem audiunt, & tenorem ac modum datæ sibi potestatis non egrediuntur.* Curiones dicti sunt serui publici, qui cùm manumitterentur, magistratus nomen & prænomen sumebant. Martialis epist. lib. 2. Video quare Tragœdi epistolam accipiant, quibus pro se loqui non licet, epigrammata curione
B non egent, & contenta sunt sua, id est, mala lingua. Omnia enim quæ in Amphitheatro magistratuum edicto pronuntiantur, per curionem dicuntur. Imò & ipsi Imperatores in Theatro, vel Amphitheatro non nisi per curionem populo quid velint significant. Pollio in Galieno. Ille per curionem dici iussit; Taurum toties non ferire difficile est. Curio recitat in Theatro epistolam, qua se scenici commendant spectatoribus. Iidem dicti curiales, id est, serui curiarum. Sic apud Terentium dicitur curialis vernula. Erant & præcones qui audientiam imperarent populo, & voluntatem Imperatoris ac iussa significarent, actoresque populo ostentarent. Plaut. in Pœnolo;

Exsurge præco, fac populo audientiam.

in Asinaria;

Face iam tu præco nunc omnem auritum populum.

C *Age nunc, reside, caue ne gratiis.*

Dio lib. 58. de Claudio, κήρυξι μὲν ἐλάχιστα ἐχρῆτο, τὰ δὲ δὴ πλείω ἐς σανίδας γράφων ἐδήλου. *Præconibus rarò vtebatur, sed vt plurimum in tabellis scribebat quid animi haberet, ac populo indicabat.* Aristides de non agendis Comœdiis. Præcones, inquit, ἐν τῇ πανηγύρει primo quoque verbo nos εὐφημεῖν iubent, id est, *pascere linguam, malè nominatis parcere verbis.* Chrysostomus orat. ad Neophytos, οἱ γὰρ μέλλοντες εἰς τὸ θέατρον ἕλκεσθαι ἐκεῖνο, οὐ πρότερον καθιᾶσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἕως ἂν αὐτοὺς ὁ κήρυξ λαβὼν ὑπὸ τοὺς ἁπάντων ὀφθαλμοὺς περιαγάγῃ βοῶν καὶ λέγων, μή τις τούτου κατηγορεῖ; *Qui enim trahendi sunt in Theatrum eiusmodi* (ludos Græcanicos intelligere videtur) *non prius descendunt in certamen, quàm eos præco in omnium oculis circumquaque deduxerit clamans, quis hunc hominem accusat?* Erant qui populo significarent quid agendum mox esset in Scena. Synesius lib. 2. de Prouid. καὶ δεῖ τινὰ προεξελθόντα διαλεχθῆναι τῷ δήμῳ, τί μέλλει μικρὸν
D ὄψεται. οὗτος οὐ πλημμελεῖ. τῷ γὰρ ἀγωνοθέτῃ διακονεῖται. ὅτε γε οὐδ' ἀεὶ τοὺς ἀγωνιστὰς εἰδέναι τὸν καιρὸν τῆς ἀγωνίας νόμος ἀφίησι, ἀλλὰ περιμένειν δεῖ καταπεμπόμενον τῆς προόδου τὸ σύνθημα. Id est, *oportet aliquem antequam ludi committantur prodire, qui populo renuntiet, quid iam spectaturus sit. hic non peccat, cùm agonothetæ ministret. Quando neque lex semper permittit agonistas scire tempus certaminis, sed expectare oportet eum qui prodeundi signum mittat.* Erant item conquisitores qui conquirerent si cui fautores delegati essent. Plaut. Prolog. Amphitr.

Vt conquisitores singuli in subsellia eant
Per totam caueam spectatoribus,
Si cui fautores delegatos viderint,
Vt his in cauea pignus capiatur toga.

Erant quoque designatores. Plautus in Pœnolo;

Ne designator præter os obambulet,
E *Ne sessum ducat dum histrio in scena siet.*

Tertullianus lib. de spectac. *Ab aris & templis, inter tibias & tubas, itur ad Circum & Theatrum, duobus inquinatissimis arbitris funerum & sacrorum, designatore, & haruspice.* Nonnulli volunt eos qui apud Græcos ῥαβδοῦχοι dicuntur, eosdem fuisse designatoribus, quos ἀποδεικτὰς glossæ vocant. Erant & mastigophori, & agonothetæ. Xiphilinus in Nerone, quem ait τοὺς ἀγωνοθέτας, τούς τε μαστιγοφόρους φοβούμενον, καὶ χρήματα αὐτοῖς ἀναλίσκοντα, μὴ ἐλεγχθεὶς μαστιγωθῇ, *agonothetas, & mastigophoros timuisse, & pecunias illis numerasse, ne si fortè peccasset, verberibus cæderetur.* Lucianus in Necricis, ἀθλοθέται μαστιγοῦσι, ἤν τις ὑποκριτὴς τὸν Δία ὑποδεδυκὼς, μὴ κατ' ἀξίαν θεοῦ ὑποκρίνοιτο. Id est, *athlothetæ flagellis cædunt histrionem, qui Iouis personam sustinens, non ex dignitate Dei egerit.* Eranr & qui noctu faces spectatoribus in Theatro accenderent, & abeuntibus è Theatro prælucerent. Xiphilinus in Tiberio scribit, Seianum per 500. pueros caluos

caluos abeuntibus è Theatro faces prætulisse. Statius lib. 1. Syluar. syl. vlt. A

Vix dum cærula nox subibat orbem,

Descendis media nitens arena.

Vopiscus in Philip. Scenicos ludos in Pompeij Theatro tribus diebus, & totidem noctibus populus peruigil spectauit, funalibus atque lychnis tenebras vincentibus.

CAP. LVI.

De ornatu histrionum.

HISTRIONVM ornatus varius fuit, pro varietate fabulæ quam agerent, & personarum quas sustinerent. Alius enim comici senis, alius tragici Regis, alius mimi, planipedis, pantomimi habitus, cultúsque corporis fuit. Varro Eumenidib. Tragici prodeunt capite gibbero, cum antiqua lege ad frontis superficias. Gibberum caput personarum vocat. B Epictetus cap. 39. τραγικοὶ προσωπεῖα, ἐμβάδας, καὶ τὸ σύρμα, ὡς καὶ γελωτοποιός. κοινὰ γὰρ ἔχουσι ἄλλα ἀμφότεροι. *Tragici*, inquit, *personas gerunt, cothurnos, vestem talarem, vt & ridiculus scurra. Vtrique enim reliqua omnia communia habent.* Calcei Tragœdorum describuntur à Luciano in Anacharsi. τραγῳδοὶ ὑποδήματα ἔχουσι βαρέα, καὶ ὑψηλά, χρυσαῖς δὲ ταινίαις τὴν ἐσθῆτα ποικίλλονται. κράνη ἔχουσι παγγέλοια, κεχηνότα, παμμεγέθη. Id est, *Tragœdi calceos habent graues & altos, aureis tæniis vestem distinguunt. Galeas gerunt absurdas, ridiculas, hiantes, magnas.* Legendus Pollux lib. 4. cap. 16. & 18. κόθορνοι τραγικὰ ὑποδήματα. *Cothurni tragici sunt calcei.* Lucianus in Gallo. καὶ τῶν ἐμβάδων τὴν ὑπόδεσιν ἀμορφοτάτην, καὶ οὐχὶ κατὰ λόγον τοῦ ποδός. Id est, *& cothurnorum deuinctionem absurdam, & non ad rationem & modum pedis.* Polluci ἐμβάται, τὰ κωμικὰ ὑποδήματα, sunt *socci comici.* Lucianus tamen ἐμβάτας pro cothurnis posuit lib. de C saltatione, ἐμβάταις ὑψηλοῖς ἐποχούμενον, *cothurnis altis inuectum.* Item, καὶ προσωπεῖον ἀποθέμενος, καὶ καταβὰς ἀπὸ τῶν ἐμβατῶν. Id est, *persona deposita cùm descendisset è cothurnis*, quos & ἐμβάδας vocat. Idem in Pseud. οὐδεὶς πρὸς σὲ εἰσελθὼν εἰς τὸ θέατρον, οὐδ' ἂν ἐμήνυσεν, ὅ τι τοὔνομα τοῦ δράματος, ἀλλὰ σὺ κοσμίας χρυσίας ἐμβάδας ἔχων, καὶ ἐσθῆτα τυραννικὴν, εὐμένειαν αἰτήσων παρὰ τοῦ θεάτρου, στεφάνους κομίζων, καὶ κρότῳ εἰσιὼν, ἤδη τιμώμενος πρὸς αὐτῶν. Id est, *nemo à te ingressus est Theatrum, neque nomen fabulæ indicauit, sed tu ipse aureos cothurnos ornatos habens, & vestem regiam, beneuolentiam flagitaturus à spectatoribus, coronas gerens, & cum plausu ingrediens, iámque ab iis honoratus.* Cothurnos etiam Latini vocant. Horatius in Arte poët.

Hunc socci cepêre pedem, grandésque cothurni.

Ouid. lib. 2. Amor. eleg. 17. D

Risit amor pallámque meam, pictósque cothurnos.

lib. 3. eleg. 1.

Lydius apta pedum vincla cothurnus erat.

Lydium cothurnum vocat, vel quod à Lydis ludi profecti, vel quia ludij cothurnati. Cothurnus autem vtrique pedi & sexui vtilis: vnde & Theramenes vnus è 30. Atheniensium Tyrannis dictus est cothurnus, quod vtrique parti studeret, auctore Plutarcho, διὰ τὸν περὶ τὴν πολιτείαν ἀμφοτερισμόν. Hesychius, κόθορνος ὑπόδημα ἀμφοτέροις τοῖς ποσὶ πεποιημένον. τινὲς δὲ καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἐφαρμόζειν φασὶ τὸ ὑπόδημα τὸν κόθορνον. Id est, *cothurnus calceus vtrique pedi seruiens; mulieri item & viro aptus.* Item, me vocat cothurnum, vt qui vtrique studere cupiam. Xenophon Hellenic. lib. 2. ἀποκαλεῖ δὲ κόθορνόν με, ὡς ἀμφοτέροις πειρώμενον ἁρμόττειν. Multa suprà de embatis ex Suida, Dione, & Luciano diximus. Nonnulli volunt ὀκρίβαντας esse cothurnos. Plato in symposio, ἰδὼν τὴν σὴν μεγαλοφροσύνην ἀναβαίνοντος ἐπὶ τὸν ὀκρίβαντα μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, καὶ βλέψαντος ἐναντίον τοσούτῳ θεάτρῳ. Id est, *videns te magnificum ascendentem in pulpitum cum histrionibus, & intuentem tot spectatores.* malo enim *pulpitum* vertere quàm *cothurnos.* Hesychius, ὀκρίβας, κιλλίβας τρισκελὴς ἐφ' οὗ ἵσταντο οἱ ὑποκριταί, καὶ τὰ ἐκ μετεώρου ἔλεγον: vel vt alij, τὸ λογεῖον ἐφ' οὗ οἱ τραγῳδοὶ ἠγωνίζοντο. Id est, *ocribas est lignum tripes in quo stabant histriones, & quæ ex alto dicenda erant, dicebant*: vel vt alij, *logium in quo Tragœdi certabant.* Hesychius etiam ὀκρίβαντας, ἐμβάτας & *cothurnos* interpretatur. Quomodo & Philostratus accepit lib. 6. Apollon. ὀκρίβαντας δὲ σὺν ὑποκριτὰς ἐνεβίβασεν, ὡς ἴσα ἥρωσι βαίνοιεν. Id est, *in ocribantas induxit histriones, vt ingressu pares Heroibus essent.* κιλλίβας est lignum tripes in quo firmiter tabulæ compinguntur. Vsi sunt in scena nonnulli calceis fæmineis. Libanius, βάταλος, inquit, ἐφέσιος αὐλητὴς, ὃς πρῶτος ὑποδήμασι γυναικείοις E

ἐπὶ

A ἐπὶ τῷ σκληρῶς ἐξήσαντ, ἐ μέλεσι κατεαγόσι. vnde βαταλίζειν. *Batalus Ephesius tibicen primus vsus est muliebribus calceis in scena, & cantu fracto & molli.* A cothurnis Tertullianus in Valentinianos c. 13. dixit; hæc prima Tragœdiæ scena est, alia autem trans siparium cothurnatio est. Habuerunt & in scena vestem talarem, quæ syrma dicta est. Martial. l. 12. epig. 91.

Aptasti longum tu quoque syrma tibi.

Iuuenalis satyr. 15.

——Quanquam omnia syrmata voluas,
Nullus apud Tragicos populus facit.——

Horat. in Arte,

——Traxitque vagus per pulpita vestem.

Apuleius Apol. 1. Tragœdos syrma histrionis, mimos centunculum gerere ait. Ea syrmata
B purpura, & auro intertexta fuêre apud Græcos, quemadmodum & purpura prætexta apud Rom. in prætextatis fabulis, dicunturque Tragœdorum syrmata, ὀρθαὶ ξυστίδες, id est, *vestes tragicæ rectæ*, quomodo Latinis recta tunica, quæ ab erectis & stantibus texitur, ὀρθοστάδιος χιτών, cuiusmodi describitur in Euangelio, χιτὼν ἄῤῥαφος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλου. Id est, *tunica inconsutilis, desuper contexta per totum*, vt est apud Ioannem cap. 19. vel, *ex summo contexta tota.* Plutarchus in Alcibiade ὀρθὰς pro rectis illis pallis posuit, ὀρθὰς καὶ ξυστίδας καὶ τὸν ἄλλον ἐναγώνιον ἀμπεχόμενος κόσμον, id est, *rectas pallas aut tunicas, & xystidas, & alium ornatum qui in certamine adhiberi solet, indutus.* Athenæus lib. 12. χρυσόπαστα vocat vestes auro intertextas. Dionysius, inquit, ξυστίδα, καὶ χρυσοῦν στέφανον ἐπὶ περόνῃ μετελάμβανε τραγικόν. Id est, *xystidem, & auream coronam cum fibula sumpsit.* Hesychius chlanidas comicas, xystida tragicam vestem esse vult, ξυστὶς τραγικὸν ἔνδυμα. Suidas xystide vti ait Reges tragicos, ξυστίδι χρῶν-
C ται οἱ τραγικοὶ βασιλεῖς, τραγικὸν ἔνδυμα ἐσκευοποιημένον, ἐ ἔχον ἐπιπόρπημα ξυστίς. *Tragica vestis elaborata, & fibulata xystis* Plutarch. l. de tarda Dei vindict. παιδάρια τῶν κακούργων ἐν τοῖς θεάτροις θεώμενα πολλάκις ἐν χιτῶσι διαχρύσοις, καὶ χλαμυδίοις ἁλουργοῖς ἐστεφανωμένους, ἐ πυῤῥιχίζοντας, ἤγαται καὶ τέθηπεν ὡς μακαρίους, ἄχρις οὗ κεντούμενοι, καὶ μαστιγούμενοι, καὶ πῦρ ἀνιέντες ἐκ τῆς ἀνθινῆς ἐσθῆτος ὀφθῶσι. Id est, *puerili maleficos in Theatris vestibus inauratis, & chlamyde purpurea amictos, coronatos sæpe intuentes, pyrrichā saltantes admirantur vt beatos, & obstupescunt, donec stimulis confossi, flagellis cæsi, & ignem è florida veste eiectare videantur.* Histrionum ornatum Pollux lib. 4. his verbis describit. Calcei comici dicuntur ἐμβάδες, ἐμβάται, ποικίλον tunica tragica, pallium, xystis, batrachis, chlanis, chlamys purpurea auro intexta, tiara, mitra. Agrenum erat textum reticulatum ex lana circa omne corpus, quod Tiresias induebat. Colpoma varius amictus Regum. Ephaptis purpureum volumen, quo venatores, aut bellatores manum inuoluebant.
D Crocotus, maschalister floridus, seu epomis, & thyrsus ornamenta sunt Diouysij. Maschalister est epomis, vel cincticulum subalare. Vestis satyrica fuit pellis hinnulei, vel capræ, quam Isalen vocant, & tragen, & pardalem textam, & venabulum Dionysiacum, & chlamys florida, & purpureum pallium, & tunica ex fœno densa, quam Sileni ferunt. Comica vestis exomis, tunica alba, non insignita, sutura carens à læuo latere. Vide Polluc. lib. 4. cap. 18. Vestes histrionum multicoloriæ erant, apud Sidonium lib. 2. epist. 2. Artemidor. lib. 2. cap. 3. διάχρυσος, χρυσόπαστος, φοινικίς, ποικίλον Polluci. Palla vestis Liberi Patris fuit, & Apollinis, vt Tibul. lib. 3. eleg 4. Solin. cap. 4. Athenæus lib. 1. Philostratus in Gorgia Æschylum pallæ inuentorem facit. Horatius,

——Pallæque repertor honestæ
Aeschylus.——

Lucianus εἰς ἀπαίδευτον, scribit Euangelum pessimum citharœdum ὅλον περιλαμπόμενον τῷ
E χρυσῷ καὶ τοῖς σμαράγδοις, καὶ βηρύλλοις, καὶ ὑακίνθοις, *fuisse totum circumfulgentem auro & smaragdis, beryllis, & hyacinthis.* In syrmate propter amplitudinem erant rugæ, & contabulationes, vt vocat Tertul. lib. de Pallio. Sidonius carm. 15.

Crispato rigidæ crepitant in syrmate rugæ.

Valerius in Phormione,

Quid hîc cum tragicis vestibus, & syrma facis?

Vopisc. in Carino; pallio aurato, atque purpurato pro syrmate Tragœdus vteretur. Sidon. epist. 11. lib. 8.

Et rugas tibi syrmatis profundi
Succingunt hederæ expeditiores.

Prudent. in Psychomach.

Vt tener incessus vestigia syrmate verrat. A

Apuleius in Bathylli statua pantomimi habitum depinxit. Adolescens est visenda pulcritudine, crinibus, fronte patili separata, per malas reuulsus; ponè autem coma prolixior interlucentem ceruicem scapularum finibus obumbrat. ceruix succi plena, malæ vberes, genæ teretes, ac modico mento laculatur, eique prorsus citharœdicus status Deam conspiciens canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus, &c. Plutarchus in symposio septem Sapientum scribit, Arionem citharœdum τῇ στολῇ καταφανῆ γενόμενον, τὸν γὰρ ἐναγώνιον ἐτύγχανεν ἀμπεχόμενος κόσμον, ᾧ κιθαρῳδῶν ἐχρήσατο, *fuisse ornatu splendidum, amictus enim erat cultu quo in certaminibus canens vtebatur*. Lucianus de Euangelo, ἐσθῆτα χρυσόπαστον ποιησάμενος, καὶ στέφανον δάφνης χρυσῆς κάλλιστον, ὡς ἀντὶ καρποῦ τῆς δάφνης σμαράγδους εἶναι ἰσομεγέθεις τοῦ καρποῦ, καὶ ἡ πορφύρα δὲ ἐνέπρεπε τῆς ἐσθῆτος ἡ μεταξὺ τοῦ χρυσοῦ διεφαίνετο. Coronari enim citharœdi in pulpitum procedebant. Nonnus in Dionys. lib. 19. de Oeagro, & B Erectheo pag. 336.

Ἄμφω δ' εἰς μέσον ἦλθον ἀεθλητῆρες ἀγῶνος
φορμίγγων ἐλατῆρες, ἐμιτρώσαντο δὲ χαίτας
δαφναίοις πετάλοισι, ἀνεζώννυντο δὲ πέπλους,
ἀρχόμενοι δ' ἐλέλιζον ἐθήμονι δάκτυλα παλμῷ.

Ambo pares in medium processerunt citharœdi, & cinxerunt laurea comas, induxerunt pallam, & incipientes mouerunt digitos solito motu. Histrionum vestes intrinsecus pannosæ, & è centunculis conflatæ erant. Lucian. ep. saturnalit. ὀλιγόχρυσον μὲν τὰ ἔξω, καταρράφον δὲ τὰ ἔνδον, ὥσπερ αἱ τραγικαὶ ἐσθῆτες, ἐκ ῥακῶν πάνυ εὐτελῶν συγκειμέναι. Id est, *extrinsecus aureum, intrinsecus pannosum, cuiusmodi sunt vestes tragicæ, ex centonibus omnino vilibus consutæ*. Ea autem vestimenta sumebantur à chorago, qui sæpe suis sumptibus ludos edebat, vt Plutarchus docet in Ando- C cide. Plaut. in Persa;

Vestimenta abs chorago sumito, dare debet.

in Trinummo;

Ipse à chorago hæc vestimenta sumpsit suo periculo.

Tragicam pallam Valerius in Phormione *syrmam* fœminino genere vocat, sicut & alij *schemam* pro *schemate* dixêre.

Quid hic cum tragicis vestibus, & syrma facis?

Comicis alia vestis fuit, pro persona quam agerent. Certè incedebant vt plurimum præcincti, aut verenda coriacea & scortea, ridiculi causâ, supra femora obtendebant, quæ dicuntur scutina. Hesychius, διεζωσμένοι εἰσίεσαν οἱ κωμικοὶ ὑποκριταί, οἱ δὲ αἰδοῖα δερμάτινα τοῦ γελοίου χάριν αἰωρέω τῶν ἰσχίων, καὶ τῶν αἰδοίων περικείμενοι, ἃ λέγεται σκύτινα. Soracum autem, vel D sarraceum vehiculum erat quo scenicorum ornamenta portabantur, vestes, baculi, cludines. Scenici enim cùm agerent, virgas, aut baculos incuruos in manu habuerunt, de quibus Plutarchus lib. περὶ τοῦ τῶν παίδων ἀγω. τὰς τῶν ὑποκριτῶν καμπύλας βακτηρίας ἀπευθύνειν ἀμήχανον. Id est, *curui baculi Scenicorum dirigi non possunt*. Sueton. in Nerone cap. 24. Atque etiam in tragico actu cùm elapsum baculum citò resumpsisset, pauidus, & metuens ne ob delictum certamine summoueretur, &c. Hesychius notat Comicorum baculum dictum ἄρισκον. ἄρισκος, inquit, ἡ διδομένη ῥάβδος τοῖς κωμικοῖς. Vide an apud Sueton. baculus ille de sceptro exaudiendus sit, maximè cùm Philostrat. lib. 5. Apollon. de Nerone Oedipodem agente loquens στολῆς καὶ σκήπτρου meminerit. Scenici gesserunt & cludinem, quem gladium esse volunt, quo mimi, & scenici vterentur, si quando in scena cædes facienda esset. Apuleius in Apolog. de fabulis quæ saltabantur à pantomimis, quas tu cùm saltas, tanta molliria animi, tanta formido ferri est, sine cludine saltas. Cludinem describit Achilles Tatius in Leucippe E lib. 3. ξίφος τὴν μὲν κώπην ἔχον παλαιστῶν τεσσάρων, τὸν δὲ σίδηρον ἐπὶ τῇ κώπῃ βραχύτατον δακτύλων ὅσον οὐ πλείω τριῶν πρὸς τὰς κιβδήλους σφαγάς. *Gladius cæcus & inclusus manubrio longo palmas 4. ferro extante digitos tres, sed quod leui motu in longitudinem exiret, quanta ipsius manubrij*, similis doloni de quo Seruius ad lib. 7. Æneid. Dolonem esse ait flagellum intra cuius virgam lateret pugio. Apud Apuleium quidam legunt *clunaculum*, quod inter species gladiorum refert Gellius. Apud Fest. clunaculum gladius est ad clunes appendi solitus, quales laniorum & coquorum. Dio in Caracalla saltatores scenicos gladium gestasse ostendit, de Theocrito loquens olim scenico, quem cùm Titianus procurator Alexandriæ offendisset disco, is in Titianum stricto ferro prosiluit; cui Titianus, ὡς ὀρχηστὴς ἐποίησας, quia mimi ferrum gerebant, & pantomimi. Eos qui carmina Homeri recitarent laureum ramum, δαφνίνην, gestasse

A gestasse suprà ostendimus. Pindar. de Homero loquens Aiacis laudatore ode 4. Isthm.

> Ἀλλ' Ὅμηρος, inquit, τοι τετίμακεν δι' ἀνθρώπων, ὃς αὐτοῦ
> Πᾶσαν ὀρθώσαις ἀρετὰν,
> Κατὰ ῥάβδον ἔφρασε
> Θεσπεσίων ἐπέων λοιποῖς ἀθύρειν.

Sed Homerus Aiacem inter homines honorauit, qui omnem virtutem eius in rapsodia cecinit diuinis versibus, & aliis canendam reliquit. Igitur pantomimi, si fabula exigeret, ferro vsi. Auson. in Canace,

> —— *Visus multo felicior ipsa,*
> *Quod non hic ferro viscera dissecuit.*

Quod ille mutuatus est à Lucillio lib. 2. Græc. Anthol.

B
> Πάντα καθ' ἱστορίην ὀρχούμενος, ἓν τὸ μέγιστον
> Τῶν ἔργων παριδὼν, ἠνίασας μεγάλως.
> Τὴν μὲν γὰρ Νιόβην ὀρχούμενος, ὡς λίθος ἔστης,
> Καὶ πάλιν ὡς Καπανεὺς ἐξαπίνης ἔπεσες.
> Ἀλλ' ἐπὶ τῆς Κανάκης ἀφυῶς, ὅτι καὶ ξίφος ἦν σοι,
> Καὶ ζῶν ἐξῆλθες, τοῦτο παρ' ἱστορίην.

Id est, *omnia ex historia desaltans magno dolore spectatores affecisti, cùm vnum modò quod maximi momenti fuit, omiseris. Nioben enim saltans, vt lapis constitisti, & Capanea agens, rursum vt Capaneus citò excidisti. Sed in Canace supinus fuisti, quia ensis tibi in manu fuit, & viuus exiisti, hoc est, præter historiam.* Scenici enim omnes, & pantomimi eo cultu fuerunt, quo vsum esse verisimile est eum quem agerent. Alius tamen est baculus ille curuus, cuius meminit Plutarchus, & sce-
C ptrum Regis tragici, & ensis, & eluden Apuleij. Philostrat. lib. 5. Apollon. καὶ τὰ μὲν κρέοντος, καὶ οἰδίποδος οὕτως ἐξακριβοῦν, ὡς δεδιέναι μήπω λάθοι ἁμαρτὼν θύρας, ἢ στολῆς, ἢ σκήπτρου. Id est, *fabulam Creontis, & Oedipodis ita exactè agebat, vt timeret, ne imprudens erraret in ianua, ornatu, aut sceptro.* Lucianus in Anacharsi; Dionysio, inquit, qui Liber Pater est, Comœdi sunt breuiores, & pedites, & minus clamant, habéntque galeas ridiculas. βραχύτεροι, καὶ πεζοὶ, καὶ ἧττον βοῶν, κράνη πάνυ γελοιότερα ἔχουσι.

CAP. LVII.

De caluis scenicis.

D MIMI calui, auctore Nonio, omnibus erant frustratui. Item, calui mimi, capite raso planipedes Festus & Pollux scribunt, eos qui lenonem agerent, recaluastros fuisse, à quibus facit Cicero pro Roscio Comœdo. Qui idcirco capillo & supercilijs semper est rasis, ne vllum pilum viri boni habeat. Nam Gallionem illum periutissimum lenonem cùm agit, agit Chaream. vnde & calui contemptui fuêre. Persius satyr. 1.

> —— *Cùm tibi calue*
> *Pinguis aqualiculus pro penso sesquipede extet.*

Depugnabant calui in scena. Synesius de caluitio. σκώπτει κομήτη εἴ τις ἐντείνει κόνδυλον ἀπολώλεκεν. τὸν ἐν θεάτρῳ ἢ ἄνθρωπον, ὃς πολλὴν καὶ καλὴν παρέχει τῷ δήμῳ τὴν διατριβὴν, ἔξεστι καθ' ἑκάστην ἱερομηνίαν τῷ καταλαβόντι θέαν θεάσασθαι. οὗτός ἐστι μὲν τῶν τέχνῃ φαλακρῶν, οὐ τῶν φύσει, βαδίζων εἰς τὰ κουρεῖα τῆς ἡμέρας πολλάκις. πάρεισι δὲ εἰς τὸν δῆμον ἐπ' αὐτὸ τοῦτο τῆς κεφαλῆς τὴν ῥώμην ἐπιδειξόμενος, ἢ μηδὲν ἐστι δεινὸν τῶν δεινῶν, &c. *Scythæ*, inquit, *comato si quis alapam*
E *incusserit, occidet. Videre autem est ei qui spectaculo quibusque Kalendis frui voluerit, hominem in Theatro, qui multam & gratam populo præbet exercitationem. Hic est ex eorum numero, qui non natura sponte, sed data opera calui sunt, qui sæpe tonstrinas adit, & in populi oculis versatur eo animo, vt capitis robur ostendat, cui nihil eorum quæ difficilia sunt difficile est; verùm & cum pice feruenti componitur, & arietat cum ariete ad id docto, à longè spumam ebullienti. deficiunt autem fictilia vasa Megarensium hoc capite confracta, secantur ac conscinduntur.* Deinde addit, licere caluis qui pudorem tantillum exuerint, esse miraculorum patratoribus. θαυματοποιοῖς εἶναι ἔξεστι τοῖς φαλακροῖς μικρὸν ἀπερυθριάσασι. Dixi suprà ex Dione Seianum φῶς τοῖς ἀπιοῦσιν ἐκ τοῦ θεάτρου διὰ πεντακισχιλίων παίδων ἀπεξυρημένων παρεσχηκέναι, vt caluitiem Tiberij rideret, *lumen abeuntibus è Theatro, per quinque millia puerorum qui raso capite essent prætulisse.* Calui item erant qui libertate donabantur. Plaut. in Amphitru.

Caluus raso capite pileum accipiam. A

Existimem caluos istos ridiculos in eorum ordine fuisse qui per risum inter se alapas incutiebant & excipiebant. Iuuenalis satyr. 8.

—— Irridere potest qui
Mamercorum alapas. ——

Martialis lib.2.

Os tibi præcisum est, quantum non ipse Latinus
Vilia Panniculi percutit ora sono.

Cæterùm caluorum duo genera, quorum aliis pili defluxère, qui Græcis σιλλωία, & παισίλλωοι, aut ἤλιοι dicti apud Nicetam Choniatem, & Synesium in encomio caluitij: alij rasi sunt, vt serui qui ad libertatem vocarentur. Sosia apud Plautum,

Raso capite caluus fiam.

Vnde & Venus calua. Mimi calui erant, ne pilum boni viri haberent. Artemidorus lib. 1. cap.23. ξυρᾶσθαι δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλὴν αἰγυπτίων θεῶν ἱερεῦσι, καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ τοῖς ἐξ ἔθους ἔχουσι ξυρᾶσθαι ἀγαθόν. Moriones item rasi. lib 2. Antholog. tit. 3. μωρὸν ὁρᾷς φαλακρόν. Profluuio calui fuère Iulius Cæsar, & Otho Imperatores. Rarò fœminæ caluæ sunt, rariùs qui à mulierum consuetudine semper abstinuerunt. De alapis mimorum Martialis lib. 5. epig. 64. B

O quàm dignus eras alapis Mariane Latini,
Te successurum credo ego Panniculo.

Cyprianus epist. 103. Ictibus infelix facies locatur, vt infelicior venter saginetur. Salaputas alapas vocat Arnobius l. 7. *salaputarum sonitu & plausu.* vetus glossarium, salapitta, ῥάπισμα. Tertullian. l. de spectacul. Insuper contumeliis alaparum sic os obiicit. C

CAP. LVIII.

An nominatim appellare aliquem in Scena licuerit.

IN veteri Comœdia personæ similes erant iis qui publicè irrisi, quorum nomina palàm recitabantur. In media & noua mos exoleuit. Romæ tamen C. Cælius Iudex absoluit iniuriarum eum qui Lucillium Poëtam nominatim læserat. P. Mucius eum qui L. Accium Poëtam nominauerat, condemnauit. Mimus quidam nominatim Accium Poëtam compellauit in Scena. Cum eo Accius agit iniuriarum. hic nihil aliud defendit, nisi licere nominare cuius nomine scripta dentur agenda. Legendus Cornificius l. 2. ad Herennium.

CAP. LIX. D

De mercede, quæ scenicis data.

CVM pecunias Athenienses de publico haberent militares, eas viritim populo diuidendas in Theatra censuerunt, vt singuli duos obolos acciperent, & altero vitam tolerare, alterum præbere magistro & dispensatori Theatri possent. nec enim id temporis Theatrum è lapidibus exædificatum. Pericles autem, vt plebeculæ gratiam iniret, cùm tenuiores non haberent vnde loca emerent, quæ à diuitibus numerata pecunia obsidebantur, publicas omnes pecunias theoricas esse voluit. Vlpianus 1. Olynth. χρήματα ἔχοντες οἱ ἀθηναῖοι ἐναγχος αὐτὰ πεποιήκασι θεωρικὰ, ὥστε λαμβάνειν ἐν τῷ θεωρείῳ ἕκαστον τῶν ἐν τῇ πόλει δύο ὀβολοὺς, ἵνα τὸν μὲν ἕνα κατάσχειν εἰς τὴν ἰδίαν τροφὴν, τὸν δὲ ἄλλον παρέχειν ἔχωσι τῷ ἀρχιτέκτονι τοῦ θεάτρου. οὐδὲ γὰρ εἶχον τότε θέατρον ἐκ λίθων κατεσκευασμένον. τὰ χρήματα ταῦτα τὰ δημόσια θεωρικὰ ἐποίησεν ἐξαρχῆς ὁ περικλῆς, &c. Apollodorus quidam iterum militares pecunias efficere conatus est; quæ ab Vlpiano petenda sunt. Theoricas Kalendis, quas ieronoumenias vocat, tantùm accipiebant. Decreuit Demosthenes (vt habetur oratione pro Corona) ne architecton locum daret legatis in Theatro, quem alioqui habuissent duobus obolis solutis. Architecton dicitur ἄρχων τοῦ θεάτρου, *magister Theatri.* spectaculum emere, locare, dicuntur θέαν ἀγοράζειν. Plutarch. θεωρητήρια ἐκμισθοῦν. Theophrastus in character. καὶ ξένοις δὲ αὐτοῦ θέαν ἀγοράσας, μὴ δοὺς τὸ μέρος θεωρεῖν. Id est, *hospitibus suis cùm emerit spectandi locum, non dat eis partem graduum, in qua considant.* Theatronæ sunt redemptores, & mancipes Theatrorum. iidem Lucar exigebant. θεατρώνης ὁ θέαν ἀπομισθῶν Pollux ex Aristoph. ὁ διοικητὴς τοῦ θεάτρου, id est, *administrator Theatri.* Theophrastus de impunitate, καὶ ἐπὶ θέαν

ὠνικα

A ἵνα καὶ δὴ τοσαῦτα ἐν τοῖς θεάτροις ἦσαν, ἵνα δὲ πρῶτα ἀφιᾶσιν οἱ θεατρῶναι. *Non patitur vt filij eant in spectacula cùm eundum est, cùm autem theatronæ Lucar non exigunt.* Dicitur & Polluci θεατροπώλης. ἀρχιτέκτων vocatur Demosth. pro Corona. Demosthenes enim decreuit θέαν μὴ κατανεῖμαι τὸν ἀρχιτέκτονα τοῖς πρέσβεσι κελεύειν, ἀλλὰ ἐν τοῖν δυοῖν ὀβολοῖν ἐθεώρουν, *ne architecton & magister Theatri locum daret legatis in Theatro, quem alioqui habuissent duobus obolis solutis.* duos enim obolos soluebant. Aristoph. in Vespis,

——τεθεώρηκα δύο ὀβολὼ φέρων.

Spectaui duos obolos ferens. vbi Scholiastes, ἰκρίοις θεωροῦντες δύο ὀβολοὺς παρεῖχον. Id est, *qui è tabulatis, & foris spectabant, duos obolos præbebant.* Eas pecunias adnumerabant Kalendis cuiusque mensis. Vlpian. in 3. Olynth. τὰ θεωρικὰ τῆς ἱερομηνίαις μόνον ἐλάμβανον. Qui autem exigebant à populo theoticon, dicti sunt χαλκολόγοι, *æruscatores.* Sub Diophanto tamen

B drachma Lucar fuit. ἐπὶ Διοφάντου τὸ θεωρητικὸν (malim θεωρικὸν) ἐγένετο δραχμή, ait Hesychius. θεωρικὸν appellat Aristides in Apologia, καὶ κατ' αὐτὰ ὥσπερ θεωρικὸν τὴν ἐπιστήμην διανέμοντες. Id est, *virtim quasi theoricam scientiam diuidentes.* Solon olim legem tulerat, vt spectaculis ludorum tres drachmæ soluerentur priuato cuique, & duæ aliæ in publicum conferrentur. καὶ θεωρίας ὅσης ἀγώνων τρεῖς δραχμὰς τῷ ἰδιώτῃ, δύο δὲ ἄλλας ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον ἔταξε, ait Plutarch. in Solone. Hesychius θεωρικὰ χρήματα, θεωρικὸν ἀργύριον vocat. Plutarchus in Romaic. c. πθ. Lucar τὸ τελούμενον εἰς θέας. vet. gloss. Lucar, θεατρικὸς μισθὸς ἀπὸ φίσκου. Id est, *Lucar est quod soluitur in spectacula*: vel, *merces theatrica de fisco.* Id quod Lucaris nomine pantomimis datum est, vocatur menstruum à Cassiodoro lib. 1. variar. pantomimi prasinis menstruum. De Lucare Tacit. l. 1. Augustus immunes verberum histriones quondam responderat. De modo Lucaris, & aduersùs lasciuiam fautorum multa decernuntur:

C nequis domos pantomimorum Senator introiret, ne egredientes in publicum equites Romani cingerent. Lucar quod à *luco* Latinis dictum est, Græcis dicitur κωλάκ, auctore Hesychio. κωλάκ τὸ προτιθέμενον ἆθλον τῶν ἀγωνιζομένων. Id est, *Lucar præmium est propositum certantibus.* malim τὸ προτιθέμενον ἆθλον. Idem ostendit mercedem Comicorum propriè μισθὸν dictam, & quinque modò fuisse qui mercedem hanc consequerentur. μισθὸς τὸ ἔπαθλον τῶν κωμικῶν. ἐμμισθοι δὲ πέντε ἦσαν Varia autē à variis Imperatoribus merces histrionibus constituta est. Antoninus enim Philosophus temperauit scenicas donationes, iubens vt quinos aureos scenici acciperent, ita tamen vt nullus editor decem aureos egrederetur, vt ait Capitolin. in Antonino. Philo & Lamprid. in Alexand. Alexander Imperator arcarios instituit, qui de arca fisci ederent munera, eáque parciora, vt est in manuscripto codice Petri Pithoei. vnde arcæ theatralis præfecti vrbis mentio fit Nouella 57. Sex aurei dabantur priùs, vt notat Scholiastes Iuuenalis in hæc verba,

D ——*Victori populus quod postulat aurum.*

Solent, inquit, petere sex aureos. Nam non licebat amplius dare. Roscius tamen mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus accipiebat, vt scribit Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 14. & Cicero pro Roscio. Certè Eunuchus Terentij bis acta est, meruítque pretium quantum nulla alia cuiusquam Comœdia, id est, octo millia nummûm, propterea summa quoque titulo ascribitur, ait Donatus. Actores emebant à Poëtis fabulas. Terent. in Hecyra,

Vt liceat scribere aliis, mihi vt discere,
Nouas expediam posthac pretio emptas.

Olim Poëtis tragicis victoribus hircus datus, agnus Homericis rapsodis, qui ex eo ἀρνῳδοὶ vocati. Eustathius initio Iliad. ἀρνῳδοί, ῥαψῳδοί, ῥαβδῳδοί, ἐπειδὴ οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐν ᾠδῇ

E ὁμηρικῇ, καὶ νικῶντες ἄρνα ἐλάμβανον ἔπαθλον. Id est, *arnodi, rapsodi, rabdodi, quia qui cantu Homerico certabant, victores agnum accipiebant mercedem.* Nonnulli putant scenicis in diem tribus obolis Lucar definitum, quod D. Chrysostomus dixerit orat. de statuis; ἐντεῦθεν τὸ ἦθος αὐτῆς πόλεως διαβάλλοντες εἰσιν οἱ τὰς αὐτῶν φωνὰς τοῖς ἀρχομένοις πωλοῦντες, καὶ τριῶν ὀβολῶν τὴν ἑαυτῶν προδιδόντες σωτηρίαν. Id est, *inde sunt ij qui mores vrbis incusant, qui voces suas Magistratibus vendunt, & ob tres obolos suam ipsorum salutem produnt.* lego, τοῖς ἄρχουσι. Scenicis autem honor habitus in Græcia, vt suprà ostendimus, & docet Augustinus lib. 2. de Ciuit. cap. 10. Nam interdum & ciuitate donati, & corona, & pecunia. De ciuitate, & libertate Plutarch. in Lycurgo oratore, qui legem tulit, vt Chytris agon Comœdorum ederetur in Theatro, & qui vicisset in ciuitatem allegeretur, cùm id olim nefas esset. εἰσήνεγκε δὲ νόμους, τὸν περὶ τῶν κωμῳδῶν ἀγῶνα τοῖς χύτροις ἐπιτελεῖν ἐφάμιλλον ἐν τῷ θεάτρῳ, καὶ τὸν νικήσαντα εἰς τὸ ἄστυ καταλέγεσθαι,

λήγειδ, πρότερον οὐκ ἐξόν. l. Diuo. C. qui manumitti non poss. l. si priuatus. in Pandect. tit. A
qui & à quibus libert. & ciuit. Coronatos fuisse victores vulgò notum est, Synesius in Ægyptio. καὶ γὰρ ἐν τῷ τ̃ γέροντος ὑποκρίσει στεφανοῦται, καὶ κηρύττεται, καὶ ἐν τῷ τ̃ βασιλέως ἁμαρτών ἐκβάλλεται, καὶ συρίττεται. Id est, *etenim in vetulæ persona agenda coronatur & prædicatur, in Regis persona peccans exploditur, & sibilatur.* Sueton. in Nerone cap. 53. Exiit opinio post scenicas coronas proximo lustro descensurum eum ad Olympia inter athletas. Varro lib. 4. de ling. Lat. Corollarium quod additur, vox ficta est à corollis, quod hæc, cùm placuerint actores in scena, dari solitæ sint. Iul. Firmic. lib. 8. Astron. cap. 20. & 24. coronatos histriones esse ait. Scholiastes Aristoph. ἐστεφανῶσθαι θαλλῷ τ̃ ἐλαίας ἱερᾶς, ὃς νενόμισται ἰσότιμος χρυσῷ στεφάνῳ. *Coronatus est ramo sacræ oleæ, qui aureæ coronæ pretio exæquatur.* Agones illi dicti sunt stephanitæ, de quibus Demosthenes in Leptinem, μεγίστας δίδοσθε ἐκ πάντος τ̃ χρόνου δωρεὰς τοῖς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας νικῶσι τοὺς στεφανίτας. Id est, *maxima dona in eos post hominum memoriam contulistis, qui ludis gymnicis coronariis victores essent.* vbi Vlpianus. τοὺς ἐπῳδικοὺς καλουμένους λέγει. οἱ μὲν γάρ τῶν ἀγώνων εἰσὶ στεφανῖται, οἱ δ' ἀργυρῖται. δίδονται οὖν μέγισται δωρεαὶ καὶ μετὰ στεφάνων. Id est, *ludos intelligit epodicos in quibus cantu certatur. Certaminum enim alia coronis, alia argento donantur. Dantur autem & maxima dona cum coronis.* Guathæna meretrix dicebat ἀγῶνα suum non esse στεφανίτην, ἀλλ' ἀργυρίτην. Tertullianus de anima; præ gloria moritur, vt Cleodemus Atheniensis, dum ab histrionibus ob præstantiam auto coronatur. Scenicæ autem coronæ Romæ ex ære Cyprio factæ auri speciem præbente, vt Plin. lib. 34. cap. 8. Sueton. in Claudio cap. 11. Comœdiam quoque Græcam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia Iudicum coronauit. Dictæ sunt coronæ donaticæ, auctore Festo, quod his victores in ludis donabantur, quæ postea magnificentiæ causâ institutæ sunt super modum aptarum capitibus, quasi amplitudine fiunt cùm Lares ornantur; id est, maiores quàm vt hominis capiti congruant. Plutarchus lib. εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον. Φιλήμονα τὸν κωμικὸν, καὶ Ἄλεξιν ἐπὶ τ̃ σκηνῆς ἀγωνιζομένους, καὶ στεφανουμένους ὁ θάνατος κατέλαβεν. Id est, *Philemona comicum, & Alexin in scena certantes, & coronatos mors comprehendit.* Sed Poëtæ, non histriones fuerunt, qui & ludis Capitolinis coronati, vt est in veteribus inscriptionib. L. VALERIO L. F. PVDENTI: HIC CVM ESSET ANNORVM TREDECIM ROMÆ CERTAMINE IOVIS CAPITOLINI, LVSTRO SEXTO, CLARITATE INGENII CORONATVS INTER POETAS LATINOS, OMNIBVS SENTENTIIS IVDICVM. HVIC PLEBS VNIVERSA HISCONIENSIVM STATVAM ÆRE COLLATO DECREVIT. Eiusmodi agones dicti coronarij, στεφανῖται. Plutarch. 2. sympos. quæst. 5. scribit, Lacedæmone eos qui coronatium certamen vicissent, in acie prope Regem stare solitos. ἐν δὲ λακεδαίμονι τοῖς νενικηκόσι στεφανίτας ἀγῶνας ἐξαίρετος ἦν ἐν τ̃ παρατάξει χώρα περὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τεταγμένους μάχεσθαι. Idem sympos. 5. quæst. 2. poëticen in sacris certaminibus olim coronatam scribit, ποιητικὴν ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας πρότερον στεφάνων ἐπινικίων τυγχάνουσαν. Per initia igitur agones fuêre coronarij, postea ἀργυρῖται, & pecuniarij, denuò facti coronarij, vt scribit Pollux lib. 3. cap. 30. Thematici dicti in quibus pecuniæ, vel res aliæ pro præmio positæ, qui sicuti coronarij agones facti fuêre. τοὺς μὲν καλουμένους ἱεροὺς ἀγῶνας, ὧν τὸ ἆθλον ἐν στεφάνῳ μόνῳ στεφανίτας ἐκάλεσαν, καὶ φυλλίνας, τοὺς δ' ὀνομαζομένους θεματικοὺς ἀργυρίτας. θέμα *præmium* significat. Sibylla, D

> Ἄγιος γὰρ χερσὶ τοῖσιν ὃ δίκαια βραβεύσοι,
> Καὶ δεκάτους ψῆφοι, αὐτοῖς θέμα μάρτυσι δῶσι
> Ἀθάνατον. ———

Thema tamen videtur & de coronis dici. Plutarchus in sympos. πενταέθλοις στέφανον τεθῆναι. Vetus inscriptio, χρυσάνθινα ἐν σάρδεσι, καὶ θεματείτας πλείονας, agonas Thematitas cum Chrysanthinis coniungit. In basi stephanitas velut diuersos ponit In certaminibus musicis dicebantur ministrare Deo, ait Pollux, in quibus sedebant Iudices, sicut in gymnicis brabeutæ, & præpositi. Pindarus, *à Sicyone*, inquit, *venerunt argento donati cum phialis vinosis.* Suidas scribit, initio præmia proposita certantibus. Postquam cœperunt certare sine præmio, amici, aut affines coronis victores cingebant, & pretiosis muneribus donabant, alij floribus, & foliis circumeuntes spargebant: vt hodie iaciunt zonas, petasos, runicas. Moris item fuit, vt amici victorem ludis musicis cœna exciperent. Plutarchus symposio 1. σωσικλῆα τὸν κορώνηθεν πυθίοις νενικηκότα ποιητὰς εἱστιῶμεν τὰ ἐπινίκια. *Sosicli qui Pythiis vicerat Poëtas, ob victoriam cœnam præbemus.* Athenæus scribit lib. 9. epulum Agathoni datum esse ob victoriam, qui Lenæis Bacchi ludis vicerat. Sed & Plato initio symposij eius epuli meminit, additque, Agathonem E

sequenti

A sequenti post victoriam die cum chori sociis rem diuinam Diis fecisse. τῇ ὑστεραίᾳ ἡ ἢ τὰ
ἐπινίκια ἔθυεν αὐτός τε, καὶ οἱ χορευταί. Merces vocatur, seu brauium, ἔπαθλα, ἆθλα, νικητήρια,
ἐπιχείρια, γέρα. ἐπὶ τῶν μουσικῶν ἴδιον λειτουργεῖν τῷ θεῷ διονυσιακῆς ἀγωνίας ἀθληταὶ, διονυσιακοὶ
τεχνῖται, ἀθληταὶ μουσικοί. τοῖς μουσικοῖς κρίται κάθηνται, τοῖς γυμνικοῖς βραβευταὶ, καὶ βραβεῖς, καὶ
ἐπιστάται. *In musicis propriè artifices dicuntur ministrare Deo, qui vocantur Dionysiaci certaminis athletæ.
Musicis Iudices sedent, gymnicis brabeutæ.* De musicis dicitur συμπλέκεσθαι περὶ τοῦ στεφάνου, ἐπὶ στε-
φάνῳ, περὶ φοίνικος, ἐπὶ φοίνικι, *certare de corona, de palma*, vt Pollux scribit lib. 3. cap. 30. The-
maticos agonas fuisse pecuniarios diximus, de quibus Pindarus Nemeon ode 10.

Σικυωνόθεν δ' ἀργυρωθέντες
Σὺν οἰνηραῖς φιάλαις ἐπέβαν.

Virgil. lib. 5. Æneid.

B *Et palmæ pretium victoribus, armáque, & ostro*
Persusæ vestes. ———

Homerus in funere Patrocli, Athenæus lib. 11. de iis ludis qui fiebant in Scirrhis prope
Athenas. Suidas in voce περιαγειρόμενοι. λέγεται γὰρ ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἆθλα προὐτίθεσαν τοῖς ἀγωνιζο-
μένοις. ἐπεὶ δ' ἤρξαντο χωρὶς ἄθλων ἀγωνίζεσθαι τοὺς νικήσαντας οἱ μὲν κατὰ φιλίαν ἢ συγγένειαν προσ-
ήκοντες στεφάνοις ἀνέδουν. τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν συγγενεῖς καθήμενοι πλησιάζοντες πλέονος ἄξια ἀπετί-
θεσαν, οἱ δὲ πορρώτερον ἄνθεσι καὶ φύλλοις ἔβαλλον περιερχομένους. ὡς καὶ νῦν τοῖς ἐπιφανῶς ἀγωνι-
σαμένοις ἐπιβάλλουσι πετάσους, καὶ ζώνας, οἱ δὲ χιτῶνας. ἐκ τούτου σύνηθες ἦλθεν κύκλῳ περιπορευο-
μένους τοὺς ἀθλητὰς ἐπαγείρειν, καὶ λαμβάνειν τὰ διδόμενα. Pausanias lib. 2. Eliacon scribit, Diago-
ram ab Acusilao & Damageto Olympionicis filiis suis arena media circumlatum iniectis
floribus, faustísque vocibus cohonestatum. In certamine si æqua manu vterque discessit, an-
C tagonistæ ἀνήτητοι, & inuicti præmium Deo consecrant, cuius est id festum, narrante Gellio
lib. 18. cap. 2. Seneca vocat hieram facere. Si χρηματίτης ἀγὼν, *pecuniarium certamen* erat, præ-
mium æquis partibus vtrique cedebat. Si stephanites fuit agon, & coronarius, vel forte li-
tem diremerunt, vel arbitrio Iudicis. Plutarchus in libro de Stoicor. contrad. ἐν τῷ περὶ τοῦ δι-
κάζειν, ὑποθέμενος δύο δρομεῖς ὁμοῦ συμπεσεῖν ἀλλήλοις διαπορεῖ, *in dissertatione de iudicando, sub-
iiciens duos cursores simul vno tempore in eundem locum inter se concurrisse, dubitat*, quid brabeutæ
faciendum sit. An Iudex potest palmam cui vult reddere, si fuerint ipsi familiares, quasi ali-
quid suum aliquo modo vtri velit gratificetur. An æquius est, quasi palma ambobus vt quæ-
dam hæreditas sit communis, vt variè det palmam prout fors tulit secundùm inclinatio-
nem. In certaminibus pecuniariis primò victoribus brauium donabatur, deinde erat colle-
ctio, tertiò à spectatoribus folia iniiciebantur: tandem erat corona, cùm post bellum Me-
D dicum Græciæ luxus in maius auctus esset. Clemens Alexandrin. lib. 2. Pædagog. ἐν δὲ τοῖς
ἀγῶσι πρώτη ἡ τῶν ἀθλητῶν δόσις ἦν (lego, ἄθλων,) δεύτερον δὲ ὁ ἐπαγερμὸς, τρίτη ἡ φυλλοβο-
λία, τελευταῖον ὁ στέφανος ἐπίδοσιν λαβούσης εἰς τρυφὴν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὰ Μηδικά. Cato præter
mercedem dabat scenicis dona vilia, Græcis quidem betas, lactucas, raphanos, pyra, Roma-
nis vini testas, carnes suillas, ficus, cucumeres, & lignorum fasces. Plutarch. in Catone, δῶ-
ρα ἀντὶ τῶν πολυτελῶν τοῖς μὲν Ἕλλησι τεῦτλα, καὶ θρίδακας, καὶ ῥαφανίδας, καὶ ἀπίους, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις
οἴνου κεράμια, καὶ κρέα ὕεια, καὶ σῦκα, καὶ σικύους, καὶ ξύλων ἀγκαλίδας. Corollarium Varroni est
omnis additio, & accessio lucrosa Cic. in Verrem; Hic quasi festiuum acroama ne sine co-
rollario de conuiuio decederet, ibidem conuiuis inspectantibus emblemata auellenda cu-
rauit. Plin. lib. 21. Paulatim Romæ subrepsit appellatio corollis inter initia propter gracili-
tatem nominatis, mox & corollariis, postquam è lamina ærea tenui, & aurata, aut inargen-
tata dabatur. Philo de legat. scenicis laudes, honores, præmia, coronas, prædicationes dari
E ait. εἰ τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα τὸν ἄνθρωπον ἐκπονοῦσιν οὕτω τινὲς ὡς ἐπαινεῖσθαι τε, καὶ θαυμάζεσθαι, καὶ γέ-
ρα, καὶ τιμὰς, καὶ στεφάνους μετὰ κηρυγμάτων λαμβάνειν. Firmicus lib. 8. cap. 20. Celebres faciet sce-
nicos, qui in sacris certaminibus constituti pulcerrima consequantur insignia coronarum.
Sed vt ad scenicos qui Romæ agebant, redeamus, theatralis arca fuit, in quam mulctæ infer-
rentur, & vnde sumptus ludis fierent, ab Alexandro Seuero Imperatore instituta, de quo
Lampridius; Arcarios instituit, vt de arca fisci ludos ederent. Nouel. 63. ἡ θεατραλία vocatur
arca theatralis. Decem, inquit, librarum auri illatarum in arcam theatralem tuæ eminentiæ,
εἰσκομιζομένων τῇ θεατραλίᾳ τῆς σῆς ὑπεροχῆς. Præfectū vrbis Constantinopolitanæ alloquitur.
De mercede histrionum Arnob. l. 4. Et quod nullis possit expiari satisfactionibus, exoletis,
atque irrisoribus numinum dona instituuntur, & munera, ab officiis otium publicis, immu-
nitas, & vacatio cum coronis. Lactantius l. 5. cap. 20. Qualis hæc religio, aut quanta maiestas

putanda est, quæ adoratur in templis, illuditur in Theatris, & qui hæc fecerint, non pœnas violati numinis pendunt, sed honorati etiam, laudatíque discedunt? Theodoret. de prouident. καὶ τραγῳδίας μὲν, καὶ κωμῳδίας ὑποκρίται ἔχουσιν εἰς ὃ βλέποντες τὴν τέχνην μετιᾶσι, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἐλπίδι τῶν πόνων ἀνέχονται. Inscriptio vetus. M. VLPIVS AVG. LIB. APOLAVTVS MAXIMVS PANTOMIMORVM, CORONATVS ADVERSVS HISTRIONES, ET OMNES SCENICOS ARTIFICES. Plautus in Trinummo;

——Euge, euge Lusiteles,
Facilè palmam habes, hic victus vicit tua Comœdia,
Hic agit magis ex argumento, & versus meliores facit,
Etiam ob stultitiam tuam te tuêris, mulctam abomina.

Suetonius in Vespasiano; Ludis per quos scena Marcelliani Theatri restituta dedicabatur, vetera quoque acroamata reuocauerat. Apollinari Tragœdo quadringenta, Terpno, Diodoróque citharœdis ducena, nonnullis centena, quibus minimum quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. lib. 2. c. 45. Augustus corollaria, & præmia alienis quoque muneribus, ac ludis, & crebra, & grandia de suo offerebat. Non modò autem coronis, sed & statuis in Græcia victores donati, vt docet Clemens Alex. in Protreptico, de Eunomo citharœdo, cui cùm cicada accinuisset, ei statua ærea posita, in qua cicada expressa. Pausanias in Phocicis scribit, citharistis qui sine voce, solis fidibus canerent, octaua Pythiade coronæ præmium statutum. Idem auctor est, secunda Pythiade musicum agonem coronarium factum, qui priùs fuerat χρηματίτης, seu ἀργυρίτης, vt ait Strabo. Capitolinus de Marco Philosopho; temperauit scenicas donationes, iubens vt quinos aureos scenici acciperent. De corollariis histrionis agit, aut de omnibus quæ accipere soliti histriones. Lamprid. de Alex Seuero; scenicis nunquam aurum, nunquam argentum, vix pecuniam donauit. spectacula frequentauit cum summa donandi parsimonia. Dabantur scenicis præter certam mercedem lege definitam coronæ, quas ob vilitatem Cicero corollaria vocat. Sed postea ex auro & argento coronæ histrionibus datæ, auctore eius moris Crasso diuite, vt scribit Plinius lib. 21. cap. 3. Sed vt victoribus coronæ & pecuniæ datæ sunt, ita iis qui aliquid in Scena peccassent verbera imposita. Histrio si seriùs quàm oporteret proscenium ingrederetur, vapulabat. Plaut. in Trinummo;

Enimuerò serò quoniam aduenis,
Vapulabis arbitratu meo & nouorum Aedilium.

in Cistellar. epilogo;

——Ornamenta ponent postidea loci,
Qui deliquit, vapulabit, qui non deliquit, bibet.

Coronas autem non Olympionicis tantùm, sed & vel maximè Regibus ac Consulibus victoribus dati solitas ostendimus libro de Triumpho; vnde & aurum Romæ coronarium. Certè aureæ coronæ ab vrbibus Græciæ Philippo datæ sunt ob ludos musicos, qui nuptiis filiæ eius Cleopatræ celebrati. Diodorus Siculus, τέλος δὲ πολλῶν πανταχόθεν πρὸς τὴν πανήγυριν συῤῥεόντων, καὶ τῶν ἀγώνων, καὶ γάμων συντελουμένων ἐν αἴγαις τῆς μακεδονίας, οὐ μόνον κατ' ἄνδρα τῶν ἐπιφανῶν ἐστεφάνωσαν αὐτὸν χρυσοῖς στεφάνοις, &c. Id est, *denique multis vndique ad panegyrim confluentibus, & ludis ac nuptiis celebratis apud Aegas Macedoniæ vrbem, non modò singulatim viri illustres eum coronarunt aureis coronis, sed etiam ipsæ vrbes.* Strabo lib. 9. scribit, tibicines victores Pythiis præmia cum coronis consequutos. Item Plutarchus sympos. lib. 5 q. 2. & Athen. lib. 14. δίδοται δὲ ὁ στέφανος τῷ ἱλαρῳδῷ, καὶ τῷ αὐλῳδῷ, οὐ τῷ ψάλτῃ, οὐδὲ τῷ αὐλητῇ. Id est, *datur corona hilarodo, & aulœdo, non psalti, aut auletæ.* Quod est contra Strabonem, & Pindar. ode 12. Pyth. qui Midæ Agrigentino auletæ victori 24. Pythiade coronam datam ait.

Νικήσαντα τέχνᾳ τὰν ποτὲ Παλλὰς ἐφεῦρε.

Id est, *vincentem in arte tibiæ quam Pallas inuenit.* Horatius,

Arbiter pugnæ posuit Nearchus
Sub pede nudo palmam.

Id est, neutri fauit, sed palmam subiecit pedibus, contra morem brabeutarum, qui brabeon in manu promptum habent, vt victori porrigant. Palmam histrioni victori datam ostendit Plautus in Amphitru.

Siue ambissent qui palmam histrionibus,
Siue cuiquam artifici.——

Datum

A Datum est & illis argentum cum encomio. Plutarchus in Lycurgo Rhetore scribit, eum legem tulisse Athenis ad populum, vt Neptuni certamen non minus tribus anniuersariis choris, pompísque in Piræo fieret, victoréſque decem minis donarentur, qui primo loco vicissent, qui autem secundo, octo, qui tertio, non minus sex minis. Eius præterea qui musico certamine vicisset laudes publicè decantaræ, vt Lucian. lib. de Herodoto. In Græcia χορηγοὶ dicti videntur, qui Romæ ludorum editores. Plutarchus in Themistocle, ἐνίκησε δὲ καὶ χορηγῶν τραγωδοῖς μεγάλην ἤδη τότε σπουδὴν, καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος ἔχοντος, καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντα, Θεμιστοκλῆς Φρεάῤῥιος ἐχορήγει, Φρύνιχος ἐδίδασκεν, Ἀδείμαντος ἦρχεν. Id est, *vicit autem cùm sumptus sufficeret Tragœdis, & hoc certamen in pretio iam esset, & tabulam victoriæ dedicauit cum hac inscriptione, Themistocles Phrearius sumptus suppeditauit, Phrynichus docuit, Adimantus præfuit.* Idem in Andocide ait, Andocidem choro cycli-
B co, siue annuo certanti dithyrambico tribui suæ sumptus subministrasse. Editorum Romæ ingentes fuêre sumptus, vt sæpe in impensam ludorum ab amicis pecuniam acciperent. Seneca l. 2. de beneficiis c. 21. Cyprianus de opere & eleemosyn. Rebus, inquir, suis vel obligatis in muneris apparatione, vel venditis, ac nisi editio bona successerit, conuiciis ac sibilis eiiciuntur, & furore populari nonnunquam lapidantur. Sed hoc propriè ad gladiatores pertinet. Iam verò moris Romæ fuit, vt gratis spectarent. Neque enim à populo quicquam theatralis pecuniæ exactum, populus tamen sponte in ludos stipem spargere solitus. Quod institutum est S. Posthumio, Q. Martio Coss. tanta abundantiæ pecuniæ erat, vt eam populus conferret, ait Plinius l. 33. c. 10. In Græcia minutum æs dari solitum, vt diximus, putà duo oboli, pro theorico. Theophrastus in charact. ἀπονοίας προσωπεῖον ἔχων ἐν κωμικῷ χορῷ, καὶ θεάμασι δὲ τοὺς χαλκοῦς ἐκλέγειν καθ' ἕκαστον παριὼν, καὶ μά-
C χεσθαι τοῖς τὸ σύμβολον φέρουσι. Id est, *vecors personatus in comico choro, & in spectaculis æra legit, vnumquemque adiens, & pugnat cum iis qui symbolum ferunt.* Gratis enim spectabant qui symbolum seu tesseram ferebant. χαλκοῦς vocat æra minimi pretij, æsculum. vet. glos. æsculator, & χαλκολόγος.

CAP. LX.

De plausu & sibilo.

PLAVSVS penè ludis omnibus, si placuissent, datus est, & ab histrionibus expetitus. Quintilianus l. 5. Et cùm sit maxima pars epilogi, amplificatis verbis, atque sententiis vti licet, magnificis atque ornatis; tunc est commouendum Theatrum, cùm ventum est ad illud ipsum quo veteres Tragœdiæ, Comœdiæque clauduntur, Plaudite. Plaut. Truculento;

D *Spectatores bene valete, plaudite, exsurgite.*

Item in Epidico, Curculione, Amphitruone, *clarè plaudite.* Captiuis, *plausum date*, & in omnibus fabulis. Horatius in Arte,

——— *Donec cantor vos plaudite dicat.*

Apuleius l. 2. Flor. Tertul. l. 1. in Valentin. Cic. in Catone maiore. Sueton. in Aug. sub finem. Seneca l. 3. nat. quæst. quod vel à grege, vel à persona quæ vltimas partes agebat, dici solitum. Manasses in Politic. de Augusto; μεθιστάμενος τῆς τύρβης τῶν πραγμάτων κροτῆσαι βούλομαι πολλοῖς ἐπὶ τελευτῇ μου, καὶ κροταλῆσαι χεῖρας. Interdum etiam exsibilati sunt histriones si parum probarentur. Cic. in Paradox. Histrio si paulùm se mouit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba breuior, aut longior, exsibilatur, exploditur. lib. 3. de Oratore. Quotus quisque est, qui teneat artem numerorum ac modorum? At in his si paulum modò
E offensum est, vt aut cõtractione breuius fuerit, aut productione longius, Theatra tota reclamant. κλωσμὸς vocatur à Græcis. Harpocration, κλωσμὸν ἔλεγον τὸν γιγνόμενον ἐν τοῖς στόμασι ψόφον, ᾧ πρὸς τὰς ἐκβολὰς ἐχρῶντο τῶν ἀκροαμάτων, ὡς οὐχ ἡδέως ἀκούοντες. Aristid. orat. περὶ τῶν ἐξορχουμένων. ὥσπερ αὖ τῶν ὑποκριτῶν οἱ ἐκπίπτοντες, καὶ μὴ δυνάμενοι τὸ δρᾶμα περαίνειν κατὰ φύσιν. Id est, *vt histriones qui excidunt, nec possunt fabulam ad finem, vt natura rei exposcit, deducere.* Postea συρίττεσθαι eos ait, καὶ κλώζεσθαι ὑπ' αὐτῶν θεατῶν. qua voce vsus Demosth. in Æsch. ἐτέλεις, ἐγὼ δὲ ἐτελούμην, ἐδίδασκες, ἐγὼ δὲ ἐφοίτων, ἐτριταγωνίστεις, ἐγὼ δὲ ἐθεώμην, ἐξέπιπτες, ἐγὼ δὲ ἐσύριττον. Id est, *lustrabas, & ego circumferebar, docebas, ego ibam vt audirem, tertias in fabula partes agebas, & ego spectabam, excidebas, ego sibilabam.* Pollux l. 4. c. 19. ἐδώλια τῇ πτέρναις καλακρούειν, πτερνοκοπεῖν, *tabulata plantis pedum verberare*, quod faciebant cùm aliquem sibilo eiicerent. Idem l. 2. πτερνοκοπεῖν, τὸ πτέρναις κτυπεῖν πρὸς τὰ ἐδώλια ἐν τοῖς θεάτροις. Eustath. κλώζειν, ποιὸν ἦχον ἀποτελεῖν τῷ στόματι ἐν τῷ ὑποσυρίττειν τινά.

Id est,

Id est, *certum sonum ore edere in aliquo exsibilando.* Demosthenes de falsa legat. ὅτε μὲν ὁ αἰσχίνης τ' A
θυέστ' ἠγωνίζετ', ἐξεβάλλετε αὐτόν, καὶ ἐξεσυρίττετε ἐκ τῶν θεάτρων, καὶ μονονοὺ κατελεύετε. *Quando,* inquit,
Aeschines certabat, eiecistis eum, & exsibilastis è Theatro, & penè eum lapidastis. De plausu Tacit. lib. 14.
tunc primùm conscripti sunt equites Romani cognomento Augustanorum, ætate ac robore
conspicui. hi dies ac noctes plausibus personare. lib. 16. Et plebs quidem vrbis histrionũ quoque
gestus iuuare solita personabat certis modis, plausúque cõposito. Iuuenalis vetus Scholiast.
Nam antea testis percutiebant saltãtibus pantomimis. Has mos erat vt mesochori percuterent
manibus. lib. de caussis corruptæ eloquentiæ. Populus auditis in Theatro versibus
Virgilij surrexit vniuersus, & fortè præsentem, spectantémque Virgilium sic veneratus est,
quasi Augustum. Seneca epist. 29. si intrante te clamor, plausus, & pantomimica ornamenta
obstrepuerint. Quintilianus Dialogo de oratoribus, siue quis alius auctor est, & Valerius
Maximus l. 6. c. 2. histrionalem fauorem penè in vetere cœpisse aiunt. Diphilus cùm Apollinaribus B
ludis inter actum ad eum versum venisset; *miseria nostra magna est,* directis in Põpeium
manibus, reuocatúsq; aliquoties à populo. De acclamationibus quæ datæ histrionibus, Tertull.
lib. de spectac. Sed Tragœdo vociferãte inter effæminationis modos. Illas manus in laudando
histrionem fatigare, ex ore quo Amen sanctum protuleris, gladiatori testimoniũ reddere,
εἰς αἰῶνας, alij omnino dicere quàm Deo Christo. Non modò autem histrionibus, sed
maximè Principibus plausum dabant, ad eámque rem habuère oraria, id est, sudaria, quæ iactabant,
vt fauere se ostenderent. Eusebius lib. 7. dixit καλάσειν ὀθόνας, *iactare oraria.* Ea Aurelianus
Aug. primus populo donauit, quibus vteretur ad fauorem, narrante Vopisco. Non soli
histriones qui excidissent, & Poëtæ, sed etiam Magistratus, & alij qui populo ingrati essent,
sibilo explodebantur. Seneca epist. 14. Cato cùm modò per populi leuatus manus, & obrutus
sputis extra forum traheretur. Cicero pro Sextio; qui rumore populi ducuntur, eis sibilus C
mors est. Cœlius lib. 8. epist. ad familiares. In Theatro Curionis, cùm Hortẽsius ingressus est,
hic tibi strepitus, fremitus, clamor tonitruũ, & rudentium sibilus. Intactus à sibilo peruenerat
ad senectutem Hortensius. Sidonius l. 4. epist. in Theatris pastoritiæ fistulæ. Philo in Cain.
ἐν θεάτρῳ κλωσμῷ συριστῶν καλαμωκώμων, *strisum strepitu oris sibilantium.* Sed vt viri illustres,
si populo ingrati essent, sibilo excepti sunt, ita & si grati, plausus eis datus. Horat. lib. 1. ode 29.

—— Datus in Theatro
Cùm tibi plausus,
Care Mecænas eques, vt iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Claudianus imitatus est lib. 2. in Stilicon.

—— Quantos proscenia plausus D
Ad cælum, quoties vallis tibi Martia ducet
Nomen Auentino, Pallantéoque recessu.

Panegyr. 4.

Consensu cauea sublatus in æthera clamor,
Plebis adoratæ reboat fragor. ——

Doctissimus Lipsius plebem adoratam dici vult, quod ori oraria admouerent, vt modulatus
esset plausus. Non equidem repugno, sed tamen veriùs ea verba sic exaudiri posse puto, vt
plebs à viris principibus adorari dicatur. Claudianus de sexto Consulatu Honorij,

—— Cùm regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus.

Suetonius in Claudio; Consules spectacula edentes voce ac manu venerarus est κρότοις Græci E
vocant *plausus,* qui viris tãtùm principibus dati. Augustus enim ægrè accepit, ὅτι γάϊον κρότοις
καὶ ἐπαίνοις ἐτίμησαν in Theatro, ait Dio, id est, *quod Caium plausu, & laudibus honorassent.* Alij
bombũ vocant, & βομβεῖς. Philostratus in Alexãdro Seleucensi, ὁ δ᾽ οὐχ οὕτως τοῖς ἀθηναίοις
ἔδοξεν, ὡς καὶ βόμβον διελθεῖν αὐτῷ ἔτι σιωπῶντος. *Vsque adeò compositus Atheniensibus visus est, vt bombus
discurreret ipso adhuc tacente.* Themistius in orat. Sophist. ἐπιδεικτὰς ἔχοιλα κρότου τε, καὶ σκβομβησιν.
Suetonius in Nerone, bõbos, imbrices, & testas vocat c. 20. Qui plausuũ genera cõdiscerent,
bõbos, & imbrices, & testas nominabãt. Bombi grauiore sono, quales illi de quibus Persius,

Torua mimalloneis implerunt cornua bombis.

Martianus Capella l. 2. tympani bombũ vocat. Imbrices leuiore, quasi crepitãtis super tegulas
pluuiæ, aut collisis imbricibus: testæ acuto, vt testarũ crepitus, de quibus Iuuenalis sat. 11.

—— Audiat

A —— *Audiat ille*
Testarum crepitus. ——

Cymbala dicuntur Plinio lib.2.epist.14.plausus, inquit, tantùm, ac potiùs cymbala. Fiebat is plausus cùm dextera digitis iunctis, & demissis in manus lævæ cavum pulsaret, & complosiones illæ dulcisonæ manus etant instar cymbalorum. Aristænetus epist. 10.l.1. ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις συσταλμένοις, ἐπικεκυφυῖαν τὴν ἀριστερὰν ἐπλήττεν εἰς τὸ κοῖλον, ἵνα ὦσιν αἱ χεῖρες σύμφωνοι συμπληττόμεναι τρόπον κυμβάλων. Cotippus lib.2.

Emittunt dextras pariter, paritérque remittunt,
Ingeminántque cavos dulci modulamine plausus.

Martialis lib.6.epig.35.

Quaque sonant pleno vocésque, manúsque Theatro,
B *Cum populus subiti Cæsaris ora videt.*

Crepare dixit Horat.lib.2.ode 17.

—— *Cum populus frequens*
Lætum Theatris ter crepuit sonum.

Plutarchus in Sertorio, ὡς εἰσελθόντα εἰς τὸ θέατρον ὁ δῆμος ἐξεδέξατο κρότῳ, καὶ καλλιφήμισεν, ὧν οὐδὲ τοῖς πάνυ πρεσβύτεροις ἡλικίᾳ, καὶ δόξῃ τυχεῖν ἦν ῥᾴδιον. *Sertorium*, inquit, *in Theatrum ingredientem populus excepit plausu, & acclamatione, quæ rarò viri illustres & grandævi consequuti sunt.* Libanius in legatione ad Iulianum, ἤκουσαν οἱ θεοὶ βοῆς ἡλίκης οὐ πρόσθεν, τῶν μὲν ἀνδρῶν ἐμπεπληκότων οὐ μόνον τὸ θέατρον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὲρ ὄρους λαγόνας. Id est, *audierunt Dy clamorem quantus antea non auditus est, hominibus non solùm Theatrum implentibus*, &c. Cicero lib.1.ad Atticum, ludis & gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας auferebamus, sine vlla pastoritia fistula. Tacitus lib.16. plebs personabat

C certis modis, plausúque composito, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriretur. Proferebant enim voces organo dulciores, & sub quadam harmonia citharæ concavum Theatrum per eos resonabat, vt toni potiùs, quàm clamores essent, vt loquitur Cassiodorus l. 1. variar. A Græcis mos ille plausuum petitus. Plato in Axiocho, πρὸς ὄχλον ζῶν εἰ πεπτυσμένος, καὶ κροτηθείη, δῆμος παίγνιον ἐκβαλλόμενος, συριττόμενος, ζημιούμενος. Id est, *ad plebeculæ studium vivens, si plausu accipiatur, populi ludibrium, eiectus, exsibilatus, mulctatus.* Plausus autem à stantibus datus: exsurgebant enim & exsiliebant, vt plauderent. Cicero l.2. ad Atticum: Curioni stantes plauserunt. Philostratus in Arrielsione, βοῶσι γοῦν ἀναπηδήσαντες τῶν θάκων, καὶ οἱ μὲν τὼ χεῖρε ἀνασείουσι, οἱ δὲ τὴν ἐσθῆτα, οἱ δ᾽ αἴρονται ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ δὲ τοῖς πλησίον ἱλαρὸν προσπαλαίουσι. Id est, *clamant igitur exsilientes è sedibus, & hi quidem movent manus, illi vestem, isti tolluntur à terra, nonnulli cum vicinis hilariter luctantur.* Aristænetus l.1.epist.26. ὁ δὲ δῆμος ἀνίστατο ὑπὸ θαύματος, καὶ φωνὰς ἀμοιβαίας ἀφίησιν ἐμμελῶς, καὶ τὼ χεῖρε κινεῖ, καὶ τὴν ἐσθῆτα σοβεῖ, ἔπειτα συγκαθήμενος διηγεῖται καθ᾽ ἕκαστον ἄλλος ἄλλῳ κινήματα πολυλόγου σιγῆς. *Populus*, inquit, *exsurrexit erectus præ admiratione, & voces alternis modulatas mittit, & manus movet, postea considentes inter se narrant motus silenty multorum mores effingentis.* Arnobius lib.4. Conclamant & assurgunt

D

Theatra, cavea omnes concrepant fragoribus atque plausu. Propertius,

Stantiáque in plausum tota Theatra iuvent.

Apud Sueton. Galba solemni spectaculo plaudentes milites inhibuit datis tesseris, vt manus penulis cohiberent. Mulieres etiam plausum dedêre, apud Libanium in legatione ad Iulianum. Antiochiæ, inquit, γυναικῶν κατὰ τὸν αὐτῶν νόμον εἴωθεν ἑκάστης συνεκπεμπούσης εὐφημίαν, ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων. Id est, *cum mulieres de more ex ædibus suis acclamarēt ob ea quæ illic gesta erant.* De plausu Cicero ad Atticum lib.14.epist.3. Tu si quid πραγματικὸν habes. Sin minus populi ἐπισημασίαν, & mimorum dicta perscribito. In plausu assurgere, & subsilire populus solebat.

E Quintilian. lib. 2. Instit. assurgendi, exsultandique velut in Theatro licentia. Suetonius in August. & vniuersi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent. Arrianus lib.3. Epicteti cap 4. ὁρᾷ πῶς ὁ ἐπίτροπος τοῦ Καίσαρος θεωρεῖ; κέκραγε, κἀγὼ τοίνυν κραυγάσω. ἀναπηδᾷ, κἀγὼ ἀναπηδήσω. *Vide quomodo procurator Cæsaris spectat? Si exclamauit, & ego acclamabo, si exsultauit, & ego exsultabo.* Eusebius Samosatenus, τοῖς μὴ ἐπαινοῦσι, μηδὲ ὡς ἐν θεάτροις καλοῦσι τὰς ὀθόνας, μηδὲ ἐκβοῶσι τε, καὶ ἀναπηδῶσι κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀμφ᾽ αὐτὸν στασιώταις ἐπιτιμῶν. *Iis qui se non laudarent, nec vt in Theatro iactarent oraria, nec exclamarent, nec exsultarent, vt ij qui latus eius cingentes ab eo faciebant, opprobrans & coarguens.* Vt autem Romæ & Athenis viri probi plausu excipiebantur, ita & improbi explodebantur sibilis. Theophrast. in character. Καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ κροτεῖν ὅταν οἱ ἄλλοι παύωνται, καὶ συρίττειν οὓς ἡδέως θεωροῦσιν οἱ λοιποί. Aristoph. in Vespis,

Οἱ δ᾽ ἀνεκρότησαν πλεῖν γε θεοφρασῆ μόνον.

οὗτος

οὗτος δὲ διεμύλλαινεν ὡς δὴ δεξιός. A

Alij plausum dederunt, excepto solo Theophrasto. ille sibilabat ore contracto in rictum. Διαμυλλαίνειν est *sibilare rictu oris.* dicebant & κλώζειν, κλωσμοσυρίττειν. Verba Theophrast. sic Latinè sonant. *In Theatro plausum dare cùm alij desierint, & eos exsibilare quos alij libenter spectant.* Isocrates in Panathenaico, καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἀκόλας ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζόντων. *Cùm aliæ species cogerent audiētes plaudere, & tumultuari.* Plato l. 3. de leg. τὸ δὲ κῦρος τούτων γνῶναι οὐ σύριγξ ἦν, οὐδέ τινες ἄμουσοι βοαὶ πλήθους καθάπερ τὰ νῦν, οὐδ᾽ αὖ κρότοι ἐπαίνους ἀποδιδόντες. *Cognoscere robur ac firmitatem harum non erat fistula, neque aliqui clamores absurdi, quod nunc fit, neque plausus qui laudes redderent.* Plausus illi sæpe empti erant, Martiali teste lib. 7. epig. 73.

Vendere nec linguam Siculis, plausúmque Theatris.

Viri enim ambitione perditi pecuniæ non parcebant, vt hos plausus extorquerent. Cicero pro Sextio. Emptos plausus, & exiles, & raros leuitate nonnullorum theatrales & gladiatorij B consessus exhibent. Videtur hic mos ærate Ciceronis in Rempublicam irrepsisse, sic enim lib. 4. ad Atticum. cùm concio more hoc insulso, & nouo plausum meo nomine recitando daret. Ouidius tamen ab antiquo morem hunc repetit 1. Artis,

In medio plausu, plausus tunc arte carebat.

Postea fuit artificiosus & modulatus, qui non tantùm in Theatro, sed etiam in exercitu à militibus datus est. Plutarchus in Mario, οἱ στρατιῶται συνεπλήσσοντο τινὶ κρότῳ, καὶ πατάγῳ συνηλάλαξαν ὑφ᾽ ἡδονῆς. *Milites strepitu quodam, & sonitu armato præ voluptate simul acclamarunt.*

CAP. LXI.

De clamoribus & acclamationibus Theatri. C

DIctum est ea de re à Lipsio eruditè, dictum & à nobis in Circo nostro, hîc tamen pauca adnotamus. Quoties in Scena aliquid ageretur quod omnes probarent, exclamabat cauea, lętitię & approbationis argumēto. Cicero de Amicitia; qui clamores sēper rota cauea in M. Pacuuij noua fabula, cùm ignorante Rege, vter esset Orestes, stantes plaudebant in re ficta. Xiphilin. Nerone canēte ἦν ἀκούειν πῶς αὐτῶν λεγόντων, ὁ καλὸς καῖσαρ, ὁ ἀπόλλων, ὁ αὔγουστος. πολλάκις καὶ μέχρις ἑσπέρας ἐξ ἑωθινοῦ παρεκτείνοντο ἐκβοῶντες, *audire erat quodāmodo ipsos dicentes, pulcer Cæsar, Apollo, Augustus. Sæpe à manè ad vesperam clamare pertendebāt.* Plutarch. in Galba, θέας οὔσης, καὶ τῶν χιλιαρχῶν καὶ λοχαγῶν τὸ ῥωμαίοις συνηθὲς εὐτυχίαν ἐπὶ ἀγαθῷ κοινῷ εὐχομένων τῷ αὐτοκράτορι. *Cùm spectaculū esset, & tribuni ac centuriones morē solemnē retinerēt, vt bona omnia precarentur Imperatori.* Quod & vsurpatum in concione populi & in Senatu. Cicero in Verrem; factus est strepitus, & grata con- D cionis admurmuratio. Cùm autem iudiciis se consulturū dixisset, non strepitu, sed maximo clamore suam populus Roman. significauit volūtatem. Idem & in Gręcia obtinuit. Plutarch. in Flaminio, κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν. κόρακας περιπετομένους ἔπεσον. *Cùm à Flaminio libertas Græciæ renuntiata est, clamor incredibilis magnitudine fuit ob voluptatē,* &c. Legendi Suet. in August. c. 99. Volcatius in Auidio, Spartianus in Antonino Pio, Dio p. 419. Seiano, cùm in Senatum ingressus esset, ἐπιβοήματα Senatorum data. Quod tanti fuit, vt ex acclamationes in acta publica mitterentur, & in æs inciderentur. Plinius Panegyrico Traiani. Illas acclamationes P.C. in acta publica mittendas & incidendas in ære censuit. Suet. in Claudio c. 7. præsedit spectaculis in Caij vicem acclamante populo felicitatem. Lampridius in Diadumeno; Acclamatum Macrino, Imperator Dij te seruent. Antoninum Diuum omnes rogamus. Iupiter Opt. Max. Macrino & Antonino vitam. Lege Arrianū in Epictet. l. 3. c. 4. Dio Chrysost. in Cyneg. ὁ ὄχλος ἐβόων ποτὲ μὲν πρᾴως καὶ ἱλαρῶς πάντες ἐπαινοῦντές τινας, ποτὲ δὲ σφόδρα, καὶ ὀργίλως. E Id est, *turba exclamabat interdum leniter & hilariter, cùm omnes aliquos laudarent; interdum vehementer & iracunde.* Lege, si tanti tibi est, Circum nostrum sub finem. Marcellinus lib. 28. Pro acclamatione dicitur hodie, per te ille discat, nec viris tātùm, sed etiam matronis. Zonaras in Commodo, ζήσειας ἐξεβόων, καὶ κύριος εἶ. Sueton. in Calig. c. 13. superflua nomina, sydus, & puppum, & pullum (vocantes.) Mos hic etiam apud Christi cultores. August. epist. 110. Presbyterum Erodium mihi successorem volo. A populo acclamatum est, Deo gratias, Christo laudes. dictum est vicies ter, exaudi Christe. In vita Augustini; Dictum est sexies decies, te patrem, te Episcopum. dictum est octies. Legendus est locus.

IVLII



IVLII CÆSARIS BVLENGERI IVLIODVNENSIS DE THEATRO,



LIBER II.

CAP. I.

De ludis musicis, & scenicis.

A ADHVC ea quæ motu, gestúque corporis sine organis & flexione vocis in Theatro actitata sunt, vt breuissimè persequuti sumus. Proximum est vt ad ea deueniamus, quæ cantu ac modulatione vocis, reliquóque musicæ rei apparatu continentur. Quod priusquàm perficimus, hoc imprimis fixum esto, ludos omnes in Græcia aut gymnicos fuisse, aut musicos, aut scenicos. à Græcis vocantur ἀγῶνες, à Latinis ludi, quæ vox à Lydis facta est, quos in Hetruriam delatos esse Timæus scribit, vbi deinde ludi vsurpati. Polybius admonet, Arcadas, vt feros ciuium suorum animos mitigarent, ludos reperisse. Augustinus ludos scenicos, spectacula turpitudinum, & licentiam vanitatum non hominum vitiis, sed Deorum iussis Romæ institutos ait. Lege Isidor. lib. 18. cap. 16. Ab Hetruscis Romani accersitos artifices mutuati sunt, ait Tertullianus lib. de spectaculis cap. 5. Nam & cùm promiscuè ludi Liberalia vocarentur, honorem Liberi Patris manifestè sonabant. Libero enim à rusticis primo fiebant, ob beneficium
B quod ei ascribunt, pro demonstranda gratia vini. Tzetzes Chiliade 3. c. 475. ludos alios esse vult coronarios, alios donaticos. στεφανῖται ἀγῶνες, ἢ δωρῖται. Causam cur donatici dicerentur hanc affert; οἱ ἀθληταὶ λαμβάνειν τι χρῄζοντες τοῖς ἀγῶσι, μὴ λείρια, ἢ ἄνθη δὲ, καὶ βοτάνων στεφάνους, νικήσαντες διετρεχον τὴν ἀγορὰν τὸ πλῆθος, ὅθεν καὶ ἀγύρται dicti. Id est, *athletæ consequi aliquid muneris cupientes sacris certaminibus, non lilia, & flores, & herbarum coronas, victores per coronam populi in foro discurrebant, vnde & Argyrtæ dicti.* Certè meliùs eos donaticos, & munerarios vocamus, quibus victores auro, argento, bubus, & cæteris id genus muneribus afficerentur, cuiusmodi sunt agones apud Virgilium lib. 5. Æneid. Statium lib. 6. Thebaidos, & ante alios omnes apud Homerum lib. 23. Iliad. Plutarchus politicis præcep. ἀργυρίτην ἀγῶνα videtur alium facere à dorite. οὐκ ἀργυρίτην, οὐδὲ δωρίτην ἀγῶνα πολιτείας ἀγωνιζόμενος, ἀλλ' ἱερὸν ὡς ἀληθῶς, καὶ στεφανίτην, *non certans certamen Reipublicæ argentarium, aut munerarium, sed sacrum re vera, & coronarium,* id est, qui non argento, & muneribus
C corrumpi se sinat, sed laudes tantùm, & coronam expectet. Vt argentarij ludi sint, quibus pecuniæ, munerarij, quibus alia munera donantur. Pollux l. 3. docet, φυλλίνας, & στεφανίτας, *foliaceos, & coronarios* vocari agonas, si fuerint τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ. Hesych. φυλλίναι ἀγῶνες ἐν οἷς μὴ ἐτίθετο ἀργύριον, ἀλλὰ στέφανοι μόνοι, καὶ εἶδός τι κυκεῶν. Id est, *phullinæ seu foliacei ludi sunt, in quibus argentum non in præmium proponebatur, sed coronæ tantùm, & potio quædam Cyceon dicta.* fortè foliacei ludi, quibus victores foliaceis coronis donarentur, aut foliis ab astantibus spargerentur. Clemens lib. 2. cap. 8. ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἡ τῶν ἄθλων δόσις ἦν. δεύτερον δὲ ὁ ἐπαγερμὸς, τρίτον ἡ φυλλοβολία, τελευταῖον ὁ στέφανος, ἐπιδόσιν λαβούσης εἰς τρυφὴν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὰ μηδικά. Id est, *in certaminibus prima fuerunt præmia, & munera, deinde stipes quæ à victoribus colligerentur, tertia foliorum sparsio, vltima corona, cùm rebus ad victum pertinentibus abundaret Græcia exacto bello Medico.* Hoc suprà voluit Tzetzes, qui ἀγύρτας, eos dictos autumat. φυλλοβολίαν Tertullianus lib. de resurrect. carnis vocat florum asperginem. Apuleius iacula floris, serti & solui. Athenæus lib. 13 οὐ γὰρ στεφανίτης ὁ ἀγών ἐστιν,

ἀλλ' ἀργυρίτης. Munera, dona, præmia, brauia, dicuntur ἆθλα, καὶ ἔπαθλα, non tantùm in A
gymnicis agonibus, sed & musicis, auctore Polluce lib. 3. cap. 30. Quanquam propriè ἀγωνο-
θέτης dicitur, qui edit musicos agonas, ἀθλοθέτης, qui gymnicos. Hesychius, ἀθλοθέτης ὁ μόνα
γυμνικά, ἀγωνοθέτης ὁ τὰ μουσικὰ ἀκροάματα διατιθέμενος. & Suidas, ἀγωνοθέτης ὁ ἐν τοῖς μουσικοῖς,
ἀθλοθέτης ὁ ἐν τοῖς γυμνικοῖς. Philo Iudæus pag. 550. ἀθλοθέτης τῶν γυμνικῶν ἀγώνων τῆς θέας
ἀνείρξων γυναῖκας. *Athlotheta gymnicorum certaminum spectaculo fæminas exclusit.* Promiscuè tamen
athlotheta pro agonarcha, & agonotheta ponitur, & contrà apud Pausan. in Eliacis, vbi pri-
mùm duos ἀγωνοθέτας fuisse, deinde nouem Hellanodicas, denique decem ἀθλοθέτας scribit.
Ita & Themistius orat. 2. quem priùs dixerat ἀθλοθέτην in stadio, eundem postea vocat ἀγωνο-
θέτην. Quod & cæteri auctores plerumque faciunt, vt pluribus locis qui passim in his nostris
libellis sparsi sunt, videre est. Vnde & Plato σὺν τῷ περὶ τὴν μουσικὴν ἀθλητὰς vocat, quia ἆθλα
etiam de musicis dicuntur. Ludi musici erant, quos Ptolemæus Musis & Apollini dedica- B
uit, & quemadmodum athletarum, sic communium scriptorum victoribus præmia & ho-
nores constituit, ait Victruuius proœmio lib. 7. Propriè musici agones Pythiis, Nemeis,
Isthmiis celebrabantur, atque adeò Olympicis, vt Plinius scribit. Fortè post Neronē, qui pri-
mus agona musicum Olympiæ celebrauit, vt docet Suetonius cap 23. l. 6. his verbis, Olym-
piæ quoque præter consuetudinem musicum agona commisit; & Philostrat. l. 4. Apollon.
dicebanturque musici agones, cùm aut Poëtæ inter se committerentur, aut fidicines, tibici-
nes, citharœdi, quorum nullus vsus ludis Olympicis. Philostratus lib. 8. ἐκέλευε τοὺς ἠλείους
ὁ νέρων τραγῳδίαν ἀπαγγέλλειν, καὶ κιθαρῳδίαν, οἷς μήτε θέατρόν ἐστι, μήτε σκηνὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα, στά-
διον δὲ αὐτοφυὲς, καὶ γυμνὰ πάντα. Id est, *iussit Nero Eleos Tragœdiam renuntiare, & citharædorum certa-
men, quibus neque Theatrum est, neque scena est, vt hi agones edantur, sed stadiū spontaneum, ac natiuum,
& nuda ista.* In Elide tamen apud Lalichmium agones musici celebrati. Pausanias lib. 2. Eliac. C
ἐν τούτῳ τῷ γυμνασίῳ καὶ βουλευτήριον ἐστιν ἠλείοις, καὶ ἐπιδείξεις ἐνταῦθα λόγων τε αὐτοσχεδίων καὶ συγγραμ-
μάτων ποιοῦνται παντοίων. καλεῖται δὲ λαλίχμιον τοῦ ἀναθέντος ἐπώνυμον. *In hoc*, inquit, *gymnasio se-
naculum est Eleis, & declamationes ibi fiunt orationum ex tempore, & scriptorum omnis generis. vocatur
autem Lalichmium ab auctore.* Pythiis erant nobiles Musicæ agones, quibus victores coronati.
Plutarchus lib. de Musica. Terpander τὰ πύθια τετράκις ἑξῆς νενικηκὼς ἀναγέγραπται. Item, σα-
κάδας τὰ πύθια νενικηκὼς ἀναγέγραπται. Id est, *Terpander, & Sacadas quater vno ordine Pythiis vice-
runt.* Apud Ælianum in varia hist. Pindarus Poëta certamine Thebis suscepto, cùm in audi-
rores indoctos incidisset quinquies à Corinna victus est. πίνδαρος ὁ ποιητὴς ἀγωνιζόμενος ἐν θή-
βαις, ἀμαθέσι περιπεσὼν ἀκροαταῖς ἡττήθη κορίννης πεντάκις. Neapoli certamen fuit musicum &
gymnicum. Strabo lib. 1. νυνὶ δὲ πενταετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς μουσικός τε, καὶ
γυμνικός. Rapsodis etiam certaminibus illis locus fuit. Plato lib. 3. de Republ. κεκοσμημένος
ἐσθῆτι ποικίλῃ, καὶ χρυσοῖς στεφάνοις κλαίει τε ἐν θυσίαις, καὶ ἑορταῖς ῥαψῳδός. *Ornatus*, inquit, *veste* D
varia, & aureis coronis, flet in sacrificiis, & festis celebritatibus rapsodus. Erant & musici agones, à Ne-
rone, & Domitiano, ceterisque Imperatoribus variis locis instituti. Suetonius Nerone c. 12.
Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ more Græco triplex, musi-
cum, gymnicum, equestre, quod appellauit Neronia. Philostratus Præfat. ad Iconas. Statius
Surrentin. Sueton. cap. 20. Neron. Prodire in Scenam concupiuit, & prodiit Neapoli pri-
mùm, ac ne concusso quidem repentè motu terræ Theatro, antè cantare destitit, quàm in-
choatum absolueret νόμον. Cùm magni æstimaret cantare etiam Romæ Neroneum agona,
ante præstitutam diem reuocauit. Philostratus lib. 4. de vita Apollonij cap. 4. Athenæus lib.
14. Ludos item Capitolinos Domitianus instituit, quibus victores quercu coronarentur. Iu-
uenalis satyr. 5.

An Capitolinas deberet Pollio quercus
Sperare, & fidibus promittere. —— E

Albæ quoque certamen musicum, & poëticum fuit. Statius lib. 4. Syluarum,

—— *Troianæ qualis sub collibus Albæ,*
Cùm modò germanas acies, modò Daca sonantem
Prælia, Palladio tua me manus induit auro.

De Capitolinis Martialis lib. 4 epig. 55.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus!

lib. 11. epig. 10.

Clarus fronde Iouis, Romani fama cothurni.

Adrianus

A Adrianus Smyrnæ Musicum certamen instituit. Artemidor. lib. 7. c. 67. οἶδα δέ τινα κιθαρῳδὸν ἐν σμύρνῃ μέλλοντα ἀγῶνα τὸν ἀδριανοῦ ἀγωνιεῖσθαι. Id est, *noui Smyrnæ quendam citharædum, qui cùm certamen Adriani certaturus esset*. Sacris autem Græciæ certaminibus, etiam Olympicis, musicæ & poëticæ agonas editos esse testantur è veteribus multi. Acro lib. 4. ode 2. carm. Horat. de ludis Olympiis agens; In eodem agone, inquit, Poëtæ Heroum laudibus decantandis, & accepto themate certabant, & palma coronabantur. Dio Chrysost. Diogen. p. 96. Isthmiis, ait, circa templum Neptuni multis quidem Sophistis clamantibus, & inter se conuiciantibus, multis item scriptoribus legentibus sua scripta, multis Poëtis sua poëmata canentibus. περὶ τὸν νεὼν τοῦ ποσειδῶνος πολλῶν μὲν σοφιστῶν βοώντων, καὶ λοιδορουμένων ἀλλήλοις, πολλῶν δὲ συγγραφέων ἀναγινωσκόντων τὰ συγγράμματα, πολλῶν δὲ ποιητῶν ποιήματα ᾀδόντων. Vnde discas, Poëtas eiusmodi certaminibus poëmata sua cantillando recitasse: imò & historicos, apud Lucia-

B num, qui Herodotum Olympiis historias suas summo omnium consensu canentem pronuntiasse commemorat. Legendus Plutarchus lib. 2. sympos. & Diodorus lib. 14. ἔπεμψε δὲ καὶ ῥαψῳδοὺς τοὺς κρατίστους, ὅπως ἐν τῇ πανηγύρει τὰ ποιήματα αὐτοῦ προφερόμενοι ποιήσωσι ἔνδοξον τὸν διονύσιον. *Misit*, inquit, *Dionysius rapsodos optimos, vt in panegyri poëmata eius proferentes, eum clarum efficerent*. Ita & Romæ Nero in orchestram, ait Sueton. c. 12. Senatúmque descendit, & orationis quidem, carminísque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit, citharam autem à Iudicibus ad se delaram adorauit, ferríque ad Augusti ianuam iussit. Olim rapsodi dicti Homeristæ. Demetrius Phalereus primus in Theatro dedit τοὺς νῦν ὁμηριστάς, ait Athen. lib. 14. & lib. 1. pag. 19. 20. 21. Dio Chrysostomus de sympos. multos ait εἰς τὰς πανηγύρεις ἐλθόντας ποιήματα ἐπιδεικνῦντας, id est, *in panegyri poëmata recitasse* Plato lib. 2. de Repub. Tunc, inquit, oportet expectare vt musici

C agones diuisim ac distinctè odantur, ὅτε καὶ τοὺς μουσικῆς ἀγῶνας χρὴ προσδοκᾶν κατὰ μέρος ἀγωνιεῖσθαι, quibus qui vicerunt, suæ artis socios conuiuio excipiunt. Plutarchus l. 2. sympos. q. 4. σωτικλέα τὸν κορώνηθεν πυθίοις νενικηκότα ποιητὰς ἑστιώμενον τὰ ἐπινίκια, id est, *Soticlem Coronensem victorem Pythiis Poetis victoriæ epulum celebrasse*. lib. 5. q. 2. τὴν δὲ ποιητικὴν ἀποφαινόμενοι οὐκ ὄψιμον, οὐδὲ νεαρὰν ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας, πάλαι δὲ στεφάνων ἐπινικίων τυγχάνουσαν. Id est, *poëticam ostendimus non nuper in sacra certamina deductam esse, coronáque donatam, sed ab antiquo*. τὰ μὲν γε πύθια τῶν μουσικῶν ἔσχε τρεῖς, ἢ τέτταρας ἐπισεδίους ἀγῶνας. *Pythia*, inquit, *Musicorum habuerunt tres, aut quatuor agonas, qui initium certandi facerent*. Visa item esse ait ἀναθήματα τῆς ἐρυθραίας ποιητρίας ἴσθμια νενικηκυίας, id est, *donaria Erythreæ Poëtriæ quæ Isthmia vicerit*. Plato in Axiocho, musicas auditiones, Theatra Poëtarum, & cyclios choros eodem numero ponit, μουσικὰ ἀκούσματα, θέατρα ποιητῶν, κυκλίους χορούς. Sueton. in Augusto vocat acroama c. 74. aut acroama & hi-

D striones, aut etiam triuiales ex Circo ludios interponebat. Athenæus lib. 12. περὶ τῶν θεαμάτων, καὶ ἀκροαμάτων, *de spectaculis, & auditionibus*. Cic. pro Sextio; ille ipse ludius non solùm spectator, sed actor & acroama. Ita & Plutarchus in Galba canum tibicinem ἀκρόαμα δοκιμώτατον vocat. Idem in Fabio θέας μουσικάς, καὶ θυμελικάς, musicum agonem appellat, qui graphicè describitur à Nonno Heliopolit. lib. 19 Dionysiac.

> Καὶ πρῶτον κληρεῖο τυχὼν τεχνήμονι ῥυθμῷ
> Κεκροπίης ναέτης κιθάρην ἐλέλιξεν ἐρεχθεύς,
> Μέλπων πάτριον ὕμνον.————
> Δεύτερον αἰόλον αὖαξ οἴαγρος ὑφαίνων.

Primus, inquit, *Erectheus sorte hoc dante citharam percussit canens hymnum patrium. Secundo loco Rex Oeager hymnum texens*, &c. Lucian. aduersùs indoctum historiam amœnam de musico certamine quod Pythiis agi solitum, refert. Euangelus quidam, inquit, Tarentinus non obscuro

E loco natus venit Delphos, τὰ τ' ἄλλα λαμπρός, καὶ δὴ καὶ ἐσθῆτα χρυσόπαστον ποιησάμενος, καὶ στέφανον δάφνης χρυσῆς κάλλιστον, *& rebus aliis splendidus, & vestem auro distinctam gerens, & coronam pulcerrimam ex aurea lauro*, quæ smaragdis lauri fructus magnitudine exæquantibus ornata esset. At cithara, res visu mirabilis, apparatu diues ex purissimo auro fabricata, annulis, sigillis, & variis lapillis distincta, Musarúmque, Apollinis, & Orphei imaginibus sculpta, spectatores animi suspensos tenebat. Cùm autem certaminis dies venisset, tres in scenam descenderunt, obtigítque sors Euangelo, vt secundo loco caneret. Procedit ille post Thespin Thebanum, qui non malè certauerat, auro, smaragdis, beryllis, hyacinthis totus collucens. Ipsa purpura quæ auro contexta visebatur, mirificè hunc cultum commendabat. Sed cùm iam citharam pulsare & canere necesse esset, personat agreste quiddam, inérsque ac incompositum, cantus autem planè ineptus erat ac solutus, ita vt omnibus risui fuerit. Athlothetæ

autem itati, τοὺς ἀθλοθέτας ἢ ἀγωνοθετήσαντας ἐπὶ τῇ τόλμῃ μαστιγώσαντας αὐτὸν ἐκβαλεῖν τοῦ θεάτρου, A
&c. καὶ ὑπὸ τῶν μαστιγοφόρων συρόμενος διὰ μέσης τῆς σκηνῆς, καὶ τὰ σκέλη καθῃματωμένος ἐκ τῶν
μαστίγων, *hominis temeritate, cùm eum loris cecidissent, eiecerunt è Theatro. Ille tractus & raptatus
per scenam à mastigophoris, & crura verberibus cruentata habens*, &c. Paulo pòst subiit Eume-
lus quidam Eleus, peruetustam citharam afferens, cuius lignei erant clauuli (κόλλοπες, de
quibus infrà agemus) veste amictus, quæ cum corona vix decem drachmis seu denariis
æstimaretur, bellè canens, commodè fides feriens, ἐνίκησε, καὶ ἀνεκηρύχθη, *victor renuntiatus
est*. Vbi mihi notes velim, citharœdos coronatos in Theatrum ascendisse, deinde victores
Delphica aut Pythia corona insuper donatos. Addit enim, ἐγὼ δὲ ὁ πένης τὴν δελφικήν. *Au-
rea*, inquit, *corona redimitus es, quia diues, ego pauper Delphica*. Legendus Athen. lib. 14.
Plutarch. in Philopœm. qui Nemeis citharœdos in Theatro decertasse narrat, Dio Chry-
sost. orat. ad Alexandrinos, quos ad citharæ modos sæpe pugnasse scribit, cùm in factio-
nes distraherentur. Tacit. lib. 14. Sueton. cap. 23. Neronis certamen musicum comme- B
morant.

CAP. II.

De Musica theatrali.

MVSICAM quæ in Theatris vsurpata est, non longè à musicis certaminibus quæ Py-
thiis, Nemeis, Isthmiis, Olympiæ, Smyrnæ, Neapoli, atque adeò Romæ habita
sunt, abfuisse certum est. Nam vtrobique certabant sub Iudice, & frequenti
hominum corona in Scenam sorte prodibant. Sueton. in Nerone cap. 21. ac sine mora no- C
men suum in albo profitentium iussit ascribi, sorticulàque in vrnam cum cæteris demissa,
intrauit ordine suo, simúlque præfecti prætorio citharam sustinentes. Aristot. lib. 8. Politic.
vocat eos theatricæ Musicæ artifices, τοὺς τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μεταχειριζομένους. dicuntur
actuarij thymeles C. Theodos. l. 21. l. 22. tit. de diuers. apparit. Victruu. lib. 5. θυμελικοὺς καὶ
ὀρχηστάς. Iustinian. Nouel. 105. τοὺς ἐπὶ τῆς θυμέλης χορούς. Cicero ludos Theatri scenicos vo-
cat, quos Pompeius edidit, & in Clytæmnestra sexcentos mulos induxit, lib. 7. epist. ad fa-
miliar. Ad scenicos referuntur osci ludi, qui lingua Oscorum veteri peregrina & absurda
sunt acti. Strabo lib. 5. τῶν μὲν ὄσκων ἐκλελοιπότων, καὶ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς ῥωμαίοις, ὥστε καὶ
ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. *Cùm*, inquit, *defecerint Osci,
lingua tamen manet apud Romanos, ita vt poëmata quædam, & mimi Osca lingua in pulpito certis
ludis agantur*. Vnde apparet Oscorum dialecton aliam fuisse à Romana. Titinnius apud Fest.
Qui Oscè & Volscè fabulantur; nam Latinè nesciunt. Oscorum ludorum meminit Cic. D
lib. 7. epist. 2. ad famil. & Tacitus lib. 4. oscum quoddam ludicrum tenuissimæ apud vulgum
oblectationis eò virium venisse. Ab oscis oscedo, puto oris, quod Osci opici lingua ad res
obscœnas, à quibus honestæ aures abhorrent, abuterentur. Sammonicus cap. 14.

Hinc oscedo fugit, linguæ quoque vulnera cedunt.

Iuuenalis satyr. 6.

Nec curanda viris opicæ castigat amica
Verba. ———

Isidor. lib. 4. etymol. c. 8. oscedo est qua infantium ora violantur. Gellio tamen lib. 4. cap. 20.
oscedo vitium est quo sæpe oscitamus, quasi ab ore, non ab oscis oscedo dicta sit. Festus; Opi-
cum quoque inuenimus pro osco. Oscis enim frequentissimus fuit vsus libidinum spurca-
rum. Vnde & verba impudentia appellantur obscœna. Iuuenalis satyr. 3. E

Et diuina opici rodebant carmina mures.

Sidon. turba & præceps, & opica. Ausonio opicus magister, id est, ἱερογραμματεύς. Osci, seu Opi-
ci Straboni populi Campaniæ, & Thucydidi lib. 3. Dionys. Halic. l. 1. Catonis verba sunt, nos
spurios dicunt, & opicorum cognomento dedecorant. Vt vt sit, ludi scenici vbique in Græ-
cia nobiles fuerunt, vsque adeò vt ne Alexander quidem ab iis abhorruerit, cùm gymni-
cos auersaretur. Plutarchus in Alexand. χοροὺς ἐγκυκλίους καὶ τραγικοὺς ἀγῶνας Alexander de-
dit. Et Hierosolymis ab Herode dati sunt, vt Iosephus scribit lib. 15. origin. cap. 11. Cæte-
rùm theatralis Musica mollis fuit & effœminata, cùm in musicis agonibus virilis fuerit, in
Deorum ac Heroum laudibus occupata. Plutarch. lib. de Musica. ἐπὶ μὲν τι τῶν ἔτι ἀρχαιοτέ-
ρων, οὐδὲ εἰδέναι φασὶ τοὺς ἕλληνας τὴν θεατρικὴν μοῦσαν. ὅλην δὲ αὐτῆς ἐπιστήμην πρός τε θεῶν τιμὴν,

καὶ τὴν

A καὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν παραλαμβάνεσθαι. *Per initia,* inquit, *si vetustiora replices, ne Græcis quidem in vsu fuisse theatralem Musicam comperies, cuius omnis scientia vel ad Deorum honores, vel ad iuuentutis institutionem referretur, cùm apud eos nulla dum Theatra essent, sed templorum cancellis Musica contineretur, in quibus honorem Deorum, & virorum fortium laudes prædicabant.* μηδὲ τὸ παράπαν ἤδη θέατρα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις κατεσκευασμένα, ἀλλ' ἔτι τῆς μουσικῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναστρεφομένης, ἐν οἷς τιμήν τε τοῦ θείου διὰ ταύτης ἐποιοῦντο, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐπαίνους. *Verosimile est autem & Theatrum, & ipsum θεωρεῖν à Deo appellata esse.* εἰκὸς δὲ, ὅτι εἶναι (deleo τὸ εἶναι) τὸ θέατρον ὕστερον, καὶ τὸ θεωρεῖν πολὺ πρότερον ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὴν προσηγορίαν ἔλαβεν. Plato lib. 3. de legib. διῃρημένη γὰρ δὴ τότε ἦν ἡ μουσικὴ κατὰ εἴδη τε ἑαυτῆς ἄττα, καὶ σχήματα, καί τι ἦν εἶδος ᾠδῆς εὐχαὶ πρὸς θεούς. ὄνομα δὲ ὕμνοι ἐπεκαλοῦντο. καὶ τούτῳ δὴ τὸ ἐναντίον ἦν ᾠδῆς ἕτερον εἶδος. θρήνους δέ τις ἂν αὐτοὺς μάλιστα ἐκάλεσε, καὶ παιᾶνας ἕτερον. καὶ ἄλλο διονύσου γένεσις οἶμαι διθύραμβος λεγόμενος.

B legendus est eo loco sub finem lib. 3. Id est, *diuisa enim tunc erat Musica in species quasdam, & figuras seu gestus, & preces ad Deos erant species aliqua cantilenæ. hymnos vocant. Aliud genus fuit planè contrarium, threnos dicunt, & pæanas. aliud fuit in honorem Bacchi, & dithyrambum vocant.* Conqueritur ea de re D. Basilius l. 4. in Examer. Sunt, inquit, vrbes quædam, quæ à prima luce ad vesperam oculos spectatorum spectaculis præstigiatorum omne genus pascunt, & modos quosdam fractos, corruptos, ac impudicos audientes non satiantur. orchestra spectaculis lasciuis abundans, publica schola impudicitiæ. εἰσί τινες πόλεις παντοδαποῖς θεάμασι θαυματοποιῶν ἀπὸ βαθέος ὄρθρου μέχρις ἑσπέρας αὐτῆς ἑστιῶσαι τὰς ὄψεις, καὶ μελῶν τινῶν κεκλασμένων, καὶ διεφθαρμένων ἀκούοντες οὐκ ἐμπίπλανται. paulo infrà. ὀρχήστρα ἀθύρμασι θεάμασι ἀκολάστοις, δημόσιον διδασκαλεῖον ἀσελγείας. Sed ante Basilium Seneca epist. 84. quasi rem indignam exaggerat. Nostris plus cantorum est, quàm in Theatris olim spectatorum fuit

C iam omnes vias ordo canentium impleuit, & cauea æneatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum genus, organorúmque consonuit, fit concentus ex dissonis. Verus autem Musica Græcorum licèt in odeis, foris, aut Theatris haberetur, nihil tamen habuit effæminati, sed planè virilis ac robusta fuit, οἱ δὲ νῦν τὰ σεμνὰ αὐτῆς παραιτησάμενοι ἀντὶ τῆς ἀνδρώδους ἐκείνης, καὶ θεσπεσίας, καὶ θεοῖς φίλης κατεαγυῖαν, καὶ κωτίλην εἰς τὰ θέατρα εἰσάγουσι, ait Plutarchus l. de Musica. Id est, *qui nunc in Theatris Musicam exercent, veterem honestatem auersati, pro virili illa, & diuina, Diisque amica fractam & garrulam in Theatra induxerunt.* Hoc addo, scenicos artifices à citharœdis Theatri, & musicis agonibus alios esse. Illos artifices simpliciter vocat Liuius libro 39. Multi, inquit, artifices ex Græcia venerunt eius honoris causà; qui scilicet in scenam prodibant, cùm thymelici, & musici non in Scenam, sed in orchestram, aut pulpitum ascenderent. Cic. pro Archia scenicos artifices appellat. Arist. probl. sect. 30. q. 10. τεχνίτας τοὺς περὶ διόνυσον, alij τοὺς διονυσιακοὺς τεχνίτας. à Clemente l. 8. constit. c. 32.

D vocantur οἱ ἐπὶ σκηνῆς, à quorum consuetudine Christiani deterrentur. τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ αὐτὴ ἢ γυνὴ, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονομάχος, ἢ σταδιόδρομος, ἢ λυδιμπαικτής, ἢ ὀλυμπιακὸς, ἢ χοραύλης, ἢ κιθαριστής, ἢ λυριστής, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. Artifices tamen & de Scenicis, & de Thymelicis sæpe dicuntur.

CAP. III.

De Musica.

CVM nos institutus de Theatro sermo ad musicos agonas deduxerit, non alienum videbitur, si paucula quædam de Musicæ inuentoribus, & partibus delibemus, & digitum ad fontes intendamus, vnde cætera peti possint. Musica est bene modulandi solertia,

E quæ melicis & rythmicis astructionibus continetur, ait Martianus Capella; vel vt Isidor. Musica est peritia modulationis, sono cantúque consistens, cuius primordia Pythagoras reperit ex malleorum sonitu, & chordarum extensione percussa, vt Cassiodorus lib de Musica docet, cùm Clemens Alexand. Protreptico suo velit à Musis Musicam repertam, quæ ipsæ vel à μαίειν, vel μαστεύειν, vel μῶσθαι, id est, *inquirendo* dictæ sint. Veriùs certè magnus ille Moses θεοδίδακτος à Tubal ante vniuersam aquarum eluuionem Musicam repertam esse scribit. Nonnulli Linum Thebanum, Zethum, & Amphiona eius artis ante alios omnes laude viguisse contendunt. Clemens Alexand. lib. 1. stromat. Idæos Dactylos musicos rythmos reperisse auctor est. Solinus autem cap. 17. Musica à Cretensibus reperta est, cùm Idæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos in ordinem versuum transtulissent. Strabo libro 7. Musicam à Dardanis repertam asserit. ἄγριοι δ' οἱ δαρδάνιοι τελέως, ὥστε ὑπὸ τῆς

κοπρίαις ὀρύζαντες σπήλαια, ἐνταῦθα διαίτας ποιοῦνται, μουσικῆς δ' ὅμως ἐπεμελήθησαν, μουσικοῖς ἀεὶ χρώμενοι καὶ αὐλοῖς, καὶ τοῖς ἐντατοῖς ὀργάνοις. *Dardani cùm eſſent oppidò agreſtes, ita vt ſpelæa ſub fimo, & ſterquilinio fodientes, ibi verſarentur, Muſicæ tamen ſtudioſi fuerunt, muſicis ſemper vſi & tibiis, & inſtrumentis quæ fidibus intenderentur.* Plutachus lib. de Muſica putat Apollinem omnis Muſicæ repertorem quæ tibia, & fidibus conſtet. οὐ μόνον δὲ κιθάραν Ἀπόλλων, ἀλλὰ καὶ αὐλητικῆς, καὶ κιθαριστικῆς εὑρετὴς ὁ θεός. δῆλον δὲ ἐκ τῶν χορῶν, καὶ τῶν θυσιῶν, ἃς προσῆγον μετ' αὐλῶν τῷ θεῷ. Alij Laſum quendam Hermionea vrbe oriundum Muſicæ parentem faciunt. Martianus Capella lib. 9. primò quippe cùm Laſus exorſus harmoniæ vim mortalibus diuulgaret. vbi Ioſephus Scaliger legit, Laſus ex vrbe Hermionea. Coniecturam eius adiuuat Plutarchus lib. de Muſica. Λᾶσος δ' ἑρμιονεὺς εἰς τὴν διθυραμβικὴν ἀγωγὴν μεταστήσας τοὺς ῥυθμοὺς, καὶ τῇ τῶν αὐλῶν πολυφωνίᾳ κατακολουθήσας, πλείοσί τε φθόγγοις, καὶ διερριμμένοις χρησάμενος εἰς μετάθεσιν τὴν προϋπάρχουσαν ἤγαγε μουσικήν. Id eſt, *Laſus Hermioneus rythmos transferens ad dithyrambicam inſtitutionem, & varios tibiarum ſonos adiungens, pluribúſque phtongis, & diſſipatis vtens* (malim διῃρημένοις, *diuiſis*) *ad mutationem quæ prius fuerat, Muſicam deduxit.* malim, εἰς κατάστασιν οὐ προϋπάρχουσαν, id eſt, *in ſtatum qui prius non fuerat.* Varij ſcilicet fuêre variarum Muſicę partium repertores. ἡρακλείδης ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν ἐν μουσικῇ, τὴν κιθαρῳδίαν, καὶ τὴν κιθαρῳδικὴν ποίησιν πρῶτόν φησιν ἀμφίονα ἐπινοῆσαι, τὸν διὸς καὶ ἀντιόπης δηλονότι, τοῦ πατρὸς δηλονότι διδαχθέντος αὐτόν, ait Plutarchus. *Heraclides inter recenſendis qui Muſicæ laude viguerunt, ſcribit primum Amphionem artem cithara canendi, & poëſim quæ ad citharam caneretur, inueniſſe, cùm à Ione patre, qui ex Antiopa eum ſuſceperat, didiciſſet.* Olympus Marſyæ diſcipulus enarmonicam Muſicam inuenit. Ante eum omnia erant diatona, & chromata. ὄλυμπος δὲ ἐναρμονίου γένους εὑρετὴς νομίζεται. τὰ γὰρ πρὸ ἐκείνου πάντα διάτονα, καὶ χρωματικὰ ἦν. Enarmonium Dorio tono cecinit. Muſica autem omnis tribus principiis oriunda eſt, dolore, voluptate, enthuſiaſmo, quæ ſingula mentem immutant, & vocem inflectunt. Dolores enim flebilem facilè ſonum in cantum ducunt. Quare hiſtriones in lamentatione & queſtu ſenſim videmus in cantum delabi (εἰς τὸ μελῳδεῖν) vocémque intendere, & ingentes lætitiæ eorum qui leuioris ſunt ingenij corpus omne attollunt, & reuocant ad motum ἔρρυθμον ſaltantium & ſtrepentium (κροτούντων.) maximè enthuſiaſmus ponit extra ſe, & à conſueto vocem & corpus abducit. Vnde & Bacchationes ryrhmis vtuntur. Plutarch. ſympoſ. 1. cap. 5. λέγει δὲ θεόφραστος μουσικῆς ἀρχὰς τρεῖς εἶναι, λύπην, ἡδονήν, ἐνθουσιασμόν, ὡς ἑκάστου τῶν αὐτῶν παρατρέποντος ἐκ τοῦ συνήθους τὴν ψυχήν, καὶ ἐγκλίνοντος τὴν φωνήν. αἵ τε γὰρ λῦπαι τὸ γοερὸν καὶ θρηνητικὸν ὀλισθηρὸν εἰς ᾠδὴν ἔχουσι. Quidam putant aſtra Muſicos efficere. Firmicus lib. 6. cap. 31. Muſicos faciunt, vel ære neruos dulci modulatione percutiunt.

A B C D

CAP. IV.

De Muſicæ partibus.

MVSICÆ natales expoſuimus, iam ad eius partes deueniamus. Modulatio eſt ſoni multiplicis expreſſio. Melos eſt actus acuti, aut grauioris ſoni, id eſt, ipſe ſonus acutus, aut grauis feriens aures. Plutarch. cap. vlt. lib. vlt. ſympoſ. τὸ μέλος ἐκ τῶν φθόγγων, καὶ τῶν διαστημάτων ἐστί. Id eſt, *melos eſt è phtongis, & diaſtematis.* Apud Athenæum lib. 14. c. 8. melos propriè carmen modificatum, & μεμελοποιημένον, in quo habita eſt ratio harmoniæ, vt cani poſſit. talia ſunt lyrica. Ideo omnes Poëtæ ſua carmina odas vocant & mela, vt loquitur Martianus. Melopœæ, ait Capella, differunt genere, aut ſpecie. Genere quidem, vt alia ſit enarmonica, alia chromatica, alia diatonos: ſpecie verò quæ grauioribus ſonis conſtat, dicitur ὑπατοειδής, & tragica. Meſoeides dithyrambica eſt, quæ tonos æquales, mediόſque cuſtodit. Neroides dicitur, & nomice, quia plures ſonos ex vltimis recipit. Melopœæ differunt tropis, vt Dorio, Lydio, Phrygio. Symphonia Caſſiodoro eſt ſonitus grauis cum acuto temperatus modulationem efficiens, ſiue in voce, ſiue in organis quæ percutiuntur, ſiue quæ inflantur. Enarmonicum genus ob difficultatem exoleuit, ait Macrob. lib. 2. cap. 4 de Somno Scipion. Chromaticum eſt infame mollitie. Diatonicum mundanæ Muſicæ aſcribitur. Plutarchus tamen lib. de Muſica ſcribit, veteres enarmonicum ſolum attigiſſe. nam neque chroma, neque diatonum attingebant. Idem ait χρῶμα πρεσβύτερον εἶναι τὸ ἁρμονίας. τῷ δὲ χρωματικῷ γένει, καὶ τῷ ῥυθμῷ τραγῳδία μὲν οὐδέπω καὶ τήμερον κέχρηται. Enarmonium eſt, ait Capella, quod pluribus ſpatiis, & anguſtioribus ſeparatur. Diatonon, quod tonis copioſum eſt. Chroma, quod E

hemitoniis

A hemitoniis componitur. Sicut enim quod inter album nigrúmque est, color dicitur: ita hoc
chroma quia inter vtrumque est, nominatur. Harmonicum est modulatio ab arte concepta,
& ea re cantio eius maximè grauem & egregiam habet auctoritatem. Chroma subtili soler-
tia, ac crebitate modulorum, suauiorem habet delectationem: diatonon verò, quia naturalis,
facilior est interuallorum distantia, ait Victruuius lib.5.c.4. vbi vides harmonicum, & enar-
monium genus pro eodem poni. nisi fortè reponendum sit enarmonicum, quod verius pu-
to, cùm harmonica Musica de cantu vocali propriè accipiatur, si audiendus est Isidorus. Phi-
lo Iudæus lib. περὶ τῆς γεωργίας Musicam diuidit in rythmum, in meros, seu partem, in melos.
& quidem meros esse vult chromaticum, enarmonicum, diatonicum, & diatessaron, diapen-
te, diapason, & disiunctorum ac coniugatorum modulationes. εἰς ῥυθμὸν, εἰς μέρος, εἰς μέ-
λος. καὶ τὸ μέρος εἴς τε τὸ χρωματικὸν καὶ ἐναρμονικὸν, καὶ διατονικὸν εἶδος, καὶ διὰ τεσσάρων, καὶ διὰ
B πέντε, καὶ διὰ πασῶν, συνημμένων τε, καὶ διεζευγμένων μελῳδιῶν. Pappus & Cleonides mixtum
ex enarmonico, diatono, & chromate repererunt. Vulgò Musicam in tres partes diuidunt,
harmonicam, rythmicam, & metricam. Harmonica est quæ discernit in sonis acutum, &
grauem, vt Cassiodorus loquitor. sic enim apud eum legendum est ex Isidoro lib. 3. origin.
Rythmica, quæ requiritur in concursione verborum, vtrùm bene sonus an malè cohæreat.
Metrica est quæ mensuras diuersorum metrorum probabili ratione cognoscit, vt Heroi-
cum, Iambicum, Elegiacum. Martianus Capella existimat, ea quæ ad melos pertinent, har-
monica esse, quæ ad numeros, rythmica, quæ ad verba, metrica. Harmonica Musica constat
ex vocum cantibus, ait Isidor. organica ex statu consistit: rythmica impulsu digitorum nu-
meros recipit. Nam aut voce editur sonos, sicut per fauces, aut flatu, sicut per tubam, aut ti-
biam, aut impulsu, sicut per citharam. Cicero pro Roscio Comœdo cantum vocum, neruo-
C rum, & tibiarum nominat, vt Musica sit triplex, ore, manu, spiritu edita. Accedit & illud Pla-
tonis apud Laërtium, μουσικῆς τὸ μὲν ἀπὸ στόματος μόνου, τὸ δ᾽ ἀπὸ τοῦ στόματος, καὶ τῶν χειρῶν, οἷον ἡ
κιθαρῳδία, τρίτον ἀπὸ τῶν χειρῶν μόνον, οἷον ἡ κιθαριστική. Nec discedit longiùs Cyprianus lib. de
spectac. Græca illa certamina vel in cantibus, vel in fidibus, vel in vocibus. Vir eruditus de-
lenda esse putat hæc verba (vel in cantibus) quasi superuacanea, cùm postea de vocibus
agat. Equidem proba esse, nec respuenda puto, quod cantus ad tibias, neruos, & organa mu-
sica pertineat. Quintilian. lib.1, cap. 12. tibiarum cantus vocat. Cicero 1. Tuscul. Epaminon-
das præclarè cecinisse fidibus dicitur. Item, summam eruditionem Græci sitam censebant
in neruorum, vocúmque cantibus. Eodem pertinet illud Ciceronis lib.2. de leg. ludis publi-
cis, quod sine curriculo, & sine corporum certatione fiat, populi lætitiam in cantu, & fidi-
bus, & tibiis moderantor, eámque cum Diuûm honore iunguntor. Meliùs fortasse dixeris
Musicam omnem aut assa voce contineri, aut assis organis, aut mixtam esse ex organis & vo-
D ce. sic enim Cato. Melos autem in cantibus est bipertitum: vnum quod est in assa voce,
alterum organicum. Festus. assa tibia cantus est tibiarum sine voce. Seruius, assæ tibiæ quibus
canitur sine chori voce. Assum, id est, merum. Asconius, cani Regibus per symphoniacos so-
lebat, ac per assam vocem, id est, ore prolatam. Nonius, assa, id est, voce sola. Varro de vita po-
puli Rom. In conuiuiis pueri modesti vt cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant
maiorum, & assa voce, & cum tibicine. Assam vocem à Platone μονῳδίαν dici quidam putant.
sic enim lib. 6. de legib. μουσικῆς ἀθλοθέτας εἶναι περὶ μονῳδίαν τε, καὶ μιμητικήν, οἷον ῥαψῳδῶν καὶ
κιθαρῳδῶν, καὶ αὐλητῶν, τῶν δὲ περὶ χορῳδίαν. Assa vox autem dicitur metaphora petita ab obso-
niis, in quibus assæ carnes sine pigmento saporis alieni visuntur, ait Nonius. Sic axamenta
quæ assa voce canuntur, carmina Saliorum apud Festum, aut quia in axibus scripta sunt.
Mixtus è voce & organo cantus dicitur psalmus, auctore Basilio in Psal. 29. ὁ ψαλμὸς λό-
E γος ἐστὶ μουσικὸς, ὅταν εὐρύθμως κατὰ τοὺς ἁρμονικοὺς λόγους πρὸς τὸ ὄργανον κρούηται. Assa vox di-
citur ᾠδή. sic ille. ᾠδὴ δὲ φωνὴ ἐμμελὴς ἀποδιδομένη ἐναρμονίως χωρὶς συνηχήσεως τοῦ ὀργάνου. *Psal-
mus*, inquit, *est sermo musicus, qui consonus harmonica ratione ad instrumentum adiungitur. Ode autem
vox est modulata sine organi concentu.* Cicero lib.2. de Repub. cantum ac voces vocat. In fidibus,
inquit, ac tibiis, atque cantu ipso ac vocibus concentus est quidam tenendus ex distinctis
sonis. Assam cytharam sonitum ex fidibus vocat Martianus lib.2. Nec tibiarum mela, nec ex
fidibus sonitus, nec hydraularum harmonica deerat plenitudo. Qui assis organis vtuntur
Græcis dicuntur κιθαρισταὶ, αὐληταὶ, ψιλοκιθαρισταί. Cicero pro Muræna; In Græcis artifici-
bus aiunt eos auletas esse, qui citharœdi esse non potuerint. Assam tibiam Plutarchus vocat
ψιλὸν μέρος sympos.7. cap. 8. οἶμαι δὲ καὶ τὸν Μαρσύαν ἐκεῖνον ὑπὸ τοῦ θεοῦ κολασθῆναι, ὅτι φορβειᾷ καὶ
αὐλοῖς ἐπιστομίσας ἑαυτὸν ἐτόλμησε ψιλῷ μέρει διαγωνίζεσθαι πρὸς ᾠδὴν καὶ κιθάραν. Id est, *puto autem*

Marsyam illum à Deo castigatum, quia phorbea & tibiis cùm os sibi præclusisset, ausus est assa tibia A *certare cum cithara.* Tibicines ὑπ' αὐλὸν ᾄδειν dicuntur. Plutarchus de audiendo, τ' ὑπ' αὐλῷ ᾀδόντων αἱ πολλαὶ ἁμαρτίαι τὸν ἀκούοντας διαφεύγουσι. Id est, *multa peccata eorum qui ad tibiam canunt; fugiant audientes*, Cicero 1. Tusculan. dixit fundere ad tibiam septenarios. Virgilius Eclog. 8.

Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.

αὐλῳδοὶ canunt ad tibiam. Athenæus lib. 12. αὐλῳδοὶ δὲ παρῆλθον, Διονύσιος ὁ Ἡρακλεώτης, παρῆλθον δὲ καὶ αὐληταί, οἱ πρῶτοι τὸ πυθικὸν αὐλήσαντες, Id est, *tibicines aduenerunt, Dionysius Heracleotes, adfuerunt & auletæ, qui primi Pythiis cecinerunt.* Apud eundem συναυλία dicitur cytharæ cantus cùm tibia coniunctus. περὶ δὲ τῆς αὐλῶν πρὸς λύραν κοινωνίας, ἐπεὶ πολλάκις καὶ αὐτὴ ἡμᾶς συναυλία ἔθελξεν. *De coniunctione autem tibiarum cum lyra, quia sæpe nos & ipsa vtriusque coniunctio demulsit.* Eustathius tamen lib. 16. Iliad. συναυλία ἐκαλεῖτο συμφωνίας ἀγὼν ἀμοιβαῖος B αὐλοῦ καὶ ῥυθμοῦ, χωρὶς λόγου τοῦ προσμελῳδοῦντος. *Synaulia vocabatur symphonia certamen alternis tibiæ & gestuum, sine sermone cuiusqui caneret.* In Græcis epigram. monaulos dicitur auletes, qui assa tibia canit. ᾄσματα & ᾠδαὶ propriè humana voce fiunt. Dio Chrysostomus ad Alexandrinos, ᾄσματα γυναικῶν, κρούματα ὀρχηστῶν, παίγνια τερετισμάτων. *Cantica mulierum, crumata & pulsus saltatorum, ludicra teretismatum.* τερετίσματα sunt crumata & pulsus citharæ, vel odæ ἀκαλαὶ, ait Hesychius, cantica vocat Quintilianus l. 1. cap. 3. Omne conuiuium obscœnis canticis strepit, pudenda dicta spectantur.

CAP. V.

C

De cantico assa vocis.

A Vocis definitione exordiendum est, vt via & ratione ingrediamur. Vox igitur est aër spiritu verberatus, vnde & verba sunt nuncupata, vt putat Isidorus: vel vt Plutarchus lib. de Musica, φωνὴν ἀέρα πεπληγμένον εἶναι αἰσθητὸν ἀκοῇ, *vocem aërem esse percussum, qui auribus percipi possit.* Vox autem acuta est, aut grauis. sonus grauis est cùm ex intimo spiritus trahitur, acutus, cùm ex superficie oris emittitur, ait Martian. Capella. Vox item aut continua est, vt colloquium: aut diuisa, & diastematica, quam in modulationibus seruamus: aut mixta, qua carmina recitantur. Diastemata sunt interualla, id est, vocis spatia, quibus acuta & grauis includitur. ex diastematis fiunt systemata. Tetrachordum est quatuor sonorum in ordine positorum congruens & fida concordia. Pthongi Ptolemæo sunt soni vnum & eumdem tenorem tenentes, de quibus legendus Victruuius lib. 5. cap. 4. D vbi pthongorum ponit 18. tropos. Antiqui in lyra eptachordo septem pthongos statuerunt, hypaten & summam, parypaten, hyperypaten, quæ dicitur lichanus, mediam, paramesen, quæ mediæ proxima, paraneten, neten, seu infimam. lichanus supra mediam est. in tetrachordo quatuor. Iulianus Cæsar, τούτῳ δὲ τῷ παναρμονίῳ τετραχόρδῳ προσφύεται ἀπηνὸν, καὶ τραχὺ, καὶ ταραχῶδες σύστημα. Id est, *assitum est dirum & turbulentum systema huic concordi, & sonoro tetrachordo.* Cantum autem harmonicum qui voce constat (hanc enim harmonicam Musicam vocat Isidorus lib. 2. cap. 14.) ad Comœdos, Tragœdos, choros, cæterósque omnes qui voce canunt, pertinere arbitramur. Vox propriè ab homine proficiscitur. cantus est inflexio vocis. Nam sonus directus est; præcedit autem sonus cantum. Modulationem Capella μελοποιίαν interpretatur, & soni multiplicis expressionem. Harmonia est modulatio plurium vocum inter se concinentium, vel vt Isidorus ait, coaptatio plurimorum sonorum. Symphonia est moderationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus sonis, siue in voce, siue in flatu, siue in pulsu. E Arsis est vocis eleuatio, & initium. Thesis vocis est positio, hoc est, finis. Suaues voces sunt subtiles & spissæ, claræ & acutæ. Perspicuæ sunt quæ longiùs protrahuntur, ita vt omnem impleant continuò locum, sicut clangor tubarum. Vinnolata vox est leuis, & mollis, atque flexibilis, dicta à vinno, hoc est, cincinno molliter flexo. Vet. Annal. Caroli magni. Tremulas, vel vinnulas, siue collisibiles, vel secabiles voces in cantu non poterant perfectè exprimere Franci, frangentes in gutture voces potiùs quàm exprimentes. Cœca vox est quæ mox vt emissa fuerit, conticescit, atque suffocata nequaquam longiùs producitur, sicut est in fictilibus. Legendus est Isidorus l. 2. c. 19. Pæan cantio est quæ clara exsultantique voce citatur. Minuritio minorum auium cantus, auctore Festo. Aristophani μινυρίζειν est *exiliter canere*, Hesych.

A Hesych. μινυρὸν ὀλίγον. vet. glos. minurit, μινυρίζει. Spartian. in Geta, palumbes minuriunt, id est, querulo & flebili sono cantillant. Cic. 1. de Orat. Pæanem aut minuritionem citare. Euripides Pæanem ad tibias transtulit in Troadibus.

> ——αὐλῶν παιᾶνι στυγνῷ,
> Συγκλάσω, τε διφθόγγῳ φωνᾷ.

Id est, *tibiarum Pæane tristi, & voce consona & modulata tibiarum.* Pæan hilaritatis cantus est & lætitiæ Virgilio 6. Æneid.

> ——*Lætúmque choro, Pæana canentes.*

Pro militari barritu Æschylo in septem Thebis,

> ——παιᾶνα ἁλώσιμον ἐξιακχάσας.

Id est, ἐπινίκιον. *Pæanem captæ vrbis victorem cum furore Bacchico exclamans.* Ouidius lib. 2

B Artis,

> *Dicite Io Pæan, & Io bis dicite Pæan.*

Eustathius, παιὰν ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα ἐπὶ καταπαύσει κακῶν. Id est, *hymnus est in Apollinem vt mala sedet.* Olim erant præmia iis qui hymno canendo vicissent. Pausanias in Phocicis, ᾆσαι εἰς τὸν θεὸν ἀρχαιότατον, ἀγώνισμα ἐφ' ᾧ ἆθλα ἔθεσαν. Id est, *canere hymnum in Deum antiquissimum, est certamen in quo præmia posuerunt.* Athenæus lib. 11. ψιλοκιθαριστῶν τῶν ἐπὶ τῶν ἀφώνων κρουμάτων vocat qui assa cithara canerent. In minuritione fuit sonus vibrans, de quo Plinius lib. 9. hist. natur. A luscinia modulatus editur sonus, & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, distinguitur conciso, promittitur renocato, infuscatur inopinato, plenus, grauis, summus, vibrans. A *vibranti* factum vocabulum *vibrissare*, id est, vocem in cantando crispare. Titinnius,

C

> *Si erit tibi cantandum, facito vsque exuibrisses.*

Frequentamenta vocis alij vocant.

CAP. V.

De fibula.

DIXI cantum & cantica propriè vocis humanæ fuisse, vt & Ouidius indicat lib. 5. Metamorph.

> *Tunc sine forte prior, quæ se certare professa est*
> *Bella canit superûm.*——

Vt suauiùs canerent fibula sæpe cantoribus addita. Iuuenalis,

D

> *Soluitur his magno Comœdi fibula sumptu.*
> *Sunt quæ chrysogonum cantare vetent.*——
> ——*Nullius fibula durat*
> *Vocem vendentis Prætoribus.*——

Celsus lib. 7. cap. 25. Galenus lib. 7. c. 1. κατὰ τόπους scribit vocales frequentibus balneis, & laxantibus eduliis vsos. Martialis,

> *Dic mihi simpliciter, Comœdis, atque Tragœdis*
> *Fibula quid confert?*——

Tertullianus de coron. milit. fibulam laxare dixit, lib. de monog. supremam fibulam carni imponere. Cornelius Celsus lib. 7. scribit moris fuisse, vt adolescentibus in Venerem ruentibus pudenda fibula traiicerentur. Martialis lib. 7. epig. 81.

> *Menophili penem tam grandis fibula vestit,*

E

> *Dum ludit media populo spectante palæstra,*
> *Sollicitum voci parcere velle suæ.*

Clemens lib. 3. stromat. ἀποχύλαι ἐξ ἀνάγκης οἱ θεατρικοὶ ἀσκηταί, εἴ τινες διὰ τὴν αὐθάδειαν τῆς δοξίας κρατοῦσιν ἑαυτῶν. Id est, *actores scenici exscindunt sibi virum, qui ambitione illecti seipsos edomant.*

CAP. VI.

De phonascis.

HABVERVNT & phonascos qui vocem ad cantum flecterent, & formarent, quos ἁρμονικοὺς vocat Plutarchus lib. περὶ ἀοργησίας. in vet. glos. Φωνασκητὴς dicitur *vociferarius, vocalis,*

vocalis, artifex vocũ, edomator vocis Sidonio Apollinati lib. 1. epist. 2. *præcentor in choris* Apuleio in Apologet. à quibusdam χορῶ κορυφαῖος, quem tamen alium esse à phonasco alibi ostendimus. Alius item est vocalis Gregorio Turonensi lib. de vita Patrum c. 3. Valentinianus diaconus presbyter, atque vocalis. Tertull. l. de Pal. musicus monitor. Cælio Aurel. lib. 2. cap. 6. musicus artifex. lib. 4. c. 7. musicus præceptor. lib. 2. cap. 13. magister cantus, & vocis modulator. Sidon. Apoll. lib. 1. non sub phonasco vocalium meditatum acroama intonat. Eorum erat præparare ab imis sonis vocem ad summas. Quintilian. lib. 11. cap. 3. Præparet ab imis sonis vocem ad summas, nec semper à contentione conquiescere licet. Varro in sat. ὄνος λύρ. A

Phonascus adsum vocis suscitabulum,
Cantantiumque gallus gallinaceus.

Hesychius, τραμις λεγεται φωνή τις ὑπὸ τῶν φωνασκῶν Id est, *tramis vox quadam est sub phonasco.* B
erant φωνῆς ἀσκηταὶ, *vocis exercitores.* Ad eam rem vtebantur phonascico instrumento, quo vocem vel attollerent, vel summitterent, & tonos moderarentur. Plutarchus περὶ ἀοργησίας, ἁρμοσμένον συρίγγιον vocat, id est, *fistulam apparatam, & aptam ad eum vsum.* Cic. lib. 3. de Oratore. Quintilian. lib 2. cap. 10. & Plutarchus in Caio Gracco, qui cùm impetu orationis sæpe raperetur extra se, & voce vteretur asperiori, vsus est famulo quodam Licinnio, qui phonascico instrumento voci eius moderaretur: ὃς ἔχων φωνασκικὸν ὄργανον, ᾧ τὸν φθόγγον ἀναβιβάζουσι, ὄπισθεν ἑστὼς τοῦ γράφοντος, ὁπηνίκα τραχυνόμενον αἴσθοιτο τῇ φωνῇ, καὶ παραρρηγνύμενον δι' ὀργὴν ἐνεδίδου τόνον μαλακὸν ᾧ τὸ σφοδρὸν ἐκεῖνος εὐθὺς ἅμα τοῦ πάθους, καὶ τῆς φωνῆς ἀνιεὶς ἐπραΰνετο. Nero certè nihil seriò, vel ioco egit nisi astante phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad os applicaret. Ipse etiam Augustus assiduè operam dabat phonasco. Legendus Sueton. in Augusto, & in Nerone cap. 20. Phonascus mollit arterias, vt vox commodè C.
attolli possit. Alexander Aphrodis. in problem. οἱ φωνασκοὶ δὲ παιωνίζοντες προμαλακώσαι τὰ διαπνευστικὰ, καὶ τὰς ἀναφωνήσεις παρελάμβανον.

CAP. VII.

De mollienda voce.

FVERE qui vt vocem mollirent, clystere, & vomitu se purgarent, & plumbeam chartam supino pectore sustinerent. Suetonius in Nerone cap. 20. Nero plumbeam chartam supinus pectore sustinere, & clystere vomitúque purgari, & abstinere pomis, aliísque officientibus, vt vox suauior esset. Idem porrò vocem præparabat, vt Plinius lib. 19. cap. 6. Ma- D
nè autem vocem exercitatione fingebant, & acuebant, Aristotele auctore sectione 10. probl. τοῖς μετὰ τὰ σιτία κεκραγόσι ἡ φωνὴ διαφθείρεται, καὶ πάντας ἂν ἴδοιμεν τοὺς φωνασκοῦντας, οἷον ὑποκριτὰς, καὶ χορευτὰς ἕωθεν καὶ νήστεις ὄντας τὰς μελέτας ποιουμένους. Id est, *Iis qui clamant post cibum vox corrumpitur, quare videmus omnes eos qui vocem exercent, vt histriones, & qui in choro agunt, manè ieiunos vocem exercitatione formare.* Fuit & potio ad molliendam vocem, de qua Plinius lib. 19. cap. 6.

CAP. VIII.

De plasmate.

A PHONASCIS profecta est fictio illa vocis quæ plasma dicitur Persio, & Quintilia- E
no. Persius satyr. 1.

—— Liquido cùm plasmate guttur
Mobile collueris. ——

Quintilianus lib. 1. cap. 8. Pronuntiatio plasmate, vt nunc fit, plerisque effæminata. Theophrastus de tibiis, ἔστι δὲ ἀναγκαῖον τοῖς μετὰ πλάσματος αὐλοῦσι. *Hoc autem,* inquit, *est necessarium iis qui cum plasmate canunt.* πρὸ Ἀντιγενίδου μὲν λεῖα ηὔλουν ἀπλάστως. Plin. ita vertit, *vsque ad Antigenidem cùm adhuc simplici Musica vterentur.* ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν πλάσιν μετέβησαν. *Postquam ad fictionem vocis ventum est.* Plin. lib. 16. cap. 37. tertia arundo est tibialis calami apertioribus ligulis ad flectendos sonos. Cicero ipse flexiones vocis vocat lib. 3. de Oratore. Quanto, inquit, meliores sunt, & delicatiores in cantu flexiones, & falsæ voculæ, quàm certæ & seueræ? Hesychius

καμπτειν

A κάμπτειν interpretatur, τὸ ἐν τῇ ᾠδῇ καμπὰς ποιεῖν, id est, *in cantu flexiones facere.* Vnde Aristophan. in Nubibus ᾀσματοκάμπτας vocat. ver. glos. καμπταύλης. Vopis. qui flexo tibiarum cantu vtitur campraules, in Carino. Nam & neutobaten qui velut in ventis cothurnatus ferretur, exhibuit, & teicholaten qui per parietem vrso eluso cucurrit, & vrsos mimum agentes, & item centum salpistas vno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos, & gymnicos mulros. Plurarchus in sympos. 2. cap. 11. φωνῆς πλάσμα, καὶ σχῆμα, καὶ διαθέσεις ἑπόμεναι τοῖς λεγομένοις. Id est, *vocis fictio, & gestus, & affectus verbis congruentes.* Hoc genus vocis expressit Persius satyr. 1.

——Tenerum, & laxa ceruice legendum.
————summa delumbe saliua
Hoc natat in labris, & in vdo est Manas, & Atys.
B *Rancidulum quiddam balba de nare locutus*
Phyllidas, Hypsipylas, vatum & plorabile si quid
Eliquat, & tenero supplantat verba palato.

Aristoteles lib. περὶ ἀκουστῶν, vocem fractam vocat σαθρὰν, παρερρυηκυῖαν, id est, *putrem, diffluentem.* Hesychio φωνὴ σχοινίνη, vel σχοινία, σαθρὰ, διερρωγυῖα, *vox iuncea*, vel *eiuncida, putris, fracta.* Lege Athenæum lib. 15. Theophrastus in characterib. ait, linguam in humido esse, quæ fluit inani verborum colluuione, & molli pronuntiatione colliquescit. ὡς ἐν ὑγρῷ ἐστιν ἡ γλῶσσα. Hostius Poëta apud Macrobium lib. 6. Saturnal. cap. 3. voces liquatas dixit. Apuleius Florid. 2. canticum ore tereti semihiantibus in conatu labellis eliquare. Appianus lib. 1. ὑγρὰ μελῳδεῖν. Varro apud Nonium, Quinctiporis Clodiani forias, ac poëmata gargaridians. γαργαρίζειν est colluere guttur aqua, vel medicamento, apud Dioscorid. lib. 2.

C

CAP. IX.

De Cantu in scena.

CANTVM diximus aut assum fuisse, aut cum organo coniunctum, cuiusmodi est apud veterem Poëtam,

Musica contingens sublimi flamina pulsu,
Ingreditur vulgus auribus vt placeat.
Stat tactu, cantuque potens, cui brachia linguæ
Concordant sensu conciliata pari.

D & apud Cyprianum epist. 103. Alter cum choris, & cum hominis canora voce spiritu suo quem de visceribus trahit, &c. Assa voce canebant non tantùm cantiunculas vulgares, sed etiam poëmata & historias; quod Herodotum fecisse ludis Olympicis cum omnium admiratione scribit Lucianus in Herodoto. Ouidius lib. 5. Metamorph.

Tunc sine sorte prior quæ se certare professa est
Bella canit superùm. ————

Et carmina quidem Æschyli myrthi ramum tenentes canebant, Homeri laurum. Scholiastes Aristoph. in Nebulis, μυρρίνης κλάδον κατέχοντες ᾖδον τὰ αἰσχύλου, δάφνης τὰ ὁμήρου. Aristophanes,

Ἀλλὰ μυρρίνην λαβόντα τῶν αἰσχύλου λέξαι τι μοι.

Eustathius lib. 1. Iliadis. εἴ τε δὲ παρὰ τὴν ῥάβδον εἰσινὴ ῥαβδῳδίαι τινὲς ὦσαι, ἀνολέθως καλλιμάχῳ εἰπεῖν, τὸ ἐπὶ ῥάβδῳ μῦθον ὑφαινόμενον. δαφνίνη δὲ ἦν ῥάβδος, ἣν κατέχοντες ἐποιοῦντο τὰς τοιαύ-
E τας ᾠδάς. διὰ δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ στιχῳδούς. στίχοι γὰρ ὑπό τινων αἱ ῥάβδοι ἐλέγοντο. *Sine*, inquit, *à virga rapsodiæ dictæ sunt, quasi rabdodiæ, quomodo dixit Callimachus, fabulam quæ texitur ad baculum. Laurea autem erat virga, quam manu tenentes eiusmodi cantus canebant. Ab eadem causa dicti & Stichodi. Stichi enim virgæ à quibusdam dictæ.* Iidem & Arnodi vocati. In conuiuiis Scolion canebant myrthum tenentes Erat autem Scolion conuiuale carmen quod in vino canebatur, dictum ex eo quod vino mens obliqua esset, vt Orus Grammaticus; vel vt Suidas, quia facillimum erat, & μέλος ὀλιγόστιχον, vel vt Hesychius, quia à doctis tantùm canebatur. Dicæarchus de Musica; Triplex odarum genus fuit. Vnum, quod omnes pariter vno concentu: alterum, quod viritim singuli per ordinem canebant; & tertium Scolium, quod à peritissimo quoque, vs res in ordine cadebat, succinebatur. Aristoxenus scribit, in nuptiis cùm varij circa mensam lecti dispositi essent, accumbentes myrtheis per vices sertis redimitos amatoria cantillasse,

cantillasse, & canendi vices ob lectorum positum obliquo modo peractas. Aristoph. Scholiast. qui cantum auspicabatur, laureum ramum manu tenens, Simonidis, aut Stesichori odas canebat: deinde cui vellet tradebat, hic tertio, tertius quarto cui vellet, non seruato accumbendi ordine, & sic deinceps: vnde scholia & obliqua dicta. Idem penè Plutarch. lib. 1. sympos. διὰ τὸ πολυκαμπὲς τῆς περιόδου. Quintilianus post cænam lyram circumferri solitam. Dicæarchus lib. de musicis certaminib. οἱ γὰρ ᾄδοντες ἐν τοῖς συμποσίοις ἐκ παλαιᾶς τοὺς παραδόσεως κλῶνα δάφνης ἢ μυῤῥίνης λαβόντες ᾄδουσι. Qui versus Æschyli canebant, myrtheum ramum, qui Homeri laureum tenebant, ait Eustath. ad lib. 1. Iliad. Plutarch. lib. de Musica Terpandro inuentionem Scolij carminis tribuit. Eustathius Scolion de Admeto Thessalo Athenis decantatum ait, cuius initium ἀδμήτου λόγον, ὦ ἑταῖρε μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς φίλει, τῶν δειλῶν δ' ἀπέχου, γνοὺς ὅτι δειλῶν ὀλίγα χάρις. Scholiis enim istis clarorum virorum laudes canebant. Aristoph. in Vespis, B

ὁ μὲν ᾖδεν ἀδμήτου λόγον πρὸς μυῤῥίνην.

Aliud Scolium de Harmodio, φίλταθ' ἁρμόδιε οὔ τί που τέθνηκας. Aristophanes in Acharn. huius Scolij meminit,

οὐδὲ παρ' ἐμοί ποτε τὸν ἁρμόδιον ᾄσεται συγκατακλινείς.

Aliud de Telamone Eustath.

Παῖ τελαμῶνος αἶαν αἰχμητὰ λέγουσί σ' εἰς
Τροίαν ἄριστον ἐλθεῖν ἀχαιῶν μετ' ἀχιλλέα.

Plato in Gorgia; οἴομαι γάρ σε ἀκηκοέναι ἐν τοῖς συμποσίοις ᾀδόντων ἀνθρώπων τοῦτο τὸ σκόλιον, ἐν ᾧ καταριθμοῦνται ᾄδοντες ὅτι ὑγιαίνειν μὲν ἄριστόν ἐστι, τὸ δὲ δεύτερον καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ ὥς φησιν ὁ ποιητὴς σκολιοῦ τὸ πλουτεῖν ἀδόλως. Nonnulli putant Orthium nomon Scholio planè contrarium fuisse, qui toto genere differunt. Iam verò Arnodi dicti ἐπειδὴ οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐν ᾠδῇ ὁμηρικῇ, καὶ νικῶντες ἄρνα ἐλάμβανον ἔπαθλον, *quod y qui vicissent Homerico carmine recitando, agnum in præmium acciperent.* Eosdem dictos Homeristas scribit Diomedes lib. 3. & Festus. Legendus Athenæus lib. 14. Plato lib. 3. de Repub. & lib. 8. de legib. τὰ δὲ τῶν ῥαψῳδῶν, καὶ τῶν τούτοις ἑπομένων, καὶ ὅσαι ἐν ἑορταῖς ἅμιλλαι χορῶν ἀναγκαῖαι γίγνεσθαι ταχθέντων τοῖς θεοῖς. Id est, *quod attinet ad rapsodos, & alios eius generis, ceteráque certamina inter choros qui Dijs instituti sunt.* Erant & vulgares cantiunculæ quæ assa voce canerentur, cuiusmodi fuit ἱμαῖος de quo Aristoph. interpres in Ranis. καὶ τὸ ᾆσμα ὃ ᾄδουσι οἱ ἀθληταὶ ἱμαῖον. Aristoph. C

Πόθεν συνέλεξεν ἱμονιοστρόφου μέλη.

Callimachus,

Ἀείδει καὶ πού τις ἀνὴρ ὑδατηγὸς ἱμαῖον.

Dicitur & ἐπιμύλιος, & mylothros, quæ à molentibus canitur, ἣν παρὰ τοὺς ἀλετοὺς ᾖδον. ἱμαλὶς Doribus ὁ νόστος, καὶ τὰ ἐπίμετρα τῶν ἀλετῶν. Eustathius Iliad. τ. & φ. ἐλέγετο καὶ μυλωθρὸς ὁμωνύμως ἀνδρὶ, ἢ γυναικὶ ἀθρούσῃ τὴν μύλην. λέγει δὲ νόσον ἐνταῦθα ἵνα δαίμονα ἐπιμύλιον τῶν ἀλετρίδων, ὃς καὶ εὔνοστος ἐλέγετο. Id est, *hæc cantilena dicta mylothros eodem nomine cum eo qui molam aspiciat.* ἐπαιταῖος, vel vt Casaubonus, ἐπαντλαῖος, ἐπίνεος dæmon. eius cantiunculæ initium fuit, ἄλει μύλα ἄλει, vt Ælianus lib. 7. cap. 4. var. Pollux libr. 7. Plutarch. sympos. septem Sapient. vide Aristotel. problemat. 19. cap. 20. Maximum Tyrium ser. 21. Pollucem lib 4. c. 9. Alia cantiuncula Calyce dicta, cuius auctor Stesichorus, de quadam Calyce quæ se vi amoris præcipitauit. ᾠδὴ καλύκη στησιχόρου ποίημα, ἐπί τινι καλύκῃ κατακρημνισθείσῃ δι' ἔρωτα. Harpalice quoque dicta est alia cantilena, ἐπὶ ὁμοίῳ πάθει, cùm & hæc se præcipitem è rupe dedisset. Aliud canticum eodem auctore, quod in plebem maximè probaretur, fuit, σιδώνιον ποτὲ ἄστυ κάδμος ἐκλιπὼν ἀγήνορος παῖς, apud Hesych. διεβέβοητο δὲ τὸ μέλος τοῦτο. vnde prouerbium γλυκερῷ σιδωνίῳ. Lege apud Damascen. pag. 404. 405. cantica Græcorum varij generis. Eiusmodi cantica interponebantur non modò ad voluptatem populi, sed vel maximè ad leuandos actores. Victruuius l. 5. præfat. Græci quoque Poëtæ comici interponentes è choro canticum diuiserunt spatia fabularum. Legendus Athenæus l. 14. de canticis eiusmodi. Cæterùm in Theatro cantica temperabantur modis, non à Poëta, sed à perito artis musicæ factis. Neque enim omnia iisdem modis agebantur in vno cantico, sed sæpe mutatis, cùm tres sint numeri, qui tres cantici mutatos modos continent, ait Donatus. Symphoniaci pueri videntur iidem fuisse cum iis qui mera voce canerent, quanquam omnis concentus siue voce, siue fidibus, & flatu fiat, symphonia dici potest, Lampridius in Alexandro vocat eos vocales. Vocalium concentus apud Sidonium lib. 1. epist. 2. & vetus interpres Iuuenalis satyr. 6. Omnes pueri vocales fibulas habent in naturis ne coëant. vet. gloss. D E

A gloſſ. vocalis, ſabatius, cantor. Iſidorus lib. 2. de diuinis officiis, cur fabarius dicatur
cantor, oſtendit. Tibiarum cantum Plinius lib. 8. cap. 42. ſymphoniæ cantum vocauit.
Equorum, inquit, docilitas tanta eſt, vt vniuerſus Sybaritani exercitus equitatus ad ſym-
phoniæ cantum ſaltatione quadam moueri videatur. Lampridius in Alexandro nanos,
& nanas, vocales, & exoletos. Symphoniaci ſerui Aſconio Pædiano dicuntur per quos
remigibus celeuma canitur, & per aſſam vocem, id eſt, ore prolatam, & vt in Argo na-
ui interdum per citharam. Cicero 1. in Verrem: Ab hac muliere præfectus Antonij qui-
dam ſymphoniacos ſeruos abducebat per iniuriam, quibus ſe in claſſe vti velle dicebat.
vbi Pædianus; Poſſumus, inquit, intelligere ad hoc ſymphoniacos ſeruos capi ſolere, vt
in claſſe claſſicum pugnantibus canant. Quod minus probo. Græci *συμφωνίαν* vocant
conſonantiam, vt Victruuius loquitur, & plurium vocum ſuauem concentum. Plato
in ſympoſio, *ἡ γὰρ ἁρμονία συμφωνία ἐστι. συμφωνία δὲ ὁμολογία τις.* Auguſtinus lib. 2. de
B Ciuit. cap. 4. Veniebamus nos etiam ad ſpectacula, ſpectabamus arreptitios, audieba-
mus ſymphoniacos ludis turpiſſimis, qui Diis Deabúſque exhibentur. Caſſiodoro ſym-
phonia eſt ſonitus grauis cum acuto temperatus modulationem efficiens in voce, vel
in organis quæ percutiuntur, aut inflantur. Non autem cantica tantùm in Theatra,
verùm & in conuiuia cum mimis & pſaltriis introducebantur, quod mox indicabi-
mus, vbi pauca de muſicis certaminibus ſubiecerimus. De muſico certamine Tacit.
libro 14. Sub Nerone quinquennale ludicrum Romæ inſtitutum eſt ad morem Græci
certaminis. lib. 15. luſtrale certamen vocat. Sub Auguſto Neapolitani quinquennale cer-
tamen inſtituerant, muſicum, & gymnicum. Sueton. lib. 2. cap. 8. lib. 5. cap. 11. lib. 1.
Græcorum epigramm. tit. 25. *Clio citharam, Euterpe Tragœdiam, Melpomene barbitum, Terpſichore*
C *tibias, Polyhymnia ſaltationem, Thalia Comœdiam.*

Κλειὼ καλλιχόρου κιθάρης μελιηδέα μολπήν,
Εὐτέρπη τραγικῆς χοροῦ πολυηχέα φωνήν.

Amphioni tribuitur cithara ſeptichordis.

Σῆς χειρὸς Ἀμφίων ἀπονόσφι χάριν, ἑπτάπυλον γὰρ
Πάτρην ἐπλήρωσε τείχεσιν ἐν κιθάρῃ.

Citharæ leges fuerunt, ne feſſus reſideret, ne ſudorem niſi ea quam indutui gerebat, ve-
ſte detergeret, vt nulla oris, aut narium excrementa viſerentur; poſtremò flexus genu,
& cœtum illum manu veneratus, ſententias iudicum opperiebatur ficto pauore, ait
Tacit. lib. 16. de Nerone. Cantus Comœdiæ, & Tragœdiæ Philoſtratus lib. 6. de vita
Apollonij vocat *ψάλσιν κωμῳδίας, καὶ τὴν πυθὼ σὺν εἰς αὐτὴν ἥκοντας, αὐλῷ τε ἐπιτρέπειν,*
D *καὶ ᾠδαῖς, καὶ ψάλσει κωμῳδίας, καὶ τραγῳδίας ἀξιοῦν,* & *Pythonem quidem dignari eos qui eò ve-
niſſent, tibia, carminibus, & cantibus fidium Comœdiæ, & Tragœdiæ, poſtea dare gymnicos ludos.*
De ſymphonia Seneca lib. 9. controuerſ. 2. Si tribunal conſcenderit conuiuali veſte, ſi
cùm claſſicum canere debet, ſymphoniam canere iuſſit. Arnobius lib. 2. & ſympho-
niacas agerent, & fiſtulatorias artes, cantionibus vt præirent obſcœnis numeroſiter, &
ſcabillorum concrepationibus ſonoris, quibus animarum alia laſciuiens multitudo in-
compoſitos corporum diſſolueretur in motus, & ad vltimum clunibus, & coxendicibus
ſubleuatis lumborum criſpitudine fluctuaret. De mimis Petronius; cùm intrans cymbali-
ſtria, & concrepans æra, omnes excitauit. Intrat cinædus homo, qui vt infractis manibus
congemuit, eiuſmodi carmina effudit,

Huc, huc conuenite nunc ſpatalocinædi,
E *Femore facili, clune agili, & manu procaces;*
Molles veteres Deliaci manu recisi.

Iuuenalis ſatyr. 11.

—— Vt Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſúque probatæ
Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ.

Arnobius lib. 2. laſciuia deinde luxuriantis aſſumpta huc atque illuc clunes torquet. ſat. 2.
Iuuenalis,

—— & de virtute loquuti
Clunem agitant. ——

Erant canticulæ in Theatris ſæpe laſciuæ, & ſcurriles. Gloſſæ Iſidori. Exodium can-

 tio

tio in Theatris ludicra, & scurrilis. Aliæ fuêre graues, cuiusinodi Tetracomus, de quo A
Hesychius, τετράκωμος· μέλος τι πεποιημένον εἰς Ἡρακλέα ἐπινίκιον. ἐκαλεῖτο δὲ τέσαρες κῶμοι. A Polluce inter saltationes recensetur. Apud Macrobium Scipio Æmilianus conqueritur puellas ingenuas doceri præstigias inhonestas, cum cinædulis, & sambuca, psalterióque ire in ludum histrionum, discere cantare, quæ maiores, inquit, nostri ingenuis probro ducier voluerunt. Genus cantilenæ fuit callinicus apud Euripidem in Medea,

Δεινὴ γάρ. οὔ τι ῥαδίως γε συμβαλὼν
Ἔχθρον τις αὐτῇ, καλλίνικον ᾄσεται.

Canebatur victoribus callinicus, vt Io triumphe, ait Athenæus lib. 14 Euripid. in Hercule furente,

Τὸ καλλίνικον μετὰ θεῶν ἐκώμασεν. B
Ἐπὶ τὸν Ἡρακλέους
Καλλίνικον ἀείσω.

Idem in Electra,

Ἐπᾴδει καλλίνικον ᾠδὰν ἐμῷ χορῷ.

Id est, *terribilis est. Non facilè aliquis cum ea inimicum committens, callinicum cecinerit. Callinicum cum Diis decantauit. Herculis callinicum canam. Accine meo choro callinicum.* Vocales autem pueri dicti qui phonasco dant operam. Victor Vticensis lib. 3. quos ille nouerat vocales strenuos, & aptos modulis cantilenæ. Isidorus lib. 2. de diuinis officiis cap. 12. cur cantores dicti sint fabarij, ostendit. Antiqui, inquit, pridie quàm cantandum erat, cibis abstinebant, psallentes tamen legumine in causa vocis assiduè vtebantur. Vnde & cantores apud Gentiles fabarij dicti sunt. Veteres lamina pectori imposita sibi ad C
cantica exclamanda psallendis vocibus rationem demonstrauêre. Sidonius epist. 9. lib. 8. psaltem vocat, Quintilianus lib. 1. cap. 14. psaltam. vet. glos. Psaltes, nablio, psalta. Vetus inscriptio. DECVRIONVM COCCEI L. CVRAT. STRATONE COMOEDO, IBVCO PSALTE CHRESTO. Scholiastes Iuuenalis satyr. 11. Psaltria, quæ ad molles corporis gesticulationes effracta est, quam olim symposiis intromitti solemne erat, vsque adeò, vt ne emendatioris vitæ Philosophi abstinerent. Macrobius libro 2. Saturn. cap. 1. Quia sub illorum supercilio non defuit qui psaltriam intromitti peteret, vt puella ex industria supra naturam mollior canora dulcedine, & saltationis lubrico exerceat illecebris philosophantes. Scholiastes Iuuenalis ad hæc,

Forsitan expectes vt Gaditana canoro
Incipiat prurire sono.——— D

Quæ suo motu faciunt barbatos pati pruriginem. Gellius lib. 1. cap. 11. fistulatores, tibicinas, fidicinos lasciuientium delicias conuiuiorum Puellam salticam vocat Tertul. aduersùs Gnosticos. Theodosius psaltrias edicto prohibuit, vt Aurelius Victor in Theodos. & C. Theodos. tit. de Scenicis lib. 10. Fidicinam nulli liceat vel emere, vel docere, vel vendere, vel conuiniis, aut spectaculis adhibere. Claudianus in Panegyr. Stiliconis,

——*Nullo citharæ conuiuia cantu,*
Non pueri lasciua sonant.——

Lex tamen illa non diu renuit, vt ex iis quæ subiiciemus apparebit. Varro in Eumenidib. cum psaltria, & cum Flora lurcare adstrepit. Quintilianus libro 1. cap. 3. Omne conuiuium obscœnis canticis strepit, pudenda dicta spectantur. Ammianus libro 30. E
Cúmque apponerentur exquisitæ cupediæ, & ædes amplæ neruorum articulato, statilique sonitu resultarent. Spartianus in Adrian. In conuiuio Comœdias, Tragœdias, Atellanas, lectores, Poëtas pro re semper exhibuit. In conuiuia enim intromittebantur Mimi, Comœdi, Lyristæ. Sidonius lib. 1. epist. 2. Theodericus Rex inter cœnandum citharœdum intromisit. Item, introducuntur mimici sales, ita vt nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. Cassiodorus lib. 2. epist. 40. Cùm Rex Francorum conuiuij nostri fama pellectus à nobis citharœdum magnis precibus expetiisset. Quid enim Musica præstantius, quæ cœli machinam sonora dulcedine modulatur, & naturæ conuenientiam vbique dispersam virtutis suæ gratia comprehendit? Plinius libro 3. epist. 1. Frequenter Comœdis cœna distinguitur, vt voluptates quoque studiis condiantur. Seneca epist. 84. in comessationibus nostris

A nostris plus cantorum est, quàm olim in Theatris fuit. Lege Gregorium Nyssenum orat. de pauperibus. De cantandi saltandíque studio Seneca lib. 1. controu. Cantandi saltandíque nunc obscœna studia effæminatos tenent animos, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum fæminis, nostrorum adolescentium specimen est. In conuiuia cantores canticorum turpium inducebantur. Persius satyr. 1.

—— Cùm carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur vbi intima versu,
Tunc neque more probo videas, neque voce serena
Ingentes trepidare Titos. ——

Ex Corintho fidicines arcessiti. Sidonius lib. 9. epist. 13.

B *Bimari remittat vrbe*
Thymelen, palénque doctas
Tepidas ad officinas,
Citharistrias Corinthus,
Digiti quibus sonantes
Pariter sonante lingua
Vice pectinis fatigent
Animata fila pulsu.
Date & æra fistulata
Satyris amica nudis.

C Pocillatores cantillantes præbebant pocula. Horat. epist. 2. lib. 2.

Quin etiam canet indictum, sed dulce bibenti.

Petronius; Potionem poposci, paratissimus puer non minus me acido cantico excepit. De Gaditanis puellis Martialis lib. 14. epig. 203.

Tam tremulum crissat, tam blandum prurit, vt ipsum
Masturbatorem fecerit Hippolytum.

lib. 3. epig. 63.

Cantica qui Nili, qui Gaditana susurrat.

lib. 6. epigr. 71.

Edere lasciuos ad Betica crumata gestus.

Ex Gadibus enim, ex Hispania, Syria, Ægypto crotalistriæ, psaltriæ, & pueri dicaces petebantur. Virgilius,

D *Copa Syrisca caput Graia redimita mitella,*
Crispum sub crotalo docta mouere latus.

Statius lib. 1. Syluar.

Hoc plaudunt grege ludia trementes,
Illic cymbala tinnulaque Gades,
Illic agmina confremunt Syrorum.

Idem lib. 5.

Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces
Delicias, doctúmve sui conuitia Nili,
Infantem linguáque simul, salibúsque proteruum.

Quintilian. libro 1. Instit. cap. 2. verba ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis, risu, & osculo excipimus. Seneca in consolat. ad Albinam. Iraque loquax, & ingeniosa in
E contumelias Præfectorum prouincia, in qua etiam hi qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam. De Ægypto loquitur. Herodianus lib. 4. scribit, Alexandrinos esse φιλοσκώμμονας, κ) λέγειν εὐςόχως, ἐπιγραφὰς, ἢ παιδιὰς ἀπορριπτοῦντας εἰς τοὺς ὑπερέχοντας, πολλὰ χαρίεντα μὲν αὐτοῖς δοκοῦντα, λυπηρὰ δὲ τοῖς σκωφθεῖσι. quod idem docet Dio libro 39. Ex ea vrbe, vt & ex Syria, pantomimi, psaltriæ, cantores, pueri dicaces. Iuuenalis,

Iam dudum Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana secum
Vexit, & ad circum iussas prostare puellas.
Ite quibus grata est picta lupa barbara mitra.

Cantica & pſalteria in cænis adhibita docet Plutarchus ſympoſ. 4. quæſt.8. Suidas pſalteria A
naula vocari ait. Sophocles apud Plutarchum,

Οὐ ναῦλα κωκυτῖοι, ἐ λύρα φίλα.

Strabo lib. 10. Nablia pſalteria quæ vtraque manu pulſantur. Ouidius,

Diſce etiam duplici genialia nablia palma
Vertere, conueniunt dulcibus illa modis.

Ambroſius libro 3. de vtilitate ieiunij pſalteria docet adhiberi conuiuiis, vt libidines incitentur. S. Hieronymus epiſt. ad Dardan. pſalterium interpretatur laudatorium, quod formarum fuerit in clypei quadrati modum chordarum decem. De cantico conuiuali Manilius,

Ille dabit cantus inter conuiuia lætos.

Seneca de beata vita cap. 11. de Apicio, & Nomentano; vides hos è ſuis lectis ſpectantes B
popinam ſuam, aures vocum ſono, ſpectaculis oculos oblectantes. Macrobius lib. 2. c. 4. delectatus inter cænam pueris ſymphoniacis. Capitolinus de Vero; Adduxerat ſecum & fidicines, & tibicines, hiſtriones, ſcurráſque mimarios, & præſtigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria paſcitur voluptate.

CAP. X.

De vocibus Iuleis.



Ideo dubitari quæ ſint Iuleæ voces apud Lactantium in Phœnice,

Quam nec Iuleæ voces, nec tibia poſſit C
Muſica cyrrhæis aſſimilare modis.

Nonnulli arbitrantur fuiſſe cantus ſolemnes haberi ſolitos ludis quinquennalibus inſtitutis a Nerone & Domitiano. Tzetzes Chiliade 13. cantum eſſe vult. Meminit & Clemens Alexandrinus lib. 6. ſtromat. p. 279. & ex Eratoſthene citat hunc locum,

Χερνῆτις στιχοῦσα καλὰς ᾔειδεν ἰούλους.

Athenæus lib. 14. ſcribit, manipulos in cumulum congeſtos vocari iulos, & hymnos in Cererem iulos. *τοὺς καρποὺς καὶ τοὺς ὕμνους τοὺς εἰς τὴν θεὸν οὔλους καλοῦσι καὶ ἰούλους.* Euſtathius Iliad. σ. *δημήτριος ἴουλος καὶ συνθέτως δημητρίουλοι ὕμνοι εἰς δήμητραν, οἱ καὶ καλλίουλοι, καὶ ἐπιφώνημα ἐμμελές τι,*

Πλεῖστον οὖλον οὖλον, ἴουλον ἵει.

Fructus, inquit Athen. *& hymnos in Cererem vocant vlos, & iulos.* Euſtath. *Cereris iuli, & demetriuli vna voce hymni ſunt in Cererem, qui & calliuli dicuntur, & acclamatio fuit conſona; Plurimum fructum iulum mitte.* Polluci libro 1. dicitur Demetrulus aut Demetriulus. Monet item Athenæus ἴουλον dici cantilenam lanificarum, *τὴν τῶν ταλασιουργῶν ᾠδήν. αἱ δὲ ἴουλοι καλούμεναι ᾠδαὶ δήμητρι καὶ φερσεφόνῃ πρέπουσι.* *Iulei cantus Cereri, & Proſerpinæ canuntur.* Euſtathius Iliad. σ. *ἡ μέν τοι ἐξ ἐπιχάρμου χρῆσις ἐθέλουσα τὸν αἴλινον ᾠδὴν ἐριουργουσῶν εἶναι, οὐ τὸν λίνον τὸ κύριον ἐγκεῖσθαι τῷ αἰλίνῳ βούλεται, ἀλλὰ τὸ λίνον.* *Epicharmus cùm alinon cantiunculam lanificarum eſſe vult, linus in voce alinus non eſt nomen proprium viri, ſed linum ſignificat.* Ibidem oſtendit Euſtathius lityerſen τῶν θεριστῶν ᾠδὴν εἶναι, *meſſorum* : *βουκολισμὸν τὴν τῶν βοσκόντων.* Lityerſes Midæ nothus, meſſor inſignis laudari ſolitus. Bucoliſmus, cantiuncula paſtorum. Imæus quibuſdam cantio quam concinunt *αὐτλητῆραι*, id eſt, *aquarum hauſtores.* Callimachus,

Ἀείδει καὶ που τις ἀνὴρ ὑδατηγὸς ἱμαῖον. E

Canit aliquis aquam hauriens Imæum. τήνελλος Ariſtophanis Scholiaſtæ eſt *κρουμάτιον*, id eſt, pulſatiuncula, quæ in victoria editur, vel lyræ harmonia. Ariſtoph.

Ἀλλ' ἐὰν μέν τοι γε νικᾷς τῇ βοῇ τήνελλος εἶ.

Si ſuperas voce tenellus es, id eſt, victor. Cantilena *ἐπινίκιος*, *τήνελλα καλλίνικε.* Pindar. ode 9. Olymp.

τὸ μὲν ἀρχιλόχου μέλος
φωνᾶεν ὀλυμπίᾳ,
καλλίνικος ὁ τριπλόος κεχλαδὼς,
ἄρκεσε κρόνιον παρ' ὄ-
χθον ἡγεμονεῦσαι

κωμά-

A κωμάζοντι φίλοις Ἐφαρ-
μόστῳ σὺν ἑταίροις.

vbi Scholiast. τὸ Ἀρχιλόχου μέλος τοῖς νικῶσι τὰ Ὀλύμπια ᾔδετο. ἦν τρίστροφον, κοινῶς δυνάμενον ἁρμόζειν ἐπὶ παντὸς νικηφόρου, διὰ τὸ τῆς πράξεως αὐτῆς ψιλὸν ἔχειν τὸν λόγον, μήτε δὲ ὄνομα, μήτε ἰδίωμα ἀγωνίσματος. *Archilochi vocale melos in Olympia, callinicus triplex sonans satis fuit, vt ad collem Saturnium Epharmosto comessanti cum caris sociis viam præiret. Archilochi melos tribus strophis constat, cuilibet victori potest aptari qui rem tangit, non nomen certaminis.* Tenellum volunt esse filium Apollinis ex Melia Oceani filia, vatem apud Ismenum, vbi μαντεῖον eius Ismenium. ἐπιλήνιος ᾠδή, ad torcular Baccho sacra cantilena. Lege Athenæum lib. 14. cap. 3. vbi Casaubonus multa & præclata.

B

CAP. XI.

De Mesochoro, Hilarodo, Magodo, & aliis.

IN Theatro fuêre mesochori, lyristæ, choraulæ, rympanistriæ, psaltriæ, hilarodi, simodi, magodi. Sidonius lib. 1. c. 2. Nec sub phonasco vocalium meditarum acroama simul intonat, nullus ibi lyristes, choraules, mesochorus, tympanistria, psaltria. Lyristen intelligo qui assa & mera lyra canat sine voce. Choraulen, qui in choro tibiam inflet. Apuleius lib. de Deo Socratis. Sidonius in Narbone,

C *Quid dicam citharistrias, choraulas?*

Mesochorus in medio choro stetit, vt signum canendi daret. Plinius lib. 2. epist. 14. Hoc infiniti clamores commouentur, cùm mesochorus dedit signum. Mesochorus item saltatorem plausu & crepitu iuuabat. Vet. Scholiastes Iuuenalis ad satyr. 6. Antea testis percutiebant saltantibus pantomimis. Mos erat vt mesochori percuterent manibus. Psaltriæ & tympanistriæ puellæ salticæ fuerunt, vt loquitur Ioannes Salisberiensis Polycrat. lib. 8. cap. 12. vel potiùs saltatrices, quæ nudæ fluctuantibus lumbis ac crispantibus obscœno motu in conuiuiis pruriginem spectantibus conciliarent. Hilarodi erant qui ludum grauitate temperant, & hilaritate carmina sua condiunt. Athenæus lib. 14. ex Aristotel. σεμνότερος δὲ τῶν τοιούτων ἐστὶ ποιητῶν ὁ ἱλαρῳδὸς καλούμενος. οὐδὲν γὰρ σχινίζεται, χρῆται δὲ ἐσθῆτι λευκῇ ἀνδρείᾳ, καὶ στεφανοῦται χρυσοῦν στέφανον, καὶ τὸ μὲν παλαιὸν ὑποδήμασιν ἐχρῆτο, νῦν δὲ κρηπῖσι. ψάλλει

D δὲ αὐτῷ ἄρρην καὶ θήλεια, ὡς καὶ τῷ αὐλῳδῷ. *Hilaredus plus grauitatis habet quàm ij quos suprà posui. Non enim frangitur in motus parum viriles. vtitur veste virili, corona aurea coronatur, olim calceo vsus est, nunc crepida. psallit ei mas & fœmina, vt & tibicini.* Dicti sunt & simodi à Simo Magnete Poëta hilarodo elegante, ait Aristoteles. Magodus dicitur qui muliebres & viriles personas sumit, minúsque grauis est quàm hilarodus. Athenæus lib. 14. cap. 4. μαγῳδὸν τὸν ἀνδρεῖα καὶ γυναικεῖα πρόσωπα ὑποκρινόμενον. Frangebatur in motus & voces effœminatas. Hilarodi Tragœdiæ seruiunt, magodi Comœdiæ. τὴν μὲν ἱλαρῳδίαν σεμνὴν οὖσαν παρὰ τὴν τραγῳδίαν εἶναι, τὴν δὲ μαγῳδίαν παρὰ τὴν κωμῳδίαν.

CAP. XII.

E

De Chori Canticis.

IN Theatro proprium choro fuit, vt assa voce caneret, ac è multis vocibus concentum vnum efficeret, quanquam & alicubi tibiæ interpositæ sunt. Seneca epist. 84. Non vides, quàm multorum vocibus chorus constet, vnus tamen ex omnibus sonus redditur. Aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media. Accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ. Singulorum ibi latent voces, omnium apparent. Vnus ex omnibus fuit, qui tonum præiret cuique, ne deerrarent, & discordes fierent. Aristoteles de mundo, καθάπερ δὲ ἐν χορῷ κορυφαίου κατάρξαντος συνεπηχεῖ πᾶς ὁ χορὸς ἀνδρῶν, ἔσθ᾽ ὅτε καὶ γυναικῶν, ἐν διαφόροις φωναῖς ὀξυτέραις καὶ βαρυτέραις μίαν ἁρμονίαν ἐμμελῆ κεραννύντων. κατὰ τὸ ἐνδόσιμον ὑπὸ τοῦ κορυφαίου προσαγορευθέντες. *Vt in choro Coryphæo incipiente vniuersus chorus*

simul accinit virorum, & mulierum, in diuersis vocibus acutis & grauibus vnum concentum miscentibus. Secundùm rythmum à Coryphæo præscriptum. Philostratus in Venere. καὶ ἡ διδάσκαλος ὑποβλέπει τὴν ἀπᾴδουσαν κροτοῦσα τὰς χεῖρας, καὶ εἰς τὸ μέλος ἱκανῶς ἐμβιβάζουσα. Id est, *& magistra respicit eam quæ in cantu discordat plaudens manus, & in melos sufficienter deducens.* Quæ verba imitatus est Aristænetus lib. 1. καὶ ἡ διδάσκαλος ἐπέβλεπε τὴν ἀπᾴδουσαν, καὶ εἰς τὸ μέλος ἱκανῶς ἐνεβίβαζε χειρονομοῦσα τὸν τρόπον. Id est, *& magistra chori respiciebat eam quæ in cantu discordaret, & in melos commodè deducebat manu tonum assignans.* Quam interpretationem veram esse locus Philostrati docet, legendúmque ἀπᾴδουσαν, non ἐπᾴδουσαν, vt vulgò. Olim chorus in Tragœdiis totam fabulam peragebat, ait Aristoteles lib. de poëtica, διεδραμάτιζεν. Postea Thespis vnum actorem induxit, Æsychilus alterum. Idem contraxit choros nimiùm extensos refugiens prolixas illas monodias, vt suprà ostendimus. Chorus autem primùm repertus est à Philammone Delphico, circa templum Delphicum institutus, auctore Plutarcho lib. de Musica. Φιλάμμωνα χοροὺς πρῶτον περὶ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν στῆσαι. Is partes suas non modò cantu, sed etiam certo genere saltationis peragebat; cuius rei originem ab agricolis arcessit Tibullus, A B

Agricola & minio perfusus Bacche rubenti
Primus inexperta duxit ab arte choros.

Postea chorus cùm in scenam inductus esset, per initia totam fabulam peregit: vbi res longiùs progressa est, pro auctore & reliquis pauca præfatus est. Isocrates Panathen. καὶ περὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὥσπερ χορὸς πρὸ τοῦ ἀγῶνος, προαναβάλλεσθαι ταῦτα ἐβουλήθην. Id est, *& de me ipso, & de aliis, quasi chorus ante certamen, præmittere ista volui.* Horat. in Arte,

Auctoris partes chorus, officiúmque virile
Defendat. ———— C

Tandem ita res descripta est, vt duæ partes Tragœdiæ præcipuæ essent; scenica, quæ ab histrionibus peragitur in scena, seriémque rei gestæ exhibet; chorica, quæ ornatus ferè causâ è viris & fœminis in Tragœdiis interponitur, & res ab histrionibus expositas aut querelis, aut hymnis prosequitur. Horatius de choro loquens,

—— Neu quid medios intercidat actus
Quod non proposito conducat, & hæreat aptè.
Ille bonis faueat & concilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes.

Moris autem erat, vt in viis tibicen personis choricis præiret; vt vetus Scholiastes. ἐν ὁδοῖς τῆς τραγῳδίας χορικῶν προσώπων αὐλητὴς προηγεῖτο, ὥστε αὐλοῦντα προπέμπειν. In Comœdiis quoque chorus fuit viginti & quatuor personis constans. vetus Scholiastes, ὁ κωμικὸς χορὸς συνέστηκεν ἐξ ἀνδρῶν κδ΄. καὶ εἰ μὲν ἀπὸ τῆς πόλεως ἤρχετο ἐπὶ τὸ θέατρον, διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἁψῖδος εἰσῄει, εἰ δὲ ὡς ἀπ᾽ ἀγροῦ, διὰ τῆς δεξιᾶς ἐν τετραγώνῳ σχήματι ἀφορῶν εἰς τοὺς ὑποκριτάς. *Et si quidem chorus ex vrbe veniret in Theatrum, intrabat per fornicem sinistrum, si autem ab agro, per dextrum forma quadrata procedens, & spectans actores, qui cùm discessissent septies chorus vertebatur, in vtramque Theatri partem se flectens. Vocabatur autem prima conuersio parabasis; secundæ fuit idem nomen; tertia dicta est longa, seu πνῖγος: quarta strophe aut ode: quinta epirrhema: sexta antistrophos, aut antode: septima antepirrhema.* ἀναχωρούντων δὲ τῶν ὑποκριτῶν ἑπτάκις ἐστρέφετο ὁ χορὸς προστίχων ἐφ᾽ ἑκάτερα μέρη τοῦ θεάτρου. ἐκαλεῖτο δὲ τοῦ γένους τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς ὀρχήσεως παράβασις. ὁμωνύμως τοῦ γένους (puto legendum, δεύτερον δὲ ὁμωνύμως τοῦ γένους) τὸ τρίτον μακρόν, τὸ καὶ πνῖγος: τέταρτον στροφὴ ἢ ᾠδή: τὸ πέμπτον ἐπίρρημα: τὸ ἕκτον ἀντίστροφος ἢ ἀντῳδή: τὸ ἕβδομον ἀντεπίρρημα. Paulo aliter, & meo animo meliùs, alius Scholiastes. Parabasis, inquit, est excursio quædam & quasi digressio, qua, vbi histriones è scena discessissent, chorus apostrophen habebat ad populum, vel de se ipso, vel de Rep. vel de singulorum vitiis. Ea implebatur melydrio, commatio, stropha, antistropha, epirrhemate, antepirrhemate, & anapæsto. Chorus autem comicus introducebatur in orchestram, cui logio nomen: & quoties sermonem habebat ad histriones, scenam spectabat, quoties autem abiissent histriones, anapæstos suos percurrebat, populúmque intuebatur, quæ dicitur strophe. Erant autem Iambica tetrametra. Deinde antistrophon accinentes, iterum tetrametra canebant, quorum erat vnus ordo qui 18. versibus constabat. Vocabantur autem epirrhemata. Chori vniuersa actio dicebatur parabasis. ὁ χορὸς ὁ κωμικὸς εἰσηγάγετο ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ τοῦ νῦν λεγομένου λογίου. καὶ ὅτε πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς διελέγετο πρὸς τὴν σκηνὴν ἀφεώρα, ὅτε δὲ ἀπελθόντων τῶν ὑποκριτῶν τοὺς ἀναπαίστους διεξῄει πρὸς τὸν δῆμον ἀπεστρέφετο, καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο στροφή. ἦν D E

ἡ δὲ

A δὲ τὰ ἰαμβεῖα τετράμετρα. εἶτα τὴν ἀντίστροφον προσάδοντες πάλιν τετράμετρα ἐπέλεγον, εἰς ὧν (ὧν lege) στίχος. ἦν δὲ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ις. ἐκαλεῖτο δὲ ταῦτα ἐπιῤῥήματα. ἡ δὲ ὅλη πάροδος τοῦ χοροῦ ἐκαλεῖτο παράβασις. Chorus autem tragicus personis 15. constabat, quinis in longum, ternis in latum dispositis. Quorum hoc ζυγὸν, illud στιχὸν vocant. κατὰ ζυγὸν ingrediuntur terni, κατὰ στιχὸν quini. In Comœdiis quatuor erant in iugo, seni in stœcho. Primus ingressus chori in Theatrum dicitur parodus. Alter epiparodos. Medius digressus, quando in medio fabulæ in vtramuis partem digrediebatur chorus, μετάστασις. Chorus in orchestra se primùm ad dexteram seu ad ortum conuertebat, quæ strophe dicta est, deinde sinistrorsum in occasum, quæ autistrophe. ipsa cantio ode, & antode vocatur. Tertiò consistebant in medio quasi in conspectu Deorum, & canticum quod cæteris accinitur, & dicitur epodos, absoluebant, quod aras circumobeuntes Deorum præconia versibus canebant. Quem morem à

B Theseo institutum volunt, cùm è Creta redux ac vota soluens labyrinthi ambages imitaretur. Alij sumptum putant à conuersione cæli in occasum, & erronum in ortum, & sicuti terra in medio consistit immobilis, ita ἐπῳδὸν in medio consistere voluerunt. Legendi Scholiastes Aristophanis, Victorinus & Didymus in Pindarum. Aliquando chorus in duas partes discedebat, quam rem διχορίαν vocant. Ipsæ partes seu cantica dicuntur ἡμιχόρια, seu ἀντιχόρια Polluci. Canticorum autem erant alia parodica, alia quæ astantibus canerentur, nonnulla quæ præcinerentur, quædam quæ in medio, alia quæ in fine fabulæ. Aristoph. in Vespis Scholiast. τῶν χορικῶν μελῶν τὰ μὲν ἐστι παρῳδικὰ, τὰ δὲ στάσιμα, τὰ δὲ προσῳδικὰ, τὰ δὲ ἐπῳδικὰ, τὰ δὲ ἐξῳδικὰ, καὶ ὑποχωρητικὰ, ἅπερ ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ δράματος ᾄδεται. Epodici exemplum est apud Euripid. in Hecuba. ἐμοὶ χρῆν συμφοράν. τὰ τοιαῦτα εἴδη τῶν χορῶν καλεῖται ἐπῳδικὰ, ἐν οἷς ὁμοίοις ἀνόμοιόν τι ἐπιφέρεται. Vide interpretem Euripid. fol. 27. 28. f. 30. 31.

C p. 1. Erant in choro qui soli canerent, ij nempe quibus vox esset gratissima & præ cæteris suauis. Nec enim chorodidascalus cum qui cæteris nitidiùs caneret, mistum aliis in turba canere sinebat. Arist. 3. Polit. οὐδὲ δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν. Paregoremata dicebantur, vbi quid ageret chorus quod in Theatro exaudiretur. Sicuti ranarum chorus apud Aristophanem. Olim alij canebant in turba, numerísque præcinentis magistri consentiebant. Columel. lib. 12. cap. 2. Vbi chorus canentium non ad certos modos, neque numeris præeuntis magistri consensit, dissonum, contrà si consensit. nefas enim fuit ἐν χορῷ χορευτὴν ὄντα μὴ προσέχειν τῷ κορυφαίῳ, id est, *in choro choricum existentem non attendere Coryphæo*, ait Dio Chrysost. de libertat. Quemadmodum autem inducebatur chorus à tibicine in Scenam, ita & reuocabatur ac emittebatur, vnde modi tibicinum quibus receptui canitur, dicuntur ἔξοδοι. Suidas, οἱ ἔξοδοι, νόμοι αὐλητικοί, δι᾽ ὧν ἐξήεσαν οἱ χοροί, καὶ οἱ αὐληταί. Cratinus,

D Τὰς ἐξόδους ὑμῖν ἵν᾽ αὐλῶ τοὺς νόμους.

Hesychius ait, ἀλλ᾽ ἄναξ, ἐξόδιον εἶναι κιθαρῳδικὸν τὸ καθαπτόμενον καὶ τὸ νῦν. Id est, *hæc verba, ἀλλ᾽ ἄναξ, exodium & egressio erat citharœdi, quod hodiéque accinitur.* Exodij illius initium, ἀλλ᾽ ἄναξ, *sed ô Rex.* Atellanis nouissimum canticum fuit, *venit io simus à villa.* Sueton. in Galba cap. 13. vel venit noster simus à villa. Erant & chori saltatorum dicti βυλλίχαι χοροί τινες ὀρχηστῶν παρὰ Λάκωσι. Motus enim chori in orchestra saltationis genus fuit, vnde prouerbium, ἀπροσδιόνυσον ἐκτὸς χοροῦ ὀρχεῖσθαι, id est, *absurdum est extra chorum saltare*, quod dicitur ἐξορχεῖσθαι, ἀπορχεῖσθαι. Apud Athenæum lib. 14 Prasinas Fliasius cùm tibicines & chorici mercenarij orchestras obtinerent, ἀγανακτεῖ ἐπὶ τῷ τοὺς αὐλητὰς μὴ συναυλεῖν τοῖς χοροῖς, καθάπερ ἦν πάτριον, ἀλλὰ τὸν χορὸν συνᾴδειν τοῖς αὐληταῖς. De choro Pollux lib. 4. hæc habet. Choregium locus vbi est apparatus choragi. Coryphæus chori, chorolectes, choropœus, doctor chori, subdoctor,

E chorodidascalus, qui stat à dextra parte, qui stat à læua, λαυροστάτης, qui in medio choro later, quia est deterior, τριτοστάτης, qui stat tertius. Erant varij chori, chorus puerorum, virorum, comicus, tragicus, semichorus, contrarij chori, ἀντιχορία. Cùm chorus in duo diuiditur, dicitur dichoria, vtraque pars, semichorus, cùm canunt contrarij, ἀντιχορία. Tres chori Laconum, puerorum, iuuenum, senum, τριχορία. Ingressus chori dicitur parodus, exitus metastasis, alter ingressus ἐπιπάροδος, perfectus exitus ἄφοδος. Episodium in fabula res quædam est coniuncta & cohærens. Exodium canticum est quod exeuntes canunt. Partes autem chori sunt stœchus, id est, ordo à fronte ad tergum; iugum, ordo ab vno cornu ad alterum. Tragici chori iuga sunt quinque, quorum singula tribus choricis constant, stœchi tres, quorum singuli quinque choricis constabant. In choro enim tragico quindecim chorici erant. Si per iuga intrarent, tres simul intrabant, interdum singuli. Comicus

chorus constabat 14. chorentis, seu choricis, & iugis sex. Singula iuga quatuor choricis A continebantur. Stœchi erant 4. in quibus singulis sex chorici erant. Parascenium dicitur cùm pro quarto histrione choricum aliquem aliquid dicere canentem oportet. Si quartus histrio aliquid diceret, vocabatur parachoregema, quia præter chorum loqueretur. Olim tragicus chorus quinquaginta choricis continebatur, vsque ad Eumenides Æschyli, qui numerum contraxit. Chori mulierum meminit S. Chrysost. lib. contra eos qui subintroduct. καθάπερ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας ἐν τῷ χορῷ τῶν γυναικῶν ὁ τοῖς ὀρχουμένοις ἐπάδων χοραύλης, *vt choraules in orchestra, qui in choro mulierum saltantium canit.* Chori autem cantica interponebantur ad voluptatem populi, tum verò ad leuandos actores. Vitruuius lib. 5. præfat. Græci quoque Poëtæ comici interponentes è choro canticum, diuiserunt spatia fabularum, ita partes cubica ratione facientes intercapedinibus leuant actorum pronuntiationes. Vt autem minueretur fastidium audientium, quemadmodum histrionum diuerbia inter se pu- B gnabant, ita & chori cantica, non vnum & idem, eodémque modo, sed variè varia ingerebant, & inter se verbis velitari videbantur ad tripodes orchestræ. Aristides in Rhodio de concordia. Aspicite hos tripodas, inquit, scenicos (fortè legendum, ἀπεβλέψατε, *aspexistis.*) omnes autem gaudetis eorum aspectu. An isti diuriùs starent, si chori in tripodibus pugnarent? An hoc apparet, nisi contraria, & alius aliud diceret, aut eadem diuerso modo, necessariò iis fugiendum, & absistendum esse? ἢ τοῦτό γε ἔνδηλον, ὅτι κἂν εἰ μὴ τ' ἐναντία, μηδὲ ἄλλος ἄλλο τι, ταυτὰ δὲ ῥήματα μὴ κατὰ ταυτὸν ἀπαγγέλλοιεν, φεύγειν λοιπὸν ἦν αὐτοῖς.

C A P. X I V.

De choris cyclicis. C

DICEBANTVR chori cyclici non modò qui in orbem formarentur in orchestra, sed & anniuersarij, qui in orbem anno confecto redirent. Plutarch. in Andocide, καὶ αὐτὸς δὲ ἐχορήγησε κυκλίῳ χορῷ τῇ αὐτοῦ φυλῇ ἀγωνιζομένῳ διθυράμβῳ. in vita Lycurgi Rhetoris, ποσειδῶνος ἀγῶνα ποιεῖν ἐν πειραιεῖ, κυκλίων χορῶν οὐκ ἔλαττον τριῶν. Id est, *Andocides sumptus suffecit cyclico choro suæ tribui certanti dithyrambo.* Item, *in Piræo Neptuni certamen facere, cùm cyclici chori tribus pauciores non essent.* Cyclicæ tibiæ, quæ choro seruirent. Cyclicus magister, qui chorum doceret. Hesych. κύκλιοι χοροὶ, & κυκλικοὶ, κύκλιοι αὐλοὶ, χορικοί. κύκλιον, διδάσκαλον κύκλιον, καὶ χορὸν διδάσκοντα. Encycliæ disciplinæ propriè lyricæ, ait Tzetzes, quod chorus è viris quinquaginta in circulum stans melodias caneret. Chiliade 11. cap. 377. ἐγκύκλια μαθήματα τὰ λυρικὰ κυρίως, ἀπὸ τοῦ κύκλῳ τὸν χορὸν τὸν ἑστῶτα ἀνδρῶν ὄντα πεντήκοντα λέγειν τὰς μελῳδίας. Xenophon in Oeconomico, ὥσπερ κυκλικὸς χορὸς οὐ μόνον αὐτὸς καλὸν θέαμά ἐστι, ἀλλὰ D καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καλὸν, καὶ καθαρὸν φαίνεται. *Vt cyclicus chorus,* inquit, *non tantùm aspectu gratus, sed media eius pars pulcra, & pura cernitur.* Aristoph. in Auibus Scholiast. μέλη κύκλια interpretatur ἐκτεταμένα. οὗτοι δὲ κυκλίους χοροὺς φασι πρῶτον λάσον ἑρμιονέα, ἄλλοι δὲ ἀρίονα μεθυμναῖον. *Cantus, seu modos circulares interpretatur extensos. Lasum Hermioneum, alij Arionem Methymnæum ferunt primum omnium choros cyclicos instituisse.* Philoxenus verò primus carmen modificatum in cyclios choros intulit, vt scribit Plutarch. lib. de Musica, εἰς τοὺς κυκλίους χοροὺς μέλη εἰσηνέγκατο. In vita Alexandri χοροὺς ἐγκυκλίους vocat, non annuos, sed lyricos, qui stantes in orbem canebant, vt ait Tzetzes. Athenis chori cyclij Dionysiis certabant, & victori Iudices præmium adiudicabant. Æschines contra Ctesiphont. τοὺς μὲν κριτὰς τοὺς ἐκ διονυσίων, ἐὰν μὴ δικαίως τοὺς κυκλίους χοροὺς κρίνωσι, ζημιοῦτε. *Mulctatis Iudices Dionysiis, nisi iustè cyclios choros iudicarint.* Meminit Plato in Axiocho, διατριβαὶ φιλοσόφων, καὶ θέατρα ποιητῶν, καὶ κύκλιοι χοροὶ, μουσικὰ E ἀκούσματα. Aristophan. in Nubibus,

—— Κυκλιωντε χορῶν ᾀσματοκάμπτας.

Id est, *qui flectit cantica in choris cyclicis.* Aristophani κύκλια μέλη, κυκλιοδιδάσκαλος, Id est, vt Scholiastes in Auibus interpretatur, διθυραμβοποιὸς, quia διθυραμβοποιοὶ τὰ ἐγκύκλια διδάσκειν solebant. Cyclici & dithyrambici iidem fuêre, vt Aristoph. Scholiastes in Auibus. Isaac. Tzetzes in Lycoph. Cyclia illa, siue dithyrambica canebantur ad lyram, quæ communis melicis, & dithyrambicis. Non tamen omnes cyclici erant dithyrambici Erant enim & cyclici epici. Galenus lib. 1. Therapeut. πῶς μελοποιοῦ κατὰ πίνδαρον ᾄσαντος ὑψηλῶς ἐν διθυράμβοις πάλαι τὸν διόνυσον. Suidas, διθυραμβοδιδάσκαλοι περὶ μετεώρων καὶ τῶν νεφελῶν λέγουσι πολλά. Eorum sunt πολύστροφοι ὕμνοι. Tzetzes ad Lycophr. πρὸς διόνυσον πολυστρόφους ὕμνους. Scholiast.

Aristo

A Aristophan. ad Nubes, *πολυπλόκους λέξεις, καὶ συνθέτους τῶν διθυραμβοποιῶν.* Demetrius Phalereus lib. de interpretat. iuncturam verbi audacem vocat *διθυραμβώδη δίπλωσιν.* Suidas, *διθύραμβος λέξις φλεγμαίνουσα ποιητικοῖς ὀνόμασι.* Pindarus ode 3. Olymp. dithyrambum vocat *βοηλάτην* & *clamosum.* Epicharmus apud Athenæum lib. 14. *οὐκ ἔστι διθύραμβος αἴ χ' ὕδωρ πίνῃ.* Nonnulli putant choros encyclios dictos, qui in triuiis, & circulis canebant, *πρὸς διαστολὴν τῶν θυμελικῶν, καὶ σκηνικῶν, ad differentiam chori thymelici, & scenici*, quorum imaginem retinebant Romæ mimi planipedes, qui non in scena, vel in orchestra, sed in circulis de plano nudis pedibus agebant. Aristoteles problemate 15. sect. 19. *διθυραμβοποιῶν χοροὺς κυκλικοὺς* dictos ait, quia nullis strophis, aut antistrophis vterentur. Plutarchus in vitis 10. Rhetorum scribit, Andocidem choro cyclico, siue annuo certanti dithyrambico tribui suæ ministrasse sumptus, victorémque dicasse tripodem, excelsóque in loco statuisse. Philo-
B xenus dithyrambicus Poëta erat in Sicilia apud Doras. Aiunt autem eum rem habuisse cum Galatea quadam Dionysij Tyranni concubina, quare & in latomias relegatus est, vnde fugiens venit Cythera, vbi fabulam Galateam fecit, in qua Cyclopem Galateæ amore captum introducit, Dionysium obscurè significans. Aristophanis Scholiastes in Pluto, *Φιλόξενος ὁ διθυραμβοποιὸς ἐν Σικελίᾳ ἦν παρὰ Δωριεῦσι. λέγουσι δὲ ὅτι ποτὲ Γαλατείᾳ τινὶ παλλακίδι Διονυσίου προσέβαλε*, &c. Ælianus lib. 12. var. *κύκλωπα τὸν Φιλοξένου μελῶν κάλλιστον, pulcerrimum carminum Philoxeni* vocat. Sed vt ad patulum orbem Horatij, & cyclos poëticos veniamus; nonnulli existimant orbes Poëtarum fuisse tres, antiquum, nouum, Homericum. Horatius,

Nec circa vilem, patulúmque moraberis orbem.

Proclus in Chrestomathia; Vetus, inquit, orbis à chao exorsus in reditum Vlyssis in pa-
C triam desinit. Noui principium ab ortu belli Thebani, aut Trojani. Primus orbis fuit in Thebaide Antimachi, cuius principium; *Fortunam Priami cantabo.* Tertius cyclus est Homeri, qui à medio incipit, de quo circulo Aristoteles cap. 9. lib. 1. de Repreheus. Sophist. *ὁ δὲ ὅτι Ὁμήρου ποίησις σχῆμα διὰ κύκλου.* vbi Alexander Aphrodisæus ita arguit; *τὰ ἔπη κύκλος, ὁ κύκλος σχῆμα, τὰ ἔπη σχῆμα. Versus sunt circulus, sed circulus est figura, igitur versus sunt figura.* Photius in Biblioth. de Proclo loquens, *διαλαμβάνει δὲ καὶ περὶ λεγομένου ἐπικοῦ κύκλου, ὃς ἄρχεται ἐκ τῆς οὐρανοῦ, καὶ γῆς μυθολογουμένης μίξεως, διεξέρχεται δὲ περὶ θεῶν τά τ' ἄλλα τοῖς Ἕλλησι μυθολογούμενα. Differit autem de epico orbe, qui incipit à cæli, & terræ fictitia mixtion, discurrit autem & de Diis ea quæ vulgò fabulantur.* Quod ab Hesiodo factum in Theogonia. Circulum vocat perpetuum carmen, poëma perpetua serie contextum. *τοῦ ἐπικοῦ κύκλου τὰ ποιήματα διασώζεται, καὶ σπουδάζεται, οὐκ οὕτω διὰ τὴν ἀρετὴν, ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων*, vt ait Proclus. *Orbis epici poëmata seruantur studiosè non tam adeò propter virtutem, quàm ob perpetuam,*
D *& connexam seriem rerum quæ in eo sunt.* Quæcunque circulo fiunt, generaliter fiunt, vt *κύκλῳ διδάσκειν παῖδα, τουτέστι καθολικῶς, circulo puerum docere, est à prima literatura totum artium orbem tradere.* Vegetius de re veterinaria dixit, circulo curare. Synesius in encomio caluitici, *τοὺς καλουμένους κύκλους ὑπὸ τῶν ἰατρῶν.* Suidas scribit, Dionysium Milesium scripsisse circulum historicum. Item *τὰ κύκλῳ* ea omnia dicuntur quæ sunt extra rem. Aristoteles lib. 3. Rhetor. opponit *τὰ κύκλῳ, καὶ τὰ ἐν τῷ πράγματι, quæ dicuntur circulo cum ambagibus, & quæ dicuntur ad rem.* Quare serui non ad interrogata respondent, sed *τὰ κύκλῳ, extra rem per ambages, καὶ προοιμιάζονται, vtuntur proœmiis.* vbi interpres, *τὰ κύκλῳ, τὰ ἐκτὸς πράγματος, καὶ τῆς ὑποθέσεως, ea quæ sunt extra rem.* Sed vt ad epicum circulum redeamus, is triplex fuit, vt ex Proclo ostendimus, aut certè duplex, quorum alter omnes Poëtarum fabulas perpetua serie continebat, qualem circulum Ouidius dedit, & carmen perpetuum vocauit,

E —— *Primáque ab origine mundi*
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Aristoteles in Posterior. *τὴν κύκλῳ δεῖξιν* vocat *demonstrationem, quæ circulo fit*, in qua priora sequentium causæ sunt, quod Themistius *κύκλῳ περιέχειν, circulo comprehendere* dixit. Alius circulus est carmen perpetuum, quod vnum argumentum libris aliquot complectitur, vt Homeri Ilias, & Odyssea, qui tamen non vt Antimachus ab ouo rem repetiit, sed à medio, vt & Virgilius, quem orbem Homericum suprà vocauimus. Omnes epici Poëtæ fuëre cyclici; quare Aristophanis Scholiastes *κύκλια* vocat *τὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχοντα, circularia quæ idem argumentum exsequuntur.* Cycliis istis opponuntur ij qui vel epigrammata, vel breue aliquod opus tractant. Pollianus lib. 3. Antholog.

Τοὺς κυκλίους τούτους, τοὺς αὐτὰρ ἔπειτα λέγοντας

Μισῶ, λωποδύτας ἀλλοτρίων ἐπέων.
Οἱ δ' ὕτω τὸν ὅμηρον αἰδοῦς λωποδυτοῦσι,
Γράφειν ἤδη μῆνιν ἄειδε θεά. A

Odi ego cyclios istos Poëtas qui verba Homeri furantur, alienorum carminum fures, qui omnia penè Homeri verba exscribunt, & pro suis obtrudunt. Lucanus altiùs in perpetuo carmine rem arcessit, & historiam texit, non poëma, in quem expetit illud Horatij,

Nec sic incipies vt scriptor cyclicus olim.

Eusebius lib. 1. Præparat. Euangel. Hesiodum cyclicum Poëtam vocat, ἡσίοδος, εἴτε κυκλικοὶ περιεχόμενοι (lego, τὴν περιεχομένην) θεογονίας ἐπλήσαν. *Hesiodus, & Poëtæ cyclici terrarum orbem Deorum generatione repleruni.* Monuimus suprà ex Tzerze, encyclias disciplinas à cyclio choro propriè dici lyricas. Quintilianus encyclopædian vocauit omnium scientiarum orbem. Ineptit Ramires ad Martialem, qui cyclicas disciplinas putat dici triuiales, quod in B circulis & compitis traderentur. Viri eruditi non sunt circulatores. Quintilianus lib. 1. vt efficiatur orbis ille doctrinæ, quem Græci encyclopædian vocant. Victruuius lib. 1. cap. 1. Cùm autem animaduerterint omnes disciplinas inter se coniunctionem rerum, & communicationem habere, fieri posse facilè credent. Encyclios enim disciplina, vt corpus vnum, ex his membris est composita.

CAP. XV.

De chorago, & chorodidascalo. C

CHORAGI olim dicti choti ductores, quibus id erat negotij, vt priscas rectæ Musicæ leges obseruarent. Athenæus lib. 14. τὺς χορηγὺς οὐχ ὥσπερ νῦν τὺς μισθωμένυς τὺς χορὺς, ἀλλὰ τὺς καθηγυμένυς τ̃ χορῦ, καθάπερ αὐτὸ τὔνομα σημαίνει, ἐ τὸ χρηγουστεῖν, ἢ μὴ παραβαίνειν τὺς ἀρχαίυς τ̃ μυσικῆς νόμυς. Id est, *choragos dicebant non eos qui choros conducunt, sisque mercedem soluunt, sed eos qui chori ductores sunt, quemadmodum nomen ipsum significat, & bene Musicam tractare, nec transgredi antiquas Musicæ leges.* Postea choragi dicti qui sumptus choro suppeditarent, iique sortitò legebantur. Demosthen. in Midiam, ἤξιυν (Midiam) ὅτ' ἐγὼ τ̃ παιδικοῦ χορηγὸς ὑπέστην, ἐν τῇ τῦ δήμυ τ̃ ἐρεχθηΐδος ἀναστὰς τ̃ ἑαυτ̃ φυλῆς ἀντιποιεῖσθαι, ἐ καλῶς ἑαυτὸν ἐξ ἴσυ, ἢ τὰ ἴσα ἀναλίσκοντα, ὥσπερ ἐγὼ, ὕτω μ' ἀφαιρεῖσθαι τὴν νίκην. *Oportebat Midiam, quo tempore choragus Pandionidis fui, in tribu Erecthide surgentem pro sua tribu se mihi opponere, & ex æquo se ipsum constituentem, & sua insumentem, vt ego, ita mihi præripere victoriam.* Plutarchus in Alexandro, ἢ πομπὰς ἐπῆλθε, ἢ χορῶν ἐγκυκλίων, ἐ τραγικῶν ἀγῶνας, &c. ἐχορήγυν γὰρ οἱ βασιλεῖς τ̃ κυπρίων, ὥσπερ ἀθήνησι οἱ κληρούμενοι ταῖς φυλαῖς, &c. ὅτι γὰρ ἐλάχιστοις ὑπόδειξις ὑπηρεσίας χορηγῶν. Aristides in Minerua. ἡ ἀθλῶν ἐναγωνίῳ ἑρμῇ ἀντὶ χορηγῦ καθέστηκεν. Id est, *& pompas celebrabat Alexander, & certamina chororum encycliorum, & tragicorum.* Item, *Reges Cypriorum sumptus sufficiebant, & chori ductores erant, vt Athenis qui sortiebantur tribus. Illi enim sortiebantur, vt sumptus sufficerent histrionibus clarissimis.* Item, *Minerua Mercurio enagonio & certaminum præsidi pro chorago constituta est.* Choragium, totum scenicum apparatum significat. Victruuius lib. 5. post scenam porticus sunt constituendæ, vti cùm imbres repentini ludos interpellauerint, habeat populus, quò se recipiat ex Theatro, choragiàque laxamentum habeant ad comparendum, vt sunt porticus Pompeianæ. Prætores & Ædiles cùm ludos ederent, choragium, seu instrumentum scenicum scenicis præbendum locabant. Plaut. in Persa: D E

Vnde ornamenta? ab chorago sumito,
Præbenda Aediles locauère. ———

Choragus omnia præbenda scenicis redimebat, & conducebat ab Ædilibus. Athenis potentiores vltronea liberalitate sæpe redempturam illam subibant. Isocrates in Panegyr. χορηγίαν vocat. Choragus est dux chori, & suppeditator instrumenti ludicri, & expensarum. Victruuius choragium posuit pro loco vnde omnia promuntur ad ludos necessaria. Apuleius in Apolog. choragium thymelicum. Plaut. in Trinummo;

Ipse ornamenta à chorago hæc sumpsit suo periculo.

Choragi ipsi coronis donati sunt, quia tibias choro inflabant. Aristotel. lib. 8. Polit. ἢ γὰρ ἐν λακεδαίμονι τις χορηγὸς αὐτὸς ηὔλησε τῷ χορῷ. *Nam & Lacedæmone choragus quidam ipse cecinit choro.*

A *choro.* Plutarchus de Nicocreonte Salaminio, & Pasicrate Solio, ἔλαχον τῆς ἐνδοξοτάτης ὑποκελάσεις χορηγεῖν. Chorodidascali fuerunt qui chorum docerent & regerent. Diogenes Cynicus apud Laërtium ait, imitari se chorodidascalos. καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τόνου ἐνδιδόναι, ἕνεκα τοῦ λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου. *Illi enim supra tonum attolluntur, vt cæteri tonum idoneum & commodum accipiant.* Demosthenes in Midiam, διδάσκαλον τοῦ χοροῦ vocat. ibidem συγκροτεῖν καὶ διδάσκειν τὸν χορὸν dicitur. ὁ μετὰ ῥυθμοῦ, καὶ προσήκοντος μέλους ᾄδειν διδάσκων, ait Vlpianus, quem κορυφαῖον, καὶ ἡγεμόνα τῶν χορευτῶν vocat. Id est, *Coryphæus & ductor choreutarum, qui dicitur consonare, & docere chorum, docens eum cum rythmo, & idonea modulatione canere.* Aristoteles de mundo, ἐν χορῷ κορυφαίου κατάρξαντος συνεπηχεῖ πᾶς ὁ χορὸς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐν διαφόροις φωναῖς. Præcentor à Latinis dicitur. Id est, *in choro vbi coryphæus inchoauit, accinit omnis chorus virorum, & mulierum in variis vocibus.* Aristides 1.
B Iericho, οὐ δουλεύει τῇ τῶν χορευτῶν ἐπιθυμίαις ὁ κορυφαῖος, ἀλλ' εἴ τί πω καὶ χαρίζεται, τὸ μηδὲν ἐπᾷσαι συμπαραληρεῖν τοῦ χαρίζεσθαι, ἀλλ' οὐχ ὑποβάλλουσι γ' αὐτῷ τὸ ἐνδόσιμον οἱ χορευταί, οὐδ' ὅπως ἂν ἐκεῖνοι κελεύωσι, οὕτω προσάγει τὸ μέλος καὶ τὸν ῥυθμὸν, οὐδ' ἄν τι χρῇ διδάσκειν αὐτοὺς, παρ' ἐκείνων μανθάνει. Id est, *coryphæus non seruit libidini eorum qui in choro canunt, sed vt eis gratificetur, aliquid canit dum eis gratificatur, ne accinat eorum cantus, non tamen ei subiciunt, ac suggerunt toni modum, ac tenorem, neque ita modulationem ac gestum, vt illi iusserint, format, neque si quid eos docere oportet, ab iis discit.*

CAP. XVI.

De Choro.

C OLIM Tragœdiæ & Satyræ partes suas solo choro peragebant sine histrionibus. Athenæus lib. 14. συνέστηκεν ἡ σατυρικὴ ποίησις ἐκ χορῶν μόνον, ὡς καὶ ἡ τότε τραγῳδία, οὐδὲ γὰρ ὑποκριτὰς εἶχε lege Pollucem lib. 4. cap. 15. Id est, *satyrica poësis constat è solis choris, vt vetus Tragœdia, quæ actores & histriones non habuit.* Moris autem fuit, vt Poëta ab archonte chorum peteret, quem cùm accepisset docebat, vt Plato lib. 7. de legib. & Athen. lib. 14. ὃς οὐκ ἔδωκε αἰτοῦντι Σοφοκλεῖ χορόν. Id est, *qui non dedit Sophocli petenti chorum.* Cæterùm chorus tragicus nunquam hypodoria modulatione, aut hypophrygia vsus est, quod hypophrygia rebus gerendis accommodata sit, hypodoria ingenio expetat magnanimo, & constanti, vnde & citharæ maximè congruit. Res autem gerendæ, & animi excelsi, & constantes, alieni sunt à partibus chori, non ab actoribus qui personas Heroum gerunt, cùm chorus populi partes
D agat. Quare & ei luctus, & eiulatus conuenit, & mores tranquilli, & modulatio ipsa. Quæ cæteris harmoniis insunt, non autem hypophrygiæ, quæ est furori & Baccho accommodata. Lydia autem modulatione valde afficimur. Imbecilli enim affici magis solent, quàm fortes. quare & Lydia modulatio conuenit choris. Agimus autem, non patimur modulatione hypodoria, & hypophrygia. quod alienum est à choro Est enim otiosus chorus & funebris beneuolentiam enim ei tantùm præbet cui adest. In Græco contextu Aristotelis sect. 19. cap. 48. problemat. hæc verba corrupta esse arbitror, οἱ δὲ λαοὶ ἄνθρωποι. ὧν ἐστὶν ὁ χορὸς, διὸ καὶ ἁρμόζει αὐτῷ τὸ γοερὸν, καὶ ἡσύχιον ἦθος, καὶ μέλος. ταῦτα δὲ ἔχουσι αἱ ἄλλαι ἁρμονίαι, ἥκιστα δὲ αὐτῶν ἡ ὑποφρυγιστί. ἐνθουσιαστικὴ γὰρ καὶ βακχική. κατὰ μὲν οὖν ταύτην πάσχομέν τι. παθητικοὶ γὰρ οἱ ἀσθενεῖς μᾶλλον τῶν δυνατῶν εἰσι (lego, κατὰ μὲν οὖν τὴν ὑπολυδιστὶ) διὸ καὶ αὐτὴ ἁρμόττει τοῖς χοροῖς. κατὰ δὲ τὴν ὑποδωριστί, καὶ ὑποφρυγιστὶ πράττομεν, ὃ οὐκ οἰκεῖόν ἐστι χορῷ (aut fortè legendum esset, κατὰ μὲν οὖν τὰς ἄλλας πάσχομέν τι, &c. διὸ καὶ αὗται ἁρμόττουσι τοῖς χοροῖς.
E

CAP. XVII.

De tropis Musica.

MARTIANVS Capella quindecim tropos Musicæ constituit, sed quinque palmarios, quibus bini cohærent; Lydium, cui adhæret hyperlydius, & hypolydius. Secundus Iastius est, cui sociatur hypoiastius, & hyperiastius. Tertius Æolius cum hypoæolio, & hyperæolio Quartus Phrygius cum hypophrygio, & hyperphrygio. Quintus Dorius cum hypodorio & hyperdorio. Tres olim tantùm toni erant secundùm Polymnastum & Sacadam, Dorius, Phrygius, & Lydius; in singulis Sacadas strophen efficiens docuit chorum

canere

canere, Dorium quidem primum, Phrygium secundum, Lydium tertium; & hunc no- A
mum vocatum tripertitum ob mutationem ait Plutarchus lib de Musica. τόνων γὰρ τριῶν ὄντων
κατὰ πολύμναστον καὶ σακάδαν, τοῦτε δωρίου, καὶ φρυγίου, καὶ λυδίου, ἑκάστου εἰρημένων τόνων στροφὴν
ποιήσαντα φασί. Hyperdorius sonus omnium grauissimè sonat, propter quod inferior nun-
cupatur. Hyperlydius nouissimus & acutissimus omnium, septem tonis superat hyperdo-
rium omnium grauissimum. Modulationum autem, ait Aristoteles lib. 3. Politic. cap. vlt. aliæ
faciunt ad mores, aliæ ad res gerendas, nonnullæ furorem quemdam animis iniiciunt.
Dorica mores mutat, perturbationes sedat, purgat, voluptatem innoxiam animo affert
cum eruditione coniunctam. Qui motu furente extrà se rapiuntur, si quis modulatione
vtatur Doria, quæ animos sedat, illicò videas eos sedari ac conquiescere. Phrygia vim ha-
bet eandem quam tibiæ in organis. vtræque enim furorem quemdam iniiciunt, & animum
concitant. Quod apparet è genere poëseos quæ totas furens est, ac Bacchica. hic autem B
motus maximè in tibiis reperitur. Apparet item in modis Phrygiis, vbi ea vis maximè clu-
cet. Quemadmodum in dithyrambo, quem à Phrygibus exortum volunt. Philoxenus enim
cum Dorica modulatione dithyrambum scribere aggressus est, non potuit, sed ab ipsa rei
natura in harmoniam Phrygiam incidit. Harmonia Doria maximè constans est, habétque
mores viriles, & inter cæteras harmonias est intermedia. Lydia maximè conuenit pueri-
tiæ, quod ornatum habeat, & institutionem. Aristot. lib. 3. Polit c. vltim. μέλη τὰ μὲν ἠθικά,
τὰ δὲ πρακτικά, τὰ δὲ ἐνθουσιαστικά. ostendit totidem esse harmonias; deinde ait, ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ
κινήσεως κατακώχιμοι τινές εἰσι. ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι
τὴν ψυχὴν μέλεσι καθισταμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυχόντας, καὶ καθάρσεως. τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ
παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς παιδείαν τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον. τοιαύτη δὲ ἡ δωριστί.
ἡ φρυγιστὶ τῶν ἁρμονιῶν ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν ὥσπερ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις, &c. Phrygij modulatio suauissima C
est, vnde apud Athenæum l. 14. φρύγιος ὀδμή, *suauis*. Agias Musicus ait storaca qui adole-
tur in orchestris per Dionysia, Phrygium facere odorem iis qui odorantur. Grauis fuit
rythmus Phrygius, quare & ei cornu tribuunt, quod respondet tubarum clangori: ἀγίας ὁ
μουσικὸς ἔφη τὸν στύρακα τὸν ἐν ταῖς ὀρχήστραις θυμιώμενον τοῖς διονυσίοις, φρύγιον ποιεῖν ὀδμὴν τοῖς
αἰσθανομένοις. Item, φρύγιος ῥυθμὸς βαρύς, παρ' ὃ καὶ τὸ κέρας αὐτῷ προστάττουσι, ἀναλογοῦν τῷ
τῶν σαλπίγγων κώδωνι. Idem Musicam vehementissimam ait esse Phrygiam, & multos Ischia-
cos conualuisse à morbo Phrygiæ harmoniæ cantu subleuatos. Eadem ad furorem conci-
tat, & Bacchica dicitur, qua Lacones & Cretes vsi in bello, quia constat anapæsto. Eadem
Timotheus Alexandrum ad arma incitauit, & apud Boëtium iuuenis Taurominitanus do-
mum in qua scortum latebat, Phrygio sono excitus comburere festinauit. Dorium vt gra-
uem amplectuntur Cretes, Lacones, Arcades. Ptolemæus ponit hypermixolidium omnium D
acutissimum. Apuleius Florid. 1. Æolium simplex, Asium varium, Lydium querulum, Phry-
gium bellicosum, Dorium religiosum, Ionium iucundum & floridum. Seneca epist. 108.
Phrygij tibicinis sono semiuiri concitantur, & ex imperio furentes. Quintilian. lib. 9. c. 4.
Instit. In sacris certaminibus non eadem ratione incitant animos, ac remittunt. Ad eam rem
adhibita & Carica Musica apud Athenæum, μελῶν γάρ τι κατεαγότων, καὶ ῥυθμῶν γοερῶν τῆς
μούσης τῆς καρικῆς αἱ ποικίλαι φαρμακεῖαι. *Variæ*, inquit, *medicinæ sunt Musæ Caricæ modulorum fra-
ctorum & lugubrium*. Dorius tropus moribus honestis ac seueris accommodatus fuit, verbis-
que grauibus. Synesius περὶ προνοίας. καὶ πρὸς λύραν ᾖδε τὸν τρόπον τὸν δώριον, ὃν μόνον ᾤετο χω-
ρεῖν βάρος ἤθους, καὶ λέξεως. οὐ μὴν ἐξέφερεν εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ' εἴ τις ἀκοὴ λόγων ἀῤῥένων συνιεῖσα.
*Ad lyram canebat tropum Dorium, quem vnum indicabat capacem esse ponderis morum, & verborum.
Non tamen in vulgus efferebat, sed si quæ aures essent virilem & fortem sermonem intelligentes.* Plu-
tarchus lib. de Musica, πολὺ τὸ σεμνόν ἐστιν ἐν τῇ δωριστί, διόπερ ταύτην προτετίμηκεν ὁ πλάτων. E
Plurimum est honestatis in Dorio; quare Plato eam cæteris prætulit. Lucianus ἐν ἁρμονίδῃ. τῆς ἁρμο-
νίας φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς λυδίου τὸ βακχικόν, τῆς δωρίου τὸ σεμνόν, τῆς ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν. *Harmoniæ
Phrygij tropi diuinum, Lydij Bacchicum, Dorij honestum & graue, Ionici elegans & politum.* Lydium
certè Plato auersatur vt luctuosum & funestum. lib. 3. Politicon. τὴν λύδιον ἁρμονίαν παραι-
τεῖται ἐπιτήδειον πρὸς θρήνους, ἣ καὶ τὴν πρώτην σύστασιν αὐτῆς φασὶ θρηνώδη τινὰ γενέσθαι. Olym-
pus primus ἐν τῷ πυθῶνι λέγεται ἐπικήδειον αὐλῆσαι λυδιστί, *epicedion in Pythone sono cecinit Ly-
dio, qui dissolutus & effæminatus est*, τὴν λυδιστὶ ἐπανειμένην οὖσαν καὶ ἐκλελυμένην. Dissolutior etiam
fuit hypolydius à Polymnasto repertus. πολυμνάστῳ δὲ τὸν θ' ὑπολύδιον νῦν ὀνομαζόμενον τόνον
ἀναθέασι, καὶ τὴν ἔκλυσιν, καὶ τὴν ἐκβολὴν πολὺ μείζω πεποιηκέναι φασί. Mixolydius affecti-
bus aptus est, & Tragœdiis. Quare & Tragœdi mixolydium miscuerunt Dorio grandiori,

& dignio

A & digniori. ἡ μιξολύδιος παθητική τίς ἐστι τραγῳδίαις ἁρμόζουσα. τραγῳδοποιοὶ τὴν μιξολυδιστὶ συνέζευξαν τῇ δωριστί. ἐπεὶ ἡ μὲν τὸ μεγαλοπρεπὲς, καὶ ἀξιωματικὸν ἀποδίδωσι, ἡ δὲ τὸ παθητικόν. Terpandro Plutarchus Dorium & mixolydium tribuit, quem Argiui respuerunt, & ei mulctam indixerunt, qui aliquid in Musica innouaret, aut plus septem chordis adhiberet, aut mixolydio vteretur. ἀργεῖοις μὲν γὰρ καὶ κόλασιν ἐπιθεῖναί ποτέ φασι τῇ εἰς τὴν μουσικὴν παρανομίᾳ, ζημιῶσαί τε τὸν ἐπιχειρήσαντα πρῶτον τοῖς πλείοσι τῶν ἑπτὰ χρήσασθαι παρ' αὐτοῖς χορδῶν, καὶ παραμιξολυδιάζειν ἐπιχειρήσαντα. Sappho reperit mixolydium, vt alij, Pitoclides tibicen, vt Lysias putat, Lamprocles Atheniensis. Lucianus ἐν ἁρμονίδῃ, Phrygio modo tribuit sonum ἔνθεον, Lydio Bacchicum, Dorio σεμνὸν, Ionio γλαφυρὸν, & scitum. Seneca in Troade de Phrygio:

Non inter aras mobili velox pede.

B *Reuocante flexo concitos cornu modos,*

Barbarica prisco templa saltatu coles.

Vide Aristotelem lib. 8. Politicon. Telestes Selinuntius,

Πρῶτοι παρὰ κρητῆρας ἑλλήνων ἐν αὐλοῖς
Συνοπαδοὶ πέλοπος ματρὸς ὀρείας
Φρύγιον ἄεισαν νόμον. τοὶ δὲ ὀξυφώνοις
Πηκτίδων ψαλμοῖς κρέκον λύδιον ὕμνον.

Euripides in Troadib.

Λιβὺς τε λωτὸς ἐκτύπει Φρύγιά τε μέλεα.

Catullus,

Barbaráque horribili stridebat tibia cantu.

C Cantum tibiæ quo equi ad Venerem excitantur, vocant ἱππόθορον. Tibullus lib. 2. eleg. 1.

Obstrepit, & Phrygio tibia curua sono.

Propertius lib. 2.

Et Phrygis insanos caeditur ad numeros.

Morbos leuari tibia creditum est. Gellius cap. 13. lib. 4. Ischiaci cùm maximè doleant, tum si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. Ego nuperrimè in libro Theophrasti scriptum inueni, viperarum morsibus tibicinem scitè modulatéque adhibitum mederi. Theophrastus harmonia Phrygia leuari Ischiacos scripsit. Aristoteles tibiam adhibendam ait ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται ἢ μάθησιν. Athenæus lib. 14. ὅτι δὲ καὶ νόσους ἰᾶται μουσικὴ θεόφραστος ἱστόρησε ἐν τῷ περὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἰσχιακοὺς φάσκων ἀνόσους διατελεῖν, εἰ καταυλήσοι τις τῇ τόπῳ τῇ φρυγιστὶ ἁρμονίᾳ. Eundem consule lib. 12. cap. 4. Gellius lib. 4 cap. 13. Ex libro D Democriti qui inscriptus erat περὶ λοιμικῶν, ἢ λοιμικῶν κακῶν, plurimis hominum morbis cantum tibiarum medicinam fuisse ait. Plutarchus ex Pratina commemorat, Thaletem Cretensem ope musica Lacedæmonios peste liberasse. Galenus lib. 1. de sanitate tuenda, se plures sanasse scribit solis animi motibus ad debitum modum reuocatis. Apud Martianum Capellam Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Thaletem Cretensem citharæ cantu compertum est morbos ac pestilentiam fugauisse. Hæc veteres illi de Musicæ vi & efficacitate, & de modis musicis, quos alij septem, alij quindecim numerant. Porphyrio in lib. epod. ode 10. Notandum est modos musicos esse septem, Dorium, hypodorium, Phrygium, hypophrygium, Lydium, hypolydium, mixolydium. Martianus Capella quindecim quos suprà posuimus: Censorinus tredecim in fragmentis cap. 12. Species carminum tredecim, ex quibus primæ sunt, Phrygium, Dorium, Lydium. His accesserunt grauissimum hypodorium, mox duo hypophrygij grauior, & acutior, deinde hypolydij totidem.

E Lyra Doria fuit, tibia Phrygia. Horatius epod. 10.

Sonante mistum tibiis carmen lyra,

Hac Dorium, illis barbarum.

Id est, Phrygium, quem Theocritus Idyllio 19. vocat αὐλὸν μυγδόνιον. Alcman,

Φρύγιον ηὔλησε μέλος τὸ κερβήσιον.

Pindarus ode 1. Olymp. de Doria lyra,

Ἀλλὰ δωρίαν ἀπὸ φόρμιγγα πασσάλου

λάμβανε. ——

Id est, *sed Doriam citharam è clauo exime.* vbi Scholiastes, ὅτι δωρικῇ ἁρμονίᾳ ἡρμοσμένη τοῦ πινδάρου ἡ λύρα. Dorios modos à Thamyra repertos volunt. Plin. l. 8. c. 56. Musicam inuenit Amphion, fistulam & monaulon Pan Mercurij, obliquam tibiã Midas in Phrygia, geminas tibias Mar-

ſyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios A
Marſyas Phryx, citharam Amphion, vt alij, Orpheus, vt alij, Linus. Septem chordis additis
Terpander, (fortè, ſeptem chordas addidit) octauam Simonides addidit, (deleo, τὸ addidit)
nonam Timotheus. Cithara ſine voce cecinit Thamyras primus, cum cantu Amphion, vt
alij, Linus. Citharœdica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœze-
nius Dardanus inſtituit. Saltationem armatam Curetes docuêre, pyrricham Pyrrhus, vtram-
que in Creta. Plutarch. l. de Muſica de Terpandro, πρῶτος ἀπέφηνε ὀνόματα τοῖς κιθαρῳδι-
κοῖς νόμοις. κλονᾶς ὁ πρῶτος συστησάμενος τοὺς αὐλῳδικοὺς νόμους, καὶ τὰ προσόδια· ὄλυμπος
παιδικὰ γενόμενος τοῦ μαρσύου, καὶ τὴν αὔλησιν μαθὼν παρ' αὐτοῦ τοὺς νόμους ἁρμονικοὺς ἐξήνεγκεν εἰς
τὴν ἑλλάδα. ὁ τέρπανδρος κρούματα πρῶτος εἰς τοὺς ἕλληνας ἐκόμισε. *Terpander primus nomis ci-
tharœdicis nomina indidit,* βοιώτιον τινὰ, καὶ αἰόλιον, τροχαῖον τε, καὶ ὀξὺν, καὶ τερπάνδρειον καλῶν,
ἀλλὰ μὴν καὶ τετραοίδιον, *vt alius diceretur Bœotius, alter Aeolius, trochæus, acutus, Terpandrius, te-* B
*traœdus. Clonas primus tibiarum nomos conſtituit, & perſonas. Olympus Marſyæ puer pathicus ab eo
Muſicam didicit, & nomos harmonicos in Græciam intulit. Terpander crumata primus in Græciam in-
duxit, & Idæi Dactyli.* Primus Hiagnis tibia cecinit: deinde filius eius, tum Olympus, Po-
lymnaſtus Poëta, filius Meletis Colophonij, qui polymnaſtum & polymneſtem nomos fe-
cit, & quæ polymnaſtia dicuntur, ait Plutarchus lib. de Muſica. Plato lib. 3. Politic. μιξο-
λυδιστὶ, καὶ συντονολυδιστὶ θρηνώδεις ἁρμονίαι. ἰαστὶ καὶ λυδιστὶ αἵτινες χαλαραὶ καλοῦνται μαλακαὶ,
καὶ συμποτικαί. *Mixolydia, ſyntonolydia lugubres harmoniæ. Ias & Lydia molles, conuiuales, agiles.* De
his eruditè diſſerit Athenæus lib. 14. aitque ex Theophraſto, eam eſſe vim Muſicæ, vt qui
vexantur coxendice, eo cruciatu liberentur, ſi quis dum vrget dolor, Phrygium modum
canat. ὁ δὲ ἀριστόξενος τὴν εὕρεσιν αὐτῆς ὑάγνιδι τῷ Φρυγὶ ἀνατίθησι. *Ariſtoxenus modum hunc
ab Hiagnide repertum putat.* Heraclides Ponticus tres tantùm modulationes & harmonias C
agnoſcit, Doricam, Ionicam, Æolicam, quod tria tantùm illa ſint Græcorum genera; Phry-
giam & Lydiam modulationem loco & ordine excludit. ἡ μὲν οὖν δώριος ἁρμονία τὸ ἀνδρώ-
δες ἐμφαίνει, καὶ τὸ μεγαλοπρεπές, &c. *Doricus modus virilem præ ſe fert grauitatem, & magnifi-
centiam, non diffuſus aut hilarior, non varius, aut multiplex, ſed vehemens, ſeuerus, ac tetricus. Aeo-
lum cantus ſuperbus eſt, tumidus, ſubinanis & laxus.* τὸ δὲ τῶν αἰολέων ἦθος ἔχει τὸ γαῦρον, καὶ ὀγκῶ-
δες, ἔτι δὲ ὑπόχαυνον. Duo verò illa genera complectitur hypodorici concentus lex, quem,
vt ſcribit Heraclides, Æolicum etiam vocarunt, ὡς καὶ λᾶσος ὁ ἑρμιονεύς, *vt & Laſus Hermio-
neus vocat.* Ionicus modus, neque floridus, neque lætus eſt, ſed auſterus & durus, in quo ta-
men aliquid eſt elatum & generoſum. Quare & modus hic aptus Tragœdiæ. τὰ δὲ τῶν νῦν
ἰώνων ἤθη τρυφερώτερα, *noſtra ætate Ionum mores deliciis perditi ſunt,* corúmque cantus ab illo
vetuſto multum diuerſus. Phrygia, Lydiáque modulationes barbaræ Græcis innotuerunt, D
ex quo Lydi & Phryges in Peloponneſum vnà cum Pelope deſcenderunt. Modus Ionicus
dicitur lib. 4. ode vlt. & epod. 9. Horat. Porphyrioni, in hæc verba;

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo. ——

ἡ τραγῳδία ἰάδι μελοποιίᾳ κέχρηται, ait Plato. *Tragœdia vtitur Ionica modulatione. Lydia remiſſa
contraria mixolidiæ, ſimillima Ionicæ,* ἡ ἐπανειμένη λυδιστὶ ἐναντία ἐστὶ τῇ μιξολυδιστὶ, παραπλησία τῇ ἰάδι.
Heſychio Leſbius nomus κεκωμῴδηται ὡς διαφθείρων τὴν μουσικὴν, καὶ πρὸς τὸ βωμολοχεύειν
τρέπων, *traducitur & improbatur quaſi Muſicam corrumpat, & ad paraſitandum vergat.* Prima citharæ
ſpecies ſecundùm Cepionem Terpãdri diſcipulum facta eſt, quæ dicitur Aſiatica, vel Aſias,
quod Leſbij ea vterentur Aſiæ proximi. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῆς κιθάρας πρῶτον κατὰ κηπίωνα,
ἐκλήθη δὲ ἀσιάς. Doria & Phrygia ſunt viriles. δωριστὶ καὶ φρυγιστὶ ἀνδρειότεραι. Suidas, βοιώτιον οὕτω
καλούμενον εὗρε τέρπανδρος, ὥσπερ καὶ τὸ Φρύγιον. μόσχος ᾄδων βοιώτιον. *Terpander reperit Bæoticum* E
nomon & Phrygium. νόμοι dicti, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν παραβῆναι καθ' ἕκαστον νενομισμένον εἶδος τῆς τάσεως.
ἐν τοῖς νόμοις ἑκάστῳ διετήρουν τὴν οἰκείαν τάξιν. *Nomi dicti, quia nefas fuit tranſilire ſolitam ſpeciem in-
tenſionis. Singulis nomis proprius ordo ſeruatus.*

CAP. XVIII.

De Muſica Pythagorica.

PLINIVS lib. 2. cap. 22. erronibus ſeptem tonos attribuit, quam diapaſon harmo-
niam vocat. in ea Saturnum Dorio moueri, Iouem Phrygio. legendus Macrobius
in Somnium Scipionis lib. 2. Plato ait ſingulas ſirenas ſingulis orbibus inſidere. Sirenas quaſi

A σῶν εἰρύσας, id est, ϑεῶν, dici volunt, nouémque Musas octo sphærarum musicos cantus, & vnam maximam conuenientiam esse quæ constet ex omnibus. Hic addere libet quæ in eam rem ex manuscripto anonymo didici. οἱ πυθαγόρειοι τὰ μὲν ὀνόματα τῶν φθόγγων ἀπὸ τῶν κατ' οὐρανὸν φαινομένων ἀστέρων ἐπέθεντο, κόμψως λέγοντες ῥίζειν τοὺς ἀστέρας, ἢ παρὰ τοὺς ἑαυτῶν ὄγκους, ἢ παρὰ τὰς ἰδίας ταχύτητας, ἢ ἐποχάς. ἀπὸ μὲν οὖν τοῦ κρονικοῦ κινήματος βαρύτατος ἐν τῷ διαπασῶν ἐκλήθη ὑπάτη, ἀπὸ δὲ τοῦ σεληνιακοῦ νεάτη, ἀπὸ δὲ τοῦ διὸς παρυπάτη, ἀπὸ δὲ τοῦ ὑπὲρ τὴν σελήνην τοῦ τῆς ἀφροδίτης παρανήτη, ἀπὸ δὲ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ μεσαιτάτου μέση, καὶ διὰ τεσσάρων πρὸς ἀμφότερα τὰ ἄκρα, ἀπὸ δὲ τῶν παρ' ἑκάτερα τοῦ ἡλίου, ἄνω μὲν τοῦ ἄρεως ὑπερμέση, κάτω δὲ τοῦ ἑρμοῦ παραμέση. τὴν δ' ὑπερμέσην καὶ λιχανὸν φασι. Id est, *Pythagorei nomina tonorum ab astris quæ in cœlo apparent imposuerunt, magnificè dicentes fundare se radicitus stellas, aut pro earum magnitudine, aut pro celeritate, aut tarditate singularum. Grauissimus igitur tonus in harmonia* B *diapason à motu Saturni vocatur summa, hypate, à motu Lunæ neate, nouissima, à motu Iouis parupate, proxima summæ, à motu Veneris quæ supra Lunam est, paranete, à motu Solis, qui medius est, media, & diatessaron ab vtraque summa, à motu erronum, qui vtrinque stipant Solem, supra quidem Martem hupermese, infra Mercurium peramese. Hupermesen vocant & lichanon.* Quoniam verò septem erant errones, lyra septem fidibus apta est, cùm media chorda supremæ & infimæ seruiat, vt duo tettachorda fiant. Alij contrà, hupaten & summam Lunæ tribuunt, Veneri parupaten, lichanon seu hypetupaten Mercurio, mediā Soli peramesen Marti, paraneten Ioui, netem Saturno, vt acutissimam & altissimam. ἐπεὶ δὲ ἑπτὰ εἰσιν οἱ πλανῆτες ἑπτάχορδος λύρα ἦν, τοῦ μέσου καθ' ἑκατέραν λαμβανομένου, ὡς γίνεσθαι δύο τετράχορδα. ἕτεροι δὲ τὸ ἀνάπαλιν λέγουσι, ὑπάτην μὲν ὡς βαρυτάτην σεληνιακήν, τὴν δὲ τῆς ἀφροδίτης παρυπάτην, ὑπερυπάτην δὲ καὶ λιχανὸν τὴν τοῦ ἑρμοῦ, μέσην ἡλίου, τὴν δὲ τοῦ ἄρεως παραμέσην, διὸς παρανήτην, καὶ νήτην τὴν τοῦ κρόνου, ὡς ὀξυτάτην καὶ C ὑψηλοτάτην. Longior chorda ad breuiorem, habet tonum grauiorem, ideo meritò maiores chordæ tribuuntur erronibus, quorum tardior motus est, minores fides incitatioribus; ideo Sol, Mercurius, Venus, & Luna faciunt ex quatuor chordis secundùm tria diastemata tetrachordum summarum; Sol autem, Mars, Iupiter, & Saturnus faciunt ex quatuor chordis secundùm tria diastemata tetrachordum infimarum, cùm Sol, qui est intermedius, vtrique seruiat, in summis vt infima chorda, in imis vt summa. ἡ μακροτέρα χορδὴ πρὸς τὴν βραχυτέραν βαρύτερον φθόγγον ἔχει. διὰ τοῦτο εἰκότως τοῖς βραδυκινήτοις τῶν πλανωμένων καὶ μείζους χορδαὶ ἀποδίδονται, τοῖς δὲ ταχυκινήτοις αἱ ἐλάττους, καὶ γοῦν καὶ ἥλιος, καὶ ἑρμῆς, καὶ ἀφροδίτη, καὶ σελήνη ποιοῦσιν ἐκ χορδῶν δ. κατὰ τρία διαστήματα τετράχορδον ὑπατῶν, ἥλιος δὲ καὶ ἄρης, καὶ ζεὺς, καὶ κρόνος ἐκ δὲ χορδῶν δ. κατὰ τρία διαστήματα τετράχορδον νητῶν. τοῦ μέσου ἡλίου ὄντος καὶ ἐν ἀμφοτέροις λαμβανομένου ἐν μὲν τῷ τῶν ὑπατῶν ὡς νήτη, ἐν δὲ τῷ τῶν νητῶν ὡς ὑπάτη. Pythagoras interposuit octauum D quemdam tonum inter mediam & paramesen, coniungens & auellens à media integrum tonum, à paramese hemitonium, ita vt prior in eptachordo paramese existens, etiam & hic tertia ab infima sit; chorda autem quæ interiecta est, quarta sit ab infima, & concinat cum ea concentu diatessaron, qui concentus priùs fuerat mediæ ad summam. tonus autem intermedius inter mediam & eam quæ interiecta est, quæque nominata est pro priore paramese, veri tetrachordo addita sit, si quidem tetrachordo summarum addatur fidium, νητοδιέσιος, si autem tetrachordo infimarum, ὑπατοδιέσιος, efficiet harmoniam diapente, quæ est vtrinque constitutio ipsius tetrachordi, & toni qui additur. Sicuti & ratio hemiolica toni diapente systema inuenitur epittiti simul & epogdoi. Tonus qui inde fit epogdoos, id est, superoctauus dicitur. Et sic eptachordum, octachordum factum est in dupla ratione summarum. ὁ πυθαγόρας παρενέθηκεν ὄγδοόν τινα φθόγγον μεταξὺ μέσης, καὶ παραμέσης συνάψας, καὶ ἀποστήσας ἀπὸ μὲν τῆς μέσης ὅλον τόνον, ἀπὸ δὲ τῆς μέσης ἡμιτόνιον. ὥστε τὴν μὲν προτέραν ἐν τῷ E ἑπταχόρδῳ παραμέσην οὖσαν, καὶ ἔτι τρίτην εἶναι ἀπὸ τῆς νήτης, τὴν δὲ παρενετεθεῖσαν τετάρτην μὲν ἀπὸ τῆς νήτης ὑπάρχειν, συμφωνεῖν δὲ πρὸς αὐτὴν τὴν διὰ τεσσάρων συμφωνίαν, ἥνπερ καὶ ἡ ἐξ ἀρχῆς μέση πρὸς τὴν ὑπάτην εἶχεν. ὁ δὲ μεταξὺ ἀμφοτέρων τόνος μέσης τε καὶ παρεντεθείσης, ὀνομασθείσης δὲ ἀντὶ τῆς προτέρας παραμέσης, ὁποτέρῳ ἂν τετραχόρδῳ προστεθῇ, εἴτε τῷ πρὸς τῇ ὑπάτῃ νητοδιέσιος, εἴτε τῷ πρὸς τῇ νήτῃ βεββοβίεσιος (lego, ὑπατοδιέσιος, quasi quæ à summis aliquantum absit, & summarum sit infima, vt νητοδιέσιος, quæ ab imis parum absit, & imarum sit summa) τὴν διὰ πέντε συμφωνίαν ἀποδείξει, σύστημα ἐκαλέσατο ὑπάρχουσαν αὐτοῦ τοῦ τετραχόρδου, καὶ τοῦ προσλαμβανομένου τόνου. ὥσπερ καὶ ὁ τοῦ διὰ πέντε λόγος ἡμιόλιος σύστημα εὑρίσκεται ἐπιτρίτου ἅμα καὶ ἐπογδόου. ὁ ἄρα τόνος εὑρέθη ἐπόγδοος. καὶ οὕτω τὸ ἑπτάχορδον ὀκτάχορδον γέγονεν ἐν λόγῳ διπλασίῳ τῶν ἄκρων.

ἡ Πυθαγόρου ὀκτάχορδος λύρα

ἡ ἑπτάχορδος λύρα

διὰ τεσσάρων

διὰ τεσσάρων

συνημμένων τετράχορδον

μέσων τετράχορδον

νήτη χρόνος.

παρανήτη Ζεύς.

παραμέση ἄρης. B

μέση ἥλιος.

ὑπερπαρυπάτη ἀφροδίτη.

παρυπάτη ἑρμῆς.

ὑπάτη σελήνη.

προσλαμβανόμενος.

α. ἡμίτονος.

β. ἡμίτονος.

C

CAP. XIX.

De Musica quæ fit flatu, pulsu, aut tactu, & de crumatis.

DE cantu qui voce fit egimus, iam de eo qui pulsu, & flatu existit, agendum est. Organorum alia sunt ἐμφυσώμενα, & πνευματικά, vt loquitur Athenæus, ἔμπνευστα Plutarcho, vt cornua, litui, tibiæ, quæ inflatæ ab hominibus sonum edunt. Alia sunt ἔγχορδα, Plutarcho ἔντατα, quæ constant neruis, & fidibus, vt cithara, psalteria. Nonnulla κρουστά, quæ pulsantur, vt tympana, sistra, cymbala, & campana, vt docet Chrysostomus protheoria in Psalmos, à quo facit Cassiodorus lib. de Musica. Organorum, inquit, aliud percutitur, aliud intenditur, aliud inflatur. Percutiuntur acetabula ænea, vel argentea, vnde κρούματα dicta. Tenduntur fides, quæ plectro percussæ mulcent aurium sensum, inflantur tubæ, calami, organa, panduta, & cætera quæ spiritu agitata in sonum vocis animantur. Legendus Isidorus lib. 2. origin. cap. 14. qui panduriam vocat. Martianus Capella in ermeneutico, seu ἐξαγγελτικῷ Musicæ genere, quod ad expositionem pertineat, tres esse partes ait, ὀργανικὸν, ᾠδικὸν, ὑποκριτικόν. Organicum Isidorus interpretatur quod flatu consistit. Τὰ ἔντατα ὄργανα Protagoridas apud Athenæum vocat καθαπτά, lib. 4. ψηλαφητὰ κατὰ μίτον. Crusta quæ vocantur E Chrysost. dicuntur ἄνευ χορδῆς (ἄνχα). lib. 14. Athen. ψόφου μόνου παρασκευαστικά, cuiusmodi fuerunt scabilli, testæ, κρέμβαλα. Hesychius, κρεμβαλιάζειν, κογχύλια καὶ ὄστρακα ἅμα συγκρούοντας ἄρρυθμόν τινα ἦχον ἀποτελεῖν τοῖς ὀρχουμένοις. Id est, *crembaliazein, est testas, conchylia, & ossa simul impellentes in saltatione sonitum quendam gestu, ac rythmo carentem reddere.* Athenæus lib. 14. κογχύλια καὶ ὄστρακα συγκρούειν. idem lib. 14. τὰ μὲν ἔγχορδα, τὰ δὲ ἄνευ χορδῶν καταπεπήγασιν, ἦν γὰρ δή τινα καὶ χωρὶς τῶν ἐμφυσωμένων, &c. Id est, *partim fidibus adiunctis sonora, partim quæ ad sonum inflantur spiritu.* Quin & alia diuersa sunt tum ab iis quæ animantur flatu, tum ab iis quæ protenduntur fidibus, ψόφου μόνου παρασκευαστικά, *crepitu solùm obstrepentia*, καθάπερ τὰ κρέμβαλα, *vt crepitacula.* Dicuntur in cantu Dianæ χρυσοφαῆ κρέμβαλα χαλκοπάρῃα, id est, *crepitacula inaurata area;* vnde κρεμβαλίζειν. Iuuenalis satyr. 11.

Audiat

A ——*Audiat ille*

Testarum crepitus cum verbis.——

Gaditanæ mulieres crotalistriæ hunc sonitum edebant. Petronius crotalistrias vocat. Iuuenalis,

——*Expectes vt Gaditana canoro*

Incipiat prurire choro. ——

Martialis lib.6.epig.76.

Edere lasciuos ad Betica crumata gestus,

Et Gaditanis ludere docta modis.

lib.6.epig.4.crotochaurolem vocat.lib.3. epig.62.

B *Cantica qui Nili, qui Gaditana susurrat.*

Cum eiusmodi enim crumatis & tibiæ, & cantica coniungebantur. Dicuntur cordicistæ. Scholiastes Iuuenal.satyr.11.& est in medio choro cordicista. Martianus cordicistas à Cretibus repertos ait lib.9. Crumata item vocat Dio Chrysostomus Tharsico 1. ἡ τῶν Ἀραδίων νῦν κρατεῖ μουσικὴ κατὰ Φοινίκων κρέματα. *Musica Aradiorum secundum Phœnicum crumata nunc viget.* De scabillis Sueton. in Caligula cap. 54. Deinde, ait, repentè magno tibiarum & scabillorum crepitu, cum palla tunicáque talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit. Scabillos eruditi viri crepitacula interpretantur, cuiusmodi sunt testarum crepitus, acetabulorum tinnitus, siue ὀξυβάφων μουσική. Arnobius lib. 2. scabillorum concrepationibus sonoris. Eorum vsus etiam in sacris fuit. lib.7. Quid efficiunt strepitus scabillorum, vt cùm eos audierint numina, honorificè secum existiment actum? Luctatius scabillos interpretatur tibiam,

C quam in sacris pede sonant. lib.7. in id Statij,

——*Ad inspirata rotari*

Buxa.——

Id est, scabillum vel tibiam, quam in sacris tibicines pede sonant. Cic. pro Cælio; scabilla concrepant, aulæum tollitur. Non longè videntur abfuisse à cymbalis. vet.gloss.æneatores, κυμβαλοκρούσται. Lucianus de Musica, αὐλοὶ μελιχρότεροι κυμβάλων, *tibiæ dulciores cymbalis.* lib.1. c.13. Paralipom. κύμβαλα χαλκᾶ. Salisberiensis crotum musicum scribit esse instrumentum, quod in sono vocem Ciconiæ imitatur. Nam apud Ægyptios Ciconia crotalus dicitur. Petron cùm intrans cymbalistria, & concrepans æra. Propertius,

Cymbala Thebano concrepuère modo.

Sistra, cymbala, crotala, erant ærea. Ouidius,

——*Tmesiáque concrepat æra.*

D Martialis lib.11. epig.17.

Et tartesiaca concrepat æra manu.

Cymbala erant quasi duo catini ærei caui, quos digitis cùm impellerent, dicebantur τερθρίζειν. Pollux libro 4. τὰ ὄργανα τὰ κρουόμενα εἴποις ἂν καὶ πληττόμενα, ἐπικρουόμενα, ἐπιψαλλόμενα ἔγχορδα, πολύχορδα. Sunt autem hæc quæ digitis, aut pectine feriuntur, lyra, cithara, barbiton, quod & βαρύμιτον dicitur, chelys, psalterium, trigona, sambucæ, pyctides, forminges, phœnix, spadix, lyrophœnicium, clepsiambus, pariambus, iambuce, syndapsus, epigoneum, quod dictum ab Epigono Ambraciote, qui primus sine plectro pulsauit. Epigoneum habet 40. chordas, Simicum 35. Monochordum est Arabum inuentum. Trichordum est pandura Assyriis. Pentachordum Scytharum loris è crudo corio bubulo aptum erat, πεντάχορδον ὠμοβοείοις. Capratum chelæ, seu vngulæ pro plectro erant. Psithyra fuit qua-

E drangulatis Troglodytarum, aut Lybum. Quidam psithyram eandem faciunt cum ascaro, qui laterculus erat cubitalis canens δι' ἑλκυσμένα πτερά, *per attractas pinnas*, quæ circumuersæ sonum efficiebant crotalo similem. Magadis Thracum est. Pelyx est instrumentum quod psallitur, ὄργανον ψαλτήριον.

CAP. XX.

De organis empneustis.

ORGANA ἐμπνευστά, πνευματικά, ἐμπνευστικά, ἐμφυσώμενα, ἐπιπνεόμενα, καταπνεόμενα, τιβιστικά, tibia fistulæ, σύριγγες, ait Pollux. καλάμων ἐστὶ συνθήκη λινῷ, καὶ κηρῷ συνδεθεῖσα, ἥγε αὐτοσχέδιος, αὐλοὶ πολλοί, ἕκαστος κατὰ μικρὸν ὑφ' ἑκάστῳ ὑπολήγοντες, ὡς τὸν ἐλάχιστον ἀπὸ τοῦ μεγάλου,

κατὰ μὲν τὸ ςόμα τῶν αὐλῶν ἐφιςάμενοι, ἐκ δὲ θατέρου μέρους ὑπ' ἀλλήλοις δι' ἀνισότητος ὑφεςηκότες, ὡς A
ὄρνιθος πτέρυγι τὸ σχῆμα προσεοικέναι, &c. Huic contraria eſt tibia Tyrrhenica inuerſæ fiſtulæ ſimilis. Calamus eſt æreus qui per imum inſpiratur: minor eſt ſimilis follibus, maior aquæ preſſæ emittenti auram ſpiritus. Huius tibiæ ſonus eſt vibrantior, vocalior, & violentior. Verba Pollucis Latinè ſonant. *Fiſtula eſt calamorum compoſitio lino & cera coniuncta, aut tumultuario, & rudi opere, tibiæ multæ, ſingulæ paulatim ſub ſingulis deſinentes à maxima ad minimam arundinem, diſtantes quidem ſecundùm os à tibiis, ex altera parte ſibi inuicem propter inæqualitatem ſuppoſiti, vt res non ſit abſimilis alæ auis. Quemadmodum enim in ala auis pennæ ſuperiores ſunt longiores, quæ ſequuntur, earum ordo ſemper decreſcit vſque ad minimam pennam, ita & in fiſtula plures ſunt calami impares cera iuncti, qui per ordinem ſenſim decreſcunt, vt inferiores ſemper breuiores ſint.* Quod in noſtratibus organis obſeruari poteſt. Verba Græca faciliora eſſent ſi ita legeres, ὑπολήγοντες εἰς τὸν ἐλάχιςον ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἀνισότητα ἔχοντες ὡς ὄρνιθος πτέρυγι ἐοικέναι. Cera B
iungi oſtendit Theocritus,

——Καὶ τὰν δὴ φέρε δύπάκτιο μελίπνουν
Ἐκ κήρω σύριγγα καλὰν περὶ χεῖλος ἐλίκταν.

CAP. XXI.

De Tibia.

ORGANORVM quædã diximus eſſe πνευματικὰ, cuiuſmodi ſunt cornua, litui, tubæ, quæ ſpiritu animantur, & tibiæ de quibus hîc agemus cæteris omiſſis, quia locus in C
orcheſtra tibiis fuit vel maximus. Tibias alij reſpuendas eſſe cenſuerunt, quod ore detorto & buccis tumentibus indecoram, ac turpem ſpeciem obiicerent, motúſque haberent furentes, & expiationi magis idoneæ eſſent, quàm doctrinæ. Ariſtotel. lib. 9. Politic. cap. 6. ὁ αὐλὸς οὐκ ἔςιν ἠθικὸν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαςικὸν, ὥςε πρὸς τοὺς τοιούτους αὐτῷ καιροὺς χρηςέον ἐν οἷς θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται (ποιεῖν fortè) ἢ μάθησιν. Alij retinendas, quod ſuauem animis afferant motum. Plutarchus ſympoſ. 7. cap. 8. εἶτα ἀπελίγανε ὁ αὐλὸς, καὶ διεξῆλθε τῶν ὤτων καταχεόμενος φωνὴν ἡδεῖαν ἄχρι τῆς ψυχῆς ποιοῦσαν γαλήνην. οὐ γε δὴ καὶ αὐλὸς τὸ μέτριον διαφυλάττῃ μὴ παθαινόμενος, μηδὲ ἀνασοβῶν, καὶ περὶ ἐξίςας βομβύξι, καὶ πολυχορδίαις. Id eſt, *deinde tibia lenit animos, & in aures ſe inſinuat infundens vocem iucundam vſque ad animam, quæ tranquillum afferat, ſi modum tenuerit, non in affectus diſſoluta, & concutiens, ac externans animos ſonis fiſtularum ſtridulis multis.* βομβύκες Heſychio γένος αὐλῶν. Putem tibias fuiſſe Phrygias, quæ furorem animis iniicerent. πολυχορδίαν hîc, cùm de tibia loquatur, *multitudinem*, ac D
varietatem ſonorum interpretor. Vſurpata eſt tamen tibia in templis, Theatris, funeribus, orgiis, omnium penè gentium conſenſu. Vide Athenæum lib. 14. Tibiam cum Alcibiades repudiaſſet, eandem omnes Athenis repudiarunt.

CAP. XXII.

De Tibiæ auctore.

TIBIÆ vel fiſtulæ auctorem vulgò Pana eſſe volunt, Virgilio teſte.

Panáque qui primus calamos non paſſus inertes.
Pan primus calamos cera coniungere plures E
Inſtituit.——

Ouidius 1. Metamorph. Syringa Nympham in fiſtulam mutatam eſſe ait, ne vim à Pane pateretur.

Dúmque ibi ſuſpirat, motos in arundine ventos
Effeciſſe ſonum tenuem, ſimiléinque querenti,
Arte noua, vociſque Deum dulcedine captum

Lucretius lib. 4.

——*Cùm Pan*
Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans
Vnco ſæpe labro calamos percurrit hiantes,
Fiſtula ſylueſtrem ne ceſſet fundere muſam.

Conſi-

A Consule Plinium lib. 7. cap. 56. Cic. lib. 3. de Orat. Alij Mineruæ tribuunt, quæ tamen aspernata, quod oris elegantiam imminueret, abiecerit. Eustathius Iliad. 6. in id, *αὐλοὶ φόρμιγγές τε βοὴν ἔχον. φασὶν οἱ παλαιοὶ ὡς οὐδαμοῦ αὐλοὶ παρ' ἕλλησιν. εἰ δὲ καὶ ἀθηνᾶς εὕρημα ὁ αὐλός, ἀλλ' αὐτὴ πάλιν κατὰ τὸν φιλοστράτου λόγον χρησαμένη κατέρριψε τὸ εὑρεθέν, ἐπειδὴ φυσῆμα συγχεῖν εἶχε τὸ τοῦ προσώπου κάλλος αὐτῇ, καὶ ἀπαχρεῖον.* Id est, *veteres dicunt, quod nulla olim in Græcia tibia. Etsi autem Palladis est inuentum tibia, ipsa tamen vt vsa est, teste Philostrato, reiecit repertum, quia buccas inflans vultum deturpabat.* Menalippides in Marsya; *ἁ μὲν ἀθηναία ὄργανα ἔρριψέ τ' ἱερᾶς ἀπὸ χειρὸς, εἶπέ τε, ἔρρετ' αἴσχεα σώματι λύμα.* Id est, *Minerua de manu sacra organa reiecit, dixitque, abite in malam rem corporis probra turpia.* Telestes Selinuntius *ἂν σοφὰν σοφίαν λαβοῦσαν Βρομίῳ παρέδωκε σεμνᾶς δαίμονος ἀερθὲν πνεῦμα.* Id est, *hanc artem diuinissimam Bromio dedit veneranda Deæ sublimis spiritus.* Eandem tamen ob causam, auctore Alcibiade, primùm

B à pueris, deinde & à viris, maximè verò sacris certaminibus repudiata est. Plutarchus Alcibiade, *ὅθεν ἐξέπεσε κομιδῇ τῶν ἐλευθέρων διατριβῶν, καὶ προεπηλακίσθη παντάπασιν ὁ αὐλός.* Id est, *vnde & excidit valde liberalibus exercitationibus, & proculcata est omnino tibia.* Consule Platonem in Alcibiade, Gellium lib. 9. c. 15. Pausaniam Phocicis, *δευτέρᾳ δὲ πυθιάδι αὐλῳδίαν κατέλυσαν καταγνόντες οὐκ εἶναι τὸ ἄκουσμα εὔφημον. Secundis,* inquit, *Pythiis tibiarum cantum respuerunt, condemnaruntque quasi non esset auditu faustum & auspicatum.* Aristides orat. in Mineruam existimat tibiarum, lyræ, & citharæ cantum à Minerua repertum, quæ tibiam vni ex Musis dederit, lyram Mercurio, citharam Apollini. Dioscuri autem eius auspiciis pyrrichen saltant. *αὐλῳδίαν τοίνυν, καὶ λυρῳδίαν, καὶ κιθαρῳδίαν ἐξευροῦσα ἡ ἀθηνᾶ, τὴν μὲν τῶν μουσῶν μιᾷ δωρεῖται, τὴν δὲ τῷ ἑρμῇ, τὴν δὲ τῷ ἀπόλλωνι. διόσκουροι δὲ ὑπ' αὐτῇ πυρριχίζουσι.* Martian. lib. 9. Fides apud

C Delphos per Deliacam citharam demonstraui, tibiæ per Tritonidem nostri comitem sonuerunt, calamos Mariandeni, & Aones in laudem inflauêre cælestium. Panduram Ægyptij. vnde & Nonnus Dionysiaris vocat *διδυμόζυγον αὐλὸν ἀθήνης.* Ouid. 6. Fastor.

Prima terebrato per rara foramina buxo,
Vt daret effeci tibia longa sonos.

Idque in Libya, vt est in Græcis Epigram.

Ἡ πόλε γοργείων βλοσυρὸν μύκημα καρήνων
φθεγξαμένων λιβύην ὁμοζυγέων τύπον αὐλῶν.

Bion à Pane plagiaulon, id est, curuam tibiam repertam esse ait, tibiam à Minerua

ὡς εὗρεν πλαγίαυλον ὁ πὰν, ὡς αὐλὸν ἀθήνη,
ὡς χέλυν ἑρμάων, κίθαριν δ' ὡς ἁδὺς ἀπόλλων.

Id est, *quæ aliquando ingitum terribilem inuenit Gorgones capitis sonum edentis similem tibiis Libycis*

D *paribus, & coniunctis.* Item, *quod inuenit Pan curuam tibiam, Minerua tibiam rectam, vt chelyn Mercurius, citharam Apollo.* Lege Athenæum lib. 14. p. 616. formis Commelini. Libycam tibiam vocat Euripides in Herc. furente.

Παρά τε χέλυος ἑπτατόνου μολπὰν, καὶ λίβυν αὐλόν.

Marsyas & Olympus Phryges tibiam inuenerunt, Sirites expoliuit, vt Pollux lib. 4. & Athenæus lib. 14. *ἐπειδὴ σιρίτης, ὃς δοκεῖ πρῶτον εὑρεῖν τὴν αὐλητικὴν λίβυς ἦν τῶν νομάδων, ὃς καὶ κατηύλησε τὰ μητρῷα πρῶτος.* Id est, *quia Sirites qui primus videtur auleticam artem & tibicinam reperisse, Libs erat è Nomadum gente, qui primus matroa* (id est, Cybeles hymnos) *tibia cecinit.* Dalechampius *μητρῷα* vertit *Cereales hymnos.* Quàm bene videtint alij, maximè in Phrygia, vbi matroa Cybeles. Euripides in Aulide,

Τίς ἄρ' ὑμέναιος διὰ λωτοῦ λίβυος,
Μετά τε φιλοχόρου κιθάρας;

E Id est, *quis hymenæus per lotum & tibiam Libycam, & cum cithara choros amante?* Tibias Phryges inuenerunt Olympus, & Marsyas. Sirites non tibias reperit, sed viam excogitauit inflandi atte tibias. Pollux lib. 4. cap. 10. Sirites *κατηύλησε τὰ μητρῷα πρῶτος, primus ad matris Deûm sacra tibiam adhibuit. αὐλήσεις* sunt modi tibiarum. Isidorus; Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, dictas quod primùm de ceruinis tibiis, cruribúsque hinnulorum fierent. Buxeas tibias Phryges inuenêre, apud Athenæum lib. 4. cap. 24. In Phrygia Pallas tibiam inuenit prope Tritonida paludem. Propert. lib. 2.

Hic locus est in quo tibia docta sones,
Quæ non iure vado Mæandri iacta natasti,
Turpia cùm faceret Palladis ora tumor.

Apud Vopiscum in Carino campeaulæ tibicines, qui flexione cantus inter modulandum

vterentur. Hesychius, *κάμπτειν τὸ ἐν τῇ ᾠδῇ καμπὰς ποιεῖν.* Vopiscus, centum camptaulas, A
chotaulas centum, &c. Mimos prætetea vndique aduocauit. Exhibuit & ludum Sarmaticum, quo dulcius nihil est. Exhibuit Cyclopem. Donatum est & Græcis artificibus, & gymnicis, & histrionibus, & musicis aurum, & argentum. Donata & vestis serica. Alij tibiam à Pallade repertam volunt, vt diximus. Pindarus ode vlt. Pyth.

Αὐλὸν πάλλας ἔφευρε γοργόνων
Οὔλιον θρῆνον διαπλέξασα.

Pallas, inquit, *componens perniciosum, ac luctiferum carmen Gorgonum tibiam inuenit.* Quidam ab Osiri tibiam singularem, quam monaulon vocant, repertam asserunt. Athen. lib. 4. *μόναυλος ὀσίριδος εὕρημα, ὡς καὶ ἡ φῶτιγξ πλαγίαυλος.* Isidorus lib. 2. existimat fistulam à Mercurio repertam, alij à Fauno, qui & Pan dicitur; vnde & fistula Pandoria. Quidam ab Idi pastore B
Agrigentino in Sicilia. Pausanias p. 73. Ardalum Vulcani filium *αὐλὸν εὑρεῖν.* Eustathius Libyn quendam pastorem, *αὐλὸς λιβὺς*, inquit, *ὅτι λιβύς τις νόμος* (lege, *νόμιος* vel *νομὰς*) *αὐλητικὴν πρῶτος εὗρε.* Hesychius, *λιβὺς ὁ αὐλὸς ἐκαλεῖτο, ἐπεὶ λιβύς νομάς τις τὴν αὐλητικὴν πρῶτος εὗρε.* Tibia Cretæ primum reperta est, ait Eustat. Iliad. lib. 1. *ἐν κρήτῃ εὑρέθη αὐλὸς, καὶ τύμπανον, ὃ βυρσότονον κύκλωμα εὐριπίδης καλεῖ.* Isidorus tamen lib. 2. origin. in Phrygia tibias natas esse vult, quæ primùm funeribus, mox & sacrificiis adhibitæ sint. Tzetzes Chiliad. 13. *μαρσύας φρὺξ φιλόσοφος εὗρεν αὐλὸς τὸ πρῶτον. ἄλλοι φασὶ τὴν ἀθηνᾶν εὑρεῖν τὴν αὐλῳδίαν*, à qua Marsyas eam detetruerit. Sed de Marsya parum constat, cùm primus Hiagnis pater Marsyæ duas tibias vno spiritu animarit, ait Apuleius Florid. 1. Vbi vbi repertæ sint, variæ gentes tibiis vsæ sunt. Syri tibicines à Iuuenale memorantur satyr. 3.

Iam pridem in Tiberim Syrus defluxit Orontes, C
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana. ——

Papias in Onomastico, Ambubaiæ mulieres tibicines Syriacæ. Horatius,

Ambubaiarum collegia. ——

Sueton. in Ner cap. 27. Ambubaiarúmq; ministeria. Quæ vox Chaldaica & Hebraica est, vt doctissimus Iosephus Scaliger, tibicinémque significat. In Arabia quoque tibiæ viguerunt; vnde prouerbium, *ἀράβιος αὐλητὴς, ἐπὶ τῶν ἀκαταπαύστων*, *de iis qui aliquid desinere nequeunt.* *τὸ παλαιὸν γὰρ φασὶ τοὺς ἐλευθέρους μὴ μανθάνειν αὐλεῖν διὰ τὸ βάναυσον, τῶν δὲ ἀνδραπόδων πολλὰ ἀραβικὰ*, inquit Suidas. *Olim enim aiunt liberos homines non didicisse fidibus, quod sit ars vilis & sordida, mancipiorum autem pleraque Arabica.* vnde prouerbium, *δραχμῆς μὲν αὐλεῖ, τεττάρων δὲ παύεται.* Id est, *vt tibia canat, drachma vna ei datur, vt desinat, quatuor numerari oportet.* A barbatis tibias profectas esse volunt, apud Athenæum lib. 14. maximè à Thebis Ægyptiis, Eustathius D
Iliad 17.

Αὐλοὶ θηβαίων ἦσαν εὕρημα τῶν κατ' αἴγυπτον.

Id est, *tibiæ Thebanorum erant repertum in Aegypto.* Dio Chrysost. in Cyneg. ait Thebanos in Græcia tibiarum laudem reliquæ Græciæ præripuisse. *οἱ θηβαῖοι νίκην προσκρίνουσι ὑπὲρ τῆς ἑλλάδος νικᾶν ἐπ' αὐλητικῇ.* vnde versus,

Ἄλλας μὲν θήβας πόλις νικᾶν πρέκρινεν αὐλοῖς.

lege, *πάλλας.* Id est, *præiudicauit Thebas tibiæ cantu cæteras vrbes superare.* Dardani ipsi tibiarum gloriam sibi vindicant. Aristophanis Scholiast. in hæc verba, *αὐλητρὶς δαρδανὶς. ἐκ τῆς δαρδανίας αὐλητρίδες εὐδοκιμοῦσιν.* Id est, *tibicina Dardanis, quia è Dardania tibicinæ commendantur.* Romæ frequentes fuêre, maximè in Comœdiis, vnde & tibicinum collegium. Valer. Max. lib. 2. cap. 5. Tibicinum collegium solet in foro vulgi oculos in se conuertere, &c. Plutarchus in E
Romaic. Ianuariis Idibus auletas vestibus fœmineis amictos scribit. Fab. lib 7. cap. 1. Transeat tibicinis Latini modo ad desertum, vt ait Cic. pro Muræn. Seneca epist. 56. Donatus in Andriam Terent. Cantica temperabantur modis non à Poëta, sed à perito artis musicæ factis. Neque enim omnia iisdem modis in vno cantico agebantur, sed sæpe mutatis. Modos tibiarum accipe, qui ad fabulæ ingenium temperabantur, vsque adeò vt auditis tibiis populus sciret quæ fabula danda esset. Cic. Academ. quæst. 6. qui primo inflatu tibicinis Antiopam esse aiunt. Agebantur autem paribus, aut imparibus tibiis, dextris, aut sinistris. Dextræ sua grauitate seriam Comœdiæ dictionem pronuntiabant, sinistræ & serranæ acuminis leuitate iocum in Comœdia ostendebant Si dextris & sinistris vterentur, mixtum genus fuit. Item in Eunuchum Donatus; acta est ludis Megalensibus L. Numidio Posthumio, L. Ambiuio Turpione personatis. Item, modulante Flacco Claudio tibia dextra & sinistra ob

A iocularià multa permiſta grauitate. in Hecyram, modulatus eſt eam Claudius tibiis paribus, Phormionem tibiis ſerranis.in Adelph. modulata eſt tibiis dextris, id eſt, Lydiis, ob ſeriam grauitatem. ſæpe tamen per ſcenam mutatis modis cantica mutauit, quod ſignificat titulus perſonæ habens ſubiectas perſonis literas. M.M.C. Cicero 1. Tuſcul. Hæc cum preſſis, & flebilibus modis, qui totis Theatris mœſtitiam inferant, dixêre. Tibicen dari ſolitus in fine cuiuſque actus. Fab.lib.1.c.12. Plaut. Pſeud. *Tibicen hic interea vos oblectauerit.* Non modò in Comœdiis vſus tibiarum fuit,ſed propriè in funeribus,deinde in ſacris.Luctatius in Thebaid.Iubet religio,vt maioribus mortuis tuba,minoribus tibia caneretur. Ouid. 6.Faſt.

Temporibus veterum tibicinis vſus auorum
Magnus, & in magno ſemper honore fuit.
B *Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,*
Cantabat mæſtis tibia funeribus.

1. Triſtium.

Tibia funeribus conuenit iſta meis.

Apuleius Florid.1.monumentarios ceraulas vocat, Dio Chryſoſtomus τυμβαύλας. orat. 49. ἔφη δέ τις τῶν ὀλίγον πρότερον φιλοσοφῶν οὐ φαύλως, τὸν ἰσμηνίαν ἔτι μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας. *Ait autem aliquis ex iis qui nudius tertius philoſophati ſunt, Iſmeniam agrè ferre ſolitum, quod monumentarij ceraulæ vocarentur tibicines.* Apuleius Florid.1. Antigenidæ id ipſum tribuit, non Iſmeniæ. is autem eſt Iſmenias,qui tibias Corinthi ſeptem talentis emit. Lucian. in ἀπαιδεύτων. αὐλοὺς ἑπτὰ ταλάντων ἐν κορίνθῳ ἐπρίατο, qui ſibi ſuiſque canere ſolitus erat, vt ait D.Hieronymus, vel vt Cicero lib. de clar. Orat. ſibi & Muſis. Funeribus igitur
C adhibitæ tibiæ. Sueton. in Iulio; Tibicines & ſcenici artifices veſtem diſciſſam iniecêre flammæ, in funere Cæſaris. Midas omnium primus à funeribus ad ſacrificia tranſtulit, cùm matrem ſuam inter Deos reponeret, cæteri ſequuti, vt perlitari poſſet. Plutarchus de dæmonio Socratis, ὥσπερ ἰσμηνίᾳ τῇ θυσίᾳ προσαυλοῦντος, οὐ καλλιερεῖ. μισθωτὸς σὺν αὐλοῖς παρελθόμενος ηὔλησε γελοίως. *Perlitatum eſt ridiculo illo mercenarij tibicinis cantu.* Religioni fuit ſine tibia rem diuinam facere. Plutarch. in Romaic. καί τις ἦν περὶ δεισιδαιμονία τῶν ἱερῶν ἄναυλα θύειν. Oſtendit tamen θυσίας interdum εἶναι ἀχόρους, καὶ ἀναύλους. In conuiuiis locus tibiæ fuit. Plutarchus Sympoſ.6.non licet, inquit,etiamſi volueris,tibiam menſis excludere. Libationes enim eam deſiderant cum corona, & cum Pæane accinit diuinum aliquid. τὸν δὲ αὐλὸν οὐδὲ βουλομένοις ἀπώσασθαι τῆς τραπέζης ἐστιν. αἱ γὰρ σπονδαὶ ποθοῦσιν αὐτὸν ἅμα τῷ στεφάνῳ, καὶ συνεπιφθέγγεται τῷ παιᾶνι τὸ θεῖον. Ibi tum ad tibicinem laudes clarorum virorum proſequebantur, ait Cicero lib.2.de legibus.Et in nuptiis quoque tibiæ adhibitæ ſunt. Auctor ad Herennium; non
D illæ te nuptiales tibiæ eius matrimonij commouebant. vt & in cæteris rebus lætioribus. Horat. lib.2.epiſt.

Nunc tibicinibus, nunc eſt grauiſa Tragœdis.

Cùm autem exeundum eſſet è Theatro, funere, aut ſacrificio, ἐξόδιοι νόμοι canebantur. Heſych. ἐξόδιοι νόμοι δι᾽ ὧν πάντες ἐξελαύνονται. ipſis etiam Iudicibus exeuntibus tibicen cecinit. Ariſtophanes in Veſpis,

Αὐλητὴς ἐν φορβειᾷ τοῖς δικασταῖς ἔξοδον ηὔλησε ἀπιοῦσιν.

Hoc addo, tibicines interdum inter canendum geſticulatos eſſe, vt more pantomimorum res quaſque imitarentur. Ariſtoteles probl.9. c.48. οἷον οἱ φαῦλοι αὐληταὶ κυλιόμενοι, ἂν δίσκον δέῃ μιμεῖσθαι, καὶ ἕλκοντες τὸν κορυφαῖον ἂν σκύλλαν αὐλῶσι. *Vt mali auletæ ſe volutantes, ſi diſcum imitari voluerint, & trahentes coryphæum, ſi ſcillum cecinerint.* quod eſt carminis genus ſalax, &
E proteruum.

CAP. XXIII.

Quid interſit inter tibiam & fiſtulam.

EVSTATHIVS Iliad. lib. 17. in hæc verba,

——— αὐλοὶ, φόρμιγγές τε βοὴν ἔχον.

notat, αὐλὸν dici ab αὔω, vel ἄω, id eſt, *clamo.* γίνεται δὲ αὐλὸς παρὰ τὸ αὔειν, ὅ ἐστι βοᾶν. Tibiæ Latinis ab animantium tibiis, ex quibus factæ; fiſtulæ, quia fiſſi calami à χαλάω, id eſt, à fundendis vocibus, vt vult Iſidorus, vel vt ego malim, à κλάω, *frango*, quia calami fragiles.

fragiles. Tibiæ à Suida vocantur φυζαλίδες, quod spiritu inflentur. in vet. gloss. auletæ & ti- A
bicines flatores. Iidem & fabulones dicti, vt nonnulli apud Macrob lib. 2. Saturn. cap. 1. Certè fabulones prætexta & impudica verba iaciebant. Apuleius lib. 2. Florid. dextera psallentis gestu suum sabulum citharæ admouet. Alij sabulum esse volunt instrumentum grande vastitate soni, quod fidibus tendi, & plectro pinsi solet. Curopalatæ dicitur σύρβλον, συρβλισταί, *sabulones*. Fistula, quæ propriè σύριγξ dicitur, calami, auena pastoribus tribuuntur. Tibia funeribus adhibita, epulis, sacrificiis; ideo superstitiosa vocatur à Clemente Alex. lib. 2. Pædag. σύριγξ μὲ ποιμέσι ἀπονενεμήσθω, αὐλὸς δὲ ἀνθρώποις δεισιδαίμοσι. Capellæ dicitur sibilatrix enodis fistula. Tibiam ipsam olim è calamo factam ostendit Eustathius Iliad. lib. 7. παλαιὸν δὲ ὁ αὐλὸς καὶ πολυειδὴς, καὶ ὡς ἐπὶ πολὺ καλαμίνης. παρὰ γοῦν ἀλεξανδρεῦσιν ἦν μόναυλος κάλαμος, ὀσίριδος φασὶν εὕρημα. *Olim*, inquit, *tibia multiformis, & vt plurimum arundinea. Apud Alexandrinos erat calamus monaulos, Osiridis inuentum.* Hesych. ἴυγξ σύριγξ μονοκάλαμος. *Fistula* B
vnius calami dicitur Iynx. ὁλοσπαλοκάλαμος ὁ φαύλως ᾄδων. Eustat. lib. Iliad. σ. vt ego interpretor, ὅλον κάλαμον σπάλῳ μολῶων. Est qui lib. 14. Athen. cap. 2. legendum putet ὀλισπαυλοκάλαμον, *qui perdat tibiam & fistulam.* malim vt est, ὁλοσπαλοκάλαμον. Athen. lib. 4. μόναυλον describit καλαμαύλην, *calamotibicinem*, de quo Martialis lib. 14.

Ebria nos madidis rumpit tibicina buccis,
Sæpe duas pariter, sæpe monaulon habet.

ῥαπταύλαι οἱ τῇ καλάμῃ αὐλοῦντες, ait Athen. *raptaulæ, qui calamo canunt.* vel potiùs, ῥαπαύλαι, quia ῥαπάλη καλάμη, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ αὐλοῦντες ῥάπαυλοι, vt Hesychius, qui πτυρον κάλαμον esse vult. vnde & Eustat. μόναυλος κάλαμος καλούμενος τιτυρινὸς τοῖς ἐν ἰταλίᾳ δωριεῦσι, εἴ τ' οὖν σατυρινός. ὁ δὲ μόναυλος, καὶ καλαμαύλης φασὶ, καὶ ῥαπταύλης ἐλέγετο. *Monaulus calamus tityrinus,* C
siue satyrinus dictus. item monaulus qui calamo canit, & calamaules, raptaules dicitur. Hesych. τυρίκυλοι dicuntur αὐλοὶ καλάμινοι. lego, τιτυρινοί. Calami primùm videntur fuisse, quales ab Aristotele describuntur lib. de respiratione cap. 9. καὶ τῇ τρίψει τῇ πρὸς τὸν ὑμένα ποιοῦσι τὸν βόμβον τέττιγες, οἷον διὰ τῶν καλάμων τῶν τετρυπημένων τὰ παιδία, ὅταν ἐπιθῶσιν ὑμένα λεπτόν. *Cicadæ attritu qui fit ad pelliculam bombum edunt, qualem pueri per calamos perforatos, cùm tenuem pelliculam imposuerint.* A Mariandenis & Aonibus reperti sunt, & in laudem cælestium inflari, vt Martianus Capella. Athenæus lib. 4. cap. 14. probat, μόναυλον instrumentum fuisse καλαμαύλην, vnde vox καλαμαυλήτης in Græcis epigramm. p. 521. libri excussi formis Henrici Stephani. Possidippus,

Τῷ θέων ὁ μόναυλος ὑπ' ἠρίον ὁ γλυκὺς οἰκεῖ,
Αὐλητὴς μίμων κἠν θυμέλῃσι χάρις.

Id est, *Theon sola tibia canens sub hoc tumulo situs est, tibicen mimis & orchestra voluptati seruiens. Dicite de calamotibicine, salue Theon.* μόναυλον pro μοναυλήτῃ posuit. D

Τὸν καλαμαυλήτην εἴπατε, χαῖρε θέων.

Fuit autem plurimum discriminis inter calamos, & syringa, seu fistulam. Calami planè rudes & agrestes fuêre, in fistula paulo amplius artis fuit. Virgilius,

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula. ——

Theocrit. Idyl. 6.

—— τύ γάρ ποκα σὰν ἐκτάσω σύριγγα;
Οὐκ ἀρκεῖ τι καλάμας αὐλὸν ποππύσδειν ἔχοντα;

An vnquam fistulā possedisti? non satis est tibi culmo, quæ tua tibia est, sibilare? Virgil. ita vertit Eclog. 3.

—— *Aut vnquam tibi fistula cera*
Iuncta fuit? non tu in triuiis indocte solebas E
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

Græci aliquid interesse volunt inter δόνακα, & κάλαμον, vt λεπτότατος sit ὁ δόναξ, *tennissimus*, calamus confertus, & densus, ἁδρὸς δὲ ὁ κάλαμος. δόναξ μὲ συρίγγαις χρήσιμος, κάλαμος δὲ αὐλοῖς, ait Eustathius sub finē lib. σ. Iliad. *δόναξ vtilis fistulis, calamus tibiis.* Euripid. in Oreste.

Ἁ ἁ σύριγγος ὅπως πνοὰ λεπτοῦ δόνακος
Ὦ φίλα φωνεῖ μοι. ——

Id est, *spiritus quasi tenuis arundinis, ô amica, mihi insonat.* Aristophanes in Ranis vocat ὑπολύριον δόνακα, quia olim in lyra calamum pro cornu subiiciebant. τὸ παλαιὸν αὐτὶ τοῦ κέρατος ὑπετίθεντο κάλαμον, ait Scholiastes. Theocrit. Idyl. 20.

—— κἠν σύριγγι μελίσδω,

Κἠν

A *Κἂν αὐλῷ λαλέω, κἂν δόνακι, κἂν πλαγιαύλῳ.*

Id est, *& si fistula canam, aut tibia, aut calamo, aut tibia curua.* vbi vides aliquid esse discriminis inter hæc omnia. & Idyl. 6.

Αὔλει δαμοίτας, σύρισδε δ' ὁ Δάφνις ὁ βώτας.

Tibia Damœtas, fistula Daphnis bubulcus canebat. Fistulam elegantem describit Idyl. 8.

Σύριγγ' ἃν γ' ἐποίησα καλὰν ἐγὼ ἐννεάφωνον,
Λευκὸν κηρὸν ἔχοισαν, ἴσον κάτω, ἴσον ἄνωθεν.

Fistulam feci pulcram, nouem vocum, alba cera coniunctam, æqualem suprà, & infrà. Cera enim coniungebantur calami, vt fistula plures voces redderet. Ouidius,

——— *Dispar septenis fistula cannis.*

Virgilius,

Pan primus calamos cera coniungere plures
B *Instituit.* ————

Calamos, arundinem, auenam pro eodem ponunt. Virgilius,

Syluestrem tenui musam meditaris auena.

Quia è culmo & stipula sibi fistulam rudem formabant pastores, vt Seruius 1. Eclog. Tibul. lib. 3. eleg. 15.

Sed perlucenti cantus meditabor auena.

Ouidius 1. Metamorph.

——— *Vt pastor per deuia rura capellas*
Dum vehit adductas, & structis cantat auenis.

libro 8.

Fistula disparibus paulatim surgit auenis.

C Aristophani dicitur σύριγξ καλαμίνη. Polluci lib. 4. σύριγξ ἐκ καλάμων. Fiebat è calamo concauo, quem syringiam Theophrastus vocat. Plinius lib. 16. cap. 37. Tertia arundo est tibialis calami. cap. 26. Calamus verò alius totus concauus, quem syringiam vocant, vtilissimus fistulis, quoniam nihil est cartilaginis atque carnis. Quod sumptum est è Theophrast. lib. 4. cap. 12. histor. plant. καὶ ὁ μὲν κοῖλος, ὃν καλοῦσι τινὲς συριγγίαν, οὐδὲν γὰρ ἔχει ξύλου καὶ σαρκός. Fistula igitur propriè facta è calamis, tibia è tibiis asini, gruum, hinnulorum; aut, vt ait Isidorus, quia de ceruinis tibiis, cruribúsque hinnulorum fierent. Callimachus in hymno Dianæ,

Οὐ γάρ πω νέβρεια δι' ὀστέα τετρήναντο,
Ἔργον Ἀθηναίας ἐλάφῳ κακόν. ———

Id est, *nondum hinnulorum ossa perforata erant, opus Mineruæ, ex quo ceruis pernicies.* Fiebant enim,
D vt dictum est, ex ossibus hinnulorum & ceruorum. Hesych. κακτὸς ἄκανθα, ὑφ' ἧς ἐὰν πλήγῃ νεβρὸς, ἄχρεια ἔχει τὰ ὀστᾶ εἰς αὐλούς. Id est, *cactus spina, qua hinnulus confixus, eius ossa vtilia tibiis non sunt.* Philetas,

Γηρύσαιτο δὲ νεβρὸς ἀπὸ ψυχὴν ὀλέσασα
Ὀξείης κάκτου, τύμμα φυλαξαμένη.

Id est, *hinnulus mortuus qui acuta cacto confixus non fuerit, sonitum in tibia edat.* Item è tibiis gruum fiebant, vt Plinius lib. 16. cap. 37. & ceruorum, asinorúmque. Philostrat. lib. 8. Apollon. αὐλὸς τὸν φιλοθύτην ἐνθεώτερον ἐργάζεται, οὐ διὰ χρυσοῦ τε καὶ ὀρειχάλκου, καὶ ἐλάφων κνήμης συγκείμενος, ἀλλὰ καὶ ὄνων. Id est, *tibia eum qui libenter sacris operatur facit diuiniorem, non quod ex auro, orichalco, tibia ceruorum, aut asinorum fiat.* In Græcis epigramm.

Νεβρείων ὁπόσον σάλπιγξ ὑπερίαχεν αὐλῶν.

E Id est, *quantum tuba tibiæ hinnuli sonum superat.* Huc allusit Aristoph in Acharnan.

Τοῖς ὀστίνοις φυσᾶτε τὸν πρωκτὸν κυνός.

Id est, *osseis tibiis inspirate podicem canis.* Ex asini ossibus tibiæ magis probari videntur quàm è ceruinis. Plutarch. in sympos. πεπαυμένοι τοῖς νεβρείοις, χρώμενοι τοῖς ὀνείοις. Id est, *abiectis hinnuleorum tibiis, vsi sunt asininis.* Quia scilicet ὄνος λεπτότατον καὶ μουσικώτατον ὀστέον παρέχεται, *asinus tenuissimum & maximè sonorum os præbet.* Apud eundem, ἡ πρὸς τὸν Φρύγιον αὐλὸν νεβρογόνος ἡρμοσμένη κερασφόρων ὦτα θαυμάζειν ἦγε. Id est, *tibia hinnules ad Phrygiam tibiam aptata in admirationem rapit aures cornu ferentes;* siue malis, *aures animantium cornibus insignium.* Thebani docuerunt Græcos ex ossibus hinnuleorum tibias efficere, auctore Athen. lib. 14. Elegantiores tibiæ factæ ex orichalco, deuinctæ auro Horatius in Arte,

Tibia non vt nunc orichalco vincta, tubæque

Aemula.

Aemula. ——— A

Item è loto, buxo, cornu fiebant. lib. 3. Græcorum epigram.

Ἡ κροτάλοις ὀρχηστρὶς ἀρίστη, ἡ περὶ πεύκαις
Καὶ κυβέλῃ πλοκάμους ῥῖψαι ἐπισταμένη,
Ἡ λώτῳ κερόεντι φορευμένη. ———

Id est, *Aristium saltatrix ad crotala docta iactare cincinnos crinium circa tadas piceas, & cybelen, qua ferebatur ad lotum & tibiam cornu instructam.* Plin. lib. 16. cap. 37. nunc sacrificæ tibiæ Thuscorum è buxo, ludicra è loto, ossibúsque asininis & argento fiunt. Lotus in Libya fistulis vtilis fuit. ὅτι δὲ λώτινοι αὐλοὶ ἀπὸ ξύλου ἦσαν λιβυκοῦ καλουμένου λώτου, λεγόμενοι φώτιγγες ὑπ' ἀλεξανδρέων, ait Eustathius. Id est, *lotinæ tibiæ fiebant è ligno Libyco, cui loto nomen, dictæ photinges Alexandrinis. vnde photingia, & monaulia, comessationum instrumenta, non belli. Eburneæ tibiæ Phœnicibus perforatæ sunt; Thebani quoque Aegyptij ex hinnulorum membris tibias fecerunt, vt scribit Iuba Rex, qui fortè hoc eis ascribit, quia Lybs erat.* ὅθεν καὶ τὰ φωτίγγια, καὶ μοναύλια, κώμων, οὐ πολέμων ὄργανα, καὶ ὅτι αὐετρήτησαν, καὶ ἐλεφάντινοι αὐλοὶ παρὰ Φοίνιξι, καὶ ὅτι καὶ νεβρῶν κῶλα ἐποίουν αὐλοὺς, οἱ Θηβαίων ἦσαν ἔμφημα τῶν κατ' αἴγυπτον, ἴσως ἐπεὶ καὶ ἰόβας ὁ τοῦτο ἱστορῶν λίβυς ἦν. Mutuatus est hæc ab Athenæo lib. 4. tibiam è buxo Seneca in Agamemnone, B

Tibi multifora tibia buxo solemne canit.

Cornu tibiis adiungebatur. Hesychius, ἐγκεράλιον αὐλῆσαι, ὅθεν καὶ ὁ ἐγκεραύλης. προσκειμένου τοῦ κεράτου τῷ αὐλῷ ᾖδον. *Cornu ad tibiam adiuncto canebant, sed sinistram tantùm.* Pollux lib. 4. κεραύλης, *qui cornea tibia canit.* Florid. 1. Apul. monumentarij ceraulæ. lib. 3. Metamorph.

——— *& adunco tibia cornu.*

Iungebantur in fistula calami cera, vt diximus. Calpurn. Bucol. 4.

———*Calamos, & odora vincula cera* C
Iungere. ———

Tibul. lib. 2. eleg. 5.

Fistula cui semper decesit arundinis ordo,
Cùm calamus cera iungitur vsque minor.

Theocrit.

——— *Σύριγγα μελίπνουν*
Ἐκ κηρῷ σύριγγα καλάν. ———

Id est, *dulcem tibiam pulcram è cera bene compacta.* Aristot. de Poëtica cap. 26. οἱ τὰς συρίγγας ἁρμοττόμενοι, εἰς μὲν τὴν ὑπάτην ἄκραν τὸν κηρὸν ἐμπλάττουσι, τὴν δὲ νήτην μέχρι τοῦ ἡμίσεως ἀναπληροῦσι. vide cap. 25. Plutarch. περὶ ἀοργησίας. ὥσπερ ὁ τῶν βουκόλων κηρόπλαστος ὀτοβεῖ δόναξ ἀχέτας ὑπνοδόταν νόμον ἐπιθύλγων. Id est, *qui tibias aptant, in summa hypate ceram affigunt, netem ad medium vsque implent. Vt bubulcorum sonat tibia cera iuncta sonora demulcens nomon somni conciliatorem.* D

Vno ordine dispares calami collocabantur, vt ab imo ad summum crescerent. lib. 8. Metamorphos. Ouid.

——— *Nam ponit in ordine pennas*
A minima captans longam breuiore sequente.
——— *sic rustica quondam*
Fistula disparibus paulatim surgit auenis.

Catullus,

Tibicen vbi canit Phryx curuo graue calamo.

CAP. XXIV. E

De rebus quibus vsi tibicines.

Tibicines circumligabant ori pelles, vt moderatus spiritus exiens suauem sonum efficeret. vocabatur χειλωτὴρ, καὶ φορβειά. Plutarchus de Ira. Marsyas φορβειᾷ τινι, καὶ περιστομίοις βίᾳ τοῦ πνεύματος τὸ ῥαγδαῖον ἐγκαθεῖρξε, καὶ τοῦ προσώπου ἀπέκρυψε τὴν ἀνωμαλίαν. Id est, *phorbia quadam, & integumento circa os spiritum qui rapidè & violenter prorumpebat coercuit, & vultus inæqualitatem abscondit.* Sumpta phorbia videtur à capistro quo iumentorum ora includuntur, vbi cibum capere possint. eo capistro tibicines buccas tumentes abscondebant, ne res oculis ingrata esset. Idem sympos. 7. cap. 8. Marsyas capistro, & tibiis os sibi præcludens, φορβειᾷ καὶ αὐλοῖς ἐπιστομίζας ἑαυτὸν. Hesychius, φορβεία ἡ αὐλητικὴ στομὶς. *Tibicinum est capistrum,*

A *capistrum, vel oris integumentum.* Aristophan. in Vespis,

> Αὐλητὴς ἐν φορβειᾷ τοῖς δικασταῖς ἐξοδον ηὔλησεν ἀπιοῦσιν.

Id est, *tibicen in capistro exitum cecinit Iudicibus abeuntibus.* vbi vet. Scholiast. Phorbeiæ, inquit, sunt pelles circumligatæ ori tibicinum, vt moderatus spiritus exeat, suauémque tibiæ cantum efficiat. verba sic habent. φορβεῖαι εἰσὶ τὰ δέρματα τὰ περὶ τὸ στόμα τῶν αὐλητῶν περιδεσμευόμενα, ὅπως σύμμετρον τὸ πνεῦμα πεμπόμενον ἡδίαν τὴν φωνὴν τοῦ αὐλοῦ ποιῇ. Hesych. γλωττίδες erant lingulæ in ore tibiæ, quæ flatu canentis agitabantur. Plin. lib. 36. arundo apertioribus lingulis ad flectendos sonos. Cistella in qua reponebantur lingulæ, γλωσσοκόμιον dicta est, ἐν ᾧ οἱ αὐληταὶ ἀπετίθεσαν τὰς γλωττίδας. γλωσσοποιὸς ὁ τὰς αὐλητικὰς γλωσσίδας ποιῶν. Hesychius, γλωσσίδες αἱ ἐν τοῖς αὐλοῖς κατατετρημέναι. Varro in Menip. tibias bilingues. Id est, *glossides lingulæ sunt in tibiis foratæ, quas qui facit, dicitur glossopœus.* Cranaë dictæ sunt
B minutæ fistulæ, in quas pennas iniiciebant. ὑφόλμιον pars tibiæ quæ admouebatur ad os, aut ipsæ lingulæ. elymi prima pars tibiæ, vnde lingula pendet. καταστομὶς pars tibiæ, quæ ad os admouetur. dicitur & ὁνόλβιον, fortè, ὑφόλμιον. Hesychius, κεραταὶ τὰ προσκεκολλημένα συζύγια, εἰς ἃ τὰ πτερὰ ἐμβάλλεται. ὑφόλμιον μέρος τι τοῦ αὐλοῦ πρὸς τῷ στόματι, ἢ αἱ γλωττίδες. ἔλυμοι τὰ πρῶτα τῶν αὐλῶν ἀφ᾽ ὧν ἡ γλωσσίς. καταστομὶς μέρος τι τοῦ αὐλοῦ τὸ ὁνόλβιον. Athen. lib. 4. elymos tibias dici vult. Suidas φόρβιον, non φορβειὰν vocat τὸ περικείμενον τῷ στόματι τοῦ αὐλητοῦ δέρμα, ἵνα μὴ σχισθῇ τὸ χεῖλος αὐτοῦ. *Phorbior, non phorbian vocat pellem circa os tibicinis positam, vt non scindatur labrum eius.* Epichalchum dicitur os tibiæ, quod apparet per phorbæam ori appositam. Os tibiæ dicitur ἐπίχαλκον διὰ τὴν φορβειὰν, οἱονεὶ ἐπιστομίδα. Hesych. theca tibiis seruandis αὐλητηρία dicitur, & σύριγξ αὐλοθήκη. vnde συβήνας αὐλητής. Hesychius tamen alio loco συβήνην αὐλοθήκην.

C

CAP. XXV.

De foraminibus tibiæ.



PER initia tria tantùm, vel quatuor foramina tibiis fuêre, vt Acro in Art. Poët. Horat. tales se in templo vidisse Varro restatur. Postea sex, decem, & plura sunt addita. vnde & multiforatilis tibia dicitur Apuleio Florid. 1. & à Seneca multifora in Agamennone, πολύτρητος à Græcis, septiforis à Sidonio lib. 1. epist. Auienus,

> *Quódque foraminibus tibia mille sonat.*

Rara olim fuisse foramina docet Ouid. Sidonius lib. 2. epist. 2. septiforem fistulam. Carm. 12.

> *Iam sectus recalet Corybas, cui gutture rauco*
> D *Ignem per bifores regemunt caua buxa cauernas.*

Carm. 5.

> —— *Et ad biforem reboat nec tibia flatum.*

Ouid. 6. Fastor.

> *Prima terebrato per rara foramina buxo*
> *Vt daret effeci tibia longa sonos.*

Sibylla πολύτρητον αὐλόν. Sidon. epist. 8. lib. 9. multiforatilem. vt & Apuleius Milef. 10. multiforatilis tibiæ cantus. Ouid. 12. Metamorph. multiforam. Plin. lib. 8. c. 55. 56. cuiusmodi sunt vascæ, quæ præcentorias foraminum numeri antecedunt.

> *Tibia non vt nunc orichalco vincta, tubaque*
> *Aemula, sed tenuis, simpléxque foramine pauco.*

E Diodorus Thebanis fecit tibiam πολύτρητον, obliquas apetiens spiritus vias. Per foramina vicina ori sonus acutus editur, de longinquis & remotioribus grauior, acutior item per parentiora foramina, grauior per angusta. Quia spiritus vbi incipit fortior est, vbi desinit defectior. Foramina autem læua erant, aut dextra. Apuleius Florid. 1. læuis & dextra foraminibus.

CAP. XXVI.

De tibiarum varietate.



TIBIÆ aliæ breuiores, aliæ longiores, quædam mediæ. Hesychius, μεσόκοποι αὐλοὶ οἱ ὑποδέστεροι τῶν τελείων, μέσοι. Id est, *tibiæ mediæ breuiores perfectis & longis.* Breues, vt

puellatoriæ, pueriles, gingriæ. Athen. l. 4. παιδικοὶ αὐλοὶ ἡμιόλιοι, οἷς οὐκ ἔστιν ἐναγωνίοις πρὸς τὰς εὐωχίας χρῶνται. διὸ καὶ τερείνας αὐτοὺς κέκληκεν ἀνακρέων. *Pueriles tibiæ hemioliæ, quibus cùm idonea non ſint certaminibus, vtuntur in conuiuiis.* Anacreon, τίς ἔρασμιν σ' ὦ θέρα, θυμὸν ἐσεῖν, τερείνων ἡμιολίων ὑπ' αὐλῶν ὀρχεῖσθαι; Id eſt, *quæ libido, ô ſerue, te inuaſit ſaltandi ad teneras hemiolias?* id eſt, ſemiplenas tibias. εἰσὶ δὲ οἱ αὐλοὶ οὗτοι ἐλάσσονες τῶν τελείων. *Semiplenæ tibiæ minores ſunt plenis, quas longas vocant.* Heſych. ἡμιόλοι αὐλοὶ, οἱ μὴ τέλειοι ὑποδεδεγμένοι τοῖς τελείοις. Callimachus vocat eas graciles in Diana, A

——— ὑπήχησαν τε λιγειαι
λεπταλέαι σύριγγες. ———

Succinuerunt, inquit, *dulces graciles fiſtulæ.* Hic monebo alias eſſe puellatorias, & pueriles tibias, παρθενίους, καὶ παιδικοὺς, ex Athen. lib. 14. Longæ, cuiuſmodi ſunt turariæ, præcentoriæ. Ouidius, B

Vt daret effeci tibia longa ſonos.

Præcentoriæ, quibus ad puluinaria præcinerent. Xiphilinus in Othone, τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν; *quid opus erat me longis tibiis canere?* λέγεται δὲ ἐπὶ τῶν ἔξω τι τοῦ προσφόρου σφίσι ποιούντων. *Dicitur id in eos qui aliquid parum ad rem faciunt.* ex eo nimirum, quod tibias paruas tractare aliquis commodè cùm poſſit, longas ſumat, ad quas minus eſt idoneus. In vet. gloſſ. vaſca μελετητικὸς αὐλὸς, id eſt, *tibia qua tyrocinia artis tibicinæ periclitantur*; de quibus Solinus cap. 11. Quibuſdam videntur eſſe phonaſcæ vel phonaſcicæ, quibus phonaſci modos vocis regunt. Tonorium vocat Fabius lib. 1. cap. 10. Hero in pneumaticis pthongarium. Tibiæ Serranæ acutæ ab acuto ſerræ ſtridore, etiã ſiniſtræ erant, aut ſiniſtris ſimiles, quas Donatus Lydias eſſe ait ob grauitatem ſoni. quod tamen à Serranis alienum, quæ acutiorem ſonum edunt. Legendus Ariſt. lib. 8. Polit. Theophraſt. l. 4. de cauſis plantar. Pollux l. 14. Athen. l. 14. C
Tibiæ pares dicuntur & Serranæ, quod paria foramina habent, & æqualia, Phrygiæ inæqualia. Varro; Phrygiæ dextra vnum habent foramen, ſiniſtra duo, quorum vnum acutum habet ſonum, alterum grauem. Zygiæ tibiæ dicuntur Ciceroni nuptiales, quomodo Iuno Zygia. Apuleius lib. 4. Metamorph. Sonus Zygiæ tibiæ mutatur in querulum Lydij modum. Alector genus eſt tibiæ apud Euſtathium in lib. 4. Odyſſ. ἴων δὲ ὁ τραγικὸς ἀλέκτορα τὸν αὐλὸν εἶπε, διὰ τὸ ἡδὺ, ᾗ χάριν οὐκ ἐᾷ ὁ ἀκροάτης λέγεσθαι, ἤγουν κοιμᾶσθαι. Id eſt, *Ion tragicus Alectora vocauit tibiam, quæ ob ſuauitatem cantus audienti ſomnum eripiat.* Ita lego hunc locum, διὰ τὸ ἡδὺ λέγεσθαι, οὗ χάριν οὐκ ἐᾷ ὁ ἀκροάτης, ἤγουν κοιμᾶται. Equidem apud Græcos fuiſſe tibiam non putem quæ alector vocaretur; ſed ab Ione tibia vocata eſt gallus gallinaceus, quod ſicut ille cantu ſuo matutino ſomnum interrumpit, ita & tibia. Apertæ tibiæ Quintiliano ſunt, quæ apertis foraminibus clariùs ſonant. clauſis enim redditur ſonus obſcurior. Puellatoriis à ſono clariori nomen eſt. Gingriæ breuiores, licèt ſubtilioribus modis ſonent. D
Euſtathius in lib. 17. Iliad. ξενοφῶν δὲ ἱστορεῖ γιγγραίνους αὐλοὺς σπιθαμιαίους εἶναι παρὰ Φοίνιξι, ὀξὺ καὶ γοερὸν φθεγγομένους, οἷς καὶ Κᾶρες ἐχρῶντο. ἡ δὲ χρῆσις τοῖς γίγγροις ἐκ τῶν περὶ Ἄδωνιν θρήνων, ὃν γίγγραν ἐκάλουν οἱ Φοίνικες. *Xenophon ait gingrinas tibias palmi longitudine eſſe, ſeu dodrantis apud Phœnices, acutum & luctuoſum ſonantes, quibus Cares vtebantur. Vſus autem gingrinarum à luctu Adonidis fluxit, quem Gingrin Phœnices vocant.* Pollux, ἡ Φοινίκων γλῶττα γίγγραν τὸν Ἄδωνιν καλεῖ, καὶ τούτῳ ὁ αὐλὸς ἐπωνόμασται. in vet. gloſſ. γίγγρον φωνὴ χηνὸς, id eſt, *gingron vox anſeris.* gingriunt, χῆνες ἐκβοῶσι. Feſt. gingriunt anſeres. gingrina εἶδος φωνῆς σάλπιγγος, id eſt, *ſpecies vocis tubæ.* in veteri gloſſ. Heſych. γιγγρίαι αὐλοὶ μικροὶ, ἐν οἷς πρῶτον μανθάνουσι. γιγγρὶ, ἐπιφώνημά τι κατὰ κωμικὸν λεγόμενον. Athen. lib. 4. γιγγραίνοις γὰρ οἱ Φοίνικες, ὥς φησι ξενοφῶν, ἐχρῶντο αὐλοῖς σπιθαμιαίοις τὸ μέγεθος, ὀξὺ καὶ γοερὸν φθεγγομένοις. vide quæ ſequuntur ibidem. Inde apud veteres tibicen gingriator & ſabulo. Apud Varr. lib. 6. de ling. Lat. Ennius ſabulo finitimas propter adſtabat aquas. Alij legunt *ſubulones.* malè. *Gingriæ tibiæ paruæ, quibus primùm diſcunt. gingri, exclamatio quædam comica dicitur. Phœnices vſi gingranis dodrantis longitudine, acutis & lugubribus.* Athenæo lib. 4. tibia eſt è buxo Idæo. Tibia Phrygia ſimilis tubæ Tyrrhenicæ, de qua Athen. lib. 4. & Euſtathius Iliad. lib. σ. σάλπιγξ τυρσηνικὴ ὁμοία Φρυγίῳ αὐλῷ. δρακαυλος videtur tibia fuiſſe apud Lacones, qua Draconem Minerua cantu deliniuit; ſic enim Heſychius. δρακαυλος ἰδίᾳ τὸ συναυλίζεσθαι λάκωνες. ἐπειδὴ δοκεῖ ἀθηνᾶ παρ' αὐτοῖς αὐλῆσαι τὸν δράκοντα. locus corruptus eſt. Vetus Etymologicum magis mihi probatur, quod δράκαυλον dici vult Mineruam, quod Draconem cum filiabus Cecropis commorari, ſimúlque cubare voluerit, ἐπεὶ ἡ ἀθηνᾶ δοκεῖ συναυλίζεσθαι τὸν δράκοντα τοῦ κέκροπος θυγατέρων. ſic enim locum illum lego. Fuerunt αὐλοὶ τραγικοὶ, καὶ λυσιῳδοὶ, καὶ κιθαριστήριοι, *tibiæ tragicæ,* E

A *tragicæ, & cantum soluentes, & citharœdica, quæ cum citharis simul canunt.* Athenæus lib. 4. & 14. Magadis, & Palæomagadis tibia est quæ acutum & grauem sonum efficit. μάγαδις, παλαιομάγαδις ὀξὺν καὶ βαρύφθογγον ἐπιδείκνυσιν. Vnde & vetus verbum, μάγαδις λαλήσω μικρὸν ἅμα σοι, καὶ μέγα. Id est, *loquar vt Magadis, acuta & graui voce.* Hesych. μαγάδες αὐλοὶ κιθαριστήριοι, *tibiæ quæ cum cithara canunt.* μαγάζειν, ψάλλειν. Erant autem tibiæ olim vnicuique harmoniæ propriæ ac peculiares, omnésque tibicines tibias habebant singulis tropis ac modis accommodatas. Pronomus Thebanus primus pro varietate tibiarum modos distinxit. De Magadi autem dubitatum est, cytharáne fuerit an tibia. Anacreon enim dixit, ψάλλω δ' εἴκοσι χορδαῖσι μάγαδιν ἔχων. Id est, *Magadin habens viginti fidibus cano.* Ion verò Chius in Omphale, quasi de tibiis sic ait, Λυδός τε μάγαδις αὐλὸς ἡγείσθω βοῆς. Id est, *Lydia Magadis tibia voci præeat.* Ea de re legatur Athen. lib. 14 & Eustath. in lib. 17. Iliad. qui penè omnia quæ habet, ex Athenæo

B desumpsit. Bombyces, aut Bembyces eædem sunt cum longis tibiis apud Aristot. lib. de mir. audit. πάντες γὰρ χαλεπῶς πληροῦσι τοὺς βόμβυκας, καὶ μετὰ συντονίας πολλῆς διὰ τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως. Id est, *omnes enim difficilè implent bombycas, idque cum magna intensione ob longitudinem.* Miluinæ tibiæ, quæ in acentus exeunt acutissimos. Aliæ sunt Lydiæ seu turariæ. item Corinthiæ vel Ægyptiæ. Consulatur Soliuus cap. 11. Dextra tibia angustior fuit, ait Festus, sinistra latior. Sinistræ tonus acutus, dextræ grauis. Plin. lib. 16. cap. 36. sinistræ grauiorem esse sonum, dextræ acutiorem. cum quo Varronem sentire iam ostendemus. Apul. Florid. 1. læua & dextra foramina ponit. Plin. lib. 16. cap. 37. scribit, eam arundinem quæ radicem attingat, læuæ tibiæ conuenire, quæ cacumen, dextræ. Ea enim pars quæ in summo, angustior est, quæ in imo, latior. Ideo Varro tibiam sinistram ait succinere dextræ foraminibus, quia sit inferior, & grauiorem tonum edat. lib. 1. cap. 2. de re rust. Dextra, inquit, tibia alia est quàm sini-

C stra. altera enim est eiusdem carminis modorum incentiua, altera succentiua. Sic pastorum vita est incentiua, agricolarum succentiua; succinit enim pastorali, quod est inferior, vt tibia sinistra dextræ foraminibus. Spondiales tibiæ, quod spondæo carmine vterentur in libamentis Deorum, ait Isidor. Inde σπονδαυλεῖ, & σπονδειακοὶ αὐλοὶ, Polluci lib. 4. cap. 10. dicuntur & tibiæ sacrificæ, quas ex buxo fieri scribit Plinius, ludicras ex loto, ossibus asininis, & argento. Marius Victorinus spondulas ex eo dictos, qui spondiali tibia vterentur. Cic. lib. 2. de Orat spondialia carmina. Erat enim spondæus grauitate conditus. Fabius lib. 1. epist. 10. Pythagoras iussit tibicinam canere spondæum, vt æstuantes iuuenum motus retunderet. Tibicen primùm fuit Philiscus Milesius, deinde Rhetor, ait Hesychius lib de sapient. quare & Isocrates vocat cum αὐλοτρύπην, vt Suidas. Manilius lib. 5.

Hinc venient voces doctè, belléque sonantes,

D *Garrula quas modulis diuersè tibia format.*

Scaliger ex Gemblacensi reposuit,

Hinc venient vocis dotes, boreæque sonantis,

Garrula quæ modulis diuersè tibia format,

Et quodcunque manu loquitur, flatúque monetur.

Sunt enim organa quædam quæ vento animantur, tibiæ, hydraulica. organice ex flatu consistit, rythmicéque impulsu digitorum, armonice voce. Iulianus,

Καί τις ἀνὴρ ἀγέρωχος ἔχων θοὰ δάκτυλα χειρὸς
Ἵσταται ἀμφαφόων κανόνας συμφράδμονας αὐλῶν.

Apuleius Milesia 5. Iubet citharam loqui, psallitur, tibias ingere, sonatur, choros canere, cantatur. Miluorum est ingere, γιγγρίζειν, γιγγραίνειν, vnde tibiæ Miluinæ Solino. πτυερμὸς αὐλὸς, σαίνερμὸς πλαγίαυλος. Valet. Max. lib. 2. cap. 5. Tibicinum quoque collegium solet in foro

E vulgi oculos in se conuertere, cùm inter publicas, priuatásque ferias, actiones, personis, tecto capite, variáque veste velatis, concentúsque edit. lib. 1. Autholog.

Ἵμερον αὐλήσαντι πολυτρήτων διὰ λωτῶν
Εἴτε λιγυφθόγγῳ φοῖβος ἐπὶ γλαφυρᾷ.

pag. 14. ibidem,

——— ἔκεν ἀθλώη
Ἔρριψεν λωτοῦ τὰ μελιζομένη.
Κρῦμα διὰ τρήτων φθεγγόμενος δονάκων.
Οὐδ' ἐνὶ σαῖς παλάμαις τερπνώτατος ἔργον ἀθλώης,
Ὡς πρὶν ἀπαυθήσει.———
Λωτοὶ δ' οἱ κλάζοντες ἴσον φόρμιγγι μελιχρὸν

Dorotheus ſummus tibicen & citharista deſinens attem, in templo Apollinis citharam po- A
ſuit & calamos.

——ἐν δὲ Λυαίου

Νηῷ φόρμιγγα θῆκατο, καὶ καλάμους.

Ælianus, Eumenes πατρὸς τυμβαύλου. τυμβαῦλαι, *ſiticines*, τριηραῦλαι, *qui in triremibus tibia canebant*, apud Demoſthen. pro Corona. Ariſtoteles in problem. ὁ αὐλὸς ἡδίων τῆς λύρας. tamen citharœdi honeſtiori loco. Ciceto pro Mutena; vt aiunt in Græcis artificibus eos aulœdos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint. Gellius lib. 20. cap. 2. Siticines qui apud ſitos canere ſoliti eſſent, hoc eſt, vita functos, & ſepultos. Eóſque habuiſſe proprium genus rubæ, qua canerent, à cæterotum tubicinum proprietate differens, quos ſiciniſtas vulgus dicit. Tubæ illæ aliis latiores, & longiores veterum ſepulcris aſculpuntur, vt grauiori ſono canerent. Ouid. lib. 2. Amot. de morte Pſittaci, B

Pro longa reſonent carmina veſtra tuba.

Galen lib. 3. de ſymptom. cauſis, de flatibus in ventre inferiori. Porrò ſunt alij bombis latiſſimatum tibiarum non abſimiles, quales habere ſolent ij qui tymbaulæ dicuntur. βομβώδεις δέ εἰσιν ἕτεροι τοῖς ἐξ ὀρυκτῶν αὐλῶν ἐοικότες, ὁποίους ἔχουσιν οἱ τυμβαῦλαι καλούμενοι, quæ ob materiam ex qua conſtant, putum ſonum reddere non poſſunt, & vix latitudo qua ſpiritus tranſit, ſonum facit grauiorem. Ariſtot. lib. 5. de generat. anim. Spiritus calidus craſſitudine ſua grauitatem efficit vocis, frigidus præ ſua tenuitate contrarium facit, quod vel in tibiis patet: qui enim calido vtuntur ſpiritu, & talem emittunt qualem ſiticines, & lamentantes, grauiorem ſonum inſpirant tibiis. Plutatchus lib. de Muſica ſcribit primum Olympum funebre tibia catmen in funere Pythonis Lydio modo ceciniſſe, qui acutus, C
ſtridens, vehemens, & aptus complorationibus. Idem in Politic. Lydium modum lugubrem eſſe ait. Pollux lib. 4. c. 10. τῷ γίγγρᾳ θρηνώδεις ἥρμοττον ὀξὺ καὶ νωθὲς πνέοντες, *acutum, & lentum ſpirantes.* Idem ait, Phryges lugubrem tibiam reperiſſe, quam ab ipſis Cares accepêre. Luctatius ad Thebaid. Statij, Pelopem Phrygium modum inueniſſe, quo euocantur animæ. Pollux, οἱ πρὸς τὸν αὐλὸν ᾀδόμενοι θρῆνοι. ὁ γὰρ αὐλὸς πένθιμος. Stat. lib. 6. Theb.

Cùm ſignum luctus cornu graue mugit adunco

Tibia. ———

Propertius,

Tibia Mygdoniis luget eburna ſonis.

Alexander Aphrodiſ. l. 1. problem. 76. in luctu tibias ponit, nō tubas. Propertius tamen tubas;

Tibia funeſta triſtior illa tuba.

Perſius, D

Hinc tuba candelæ. ———

In principum virorum funeribus tubæ, in plebeiis tibiæ adhibitæ. fiſtulæ cicutæ dictæ; Sidonius car. 2.

Alta cicuticines liquerunt Mænala Panes.

Fortunat. lib. 3 ad Auitum, ſtridentem cicutam vocat. Fiſtula erat ita coniuncta, vt calamorum ordo ſemper decreſceret, cùm primus ſublimior eſſet, alter paulum imminueretur, tertius magis, quod hodiéque in pneumaticis organis obſeruatur. Tibullus lib. 2. eleg. 5.

Fiſtula cui ſemper decreſcit arundinis ordo,

Virgilius,

Nam calamus cera iungitur vſque minor.

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis

Fiſtula. ——— E

Ariſtot probl. 37. ſect. 19. ſonum acutum in fiſtulis, & tibiis fieri putat, quia exiguus aër citò feratur, tibia incluſus. Galen. c. 69. artis Medic. grauem ſonum ſine latitudine, acutum ſine anguſtia fieri poſſe negat. & com. 23. in lib. 3. Hippocrat. de morb. vulgat. vocem acutam, & ſonoram à ſiccitate fieri dicit. Certè cùm aër arcta permeat via, tenuis prodit, cùm lata grauis. Claudianus lib. 2. in Eutrop. Mineruam tibiam reperiſſe ait.

Hîc cecidit Libycis iactata paludibus olim

Tibia, fœdatam cùm reddidit vmbra Mineruam.

Vide Plutarchum περὶ ἀοργησίας. Ouid. lib. 6. Metamorph.

Quem Tritoniaca Latonis arundine victum

Affecit pœna. ———

Ouidius

A Ouidius lib. 3. Artis,

I procul hinc, dixit, non est mihi tibia tanti,
Vt videat vultus Pallas in amne suos.

Marsyas, vt fœditatem oris tegeret, tibia canens laruam sumpsit, auctore Plutarcho lib. περὶ
ἀοργησίας. Pindarus in Pythis scribit, cùm colubri circa exsectum Medusæ caput sibilum
ederent, Mineruam vt sibilum imitaretur, inuenisse tibiarum πολυκέφαλον νόμον. Vide Athe-
næum lib. 14. lib 1. Anthol. de Glaphyra tibicine,

Μαρσύη ἐψεύσω τεὸν δέρμα, σὺν γὰρ ἀθλεύης
Αὐλὸς ἐκ Φρυγίης ἄτος ἐληίσατο.

Suidas scribit, Marsyam tibias ex calamis & ære primum confecisse. Quia Marsyas Celænæ
natus vrbe Phrygiæ. Stat. lib. 1. Thebaid. sub finem dixit,

Fœda Celænæa committere prælia buxo.

B Claudian. lib. 2. in Eutrop.

Rauca Celænæos ad tympana disce furores.

Festus impares tibias numero foraminum discernit. Plinius lib. 16. cap. 36. tibias sinistras gra-
uem sonum edere, dextras acutum. eius verba sic habent. Cannam quæ proxima, & atti-
gua est radici, congruere ad tibias sinistras conficiendas, quæ ad acumen assurgit, ad dex-
tras. Arundo sub radicem capacior est, ac proinde grauioris soni. Diomedes lib. 3. Cuius rei
iudicia produnt nobis antiquæ Comœdiæ, in quibus inuenimus, acta tibiis paribus, aut im-
paribus, aut serranis. Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id est, chorauliciis, artifex
concinebat, in canticis autem pithaulicis responsabat. Sed quod paribus tibiis, vel impari-
bus inuenimus scriptum, hoc significat, quod si quando monodio agebat, vnam tibiam in-
C flabat, si quando synodio, vtramque. Festus dextras ait tibias esse quæ dextra teneantur,
sinistras, quæ sinistra. Pollux lib. 4. Tibiarum genera λώτινος πλάγιος λιβύων. Tibiam ex lo-
to Libyes vocant πλαγίαυλον. Elymus è buxo est Phrygum, tibia ἱπποφορβὸς Libyum sceni-
tarum ex lauro, cui cortex ademptus, & medulla, vt acuto sono equos excitet; Monaulus
Ægyptiorum, quo gamelium canunt; Threneticum Phrygum & Carum. Theria tibia ad fe-
ras, ex hinnuli ossibus vel tibiis à Thebanis facta ære inducta, χαλκήλατος ἐπὶ τὴν ἔξωθεν
ὄψιν. Tyrrheni cornu canunt, Scythæ Androphagi ex aquilarum & vulturum ossibus tibias
faciunt. Fistula arundinea Celtarum est. Apud Ægyptios tibia multiuocalis ex culmo hor-
deaceo Osiridis inuentum, tibiæ citharisticæ, mediæ, densæ, biforatiles, semiforatiles. Item,
tibiæ aliæ fuêre breues, aliæ longæ. Cicero lib. 2. ad Attic. φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ. Apud Dionysium Longinum, φλοιώδης γὰρ αὐτὴ, ἢ φυ-
σῶν κατὰ τὸν σοφοκλέα μικροῖς μὲν αὐλίσκοισι, φορβειᾶς δ' ἄτερ. Partes tibiæ sunt γλωσσίς, seu
D lingua, foramina, bombyces, seu bombyciæ, arundinis fœminæ species, ex qua fiunt tibiarum
ligulæ. Alij bombycas volunt esse longiores tibias quæ difficiliùs inflantur. Olmi, seu caua
tibiarum, aut ὑφόλμιαι, quod subest cauo. Materia tibiarum æs, os, cerui, ramus δάφνης χα-
μαιζήλου, *laurı humi serpentis*, cui medulla exempta sit, ait Pollux lib. 4. Gameliæ duæ tibiæ
fuêre, quarum altera maior. Parœniæ tibiæ paruæ, sed pares. Ad hymnos spondaicæ tibiæ, ad
Pæanas Pythicæ, quæ dictæ perfectæ sine choro. Choricæ tibiæ accinebant Dithyrambis. Ad
virginales tibias virgines saltabant, ad pueriles pueri accinebant. Tibiæ adultæ, ὑπερτέλειοι,
concinunt virorum choro, citharisticæ tibiæ citharæ accinunt, Paratreti lugubres acutum, &
tardum spirantes, Embateriæ in prosodiis, Dactylicæ in hyporchematis. Syriæ tibiæ auda-
ciam inspirant, Ginglarus minuta tibia Ægyptiaca monodiæ commoda, & Scytalia breuis
tibia. Cùm Comœdiæ in scenam reducerentur, modi & tibiæ variabantur. Ex sono enim
E cantici, antequam histrio prodiret, admonebatur spectator, quid læti, aut tristis, concitati, aut
placidi in argumento contineretur. Choros autem inductos fuisse post singulos actus, ac
tum adhibitum fuisse canticum nemo dubitat. Tres autem fuisse diximus Comœdiæ par-
tes; canticum, quod duabus tibiis, vna persona, aut duabus constabat: chorum, qui incerto
numero personarum, sed omnium vocibus in vnum confusis vtebatur: diuerbium, quod
colloquio trium, aut quatuor personarum consertum erat. Nunc verò in Comœdiis Plauti
& Terentij præter diuerbia nihil habemus. Lex Comœdiæ fuit, vt dramata tres solæ perso-
næ agerent. Quarta erat muta, κωφὸν πρόσωπον, de quo Martialis,

Comœdi tres sunt, sed amat tua Paula Luperce
Quattuor, & cophon Paula prosopon amat.

De spōdæo in tibiis Martianus Capella lib. 9. Damon ebrios iuuenes modulorum grauitate

per domuit, ſpondæum canere iubens. Damoni tribuit, quod alij Pythagoræ. παραμβίδες τι- A
biæ, πρὸς σὺν ἰάμβους αὐλὰς φασὶ πεποιῆσθαι, ὡς οἱ κιθαρῳδοὶ ᾄδουσι. *Ad iambos facta ſunt, quos citharœdi canunt.* Heſychius. & Athenæus lib. 4. Epicharmus, σεμέλα δὲ χορεύει ὑπ' αὐλῶφιν, καὶ κιθάρα, καὶ παριαμβίδεσι. *Semele ſaltat ad tibiam, & citharam, & pariambidas.*

CAP. XXVII.

De variis tibiarum modis.

TIBICINES non modò varios percuſſionum modos habent, vt loquitur Cicero 1. de Orat. ſed etiam varios cantus, pluréſque nomos. Euſtathius has αὐλήσεων προσηγορίας habet. κῶμος, quo vſi cùm comeſſatum irent. ἐπιφαλλος, cùm fal- B
lum circumferrent. τετράκωμος χορεῖος καλλίνικος, πολεμικὸν, ἡδύκωμος, σικιννοτύρβη, θυροκοπικὸν, κρουσίθυρον, κνισμὸς, μόθων, ἃ μετ' ὀρχήσεως αὐλεῖται. Athen. lib. 14. θυροκοπικὸν τὸ αὐτὸ καὶ κρουσίθυρον, *thyrocopicon idem eſſe* vult *cum cruſithyro.* Cantiuncularum nomina, de quibus ſuprà egimus, hæc habet Imalis piſtrinariorum ſeruorum. Elinos textrinarum, τῶν ἱστουργούντων. Iulus ταλασιουργῶν, *lanificarum.* Catabaucaleſes nutricum, τῶν τιθηνουσῶν. Lytierſas meſſorum, τῶν θεριστῶν. Bucoliaſmus cantio eorum qui armenta ducebant ad pabula. funebres ὀλοφυρμοὶ, Ialemi, Næniæ Latinis. Philelias Apollini, οὔπιγγοι Dianæ, Athenis χαρώνδου νόμοι. Lege Athen. lib. 14. Ariſtophanis Scholiaſtes in hæc verba,

Ὡς μόθων εἶ φύσει, καὶ κόβαλος.

μόθων, inquit, εἶδος αἰσχρᾶς καὶ δουλοπρεποῦς ὀρχήσεως, ἀπὸ μόθωνός τινος αἰσχροποιοῦντος, καὶ ἀεὶ ἐν τοῖς πότοις ὀρχουμένου. *Mothon genus ſaltationis turpis, & ſeruilis, à Mothone quodam tur-* C
pia faciente, & ſemper in conuiuiis ſaltante. Heſychius, δάκτυλος ῥυθμοῦ εἶδος, καὶ κρούματος ᾧ χρῶνται οἱ αὐληταί. *Dactylus ſpecies rythmi, aut pulſationis qua vtuntur tibicines.* κραδίης eſt nomus quem tibia canunt veneficis, qui vapulant ferulis ficulneis & feris quæ virgis cæduntur. νόμος ὃν ἐπαυλοῦσι τοῖς ἐκτυπτομένοις φαρμάκοις κράδαις, καὶ θρίοις ἐπιραβδιζομένοις. Cradeſites dicitur venenatius, qui ficubus lapidatur. κραδησίτης γὰρ λέγεται φαρμακὸς τῶν κράδαις βαλλόμενος. Heſychius, χρόνων τῶν αὐλητικῶν νόμων τις. Agathonius tibiæ cantus mollis. ἀγαθώνιος αὔλησις μαλακή. Agathon tragicus mollis & effæminatus, ἐπὶ μαλακίᾳ διέβαλλεν. Sphecisſmus tibiæ cantus à ſimilitudine bombi veſparum. σφηκισμὸς εἶδος αὐλήσεως ἀπὸ τοῦ ἐμφερέως τῶν βόμβων. ὀδοντισμὸς εἶδος αὐλήσεως, ὅτι ἡ γλῶττα προσβάλλεται πρὸς τὸν ὀδόντα. *Odontiſmus cantus tibiæ, quia lingua ad dentem aducitur.* Sphiſimolus diuerſitas motionis, διαφορὰ τῆς κινήσεως. Anapeta rythmus tibiæ, ἀνάπειρα ῥυθμὸς αὐλητικός. πολυκέφαλος νόμος αὐλητικὸς εἰς Ἀπόλλωνα, vt Plutarchus lib. de Muſica. Hunc nomon Olympus repetit. Fuit & nomus D
hyppothotus, vt Plutarchus Sympoſ 7. ἵπποις δὲ μιγνυμέναις ἐπαυλεῖται νόμος, ὃν ἱππόθορον ὀνομάζουσι. Id eſt, *equabus cùm admittuntur cantitur nomus hippothorus.* Præcentio, προαύλιον. Plato Cratylo, ὥσπερ οὖν τὸ ἀθηναίας νόμου προαύλιον συμαυλῆται, *vt canere præcentionem nomi Mineruæ.* Ariſtoteles lib. 3. Rhetor. τὸ μὲν οὖν προοίμιον ἐστὶν ἀρχὴ λόγου, ὅπερ ἐν ποιήσει πρόλογος, καὶ ἐν αὐλήσει προαύλιον. *Proœmium eſt initium ſermonis, quæ in poëſi prologus, in tibiæ cantu proaulion dicitur,* & κατὰ δάκτυλον. Suidas, κατὰ δάκτυλον εἶδος ῥυθμοῦ, ἢ κρούματος, ᾧ ἐχρῶντο οἱ αὐλοῦντες πρὸ τοῦ νόμου. *Ad digitum genus rythmi, aut pulſationis, quo vſi auletæ ante nomum.* Ariſtot lib. 3. Rhetor. καὶ γὰρ οἱ αὐληταὶ ὅτι ἂν ἔχωσιν αὐλῆσαι, τοῦτο προαυλήσαντες συνῆψαν τῷ ἐνδοσίμῳ. *Etenim tibicines quicquid canendum habent, hoc antè in præcentione canentes coniungunt cum endoſimo,* quod eſt præſcriptum à chorodidaſcalo datum, cui cæteri accinunt, vel exordium ipſum. De generibus αὐλήσεων lege Athenæum lib. 14. & quæ ab eruditiſſimo Caſaubono adno- E
tata ſunt. Heſychio τετράκωμος μέλος (ſeu αὔλησις Athenæo) σὺν ὀρχήσει πεποιημένον εἰς ἡρακλέα ἐπινίκιον. ἐκαλεῖτο δὲ τέσσαρες κῶμοι. *Tetracomus quaſi quatuor comeſſationes, cantus erat tibiæ cum ſaltatione in Herculis victorias.* Lege Pollucem l. 4. Heſychio χορεῖος αὔλημά τι. καλλίνικος εἶδος ὀρχήσεως ἐπὶ τῇ τοῦ κερβέρου ἀναγωγῇ. *Callinicus ſaltatio de Cerbero ab Hercule in auras educto.* Sicinnis ſaltatio σύντονος καὶ αὔλησις, *vehemens & continua.* tibiæ cantus non abſimilis. Pyrriche alia eſt à ſicinnotyrbe. Paraclauſithyron cantus tibiæ amantium, quæſtum ad fores amicarum habens. Exemplum παρακλαυσίθυρον eſt apud Theocritum Idyllio 5. & 24. cuius index δύσερως, vbi Poëta hæc habet.

Ἀλλ' ἐλθὼν ἔκλαιε ποτὶ συγνοῖσι μελάθροις,
Καὶ κύσε τὰν φλιάν, οὕτω δ' αἰτεύκατο φωνάν.

Id eſt,

A Id est, *sed veniens flebat ad tristes ædes, & osculabatur limen; sic autem vocem extulit.* Hesychius, *κνισμὸς μέλος τι κνισμῷ αὐλούμενον, cantus in dolore quo vtuntur amantes.* Recensentur & ab Athenæo lib. 14 inter genera *αὐλήσεων βουκολιασμὸς, γίγγρας.* Pollux l.4.c.14. *μόθων φορτικὸν ὄρχημα, καὶ ναυτικόν.* Aristophanis Schol. *μόθωνες οἱ παρεπόμενοι τοῖς ἐλευθέροις.* Olim tria tantùm fuêre *αὐλημάτων* genera, ait Pausanias p.291. Lydium, Phrygium, Dorium tibiis singularibus. Pronomus primus tibias quæ commodè ad omnem harmoniam se haberent, inuenit *ἐπενόησεν αὐλοὺς εἰς ἅπαν ἁρμονίας ἔχοντας ἐπιτηδείως*; cùm prius aliis tibiis vterentur ad Lydium, aliis ad Dorium, aliis ad Phrygium.

CAP. XXVIII.

B

De nomis tibicinum.

PLVTARCHVS lib. de Musica, nomos dictos esse ait, quod sicuti leges infringere ac violare nefas est, ita & legitimam modulationum formam in quoque genere transilire nefas sit. in singulis enim nomis propriam contentionem seruabant. *νόμοι ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν παραβαίνειν καθ' ἕκαστον νενομισμένον εἶδος τῆς τάσεως. ἐν τοῖς νόμοις ἑκάστῳ διετήρουν τὴν οἰκείαν τάσιν.* Nomi igitur modi musici, & carminis certa quædam modulatio, quæ legibus deuincta est, ita vt de alia in aliam transilire nefas sit. Quod Plato docet lib. 3. de legib. Musica, inquit, in hymnos, threnos seu funebres complorationes, Pæanes, & Dithyrambos distributa erat. Nomos autem vocabant oden, & cantilenam quamlibet, addebant autem citharœdicos, aut tibicinos. quæ cùm rata & constituta essent, non licebat alio modulationis ge-
C nere abuti. Nomi igitur aut citharœdici, aut tibicini sunt. Plato lib. 3. de legib. *νόμους τ' ἂν αὐτὸ τοὔνομα ἐκάλουν ᾠδὴν ὥς τινα ἑτέραν, ἐπέλεγον δὲ κιθαρῳδικούς. τούτων δὴ διατεταγμένων καὶ ἄλλων τινῶν, οὐκ ἐξῆν ἄλλο εἰς ἄλλο καταχρῆσθαι μέλους εἶδος.* Suidas nomos esse vult modos secundùm quos canimus. *νόμοι, μουσικοὶ τρόποι καθ' οὓς τινας ᾄδομεν.* Item, nomus citharœdicus, modus melodiæ harmoniam habens statam, & rythmum definitum. *νόμος κιθαρῳδικὸς τρόπος τῆς μελῳδίας ἁρμονίαν ἔχων τακτὴν, καὶ ῥυθμὸν ὡρισμένον.* Est igitur propriè nomus modulatio, quæ in vocis flexione, intensionéque, & remissione est. Pollux l.4. tit. *περὶ ἁρμονιῶν.* Plutarchus symp. 7. Aristot. problemat. sect. 19. q. 28 quærit cur nomi vocentur *οὓς ᾄδουσι, quos canunt.* Quia, inquit, antequam leges scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni traderent. Qui mos hodiéque tenet apud Agathyrsos. ibidem nomos interpretatur odas, cantilenas, seu carmina Erant autem 7. nomi, ait Suidas, à Terpandro reperti, orthius, tetradius, acutus, Dorius, Ionius, Phrygius, Lydius. *ἦσαν δὲ ἑπτὰ νόμοι, οἱ ὑπὸ τερπάνδρου, ὄρθιος, τετρά-*
D *διος, ὀξὺς,* &c. Tzetzes Chiliad. 15. *ἑπτὰ δὲ ἦσαν οἱ σύμπαντες κιθαρῳδικοὶ νόμοι.* Orthius nomus dictus qui voce maximè sublata caneretur. Herodotus lib. 1. de Arione, *στάντα ἐν τοῖς ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον, stantem in transtris nomon orthium percurrisse.* Quem locum Gellius lib. 16. c. 19. ita reddidit; *stánsque in summa puppis foro carmen quod orthium vocatur, voce sublatissima cantauit.* Hanc enim habet vim vox *ὀρθία.* Iliad. lib. 11.

Ἔνθα στᾶσ' ἤϋσε θεὰ μέγα τε, δεινόν τε
Ὄρθι' ἀχαιοῖσι. ——

Id est, *ibi stans exclamauit Dea magnum, & horrendum orthia Græcis.* vbi Eustathius, *τοιοῦτος γὰρ ὁ παρὰ τοῖς μουσικοῖς ὄρθιος νόμος, ἢ γοῦν τρόπος ἐκεῖνος ᾠδῆς εἰς πόλεμον ἐρεθιστικός. Est enim apud Musicos orthius nomus, aut modus ille carminis ad prælium excitans.* Timotheus igitur orthion canens ita Marte impleuit Alexandrum, vt statim ad arma prosiliret. *τιμόθεος*
E *αὐλῶν ὄρθιον ᾄσας τοσοῦτον ἀλέξανδρον ἄρεως ἔπλησεν, ὡς εἰς τὰ ὅπλα εὐθὺς ἐκεῖνον ἀναπηδῆσαι.* Scholiastes Aristoph. Orthius, inquit, nomus tibicinum ita dictus, quia sit contentus & sublatus. *νόμος αὐλητικὸς οὕτω καλούμενος, διὰ τὸ εἶναι σύντονον, καὶ ἀνάτασιν ἔχειν.* Suidas, *ὄρθιον νόμον καὶ τροχαῖον ἀπὸ ῥυθμῶν ὠνόμασε τέρπανδρος. ἀνατεταμένοι δὲ ἦσαν καὶ σύντονοι.* Maximus Tyrius serm. 7. Pulcer quidem est orthius in bello, pulcer autem in conuiuio parœnius nomus vinosus, pulcer est Lacedæmoniis embaterius ad impressionem in hostes faciendam, Atheniensibus pulcer est cyclicus, pulcer est in fuga hostium enceleuticus milites ad insequendum concitans, in fuga suorum anacleticus nomus receptui canens. *καλὸν μὲν ἐν πολέμῳ τὸ ὄρθιον, καλὸν δὲ ἐν συμποσίῳ τὸ παροίνιον, καὶ καλὸν μὲν τοῖς λακεδαιμονίοις τὸ ἐμβατήριον, ἀθηναίοις τὸ κύκλιον, καὶ καλὸν μὲν ἐν διώξει τὸ ἐγκελευστικὸν, ἐν φυγῇ τὸ ἀνακλητικόν.* Terpandro Neten, seu imam Doriam tribuit, & mixolydium tonum, & orthii carminis modum, & trochæum insignem,

qui est secundùm orthios ad orthium. Plutarchus lib. de Musica, τερπάνδρῳ μὲν πότε δύναμιν A
τὴν προσγράψαι, &c. καὶ τὸν μιξολύδιον δὲ τόνον ὅλον προσεξευρηκὼς λέγεται, καὶ τὸν τοῦ ὀρθίου μελῳ-
δίας τρόπον τὸν κατὰ τοὺς ὀρθίους πρὸς τὸν ὄρθιον σημαντὸν τροχαῖον. Trochæus, seu concitatus,
idem est cum orthio. Pollux lib. 4. ἀπὸ δὲ ῥυθμῶν ὄρθιος νόμος, καὶ τροχαῖος, ἀπὸ δὲ τρόπων ὀξύς.
Suidas., οἱ δὲ σαλπιγκταὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ὄντες τροχαῖόν τι συμβοήσαντες. Id est, *tubicines qui cum iis*
erant nomum orthium & concitatum acclamantes. Plato in Minoë; orthij nomi sunt tibicinis & ci-
tharistæ. Excellit in nomis tibicinum Marsyas, & puer eius pathicus Olympus Phryx. Ho-
rum cantus diuiniores sunt, & soli mouent, & ostendunt eos qui Deorum auxilio egeant.
ὄρθιοι νόμοι οἱ τοῦ αὐλοῦ, καὶ οἱ κιθαριστοῦ. ἀγαθὸς ἐν τοῖς αὐλητικοῖς νόμοις ὁ μαρσύας, καὶ τὰ παιδικὰ
αὐτοῦ ὄλυμπος ὁ φρύξ. τούτων δὲ τὰ αὐλήματα θειότατά ἐστι, καὶ μόνα κινεῖ, καὶ ἐμφαίνει τοὺς τῶν θεῶν ἐν
χρείᾳ ὄντας. Pollux lib. 4 Nomi Olympi Lydij fuêre, Marsyæ Phrygij, nomi cyclij Bacchi, seu
Euij, Olympi sepulcrales. Nomus Ieracius Ieracis discipuli Olympi. Socodo, nomus Pythius, B
Cloca tibiæ nomus, ἀποθετος, καὶ σχοινίων sunt itē nomi tibiæ. τὸ σπονδεῖον μέλος ἄλλο ἐπιβώμιον,
ἄλλο τελεστήριον, ἄλλο κηρυκικόν. Nenyatus est Phrygū, Odontismus εἶδος αὐλήσεως. In Gamelio
duæ tibiæ fuêre, quarum altera minor, altera maior. Bombycē cantus fanaticus, & furiosus
orthiis conueniens. Mele seu concentus tibiarū crumata dicuntur, syrigmata, teretismata,
niglari. Synaulia fuit concentus tibicinum, qui panathenæis canerent. τὰ δὲ πρῶτα τῶν αὐλητῶν
μαθήματα πῶρα, καὶ χρόνθων, ait Pollux. Hesychius, χρόνθων ἀναφύσησις ἣν πρώτην μανθάνουσιν
αὐληταί, καὶ κιθαρισταί. Melos Castorium Laconum in pugna, ὑπὸ τὸν ἐμβατήριον ῥυθμόν. The-
racium fuit Argolicon, quod vere Anthesmophoris canebant. Lydiam harmoniam Anthip-
pus inuenit, ait Pollux. De orthio nomo Suidas, τιμόθεος ὁ αὐλητὴς ηὔλει ποτὲ τῆς ἀθηνᾶς τὸν
ὄρθιον νόμον καλούμενον, καὶ ἐς τοσόνδε ἐξεπλήττεν ἀλέξανδρον τοῖς μέλεσι, ὡς μεταξὺ καὶ ἀκούσαντα
ἀΐξαι ἐπὶ τὰ ὅπλα. *Timotheus tibicen canebat Mineruæ orthium nomum, & in tantum perculsit Ale-* C
xandrum modulatione, vt is audiens ad arma exsilierit. Orthius item nomus citharœdicus. erant
autem septem. orthius nomus, trochæus; duos orthios nomos rythmorum Terpander vo-
cauit. Erant contenti, & vehementes. vnde orthiasmata. Athenæus lib. 14. τάχιον δὲ ἐπὶ τῆς
πυρρίχης τὰ κάλλιστα μέλη, καὶ τοὺς ὀρθίους ῥυθμούς. Nonnus lib. 19. pag. 336. de Oeagro, & Ere-
ctheo cithara certantibus,

Ἀρχόμενοι δ' ἐλέλιζον ἐθήμονι δάκτυλα παλμῷ
Ἐκ δίφρου θλίβοντες ἀμοιβαίην στίχα νευρῆς,
Ἄκρα περισφίγγοντες, ὅπως μὴ τ' ὄρθιος εἴη.

Orthius nomus Mineruæ dictus est, imò & omnes nomi propriè Palladi tribuuntur. Dio
Chrysost. λόγος ὄρθιος, ὁ τῆς ἀθηνᾶς ἐπικαλούμενος νόμος. Pindarus Pyth. vlt Pallas, inquit,
inuenit

—— κεφαλᾶν πολλᾶν νόμον, D
Εὐκλέα λαοσσόων μναστῆρ' ἀγώνων,
Λεπτοῦ διανισσόμενον
Χαλκοῦ θ' ἅμα καὶ δονάκων.

Id est, *multorum capitum nobilem nomum, qui prouocat & indicit certamina populum seruantia, & tra-*
iicitur per tenueas & calamos. Hesych. ἁρμάτειον μέλος τῆς ἀθηνᾶς νόμος, ἢ τὸ ταχύ. *Armateum*
& curule melos, Mineruæ nomus, aut celeritas. Fuit modus ad equorum admissiones, hyppotho-
rus. Plutarchus in Gamicis, ἕνα τῶν αὐλητικῶν νόμων, ἱππόθορον ἐκάλουν, μέλος τι τοῖς ἵπποις ὁρμῆς
ἐπεγερτικὸν ἐνδιδόντα περὶ τὰς ὀχείας. Clemens Alexandrin. in Protrept. nomos Capitonis &
Terpandri laudatissimos fuisse significat. In nomis illis cauebatur inprimis ne dissonum
esset, aut fieret colonomus, cuius meminit Auson. epist. 11. ad Paulum. Denique dissonum,
quem colonomon existimo propriè à Philosophis appellatum, adcreui. Martianus διαφώνους E
tonos vocat, id est, *dissentientes*, qui cùm percussi fuerint, inuicem discrepant. κόλος νόμος,
id est, mutilus, vt doctissimus Scaliger in Ausonium.

CAP. XXIX.

De tibiæ cantu.

TIBICINES spiritu & digitis artis suæ munus omne expleuerunt, & non vnam mo-
dò tibiam, verùm & duas inspirarunt. Augustinus tractatu 19. in Ioan. Si vnus flatus
inflat duas tibias, non potest vnus spiritus implere duo corda, si vno flatu duæ tibiæ conso-
nant.

A nant. Primus Hiagnis pater Marsyę duas tibias vno spiritu animauit, primus læuis & dextris foraminibus acuto finitu (cecinit.) Quidam legunt (acuto tinnitu.) Sed non video cur *finitum*, vocem merè Apuleianam Florid. 1. respuant. Plinius tamen lib. 8. cap. 56. non ab Hiagni, sed à Marsya tibias geminas inuentas scribit. Tibicines spiritum è summis visceribus trahebant, nunc effundebant, nunc reprimebant, iam certis foraminibus emittebant, atque in aërem profundebant. Cyprianus lib. de spectaculis. Alter lugubres sonos spiritu tibiam inflante moderatur, alter cum choris, & cum hominis canora voce contendens, spiritu suo, quem de visceribus suis superioribus nitens hauserat, tibiarum foramina modulans, nunc effuso, & nunc intus recluso, ac represso, nunc certis foraminibus emisso, atque in aërem profuso. Modulari dixit, quomodo & Apuleius Florid. 1. Tibicen quidam fuit Antigenidas, omnis voculæ melleus modulator, & idem omnimodis peritus modificator, seu tu vel-
B les Æolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum. Tibiæ certè eodem spiritu accepto alium clausis, alium apertis foraminibus, alium non satis purgatæ, alium quassæ sonum reddunt. Plin. lib. 11. cap. 3.

Adde & distinctum, quem Musica tibia flatum
Concipit, aut ille est presso modulamine parcus,
Aut raucos frangit modulos. ——

Prudentius in Symmachum. Spiritus quo inflatur tibia, iuuatur lingua, & labro. Lucret. lib. 4.

Vnco sæpe labro calamos percurrit hiantes.

Paulin. Natali.

—— *Vel qui perflantia textis*
C *Labra terit calamis, licèt vnum carmen ab vno*
Ore fluat, non vna sonat, variésque magistra
Temperat arte sonos, arguta foramina flatu,
Mobilibúsque regit digitis, clauditque, aperitque,
Vt rapida vice dulcis eat, redeátque, cauernis
Currens Aeolios modulabilis aura meatus
Explicet. ——

Arnobius lib. 2. ait tibicines inflandis bucculas distendere tibiis. Idcirco inquit; animas misit, vt res sancti, atque augustissimi nominis symphonicas agerent, & fistulatorias hic artes, vt inflandis bucculas distenderent tibiis. Agrestes ac rustici hanc primi artem docuêre, ait Lucret. lib. 5.

D *Et supera calamos vnco percurrere labro,*
Et Zephyri caua per calamorum sibila primùm
Agrestes docuêre cauas inflare cicutas.

Ita vt disparibus calamis melos vnum efficerent, ait Cassiodor. lib. 9. Cùm autem tibia vna inferebatur, monodium dicebatur, & μόναυλος, cùm duæ pares, synodium, ait Diomed. lib. 3. cap. 4. & lib. 2. cap. 1.

CAP. XXX.

De Pythaule & Pithaule.

PYTHAVLES è tibicinum numero fuit, dicitúrque qui ludis Pythiis tibia canit;
E Pithaules verò qui ἐν πίθῳ, *cado ligneo* tibiam inspirat. Horat. in Arte,

—— *Qui Pythia cantat*
Tibicen, didicit priùs, extimuítque magistrum.

Ita & Artemidorus lib. 1. cap. 58. αὐλεῖν ἢ πυθικοῖς αὐλοῖς πένθος σημαίνει. Id est, *canere Pythicis tibiis significat luctum.* Calamis canere, est luctum canere, quia tibia per initia luctifica erat. Midas adhibuit ad aras, volens matrem suam inter Deos reponere. καλάμοις αὐλεῖν, πενθαυλεῖν. Vt enim ait Eustathius lib. 17. Iliad. αὐλὸς πένθιμος ἦν κατ' ἀρχάς. μίδας προσβώμιον ἐποίησεν ἀποθεώσαι τὴν μητέρα βουληθείς. veteri gloss. καμπαύλης, Vopisco, qui flexo tibiarum cantu vtitur. Ad tibicinem Pythium quidam referunt illud Varronis in Triodite; inflet priusquàm tibias in orchestra, domi suæ Pythaula ramices rumpit. Certè Pithaules cùm inspiratam in cado ligneo, aut eberneo concepisset animam, per fistulam vocalem foraminibus

nibus in ea diſpoſitis ita modulationes & frequentamenta efficiebat. In cadis enim impares A
tibiæ animatæ hominis ſpiritu foraminum varietate, aut regulatum motu ſonitum edunt. Seneca; Quomodo in dolio cantantis vox per tòtum cum quadam diſcuſſione percutrit ac reſonat, & tam leuiter mota, tamen circuit non fine tactu eius, tumultúque quo incluſa eſt. Propert. lib. 4. eleg 6.

—— Carménque recentibus aris
Tibia Mygdonijs libet eburna cadis.

CAP. XXXI.

De Panduria.

B

FVERE & alia tibiarum genera quibus canerent in orcheſtra. Caſſiodorus lib. de Muſica. Inflantur tubæ, calami, organa, pandura, & cætera, quæ ſpiritu completa in ſonum vocis animantur. Pollux pandurum ὄργανον τρίχορδον fuiſſe ait. Lampridius de Heliogabalo, *pandurifauit.* Ver. Scholiaſtes Horat. A Pane & fiſtula, & τὸ πανδοῦρον reperta. πανδοῦρα, πανδώρα, πάνδορος, πανδουρὶς quaſi πανδηρὶς, quia paſtores de gloria canendi contendebant. Fortè meliùs à nomo Dorio diceretur πανδωρὶς Pandura igitur ſpiritu animata eſt, tenuítque inter tibias locum. Vocarut pandoron à Protagorida, pandurion ab Heſychio, & Iſidoro. Protagoridas, πανὸς δ' ὀργάνου καθ' μιτον ἥπλαι, κ κροτάλων, ἡδυφώνου τε πανδούρου apud Athenæum. Id eſt, *omne organum quod fidibus pulſatur attigit, & crotala, & dulciſonam panduram.* Iſidorus à Pane nomen ei factum eſſe vult, à quo inuenta ſit. Martianus Capella lib 9. ab Ægyptiis repertam ait. Fiebat è lauro quæ ad mare naſcitur. Euſtathius, πανδοῦρα μελινὸν ὄργανον, ὃ ἐκ τῆς κατὰ θάλατταν φυομένης δάφνης κατεσκεύαζεν. Quod ille mutuatus eſt ab Athenæo lib. 4. πυθαγόρας δ' ὁ γεγραφὼς περὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης τοὺς τρωγλοδύτας φησὶ κατασκευάζειν τὴν πάνδουραν ἐκ τῆς ἐν τῇ θαλάσσῃ φυομένης δάφνης. Pollux lib. 4. panduram Aſſyriorum eſſe ait. Ea inflabatur ſpiritu, vt Varro docet lib. 7. de ling. Lat. Heſychius pandurium interpretatur pſalterium, & σύριγγα. Alio loco vult pandutia eſſe fiſtulas è calamis, aut foramina in ſeſe incidentia. σύριγγες ἐκ καλάμων πανδοῦρα, ἢ κατατρήσεις εἰς ἀλλήλας ἐμπίπτουσαι. A pandura *pandurifare* dixit Lamprid. ad tibias dixit, pandurifauit. C

CAP. XXXII.

De Hydraule. D

HYDRAVLES in vet. gloſſ. dicitur organarius. Hydraulica autem in genere tibiarum reponuntur, quæ aquæ aſſultu aërem incitante quaſi ſpiritum voces edunt. Ea primùm reperta ſunt à Creſibio tonſore Alexandrino, vt ſcribit Euſtathius lib. 17. Iliad. ὑδραύλεως εὕρημα κτησιβίου κουρέως ἀλεξανδρέως. τὸ ὑδραυλικὸν ὄργανον κατὰ κλεψύδραν. *Hydraulicum organum fit ad clepſydræ inſtar.* vt enim in clepſydra defluit aqua ſenſim, ita & in hydraulicis, in quibus tamen agitatur per axes torno ſubactos, vt Victruuius lib. 9. cap. 9. Vel, vt loquitur Athenæus lib. 4. cap. 23. διικνουμένων ἀξόνων διὰ τοῦ ὀργάνου, *axibus per organum traiectis.* Simile autem eſt organum aræ rotundæ, vel, vt Victruuius, arulæ. ἔοικε δὲ τὸ ὄργανον βωμῷ στρογγύλῳ. Sueton. in Nerone cap. 54 Sub exitu quidem vitæ Palam vouerat, ſi ſibi incolumis ſtatus permanſiſſet, proditurum ſe patriæ Victoriæ ludis etiam hydraulam, & choraulam, & vtricularium, & nouiſſimo die hiſtrionem, ſaltaturúmque Virgilij Turnum. In iis organis tibiæ E
erant æneæ, quæ ſpiritu implerentur, cùm aquæ vectibus aut axibus agitatæ eſſent. Claudian. in Mallio.

Vel qui magna leui detrudens murmura tactu
Innumeras voces ſegetis modulatur ahenæ,
Intonat erranti digito, penitúſque trabali
Vecte laborantes in carmina concitat vndas.

Pneumaticam rationem Plinius lib. 7. cap. 37. vocat. Creſibius, inquit, pneumatica ratione, & hydraulicis organis repertis. Vt enim Seruius lib. 7. Æneid. motu aquæ ventus creatur, vt videmus in bombis organicis, idque voluit Virg. lib. 7. Æneid.

Neptunus ventis impleuit vela ſecundis.

Et in

A Etiam Ætna,

Nam veluti resonante diu Tritone canoro
Pellit opes collectus aquæ, victúsque mouetur
Spiritus, & longas emugit buccina voces.

Vetus Scholiast. *ὑδραῦλαι εἰσὶν οἱ αὐλοῦντες ἐν τοῖς ὀργάνοις τοῖς οὐκ ἀπ' ἀσκῶν, ἀλλ' ἀφ' ὕδατος κατά μηχανὴν τὸ πνεῦμα δεχομένοις.* Id est, *hydraulæ sunt qui tibia canunt organis non ex vtribus factis, sed aqua machina quadam spiritum recipiente.* In vet. gloss. organarius *ὑδραυλός* dicitur, qua voce vtitur Athenæus lib. 4. *ὑδραυλὸς ἀλεξανδρέων ἐστὶν εὕρημα.* (fortè legendum est vt est apud Eustathium, *κτησιβίου κουρέως ἀλεξανδρέως ἐστὶν εὕρημα.*) Cæteri dicunt hydraulas. Martianus Capella lib. 9. Psaltas, cordacistas, sambucas (fortè, sambucistas) hydraulas per totum orbem inueni. Item, nec tibiarum mela, nec ex fidibus sonitus, nec hydraularum

B harmonica deerat plenitudo. Lege Victruuium l. 9. c. vlt. Marcellinum l. 14. Athenæum l. 4. & 9. Sueton. in Nerone c. 41. Tertull. l. de Anima. Specta potentissimam Archimedis munificentiam, hydraulicum organum voco, tot membra, tot partes, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tubarum, & vna moles erant omnia. Spiritus ille qui de tormento aquæ anhelat, per partes administratur, substantia solidus, opera diuisus. Huius instrumenti Plinius Ctesibium, Tertullianus Archimedem laudat auctorem. Victruuius lib. 9. c. vlt. & Athenæus lib. 4. Ctesibium hydraulicas machinas primum instituisse volunt. De hydraulicis Isidorus lib. 8. c. vlt. Ipsas autem dicunt & Musas, quas & Nymphas, nec immeritò; nam aquæ motus Musicem efficit. Ammianus Marcel. lib. 14. Denique pro Philosopho cantor; & in locum oratoris doctor artium ludicrarum acciitur, & in Bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricantur hydraulica,

C & lyræ ad speciem carpentorum ingentes, & tibiæ. Victruuius l. 10. c. 1. & 13. hydraulica dicta, quod vento qui aquæ motu creatur, inflata personant. Morione vectiũ vehementiore spiritus frequens compressus epistomiorũ aperturis influit, & replet anima canales. Cùm pinnæ manibus tactæ propellunt, & reducunt continenter regulas, multiplicibus modulorum varietatibus sonantes excitant voces. Tertull. lib. de Baptismo cap. 8. Sanè humano ingenio licebit spiritus in aquam arcessere, & concorporationem eorum accommodatis desuper manibus alio spiritu tantæ claritatis animare. Deo autem in suo organo non licebit per manus sanctas sublimitatem modulari spiritalem?

CAP. XXXIII.

D

De organis.

ORGANA nupera sunt ætate Iuliani Apostatæ nata, in quibus variæ, & impares tibiæ follibus inspiratæ, digitis percurrentibus varium sonum edunt. Cassiodor. lib. 1. Organa extraneis vocibus intonant, & peregrinis flatibus calamos complent, vt iniuncta possint arte iactare, Diomedis in ære grues buccinant, æneus anguis insibilat, aues simulatæ fritinniunt. Venantius ad Parisin.

Hinc puer exiguus attemperat organa cannis,
Inde senex largam ructat ab ore tubam.
Cymbalicæ voces calamis miscentur acutis,
Disparibúsque modis fistula dulce sonat.
Tympana rauca senum puerilis tibia mulcet,
Atque hominum reparant verba canora lyram.

E Organa nostra pneumatica sunt, non hydraulica, in quibus olim tibiæ variis animantium formis. legendus Diomed. c. 1. lib. 2. De his elegans est epigramma Iuliani desertoris in Antholog.

Ἀλλοίην δονάκων ὁρόω φύσιν, &c.
Ἀλλ' ἀπὸ ταυρείης προθορὼν σπήλυγγος ἀήτης
Νέρθεν ἐϋτρήτων καλάμων ὑπὸ ῥίζαν ὁδεύει.
Καί τις ἀνὴρ ἀγέρωχος ἔχων θοὰ δάκτυλα χειρὸς
Ἵσταται ἀμφαφόων κανόνας συμφράδμονας αὐλῶν,
Οἱ δ' ἁπαλὸν σκιρτῶντες ἀποθλίβουσιν ἀοιδόν.

Id est, *aliam video calamorum naturam. Sed ventus ex specu taurino exsiliens sub radice foratorum calamo*

calamorum graditur. Et vir aliquis honoratus habens leues manuum digitos consistit, attingens regulas cum tibiis concinentes, illa exsilientes exprimunt tenerum concentum. A

CAP. XXXIV.

De sorte tibicinum & citharœdorum.

LVDOS musicos sorte inibant, & cui sors faueret, is primus in Theatro, vel odeo canebat. Suet. in Nerone. c.25. Ac sine mora nomen suum in albo profitentium iussit ascribi, sortieulàque in vrnam eum cæteris demissa, intrauit ordine suo, simúlque præfecti Prætorij citharam sustinentes. Ouid lib. 5. Metamorph.

Tunc sint sorte prior quæ se certare professa est
Bella canit superûm. ——— B

Aristides orat. περὶ ἐντελικῆς. ἐ τραγωδὲς, κ̀ κιθαρῳδὲς, κ̀ τοὺς ἄλλως τοὺς ἐπὶ τ̃ μουσικῆς, μὴ ταυτὸν φέρεσθ̀ τ̃ τε ἀξίας ὄνομα, κ̀ τ̃ τάξεως, ἢ κληροῦν γε ἂν ἀρκεῖν μόνον, ἀλλ' ὅστις ἂν κάλλιστως ἀγωνίσηται, ὅτον στεφανοῦν, κ̀ πρῶτον ἀναγορεύειν, κἂν ὕστατ@ εἰσελθὼν τύχῃ. Id est, *tragœdos, & citharistas, & cæteros qui musicam tractant, non idem ferre nomen dignitatis, & ordinis, nec satis esse vt sortiantur tantùm, sed qui pulcerrimè certauerit, hunc coronare solent, & primum renuntiare, etiamsi vltimus ingressus sit.* Nonnus lib. 19. Dionysiac. suprà. Plutarch. lib. 9. q 3. sympos. ἔθος ἦ ὄντος ἐν τοῖς μουσικοῖς κλήρους περιφέρεσθ̀. *Cùm autem moris fuerit in musicis certaminibus sortes circumferri.*

CAP. XXXV. C

De vtriculariis.

VTRICVLARIOS Græci ἀσκαύλας vocant, nostri, *Ioueurs de cornemuse.* Eorum fuit inflare vtrem, & retinere manu calamos, & pressum vtrem, & instigatum examinantes cubito quatere, ita vt calami vibrarentur ex iactatione assidua. Virgilius,

Copa Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta mouere latus,
Ebria famosa saltat lasciua taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.

Hydraulus, choraulus, vtricularius. ἀσκαυλοι, ἀσκαύλαι. Lege doctissimum Scaligerum in Copam Virgil. D

CAP. XXXVI.

De cithara.

CVM de tibia dixerimus, cuius in Theatris vsus fuit, non alienum erit de cithara nonnihil subiungere, quæ in Theatris ac conuiuiis solemnis, eóque in pretio ludis Græciæ, vt victori statuæ ponerentur. Xiphilinus in Nerone, τὸν παμμένην ἐπὶ τ̃ καίῳ ἀκμάσαντα κατηνάγκασε ἀγωνίσασθ̀, ἵνα αὐτ̃ ἀνδριάντας κρατήσας αἰκίσηται. Id est, *Pammenam qui sub Caio floruerat, coëgit certare, vt ipsius statuas obtineret, eúmque ignominia afficeret.* In Theatris vsurpatam fuisse ostendit Dio Chrysost. Thars. 1. ἐν στενωποῖς, ἐν οἰκίαις, ἐν ἀγορᾷ, περὶ τὸ θέατρον, ἐν τῷ γυμνασίῳ δυναστεύει τὸ πρᾶγμα κιθαρῳδῶν. κ̀ αὐλουμέν@ μὲν ἕωθεν οὐδενὸς ἀκήκοα ἐγὼ μέχρι νῦν ἐν τῇ πόλει· ὅτε ἦ θαυμαστὸν μέλ@ εὐθὺς ἅμα τῇ ἡμέρᾳ κινεῖται. Id est, *in angiportis, in priuatis ædibus, in foro, in Theatro, in gymnasio dominatur res citharœdica. Equidem neminem adhuc in vrbe primo mane tibia canentem audiui; hic autem admirabilis cantus statim vnà cum ipso diei ortu commouetur.* Nec minor ei locus in conuiuiis, auctore Plutarcho symposio 7. cap. 8. ἀλλ' ἥγε κιθάρα πάλαι που κ̀ καθ' ὅμηρον ἐπὶ τοῖς χρόνοις γνωρίμη τ̃ δαιτός ἐστι, κ̀ μακρὰν οὕτως φιλίαν, κ̀ συνήθειαν οὐ πρέπει διαλύειν, ἀλλὰ δεῖσθ̀ τ̃ κιθαρῳδῶν μόνον, ὅπως τὸν πολὺν θρῆνον ἐκ γοῶν ἐξαίρωσι τ̃ ᾠδῶν, εὔφημα πρέποντα θελιάζουσιν ἀνθρώποις ᾄδοντες. Id est, *cithara iam olim ætate Homeri adhibita est in conuiuiis, & amicitiam, consuetudinémque adeò antiquam non licet dissoluere, sed citharœdis solis vtendum est, vt luctum & funebrem complorationem è cantilenis summoueant,* E

canentes

A *canentes bene nominata, quæq; hominibus epulantibus accommodata sint.* Citharam ab Amphione inuentam nonnulli prodiderunt, alij à Lino; septem chordis additis à Terpandro, Simonides octauam addidit, nonam Timotheus, vt Plinius l. 6. c. 4. Plutarchus de Musica. Horat. lib. 3. ode 2.

Mercuri nam te docilis magistro
Mouit Amphion lapides canendo.

Vnde & cithara Amphione, ἀμφίων dicitur Hesychio, quod ab Amphione reperta sit. Bion certè Apollinem auctorem citharæ facit, chelyos Mercurium.

Ὡς χέλυν ἑρμάων, κιθάραν δ' ὡς ἡδὺς ἀπόλλων.

Isidorus putat citharam significare pectus, & ita dictam quod ad formam pectoris facta sit. in Hippiatricis, *αἵτε κιθάραι παρ' ἑκάτερα τοῦ νώτου, superiores sunt thoracis partes vsque ad iugu-*
B *lum.* Malim citharam dictam, quasi κινοῦσαν ἔρωτα, vel κεύθουσαν, ait Eustathius, qui κίθαριν & κιθάραν pro eodem accipit. quanquam Aristoxenus apud Ammonium κίθαριν ait lyram esse, κιθαριστὴν, qui assa lyra canit, λυρῳδὸν interpretatur. Citharœdi autem sunt fidicines. Plin. lib. 7. cap. 56. Cithara sine voce cecinit Thamyras primus, cum cantu Amphion, vt alij, Linus. Athenæus lib. 14. ψιλοκιθαριστὰς vocat, qui simplicem & nudum citharæ cantum adhibent, sine coloribus musicis, quæ χρώματα ἔγχροα vocant. Athenæus lib. 14. *μετέστησε τὴν ψιλοκιθαριστικὴν, μακροὺς σὺν τόνους ἐντείνας, καὶ τὴν φωνὴν ἔογκον ποιήσας, καὶ τὴν ἔναυλον κιθάρισιν, καὶ προσελὼν τὴν συντονίαν τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς ψιλοῖς κιθαρισταῖς, χρώματά τε ἔγχροα ἐκιθάρισε.* Id est, *mutauit psilocitharisticen simplicem, & nudum citharæ cantum, longos tonos intendens, & vocem grauem efficiens, & citharæ sonum cum tibia coniunctum, & summouens contentionem quæ est in assa cithara, colorésque suauissimos cecinit.* idem ψιλὴν κιθάρισιν vocat. Hieronymus
C existimat citharam effici in modum Δ. literæ, cum chordis viginti quatuor, & per digitos variis vocibus, tinnulisque ictibus in diuersis modis concitari. eadem dicitur φόρμιγξ. Demetrius Phalereus citharam non absimilem esse ait arcui lunato. ὁ θεόγνις, inquit, παραβάλλει τὸν τοξοφόρμιγγα ἄχορδον, ἐπὶ τοῦ τόξου βάλλοντος. ἡ μὲν γὰρ φόρμιγξ κινδυνώδης ἐπὶ τοῦ τόξου, τὸ δ' ἀχόρδου ἀσφαλές. Id est, *Theognis in medium affert citharam curuam chorda carentem, in eo qui arcuiaculatur. cithara enim periculosa est in arcu, sed si chorda abest sine periculo est.*

CAP. XXXVII.

De Cithara, Lyra, Chely.

D PARTES instrumentorum quæ plectro, digitisve pulsantur, has ponit Pollux lib. 4. cap. 10. neruias, chordas, λίνα, μίτους, fides, tonos, πήχεις, ἀγκῶνας, κέρατα, cubita, manubria, cornua, κόλλοπας, clauiculos, seu verticillos fidium quibus fides intenduntur. κολλάβους, ἠχεῖα, plectra, chordotonum, quod est epitonium instar vmbilici è quo omnes chordæ vinciuntur. δόναξ ὑπολύριος, calamus sub lyra olim fuit, αὐτὶ κέρατος, pro cornu. Ita lege, non αὐτὶ κεράτων. quia κέρατα, *cornua*, sunt manubria. Nonnulli autem putant citharam, lyram, chelym, testudinem, idem esse, eo fortè quod Xenophon sympos. dixerit, συνηρμοσμένη τῇ λύρᾳ πρὸς τὸν αὐλὸν ἐκιθάρισεν ὁ παῖς, καὶ ᾖσεν. *Puer*, inquit, *cithara cecinit, lyra cum tibia consonante, & cantauit.* Aristoteles. Polit. 7. ὥσπερ εἰ τοῦ κιθαρίζειν λαμπρῶς, καὶ καλῶς αἰτιῷτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης. Id est, *vt si quis lyram in causa esse dicat potius quàm artem, cur splendidè, & pulcrè cithara canat.* Athenæus lib. 14. *ἀναλαμβάνων τὴν λύραν ἐκιθάρισε.* Id est, *accipiens lyram cithara cecinit.* quomodo Eustathius scribit chelyn vocatam fuisse
E citharam omnem, quia χελώνης ὄστρακον μέγα, πήχεως προσθείς, καὶ χορδῶν ἐντανύσας λύραν ἀπήρτισεν ἑρμῆς, ἣν ἀπόλλωνι ἐχαρίσατο εἰς λύτρον ἀνθ' ὧν ἔκλεψεν ἐκείνου βοῶν. vnde & lyram appellatam quasi λύτραν, id est, pretium quo redemptus sit. *Quia*, inquit, *testam testudinis ingentem, cubito seu manubrio addito, & chordis intentis Mercurius lyram aptauit, quam Apollini demo dedit, vt se redimeret, cùm aliquot ex eius bubus furatus esset.* Bion tamen citharam ab Apolline, lyram à Mercurio repertam esse vult.

Ὡς χέλυν ἑρμάων, κιθάραν δ' ὡς ἡδὺς ἀπόλλων.

Testudinem Mercurius in littore Nili decrescentis repererat, vnde chelyn fecit. Philostratus in Amphione; τὴν λύραν πρῶτος ἑρμῆς ἔπηξε κεράτων δυοῖν, καὶ ζυγοῦ, καὶ χέλυος. τὸ μὲν κέρας αἰγὸς ἰξάλου, ξύλα δὲ ὅσων δεῖ τῇ λύρᾳ πύξου, οὐκ ἐλέφαντος. *Primus*, inquit, *Mercurius lyram texuit è duobus cornibus, & iugo, & chely. cornu fuit capræ saltatricis, ligna quæ lyræ vsui sunt è*

buxo, non ex elephanto. cornua sunt manubria camura. Nerui autem alij positi sunt super hemisphæxio A
seu lamina repanda, & vmbilicis occurrunt, alij sub iugo caui videntur. νεῦρα δὲ τὰ μὲν ἐπὶ τῇ μαγάδι πέπηγεν, καὶ τοῖς ὀμφάλοις ἀπαντῶσι, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ κοῖλα δοκοῦσι. Magas est cornu quod subiicitur fidibus, vt claræ sonum edant. Gallicè dicitur *chenalet*. Hesych. μαγὰς, σανὶς ἐστι τετράγωνος ὑπόκυφος δεχομένη ἐφ' ἑαυτῇ τῆς κιθάρας τὰς νευράς, καὶ ἀποτελοῦσα τὸν φθόγγον. Suidas vocat καβάλλην τὴν τὰς νευρὰς βαστάζουσαν. Boëtius hemisphærium, alij canonem, fulcrum, pontem. ζυγὸς apud Homerum & Aristotelem in mechan. est iugum citharæ quod tenent citharœdi manu sinistra. ζυγὸς ὁ πῆχυς τῆς κιθάρας ᾧ ἐγκεῖνται οἱ κόλλαβοι, ait Scholiast. Homer. & pars citharæ quæ verticillos continet, quibus fides contenduntur & laxantur. Hesych. κιθάρας δὲ πῆχυς ὁ ἀγκών, idem est cum iugo. ὀμφαλοὶ, αἱ ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλαι, ἐφ' ὧν αἱ χορδαί. *Vmbilici sunt iugi foramina, in quibus fides vertuntur.* Anchones sunt forma literæ S, vt Victruu. lib. 4. cap. 6. Sed ad lyræ auctorem redeamus, de quo Auienus de lyra sydere. B

Est chelys illa dehinc tenero qua lusit in æuo
Mercurius, curua religans testudine chordas,
Vt Parnassæo munus memorabile Phœbo.
Formaret neruis opifex Deus. ——

Lege Manilium, & Firmicum lib. 6. cap. 31. Aratus in Phænom.

—— χέλυς δ' ἄρ' ὀλίγη
Ἑρμείης ἐτόρησε, λύρην δέ μιν εἶπε λέγεσθαι.

Horat. lib. 1. ode 10.

Curuæque lyræ parentem
Mercurium. ——

Scholiastes Arati, χέλυν, ὅτι χελώνην ὁ Ἑρμῆς ἐκδείρας αὐτὴν κατεσκεύασε. Homerus in hymno Mercurij. Alij dictam volunt, quod eam Mercurius ex Apollinis boum cornibus ad instar testudinis formarit, cui Mercurius ab Atlantidum numero septem chordas, Orpheus nouem addidit. Horat. lib. 3. ode 2. C

Túque testudo resonare septem
Callida neruis.

Pindarus vocat φόρμιγγα ἑπτάγλωσσον. Euripides in Alcest. ἑπτάτονον ὀρείαν χέλυν. Plectro feriebatur. Seneca in Troad.

Leni canoram verberans plectro fidem.

Cauam testudinem vocat Horatius, quod ex tortuosis locis, & inclusis soni referuntur ampliores. Quocirca & in fidibus testudine resonatur, aut cornu, vt Cic. loquitur lib. 1. de diuinat. Horat. epist. 14.

—— *Sæpe caua testudine fleuit amorem.* D

Cicero ibidem ostendit, testudinem testudinis animalis formam habuisse, Amphionem Pacuuianum ita loquentem inducens; quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera, capite breui, ceruice anguina, aspectu truci, euiscerata, inanima, cum animali sono. Legendus Pollux lib. 1. Plin. lib. 9. cap. 11. meminit lyræ Plato lib. 7. de legib. p. 578. δεῖ τοῖς φθόγγοις τῆς λύρας προσχρῆσθαι σαφηνείας ἕνεκα τῶν χορδῶν, τόν τε κιθαριστὴν, καὶ τὸν παιδευόμενον ἀποδιδόντας πρόσχορδα τὰ φθέγματα τοῖς φθέγμασι. τὴν δὲ ἑτεροφωνίαν, καὶ ποικιλίαν τῆς λύρας, &c. *Oportet*, inquit, *phtongis vti lyræ, vt fides clarè sonent, citharistam, & discipulum, reddentes voces fidium sonis concordes. diuersas autem voces, & varietatem lyræ, &c.* Interdum enim lyræ & citharæ vocem hominis adiunxêre, dicuntúrque citharœdi, vt lyrodi, qui lyræ cantum cum voce maritant: qui verò assa cithara vtuntur, vocantur citharistæ, lyristæ, fœminæ, citharistriæ, lyristriæ, psaltriæ, sambucistriæ, αὐλητρίδες, tibicinæ, fidicinæ, μουσουργοὶ, ᾠδικαὶ, ὀρχηστικαὶ Dioni Chrysostomo Tharsic. 1. Sidonius; Nullus ibi lyristes, choraules, mesochorus, tympanistria, psaltria, lyristria. Suetonius in Domitiano cap. 3. psilocitharistas, chorocitharistas commemorat. Hesych. κιθαρισταὶ οἱ ἐπὶ τῶν κρουμάτων· τερετίσματα τὰ τῆς κιθάρας κρούματα. Id est, *citharistæ qui crumata & pulsationes edunt; teretismata citharæ crumata.* Crumatum, teretismatum, ac fidicinæ artis mentio fit lib. 1. Anthol. cap. 46. E

Τὸν σοφὸν ἐν κιθάρῃ, τὸν μουσικὸν αὐδρολίωνα
Ἤρετό τις ποίην κρουματικὴν σοφίην.
Δεξιτερὴν ὑπάτην ὁπότε πλήκτροισι δονήσω,
Ἡ λαιὴ νήτη πάλλεται αὐτομάτως.
Λεπτὸν ὑποτρίζουσα, καὶ ἀντίτυπον τερέτισμα
Πάσχει, τῆς ἰδίης πλησσομένης ὑπάτης.

Id est,

A Id est, *quidam de Androtione perito citharæ artifice, & musico quærebat disciplinam hanc in pulsationibus crumaticam. Inquiebat enim, quoties dexteriorem summam fidem, quæ dicitur hypate, plectro sollicito, laua nete in imo posita sua sponte commouetur, tenuiter stridens, & contrà repulsum sonitum patitur, cùm ea quæ summa propria est pulsata sit.* Id fieri ex innata consensione quæ est inter intestina ouium, vnde fides fiunt, ostendit.

—— τὰ νεῦρα πάντα τέτυκ᾽
ἐξ οἰὸς χολάδων ἄμμιγα τερσομένων.

Id est, *fides omnes fiunt ex ouis intestinis mixtim siccatis*. Phormigen autem cum cithara eandem esse ostendit Homer. Iliad. 18.

Τοῖσι δ᾽ ἐν μέσσοισι πάϊς φόρμιγγι λιγείῃ
ἱμερόεν κιθάριζε. —— ——

B Id est, *in medio eorum perdulci phormige suauiter cithara canebat*. Hesychius vult phormigen citharam esse quæ humeris feratur. φόρμιγξ κιθάρα ἡ τοῖς ὤμοις φερομένη. Citharæ & lyræ pars inferior ex ære fuit, & plectro percutiebatur, cùm psalterij pars superior plectro percussa sit. Basilius in Psalmos, agens de psalterio, ὅτι μόνον τῶν μουσικῶν ὀργάνων τὴν αἰτίαν τῶν φθόγγων ἐκ τῶν ἄνωθεν ἔχει· τῇ κιθάρᾳ μὲν καὶ λύρᾳ κάτωθεν ὁ χαλκὸς ὑπηχεῖ πρὸς τὸ πλῆκτρον· τὸ ψαλτήριον δὲ ὅτι τῶν ἁρμονικῶν ῥυθμῶν ἄνωθεν ἔχει τὰς ἀφορμάς, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ ἄνω ζητεῖν μελετῶμεν. Id est, *psalterium solum ex organis musicis è superiori parte causam phtongorum ac concentuum habet; citharæ autem & lyræ in imo æs ad plectrum subsonat, cùm psalterium hoc concentuum & tonorum causas sursum habeat, vt & nos supera quærere meditemur.* Hesychius scribit, Cretensibus ametoridas, ἀμητορίδας, dictos κιθαριστάς.

C

CAP. XXXVIII.

De partibus citharæ.

MVLTÆ partes citharæ fuêre. κόλλοπες οἱ κόλλαβοι περὶ οὓς αἱ χορδαί, id est, *verticilli & claniculæ citharæ quibus fides intenduntur.* οἱ ἐκ τῶν αὐχενίων δερμάτων γινόμενοι πασσαλίσκοι, εἰς δεσμεύουσι τὰς νευράς, id est, *clauiculæ factæ è corio colli bouis, ad quas fides alligantur.* κόλλοψ enim propriè est corium durius in ceruicibus & dorsis boum, & ouium. Apud Eustathium Pausanias ait, κόλλοπα ᾧ ἐπιτείνουσι τὰς χορδὰς δερμάτινον, id est, *verticillum quo intendunt fides coriaceum fuisse.* τὸ γὰρ νωτιαῖον ἢ τὸ τραχηλιαῖον τοῦ βοὸς κόλλοψ. Hesychius, κόλλα τὰ νωτιαῖα μέρη τῶν βοῶν ἐξ ὧν γίγνονται οἱ κόλλοπες, οἷς ἐπιτείνουσι τὰς χορδάς, διὰ τὸ δερματίνοις τὸ παλαιὸν χρῆσθαι. Id est, *collops est pars dorsi aut ceruicum boum. Colla sunt partes dorsi bouis, è quibus fiunt collopes,*
D *quibus intendunt chordas. Olim enim coriaceis vtebantur.* κόλλαβος idem est cum collope. Eustathius, κόλλοψ ὁ τοῖς ὕστερον κόλλαβος, δι᾽ οὗ τείνονται αἱ χορδαί. *Collops*, inquir, *postea dictus collabus, per quem intendantur chordæ.* Plato lib. 7. de Rep. τοὺς ταῖς χορδαῖς πράγματα παρέχοντας, καὶ στρεβλοῦντας, καὶ βασανίζοντας ἐπὶ τῶν κολλόπων, πλήκτρῳ τε πληγῶν γιγνομένων. Id est, *eos qui negotia facessunt chordis, & torquent clauiculas, cùm plectro ictus illati fuerint.* Ctenia sunt cubiti extantes citharis. κτένια τῶν κιθαρῶν οἱ ὑπερέχοντες ἀγκῶνες. Temo seu pedalion est medium iugi citharæ. πηδάλιον τοῦ ζυγοῦ τῆς κιθάρας τὸ μέσον. Iugum est lignum oblongum in quo fides extenduntur, quod quasi capulum & manubrium tenent citharœdi. Ita Homerus φόρμιγγος ἀργύρεον ζυγὸν vocat. Astelephos dicitur corium quo cithara vestitur. τὸ περὶ τὴν κιθάραν δέρμα. Kerasbola sunt verticilli in antiquis lyris. κεράσβολα οἱ ἐν ταῖς ἀρχαίαις λύραις κόλλαβοι, quia ex cornu adiicerentur, non tantùm è tergore bouis. κερατουργὸς ὁ ταῖς κιθάραις κερατοποιός,
E *qui citharis cornua efficeret.* Pallas lyris calamum pro cornu subiecit, vnde & calamum hypolyrium vocant, δόνακα ὑπολύριον. πάλλας γὰρ ταῖς λύραις καλάμους ἀντὶ κέρατος ὑπέθετο, ait Hesyc. Subiectum erat supra fundum restæ in imo partis supinæ, lignum aut calamus quo chordæ veherentur, alioqui chordæ nullum sonum redderent. corneum erat, cùm primum fuisset ex arundine. Dicitur μαγάδιον, Gallicè *cheualet*. Magadin pro cithara poni alicubi ostendi. Certè æs quod ad magadem adhibetur, echeum musicum vocant, quia illud plectro feritur, vt sonum edat. ἠχεῖον μουσικὸν τὸ πρὸς τῇ μαγάδι χάλκωμα. Theophrastus lib. 5. scribit ilicem vtilem esse, vt iuga & capuli lyris & psalteriis fiant. πρὸς ζυγὰ λύραις καὶ ψαλτηρίοις. Batrachismus pars est citharæ quæ ranæ cantum imitatur. βατραχισμὸς μέρος κιθάρας.

CAP. XXXIX.

Quomodo cithara pulsaretur.

CITHARISTÆ dextra plectrum tenebant, læua digitos mouebant, vt chordæ plectro percussæ varium sonum ederent. Apuleius Florid. 2. Cithara baltheo cælato apta structim sustinetur, manus eius teneræ, procerulæ, læua distantibus digitis neruos molitur, dextra psallentis gestu sabulum citharæ admouet, ceu parata percutere. Ascon. 3. in Verrem. Cùm canunt citharistæ, vtriusque manus funguntur officio, dextra plectro vtitur, & hoc est foris canere; sinistra digitis chordas carpit, & hoc est intus canere. Difficile autem est quod Aspendius citharista faciebat, vt non vteretur cantu vtraque manu, sed omnia, id est, vniuersam cantionem intus, & sinistra tantùm manu complecteretur. B Vnde omnes quotquot fures erant, à Græcis Aspendij citharistæ dicebantur, quod vt ille carminis, ita isti furtorum occultatores erant. Cic. 3. in Verr. At etiam illum Aspendium citharistam, de quo sæpe audistis id quod est Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit. Onosander in Strateg. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν μουσικῶν ὀργάνων, οἱ μὲν ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ μανθάνειν ἐπιτιθέντες τοὺς δακτύλους ἐπί τε τὰ τρήματα τῶν αὐλῶν καὶ διαστήματα τῶν χορδῶν, πολλάκις ἄλλον ἔθεσαν ἐπ' ἄλλῃ, καὶ οὐ κατὰ τὴν ἁρμονικὴν διάστασιν. εἶτα μόλις ἐπεκτείνουσι, βραδὺ μὲν αἴρουσι τοὺς δακτύλους, βραδὺ δὲ πιέζουσι. οἱ δὲ ἐν μελέτῃ τῆς μουσικῆς ἀνεπιπλήκτως ἤδη ἐρρυθμισμένῃ τῇ χειρὶ δι' ὀξύτητος μεταφέρουσιν ὅπη τε βούλονται, περιθλῖψαι τῆς ἀναπαυστῆς, καὶ ἀνοῖξαι, καὶ περιθλῖψαι χορδῆς. Vt enim in musicis organis, qui discere incipiunt, digitos ad foramina tibiarum admonentes, & interualla fidium, sæpe alium alio quàm oportuit ponunt, & non ex legibus harmonicæ distantiæ. C Deinde vix digitos extendunt, tardè tollunt, & mouent. qui verò exercitati sunt in musicis, sine studio & labore manu tam præparata & habili, celerrimè transferunt digitos quò volunt, vt atterant fidem quæ quieuit, & muta est (τῆς ἀναπαυσάσης legendum videtur) & aperiant, & perstringant. Philostratus in Orpheo, ὁ μὲν λαιὸς ἀπερείδων εἰς τὴν γῆν ἀνέχει τὴν κιθάραν ὑπὲρ μηροῦ κειμένην, ὁ δεξιὸς δὲ ἀναβάλλεται τὸν ῥυθμὸν ἐπικροτῶν τὸ ἔδαφος τῷ πεδίλῳ. Id est, sinister pes quidem adnixus terræ sustinet citharam super femore positam, dexter autem gestum & rythmum proludit, solum calceo feriens. manus autem, dextera quidem plectrum firmiter tenens extenditur ad pthongos & tonos, cubito insidens, & vola manus intus spectante, læua autem fides rectis digitis ferit. αἱ χεῖρες δὲ, ἡ μὲν δεξιὰ συνεχοῦσα ἀτρεκῶς τὸ πλῆκτρον ἐπιτείνεται τοῖς φθόγγοις, ἐγκειμένη τῷ ἀγκῶνι, καὶ καρπῷ εἴσω νεύοντι, ἡ λαιὰ δὲ ὀρθοῖς πλήττει τοῖς δακτύλοις τοὺς μίτους. Describit graphicè eos qui Gallice dicuntur, *toneurs de viole*. Ex iis quæ suprà posui, ita rem definio cum Iosepho Scaligero. Poëtæ citharam, lyram, testudinem, κίθαριν, φόρμιγγα, sæpe pro eodem organo ponunt. D Sed omnino lyra, & cithara diuersæ sunt, quia lyræ Mercurius auctor, citharæ Apollo. Sunt tamen cognata inter se instrumenta quæ fidibus intenta pulsentur. Lyram describit Homerus in Mercurio,

Πῆξε δ' ἄρ' ἐν μέτροισι ταμὼν δόνακας καλάμοιο,
Πειρήνας διὰ νῶτα διὰ ῥινοῖο χελώνης, &c.

Mercurius sectos calamos per oras testæ supinæ traiecit, quibus tergum bubulum tanquam operculum adglutinauit, ita vt calami ipsi corio pro fulcris essent. deinde brachiola duo in summa testæ fixit, ea parte vbi erant anteriores pedes bestiæ, quæ brachia transtillo transuerso cacuminibus coniunxit. Manubria, seu brachia, πήχεις vocat Homerus, Ptolemæus κέρατα, quia erant flexuosa & camura. transtillum transuersum est iugum, ζυγός. Paulo supra fundum testæ à parte prona epitonium instar vmbilici panxit, è quo omnes chordæ vinciebantur, quod dicitur Polluci χορδότονον, clauus, fundus, seu ima pars testæ, βάθρα. E Igitur chordæ omnes in vno vmbilico reuinctæ per βατῆρα in partem supinam traductæ in ipso iugo desinebant, in quo suis summitatibus intensæ erant. Subiectum est præterea illis supra batera in imo partis supinæ lignum, aut calamus, quo chordæ veherentur. alioqui chordæ nullum sonum redderent. μαγάδιον vocat Lucianus, Galli equuleum, quod eo chordæ vectentur. corneum erat, cùm primùm fuisset ex arundine, id est, semitubulo arundinis, vnde Aristophanes vocauit δόνακα ὑπολύριον ὃς πάλαι ἀντὶ κεράτων ὑποτιθέμενον τῇ λύραις, ait Pollux. (vbi malè legitur, ἀντὶ κεράτων. nam κέρατα sunt manubria. κέρας est magadium.) Eustathius, τὸ γὰρ παλαιὸν ἀντὶ τοῦ κέρατος ὑπετίθεντο κάλαμον. magadium est τὸ λύχνον. Hesychius, μαγὰς σανὶς τετράγωνος ὑπόκυφος δεχομένη τὰς νευράς. Lucianus lyram ita describit, χελώνην τινὰ νεκρὰν εὑρὼν ὄργανον ἀπ' αὐτῆς συνεπήξατο, ex testudine

mortua

A *mortua organũ fecit brachia aptans*,& iugum,& infigẽs calamos, magadio ſubiecto intenſis ſeptem chordis cecinit ſuauiter. omiſit corium bubulum,quod impoſitũ erat calamis, vt fides ſupra corium pet baterẽ & brachia ab vmbilico ad iugum ducerentur ſubiecto magadio , vt fides claræ corium non attingetent. alioqui nullus ſonus editus eſſet. Hæc fuit lyra Mercurij. Lyra recentiot dicta φόρμιγξ , habet teſtudinem , vt lyra Mercurij , ſed pro brachiis, ſeu cotnibus manubrium ſingulare,erectum,iu cuius cacumine paxilli traiecti ſunt ad fides tendendas,vel remittendas. dicuntur κόλλοπες πασσαλίσκοι. Mauri vocant *land*: Itali *liento.* quæ chelys,cithara,reſtudo dicitur,nata ex veteri lyra Metcurij.Sed ex lyræ Mercurij parte nata eſt lyra poſteriot Apollinis,& Arionis, quæ penè ſimilis fuit harpæ noſtræ , quanquam Venantius diſtinguit ,

Romanúſque lyra plaudat tibi barbarus harpa.

B Primus omnium Epigonus poſito plectro digitis modulatus eſt,quod dicitur ἐπικρέκειν , vel ἐπικρέκειν apud Pollucem.Statius lib.6.

——*Citharæque manus inſertat Apollo.*

lib. 10.

—— *Digitos inter ſua fila trementes.*

lib.1.Achill.

—— *ducítque manum , digitóſque ſonanti*
Infringit cithara.——

Aſpendius citharista ſola ſiniſtra in manubtio modulabatut. Et noſtra ætate fuêre qui ſola læua bellè in manubrio fides impellerent. Homerus in hymno Mercurij,

C Πῆξεν δ' ἐν μέτροισι ταμὼν δόνακας καλάμοιο,
Πειρήνας διὰ νῶτα διὰ ῥινοῖο χελώνης,
Ἀμφὶ δὲ δέρμα τάνυσσε βοὸς πραπίδεσσιν ἑῇσι,
Καὶ πήχεις ἐνέθηκ', ἐπὶ δὲ ζυγὸν ἤραρεν ἀμφοῖν,
Ἑπτὰ δὲ συμφώνους οἴων ἐτανύσσατο χορδάς.

Fixit calamos ſectos ad menſuram traiciens eos per ima dorſi teſtitudinis , circum autem extendit corium bouis ſua ſapientia , & brachia addidit , quæ iugo in vertice coniunxit. Mercutius igitur primùm exenterauit reſtudinem,deinde ſectos calamos per ſupinæ teſtæ oras traiecit, tum calamos corio bouis texit, demum ex duobus brachiis manubrium extendit , & duo illa brachia iugo coniunxit,à quo duxit chordas pet manubrium,& corium, quo calami & cauum teſtudinis tegebantur,vſque ad vmbilicum qui erat ſupra fundum teſtæ.Hæc eſt noſtra teſtudo quam luthum vocamus. Chelys Latoïa Martiano,Phœbeia Ouidio,Thracia Sidonio

D dicta. Seruius ad Eclogam 5. tria inſignia circa Apollinis ſimulacrum eſſe ait , lyram , quæ nobis cæleſtis harmoniæ imaginem monſtraret.Lyrici Poëtæ ad lyram cecinêre. Cicero in Orat. perfecto ; Lyricos Poëtas cùm cantu ſpoliaueris , nuda penè remanet oratio. Feſtus Aphthonius in fragmẽto de carminis appellationibus ait duas odarum lyricarum eſſe partes , τὸ μὲν ἄνω τῆς λέξεως , τὸ δὲ κάτω τῆς κρούσεως, *ſuperiore parte dictionem , inferiore impulſionem neruorum.* Contrà hodie obſeruamus,notas enim muſicas ſuperiores locamus,verba ſub notis ſubſtituimus.Quare Horat.epiſt.2.lib.2.dixit,

Verba lyræ motura ſonum connectere.——

Plutarchus lib.de Muſica, τοῖς ἔπεσι μέλη περιτιθέναι, *ſcribere carmina quæ cantentur ad lyram.* Scholiaſtes Pindari ad oden 2.Olymp.tres fidibus canendi modos fuiſſe ait. Primus erat , cùm fides primùm pulſarent,deinde canerent. πρῶτον ἔκρεκον, εἶτα ἐπῇδον. Alter modus,cùm voce &

E fidibus ſimul canerent. Tibul.eleg.4.lib 2.

Et ſimiles chordis reddere voce ſonos.

Ariſtoteles , πρὸς λύραν ᾄδειν , Virgil.obloqui numeris. Seru. chordarum laudem eſſe verbis obloqui. Tertius modus , priùs ſimul voce , & fidibus canere, pòſt ſola voce idem. Tibul. eleg.4 .lib. 3.de Apolline,

Hanc primùm veniens plectro modulatus eburno,
Felices cantus ore ſonante dedit.
Sed poſtquam fuerant digiti cum voce loquuti,
Edidit hac triſti dulcia verba modo.

Virgil. lib. 6. Æneid.

Iámque eadem digitis, iam pectine pulſat eburno.

Perſius ſatyr.6.

—— Tetrico viuunt tibi pectine chordæ. A

subiungit,

—— Et pollice honesto
Egregios lusisse mares. ——

Vetus Scholiastes; è citharæ chordis non solùm plectro, sed etiam digitis sonum educimus. Achilles Tatius Leucippæ lib. 1. ψιλαῖς τὸ πρῶτον διαπαίξας ταῖς χερσὶ τὰς χορδὰς ἔκρουε, καί τι κρουμάτιον ὑπολιγαίνων ὑποψιθυρίζουσι τοῖς δακτύλοις, μετὰ τοῦτο ἤδη τῷ πλήκτρῳ τὰς χορδὰς ἔκρουε, καὶ ὀλίγον ὅσον κιθαρίσας συνῇδε τοῖς κρούμασι. Primò crumatium ponit digitis fides impellentibus, deinde carmen ipsum citharæ plectro percussæ, tum vocis & fidium concentum. Ad lyram versus etiam heroicos cecinerunt. Ammianus Marcel. lib. 15. Bardi veteres Galliæ vates fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis concinunt. Suidas in voce ὑμολπος. ἐποποιός. πρὸς λύραν γὰρ ἐπεδείκνυντο οἱ ποιηταί. Horatio tamen carmen est μέλος. B

Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. ——

Poëtæ melici, lyrici. Odæ carmina quæ canuntur ad lyram.

Operosa paruus carmina canto.

Lyra à Mercurio reperta transiit ad Orpheum, vt Hyginus, & Nicomachus Gerasenus lib. 2. Musices. Manilius,

—— per hæredem tantùm præfata sonantis.

Lyra sonat præfata, ἐνδόσιμα, προκιθαρίσματα. lib. 1. Græcorum epigram. νεοκελάδος Φοίβου χορδὴ vocatur. de cithara, C

Νεοκελάδον Φοίβου χορδὴν θρέψεν, ἡ δ' ἐπὶ πήχυν
Ἑλκομένη θηρὸς λαιμὸν ἀπεβρόχισεν.

Cubitum citharæ intelligit. De Amphione Seneca in Oedipo,

Manúque sustinet læua chelym,
Qui saxa dulci traxit Amphion sono.

Horatius,

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis. ——

Amphion accepta lyra à Mercurio, vt vult Philostratus, citharœdiam homines docuit, vt Plutarchus lib. de Musica, & Plinius lib. 7. cap. 56. Fidicen Connus, seu Connas nobilissimus Socratem fidibus docuit, vt Cicero lib. 9. epist. ad familiares. Plato in Epitaphio Connum Metrobij filium vocat. Scholiastes Aristophanis in Vespis Connam. In Tragœdia citharam Sophocles adhibuit, cùm ob vocis tenuitatem agere ipse non posset. Φασὶ δὲ ὅτι καὶ κιθάραν ἀναλαβὼν ἐν μόνῳ τῷ Θαμύριδι ποτὲ ἐκιθάρισεν. Vnde effigies eius in porticu Pœcile cum cithara expressa. Horatius, D

Sic etiam fidibus voces creuère seueris.

Citharœdi, & citharistæ ludis Pythiis nomon Pythium canebant, cuius quinque partes fuisse docent Pollux, & Strabo lib. 9. quo agone Chrysothemis Cretensis hymno in honorem Apollinis decantato primus vicit, Philammon deinde, ac post ipsum Thamyris ipsius filius. Orpheus & Musæus in agonem descendere noluerunt, ait Pausan. in Phocic. vt nec Homerus, quia cœcus. Olympus, Marsyæ discipulus, Nemeis ludis vicit tibiis, vt Plutarch. lib. de Musica scribit. Libet hîc adscribere decretum Lacedæmoniorum aduersùs Timotheum Milesium citharœdum. ἐπειδὴ Τιμόθεος ὁ Μιλάσιος παραγινόμενος ἐς τὰν ἁμετέραν πόλιν τὰν παλαιὰν μολπὰν ἀτίσμαδε, καὶ τὰν διὰ τᾶν ἑπτὰ χορδᾶν κιθάρισιν, ἀποστρεφόμενος πολυφωνίαν εἰσάγων λυμαίνεται τὰς ἀκοὰς τῶν νέων διὰ τὰν πολυχορδίαν. καὶ γὰρ καινότατα τῶ μέλεος ἄνεγκε, ποικίλαν ἀντὶ ἁπλόας καὶ τεταγμένας ἀμφιέννυται τὰν μολπὰν ἐπὶ χρώματος ἐπιστάμενος τὰν τῶ μέλεος διέσιν ἀντὶ τᾶς ἐναρμονίω ποιῶν ἀντίστροφον ἀμοιβάν, παρακληθεὶς δὲ καὶ τὸν ἀγῶνα τᾶς Ἐλευσινίας Δάματρος ἀπρεπέα διασκεδάσατο τὰν τῶ μύθω διδαχάν· τὰν γὰρ Σεμέλας ὠδῖνα οὐκ ἔνδικα τὼς νέως διδάσκει, δεδόχθαι φαμὲν περὶ τούτων τὼς βασιλέας, καὶ τὼς ἐφόρως μέμψασθαι Τιμόθεον. ἐπαναγκάσαι δὲ καὶ τᾶν ἕνδεκα χορδᾶν ἐκταμόντας τὰς περιττὰς ὑπολειπομένας τὰς ἑπτά, ὅπως ἕκαστος τὸ τᾶς πόλιος βάρος ὁρῶν εὐλαβῆται ἐς τὰν Σπάρταν ἐπιφέρειν τι τῶν μὴ καλῶν ἠθῶν, μή ποτε ταράττηται κλέος ἀγώνων. *Quoniam Timotheus Milesius veniens in nostram vrbem antiquum cantum neglexit, & eum qui per septem chordas efficitur citharæ cantum auersatus, multarum vocum inducens concentum inficit auditum iuuenum per multiplices fides; etenim meli nouitatem induxit, & variam pro simplici, & ordinata modulationem* E

inducit

A *inducit in chromate constituens meli diesin pro enarmonio, faciens antistrophon permutationem; accitus verò ad Eleusinia Cereris certamen indecentem dispersit fabulæ doctrinam: Semeles enim partus dolorem non iustè iuuenes docet, visum esse dicimus vt Reges & Ephori accusent Timotheum, & recuperent ex vndecim chordis resectis superfluis reliquas septem, vt quilibet intuens vrbis grauitatem, caueat Spartam inferre aliquam minus rectam consuetudinem, ne fortè turbetur ludorum gloria.* Pausanias in Laconicis, ἐνταῦθα ἐκρέμασαν λακεδαιμόνιοι τὴν τιμοθέου τοῦ μιλησίου κιθάραν καταγνόντες ὅτι χορδαῖς ἑπτὰ ταῖς ἀρχαίαις ἐφεῦρεν ἐν τῇ κιθαρῳδίᾳ τέσσαρας χορδάς. Apud Athenæum, στρατόνικος ὁ ἀθηναῖος δοκεῖ τὴν πολυχορδίαν εἰς τὴν ψιλὴν κιθάρισιν πρῶτος εἰσενεγκεῖν. *Stratonicus Atheniensis videtur plures chordas ad assam citharam primus attulisse.* Chordæ propriè dicuntur intestina. Cælius Aurelian.lib.3. de acut. morb. c. 17. Alij hanc passionem chordapsum vocauerunt, quod non aliter quàm chordæ intestina tendantur. Nam veteres Græci intestina chordas

B vocauerunt. Anacreon,

> Ἡ βάρβιτος δὲ χορδαῖς
> Ἔρωτα μόνον ἀδεῖ.

Cassiodorus lib.2.epist.40. ridiculè chordam quod corda moueat, dici scribit. Cæterùm Musici Architæ meminit Laërtius lib. 8. περὶ δὲ ἀρχύτου τοῦ μουσικοῦ φέρεται καὶ τόδε, ὡς ὀνειδιζόμενός ποτε ἐπὶ τῷ μὴ ἐξακούεσθαι εἴποι, τὸ γὰρ ὄργανον ὑπὲρ ἐμοῦ διαγωνιζόμενον λαλεῖ. *De Archita Mitylenæo Musico fertur, quod cùm probro ipsi daretur, quod non exaudiretur, dixerit; organum pro me pugnans loquitur.* Lesches Lesbius, & Archilocus Musici ac Poëtæ Terpandro antiquiores sunt. Clemens lib. 1. stromat. φανίας δὲ πρὸ τοῦ τερπάνδρου τιθεὶς λέσχην τὸν λέσβιον ἀρχίλοχον νεώτερον φέρει τὸν τέρπανδρον. Sæpe Musici cantum lyræ, tibiæ, & fistulæ miscebant, quod dictum sympsalma. Horat. ode 1. lib. 4.

C

> *Lyræque, & Berecynthiæ*
> *Delectabere tibiæ*
> *Mistis carminibus, non sine fistula.*

Pindarus ode 3. Olympic.

> Φορμιγγάτε ποικιλόγαρυν,
> Καὶ βοὰν αὐλῶν ἐπέων τε θέσιν
> Συμμῖξαι πρεπόντως.

Delphis signum Apollinis ita effictum fuisse, vt citharam teneret, docet Plutarchus in Sylla, ὁ δὲ κάφις ἧκε μὲν εἰς δελφούς. ἐνίων δὲ φασκόντων ἀκοῦσαι φθεγγομένης τῆς ἐν ἀνακτόροις κιθάρας. *Caphis venit Delphos. quibusdam autem dicentibus se audiuisse citharam in adyto canentem.* Prudentius,

D

> *Quicquid casta chelys, quicquid testudo resultat.*

Citharœdi autem de euentu certaminis semper erant pauidi, teste Arriano lib. 2. Epicteti cap. 13. ὁ κιθαρῳδὸς μόνος μὲν ᾄδων οὐκ ἀγωνιᾷ, εἰς θέατρον δὲ εἰσερχόμενος κἂν λίαν εὔφωνος ᾖ, καὶ καλῶς κιθαρίζῃ, &c. *Citharœdus si canit solus non angitur, sed ingressus Theatrum, licèt sit vocalis, & bene callens artis suæ, sollicitus tamen est, propterea quod non solùm bellè cupit canere, sed etiam commendari ab auditoribus. At id in potestate ipsius non est. Pulsare didicit neten, atque hypaten; at collaudatio à multis profecta quidnam sit, & quam vim habeat id, nec didicit, nec in eo cognoscendo se exercuit. Quare ipsum necesse est tremere, & expallescere.* Suetonius de Nerone cap. 23. Indices priusquàm inciperet reuerentissimè alloquebatur. Fortunatianus lib. 3. Rhetor. Denique aulœdos, & citharœdos, & cæteros huiusmodi artifices, quanquam non polliceantur orationem, videmus tamen proloqui ante actionem; & omnino curta, & sine capite oratio est quæ sine principio ab ipsis rebus orditur. Item, Nero apud Suetonium dicebat

E omnia se facienda fecisse, sed euentum in manu esse fortunæ.

CAP. XXXIX.

De habitu citharœdi.

HABITVS, cultúsque citharœdi graphicè depingitur à Cornificio lib. 4. ad Herennium. Vt citharœdus, inquit, cùm prodiret optimè vestitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea coloribus variis intexta, & cum corona aurea citharam tenens auro & ebore distinctam, ipse præterea statu sit apposito ad dignitatem. Syrmate vsi sunt oblongo, & palla talari, de qua Florid. 2. Apul. Eique prorsus citharœdicus status, Deam

conspiciens canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus ipsos, A
Græcanico cingulo chlamyda velat vtrumque brachium, adusque articulos palmarũ. cætera decoris histrici dependent. cithara balteo cælata apta structim sustinetur. Virgil. 6. Æneid.

Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum,
Iámque eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.

Cyprianus de ieiunio Christi, paludamentis talaribus pauimenta verrentes, capillis muliebribus se in fœminas transfigurant. Xiphilinus de Nerone, ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ κιθάραν ἔχοντα, καὶ ὀρθοστάδιον, καὶ κοθόρνους, ποτὲ δὲ ἐμβάδας, καὶ προσωπεῖον. Item, καὶ αὐτὸς ὁ νέρων ὀνομαστὶ πρὸ τοῦ γαλλίωνος ἐγκηρυχθεὶς, καὶ ἔστη ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ καῖσαρ κιθαρῳδικὴν στολὴν ἐνδεδυκὼς, καὶ εἶπεν, κύριοί μου εὐμενῶς ἀκούσατε. Item cùm Nero in Græciam profectus est, κιθάραν, πλῆκτρα, καὶ ἐμβάδας ἔφερον οἱ νερώνειοι. Erant cytharœdi barba rasa, aut potiùs volsa, capillo promisso. Tacit. lib. B
14. cithara ludiorum in modum. Xiphilin. de Nerone, τὸν αὔγουστον εἰς τὸ λεύκωμα ἐν τοῖς ἀγωνισταῖς ἐγγραφόμενον, φωνασκοῦντα, τὴν κεφαλὴν κομῶντα, τὸ γένειον ψιλιζόμενον. Id est, *Neronem in orchestra citharam habentem, & rectam tunicam, & cothurnos, interdum soccos, & personam.* Item, *& ipse Nero nominatim citatus ante Gallionem, & stetit in scena Cæsar, gerens amictum citharœdicum, dixitque, domini mei beneuolè audite.* Item, *citharam, plectra, soccos gerebant Neronei.* Item, *Augustum in albo inter artifices certantes inscribi, vocem exercentem capillato capite, barba rasa.* Apollonius lib. de excid. Hierosolymit.

——Nero cithara tantùm certamina norat,
Larnatósque inter gestu contendere mimos,
Atque apij Graiam saltu meruisse coronam.

Vestis igitur citharœdi oblonga fuit, qualem describit Ouid. lib. 3. Amor. eleg 4. C

Ima videbatur talis illudere palla,
Artis opus rara fulgens testudine & auro.

Varro lib. 3. cap. 13. de re rust. stolam vocat. Orpheus cum stola & cithara cantans. lib. 2. Fastor. Ouid.

—— Capit ille coronam,
Induit & Tyrio distinctam murice pallam.

Propert. lib. 2. eleg. 8.

Pythius in longa carmina veste canit.

CAP. XL.

De citharæ sonis. D

QVINQVE tantùm erant citharæ soni, qui deinde summa varietate distinguebantur, cùm ab imo ad summum omnibus intenta neruis consentiret. Fabius lib. 12. cap. 10. Cùm in cithara quinque constituerint sonos, plurima deinde varietate complent spatia illa neruorum, atque iis quos interposuerũt, inserunt alios, vt pauci illi transitus multos gradus habeant. lib. 2. cap. 8. Nam sicut cithara, ita oratio perfecta non est, nisi ab imo ad summum omnibus intenta neruis consentiat. lib. 1. cap. 11. An verò citharœdi non simul & memoriæ, & sono vocis, & pluribus flexibus seruiunt? Horat. in Arte,

———— Et citharœdus
Ridetur chorda qui semper oberrat eadem.

Septem fides à Terpandro additæ sunt, à Simonide octaua, cui nonam subiunxit Timo- E
theus. In cithara viginti quatuor chordas D. Hieronymus ponit; olim tribus tantùm chordis vsi. Plutarch. lib. de Musica scribit, Olympum & Terpandrum multitudinem fidium aspernatos esse. μαρτυρεῖ γοῦν τὰ ὀλύμπου καὶ τερπάνδρου ποιήματα, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων πάντων. τρίχορδα γὰρ ὄντα, καὶ ἁπλᾶ διαφέρει τῶν ποικίλων, καὶ πολυχόρδων. Id est, *testimonio sunt poemata Olympi & Terpandri, cæterorúmque omnium qui sunt illius generis.* Chordæ sunt hæ, nete, seu ima, & imæ proxima, paranete, tertia, media, summa, summæ proxima, mediæ proxima, lichanus. Chordarum alia est νήτη, παρανήτη, τρίτη, μέση, ὑπάτη, παρυπάτη, παραμέση, λιχανός. ὁ δὲ τρόπος ἑπταφθόγγου τῆς λύρας ὑπαρχούσης ἕως εἰς τέρπανδρον τὸν ἀντισσαῖον, διέρριψεν εἰς πλείονας φθόγγους. ὀργισθεὶς μὲν γὰρ καὶ κόλασιν ἐπιθεῖναι ποτέ φασι τῇ εἰς τὴν μουσικὴν παρανομίᾳ, ζημιῶσαί τε τὸν ἐπιχειρήσαντα πρῶτον τοῖς πλείοσι τῶν ἑπτὰ χρήσασθαι παρ' αὐτοῖς χορδῶν. contrà verò

A verò Stratonicus ætate Timothei Atheniensis δοκεῖ πολυχορδίαν εἰς τὴν ψιλὴν κιθάρισιν πρῶτος εἰσενεγκεῖν, καὶ πρῶτος μαθητὰς τῶν ἁρμονικῶν ἔλαβε, καὶ διάγραμμα συνεστήσατο, vt ait Athenæus. Id est, *Timotheus autem cùm lyra septem phtongis constaret, vsque ad Terpandrum Antissæum, dissipauit in plures phtongos. Aiunt autem Argiuos pœnam ei indixisse, qui contra antiquas Musicæ leges aliquid innouasset, & eum mulctasse qui pluribus septem fidibus vsus erat. Statonicus primus plures fides in assam citharam contulit, primus discipulos harmoniarum habuit, & diagramma constituit.*

CAP. XLI.

De legibus citharœdorum in Theatro.

B LEGES hæ fuère citharœdi in Theatro, ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea quam indutus gerebat, veste detergeret, vt nulla oris aut narium excrementa mitteret, postremò flexus genu, & manu nixus cœtum adoraret. Quas leges subiisse Neronem auctor est Tacit. lib. 6. Sueton. in Nerone cap. 21. Sine mora nomen suum in albo profitentium citharœdorum iussit ascribi, sorticulàque in vrnam cum cæteris demissa, intrauit ordine suo. cap. 24. Nero in certando ita legi obediebat, vt nunquam excreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret. Erat item capillo promisso, barba rasa, qui habitus citharœdi, vt Xiphilinus.

CAP. XLII.

De nomis citharœdicis.

C NOMI citharæ varij fuère. Collobis & Æolis apud Hesychium nomi citharœdici sunt. Suetonius cap. 20. Nero non antè cantare destitit quàm inchoatum nomon absolueret. Nomus laudatissimus fuit, τήνελλα καλλίνικε, qui ad citharam canebatur tribus strophis constans, vt ait Scholiastes Pindari ode 9. Olymp sed μέλος fuit potiùs quàm νόμος, cuius initium, ὦ καλλίνικε χαῖρε ἄναξ ἡρακλῆς. Eratosthenes ait fuisse hymnum in Herculem qui τρίπλοος diceretur, non quia tribus strophis constaret, ἀλλὰ διὰ τὸ τρὶς ἐφυμνιάζεσθαι τὸ καλλίνικε, *sed quia ter caneretur vox hæc, Callinice.* τήνελλα καλλίνικε χαῖρε ἄναξ ἡρακλῆς, αὐτός τε καὶ ὁ ἰόλαος αἰχμητὰ δύο, τήνελλα. οἱ ἀπορῶντες κιθαρῳδοῦ τούτῳ τῷ νομματι ἐχρῶντο, πρὶν αὐτοῦ ἀποφωνήσαντες. Quò respexit Pindarus ode 9.

D

τὸ μὲν ἀρχιλόχου μέλος
φωνᾶεν ὀλυμπίᾳ
καλλίνικος ὁ τρίπλοος κεχλαδώς.

Archilochus, ait Scholiastes, volens hymnum ἀναβαλέσθαι, & præfari in Herculem ludis Olympicis, conatus est rythmum & cantum vnius citharœdi per quandam vocem imitari. Partes nomi citharœdici apud Pollucem sunt, eparcha, eparchia, metarcha, catatropa, vmbilicus siue ὀμφαλὸς, sigillum siue σφραγὶς, epilogus. In cithara primæ harmoniæ sunt Doris, Ias, Æolis, deinde Phrygia, Lydia, Locrensis Philoxeni inuentum. Nomi Terpandri Æolius, Bœotius, à rythmis Orthius, & Trochæus, à tropis acutus, & tetraœdus. τὸ τῶν φιλοκιθαριστῶν ὄργανον vocant Pythicum, & Dactylicum. Nomi eorum Iouis, Mineruæ, Apollinis, Iambi, Iambides, Pariambides. Vox interdum cum cithara coniuncta, vbi asmatocamptæ qui flexionibus vocis vsi probarunt artem, si vocula fuit cauora, inflexa, φωνάριον ᾠδικὸν, καὶ καμπτικὸν, ait Pollux.

E

CAP. XLIII.

De Psalterio.

PSALTERIUM S. Hieronymus tradit fuisse in modum quadrati clypei cum decem chordis. Psal. 32. *in psalmo decem chordarum psallite illi.* Psal. 91. *in psalterio decachordo, cum cantico in cithara.* Hieron. in Psalm Psalterium propriè est genus organi musici meliùs sonans quàm cithara, similitudinem habet citharæ, quæ deorsum percutitur, psalterium sursum.

Paulus

Paulus lib. 5. sentent. tit. 4. psalterium canticum esse ait in alterius infamiam. Cic. in Catilin. Poëtæ lepidi, & delicati cantare & psallere didicerunt. Gellius lib. 19. cap. 4. Adolescentes scitissimos vtriusque sexus qui canerent voce, & qui psallerent. Marcel. Donatus apud Sueton. in Domitiano c. 4. legit *psallocitharistas* pro *psilocitharistis*. inepte. Arnobius l. 6. Deûm mater cum tympano, cum tibiis & psalteriis Musæ. καταυλεῖν, καταψάλλειν. Bassus apud Priscianum,

Calliope princeps sapienti psallerat ore.

Psallere est tibiis canere. Horatius,

Sub cantum querulæ despice tibiæ.

Apul. in Apolog. fenestræ canticis circumstrepitæ. aliud est κλαυσίθυρον. Varro, scientia doceat, quemadmodum in psalterio est, extendamus neruias. Nonnulli psalterium genus esse citharæ volunt. Isidorus lib 3. origin. Paulatim plures citharæ species exstiterunt, vt psalteria, lyræ, barbita, Phœnices, Pectides, & quæ dicuntur Indicæ (fortè, Scindapsi) & à duobus simul feriuntur. Anaxilaus apud Athen. lib. 4. ἐγὼ ἢ βαρβίτας τριχόρδους, πηκτίδας κιθάρας, λύρας σκινδάψους. Martianus lib. vlt. lyram à barbito distinguit, & à tetrachordo. Basilius in Psalm. psalterium solum ex organis musicis è superiori parte causam phtongorum, ac concentuum habere ait, vt suprà ostendimus. Athenæus lib. 4. psalterium distinguit à psalterio orthio, qui lyrophœnix dicitur. Chrysostom. in protheor. ad Psal. ψαλτήριον τ ὀργάνων μόνον ὂν, τὸν ἄνω ὄρθιον, ἢ ἄνωθεν ἔχει τ φθόγγων τὰς ἀφορμάς.

CAP. XLIV.

De Barbito, & Trigono.

BARBITON Anacreontis qui posterior Alcæo fuit, vt vult Athenæus lib. 4. Ibidem dicitur barbiti mentionem fieri à Sapphone, & Anacreonte. quare origo eius altiùs repetenda Horat. de Alcæo, & barbito,

Lesbio primùm modulate ciui.

Plutarch. de Monar. ἢ ψαλτήρια πολύφθογγα, ἢ βαρβίτους, ἢ τρίγωνα περιστίμψας. Plato Polit. lib. 3. τριγώνων, ἢ πηκτίδων, ἢ πάντων ὀργάνων ὅσα πολυχορδία. Trigonum, instrumentum triangulare pluribus fidibus constans. Erant & quæ septem angulis constarent. Aristot l. 9. Polit. ἑπτάγωνα, ἢ τρίγωνα, σαμβύκας Barbiton Pollux quasi βαρύμιτον dici ait. Anacreon,

Ἡ βάρβιτος ἢ χορδαῖς

Ἔρωτα μοῦνον ἀδει.

CAP. XLV.

De Crotalo.

CROTALUM κάλαμος ἐστὶν ἐσχισμένος, vt Scholiast. lib. 7. Anthol. Rufinus, οὐκ ἐν παιδομανής, ὡς πρὶν ποτέ, νῦν ἢ καλοῦμαι θηλομανής, ἢ νῦν δίσκος ἐπ κρόταλον. Cicero in Pisonem; Nec collegæ tui cymbala, ac crotala fugi. Apuleius Milesf. 9. cum crotalis & cymbalis circumforaneum mendicabulum producitur ad viam. Martian. Capella lib. 2. magno tympani crepitu, crotalorúmque tinnitu vniuersa dissultent. Crotalum describitur ab Apul. Nam dextra ferebat æneum crepitaculum, cuius per angustam laminam in modum balthei recuruatam traiectæ mediæ paucæ virgulæ crispante brachio ter geminos ictus, reddebant argutum sonum. Fiebat ex arundine scissa, vt cùm quateretur digitis, sonus ederetur. Scholiastes Aristophanis, κρόταλον κυρίως ὁ σχιζόμενος κάλαμος, ὁ καλούμενος σχιζόμενος παρὰ τὸ ἔχειν εἴ τις αὐτὸν σείοι τ χερσὶ καθάπερ κρότον ἀποτελεῖν. Testulæ quoque, & officula vsum crotali præstabant, quæ crumata dicuntur. Martialis,

Edere lasciuos ad Betica crumata gestus,

Et Gaditanis ludere docta modis.

Iuuenalis,

——— Audiat ille

Testarum crepitus cum verbis. ———

Aristophanes in Ranis,

Ποῦ 'στιν ἡ τοῖς ὀστράκοις αὕτη κροτοῦσα;

ἡ δὲ

A *Vbi est quæ testis crepitat?* Arnobius vocat testarum crepitus. Clemens Alexandrin. lib. 2. Pædag. c. 4. σύρεγξ μὲν σοῦ ποιμέσιν ἀπονενεμήσθω, αὐλὸς δὲ ἀνθρώποις δεισιδαίμοσι εἰς εἰδωλολατρείας σπεύδουσιν. In Copa Virgilij,

Sunt typia, & chalybes, cyathi, rosa, tibia, chordæ.

Typia sunt Syrorum tympana à voce τύπτω. Chalybes sunt æra ad crotala. Nilotes tibicen erat, crotalistria Phyllis. Columella, crepitaculis æteis, aut testarum sonitu terrentur. Eustathius, κρόταλον εἶναι σκεῦος, ὃ ἐξ ὀστράκου τυχὸν, ἢ χαλκοῦ ὃ ἐν χερσὶ κρατούμενον ψοφεῖ. Sipontinus crotalum esse vult instrumentum quod manu pulsatur laminis quibusdam ex ære rotundis, sonum ex collisione reddentibus.

B

CAP. XLVI.

De Sambuca.

SAMBVCA non est tibia, aut fistula, sed instrumentum musicum triangulum. Pers. satyr. 5.

—— *Sambucam caloni aptaneris alto.*

Athenæus lib. 14. & lib. 4. σαμβυκίστριαι τινὲς ἐσῆλθον, καὶ μουσουργοί. Aristot. Polit. lib. 9. ἑπτάγωνα, καὶ τρίγωνα, καὶ σαμβύκας. Porphyrio; Sambuca triangulum instrumentum est quod ex inæqualibus longitudine sicut & crassitudine neruis efficitur. Plaut. in Sticho,

Fidicinas, tibicinas, sambucistrias aduexit secum forma eximia.

Liuius lib. 39. Tum psaltriæ, sambucistriæque, & conuiualia ludionum oblectamenta addita

C epulis. In glossis Isidori sambucus saltator dicitur. Veteres glossæ ψαλτήριον, sambucum organum musicum.

CAP. XLVII.

De Sistro.

SISTRVM Isiacorum fuit, vt cymbalum Gallorum Cybeles. Pers. satyr. 5.

Hinc grandes Galli, & cum sistro lusca Sacerdos.

Seneca de beata vita cap. 27. Cùm sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis secandi lacertos suos artifex brachia, atque humeros suspensa manu cruentat.

D Quam Syri sambucam vocant, nos harpam dicimus. Sidon. car. 5.

Cùm patrio Cleopatra ferox circumdata sistro.

Carm. 9.

Non Apin Mareoticum sonabo
Ad Memphitica sacra concitari.

Apud Ammian. Marcel. lib. 22. Per septem cerimoniosos dies mitescunt crocodili, quibus Sacerdotes Memphi natales celebrant Apis. tunc sistra sonant. Apul. æreum crepitaculum in manu Deæ Isidis.

CAP. XLVIII.

De versu Heroico, Iambo, & Lyrico.

E

SVTA tota scena Iambis maximè constat, orchestra Lyricis, pauca de versibus Heroicis, Iambicis, Lyricis subiiciam. Iambici auctorem Archilochum Horatius facit.

Archilochum proprio rabies armauit Iambo,
Hunc socci cepère pedem, grandésque cothurni
Alternis aptum sermonibus, & populares
Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.
Versibus exponi tragicis res comica non vult.

Iambici Poëtæ sunt ἀπαγγελτικοὶ, Comici & Tragici δρῶντας μιμοῦνται, *facientes imitantur.* Iambici Poëtæ nuntiant, & narrant. De versibus autem Heroicis Plinius lib. 7. versum Heroicum Pythio oraculo debemus. Iosephus lib. 2. versum Exametrum à Mose repertum ait.

Aristo

Aristoteles Orphicum fuisse vnquam negat. Coriani qui ante Homerum fuit, nihil extat. A
Musæi opus controuertitur. Versuum lyricorum varij repertores, Sappho, Alcæus, Anacreon, & alij, de quibus Horatius,

Musa dedit fidibus Diuos, puerósque Deorum,
Et iuuenem victorem, & equum in certamine primum,
Et iuuenum curas, & libera vina referre.

Lyrici Poëtæ sunt nouem, Alcæus, Sappho, Stesichorus, Ibycus, Bacchylides, Simonides, Alcman, Anacreon, Pindarus, de quibus in epigram. Græcis,

σὺν μιτυλιωναῖος· μὲν ἦν γεραρώτερος ἄλλων
Ἀλκαῖος. ———

Quintilianus lib. 10. Nouem lyricorum longè Pindarus princeps spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum, verborúmque copia, & velut quodam eloquentiæ flumine, propter quæ Horatius cum meritò credidit nemini imitabilem. Horatius, B

Quid Tityus Romana breui venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus?

Iambos scripsit Æschines Sardianus, in quibus nomina Cercopum recitat, vt scribit Harpocration in voce κέρκωψ. Sidonius lib. 8. epist. 4 citos Iambos, Elegos acutos. Prudentius præfat. de coronis; nos citos Iambos sacramus, & rotatiles Trochæos. Horatius,

Feruor & in celeres Iambos
Misit furentem. ———

Sidonius epist. 15. lib. 9.

Iubes amice nostra per volumina
Modis resultet incitatioribus
Ferox Iambus, & Trochæus. C

Terentianus; Erit Iambus pes virilis, acer, & raptim citus.

Adesto Iambe præpes, & tui tenax
Vigoris adde concitum celer pedem.

Catull. truces Iambi. Terentianus,

Adusta felle qualis antè carmina
Dabis amarus vltor impotens tui.

Marius Victorinus lib. 2. Hæc apud Græcos metri Iambici species frequens est sub hac conditionis lege, vt non Heroas, & Reges, sed Satyros inducat ludendi, iocandíque causâ, quò spectatoris animus inter res tristes, & tragicas Satyrorum iocis relaxetur. Græcus Scholiast. τὸ εἰς δράματα εἰσαγόμενον κυρίως μὲν τὸ εἰσφερόμενον ἐν τοῖς δράμασι γέλωτος χάριν ἔξω τῆς ὑποθέσεως ὄν. καταχρηστικῶς δὲ τὸ ἐξαγώνιον ἅπαν πρᾶγμα. Athenis cùm trina essent Dionysia, D seu liberalia, totidem fabulæ agi solitæ, quarum duæ Tragœdiæ, postrema satyrica. Iambis Martianus Capella lib. 9. nomen esse vult ab eo quod venenum maledicti, aut liuoris infundant maledicorum verba virulenta. Origenes homil. ad plebem, quæ Cæsario tribuitur; Sicut enim sunt virulenti herbarum succi, ita sunt & venena verborum. Horatius lib. 1. epist. 14. *morsu venenat.* Sidonius epist. 22. lib. 4. cur venenato morsu fecère? lib. 1. epist. 2. mordacis linguæ felle feriatur. Ex tribus receptis auctoribus Iamborum ad ἐξιν maximè pertinebit vnus Archilochus, vt loquitur Quintilianus lib. 10. Instit. Summa in hoc vis elocutionis, cùm valida, tum breues, vibrantésque sententiæ, plurimum sanguinis, ac neruorum. Horat. in epist.

———Parios ego primus Iambos
Ostendi Latio, numeros, animósque secutus
Archilochi, non res, & agentia verba Lycambem. E

IVLII



IVLII CÆSARIS BVLENGERI
IVLIODVNENSIS DOCTORIS THEOLOGI,

De Venatione Circi, & Amphitheatri.

LIBER VNICVS.

CAPVT PRIMVM.

A VENATIO Circi vt horrida instituto, sic antiquitate, & ludicro nobilis, à multis tentata, à pluribus promissa, à plurimis expectata, à nemine adhuc præstita est. Vellem equidem homines excellentibus ingeniis, qui literas elegantes nostro sæculo colunt & ornant, hanc iuuentuti gratiam fecisse, vt ex opulento suo penu, & diuite copia qua redundant, aliquid etiam in hanc partem deriuassent. Sed grauiora, opinor, animo versantes, & arma, imperia, magistratus, aliàque antiquitatis monumenta ingenio & stylo digerentes, obliti polliciti sui fortè hîc obdormiscunt: quibus ego me neque parem, neque subsessorem ac succedaneum esse duco, quasi derelictam à cæteris prouinciam, vltrò ac temerè occupare velim; sed dum alia omnia principes in literis viri cogitant, aut hanc partem velari minùs arduam negligunt, iuuentuti hanc operam commodare institui, vt de nocte saluis cruribus in Circo venari, quàm descobinatis in sylua de die currere malint, maximè cùm è tenebris lucem hîc aliquam dispicere possint. Multa
B sciens omitto, plura fortè nesciens, vt hoc exemplo moniti viri omni eruditione antistites, pristinum industriæ morem requirant, & quod à nobis subitario partu ante legitimos menses, imò ante exactum mensem editum est penè priùs quàm conceptum, id lambendo refoment. Quod ego non æquo tantùm animo feram, sed etiam gratias agam, & eorum industriæ plurimum me debere profitebor.

CAP. II.

De Venatione syluatica.

QVATVOR maximè venationum genera fuisse comperio; syluaticam, Persicam, auium prædatricum, & Amphitheatri. Syluatica, fouea, igni, pennis in lineam con-
C textis, canibus, venabulo, iaculo, sagitta conficitur. De fouea Lucretius lib. 5.

Nam fouea atque igni priùs est venarier ortum,
Quàm sepire plagis saltum, canibúsque ciere.

Foueas intellige asseribus, virgultis, aut paleis tectas, in quas prædæ spes feras trahit. De linea variis auium pennis contexta, quam formidinem appellant, audiendus Lucanus lib. 4.

—— Sic dum pauidos formidine ceruos
Claudit odoratæ metuentes aëra pennæ,
Aut dum dispositis attollat retia varis,
Venator leuis ora tenet clamosa Molossi.

Varos vocat stipites, quibus retia plagæque insidiis aptantur. Omnium optimè formidinem expressit Nemesian in Cyneget.

Linea quin etiam magnos circundare saltus
Quæ possit, volucrésque metu concludere prædas,
Digerat innexas non vna ex alite pinnas.

Dat tibi pinnarum terrentia millia vultur,
Dat Libye magnarum auium fœcunda creatrix. A

Virgilius 3. Georgic.

Puniceæue agitant timidos formidine pennæ?

Generosiùs venabantur, qui venabulo, aut iaculo feras appeterent, qualis Atalanta fuit, Meleager, & Lacones, qui omnium primi venabulis vsi sunt. Gratius de venatione, de Decreto Lacone,

Ille etiam valido primus venabula dente
Induit. ――――

quare Dorica venabula Martialis Laconica vocat lib. 1. epig. 23.

Dorica quàm certo venabula dirigit ictu.

Sic enim malo, quàm Græcanica, licèt à Pisco Græco homine Plinius venabula reperta velit lib. 8. cap. 58. Vsi sunt & verutis bifidis. Gratius ibidem, B

―――― *tum stricta verutis*
Dentibus, & gemina subiêre hastilia furca.

De sagittis illud modò è Virgilio apponam lib. 1. Æneid.

Námque habilem de more humeris suspenderat arcum
Venatrix. ――――

In Cornelio Nepote consistamus, ne res longiùs ducatur. Nec enim plura de syluatica venatione sunt huius temporis. Sic autem ille lib. 2. Daretis, si tamen eius est;

Ocyùs exciti qui cassè, vel ore, vel aure,
Fraude, sono, sensu, ludentes prælia, cassè
Fallunt, ore cient, vestigant aure, simúlque C
Inuadunt saltus. ――――

CAP. III.

De venatione Persicâ.

PARADISI Regij fuêre in Persis arboribus consiti, in quibus feræ omnis generis alerentur, vbi Reges animi corporísque robur experiri, equites & pedites, iaculo, sagitta, aut venabulo possent. Id genus autem venationis aliud fuisse à syluatico ex eo apparet, quod Reges in Persis montibus vulgare illud & syluaticum venationis genus agitarent, auctore Strabone lib. 13. *βασιλικὴ θήρα ἐν τοῖς ὄρεσι περσικοῖς.* in hortis autem qui ad palatia Regum appliciti erant, quales fuêre Babylone horti pensiles, feras conficerent. docet Xenophon lib. 1. Cyropæd. *ταχὺ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία ἀνηλώκει διώκων, καὶ βάλλων, καὶ κατακαίνων. παράδεισος μέγας ἀγρίων θηρίων πλήρης, ἃ ἐκεῖνος ἐθήρευε ἀφ' ἵππου, ὁπότε γυμνάσαι βούλοιτο ἑαυτόν. Cyrus*, inquit, *confestim in paradiso feras absumebat persequens, & feriens, & conficiens. paradisus enim ingens erat feris agrestibus refertus, quas ille ex equo venabatur exercitationis causâ.* Latinis dicta viuaria, Varroni leporaria, Scipioni roboria, id est, septa quibus feræ viuæ pascuntur, Gellio teste lib. 2. cap. 20. quanquam alebant feras Romani, non ad venationem modò, & voluptatem, sed ad quæstum, vt altiles & numerosas haberent; neque in hortis & arboretis modò, sed in locis vt plurimum cõclusis. Sub Imperatoribus tamen planè viuaria pro paradisis Persicis fuerunt. Marcellin. lib. 31. Gratianus, inquit, intra septa quæ appellantur viuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias. Plinius lib. 8. cap. 52. Viuaria ferarum, cæterarúmque syluestrium, primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit; nec diu imitatores fuêre L. Lucullus & Q. Hortensius. Consulatur Curtius lib. 8. Ammianus lib. 3. Diodorus Siculus lib. 13. postremũ hoc esto ex Philostrato lib. 1. de vita Apollinij. *μέλλων δέ ποτε πρὸς θηραγρίαν τῶν ἐν τοῖς παραδείσοις χωρίων, εἰς οὓς λέοντες ἀπόκεινται βαρβάροις, καὶ ἄρκτοι, καὶ παρδάλεις. Cùm autem*, inquit, *aliquando venatum iturus esset in eos hortos, vbi leones, vrsos & pardales barbari alunt.* Sed & Scythæ, Curtio teste lib. 8. syluas muris sepiunt, leones ferásque includunt, turres collocant. Græci *ζωγρεῖα* propriè viuaria piscium, vt Eustath. *χοιροκομεῖα* aprorum vocant. Plautus in Pœnolo; D E

Ita viuariorum habemus nostra delectum domi.

lege, *viuariorum* Viuaria vocat homines se saginantes. Horatius viuaria dixit de piscibus.

Pluris

A *Plures annabunt thunni & viuaria crescent.*

Viuarium Romæ fuit prope portam Prænestinam, apud Procopium lib. 1. Gothico. ὀρνιθῶνες Latini auiaria vocant, περιστερεῶνες columbaria, leoporaria λαγωτροφεῖα. Qui in leporaria, aut viuaria varia animantium genera cornu, aut buccina conuocant, Orphei dicuntur Varroni libro 3. de re rustica cap. 13. Apros posse haberi in leporario captiuos, & cicures, qui ibi nati sunt. vidisti ad buccinam inflatam certo tempore apros, & capreas conuenire ad pabulum, cùm è supiore loco aptis è palæstra effunderetur glans, capreis vicia. Non leporarium, sed θηριοτροφεῖον erat. Quintus Orphea vocari iussit, qui cùm eò venisset eum stola & cithara, & cantare esset iussus, buccinam inflauit. Romæ viuarium vbi leones, & aliæ feræ alerentur, fuit prope portam Prænestinam, narrante Procopio lib. 1.

B Gothico. Huic muro, inquit, alterum foris breuem veteres Romani adiecerant, non ad tutelam, sed ad delicias, vt leones in eo loco coërcitos, & alias bestias asseruarent, vnde & viuarium is locus dictus est. Apud Plinium cap. 52. viuaria animalium primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit; nec diu imitatores fuêre L. Lucullus, & Quintus Hortensius. Opinor in caueis, & cryptis fuisse, non in viuario saginatas feras, de quibus Suetonius in Caio cap. 27. Cùm ad saginam ferarum muneri præparatarum cariùs pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotauit, & custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans tantummodo intra porticum mediam à caluo ad caluum duci imperauit. In veteribus glossis ὀρνιθοτρόφος, altiliarius dicitur, qui curaret aues altiles. Scholiastes vetus; χοιροτροφεῖον τὸ κυλλώμενον ζωγρεῖον κανωτὸν, ὅπου οἱ χοῖροι τρέφονται, *viuarium canistratum aut cancellatum apris alendis, aut porcis.*

C

CAP. IV.

De Aucupio.

AVCVPIVM Plato in Protagora ὀρνιθοθηρευτικὴν, Athenæus lib. 1. ὀρνιθοθηρευτικὴν vocat. Ad aucupia autem veteres vsi sunt laqueis, visco, calamis, auibus illicibus & prædatricibus. Aues illices παλευτρίας, παλεύειν, *illicere.* Includebant retibus palcentes aues. Manil. lib. 3.

Pascentémve super surgentia ducere lina.

De auibus prædatricibus, quia Budæus in Pandectis, & Brodeus negant, admonebimus quod Aristot. lib. 10. histor. animantium posuit, Thraces iam olim aquilis & falconibus

D ad aucupium vsos esse, qui cùm prædæ aliquid cepissent, ad aucupum pedes deiiciebant, vt partem inde aliquam ferrent. οἱ μὲν ἱέρακες ὅταν λάβωσι τι τῶν ὀρνίθων, καταβάλλουσι τοῖς θηρευταῖς. Oppianus lib. 1. de venatione; καὶ μὴν ἰξευτῆρσι πόνος γλυκύς. ἡ γὰρ ἐπ' ἄγραν ὠκὺς ἐπὶ δρυμὰ συνέμπορος ἵπτατο κίρκος, καὶ δολιχαὶ θώμιγγες. *Aucupi*, inquit, *labor dulcis est, cum enim celer falco in querceta comes venationis sequitur, & longæ plagæ.* Hoc voluit Plaut. in Captiuis;

I modò, venare leporem, nunc cirim tenes.

Falco enim venatur cirim, quæ nobis est egretta. Martial. lib. 15.

Prædo fuit volucrum, famulus nunc aucupis, idem
Decipit, & captas non sibi mæret aues.

Sidon. Paneg. 3.

Quid volucrum studium, dat quas natura rapaces
E *In vulgus propè cognatum? quis doctior isto*
Instituit varias per nubila iungere lites?
Alite vincit aues, celerique per æthera plausu,
Hoc nulli meliùs pugnator militet vnguis.

In numero auium prædatricum Firmicus lib. 5. cap. 7. Astronom. ponit accipitres, falcones, astures (inde nata vox Gallica, *Autour*) & aquilas, his verbis. Accipitres tamen falcones, astures, aquilas, & aues huiuscemodi, equósque ad venandum. Videntur quoque adhibiti canes in aucupio, qui perdices excitarent, & asturibus obiicerent. cap. 9. ibidem. Equorum nutritores, accipitrum, falconum, cæterarúmque auium, quæ ad aucupia pertinent, canum vertagorum, qui sunt ad venationes accommodati. De vertago cane Martial. lib. 14.

Non sibi, sed domino venatur vertagus acer.

vertagum canem vocant qui vertit, & agit feram. Imò & cornices, & corui adhibiti ad A
aucupia, non auium modò, sed & leporum. Ctesias in Indicis p.14. οἱ πυγμαῖοι λαγωὺς καὶ ἀλώπεκας θηρεύουσι, οὐ τοῖς κυσὶ, ἀλλὰ κόραξι, καὶ ἰκτῖσι, καὶ κορώναις, καὶ ἀετοῖς. *Pygmæi*, ait, *venantur lepores & vulpes, non canibus, sed coruis, & accipitribus, & cornicibus, & aquilis.* Ætate Plinij Romæ id genus aucupij minimè viguisse videtur. sic enim ille lib. 10. cap.8. Ex accipitribus alij non nisi ex terra rapiunt auem, alij non nisi circa arbores volitantem, alij sedentem in sublimi, aliqui volantem in aperto. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur, hi ex syluis & arundinetis excitant aues, illi superuolantes deprimunt, rursus captas aucupes diuidunt cum iis. Paulo aliter Ælianus lib. 2. cap. 42. οἱ μὲν ἄνθρωποι τὰ δίκτυα ἁπλώσαντες ἡσυχάζουσιν. οἱ δὲ ἱέρακες ὑπερπετόμενοι, καὶ φοβοῦσι τοὺς ὄρνεις, καὶ συνωθοῦσι εἰς τὰς τῶν δικτύων περιβολάς. *Homines*, inquit, *retia tendentes quiescunt, accipitres autem superuolantes, & terrent aues, & compellunt in retium ambitus.* B Non est absimile quod notat idem lib. 2. cap. 8. λόγοι φασὶ τῶν Εὐβοέων τοὺς ἁλιέας τοὺς ἐκεῖσε τοῖς δελφῖσι τοῖς ἐκεῖσε ἰσομοιρίαν τῆς θήρας ἀπονέμειν. *Sermo hic apud Eubœos percrebuit, piscatores indigenas cum Delphinis partiri piscium capturam.* apud eundem lib. 12. cap. 4. de nat. animal. Varia sunt genera accipitrum prædatorum. ὁ μὲν περδικοθήρας καὶ ὠκύπτερος ἀπόλλωνός εἰσι θεράποντες φησί. φήνην δὲ καὶ ἅρπην ἀθηνᾷ προσνέμουσι. ἑρμῆ δὲ φασσοφόντην ἄθυρμα εἶναι. *Perdicotheres & ocypterus Apollinis sunt famuli. Mineruæ phenem & harpen tribuunt, Mercurio fassophontem ludicrum, in quo acquiescat faciunt.* Ælianus lib.8. cap.24. ἀηδὼς τὸ ὄνομα τὴν φύσιν κλωὸς, τοῦ μέλει τῶν ἄλλων ὀρνέων αἱρεῖ τὰ ἁπαλὰ προσαπτόμενα τῇ τῆς εὐμουσίας θέλξει. *Venator qui dicitur auis natura volatilis, suauitate carminis teneras aues aduolantes arripit musica illectos.* Aquilæ apud Ælianum lepores venantur, & hinnulos, & anseres è corte. lib.9. cap. 10. ἀετοὶ λαγὼς ἁρπάζουσι, καὶ νεβρὸν, καὶ χῆνα ἐξ αὐλῆς, καὶ ἄλλα. Ctesias apud Photium in Bibliotheca pag.68. scribit, Py- C
gmæos Indiæ λαγωὺς τε καὶ ἀλώπεκας θηρεύειν κόραξι, καὶ ἰκτῖσι, καὶ κορώναις, καὶ ἀετοῖς, *lepores & vulpes venari coruis, vulturibus, cornicibus, & aquilis.* Demetrius Constantinopolitanus librum scripsit de re accipitraria, quem tu consule; item epistolam Symmachi & Theodotionis ad Ptolemæum Regem Ægypti. Corticem, ait Demetrius, de ceraso arbore detractum scitè in tenuem membranulam extenuant, & quasi tenuem tunicam efficiunt, in quam inserunt calamum ad numeros temperatum, accurata lingua illud instrumentum tangunt, per quod ducto & reducto spiritu vehementiori similem accipitris voci mittunt vocem, patrúmque artificiosè sonum imitantur, vt pullos accipitrum doli imprudentes fallant, & capiant. Eunodius lib.8. epist. Clericos auibus venantes commemorat. Blondus lib. de Ital. Illust. ducentis annis ante suam ætatem falconis auis aucupium incognitum fuisse scribit. Falco Hetruscis olim dictus Capis; vnde Seruius Capuam ab augurio falconis appella- D
tam esse ait, quod Hetrusci eius vrbis conditores Capim, id est, falconem inaugurantes viderint. Plinius lib.9. cap.8. inter accipitres circum, triorchen à numero testium, buteonem, seu æsalona ponit. In Thraciæ parte super Amphipolim homines, atque accipitres societate quadam aucupantur. quod idem scribit Aristoteles libro 9. de histor. animal. Banduellus Dominicanus in oratione funebri in Principem Mantuanum, aues scribit aucupio natas, accipitres videlicet, falcones, gyrofalcos, peregrinos, montanos, gibbosos, astores, quos Pausanias astorgios vocet, Fridericum Ænobarbum primum omnium longè in Italiam postliminio aduexisse, & cicures effici docuisse. ἱερακοσόφιον vocant vulturum institutionē, vt κυνοσόφιον canum. Manilius lib.5.

Ipse quoque aërios populos, cælóque dicatum
Alituúmque genus, studium censúsque vocabit.

Lege Demetrium περὶ τῆς τῶν ἱεράκων ἀνατροφῆς τε, καὶ θεραπείας. E

CAP. V.

De Venatione Amphitheatri.

QVARTVM venationis genus esse diximus Amphitheatrale, quod & olim in Circo datū est, vbi vel inter se pugnabant feræ, vel cum bestiatiis & contificibus, vel in aliud voluptatis genus erudiebantur. Quanquam munus vulgò de gladiatoribus exauditur, interdum tamen ad venationem refertur. Apuleius 4. Milef. Præter cæteram speciosam muneris supellectilem, totis vtrimque patrimonij viribus immanis vrsæ comparabat numerum copiosum.

Sanctus

A Sanctus Augustinus l. 1. cõtra Academic. si te edentem munera vrsorũ. Prosper Aquitanicus libro de promissionib. In munere habet Danielem sanctum Leones non ferro, sed orationibus vincentem. Paulus Diaconus libro 11. quos etiam bestiis cùm magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit. Cassiodorus in Chronicis; Muneribus amphitheatralibus diuersi generis feras exhibuit. A munere munerarium dictum editorem qui gladiatores daret, vulgò scitum est. Vetus auctor vitæ Sanctæ Mariæ; fuit Augustorum Pontifex, prætereà munerarius ciuitatis.

CAP. VI.

De origine Venationum.

B A SVPPLICIIS ortæ sunt venationes Amphitheatri, aut certè à funeribus, sicut & gladiatores, qui tamen venatorio ludo antiquiores. Vtriusque rei originem Tertullianus libro de spectaculis edisserit his verbis. Munus dictum est ab officio, quoniam officium etiam muneris nomen est. Officium autem mortuis hoc spectaculo facere se veteres arbitrabantur, postea quam illud humaniore atrocitate temperauerunt. Nam olim quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captiuos, vel malo ingenio seruos mercati in exequiis immolabant. postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos parauerant armis, quibus tunc, & qualiter poterant, eruditos tantùm vt occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Ita mortem homicidiis consolabantur. Hæc muneris origo; sed paulatim prouecti ad tantam gratiam, ad quantam C & crudelitatem, quia ferrũ voluptati satis non faciebat, nisi & feris humana corpora dissiparentur. quod ergo mortuis litabatur, vtique parentationi deputabatur. Ludi quippe omnes per initia funebres fuêre, non Romæ modò, verùm & in Græcia, vnde Romam influxerunt. Ausonius Eclogario vlt. de quatuor Græciæ certaminibus.

Tantalidæ Pelopi mæstum dicat Elis honorem,
Archemori Nemæa colunt quinquennia Thebæ,
Isthmia defuncto celebrata Palæmone notum,
Pythia placando Delphi statuêre Draconi.

Apud Homerum in funere Patrocli ab Achille Troës mactantur. Apud Virgilium ab Ænea Rutuli ad tumulum Pallantis. Ausonius,

Tres primas Thracum pugnas, tribus ordine sellis,
Iuniadæ patrio inferias misêre sepulcro.

D lib. 2. Machab. lecta Ptolemæi epistola, elephantes in Circum Alexandriæ inducti sunt ad obterendos Iudæos. Poëtæ quidem iam olim Hesionem & Andromedem obiectas ingentibus belluis commemorant. Sed ea res, quia Poëtas authores habet, minus possidet fidei; vero propior est Cassiodorus, qui ludicri huius cruenti ortum ab Atheniensib. arcessit lib. 5. epist. 42. Hunc ludum, inquit, crudelem Athenienses primùm ad ciuitatis suæ perduxêre culturam, iustitia permittente diuina. Nec ab ea sententia Lucianus abhorret, qui narrat in Toxari, ætate Solonis & Anacharsis bestiarios Athenis datos. sic enim ille. παραλαβὼν γάρ με, ὡς ἐπὶ τερπνόν τι καὶ παράδοξον θέαμα τῶν ἑλληνικῶν ἀγωνιῶν εἰς τὸ θέατρον. καὶ καθίσαντες ὁρῶμεν τὸ μὲν πρῶτον θηρία κατακοντιζόμενα, καὶ ὑπὸ κυνῶν διωκόμενα, καὶ ἐπ' ἀνθρώπους δεδεμένους ἀφιέμενα, κακούργους τινάς, ὡς εἰκάζομεν. Id est, *assumens enim me, vt ad gratum & insperatum spectaculum Græcanicum, inducit in Theatrum. & vbi consedimus, vidimus primùm omnium feras sagittis confici, &* E *à canibus lacerari, aut immitti in homines vinctos, noxios, vt interpretabamur.* Imò omnia certamina, panegyres, celebritates Athenis ortum habuêre, ait Aristides in Panathenaïco. ἀγῶνες, πανηγύρεις, καὶ τελεταὶ ἐν Ἀθηναίοις πρῶτον. Pausanias lib. 1. Lysimachum Alexandri iussu in caueam leonis inclusum ad prædam & lacerationem testatur. Carthaginensibus solemne fuit hoc pœnæ genus, vt sontes feris obiicerent. Polyb. lib. 1. τῶν δὲ πολεμίων εἰς τοὺς κρατίστους, τοὺς μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ, τοὺς δὲ ζωγρίᾳ πρὸς αὐτὸν εἰσαχθέντας ὑπέβαλε τοῖς θηρίοις. *Qui autem ex hostibus in manus eius venissent, eos vel extemplò occidi iubebat, vel viuos ad se adductos feris obiici.* Hoc supplicii genere in transfugas Africanus minor vsus est, auctore Valerio lib. 2. cap. 2. Posterior, inquit, Africanus euerso Punico Imperio exterarum gentium transfugas in edendis populo spectaculis feris bestiis obiecit. L. Paulus Perse Rege superato, eiusdem generis & culpæ homines elephantis proterendos substrauit. Luc. Florus in Epitome lib. 51. Scipio exemplo

patris eius Æmilij Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugásque & fugitiuos A bestiis obiecit. Baldus item Quæstor cùm esset Gadibus, bestiis ciues Romanos obiecit. Auctor Pollio lib. 10. epist. Cicer. ad familiar. epist. 32.

CAP. VII.

Quibus Diis sacra.



CVM venatio omnis Dianæ sacra esse dicitur, tum verò Amphitheatralis; non illi venatrici, sed Tauricæ singulariter attributa est, quod ad eius aram in Scythia Græci immolarentur. Sanguine enim humano placari solitam vel ex Aricini nemoris religionibus discas, quibus regnum Aricinum nonnisi duello & cæde dabatur. Sueton. in B Calig. cap. 25. Nemorensi Regi quod multos iam annos potiretur, validiorem aduersarium subordinauit. Statius lib. 3. Sylu.

Iámque dies aderat profugis cùm Regibus aptum
Fumat Aricinum, Triuiæ nemus, & face multa
Conscius Hippolyti splendet lacus, ipsa coronat
Emeritos Diana canes, & spicula torquet,
Et tutas sinit ire feras.——

Sed paulo clariùs Valer. Flacc. lib. 2. de Thoante patre Hypsipyles.

——— delubráque sæua Dianæ
Aduenit, hic illum tristi Dea præficit aræ,
Ense dato, & soli non mitis Aricia Regi. C

Sed de Diana Amphitheatri præside disertè Cassiodor. lib. 5. cap. 42. Spectaculum tantum fabricis clarum, sed actione deterrimum, in honorem Scythicæ Dianæ repertum, quæ sanguinis effusione gaudebat. Tertull. lib. de spectac. Martem & Dianam vtriusque ludi (gladiatorij & venatorij) præsides nouimus. Eruditissimus Lipsius (præsidem) legit: viderit ipse quàm bene lectio vulgata verior est. Cæteri penè omnes consentiunt venationem Circi Dianæ sacram. Martialis epigr. 12. lib. 1.

Inter Cæsarea discrimina sæua Dianæ.

epig. 13.

Experta est numen moriens vtriusque Dianæ,
Quáque soluta parens, quáque perempta fera est.

Claudian. Panegyr. Mallij,

Amphitheatrali faueat Latonia pompa. D

Prudentius in Symmach. venandi studium in Diana notat.

Nunc etiam volucres caprearum in terga sagittas
Spargere, térque suas eadem variare figuras.

Lactantius lib. 6. cap. 20. Primitus venationes quæ vocantur munera, Saturno sunt attributa. Eruditus Lipsius legit, venationes, & quæ vocantur munera. feliciter. Venationes tamen & naumachiæ munera dicuntur. Martialis lib. 1.

Quisquis ades longis serus spectator ab oris,
Cui lux prima sacri muneris ista fuit.

Et Victruuius in exordio lib. 10. Saturno autem sicut sanguinario Deo coccinatum pallium, & Galaticum ruborem tribuit Tertullianus lib. de testim. animæ, & lib. de pallio. Nec audiêdi sunt, qui Galeticum reponunt coccum enim nascitur in Galatia, non in Hispania tãtùm, auctore Plinio lib. 9. cap. 41. lib. 16. cap. 8. Coccum, inquit, Galatiæ rubens granum. Imò & E Ioui sacra venatio, auctore Tertull. in Apologet. Romæ Iupiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine; sed bestiarij, inquitis. Ille, si bene auguror, est Iupiter, de quo Cyprianus epist. 103. de spectacul. Inter quæ nonnunquã & homo fit hostia, latrocinio sacerdotis, dum cruor etiam de iugulo calidus exceptus patera, quasi sitienti idolo in faciem iactatus crudeliter propinatur. Latrocinium sacerdotis vocat, quod sanguinem è iugulo victimæ fluentem excipiens patera sacerdos, quasi suffuraretur, aut veluti latro crudelis, iugulum hominis cultro confoderet. Puter aliquis legendum (patrocinio sacerdotis) quod sacerdos eius impietatis sit patronus & fautor. Saluianus lib. 6. in arenis coli Martem ait. Putem equidem ludos gladiatorios Saturno sacros esse, venationem Dianæ, arenam ipsam,

A ipsam, seu locum Amphitheatri, vbi gladio & culto res geritur, Marti armorum pugnarúmque præsidi. Iupiter ille qui Romæ sanguine humano proluitur, Saturnus intelligi potest. Nam & Babylone Belus, Saturnus, Iupiter à quibusdam pro vno & eodem accipiuntur: nisi fortè intelligas iis ludis, qui in honorem Iouis Latiaris haberentur, arenarios daros esse, aut hominem mactatum. Tertull. in Gnostic. Sed enim Scytharum Dianam, Gallorum Mercurium, Afrorum Saturnum victima humana placari apud sæculum licuit, & Latio ad hodiernum diem Ioui media in vrbe humanus sanguis ingustatur. Minutius Felix: Iupiter cùm Latiaris dicitur, de cruore perfunditur. Item; hodiéque à Romanis Latiaris Iupiter homicidio colitur, & quod Saturni filio dignum est, mali & noxij hominis sanguine saginatur. Prudent. in Symmach. Dianæ venationes, Diti gladiatores tribuere videtur lib. 1.

Incassum arguere iam Taurica sacra solemus,
B *Funditur humanus Latiari in munere sanguis,*
Consessúsque illic spectantum soluit ad aram
Plutonis fera vota sui. ——

Priùs dixerat,

Hæ sunt deliciæ Iouis infernalis, in istis
Arbiter obscuri placidus requiescit Auerni.

Certè in ea hæresi fuêre Romani, ait Labeo apud August. lib. 2. de Ciuit. cap. 2. vt Deos malos propitiandos sanguine, cædibus, tristibus supplicationibus: bonos obsequiis, lætis, ludis, conuiuiis, lectisterniis esse putarint. Diana, quæ Hecate, inter Deos inferos & noxios cum Dite & Saturno numeratur.

C

CAP. VIII.

Venatio vnde dicta.

VENATIONEM Græci θήραν appellarunt à feris, quas θῆρας dicunt: Latini, quia è subterraneis specubus damas, lepores, cuniculos excirent canum sagacitate, & quasi terræ venas rimarentur, venari dixêre; quæ vox ad conuiuificia Circi traducta. Suetonius in Iulio cap. 39. venationes editæ per dies quinque. Firmicus lib. 8. cap. 10. Nascentur venatores arenarij, & qui in conspectu populi cum feris per caueas pugnent, gladiatores etiam, & tanta corporis velocitate muniti, vt lepores videantur cursu posse comprehendere. Gladiatores à venatoribus arenariis distinguit; vnde apparet tollendum incisum quod nonnulli post vocem *(venatores)* apponunt, quasi venatores ab arenariis hoc loco distinguan-
D tur. Tertull. lib. 2. ad Martyr. venatorum taureas vocat, scuticas è tergore tauri, quibus cæderentur bestiarij. Ad ignes, inquit, se quidam authorauerunt, vt certum spatium sub tunica ardente se conficerent. alij inter venatorum taureas patientissimis scapulis inambulauerunt. Trebell. in Gallenis, venationem ludicram. Lampridius in Maxim. venatum. Marcellinus lib. 14. ludicra cruenta. Vlpian. l. 8. de pœnis, ludum venatorium. Capitolinus in M. Antonino; Fuit ea vitæ indulgentia, vt cogeretur nonnunquam vel in venationes pergere, vel in Theatrum descendere, vel spectaculis interesse. Ibidem; Verus armis se gladiatoriis & venatibus exercuit. l. respiciendum. ff. de pœnis dicitur ludus bestiarum. Prudent. in Symmachum,

Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?
Quid mortes iuuenum? quid sanguine pacta voluptas?

qui locus & de ludo gladiatorio intelligi potest. Tertullianus in Apologet. scholas bestia-
E rum vocat. vbi nonnulli parum scitè *bestiariorum* reponunt. Locus enim vbi erudirentur feræ vel ad mansuetudinem, vel ad crudelitatem, scholarum nomine censeri potuit. Certè vbi publicè feræ alerentur, catabolus dictus est. Sic enim in Actis Marcelli Papæ & Martyris, Maxentius iussit catabuli bestias in Ecclesiam transferri (malè vulgò legitur, *catabuli.*) Item, Maxentius misit Marcellum in catabolum, vt bestiarum quæ publicè alerentur curam sustineret. Sic enim interpretor, seruos pœnæ catabuli feras aluisse, vt ministros, non vt mansuetarios. Dio & Eusebius κυνηγέσια vocant ipsa venatorum spectacula, & locum vbi ederentur. Saluianus lib. 6. lusoria, sicut & vetus interpres Iuuenal. satyr. 4 in lusorio Cæsaris iuuenis iste quasi venator sæpe vrsos occidit. Cassiodorus lib. 5. epist. 42. Theatrum venatorium; Dio θέατρον κυνηγετικόν.

CAP. IX.

De loco vbi venationes editæ.

LVDI publici cauea, Circóque diuisi sunt, ait Cic. lib. 2. de legib. à quo facit Varro lib. 2. de re rustica. Manus, inquit, mouere maluerunt in Theatro, ac Circo patresfamilias, quàm in segeribus ac vinetis. Nec id Romæ modò, verùm & in Græcia, auctore Polluce lib. 3. onomast. τῶν ἀγώνων, οἱ μὲν γυμναστικοί, οἱ δὲ καλούμενοι σκηνικοί. χωρία δὲ, τὸ μὲν στάδιον, τὸ δὲ θέατρον. *Agonum*, inquit, *alij gymnastici, alij scenici; loca ludis, stadium & Theatrum.* In Circo autem non equi tantùm currebant, verùm & venatio dabatur ante Amphitheatri vsum. Liuius lib. 44. Mos erat tum nondum hac effusione inducta bestiis omnium gentium Circum implendi qui mos bello secundo Punico introductus; tum enim & transfugæ B bestiis obiecti, & in Circo venationes editæ: ante id tempus S. C. fuerat vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Cn. Aufidius Tribunus plebis permisit Circensium causâ importare. Haud scio, an is fuit qui Consularum posteà cum P. Lentulo gessit anno vrbis 684 vt est in Chronico Cassiodori. Hoc scio, longè ante id tempus Scipionis Nasicæ Ædilis Circensibus 40. vrsos, 63. Africanas, 40. elephantes missos, narrante Liuio lib. 44. Interponebantur enim venationes Circensibus, vt est apud Dionem lib. 39. de Pomp. & Sueton. in Caligula cap. 18. Edidit, inquit, & Circenses plurimos à mane vsque ad vesperam, interiecta modò Africanarum venatione, modò Troiæ decursione. Idem cap. 21. de Claudio; frequenter etiam in Vaticano Circenses commisit, nonnunquam interiectâ per quinos missus venatione. cùm enim populus varietate gauderet, per interludia, aut funambulum, aut C vrsum, aut par gladiatorum postulabat. Horat lib. 1. epist. 1.

Si discordet eques media inter carmina, poscunt
Aut vrsum, aut pugilem——

Certè venatio sæpe gladiatorij muneris accessio fuit, sæpe Circensis spectaculi, nonnunquam & sola sine gladiatoribus, aut equis data. tum autem præscribi solita ad certum diem, vt è Cicerone ad Atticum lib. 16. apparet; interdum primo loco ante aurigas & gladiatores, nonnunquam per interludia, detergendi fastidij causâ. Claudianus 4. Paneg.

Nec solis his cursus equis, assueta quadrigis
Cingunt arua tigres, subitaque aspectus arenæ
Diffundit Libycos aliena valle cruores.

Xiphilinus in Seuero, καὶ μονομάχων ἀγῶνες ἐγένοντο, ἐν οἷς ἄλλα τε, καὶ τίγρεις δέκα ἅμα ἐσφάγησαν. *Gladiatorum*, inquit, *agones fuêre, quibus & tigres decem simul occisæ.* Quare nota- D tum à Suetonio quasi aliquid singulare & insolens cap. 21. Claudium gladiatores sine venatione dedisse: & cap. 43. ab Augusto quandoque nihil editum præter venationem in Circo, aut septis. interdum post naumachiam & gladiatores datæ venationes, quod à Tito factum narrat Sueton. cap. 7. Dedit & nauale prælium in veteri naumachia: ibidem & gladiatores, atque vno die quinque millia omne genus ferarum. Dio paulo aliter venationem ait primo loco datam, tum gladiatores & naumachiam. & in Seueto; cætera spectacula præterit, vnius venationis, vt palmariæ, meminit. Postea tamen gladiatores primo loco ponit, deinde venatores. καὶ γὰρ θέας πολυτελεῖς καὶ παντοδαπὰς συνεχῶς ἐπετέλει, καὶ θηρίων κατετίθεσαν ἀνεῖλε πολλάκις, τῶν ἀπὸ πάσης γῆς, ἡμετέρας τε καὶ βαρβάρου, ait Herodianus. *Etenim spectacula magnifica omnis generis continenter edebat, & feras sæpe centum edidit, conquisitas ex vniuerso orbe.* Ibidem alio loco; ἐν ταύταις δὲ θέαις καὶ πλαυτιανοῦ σύες ἑξήκοντα ἄγριοι ἐπάλαισαν ἀλλήλοις ὑπὸ παραγγέλματος. ἐσφάγησαν δὲ ἄλλα τε πολλὰ τε θηρία, καὶ ἐλέφας, καὶ κροκότας. Id est, *in istis spectaculis & Plautiani apri 60. certarunt inter se signo dato, multæque aliæ bestiæ confectæ sunt, inter quas elephas & crocota.* Contrà in Commodo primo loco venationem, deinde gladiatores. Existimem igitur sub Consulibus Circensium venationem fuisse accessionem. Sub Imperatoribus autem, non minor huic quàm illi dignatio. Varro in Meleagro; Sin autem delectationis causâ venamini, quanto satius est saluis cruribus in Circo expectare, quàm hîc descobinatis in sylua currere? Et Varrone antiquior Plautus in Persa,

Vola curriculo. Istud marinus passer per Circum solet.

Edebantur ab Ædilibus, auctore Varrone lib. 3. cap. 13. de re rustica, in Circo maximo Ædilium venationes, non sine Africanis bestiis. editæ sunt & ab Augusto. Suetonius cap. 42. In

Circo

A Circo aurigas, cursorésque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissima iuuentute produxit. Mortuo Caracalla Amphitheatrum conflagrauit, quare in Circo multos annos & venationes & gladiatores exhibitæ. Dio de legat. τὸ θέατρον κυνηγετικὸν κατεφλέχθη. ὅθεν ἡ θέα τοῖς μονομάχοις ἐν τῷ σταδίῳ πολλὰ ἔτη ἐτελέσθη. Et postremis Imperatoribus editæ in Circo feræ. Cassiodor. in Chronic. Æmiliano & Aquilino Consulibus, millesimus annus Romæ expletus est, ob quam solemnitatem innumerabiles Philippus cum filio suo bestias in Circo magno interfecit. Ammianus Marcellinus lib. 14 pugiles & ludicra cruenta in Circo data esse à Constantio docet.

CAP. X.

B

De Amphitheatro.

POST Amphitheatri vsum rarò in Circo venationes editæ, sed in Amphitheatro, quod idcirco à Dione κυνηγέσιον dicitur, quasi magis venationi quàm gladiatorio muneri sit exstructum. Scauri Theatrum, omnium maximum opus pro Amphitheatro fuisse non dubito, vbi venationes editæ sint, cùm primus omnium Scaurus Ædilitate sua varias 150. vniuersas miserit, auctore Plinio lib. 8. cap. 17. lib. 9. cap. 5. Theatrum item Pompeij venationes habuit, quare & à Plinio Amphitheatrum dicitur lib. 36. cap. 15. Cauea, inquit, ipsa (Theatri M. Scauri) cepit hominū 80. millia, cùm Pompeij Amphitheatri, toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, sufficiat largè (lego ægrè) 40. millibus. Gradus intelligo ad ædem Veneris, qui pro Theatro & Amphitheatro fuerunt, vt libro de Circo indicaui. In-
C dem & Amphitheatrū Curionis feras accepit, apud Plinium lib. 36. cap. 15. Sed vt in Theatro venationes subinde editæ sint, primus tamen omnium Iulius Cæsar Asia, & Ægypto domitis Theatrum venationi exstruxit, quod Amphitheatrum appellatum, quia sedes absque scena in ambitum habetet. θέατρόν τε κυνηγετικὸν ἰκριώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας ἄνευ σκηνῆς ἔχειν προσερρήθη. Deinde Statilius Taurus in campo Martio lapideum suis sumptibus exædificauit. Dio lib. 61. καὶ τὸ θέατρον ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ κυνηγετικὸν λίθινον ἐξετέλεσε τοῖς ἑαυτοῦ τέλεσι καὶ καθιέρωσε. Publius Victor in regione Circi Flaminij collocat, quod arsisse sub Nerone Xiphilinus auctor est. Tertium Titi fuit, de quo Eutrop. lib. 7. κατασκευάσας ἐν Ῥωμαίοις ἀμφιθέατρον ἀπήρξατο τῆς ἐκεῖσε θέας, πεντακισχίλια μὲν ἐγκατασφάξας τῶν θηρίων. Id est, *cùm exstruxisset Romæ Amphitheatrum, inchoauit in eo spectaculorum primitias, & quinque millia ferarum interfecit.* De eo Ammianus Marcellinus; Amphitheatri moles, inquit, so-
D lidata lapidis Tiburtini compage, ad cuius summitatem ægrè visio humana conscendit. Consulendus ea de re Dio in Tito. Describitur Amphitheatri cauea à Prudentio in Hymnis;

> *Intrant interea locum rotunda*
> *Conclusum cauea, madens ferarum*
> *Multo sanguine quam furor cruentat.*
> *Hic flammante pyra niger minist.r,*
> *Ardens supplicium parare iussus,*
> *Construxit facibus rogum supremis.*

In Circo enim & Amphitheatro supplicia fieri solita. Vnum addam è Cassiodoro lib. 5. epist. 42. de Titi Amphitheatro. Hoc Titi potentia principalis, diuitiarum profuso flumine cogitauit ædificium fieri, vnde caput vrbium potuisset, cùm Theatrum, quod est hemisphærium,
E Græcè dicatur Amphitheatrum, quasi in vnum iuncta visoria, rectè cōstat esse nominatum. Qui speciem eius arena concludens, vt concurrentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia faciliùs viderent, dum quædam prolixitas vniuersa collegerat.

CAP. XI.

De causa.

DVABVS maximè de causis gladiatores & bestiarij dati sunt, vt manibus litarent, & animos ciuium ad cædem assuefacerent, exemplóque fortiorum ad laudis & victoriæ cupiditatem accenderent. Primam attigit suprà Tertull. lib. de spectaculis; alteram Plin. in Panegyri

Panegyrico Traiani. Visum est spectaculum inde non eneruε, nec fluxum, cùm in seruorum A noxiorúmque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Idem penè de gladiatoribus admonet Cicero 2. Tusculana. Cùm verò sontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina. Tertiam causam addit Capitolinus in Maxim. & Balbino. Vnde autem mos tractus sit, vt proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium,& venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, vt ciuium sanguine litato, specie pugnarum; se Nemesis, id est, vis quædam fortunæ satiaret. Alij hoc literis tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas videre, & vulnera,& ferrum, & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem perhorrescerent. Lipsius (nudos inter se coortos) legit. Vulgata lectio recta est; qui enim è matutino spectaculo supererant, quasi per turmas & cohortes nudi inter se committebantur. Quarta potest addi voluptas Imperatorum, aut populi. sub Imperatoribus enim, cùm iam ciues, qui Romæ agerent, onere militiæ exempti ac liberi essent, spectacula magis ad voluptatem quam ad animos audacia & fortitudine roborandos exhibebantur. Lampridius in Heliogabalo; Strauit sibi triclinium in summo lusorio, & dum pranderet, noxios & venationes sibi exhibuit. Lipsius legit (ibi exhibuit.) probè. quanquam priuatæ fuêre istæ venationes, sicut & inter epulas priuati gladiatores. De voluptate populi testatur Capitolinus in M. Anton. Philosopho. Absens populi Romani voluptates curari vehementer præcepit per ditissimos editores. quos Sueton. in Caligula cap. 27. curatores venationum vocat his verbis Curatorem munerum ac venationum per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum non priùs occidit. Certè genus quoddam officij fuisse videtur insta editorem curator venationum. sed de populi voluptatibus Symmachus lib. 2. epist. C 46 In bonam partem traho, quod Saxonum numerus morte contractus intra summam decretam populi voluptatibus stetit. lib. 10. epist. 19. Curules ac scenicas voluptates Circo, ac Pompeianæ caueæ suggeratis. Voluptati enim populi ludis omnibus consulebatur; vnde & Tribunus voluptatum l. vlt. C. Theodos. tit. de Scenicis & apud Cassiodorum lib. 5. epist. 25. lib. 6. formula 19. his verbis; Et cùm lasciuæ voluptates recipiant Tribunum, hoc non meretur habere primarium. lib 7. epist. 10. Quapropter Tribunum te voluptatum per illam indictionem nostra facit electio. Administranda est enim sub quadam disciplina exhibitio voluptatum. quo loco videtur eius procuratio ad Scenicos modò pertinere. Alius meo animo fuit is de quo agit Suetonius cap. 42. Tiberius nouum instituit officium à voluptatibus præposito equite Romano,& Censorio Prisco. Eum enim intelligo qui voluptates Imperatoris, non populi curaret; nam & ei qui genus aliquod nouæ voluptatis reperisset in cibo, potu,& Venere, præmia instituit. Petronius Arbiter voluptati Neroni fuit. Tacitus lib. 16. Inter pau- D cos familiarium Neroni assumptus est elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum & molle affluens putat, nisi quod ei Petronius approbauisset; vnde inuidia Tigillini quasi aduersus æmulum & scientia voluptatum potiorem. Sed vt ad venationem redeamus, Vopiscus in Aureliano; Sequentibus diebus, inquit, datæ sunt populo voluptates ludorum Scenicorum, Circensium, venationum. Martialis in Epitaph. Paridis lib. 2. epig. 12.

Vrbis deliciæ, salésque Nili,
Ars & gratia, lusus & voluptas.

Pollio in Gallienis, ne diutiùs Theatro & Circo addicta Rep. per voluptatum deperiret illecebras. Tertull. de habitu mul. Nam & omnes istæ prophanæ spectaculorum sæcularium voluptates, ipsa etiam idololatria ex rebus Dei constat. Symmach. lib. 5. epist. 57. de venatoribus loquens; iis rebus quas ciuium voluptati animoso impendio præparamus. Primam E venationem In Circo datam fuisse Verrius tradit L. Cæcilio C. F. Metello Pontifice Maximo,& Caio Furio C. F. Pacilo Coss. anno vrbis conditæ quingentesimo secundo, vt scribit Plinius lib. 8. cap. 6. in qua pugnauernnt elephanti 142. qui victoria L. Metelli Consulis in Sicilia de Pœnis capti ratibus transuecti fuerant, quas doliorum in sextis ordinibus imposuerunt Eos Verrius Flaccus iaculis interfectos prodit penuria consilij, quoniam neque ali placuisset, neque donari Regibus. L Piso inductos duntaxat in Circum, atque vt contemptus eorum increscerer ab operariis hastas præpilatas habentibus per Circum totum actos. Apud Plinium lib. 8. cap. 7. Fenestella tradit primum omnium in Circo, Claudij Pulchri Ædilitate curuli Marco Antonio, A. Posthumio Coss. anno vrbis sexcentesimo quinquagesimo quinto. Item post annos 20. Lucullorum Ædilitate curuli aduersùs tauros, &c.

Asconius

A Asconius ad orationem in Lucium Pisonem scribit, ludis Pompeij Magni quos secundo Consulatu suo in dedicatione Theatri à se fabricati dedit, ipsum elephantorum pugnam primum omnium in Circo dedisse. malè, vt supra ostendimus. Liuius libro 39. anno vrbis 568. ludis quos Marcus Fuluius M.F. Nobilior bello Ætolico vouetat in Circo venationem leonum, & pantherarum pro posterioris sæculi copia, & varietate datam fuisse narrat. Idem libro 43. ludis Circensibus Pub. Cornelij Scipionis Nasicæ & Pub. Lentuli Ædilium curulium 63. Africanas & 40. vrsos, & elephantos lusisse commemorat. Plinius verò libro 8. cap. 16. Leonum simul plurium pugnam primum Romæ in Circo dedisse Quint. Mucium Pub. F. Scæuolam tradit. Consule Solinum cap. 27. 28. 29. & Suetonium in Iulio cap. 10. & 75. Plinium libro 8. cap. 17. & cap. 26. Solinum cap. 24. & 26. qui scribunt Marcum Scaurum in Ædilitate ossa eius monstri marini, cui Andromeda in Syria exposita
B fuit, inter alia miracula Romæ publicasse, cuius costæ excesserunt singulæ pedes 40. Solin. cap. 32. Sub Pompeio Magno Romæ exhibita monstra sunt, Cephos appellant, quorum posteriores pedes crure & vestigio humanos artus mentiuntur, priores perinde hominum manus referunt. De venationibus Cæsarum lege Suetonium. Dio scribit Traianum Dacico confecto spectacula magnifica per centum & 23. dies Romæ edidisse, in quibus cæsæ sunt cùm feræ, tum mansuetæ bestiæ mille, interdum decem millia. Apud Spartianum Adrianus mille feras natali suo edidit. Athenis quoque mille ferarum venationem in stadio exhibuit.

CAP. XII.

C *Christianos abhorruisse ab hoc spectaculo.*

CHRISTIANI, & homines paulo humaniores ab huius spectaculi sæuitia abhorruerunt, vt apparet ex Athenagora in Apologia pro Christianis, ὃς γὰρ ἴσασιν οὐδ' ἰδεῖν κἂν δικαίως φονευόμενον ὑπομένοντας, τούτων τίς ἂν κατείποι ἢ ἀνδροφονίαν, ἢ ἀνθρωποβορίαν; ἀλλ' ἡμεῖς πλησίον εἶναι τὸ ἰδεῖν τὸν φονευόμενον τοῦ ἀποκτεῖναι νομίζοντες, ἀπηγορεύσαμεν τὰς δι' ὅπλων ἀγωνίας, καὶ διὰ θηρίων, καὶ τὰς τοιαύτας θέας. *Quos enim sciunt ne spectaculum quidem ferre posse hominis qui meritò ac iure capite plectatur, quis eos aut homicidas, aut carnis humanæ voratores accusare possit? Sed nos existimantes cernere cædem affine esse homicidio, prohibemus gladiatoria munera & venationes, & huiusmodi spectacula.* Tertull. Apol. cap. 9. Minus autem & illi faciunt, qui libidine feræ humanis membris inhiant, quia viuos vorant: minus humano sanguine ad spurcitiam consecrantur, quia futurum sanguinem lambunt: non edunt in-
D fantes planè, sed magis puberes. Exaggerat sæuitiam spectantium lib. de spectacul. cap. 10. In Amphithearro derosa, & in suo sanguine squallentia corpora patientissimis oculis desua per incumbere. Canone 51. & can. 62. Synodi Quinisextæ Mimi & venationes vetantur. Lactantius lib. 6. cap. 20. Hos tamen ludos vocant, in quibus humanus sanguis effunditur. An possint pij & iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis, ac misericordiam deprecantes, non tantùm patiuntur occidi, sed efflagitant, ferúntque ad mortem crudelia & inhumana suffragia, nec vulneribus satiati, nec cruore contenti? quin etiam percussos iacentésque repeti iubent, & cadauerum ictibus dissipati? Indignabatur enim populus, iniuriámque putabat, si ferrum, aut feram arenarij refugerent, ictus repeti, flagella admoneri iubebat. Hinc nimirum est quod Seneca populum è spectatore in aduersarium conuerti ait lib. de Ira. Vt iniuriam putet populus, quod non libenter pereunt, & contemni
E se indicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Ambrosius ministerium crudelitatis vocat in Psal. 118. serm. 8. Inutiles, inquit, venatores qui capiant bestias, quæ in pompam spectaculo populari præbeant ministerium crudelitatis. Grauius enim morte putabant expleri ferarum aluos humanis carnibus. Saluian. lib. 6. In spectaculis summum deliciarum genus est mori homines, aut, quod morte grauius acerbiúsque, lacerari, expleri ferarum aluos humanis carnibus, comedi homines cum circunstantium lætitia, hoc est, non minus penè hominum aspectibus, quàm bestiarum dentibus deuorari. Item de omnibus Amphitheatris, odeis, lusoriis, pompis, athletis, petaminariis, pantomimis, Prudentius lib. 2. in Symmach. sub finem.

Nullus in vrbe cadat cuius sit pœna voluptas,
Nec sua virginitas oblectet cædibus ora,

Iam

Iam solis contenta feris infamis arena, A
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.

Cassiodorus lib. 5. epist. 42. vocat hunc ludum crudelem, sanguinariam voluptatem, religionem impiam, humanam, vt ita dixerim, feritatem. Cic. lib. 8. epist. 1. Quæ potest esse homini politico delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentissima bestia laniatur, &c. Viri honesti adeò abhorruerunt ab his voluptatibus, vt sæpe vxoribus nuntium remiserint, quod arenariis oblectarentur. Cod. lib. 8. de repud. Nec vllo modo vxorem expellere, nisi adulteram, vel Circensibus, vel Theatralibus, vel arenarum spectaculis, se prohibente, gaudentem. Christiani Imperatores cruenta spectacula sustulerunt. lib. 11. Cod. tit. 43. Cruenta spectacula in otio ciuili, & domestica quiete non placent. quapropter gladiatores esse omnino prohibemus, ait Constantinus magnus, à quo venationes vetitæ sunt, non tamen sublatæ. Nam & Constantius filius eius ludicris cruentis delectabatur, vt Ammianus Marcellin. lib. 14. qui verita certamina vocat, quod à Constantino vetita sint, & contra naturam hominis edantur. B

CAP. XIII.

Qui venationem ediderint.

EDITORES Græci ἀγωνοθέτας vocant, Latini, munerarios & muneratores. Ælianus lib. 7 cap. vlt. τὸν διδόντα τὰς θέας. Edebatur autem venatio non ad supplicia modò, aut funeris honorem, verùm & ad populi voluptatem. Tertull. lib. de spectac. cap. 12. Licèt transierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, quæstores C dico, & magistratus, & flaminia, & sacerdotia. Dictatores, Consules, Prætores, Ædiles, Quæstores, tum verò maximè Imperatores vtriusque ludi munera dedêre. Dictatores Sylla & Iulius Cæsar, Consules Augustus, multique alij. Saluian. lib. 6. Et cùm hæc omnia ipsi agant qui annis nomina tribuunt, quibus anni ipsi exordium sumunt, credimus nobis bene annos posse procedere. Consules accipe, quorum nominibus fasti, & anni signabantur. Augustus Cæsar, quod est læti vel amœni animi, oblectabatur omni genere spectaculorum, præcipuè ferarum incognita specie, & infinito numero, vt Victor in Augusto. In lapide Ancyrano Augustus de se ait, venationes se dedisse, quibus confecta sunt bestiarum circiter tria millia & quingentæ. Dedit & ad lychnuchos venationes Domitianus apud Suetonium cap. 4. De Prætoribus Spartianus in Adriano; Prætor factus est Sura bis, Seruiano iterum Cos. cùm sestertium vicies ad ludos edendos à Traiano accepit. & extremis D temporibus Reip. Romanæ. Symmach. lib 9. epist 116. Ludos Prætorios præparamus, quorum ornatus peregrina animalia desiderat, vt nouo cultu Romana splendescat editio. De Ædilibus, quorum propria fuit ludorum editio stante Rep. testis est Plinius lib. 7. qui M. Æmilij Scauri munus ædilitium magnificentissimum fuisse narrat, in quo pantheræ 150. & crocodili 5. Leonum simul plurium pugnam Romæ Princeps dedit Q. Scæuola P. filius, in curuli Ædilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea Dictator fuit, in Prætura. Plin. lib. 8. cap. 16. De Quæstoribus Victor lib. de viris illustribus; L. Lucullus nobilis, disertus, & diues, munus quæstorium amplissimum dedit. Lamprid. in Alexandro Seuero; Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed vt post Quæsturam, Præturam acciperent, & inde prouincias regerent. Ærarios verò instituit, qui de ære fisci ederent munera, eadémque parciora. De Imperatoribus passim exempla prostant apud Dionem, Herodianum, & alios. Imò & priuati pecunia sua ludos dedêre impetrata à Principe editione. In veteri inscript. IMPETRATA EDITIONE AB INDVLGENTISSIMO M. P. DIEM GLADIATORVM, ET OMNEM APPARATVM PECVNIA SVA EDIDIT. idque plurimis de causis. In funere virorum aut fœminarum nobilium. Dio in Iulio Cæsare; ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς, καὶ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν. *In filiæ funere,* inquit, *& ferarum cædem, & virorum certamen fecit.* Sueton. cap. 26. gladiatorum modò meminit. Munus, inquit, populo, epulúmque in filiæ memoriam pronunciauit, quod ante eum nemo fecit. (pronunciauit) id est, proscripsit, seu, edixit. Edicere enim ludos ad certum diem solebant, vt est apud Cicer. lib. 16. ad Atticum. Venationem, quæ postridie ludos Apollinares futura erat, proscriberent 3. Idus Quintiles. Seneca lib. de breuitate vitæ, edictum diem muneris ait, & populum velle transire E medios

A medios dies. epist. 119. Nemo qui parturienti filiæ obstetricem accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Dati quoque ob salutem Principis. In veteri inscript. QVOD PRO SALVTE ET INDVLGENTIA IMPERATORIS ANTONINI PII FELICIS AVGVSTI MVNVS FAMILIÆ GLADIATORIÆ EX PECVNIA SVA EDIDISSET. Dio tamen lib. vlt narrat, vetuisse Claudium ne pro salute sua ludi aut scriberentur, aut dicerentur. ὑπὲρ ἑαυτοῦ σωτηρίας ἀγῶνας γράφεσθαι, ἢ λέγεσθαι. Ob victoriam & triumphum. Sueton. in Iulio c. 39. post Asiam, Ægyptũ, & Africam debellatas à Iulio Cæsare venationes editæ per dies quinque: ac nouissimè pugna edita in duas acies, quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc & inde commissis. Iullus Antonij filius natales Augusti celebrauit Prætor ludicro Circensi, & cæde ferarum. Dio lib. 41. τὰ γενέθλια τοῦ αὐγούστου ὁ ἴουλλος ὁ τοῦ ἀντωνίου παῖς στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ, καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε. Deinde
B addit, natales Augusti & in Circo, & in vrbe multis locis honoratos esse cæde ferarum. καὶ τὰ γενέθλια τὰ τοῦ αὐγούστου, καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πόλει πανταχόθι θηρίων σφαγαῖς ἐτιμήθη. Vnde colligas, non in Circo modò, sed in septis & foro venationes editas. Spartianus in Adriano. Gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit, & mille feras natali suo edidit. Varia item spectacula edita ob reditum Seueri commemorat Dio apud Xiphilinum, decenniis principatus eius, ob victorias quas reportarat, quibus apri Plautiani sexaginta inter se commissi sunt, cæsæque plurimæ feræ, cum primis elephas & crocota. ἐγένετο δὲ καὶ θέαι παντοδαπαί, ἐπί τε τῇ ἀνακομιδῇ τοῦ σεβήρου, καὶ ἐπὶ τῇ δεκετηρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ ταῖς νίκαις. In dedicatione ædis venationem editam auctor Dio in Pompeio. κἀν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ὁ πομπήιος τὸ θέατρον, ᾧ καὶ νῦν λαμπρυνόμεθα, καθιέρωσε, καὶ λέοντες ἐν αὐτῷ πεντακόσιοι ἐν πέντε ἡμέραις ἀνηλώθησαν, καὶ ἐλέφαντες ὀκτὼ καὶ δέκα πρὸς ὁπλίτας ἐμαχέσαντο. *Sub idem tem-*
C *pus Pompeius Theatrum, quo hodiéque nobilitamur, dedicauit, & leones in eo quingenti quinque diebus consumpti sunt, & elephantes duodeuiginti cum viris armatis depugnarunt.* De Tito idem auctor scribit in hæc verba. τὸ δὲ δὴ θέατρον τὸ κυνηγετικόν, τό τε βαλανεῖον τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ καθιερώσας, πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἐποίησε, γέρανοί τε γὰρ ἀλλήλοις ἐμαχέσαντο. *Titus Amphitheatrum venationibus, & balnea suo nomine dedicauit, tum ibi multa & admirabilia fecit; grues enim inter se depugnarunt.* Augustus Q. Tuberone, Maximo Coss. 4. Non. Maij Theatri Marcelli dedicatione tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam. D. verò Claudius simul quatuor, ait Plin. lib. 8. cap. 17. Imperatores & Consules dignitatis & voluptatis ergo magnificentissimos ludos ediderunt. Dio in Nerone; καὶ πολλὰ θηρία ἀποκτείνας, ὕδωρ τε εὐθὺς ἐς τὸ θέατρον ἐπωχέτευσε, καὶ ναυμαχίαν ἐπετέλεσε, καὶ μετὰ τοῦτο ὕδωρ ἀφεὶς μονομαχίαν ἐπεδείξατο. τέλος εἰσάγων αὐτὸ αὖθις δεῖπνον δημοσίᾳ πολυτελὲς εἱστίασεν. Iustinianus item Consulatum nobilissimum præ cæteris Orientalibus edidit. (sic lege apud Marcellinum
D Comitem, non addidit.) nam 280. solidorum H-S libera Consulum profecta munificentia in populum, inque spectacula, siue spectaculorum achimam distributa sunt. 20. leones, 30. pardos, & alias feras simul exhibuit, ait Spartianus; ab vrbe nunquam vllum venatorem, aut scenicum auocauit. in Circo multas feras, & sæpe centum leones interfecit. Hoc postremum admonebo, integrum fuisse testatori pecuniæ summam ciuitati legare in venationem & munus, quanquam & in alios vsus conferri potuit, si è re populi esset. ff. de legat. 1. l. 122. Ciuitatibus legari potest etiam quoad honorem, putà quod ad munus edendum, venationémve, ludos Scenicos, ludos Circenses relictum fuerit. tamen l. 4. ff. de administrat. ret. ad ciuit. Senatus in eas causas erogare vetuit, & pecuniam eò legatam in id quod maximè necessarium municipibus videatur, conferre permittitur. Item, municipio pecunia legata, vt ex reditu eius venatio aut spe-
E ctacula edantur. Olim Ædiles, postea Prætores, Consules, Imperatores venationes in Circo ediderunt. Præsidebant in palmata, vt Iuuenalis satyr. 10.

In tunica Iouis, & picta Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa toga.————

Apud Dionem Claudius, & Nero, aliíque Principes, præsederunt in chlamyde auro texta, vel purpurea. Herodianus de Commodo dixit, προκαθίζεσθαι ἐν τῇ βασιλείῳ ἕδρᾳ, *præsidere in Imperatoria sella.* Marsilius putat editores præsedisse venatorio habitu. Debuit aliquem huius rei auctorem proferre. Certè apud Vopiscum in Floriano hæc leges de Tacito; Imago eius posita est in Quintiliorum in vna tabula quincuplex, in qua semel togatus, semel chlamydatus, semel armatus, semel palliatus, semel venatorio habitu. Sed verba illa non vincunt venatorio habitu Principes præsedisse. Multi certè Principes ex

podio feras confecēte, vt alibi ostendo. Non tantùm autem editores, verùm etiam venationum curatores fuêre. Suetonius in Caio cap. 27. curatorem munerum ac venationum per continuos dies in conspectu suo catenis verberarum. A

CAP. XIV.

De sumptu venationum, & de venatoribus.

MAGNOS ludis omnibus sumptus fuisse indicat Cicero lib. 2. de Officiis. Prodigi, inquit, qui epulis, & visceratiōnibus, gladiatorū muneribus, ludorū venationūmque apparatu pecunias profundūt. Consule Plinium l. 36. c. 15. de Scauri, & Curionis ludis. Maximi verò sumptus ludicra venatione edenda fuêre, non modò quod feræ ex vltimo orbe conquirendæ, conuehendæ, alendæ essent, verùm etiam confectores pretio alliciendi, qui sanguinem & vitam non temerè nisi summo pretio addicebant. Quare editores sæpe à Principibus adiuti, sæpe modus editioni definitus. Feras ex vltimo orbe conquisitas indicat Symmachus lib. 2. epist. 46. Nostros, quibus vrsorum lectio, & comparatio iampridē credita est, peruectos ad te tēporis æstimatione non ambigo, sed si cursualium præpositorum auaritia retardantur, erit beneficentiæ tuæ, moras quibus quibus tenentur, abrūpere. Vnde ab Imperatore cautum legimus ne bestiæ quæ ad comitatum ab omnibus limitum ducibus transmittuntur, plus quàm septem dies intra singulas ciuitates retinerentur. Cod. lib. 2. tit. 45. Vrsi è Caledonia, & Pannonia, leones & tigres ex Africa, crocotæ & rhinocerotes ex India, crocodili ex Ægypto aduehebantur, vt Plinius lib. 8. Ad eas captandas venatores fuêre publici, quo numero Macrinus olim, postea Imperator apud Capitolinum. Et in Seuero venatores principum virorum fuisse notat Lampridius, sed qui feras conficerent. Sozom. lib. 7. cap. 23. ὁ δ' ἀμβρόσιος ἐλθὼν ἐπὶ τὴν πόλιν ᾗ τὰ θήρας εἰσῆγεν ἔλαθε, καὶ συνεισελθὼν τοῖς κυνηγοῖς. *Ambrosius veniens in vrbem quâ feras inducebant, latuit, & simul cum venatoribus ingressus est.* Certè occidendorum leonum (qui cladem afferrent agris) cunctis potestas facta est, lib. 3. Cod. tit. 45. Emi & leones moris fuit. Ambros. epist. 7. Emptores leonum, si exasperatos eos excutere ceruice toros viderint, fugiunt, & delitescunt. Sed ea coëmptio nonnisi venia ab Imperatore impetrata fieri potuit. Symmachus lib. 7. cap. 122. Adde, inquit, si placet quod à me postulatum tenes, vt aliarum Libycarum mihi emptio sacra auctoritate præstetur. quo impetrato, omnium perceptionum donum putabo. In ea coëmptione ab Imperatore sæpe adiutos editores, testis est Symmachus lib. 2. epist. 45. (cùm aut feræ, aut pecuniæ de domo Imperatoris præberentur.) sic enim ille. Velimque si tam facile factu est, hanc munificentiam Principis Lybicarum largitione mutari. quare se Stiliconi plurimum debere agnoscit, cuius operâ Imperatoris beneficentiam expertus sit. lib. 4. epist. 12. Ego in filij mei editione testabor, cùm Romanam caueā leopardorum cursus impleuerit, cui iustior plausus & læta suffragia debeantur. Deinde addit; Honorio diuinæ stirpis Augusto benefaciendi semper addis calorem, docésque inuictum Principem Senatorum mediocritatem muneribus incitare. lib. 6. epist. 12. In futuros magistratus Imperatoriam prouocas largitatem. Confectores autem si noxij erant, emi necesse non fuit: si mercede operas locarent, aut manum ad cultrum, pecunia numeranda fuit. Cic. ad Q. fratrem; Ille vindex gladiatorum & bestiariorū emerat de Cospinio & Pomponio bestiarios. vtrique enim emebantur. Quintil. in Gladiatore. Certæ enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vilis steterat. Quare hæc voluptas volentium celebrari impensis dicitur l. 1. C. de spectac. In venatoribus authorandis sæpissime intercedebat Iudicum auctoritas in æstimatione pretij & delectu. Symmachus lib. 5. cap. 57. Quapropter quæso te, vt venatorum potissimos auctoritate Iudicis & fratris amore concedas, multum rebus omnibus additurus, quas ciuium voluptati animoso impendio præparamus. Vnde coniicere est, venatores in Imperio Romano fuisse percelebres, qui auctoritate Iudicis certo pretio inuitarentur. Certè Macrinus fuisse venator in Africa dicitur; Capitolinus enim in Macrino sic ait; Plerique gladiatoriā pugnam eum exhibuisse dixerunt, & accepta rudi ad Africam isse, venatorem primò, pòst etiam tabellionem fuisse, deinde Aduocatum fisci. Spartianus in Adriano ait certos venatores Romæ destinatos esse, qui rarò inde aliò auocarentur. Cyprianus libro 1. cap. 1. Feris obiiciunt se quos nemo damnauit ad bestias, ætate integra, honesta satis forma, veste

pretiosa

A pretiosa viuentes in vltroneum funus adornantur. Pugnant ad bestias non crimine, sed furore. spectant filios suos patres, frater in cauea & soror præstò est. E venatoribus enim alij emptitij, alij gratuiti, sicut & è gladiatoribus. Liuius lib. 28. gratuita omnis pugnantium opera fuit. l. 9. ff. de offic. Proconf. in fragment. Pirhoëi. qui iaculandi causâ (id est, ad feras iaculo figendas) ad vrbem peregrè missus est, famosus non est.

CAP. XV.

De largitionibus, & reliquo sumptu in venatores.

B GRATVITIS venatoribus, qui benè rem gessissent, largitionem ab editoribus factam esse non dubito; imò & emptitiis. Audiendus Cassiodorus lib. 5. epist. 42. Sed vos quibus necesse est talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, vt hæc miseris faciatis esse votiua, alioqui violenta compulsio est, solemnia dona subtrahere, & mortes detestabiles imperare. Et ideo quicquid in longam consuetudinem antiqua liberalitate peruenit, sine aliqua dilatione concedite supplicanti, quia homicidij reatus est, illis esse tenacem, quos editio vestra inuitauit ad mortem. Heu mundi error dolendus, si esset vllus æquitatis intuitus; tantæ diuitiæ pro vita mortalium deberent dari, quantæ in mortes hominum videntur effundi. Symmachus lib. 5. cap. 57. Et ideo de venatoribus exhibendis repeto postulatum. dies muneris nostri tempori admouetur, cui largitas candidati sola non sufficit, si lautioribus arenariis deferatur. Inepta est enim liberalitas quæ præstatur indignis. Certè magnis pretiis emebantur venatores, maximis honorabantur C victores. Iuuenalis satyr. 7. de agitatoribus,

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Sueton. in Augusto cap. 45. Corollaria, & præmia alienis quoque muneribus ac ludis do suo offerebat. In Claudio cap. 21. Nec vllo spectaculi genere communior, aut remissior erat, adeò vt oblatos victoribus aureos, prolata sinistra pariter cum vulgo, voce digitisque numeraret. Lipsius *comiorem* legit. vulgata proba, adstipulatore Dione, qui μᾶλλον κοινὸν, καὶ δημοτικῇ interpretatus est. Dabantur & vestes. Vopiscus in Carino; Iunius Messala patrimonium suum Scenicis dedit, hæredibus abnegauit, matris tunicam dedit Mimæ, lacernam patris Mimo. Xiphilin. in Commodo; ἐκεῖνοι μὲν ὀλίγον τι λαμβάνοντες ἐσιῶσι. τῷ δὲ δὴ κομμόδῳ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν μονομαχικῶν χρημάτων ἐδίδοντο. Huc referendum putem quod ait Chiliade 13. cap. 475. Tzetzes. εἰσὶ δὲ ἀγῶνες στεφανῖται καὶ D δωρῖται. οἱ ἀθληταὶ γὰρ λαμβάνειν τι χρήζοντες τοῖς ἀγῶσι, μὴ λείρια, καὶ ἄνθη δὲ καὶ βοτανῶν στεφάνους νικήσαντες διέτρεχον τὴν ἄγυριν τὸ πλῆθος, καὶ οὕτω συνηράνιζον χρήματα τῇ ἀγύρει, ὅθεν ἀγύρται. *Agones*, inquit, *aut corona, aut muneribus honorantur. athletæ quippe exprimere aliquid à spectatoribus cupientes in certaminibus, non lilia, aut flores, aut coronas herbaceas, discurrebant per caueam & confessum, & hoc pacto pecunias corradebant, vnde agyrtæ dicti.* Imperatores certè cùm interessent spectaculis, aliquid victoribus erogabant, alij parciùs, alij cumulatiùs. Lampridius in Alexandro; Spectacula frequentauit cum summa donandi parsimonia, dicens & scenicos, & venatores, & aurigas sic alendos quasi seruos nostros, aut venatores, aut muliones, aut voluptarios. Quo loco mihi duo genera venatorum nota, alios arenarios, alios syluaticos: ad vsum dominorum fuêre tamen, qui venatoribus aliquid supra alios indulgendum esse putarint, quia caput dimicationi obiectant. Cassiodorus lib. 5. epist. 42. Si Consularem mu- E nificentiā prouocant, qui præuncta corporum flexibilitate luctantur, quo munere venator explendus est, qui vt spectantibus placeat, suis mortibus elaborat? Voluptatem præstat sanguine suo, & infelici sorte constrictus, festinat populo placere, qui cū non optat euadere. Nō autē aurei tātùm certaminibus dati, verùm etiā & vestis serica, & alia id genus munera Vopiscus in Carino; Græcis artificibus, & gymnicis, & bistrionibus, & musicis aurū & argentū, donata est vestis serica. Sed hæc omnia nescio quantum ad populum gratiæ habeāt, nullius certè momenti apud Principes bonos. Diocletiani dictū fertur, cùm ei quidam largitionalis suus editionē Cari laudaret, dicens mulrùm placuisse Principes illos causa ludorū Theatralium & Circensium; Ergo, inquit, bene risus est Imperio suo Carus. Magnitudo sumptuum, qui editori sustinendi erant, mouit Tiberiū, vt S C caueret, ne quis gladiatoriū munus ederet, cui minor quadringentorū milliū res esset, ait Tacit. lib. 4. & Antoninū Pium, Marcūmque Philosophum, vt sumptibus munerariorum modum ponerent; imò & Iustinianū ipsum

Nouella 105. Dio de Nerua; *πολλὰς ἱπποδρομίας, ἄλλας τέ τινας θέας καθέλυσε, συστέλλων ὡς οἷόν* A *τε δαπανήματα. Multos*, inquit, *Circenſes, & alia quadam ſpectacula ſuſtulit, contrahens quantum fieri potuit ſumptus.* Atque adeò, ne Præſides, aut Proconſules editionibus ſuis prouinciales obtererent, edixit Cæſar, neu quis Magiſtratus aut Procurator qui prouinciam obtineret, ſpectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet, ait Tacit. lib. 13. nam antè non minùs tali largitione, quàm corripiendis pecuniis ſubiectos affligebant.

CAP. XVI.

De captura ferarum.

ERANT verè venatores publici, qui feras in Africa, Ægypto, Caledonia, Pannonia, cæ- B
teriſque gentibus ad ſpectacula venarentur, vt è Lampridio & Capitolino docemus. Captabantur, aut indagine canum, de qua Tibull. lib. 4.

——Claudam denſos indagine colles,
Et demam celeri ferrea vincla cani.

Tædis item & foſſis. Claudianus lib. 3. Stiliconis,

Non illos tada ardentes, non fracta supernè
Lapſuro virgulta ſolo, non vocibus hædi
Pendentis ſtimulata fames, non foſſa fefellit.

Aut ſi eques à tergo inſtans in lineas & retia compelleret. Seneca lib. 1. de Clementia. Si feras lineis & pinnis clauſas contineas, eaſdem à tergo eques inceſſat, tentabunt fugam per ipſam formidinem; aut ſi formido ipſa è pennis conſerta tetriculo eſſet, & in C
inſidias ageret. Quod genus à Seneca notatur lib. 2. de Ira. Maximos ferarum greges linea pennis diſtincta continet & in inſidias agit. Virg. 3. Georgic.

Puniceæque agitant timidos formidine penna.

Æneidos 12.

——punicea ſeptum formidine penna
Venator curſu canis.——

Puniceam vocat, quia color pennarum varius erat, vt Nemeſianus notat lib. 2. de Venatione;

Namque vrſos magnóſque ſues, ceruóſque fugaces
Terrificant, linique vetant tranſcendere ſeptum.
Has igitur vario ſemper fucare veneno
Cura tibi, niueiſque alios miſcere colores. D

Gratius de Venatione,

Sunt quibus immunda decerpta vulture pluma
Inſtrumentum operis fuit, & non parua voluptas,
Tantùm inter niuei iungantur vellera cygni.

Odore & colore terrebantur. Ibidem,

——à vulture dirus auaro
Turbat odor ſyluas.——

Aut ſubſidebant irruentibus feris, eáſque venabulo excipiebant: ſed non cùm feras ad venationem captarent. Auſon. in epiſt.

————Ceruos
Circumdas maculis, aut multa indagine pinna, E
Aut ſpumantis apri curſum clamoribus vrges,
Subſidiſque fero.————

Nihil accommodatius afferri poteſt ea venatione quæ deſcribitur à Claudiano lib. 3. Stiliconis. ſic enim inducit Dianam de editione Stiliconis loquentem;

Circenſi & Scenica.——
——Cernitis quantos Neptunus equorum
Donet ab vrbe greges, laudi quàm multa canenda
Fratris plectra vacent.——

Deinde agit de venatione quæ lineis & retibus fieret, ſine ſagittis, aut venabulo, vt feræ ad ſpectacula ſeruarentur integræ.

——non

A ——— *non spicula poscit*
Iste labor, maneant clausis nunc sicca pharetris,
Omnis & à solitis noster venatibus arcus
Temperet, in solam cruor hic seruetur arenam,
Retibus & claustris dilata morte tenendæ
Ducendaque feræ. ———
Consulis in plaustrum casuris parcite monstris.

Vt feras allicerent, ceruorum aut hinnulorum pelle tegebantur, sicuti aucupes auium plumis, cauebántque ne coccinati tauris, albati elephantis apparerent. Plut. de fort. Alexand. ζῷα θηρεύοντες ἄνθρωποι δορὰς ἐλάφων περιέθεντο, καὶ πτερωτοῖς ἀμπέχονται χιτωνίσκοις, ἄγρας ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων, καὶ φυλάττονται ταύροις ὀφθῆναι φοινικίδας ἔχοντες, ἐλέφασι δὲ λευκοὺς χιτῶνας
B quales fuêre Mænades apud Virgil.

Pampineásque gerunt incinctæ pellibus hastas.

Dionysius de situ orbis,

Ζώματα, καὶ νεβρίδας ἐπὶ στήθεσι βαλόντες,
Εὐοῖ βάκχε λέγοντες. ———

Alia mente Nero apud Eusebium Christianos pellibus ouium tectos leonibus obiecit. Postremum hoc esto de indagine, & venabulis è Statio lib. 2. Syluar.

Occidis altarum vastator docte ferarum,
Non grege Massylo, curuáque indagine clausus,
Non formidato supra venabula saltu
Incitus, aut cæco foueæ deceptus hiatu.

C Consule Nemesianum, Gratium, Oppianum, Ælianum, Plinium, Aristotelem de venatione, & natura animantiũ. Mira vsi sunt in capiendis feris diligentia. Mar. Cœlius Ædilis curulis Ciceroni Proconsulatum Ciliciæ gerenti negotium capiendi pantheras dedit, his verbis; Turpe erit Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures, quas ipsas Curio mihi, & alias Africanas decem donauit, ne putes illum tantùm prædia rustica dare scire. Tu si modò memoria teneres, & Cybiratas arcessieris, itémque in Pamphyliam literas miseris, nam ibi plures capi aiunt, quod voles efficies. Ad quem Cicero rescribit in hæc verba; De pantheris per eos qui ven[illegible] solent, mandato meo diligenter. Apud Gellium libro 5. cap. 14. Appion Plistonices hæc Romæ se vidisse testatur. In Circo maximo venationis amplissimæ pugna populo dabatur, &c. Multæ ibi sæuientes feræ magnitudine bestiarum excellentes, omniúmque inusitata erat, aut forma, aut ferocia. Sed præter alia omnia
D leonum, inquit, immanitas admirationi fuit, prætérque omnes cæteros vnius. Is vnus leo corporis impetu, & vastitudine terrificóque fremitu, & sonoro, toris, comísque ceruicum fluctuantibus animos, oculósque omnium in se conuertit. Introductus erat inter complures cæteros ad pugnam bestiarum Dacus seruus viri Consularis. Ei seruo Androcli nomen fuit, &c. Leones capere ardui quondam operis erat, foueísque maximè. Principatu Claudij casus rationem docuit pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Getuli sago contra ingruentis impetum obiecto, quod spectaculum in arenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans, videlicet omnis vis constat in oculis, ait Plinius libro 8. cap. 16.

E

CAP. XVII.

De cauris.

PRIMVM oportuit feras retibus teneri, deinde claustris ligneis, aut ferreis claudi, tum plaustris Romam aduehi. Interim alebantur, & à mansuetariis arte tractabantur. Cœlius lib. 8. epist. ad famil. epist. 9. Nam simul atque erunt captæ, qui alant eas & deportent, habes eos quos ad Sitianam syngrapham misi. Cauearum autem varia genera, variæque fuêre acceptiones. notum enim est interdum poni pro gradibus, & cuneis vnde populus spectaret. Cic. de Senect. Vt Turpione Ambiuio magis delectatur, qui in prima cauea spectat (quæ & ima dicitur) quàm qui in vltima (quæ summa dicitur, fæminis attributa, sicuti media plebi.) Interdum pro arena. Saluian. lib. 6. Quicquid immoderationis in Circo;

quicquid furoris in cauea. Apuleius lib. 4. Metamorph. conseptum caueæ vocat. Symmachus lib. 4. epist. 12. Cùm Romanam caueam leopardorum cursus impleuerit. Marcel. lib. 29. Amphitheatralem caueam. Interdum pro caueis quibus includerētur feræ, quarum duo genera. aliæ enim aduehendis feris, aliæ in arena coërcendis. Priores fuerunt iligneæ, aut fagineæ, quas fabri texerent, & frondibus inumbrarent, vt syluarum aspectu bestiæ fallerentur. Claud. lib. 3. Stiliconis, A

Hæc laqueis innexa gemunt, hæc clausa feruntur
Ilignis domibus. Fabri nec tigna polire
Sufficiunt: rudibus fagis texuntur & ornis
Frondentes caueæ. ————

Apuleius lib. 4. Metamorph. caueis feræ in editoris ædes feruntur. ζωγρεῖα vocantur à Basil. serm. 9. in Exam. ὥσπερ δὲ τῶν θηρίων τὰ μισανθρωπότατα, ἐπειδὰν τοῖς ζωγρείοις ἐναποκλεισθῇ, περιβρύχεται τοῖς κυλίνδροις, τὸ μὲν πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς φύσεως ἐνδεικνύμενα. ἐκπληρῶσαι δὲ τὴν μανίαν οὐκ ἔχοντα. Id est, *sicuti autem ex feris immaniores, postquam caueis inclusa fuerint, rugiunt ad cylindros, exercentes natura sæuitiam, cùm furorem explere non possint.* ζωγρεῖα fuêre viuaria, vt vetus Scholiast. χοιροκομεῖον, τὸ καλούμενον ζωγρεῖον κανωτὸν, ὅπου οἱ χοῖροι τρέφονται. *Viuarium canistratum aut cancellatum apris alendis aut porcis.* Imò & ferreis caueis Romam aduehebantur, ne lignea septa diffringerent. Symmachus lib. 2. epist. 76. Vt nunc septem Scoticorum canum probauit oblatio, quos prolusionis die ita Roma mirata est, vt ferreis caueis putaret aduectos. Imò & per vrbem circumferebantur, vt Apuleius, & Plinius lib. 8. cap. 17. D. Augustus Theatri Marcelli dedicatione Tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam; D. verò Claudius simul quatuor. Putem ad eius instar eas expressas esse, de quibus Stat. lib. 2. Syluarum, B C

Connexúsque ebori virgarum argenteus ordo,
At tibi quanta domus rutila testudine fulget?

Hoc accipe de cauea quæ aues caperet, de qua & Martial. lib. 14. Aliæ fuêre caueæ ferreæ, aut lapideæ in ipsa arena Amphitheatri, quales videre me apud nostros Pictauos memini, amplo aditu, fornicatæ, saxis pendentibus, sub ipsis gradibus & caueis, quæ & cryptæ. Herodianus ὑπόγαια vocat lib. 1. λεόντων ἐξ ὑπογαίων ἑκατὸν ἀναρριφθέντων. Cyriacus Anconitanus in Itinerario, cubata & antra. Et nunc, inquit, conspicitur locus rotundus arenæ, per totum magnis saxis vndique structus, &, vt ita dicam, persilatus, cùm intus cubatis & antris multiformiter redimitus sit. Antra eiusmodi nusquam esse opinor integriora quàm in Amphitheatro Pictauiensi, sub cuneis vndique ad mediam vsque caueam, aditu ingenti, quem ferreis portis clathratis occlusum olim fuisse non dubito. Cryptas appellatas arbitror; qua voce vtitur Iuuenalis satyr. 5. licèt alio significatu; D

Et solitus media cryptam penetrare suburra.

De his Statius lib. 2.

————*stat cardine aperto*
Infelix cauea, & clausis circum vndique portis,
Hoc licuisse nefas pauidi timuêre leones.

Obstructæ enim erant ferreis portis & ligneis, prout animalium impetus ferebat. Plautus in Persa,

Ex porta ludis cùm emissus est lepus.

Portam caueæ intelligo, siue antrum subterraneum exaudias, siue caueam ligneam qua includerentur, & circumferrentur feræ. Hanc portam Varro cochleam vocat lib. 3. cap. 5. de re rust. Ostium, inquit, humile & angustum, & potissimum eius generis quod cochleam appellant, vt solet esse in cauea, in qua Tauri pugnare solent. Vulgatam enim lectionem retineo, & caueam pro arena exaudio. Lipsius legit (ex qua.) deinde addit, perticas transuersas modicis interuallis gradatim annexas ad speciem cancellorum scenicorum ac theatralium. Hac enim specie fuisse vt plurimum, & cancellos habuisse densos, vt feræ anhelitum ducerent, ne fortè præcluso spiritu suffocarentur, argumento est Basil. serm. 10. in Exam. λέοντα ἐν μικρῷ ζωγρείῳ καταπεκλεισμένον. τίς ὁ τῇ δραστηριότητι τῶν σημείων ἐκείνων τῶν ξυλίνων τὴν ἀναπνοὴν τοῦ θηρίου παρασκευάσας, ὡς μὴ ἀποπνῖξαι αὐτὸ τῷ ἰδίῳ ἄσθματι; Hesychio ζωγρὸς dicitur τόπος ἐν ᾧ θηρία ἐνέβαλλον. puto legendum ζωγρεῖον. Id est, *leonem angusta cauea clausum. quis ille est qui feræ viam expediuit anhelitus ducenti per angustissima illa stamina, ne inopia spiritus suffocetur?* Columella vocat specus in cochleam retortos. Caueas istas ligneas portatiles E

existimo

A existimo varias fuisse, alias maiusculas, alias minusculas pro varietate animantium. Capitolin. in Gallienis; Cùm quidam gemmas vitreas pro veris vendidisset vxori eius, surripi quasi ad leonem venditorem iussit, deinde cauea Caponem emitti. Qui locus admonet non omnes portas fuisse cancellatas. alioqui enim expositi essent oculis Capones. Sed de qua egit cauea Sueton. in Caligula, cùm dixit; quosdam bestiarum more cauea coërcuit? Non antrum Amphitheatri intelligo, sed caueam, qua feræ circumferrentur. quomodo Callisthenes Philosophus Alexandri iussu apud Arrianum in caueam ferream inclusus dicitur. Athenæus, ὁ δὲ λυσίμαχος ἐμβληθῆναι αὐτὸν ἐκέλευσεν εἰς γαλεάγραν, καὶ δίκην θηρίου περιφερόμενον, οὕτως ἐποίησε ἀποθανεῖν. *Lysimachus*, inquit, *eum iussit in caueam compingi, & feræ instar circumlatum ibidem necauit.* Dio tamen de specubus illis subterraneis fortè exaudiendus est, cùm ait in Caligula, τόν τε παρ' αὐτοῦ μηδὲν ἀδικήσαντα εἰς τὴν γαλεάγραν, ὥσπερ καὶ ἄλλους συχνοὺς
B καθεῖρξε, κἀνταῦθα διέφθειρεν. Item, πολλοὺς εἰς γαλεάγρας καθεῖρξε. Herodian. lib. I. εἰς τὴν γαλεάγραν ἄλλους συχνοὺς καθεῖρξε. Id est, *Caligula eum qui nihil in se deliquerat, cauea, vt alios multos coërcuit, & ibi necauit. Commodus plerosque cauea clausit.* lego, παρ' αὐτὸν, vel κατ' αὐτοῦ, id est, *contra illum.* Diogenes Laërt. de Diogene Cynico, qui ἰδὼν γυναῖκα ἐν φορείῳ, οὐ κατὰ τὸ θηρίον ἐν γαλεάγρᾳ. *Videns*, inquit, *fœminam in lectica, non in cauea, vt fera.* Item, ἐν σιδηρᾷ περιήγετο γαλεάγρᾳ φθειρῶν καὶ αὐχμηρός. *In cauea ferrea circumferebatur squallidus & incultus.* præ imbalnitie & illuuie. Vnde Suidas arbitratus est γαλεάγραν ὄργανον εἶναι τιμωρητικόν. recitátque illud è prisco auctore; καὶ τελευτῶντες εἰς γαλεάγραν σιδηρᾶν ἐμβαλόντες, περόναις σιδηραῖς διειργμένην, πάσαις ἐν δυσχωρίαις ἐκύλιον. Item, ὁ δὲ ἐν γαλεάγρᾳ σιδηρᾷ βαλὼν ἀπέκτεινε. Id est, *tandem in caueam ferream compingentes, fibulis ferreis distinctam in omni labore voluebant.* Item, *ille cauea ferrea clausum necauit.* Caueas putem habuisse vertebras & cardines,
C quibus conuerterentur portæ cùm aperirentur. vet. gloss. ruptus, στροφεὺς γαλεάγρας, καὶ ἀποψήκιον. Putem etiam cauearum aditus aliubi ingentes, aliubi mediocres fuisse, & cochleas portas humiles, vt Varro significat, sub gradibus. Seneca lib. de Ira; Cubiculi totarum versata facies leonem redigit in caueam. Frequentes fuisse innuit Vopiscus in Probo, in hæc verba; Immissi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cerui, mille apri. Imò è media arena feras nonnunquam emersisse putem. Calpurnius Bucol. 7.

Ah miseri quoties nos discedentis arenæ
Vidimus in partes, ruptáque voragine terræ
Emersisse feras, & iisdem sæpe latebris
Aurea cum croceo creuerunt arbuta libro!

Discedentis accipio, quomodo Poëtæ dicunt, discessisse cælum, & Cicero ipse, discessisse
D terram. De iisdem caueis agit vetus auctor apud Suidam; ἦσαν παραπλήσιοι καθήμενοι, καὶ ἀναβρυχώμενοι τὸ πάθος τοῖς ἐπὶ θέα κυνηγεσιῶν κατακεκλεισμένοις θηρίοις, ὧν ὁ μὲν θυμὸς φλογώδης καὶ τραχὺς ἀφ' ὧν πάσχουσι, ἡ δὲ ἐνέργεια τῷ κατεχούσῃ τῆς βίας ἀσθενεστέρα. *Erant*, inquit, *sedentes & rugientes sicuti feræ clausæ ad venationem Amphitheatri, quarum animus asper & incensus ob ea quæ patiuntur, efficacia autem imbecillior ea vi qua tenentur.* Emittebantur autem è cauea feræ vel singulæ, vt apud Cassiodorum lib. 5. epist. 42. & Martial. lib. 8. epig. 54.

Auditur quantum Massyla per auia murmur,
Innumero quoties sylua leone fremit.
Tantus in Ausonia fremuit modò terror arena.
Quis non esse gregem crederet? vnus erat.

Vel simul plures. Ammianus Marcellin. lib. 31. centum leones in Amphitheatrali circulo simul emissos. Vopiscus in Probo; Edidit alia die in Amphitheatro vna missione centum
E leones iubatos. Plin. lib. 8. cap. 16. Leonum simul plurium pugnam dedit Q. Scæuola Egredientium autem è cauea magnus impetus fuit. Vopiscus in Probo; Neque erat bestiarum impetus ille, qui esse egredientibus è cauea solet. Hic est impetus de quo Seneca epist. 41. Aliter leo aurata iuba nitet, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri spiritus. hic scilicet impetu acer, qualem illum esse natura voluit, speciosus ex horrido. Ferocissimi erant cùm diffractis caueis erumperent. Ammianus Marcell. lib. 31. Barbari tamen velut diffractis caueis bestiæ per spatiorum amplitudines fusiùs iactati. Verebantur ergo ne caueis diffractis effugerent. Martialis lib. 9.

De cauea fugiat ne malè pastus aper.

Ibidem epig. 68.

Nec rasum cauea latus bisontis. A

Pro cauea fuit & nauis sutilis è trabibus texta eo artificio, vt facilè dissolui posset, vnde velut ex equo Troiano feræ erumperent. δεξαμενὴν Dio vocat, quasi cisternam, aut lacum dicas. Xiphilinus in Seuero, τῆς δὲ δεξαμενῆς ἁπάσης τῆς ἐν τῷ θεάτρῳ ἐς πλοίου σχῆμα κατασκευασθείσης, ὡς τετρακόσια θηρία καὶ δέξασθαι, καὶ ἀφεῖναι ἀθρόως, ἔπειτα ἐξαίφνης διαλυθείσης ἀνέθορον ἄρκτοι καὶ λέαιναι. *Cùm arca omnis quæ in speciem nauis in Theatro erat, vt trecentas feras & accipere & dimittere posset, subitò soluta esset, exsiluerunt vrsi,* &c. Eiusmodi nauim in Theatro cùm vidisset Nero, quæ per se nullo administro dissoluta feras emisisset, rursum in se rediret, in eam speciem iussit texi nauim, qua mater eius mergeretur. ναῦν ἰδόντες ἐν τῷ θεάτρῳ διαλυομένην αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς, καί τινα θηρία ἀφιεῖσαν, καὶ συνισταμένην αὖ πάλιν, ὥστε καὶ ἐρρῶσθαι. Interdum feræ inclusæ retibus in arenam illatæ sunt, vbi iaculis conficerentur. Xiphilinus in Commodo; τὰ ἐν δικτύοις αὐτῷ προσφερόμενα. B

CAP. XVIII.

De aduectione ferarum.

FERÆ cùm captæ, caueísque clausæ essent, aut retibus, Romam aduehebantur plaustris, aut ratibus. Vtrumque genus attigit Claudianus lib. 3. Stiliconis,

——ratibus pars ibat onustis,
Per freta, vel fluuios exsanguis dextera torpet
Remigis, & propriam metuebat nauta mercem.
Per terram pars ducta rota, longóque morantur C
Ordine plaustra vias, montanis plena triumphis,
Et fera sollicitis vehitur captiua iuuencis.

Rem mirè exaggerat sub finem eiusdem libri.

——caudámque à puppe retorquens,
In proram iacet vsque leo. vix subleuat vnum
Tarda ratis, fremitus stagnis audstur in imis.

Senatores nullum portorium pro aduectione ferarum pendebant. ab aliis vectigal quinquagesimæ exigebatur. Symmach. lib. 5. epist. 66. Quæstores ordinis nostri nunquam ferarum suarum portorium contulerunt. ab aliis vrsorum negotiatoribus vectigal quinquagesimæ exigebatur. lib. 4. epist. 56. docet è Dalmatia vehiculo vrsos Romam deuehi solitos. Consulatur epist. Cœlij lib. 8. epist. 9. ad famil. In arcessendis feris, & venationibus exhibendis magnos sumptus editores sustinebant. Sanctus Basilius in Psalmum 61. ὁ δεῖνα τὸν πλοῦτον ἑαυτοῦ θηριομάχοις προσαναλίσκων, καὶ ταῖς ματαίαις τῶν δήμων φωναῖς ἐπαγαλλόμενος, φυσᾶται τοῖς ἐπαίνοις, καὶ μέγα φρονεῖ τὴν δόξαν ἔχων ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτοῦ, ὅς γε καὶ ἐνέγραφεν ἐν τοῖς ἐπιφανέσι τῆς πόλεως τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν ἐπὶ τῶν πινάκων δείκνυσι. *Iste opes suas in bestiarios, & confisices dilapidans, & inani populi plausu, ac voce exsultans, intumescit laudibus, & magnificè de se sentit, gloriam ex suo dedecore captans, qui tabulis pictum peccatum suum in oculatissimis vrbis locis exponit.* Feras ad ludos emere sine Principis auctoritate non licuit. Symmachus libro 7. epist. 122. vt aliarum Libycarum mihi emptio sacra auctoritate præstetur. epist. 59. gratulatur de leopardis qui sibi sacris literis concessi erant. lib. 2. epist. 46. precatur Flauianum vt loco Saxonum gladiatorum potiùs impetret à Principe Libycas. Cod. Theodos. l. 1. de venat. ferar. quandoquidem occidendi feras, non venandi, venundandíque licentiam dedemus. Feræ transmittebantur à limitum ducibus, & à Duciano officio. transductioni ferarum homines deputabantur. l. 2. ibidem. Ideóque præcipimus bestias quæ ad comitatum ab omnib. limitum ducibus transmittuntur, non plus quàm septem diebus intra singulas ciuitates retineri. D E

CAP. XIX.

Quæ feræ ederentur.

IN Circum & Amphitheatrum omne genus feras induci moris erat, alias spectandi causâ, vt phœnices & crocodilos; alias pugnæ, vt leones, tigres; alias voluptatis, vt lepores, damas; alias herbaticas, mansuetas alias, crudiuoras, soliduungulas, dentatas,

cor-

A cornigeras; de quibus Varro lib. 2. de re rustica. Cerui palmati, πλατυκέρωτες, quia in palmos digitósque cornua facta sunt; vulgò *chamois*. & Ælianus his verbis; Animantium alia dicuntur dentibus ferratis prædita esse, quæ dentes teretes & acutos habent, vt lupus, canis, leo, panthera, hæc eadem carnes vorant. Alia sunt vtrinque dentata, vt homo, equus, asinus, & sanè adipem habent. Dentibus continuis sunt bos, ouis, capra. Dentes exertos habent quæ extrà dentes eminentes ostendunt, aper, talpa. nam Elephanti cornua dicenda potiùs quàm dentes. Amphibia, equus fluuiatilis, lutra, castor, crocodilus. Squamosa, lacertus, salamandra, testudo, crocodilus, serpens. Cornipeda, equus, asinus. Bisulca, bos, ceruus, capra, ouis, sus. Multifida, vt homo, canis. Solipeda, planipeda, cygnus, anser. Vncinatis vnguibus sunt, quibus est incuruum rostrum, vt accipitres, aquilæ. lib. 11. cap. 37. καρχαρόδοντα δὲ, στρογγύλους ἔχοντα τοὺς ὀδόντας, καὶ ὀξεῖς, λύγκες, κύων, λέων, πάρδαλις. ταῦτα μέν τοι καὶ σαρκῶν ἐσθίει.
B ἀμφώδοντα δὲ, ἄνθρωπος, ἵππος, ὄνος, ἀπὸ συῶν πιμελὴν ἔχει. συνώδοντα δὲ, βοῦς, πρόβατον, αἴξ. χαυλιόδοντα δὲ, τὰ ὑποφαίνοντα ἔξω τοὺς ὀδόντας, ὗς ἄγριος, σπάλαξ. τὸν γὰρ ἐλέφαντα οὔ φημι ὀδόντας ἔχειν, ἀλλὰ κέρατα. ἀμφίβια δὲ, ἵππος ποτάμιος, καὶ ἔνυδρος, καὶ κάστωρ, καὶ κροκόδειλος. φολιδωτὰ δὲ σαῦρος. μώνυχα δὲ, ἵππος. δίχηλα δὲ, βοῦς, &c. πολυσχιδῆ δὲ, ἄνθρωπος. στεγανόποδα δὲ καὶ πλατυώνυχα, κύκνος. γαμψώνυχα δὲ, οἷς καὶ ῥαμφὸς ἐπικαμπής, ἱέρακες, &c. Ex omni autẽ genere feræ in Amphitheatro edebantur, vt Claudianus indicat lib. 3. Stiliconis,

——— sed luxuriantis arenæ
Delicias, pompam nemorum, quodcumque tremendum
Dentibus, aut insigne iubis, aut nobile cornu,
Aut rigidum setis capitur, decus omne timórque
Syluarum, non cautæ latent, non mole resistunt.

C Edebantur igitur vrsi. Claudianus Panegyr. Mallij,

Ipsa truces fœtus, captiuáque ducat ab antris
Prodigia, & cadis sitientem deserat arcum.
Conueniant vrsi, magna quos mole ruentes
Terna Lycaoniis Elice miretur ab astris.

Symmachus lib. 2. epist. 75. Interea nos vrsis sæpe promissis & diu spetatis sub ipso articulo muneris indigemus. vix enim paruos catulos maceratos inedia & labore suscepimus. Sed non abs re quæritur quid velit Poëta his verbis,

Effultum spoliis & pelle Libystidis vrsæ.

Plinius enim lib. 8 cap. 38. & Solinus cap. 58. negant vrsos in Africa reperiri, cùm multi alij contrà sentiant. nam & apud Plinium lib. 8. cap. 36. Annalibus notarum est M. Pisone, &
D M. Messala Coss. ad 14. Kal. Oct. Domitium Ænobarbum Ædilem curulem vrsos Numidicos cẽtum, & totidem venatores Æthiopas in Circo dedisse. Miror adiectum Numidicos esse, cùm in Africa Vrsos non gigni constet. Martialis vrsos Numidicos agnoscit libro 1. epigr. 140.

Quod fræno Libyci domantur vrsi.

Et quod Suetonius dixit cap. 21. in Claudio, Africanas conficiente turma equitum Prætorianorum, ducibus Tribunis, ipsóque Præfecto; Xiphil. de vrsis interpretatur. ἄρκτους τετρακοσίους μετ' ἑτέρων λιβυκῶν θηρίων. Videtur tamen distinguere à feris Libycis p. 126. ἄρκτους πεντακοσίους, καὶ τῇ μετ' ταύτην ἴσα λιβυκὰ θηρία διέφθειρεν. *Vrsos quingenos confecit, & altero spectaculo totidem feras Libycas.* p. 150. τετρακοσίους ἄρκτους, καὶ τετρακοσίους λέοντας, *quadringentos vrsos, & totidem leones* Symmachus item lib. 2. epist. 75. Libycam congressionem de leonibus accipit, his verbis; Et de leonibus fama continuit, quorum aduentus posset efficere vt vrsorum de-
E fectum congressio Libyca repræsentaret. lib. 6. epist. 76. Libyca congressio leonum est. Omnino vrsi alij sunt à feris Africanis. Liuius lib. 44. Scipionis ludis Circensibus 40 vrsos, 63. Africanas, 40. elephantos misisse. quamquam in Africa fuêre vrsi, vt alibi ostẽdo. Porrò Africanæ non tantùm dicuntur leones, sed & tigres, pantheræ, leopardi. Augurot è Plinio lib. 8. cap. 17. Fuit vetus S. C. ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Primus Scaurus Ædilitate sua varias 150. vniuersas misit, deinde Pompeius Magnus 410. D. Augustus 420. Suetonius in Caligula cap. 18. Africanarum venationem vocat. Meminit Cœlius lib. 8. epist. ad famil. epist. 8. Me tractat liberaliter Curio, & mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas quæ ad ludos ei aduectæ erãt Africanæ, potuit supersedere. Tibi curæ sit vt aliquid istinc bestiarum habeamus. epist. 9. Ferè tibi literis omnibus de pantheris scripsi, alias Africanas Cybiratas arcesseris. Propriè Africanæ de leonibus dicuntur, quos Libycos

Libycos fœtus vocat Claudianus lib. 3. de laudib. Stiliconis, A

Iámque peererratis Libyæ flagrantibus oris
Legerat eximios Phœbi germana leones
Hesperidas, qui sæpe fugant, ventóque citatis
Terrificant Atlanta iubis. ———
Tyrrhenas Libycos fœtus amplexa per vndas.

In Panegyrico Mallij,

Perfossíque ruant populo pallente leones,
Quales Mygdonio curru frænare Cybele
Optat. ———

Leonum simul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli Ædilitate. Centum autem iubatorum primus omnium Sylla, qui postea Dictator fuit, in Prætura. B Post eum Pompeius Magnus 600. ac in iis iubatorum 315. Cæsar Dictator 400. Author Plin. lib 8. cap. 16. Vopiscus in Probo; Editi deinde centum leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum leænæ, & vrsi simul 300. quarum omnium ferarum magnum magis constat fuisse spectaculum quàm gratum. Claudianus lib. 3. Stiliconis,

Tum virides pardos, & cætera colligit Austri
Prodigia. ———

In Panegyrico Mallij,

Obuia fulminei properent ad vulnera pardi
Semine permisto geniti, cùm fortè leænæ
Nobiliorem vterum viridis corrupit adulter.

Feræ illæ immanes, nimirum pardi, pantheræ, leones, tigres, condito in corporis vaginas vnguium mucrone ingrediuntur, ne refringantur hebetentúrque, auersis falculis currunt, nec nisi appetendo prætendunt Plin. lib. 8. Varro lib. 4. de lingua Latina. Alexandria nuper aduecta camelopardalis, quod erat figura vt camelus, maculis pantheræ. Consule Diodorum lib. 2. Dionem in Iulio. Camelopardalis certè Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ, ait Plin. lib. 8. cap 18. Ea dicitur Nabis Ægyptiis, ouis fera, collo similis equo, pedibus & cruribus boui, albis & rutilis maculis, ait Plinius. τότε πρῶτον εἰς τὴν ῥώμην εἰσηχθη Cæsaris triumpho. Dio lib. 43. quam ibidem graphicè depingit. Pompeij Magni primùm ludi ostenderunt chaum, quem Galli paphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Idem ex Æthiopia quas vocant Cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis, & priores manib. fuêre similes. Hoc animal postea Roma non vidit. Plin. lib. 8 cap. 19. Apri palæstritæ Martiali lib. 3. epig. 8. C

Partitur apris glandulas palæstritis. D

Varro lib. 3. de re rustica; cùm ex palæstra apris effunderetur glans. Vrsi quoque & bisontes exhibiti. Martialis,

Illi cessit atrox bubalus atque bison.

Aliæ feræ editæ ornatu maximo. Gallieni enim pompa & ludis agnæ candentes ab vtraque parte ducentæ præcesserunt, & ducenti elephanti, qui tunc erant Romæ. 1200. gladiatores pompaliter ornati, cum auratis vestibus matronarum, mansuetæ feræ diuersi generis ducentæ, ornatu quàm maximè affectæ. Res prius inaudita gladiatores in pompa veste aurata muliebri procedere. Pollio in Gallieno; Fuerunt sub Gordiano Romæ elephanti 20. & 11. quorum ipse miserat 12. Alexandriæ 10. Alces, Tigres 10. Leones mansueti 60. Leopardi mansueti 30. Belbi, id est, Hyænæ 10 Gladiatorum fiscalium paria mille, Hippopotamus & Rhinoceros vnus, Archileontes 10. Camelopardali 10. Onagri 20. (Iosephus Scaliger legit E agrioleontes) equi feri 40. quæ omnia Philippus ludis sæcularibus vel dedit, vel occidit. Has autem omnes feras mansuetas, ac præterea efferas parabat ad triumphum Persicum. nam omnia hæc Philippus exhibuit sæcularibus ludis & muneribus, atque Circensibus. Capitolinus in Gord. vbi Archileontes vocat leones iubatos. Ægypto in prouinciæ formam redacta Cleopatræ morte, Augustus Cæsar ludos edidit multis diebus, & equus fluuiatilis & Rhinoceros tunc primùm illducti sunt in Theatrum. Rhinoceros autem Elephanti aliqua ex parte similis est, cornu eminens haber in nare. Dio lib. 51. καὶ καῖσαρ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἱερείας ἤγε ἐφ' ἡμέρας συχνὰς, καὶ ἵππος ποτάμιος καὶ ῥινόκερως τότε πρῶτον εἰσήχθησαν εἰς τὸ θέατρον. ὁ δὲ ῥινόκερως ἐλέφαντι τῇ προσέοικεν, κέρας δέ τι κατ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα προέχει. Alius est Monoceros, de quo Ælianus & Tzetzes Chiliade 5. cap. 7. θηρίον ὁ μονόκερως τυγχάνει

A τυγχάνει φυλλώδης. Fera eſt boni odoris amans, quam vt capiant, iuuenem fortem ac validum aromatis cumulant. Vnicornis odore illecta cornu manuleis iuuenis implicat, ille aſtringit, alij cornu abſcindunt. Gregorius in Moralibus ait, virginis odore & habitu ad arborem alligatæ captam in ſinu eius obdormire ſolitam, à qua fune deuinciatur. Aduolant venatores, & feram domant. De Rhinocerote Martial. lib. 14. epig. 53.

Nuper in Auſonia domini ſpectatus arena,
Hac erit ille tibi, cui pila taurus erat.

epig. 9. lib. 1.

Præſtitit exhibitus tota tibi Cæſar arena,
Quæ non promiſit prælia Rhinoceros.

& epig. 22.

Namque grauem gemino cornu ſic extulit vrſum.
B *Iactat vt impoſitas taurus in aſtra pilas.*

Geminum cornu ineſt Rhinoceroti, alterum maius, alterum minus, ſed ſupra illud ingens. Pauſan. lib. 9. σφίσιν ἐπ' ἄκρᾳ τῇ ῥινὶ ἓν ἑκάστῳ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ, οὐ μέγα. *In illis ſingulis in ſumma nare eſt cornu, & aliud ſupra illud, non magnum.* Bodinus parum commodè exiguum iſtud ſub maiori ponit. Marſilius vir eruditus à Pauſania diſcedit, vt in humero Rhinocerotis cornu collocet, Calderino Frigido auctore. Edebantur elephanti, quos Italia primùm vidit Pyrrhi Regis bello, & bôues Lucas appellauit in Lucanis viſos anno vrbis 472. deinde anno 502. centum quadraginta duo fuêre tranſuecti ratibus, quas doliorum conſertis ordinibus diſpoſuerant. Verrius eos pugnaſſe in Circo, interfectóſque iaculis tradit, penuria conſilij, quoniam neque ali placuiſſet, neque donari Regibus. L. Piſo
C inductos dumtaxat in Circum, atque vt contemptus eorum increſceret, ab operariis haſtas præpilatas habentibus per Circum totum actos. Plin. lib. 8. cap. 6. Pompeius primus in Circo Elephantorum duodeuiginti pugnam edidit commiſſis more prælij noxiis hominibus, & tot miſerorum hominum cateruas ſub alio cœlo natas belluis obiecit. Seneca lib. de breuit. vitæ cap. 13. idque editionis ſuæ die vltimo, teſte Cicer. lib. 7. epiſt. ad famil. elephantorum extremus dies fuit. Plin. lib. 8. cap. 7. Inducti in Circum elephanti pugnauerũt, & iaculis confoſſi ſunt. Vniuerſi eruptionem tentauêre, non ſine vexatione populi circumdati clathris ferreis, quare Iulius in Circo ſpectaculum editurus euripis arenam circumdedit, quos Nero ſuſtulit equiti loca addens. Vulgare Tigrium ſpectaculum fuit poſt Auguſtum. Martial. l. 8. epig. 26.

Non tot in Eois timuit Gangeticus aruis,
Raptor in Hircano qui fugit albus equo.
D *Quot tua Roma nouas vidit Germanice Tigres,*
Delicias potuit nec numerare ſuas.

Ferarum autem ſpectaculum non modò Romanis in amoribus fuit, ſed & Græcis. Iulian. in epiſt. pro Arigiuis. Corinthij, inquit, ad agones muſicos inſtituendos, aut gymnicos non multa egent pecunia, ad venationes autem quæ in Theatris ſæpe fiunt, Vrſos emunt & Pardalos, quos ſumptus facilè ferunt vt opulenti. οὐδὲ γὰρ εἰς χορηγίαν ἀγώνων γυμνικῶν ἢ μουσικῶν οἱ Κορίνθιοι τῶν πολλῶν δέονται χρημάτων. ἐπὶ δὲ τὰ κυνηγέσια τὰ πολλάκις ἐν τοῖς θεάτροις ἐπιτελούμενα ἄρκτους καὶ παρδάλεις ὠνοῦνται, ὥσπερ αὐτοὶ μὲν εἰκότως φέρουσι διὰ τὸν πλοῦτον. Scoticos canes proluſiónis die quæſtor Symmachus exhibuit. lib. 6. epiſt. 76. idem epiſt. 115. lib. 9. Addaces igitur & Pygargos mihi opto præſtari, quorum copiam limes vobis finitimus adminiſtrat. Plinius meminit Addacis lib. 11. cap. 37. lib. 10. cap. 3. Pygargos eſſe genus aquilæ ſcri-
E bit Iuuenal. ſatyra 11.

——— Pygargus
Et Scythicæ volucres. ———

Alij ſunt Pygargi è caprearum ſylueſtrium genere apud Plin. lib. 8. cap. 57. Allatus eſt & in vrbem Phœnix Claudij Principis cenſura anno vrbis 500. & in Comitio propoſitus, quod actis teſtatum eſt, ſed quem falſum eſſe nemo dubitaret. Ex ea ferarum in Amphitheatro varietate factum arbitror, vt feræ in amoribus Romanis eſſent. Martial. lib. 7. epig. 86.

Si meus auritia gaudet glaucopide Flaccus,
Si fruitur triſti Canius Aethiope.
Publius exiguæ ſi flagrat amore catellæ,
Si Chronius ſimilem cercopithecon amat.

Delectat

Delectat Marium ſi pernicioſus ichneumon, A
Pica ſalutatrix ſi tibi Lauſe placet.
Si gelidum collo nectit Gracilla draconem,
Luſciniæ tumulum ſi Teleſina dedit.
Blanda Cupidinei cur non amet ora Labycæ,
Qui videt hæc oculis monſtra placere ſuis?

Lupum ceruarium è Gallia in Pompeij Magni arena ſpectatum ait Plinius lib. 8. cap. 22. Primus hippopotamum & quinque crocodilos Romæ Ædilitatis ſuæ ludis M. Scaurus temporario euripo oſtendit. cap. 26. Crocodilum deſcribit Cedrenus in Mauricio, pag. 328. ventre albo, cùm reliquo corpore colorem nigri lapidis referat. os hians ad humeros vſque patet. Solebat (Auguſtus) etiam intra ſpectaculorum dies, ſi quando quid inuſitatum dignúmque cognitu aduectum eſſet, id extra ordinem quolibet loco publicare, vt Rhinocerotem apud ſepta, Tigrim in Scena, anguem quinquaginta cubitorum pro Comitio Sueton. B in Auguſto cap. 43. Pompeij Magni ludis Rhinoceros viſa vnius in nare cornu. Plin. lib. 8. cap. 20. non modò feræ ipſæ & ingentia cete in arenam inferebantur, ſiue animata eſſent, ſiue exanima; verùm & earum ſimulacra ad naturam expreſſa: ſub Seuero enim ſimulacrum ceti cuiuſdam immanis Romam eſt aduectum, quod quingentos Vrſos caperet. Xiphil. περὶ δὲ τοῦτο κήτους ὑπερμεγέθους ἑάλω, καὶ τὸ μίμημα αὐτοῦ εἰς τὸ κυνηγέσιον εἰσαχθὲν πεντήκοντα ἄρκτους ἐσεδέξατο. Beluæ cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda oſſa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe, oſtendit inter reliqua miracula in Ædilitate ſua M. Scaurus longitudine pedum 40. altitudine coſtarum Indicos Elephantos excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali. Plin. lib 9. cap. 5. Crocodili non ſpectaculi modò cauſâ, ſed & pugnæ editi. Titus Amphitheatro dedicato thermiſque iuxta celeriter exſtructis, in veteri naumachia dedit vno die quinque millia omne genus ferarum. Suetonius in Tito cap. 7. Antoninus Pius C edidit munera, in quibus elephantes & crocodilos etiam atque hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarum cum Tigridibus exhibuit, ait Capitolinus. Dio in Seuero, κοροκότας ζῶον ἰνδικὸν, καὶ τότε πρῶτον εἰς τὴν ῥώμην, ὅσα καὶ ἐγὼ ἐπίσταμαι, εἰσήχθη. ἔχει δὲ χρόαν μὲν λεαίνης τίγρει μεμιγμένης. εἶδος δὲ ἐκείνων (ἐκείνου) τε καὶ κυνὸς, καὶ ἀλώπεκος ἰδίως πως συγκεκραμένον. Corocotas, inquit, animal Indicum, tunc primùm Romam quod ego ſciam, inductum eſt. habet autem colorem Leænæ Tigri mixtæ. Species eius canis & vulpeculæ in vnum coëuntium. Hæ omnes feræ ex Ægypto, Africa, Gallia, Alpibus. Claud. Panegyrico Mallij,

Quicquid monſtriferis nutrit Getulia campis,
Alpina quicquid tegitur niue, Gallica ſiquid
Sylua timet, iaceat, largo diteſcat arena
Sanguine. ———— D

Item è Dalmatia, Pindo, Germania, Apennino, Gargano, Hiſpania. Claud. lib. 3. Stiliconis,

Dalmatia lucos, abruptáque brachia Pindi
Sparſa comam Britomartis agit, tu Gallica cingis
Luſtra Leoniodame, Germanorúmque paludes
Eruis, & ſi quis defenſus arundine Rheni
Vaſtus aper nimio dentes curuauerat æuo,
Nubiferas Alpes, Apennini que receſſus,
Garganique niues Hecaerge prompta fatigat,
Speluncas canibus Thero rimatur Iberas.

E Sicilia item, Cyrno, montibus Pyrenæis, ibidem, E

———*& quos iam frigore ſegnes*
Pyrenæa tegit latebroſis frondibus ilex,
Cyrnais, Siculiſque iugis venata virago, &c.

Saluian. lib. 6. Adeuntur enim loca abdita, luſtrantur inuij ſaltus, peragrantur ſyluæ inexplicabiles, conſcenduntur nubiferæ Alpes, penetrantur niuiferæ valles, & vt deuorari poſſint à feris viſcera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere ſecretum. Struthiocameli, ſeu ſtruthiones in Circo exhibiti ſunt. Capitolinus, Alces 10. Tauri Cybiratici centum, ſtruthiones Mauri miniati triceni. Herodianus de Commodo, λαβὼν οὖν τοῖς βέλη ὧν αἱ ἀκμαὶ ἦσαν μηνοειδεῖς τὰς μαυρουσίας στρουθοὺς ὀξύτατα φερομένας, καὶ ποδῶν τάχει, καὶ κολπώσει πτερῶν κεφαλὰς ἀποτεμνομένας ὁρμῇ τοῦ βέλους ἐπ' ἀκεθεῖν αὐτὰς ὡς μηδὲν παθούσας. *Commodus acceptis*

A *acceptis iaculis quorum cuspides erant lunatæ, struthiones Mauros confixit celerrimè currentes velocitate pedum & alis sinuatis, quibus cùm capita decisa essent, nihilominus impetu iaculi currere perseuerabant, quasi nihil passi essent.* Passer simpliciter dicitur struthio, vel passer marinus. Vetus inscriptio. ÆDILITATEM LAVDABILITER ADMINISTRAVIT, ET DIEM FELICISSIMVM III. IDVS IANVAR. NATALEM DEI PATRIS NOSTRI VENATIONE PASSERIS, DENIS BESTIIS, ET IV. FERIS DENTATIS, ET IV. PAREB. FERRO DIMICANTIBVS, CÆTEROQVE HONESTISSIMO APPARATV LARGITER EXHIBVIT. Claudianus in sexto Consulatu Honorij de Circo loquens,

Nec solis hic cursus equis, assueta quadrigas
Cingit rana tigris, subitæque aspectus arenæ
B *Diffundit Libycos aliena valle leones,*
Hic & belligeros exercuit area lusus.

Quæsitum an sint vrsi in Libya; negat Plinius libro 8. cap. 36. Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec vrsos gignit. Contrà Herodor. in Melpomene de Lybia ad ortum, ἐν οἱ λέοντες κατὰ τοῦτο εἰσί, καὶ οἱ ἐλέφαντες, καὶ ἄρκτοι. Solinus cap. 29. Numidici vrsi forma cæteris præstant, rabie duntaxat ac villis profundioribus. Iuuenalis,

Profuit ergo nihil misero quod cominus vrsos
Figebat Numidas. ———

Martialis,

Quot fræno Libyci domantur vrsi.

Strabo de Mauris, ταῖς δὲ τῶν λεόντων, καὶ παρδάλεων, ἐν ἄρκτων δοραῖς ἀμπέχονται. Lipsius per Li-
C bycos vrsos Leones intelligit. malè. Virgilius,

———*pelle Libystidis vrsæ.*

Pellibus leonum, pardalcon, & vrsorum Mauri amiciuntur, ait Strabo. Feræ Africanæ fuêre Leones, Pantheræ, Leopardi, Tigres, quas & varias vocant. Liuius lib. 40. & iam magnificentia crescente notatum est ludis Circensibus Pub. Cornelij Scipionis Nasicæ, & Pub. Lenruli Ædilium curulium 63. Africanas fuisse. Plinius lib. 8. cap. 17. Senatus Consultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratiâ importari. Primus autem Scaurus Ædilitate sua varias 50. vniuersas misit. Suetonius in Caligula cap. 18. Edidit & Circenses plurimos à manè vsque ad vesperam, interiecta modò Africanarum venatione. De Vrsis consule Symmachum lib. 2. epist. 46. & 76. libro 4. epist. 56. lib. 5. epist. 65. lib. 10. epist. 9. & 11. De eorum pugna cum venatoribus arenatiis Cassiodorus lib. 5. epist. 42. Primus
D fragili ligno confisus currit ad ora belluarum, & illud quod cupit euadere magno impetu videtur appetere. Pari in se cursu festinat & prædator, & præda, nec aliter tutus esse potest nisi huic quem vitare cupit, occurrerit. Tunc in aëre saltu corporis eleuato quasi vestes leuissimæ supinata membra iaciuntur, & quidam arcus corporeus supra belluam libratus, dum moras discedendi facit, sub ipso velocitas ferina discedit. Edebantur & Crocodili ex Ægypto aduecti. Symmachus libro 6. epist. 43. Crocodilos theatrali spectaculo publicatos scribit. Illi secundis ludis congressionum more confecti sunt. Licèt, inquit, eos cibi abstinentia longum viuere posse non spondeat. Nam pertinaciter cibo abstinent. libro 9. epist. 122. libro 10. epist. 14. Spectaculum illud, quia rarum, populo gratum fuit. Ammianus libro 22. Eas monstruosas raritates in belluis suæ æraris inueniri nusquam posse ait, vti regionum incolæ coniiciebant insectantis multitudinis tædio ad
E Blemmyas migrare compulsas. Editæ & crocutæ & hippopotami. Capitolinus in Antonino Pio; Edita munera, in quibus Elephantos, Crocutas, & Tigrides, & Rhinocerotes, & Crocodilos, atque hippopotamos exhibuit. Plinius libro 8. cap. 30. crocutam ex hiæna & leæna Æthiopica natam putat. Xiphilinus ait, eam Romæ primùm sub Seuero visam; figura est quasi conflata sit ex cane & vulpe, color leænæ permixtæ cum tigri. Ælianus libro 7. de animalib. cap. 22. corocottam vocat, quam ait φθέγγεσθαι ἀνθρωπίνῃ, *loqui humana voce*, & nominatim frondatores appellare, vt deuoret. Erant autem animalia quædam herbatica, vt Vopiscus appellat, Aristoteles ποηφάγα, καρποφάγα, ῥιζοφάγα, quædam ὠμοβόρα, σαρκοφάγα, vt Leones, Vrsi, & Crocodili. θῆρα Græci propriè Leonem vocant, vt vult Galenus, ideo Homerus Idam μητέρα θηρῶν appellat, id est, *matrem Leonum.* Horatius,

Nec Iuba tellus generat Leonum A
Arida nutrix.

Feras Libyeas fuisse Leones & Leopardos docet Symmachus libro 2.epist. 46. libro 7. epist. 122. Vopiscus in Probo; Gordianus feras Libyeas vno die centum exhibuit: Vrsos vno die mille, ait Capitolinus. Paulinus in vita Sancti Ambros. dimissi Leopardi grauiter laniatos reliquerunt. Petronius in satyr.

Quæritur in syluis Mauris fera, & vltimus Ammon
Afrorum excutitur, ne desit bellua dente
Ad mortes pretiosa suas, premit aduena classes
Tigris, & aurata gradiens vectatur in aula,
Vt bibat humanum populo plaudente cruorem.

Saluianus lib.6. In spectaculis primum deliciarum genus est mori homines, impleri ferarum B aluos humanis carnibus cum circumstantium voluptate. Atque vt hoc fiat orbis impēdium est. Rhinocerotes sæpe Romæ exhibiti, quibus Strabo lib. 16. nasum esse dicit cornu adūcum omni ense firmius; ἡ ῥὶς κέρας σιμὸν στερεώτερον ἐστὶ παντὸς. describitur à Pausania lib. 9.

CAP. XX.

De ferarum vocibus.

IN cauea magni fuêre Leonum, ferarúmque rugitus; tonitrua Leonum vocat Vopiscus, fragosa murmura Claudianus lib. 3. Stiliconis,

——quorúmque impune fragosa C
Murmura pastores nunquam excepêre per auras.

Ita lego, non *per aures*, Martialis lib. 8. murmur appellat.

Auditur quantum Massyla per auia murmur.

S. Basilius βρυγμὸν, fremitū. Aliarum animantiū voces variis vocabulis exprimuntur, quorum pleraque hic adscribo. Hirrire, & ringi canum est. Festus (*R*) literam caninam vocat. Persius,

——sonat hic de nare canina
Littera.——

Lucilius,

Irritata canis quod homo quam planius effert.

Hirriunt & ringunt, cùm iam restringunt dentes, mutiūt, cùm incipientes irritari *mu* edunt. Plautus, cum latranti nomine. in vet. gloss. *hilius*, φωνὴ κυνός. puto, *hirrus*: aut legendum *hylus*; D vnde hylax nomen canis. baubari, gannire, voces canum. Lucret. lib. 5.

Irritata canum cùm primùm magna Molossum
Mollia victa fremunt duros nudantia dentes,
Longè alio sonitu rabie districta minantur,
Longè alio pacto gannitu vocis adulant,
Ac cùm deserti baubantur in ædibus.——

Aristophanes in Pace, canes σιωπῶντες. Ouidius in Philomela,

Tigrides indomitæ raucant, rugiúntque Leones,
Panther caurit amans, Pardus hiando felit.
Dum Lynces orcando fremunt.——

Vet. gloss. ἔλαφος κράζει, *bardit*, *rugit*. Auium voces, ἀετοῦ κλάζειν, γεράνους κλαγγάζειν, ἱέρακας ῥύζειν, ἀλεκτρυόνας ᾄδειν, κόκκυγας κοκκύζειν, πέρδικας πτιβύζειν, ἢ κακκαβίζειν, ὄρτυγας E χυλίζειν, κύκνους ᾄδειν, τρύγονας τρύζειν, πελειάδας γογγύζειν, κορώνας κρώζειν, κολοιοὺς κλώζειν, ἢ κολιᾷν, κοψίχους σίζειν, τιτίγας τερετίζειν, μελίττας βομβεῖν, ἔποπας ποπίζειν, γλαῦκας ὑΐζειν, μελεαγρίδας κακκάζειν, νυκτερίδας τετριγέναι, κίττας κιττάβιζειν, χελιδόνας ψιθυρίζειν, ἀηδόνας ὀδύρεσθαι, χῆνας παπάζειν, δράκοντας συρίττειν. Elephas barrit Fest. Vrsus vncat, Aper frendet, Barrus barrit, Cerui gloeirant & Onagri, quirritat Verres, Asellus oneat, blacterat Aries, Asinus rudit, Hircus mutit, Vulpes gānit, Catulus glaucitat, Lepus vagit, Mus mintrat, Mustela dintrit, Grillus grillat, desticat Sorex, Turdus trutilat, Passer pippit & pipilat, Sturnus pisitat, Perdix cacabat, Anser gratitat, plausitant Palumbes, Anas tetrinit, Grues gruunt, Cygni rensāt, Accipiter pipat, Miluus lipit, cucurrit Gallus, Gallina gracillat, pupillat Pauo, trinsat Hirundo, clāgūt Aquilæ, Vultur pulpat, Gracculus frigulat, Ciconia glotorat, Cuculi cuculant,

fritinit

A fritinit Cicada, bombilat Apis, auiculæ omnes minutiunt, *μινυρίζουσι*, bubulat Bubo, Noctua cucubat, Vespertilio stridet, Butio bubit, Regulus ziuzilulat. Fest. Cameli blaterant *βλάζ*. gingriunt Anseres, vnde tibiæ exiguæ gingrinæ, gingriator, glocire & glocitare Gallinarum cùm ouis incubituræ sunt. Ingere Milui dicuntur cùm vocem emittunt. vet. glos. ingit, *ἰκτὶν βοᾷ*. Varro, ingere volitans Miluus aquam è nubibus tortam indicat fore. Pollux lib. 5. cap. 13. *κυνῶν ὑλακτεῖν, κνυζᾶσθαι, ὀράζειν, ῥύζειν, βλύζειν, σκυζᾶν· λύκων ὠρύεσθαι· λεόντων βρυχᾶσθαι· ἵππων χρεμετίζειν· συῶν γρυλλίζειν· αἰγῶν φριμάττεσθαι· ὄνων βρωμᾶσθαι, ὀγκᾶσθαι.* Diuersæ animantium voces bellè exprimuntur, appellantúrque à Nonno Heliopolit. lib. 2 Dionysiac.

> *Ὠρύγη κελάδησε λύκων, βρύχημα λεόντων,*
> *Αὔσμα συῶν, μύχημα βοῶν, σύριγμα δρακόντων,*
> B *Παρδαλίων θρασὺ χάσμα, κορυσσομένων γένυν ἄρκτων,*
> *Καὶ βλοσυρῶν μέγα χάσμα διαπτύξασα γενείων*
> *Ἀρκτ@.*——————

Id est, *vlulant lupi, Leones rugiunt, balant sues, mugiunt boues, sibilant dracones, hiant pardales, rabunt canes, hiant vrsi.* Varro in aboriginib. mugit bos, ouis balat, equi hinniunt, gallina pipat. Spartian in Getat. Agni balant, palumbes minutiunt, vrsi sæuiunt, leopardi rictant. Placet hic quædam apponere nondum vulgata è manuscriptis antiquis. *ὁ κροκόδειλος θηρίον ὁμοῦ καὶ ἰχθύς, καὶ μέγα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρις οὐρᾶς. οὐ μὴν ἔχει τὸ πλάτος τῷ μεγέθει ἀνάλογον. ἡ δὲ δορὰ αὐτοῦ λεπτὴ τυγχάνει ῥυσῆ, καὶ ἡ χρόα τοῦ νώτου αὐτοῦ πέτρῃ μελαίνῃ ἔοικεν. γαστὴρ λευκή, πόδες τέσσαρες εἰς τὸ πλάγιον ἠρέμα κυρτοῦνται καθὼς τῆς χερσαίας χελώνης. οὐρὰ μακρὰ καὶ τραχεῖα. τὸ ῥάχιος ἐστιν εἰς ὃ ἐστὶ τελευτή. ἐντεθύμηνται δὲ αἰωθενεῖς ἄκανθες, καί εἰσιν ὡς αἱ τῶν πριόνων ἀκμαί, καὶ τύπτει αὐτῇ*
C *πρὸς οὓς ἂν παλαίῃ. κεφαλὴ τοῖς νώτοις συνυφαινομένη, καὶ εἰς μίαν ἰθυνομένη στάθμην. ἐπὰν χαίνῃ ὅλη στόμα γίνεται μέχρι τῶν ὤμων χάσμα ποιοῦσα.* Item, *ὁ κροκόδειλος μόνος ὑπτίαν πλησιάζει τῇ θηλείᾳ ἣν ἐν τοῖς ὄχθαις ἀνατρέπει. ἔχων δὲ ὀξυτάτην ὀσμήν, εἰ γνώσῃ ὑφ' ἑτέρου μιανθεῖσαν τοῖς ὄνυξι διαρρήξας τὴν γαστέρα αὐτῆς πάντα τὰ ἔντερα καθεσθίει. ἁπαλὴ γὰρ τὴν γαστέρα ἐστὶ τρυφερὸν τὸ ζῶον. τὰ γὰρ νῶτα αὐτοῦ σιδαρσῖς λεπίσιν ἐνδέδεται, ὥστε καὶ σίδηρον ἐπινυχθεῖσα ἀμυνεσθαι. μετὰ δὲ τὴν ὁμιλίαν πάλιν ταῖς χερσὶν αὐτὴν ἐπικυφίζων συμπεριφέρει.* Georgius Monachus in Exaëmeron. *καὶ μικρὸς ὕλλος ὑγρόχερσον θηρίον φθονερὸν ἐφίστατο τῇ τιμῇ τῶν ἑτέρων. λάθρα γὰρ αὐτοῦ προσβαλὼν κεχηνότι διατρέχει τὰ σπλάγχνα συλλεύων δίκην, τεμνων τε κρυπτὴν ἐξόπισθεν θύραν φανεὶς διαδρὰς οἴχεται σεσωσμένος. ἄλλη δέ τις πέφυκεν ὀρνέου φύσις ἣ τοῖς ὀδοῦσι βόσκεται τοῦ θηρίου καὶ τοῖς προσπίπτουσι ἐσθίεται λειψάνοις. ὅταν τὸν ὕλλον γειτνιῶντα προσβλέπῃ, κράζει, πτερῦται, ποσὶ περιτρέχει, κνήθει δὲ τοῖς ὄνυξι, καὶ πρὸ τοῦ φόνου κῆρυξ ἐλεύθερος γίνεται ζωηφόρος.* *Crocodilus,* inquit, *fera simul & piscis est, à capite ad caudam oblon-*
D *gus, sed longitudini latitudo non respondet. eius pellis tenuis est, color petræ nigræ similis. venter albus, quatuor pedes in curuum leniter flectuntur instar testudinis terrestris. cauda longa & aspera. spina quod vnicum est os finis est. secatur autem sursum in spinas quæ sunt instar serræ acuminatæ, & ex ferit eos cum quibus luctatur. caput humero contextum est, & in vnam regulam directum. si quando hiauerit, totum os aperitur ad humeros vsque.* Item, *Crocodilus solus supinam init fœminam, quam in ripa collocat. cùm autem sit narris sagacissimæ, si odoratur adulterium, vterum eius disrumpit, & omnia viscera deuorat. ventre enim delicato est. dorsum squamis horret, vt ferro sit impenetrabile. post coitum manibus eam erigit.* Item, *paruus hyllus amphibio animali perniciem conscisit, disruptis intestinis. Hians enim subit, & viscera percurrit, quasi per tubum. secans autem occultam pone ianuam bonuerda exit incolumis. alia est auis quæ alitur è reliquiis ciborum, qui dentibus eius hærent, quæ accedentem hyllum animaduertens exclamat, volitat, pedibus circumcurrit, & vnguibus vellicat, & ante necem, quasi præco salutifer admonet crocodilum, sibi vt caueat.* Vide Herodotum, Diodorum,
E Isidorum, Ælianum.

CAP. XXI.

De mansuetariis.

FERÆ captæ cùm essent, mansuetariis vt plurimum tradebantur, qui eas cicurarent, & manum ac flagellum ferre condocerent. Dicuntur mansuetarij à Lampridio in Heliogabalo, *διδάσκαλοι* & *χειροτρόφοι*, *magistri & fœnum præbentes*, à Strabone lib. 15. magistri à Martiali lib. 1. epig. 75. Pollux lib. 1. cap. 10. *ἐλεφαντάγωγον* vocat eum qui Elephanti fit magister; *ἐλεφαντάρχην* verò eum qui præit magistris; Aristoteles lib. 1. cap. 1. de animal.

hist. ἐλεφαντικήν. Mathematici arbitrantur eos qui sub Leone, Scorpio, vel Sagittario nascuntur, exoraturos Tigres, domituros Leones, cum elephante locuturos, palpaturos pantheras. Manil. lib.4. A

Et quibus in bifero Centauri corpore sors est
Nascendi concessa, libet coniungere currus,
Quadrupedum omne genus positis domitare magistris.

Quidam legunt;

Quadrupedum genus impositis domitare magistris,
Exorare Tigres, rabiémque auferre Leoni,
Cúmque elephante loqui, tantámque aptare loquendo
Artibus humanis varia ad spectacula molem.

lib.5. de iis qui sub Leone nascuntur & Scorpio; B

Non inimica feræ tali sub tempore natus
Ora feret, placidas reget in commercia gentes,
Ille manu vastos poterit frænare Leones,
Et palpare lupos, Pantheris ludere captis,
Nec fugiet validas cognati syderis vrsas,
Inque artes hominum, peruersáque munera ducet.
Ille Elephanta premet dorso, stimulisque mouebit
Turpiter in tanto cedentem pondere cunctis.
Ille Tigrim rabie soluet, pacique domabit,
Quæque alia infestant syluis animalia terras,
Iunget amicitia secum, catulósque sagaces. C

Quanquam Vrsi, vt mansueti essent, semper in iram proni & rabiem. Iuuenalis,

———— rabido nec perditus ore
Fumantem nasum viui tentaueris Vrsi,
Sit placidus licèt, & lambat digitósque pedésque,
Si dolor & bilis, si iusta coëgerit ira,
Vrsus erit. ————

Cicures effici dicuntur feræ, quæ vox etiam ad homines transfertur. Tertullian. aduersùs Valentinum cap.37. cicuria enniana vocat, ingenia simplicia & crassa. & Hieronym. lib.2. aduersùs Rufinum; Sed nos, inquit, simplices homines & cicures enniani, nec illius sapientiam, nec tuam qui interpretatus es, intelligere possumus. Ælian. lib.6. cap.8. πωλοδαμνική, σκυλακοτροφική, ἐλεφαντονομία, λεοντοτροφία, ὀρνεοτροφία. Iulius Firmicus lib.8. Astron. Ferarum mansuetarij, qui Vrsos, Tauros ac Leones feritate deposita humanis conuersationibus sociant. lib.3. ferarum præpositi ac magistri. Ælian. ὁ τὸ τοῦ ἐλέφαντος κομιδῆς ἐγχειρισθεὶς τὴν φροντίδα. In Elephanto rector propriè dicitur. Liuius lib.37. Elephantibus addebant speciem frontalia & cristæ, & tergo impositæ turres, turribúsque superstantes, præter rectorem, quatuor armati. Lib.1. Machab. pro rectore ponitur Indus; ἐφ' ἑκάστου ἄνδρες τεσσάρακοντα δύο, οἱ πολεμοῦντες, καὶ ὁ ἰνδὸς αὐτοῦ. custos à Seneca vocatur. Alij fuêre domini Elephantum. Vopiscus in Aureliano; Solúsque omnium Aurelianus priuatus Elephanti dominus fuit. Vnde coniicias solos Imperatores & Magistratus Elephantorum dominos fuisse. Ælian. lib.3. cap.46. πωλευτὴς ἐλέφαντος, ἰνδὸς τροφεὺς τοῦ ἐλέφαντος. lib.2. de nat. animal. cap.11. ὀρχηστοδιδάσκαλος, χοροδέκτης. lib.7. πωλευτής. cap.41. πωλευταί. lib.13. ἐλεφάντων μελεδωνὸς Illis feras ita fingebant, & ad omnem obedientiam formabant, vt Pardi iungerentur ad iugum, Cerui fræna manderent, Vrsi habena regerentur, Apri capistrum admitterent, Bisontes esseda traherent, Elephanti saltarent, lepores in ore Leonum luderent. Martialis lib.1. epig.149. D E

Picto quod iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbæque Tigres
Indulgent patientiam flagello:
Mordent aurea quod lupata Cerui:
Quod fræno Libyci domantur Vrsi:
Et quantum Calydon tulisse fertur,
Paret purpureis Aper capistris:
Turpes esseda quod trahunt Bisontes:
Et molles dare iussa quod choreas

A *Nigro bellua nil negat magistro;*
Quis spectacula non putet Deorum?
Hæc transit tamen, vt minora, quisquis
Venatus humiles videt Leonum,
Quos velox leporum timor fatigat,
Dimittunt, repetunt, amántque captos:
Et securior est in ore præda:
Laxos cui dare, peruiósque rictus
Gaudet, & timidos tenere dentes,
Mollem frangere dum pudet rapinam,
Stratis cùm modò venerint iuuencis,
B *Hæc clementia non paratur arte:*
Sed norunt cui seruiunt Leones.

Fuêre certi succi herbarum, quibus ora magistri feris constringerent, ne dente læderent contrectantes. Fuêre & remedia quæ in potu data feras mitigarent, ait Plinius lib. 26. cap. 11. Nonnulli cordi Vulturis eam vim inesse putarunt, vt ab impetu serpentium ac ferarum, illud qui gererent, tuti essent, eodem auctore lib. 29. cap. 4. Ælianus lib. 1. de natur. animal. cap. 38. *θηρίων δὲ ἀλεξιφάρμακον ἦν ἄρα πάντων πιμελὴ ἐλέφαντος. ἣν εἴ τις ἐπιχρίσαιτο, καὶ εἰ γυμνὸς ὁμόσε χωροίη τοῖς ἀγριωτάτοις, ἀσινὴς ἀπαλλάττεται*. Id est, *adeps Elephanti amuletum est aduersùs feras omnes. ea qui vnctus est, vt nudus occurrat, & concurrat cum feris, illæsus abit.* Item ἀείζωον, quod dicitur & sedum, herba in potu data feras mitigat. Pantheræ Leonésque non attingunt allio inunctos. Plin. lib. 36 cap. 11. lib. 29. cap. 4. His omnibus quasi prœbris & amuletis vsos
C esse crediderim magistros, ne sæuitiam ferarum experirentur, quas & alloquiis mulcebãt, teste Plinio lib. 8. cap. 41 Neque enim singulare est equis, vt plausæ ceruicis sonitum ament, sicut ille loquitur, verùm etiam feris omnibus innatus laudis & blanditiarum amor. Audis Senecam epist. 86. Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigrin suus custos, Elephantem minimus Æthiops iubet subsidere in genua. Martial. lib. 2. epig. 75.

Verbera securi solitus Leo ferre magistri,
Insertámque pati blandus in ora manum,
Dedidicit pacem subitò feritate reuersa.

Hoc veritus Philostratus lib. 7. admonet magistros qui Leones regunt, & cicurant, *μητὲ παίειν, μνησικακοῦσι γὰρ, μητὲ θεραπεύειν, ἀγερωχοῦς γὰρ ἐκ τούτου γίγνονται, καταψῶντας δὲ μᾶλλον ἐς διαγωγὰ ἤθη ἄγειν, ne verberent eos, memores enim, & vltionis appetentes sunt: ne blandiantur, aut*
D *studiosiùs tractent, ex eo enim intumescunt: sed manu palpantes, ad facilitatem & mansuetudinem deducant.* Antonius triumpho suo Leones iugauit, narrante Plutarcho, doctos opinor ab iis quos Seneca lib. 1. de benef. Leonum ora impunè tractare ait. Quid loquar funambulos Elephantos, sessore imposito? de quibus Dio in Nerone, *ὅτε δὲ καὶ ἐλέφας ἀνήχθη εἰς τὴν ἀνωτάτω τοῦ θεάτρου ἁψῖδα, καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ σχοινίων κατέδραμεν ἀναβάτην φέρων. Elephas*, inquit, *euectus est in summum Theatri fornicem, vnde decurrit in fune sessorem gerens.* Fastigium Theatri, siue summam caueam intelligit, quam κορυφὴν vocat Dio lib. 49. Sueton. in Galba cap. 6. Galba Prætor commissione ludorum Floralium nouum spectaculi genus, Elephantos funambulos dedit. in Nerone cap. 11. Notissimus eques Romanus Elephanto superſedens per catadromum decucurrit, id est, per funem, & σχοινίον, cùm tamen omnis per funem decursio periculosa fuerit. In Pandectis titulo de Venationibus; Nam si periculosam rem ante venditionem facere solitus est (ait Iurisconsultus) culpa tua id factum esse videbitur. puta enim
E eum fuisse seruum qui per catadromum descendere, aut in cloacam dimitti solitus esset, idem iuris erit. Imò & saltantium more inconditos motus edere, ventilare, arma per auras iacere, & proboscide excipere cadentia, in gradu stare, concurrere animo & specie bellantum, pyrrichen ludere condiscebant. Plinius lib. 8. cap. 11. Germanici Cæsaris munere gladiatorio quosdam inconditos motus dedêre saltantium modo. Vulgare erat per auras arma iacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciuiente pyrriche colludere. postea & per funes incessêre lecticas etiam ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes, plenísque hominum tricliniis iêre per lectos, ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur. Quid si videas Elephantem *πύργῳ τε μεγάλῳ, καὶ περιχρύσοις προτειχίσμασι τετειχισμένον*, id est, *ingenti turre, & inauratis propugnaculis munitum?* vt loquitur Iosephus lib. 1. cap. 1. belli Iudaic Lucret. lib. 5.

Inde boues Lucas turrito corpore, tetros A
Anguimanos.——————

Iis offerri motis fuit asses,quos qui offerebant,vt sibi ludum facerent,manum subinde subducebant,Elephantem fraudantes.Sueton.in Augusto cap.57.vt quendam ioco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret,quasi Elephanto assem. Idem Macrob. lib. 2. Satur.cap.4.Putas te assem Elephanto dare,quia manum retrahis,mox offers.Quid si procumbentem videas demisso capite,Regémque adorantem?Martial.lib.1.epig.17.

Quod pius, & supplex Elephas te, Cæsar, adorat,
Hic modò qui Tauro tam metuendus erat;
Non facit hoc iussus, nullóque docente magistro.

Quintus Curtius lib. 8. Rector more solito procumbere Elephantem in genua iussit, vt Porus ascenderet. cæteri Elephanti se demisère. Ælianus lib. 2. de natura animalium cap. 11. B χορείαν δὲ, καὶ ὀρχηστικὴν, καὶ βαίνειν πρὸς ῥυθμὸν, καὶ αὐλημάτων ἀκούειν, καὶ συνιέναι ἤχων διαφορὰς, ἢ βραδυτῆτος ἐνδιδόντων, ἢ ταχυτῆτος παρορμώντων, μαθὼν οἶδεν ἐλέφας, καὶ ἀκριβοῖ, καὶ οὐ σφάλλεται. *Elephas*, inquit, *nouit, vbi didicerit choreas, & saltationes ad numerum obire, & audire tibiis canentes, & intelligere sonorum discrimina, & tarditates, aut celeritates imperatas exsequitur, & exactus est, & non fallitur.* Item, ἐγὼ δὲ εἶδον καὶ γράμματα γράφοντα ἐπὶ πίνακος ῥωμαϊκὰ ἀστραβῶς τῇ προβοσκίδι, καὶ ἀτρέμας. *Vidi Elephantem, qui literas Latinas pingeret in tabula, proboscide, nec decerraret.* Ibidem, culcitæ lectis humilibus in Theatri arena impositæ, deinde rhotalia exceperant, tum stragulam vestem variam. Calices magnifici propè positi erant, & crateres aurei, & argentei aqua pleni, mensæ eboreæ opiparæ, carnibus & panibus abundè refertæ: vbi omnia parata, inducti sex Elephantes mares, veste virili, totidem fæminæ, stola fæminea accubuerunt decenter bini, mas cum fæmina. signo dato proboscide pro manu mutila vsi, cibum moderatè cepère. Singuli calices singulis appositi, quos genialiter obduxerunt, & festiuè leuitérque circumstantes sine contumelia asperserunt. C καὶ ἀρυτόμενοι ταῖς προβοσκίσι τὸ ποτὸν ἔπινον κεκοσμημένως. εἶτα ἀπέρραινον σὺν παιδιᾷ, καὶ οὐχ ὕβρει. Ibidem, θέαν ἐπετέλει ῥωμαίοις ὁ γερμανικὸς ὁ καῖσαρ. εἴη δ' ἂν ἀδελφιδοῦς τιβερίου οὗτος, &c. *Spectaculum Romanis edebat Germanicus Cæsar. erat is Tiberio ex fratre nepos.* Fuère & Romæ Elephantes plures, mares & fæminæ, è quibus nati pulli, quorum artus vbi adolescere & corroborari cœperunt, σοφὸς ἀνὴρ ὁμιλεῖν τοιούτοις θηρίοις ἐπάλευσεν αὐτοὺς, δαιμονίᾳ τινὶ, καὶ ἐκπληκτικῇ διδασκαλίᾳ μεταχειρισάμενος, *peritus vir consuescendo cum eiusmodi feris eas mansuefaciebat, cicurans diuina quadam & admirabili doctrina.* Adduxit autem eos sensim & leuiter, præbens cibos suaues & varios, ad illicium; vsque adeò vt feritatem exuerint, mansuetudinem induerint penè humanam. Docebantur autem auditis tibiis non efferari, & strepitu tympani feriente aures minimè turbari, & tibia mulceri, ferre sonos modulatos, & strepitum D pedum ambulantium, & concentum miscellum, non exhorrescere hominum turbam. erant illæ institutiones viriles, non irasci ad vulneris ictum, neque si cogerentur vnum aliquod membrum saltatoriè, velut ad choream, flectere, ad iracundiam commoueri. Vbi autem qui eos ad saltandum erudiebat, omni genere disciplinæ expoliuit, inducti sunt in Amphitheatrum 12. numero, composito gradu incedentes, nec in diuersas partes diuisi. molliter autem corpus diffundentes, amicti floridis & saltatoriis vestibus, solâque magistri significatione vocis ordinatim instructi, vt ferunt, gradiebantur. Rursus si imperatum esset, in orbem saltabant, eundémque orbem ad imperantis vocem denuò soluebant & explicabant. atque nunc flores pauimentum ornabant spargentes, idque parcè & modestè: nunc pedibus terram pulsantes, concionem, & moderatam saltationem vna consensione obibant. Elephantes rabidi domantur fame & verberibus, Elephantis aliis E admotis, qui tumultuantes catenis coërceant, ait Plinius lib. 8. cap. 9. Animal est ipsis etiam Leonibus formidolosum, quod coniicias ex iis quæ scribit Ælianus lib. 7. de natur. animal. cap. 36. ἀθρόους δὲ αὐτοὺς ἐὰν ἀθρήσωσι καὶ λέοντες, ἢ φεύγουσι προτροπάδην, ἢ ἄλλος ἄλλῃ κατέπτηξαν, ὡς νεβροὶ τοὺς ἐλέφαντας, οἱ τέως φοβεροὶ καὶ ἐκπληκτικοὶ καταδείσαντες. *Leones*, inquit, *si viderint confertos Elephantes, fugiunt cursu concito, aut alius alio se occulunt, vt hinnuli, & pauent etiam formidolosi.* Rectores eos inedia debilitant. & mansuefaciunt. Ælianus lib. 10. cap. 10. τῇ ἀτροφίᾳ τε καὶ λιμῷ τὴν ἄγαν ἰσχὺν καὶ ῥώμην καθαιροῦσι, & cap. 17. ἀποσπώμενοι τῆς συνήθους γῆς οἱ ἐλέφαντες, καὶ ἐὰν ἡμερωθῶσι, τὰ μὲν πρῶτα τοῖς δεσμοῖς, καὶ τῷ λιμῷ, τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις ταῖς τροφαῖς, καὶ τῇ ποικιλίᾳ αὐτῶν. lib. 12. cap. 44. ἐλέφαντες τῇ μουσικῇ πραΰνονται. cap. 46. καὶ ὕες ἄγριοι, καὶ ἔλαφοι τῇ μουσικῇ καταχηλοῦνται. *Inedia*, inquit, *& fame vires nimias frangunt, & debili*

A *& debilitant Elephantis.* Item, *Elephanti abducti à consueto solo, licèt mansuescant, primùm quidem vinculis & fame, deinde ciborum varietate.* Item, *Elephantes musica mansuescunt, Apri & Cerui musica mulcentur.* Leones ipsi mansuescunt, maximè teneri, vt docet idem auctor lib. 5. ἡμερωθείς γε μὴν ἐξ ἔτι νεαροῦ, πρᾳότατός ἐστι (ὁ λέων) καὶ ἐντυχεῖν ἡδύς, καί ἐστι φιλόπαις, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ὑπομένει, πρᾳόνως τῷ τροφεῖ χαριζόμενος. Ἄννων γοῦν λέοντα εἶχε σκευαγωγόν. καὶ Βερενίκῃ λέων πρᾷος συνῆν, τῶν κομμωτριῶν διαφέρων οὐδέν. ἐφαίδρυνε γοῦν τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον αὐτῆς, καὶ τὰς ῥυτίδας ἐλέαινε, καὶ ἦν ὁμοτράπεζος, πρᾴως τε καὶ εὐτάκτως ἐσθίων. Id est, *mansuefactus à teneris Leo mansuetissimus est, & mitis in congressu, & puerorum amans, & quiduis sustinet patienter gratificans magistro. Anno Leonem habuit vasa portantem. & Berenica Leo fuit cicur, nihil distans ab ancillis ornatricibus. Lingua enim vultum eius perpolibat, & rugas leuigabat, & conuiua erat, comedens lentè & moderatè.* Imò & ad venatum ab Indis formantur, & in partem prædæ veniunt.
B Ælianus lib. 17. (λέοντες ἐν Ἰνδοῖς) ἡμεροῦνταί γε, καὶ γίνονται ῥᾷστα τιθασοί, ὡς ἄγειν τε ὑπὸ ῥυτῆρος, καὶ κατὰ κυναγωγοὺς ἐπὶ θήραν κεμάδων, καὶ ἐλάφων, καὶ συῶν, καὶ ταύρων, καὶ ἀγρίων ὄνων. εἰσὶ γὰρ καὶ ῥινηλατῆσαι, ὡς ἀκούω, δεινοί. *Leones*, inquit, *in Indis cicurantur facilè, vt habena ductari, & ad venandos Hinnulos, Ceruos, Apros, Tauros, Asinos feros loro canum instar agantur.* Sed Tauri in primis ad obedientiam faciles, vt est apud Ælian. lib. 7. ἴδιον δὲ, ἄρα ἦν ταύρου τὸ εὐπειθὲς, ἡμερωθέντος τε, καὶ ἐς τὸ πρᾷον ἐκ τοῦ θηριώδους μεταβαλλομένου. μένουσι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ φέρετρον ἀκίνητοι, εἴτε ὑπτίους αὐτοὺς ἐθέλεις ἀτρεμεῖν, εἴτε ἐπὶ πόδας ὀκλάσαντας τοὺς προσθίους, καὶ ἐπὶ τοῦ τένοντος φέροντας ἢ παῖδα, ἢ κόρην. ὄψει δὲ ἄρα καὶ ἐπὶ τοῖς νώτοις γυναῖκα ἄγοντα τὴν, ὡς Εὐρώπην Διΐ, καὶ μετέωρον ἑστῶτα ἐπὶ τῶν κάτω σκελῶν. καὶ τὸ πᾶν σῶμα ἐφόρει ἐπὶ κούφως ἐρείσαντα. εἶδον δὲ ἐπὶ ταύροις καὶ ὀρχουμένους, καὶ ἀκινήτους ἑστῶτας, καὶ ἀτρέπτους ἐκείνους. Id est, *propria est Tauri docilitas, & obedientia,*
C *si mansuetus, & cicur fuerit. manent autem ad feretrum portandum immoti* (lego, ἐπὶ τὸ φέρειν, *ad ferendum*) *siue eos supinos velis quiescere, siue in anteriores pedes procumbere, & in ceruice ferentes aut puerum, aut puellam. videas alium mulierem humero ferentem, vt Europen Ioui, & erectum stantem imis cruribus, & toto corpore leuiter vbi vis innixum. Vidi qui supra Tauros immobiles saltarent.* Simiæ quoque manu hominum & tractatione quouis ducuntur. Ælianus lib. 5. πίθηκος καὶ ὀρχεῖται γοῦν ἐὰν μάθῃ, καὶ αὐλεῖ ἐὰν ἐκδιδάξῃς. ἐγὼ δὲ καὶ ἡνίας κατέχοντα εἶδον, καὶ ἐπιβάλλοντα τὴν μάστιγα, καὶ ἐλαύνοντα. *Simia*, inquit, *si didicerit saltat, & tibiis canit. Vidi & quæ habenas teneret, & flagellum equis incuteret.* In Ægypto Cynocephalis mira docilitas fuit. Ælian lib. 6. cap. 10. οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς κυνοκεφάλους καὶ γράμματα ἐδίδασκον, καὶ ὀρχεῖσθαι, καὶ αὐλεῖν, καὶ ψάλλειν, καὶ μισθὸν κυνοκέφαλος ἐπράττετο ὑπὲρ τούτων, καὶ τὸ διδόμενον εἰς φασκώλιον ἐμβαλὼν ἐξηρτημένον ἔφερεν, ὡς οἱ τῶν ἀγειρόντων δεινοί. ὅτι δὲ καὶ οἱ Συβαρῖται, καὶ ὄρχησιν ἵππους ἐπαίδευσαν πάλαι κεκήρυκται. *Aegyptij*, inquit, *Cynocephalos literas docebant, & saltare, & tibiis canere, & psal-*
D *lere, & mercedem Cynocephalus exigebat, & datum in crumenam iniiciens, ferebat suspensam, vt callidi agyrtæ, præstigiatores. Equos autem à Sybaritis saltationem didicisse iam olim vulgatum est.* Monstri loco est, quod de Ceruo narrat Ælian. lib. 2. cap. 25. τῷ Πτολεμαίῳ τῷ δευτέρῳ, ὃν καὶ Φιλάδελφον καλοῦσι, βρέφος ἐλάφου δῶρον ἐδόθη, καὶ τῇ φωνῇ ἀνετράφη τῇ Ἑλλάδι, καὶ καλούντων συνίει. *Ptolemæo*, inquit, *secundo, quem Philadelphum vocant, catulus Cerui dono datus, & lingua Græca nutritus est, & loquentes intellexit.* Fuêre & piscium mansuetarij apud Ælian. lib. 8. cap. 4. ἦσαν δὲ ἄρα καὶ ἰχθύες πρᾷοί τε ἅμα, καὶ χειροήθεις, καὶ οἷοι καλούμενοι ὑπακούειν, καὶ διδόντων τροφὰς ὁμοίως δέχεσθαι. *Fuêre*, inquit, *& pisces mansueti, ac cicures, qui vocati audirent, & cibum à dante acciperent.* Sed à piscibus ad feras Amphitheatri & Circi redeamus. Plutar. in χερσαίοις, Romæ Elephas, quem magistri docebant status quosdam gladiatorios, & parabolos, motúsque implicare inextricabiles, nocte deprehensus est ad Lunam sua sponte se exercens. προδιδασκόμενος στάσεις τινὰς κτᾶσθαι παραβόλους, καὶ κινήσεις δυσεξελίκτους ἀνακυκλεῖν, ὤφθη νυκτὸς αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς
E τὴν σελήνην ἀναταττόμενος, καὶ μελετῶν. quem voces Elephantem, qui stipes, quas populus dedisset, asseruarit, & in sinum puellæ amatæ effuderit, si Plinio fides lib. 8. cap. 5. Afri eos cuspide in prælia regebant Silius lib. 9.

> ——— *moderantem cuspide Lucas*
> *Maurum in bella boues.* ———

Ferro cædebantur si quid peccarent. Hesychius, ἀγλοπῆς ᾧ τοὺς ἐλέφαντας τύπτουσι σιδήρῳ. ferrum id dictum est anchopes, & orpisideros, eodem auctore. Mirum maximè, & aduersis quidem funibus subire, sed regredi, magis vtique pronis. Elephantes Romæ iuncti primùm subiêre currum Pompeij Magni Africo triumpho, quod priùs India victa, triumphante Libero Patre memoratur. Mutianus ter Consul auctor est aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitúmque perscribere eius linguæ verbis: ipse

ego hæc ſcripſi,& ſpolia Celtica dicaui. teſtis Plin. lib.8. Tigres quoque feritatem exuere, ac tractabiles eſſe diſcunt. Martialis lib.1.epig.18. A

Lambere ſecuri dextram conſueta magiſtri
Tigris,ab Hircano gloria rara iugo.

De Leone mirum quod ſcribit Statius lib.11. Syl.

Quid tibi conſtrata manſueſcere profuit ira,
Imperiúmque pati, & domino parere minori?
Quid, quòd abire domo,rurſúſque in clauſtra reuerti
Suetus, & à capta iam ſponte recedere præda?
Inſertáſque manus laxo dimittere morſu?

Primus hominum Leonem manu tractare auſus, & oſtendere manſuefactum Hanno è clariſſimis Pœnorum, auctore Plin.lib.8.cap.16.ſed illud ſupra fidem, quod exhibuit Carinus Vrſos mimum agentes,ait Capitolinus in Carin.Tauros verò ea patientia, vt pueri in eorum dorſo ventilarent, ſaltarent, è cornibus penderent, nec illi onus excuterent, ſed immoti ſtarent. Martialis lib.5. epig.32. indicat. B

Aſpice quàm placidis inſultet turba iuuencis,
Et ſua quàm facilis pondera Taurus amet.
Cornibus hic pendet ſummis, vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget.———

Quid illud? nónne quantiuis eſt, quod Aquilæ puerum in aëtem ferendum referendúmque committebant? Martial.lib.1.epig.7. C

Aethereas Aquila puerum portante per auras
Illæſum timidis vnguibus hæſit onus.

Imò & Iouem ipſum,aut pro Ioue puerum Aquilæ imponebant.idem lib.5.epig.56.

Dic mihi quem portas volucrum regina? Tonantem.

Interdum in eadem cauea ouem,aut caprum cum Leone claudebant. lib.9. epig.75

Ipſe licèt videas, cauea ſtabulantur in vna,
Et pariter ſocias carpit vterque dapes.
Nec fœtu nemorum gaudent, nec mitibus herbis,
Concordem ſatiat ſed rudis agna feram.

Beſtiæ enim intractabiles conſuetudine & cibo facilè manſueſcunt. Ælian. lib. 4. cap. 44. οἱ αἴλουροι, καὶ οἱ ἰχνεύμονες, καὶ οἱ κροκόδειλοι, καὶ τὸ τῶν ἱεράκων ἔτι φῦλον, ἁλίσκεται κολακείᾳ τῇ κατὰ γαστέρα, καὶ ἐντεῦθεν ἡμερωθέντα λοιπὸν πρᾳότατα μάλα. *Feles*, inquit, *& Ichneumones, & Crocodili, & Vulturum natio capiuntur blanditiis eſcarum, & inde cicurata, ſunt manſuetiſſima.* Manſuetarij feris vngues deaurabant. Statius lib.6.Thebaid. D

———*Et extremos auro manſueuerat vngues.*

In veter gloſſ. manſuetarij; ἡμεροποιοί. Silius lib.1.

Harpalo non pauidus fœtas mollire Leænas.

Manilius,

Quadrupedum genus impoſitis domitare magiſtris.

Indi magiſtri erant Elephantum, Afri Libycarum.Martialis lib.6.epig.77.

Quaque vehit ſimilem bellua nigra Lybim.

lib. 1.

Nigro bellua nil negat magiſtro.

Item; E

Laſerat ingrato Leo perfidus ore magiſtrum.

Seneca epiſt.85.Cuſtodem Græci λεοντοκόμον,ἱπποκόμον. Gloſſæ ἡμεροποιόν. Ælianus τίγριν πεπωλευμένον, *manſuetam*. Seneca cap.3. lib.1. de beneficiis, Leonum ora à magiſtris impunè tractantur.lib.2 de ira cap.31.Aſpice Elephantorum collo iuga ſummiſſa, taurorum pariter ac fœminis perſultantibus terga impunè calcata, & repentes inter pocula, ſinúſque innoxio lapſu dracones, & intra domum Vrſorum, Leonúmque ora placida tractantibus,adulantéſque domino feras. Quidam ad Martialem legit, *tractantes*, malè. nec feliciùs repoſuit, *intra damnum*, cùm verum ſit, *intra domum*. Stat. Syluarum 5.lib.2.

Inſertáſque manus laxo dimittere morſu?

Plinius lib.8 cap.16 mulceri alloquiis feras.Manilius exorare tigres. Plinius lib.34. cap.12. de Chal

A de Chalcantho; Nuper inuentum Vrsorum in arena & Leonum ora aspergere illo, tantáque est vis in adstringendo, vt non queant mordere. Seneca epist. 41. Leo ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur, fatigatur. Ille qui ad Amphitheatrum Martialis venationem meam exscripsit, & pro sua obstrusit, in verbis Hieronymi quæ ex libro 2. in Rufinum laudaram, vbi scribitur, *cicures enniani*, reposuit, *cicurini*, quasi verò vox *cicuris* Latina non sit. Sed ad rem. Tigres ipsas cicurari posse ostendimus. Q. Tuberone, Fabio Max. Coss. primus Romæ Tigrim ostendit D. Augustus in dedicatione Theatri Marcelli. Post eum D. Claudius 4. mansuefactas in caueis aureis in Circo, quarum meminit Petronius his verbis,

—— Et aurata Tigris nectatur in aula,
Vt bibat humanum populo plaudente cruorem.

B Tigris omnium quadrupedum velocissima est, vt docet Pomponius Sabinus in Cirim Virgilij, & ante eum Aristoteles, Plinius, Ælianus; quare tigris, id est, sagitta dicta est. Quod de mansuetariis mihi exciderat, hîc appono. βεινάτωρ in martyrologio in passione S. Glyceriæ, *venator*, videtur poni pro ferarum magistro. οὕτως δὲ οὔσης τῆς ἁγίας Γλυκερίας ἀνακομίζας ὁ βεινάτωρ ἐπαίρει τὸ πτερὸν, καὶ ἐξέρχεται λέαινα παμμεγέθης βρυχωμένη. *Cum eo pacto esset Sancta Glyceria, venator attollit pennam quam attulerat, & exit leæna ingens rugiens.* Quæ sit illa penna, quærant alij. Puto è cauea emissam leænam. Fortè per, πτερὸν, intelligit formidinem è pinnis contextam quæ pro tegumento caueæ fuit. Hic mihi aqua hæret.

C
CAP. XXII.

De irritandis feris.

A Magistris singebantur feræ, non ad mansuetudinem modò, verùm & ad feritatem. Cyprianus de spectacul. Eruditur artifex bellua, quæ clementior fortasse fuisset, si non illam magister erudiens sæuire docuisset. Accendebatur earum impetus, & incitabatur strepitu flagelli, aut ignibus, aut stimulis admotis. Sozomen. lib. 7. cap. 27. τὸν ἀέρα μαστίζειν ὑπὸ μάστιγι ὀξυηχῷ, οἵαις εἰς θυμὸν προκαλοῦνται τὰ θηρία οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα θέατρα πονοῦντες. *Aërem*, inquit, *verberare flagello sonanti, qualibus feras magistri ad iram prouocare solent.* De ignibus admonet Martial lib. 1. epigr. 19.

Qui modò per totam flammis stimulatus arenam
Sustulerat raptas Taurus in astra pilas.

D Dicebantur sollicitari à magistris, cùm igne & flagello incitarentur ad pugnam. Martial. lib. 1. epigr. 22.

Sollicitant pauidi dum Rhinoceronta magistri.

Interdum inurebantur ferro candenti, vt ad doloris sensum earum impetus excitaretur. Eusebius lib. 8. histor. Eccles. θηρία ἄγρια ἐν ἀμφιθεάτρῳ πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκαυτηριασμένα, &c. *Ferro*, inquit, *& igne inustæ sunt feræ agrestes, vt ferociùs in Christianos sæuirent.* Hoc voluit Cyprianus epist. 103. de spectaculis. Ad pœnam hominis fera rabida nutritur in deliciis, vt sub spectantium oculis crudeliùs insaniat. Vsque adeò vt ne vino quidem & thuri parcerent, quo Elephanti ebrij & æstuantes cædem facerent, miserósque protererent. lib. 2. Machab. ἐλέφαντες οἴνῳ καὶ λιβάνῳ μεμεθυσμένοι, vt Iudæos obtererent. Ælianus lib. 13. ἐλέφαντι εἰς πόλεμον ἀθλοῦντι πόμα ἐστὶν οἶνος, οὐ μὴν ὁ τῶν ἀμπέλων, ἀλλὰ τὸν μὲν ἐξ ὀρύζης χειρουργοῦσι, τὸν δὲ ἐκ καλάμου. Id est, *Elephanti pugnaturo vinum propinatur, non è vitibus, sed ex oryza & calamo.* Leones quidem, & Vrsi mappa irritabantur. Seneca lib. 3. de Ira cap. 30. Albus color apros incendebat. Plin. lib. 8. cap. 63. Candida maximè veste indutum sues lacerant. ipsæ etiam feræ se ad iram incitabant aut rictu dentiúmque attritu, aut flagello caudæ suæ latera verberantes. Hoc enim vult Lucanus lib. 1. de Leone.

Mox vbi se sæua stimulauit verbere cauda,
Erexitque iubas. ————

Theocrit. in Augea,

—— μακρὴν δ᾽ ὑπ᾽ ἰγνύῃσιν ἕλιξε
Κερκὸν, πυρσαὶ δ᾽ ἔφριξαν ἔθειραι,
Κυρτὴ δὲ ῥάχις γένετο, ἠΰτε τόξον

Magnam,

Magnam, inquit, *ad ilia caudam conuoluit, & iubæ eius rutilæ horruerunt, spina incurua fuit quasi arcus.* A
subsidebant enim, & in angustum se contrahebant feræ ad maiorem impetum. Aper dentes ad saxum acuit. Iliad. λ.

Θήγων λευκὸν ὀδόντα μετὰ γναμπτῇσι γένυσι,
Ὑπαὶ δέ τε κόμπος ὀδόντων γίνεται.——

Hesiodus in Scuto;

Κάπρος χαυλιόδων, θήγει δέ τε λευκὸν ὀδόντα
Δοχμωθεὶς, ἀφρὸς δὲ περὶ στόμα λείβεται.
Ὄσσε δὲ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην.
Ὀρθὰς δ' ἐν λοφιῇ φρίσσει τρίχας.

Ælian. lib. 6. de nat. anim. cap. 1. ὁ γοῦν σῦς μέλλων εἰς μάχην ἰέναι, πρὸς τὰς λείας πέτρας τοὺς ὀδόντας ὑποθήγει. οἱ δὲ ἐλέφαντες τῇ προβοσκίδι ἑαυτοὺς παίουσιν, εἰς τὸν ἀγῶνα ἐξάπτοντες. *Aper*, inquit, *ad pugnam exiturus, dentes ad saxa exacuit. Elephantes autem proboscide se feriunt, vt ad pugnam incitentur.* Sidonius dentes Apri lunas albentes vocat. B

—— albentes nigro sub gutture lunas
Frangere ludus erat. ——

Oculos autem, in quibus præcipua vis inest, sanguineos rotabant, pedibúsque terram feriebant. Hesiodus in Scuto,

Γλαυκιόων δ' ὄσσοις δεινὸν παλέρας τε καὶ ὤμους
Οὐρῇ μαστιόων ποσσὶ γλάφει.——

Imò & præ iracundiæ ardore sibi pectus fremitu interdum diffringebant in cauea aut Circo, ait Lucret. lib. 5. C

—— Vis est violenta Leonum,
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

Ad stimulandum furorem obiici solitæ pilæ stramentitiæ, in quas furorem euomerent. Martial. lib. 1. epigr. 29.

Sustulerat raptas Taurus in astra pilas.

Item de Rhinocerote lib. 1. epigr. 22.

Namque grauem gemino cornu sic extulit Vrsum,
Iactat vt impositas Taurus in astra pilas.

epigram. 9.

Quantus erat cornu cui pila Taurus erat.

Ælian. lib. 16. cap. 25. (οἱ πέρσαι τοῖς ἵπποις) εἴδωλά τε νεκρῶν δὴ σεσαγμένα ἀχύροις ὑποβάλλουσιν αὐτοῖς, ἵνα προσεθισθῶσι νεκροὺς ἐν τῷ πολέμῳ πατεῖν. Id est, *Persæ equis mortuorum effigies stramentitias obiiciunt, vt discant mortuos in bello calcare.* Basil. serm. 10. in Exam. οὐκ ἀποπαίζει τὴν παρδάλεων, ὅταν ὑπερτείνῃ χάρτην εἰς ἄνθρωπον ἐσχηματισμένον; καὶ ἡ μὲν τὸν χάρτην ἐσπάραξεν, ὁ δὲ ἄνθρωπος κάτω κείμενος τῆς ἀνοίας τοῦ θηρὸς κατεγέλασεν. Id est, *nónne Pardalim ludit is qui chartam offert hominis forma? ipse autem infrà positus sibi ludum facit, & stultitiam feræ ridet.* Idem Serm. in Lazicis. αἱ παρδάλεις φυσικήν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργὴν, καὶ πεφύκασι μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ εἰκόνα ἐν χάρτῃ προδεικνύουσι ὡς ἄνθρωπον. ἡ δὲ ὡς ἄνθρωπον σπαράσσει τὸν χάρτην. *Pardales*, inquit, *innatum odium in homines habent, soléntque suapte sponte in oculos hominum inuolare. in theatro verò ostendunt pardali chartaceam effigiem hominis. illa pro homine chartam lacerat.* Cic pro Cornel Balbo; Prospectat videlicet Cominius quid agatur. videlicet homines fœneos in medium ad tentandum periculum proiectos. Certè Aiax stramentitius apud Varronem fœneus homo est, pila stramentitia. Pilas Manias vocari ait Macrobius, quæ diis manibus sacræ erant. Ad earum instar stramentitiæ effigies, quibus obiectis Tauri irritentur. Veteres glossæ pilas vocant ταυρομαχίας, ταυροκαθάψιας. Imò & escas in caueas iniici moris erat, in quas rabiem consumerent, ait Arnobius libro 7. Feris, ne caueatum discutiant claustra, obiectari moris est escas, in quas rabidè sæuiant, & cupidinem vexationis melinent. Quantumcumque tamen feritatis haberent bestiæ, cùm in arenam emissæ essent, aspectu coronæ populi tumultuantis mitescebant, vt Corip. lib. 3. Iustini. D E

Non secus Hircanæ quoties spectacula Tigres
Dat populis noua Roma suis, ductore magistro,
Non solita feritate fremunt, sed margine toto
Intrantes plenum populorum millia circum

Suspiciunt,

A *Suspiciunt, magnóque metu mitescere discunt.*
Deponunt rabiem, gaudent fera vincla subire,
Per medios intrare locos, ipsúmque superba
Quod spectentur amant; caueam turbásque fauentes
Lustrant, & pronæ solium regnantis adorant.

Irritabantur sæpe verberibus feræ quæ illis magistri imponebant. Basilius Seleuciensis lib. 1. de Sanct. Thecla, *ἄξων εἰς κυνηγέσιον ὁ ἡγεμὼν κάθηται, καὶ ὁ ὄχλος θορυβεῖ. δός, ἀπαγάγω τὴν θηριομάχον. πολὺς φόβος παρὰ τῶν θηρία διεγειρόντων ἔκ τε τῆς μαστίγων πληγῆς, καὶ ἤχους, καὶ παρὰ τοῦ δήμου ταραχῆς. Sedet Præses ducturus Theclam in venationis locum, & turba tumultuantur. Da, abducam bestiis damnatam. Multus est terror ab iis qui exstimulabant feras, tum ex verberibus, & sonitu, & tumultu populi.* Interdum igni & facibus incitabantur. Sanctus Chrysostom. homil. 21. ad
B Roman. *οὐχ ὁρᾷς τοὺς ταύρους τοὺς φλόγα ἐπὶ τοῦ νώτου φέροντας πῶς πᾶσιν εἰσὶν ἀφόρητοι; Non vides tauros, qui flammas dorso ferunt, quàm sint omnibus intolerabiles?* Irritabantur bestiæ flagellis & igni. Statius lib. 5. Thebaid.

Vt fera quæ placido rabiem desueta magistro
Tardiùs arma mouet, stimulísque & verbere crebro
In mores negat ire suos. ——

Sozomenus Eccles. histor. lib. 1. cap. 23. *μάστιξι δυσήχοις εἰς θυμὸν προκαλοῦνται τὰ θηρία οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα θέατρα πονοῦντες. Flagellis dirum sonantibus ad iram pronocant feras qui spectaculis & theatris huiusmodi ministrant.* Eusebius Eccles. histor. lib. 8. cap. 7. *παρδάλεων καὶ διαφόρων ἄρκτων, συῶν τ' ἀγρίων, καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκαυτηριασμένων βοῶν προσβολάς. Impetus ac incursus pardalum, vrsorum, aprorum agrestium igne & ferro inustorum, boúmque.* De pilis Festus; Pilæ, & effi-
C gies viriles, & muliebres ex lana compitalibus suspendebantur in compitis, quod hunc diem festum esse Deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent, quibus tot pilæ, quot capita seruorum, tot effigies, quot essent liberi, ponebantur, vt viuis parcerent, & essent his pilis, & simulacris contenti. Ad earum instar stramentitiæ effigies quibus obiectis tauri irritarentur vocatæ sunt pilæ, de quibus Asconius ad Cornelianam; simulacra, effigiésq; hominum ex fœno fieri solebant, quibus obiectis ad spectaculum præbendum tauri irritarentur. Ramires de Prato ad epigramma 22. Amphith. Martialis scribit, effigies fuisse laneas in arena per ordinem dispositas, quæ numerarentur secundùm locum, prima, secunda, tertia. Certè pilas quæ in compitis Diis inferis ponebantur, laneas fuisse docet Festus. Quæ in arena, fœneæ fuerunt, vt Cicero ait pro Cornelio Balbo. Ælianus *εἴδωλα νεκρῶν σεσαγμένα ἀχύροις* vocat. Basilius ex charta fuisse scribit. Eas autem pilas in arena non certo ordine fuisse positas, vt prima, secunda, tertia numerarentur, ostendit Asconius,
D qui eas tauris obiici solitas monet, nō certo loco positas. Ita & Sanctus Basilius serm. in Lazicis ait in Theatro pardalibus effigies chartaceas *προδεικνύεσθαι, ostendi*; sermone 10. in Examer. *ὑπερτείνεσθαι, obtendi*, vel *supertendi*. Quod autem Martialis ait lib. 2. epig. 43. de sua toga;

An mea quæ passa est furias, & cornua tauri,
Noluerit dici quam pila prima suam.

Domitius primam dici vult quæ in capitibus viatum penderet. Pilis autem huiusmodi vestes laceræ addebantur. lib. 10. epig. 86.

Sed qui primus erat lusor dum floruit ætas,
Nunc postquam desit ludere, prima pila est.

Fortè pilæ plures tauris obiiciebantur, prima, secunda, tertia. Pilam primam vocat hominem nihili. Tauros autem panno rubro irritatos docet Seneca lib. 3. de ira cap. 30. Oui-
E dius lib. 12. Metamorph.

Haud secus exarsit quàm Circo taurus aperto,
Cùm sua terribili petit irritamina cornu
Phœniceas vestes. ——

Rubras vestes tauris in Circo obiectas ostendit.

CAP. XXIII.

Quæ res feris terriculo sint.

FERÆ vt generosæ, terrentur subinde rebus leuissimis. Tædæ Leonem terrent, Oro teste lib. 12. Hieroglyph. *οὐδὲν γὰρ ἄλλο φοβεῖται ὁ λέων ὡς τὰς ἀνημμένας δᾷδας*. Rotarum

rum orbes circumacti currúsque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantúsque etiam magis A terrent, sed maximè ignes, ait Plin. lib. 8. cap. 6. Homer. Iliad. ρ.

Καιομθύα δ' ἐδίαι, τάς τε τρεῖς ἐσσυμθύος περ.

Seneca lib. 2. de Ira. Elephantes porci vox terret, Leones rotarum versata facies. De Elephantis Ælian. lib. 1. de nat. animant. cap. 38. ὀρρωδεῖ ἐλέφας κεράςlω κριὸν, ἢ χοίρυ βοlώ. ὅτω τοίνυν φασὶ ὃ ῥωμαῖοι τοὺς σὺν πύῤῥῳ τῷ ἠπειρώτη ἐτρέψαντο ἐλέφαντας. *Elephas*, inquit, *arietem cornigerum timet, & porci grunnitum. hoc artificio Romani Elephantas Pyrrhi in fugam verterunt.* Idem auctor ibid. δαλὸς ἐκ πυρᾶς ἀνθρώπυ καlασιγᾷ κύνας ἄγαν ἀγριωτάτυς. *Tæda*, inquit, *è rogo hominis silentio canes ferocissimos damnat.* lib. 7. δεδοίκασι ἢ πῦρ ὐ μεῖον τ λεόντων οἱ ἐλέφαντες. *Non minùs quàm Leones ignem exhorrescunt Elephantes.* Antigonus Megara obsidens induxit Elephantes Megarenses porcos inungentes pice humida, & accendentes dimiserunt. illi autem igne exusti clamorem edentes in Elephantes inciderunt. illi autem œstro agitati alius B aliò diffugêre. ex eo tempore Antigonus imperauit Indis, vt porcos vnà cum Elephantis alerent. Polyæn. lib. 4. Ἀντίγονος μέγαρα πολιορκῶν τοὺς ἐλέφαντας ἐπῆγε. οἱ μεγαρεῖς σύας καταλείφοντες ὑγρᾷ πίσσῃ, ὃ ὑφάπτοντες ἠφίεσαν. αἱ ἢ ὑπὸ ὃ πυρὸς κηόμεναι, κεκραγυῖαι πολλῷ δρόμῳ εἰς τοὺς ἐλέφαντας ἐνέπιπτον. οἱ ἢ οἰςρῦντες ἄλλος ἄλλῃ διέφυγον. ἀντίγονος ὃ λοιπὸν προσέταξε τοῖς ἰνδοῖς τρέφειν ὗς μετὰ τ ἐλεφάντων.

CAP. XXIV.

De venatione direptionis.

VENATIO fuit aut direptionis, aut pugnæ. direptionis, cùm in arena subitò syluæ C nascerentur arboribus tumultuario opere consitis, feræque diripiendæ caueis apertis discurrerent in subitaria sylua. Viri docti existimant id genus venationis à Gordiano seniore primùm vsurpatum. Sed, quod eorum pace dixerim, paulo altiùs origo eius arcessenda est. nam & Martialis subitarias illas syluas, & datas in prædam populo feras commemorat lib. 1. epig. 21.

Repserunt scopuli, mirandáque sylua cucurrit,
Et supra vatem multa pependit auis.
Quicquid in Orpheo Rhodope spectasse Theatro
Dicitur, exhibuit Cæsar arena tibi.
Ipse sed ingrato iacuit laceratus ab Vrso.

Non modò syluæ natæ in arena, sed & ambulasse quasi ab Orpheo traherentur feris auibúsque sequentibus dicuntur. qui tamen Orpheum agebat ab Vrso laceratus. Sed ele- D ganter Calpurnius,

Ah miseri quoties non discedentis arenæ
Vidimus in partes, ruptáque voragine terra
Emersisse feras, & iisdem sæpe latebris
Aurea cum croceo creuerunt arbuta libro!

Certè longè ante Imperatores Romanos eiusmodi venationis, & subitariæ syluæ quoddam simulacrum fuisse discimus ex Athenæo lib. 5. in Antiochi pompa. οὐκ ἄξιον ἢ lὼ παραλιπεῖν τlὼ ἢ τlὼ τετράκυκλον, μῆκος ὖσαν πηχῶν εἴκοσι δύο, πλάτος δεκατεσσάρων, &c. Id est, *alium quidem rotarum quatuor currum silentio præterire haud æquum fuerit, longum cubitos viginti duos, latum quatuordecim, à quingentis viris tractum, in quo antrum fuit supra modum profundum, vitibus & hedera opacum, ex quo per totam viam syluestres euolabant ac domesticæ co-* E *lumbæ, & turtures, pedibus fascia reuinctis, vt à spectatoribus facilè reperirentur. Scaturiebant & ex ipso riui duo, alter vini, alter lactis. Circa ipsum Nymphæ multæ fuerunt omnes cum aureis coronis, vestitúque sumptuoso: Mercurius autem cum aureo caduceo. Post hos processerunt venatores duo, cum iaculis inauratis, ducentes bis mille ac quadringentos canes, partim Indos, partim Hyrcanos Molossos & aliorum generum. Post hos viri centum quinquaginta arbores portabant, quibus fune alligatæ bellua omnifariæ cum raris auibus multis fuerunt. Portabantur & in caueis psittaci perquammulti.* Alia plurima is auctor posteaquam enarrauit, & armenta gregésque animalium commemorauit, subiungit; *Oues Aethiopiæ, centum triginta: Arabicæ, trecentæ: Euboicæ, viginti: Indici boues candidis artubus, viginti sex: Aethiopici, octo: ingens Vrsus albus, vnus: Pardi quatuordecim: Panthera sedecim: Lynces quatuor: Vrsorum catuli tres: Camelopardalis vna: Rhinoceros*

Aethio

A *Aethiopicus, vinus, Post hæc in curru quatuor rotarum Bacchus cernebatur, insectante Iunone ad aram Rheæ confugiens, coronam habens auream, adstante Priapo cum aurea corona hederacea.* Sed & Apuleius Gordiano maiori lib.10. syluæ illius arenariæ meminit, his verbis. Erat mons ligneus adinstar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, sublimi instructus fabrica, consitus viretis & viuis arboribus à summo cacumine, de manibus fabri fonte manante fluuiales aquas eliquans. Pro feris autem quæ diriperentur, moris fuisse per initia comperio, vt tesseræ ligneæ rotundæ ex edito loco deijcerentur, quibus signa quædam impressa essent. ad aues, feras, triticum, cibos accipiendos ab iis quibus ea administratio commissa est Martial. lib.8.

Omnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populum multa rapina cadit.
B *Nunc implere sinus securos gaudet, & absens*
Sortitur dominos, nec laceratur auis.

Aues interdum effusæ in populum è superiori loco. Statius lib. 1

Inter quæ subito cadunt volatu
Immensæ volucrum per astra nubes,
Quas Nilus sacer, horridúsque Phasis,
Quas vdo Numida legunt sub austro.

Missilia dicta cùm nummi spargerentur in populum. Tertullianus de pallio, missilia pro grandine posuit, his verbis; aut imbres ruunt, aut si qua missilia cum imbribus. Sueton. in Nerone cap. 11. Sparsa & populo missilia omnium rerum per omnes dies singula quotidie millia. Auium cuiusque generis multiplex penus, tesseræ frumentariæ, vestis, aurum, argen-
C tum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atque etiam mansuetæ feræ. nouissime naues, insulæ, agri. Caligula sparsit & missilia variarum rerum, & panaria cum obsonio viritim diuisa. Caligula apud Dionem gymnico certamine sparsit symbola seu tesseras, ex iisque donauit quamplurima plebeiis, qui eas in turba rapere potuissent. γυμνικὸν ποιήσας ἀγῶνα διέῤῥιψε σύμβολα καὶ ἐξ αὐτῶν πλεῖστα τοῖς ἁρπάσασιν αὐτὰ δέδωκε. Titus Imperator tesseras ligneas rotundas paruas è superiori loco in Theatrum deiecit, quibus signa adscripta essent aut cibi, aut vestis, aut argentei vasis, quas qui rapuissent, ad eos deferrent quibus ea largitio commissa esset. σφαιρία γὰρ ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν ἐς τὸ θέατρον ἐῤῥίπτει σύμβολον ἔχοντα, τὸ μὲν ἐδωδίμου τινὸς, τὸ δὲ ἐσθῆτος, τὸ δὲ ἀργυροῦ σκεύους, ἄλλο χρυσοῦ, ἵππων, ὑποζυγίων βοσκημάτων, ἀνδραπόδων, ἃ ἁρπάσαντας ἔδει πρὸς τοὺς δοτῆρας ἀπενεγκεῖν, καὶ λαβεῖν τὸ ἐπιγεγραμμένον. Domitianus spectatoribus quamplurima per tesseras rotundas largitus est. τὰς θεωρίας συχνὰ διὰ τῶν σφαιρίων ἐδίδου. Adrianus munera per sphærulas & in Theatro & in Circo, seor-
D sim viris, seorsim fœminis sparsit. Nero in Theatro per tesseras omnia magnificentissima dedit. sphærulas enim exiguas inscriptas quid quisque haberet in populum sparsit, & dabatur, quod quisque in illis rapuisset. πάντα μὲν γὰρ τὰ πολυτελέστατα ἃ ἄνθρωποι ἐσθίουσι, πάντα δὲ καὶ τἄλλα τιμιώτατα, ἵππους, ἀνδράποδα, ζεύγη, χρυσίον, ἀργύριον, ἐσθῆτα ποικίλην ἐδίδου διὰ συμβόλων. Id est, *etenim magnificentissima quæque & lautissima quibus homines vescuntur, cateráque omnia pretiosissima, equos, mancipia, vehicula, aurum, argentum, vestem diuersi generis in signis & notis quibusdam dabat.* Iaciebant enim ad plebem paruos globos inscriptos, tanquam haberent singula ea quæ suprà posita sunt. Sueton. in Calig. Scenicis ludis inter plebem, & equitem causam discordiarum serens decimas maturius dabat, vt equestria ab infimo quoque occuparentur. Putet aliquis pro (decimis) legendum (tesseras.) quid si decimæ ex eo dictæ sunt, quod diuites Herculi aut alicui Deo bonorum omnium decimas pollicen-
E tes, non visceratíonem modò, sed & largitionem populo facerent? Plautus in Sticho.

Decumam partem Herculi pollucendam.

Plutarchus in Sylla, qui ἀποθύων τῆς οὐσίας ἁπάσης τὴν δεκάτην ἡρακλεῖ τὸν δῆμον εἱστίασε. Vide Romaic. Plut. cap. 19. σφαιρία γὰρ μικρὰ γεγραμμένα ὡς ἕκαστα αὐτῶν ἔχοντα εἰς τὸν ὅμιλον ἐῤῥίπτει, ἃ εἰληφὼς ὅ τις δι' ἐκείνων ἥρπασεν. hæc omnia è Dione & Xiphilino. Certè tutius fuit vt feræ per tesseras darentur quàm vt diriperentur. Martial. lib.8. epigr. 77.

Nunc veniunt subitis lasciua numismata nimbis,
Nunc dat spectatas tessera larga feras.

Agrippa quoque symbola quædam è fastigio sparsit in Theatrum apud Dionem. σύμβολά τέ τινα ἐς τὸ θέατρον κατὰ κορυφὴν ἐσέῤῥιψε, τὰ μὲν ἀργύριον, τὰ δὲ ἐσθῆτα, τὰ δὲ ἄλλο τι φέροντα. καὶ τὰ ἄλλα πάμπολλα ὤνια ἐς τὸ μέσον καταθεὶς διαρπάσαι σφίσιν ἐπέτρεψε. Nō malè vir doctus legendū

putat, τὸ μὲν, τὸ δὲ, quanquam vulgata lectio ferri possit, vt sit τῷ μὲν ἐν τύπῳ μὲ συμβόλῳ. Fuit A & tessera ad frumentum. Iuuenalis satyr. 1.

—— vt quisque velint

Publius emeruit scabiosum tesserula far.

Idem satyr. 7.

Summula ne pereat qua vilis tessera venit.

Feras diripiendas sine tesserarum vsu dedit Gordianus senior, de quo Capitolinus: Ædilitatis suæ tempore feras Libycas vna die centum exhibuit, Vrsos vna die mille. (Vrsos distinguit à feris Libycis.) Exstat sylua eius memorabilis, quæ picta est in domo rostrata Cn. Pompeij, quæ ipsius, & patris eius, & proaui fuit, quam Philippi temporibus vester fiscus inuasit, in qua pictura etiam nunc continentur cerui palmati ducenti mixtis Britannis, equi feri 30. oues feræ centum, Alces 10. Tauri Ægyptiaci 100. struthiones Mauri miniati B 300. (aues enim miniabantur in spectaculis) onagri 30. Apri 150. Ibices 200. damæ 200. Hæc autem omnia populo rapienda concessit die muneris quod sextum edebat. Item Probus apud Vopiscum; Venationem in Circo amplissimam dedit, ita vt populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores validę per milites radicitus vulsæ, connexis longè latéque trabibus affixæ sunt, terra deinde superiecta, totúsque Circus ad syluæ consitus speciem, gratia noui viroris effronduit. Immissi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cerui, mille apri, mille damæ, ibices, oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inueniri. Immissi deinde populares. rapuit quisque quod voluit. Edidit alia die in Amphitheatro vna missione 100. iubatos Leones. occisi sunt multi qui diripere volebant sagittis. Inter missilia tesseras fuisse diximus, id est, taleolas ligneas, C aut rotundas, quibus inscriptum esset quid quisque acciperet; quam vocem restituendam esse apud Suetonium in Caligula eruditè monuit Casaubonus ad hæc verba cap 26. Scenicis ludis inter plebem, & equitem causas discordiarum serens tesseras (vulgò, decimas) maturiùs dabat, vt equestria ab infimo quoque occuparentur. De nummis quæ inter missilia spargerentur Martialis libro 1.

Non consesserum vicina numismata tantùm,

Aera sed à cuneis vlteriora petis.

Suetonius in Domitiano cap. 4. Septimontiali sacro quidem Senatui, equitique panariis, plebi sportellis cum obsonio distributis, initium vescendi primus fecit, diéque proximo omne genus rerum missilia sparsit, & quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac Senatorij ordinis pronuntiauit. Animalia autem in Circum producebantur vel vt specie ipsa populum oblectarent, vel vt pugnarent, D vel vt diriperentur. Capitolinus Gordianum scribit multa ferarum genera populo diripienda dedisse. Extat, inquit, sylua eius mirabilis. Apud Vopiscum Probus, amplissimam venationem dedit. Iustinianus Nouella 105. eam syluam pancarpum vocat, quæ & venatio direptionis dicitur. Ineptè Marsilius inter pancarpum, & eam venationem discrimen ponit, vt doctissimus Casaubonus notauit ad Capitolinum in Gordiano Idem Marsilius falsò scribit venationem direptionis à Gordiano primùm datam, cùm apud Lamprid. Heliogabalus longè antè dederit. Verba sic habent; cùm collatum misisset in populum, non nummos, vel argenteos, vel aureos, vel bellaria, vel minuta animalia, sed boues opimos, & camelos, & certos populo diripiendos obiecit. Herodianus de Heliogab. εἰς ἁρπαγὰς ζῶα παντὰ ἱερὰ ἥμερα, ἄνευ ἀθήρατα πλὴν χοίρων. Quæ Marsilius affert ex sancto Augustino, aduersùs Secundinum cap. 23. ea mutuatus à Pithoëo qui pancarpum eruditè interpretatur.

Scripseram ante aliquot annos subitarias syluas in Circo ab Imperatoribus datas, cùm ar- E bores radicitus vulsæ à militibus, aut aliis operis in Circum delatæ essent, siue ex trabibus affixæ terra superiecta in syluæ speciem humi destituerentur, siue scrobibus manu factis mandarentur, siue alia qualibet ratione consererentur, quod docet Vopiscus in Probo his verbis: Venationem in Circo amplissimam dedit, ita vt populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores validæ per milites radicitus vulsæ, connexis longè latéque trabibus affixæ sunt, terra deinde superiecta, totúsque Circus ad syluæ cõsitus speciem, gratia noui viroris effronduit. Immissi deinde per omnes aditus struthiones mille, mille cerui, &c. Ramires quidam de Prato quasi tuberculum è fimo natum derepentè exo[illegible], qui syluam illam non veram, sed fictitiam, aut ligna affabrè conficta esse putaret, Vopiscumque ac sequaces eius falsi argueret. Quid facias hoc homine omnium qui nostro sæculo

M[illegible]

A Martialem interpretati sunt imperitissimo, & maximè ἀναλφαβήτῳ, in quo dubium est, impudentia, an ignorantia sit maior? Non vidit ille pancarpum describi, seu venationem direptionis à Vopisco, de qua nos pluribus egimus lib. 2. de Imperatore Rom. cap. 13. Eiusmodi syluam commemorat Capitolinus in Gordianis. Imò ex cryptis subitò arbores emersisse, quod suauiludius iste à Prato negat, ostendit Calpurnius;

Ah miseri quoties non discedentis arenæ
Vidimus in partes, ruptáque voragine terræ
Emersisse feras, & iisdem sæpe latebris
Aurea cum croceo creuerunt arbuta libro!

B

CAP. XXV.

De ludicro incruento ferarum.

LVDICRVM venationis incruentum fuit, aut cruentum. Incruentum cùm feræ colluderent, pueri in Taurorum cornibus aut tergo ventilarent, Vrsi visco implicarentur. Cruentum cùm feræ cum feris, aut bestiariis committerentur. Ouidius lib. 5. Fastor. de ludis Floralibus quibus ludicra venatio data,

Cur tibi pro Libycis clauduntur rete Leænis
Imbelles capreæ, sollicitúsque lepus?

Plinius lib. 10. Grues mansuefactæ lasciuiunt, gyrósque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Imperatores sæui cruentis spectaculis mirificè capiebantur. Ammian.
C Marcell. lib. 15. Erat autem diritatis eius hoc quoque indicium, nec obscurum, nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, & in Circo sex vel septem aliquoties vetitis certaminibus pugilum vicissim se concidentium, perfusorúmque sanguine, specie vt lucratus ingentia lætabatur. Cæteri sæpe ludis incruentis, qualis est Leonum cum lepusculis colludentium, & fugientes in os excipientium, emittentium, colluctantium, adulantium. Martial. lib. 1. epig. 7.

Nunc sua Cæsareos exorat præda Leones,
Tutus & ingenti ludit in ore lepus.

epigram. 15.

Cùm prensus blando toties à dente rediret,
Et per aperta vagus curreret ora lepus.

D epigram. 19.

Quid fugis hos dentes ambitiose lepus?

Videas leporem cum cane colludentem, hunc fugientem, illum insequentem, parcentem prædæ canem, & ore innocuo contrectantem. Ambrosius epist. 38. Videmus innoxio canum dente lepores sine vulnere capi; Leones quoque ipsos si vox hominis resultauerit, prædam dimittere, Pardos, atque Vrsos incitari, & reuocari vocibus. Fatigabant sæpe Leonem lepusculi discursu, assultu, exitu, initu in os hians & apertum. Martial. lib. 1. epigr. 28. & 149.

Intres ampla licèt torui lepus ora Leonis,
Esse tamen vacuo se Leo dente putat.
Quid frustra nemorum dominum Regémque fatigas?

epigram. 16.

E *Si vitare canum morsus lepus improbe quæris,*
Ad quæ confugias ora Leonis habes.

Videas Vrsos & Leones visco sicuti aues implicitos & hærentes, sic vt expedire se nequeant. Martial. lib. 1. epigr. 11.

Præceps sanguinea dum se rotat Vrsus arena,
Implicitam visco perdidit ille fugam.

Videas gallinas miniatas in ornatibus publicis. Varro de re rustica lib. 3. cap. 9. Apul. lib. 11. Vidi & Vrsam mansuem quæ cultu matronali sella vehebatur: & simiam pileo textili. sed hoc in pompa. Domitianus dedit Crocodilum. Martial. lib. 5. epig. 66.

Sæpe licèt Graiæ numeretur bellua Lernæ,
Improba Niliacis quid facit Hydra feris?

Hic grues pugnantes, alibi damas imbelles cornua committentes, illic gallos vngue & rostro

roſtro ſæuientes, iſtic ſimiæ modica corporis declinatione ictum euitantes. Xiphilin. in Tito; γέρανοι τε ἀλλήλοις ἐμαχέσαντο, καὶ ἐλέφαντες τέσσαρες. De damis Martial. lib. 1. epig. 115. A

Frontibus aduerſis molles concurrere damas
Vidimus, & fati ſorte iacere pari.
Spectauere canes prædam, ſtupuitque ſuperbus
Venator cultro nil ſupereſſe ſuo.

Fuit cruentum illud, ſi vno impetu concursúque ceciderunt. Idem lib. 4. epig. 30.

Aſpicis imbelles tentent quàm fortia damæ
Prælia. ———

De gallis gallinaceis Ælianus lib. 2. cap. 2. var. hiſtor. μετὰ τὴν τῶν Περσῶν νίκην Ἀθηναῖοι νόμον, ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ. Plin. lib. 10. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Herodian. in Seuero. Τὰ πρῶτα μὲν ἀπὸ παιδαριώδους φιλονεικίας δι' ὀρτύγων μάχας καὶ ἀλεκτρυόνων συμβολὰς πάλας τε παιδικῶν ἀλλήλοις ἐρίζοντες. Geta & Caracallus pucrili contentione edendis coturnicum & gallinaceorum pugnis, & puerorum colluctationibus inter ſe diſſidentes. De ſimia Martial. lib. 14. B

Callidus emiſſas eludere ſimius haſtas,
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram

In ſpectaculis manſuetiores ſæpe animantes emittebantur ad populi voluptatem, vt grues apud Xiphilinum in Tito, galli gallinacei apud Ælianum lib. 2. cap. 2. variæ hiſt. apud Herodianum in Seuero lepores, & damæ. Martial. lib. 4. epig. 35.

Frontibus aduerſis molles concurrere damæ.

lib. 13. epigram. 94. C

Imbelles damæ quid niſi præda ſumus?

lib. 14. epigram. 201.

Callidus emiſſas eludere ſimius haſtas,
Si mihi cauda foret cercopithecus eram.

Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Factum id eſt Athenis Perſis à Themiſtocle victis, vt Plinius lib. 10. cap. 21. & Plutarchus in Themiſtocle. Commiſſæ quoque ſunt & ad certamen coturnices. Seueri filij coturnicum & gallorum pugnas edebant, vt & Alexander Seuerus apud Spartianum & Lampridium. Monemerium quidam ſpectaculum fuiſſe putant, quo feræ cicures tantùm & manſuetæ exhibebantur, quaſi μόνα ἥμερα θηρία, *ſola manſueta animalia* darentur. lib. 1. Græcor. epigram. Leonis Philoſophi epigrammata εἰς τὸ μονημέριον. peſſimè. Monemerium fuit ſpectaculum vnius diei, Nouella 105. Feræ item à manſuetariis docebantur in aqua natantes ludere, & pugnare. Calpurn. eclog. 7. D

Nec nobis tantùm ſyluestria cernere monſtra
Contigit, æquoreos ego cum certantibus vrſis
Spectaui vitulos, & equorum nomine dignum,
Sed deforme pecus, quod in illo naſcitur amni
Qui ſata riparum venientibus irrigat vndis.

Dio in Tito, καὶ τὸ θέατρον ἐξαίφνης ὕδατος πληρώσας εἰσήγαγε καὶ ἵππους, καὶ ταύρους, καὶ ἄλλα τινὰ χειροήθη δεδιδαγμένα πάντα ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς πράττειν καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ. *Et Theatrum Titus repentè aqua replens induxit equos, & tauros, & alia quædam manſueta animalia, quæ docta erant omnia in aqua facere quæ in terra facere didicerant.* Erant manſuetarij qui columbam emiſſam redire ad ſe docerent. Manilius lib. 5.

Aut certis reuocare notis, totámque per vrbem E
Qui geſtant caueis volucres ad iuſſa paratas.

CAP. XXVI.

Cruenta ferarum inter ſeſe congreſſio.

CRVENTA ferarum inter ſe congreſſio fuit, cùm Leo cum Tigre, Vrſus cum Rhinocerote, Elephas cum Tauro, vel Elephante compararetur. De Trigide & Leone illud antea inauditum quod habet Statius lib. 2. Syluar.

Occidis altarum vaſtator docte ferarum,

Non

A *Non grege Maßylo, curruáque indágine clausus*

Sed victus fugiente fera. ———

De eodem Martial. lib. 1. epig. 18.

Lambere securi dextram consueta Magistri

Tigris ab Hircano gloria rara iugo,

Sæua ferum rabido lacerauit dente Leonem.

In India Monocerotes inter se committebantur. Ælian. lib. 16. μονόκερων ὀνομάζουσι καρτάζωνον πρὸς τὸ ὁμόφυλον δύσεριν. τούτων πάνυ νεαροὺς κομίζουσι τῷ τῶν πρασίων βασιλεῖ, καὶ τὴν ἀλκὴν ἀλλήλοις ἀποδείκνυνται, κατὰ τὰς θέας πανηγυρικάς. Id est, *Monoceros dicitur cartazonus in sui generis feras pugnax: teneros ferunt ad Prasiorum Regem, & vires inter se experiuntur in spectaculis.* Videas canes Ceruum agitantes in arena reiectis calcibus disiici, cornibus confodi.

B Ceruum lacerari effugia quærentem. Ouidius lib. 11. Metamorphos.

———*Structóque vtrinque Theatro*

Vt matutina Ceruus periturus arena

Præda canum. ———

Taurus cum Leone componitur. Idem Ælian. lib. 12. ὁ δὲ ἀντίπαλος τῶν λεοντοφόνων μόσχος καὶ πρὸς ὄντι γυμνασάμενος, ἵνα αὐτὸν καθέλῃ ὁ λέων. Id est, *vitulus bene curatus comparatur cum Leone, vt vnguibus fera laceretur.* item cum Elephante. Martial. lib. 1. epigr. 19.

Qui modo per totam flammis stimulatus arenam

Sustulerat raptas Taurus in astra pilas,

Occubuit tandem cornuto ardore petitus,

Dum facilem tolli sic Elephanta putat.

C Aquila cum Tauro comparatur, & victrix abscedit, apud Ælian. lib. 2. cap. 39. ὁ μὲν κεκυφὼς κάτω νέμεται ὁ ταῦρος. ἡ δὲ αἰετὸς ἐπὶ τοῦ τένοντι τοῦ ζυγοῦ καθίσας ἑαυτὸν, παίει τῷ στόματι συνεχέσι τε καὶ καρτεραῖς ταῖς πληγαῖς. *Taurus,* inquit, *capite demisso pascitur. Aquila autem in collo eius seipsam collocans, ferit ore, ictibus continuis & violentis.* Consule Plinium lib. 8. de cane Indico, qui Vrsos, Apros, damas contempsit. Leonem fregit, postea Elephantum. cap. 40. De canibus damas insequentibus Martialis,

Concita veloces fugeret cùm dama Molossos,

Et varias Lyncas necteret ante moras.

Cæsaris ante pedes supplex, similisque precanti

Constitit, & prædam non tetigere canes.

Lyncas accipe canes, quibus lupos ceruarios venantur, sicuti Lycæ quibus lupos. Leonis

D ingenium in conflictu enarrat Eustat. ὁ λέων τοῖς κερασφόροις ζώοις ἐπιτιθέμενος, τὸν αὐχένα πρῶτον αὐτῶν ἄγνυσι. *Leo,* inquit, *inuolans in animantia cornibus armata, primum omnium ceruices rumpit.* Viguit maximè ferarum pugna in Indis. Ælianus lib. 15. ἰνδῶν δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς μιᾶς ἡμέρας ἀνὰ πᾶν ἔτος ἀγῶνας προτίθησι ζώοις ἀλόγοις, ὧν ἐκπεφύκασι κέρατα. κυρίττει δὲ ταῦτα ἄλληλα καὶ φύσει τινὶ θαυμαστῇ μέχρι νίκης ἁμιλλᾶται. εἰσὶ δὲ οἱ ἀγωνισταὶ, οἵδε οἱ ἄλογοι, ταῦροι τε ἄγριοι, καὶ κριοὶ ἥμεροι, καὶ οἱ καλούμενοι μέσοι, καὶ ὄνοι μονόκερῳ, καὶ ὕαιναι, εἶτα ἐπὶ πᾶσιν οἱ ἐλέφαντες ἀγωνισταὶ παρίασι. προέρχονται δὲ οὗτοι, καὶ μέχρι θανάτου τιτρώσκοντες ἀλλήλους τοῖς κέρασι. Id est, *Indiæ Rex magnus quotannis die dicto animalium ratione carentium certamen indicit, quæ cornua gerunt. ea autem inuicem se appetunt, cornúque feriunt, & mirabili vi naturæ vsque ad victoriam pugnant. Sunt autem qui pugnant, tauri feri, mansueti arietes, & qui dicuntur medij, & asini vno cornu prædıti, & hyænæ, deinde supra alios Elephantes pugnatores prodeunt. Procedunt autem illi & vsque ad mortem, ferientes inter se cornibus.* Et Memnoniæ aues ad

E rogum Memnonis inter se depugnant. Ouid. lib. 13. Metamorph.

Tum duo diuersa populi de parte feroces

Bella gerunt, rostrísque & aduncis vnguibus iras

Exercent. ———

In parua Iliade,

——— λαὸς βασιλῆος ἐν γονίοις

Ἐς φύσιν οἰωνῶν ῥοδοδάκτυλος ἔτρεπεν ἠώς,

Οὓς ἔτι νῦν φάτις ἐστὶ λυγρὴν περὶ σῆμα μάχεσθαι.

Id est, *Aurora roseis digitis micans mutauit in aues populos lugentes Memnonis Regis, quos fama est ex eo tempore inter se depugnare circa tumulum.* Rhinoceros commissus cum Vrso. Matrial. lib. 1 epigram. 22.

Namque grauem gemino cornu sic extulit Vrsum, A
Iactat vt impositas Taurus in astra pilas.

Item cum Elephante. Ælian.lib.17.cap.44. ῥινόκερως ὕπεισιν τὸ ἐλέφαντος τὰ σκέλη, καὶ τὴν γαστέρα ὑποτέμνει τε καὶ ὑποσχίζει τῷ κέρατι. ὁ δὲ οὐ μετὰ μακρὸν ἐκρυέντος οἱ τοῦ αἵματος καταλύεται. Id est, *Rhinoceros subit Elephantis crura, & ventrem secat subtus ac scindit. Ille paulo pòst fluxu sanguinis collabitur.* Canis Indicus cum Elephante & Leone. Arrian.in Alexandro. Ælian. lib.8.cap.1. λέοντες δὲ ἀφιέντες, ὁ δὲ (canis Indicus) ὡς εἶδεν ὥς μιν μᾶλλον ἕλυ χόλος καὶ ἀΐξας ἐπ᾽ αὐτῷ, &c. Moris fuit feras proludere ante pugnam. Symmachus lib.2. De canibus quos prolusionis die ita Roma mirata est, vt ferreis caueis putaret aduectos. Illius prolusionis exemplum attulimus è Pollieno in Gallienis. Addam pro coronide, feras interdum terrestres cum æquoreis in Theatrum repentinis aquarum emissarijs inductas esse. Xiphilin.pag.151.Nero ἔν τινι θεάτρῳ θέας ἐπιτελῶν πληρώσας ἐξαίφνης τὸ θέατρον ὕδατος θαλασσίου, ὥστε καὶ ἰχθύας καὶ κτήνη ἐν αὐτῷ νήχεσθαι, ναυμαχίαν τε ἐποίησεν Περσῶν. Id est, *in quodam Theatro ludos edens, repleuit subitò Theatrum aqua maris, ita vt & pisces, & armenta simul natarent. dedit & naumachiam Persarum cum Atheniensibus.* Id existimem ita factum, vt Tauri, Leones, Tigres à magistris in aqua formarentur ad prælium nauale, certè ad natationem. eò me ducit Dio in Tito p. 215. καὶ τὸ θέατρον ἐξαίφνης ὕδατος πληρώσας, εἰσήγαγε καὶ ἵππους, καὶ ταύρους, καὶ ἄλλα τινὰ χειροήθη, δεδιδαγμένα πάντα ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς πράττειν, καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ. Fortè derepente emittebantur aquæ in arenam, quæ feras diluuio inuoluerent. Xiphil.pag.146. in Nerone. καὶ πολλὰ θηρία ἀποκτείνας ὕδωρ τε εὐθὺς εἰς τὸ θέατρον ἐπωχέτευσε. Calpurnius eclog.7. B

Nec nobis tantùm syluestria cernere monstra
Contigit, æquoreos ego cum certantibus Vrsis
Spectaui vitulos, & equorum nomine dignum, C
Sed deforme pecus. ——

Martial. lib.1. epigr.28.

——*vidit in vndis*
Et Tethis ignotas, & Galatea feras.

Dio in Augusto ait, cum aquas in Circum Flaminium emisisse, vbi 36. Crocodili confecti. Postremum hoc esto ex Æliano lib.12. Σαγαραῖοι δὲ τῇ Ἀθηνᾷ καμήλων ἀγῶνα ὅσα ἔτη σὺν αἰδοῖ τῇ τῆς θεοῦ ἐπιτελοῦσι. Id est, *Sagarai quotannis Mineruæ Camelorum certamen edunt Deam reuerentes.* l.17. ὁ ῥινόκερως τὸ κέρας ταῖς πέτραις παραθήγων, εἶτα ἐπιθήσεται ἐλέφαντι ὁμόσε ἰών. *Rhinoceros,* inquit, *cornu acuit ad saxa, deinde adoritur Elephantem.*

CAP. XXVII. D

De cruenta hominum cum feris pugna.

EORVM qui feras conficerent alij è superiori loco lancea, hasta, telo, sagitta conficiebāt, alij venabulo cominùs excipiebant, alij gratuitas operas dabant, alij locabant, alij ad cultrum dati, aut venditi, alij pœnæ serui ad palum surrecti, vincti, & inermes. E superiori loco Tiridates, Commodus & alij viri principes. De Tiridate Dio; ἐτόξευσεν ὁ Τιριδάτης ἄνωθεν ἐκ τῆς ἕδρας θηρία, καὶ δύο γε ταύρους μιᾷ ἅμα βολῇ (εἴγε τῷ πιστὸν) διέτρωσε καὶ ἀπέκτεινε. *Tiridates de superiore loco in quo sedebat belluas sagitta iaculatus est, duósque Tauros vno ictu (si cui credibile est) vulnerauit ac confecit.* De Commodo Xiphilin. διέπεπηκτο γὰρ τὸ θέατρον συμπηκτοῖς τισὶ διαμέτροις, πάντη στεγὴν περίδρομον ἔχουσι, καὶ διχῇ τέμνουσι ἄλληλα, ἵνα ἐξ ὀλίγου πανταχόθεν τετραχῇ τὰ θηρία μεμερισμένα ῥᾷον ἀκοντίζῃ. καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἄρκτους τε ἑκατὸν αὐτὸς μόνος ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ περιβόλου τοῦ κρηπῖδος ἀκοντίζων ἀπέκτεινε. *Erat enim diuisum Theatrum omne connexis quibusdam diametris tectum habentibus, circum quod inambulari poterat, ac sese bifariam secantibus, quò faciliùs vndique ex angusto loco belluæ diuisæ in partes quatuor iaculis traijcerentur. ac primo quidem die centum Vrsos de superiori loco iaculis confecit, ex ambitu fastigij seu crepidinis.* Herodianus in Commodo, ἐλάφους μὲν οὖν καὶ δορκάδας, ὅσα τε κερασφόρα πλὴν ταύρων συνθέων αὐτοῖς καὶ καταδιώκων ἔβαλλε φθάνων τε αὐτῶν τὸν δρόμον πληγαῖς καιρίοις ἀναιρῶν. λέοντας δὲ καὶ παρδάλεις, ὅσα τε ζῷα γενναῖα περιθέων ἄνωθεν κατηκόντιζεν. *Ceruos & Hinnulos, caeteráque armata cornibus, Tauris exceptis, concurrens & insequens feriebat: Leones è loco superiori.* Sed & è superiori loco iaculatores à Boccho Rege missos Leones confecisse crediderim, de quibus Seneca lib. de breuitate vitæ cap.13. Sylla in Circo Leones solutos dedit, cùm alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis à Rege Boccho iaculato E

culato

A culatoribus. Dio scribit, Adrianum sæpe centum Leones, & totidem Leænas confecisse. Mira Commodi iaculandi peritia, qui Pardalim imminentem bestiario antè confecerit quàm appeteret. Xiphil. παρδάλεως δέ ποτε ὀξύτατα δρόμῳ τὸν ἐκπαλαιόμενον καταλαβούσης, φθάσας τῷ ἀκοντίῳ μέλλουσαν δῆξαι, τὴν μὲν ἀπέκτεινε, τὸν δὲ ἐρρύσατο. Itidem sentio de venatoribus Æthiopibus, quos M. Pisone & M. Messala Coss. Domitius Ænobarbus Ædilis curulis dedit, de quibus Plinius lib. 8. cap. 36. Annalibus notatum est M. Pisone & M. Massala Coss. ad 14. Kal. Octob. Domitium Ænobarbum Ædilem curulem Vrsos Numidicos centum, & totidem venatores Æthiopas in Circo dedisse. Sed & è superiori loco equites Prætorianos Africanas cōfecisse auguror, de quibus Sueton. in Claudio c. 21. Africanas conficiente turma equitum Prætorianorū, ducibus Tribunis, ipsóque Præfecto. Quod frequenter ab iis factitatum est. nam & sub Nerone Prætoriani equites 400. Vrsos confecerunt. Xiphil. οἱ ἱππεῖς
B οἱ σωματοφύλακες τοῦ Νέρωνος τετρακοσίας ἄρκτους κατηκόντισαν. nisi si quis putet ex equo iaculatos. Nam & Iulius Alexander sub Commodo ex equo Leonem confecit. Xiphilin. ἰούλιος ἀλέξανδρος λέοντα ἀπὸ τοῦ ἵππου κατακοντίσας. Et qui sagittis interficerentur non è plano, sed è superiori loco petitos arbitror. Capitolin. in M. Antonino; In munere publico tam magnanimus fuit, vt centum Leones vna missione simul exhiberet sagittis interfectos. Tiberius castrensibus ludis non interfuit solùm, sed etiam missum in arena Aprum iaculis desuper petiit. Sueton. cap. 72. Interim ne feræ ex arena in podium & cuneos erumperent, podium retibus arcendis feris protegebatur, auctore Plinio lib. 38. vel clathris ferreis, aut euripis cingebatur, lib. 8. cap. 6. retia nodabantur auro, vel succino, apud Plin. & Calpurnium, qui truncis ligneis versatilibus ebur adiungi, & in podio sterni ostendunt, vt machinæ illius conuersione lubrica feræ lapsarent. Lipsius feliciter hunc locum ita restituit Bucol. 8.

C *Sternitur adiunctis ebur admirabile truncis,*
Et coit in rotulam teretem, quo lubricus axis
Impositos subita vertigine falleret vngues.

Qui à feris lacerati essent, ab iisdem vt plurimum vorabantur. Saluianus lib. 6. Miserum est humanis carnibus aluos ferarum expleri, & cum circumstantium lætitia comedi homines. Cyrillus catech. 1. μήτε σὺ ἐν κυνηγίοις ἑαυτὸν θηρίοις ἐκδιδόντας, ἵνα τὴν ἀθλίαν κολακεύσωσι γαστέρα, οἱ ἵνα κοιλίαν τροφαῖς θεραπεύσωσι, αὐτοὶ γαστρὸς ἀνημέρων ἀληθῶς τροφὴ γίνονται θηρίων. *Neque eos qui in venationibus Circi seipsos feris tradunt, vt misero adulentur ventri, & dum abdomini alimentum administrant, ipsi sunt ventri ferarum immanium cibus.* Non modò autem viri tenues qui ventri seruirent, verùm & viri nobiles in arena fœdati sunt. Suetonius in Nerone cap. 12. Exhibuit ad ferrum quadringentos Senatores, sexcentos equites Romanos. &c.
D confectorésque ferarum, & varia arenæ ministeria. Apud eundem cap. 4. Domitianus venationes, gladiatorésque & noctibus ad lychnuchos exhibuit. Basilius Seleuciensis lib. 1. de Sancta Thecla scribit, in Circo fuisse piscinam, in qua phocæ hominibus deuorandis. pag. 92. ὁρᾷ κολυμβήθραν, καὶ ὕδωρ, καὶ φώκας ἐννηχομένας, θηρία μὲν ὄντα καὶ αὐτὰ θαλάττια, καὶ ἀνδροφόνα, &c. Id est, *videt piscinam, & aquam, & innatantes phocas, belluas marinas hominum voratrices, quas odore aromatum & vnguentorum quæ carbonibus imposuerant, fœmina quædam mitigarunt.* πλῆθος ἀρωμάτων καὶ μύρων ἐπισυναγαγοῦσαι, καὶ διὰ πυρὸς ἐξατμίσασαι τῇ ποικιλίᾳ τῆς ὀσμῆς κατεκήλησαν τὰ θηρία, καὶ ὕπνῳ βαθεῖ κατεκοίμισαν. *Magnam copiam aromatum vnguentorúmque comportantes, ex illisque per ignem vaporem elicientes, odoris varietate belluas demulsêre, & somno arctiore consopière.* Iulius Cæsar nondum Princeps primus in Ædilitate, munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo vsus est, ferásque argenteis hastis lacessere tum primùm visum, au-
E ctore Plinio libro 33. cap. 3. Commodus virium ad conficiendas feras tantarum fuit, vt Elephantum conto transfigeret, ait Lampridius. In arena autem cum feris pugnatum venabulis, excipiis, cultris venatoriis, pilis, contis, hastis, lanceis, copidibus, sybinis, sagittis. Vox *lancea* à Gallis excepta est, vt vult Diodorus Siculus, ab Hispanis, vt sentit Varro. Pollux lib. 5. cap. 3. τὰ δὲ πρὸς κυνηγίαν ἐργαλεῖα ξίφη δρέπανα ἀκόντια, τόξα, προβόλια, &c. ξίφη μὲν ὅπότε συμπέσοι θηρίῳ, ὡς ἔχειν ἀμύνασθαι. τόξοις δὲ, καὶ ἀκοντίοις χρῶνται ἐπὶ τὰς ἐλάφους, καὶ ἃ πόρρωθεν ἐστι λαβεῖν, προβολίοις δὲ ἐπὶ τοὺς σῦς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀγχέμαχα θηρία. *Instrumenta ad venationes, enses, falces, iacula, arcus, sagitta, venabula. enses, vt pugnet & defendat se, si concurrerit cum fera. Iaculis & sagittis vtuntur in ceruos, damas, hinnuleos, quæ à longè feriuntur, venabulis in apros, & alias feras quæ cominus pugnant.*

CAP. XXVIII.

De iis qui venabulo exciperent.

QVI cominus pugnarent, excipere Aptos, contra Leonem stare dicuntur à Spartiano in Caracallo. Græci vocant ἐξ αὐτοστάσεως μάχεσθαι, *in loco plano cum belluis pugnare*, συστάδην μάχεσθαι. Herodian. in Commodo; καὶ θηρίων ἐξ αὐτοστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο. τῷ δὲ Κομμόδῳ περίδρομος κύκλῳ κατεσκεύαστο, ὡς μὴ συστάδην τοῖς θηρίοις μαχόμενος κινδυνεύοι. ἄνωθεν δὲ ἐξ ἀσφαλοῦς ἀκοντίζων. *Discebat Commodus in loco plano contra Leonem stare. ei ambitus in orbem extructus erat, ne cominus cum bestiis pugnans periclitaretur. è superiore autem loco iaculabatur in tuto.* Vtrumque pugnæ genus attigit Xiphilin. in Commodo; ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις τότε μὲν βοτὰ κάτω ἐς τὸ τοῦ κύκλου ἔδαφος καταβαίνων, ἄνωθεν ὅσα ἐπλησίαζε. τὰ δὲ προσαγόμενα, ἢ καὶ ἐν δικτύοις αὐτῷ προσφερόμενα κατέκοπτε, καὶ τίγριν ἔσφαξεν, ἵππον τε ποτάμιον καὶ ἐλέφαντα. *Aliis autem diebus nunc quidem herbatica animalia descendens in circuli planum conficiebat, nunc è loco superiori quæcumque propiùs accessisset, iaculo feriebat. quæ vero adducta, aut allata esses retibus inclusa, concidebat, adeò vt Tigrin aliquando, & equum fluuiatilem, & Elephantem occiderit.* Sed id genus lanienæ pugna de plano non fuit. Destinauerat Nero imitari & Herculis facta. Præparatúmque Leonem aiunt, quem vel claua, vel brachiorum nexibus in Amphitheatri arena spectante populo nudus elideret, ait Sueton. in Nerone cap. 53. Vrsi sæpe colapho in arena exanimabantur. Plin. lib. 8. Inualidissimum Vrso caput, quod Leoni fortissimum, ac sæpe in arena colaphis inflictis exanimantur. Passerem marinum confecit aliquando, & abscissum caput manu gerens eò, vbi sedebamus, venit. στρουθὸν γὰρ ποτε κτείνας, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτεμὼν προσῆλθεν ἔνθα ἐκαθήμεθα. Animantia generosiora dente, vel vngue metuenda vocat Pollux lib. 5. cap. 3 ἀγχέμαχα θηρία Dio lib. 51. Xiphilin. in Tito θηρία, nos propriè feras, quales sunt Leo, Sus, Tigris; Panthera, Pardalis, quas cominus venabulo figi motis fuit. Philostratus in insulis, venatorum alij ἀγχέμαχοι κορύνας φέρουσι, ἄλλοι ἐλαφοβόλοι λόγχας, *cominus pugnantes clauos ferunt, alij ceruos iaculantes lanceas.* fugaces enim feræ lancea, iaculo, telo eminus figuntur, vel hasta. βοτὰ vocat Herodianus herbatica animalia. Vopiscus in Prob. quales sunt Cerui, damæ, simiæ, lepores. Xiphilin. in Tito. ἄλλα τε εἰς ἐνακισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρία ἀπεσφάγη. *Alia feræ herbatica & cruda ad nouem millia confecta sunt.* Dio lib. 51. θηρία καὶ βοτά. Dio lib. 58. λιβυκὰ θηρία. Capitol. in Gordianis, Libycas feras Plinius lib. 6. cap. vlt. Africanas: putà Tigres, Pardos, Leones, de quibus suprà. Xiphilin. in Caracallo, ἵππους καὶ βοτά. Sed & sagittis eminus, vel hastis Leones ac feræ generosiores interemptæ, non modò contis, aut contificiis, vt loquitur Vopiscus in Probo (neque enim audiendus est B. Ignatius, qui *contu ficus* legit, à ficu arbore) aut contis ac sybinis, quod Illyricum telum est. Martialis de suc lib. 1. epigr. 12. D

Fixisset grauidam cùm leuis hasta suem

lib. 5.

Quot tua Manalios collocat hasta sues.

Vtrumque genus expressit epig. 11.

Splendida iam tecto cessent venabula ferro,
Nec volet excussa lancea torta manu.

lib. 14.

Callidus emissas eludere simius hastas.

Feræ quæ cominus figuntur, ruere in ferrum dicuntur. Ouidius E

Ortior Aper setis iram denuntiat hirtis,
Et ruit oppositi nitens in vulnera ferri.

Conti pro venabulò fuêre, quanquam venabula mucrone ferrato, conti sine ferro, cuspide acuta. Plin. lib. 8. sagittarum venabula vocauit. Interritos, inquit, ingentes arcus defigunt humi longiùs. hos præcipui viribus iuuenes continent, alij connixi pari conatu tẽdunt, ac prætereuntibus sagittarum venabula infigunt Elephantis. sed ea venatio syluatica. De contificiis verba Vopisci sic habent in Probo, Edidit alia die in Amphitheatro vna missione centum iubatos Leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant. qui omnes contificiis interempti sunt, non magnum præbentes spectaculum cùm occidebantur neque enim erat bestiarũ impetus. Isidorus l. 18. c. 7. Contus ferrum non habet, sed tantùm cuspide est acuta. Virgilius,

Ferratasque trudes, & acuta cuspide contos.

A Alij *sudes* legunt. Excipia dicuntur, quia venientem feram excipiunt.

Excipient Vrsos, expectabúntque Leones.

Nonius; Venabulum ferrum latissimum à cæteris aciei longissimæ. Conti hastæ longiores & robustæ. Virgil. Æneid. 9.

—— longis detrudere contis.

Varro ὄν᾽ λύρας. Nempe sues syluaticas in montibus sectaris venabulo, an ceruos. tragula tamen & sparo, vel hasta ceruos sequebantur. Varro Meleag.

Aut ille ceruum qui volabile currens,
Sparto sequutus, tragulâque traiicit.

Sallustius in Catilina sparos lanceas præacutas sudes esse, militaria tela negat. Probolium es-
B se putem venabulum aut contum. Hesychius, προβόλιον εἶδος δόρατος ᾧ χρῶνται οἱ κυνηγεταὶ πρὸς τὴν συῶν θήραν. nisi fortè quis *parabolium* legat, quod eo paraboli vterentur. placet tamen *probolium*, vt excipiant. hac enim voce vtitur Philostrat. in συνθήρᾳ. Φοροῦσι δ᾽ αὐτοῖς ὑπεξίασι ὀρεῖς, καὶ ὀρεωκόμοι ποδοστράβας, καὶ ἄρκυς, καὶ προβόλια, καὶ λόγχας, ἐφ᾽ ὧν οἱ κνώδοντες, καὶ κυναγωγοὶ συστρατεύουσι, καὶ σκοπωροὶ, καὶ τὰ ἔθνη τῶν κυνῶν. Id est, *ferunt cum venatoribus muli, & muliones compedes & retia, & venabula, & hastas dentatas, & canum ductores simul exeunt, & qui lustrant montes, & canum varia nationes.* Oppianus lib. 1. penè omnia venatorum arma expressit his verbis.

Αἰχμήν τε τριγλώχινα, σιγύνην εὐρυκάρηνον,
Ἁρπάλαγον, κάμακάς τε, καὶ ἀμφίπερον ὠκὺν ὀϊστὸν
Φάσγανα, βουπλῆγας τε λαγωοφόνον τε τριαίναν,
Ἀγκυλίδας σκολιὰς, μολιβδοσφίγγέας τε κορώνας.

C Item,

—— Δεξιτερῇ μὲν ἐπικραδάοιεν ἄκοντας
Ἀμφιδύμους ταναοὺς, ὀρεπάνην δ᾽ ἐπὶ μεσσόθι ζώνης
Spiculáque & laqueos, varros, hastiléque triplex,
Contósque, harpalagum, pharetrámque, leuésque sagittas,
Ensésque & lepori inuisum mucrone tridentem,
Et curuos caput vncinos, plumbóque reuinctas
Cornices. ————
Bina coruscanti crispans hastilia dextra,
Demissúmque gerens zona cingente mucronem.

Sic Virgilius,

Bina manu lato crispans hastilia ferro.

D Gratius de venat.

Ima Toletano præcingant ilia cultro,
Terribilémque manu vibrata falarica dextra
Det sonitum. ————

Xenophon lib. 1. Cyropæd. de Persarum venatorib. ἔχειν δὲ δεῖ τοὺς ἐξιόντας τόξα παρὰ τὴν φαρέτραν, ἐν κολεῷ κοπίδα ἢ σάγαριν, ἔτι δὲ γέῤῥον καὶ πάλτα δύο. *Habere oportet eos qui exeunt arcum & pharetram, in vagina ensem, aut hoc amplius crates & parmas duas.* Orpheus,

Τόξον ἔχων παλάμαις, ἰδὲ τριγλώχινα ὀϊστὸς,
Ὄφρα καὶ θηρήσαιτο. ——

Culter cuius meminit Gratius, fuit breuior instar sicæ ad confodiendum Aprum, si venabulum fefellisset. Martial. lib. 14. epig. 31.

Si deiecta gemes longo venabula rostro,
E *Hic breuis in grandem cominus ibit Aprum.*

lib. 7. epig. 27.

Tuscæ glandis Aper populator & ilice multa,
Quem meus intrauit splendenti cuspide culter.

Sueton. in Augusto; Lixa quidam cultro venatorio cinctus. Martial. lib. 1.

Spectauêre canes prædam, studuitque superbus
Venator cultro nil superesse suo.

Cultros vocant copides. Apuleius lib. 11. Hic incinctus balrheo militem gerebat, illum succinctum chlamyde copides & venabula venatorem fecerat. Seneca epist. 88. Dubitat vtrùm se ad gladium an ad cultrum locet. Q. Curtius lib. 8. Copides vocant gladios leuiter curuatos falcibus similes, queis appetebant belluarum manus. De venabulo Ælian. lib. 8. cap. 10.

οἱ μὲν

οἱ μὲν ἄνθρωποι δοράτα ἰσχυρὰ, καὶ λόγχας ἀφιᾶσι στοχαζόμενοι αὐτῶν (Elephantum.) οἱ δὲ ἐλέ- A
φαντες τὸν περιπεσόντα ἁρπάζουσι καὶ τῇ γῇ προσαράξαντες. Id est, *viri hastas fortes, & iacula mittunt, petúntque Elephantos, qui hominem prolapsum arripiunt proboscide, & ad terram grauiter allidunt.* Et de venabulo accipiendum quod ait Iuuenalis satyr.4.

———— cominus Vrsos

Figebat Numidas.————

Imò transuerberabãtur plerumque feræ si firma esset venatoris manus, tam acuta ferri acies fuit. Cic.lib.7.epist ad fam.epist.1. Reliquæ sunt venationes binæ per dies quinque magnificæ, nemo negat. Sed quæ potest esse homini delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transuerberatur? Firmã enim oportuit esse manum, vt irruentem exciperet, sustinerétque feram. Martial.lib.14.epig.30.de venabulo. B

Excipient Apros, expectabúntque Leones,
Intrabunt Vrsos, sit modò firma manus.

Commodus etiam totum Elephantum venabulo transuerberauit apud Lampridium, & cæteri venatores si non traiicerent, certè ferrum intra Apri viscera abscondebant, tantus feræ impetus fuit. Martial. epigr.15. lib.1.

Ille & præcipiti venabula condidit Apro.

Ipsi quoque Leones aciem ferri expauescunt, sed oculos demittere moris habent, ne terreantur Plin lib 8. cap. 16. Leo spernens tela diu se solo terrore tuetur. eum qui tela quidem miserit, sed tamen non vulnerauit, correptum, stratúmque sternit, nec lacerat. oculorũ aciem defigit, ne venabula expauescat. Ad Leones & Elephantos vsi videntur grandioribus latioribúsque venabulis quàm ad Apros aut Tigres. Martial.lib.8.epig.54. C

Auditur quantum Massyla per auia murmur,
Grandis quàm decuit latum venabula pectus.

Monstri loco est apud Martial.lib.1.epig.23. Carpophorus, de quo ille quasi de alio Milone.

Dorica quàm certo venabula dirigit ictu,
Fortis adhuc teneri dextera Carpophori.
Ille tulit geminos facili ceruice iuuencos,
Illi cessit atrox bubalus, atque bisons.
Hunc Leo cùm fugeret præceps in tela cucurrit.

Sic Claudian.in Panegyrico Mallij,

Obuia fulminei properent ad vulnera Pardi.

Dubitari potest in hoc carmine Martial.lib.1.epig.27. D

Herculea laudis numeretur gloria, plus est
Bis denas pariter perdomuisse feras.

an vnus Carpophorus omnes simul emissas exceperit ac confecerit, quod verius esse crediderim, an eodem die 12. feras deiecerit. Nec minor est dubitatio in verbis Claudiani Panegyr. Mallij,

Audaces legat ipsi viros, qui colla ferarum
Arte legant, certóque premant venabula nisu.

Ita Marsilius legit. Vulgata lectio, *arte ligent*, verior videtur. In ludo autem populus moram non ferebat, sed aut statim feram figi, aut bestiarium lacerari volebat. Vnde illud Martial. lib.1.epig.23.

I nunc, & lentas corripe turba moras.

Tacit. de Marico lib.2. histor. Captus eo prœlio Maricus, ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec spectãte Vitellio interfectus est. Si res longiùs differretur, exclamabat indignabunda plebs. Hieronym. in Catalogo. Cùm feræ parcerent Polycarpo, vniuerso populo aduersùs eum personante igni traditus. Donatus in Prologum Hecyræ; Certè populus in homines nullo sensu misericordiæ sæpe fuit, in feras misericors Statius lib.2. Syl. de Leone mansueto, E

—— quod te populúsque Patrésque,
Seu notus caderes tristi gladiator arena,
Ingemuêre. ————

De Elephantis Plin.lib.8.cap.7. Annibal vnum qui superarat obiecit Elephanto, & illum dimitti pactus si interemisset. solus ergo in arena congressus magno Pœnorum dolore confecit. Romæ pugnam Elephantum primum omnium dedisse Pompeium ait Asconius in Pisonem.

A Pisonem. Hæc Cicero scribit lib. 7. epist. 1. Elephantorum extremus dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla extitit, quin etiam misericordia quædam consecuta est, atque opinio, eiusmodi esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem. Dio in Pompeio; καὶ ἐλέφαντες ὀκτωκαίδεκα πρὸς ὁπλίτας ἐμαχέσαντο, καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παραχρῆμα ἀπέθανον, οἱ δὲ πολλῷ ὕστερον. ἠλέησάν τε γάρ τινας ὑπὸ τοῦ δήμου παρὰ τὴν τοῦ Πομπηΐου γνώμην, ἐπειδὰν τραυματισθέντες τῆς μάχης ἐπαύσαντο, καὶ περιιόντες τὰς προβοσκίδας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέτειναν, καὶ θρηνώδη βοὴν ἀφῆκαν. *Præterea Elephanti duodeviginti cum hominibus armatis certarunt, quorum pars statim, pars non multo post interiit. nam eorum populus misertus est contra Pompeij voluntatem*, &c. Consulendus Plinius lib. 8. cap. 7. Aliud genus pugnæ in arena fuit, vbi Elephantes cum equitibus & peditibus ad veri prælij formam inter se committerentur. Suetonius in Iulio cap. 39. Venationes edidit per dies quinque, ac nouissimè pugna diuisa

B in duas acies, quingenis peditibus, & Elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc inde commissis. Plin. lib. 8. cap. 7. bis pugnasse Elephantos sub Iulio Cæsare narrat. Primo prælio viginti contra pedites quingentos, iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditum, & pari equitum è diuerso dimicante. postea singuli, Principibus Claudio & Nerone in consummatione gladiatorum. Verbum *consummationis* in morte gladiatorum & venatorum solemne, vt ex Vlpiano infrà patebit. Cum feris pugnabant aut cominus, aut eminus, vt scribit Cassiodorus lib. 5. cap. 42. Commodus apud Herodianum, ἐξ ἀντιστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο, *erudiebatur vt contra bestias staret*. Marsilius putat Commodum in arenæ ambitu in tuto fuisse, & ex oppositione cum bestiis pugnasse. Sic enim interpretatur ἐξ ἀντιστάσεως μάχεσθαι. malè. Meliùs Politianus qui vertit superiora verba; *Commodus bestiis conficiendis supra modum exercebatur*. Non omnino bene. ἐξ ἀντιστάσεως

C ἀγωνίζεσθαι dicuntur duces, qui instructa acie collatis signis cum hoste pugnant. ἀνθίστασθαι est resistere, contra bestias stare, venabulo irruentes excipere. Philostratus in imaginibus, cap. Insulæ, opposuit ἐλαφηβόλους, *qui lancea ceruos eminus feriunt*, & ἀγχεμάχους, καὶ θρασεῖς, *qui cominus cultro, aut venabulo pugnant*. Apud Pollucem lib. 5. cap. 3. feræ quæ venabulo configuntur, dicuntur ἀγχέμαχα θηρία, cum quibus cominus pugnatur. Spartianus de Caracallo, Excepit apros frequenter, contra Leonem etiam stetit. Herodianus de Caracallo; γυμνάσια τοῦ σώματος ποιούμενος, ἡνιοχείας, καὶ θηρίων παντοδαπῶν συςαδὸν ἀναιρέσεις, *faciens exercitationes corporis, aurigationes, & cum feris omne genus cominus pugnans, ac contra eas se sistens*. Alij legunt, συςάδην. omnino ἐξ ἀντιστάσεως μάχεσθαι & συςαδὸν, est contrà stare, ferásque irruentes venabulo excipere, non, vt vult Marsilius, è podio iaculis & hastis configere Leones, quod est eminus pugnare. Ouidius lib. 8. Metamorphos. de Meleagro,

D *At manus Oenidæ variat, missisque duabus,*
Hasta prior terra, medio stetit altera tergo,
Splendidáque aduersos venabula condit in armos.

Item,

Ibat in aduersum proles Ixionis hostem
Pirithous, valida quatiens venabula dextra.

Tiberius apud Suetonium cap. 72. Castrensibus ludis non interfuit solùm, sed etiam in arena Aprum iaculis desuper petiit.

CAP. XXIX.

De pugna venatorum inermi.

E NON contis modò, venabulis, & cultris cum bestiariis depugnarunt paraboli, verùm etiam sine ferro. hi quidem ignem intentantes, alij pallio caput Leonis obnubentes, illi manu os occludentes, isti agilitate Leonem vitantes, quidam pro corpore relicta veste exeuntes. De igne Opp. lib. 4. de venatione.

Οἱ δ᾽ ἄλλοι στήσαντο νόμῳ πολέμοιο δαφοινὰ
φρυκτῶν αὐγήεντας πυριλαμπέας ἀμφὶς ἔχοντες.
Δεξιτερῇ δὲ φέρει πεύκης ἀποδαιομένης τόδε,
ἔξοχα γὰρ δέδοικε πυρὸς μένος ἠΰκομος λὶς
Οὐδ᾽ ἐπιδεῖν τέτληκε ἀσκαρδαμύκτοισιν ὀπωπαῖς.
Constiterint alij velut aspera bella gerentes,

 A

Cum facibus siccos latè iactantibus ignes.
Dextera flammiferas quatiat violenta fauillas,
Quippe Leo timet ignita lucentia tedæ
Spicula, nec contra vultus attollere tentat.

Lego ἀναλκὶς. Aristot. libro 9. περὶ ζώων. ἀλληθῆ ἢ καὶ τὰ λεγόμενα, ὅτι φοβεῖται μάλιστα τὸ πῦρ. Plato in Sophista θήραν πυρθλικὴν vocat. De pallio quo caput Leonis obtegi solitum, id ortum esse volunt à pastore Getulo, cuius sago contra ingruentis impetum obiecto captum Leonem asserunt principatu Claudij, quod spectaculum protinus in arenam translatum est, vix credibili modo torpente tanta illa feritate quamuis leui iniectu, operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans. Auctor Plin. lib. 8. cap. 16. Lucanus,

Vestibus iratos laxis operire Leones.

Lysimachus manu apertum Leonis occlusit os, linguámque intercepit, quod miraculi loco B fuit, ait Plutarch. in Alex. Alius arte pugnat, & feram eludere modica corporis declinatione audet. Certamen infelix cum feris velle contendere, quas fortiores se non dubitat inuenire. sola est ergo in fallēdo præsumptio, vnicum in deceptione solatium, qui si feram non mereatur effugere, interdum nec sepulturam poterit inuenire, ait Cassiodorus l. b. 5. epist. 42. Illi quidem frustrari bestias dicebantur, vt loquitur Tertul. in Apologet. Quidam in frustrandis bestiis mercenarius noxius. Alter angulis in quadrifaria mundi distributione compositis rotabili facilitate præsumens non discedendo fugit, non se longius faciendo discedit, sequitur insequentem, poplitibus se reddens proximum, vt ora vitet Vrsorum, ait Cassiodorus ibid. Machinam fuisse putem rotabilem quatuor angulis constantem, in quibus consisteret venator, vt ex vna in alium conuersa machina transiliret, vt Vrsum falleret frustra vnguibus nitentem: aut potiùs cùm irrueret fera, rotatione versatilis machinæ C à summo deorsum ad poplites feræ deferebatur. Alter in murum insiliens ascensu celer Vrsum eludebat. Vopiscus in Carino; exhibuit & toechobaten, qui per parietem Vrso eluso cucurrit. Alij feras ipsas corporis agilitate transiliunt, vt cruentis faucibus se exima[nt]. Prudentius in Amartigenia.

Inde feras volucri temeraria corpora saltu
Transiliunt, mortíque inter discrimina ludunt.

Ille in tenuem regulam ventre suspensus inuitat exsibilantem feram, & nisi periclitatus fuerit, nihil vnde viuere possit acquirit. alter cauea ex arundinibus texta se abdit, & in speciem ericij in seipsum conuolutus ac collectus ingruente fera latet, vt nusquam compareat, glomum dicas in orbem collectum. Cassiodorus; Alter se gestabili muro cannarum contra sæuissimum animal ericij exemplo receptatus includit, qui subitò in tergum suum refugiens intra se collectus absconditur, & cùm nusquam discesserit eius corpusculum non videtur: & sicut ille veniente contrario reuolutus in sphæram, naturalibus defensatur aculeis, sic iste consutili crate præcinctus munitior redditur fragilitate cannarum. Alter D apprehensus vngue, ant dente vestem exuit, in quam fera sæuiat. Chrysostomus de tentatione. καθάπερ γὰρ τὰ χαλεπὰ τῶν θηρίων, ἐπειδὰν ἐπιλάβωνται τῶν συνδέσμων αὐτοῖς, οἷα ἐκεῖνοι διαφυγόντες, καταλιπόντες ἐν τῷ στόματι τῶν θηρίων ἃ περίκειται ἱμάτια, λοιπὸν αὐτὰ περιστρώννυσι τὸν μυθώδη τὸν θυμόν. Erant qui cum Tauris depugnarent. Aristides 4. Hierat. in vrbibus Asiæ & Græciæ. ἡ ταύρων θήρα, id est, *Taurorum venatio*. Thessalorum gentis inuentum est equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice Tauros necare. Primum id dedit spectaculum Iulius. Plin. lib. 8. cap. 45. deinde Claudius Thessalos equites exhibuit, qui feros Tauros per spatia Circi agunt, insiliúntque defessos, & ad terram cornibus detrahunt. Sueton. cap. 21. eius rei originem sic enarrat Tzetzes Chil 7. cap. 199. ταύρων ἢ ἀγχίων ἐπ' ἄλλων τῶν χω- E ρῶν ἐπιτιμήσαν τινες τ ἐνιαυτῶν κέλευσιν ἐπιβάντες ἐπὶ ταύρους καὶ κεντῆσαι, κἀντεῦθεν τινες ἰδόντες ὡς ταύρους ἀκοντίζοντας μετωνόμασαν κενταύρους ὡς κεντ-ταύρους. Inde apud veterem Scholiasten; κενταῦροι, στοκενταυροι, βουκένταυροι, ἱπποκένταυροι. Ælianus in cam. rem consulatur. Sed de venatoribus, quorum ars in fallendi feris, Athen. lib. 5. in pompa Antiochi. ἐπιτελέσθη ἢ τ̃ ἀγώνων, καὶ μονομαχιῶν, καὶ κυνηγεσιῶν κατὰ τριάκοντα ἡμέρας, ἐν αἷς τὰς θέας συνετέλει. Alter labenti rota feris offertur, eadem alter erigitur, vt periculis auferatur. Sic hæc machina ad infimi mundi formata qualitatem istos spe refouet, illos timore discruciat, omnibus tamen vt decipere possit arridet. Alij tribus dispositis hostiolis paratam in se rabiem prouocare præsumunt in patenti area cancellosis se postibus occulentes, modò [illegible] modò t[illegible] mo[illegible]tes, vt mirum sit euadere quos ita respicis per Leonum vngues, d[illegible]sque

A dentésque voltare. Alter fragili ligno confisus currit ad ora bellurarum, & illud quod cupit euadere, magno impetu videtur appetere. Pari in sese cursu festinat & prædator & præda, nec aliter tutus esse potest, nisi huic quem vitare cupit, occurrerit. Tunc in aëre saltu corporis eleuato quasi vestes leuissimæ supinata membra iaciuntur, & quidam arcus corporeus supra belluam libratus, dum moras discedendi facit, sub ipso velocitas ferina discedit. Sic accidit, vt ille magis possit mitior videri qui probatur illudi. Equidem existimem effugia illa reperta post Constantinum Magnum, qui munera cruenta prohibuit. Ars enim subiit ad voluptatem & effugium venatori. Quamquam & Tertullianus & Vopiscus fraudes eiusmodi nonnihil attigêre. Sub Consulibus enim & primis Imperatoribus aut bestiarij erant qui ad palum deligati, & vt Vopiscus in Aureliano loquitur, ad stipitem surrecti feris obijcerentur; aut venatores ac confectores conducti, aut gratuiti, qui venabulo feras in loco plano B exciperent, aut è superiori loco telis, hastis, sagittis conficerent. Postea subiit exercitatio & industria, vt venatores à magistris, sicuti gladiatores à lanistis erudirentur. Vulcatius in Auidio; Dicebat enim miserum esse, cùm exercerentur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites. Hactenus de iis egimus qui operas gratuitas darent, aut mercede locarent ad cultrum, iam de bestiariis agamus, qui serui pœnæ bestiis obiecti sunt.

CAP. XXX.

De Bestiariis.

BESTIARII dicti sunt, & paraboli, qui ad bestias damnati, siue soluti, siue ligati, & surrecti ad lapidem bestiis obijcerentur, siue inermes, siue armati. Socrates lib. 7. C vocat θηριομάχους, id est, *qui cum bestiis pugnant.* Artemidorus lib. 1 cap. 19. θηριομαχῶν ἀπὸ τῶν ἰδίων σαρκῶν τὰ θηρία τρέφει, id est, *qui cum feris pugnat, propriis carnibus feras alit.* Ignatius epist. 2. τῆς ἕνεκεν ἐγὼ δέδεμαι, καὶ εὔχομαι θηριομαχῆσαι, *cuius causâ ego vinctus sum, & cupio cum feris pugnare.* Prudent. p. 155. Corpus exponit inter caries, sed nulla dirarum fames, aut bestiarum, aut alitum. Apuleius lib. 10. mulierem bestiis damnatam. Cicero in Vatinium, bestiarios vocat Tertullianus lib. de pudicitia, ἐπιθανατίους (qua voce vtitur D. Paulus 1. Corinth. 4.) vertisse videtur *bestiarios*, quasi *morti destinatos.* Idem in Apologet. dixit, ad bestias pronunciari; & lib. de spectaculis cap. 12. à feris humana corpora dissipari. Paulus Diaconus lib 14. Populus cœpit clamare in Amphitheatro, crudeli bestiæ artifex parabolus pugnet. Socratis verba eodem cadunt lib. 7. cap. 22. ὁ δῆμος ἐκέλευσε, δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφυῶν παραβόλων μάχεσθαι. Id est, *populus clamore deposcebat, vt vnus è parabolis valentioribus cum fera immani depugnaret.* Hesych. παραβαλλομένους, παραβόλους μαχομένους (lege, θηρίοις D μαχομένους) *paraboles eos qui cum bestiis depugnent*, interpretatur. veteres gloss. confectores, παράβολοι. C de Episcopis & Clericis, parabolani. Copiatæ, parabolani, parabolarij, qui mortuos sepeliunt. παράβολοι fortè dicti homines proiectæ audaciæ, qui ad cultrum operas locarent, nisi pro desperatis & quasi proiectitiis accepti sint, aut qui cum feris comparentur. hoc enim est παραβάλλεσθαι. Confectores dicuntur, vt carnifices. *Facere* enim, Græcis ῥέζειν, pro *interficere.* Firmicus lib. 4 Astronomic. bestiarum venatores. Vopiscus in Prob. confectores dixit. Suetonius in Augusto. cap. 43. confectores ferarum. Eusebius lib. 4. Eccles. histor. καὶ φιλῆσαι τὸ ξίφος εἰς πολύκαρπον. Multa habet in hoc argumentum epist. 12. Ignat. ἄφετέ με θηρίων εἶναι βρῶμα, δι' ὧν ἔστι θεοῦ ἐπιτυχεῖν. σῖτός εἰμι τοῦ θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος θεοῦ εὑρεθῶ. μᾶλλον κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν E καταλείψωσι τῶν τοῦ σώματός μου. θηρία κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο. θηρίων συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν. Id est, *finite me feris esse cibum, quarum ope Deo frui possum. Frumentum Christi sum, & dentibus bestiarum molor, vt mundus panis Deo reperiar. magis blandimini feris, vt mihi sepulcrum fiant, & nihil è corpore meo dimittant. Blandiar feris, vt subito me comedant, ne parcant sicuti quibusdam metu pepercerunt ferarum congressiones, à feris dissectiones, diuisiones, lacerationes ossium, concisiones membrorum.* Veteres glossæ confectorium, χοιροσφαγεῖον, quasi dicas *locum vbi sues & apri conficiuntur.* Symmachus lib. 5. epist. 57. quos venatores vocauerat, eosdem arenarios postea dixit. Lucilius;

Concursans veluti arenarius, clarè que quiritans.

Arenarij enim dicuntur non modò gladiatores, sed & confectores. lib. 60. Basil. Ne thymelici, vel arenarij meretrices producant. Arcadius Iurisconsultus; Si ea rei conditio sit, vel arenarium testem, vel similem admittere cogimur. Dio & Herodianus iis locis quæ suprà posui-

mis, σφαγῶν, καὶ μάχην θηρίων vocant. Aduerte tamen bestiarios vt plurimùm de seruis pœnæ, cæteros de iis etiam qui mercede operas locent, dici. Arenæ atrocitates retulit ad feras Tertul. lib. de habitu mulieris cap. 8. Non tamen ideo Circi furoribus, aut arenæ atrocitatibus, aut scenæ turpitudinibus Christianos affici oportet, quia Deus & equum, & Pantheram, & vocem homini dedit. Iustinian. Nouell. c. 5. τὰς τῶν θηρίων θέας τε καὶ ἀναιρέσεις. Bestiarios Dio καταχοπτομένους, id est, *conscissos, & in frusta discerptos* vocat. Tertullian. lib. de spectacul. cap. 23. qui hominem Leoni ptæ se opponit. cap. 25. defixus in morsus Vrsorum. Seneca epist. 7. Manè Leonibus, & Vrsis homines, meridie spectatoribus suis obiiciuntur. epist. 71. ludum bestiariorum vocat. Symmachus epist. 59 lib 5. arenarjos & venatores, vt & Nouella Valentiniani, & Martiani, de matrimon. Senat. & Firmicus lib. 8. cap. 10. Sanct. Augustinus epist. 5. Apuleius Milesia 4. venatores probatæ pernicitatis. Sanctus Basilius περὶ πλεονεξίας, bestiarios vocat θηριομάχους. Cassiodorus epist. 42. lib. 5. homicidij reatus est illis esse tenacem, quos editio vestra inuitauit ad mortem. Inuitabantur enim si qui locare operas suas vellent Ideo ait; Alioqui violenta compulsio est solemnia dona subtrahere, & mortes violentas imperate. l. 1. ff. ad S C. Tertullian. qui operas suas, vt cum bestiis pugnaret, locauit. Repetti qui sponte cum bestiis pugnarint viri & fœminæ. Apud Dionem lib. 43. & 53. & lib. 54. Publius Seruilius Prætor cum bestiis pugnauit, Caracalla excepit Leones, & contrà stetit. Iulius Firmicus cap. 10. lib. 8. opposuit arenarios & gladiatores. quanquam omnes qui in arena pugnabant arenarij dici possunt. Quintilian. declamat. 9. Iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant. Ammianus libro 29. arenariam feram. propriè arenarij bestiarij, quos commemorat Marcus Tullius Cicero in Vatinium; quod in concione dixisti Milonem gladiatoribus, & bestiariis obsedisse Rempub. Suetonius in Claudio cap. 34. Bestiariis, meridianisque adeò delectabatur, vt à prima luce ad spectaculum descenderet, & meridie dimisso ad prandium populo persederet, præterque destinatos, etiam leui subitaque de causa quosdam committeret. Tertullianus in Apologet. cap. 42. Non in publico liberaliùs discumbo, quod bestiariis suprema cœnantibus mos est.

CAP. XXXI.

Qui feris obiicerentur.

OBIECTI sunt feris propriè noxij & captiui, sicut suprà ostendimus cap. 5. Tertul. lib de spectac. cap. 12 Captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exequiis immolabant. paulo pòst, nisi & à feris humana corpora dissiparentur. Dio lib. 43. ἐμάχοντο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι οἱ τε αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ θανάτου ὠφληκότες. Ammian. Marcell. lib. 15. & quamquam vt bestiarij obiicerentur intractabilibus feris. Quo in numero habiti Christiani sub Imperatoribus. Ignatius apud Hieronym. in Catalogo. Vtinam fruar bestiis quæ mihi sunt præparatæ. quod si venire noluerint, ego vim faciã vt deuorer: quia feræ à Christianis sæpe abstinebant. vim autem facere non potuit vinctus. Vnde apparet non omnes ad stipitem surrectos fuisse. quidam in canistellum indebantur, & ita feris obiiciebantur. Euseb. lib. 3. histor. Ecclesiast. εἰς γύργαθον βληθεῖσα ταύρῳ παρεβλήθη. Id est, *in canistellum iniecta Tauro obiecta est* Tertullianus lib. de resurrectione; popularium cœtu clamante Christianos ad Leonem. Tacitus lib. 2. Maricum captum, ac feris obiectum ab iis intactum fuisse; id enim damnationis genus fuit, vt Firmicus lib. 6. cap. penult. Damnationes sunt metalli, operis publici, exilij, vel ludi. Vopiscus in Claudio; Omnes qui rebelles animos extulerant capit, atque in vincula Romam etiam mittit, ludo publico deputatos. Dio lib. 58. vocat τοὺς θηρίοις ἐκ καταδίκης διδόναι, *obiicere feris capite damnatos.* Tertullianus lib. de spectaculis; Et qui insigniori cuique homicidæ Leonem poscit, idem gladiatori atroci petat rudem, & pileum præmium conferat. Bestiis obiectos intra annum consumi oportuit, sicuti ferro eos qui ad ferrum aut gladium darentur Paul lib 5. cap. 17. de abolit. æstimat. Imperator Constantinus lib 1 C Theodos. titulo de plagiat. iubet plagij conuictum, si seruus fuerit, vel libertate donatus, primo quoque munere bestiis obiici: liberum autem sub hac forma in ludum dari gladiatorium, vt antequàm aliquid faciat, quo se defendere possit, gladio consummetur. Consummari dixerunt in fragmentis Vlpiani. Ad gladium condemnati intra annum debent consummari In ludum damnati pileum & rudem accipere possunt post interuallum. Capitolinus in Commodo, Delatores ad Leonem exaudi Cæsar. Certatum ad Leonem.

A Leonem. Erant venatores postulatitij. illi videntur sponte pugnasse, de quibus Iustinianus
Nouella 105. de Consulibus. *τὴν δὲ λεγομένην μονημερίαν θέαν, ἔνθα πολλῆς ἡδυπαθείας ἐμπλήσει τὸν δῆμον, τὴν καλουμένην πάγκαρπον θεώμενος, καὶ θηρίοις προσμαχομένους ἀνθρώπους, καὶ δοκιμάζοντας τῇ τόλμῃ, καὶ πρός γε ἀναιρούμενα τὰ θηρία. Consules Ianuariis Kalend. edere iussi primum spectaculum. Secundum in Circo mappam seu aurigationem. Tertium venationem in Theatro* (*τὴν δὲ καλουμένην θεάτρου κυνηγίαν, οὐ δὶς, ἀλλὰ προσάπαξ τελειουμένην*) *quæ semel fieret, non amplius. Quartum spectaculum monemerij vnius diei, vbi populum implebit Consul multa oblectatione, & edet pancarpum, dabítque homines qui pugnent cum feris.* ibidem *δύο θεατροκυνηγέσια* commemorat. Bestiarij damnati ad bestias dicuntur *θηριομάχοι*. Alij qui auctorati ad bestias pugnabant, & spectaculo meridiano operam locabant, dicti paraboli, ob proiectam audaciam, de quibus Cassiodorus lib. 5. epist. 42. & l. 3. ff. de testibus. Idem lib. 11. historiæ tripartit. Dum aliquo, inquit, tempore in Am-
B phitheatro Constantinopoleos spectaret, cœpit clamare populus; crudeli bestiæ artifex parabolus pugnet. Socrates in histor. Eccles. *κυνηγία δέ ποτε ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ ὁ δῆμος κατεβόα δεινῷ θηρίῳ ἵνα τὸν εὐφυῆ παραβόλον μάχεσθαι. Cùm is venationem in Circo Constantinopoli daret, populus clamare cœpit, crudeli feræ vnus ex parabolis maximè habilis, & peritus pugnet.* Parabola dicuntur quæ proiiciuntur ad pericula. Plutarch. de Cæsare, *τῶν τολμημάτων τὰ παράβολα, καὶ μεγάλα πράξειν ἔφη δεῖν. Ea in quibus audacia maximè proiecta requiritur aggrediendi.* Vnde & parabolani dicti, qui nullius quamuis pestiferi morbi cogitationem timerent, sed ad ægros subleuandos vitam suam ad omnia pericula proiicerent. l. parabolanos 18. C. de Episcop. & Cleric. Claudian.

Audaces legat ipsa viros qui colla ferarum
Arte ligent, ceruicésque premant venabula nisu.

C id est, ad iugum adiugent. In epist. 2. ad Philippenses Iosephus Scalig. legit, *παραβολευσάμενος*, vbi vulgò legitur, *παραβουλευσάμενος*. In veterib. glossis confector dicitur *ἀναιρετής*. Eusebius eum à quo S. Polycarp. interemptus est *κομφέκτορα* vocat. Glossæ confectorium, *χοιροσφαγεῖον*, confectores, *καταβόλοι*. Catabulum & catabolum locus vbi feræ includebantur. In martyrologio, & in pontificali Damasi de Marcello Papa; damnatus est in catabulum. Cumque diebus multis seruiret in catabulo. In martyrologio de Marcello Papa 16. Ianuarij, qui iubente Maxentio ad seruitium animalium cum custodia publica deputatus est. In pontificali; Iussit Maxentius in eadem Ecclesia interim plancas sterni, vt ibidem animalia catabuli congregata starent. Vetus lapis, confectuariorum & suariorum corpus. Iosephus Scaliger confectuarios, confectores suum esse vult.

De seruis & transfugis.

D
CAP. XXXII.

SCHOLÆ fuêre bestiariorum, vbi bestiarij alerentur ad pœnam, fortè etiam vbi cum bestiis depugnare docerentur, sicuti gladiatores à lanistis. Innuit Tertullianus in Apologet. cap. 35. scholam bestiarum vocans. quæ lectio recta est. nam & Martian. l. respiciendum. ff. de pœnis, ita vocat. Bestias autem accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere. nam quid si Leo sit, sed mansuetus? vel alia dentata mansueta? ergo qui locauit (operas ad cultrum) solus notatur (infamia) siue depugnauerit, siue non. quod si pugnauerit cùm non locasset operas suas, non tenebitur. Non autem qui eum bestiis depugnauerit tenebitur, sed qui operas suas in hoc locauit: denique eos qui virtutis ostendendæ causâ hoc faciunt, non teneri, nisi in arena passi sint se honorati. l. 1. §. ad bestias. ff. de postu-
E lando. Macrinus quidem seruos qui à dominis fugissent, repertos ad gladij ludum deputabat: imò & ad bestias dati sunt, vt Plutarch. in *χρεσαίοις*. lib. 8 cap. 48. Ælian. de nat. animant. *ἀνδροκλῆς*, fugitiuus seruus, *κατεγνώσθη θηρίοις βορὰ παραδοθῆναι*, à Leone agnoscitur. In edicto Ædilium mentio fit eorum qui in arenam depugnandi causâ ad bestias intromissi sunt. Simulatque autem serui in ludum venatorium damnati fuerunt, pœnæ serui efficiebantur; docet Vlpianus l. aut datum. §. quicumque. ff de postul. secus si venditi essent in ludum: vt apparet ex Sueton. in Vitell. cap. 12. vbi Asiaticus quidam à Vitellio venditus circumforaneo lanistæ, dilatúsque ad finem muneris, repentè subreptus, & prouincia denum accepta, manumissus. Si fugitiuus seruus iniussu domini se in arenâ dedisset, domino reddendus fuit. l. vlt. ff. de seru. fugit. Quod si damnati non fuerint, sed arenarij modò serui sint, ad eas operas cogi non possunt quas volenti præstiterint. l. hæc demum. ff. de operis li-

bett. Serui igitur pœnæ fiebant, qui fuerant cap[illegible]te damnati, vel ad beſtias, vel ad gladium, vel alia pœna quæ vitam adimit. lib. 28. ff. tit. 3. l. 6. At qui vltimo ſuppl[illegible]cio damnantur, ſtatim & ciuitatem & libertatem perdunt. quod accidit in perſonis eorum qui ad beſtias damnantur. l. 29. ff. de pœnis. Certè ante legem Petroniam domini, aut patroni ſeruorum & libertorum operas ſcenæ, aut arenæ pro imperio locare potuerunt, aut gratuitas ſu[illegible]s, vel amicorum ludis exigere. l. 7. ff. de oper. libert. quod indicat ſubobſcure Seneca epiſt. 37. Sacramentum, inquit, rogatus, eadem honeſtiſſimi huius, & illius turpiſſimi authoramenti verba ſunt, vri virgis, ferróque necari ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cauetur, vt iſta vel inuiti patiantur. Qui locus etiam accipi poteſt de liberis qui vltrò manus arenæ locant: imò & de illis, de quibus Tertull. lib. 2. ad Martyr. Ad ignes ſe quidam authorauerunt, vt certum ſpatium ſub tunica ardenti ſe conficerent. alii inter venatorum taureas patientiſſimis ſcapulis inambulauerunt. Venatores hîc accipio ſeruos arenarios, qui beſtiarios fugientes cæderent. authorari dicti, qui venderent aut locar[illegible]nt ſe in arenam. Tunica illa ſulphure illita erat. Seneca epiſt. 14. tunicam alimentis ignium & illitam & intextam. Iuuenalis tunicam moleſtam vocat. Pollio; quia cùm depreſſus in lu[illegible]dum bis gratis depugnaſſet, authorari noluit. Lege autem Petronia dominis, & patronis ea libertas adempta eſt. l. circumcidere §. 1. ff. ad leg. Cornel. de ſicar. Seruo ſine iudic[illegible] ad beſtias non ſolùm qui vendidit pœnæ, verùm & qui comparauit, tenebitur. Poſt legem Petroniam dominis poteſtas ablata eſt ad beſtias depugnandas ſuo arbitrio ſeruos tradere. oblato tamen iudici ſeruo, ſi iuſta ſit domini querela, ſic pœnæ tradetur. Nam & Adrian[illegible]s vetuit, causâ non præſtita, lenoni, aut laniſtæ ſeruum, vel ancillam vendi. Spartianus auctor. Sed & à D. fratribus reſcriptum eſt, dominos non poſſe vendere ſeruos, vt cum beſtiis pugnent l. domini. ff. de contrah. emp. Ad beſtias etiam damnantur transfugæ, ſicuti ſuprà oſtenſum eſt cap. 5. idque Proconſulis aut Conſulis arbitrio poſtea mos tenuit vt priùs exauthorarentur. l. 3. §. is qui. ff. de re militari. A B C

CAP. XXXIII.

Quàm graue ſupplicium fuerit, damnari ad beſtias.

NON abs re quæritur, ſummúmne ſupplicium, an leue fuerit ad beſtias dari. Certè non leue fuiſſe, vel ex eo diſcas, quod Claudius legitimam pœnam prætergreſſu[illegible], in ma[illegible]iori fraude conuictos ad beſtias condemnauit. Sueton. cap. 14. Et Chriſtianis, quibus grauiſſima pœna irrogabatur, non alia frequentior. Tertul. Apologet. cap. 35. Nec vlli magis depoſtulatores Chriſtianorum, quàm vulgus. clamare enim ſolebat populus, Chriſtiani ad Leonem. Euſebius lib. 4. cap. 15. ἠρώτων τὸν ἀσιάρχην Φίλιππον ἵνα ἐπαφῇ τῷ πολυκάρπῳ λέοντα. Imò & parricidis ea pœna conſtituta eſt ab Adriano Imperatore. l. 9. ff. ad leg. Pompeiam de parricidis. Lampridius in Commod. Cetratum ad Leonem. Sed & ex eo quod ſine miſſione ad beſtias darentur, niſi Principis auctoritas accederet, vt ex Modeſtino apparet l. ad beſtias. ff. de pœnis. Ad beſtias damnatos fauore populi Præſides dimittere non debent, niſi eorum opera exhibenda ſit Romano ſpectaculo ob artem & virtutem noxiorum. Seneca tamen lib. 2. de beneficiis cap. 9. Leonem in Amphitheatro ſpectauimus, qui vnum è beſtiariis agnitum, cùm quondam eius magiſter fuiſſet, protexit ab impetu beſtiarum. Gellius lib. 5. cap. 14. Id factum interpretor auctoritate Principis. tunc autem βοὴ fuit, & εὐφημία populi, ſicuti eſt apud Euſebium lib. 8. hiſtor. Eccleſiaſt. & apud Ælian. lib. 7. cap. vlt. ἐκ τῆς ... ταφεὶς ὁ δῆμος μαθὼν ἐκβοῶσιν ἐλευθέρους ἀφεῖναι καὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν λέοντα. De Androcle lib. 7. cap. 48. de natura animantium. Androclem vocat Gellius Androdum. ἐπεὶ δὲ ἐδόκει γόης, ἀφείθη οἱ καὶ πάρδαλις. ὁρμήσασαν δὲ αὐτὴν ἐπὶ τὸν ἀνδροκλέα, ὁ λέων ἀμειβόμενος τοῦ ποτὲ ἰασαμένου διασπαρᾷ τὴν πάρδαλιν. Id eſt, *vbi autem magus eſſe exiſtimatus eſt, & excantator, in eum emiſſa eſt Pardalis. quæ cùm in Androclem impetum faceret, Leo medicum tuetur, & Pardalin diſcerpit.* Gellij verba lib. 5. cap. 14. ſic habent. Introductus erat inter complures cæteros ad pugnam beſtiarum Dacus ſeruus vi[illegible]i Conſularis. ei ſeruo Androdus nomen fuit. poſtea ſubiungit, ea re pror[illegible]ſu[illegible] tam admirabili maximos populi clamores excitatos. Grauem igitur pœnam fuiſſe haud du[illegible] eſt beſtiarior[illegible], leuiorem tamen ignis pœna. Paulus libro 5. ſententiarum tit. 23. Magicæ artis [illegible]onſcios ſummo ſupplicio affici placuit, ideſt, beſtiis obiici, aut cruci affigi: ipſ[illegible]s a[illegible]em mag[illegible] viuos [illegible]xuri. Obiici autem beſtiis à Præſide non poterant niſi ludis & m[illegible]ne[illegible] [illegible] quorum d[illegible] [illegible]exiſſet, alia pœna irrogabatur. Euſeb. lib. 4. cap. 15 Cùm d[illegible] poſceretur D E

A retur Polycarpus ad Leonem, respondit Præses venationem impletam esse. ὁ δὲ ἔφη μὴ ἐξὸν εἶναι, ἐπειδὴ πεπλήρωκε τὰ κυνηγέσια. Erat verò capitis pœna bestiis obiici, non autem ad bestiarum ludum, aut ad bestias depugnandi causâ dati, ait Marcian. l. respiciend. in fine. ff. de pœnis. Vlpiano enim auctore dari ad bestias non numeratur in summo supplicio, quod interpretor dari ad ludum depugnandi causâ, nō obiici feris, quæ capitalis pœna. l. quicunque ff. ad leg. Corneliam de falsis. Vlpianus ait; Qui nummos aureos raserint, tinxerint, finxerint, si quidē sint liberi, ad bestias dentur, si serui, summo supplicio afficiantur. Vnde liquet aliud esse ad bestias dari, aliud bestiis obiici. qui enim ad bestias datus esset, si feram confecisset, & certamine pœnam luisset, crimine solutus erat. at ei qui feris obiiciebatur nulla erat missio. l. 38. ff. de pœnis. Auctores seditionis & tumultus populo concitato bestiis obiiciuntur. Obiecta est feris mulier, de qua Apuleius lib. 10. Sic ipse mecum reputans, quod quæcunque ad
B exitium mulieris (in thoro cum asino cubantis) bestia fuisset immissa non adeò vel prudentia solers, vel artificio docta, vel abstinentia frugi posset prouenire, vt adiacentem lateri meo laceraret mulierem, mihi verò quasi indemnato & innoxio parceret.

CAP. XXXIV.

De matutino spectaculo.

VIDEO ambigi quod fuerit matutinum spectaculum. Franciscus enim Iunius in Apologetic. Tertulliani cap. 49. multa turbat in his verbis; Non in publico liberalibus discumbo, quod bestiariis suprema cœnantibus mos est. vbi (sub primam) legendum putat,
C quod bestiarij sub primam cœnarent. Illi enim, inquit, meridie depugnabant, vt cœnam sibi compararent, eamque partam suo periculo sumebant quàm ocyssimè in publico ne à spectaculorum aspectu arcerentur, ad quæ populus sub primam reuerti solitus. Mera somnia. neque enim bestiarij sub meridiem pugnabant cum bestiis, sed manè. vnde matutinum fuit eorum spectaculum. lib. 5. Martialis,

Ista tuæ, Cæsar, quota pars spectatur arenæ?
Dat maiora nouus prælia manè dies.

Deinde non video qui ferenda sit lectio (sub primam) vt prima pro tempore pomeridiano accipiatur, cùm prima Romanis fuerit Sol oriens. retineo igitur (suprema) apud Tertullian. vt sit, vltimùm cœnantibus. nisi fortè supremam, Solem occasum accipias, quomodo duodecim Tabulæ dixêre; Sol occasus suprema tempestas esto. neque enim omnes bestiarij à feris lacerabâtur, sed multi in annū viuebant. Verùm astruenda est nostra sententia Suetonij verbis
D in Claudio c. 34. Bestiariis, meridianísque adeò delectabatur, vt prima luce ad spectaculū descenderet, id est, summo diluculo. quo tempore bestiarij dabantur, & meridie, dimisso ad prādium populo, persederet, prætérque destinatos, etiam leui subitáque de causa, quosdam committeret. De fabrorum quoque, ac ministrorū, atque id genus numero, si automaton, vel pegma, vel quid tale aliud parū cessisset. induxit & vnum de nomenclatoribus suis, sicut erat togatus. Dio in Claudio; ἐπέθηκε δὲ συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας, πάνυ γάρ σφισιν ἔχαιρε τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τοὺς διὰ μέσου τῆς θέας περὶ τὸν ἄριστον καιρὸν κατακοπτομένους ἥδιστα ἐθεᾶτο. vbi κατακοπτομένους accipio meridianos gladiatores, qui turmatim & promiscua cæde se laniabant; non matutinos, vt alij, quia visceratio sub meridiem dari solita. Suet. cap 14. facit ad rem Martialis,

Matutinarum non vltima præda ferarum.

Ludus matutinus apud P. Vict. in 2. regione, vbi putem bestiarios asseruatos. in 5. inscrip. pro-
E curator ludi matutini; medicus ludi matutini. In eo cellas arbitror fuisse, vt & gladiatoribus apud Quintilian. in gladiatore; Commorabar inter homicidas, inclusus turpiore custodia, & sordido cellarum situ. Seneca lib. 13. de Ira cap. 43. Redire solemus inter matutina arenæ spectacula, Tauri & Vrsi pugnam inter se colligatorum, quos cùm alter alterum vexarit, finis confector expectat. Ouid lib. 11. Metamorph.

——*structóque vtrinque Theatro*
Vt matutina Ceruus periturus arena
Præda canum est.——

Sed ibi committuntur inter se feræ. epist. 71. Senec. bestiarij cum feris. sic enim ille; Nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus. Meridianum fuisse cōfertæ pugnæ & promiscuæ longè crudelius & cruentius matutina cum feris pugna, indicat epist. 86. Homo sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur. & quidem erudiri ad accipienda

vulnera nefas erat. Is iā nudus inermiſque producitur, ſatiſque ſpectaculi in homine mors. A
De meridianis gladiatoribus agit & epiſt. 7. Caſu in meridianū ſpectaculum incidi, luſus ex-
pectans & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant.
Contrà eſt quicquid antè pugnatum eſt, miſericordia fuit. nunc omiſſis nugis mera homi-
cidia ſunt, nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expoſiti nunquam fruſtra
manū mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus & poſtulatitiis præferunt. quidni præferāt?
non galea, non ſcuto repellitur ferrum. quò munimenta? quò artes? omnia iſta mortis moræ
ſunt Mane Leonibus & Vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obiiciuntur. Interfectores
inter ſe iubentur obiici, & victorem in aliam detinēt cædem. Retineo vulgatam lectionem,
quia interfectores ferarum ſibi ipſis quaſi feris obiiciuntur. Lipſius legit, interfectores inter-
fecturis iubentur obiici. acutè. Occide, vre, verbera. quare tam timidè incurrit in ferrū? pla-
gis aguntur in vulnera, & medios ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Vt autē diſcas, B
intermiſſo matutino ferarum ſpectaculo dum populus epulatur, meridie, qui ſupererant fe-
rarum interfectores, inter ſe deinde nudos, & pugnæ rudes cōfeſtim ac in turba manus con-
ſerere ſubiungit illicò. Intermiſſum eſt ſpectaculum. interim iugulantur homines, ne nihil
agant. Vbi conferti ac turmales iſti gladiatores ceciderant, vnus è miniſtris ludi, habitu ac
ſpecie Mercurij, igne ac cauterio candenti mortuos explorabat, an aliquis ſenſus adhuc ſu-
pereſſet; alter Plutonis ſpecie cum malleo iu ſpoliarium trahebat, vt ſi quid adhuc ſenſus ac
ſpiritus haberent, malleo tunderentur. Tertul. in Apolog. Riſimus & inter ludicras meridia-
norum crudelitates Mercurium mortuos cauterio examinantem. Vidimus & Iouis fratrem
gladiatorum cadauera cum malleo deducentem. Ioſephus lib. 7. orig. de Tito ἐ πολλοὶ τ̃ αἰχ-
μαλώτων ἐνταῦθα διεφθάρησαν, οἱ μὲν θηρίοις παραβληθέντες, οἱ δὲ κατὰ πλῆθος ἀλλήλοις ἀναγκα-
ζόμενοι χρήσασθαι πολεμίοις. *Et multi eorum qui bello capti erant, eo loco perierunt, alij feris obiecti, alij in* C
turba inter ſe coacti ſe inuicem pro hoſtibus concidere. Ij ſcilicet quos arena de ruina dimiſit, vt lo-
quitur Petronius, de quibus Sueton. in Caligula cap. 26. Gladiatorio munere reductis inter-
dum flagrantiſſimo Sole velis, emitti quenquam vetabat, remotóque ordinario apparatu,
rabidis feris viliſſimos ſenióque confectos, gladiatores quoque pegmares. Putē enim meri-
dianos pegmati impoſitos, vt ferro inter ſe decernerent; ſi qui gladio non eſſent abſumpti,
dehiſcente ſubitò machina in caueas ferarum dilabebantur, quibus prædæ & lacerationi
erant. Strabo lib. 6. σέλουρον ἐν τῇ ἀγορᾷ μονομάχων ἀγῶνος συνεστῶτος εἴδομεν διασπασθέντα ὑπὸ
θηρίων. ἐπὶ πήγματος γὰρ ὑψηλοῦ τεθεὶς, ὡς ἂν ἐπὶ τῆς Αἴτνης, διαλυθέντος αἰφνιδίως, καὶ συμπε-
σόντος κατηνέχθη αὐτὸς εἰς γαλεάγρας θηρίων εὐδιαλύτους ἐπίτηδες παρεσκευασμένας ὑπὸ τῷ πήγ-
ματι. *Selurum*, inquit, *in foro gladiatorum certamine vidimus diſcerptum à feris poſitus enim in tabulato*
confixili, quod ad inſtar Aethnæ montis fuit, eo ſubitò ſoluto, & concidente delatus eſt in caueas ferarum faci- D
le ſolubiles, ad eam rem ſub pegmate de induſtria diſpoſitas. Confixile voco tabulatum, Apulcio au-
ctore lib. 4. Confixilis machinæ ſublicæ turres tabulatum nexibus, inſtar circūſetaneæ do-
mus, floridæ picturæ, decora futuræ venationis receptacula. quæ malim de caueis accipi,
quàm de pegmatis, aut certè in infima parte pegmatis γαλεάγραι fuerūt. Seneca epiſt. 88. Ma-
chinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacitè in ſublime creſcētia,
& alias ex inopinato voluptates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant
ſua ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant paulatim in ſe reſidentibus. Locus inſignis eſt
apud Ioſephum lib 7. verba ſic habent. θαῦμα δὲ ἐν τοῖς μάλιστα παρεῖχεν ἡ τ̃ φερομένων πηγ-
μάτων κατασκευή. καὶ γὰρ διὰ μέγεθος ἦν δεῖσαι τῷ βεβαίῳ τ̃ φορᾶς ἀπιστήσαντα. τριώροφα
γὰρ αὐτῶν ἐ͂ τετρώροφα πολλὰ πεποίητο. *Fuit monſtri loco apparatus pegmatum qua geſtabantur. etenim*
metus erat ne baiuli oneri impares eſſent. erant enim tribus & quatuor tectis. In vet. gloſſ. πήγματα ſunt E
quæuis confixa, αὐτόματα, quæ ſponte ſua mouentur. ἴκρια apud Dionem ſignificant tabula-
ta ſeu foros vbi conſiderent. nec enim audiendus vir doctus, qui ea pro automatis ſumit. Vi-
de Sueton in Claudio cap. 34. Martial. lib. 1. epig. 16.

Raptus abit media quod ad æthera Taurus arena,
Non fuit hoc artis, ſed pietatis opus.

Automatis enim illis Tauros, pueros, Leones in altum efferebant, deinde ſummittebant.
Iuuenal. Satyr. 4.

Et pegma, & pueros inde ad velaria raptos.

Apuleius lib. 10. ſub finem. Iámque tota ſuaue fragrante cauea, montem illum ligneum
terræ vorago decerpit. Automata autem fuêre machinæ, quæ ſua ſponte, nullo miniſterio
hominum quod foris exiſteret, ſurſum & deorſum raperentur, aut aliquid aliud efficerent.

A quare pegmata automata dicuntur à Sueton. c. 34. in Claudio, quod ea sponte crescerent.

CAP. XXXV.
De iis qui exhorruerunt id genus supplicij.

MALEFICI & captiui adeò exhorruerunt id genus supplicij, vt multi sibi necem consciuerint, ne bestiis obiicerentur. Seneca epist. 70. Nuper in ludo bestiariorum vnus è Germanis, cùm ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus. nullum aliud ibi dabatur sine custode secretum. ibi lignum id quod ad emundanda obscœna adhærente spongia positum est, totum in iugulum farsit, & vi præclusis faucibus spiritum elisit. Item; Cùm adueheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum specta-
B culum missus, tanquam somno premente nutaret, caput vsque eò dimisit, donec radiis insereret, & tandiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. Secundo naumachiæ spectaculo vnus è barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit. quod animi perdiri noxiosique habent, non habebunt illi. Tacitus l. 15. Epicharis vinclo fasciæ ceruicem sibi rupit. Symmachus l. 2. c. 46. Viginti & nouem Saxonũ fractas sine laqueo fauces primus ludi gladiatorij dies vidit, ne exponerẽtur ludibrio populi.

CAP. XXXVI.
Bestiarij sine missione.

NOXII sine fine missione damnati sunt: captiui, aut qui mercede manum & operas locarent, missionem habuêre. Ab Augusto cautum est, ne gladiatores sine missione
C darentur, ait Sueton. cap. 45. quod tamen in noxiis locum habuisse vix putem, qui ad stipitem alligati feris prædæ erant. Vopiscus in Aureliano; Mnestheus postea surrectus ad stipitem bestiis obiectus est. Sueton. cap. 29. de Nerone, qui feræ pelle contectus emitti voluit è cauea, vt virorum ac fœminarum ad stipitem deligatorum inguina inuaderet, & cùm affatim desæuisset, conficeretur à Doryphoro liberto. legendum puto (conficerentur) scilicet ad stipitem deligati. Xiphilinus tamen indicare videtur eos innoxios alligatos ad stipitem à Nerone non in pœnam, sed ad lasciuiam, vt opico ore inguina lamberet, & quasi medios voraret. *μειράκια δὲ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προσδήσας θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφίσιν ἠσέλγαινε, ὥσπερ τι ἐσθίων. Adolescentes & puellas stipitibus nudas alligans, pelle feræ tegebatur, & irruens lasciuiebat, quasi quid comederet,* Sed Laureolus in pœnam ad stipitem alligatus & laceratus est, de quo Martial. lib. 1.

D *Nuda Caledonio sic pectora prebuit Vrso,*
Non falsa pendens in cruce Laureolus.

Item de Dædalo.

Dædale Lucano cùm sic lacereris ab Vrso,
Quàm cuperes pennas nunc habuisse tuas?

Laureolus mimus fuit latronis alligati ad crucem, in quo noxius vinctus ab Vrso lacerabatur, non per lusum & iocum, sed in pœnam criminis. Tertullianus hunc Laureoli mimum Catullo tribuit lib. in Valentin. Quia nullum Catulli Laureolum fuerit exercitata. Sueton. cap. 57. Calig. & cùm in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomuit. Iosephus lib. 19. cap. 1. καὶ τὸ μίμημα εἰσήγετο, καθ' ὃν σταυροῦται λῃστῆς ἡγεμών. Crucem vocant Martialis, Xiphilinus & Iosephus, Suetonius & Vopiscus stipitem, Eusebius lignum,
E lib. 5. c. 1. Βλανδίνα δὲ ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προύκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἣ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι, καὶ διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει. *Blandina in ligno suspensa proposita est in prædam & lacerationem feris irruentibus; quæ & quia in specie crucis videbatur, & ob preces ardentes & contentas multam alacritatem iniiciebat certantibus.* Tertul. lib. de pudicitia cap. 22. Puta nunc sub gladio iam capite librato, puta in patibulo iam corpore expanso, puta in stipite iam Leoni concesso, puta in axe iam incendio adstricto. denique iam ad bestias depugnauerat Paulus Ephesi. Stipitem dicit Leoni concessum, quia homo stipiti alligatus Leoni concedebatur. Ad stipitem surrecti bestiis obiiciebantur, vt loquitur Vopiscus in Aureliano. Balbus quæstor Gadibus ciues Romanos bestiis obiecit, vt scribit Asinius Pollio epist. 32. lib. 10. epist. Ciceronis ad familiares. Scipio Æmilianus transfugas ludorum spectaculo feris obiecit, narrante Plutarcho. Apud Tacitum lib. 2. histor. Maricus quidam è plebe Boiorum feris obiectus est. Deligati ad stipitem dicuntur à Suetonio in Nerone cap. 29.

Xiphilinus in Nerone, *σταυροῖς δεδεμένους*, *crucibus, seu stipitibus illigatos.* Polybius libro 1. dixit, *ὑποβάλλεσθαι θηρίοις*, *obiici feris.* Dio libro 58. *τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης δίδοσθαι*, *dare feris damnatos.* Cicero pro Sestio, damnatos ad bestias, & Seneca epist. 70. Tertullianus lib. de spectac. arenarios damnatos in ludum. Socrates lib. 7. cap. 22. *παραβόλους*. Hesychius, *παραβαλλόμενος ἐναποκινδυνεύων, ὅ ἐστι παραβόλως μαχόμενος*. *Parabolus qui in periculum proiicitur, qui desperata audacia pugnat;* vt alibi ostendimus. vet. glossæ, cõtifices, *παράβολοι*. Qui ad bestias damnati erant sibi ante certamen sæpe necem consciscebant. Symmachus lib. 2. epist. 46. cùm 29. fractas sine laqueo fauces primus ludi gladiatorij dies viderit. Lege Senecam epist. 11. Panegyrico Constantini. Inde est quod cùm exitum differre liceat, perire festinant. Tantam captiuorum multitudinem bestiis obiicit. Tertullianus libro de pudicitia, stipitem ad quem bestiarij surrecti sunt, vocat stipitem Leoni concessum. Apud Eusebium lib. 5. cap. 1. Blandina *ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα*, *in ligno suspensa*, id est, ad stipitem surrecta. Id lignum *σταυροῦ σχῆμα* fuit, *forma crucis.* A B

CAP. XXXVII.

Nobiles deputati ad ludum.

IVLIVS Cæsar funere filiæ venationem dedit, qua non captiui modò & noxij, sed etiam equites, inter quos & Prætoris filius, pugnarũt. Dio lib. 43. gladiatores fuisse ait. *ἐμαχέσαντο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσιν οὔτε αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ θανάτῳ ὠφληκότες, καί τινες καὶ τῶν ἱππέων, οὐχ ὅτι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐστρατηγηκότος τινὸς υἱός, ἐμονομάχησαν.* Senatores *ὁπλομαχῆσαι* vetuit, *τοὺς δὲ ἱππέας περιεῖδε μαχομένους.* Augustus verò in Circo aurigas, cursorésque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissima iuuentute produxit. Suet in Augusto c. 43. Dio lib. 48. de Augusto; *ἵπποι τε τῷ πρὸ τούτου ἔτει θηρία τε ἐν τῇ τῶν ἀπολλωνίων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες εἰς τὴν ἱππάδα τελοῦντες κατέβαλον.* Caligula qua fuit crudelitate, cùm deessent aliquando noxij qui feris obiicerentur, iussit è turba, quæ in tabulatis graduum, ac cuneorum astabat, nonnullos abripi & feris obiici. Dio lib. 58. *ἐπεὶ δὲ δή ποτε αὐτοῦ ὠμότητος, ἐπιλειπόντων ποτὲ τῶν τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης διδομένων, ἐκέλευσεν ἐκ τοῦ ὄχλου τοῦ τοῖς ἰκρίοις προσεστηκότος* (pegmata Lipsius vir eruditus intelligit, parum commodè) *συναρπασθῆναί τινας καὶ παραβληθῆναι σφίσι.* Imò & cùm ad saginam ferarum muneri præparatarum carnis pecudes cõpararentur, ex noxiis laniandos adnotauit, multos honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis, ad metalla aut munitiones viarũ, aut ad bestias condemnauit, aut bestiarum more cauea coërcuit, aut media serra dissecuit. Sueton. in Caligul. cap. 27. Dionis verba sunt lib. 53. *Πόπλιος δέ τις Σερουίλιος ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ὄνομα ἔλαβεν, ὅτι στρατηγῶν ἄρκτους τετρακοσίας καὶ λιβυκὰ ἕτερα θηρία ἴσα ἐν πανηγύρει ἀπέκτεινε.* C

Nonnulli ita accipiunt, quasi sub Augusto Prætor ipse cum bestiis depugnarit. absit. hoc voluit Dio, P. Seruilium 400. Vrsos & Libycas feras in Circo edidisse quas bestiarij cõfecerint. Commodus per se & in priuato, & in publico confecit. Xiphilin. in Commodo, *θηρία πολλὰ μὲν οἴκοι ἀπέσφαξε, πολλὰ δὲ καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ.* Caligula equitem Romanum obiectum feris, cùm se innocentem proclamasset, eduxit, abscissaque lingua rursus induxit. Sueton. cap. 27. Sub Nerone vulgatum fuit Senatores & equites in arenam descendere. Iuuen. satyr. 4. D

Profuit ergo nihil misero quod cominus Vrsos
Figebat Numidas, Albana nudus arena
Venator. quis enim iam non intelligat artes
Patricias? ——

Viri enim & fœminæ non equites modò, sed Senatores in orchestram, Circum, & Theatrum venatorium descenderunt, & vilissimi quique, & ex iis aliqui tibiis cecinerunt, & saltarunt, & histrioniam fecerunt, & cithara cecinerunt, & equos agitarunt, & feras interfecerunt, & gladio pugnarunt, alij volẽtes, alij nolentes & coacti. Xiphilin. in Nerone. *ἄνδρες γυναῖκες, οὐχ ὅπως ἱππικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος εἰς τὴν ὀρχήστραν, καὶ ἐς τὸν ἱππόδρομον, καὶ ἐς τὸ θέατρον κυνηγετικὸν εἰσῆλθον, ὥσπερ οἱ ἀτιμότατοι, καὶ ηὔλησάν τινες αὐτῶν, καὶ ὠρχήσαντο, τραγῳδίας τε καὶ κωμῳδίας ὑπεκρίναντο, καὶ ἐκιθαρῴδησαν, ἵππους τε ἤλασαν, καὶ θηρία ἀπέκτειναν, οἱ μὲν ἐθελονταί, οἱ δὲ καὶ πάνυ ἄκοντες.* Nobilissimus Eques Rom. Elephanto supersedens per catadromum decucurrit. Exhibuit ex iisdem ordinibus (Equestri & Senatorio) confectores ferarum, & varia arenæ ministeria. Suet. cap. 11. & 12. Tacit. lib. 15. Fœminarum Senatorúmque illustrium plures per arenam fœdati sunt. Sueton. in Domitiano c. 10. patremfamilias, quod Thracem Myrmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculis in arenam canibus obiecit, cùm hoc titulo, Impie locutus est palmularius. Alij ad feras ipsa affectatione descendunt, & E

de

A de morsibus, & de cicatricibus suis formosiores videntur, ait Tertullianus ad Martyres. quo & ante oculos parentum & affinium vltrò hanc dimicationem appetebant. Cyprianus epist. 2. Quid istud, oro, quale est, vbi se feris obiiciunt, quos nemo dānauit? ætate integra, honesta satis forma, veste pretiosa viuentes iuuenes in vltroneum funus ornantur, malis suis miseri gloriantur. Pugnant ad bestias non crimine, sed furore, spectant filios suos patres, frater in cauea est, & soror præstò est. Hoc ipsum conqueritur Seneca epist. 100. Aspice illos iuuenes quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria coniecit. Seneca pater controuers. 10. Curatis quis ex solitudine infantes auferat perituros nisi auferantur, non curatis quod iuuenum miserorum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maximè idoneum castris in ludum coniiciunt. Ipsi Imperatores in arenam descendere non veriti. vulgatum de Caligula & Commodo. Nonnulli etiam de Tacito ita venatorium habitum accipiunt apud B Vopiscum, sed ego venationis syluaticæ habitū interpretor. sic igitur ille. Imago eius (Taciti) posita est in Quintiliorum in vna tabula quintuplex, in qua semel togatus, semel chlamydatus, semel armatus, semel palliatus, semel venatorio habitu. Vitellius cauit seuerè ne Equites Romani ludo aut arena polluerentur, ait Tacitus lib. 2. hist. sicuti Octauius vetuit ne fœminæ illustres, aut Equites in Orchestra saltarent. Dio lib. 54. ἱππῆς τε καὶ ἱππεῖς, καὶ γυναῖκες ἐπιφανεῖς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ τότε γε ἐπεδείξαντο, ἀπηγορευμένον ἤδη ὅτι τοὺς παῖδας τῶν βουλευτῶν, οὐχ ὅτι καὶ τοῖς ἐγγόνοις, τοὺς γε ἐν τῇ ἱππάδι δηλονότι ἐξεταζομένους μηδὲν ἐπὶ τοιούτου δρᾶν. Deinde fœminæ in arenam descenderunt. Iuuen. satyr. 1

———Meuia Tuscum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

Martialis lib. 1. epigr. 6.

C *———Nam post tua munera Cæsar,*
Hæc iam fœminea vidimus acta manu.

Elegantèr Statius lib. 1. Syluar.

Stat sexus tener inscius que ferri,
Et pugnas capit improbus viriles.

Titus hoc genus vsurpauit. Xiphilin. in Tito, ἄλλα τε ἐς ἐνακισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρία ἀπεσφάγη, καὶ αὐτῶν, καὶ γυναῖκες, οὐ μέντοι ἐπιφανεῖς συγκατειργάσαντο. De Domitiano omnes id asserunt. Suetonius c. 4. Venationes gladiatorésque & noctibus ad lychnuchos, nec virorum modò pugnas (ita lego) sed & fœminarum commisisse.

D

CAP. XXXVIII.

An infames fuerint bestiarij.

NOXIOS, transfugas, fugitiuos, ad cultrum damnatos, infames fuisse nemo dubitat. Sed de iis qui sponte manum commodarent, non vsquequaque notum. Certè qui iaculandi causâ ad vrbem peregrè missus est, famosus non est. l. 9. ff. de offic. Proconsul. in fragm. Pithoeanis tit. 9. & tit. 4 de adulteriis. Item, qui roboris ostentandi causâ è loco superiori iaculo feras confecerint, vt Tiridates, Commodus, Prætorianæ cohortes, & alij, non infames. Sed famosi sunt ij qui ad cultrum, aut gladium operas locant, licèt non depugnarint. l. 1. §. qui artis. l. 2. § ait Prætor. §. vlt. ff. de iis qui notantur infamia. In vniuersum qui scenæ aut arenæ operam locāt, infames. l. lege Iulia. §. 1. ff. de ritu nuptiarū. l. vlt. §. si quis antè. ff. de bonis eorū. Imò qui operas suas vt cum bestiis pugnaret, locauit, ad matris hæreditatem non admittitur E ex S. C. Orphitiano. Placuit admitti S. C. Tertulliano lib. 5. C. tit. 27. de natural. liber. l. 1. Nati ex scenica, aut scenicæ filia, aut arenarij, maculam infamiæ subeunt. l. 1. ff. de postulando. Denique eos qui virtutis ostendendæ causâ hoc faciunt, sine mercede, non teneri aiunt veteres, nisi in arena passi sunt se honorari. eos enim puto notam non euadere. Sed si quis operas suas locauerit, vt feras venetur, vel vt depugnaret feram quæ regioni noceret, extra arenam non est notatus. Personæ quæ non virtutis causâ cum bestiis pugnauerint, infames. l. 1. ff. de testibus. qui ad bestias vt depugnaret se locauerit, ei testimonium in reum dicere non licet. Cum hæc scriberem inter aduersaria mea reperi fortè tractatum de Elephantis, quem huic libello addere pro mantissa visum est.

A

IVLII CÆSARIS BVLENGERI IVLIODVNENSIS DOCTORIS THEOLOGI,

Tractatus de Elephantis.

CAPVT PRIMVM.

INIVRIAM Plautus in Milite facit Elephanto qui homines stolidos Elephanti corio circumtectos esse dicit, cùm nulla belluarum Elephanto prudentior sit, auctore Cic. lib. 1. de Nat. Deor. Certè Palæstrio Plaut. herum suum Elephanti corio circumtectum esse ait, nec plus habere sapientiæ quàm lapidem. Diogenianus inter adagia reposuit, ἐλέφαντος διαφέρεις οὐδὲν, *nihil differs ab Elephanto.* Meliùs Cicero lib. 2. de nat. Deor. Elephantorum acutissimos sensus esse ait. Aristoteles l. 9. c. 46. de animal. ἐστὶ δὲ εὐαίσθητον, καὶ τῇ συνέσει τῇ ἄλλῃ ὑπερβάλλον. *Est Elephas acuti sensus, & reliquo intellectu excellens.* Cicer. lib. 2. Diuinat. esse illi belluæ quandam cum genere humano societatem. Strabo lib. 15. ἐγγὺς εἶναι λογικῷ ζώῳ, *propiorem esse animali ratione prædito.* Philostratus lib. 2. de Apollon. ἔστι γὰρ ζώων δεύτερον ἀνθρώπου ταῦτα καὶ ξυνετόν τι, καὶ βουλαῖς. Plinius lib. 8. c. 1. Animalium maximum Elephas, proximúmque humanis sensibus. quippe intellectus illis sermonis patrij, & imperiorum obedientia, officiorúmque quæ didicêre memoria, amoris & gloriæ voluptas: imò verò quæ in homine rara, probitas, prudentia, æquitas, religio quoque, syderum, Solisque, ac Lunæ veneratio. Elephas dicitur Hesychio περίσσας: Latinis bos Luca, Barrus, vnde barritus: Mauris Cæsa, vt scribit Spartianus in Ælio Vero: Hebræis *Phil Hephil.* B C

CAP. II.

Descriptio Elephantis.

ELEPHANTEM describit Nonnus pag. 455. sub finem lib. 27.

——ὅσσοι λάχον αἴθυγας Οἴτης
Μητέρα δενδρήεσσαν ἀμετροβίων ἐλεφάντων,
Οἷς φύσις ὤπασε κύκλα διηκοσίων ἐνιαυτῶν
Ζώειν ἀενάοιο χρόνου πολυκαμπέϊ νύσσῃ,
Ἢ τριηκοσίων· καὶ βαίνει δ' ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ
Ἐκ ποδὸς ἀκροβάτου μελανόχροος ἄχρι καρήνου, &c.

Quicquot sortiti sunt ambitus Oetes, quæ mater est syluosa Elephantum longæuorum, quibus natura dedit ducentorum, aut trecentorum annorum circulos viuere, metæ temporis perpetui circumacta. alter cum altero compascitur niger à pede ad verticem, maxillis longis, duos eminentes dentes habens instar falcis messoriæ recurnos, incedens per ordinem arborum cum dente acuto domitore, longis pedum tibiis more cameli, & tuba incurua in dorso capaci, innumerabile examen habens frequentium agitatorum, torquens stabile vestigium inflexo genuum tractu, & lata fronte typum habens capitis serpentini, ceruice breui incurua. Habet autem tenue simulacrum suum oculis similibus, sublimi, immensum, voluens inter eundum aures carne carentes, suspensas è propinquis temporibus, ventilatur tenui aura exiguarum flaminum. Cauda autem tenuis, ceruina, instabilis, agitatur crebro verberans corpus vibrante agitatione. Sæpe in pugna maxillam eminentem agitans fera excelsa tamino capite in hominem impetum facit. D

Ζώων καρχαρόδοντα φέρων ἑτερόστομον ἅρπην.

Lego ζώειν, pro ζώουσαν, *telum horrendum gerens, falcem ex vtraque parte oris agitans, è maxilla vtraque insitum mucronem.* Oppian lib. 2. de venat.

Κεῖνα γὰρ ἐκφύονται ἀπ' ἐρέβεια τὰ δ' ἴχια δοιὰ
Εἴκελα χαυλιοδοῦσιν ἐπ' οὐρανὸν ἀντέλλοντα.

Elephantes in malis validissima arma gemina similia exertis dentibus gerunt, cælum versùs porrecta. Cornua autem esse, non dentes, èx eo apparet, quod feris quæ cornua habent, germina è malis superioribus sursum vergunt, quod si deorsum inclinauerint, verè sunt dentes. E

Θηρσὶ γὰρ ἐκφύσιες γενύων ἀπὸ τῆς ὑψόθεν
Ὅσσαι μὲν κεροέσσαι ἀναφερὲς ἀΐσσουσι,
Εἰ δὲ κάτω νεύσειεν ἀτεχνῶς εἰσὶν ὀδόντες,
Πάντες γὰρ θήρεσσιν ἀκαμπέες εἰσὶν ὀδόντες,
Οὐδὲ τέχναις εἴκουσι, ἀμείλικτοι δὲ μένουσι, &c.

Omnes dentes feris rigidi sunt, neque artificiis cedunt, sed intractabiles manent. At è cornibus arcus rotundi fiunt. Elephas tam magnus est, vt eo viso putes montem te cernere. Robustum caput est iuxta aures breuissimas, cauas, politas. Oculi magni quidem, sed pro corpore parui. Horũ in medio exsilit magnus nasus, tenuis, curuus, proboscis cognomento. Illa est pro manu. Pedes anterius multo magis attolluntur, cutis rigida, turpis, densa, quam vix ferrum dissecuerit, fagos, palmas, oleastros dentibus seu radicitus proscit.

Doctus

A Docetur ab homine ferre iugum, ore frænos accipere, pueros dorso excipere. Inter se colloquuntur Elephantes, & vocem mansuetarij exaudiunt, mortem sibi augurantur. De ingenio, & indole Elephanti lege Philostratum lib. 2. de vita Apollonij, Strabon. lib. 15. Arrianum in Indicis, Sidon. in Burgo.

Vltima nigrantes incedunt præda Elephanti,
Informis cui forma gregi, riget hispida dorso
Vix ferrum passura cutis, quippe improba cratem
Natiuam nec tela forant, contracta vicissim,
Tensaque terga feris crepitant, vsque cauendi
Pellunt excussis impactum missile rugis.

Vide Sanctum Ambrosiũ in Exameron l. 6. c. 5. Cassiodorus l. 10. epist. 30. ait eos mille annos viuere, qui dum ingeniis cubationis arte hominum succisis arboribus ingentia mẽbra commiserint, toto pondere supinati nequeunt propriis viribus surgere, si semel cõtigerit corruisse, quia pedes eorum nullis articulis inflectuntur, sed in modum columnarum rigentes, at-
B que incuruabiles iugiter perseuerant. Iacentes eriguntur, & beneficij memores magistrum cum accipiunt à quo subleuati sunt, bonis Principibus honorem habent, Tyrannis nullum. Elephanto nasuta manus est, per quam data suscipit, vt ori suo voranda transmittat. est breui ceruice. Flatum suum, quia dolori capitis humani medetur, rogatus exhalat. Cùm ad aquas hauriendas venit, petentibus aquam è promuscide instar pluuiæ profundit. Motu corporis petit munera quæ det magistro suo, quæ si negantur, vesicam laxat, & tantam lotij fœtidissimi eluuiem egerit, vt fluuium putes. læsus seruat offensam. oculi parui, sed grauiter se mouentes. Cutis eius vlcerosis vallibus exarata nullo ferro violari potest. Mores eius, & ingenium describit Lipsius epist. 50. centuriæ 1. ad quem te mitto. Anguimanos eos vocat Lucretius lib. 2. quia incurua proboscide pro manu vtuntur.

C *——Anguimanos Elephantos India quorum*
Millibus è multis vallo munitur eburno,
Vt penitus nequeat penetrari, tanta ferarum
Vis est.——

Lucas boues vocat Ausonius epist. 17. Silius lib. 9.

——Moderantem cuspide Lucas
Maurum in bella boues.——
Inde boues Lucas turrito corpore, tetros
Anguimanos.——

Lucret. lib. 5.

Varro lib. 6. de lingua Lat. Nostri maximam quadrupedem vocaut bouem. In Lucanis Pyrrhi bello primùm vidêre apud hostes Elephantos. Aut quia Lucani boues cæteris maiores, aut quia procul relucent, Lucæ boues dicti. Calpurnius Bucol. 7.

Omnia Lucanæ donet pecuaria syluæ.

Seneca in Hippolyto,

Amat insani bellua ponti, Lucaque boues.

D Elephantes ad numerum saltant, in fune ambulant, vt Arrianus in Indicis. Martial. lib. 1.

Et molles dare iussa quod choreas,
Nigro bellua nihil negat magistro.

Ælianus scribit, seruum Elephanto cùm modium plenum tritico admetiri deberet, dimidiatum tantùm admensum esse. Spectante domino seruus plenum præbuit, Elephas mediã partem secreuit, vt ostẽderet se dimidiata parte fraudari solitum. Cùm magister vxorem suam vetulam necasset, & in stabulo Elephantis terra obruisset, nouæ vxori Elephas proboscide cadauer prioris vxoris retexit. Æthiopissa moriens Elephanto filium suum in cunis vagientem commendauit, ille cùm infans vagiret, cunas mouebat, & excubias die, noctéque agẽbat. Quintilian. l. 6. c. 3. ait asses Elephãto dari solitos. Augustus dixit militi libellum timidè porrigenti; Noli dubitare tanquam assem Elephanto des. Apud Macrobium lib. 2. Satur.
E cap. 4. Adrianus dixit cuidam libellum offerenti; Putas te assem Elephanto dare: quia manum retrahebat. Lucanus libro 6.

Sic Libycus densis Elephas compressus ab armis,
Omne repercussum squalenti missile tergo
Frangit, & hærentes mota cute discutit hastas.

CAP. III.

Elephas porcum & murem timet.

APVD Senecam lib. 2. de Ira; Elephantes porci vox terret, Leones rotarum versata facies Polyænus l. 4 Antigonus μεγάρα πολιορκῶν σὺν ἐλέφασιν ἐπῆγε. οἱ μεγαρεῖς σῦας καταχρίσαντες ὑγρᾷ πίσσῃ, &c. *Megaram vrbem obsidens Elephantas induxit. Megarenses sues illinunt humida pice, & accendunt, immittúntque in Elephantes, qui territi diffugiunt. Antigonus iussit sues cum Elephantis*

phantis nutriri. Sed de Elephante audiamus Sanctum Basilium lib. 9. ad Examet. ὥσπερ οὐ μᾶλλον A
θαυμάζω τὰς μεγάλας τῶν ὀρῶν κορυφάς, αἳ τῷ πλησίον εἶναι τῶν νεφῶν τῇ συνεχεῖ περιπνοίᾳ διασώζουσι τὸ
χειμέριον, ἢ τὴν ἐν ταῖς φάραγξι κοιλότητα, οὐ μόνον τὸ δυσήνεμον τῶν ὑψηλῶν διαφυγοῦσαν, ἀλλὰ καὶ ἀλεει-
νὸν ἀεὶ τὸν ἀέρα συνέχουσαν, &c. *Vt non magis admiror altissimos montium vertices, qui ob vicinam nu-*
bium, quia perpetuò perflantur, seruant hybernum frigus, quàm concauas valles quæ tutæ sunt à ventis, &
semper calidum aerem habent: ita in animantium structura non magis Elephanti magnitudo mihi admira-
tionem mouet, quàm sorex, qui Elephanti terrificus est, aut tenuis stimulus scorpij. Idem proboscidem vo-
cat prouomæam, & cur ei ceruix breuis, tibiæ ἀδιάρθρωτοι, *inarticulatæ* sint, ostendit. vide p. 42.

CAP. IV.

B

De prudentia, & ardore pugnæ in Elephantis.

HANC partem Lipsius epist. 50. centuriæ 1. pluribus illustrat. Tu eum, si vacat, con-
sulito. Suprà ex Cassiodoro indicaui, eos bonis Regibus honorem habere, non item
Tyrannis. Quintus Curtius libro 8. Rector more solito procumbere Elephantem in genua
iussit, vt Porus descenderet, cæteri in genua demisêre se. Quibus promissis in naues
introducantur, quibus artibus illiciantur, indicat Zonaras tomo 2. pag. 61. Idem to-
mo 2. pag. 9. ostendit, eos facilè occidi σιδηρίῳ τῷ ὑπὸ τὸ οὖς νυττομένους, *si ferro sub au-*
rem feriantur. Norunt se ad pugnam præparari visa purpura. Plutarch. in Eumene, καὶ τῶν
θηρίων τοὺς πύργους αἰω, καὶ τὰς πορφύρας ἰδόν, ὥσπερ ἦν αὐτοῖς κόσμος εἰς μάχην ἀγομένοις. *Ele-*
phantorum turres sublimes, & purpuras viderunt, quibus insternebantur in prælium ituri. Libyci corpore C
& animo Indicis sunt inferiores, ait Liuius lib. 37 Ibidem; Elephantibus, inquit, addebant
speciem frontalia, & cristæ, & tergo impositæ turres, turribúsque superstantes præter rectorē
quatuor armati. Romani in Elephantorum terga malleolos stuppa inuolutos, ac pice obli-
tos, vncis insuper, & aculeis tenaces, & inflammatos vibrabant, ait Orosius lib. 4. cap. 2. Co-
rium Elephanti non modò aduersùs iacula firmum est, verùm & vt spongia aquas ebibit,
hoc Numidæ clypeos tegunt, ait Orosius lib. 5. Ex aduersis partibus inter se pugnabant. Po-
lybius pag 165. θηρία συμπίπτοντα κατὰ πρόσωπον αὐτοῖς συμπλέξαντα τοῖς ὀδοῦσι. Perterriti stra-
gem suorum edebant. Appianus in Ibericis, εἴτε ἄλλοι ἐλέφαντες πρὸς τὴν ἑνὸς ἐλέφαντος βοὴν
διαταραχθέντες τοὺς φίλους συνεπάτουν, καὶ ἀνετέμνον, καὶ ἀνέρριπτον, ὅπερ ἀεὶ θορυβηθέντες ἐλέφαντες
εἰώθασι πάσχειν, καὶ πάντας ἡγεῖσθαι πολεμίους. *Alij Elephantes ad vnius ex suis clamorem percussi amicos*
calcabant, secabant, deijciebant, quod turbatis Elephantis accidere solet, vt omnes inimicos putent. Recto-
tes, vt eos incitarent, vtebantur ferro, quod dicitur ἄγκωπες, & ὀρπισίδηρος. Hesychius; ἄγκω- D
πες ᾧ τοὺς ἐλέφαντας τύπτουσι σιδήρῳ, ὀρπισίδηρος ἐν ᾧ τὸν ἐλέφαντα τύπτουσι. *Angopes ferrum quo*
Elephantes feriunt, Orpisiderus ferrum quo Elephantes verberant. Item, vt furorem iis accenderent,
sanguinem vuæ & mora rubra eis ostendebant. lib. 1. Machabæor. καὶ τοῖς ἐλέφασιν ἔδειξαν αἷμα
σταφυλῆς, καὶ μόρων, τοῦ παραστῆσαι αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον, καὶ παρέστησαν ἑκάστῳ ἐλέφαντι χιλίους ἄν-
δρας τεθωρακισμένους ἐν ἁλυσιδωτοῖς. πύργοι ἐζωσμένοι ἐπ' αὐτῶν μηχαναῖς, καὶ ἐφ' ἑκάστου ἄνδρες τριά-
κοντα δύο, οἱ πολεμοῦντες, καὶ ὁ ἰνδὸς αὐτῶν. *Elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, & mororum, vt eos ad*
prælium stimularent, & ad singulos Elephantas adiunxit mille milites loricis ornatos, quæ hamis nexæ
essent. turris erat super Elephantem alligata arte, & supra eam 32. bellatores, cum Indo rectore. Iosephus
lib. 1. cap. 1. belli Iudaici, ἐλέφαντα πύργῳ τε μεγάλῳ, καὶ περιχρύσοις προτειχίσμασι τετειχισμένον,
Elephantum turre sublimi, & auratis propugnaculis munitum. Vino & thure incitabantur ad cæ-
dem. lib. 2. Machabæor. οἴνῳ καὶ λιβάνῳ ἐλέφαντες μεμεστωμένοι. lib. 1. Machabæor. *Vidit Eleazar*
Αὐαρὰν ἓν τῶν θηρίων τεθωρακισμένον θώρακι βασιλικῇ, καὶ ᾤηθη ὅτι ἐν αὐτῷ ἐστὶν ὁ βασιλεύς. *Aba-* E
ram vnum ex Elephantis lorica regia ornatum vidit, & putauit eo Regem vehi. Vltimum hoc pono,
Elephantem fœminam solere grauidam esse perpetuos decem annos, vt ait Plautus in Sty-
cho. Aristoteles vnum tantùm annum vterum gerere ait. Vulgò scitum est, Elephanto nul-
las articulorum commissuras esse. Ambrosius lib. 6. Exam. Elephas fulcitur hinc inde tra-
bibus maximis, vt in somno aliquantum sine periculo reflectatur, quia pes eius nulla ar-
tuum coniunctione distinguitur. fulcra eorum quibus hic vsus est parantur ingenio. Solent
ideo Elephanti vt somnum capiant ad arbores adniti, quas venatores obseruant, & ponè se-
cant, vt prolapsi, & toto corpore strati, erigere se nequeant. Vide caput 19. Venationis
nostræ.

INDEX

INDEX
RERVM ET VERBORVM
QVÆ SECVNDO SYSTEMATIS
HVIVS OPVSCVLORVM TOMO
CONTINENTVR ET EXPLICANTVR.

Cœna

D

Diuerbia

E

Equus

Faces

I

L

Laquei,

M

Manduci,

N

O

Orpheus

P

Perfidia

Index rerum,

hominum

LVGDVNI,
Ex Typographia CLAVDII CAYNE, anno 1621.

